

RARISSIMORUM
SCRIPTORUM
RERUM NEAPOLITANARUM
COLLECTIO
Q U I

Populorum, ac Civitatum res antiquas, variasque vario
tempore gestas memoriae prodiderunt.

Partim nunc primum editi, partim auctiores, ac emendatiores

QUORUM SERIES HAEC EST:

ANTONIUS LEO: De Agro Nolano.

GABRIEL BARRIUS FRANCICANUS: De Antiquitate, & Situ Calabriae.

FRANCISCUS GRANI: De Laudibus Calabriae.

JOANNES JUVENIS: De varia Tarentinorum Fortuna.

PAULI ANTONII DE TARSIA: Historiarum Cupersanentium *Lib. III.*

ANTONIUS GALATEUS: De Situ Japigiae, De Civitate Gallipolis, ac
De Villa Laurentii Valla.

ABBATIS DAMADENI. AEs Canusinum, sive de Tabula Aenea Canusina, ubi
eleganter, ac persusè agitur De Antiquitate Canusii.

HENRICI BRENCMANNI: *Dissertationes duae.* I. De Republica Amalphitana. II. De Amalphi à Pisanis direpta.

A G C E S S E R U N T

VARIAE, AC ACCURATAE TABULAE GEOGRAPHICAE, AC ALIAE,
CUM INDICE LOGUPLETISSIMO.

NEAPOLI, MDCCXXXVIII.
Sumptibus Nicolai, & Vincentii Rispoli.
SUPERIORUM PERMISSU.

ILLUSTRISS. ET EXCELLENTISS. DOMINO ;

D. JO: DOMINICO
MILANO-FRANCO
DE ARAGONIA,

*Marchioni S. Georgii, & Polistinae, Prin-
cipi Ardoris, Magno Comiti de Mazala-
nes, utili Domino Baroniarum, Terra-
rumque Syderonis, Galatri, Plaisani,
S. Nicolai de Canalibus, S. Donati, S. Ma-
rinae, Melicucci, Bombilis, Casignani,
Pratariae, Paliaforii, Scuderii, Bella-
gii, &c. Domino totius Familiae MILA-
NO, & FRANCO.*

Uanam potissimum ratione & publicae utilitati
consulerem, & aliquod, qualecumque fuerit,
summae meae erga Te, EXCELLENTISSIME
PRINCEPS, observantiae testimoniam darem,
cogitanti jamdiu mihi, tandem in mentem ve-
nit, non alienum me facturum, si ea, quae
a variis selectioribusque Auctoribus, de praeci-
pui Regni Neapolitani, ubi nati atque educati sumus, par-
tibus, scripta sparsim fuerant, mea diligentia impensaue
col-

colligerem , ac Typis impressa , amplissimo Nomini Tuo nuncuparem . Quod ut facerem , impulit nedum ratio , verum etiam in hoc statu rerum , ut ita dicam , necessitas . Cum enim quae in singulos dispersita raro memorantur , ea omnia in Te uno , PRINCEPS EXCELLENTISSIME , collecta suscipiantur , Generis nimirum Nobilitas ; Ingenii in re litteraria , atque militari mirum in modum exculti acumen ; & demum in eodem Regno nostro ingens Feudorum ditio ; quin Tibi opus hoc dicarem , facere haud poteram . Et sane , ut hinc exordiar , videbis hoc in eodem Volumine graphicè descriptam ipsam quoque antiquam nobilissimamque Brutiorum regionem , Calabriam postea nuncupatam , cujus Tu amoeniora ac faecundiora loca a praeclarissimis in universo Terrarum Orbe Atavis Tuis velut per manus accepta , atque abs Te itidem aucta , jure possides , & summa cum humanitate regis gubernasque . In qua regione describenda laudandaque non minimum insudarunt qui hìc continentur , *Gabriel Barrius* , & *Franciscus Grani* , non infimae sane eruditionis viri . Eandem verò nobiliorem felicioremque , ac suo prisco nitori velut postliminio restitutam , reddet brevi , Deo auspice , invictissimi juxta & gloriosissimi Regis nostri CAROLI BORBONII primigenia Proles , reddentque deinceps Pronepotes , quibus , utputo , Progenies tua , qua nobilitate , qua fide & obsequio ad Tui exemplum , se quoque reddet bene meritam ; ac proinde sicut caeteras inter alias ejusdem Provinciae Magnatitias Familias praecipua ; ita dignitatibus ac honoribus magis magisque adaucta , erit Regiae munificentiae meritissimum objectum . Nam , ut ad Genus nunc progrediar , inclyta serenissimaeque tua MILANA Domus , quam cum melioris notae Scriptoribus *Milà* rectius dixerim , complectitur in praesentiarum & URSINAM , & GIOJENAM , & CARACCIOLAM , & MENDOZZAM , aliasque similes cum Regni nostri , tum Europae ferè totius antiquissimas itidem & celebratissimas . Quae omnia notiora sunt , quam quae probatione indigeant , ut idcirco filere potius , quam de iis , pro Epistolae hujusce ratione , pauca degustare , mihi expediat ; ne pro uno hoc , quod Tibi dicandum duxi , alterum non minus ingens in tuis laudibus omnibus recolligendis recensendisque , si tamen omnia recolligi & recenseri queant , Volumen efficere videar . Quod modestia certè tua nec etiam patietur , factis nimirum propriis magis , quam alienis verbis dumtaxat contenta . Quamobrem ab ineunte aetate (quod pro mei propositi ratione restat dicendum) placuit Tibi in omni disciplinarum genere selectiores libros nocturna versare manu , versare diurna , non interim posthabito nobilissimo armorum exercitio , adeout ad utrumque tempus & Belli , & Pacis , Te habilem reddideris , & , si occasio dedisset , quoque

pa-

paratum. Atque in Te, **PRINCEPS EXCELLENTISSIME**,
pro Republicae muneribus obeundis dignum reddidisti, ut
eandem etiam tutari, ad Regis nostri amabilissimi amantissi-
mique nutum, & velis, & possis. Tu autem hic ad animi
Tui oblectamentum documentumque videbis & Regni nostri
varias, ut in rebus omnibus, vicissitudines, & quammulta
Regnicolarum nostrarum, Gentilium praesertim tuorum, prae-
clara facinora; eritque propterea Volumen hoc, accedente Au-
ctorum dignitate, gratum Tibi acceptumque. Quid igitur ipse
sperem ignotus adhuc nulliusque meriti homuncio? Sed quae
tua est humanitas, atque animi celsitudo cum liberalitate con-
iuncta, accipies procul dubio munus, quod exhibetur, & cum
hoc exhibentis animum, quem esse caeterorum omnium mu-
nerum optimum preciosissimumque, in Proverbio est. Col-
lector dumtaxat huiusce, & similium, quae sequentur, Volu-
minum, fui, ac ero, fateor. At adhibui industriam, dili-
gentiam, impensam, quam potui, maximam. Id, quod con-
ferenti utraque Tibi, si lubet, fiet palam. Et ipse interim
Deum Opt. Max. pro incolumitate tua, ac majori in dies
tuo Tuorumque incremento, oro obtestorque, futurus quoque
Tui Tuorumque, dum in humanis agam,

EXCELLENTISS. DOMINE.

Neapoli V. Kal. Augusti M.DCC.XXXV.

Humillimus & obsequentissimus Famulus
Dominicus Jordanus.

SERIES AUCTORUM.

Quorum Opera in hoc Volumine
continentur.

Ambrosius Leo *de Agro Nolano*.

Gabriel Barrius Francicanus *de Antiquitate, & Situ Calabriae*.

Franciscus Grani *de laudibus Calabriae*.

Joannes Juvenis *de varia Tarentinorum Fortuna*.

Pauli Antonii *de Tarsia Historiarum Cuperfaneusium lib. III.*

Antonius Galatens *de Situ Japigiae*.

De Civitate Gallipolis,

^{A C}
De Villa Laurentii Valla

Abbatis Damadeni *AEs Canusinum, sive de Tabula Aenea Canusina*;
na; ubi eleganter, ac persusè agitur *de antiquitate Canusina*.

Henrici Brenemannii *Dissertationes duae*.

^{A L T E R A}
De Republica Amalphitana,

^{A L T E R A}
De Amalphi à Pisanis direpta.

P R Æ F A T I O A D L E C T O R E M.

On multis ab hinc annis peculiare apud singulos penè Europæ Populos studium fuit, Rerum suarum Scriptores insimul colligere, ac certo ordine disponere, ut facile esset, minusque laboris historias suæ Nationis percurrere: Nec una tantum contenti, plures fecerunt. Sic habent varias collectiones Galli, habent Angli, habent Poloni, habent Hungari, Siculi, Veneti. Sola Neapolitanorum gens, aliarum Nationum non inferioris gloriæ, præcipuis Historiæ suæ Auctoribus insimul collectis hætenus caruit, qui partim variis in locis omninò delitescunt, aut in pulvere cum tineis, & blattis collunquantur, partim licet editi, tamen postea neglecti, aut rarò inveniuntur, aut sparsim in aliis collectionibus, sive Bibliothecis. Percelebris enim, ac magnifica est collectio *Burmanni*. Percelebris etiam illa nostri *Muratorii*; Sed pergrandes certò sunt, & summo pretio vendi solent, cum pene meliores totius Italiæ Scriptores respectivè contineant; nec omnes tamen, quos Nos habemus, Auctores in illis inveniuntur. Hæc cum attentè considerarem, & consilio ab Eruditis accepto, summæ laudis esse Neapolitanæ Regionis, proficuumquæ doctis civibus, omnes præcipuos Neapolitanarum rerum Scriptores, potissimum latinos (cum plures Italicè conscripti, & latinè redditi in collectione erunt apponendi) publici juris facere. Quòd ideo ad hanc collectionem animum adijcens, summo labore, continuisque vigiliis è multis tum publicis, tum privatis Bibliothecis permultos celebres Scriptores collegi, ac certo ordine disposui, itaut tota collectio quinque voluminibus constaret; & iam tempus manus apponendi erat, ut tam diù optatum opus ad lucem prodiret, quando propter varia incidentia fuit intermissum, & ad meliorem frugem reservatum, quod si Deo Optimo videbitur, sequenti anno erit in ordine: Interim tamen cum quædam præcipuorum etiam, & rariorum Auctorum opuscula summopere ab eruditis perquirantur, quæ extra nostram collectionem erunt, opere pretium duxi publici Juris facere. Accipe igitur benigne lector hanc non spernendam plurium Scriptorum Rerum Neapolitanarum editionem, in uno volumine collectam, quæ si tibi arridebit, maiori animo ad illam maximam, & completam veniemus. Quales, & qui sint ipsi Scriptores, brevi nunc edisseram.

In hac nostra collectione primum obtinet locum *Ambrosius Leo*, Medicus, & Philosophus insignis. Hic Nola, Patriæ suæ tribus libris originem, magnitudinem, varios status, & Fata descripsit. In primo de *Agro Nolano*, & antiquæ Urbis situ agit. In secundo hodiernam *Nolam*, *Nolanorumque* ritus accuratè describit. In tertio de Incolis, magistratibus, & moribus *Nolanorum* perfusè, ac sapienter scribit. Cuius ruditionis noster *Ambrosius* fuerit, patet ex eo, quod adducit *Erasmus Roterodamus in Adagio sicut parum*, ubi sermonem eruditissimum cum eo habitum de hoc proverbio totum memoriæ prodidit; & quotæ extimationis fuerit apud illius temporis eruditos, innotescit ex sua Epistola ad *Erasmum* (n. 324., cui respondet sua n. 466) Medicam artem exercuit, tantoque ardore in literis humanioribus versatus fuit, ut senex etiam Græcas addiscere non erubuerit. Multum eruditionis noster Leo hoc in opere prodit, & Patriæ suæ ignominiam, illam, qua *Virgilius* urbem hanc adfecisse vulgo creditur, lib. 1. cap. 2. operosè amolitur.... Verè historicus, qui Patriæ suæ, suorumque civium tam facta laudè digna, quàm ignominiosa eleganter describit; ut legenti patebit.

Urbs Nola inter cæteras Campaniæ Urbes præcipuè celebrata est, & excessu Augusti, & Paulini Episcopi fama.

Sequitur *Gabriel Barrius Franciscanus* Presbyter secularis Calaber; qui Calabriæ situm, & antiquitatem descripsit. Auctor certè eruditus, & qui vixit Anno Dom. 1571. Tantoperè hoc imprimis agit, ut *Calabriam*, virosque in ea natos acerrimè defendat contra obtrectatores laudum Calabriticarum. A superstitione etiam non fuisse alienum, passim ea, quæ narrat, ostendunt: Imò ex Fabulis, quæ Oenotri, & Itali in hanc partem Italiæ adventum, & *Calabriæ* origines tradunt, se expedire potuit, aut voluit: Indignatur illis, qui *A. Gellii* locum lib. X. corruerunt, & ignominiam illam, qua *Bruttios* à Romanis adfectos dicit, ille *Bois*, vel *Bojanis*, *Gallis*, vel *Bajanis*.

P R Æ F A T I O

nis Campanis esse inultam magno conamine vult probare; his præcipuè argumentis. quòd *Boii* dicti carnifices, & *Boja* vincula, & quòd non *Bruttii* à Romanis primi defecere, sed *Boii Galli*, & deinde *Campani*; *Brettios* verò, licèt quosdam ex gente illa stipendiarios habuerit *Hannibal*, non spontè defecisse, sed vel à Romanis destitutos, vel vi oppressos fuisse, paucos necessitate coactos defecisse, sed ante alios rediisse in fidem Romanorum; ideoq; non potuisse hac iniuria adfici. Sed hæc infirma, & vana; licèt enim demus quasdam Urbes *Bruttii* in fide mansisse, potuere tamen quidam etiam *Brutii*, simul cum *Campanis* deficere, qui cum postea hac ignominia notati essent, nomen illud *Bruttium* deinceps etiam Ministris Magistratuum adhæsit, licèt illi non essent *Brutii* origine. Nèc quia *Boii* primi defecisse dicuntur, illi hic substituendi: hi enim non in Italia, sed Gallia Cisalpina siti, & *Gellius* dicit, cum *Hannibal in Italia esset, & aliquot jam pugnas adversus RR. pugnasset*. Tunc primos *Bruttios* defecisse, nihil ergo cogitare potuit *Gellius de Boiis*, qui iam post terga relictæ erant, & sub *Hannibale* diu militabant. Quod vero *Boja* carnificem, & vincula notet, probandum erat, hoc à *Boiis* Populis deduci, cum alii diversas origines huius vocis dent. Vide *Menag. orig. Ital. in Boja, & Cangium* in Glossario, & quos laudant. Et cur non hæc vox, ut plurimæ aliæ, potuit ad Romanos à Germanis, vel alio Celtico Populo venisse? Deinde genti suæ favens versum *Siliis*, ubi *Bruttius ambiguus* dicitur, explicat *ambiguum fortuna*; & in *Leandrum* acriter invehit, qui ignorantia latinæ linguæ aliter exposuit; sed imponit *Barrius* lectoribus incautis. Certissimè enim inter illos refert *Silius* populos *Bruttios*, qui fidem fefellerunt, & à Romanis ad Pœnos defecere; sed quod notasse debuerat, si legisset diligenter Poetam *Barrius*, non *ambiguus* dicitur ibi *Bruttius*, sed *levis*; Ait nimirum lib. x. 1. 9. *Silius.*

*Mox levis, & sero pressurus fata pudore
Bruttius, ambiguus fallax mox Appulus armis*

ita enim legitur ille locus, non *Bruttius ambiguus*; illa vero verba, *sero pressurus fata pudore*, videntur ad illam ignominiam, qua *Bruttiani* illi postea pressi fuere, respicere. Eodem animo, & levissima suspitione inductus, suspicatur pag. 29., illa, quæ in *Joviani Pontani* libris de Calabria leguntur minus honorifica, à Campano quodam subdolo, & perverso esse inserta.

Linguæ autem latinæ acerrimus Vindex (nam, & pro *lingua latina* librum scripsit) eos, qui Italicè scribunt, vehementissimè perstringit ubique, & præcipuè pag. 161., ubi illis, qui suum librum in Italicam linguam vertere vellent, iram Dei multis ditis imprecatur, & novo devotionis genere, vota ad Deum concipit, ne annum interpretes exigant. Inscriptionem, quam habet pag. 193., pleniorẽ exhibet *Gruterus* p. xcvi. 8. alia pag. 81. ex *Gualthero* paullo aliter legitur apud *Gruter*, p. clxxiv. 7. duæ illæ, quæ p. 126. *M. Megonio* positæ leguntur, sunt apud *Gruter*. pag. cxxv., & *Fabret*. pag. 404. pleniores, quæ ibi videndæ. Atq; hæc de *Barrio*, ut eius ingenium, & eruditio innotescant, sufficiant, qui singulari planè industria totius Calabriae Urbes, pagos, & omnia, quæ vel nomine appellantur proprio, loca ita recensuit, & cum antiquiorum Scriptorum monumentis comparavit, ut dubitem, an ullius regionis exactior descriptio dari possit. Si quid peccaverit, aut gravius in quosdam dixerit, id omne Patriæ amoris tribuendum, quo ita sæpè aufertur, ut Calabriae etiam adscribat viros multos illustres, qui Siculi fuere, errore inde nato, quia *Calabriam* olim etiam *Siciliam* dictam fuisse credit. Sed refutarunt hoc eius, & aliorum Calabrorum Scriptorum *furtum* (ut vocant Siculi) plurimi Insulæ Siciliae Vindices, & imprimis *Cl. Mongitor*, in delineatione Siciliae §. 2., ubi de *nominibus* Insulæ Siciliae, & de titulo illo *Regni utriusq; Siciliae*, eruditè, & candidè agere visus est. Antequam *Barrium* dimittam, nescire me fateri cogor, quid de *Davidis Abercrombii* Scoti censura statuendum, qui furto hæc omnia *Cardinali Sirleto* *Barrium* surrupuisse adfirmat, in *Jure Academ.* p. 90. Sed cum nullo testimonio, imo ne argumento quidem probabili innixus id referat, nobis id parum verisimile videtur; nam *Sirleti* studia omnia aliò versa fuere; idemq; stilus, eadem vehementia in hoc libro regnat; quæ in aliis pro *lingua latina*, & de *laudibus Italiae*, & de *urbis æternitate*, quæ simul prodierunt A. 1571. Præterea nullus eorum, qui *Sirleti* vitam scripsere, quos recenset *Toppius in Bibliotheca Neapolitana*, vel minimam huius rei suspitionem inicit; contra omnes uno ore ad sacra, & ecclesiastica scribenda animum applicuisse Cardinalem tradunt.

Adjungendum *Barrio* curavimus parvum, sed sapidum, & elegans poema *Francisci Grani Croponitani* de Situ, laudibusq; Calabriae *. Fuit *Granus* in græcis, & latinis literis summè versatus; ut *Diatribæ* in *Homerum* ab eo compositæ, demonstrant. Situs, flumina, Civitatum origines, & magnificentias eleganti versu describit. Calabriae glo-

riæ,

A D L E C T O R E M

riæ, & laudis non ita vindex, ut Barrius, sed in honestiori forma. Multa circa fabulam Arochæ Nymphæ perdoctè scribit, & in hoc verè Poeta, reliqua apud eundem videre est.

Post Calabriae descriptionem, congruum fuit visum adnectere *Joannis Juvenis* libellum de *Antiquitate*, & *varia Tarentinorum fortuna*; fuit enim Tarentum Urbs magnæ Græciæ primaria, & opibus, & deliciis florentissima, & nacta fuit diligentissimum inter Cives suos historicum hunc. Fuit hic Presbyter sæcularis doctus satis, & eruditus, ut testatur *Tappius in Bibliotheca Neapolitana*, sed de quo, cum nulla a lia ab eo opera edita recenseat, nihil præterea novimus. Ipse in dedicatione ad Lælium Brancatium, Archiep. Tarentinum, se in eius contubernio vixisse scribit, & ex præfatione sub Sixto V. scripsisse patet. Eruditionem eius ostendit satis lexicon vocum Tarentinarum, quod historiæ præmisit, ex antiquis Grammaticis collectum. De origine Tarenti agens, ab Annianis fabulis, & vulgi opinionibus animum alienum ostendit. Et cum de Tarente parum constet, de Phalantho, instauratore Urbis, certiora ex historicis profert; & deinde ordine temporis deducit ad sua usque tempora. Viros illustres, rationem gerendi rempublicam, & rei pecuniariæ, deinde Agri Tarentini situm, & fertilitatem, delicias, & luxuriam Incolarum, & alia quatuor prioribus libris complexus est. Sequentibus tribus Historiam Urbis, à Phalanthi temporibus, ad sua deducit, ubique optimorum Scriptorum testimoniis sua firmans. Ultimo vero libro Ecclesiæ Tarentinæ fata narrat, à Petro Apostolo, & Marco Evangelista, ut solent omnes ferè istius tractus urbes, fundamenta, & initia Christianismi repetens, non ut in historia, reliqua certis annalibus innitens, sed patrum suorum traditione, & manuscripti cuiusdam Codicis, qui in choro templi servatur, auctoritate. Nec certiori fide nituntur sequentia, donec ad Catalogum Episcoporum, quorum nomina ex tabulis publicis recensentur, pervenerit; numquam tamen non offendisse hunc Scriptorem, egregio exemplo ostendit Cl. Montignor in delineatione Siciliæ, quæ ante eius Bibliothecam Siculam legitur §. 2. num. 20., ubi *Regnum utriusq; Siciliæ* dictum inde esse tradit, quia olim continens fuerit, & Italia adhæserit Sicilia, postea verò Terræmotu avulsa duas fecerit quasi partes, & regna; sed meliorem huius tituli rationem ibi reddit vir doctissimus; ut cupienti patebit.

Optimæ quoque notæ est liber egregius *Antonii Galatei de Situ Japygiæ*, qui Medicus, & Philosophus ante duo Sæcula vixit, multis virorum Doctorum elogiis honoratus, & à *Pontano*, *Hermolao Barbaro*, & aliis laudatus; elogium ejus scripsit etiam Jovius num. CXIX., ubi hoc opus cum veteribus comparandum sibi videri ait; laudat eum etiam Sanderus lib. III. de Claris Antonis, & *Joannes Juvenis* lib. 11. cap. 4. de varia Tarentinorum Fortuna, ubi de situ Tarenti agens, prædicat ejus industriam & fidem, ut qui loca, quæ descripsit, ipse noverit omnia. De ejus vita & ratione studiorum quædam ex hoc ipso opere colligi possunt. Pag. 615. se ex urbe Galatina, sive Galata oriundum dicit; quæ Urbs à Gallipoli 12. mill. passuum distat. Patrem suum à Joanne Antonio Principe Tarentino in exilium ejectum scribit pag. 619. Ipse in urbe Nerito, ubi celeberrima toto Regno studia literarum fuisse dicit pag. 330.... prima fundamenta literarum posuit. Habitasse deinde Gallipoli (cujus Urbis descriptio ultimam partem sui libelli absolvit) a sextodecimo ætatis anno pag. 626. narrat, & in laudes istius Urbis, ejusque salubritates, & tranquillitates latè excurrens pag. 631. se cibo, & somno parcius usum athleticè valere, tertia, aut quarta hora noctis, dormitum ire, nona, aut decima, nec diutius in lecto pudico, & cælibe posse se morari, sed ad scribendum, aut faciendum excitari. Deinde ante Solis ortum rei divinæ vacare, tunc ægrotos circuire, dehinc prandere sobriè, & simplici cæna defungi, & reliquum vitæ ordinem enarrat. Libri sui de *Eucrasia* me minit pag. 626. quare miror hujus viri tam docti nomen omissum in *Lindenio* de scriptis Medicorum, licet ejus meminerit *Castellanus* in Vitis Medicorum, sed ex Jovio ad verbum omnia describens. Fuisse vero Antonium nostrum, non eruditum modo, sed veritatis indagandæ cupidissimum, & à vulgi erroribus, & anilibus commentis alienum, egregiè patet ex illis, quæ pag. 620. Phasmatibus, Strigibus, Lamiis, & Spectris disputat, quæ legi merentur; cum præsertim eo tempore sint scripta, quo densis tenebris occæcatæ adhuc mentes hominum erant. Hæc de Scriptore. In ipso libello nihil ferè est, quod culpari meruit, licet postea major lux literis adfulserit pag. 593. Notatu digna est expugnata Hydruntis historia per Aclamatum, Mahometis Turcarum Regis præfectum, quæ nescio, an ab alio verius descripta sit, & unde conficere licet, Hydruntinos stultitia sua, & intempestiva temeritate sibi exitium accessivisse, quos tamen noster a Turca jugulatos, Martyres JESU CHRISTI appellat, pag. 614. lapidem ex bet, Vastæ repertum, quem ille eruditus Pontano, Hermolao, & aliis misit, literis, ut noster credit, masapicis, quibus

P R Æ F A T I O A D L E C T O R E M.

bus ante Idomenei adventum Japyges usi fuere , inscriptum ; habet & illum Grut. pag. CXLV. 5. sed ille Græcas , forma aliquantum immutata , linguæque Æolicæ esse censet.

Adjunximus post hunc libellum *Pauli Antonii de Tarsia* , qui de Apulia , & Patria sua *Cuperfano* , hodie *Conversano* , tres libros reliquit . Fuit iste Auctor Doctor Theologus , & Abbas , ex nobilissima gente descendens . Ipse enim lib. 1. familiæ suæ nobilitatem , & Antiquitatem multis describit , & post majores enumeratos , patrem suum , *Donatum Mariam de Tarsia* multa eruditione , & juris scientia clarum , muneribus etiam amplissimis functum celebrat . Ipse Auctor non Italica modo lingua , ut vernacula , promptus , sed Hispanico etiam sermone quædam scripta edidit , quæ memorat Nicol. in Append. ad Biblioth. Hisp. T. II. p. 356. Tribus libris , ut diximus Apuliam , & Urbem Patriam descripsit , & ab Antiquitate orsus , multam ostendit , & variam eruditionem ; pauca tamen libro primo profert , quæ non in aliis , qui in eodem scribendi genere versati sunt , leguntur : An Scribæ , aut operis tribuam insignem lapsum pag. . . . nescio , ubi *Plauti* locum ex *Heautontim*. Profert , certè doctior , & versatior fuisse scriptor videtur in Antiquorum libris , ut tam negligentem fuisse credam . Liber secundus , diligentia magna conscriptus , Comitum Cuperfanorum gesta ordine apto continet , in quo multam ævi medii peritiam ostendit , ut præcipuè *Gentis Aquavivæ* , quæ Comitum Cuperfani titulo gaudet , splendorem , & viros illustres , quos recenset , egregiè illustrat . Tertio res Ecclesiasticas Patriæ prosequitur , ubi more tralatitio , à Petro Apostolo conditam ibi Religionem Christianam tradit , & reliqua , quæ ante certam Annaliam fidem , illis credenda relinquimus , quorum interest : perducit verò Episcoporum seriem ad An. Christi MDCXLII.

Inter Apuliæ Urbes *Canusium* veteribus jam celebrata fuit , & maxime nobilitate vicinitate Cannarum , ad quas Romanorum exercitus ab Hannibale victus , & cæsus fuit , parsque exigua Canusium profugit . Hujus Urbis in Agro A. 1675. mense Novembri , Rusticus aratro Terram vertens , æream Tabulam invenit , quam cum Domino Agri , Baroni *Ostavi Affaitati* detulisset , ille eam Venetias misit , ubi in manus *Bernardi Palotulæ* venit , qui adhuc possidere dicitur , quamvis Montfauconius , eam se in Museo *Antonii Capelli* Patricii Veneti vidisse dicat in Diario Italico pag. 63. ad quem transisse ejus possessio videtur ; nam , & Baro *Stofsch* cum Venetiis verteretur , Tabulæ ipsius exemplar ab eo obtinuit , quod Editor Thesauri Italici expressit , ne Illustrissimi Marchionis Codex ulla parte labem aliquam acciperet . Nam apud Palotulam cum vidisset Abbas Damadenus , eam longo commentario illustravit , qui elegantissimè scriptus , cum venisset in manus Viri Excellentissimi Marchionis *Berretti landi* , ab illo eum obtinuit Editor Thesauri Italici ; & in lucem primò prodit . Exhibuit eam etiam Sponius in Miscell. Erud. Antiq. p. 280. De ipso Commentario , nihil dicemus , sed eruditis existimandum de illo liberum arbitrium permittimus . Editor ille curavit , ut inscriptiones , quas plurimas adduxit Commentator , ad Gruteri editionem exigerentur ; quosdam etiam ex Goltzio nummos illustrandis Auctoris verbis adici voluit ; quod & Nos fecimus in hac secunda editione .

Hiscæ annotatis nostris Scriptoribus , adnectere curavimus *Henricum* Brenkmannum , Virum Batavum , eruditione , & humanitatis laude dignissimum . Hic cum Italicum iter eo fere unice animo suscepisset , ut Florentinorum Pandectarum exemplar illud , verè augustum , & Sacrum , accuratissime perlustraret , sensit sibi quoque ejus Codicis Fata perquirenda esse , & cum a Pisanis ex Urbe Amalfi adductum esse omnes traderent , expeditionem illam *Pisanorum* , & Urbis ipsius *Amalfeos* omnem simul historiam conscribere aggressus , tanta diligentia elaboratam , & omnis ævi , quo floruit hæc Civitas , tot monumentis illustratam , ut dubitem , an ulla in tota Italia Urbs , vel locus à Civibus , & Popularibus suis tam accuratè sit descriptus . Certè non contentus ex omni ævi , & generis Scriptoribus , quorum magna pars vulgo ignoratur , subsidia conquivisse , ex Italiæ Bibliothecis , quas summo studio perlustravit , tot nova produxit documenta , ut victuro hoc ingenii , & doctrinæ monumento æternam sibi laudem paraverit .

Et hæc dixisse sufficiat de hisce Scriptoribus , qui in hoc Opere continentur ; reliqua legenti patebunt . Vale.

I N D E X

R E R U M , E T V E R B O R U M ,

Quæ in hoc Opere continentur.

A

A

Bathus in agro Boezach sepultus est. pag. 670. E.
Abagardus filius Dragonis F. Tancredi. 707. D.
Abdondus familia Cuperfantiensis extrinseca. 702. B.
Abbas S. Mariæ de Gelasio. 739. B.
Abbatissimus S. Benedicti Cuperfantiensis catalogus. ibid.
Abbatia in Tarentina Diocesi quot. 172. E.
Abbellinum cur sic appellatum. 632. C.
Abella a mense Octobri nivibus tecta. 7. F.
 aquilonem ventum ingentem generat. 3. F.
 non tantum Claniam, sed etiam alios magnos fontes parit. ibid. E.
 plurimas producit, & alit cicadas. 9. G.
 unde dicta. ibid. B.
Abyla mons in tertio climate. 537. F.
Acalandæ fluvius 344. C. D.
Accardus Lupiarum Dominus. 611. E.
Achomatus Turcarum Dux. 599. B.
Acheorum legatio. 470. D.
Acheron amnis. 173. C.
Acida fluvius. 166. E.
Acolita ex Blasio familia nobilis. 702. B.
Acre vicus. 174. D.
 oppidum. 318. D. E.
 Japygia. 614. F.
Acron philosophus celeberrimus. 246. D.
Acrotorium promontorium ubi. 596. D.
Acus piscis. 455. B.
Admiratus Apuliz quis. 600. D.
Adolivia Regis Rogerii filia, uxor Roberti Comitis Cuperfanti. 709. E.
Adriaticum mare. 598. F. seq.
 Tarentina alluit moenia. 413. C.
Adrianus Imperator vetat, ne mortui in urbe sepellantur. 669. A.
Adurium pagus. 253. B.
Ædes Nolanz quantum quotannis solvere tenentur. 107. A.
Ædilis magistratus à Regulo creatur. 104. F.
Ædilitas, *Ædilitas*. 373. C. D.
Ædiles in genere. ibid.
 Plebis qui. ibid. Curules qui. 374. C. Cereales qui. 375. B. C. Majores qui. 374. C. Pubani qui. 377. F. Forentes qui. ibid. Colomiarum, & Municipaliū. 375. D. & seq.
 an plura munia uno tempore abiverint. 377. B.
Ædificii Decuriones. 373. B. C.
 II., & III. aliquando creati. 379. A.
Ædificius quis. 373. C.
 Decurio. ibid.
Ædilis dignitas. 373. C.
Ædilitas in urbe, & extra urbem floruit. 377. C.
Ædilitatis ob Sacerdotium excusatio. 380. B.
Ædium Nolanarum antiquarum figura ignota. 75. B.
 numerus 78. B.
 præsentium descriptio. 75. D.

Ægon Crotoniata Philosophus, & Athleta celebris. 301. F.
Ægyptus urbs lutofa. 680. F.
Æmilius (P) Consul apud Cannas perit. 682. F.
Æquicolum pœna. 144. A.
Æs multiplex, & ejus species. 790. E.
 dedit nomen Ærario. 791. B.
 cufum effigurabat vultus Imperatorum. ibid.
 ejus moneta antiquissima. ibid.
Æsurus fluvius, & portus. 304. E.
Ætitis lapis valet ad fures agnoscendos. 633. A.
Ætas est spatium 33. annor., & 4. mensium. 129. D.
 secundum Nasonem 100. annor. ibid. E.
Æta oppidum. 162. B.
Æthra uxoris Phalanthi lachrymæ. 395. E.
Æthram Græci Cœlum serenum vocant. ibid. C.
Ær vehemens Apuliam olim infestabat. 673. D.
Æfistati familia. 311. A. B.
Æfectus animæ pravus imperfectum reddit. 335. E.
Æffinitas tyranni felicitatis amissa causa. 240. E.
Æfricum pagus. 233. F.
Ægasus portus. 771. E.
Ægæni Calabriam vastarunt. 152. E.
 ab Othone II. ex Calabria ejecti. 16. F.
Ægatha forte Artemisium oppidum. 167. C.
 græcum oppidum. 229. C.
 fluvius. ibid.
 vicus. 235. A.
Ægathinorum agilitas. 167. C. D.
Ægathius Guidacerius apprimè eruditus. 265. D.
Ægatho P. R. Calaber homo. 150. C.
 ex Rhegina regione oriundus. 223. C.
Ægathocles fugatus a Tarentinis. 472. E.
 humilis, & fordido genere natus. 473. A.
 in emica fortuna nunquam sine scitili cœnavis. ibid. B.
 Diomedis torquem invenit. 633. E.
Ægyptus Episcopus virtute clarus. 701. C.
Ægellum oppidum, & fluvius. 134. C.
Æger Apulus. 936. C.
 Salentinus quando feri solet. 620. B.
Ægerula Civitas quæ sita, & quibus nominibus olim appellata. 936. B.
Ægesidamus Athleta fortissimus. 251. B.
Ægesilus cum filio puero ludebat. 421. A.
Ægnanum olim oppidulum. 742. A.
Ægnellus (Sanctus) Abbas Saracenos exturbavit. 665. E.
Ægnes Pisana monialis virtutibus clara. 741. E.
Ægnus albus cum cornibus auratis à Stablis ad Præfulem Nolam mittitur quotannis. 29. A.
Ægri Tarentini descriptio. 405. F. fertilitas. 407. E. Tempe comparatur. 406. B. ejus politia, & ritus. 439. B. C.
Ægrigentini Cleominis filium Ducem exercitus elegerunt. 472. B.
Æliæ fluvius. 274. B.
Ælica fluvius. 258.
Æliarici Gothorum Regis sepultura in Basenti alveo. 176. A.
Ælurus Fluvius. 254. A.
Ælbanorum duo vici. 174. D.
Ælbericus Aquaviva Cardinalis. 725. B.

I N D E X

- eruditione clarus. *ibid.*
 à Barone Comes Cuperfani. 112.A.
Albertinorum familia. 59.D.
Albertus Aquaviva Aragonius Bignonius & Aquaviva Marchio. 720.E.
Albinus conf. 41.D.
Albino Cuperfani Comitatus. 709.D.
Albus flumen. 132.C.
 pagus. 267.D.
Aloisius Plumarium. 324.D.
 ejus lusus vestimenti. *ibid.* C.D.
Alema Crotoniata Pithagoreus Philosophus & Medicus. 291.A.
 ejus Economia *ibid.* B.C.
 scientia de immortalitate Animæ. *ibid.* D.
 Regulas inventit. 192.A.
Alece piscis. 455.E.
Alecius Bromontorium cum statione. 307.D.
Alegrus Gallorum Dux. 547.D.
Alema Archiepiscopus. 568.A.
Aleffum pagus. 312.C.
Alexander Rex Epiri oraculo de Acheronte deceptus. 173.C.D.
 & in Italia accitus. *ibid.* D.E.
 à Tarentinis accitus. 471. A.E.
 in Italia Acheruntem, & Pandosiam urbem invenit. *ibid.* F.
 prælio factus superior Romanos sibi conciliavit. *ibid.* D.
 Goffridi filius 708.C.
 Cuperfani Comes. *ibid.*
Alexis Sybarita Poeta Comicus. 324. D.
Alexis Tarentinus cur dictus Rapsodus. 429.F.
Alexandria quando condita. 471.F.
Alfanorum familia. 93.E.
Alfareda mater Comitum Cuperfani. 709.D.
Alga 456.E.
Allecti qui. 367. E. & seq. Allecti in Theatralibus, scæ-næ, seu scænicorum, inter Juvenes, inter Tribunicios, inter Patricios, inter Equites, ad munera, inter Quinquennalicios. 368. per totum, & 370.H.
Allectionis, seu Adjectionis beneficium quibus datum. 369. per tot.
Alphonsus Ferdinandi filius, & Alphonsi nepos, Rex Apulæ 598. B. 600. B.
 quam urbem instaurat, ac munit. 598.B.
 quorum ossa Neapolim deportari curavit. 600.B.
 contra quos bellum pedit. 603.A.
 quod nam ostium effodere conatus est. *ibid.* B.
 quam arcem, & ubi ædificavit. *ibid.* C.
 extra Regnum agit. 604.F.
 à quo armis, & pecunia adjutus 612.D.
 à quo adoptatus, ac postea abdicatus. 618.C.
 succedit Ferdinando. 529.C.
 Tarentum muniendum curat. *ibid.* F.
 regno relicto in Siciliam navigat. 540.E.
Alphonsus Ferdinandi Pater filium ipsum spurium Ducem Calabriae declarat. 535.D.
 Neapolim vi capit. 534.C.
Alphonsi felicitas conjugio filie turbata 540. B.
Altimontium olim Balbia oppidum 165.D.
Altimonti in fano B. Mariæ reliquæ Sanctorum. 165.F.
Alvarus Nunnes Oforius creatur Comes Traſtumaræ. Lemosii, & Sarrizæ 705. C.
Amalphis, ejusq. situs. 905. A.
 ejus confinia, & latitudo *ibid.* B.C.
 ab aliquibus cum Melphi confusa. 906. per tot.
 olim dicta Malfia, & Malfa 907.D.E.
 ejus origo fabulosa 908. per tot.
 Historia magis probabilis circa ejus ortum 909. A., & seq.
 quando, & à quibus in ea inventa volumina Pandectarum 913.C. 919.B. & 963.A.
 directa à Pisanis sit eorum tributaria. 919.E.
 quo tempore penitus diruta. 925.C.
 antiqui magistratus & forma regiminis 926. C. 927.A.
 fuit Græcorum sedes eisque subdita. 927.F. 928.A.
 suis legibus, & consuetudinibus vivebat. 928.A.D.
 simul cum Surrento aliquando sub Duce Neapolitans fuit. 928.B.C.
 suam propriam monetam eudebat. 928.F.
 ejus antiqua Respublica comparata cum Veneta 931. per tot.
 quæ maximè habet natura 933.B. & seq.
 quæ ab arte. *ibid.* E.
 Oppida, & Castella olim subiecta 934.D. & seq.
 ejus ditiones, & possessiones extra Regnum Neapolitanum 937. per tot.
 ejusdem sumptuosa ædificia, templum, Armen-tarium Navale. 938.C.D.
 illius Archiepiscopus, Episcopi suffraganei, & prerogativa. 938. E.
 Familiz in ea quondam illustres 939. per tot.
 Agri fertilitas, urbiq. elogia 942. per tot.
 ejus opulentia, & celebritas 944. per tot.
 à Pisanis ex improviso invasa, & directa 967.E.
 quo die directa fuerit 969.E.
 an à solis Pisanis 971.F. & seq.
 an incensa quoque ab eisdem fuerit. 971.C.
 ab eisdem de novo capta 973.D.
 à quibus postea se redemit. *ibid.* E.F.
 ejusdem Tabula Cronologica. 985. & seq.
Amalphytani per fraudem ducuntur captivi Salernum 609. F.
 postea seipsos liberant 910.B.
 eorundem bella cum Saracenis *ibid.* D.
 cum Salernitanis. 912.E.
 cum Surrentinis 913.A.
 ad Robertum Guiscardum confugiunt 914.B.
 à quo per fraudem circumveniuntur, *ibid.* C. 946.C.
 Subjugantur a Rogerio I. Siciliae Rege 917. A. 918.C.
 Nonnulla vocabula à Græcis traxere, & quæ 923.B.C.
 Post patriam dirutam se Neapolim conferunt, 925.D.
 quandiu liberi fuerint. 929.C.
 quando alienæ potestati subijci coeperint. *ibid.* D.
 eorum statura, habitus, indoles 941.D. 942.A.
 immunitas præ cæteris celeberrima 943. B. 944.A.B.
Amalphytani Agri fertilitas 943.B.
Amalphytanum Concilium adversus Pseudo-Pontifices 913.B.
Amalthæa cornu nemus amenissimum juxta Hippodamium 191.E.
Amantibus Civitas 134.A.
Amarum pagus 264. F.
Amasianus à Marco instituitur Episcopus 555.E.
 quidam Reguli pomarum custos à Marco erigitur. 554.D.
Ambages Oraculi quando evolatæ 395.E.
Ambarvalia Cereris in honorem instituta 671.B.C.
Amendoria familia nobilis 702.C.
Ameristus Stesichori frater Geometra 201.E.
Amisigia quotuplex ex Hippodami sententia 332. B.
Amicus inclytus comes 708.B.
Amphitalattos quid 592.F.
Amphiteatra cur non potuerunt esse extructa muris vicina, vel extra Urbem. 20.D.
 fuerunt intra muros Urbis Nolæ antiquæ 46.F.
 Nolana quantum à se invicem distant 20.C.
Amphiteatri marmorei forma ante extirpationem 21.E.
 Nolani reliquæ quædam 19.B.
Amphiteatrum marmoreum ab Urso Ursino funditus extirpatum 21.E.
Ampliessa oppidum 254.A.

Amy-

RE RUM; ET VERBORUM

Amyclaei qui 384.E.
Amygdalaria oppidum 343.E.
Amygdalia oppidum 230.F.
Anacleti II., & Innocentii II. schisma. 952.C.
Anacletus confirmat Rogerium in Regem Siciliae, in Ducem Calabriae, & Apuliae, atque Capuae Principem 954.A.B.
 Novas turbas movet, occupat Romae S. Angeli arce 982.D.
 ejusdem mors ibid.
Anaxorcbus cujus mores epigrammatiz. 634.D.
Ancinalis fluvius 7.C.
Ancurus se praecipitem dedit, ut Pataviam liberaret in Praefat. Ant. de Tarf.
Andreas pagus 433.F.
Andreas Aquaviva magnus R. Justit. 724.F.
 Matthaeus Aquaviva Episcopus Venafri ibid.
 Matthaeus Aquaviva Aragonius 725.E.
 Matthaeus Aquav. Arag. Comitatu Cupersani à Rege Ferdinando donatur 718.D.
 Matthaeus Aquaviva militum Imper. 725.A.
 Matthaeus Aquav. Arag. contra Gallos praefatur, seditiones Regni ibdat 723.E.
 & armis, & eruditione clarissimus 720.A.B.
 multa egregia fecit circa Virginem Insulanam, 718.F.
 moritur 720.D.
Andria Urbs 664.C.
Androdemus Philosophus, & Legislator. 226.B.
Angela mulier Monsanti ingeniosa 239.E.
Angelicorum familia 94.F.
Angelorum familia 96.E.
Angelus Ep. Cupersani, ejus Bulla de beneficio S. Crucis familiae Tarfiae 746.A.
 de Bado miles Cupersanensis 745.C.
Angitula oppidum 139.C.
Anglibertus de Raucio deficit à Rege 727.A.
Anguilla piscis 455.E.
Animae immortalitas, & mortis sceleratorum judicium Theano uxoris Pythagorae 239.A.
Animi tranquillitatis Hipparchi sapientissimum judicium 244.D.
Anna Manfredi monialis clara 741.E.
Anna Pagus, sive decaladium 207.B.
Anna Columna 534.D.
Annibal primò apud Nolam à Romanis, Nolanisque victus 32.F.
 ter Nolam summo conatu aggressus est. 25.A.
 ubi castrametatus ad oppugnandam Nolam 24.D.
 Milites suos alloquitur 504.D.
 Tarentum ingreditur. 503.A.
 munus 505.
 post pugnam ad Herdoneam Fulvianum delet exercitum. 509.C.
 statem consumpsit in agro Tarentino, & qua spe 499.C.
 audita expugnatione Tarenti quid dixit 513.F.
 contemnit cum exercitu in Campaniam 509.E.
 infirmitatem simulat, ut praefectum Tarentinum decipiat 501.D.
 in Tarentino agro quare pacatum agmen incedere iussit 488.F.
 muro Tarentum ab agro distinguit. 506.A.
 occupata Urbe Tarentinos in Foro convocat 505.D.
 per Metapontinos conatur Fabium opprimere 514.A.
 praedictum Romanorum Tarentum missum profligat. 515.C.
 relicto Tarenti praedictum castrametatur. 506.F.
 sacrificandi gratia ad locum Averni descendit. 493.F.
 Tarentinos benigne, & humaniter alloquitur. 505.D.

..... Tarentinos instruit quomodo dominum mansis possint accipere. 507.B.
 Tarentum fraude occupat. 506.F.
 Romanos vicit apud Cannas. 678.
 annulorum tres modios Carthaginem misit. 679.A.
Antibal responsum Campanis legatis datum. 509.D.
Anno à Romanis fugatus. 507.D.
Annulus aureus, quem à Plebeo separabat. 356.E.
Angevum Castellum. 200.F.
Antiquitas Cupersanensis in quibus rebus. 667.E.F.
 ex Idolis & sepulchris. 749.B.C.
Antistrophe quid. 630.F.
Antonius Aquaviva militum Imperator. 724.F.
 Aquav. Pontificis legato supplicias tulit. 723.C.
 Aquav. magnus Regni Ciampertanus. 724.F.
 Aquav. magnus Regni Justitarius ibid.
 Barbantiae Dux. 710.C.
 Brunachius Episcopus Cupersani. 752.A.
 eius munera, & severitas ibid.
 Neapoli moritur ibid.
 Caldora Comes Cupersani. 723.F.
 Cardinalis Marzatus Tarfionis Consanguineus. 699.D.
 de Celano. 739.B.
 Domini Nardi Episcopus Cupersani. 699.E.
 Galatheus merita Belisarii Aquaviva Arag. recenset. 717.F.
 Lutemburgius Carnii Comes. 711.A.
Antonii Scoccetti M. norum Ordinis Canobitae sepulchrum. 184.B.
Antonius Bonius D. Francisci Paulitani socius. 183.F.
Antonius Ponta literis eruditus. 182.F.
Antoniarina pagus. 253.B.
Antri Insulani consideratio. 735.D.
Apennine. 771.D.
Apennini Sylvae delineatio. 212.A.B.
Apenninus mons secut Calabriam. 124.D.E.
 unde ortum habet. 616.D.
 eius terminus. 615.A.
 quas regiones dividit. 616.D.F.
Apistrum oppidum. 163.C.
 Flumen ibid.
Aponium promontorium. 193.F.
Apodonia locus unde ita appellatus. 553.E.
Appii Claudii Coci oratio de non incedenda pace cum Pirrho. 485.F.
Apollinis ambiguum responsum Pirrho datum,
 responsum Phalantho datum de deducenda Colonia. 394.F.
 imago à Populo Nolano, & Sacerdotibus quare distrusa, & quando. 72.D.
Apothecarii qui sint. 922.E.
Apuli ventos cur venerantur. 693.F.
 Cererem venerantur tritici causa. 671.C.D.
 offenduntur à Galano Philippi Bergomenensis. 665.D.
 & Calabri supplicias ralerunt Neapolitanis contra Saracenos. 665.B.
 laudantur. 663.A.
 vindicantur à Conviciis Delcampii. 694.F.
 vindicantur à Conviciis Lambini ibid.B.C.
 viri fortes, ac robusti. 663.B.
 adversus Romanos quales. 145.C.D.
Apulia unde dicta. 589.B.
 illius terminus. 593.D.
 dicitur à pluvia, i. absque pluvia. 691.F.
 cur olim Longobardia. 637.C.
 cur Latonia. 661.A.
 olim Regibus subiecta ibid.B.
 quor. Provincias complectatur. 695.C.
 Regni Neapolitani Regio nobilior. 695.E.
 Italiae horreum. 662.B.
 laudatur à Populi frequentia, à metallis, à frugibus. 662.

fic

RERUM, ET VERBORUM

..... *fortitudo laborat, & muscis.* 697.E.
 retinet nonnullas Longobardor. leges. 633.C.D.
 cur ab Horatio fabulosa dicatur. 633.F.
 vindicatur à Conviciis Ligutini. 665.A.
 Terra motibus quassata. 666.D.
 accessit Romanis. 775.C.
 Romanis subdita. 309.B.
 Barbaris, Vandalis, Gothis subiecta ibid.
 Ducibus Svecia subfuit. 310.D.
 ad Comites Andogavenses transiit ibid.
 ad Aragonos, & postea ad Austriacos ibid.E.
Apulia nomen ad totum Regnum extendebat. 695.B.
 lutum præstantissimum. 692.D.
 varia mutatio dominii, & subjugatio.
 309.C.D.
Apulus impiger, & laboribus assuetus. 664.E.
Apulorum divitiæ ibid.
 in loquendo promptitudo. 693.F.
 eorum æges. 771.C.
Apulos sugillat Delecampius. 693.F.
Aqua sulphurea ubi 595.A.
 In Insulana Crypta perguetta tim defluunt. 734.E.
Aquarum inundatio 606.E.
Aquarium pagus 199.D.
 pagus alius 205.D.
Aqua Japygiæ quales 589.F.
Aquavivæ familia una ex septem Regni 723.F.
 in Aragoniam allecta à Ferdinando 729.B.
 quando fedili Nidi aggregata ibid. F.
 antiquitas, nobilitas, & eius origo 722.E.
 eius Procerum dignitas 705.F.
 ex Bitunti Marchionibus provenit. 702. G.
Aquila piscis 454.A.
Aquinii familia 157.E.
 ex ea ortus est D. Thomas, & ubi 269 B.C.
Arabes quid corrumpere. 587.E.
Ara Basilicæ Nolanæ. 61.A.
Aragonensis. 596.C. 600.F. 604.A. 612.D.
Arachneus quale animal. 590.D.
 illius venenum fistulis, & tympanis pellitur ibid.
Arcades in Calabriam Colonias deduxere. 130.F.
Archangelus Francisci Paulitanifocius. 183.F.
Archimedis præstantia. 422.E.
Archidamus Fanum Apollinis diripuit. 470.
 Tarentinorum Dux interfecit ibid. C.
Architæ Tarentini patria. 593.C.
 animi magnitudo, & mansuetudo. 477.B.
 discipuli quinam fuerunt. 422.C.
 dissertatio de principiis, & Ente. 418.D.
 oratio contra voluptatem. 422.D.
 quædam dogmata. 417.F.
Architas alter de agricultura scripsit. 416.F.
 mytilenus Musicus ibid.
 non fuit Pithagoræ discipulus. 426.C.
 quartus. 417.A.
 quintus Tarentinus ibid.
 Servis abundavit. 420.F.
 Tarentinus Dictator creatus nunquam ab hosti-
 bis superatus 31.B.
Tarentinus imperio se abdicavit ibid.C.
 multa scripsit. 418.B.
 obscenitatem verborum assidue vetavit. 417. B.
 Pithagoreus, & mathematicus fuit. 421.D.
 quam infelicem ultimum vitæ diem ha-
 buit. 425.F.
 quo tempore vixit. 417.A.
 solebat ludere cum suor. servor. filiis. 420.F.
 Tertius Epigrammatarius. 417.A.
Area antiquæ Urbis Nolæ. 20.C.
 Nolæ præsentis. 44.B.
Area pro Cæmeteriis apud Afros. 670.A.
Arenaria pro Cæmeteriis ibid.
Arena oppidum. 199.D.E.
Arenæ tela juxta Cereris faciem insausti opinis lco
 Thebanis fuit. 672.E.

Arenthum flumen. 179.C.
Aresum pagus. 214.G.
Arcthusa quando penitus defecit. 606.F.
 quando rursus fluere cepit ibid.
 fons admirabilis. 263.C.D.
Argiona pagus. 194.B.
Argiurus Meli Regis Apuliz filius Normannorum fuit
 Dux. 706.F.
Argutum pagus. 263.D.
Argyripa. 609.D.
Ariantia oppidum. 167.A.
Arignotus Crotoniata Philosophus. 295.D.
Arintia oppidum. 173.B.
Arionis à Delfino servati hist. 440.E.
Aristidis Locri de filia elocanda sententia. 233.E.
Aristo musicus. 223.C.
Aristocratia quodnam politiz genus. 593.D.
 ejus prærogativæ. 335.A.
Aristoteles quid de robustis Corporibus dixit. 590.C.
 unde acumen sensus argumentatur. 591.D.
 cuius Urbis meminit. 592.E.
 quomodo Babylonem appellavit. 603.D.
 quantam urbem esse statuit. 605.A.
 quid dicit de Nilo, & de Tanai. 606.D.
 quid de bellis. 110.A.
 quam sententiam explodit. 620.A.
 quas historias probat. 594.B.
 quid de M. Græcia prædicat. 585.E.
 quid de fortuna pronunciat. ibid.
 ubi ponit Italiam. 586.A.
 quid de Philosophia censet. 633.F.
 in quo felicitatem ponit. 630.A.
 quam distantiam inter homines abominare
 est ibid.F.
 unde regionum temperies, & intemperies agno-
 sci dicit. 627.D.
 quam urbem celebravit. 624.A.
 quid de ratione, & de apparentibus. 621.D.
 quid de Cretensibus affirmat. 609.E.
 quid de Deo, atque Natura 591.F.
 illius familiaris quis. 593.D.
 quomodo moriens sibi successorem declarat
 vit. 428.G.
 ejus opera spuria. 401.B.
Aristoxenus unde ortus. 593.D.
 musicus, & Philosophus ibid.
 Aristotelis familiaris ibid.
 unus ex eius discipulis. 428.B.
Aristomeni scripta tam philosophica, quam medica
 423.E.
Arocella oppidum. 254.A.
Arocha pagus. 231.B.
 Castellum. 265.D.
 fluvius. 263.A.
 oppidum. 145.A.
Arpi Civitas. 771.D.
Arpi, seu Argyripa. 772.F.
Arpona familia Cuperlanensis extincta. 702.B.
Arponium nunc Querquarium oppidum. 343.A.
Arualium fratrum Insigne Spichea Corona. 671.F.
Arx Saracena apud Tarentinos 719.F.
Arx Nolana ubi sita. 56.A.
Aschenas pronepos Noe Calabriz inhabitator. 124.F.
 condidit Rhegium sub suo nomine ibid.
Aschanazei Auxonis dicta 131.A.
Asculum. 45.F.
Asellus piscis. 456.D.
Asini Japygiæ quales. 589.F.
Asnorum Sylvestrium descriptio, & cornua. 689.F.
Asii fluvius 257.B.
Astracum quid Nolanis significat. 76.A.
Astrici. 455.F.
Asto, seu Alcon crotoniata Philosophus celebeis
 292.B.
Astylus Crotoniata Philosophus, & Athleta cele-
 bris 301.A.B.
Astylin

RERUM, ET VERBORUM.

Aflia Castrum. 267.E.
Atabulus ventus Apulis peculiaris. 673.E.
Atella quibusdam Comædiis nomen fecit. 59.E.
Atellana Comædiâ introducta Nolæ. 109.F.
Atbeniensium, & Arcadum vanitas circa eorum originem. 666.B.
Athenæum promontorium, seu Roffia. 311.D.
Atrani oppidum. 935.D. 936.A.
Attica terra optima. 627.F.
Attici quales esse putantur. ibid.
Attila flagellum Dei Tercasinam Urbem quare non offenderit. 76.B.C.
Atturina Civitas ubi olim fuerit. 936.A.
Avaria vocabulum maritimum quid significat. 923.A.
Aucupium Aquilarum, & Milviorum quomodo instituebatur. 48.F.
Aucupis optima passum, atque affatim sunt in Calabria. 345.G.
Avellana Tarentina. 450.B.
 quomodo crescat. 49.F.
Avellanarum collectio quanta Nolanis. 101.A.
Averardus Aquaviva Hungariæ Regem excepit. 729.B.
Avetres quid de Græcia affirmat. 588.F.
 illius opinio erronea. 587.D.
Avisidus fluvius. 772.F.
 cruentus ex Cannarum clade. 773.C.
Augusti templum Nolæ. 23.F.
Augusto à Tiberio Nolæ templum erectum. 33.B.
Augustus Cæsar Nolæ diem obiit supremum. ibid.
Augustinus Niphus Calaber homo. 149.D.
 ejus origo, & laudes. 195.E.F.
 Ferentillus Episcopus Cupersani. 752.A.
Aulon mons. 255.E.
 Urbs 598.F. 449.E.
Aulus Licinius Poeta dictus Archias, à Tarentinis Civitate, & multis præmiis donatus. 435.E.
Aurea Bulla. 887.D.
Ausonia dicta Calabria. 125.C.D.
 unde ita dicta. ibid.
Ausonii idest Aſchenaccii. 229.D.
Auster ubi sæpiſſimè flare solet. 625.F.
 illius proprietas quæ. 621.E.F.

B

B *Abylon* qualis Urbs. 603.D.
 quid experta est. ibid.
Bacharium pagus. 317.E.
Bacilli quid significarint. 331.E.
Bacurius Rex Iberorum in domo Constant. M. Comitibus domesticorum nomen obtinuit. 705.A.
Badulatum oppidum. 258.F.
Balai paræcia unde dicta. 467.A.
Balbia nunc Alimontum oppidum. 165.D.
Balena. 453.F.
Baleſus urbs diruta, & ubi. 606.B.
 quænam numismata, & Lapilli ibi reperiuntur. ibid.C.
 quinam Torrens eam in duas partes fecit. ibid.
 quantum distat à mari. ibid.F.
 multa sepulchra, & vascula &c. ibid.
Ballettarum familia. 91.F.
Balmearia oppidum. 207.C.
Balsa Familia una ex septem Regni. 723.F.
Bantinum B. Virginiis monasterium. 707.D.
Bantii fides erga Romanos. 37.D.
Bappia juxta Tarentum. 35.F.
Barbarorum intemperantia. 629.E.F.
 Ceremoniæ in puerorum immolatione. 626.C.
Barbara pagus. 191.G.
Barium antea Japix. 598.E. 664.A. Urbs nobilis. 695.E.

.... quis condiderit. 391.D. olim caput totius Apuliz. 661.E.
 nunc Peucetiz Caput. 661.G.
 in ea Duces regio diademata coronabantur ibid.
Barnaba (Sancti) Corpus repertum cum Evangelio Sancti Matthæi. 673.C.
Baronia familia Cupersanensis extinta. 702.B.
Baronum familia. 97.A.
Baronum dignitas in Apulia tempore longobardorum. 695.F.
Barſenta oppidum. 742.A.
Barulum Urbs nobilis. 695.B.
Bayulorum familia. 97.A.
Basensis annis. 174.
 in *Basenti* fluminis alveo sepultus Alaricus Gothorum Rex. 176.A.
 apud *Basentum* Otho II. Imp. à Bajcio Constantino politano superatus. 176.B.
Basilica Divæ Claræ Nolæ. 70.F.
 Episcopii à quibus incæpta, & perfecta. 79.A.
 Felicis fuit templum Jovis.
 Joannis Baptizæ, possidetur à Vespillonibus. 64.F.
 quomodo fuit tempore Divi Paulini. 66.F.
 Divi Cataldi Tarentini. 572.B.
Basilica antiquæ atque parvæ Nolanæ descriptio. 64.A.
 Divi Francisci Nolæ descriptio. 70.B.
 Nolanæ descriptio. 61.A.
 Paulini descriptio. 66.E.
Basilium pagus. 191.C.
Batianum pagus. 190.C.
Batum flumen. 163.A.
Bauciorum familia nobilissima. 723.B.
Beatriz Aquaviva de Aragonia Abbatissa S. Benedicti Cupersanensis, ejus Sanctitudo. 740.B.C.
 de Guevara Roccæ Princeps mundo abrenunciat, & ejus Sanctitudo. 725.F.
 de Tarento Regia stirpe Comitissa Cupersani. 709.F.
 Palangela monialis S. Bened. meritis plena. 741.E.
Beatricis puellæ Nolanæ vetustissima historia. 98.C.
Belatonum pagus. 200.C.
Belicastrum Civitas Sedes Episcopalis. 268.A.
Belisortum oppidum. 190.C.
Belisarius Aquaviva Aragonius. 717.A.
 Cupersani Comes Nerinotensi Urbe donatur à Ferdinando Rege. 716.F.
 multa auxilia, & suppetias dedit Ferdinando II. Regi. 727.D.E.
 contra Gallos fortiter pugnat, & Neapolitanæ Regni dissensiones componit. 717.A.
 ejus eruditio. 718.B.
Bellimontum oppidum. 183.F.
Bellivodarium oppidum. 163.A.
Bellividerium pagus. 306.F.
Bellum Jovis cum Gigantibus quomodo Nolæ representetur. 114.F.
Bella varia à Pirrho gesta. 477.C., & seq.
Bellum inter Tarentinos, & Romanos quo anno incaptum. 475.C.
 inter Lacædemonios, & Messenios quare, & quando ortum. 392.F.
 inter Namursum, & Consalvum. 549.C.
 primum Tarentinorum. fuit cum Thurii. 468.A.
 quo apparatu à Rogerio Bohemundo paratur. 523.F.
 Amalphitanum cum Saracenis. 910.D., & 946.B.
 cum Salernitanis. 912.E.
 cum Surrentinis. 913.A.
Benedicti (Sancti) celeberrimum Cupersani Cœnobiū à Goffredo privilegiis exornatum. 707.E.
 Bene-

Benecentium cui olim Maleventum dicebatur. 680.D.
Bernardus Latilla virtute clara. 741.F.
Bernardus Cuperfani Comes, & Magnus Iustitia-
 rius Apulie, & Terræ laboris. 709.B.
Bernardus Abbas Claravallensis partes Innocentii II.
 suscipit. 974.C.
 difficultatem de Investituris Imperio restitu-
 dis tollit. 976.B.
 ejus opera Conradus Imperio in favorem Lo-
 tharii renunciat. 973.E.
 Lotharium contra Rogerium hortatur. 975.A.B.
 atque etiam Pisanos. ibid.C., & 976.A.B.
 ab Innocentio in patrocinium adscitus.
 982.D.C.
 & schismate extincto, Innocentium pro Pontifi-
 ce ab omnibus haberi fecit. 983.A.B.
 D. Francisci Paulitani Socius. 310.D.
 Abbas apud Thebas, & inde Episcopus Taren-
 tinus. 319.D.E.
Bernardini Thilefi laudes. 178.F.
Besbius Princeps Gigantum. 32.A.
Besbius dictus Veluvius à Duce quodam Pelasgo.
 31.F.
Besidia vulgo Besidianum, olim Bescia Civitas Episco-
 palis. 319.D.E.
Besidia vicus. 174.D.
Besidianum Principum geneologia. 319.B.
Besidia gratiam retinent beneficii memoriam. 462.E.
Betis amnis ex Beto Tagi filio sic dictus. 682.B.
Biancum oppidum. 335.B.
Bibliotheca Nolanæ descriptio. 77.C.
Bigetti oppidum Monasterio Sancti Benedicti Cuper-
 fanen. donavit Goffridus Comes. 737.E.
Biginæ mares, & feminae qui dicuntur. 87.B.
Bisettum Urbs. 664.C.
Bittuntum Urbs nobilis. 695.B.
Blanda oppidum. 168.C.
Blancha familia Cuperfanensis extincta. 702.B.
Blasium pagus. 183.C.
Blasius cum turribus militum clanculum Nolan in-
 travit, & quem in finem. 35.F.
Boatium forum ubi sita. 55.F.
Boca piscis. 453.A.
Bocchastorum familia. 39.C.
Bochilerium oppidum. 309.A.
Bobemundus Roberti Guiscardi Frater Princeps Ta-
 renti. 310.A. 522.E.
 ejus bella, & Sepultura. ibid.
 Rogerii frater. 707.F.
Bobemunduli, & Constantiæ matris privilegia. 525.A.
Boiorum poena defectionis. 139.A.
Boletum oppidum. 344.D.
Bombilium pagus. 253.B.
Bombycinum oppidum. 167.F., ibi Cyriaci templum.
 168.A.
 & Basilii monachorum monasterium. ibid.
Bonifatium oppidum. 168.C.
Bonifacius Vannocius injuste carpit historiam in pra-
 fatione Antonii de Tarsia.
Bonnatus monachus Floriacensis. 131.C.
Bonomiensium Patroni Antonii. 339.C.
Bonzia familiae nobilitas. 752.D.E.
Bottum cur Nolani vas magnum vocant. 76.D.
Boracianum pagus. 214.D.
Borellum oppidum. 200.
Borracchi fluvii ostium. 406.A.
Bova Civitas Episcopalis. 233.F.
Boves Japygiae quales. 589.F.
Bovis Tarentini historia. 463.F.
Bopolina oppidum. 235.E.
Bovingium pagus. 206.B.
Bragadum pagus. 206.B.
Bracalis fluvius. 201.B.
Braces Insula Ithacusa juxta Niclam. 193.E.
Brauc alconum Castellum. 234.E.

Brassica vitibus contraria. 416.F.
Brazaria pagus. 199.D.
Brettia pars Calabriae. 120.F. 135.A.
 unde dicta. 136.B.C.
Bretti am a Romanis ad Annibalem defecere. 138.A.
 & seq. 142.F.
Brettiis si quid erratum, ignotum fuit. 143.A.B.
Brettiorum potentia, & origo. 135.B. & seq.
 Metropolis fuit Cosentia. 179.E.
 Numismata. 136.D. & seq.
 Respublica in Calabria. 309.F.
Brettium promontorium in Ferineo sinu. 133.C.
 Subarum appellatur ab accolis. ibid.D.
Briadum pagus. 195.C.
Briaticum oppidum. 193.E.
 Civitas Episcopalis. 307.B.
Bricanum pagus. 61.C.
Broniarum pagus. 57.C.
Bruda fluvius. 253.F.
Brunus Medicus & Chirurgus Calaber celebris. 310.A.
Brundisium finis Italiae. 415.F.
 quis condiderit. ibid.E.
 unde dicatur. 680.D.
 quænam Urbs, & ubi sita. 601.E.
 quomodo alias appellata. ibid.
 illius portus qualis. ibid.
 ejus ostium à quo, cur, & quomodo obtru-
 ctum. 601.A.
 ejus arx qualis, ubi, & à quo aedificata. 603.C.
 612.A.
 quid illam infamavit. 603.F.
 in quorum partibus perseveravit. 604.A.
 quantum distat à Roma, et Dyrrachio. ibid.
 de illa quinam meminerint. ibid.B.C.
 à quo capta, & diruta. ibid., & 612.A.D.
 an à Virgilio commemorata. 606.F.
 illius aer qualis. 602.A.
 ejus ora, & fretum. 603.A.
 illius fossæ quales. ibid.B.
Brundisiorum defectio à Gothis. 519.A.
Bruthasus flumen. 293.C.
Brystacia nunc Briaticum Civitas. 307.C.
Bryonanaculum pagus. 194.C.
Bulinorum familia. 95.C.
Bulsanum oppidum. 234.F.
Barcina Marinae. 454.D.
Bursellorum familia. 97.B.

C

Cacina fluvius. 191.A.
Cacucius mons. 174.B.
Cacurium oppidum. 306.D.
Cadavera cur Capillis operirentur. 690.B.C.
 olim cur exurerentur. 677.D.
 comburunt Peruviani. ibid.
Cacinus oppidum. 258.F.
Cacinus amnis. 259.A.
Cælia qualis Urbs, & ubi sita. 624.B.
Cenis, live Cœnium oppidum. 211.C.
 promontorium. 209.F.
Cæriorum familia. 96.C.
Cæsar Aquinius Dominus Castioni 187.E.
 Aragonias 723.E.
Cæsaris Baronti in pauperes largitas 743.A.
Cæsaretum pagus 170.D.
Cæsaretum pagus 214.D.
Cæsarea (Diva) ubi latuisse dicatur. 596.E.
 quid de illa narratur. ibid.F.
 in eam hymnus compositus, & templum dica-
 tum. ibid.B.
Cæsarinorum familia. 90.E.

Ca-

RERUM, ET VERBORUM.

Casum quid Nolanis significat. 53.C.
Casula vicus 131.E.
Cajetana ex hyachinto familia nobilis. 701.D. & 96.D.
Cai cognomen apud Tarentinos unde. 500.A.
 Fabricii legati virtus. 487.D.
Caio Livio Ebrio nunciatur Numidas regionem invadere. 502.D.
Caij Livii temulentia. ibid.F.
Calabria mulieres doctæ. 137.E. 239.F. 298.C.
 mulieres abstinentiæ. 153.D.
 Urbes Romanos societate conjunctæ. 147.A.
 & civium Romanorum jura habuerunt. ibid.
Calabri omnes in fide Romana permanserunt. 145. B.
 quales. 148.E.
 Itolorum primi Christi fidem amplexi. 149.A.
 Artifices excellentes. 189.E. 211.F. 300.A. 224.A.
 Athletæ. 249.F. 251.B. 300.B.C.
 Episcopi veteres alicujus nominis. 151.C. 169.F. 178.E. 193.C. 194.D. 196.E. 203.F. 220.A. 221.F. 222.B.
 Heremitæ sancti. 152.B. 177.F. 179.D.
 Jureconsulti. 178.E. 229.A. 249.E. 306.B.C.
 Martyres. 151.A.B. 340.D. 341.D.
 Medici. 188.F. 194.E. 229.A. 246.D. 292.B. 296.A. 309.C.
 Monachi celebres. 151.E. 171.F. 179.C. 183.F. 193.C. 200.B. 204.A. 207.C. 224.B. 230.A. 233.F. 310.E. 316.F. 319.A. 340.D.
 Musici. 251.B. 252.C.D.
 Philosophi. 178.F. 195.D. 202.D. 224.A. 226.B.C. 227.A. 243.C. 145.F. 246.E. 249.C. 265.A. 286.D. 268.E. 283.B. 289.E.
 immortalitatem Animæ tenere. 134.F.
 Poetæ. 201.F. 227.A. 249.C. 295.E. 324.D.
 Rei militaris periti. 303.D. & seq.
 Viri docti in literis humanioribus. 177. & 178. 182.F. 188.A. 192.E. 306.C. 337.D.E.
Calabriorum familia. 39.C.
Calabria quænam regio sit dicta. 389.C.
 quomodo olim appellata. ibid.
 illius distantia ab Epiro. 598.D.
 Italia regionum prima inhabitari coepta. 124.F.
 multis nominibus appellata, & quare. 125.C. & seq. & 126. per tot.
 ejus quædam pars dicta fuit Sicilia. ibid.D.
 pars alia Colonia, alia Japygia, alia Salentina, alia Lucania, & alia Bretia. ibid.D.E.F.
 quando ad fidem Christi conversa. 149.A.
 habet 24. Episcopales sedes. ibid.
 fuit altera Monachorum Ægyptus. 149.C. 204.F.
 ab Agarenis ann. 990. vastata. 152.F.
 postea Benedicti VII. tempore a Græcis occupata. 153.A.
 anno 176. a Græcis, Cretenfibus, Mauris, & Pœnis inita societate adiutoribus Siculis de populata. ibid.B.
 a Turcis, a Francisco Gallorum Rege, & iterum ab ejus filio Henrico a versitis direpta. ibid.E.
 a Roberto Guiscardo Mauris, & Saracenis erepta. 153.B.
 hodie a multis Regulis, & Tyrannis expilatur. 160.B.
 omnium Italiciæ regionum optima 154. B., & alibi.
 loca non pauca, in quibus res divina græca lingua perficitur, habet. 149.F.
 quatuor Archiepiscopales Sedes. 122.A.
 post Regem, & Philoctetem Respublicæ quatuor fuisse, quæ toti Regioni dominatæ sunt. 333. E.
 postea, & Breti sibi suam Respublicam constituerunt. ibid.F.
 lugendi mortuos præcipuos ritus habet 153. C.
Calabria situs. 124.D.
 terminisive fines, & qualitas. ibid.
 quæ Colonia. 127.A.B.

.... multæ Romanorum Coloniae deductæ. 12.D.E.
 habitatorum mores. 148.E.
 lingua præfens. 153.B.C.
 mos lugendi defunctos. ibid.D.
 primi incolæ Aschenaz. 125.A.
 Ænotrii, Arcades, Peucetii ibid.C., & 126.C.
 Græci alii ibid.D.
 Trojani Mnestei Comites. 127.B. 148.B.
 Urbes ab Ænotrio conditæ. 126.B.
 nomen etiam parti Apellæ tributum. ibid.E.
 montes, pascua, herbæ. 154.C.D.
 armenta, greges, scaturigines, flumina, maris, venationes, equi, metalla, Emporia. 155.C. & seq.
 opificia, frumenta, arborum fructus 156.A., & seq.
 acris temperies, & Salubritas. 156.F.
 oppida, & pagos omnes. aut Ænotrii, Peucetique, aut Athenienses, aut Phocenses, aut aliæ Græciæ Principes condiderunt. 345.A.B.
Calabries fluvius. 170.E.
Calanna oppidum. 212.C.
Calaserna nunc Campanæ oppidum. 308.F.
Calatia, & Salatia olim Peucezia. 660.A.
Calatrum oppidum. 200.D.
Calaurum pagus. 198.D.
Caldaria jus olim in castris tribuebatur. 705.A.
Caldora familia una ex septem clarioribus Regal. 723.F.
Calimera Castellum. 197.A.
Caliphus, sive Ogygia insula. 275.A.
Calibræus Cauloniata Philosophus. 256.B.
Callipolis Urbs non Gallipolis dicenda. 625.B.
 unde nomen sortita est. ibid.
 illius situs qualis. ibid.
 ejusdem arx, & pons. ibid.C.
 quid in illa admiratione dignum. ibid.
 illius fons ubi, & qualis. 626.B.
 ejus Cælum quale. 25 D.E., & 626.C.
 illius amenitas, & ubertas. 626.F.
 græcè loquuta tempore Auctoris. 629.F.
 Lacedæmoni comparatur. ibid.
 Civitatis Sanctæ imago quænam. 630. E.
 in cujus fide permansit. 612.E.
Callipolitanæ Religiosi sunt. 628.D.
 illorum Patrona quæ. ibid.
 non victi, sed a multitudine superati. 629.C.
 a Laconici originem trahere dicuntur. ibid.B.
 illorum mulieres strenuæ in pugna. ibid.
 illorum complexionibus, frugalitas, mores, & virtutes. 627.C.F. 628.C.D.
Callisthenes Sybarita Philosophus, & Historicus. 324.F.
Calocerum Castellum. 197.A.
Calorinus mons in Appennino. 133.F.
Calopiciatum Castellum. 309.B.C.
Calopmicum flumen. 229.C.
Calos pagus. 195.C.
Calorytonum pagus. 196.F.
Calovium oppidum. 310.A.
Calpe mons in quarto climate. 537.F.
Calumnia Hippia sapiens dictum. 226.F.
Carmentum pagus. 257. F.
Camilli Querni Archipoetæ carmina de Belisario, & Jo: Bernardino Aqueviviis. 717.E.
Camillus Pellegrinus Capuanus laudatus. 695.C.
Campana oppidum, ibi multorum Sanctorum Reliquiæ. 308.F.
Campanorum perfidia in Romanos. 339. D.E.
 eorum pœna. 144.B.
Campania inundata, & quando. 606.D.
 quæ res ei pestilentissima. ibid.E.
Campana magna nondum inventa tempore D. Paulini. 69.F.
Campania locorum nomina potius græca, quàm latina esse. 32.D.

Cam-

Camparonum pagus. 193.D.
Campasorum familia. 95.B.
Campi latini ubi, & qui. 617.F.
Campi Tarentini quales. 523.B.
Campionum familia. 93.F.
Campores unde dicti, & qui proprie sint. 922.F.
Canaria Insula unde dicta. 680.C.
Cancri quando capiuntur. 454.C.
Candelabrum Dionysii. 464.C.
Candelabra Tarentina. 451.D.
Candinorum pagus. 100.D.
Candiciorum familia. 96.B.
Cauditarum familia. 91.A.
Canis nomen urbis in Ægypto. 680.C.
 trañans quis, & unde dicatur. 688.C.
Cannaum pagus. 214.D.
Canna tempore Annibalis quid fecerint. 779.E.
Cannes cum Canusio confundere error historię est.
 773.C.
Cannensis pugna. 673.F. & seq.
Cantelma familia una ex septem Regni. 723.F.
Canusia lana optima. 774.A.
Canusium Civitas. 771.D.
 & Canosa. 773.B.
 à Diomede constitutum, ejus situs, & circuitus.
 772.E.F.
 differt a Cannis, & distat 25. stadiis. 773.C.
 inter fœderata oppida relatum. 776.A.
 ex oppido fœderato in Coloniam Romanorum
 mutatur. 776.E. 779.A.
 quid fecerit tempore Annibalis. 779.E.
 prius Colonia, sub Augusto Colonia militaris.
 771.D.
 Colonia Jus Quiritum, & civium Romanorum
 obtinuit. ibid.E.
 Respublica in quibus consistebat. 776.F.
 Respublica sub Trajano, & Adriano Impp.
 floruit 782.B.
 sub tribu Palatina censa. 783.E.F.
 cur potius municipium, quam Colonia
 813.C.
 eius II. Viri. 786.B.
 eius Colonie Status sub Alexandro Imperatore.
 ibid.
 eius Episcopi, & Archiepiscopi. 803.C. seq.
 eius populatio. 801.E.
 destructum, eiusq; excidium. 804.A.
 eius status post excidium suum. ibid.
 eius porta Romana flat inconcussa. 774.D.
 eius via Romana strata lapidibus. ibid.E.
 eius mutatio per tempora explanata. 809.A.
 eius Arx, Clerus, Cives, Gubernator, & Regi-
 mina. 805.D.E.
 eius Ecclesia Cathedrales quomodo, & qualis.
 806.B.
 ad Familiam Affatatorum pervenit. 811.A.
 jampridem Baronatus, nunc Marchionatus.
 ibid. B.
 à quo occupatum. 609.D.
Capanianum amnis. 173.C.
Capilli Dæ Sanctitatis olim dicati. 690.C.
 cornua olim dicebantur. ibid.
Capistranum pagus. 139.F.
Caposerosorum familia. 91.F.
Capua nomen unde. 680.F.
Capua quasi Campanie Caput. ibid.
 quasi Canipestris. ibid.
 Urbs deserta. 603.E.
 à quo condita. 680.F.
Carbonella familia nobilis. 702.D.
Carbonellus de Tarsia. 696.E.
Carciladum pagus. 195.D.
Cardanum injuste, ut plurimum fugillat Scaliger.
 693.A.
Cardetum pagus. 229.E.

Cardinales S. R. E. in familia Aquavivæ quot
 724.A.
Cardinalum pagus. 259.D.
Cardonum flumen. 182.F.
Cargentum pagus. 196.F.
Carminianorum familia. 97.E.
Caroleum vicus. 174.D.
 oppidum. 183.D.
Carolus Jordinus Parrhasii alumnus. 183.A.
 Francorum Rex in Italiam venit. 595.C.
 omnem Italiam perturbat. 600.E.
 quodnam Regnum capit. 596.A.
 Rex primus Apulie. 595.C. 612.A.
 quem vicit, atque occidit. 612.A.
 quam Urbem solo equat. 595.C.
 quem Comitem lupiarum instituit. 612.A.
 Andagavenis. 526.E.
 moritur Fogie. 527.A.
 Quintus Austriacus. 551.
 ejus Privilegia erga Tarentinos. 542.C.
 Aquisgranii imperiale Diadema accipit. ibid.B.
 Christianorum Imperator eligitur obstante Ur-
 bano Pontifice. 551.F.
 Dyrrachinus Joannæ Præfectus a Ludovico
 capite truncatur. 529.E.
 Gallorum Rex Neapolim vi, & præcio expu-
 gnat. 541.C.
 Hispaniarum Rex cum Matre declaratur. 551.E.
 Manfredum ad Beneventum superatum inter-
 fecit. 526.F.
Caronum pagus. 196.F.
Carpacianum pagus. 183.A.
Carthago. 622.D.
Carthaginenses quomodo Tarenti ingrediuntur. 723.F.
Caryotum pagus. 183.A.
Casabulum oppidum. 742.A.
Casalia varia Græcorum, & Latinorum in agro Ta-
 rentino. 407.D.
Casale novum quodnam oppidum, & ubi, & quinam
 lapides ibi reperiuntur. 605.F. & seq.
Castellamina quæ dicuntur. 35.F.
Castellanetum. 549.F.
Castellanetani Gallorum injuriis exagitati conjurant.
 ibid.
Castella oppidum. 273.F.
Castellatum Castellum. 205.F.
Castellani oppidum erat Monasterii Sancti Benedicti
 Cuperianensis. 707.D.
Castellionum oppidum. 742.A.
Castellum ad mare esse Stabias non est verum. 29.B.
 Divi Cataldi ubi, & à quo ita dictum. 601.F.
 quæ moles ibi extructa, & a quo. ibid.
 Nucis oppidum, & cur sic dictum. 742.A. 682.C.
Castionum vicus. 174.D.
Castionum oppidum. 179.B.
Castra Annibalis portus. 174.C.
Castravillanum oppidum. 340.B.
Castrengium vicus. 344.F.
Castrifrancum oppidum. 173.C.
Castrovetum oppidum. 255.D.
Castrum Minervæ oppidum. 336.A.
 oppidum aliud. 253.D.
 oppidum aliud. 596.E.
 illius Templum ubi, & cui dicatum. ibid.
 fons, & antrum ibi habetur. ibid.
Castrum Cuperiani a quo ædificatum. 712.A.
Castrorum Castellum. 306.A.
Catanfanium Civitas unde dictum, & ejus conditor.
 266.B.
Catapanes præsumt adulis, & eorum memoriam
 104.D.
Cateanum amnis. 207.C.
Cataldus qualis Archiepiscopus. 601.F.
 unde profectus, & quo venit. 602.A.
 templum illi sacrum. ibid.

RERUM, ET VERBORUM.

.... Cœco a nativitate visum restituit. 559.
Catharina Aquaviva de Aragonia Abbatisa S. Benedicti, ejus virtutes, & merita. 740.C.
 Aquaviva Aragonia Neritoni Ducissa, & Cuperfani Comitissa. 720.F.
 Aragonia de la Nata Secunda Andreae Matthæi Aquavivæ Aragonii uxor. 718.C.
 Blanca monialis Sancti Benedicti sanctitate clara. 741.E.
 Ursina Joannis Antonii filia, Comitissa Cuperfani. 713.F.
 Julio Antonio Aquavivæ Aragonio nupta. ibi. & seq.
 Ursina Ramondelli filia Tristano Claramontio nupta. 712.C.
Cato Portius diligentissime scripsit de conditoribus Italiæ. 391.G.
Catocastrus fluvius. 160.F.
Catonis verba de sinu Tarentino. 402.B.
Cavedii, & hortorum descriptio. 76.F.
Caviarum quid sit, & unde dictum. 457.E.
Caulon mons. 276.A.
 Castellum, & ubi. 602.B.
 quomodo ab Horatio, & incolis appellatum. ibid.
 quinam tumuli lapidum ibi cernuntur. ibid.
Caulonia Urbs nobilissima, & unde dicta. 255.D.E.
Caulonicarum nominata. 156.F.
Causa quidam Tarentinus. 433.B.
Caylatum pagus. 170.E.
Ceanum pagus. 199.D.
Cecurium pagus. 196.B.
Censores in coloniis. 785.E.
Census à quibus conferendus. 160.A.
Centracum pagus. 274.F.
Cerasus Urbs unde dicta. 682.C.
Cerebalus fluvius. 771.E.
Cerenfia, sive Gerensium validum propugnaculum. 306.D.
Ceres à Cuperfanensibus cur omni colerentur. 671.E.
 prima, & panem, & leges dedit. ibid.
Cerilli oppidum. 163.E.F.
 promontorium. ibid.
Cerrosimum pagus. 345.A.
Cervaricius locus. 164.
Cervi Dianæ consecrati. 675.C.
Cervicatum pagus. 170.D.
Cete piscis. 453.F.
Cetrarium olim Lampetia oppidum. 170.F.
 flumen. ibid.
Characolum, sive Gruculum Castellum. 308.D.
Charetum Castellum. 335.F.
Chavia pagus, & fons. 268.D.
Chariatum Civitas. 308.E.
Charida oppidum. 200.A.
Charitorus mons Appennini in agro Saracenæ. 165.D.
Charopolis pagus. ibid.
Chatarena oppidum. 258.E.
Cherapetamus fluvius. 201.B.
Chersidryi quales serpentes. 590.E.
Chespanum pagus, & in qua terra. 194.F.
Choma Civitas. 268.C.
Chonia pars quota Calabriæ. 126.D. 130.E. 132.B.
Cherometum pagus. 195.A.
Chraunii montes ubi. 598.D.
Chrestum pagus. 205.F.
Christophorus de Tarsia. 696.F.
Christina Castellum, & fluvius. 206.B.
Christiani primitivæ Ecclesiæ in cryptis, & subterraneis rem divinam faciebant. 732.B.
Chrotonum pagus. 206.A.
Chrysa Castellum. 309.C.
Cicada ubi mutæ, & quæ. 691.A.B. 455.F.
 acce, & rore vescuntur. 691.A.

.... aureæ ad ornamentum muliebrium capillorum in Apulia. ibid.
 in Apulia insectæ. ibid.
 de reis peculiare quiddam juxta Halæcem. 230.D.E.
Cicala oppidum in collibus Gecalæ. 51.F.
Ciceronis elogium super Pythagoram. 236.C.D. 290.A.
 domus à cicere ferendo dicta. 632.E.
 sepulchrum. 668.B.
 nomen ciceris grano indicatum. 632.E.
Ciconia gratæ exemplum. 462.F.
Cimbarium pagus. 191.A.
Cimenia oppidum. 742.A.
Cineres defunctorum cum lachrymis Amicorum condebantur. 668.A.
Cinesia Poeta gracili admodum. 674.B.
Cingo vicus. 306.B.
Circeum pagus. 170.E.
Circuitio apud antiquos lætitiæ signum. 685.E.F.
 in Sacrificiis, & in Deorum celebritatibus observabatur. ibid.
 Ecclesiarum in penitentiam. 687.B.
Circuitus malus à Diabolo inventus. 684.E.
Circuli religio apud Gentiles. ibid.
Circumcundi ritus unde emanaverit. ibid.
 ritum Cuperfanenses a quo acceperint. 687.E.
Cirum, sive Cirrha Civitas. 107.D.
Cisdonium pagus. 194.A.
Citadella Turris. 543.D.
Civitates mortuorum Neapoli, & Syracusis videntur. 88.B.
 Alphonso fideles quæ. 612.E.
Civitatis bonis legibus constitutæ quis effectus. 336.E.
 Gubernatio ex principiis Regni, Aristocratæ, & Democratæ optime constituitur. 334.E.
 in *Civitatibus* bonorum legum necessitas. 336.E.F.
Clamista pagus. 193.F.
Classis Christianorum à Saracenis fugatur. 520.E.
Claudius Aquaviva Aragonius Pii V. P.M. cubi jularius, ejus ingenium, & eruditio; Archiepiscopatum Neapolitanum tenuit, ejus mors &c. 725.E.F.
Claramontiorum familia. 96.E.
Clavallis Castellum. 259.C.
Cleandria. 468.A.
Cleantes Tarentinus omnia versibus eloquebatur. 434.F.
Clearchus Rheginus. ibid.A.
 Statuarius celeberrimus. 228.C.
Cleonymus Spartanus Dux Tarentinorum. 472.B.
 Poeta clarus. 227.B.
Clementia familia nobilis Cuperfanensis. 702.D.
Cleia Castellum. 184.E.F.
Clibanus mons. 273.B.
Climata diversarum Regionum. 587.F. 588.A.B.
Climate quarto quæ loca comprehenduntur. 587.F.
 tertio quæ loca continentur. ibid.
 ejus terminus qui. 588.B.
 Cælum ubi salubre, & calidum. 616.F.
Coccyges. 456.C.
Cochiceronum pagus. 194.A.
Cocblearum genera. 454.D. 456.D.
Cocorum familia. 90.D.
Cocynthum promontorium mare Siculum, & Jonium dividit. 253.A.
Coccydonum pagus. 206.C.
Codrus Rex pro Patria mortem abivit in Præfatione Ant. de Tarsia.
Colia Civitas. 771.D.
Calendarium pagus. 194.B.
Calicum pagus. 179.D.
Camiterii descriptio. 37.F.
Camidomum pagus. 193.F.
Canobium Deceratis dictum quale, & ubi. 607.B.
 à quo conditum, atque ditatum. ibid.

- *Divi Nicolai ubi situm.* 416.F.
 ejus monachi, & cujus ordinis. *ibid.*
 ejus Bibliotheca constructa, & quando deperdi-
 ta. *ibid.* D.
Cænobia, & monasteria Cuperfanensia. 736.
Colanetum oppidum. 110.G.
 fluvius. 118. B.
Coloni qui fuerint. 733.E.
Colonia ex lege Agraria ducebatur, per quem, & quo-
 modo. 777.F.
Colonia insignia vexilla. 773.B.
 numismata. *ibid.*
 locus aratro circumscribebatur. *ibid.* B.
Coloniae, & municipia quasi filiae Rom. Reipublicae
 eam incitabantur. 875.D.
 a quo erectae, cur, quomodo, quando, & ubi.
 780.E.
 In Calabriam missae. 127.B.G. 130.F.
Columella, sive *Columella Rhegia* Promontorium.
 211.C.
Columella citatus. 30.E.
Coma charorum cum cineribus in urna. 677.A.
Comerconum pagus. 199.F.
Comes pro legato.
 erat nomen officii, & honoris in Regia. 704.B.
 Cortinariorum quis. *ibid.*
 Sacrarum largitionum quis. *ibid.*
 Regii Stabuli quis. *ibid.*
 laborum quis. *ibid.*
 Sacri Patrimonii quis. *ibid.*
 Stabuli ex sententia Marianae quis. *ibid.* E.
 Capacitae. 600.D.
 Lupiarum qui, vel quae. 607.B.
Comites Triuphadi. 705.A.
 Palatini qui. 704.A.
 Cataphractarii. *ibid.*
 Clibanarii. *ibid.*
 in Bello qui. *ibid.*
Comitatus nomen honoris. *ibid.* E.
Comitti Etymologia. 73.A.
 numerus apud Normannos. 706.A.B.
 sive Comarchi dignitas. 703.B.
 dignitas antiquissima. *ibid.*
 dignitas quo ritu olim in Hispania dabatur.
 705.C.
Comitum Cuperfanensium Catalogus. 707.B. & seq.
Compendium Historiarum Neap. Barthol. Caraccioli
 M.S. 709.A.
Comparatio Diametri Nolae hodiernae cum antiqua.
 44.E.
Concha quando capiantur. 454.D.
Conciliabulum quid. 314.B.
Conciliorum Graecorum locus. 471.C.
Concilium Amalphi coactum sub Nicolao II. 913.B.
 in eo depositus Episcopus Atraniensis. 935.D.
 Pisanum sub Innocentio III. 973.D.
Conclavis descriptio. 76.F.
Concordia simulacrum Grotoniatarum Templum Mu-
 sarum. 125.C.D.E.
Conditiones, quibus foedus inter Romanos, & Cartha-
 ginenses renovatum. 497.A.
 quibus Tarentini traderent urbem Annibali.
 500.F.
Conditores Urbis Tarenti in condenda Urbe, quid
 perspexerunt. 413.E.
Condojanum oppidum. 236.A.
Condrochinorum pagus. 195.D.
Consentum pagus. 186.B.
Conradus Aquaviva Magnus Regni Marcellus.
 724.F.
 Imperator Imperio renunciat in Lotharii fa-
 vorem. 973.E.
 succedit in Imperio post ejusdem mortem.
 931.B.C.
Consolus Magnus. 546.E.
Consentia Civitas nobilis. 174.B.
 Sedes Episcopalis ex antiquioribus Ecclesiis Re-
 gni Siciliae. 175.A.C.
 fuit Metropolis Brettiorum. 175.E.
 ejus soli ubertas. 176.D.
Consistentium Castellum. 106.E.
Conspiratio in Fredericum. 546.E.F.
Constantia Bohemundi uxor. 524.F.
 Henrici uxor. 525.F.
 Monialis educata de Monasterio, nupta Henrico
 VI. Imperatori. 310.C.
 altera Regis Neapolis uxor, & cujus mater.
 611.F.
 Regno pulsa, & a quo. *ibid.*
 quando Regnum Apuliae obtinuit. *ibid.*
 de Brenna Abbatissa S. Benedicti. 739.C.
Constantinum pagus. 194.A.
 pagus alius. 345.A.
Constantinus Imperator. 19.C.
 Romam conatur spoliarum. *ibid.* D.
 homines ad Christi fidem honoribus alliciebat.
 705.A.
Constantium pagus. 193.F.
Constitutum pagus. 186.B.
Consulinum oppidum. 257.C.
Consules Romani Tabulae Canninae insculpti expli-
 cantur. 314.E.
Consulum Romanorum litterae ad Pirrhum. 433.D.
Consulis abbreviatura COS. ejusque explicatio. 793.F.
Contina familia nobilis. 702.D.
Conviuorum opipare extructum post exequias cole-
 brant. 57.B.
Conum pagus. 194.A.
Coratimus. 455.C.
Corallia Tarentina. 459.A.
Corallini populi. 562.C.
Corica Promontorium. 184.C.
Coriga pagus. 188.F.
Coriolanum oppidum nobile, & vetustum. 318.E.
 item fluvius ejusdem nominis. *ibid.*
Cornu Amaltheae nemus amenissimum juxta Hippo-
 nium. 191.E.
Cornu differt a lenticula contra Abulensem. 639.D.
 in Tabernaculo aservatum erat ex metallo
 pretioso, Prophetarum vero officum. *ibid.* F.
Cornuum usus. *ibid.* B.C.
Cornua quae venenum expellant, & morbos. *ibid.* F.
 Asinorum Sylvestrium. *ibid.*
 in quibus servabatur oleum pro Regibus ungen-
 dis, an fuerint argentea, vel aurea. 639.
 pro capillis. 690.C.
Coronarum familia. 89.C.
Corona scorpionis super imposita quid denotet. 446.A.
 Spicea quorum insignem. 671.D.
 in Apulia primum contexta. *ibid.*
 tribuitur Romanis a Plinio. *ibid.* E.
Corpus S. Andreae Amalpheos Patroni unde, quando,
 & a quo in eandem Civitatem translatum. 923.
 E. 924.A.
 Felicis Martyris ignoratur ubinam sit. 73.A.
Corpora ad serviendum apta, quae. 539.F.
Corrobra quid apud Hispanos. 705.F.
Corruptio accidit aut per nos, aut per externos. 333.
 E.F.
 quomodo porro accidat. 335.A.B.
Corta quid antiquis. 704.B.
Cortalia pagus. 183.F.
Cortiadum pagus. 205.F.
Cortina Apollinis quasi Certina. 704.B.
Cortina in Agro Nolano sunt. 42.F.
Cos Insula Hyppocratis parva. 58.F.
Cosa Civitas vulgo Cosanum. 341.D.C.
 fuit Colonia, & Municipium Romanum. *ibid.*
Cosmographia cui praecipue utilis. *ibid.* D.
Cosmum pagus. 313.E.

RERUM, ET VERBORUM.

Cosmus Medicus. 421.B.
Cotilis fluvius. ibid.
Cetofonium pagus. 198.D.
Cocella de Baucio testamentum. 726.B.
Craffius Tarentinus Grammaticus, & Philosophus. 432.A.
Crateis amnis Scyllæ Mater. 207.E.
Cratis fluvius 171.E. 174.B.
 ejus origo. 182.F.
 aurifer est, & pisciculentus. 226.B. & seq.
 unde dictus, & quæ ejus natura. ibid.
Cretenses quales. 391.D.
 Japigarum parentes. 694.C.
 quas Insulas subegerunt, & habitarunt. 609.B.
 quas Colonias habuere. ibid.C.
Crepacorium castellum. 235.A.
Crepistum vicus. 183.B.
Cribri suspensio ad vaticinium. 637.F.
Crimissa nunc Alecium promontorium. 308.A.
 & Cirum Civitas. ibid.
 & Flumica fluvius ibid.D.
Cripteria oppidum. 253.C.D.
Criptoporticus ad voluptatem extructus. 53.D.
Crisagora oppidum. 164.A.
Crisa Urbs. 139.D.
Croesus optimus in Agro Nolano colligitur. 111.F.
 & ubi abundat. 617.A., & sequ.
Cropa amnis. 271.A.
Cropanum oppidum. 267.F.
Cronologica tabula amaliphitana ab anno MCXXVI.
 ad MCXL. 285., & sequ.
Crotalus fluvius. 265.D.
Crotoneum castellum. 273.A.
Croto promontorium unde dictum. 274.E.
 civitas nobilissima. 277.D.
 ejus conditores, ibid.E.F., & 178.E.F.
 fuit colonia Romanorum. 283.A.
 quale studium ibi vixit, ibid.B.
 est Sedes Episcopalis vetustissima à Dyoniso
 Arcopagita ad Christum conversa. 204.B.C.
Crotanitarum olim Republica. 279.D.
 eorum potentia, & fortitudo. 280.E.F.
 sigillum civitatis. 284.C.
 numismata. 282.E.
 templum musarum Concordiæ Simulacrum.
 285.E.F.
Crotonensium Episcoporum præsentia in Conciliis.
 304.G.
Crotopetum qualis Urbs, & ubi. 603.E.
Crucinorum familia. 97.E.
Cruculum Castellum, sive Charocalcum. 308.D.
Crypta ferratæ monasterium. 230.A. 317.D.
Crypta S. Silvestri. 743.D.
 Insulana quando inventa. 732.F.
 Insulana an olim Cereri dicata. 673.A.
Crypta Cuperfanenses. 732.B.
Cubiculorum descriptio. 774.
Cucurbitarum familia. 94.B.
Culina quis olim Romæ locus. 668.F.
Cupa quid significet. 679.C.
Cuperfana Urbs, sive Cupressanum. 549.F. & 731.B.
 conditum. 678.D.
 quando primum Comites obtinuerunt. 607.B.
 nomen à Cupressibus obtinuit. 678.D.
 à Beato Petro Christi fidem suscepit. 731.A.
Cuperfani Comitibus stabulum, & equorum armentum.
 663.D.
 laudes ex situ, & loci amenitate. 682.F., &
 683.A.
 nomen an à Cupa dicatur, & Jano. 679.C.
Cuperfanenses cur olim cum Cereris Simulacro sepe-
 litentur. 673.A.
 quænam Idola antiquitas colerent. 671.B.
 olim cur Junonem colerent, & cum Junonis
 Statua sepelirentur. 673.C.

.... cur Vestæ Statuam in Sepulchro ponerent
 675.A.
 eorum mores, & ritus. 684.E.
 eorum numerus. 683.C.
Cupressus Cuperfano nomen dedit. 678.F.
Cupressina Junonis Simulacra. 674.D.
Curia quid significat. 812.
Curia, sive Decuria, Judicium, Equitum, Venerariorum
Ædilium, Plebis, Cerealiæ, Ædilitiæ, Pom-
pæ, Julæ, Viatoris Consulares, Elictoris Con-
sulares, Præconum, Scribarum Ædiliæ, Cu-
culium, Scribarum Ædiliæ, armentar., Scriba-
rum librorum Quæstorum, Fabrum, Dendro-
phor., & Centonarior., Sacerdotum, Bidentia-
lium, Augurum, Larum Volusianorum Ponti-
ficum, Coloniar., & municipior. 835.D.
Curialium nominatio. 812.D.
Curii responsum legatis Samnitibus magnam audi-
pondus offerentibus. 494.C.
Curiostas apud Thurios punita fuit. 329.C.
Curios tertio triumphavit. ibid.
Curus à Cervahus tractus Dianæ tributus. 675.F.
Curus equestris pro feriando annulo. 111.F.
Cutrum Castrum. 273.F.
Cyathi ex cornibus. 689.A.
Cymeas Orator. 461.B. 485.C.
 mittitur à Pyrrho ad Tarentum cum militi-
 bus. 479.C.
 in Senatu Romano multa præclare dixit.
 ibid.D.
 quibus orationibus Pyrrhum à bello gerendo
 absterre est conatus. ibid.
 quid Pyrrho retulit de Senatu Romano. 486.F.
Cylisterius nunc Rocanellus fluvius. 342.C.
Cypbella quid. 735.E.
Cyprianus (B) Divi Basilii Monachus. 223.D.
Cyprus cur Veneri Sacra. 679.F.
Cyrii nunc Caldana fluvius. 143.B.
Cyrisanum oppidum. 174.A.
Cyrnistamus mons. 342.C.
Cyrolorum familia. 95.B.
Cyromachus Philosophus. 337.D.E.
Cyterium oppidum. 174.A.
Cyziis Turres septem voces acceptas multiplicant.
 683.A.

D.

Damea Pythagoræ Filia admodum erudita.
 239.D.
 castitatis doctrinis Virgines instituit. ibid.
 ejus filia Biscala. ibid.E.
Dameas Crotoniata statuarius celebris. 300.A.
Dametas Paleologa monialis in monasterio Sanctæ
Mariæ de Verge. 737.F.
 Græcorum effugit persecutionem. 738.A.
 Brundisium appulit. 738.A.
Damon Thurius, Athleta celebris. 337.E.
Dansi filix Thesmophoria ex Egypto transfulerunt.
 671.F.
Dani in rupibus historias scripserunt, & saxi. 666.E.
Daniel martyr. 340.E.
Dapetia oppidum. 171.E.
Daphus eius nominis duo pagi. 194.E.
Dardaniscum pagus. 267.D.
Dasa pagus. 199.D.
David Regis inauguratio. 689.B.
Daulum pagus. 359.B.
Dannii populi. 771.E.
Decatus nummus aureus unde dictus. 32.D.
Decius Magus. 431.B.
Decollatura vallis. 185.C.

De

Decuriae variae vide *Curiae*.
Decuriones Coloniarum, & municipiorum. 835.D.
 Patroni C6. VV. erant in Colonia *Primarii*.
 838.C.
 Patroni Equites Romani. 854.F.
 Quinquennialicii. 859.E.F.
 II. Viralicii. 870.F.
 Allecti inter Quinquennialicios. 867.E.
 Edilicii. 873.B.
 Quaestoricii. 879.D.
 Pedani. 885.C.
 Prætextati. 889.D.
 eorum electionis forma. 785.E.
 quomodo creabantur. 836.A.
 eorum ætatis leges variae. ibid.B.
 in Colonia, ut Senatores Romæ. 858.A.
 eorum magistratus annuus. 866.B.
 eorum annua potestas. 835.F.
 eorum privilegia. 836.A.
 olim liberti fieri non poterant. ibid.C.
 quomodo post Justinianum fiebant. ibid.
 assumpta virili Toga, inito magistratu, vel
 nuptiis celebratis Confodilibus invitatis sin-
 gulis binos denarios dabant. 837.A.
 eorum ornamenta, vestis, & Prætexta. ibid.C.
 aliquam hobilitatem produxere. ibid.D.
 eorum onus fuit eorum onor, & quale. ibid.
 eorum onus transibat ad hæredes. ibid.
 tres uncias ex assibus bonorum Curie relinquere
 tenebantur. ibid.
 esse definebant, cum relegerentur, aut Con-
 sules fiebant. ibid.
Defensores qui vocati. 843.A.
 Quinquennales. ibid.
Defunctus quomodo domo educitur. 85.C.
Delphines pisces. 453.F.
Delphinus, & equus in Tarentinis nummis. 442.F.
Delphinorum amor in homines. 444.C.
Demetrius Corinthus. 602.E.
Democides Crotoniata medicus celeberrimus. 295.F.
 à Dario magnifice remuneratus. 296.A.B.
 quomodo reditum in Patriam procuravit.
 ibid.
ex Democratia aliquid in Republica necessarium est.
 334.E.
Democratia quinam principatus. 593.E.
 qui usi sunt. ibid.
 cui regimini opponitur. ibid.
 Tarentinorum fuit laudabilis. 439.F.
Demosthenes Atheniensis orator Tarenti. 338.F.
Denticæ pisces. 453.B.
Deister Megadon occidit. 483.B.
Deus, nec ut sit, neque ut beneficit, nullam aliunde
 opem requirit, per se perfectus est. 335.D.E.
 de eo recte sentire quid conducat Reipublicæ
 gubernationi. 334.C.D.
Diaconi, & Sacris initiati qua spe Templo serviunt.
 81.F.
Diamas fluvius. 163.F.
Diameter Urbis antiquæ quantò major hodiernæ.
 44.F.
Diana in Colo Luna, in Inferis Proserpina, in Tertis
 Diana dicitur. 625.D.
 venationis Præfeda. 676.A.
 prægnantes, & parturientes juvat. ibid.
 humanis placabatur victimis. ibid.B.
 ejus veneratio à Cupersanensibus. 676.E.
 ejus Templum. 685.B.
 ejus Cervus Sacer. 676.E.
 ejus imago petentibus responsa dabat. 685.B.
 ejus simulacrum in sepulchro quodam Cuper-
 sani inventum. 675.C.
Dichus vates. 556.D.
Dicon Callibrati filius Philosophus, & in Olympicis
 victor. 156.E.F.

Didacus Lopez de Haro Carpiensium marchio. 679.B.
Digitus, vel dactyli. 453.D.
Diminitum pagus. 214.C.
Dimitrium Castellum. 191.G.
Dinamis pagus. 199.F.
Dionon Pythagoræ Socrus admodum docta. 298.G.
 ejus dictum de officio mulierum. ibid.E.
Dio Tarentinus. 427.E.
Diognetus Crotoniata Athleta celebris. 300.C.
Diomedes quæ loca occupavit. 609.D.
 Canusium condidit. 772.B.
 disparuit in Insula. ibid.
 torquem Dianæ consecravit. 675.E.
 ei fides non servatur à Daurno Rege. 676.A.
 eius Socii in Aves conversi. 772.B.C.
Dionysii Arcopagitæ effigies sigillum Cotron. 304.C.
Dionysii Junioris candelabrum Prytaneo Tarentino
 dictum. 464.C.
 desiderium videndi Platonem. 423.F.
 ejus interventio cum Platone. 424.D.
Diosdorus Thurius Athleta celebris. 337.E.
Dioscoron Insula. 275.A.
Diploma Gregorij P. XIII. 573.C.
Divitia superflue plura, & superflua conquirendi
 desiderium sollicitant. 334.B.
 Apulorum olim magnæ. 665.A.
Docana vide *Emporium*.
Domanicum vicus. 174.D.
 oppidum. 183.E.
Dominica pagus. 170.E.
 alius pagus. 195.A.
Domini Nardi familia nobilis Cupersanea. 702.B.
 à quo huiusmodi cognomen accepit. 699.E.
Dominedius à Nolanis vocabatur Deus. 61.A.
Domitium pagus. 183.C.
Donatum oppidum. 166.D.
Donatus Aquaviva monasterium Sancti Benedicti ere-
 xit. 741.B.
Donatus Antonius Martuccius peregrinationis suæ
 libellum conscripsit. 687.B.
 vir insigni sanctitate ornatus. 700.
 & seq.
 Aquaviva de Aragonia, & Episcopus Cupersa-
 ni. 749.E.
Donatus Divi Cataldi frater. 560.C.
Donus (Joannes Antonius) citatus. 32.C.
Donnulus martyr. 346.D.
Dracones. 456.C.
Drapea pagus. 194.F.
Drogo Tancredi filius Apuliæ Comes. 707.A. 809.D.
Dragonus Episcopus Tarentinus. 565.F.
Drosium Castellum. 205.C.
Ducatus nomen aureo nummo unde derivatum.
 723.E.
 Amalphitanus olim penes diversos Nobiles
 Neapolitanos fuit. 930.A. & seq.
 hodie ad Regem Hispaniarum pertinet.
 930.E.
Duces quinam antiquitus erant. 723.E.
 Neritoni, & Atrix magnarum titulis, ac præ-
 rogativis à Carolo effecti. 715.A.
 Amalphitani unde eligi antiquitus solebant.
 927.D.
Durantia familia Cupersanensis extincta. 702.B.
Duum-Viralicii Decuriones. 870.F.
Duum-Viratus maximus honor in Colonia, & muni-
 cipis. 830.D.
Duum-Viri qui. 821.F.
 Perduellionis, custodiendis libris Sybillinis,
 Sacrarum Ædium, Pontifices, & Flamines, Ca-
 pitales, Navales. ibid., & 822.
 Erarii. 823.B.
 Jure dicundo, & juris dicundi, eorumque mi-
 nus, Libripendes, eorumque munus. 825.C.
 Coloniarum, & municipiorum. ibid.E.

RERUM, ET VERBORUM.

- ... eudendi nummos pollebant auctoritate. 328.A
- ... designabantur ad talem dignitatem in Colon-
niis, ut Consules Romæ. ibid. B.
- ... ex postulatione populi designati. 329.B.
- ... nulli, nisi prius inferioribus magistratibus pro-
bati. 331.D.
- ... Quinquennales Coloniarum, & Municipiorum.
332.B.C.
- ... Quinquennales iterum ex S.C. ibid.
- ... Quinquennales tertio. 333.F.
- ... quo munere, & honore fungebantur. ibid.
- ... erant Prætores, Iudices, Consules. 335.B.
- ... eorum auctoritas in dando tutore. 331.F.
- ... honores in Coloniiis recipiebant. 331.E.
- ... Bacillis honorabantur. ibid.
- ... Lanuvii Dictatores, Capuæ Prætores, Alexan-
driæ ὑπομαχτογιστοι, Tusculi Consules, Cu-
mis IIII - Viri, Alibi X - Viri nominabantur.
ibid. C.
- ... aliquando sumuntur pro Magistris municipio-
rum. ibid. B.
- Dux** Ferrandine quis. 596.C.
- ... quam urbem defendit, ac servat. ibid.
- ... Neritonis quis, & quas thermas instaurare co-
gitat. 595.B.
- Dyrrachium** quænam Urbs, & ubi. 593.F.

E

- E** Bula familia nobilis. 702.D.
- Ebur** Apulum ad Thyrias nundinas delatum.
663.C.
- Ecclesia** S. Petri prima, quæ erigeretur Cuperfani.
731.C.
- ... Sanctæ Crucis, & ejus gentilitium Sacerdo-
tium. 746.A.
- Ecclesia** ad Urbis mœnia olim fiebant. 731.D.
- Ecclesiarum** circuitio apud Cuperfanates. 634.F.
- Echo** quid, ubi, & quare eveniat. 693.B.
- Eryphantus** Crotoniata Pythagoræ discipulus scripsit
de Regno. 292.D.
- Educatio** puerorum qualis esse debeat ex mente Thæa-
no uxoris Pythagoræ. 387.F.
- Egnatia** Civitas. 771.C.
- Ejanus** fluvius. 342.A.B.
- Elagabal** M. Aurel. Ant. quando occisus. 733.A.
- Electio** Pontificis ut sit rata, quid requiratur. 913.C.
- Electi** Nolani quinam dicuntur. 104.C.
- Elephantes** ante adventum Pyrrhi in Italia non con-
specti. 451.A.
- Eliacón** Philosophus clarus, & legumlator. 124.C.
- Elisabetha** de Aragonia Piccolominea Andreæ Mat-
thæi Aquaviva Aragonii uxor. 713.D.
- ... Filomarina Comitissa Cuperfani. 722.C.
- ... Aquaviva Aragonia Siciliæ Princeps. 720.F.
- Elisarius** Archiepiscopus Tarentinus. 567.F.
- Epistoli** Calentii epistola de Taranto. 413.D.
- Emporium** Nolanum ubi extructum. 59.D.
- Emporium** quid sit. 314.C.
- Emula** amnis. 173.B.
- Ennius** Poeta Rhodius, an Tarentinus. 435.B.
- ... Romæ mortuus, & sepultus.
- ... (Quintus) qualis Poeta. 594.D.
- ... ubi natus, & ubi floruit. 594.D. 603.C.
- ... illi multum debent latinæ literæ. 603.D.
- ... Scipionibus valde charus ibid.
- Epaminonda** Præceptor. 434.C.
- Ephefi** sum natus, non sum in Apulis, non sum in
Umbria, quomodo intelligatur. 694.A.
- Epicureorum** dogma. 487.F.
- Epigramma** jocosum de interitu Pythagoræ. 427.D.
- Episcopi**, & Clericorum proventus unde sumitur. 32.C.

- ... & Reguli sepultura. 86.C.
- ... Amalphitano Archiepiscopo subiecti qui sunt.
938.E. & 939. per tot.
- Episcopus** omnium Sacerdotum Dominus est. 32.B.
- Episcopium** Nolæ antiquo pavimento Templi Jovis
superextructum. 23.C.
- ... nunc est, quod antiquitus fuit templum Jovis.
43.F.
- Episcopales** Sedes 24. in Calabria. 154.E.
- Episcopalis** dignitas quam antiqua Cuperfani. 742.A.
- Episcopia** familia nobilis Cuperfanensis. 702.D.
- Epistolarum** inscriptiones variæ. 424.F.
- Epitaphium** in sepulchrum Jo. Borbonii. 711.D.
- ... ad sepulchrum Julii Antonii Aquaviva Arago-
nii. 716. A. R.
- Eplacus** tarmæ præfectus Pyrrhum conatur occidere.
432.E.
- Epodus** quid. 685.F.
- Eques** Romanus natus. 355.F.
- Equester** census ibid. C.
- Equestis** ordinis origo. ibid.
- Equites**, seu Equester ordo duplex. ibid.
- ... Romani. 355.C.
- ... equo publico donati. 355.C.
- ... Goleniarum, & Municipiorum Patroni, & Decu-
riones. 357.G.
- ... quomodo armati. 110.A.
- Equitis** annulus aureus. 856.E.
- ... eorum habitus. 357.A.
- Equi**, & Delphini in nummis Tarentinis. 442.F.
- ... Apuli præstantissimi, agiles, & longævi. 663.C.
- Equotuticum** idest Fogia. 695.B.
- Eradotius** historicus. 337.E.
- Eratosthenes** qualis scriptor. 607.E.
- Eremitæ** octo Calabri celebres. 152.A.B.
- Error** Lactantii, qui. 621.C.
- Erycem** urbem in unitam Pyr. huc expugnat. 491.E.
- Etrusci** adversus Romanos. 243.E.F.
- ... eorum poena. 144.A.
- ... quales ibid. F.
- Eucadius** Rex Tarentinorum. 416.D.
- ... Venator. 554.E.
- ... Regulos Tarentinus a Marco baptizatur. 555.C.
- Eusebius** pater Divi Cataldi. 556.C.
- Eusfragia** Massia Monialis S. Benedicti virtute ornata.
741.E.
- Eugenia** Neracia Monialis meritis clara. ibid.
- Eumemi** Tarentini Cytharedi vanitas. 431.C.
- Euphemia** oppidum. 137.F.
- ... pagus. 206.D.
- Euripi** descriptio. 209.F.
- ... pisces laudatissimi. 210.A.
- Euripus** Calabriæ tractus. 124.D.
- Euritus** vir doctus, & Cytharedus eximius. 249.E.
- Eusebius** Nicienbergius nominatus. 726.F.
- Euthydemus** Thurius Athleta celebris. 37.E.F.
- Euthymus** Athleta fortissimus. 249.F.
- Evangelus** Tarentinus Comicus Poeta. 431.D.
- Exquilinam** ad portam olim sepulchrum. 668.E.

F

- F** Abalium oppidum. 345.A.
- Fabia** domus a fabis. 682.E.
- Fabius** cum tota Fabiorum familia Hercules dictus.
516.A.
- ... Maximus Tarentum recuperat. 512.B.
- ... Metapontinorum insidias detegit. 514.B.
- ... quo stratagemmate Tarentum recuperat. 512.D.
- Fabii** Labeonis judicium vasrum de terminis Agro-
rum Neapolitanorum, & Nolanorum. 26.F.
- Fabricii** constantia, & responsum ad visum Elephan-
tem. 487.F.

..... mendicitas. 593.F.
Fabula Troocularum apud quos. 620.F.
 de anima Hermetismi. 621.A.
 mulierum Maleficarum, Strigum, & Lamiarum.
 620.D.
 de sepulchro incantato. ibid.F.
Fabula introductio quid intendat. 292.A.
Fabularum auctores Sybaritæ. 324.D.
Fagianum Castellum. 170.B.
 vicus. 174.D.
Falcunaria vicus. 183.F.
Familia in Tribu Vincanciana. 94.B.
 in Tribu Cortesellana. 91.E.
 in Tribu Cortellana. 39.B.
 in Tribu Samuelitana. 90.B.
 Cuperfanenses. 702.B. & seq.
Familia Sanseverinorum, quam Urbem illustravit.
 622.F.
 Aquaviva ex Austriacis, & Bavaricis Ducibus de-
 scendit. 721.F.
Fassi Consulares. 815.A.
Favetum pagus. 193.F. & seq.
Febri antidotus Pythagoreus. 287.C.D.
Felicitas sine virtute non consistit, & felicitatem
 capere possunt, qui rationem habent. 335.
 C.D.
Felicit (Sancti) Basilica. 23.D.
Feliciona Marraffa Monialis S. Benedicti meritis clara.
 741.F.
Fellinum oppidum. 559.C.
Felliciarum familia. 96.D.
Felum pagus. 173.C.
 pagus alter. 201.D.
Ferdinandus primus Rex Calabriae. 535.F.
Ferdinandi bellum cum Turcis. 538.F.
 filii, & filiae. ibid.
 privilegium Tarentinis datum. 537.D.
Ferdinandus Alphonso in Regnum Neapolitanum
 substituitur. 535.F.
 Catholicus moritur anno MDXVI. relicto Ca-
 rolo. 551.D.
 Catholicus anno MDIII. regnum acquisivit
 Neapolitanum. 550.E.
 Catholicus varia Tarentinis concessit privile-
 gia. ibid.
Fetrariorum familia. 39.A.
 Cuperfani extincta. 702.B.
Feroleptum castellum. 188.E.
 pagus. 200.E.
Ferretum vicus. 183.A.
Filinum pagus. ibid.
Finetum flumen. 171.E.
Fiscaldum castellum. ibid.B.
Fiscina unde dicta, & quid est. 117.D.
Fiternus fluvius. 771.D.
Flavius Gioja Amalphitanus nauticae Pixidis auctor.
 921.B.
Florense Monasterium. 181.B.
Florentinorum familia. 97.G.
Florum pagus. 119.E.
Flumica fluvius. 308.D.
Fogia Urbs nobilis. 695.B.
Folium Ariantia oppidum. 167.B.
Fontanarum rosarum familia. 97.B.
Fons aquæ saluberrimæ ubi. 626.B.
 omni tempore fluens. ibid.
 aquæ calidæ ubi. 596.E.
Fontes Japygiæ quales. 59.F.
 in Calabria quales. 345.C.
Fora varia Nolana, & quid in eis tractetur. 79.F.
Fortia familia Cuperfanensis nobilissima. 695.D.
 ad insignia Melicensis Religionis admittitur. ibid.F.
Fortuna inconstans, & lubrica. 585.E.
Forum quid. 814.A.B.
Fossatum pagus. 265.D.

Fossa alta in via, quæ in Laurinum fort. 24.D.
 altera sub Turre rotunda excurrent. ibid.E.
 subterranea per veterem Urbem Nolam ducta.
 ibid.E.
Fragmenta fabricarum antiquarum ubi Nolæ inve-
 niuntur. 24.E.
Francavilla oppidum. 139.C.
Francica oppidum. 193.E.
 fons Hieracii. 252.E.
Francisci Paulitani laudes. 171.F.
 Conobium. 735.F.
 Alifanatis Conobium. 738.A.
 Heremitæ laudes. 179.D.
Franciscus Primus Galliarum Rex Tarcas accersivit in
 Calabriam. 213.E.
 Simoneta Jurisconsultus. 306.C.
 Majoranus Francisci Paulitani Socius. 183.F.
 Acquaviva. 728.F.
 De Baucio Andriæ Dux à Regno eiectus. ibid.A.
 De Petris historicus, & jurisconsultus celeberrim-
 us. 723.C.D.
 Ustinus Gravinsonum Dux, & Comes Cuper-
 fani. 711.F.
 Neritinus ubi literas didicit. 622.F.
Franciscani observantes se solis mendicatis alunt.
 32.F.
Frater Franciscus Gonzaga Episcopus Tarentinus.
 562.B.
Fraxanetum oppidum. 742.A.
Fredericus Neapolitanorum Rex Gallos Regno expel-
 lit. 544.B.
 post obitum Matris Constantiæ Ecclesiam tur-
 bat. 526.A.
 cujus fuerit filius. 611.F.
 Apuliæ semper favit. ibid.
 Lupias Urbem infesto animo prosequitur. ibid.
 Brundisium munit, & amplificat. 612.A.
 quam arcem construxit. 603.C.
 Barbarossa Imperator quo tempore regnavit.
Friciarum familia. 90.F.
Friger 3, calorisque nimii proverbium. 691.D.
Frugalitas genetrix virtutum. 235.F. & seq.
Fruges Appuliæ cæcis præstantiores. 662.B.
Fruentaria mola struenda. 411.E.
Fruentum Tarentinum. 452.A.
Fruenta in Calabria passim, atque assatim prove-
 niunt. 345.D.
Fulciorum familia. 89.E.
Fuinina ubi frequentia. 591.B.
Fur deprehenditur a canibus odoratu. 688.C.
Furem quomodo cognoscunt Galli, & Scoti. ibid.

G

Gabella quibus rebus impostæ. 107.C.
Gabriel Ursinus Venusæ Dux. 712.C.
Gaius quales aves, & ubi. 590.F. 596.C.
 quomodo bruchos destruant. 590.F.
 lege cautum ne quis illarum ova, aut pullos vio-
 laret. ibid.
 cui Regioni salutare. 596.C.
 quam Regionem deserunt. 591.A.
Galatana quænam Urbs, & ubi. 615.C.
 quomodo aliâs nuncupata. ibid.
 unde ortum ducit. ibid.D.
 sub cuius dominatione. ibid.E.
 quid amplectabatur. ibid.F.
 quam urbem superat, ac solo æquat. 616.A.
 illius ær, & ager quales. ibid.F.
 illius crocus qualis, & ubi provenit. 617.A.
 illius casus, ac mel qualia. ibid.E.
 in cuius potestatem venit. 618.A.

Tur.

RERUM, ET VERBORUM.

Turcarum furores, & incursiones tulit. ibid. F.
Galatensem origo. ibid.
Galathei verba de sinu Tarentina. 405. B.
Galatunum pagus. 205. F.
Galeatum vicus. 259. B. C.
Galenus Medicus parens. 599. A.
.... quid de Græcia asserit. 582. F.
.... quid de Roma. 626. C.
Galesus fluvius dulcis. 396. F.
.... phalantinus. 397. A.
.... niger. ibid.
.... Theramneus. ibid. F.
.... Lacedæmonius. 398. A.
.... Gurotus. 407. D.
.... Galeus. ibid.
.... unde sic dictus. ibid.
Galitium flumen. 253. F.
Galli, & Aragonii Tarentinos ad deditiōem sollicitant. 547. C.
Galli Regnum Neapolitanum invadunt. 596. A.
.... à quo variis cladibus afflicti. ibid. C.
.... cui Regno dominantur. 604. A.
.... à quibus victi. ibid. B.
.... Senones in Japygia habitarunt. 595. B. 625. B.
Gallorum, & Hispanorum conspiratio in Regem Fredericum. 546. D.
Gallicum amnis. 212. C.
.... pagus. 231. B.
Galluccioium familia. 91. E.
Galterius de Brenna Comes Cupersani moritur in carcere. 709. F.
Garga fluvius. 165. A.
Garganus Mons. 771. D. 537. F. 602. F. 609. D.
Gasperina pagus. 264. F.
Gasperium pagus. 191. A.
Gesala oppidum à Nolanis ædificatum. 52. D.
.... unde dicta. 51. F.
Gesala colles arenosissimi, & præter vinum, variorum fructuum feraces. ibid. C.
.... collis meridianus marmoreus est, ibid. B.
Gesalani colles in Agro Nolano siti. 50. F.
Gemilianum oppidum. 265. A.
Genneticeuse Monasterium quare sic diceretur. 741. D.
Gentilium religio in circuitu. 634. E.
Gentilitium sacerdotum Familiae de Tarsia in Ecclesia S. Crucis antiquissimum. 697. A.
Geolia oppidum. 201. D.
Geoliensis linus. 195. B.
Geolusia oppidum. 253. F.
Georgia pagus. 206. C.
Georgetum pagus. 261. B.
B. Georgius D. Francisci Aulissinatis Monachus. 223. D.
.... Svillus Gallis præpositus tentatur muneribus. 543. C.
Gerardus Abbas Cenobita Floriacensis. 131. C.
.... quidam Gallus, vel potius Scalensis ex oppido Ducatus Amalphitani fuit Nosocomii, seu Hospitalis sub patrocinio S. Joannis Baptistæ in Amalphi Auctor, & Rector. 912. A. B. C.
Gerasia cum Consalvo de traditione Tarenti transigit. 548. D.
Ginetum oppidum. 167. F.
Gisfra dicitur equitum conflictus. 111. D.
Girifalcum castellum. 265. E.
Gisulphus Salerni Princeps, ejusque historia. 914. A. & seq.
Glandisæ arbores passim in Calabria. 346. A.
Glaucius Crotoniata Olympionicus celebris 300. B.
.... sive Glaucia philosophus, & musicus. 227. A.
Gloriam alienam occupari vani, & dementis est. 196. A.
Gobius. 455. A.
Gonsal quam urbem occupat, & illius crudelitas. 596. B.
Gosypia in Calabria passim. 345. D.
Gothi quando Italiam tenuerunt. 623. D.

Gothorum historiam qui scripserant. 517. C.
Græci quid de Japygia censent. 599. E.
.... quales æstimati à Cicerone. 590. A.
.... quot politiarum genera statuerunt. 593. D.
.... quomodo Lupias appellant. 605. E.
.... eorum insulæ à quibus subactæ. 609. D.
.... ipsorum lingua, ac literæ à quo assumptæ. ibid. & 616. B. C.
.... eorum generis laus. 523. F.
.... Agarenos in Italiam accersunt anno 959. 152. E.
.... cum Mauris anno. 1176, Calabriam depopularunt. 152. F.
.... à Tancredi filio, vel Nepote omnes ejecti. ibid.
Græcia à quibus æstimatur temperatissima. 616. C.
.... quando invenit artes, atque scientias. 609. C.
.... quibus servit, & quomodo. 616. C.
.... quam regionem liberat. ibid.
.... quodnam politiarum genus illam perdidit. 631. B.
.... magna pedi assimilata. 405. E.
Græcorum Coloniz in Calabriam deductæ. 133. F.
Grando ubi frequenter cadit. 551. A.
Gratianorum familia. 91. D.
Gratianus Rosta peritus. 109. F.
Græci viri varia sectantur.
Gravinarum familia. 97. E.
Gregorius Archiepiscopus Tarentinus. 562. A.
.... Pontifex confirmat concessionem Monasterii, & privilegiorum S. Benedicti Dametæ Paleogolæ. 738. B.
Gregorium pagus. 193. D.
Grimaldi Principes fuerunt domini Canusi. 320. F.
Griphorum familia. 91. F. 97. B.
Grondus fluvius. 166. D.
Grumentum oppidum. 242. F.
Guadalupe nomen fluminis in Hispania olim Bæti. 631. E.
.... flumen magnum interpretatur. ibid.
Guaderius Brehena à quo Comes declaratus. 612. A.
.... à quibus adiutus. ibid.
.... quas regiones sue ditioni adiecit. ibid. B.
.... Dux Athenar. factus. ibid.
.... Florentiz dominatur, & ex illa ejectus. ibid.
.... in Græciam frequenter traiecit. ibid.
.... Roccam uberculam condit. ibid. B.
.... hanc lupensium emporium facit. ibid.
.... in insidias Turcar. incidit, atque captus est. 616. C.
.... illius Caput à qua redemptum, & ubi positum. ibid.
.... eius Testamentum ab Auctore lectum. ibid.
Gulielmus Sirlerus Cardinalis. 555. F.
Gundisalvus Fernandez de Cordua Neapolit. Prorex. 717. C.
Gyraldus 1. 2. 3. Archiepiscopi Tarentini. 663. 666. C.

H.

H *Adrianus Imperator fuit H. Vir. 230. D.*
.... Aquaviva Comes Cupersani. 663. A.
Hales fluvius. 230. D.
Hegesippus Tarentinus. 432. D.
Helia pagus. 264. F.
Helena Lutsemburgia. 711. B.
Helius (B) Divi Basilii Monachus. 200. F.
Henricus Sybarita Poeta. 324. D.
Henricus cuius filius, & pater, & eius uxor. 611. F.
.... à quo, & quando Regno pulsi. ibid.
.... quando Regnum rursus obtinuerant. ibid.
..... sedus

... fœdus inie cum Turcis. 141. F.
 ... Turcas accessit in Calabriam. ibid.
Heracleis n. v. l. i. e. Tarentina. 463. E.
Heracles v. l. i. e. ubi. 595. D.
 ... quid experta est. 603. D.
Heracles Musici ubi natus. 594. D.
 ... Tarentinus ab Athæneo Proclides appellatur.
 453. D.
 ... literas aliquas interpretatur. 187. E.
Heracitus Tarentinus l. brum kript. 428. C.
Heraclopolis nunc Amigdalarta oppidum. 343. E.
Herta Tarentina. 454. D.
Hercules Tarentinus bello domuit. 397. D.
 ... eius st. t. m. 443. F. 554. C.
 ... lusus. 420. F.
 ... eius simul. e. um Tarento asportatum. 513. F.
Herculis portus. 195. A.
 ... Insula cur Scombraria. 631. E.
Herinum oppidum. 171. C.
Herodotus Thuriis historias scripsit. 330. B.
Hesperia dicta Calabria. 125. C.
 ... unde ita dicta ibid.
Hetriculum oppidum. 171. B.
Hiaflorum familia. 97. F.
Hieracium Civitas Episcopalis. 152. E.
 ... sic locus ab Hierace sive Aquila dicta. 252. C.
Hierardorum familia. 94. E.
Hierordiorum familia. 97. F.
Hierosolyma in quo climate. 583. B.
 ... à Christianis frequentata. 637. A.
Hieronymus Faba Presbyter ingeniosus. 211. F., & seq.
 ... I. Archi-p. Tarentinus. 570. A.
 ... II. Archiep. 571. B.
Hilarius Cuperfani Episcopus. 743. E.
 ... Romano Synodo interfuit. 667. D.
Hipparchus qualis scriptor. 592. B.
 ... Philosophus clarus, & legumlator. 224. C.
 ... eius sapientia. b. d.
Hippias, seu Hippias Philos., & historicus. 226. D.
Hippocrates quid pronunciat de Europæ, & Asiæ Gen-
 tibus. 590. A.
 ... illius patria, & qualis. 588. F.
 ... eius brevilogium. 605. D.
 ... illius libellus de Regionibus. 583. D.
 ... unde temperies, ac intemperies regionum agno-
 sci dicit. 627. D.
Hippodanius Thurius Philosophus celebris. 332. B.
 ... Rempublicam divisit in tres ordines. ibid. C.
Hipponium oppidum dictum Vibo, & Valentia.
 191. C.
Hippomates Sinus. 536. A. 616. E.
Hipporum pagus. 201. D.
Hirundinis Cor palpitans deglutitum conducit me-
 moria. 418. B.
Hirpini montes. 771. E.
Hispani quam urbem capiunt. 604. F.
 ... inter illos, & Gallos bellum. ibid.
Horti Tarentini. 452. D.
Hospitale Amalphitanum à quo conditum. 912. A.
Hycla Civitas. 163. C.
Hydruntum Urbs quæ, & ubi. 597. A. B.
 ... quibus aliis nominibus insignita. ibid. F.
 ... à qua regione videtur abscissa. 598. A.
 ... eius portus qualis. ibid. C.
 ... à quo, & quando capta. 595. D. 599. B.
 ... illius Cives ferè omnes trucidati. 599. F.
 ... à quo, & quando recuperata. 600. D.
 ... quis illam illustravit. 624. F.
 ... quid de illa scripsit Guido. 600. F.
 ... non procul ab ea lacus qualis ibid.
 ... illius Civium laus. 95. E. F.
 ... dividit Jonium, & Adriaticum mare. 258. A.
 ... à quibus concitum. 391. D.
 ... à Turcis captum, & ab Alphonso II. repara-
 tum. 538. F. & seq.

Hylas alyptes Agesidam. 252. B.
Hyllas nunc Triontum fluvius. 309. C.
Hypotion Tarentinus Statuarius. 432. F.
Hylia à Cretenfibus condita. 468. E.
 ... quanto apparatu cum Tarentinis, & Rhegi-
 nis bellum gessit ibid. F.
 ... totius Japygiæ imperium consequuta est. ibid.

I

Jacobum pagus. 170. E.
Jacoba Lutemburgia. 711. B.
Jacobus Simonera Cardinalis. 306. C.
 ... Caldora Joannæ Rezinæ Dux. 604. F.
 ... Comes Cupe fan. 713. F.
 ... quam Urbem cepit, & diripuit. 604. F.
 ... contra quem missus cum ingenti exer-
 citu. 612. E.
 ... Japygiam populatur. 618. A.
 ... ejus mors. ibid. B.
 ... Anonius Carozza Episcopus Cuperfan. 750. A.
 ... de Tarsia Eques Rhodius. 696. F.
 ... Delecampius Apolos injuste carpit. 693. D.
 ... (B) Palmata virtutibus floruit, ac in estum ra-
 piebatur. 19. A. B.
 ... ejus lacrymæ in ollam fabarum cadentes,
 ibid.
 ... Tarentinus Princeps. 630. F.
 ... Pandoiphum Alopam interfecit. 533. A.
 ... Reginam Uxorem suam à Gallis custo-
 diri jubet. ibid. B.
 ... Regnum Consilio, & armis Gallorum
 admissit. ibid.
 ... Sfortiam in Arcem Beneventanam con-
 siliit. 532. F.
 ... Tarentum profuit. 533. E.
 ... ejus epitaphium. 533. A.
 ... Rex salutaris. 533. A.
 ... monitus Tarenti, & ibi conditur. 530. F.
Jacorsum pagus. 183. F.
Janus pro Noe Cuperfano nomen dedit. 678. E.
Jan Parrhasi laudes. 177. F.
Januariorum familia. 93. E.
Japyges Populi antiqui. 771. C., & 609. D.
 ... à quo subacti ibid.
 ... quando clari exiit. 623. C.
 ... quibus literis uti. ignoratur. ibid.
 ... unde pulsi, & à quo. 592. D.
 ... victoria potius ur, & Urbe Rheginor. 469. D.
 ... luxuriosi more inanepti comabantur. 676. D.
Japygia pars quæ Calabria. 126. C. D.
 ... Sinus Thurius. 270. C.
 ... Peninsula qualis olim fuerit. 539. B.
 ... quis ei nomen dedit. 593. E.
 ... illius varia nomina. 539. B. C.
 ... illius ambitus. 536. A. E.
 ... ejus Urbes præcipue. 535. D. 624. A. B.
 ... quæ disciplinæ, & mores ibi viguerunt. 535.
 D. E.
 ... quæ animalia noxia gignit. 590. D.
 ... in cuius potestatem pervenit. 618. B.
 ... Cherfonesus est. 539. B.
 ... Cretenfium Colonia. 539. D. 609. E.
 ... cui signo Cælesti iusticiatur. 637. C.
 ... Italia similis. 536. F.
 ... illius terminus. 536. F. 539. D. E.
 ... à quo variata. 618. A. 623. D.
 ... quid de illa cecinit Horatius. 639. A.
 ... quid de ea scripsit Strabo. ibid. C.
Japygium Promontorium ubi. 536. D. 593. C. 275. A.
 ... quomodo alia dictum. 536. D.
 ... quodnam templum ibi est. 596. D.

RERUM, ET VERBORUM.

Japyx cujus filius. 598.E.
 cui regioni nomen dedit. ibid.
Jebura oim oppidum. 741.A.
Jatrimonum pagus. 205.F.
Iberus annis ex Ibero Jubalis filio sic appellatur.
 682.B.
Ibyci grues. 228.A.
Ibycus Rheginus ingenio Romanis contra Gallos ma-
 gno adjumento fuit. 144.D.
 Poeta, Historicus, & musicus. 227.B.
Jocus Tarentinus. Athleta unde ortus. 593.D.
 Venere abstinuit. 430.A.
 Tarentinus medicus celeberrimus. ibid.
Idomeneus quid magis noverat. 609.C.
 quos Campos militē obfedit. X. 110.D.
 quos Populos subegit. 609.D.
 quam linguam, & quas linguas invenit. ibid.
Idola in sepulchro reperta Cuperfani. 671.A.
Idus semper infestae Italiae. 599.E.
Imagines in speculis concavis quomodo videntur.
 622.B.
Imbrices quando capiuntur. 451.E.
Imberlinia familia Cuperfaniensis extincta. 701.B.
Incohabitabilia omnia esse Philolai sententia fuit. 290.B.
 item Ecphanti. 292.B.
Infantes recenter nati humi deponuntur. 690.F.
Infantium familia. 97.C.
Insula albae quorum insigne. 671.E.
Innocentius II. ad Bisanos confugit. 912.D.
 opera divi Bernardi Abbatis Clarovalensis ad-
 jutus. 953.A.
 Piss in Galliam proficiscitur. ibid.C.
 in itinere indicias peragit inter Bisanos, & Ge-
 nuenses. ibid.D.
 Concilium celebrat in Claromonte contra Ro-
 gerium, & Anachetum. 955.A.
 a Rege Angliae non recipitur. ibid.G.
 in Germaniam profectus, sedus init cum Lo-
 thario Imperatore. 955. & 956. per tot.
 ejus perfidia adversus Rainulfum suum affi-
 nem. 958.D.E.
 superatus a Rainulpho Salernum confugit, &
 inde in Siciliam. 959.B.C.
 ab eo Lothario in Basilica Lateranensi imperiali
 diademate coronatur. 962.A.
 revertitur Pisas. ibid.C.
 pro Neapolitanis obsessis Lotharium obsecrat.
 974.D.
 ejusdem cum Lothario de erando Duce Calab-
 riae contentio. 980.C.
 Divi Bernardi opera ab omnibus Pontifex agno-
 scitur. 982.E. 983.A.
Insulana Virginis inventio. 732.C.
Insula Diomed. 2. 772.B.
 dux prope Tarentum. 412.E.
 De *Invidia* Hippiae sapiens dictum. 226.F.
Joachimus Abbas monasterii apud Thebas. 319.A.
Joanna Ladislao in Regnum Apuliae succedit. 532.C.
 Neptis Roberti virum suum Andream Jaqueo
 suspendi jubet. 529.C.
 nubit Jacobo Borbonio. 532.D.
 Regno viva spoliata, & palvillo ori adiecto pe-
 cata. 530.E.
 tertio, & quarto viro nubit. ibid.B.
 altera Regina videtur. 601.C.D. 612.E. 613.A.B.
 Andegavenfis. 612.F.
 Antonius Princeps Tarenti cuius filius. 609.F.
 quam Urbem fidelem vocabat. 601.D.
 cuius portus ostium obstruxit, & cur.
 603.A.
 quorum partes secutus est. 612.D.
 quae regio in ejus potestatem perve-
 nit. 613.A.
 illius mors. 612.F.
 Calpiota unde ortus. 526.C. 615.E.

.... qualis vir, & Dux. ibid.F.
 quam Urbem defendit, ac servat. 598.D.
 quibus oppidis dominatur. 615.F.
Joannes XVI., vel XVII. Pontifex Rom. Calaber hu-
 mo. 150.C.
 Abbas Coratiensis. 181.C.
 Antonius Caesarius literis eruditus. 179.C.
 Baptista Casafa ob scelera patrata Neapoli ob-
 truncatus. 257.A.
 Chrsostomus Archiepiscopus Dyrrachinus spe-
 ctatae vitae vir impense eruditus. 205.B.
 Crassus literis eruditus. 182.F.
 Jacobus Parisius Philosophus. 266.C.D.
 Parrhasius in literis eruditus. 177.F.
 Paulus Caesarius literis eruditus. 179.C.
 Simonem vir magni ingenii. 306.C.
 Abbas B. Nili coevus. 305.A.
 Antonius Pandosius Episcopus. 178.F.
 Baptista Amicius. 179.A.
 Lutemburgius Lignii Comes. 710.C.
 Agnus miles sicilius. 712.B.
 Episcopus Cuperfani. 745.B.
 Borbonius Cuperfani Comes. 711.C.
 Cisterciensis Abbas de Delphino. 739.A.
 de Tarsia Jacobi filius. 696.F.
 Antonius Ursinus Cuperfani Comes. 713.F.
 Antonius Aquaviva Aragonius. 720.D.
 Vincentius Aquaviva S.R.E. Cardinalis. 724.E.
 Bernardinus Aquaviva Aragonius contra Gal-
 los pugnat. 717.F.
 Antonius de Tarsia. 698.C.
 Franciscus Aquaviva Aragonus. 728.F.
 Antonius de Baucio Tarenti Princeps. 712.C.
 Ciaconius Pontius Castellae Consilii Senator.
 722.B.
 Hieronymus Aquaviva Aragonius. 720.D.
 alter Julii filius Cuperfani Comes. ibid.
 ejus laudes, merita, & mota persequen-
 tio ibid.E.
 alter hodiernus Comes, & ejus merita,
 & servitia erga Philippum V. Regem. 727.E.F.
 Antonius Tarentinus Episcopus Nolanus.
 438.E.
 Ursinus Princeps Tarentinorum. 533.F.
 Gevarra Comes Potentianus. 547.A.
 Perellus. 438.C.
 Pontanus. 536.E.
Joannum pagus. 194.E.
 pagus adhuc alius. 273.F.
Joannum pagus, & fluvius. 253.E.
 pagus alius. 267.D.
Joanum pagus. 198.D.
Jonium Mare. 598.E.F. 599.A. 609.B.
 quousq. dicatur. 258.A.
Jopolis Castellum. 195.D.
Jordanorum familia. 90.C.
Josephorum familia. 97.C.
Joseph Pellicerius Regius Chronographus. 723.B.
Josias Aquaviva contra Franciscum Sfortiam praelia-
 tur. 723.C.
 a Januensibus captus, & divexatus. ibid.D.
Jovinum flumen. 179.D.
Jovis Simulacrum Cupressinum. 679.B.
Jovi mactatur agnus albus. 113.B.
Ipoletum fluvius. 183.D.
Isabella Alphonsi filia. 540.B.
 Ferdinandi primi uxor. 536.D.
 cuius neptis. 612.F.
 quod se recepit. 604.A.
Isaurus fluvius. 167.C.
 ubi cum Sybari se miscet. 320.C.
Isca pagus. 253.F.
Iscomachus Crotoniata Athleta celebris. 301.A.
Ispeica fluvius. 182.F.
Istmus quis. 130.D.

Isula

- Julia* Civitas Episcopalis. 274.C.
Italia variis nominibus dicta. 391.B.
 primum sola Calabria dicta. 126.F.
 magna Græcia. 535.A.B.
 à quibus primo habitata. 390.C.
 ab Italo Rege nuncupata. 536.B.
 à quibus montibus divisa. 616.D.
 ejus limites. 535.A.
 Umbelicus Græcia dictus. ibid.C.
 illius olim nobilissimæ Urbes. ibid.D.
 quando, & quomodo perisse dicatur. 616.C.
 alienigenis sponte servit. ibid.
 illius antiqui Populi. 536.B.
 ejus incolæ hodierni quales. 539.F.
 ejus descriptio brevis. 536.A.B.
 illius peninsulae quæ, & quales. 535.B. 536.A.B.
 à variis Nationibus Barbaris occupata. 946.B. & seq.
 ejus figura. 403.B.
Italica Philosophia à quo fluxit. 535.E. 233.B.
Italianus (Joannes unde & cuius familiaris. ejus laudes, & mors. 627.A. & seq.
Itbacusa Insula. 193.E.
Judei seniore evasere diffusi. 99.C.
 omnes à Gallis sunt spoliati. ibid.E.
 aliquando Nolam incoluerunt. 99.A.
 cohibebantur in Liberi honorem circumte. 685.A.
Judithum famul. 2.95.A.
Jugosum Promontorium. 133.
Julii Solini verba de Sinu Tarentino. 404.A.
Julius Antonius Aquaviva Aragonius Dux Attrie, & Cuperfani Comes. 713.F. 714.A.
 contra Turcas præliatur, & alia multa digne operatur. ibid.D.
 in Regiam Aragonum familiam à Rege Ferdinando allectus. ibid.E.
 ejus mors, & quantum Regi displicuerit. 716.D.
 alter Aquaviva Aragonius Cuperfani Comes. 720.B.
 in Regno Neapolitano status à Confissis. ibid.
 Aquaviva Aragonius S.R.E. Cardinalis. ibid.B.
 Aquaviva Aragonius Hispaniarum Regis Cortinarius. 723.D.
 Tarentinus Juris Consultus. 435.F. 539.B.
Julia nova à Julio Aquaviva condita. 682.A.
Julianus Stylita criticum multiplicat. 747.E.
Juno moneta. 485.E.
 à Cuperfaniensibus cur colebatur. 673.E.
Junonis Lacinie templum. 275.C.D.
 à Q. Fulvio Flacco violatum. 275.F.
 ejus celebritas. 276.A.
Jas Onirum quid. 781.E.
 Latii, sive Latium quid. ibid.
 Suffragiorum. 782.A.
 Magistratum Romæ petendorum. ibid.
 Caldarie in Castris tribuebatur Comitibus. 705.D.
 vexilli in bello tribuebatur Comitibus. ibid.

L

- Labronum* familia. 96.D.
Lac Cajarum Oræ Vesuviana salubre. 31.A.
Lacaneum fluvius. 308.E.
Lacania Castellum. 188.F.
Lacedæmon qualis. 603.E.
Lacedæmonii cur urbem suam muris claudi non passi sunt. 605.B.
 jure non scripta utebantur. ibid.
 ab vxoribus admoniti. 394.E.
 eorum mores. ibid.D.

- per decem annos Messenem obsedunt. 393.B.
 qui Populi. 392.C.
Lacedæmoniarum Matronarum ritus circa filios in bello occisos. ibid.D.
Lacinium sinistrum cornu Calabriae. 124.D.
 Promontorium. 274.C.
Laconisimus à quibus sic dicitur. 392.E.
Lachrymatoria cum cineribus in urna. 663.C.
Lachryma Amicorum cum cineribus defuncti condebantur. ibid. & 677.A.
Lactantius plus eloquenti, quam eruditioni stupuit. 621.C.
Lactarevuli. 455.B.
Lacum Castellum. 184.C.
Lacus piscosus ubi, & quomodo adhuc nominatur. 600.F.
 illius ambages, & divisio. 601.A.
Ladislaus Rex. 607.B.
 ejus gesta, & privilegia. 531.F.
 in ipso ætate venero occubuit. 532.B.
 Mariam Principem Tarentinam ducit uxorem. ibid.
Lacus Brancarius Archiepiscopus Tarentinorum. 409.E.
 Vallem Fornesum suo ære claudendam curavit. ibid.
Lagaria Civitas. 342.C.
Lagus quotannis excavatur à Paganiis. 25.F.
Lagus vel Lagnus quid Neolanis significat. ibid.
Lameria oppidum. 187.F.
Lametum flumen. ibid.
 Vicus. 188.D.
Lamertius Sinus. 536.A.
Lamia quæ. 620.D.
Lampada. 454.F.
Lampetia oppidum. 170.F.
 ibi navale est. ibid.
Lampetis Equi præstantia. 663.D.
Lampetis Promontorium. 168.D.
Lampetius Sinus. 170.F.
Lana Tarentina. 499.A.
 Apulia laudatissima. 662.D. 674.F.
Landorum familia. 99.F.
Lapanum pagus. 179.D.
Lapathorum pagus. 195.D.
Lapides variis Tarenti inventi. 387.C.F.
Lapidis Lupensis natura. 611.D.
Lataracum oppidum. 171.B.
 Vicus. 174.D.
Latinius de Urfinis Archiepiscopus. 559.B.
Laura Civitas. 185.A.
Laura Terracina literis floruit. 725.D.
Laurentia annis. 309.A.
Laurentum oppidum. 230.C.
 Castrum. 320.C.
 flumen. 310.B.
Laurete Urbs à Laura Lacinii filia dicta. 277.D.
Lauriana pagus. 200.D.
Laurus sola nomen omnibus facit. 682.D.
Lauriniana via etiam superest. 23.A.
Laurinum oppidum in agro Nolano. 10.C.
Lauris amnis Calabriae. 124.D.
 fluvius. 162.F.
 oppidum. 163.A.
Legati an iquitus Comites. 703.C.
Legatorum Romanorum Constantia. 647.B.
Leges scilicet ubi contentæ. 605.C.
 non delectationis, sed Reipublice causa ferendæ. 243.D.
Legislatorum officium. 334.A.
 bonitas. 341.A.
Leo Junior P. Rom. ex Rhægina Regione oriundus. 223.F.
 IX. Pont. Rom. dedit Normannis omnia, quæ in Italia suo tempore obtinebant. 809.F.
 II.

RERUM, ET VERBORUM.

.... II. R. Pont. Calaber. 150. C.
 Martyr. 340. D.
Leu nomen Urbis in *Egypto*. 680. C.
Leonis Urbis vestigia. 304. E.
Leonum pagus. 205. E.
 familia. 95. A.
Leontius Crotoniata exercitus Dux ad Sagram.
 303. F.
Leones Scythiae. 592. A.
Leos amnis. 308. F.
Leonardus Alesius. 547. B.
Leonatus. 492. D.
Leonida Tarentini Epigrammata graeca. 436. G.
Lesia fluvius. 306. D.
Lesbi importum maris tenuere. 31. E.
Lesbiare quid significat. ibid.
Levana Dea quae. 690. F.
Leuca quenam Urtercula. 596. D.
Leucopetra Urbs, & ubi. 586. E. 598. F.
 dexterum cornu Calabriae. 124. D.
 Portus, & Graecum oppidum. 229. B.
 Promontorium. ibid. F.
Leudus fluvius. 173. A.
Levidonia oppidum. 343. D.
Leum pagus. 194. A.
Lentania modo *Levidonia* oppidum. 343. D.
Lex XII. Tabularum à Cuperfanenibus servata.
 670. D.
 contra impeditores canonem transactum in *Sep-*
tia. 683. D.
Liarum familia. 98. B. 304. D.
Libadum pagus. 266. F.
Liborata quoniam *Libra*. 685. A.
Libitina cademque Venus. 697. A.
Ligare quales. 149. A. 146. G.
 eorum poena. 144. B.
Lingula & probantur in *Libitina*. 694. A.
Lingua B. Hieronymi. 563. F.
 Egyptia. 614. D.
 Etrusca. ibid.
 Mesapia. 609. F. 614. D.
 Osca, *Peucetia*, *Punica*, *Vulsa*. ibid.
Linum Promontorium. 124. A.
Liparensum Insula. 196. B.
Lipuda fluvius. 307. D.
Littera *Dalmatica*, *Messapia*, *Saraceni*. 614. A.
 & seq.
Lobrinus pagus. 306. G.
Locanus flumen. 253. C.
Locum vicus. 170. F.
Locrensis Respublica in Calabria. 409. B.
Locrensum res gesta cum *Dionysio*. 237. C. D. E.
 dictioque fuit. 238. F. & seq.
 gesta cum *Carthagenensibus*, & *Romanis*. 448. B.
 Numisma. 252. C.
Locus sepulturae eorum, qui ultimum Sacra à Sacerdotibus
 non acciperunt. 36. D.
Locrus, five *Hieracium* Civitas Episcopalis. 236. C. E.
 238. F.
Longoburgum vicus. 153. F.
 pagus. 193. D.
 oppidum. 310. B.
Longobardi Italiam tengerunt. 623. D.
 illam Regionem infestant. 604. B.
 cur sic dicerentur. 886. B.
 pueros sacrificabant. 676. B.
 leges Romanorum novis legibus abolere cona-
 ti. ibid.
 Dæmoni caput Caprae immolabant. 633. B.
Longobardum Jus perseverat in Apulia. 636. B.
Longum collum Cephalis species. 458. B.
Lonofita, vel *Seculae* descriptio. 77. D.
Lotbarius Imperator, eiusque historia. 256. E. & 257.
 A., & seq.
 Romam proficiscitur ope *Pisanae*, & *Genugalis*

.... classis. 960. & seq.
 imperiali diademate ab *Innocentio* coronatus
 in Lateranensi Ecclesia, & anaceto Vaticanum
 insidente. 991. A.
 redit in Germaniam. ibid. C.
 eidem Contraque imperium renunciat. 993. B.
 Secunda ejus in Italiam expeditio. 997. G.
 multis in Regno Civitatibus potitur. 998. A.
 inter eum, & *Innocentium* contentio. 990. C.
 eum *Pisani* iterum conciliatus. 999. E.
 moritur in Valle *Tridentina*, in Germaniam
 proficiscens. 991. C.
 illius virtutes. ibid. D.
Lubo amnis. 213. B.
Lubonum amnis. 212. C.
Lucania pars quoniam Calabriae. 126. E. 199. A.
Lucani populi. 771. E.
Lucanorum juvenes se *Virgis* erudunt, & quare.
 474. B.
 & aliorum copia post victoriam ad *Pyrrhum* ve-
 niunt. 484. F.
 liberorum educatio. 135. E.
 audacia adversus Romanos. 143. C. F.
 eorum poena. 144. B.
Lucas frater *Phantasia* mortuo suffragus
 204. F.
 Scriba *Joannis* *Joachimi* Abbatis, postea Episco-
 pus *Conversinensis*. 319. A.
B. Lucas Abbas apud *Thebas*, & inde Episcopus
sentinus. 319. A.
Lucia *Consentina* Praefulis laudes. 307. F.
Lucedanum pagus. 264. F.
Luceria Urbs nobilis. 695. A.
 civitas. 771. E.
Lucii vicus. 174. D.
 olim *Theba* oppidum. 318. F.
 pronomen fuit *Roscio* familiae proprium.
 519. E.
Lucius fluvius. ibid. G.
Lucius Romae Tribunus plebis. 227. C.
Lusertia *Sandalaria* *Francisci* *Jacobi* de *Tudis* uxor.
 698. C.
Lusus, & vestitus lugubris *Nolanorum*. 477. G.
Ludi *Seculares* *Diti*, & *Proserpinae* celebrati, *Tarenti-*
ni *diti*. 400. D.
Ludovicus de *Montealto* *Syracusanus*. 606. E.
 qualis vir praedicatur. ibid.
 quid narrat Auctor. ibid.
 de *Enghineo* Comes *Cuperfani*. 744. B.
 Aquaviva *Cuperfani* Comes *Franciscum* de *Equi-*
cio à Regno ejecit. 713. A.
 Lutemburgius. 710. E.
 capite plectitur à Rege. 710. A.
 Ingellus *Antonii* Cardinalis *Sesoverinus* *Vica-*
rius *Genensis*. 710. A.
 Chereus *Iureconsultus*. 229. C.
 Beatus *Dignus* *Francisci* *Alfonsus* *Montepu-*
lci. 223. E.
 Sfortia. 540. F.
 Andree frater contra *Ioannem*. 529. F.
 Ioanne maritus. ibid. B.
 Archiepiscopus. 545. G.
Lugendi mortuos ritus in Calabria. 153. C.
Lumen perenne in sepulchro *Caporiano* reportum.
 677. E.
 vidit puella supra cryptam insulam. 733. G.
 perenne in sepulchro *Diomedis*. 677. F.
Lupat *Tracastinae* Urbis Episcopus. 743. A.
 nomen Urbis in *Egypto*. 680. C.
Lupia Urbs ubi posita. 609. B.
 illius varia nomina. 603. E.
 illius varia fortuna. 602. E.
 quae

... quando, & à quo condita. 610.C. 391.D.
 ... illius horti, Oliveta, & alia quamplurima notatione digna. ibid.
 ... ubi à Ptolomeo locata. 601.B. 610.B.
 ... quid illam decorat. 624.B.
 ... quid de ea scripsit Guido. 624.C.
 ... illius Domini, & Copaites. 611.F.
 ... cui Principi ultro se dedit. 612.F.
Lufitania à Luso sic dicitur. 631.F.
Lufitani cujusdam pro vitanda morte sagacitas. 677.D.
Lustrum quinque annorum tempus. 359.F.
Luterna lingua exerta ignea ferenis noctibus lucent, 455.B.
Luxuriosi una nocte senescunt. 679.F.
Lycus Philosophus Pythagoricus. 226.C.
Lydiarum cum Mediis bellum, 440.B.
Lympidum pagus. 199.D.
Lysias Thurius Rhetor. 338.B.
Lysorum familia. 96.B.
Lysus Tarentinus Epaminondæ præceptor. 434.C.
 220. ejus Epistola ad Hipparchum. ibid.

M.

M *Acalla*, sive *Marcella* nunc *Strongilis*. 305.E.
Maecorum familia. 91.A. 97.C.
Maebora oppidum. 164.A.
Machia pagus. 318.F.
Machometis mors. 600.E.
Mada amnis. 205.F.
Madaodonum pagus. 194.A.
Madarum pagus. 196.F.
Magiarum genera olim apud *Superfaneis*. 637.D.
Magisanum pagus. 267.D.
Magistratum officium. 334.A.
Magistratus amelphitani antiquitas, qui, & quot. 926.D. & 927. per tot.
 ... Tarentinæ. 441.F.
Magistrorum familia unde. 619.A.
Mago Dux Carthagenensium ad Pyrrhum divertit. 496.E.
Magorum pagus. 183.A.
Maida oppidum. 188.E.
Majuria, & *Minaria* oppidum unde dicta. 935.B.
Malania oppidum. 188.F.
Malitum pagus. 183.B.
Malerius Salentinorum Dux ejus filius. 110.D. 624.C.
 ... quam Urbem condidit. 609.D.
Mallius Thurius Romæ Prætor. 338.B.
Mamercus Pythagoræ filius Philosophus, & ab humanitate *Emilius* dictus. 239.B.
Mamertinorum numismata. 195.F.
Mamertum Civitas Episcopalis. ibid.B.
Mamertini viri bellicosi. ibid.
 ... Pyrrhum per Calabriam insequuntur. 492.
Mammola pagus. 253.E.
Mandutium Urbs ubi, & quomodo alias dicta. 605.E.
Maneria familia Cuperfaneis nobilis. 696.E.
Manilianus amnis. 171.F.
Manfredus (Conradi) testamentum suppressit. 526.D.
 ... (Conradum Frederici) ex Jola filium veneno sustulit. ibid.
 ... (Frederici) spuris Patrem suffocat. ibid.A.
 ... legatos in Germaniam ad Conradum veneno tollendum mittit. ibid.
 ... se regem salvari mandat. ibid.
 à quo victus, & occisus. 612.A.
Manfredonia Urbs ubi. 598.D. 695.A.
Manna S. Nicolai. 664.A.

... in agro Tarentino. 452.C.
 ... in Calabria. 345.D.
 ... Promontorium. 275.A.
Maroneum pagus. 193.F.
 ... scopulus. 195.C.
Marancia familia nobilis. 702.D.
Maranifum pagus. 267.D.
Marcellus occurrit Annibali Nolam invadenti. 10.F.
 ... Vicus. 308.D.
Marfimara vicus. 188.D.
 ... *Marcellum* sekum. 832.B.
Marcelli Patroni Syracusanorum, & Siciliæ. ibid.
Maria Lupiarum Cones ejus Regis uxor. 607.B. 612.C.
 ... Subaudie Ducis filia uxor Ludovici Lutemburgii. 711.A.
Marconaria vicus. 265.D.
Marcum Civitas Episcopalis. 170.C.
 ... Vicus. 174.D.
 ... pagus. 194.A.
Marcus Candiotus. 199.B.
 ... Antonius Columna Archiepiscopus Tarentinus. 570.C.
 ... ejus judicium de Tarento. 412.D.
 ... Citrenus Venetus. 542.F.
 ... Evangelista Tarentum cum Petro appulit. 553.A. & 731.B.
 ... Antonius Princeps à quo originem ducit. 110.C.
Margherita ultima domus Philippi Principis Tarentini. 438.F.
 ... de Baucio Comitissa Cuperfaneis. 710.F.
 ... Sarrochia literis floruit. 725.D.
 ... *Marius* Maximus II., & L. Roscius *Alienus* Consules. 814.E.
Marmora, quæ inveniuntur in agro Nolano incisis nominibus Ducum quæ. 40.C.
 ... unde collecta ad ædificandum amphitheatrum. 22.B.
Marnus fluvius. 205.C.
Marfilus quis, & unde. 607.B.
Martimora familia. 97.C.
Martina oppidum. 407.A.
Martimalia apud Tarentinæ. 458.B.
Martini Basilidianensis sepultura. 184.E.
Martinum pagus. 170.E.
 ... ejus nomine duo alii pagi. 205.F.
Martiranum Civitas Episcopalis. 185.B.
Martuccia familia nobilis Cuperfaneis. 702.D.
Masafra oppidum. 407.C.
Masaniello vide *Thomas Agnellus*.
Massarum familia. 91.F.
Massiliorum familia. 91.C. 98.A.
Matberatum pagus. 139.E.
Mathefi an credendum. 110.D.
Mattenfum familia. 90.F.
Matrimonia Nolanorum. 108.D.
Matrimonii vaticinia, quæ ex farina, cera, & tomice. 637.E.
Matthaus Aquaviva Magnus Regni Ciameritanus. 124.F.
 ... Abbas Floritensis, postea Episcopus Gerentinus. 181.C.
 ... Collacius literis eruditus. 188.D.
Matthæi (S.) Evangelium ubi primum repertum. 673.C.
Maurum Civitas interiit. 339.E.
 ... Pagus. 273.F.
Medama fluvius. 190.D. 193.E.
 Urbs, & fons. 196.B.
Medici familia nobilis. 702.D.
Medicus Pirrhi promittit Fabricio se Regem veneno necaturum. 438.D.
 ... quid maxime nosse debet. 538.D.
 ... bonus quis. 635.D.
Medici tur Roma ejeci dicuntur. 632.D.

M. garo

RERUM, ET VERBORUM.

Megara qualis Urbs. 603.E.
Megaldorum familie. 97.D.
Mel Tarentinus. 452.B.
Mela quid dicit de Urbe Rhudiorum. 603.B.
Melanda fluvius. 199.F.
Melanurus unde sic dictus. 459.C.
Melianum pagus. 199.D.
Melichia pagus. ibid.F.
 oppidum. 206.E.
Melissa vetustum oppidum. 306.A.
Melitensis ordo ab Amalphitanis institutus. 911.A. & 944.B.
Meliseus fons. 259.D.
Melivium Civitas. 168.D.
Melisa in Calabria passum, atque assatum sunt, 345.D.
Melipha ubi sita, & quare confusa cum Amalphi. 906.B. & 907. per tot.
 olim dicta Melfa, & Melfa. ibid.C.
Meliorarii Dux. 661.C.
 ultimus Longobardorum Princeps in Apulia. 706.E.
 Græcos vicis, & vincitur ab istis vicissim. ibid.
 ad Henricum Imperatorem confugit, & moritur. ibid.F.
Menander Sybarita poeta Comicus. 304.F. 337.E.
Menesius vicus. 174.D.
 oppidum. 183.D.
Mennatorum familia. 90.C. 96.F.
Mens quando decipit, ac delirat. 621.B.C.
 humana cur res prodigiola censetur. 633.F.
Mensula in agro Nolano illuvioni obnoxia. 10.A.
Mephitis unde dictus, & unde situs. 5.C.
Mercator Nolanus. 63.E.
Mericum amnis. 236.C.
Merimagnum oppidum. 163.C.
Mesianum oppidum. 194.B.
Mesinadum pagus. 206.A.
Mesianum pagus. 193.F.
Messapia, & Messapigia antiqua Peucetie nomina. 661.D. 662.A.
 lingua tota interit. 614.D.
Messapia litteræ quæ. ibid.
Messena quando fuit expugnata. 393.E.
 vigesimo ab initio belli anno a Spartanis expugnata. 394.B.
Messentii quare Epicureos expulerunt. 392.F.
 qui fuerunt. ibid.
Messurga oppidum. 270.E.
Messurgacensis Joannem Andream Caracciolum Regulum suum cum Coniuge, & liberis jugularunt. ibid.F. 271.A.
Metapontus qualis Urbs. 585.D. 603.A. 345.B.
Metapontini ad Annibalem deficiunt. 509.B.
Meton quid fecit, ne Pyrrhus a Tarentinis accerferetur. 477.E.
Metauria oppidum. 201.E.
Mataurus amnis. 196.F. 199.E.
Metipaonum oppidum. 259.D.
Micopetum pagus. 201.A.
Miletus Civitas. 197.B.
 Hipponiati, & Tauriano Episcopatibus suffecta. ibid.F.
Milo Romanis Tarentum tradit. 496.C.
Minerva olei ex olivis exprimendi, & lanæ tondendi rationem invenit. 674.E.
 portarum Urbium Prefecta. 674.F. 675.A.
Minus Cretensem Rempublicam constituit. 391.F.
Minusculum sacrum quid. 635.A.
Misoriopa pagus. 229.E.
Mistra flumen. 253.F.
Mocata fluvius. 153.F.
Moladum pagus. 194.C.
Molochium pagi duo ejusdem nominis. 205.F.

Molosa fluvius. 170.D.
Monardum oppidum. 189.B.
Monasteracum Castellum. 257.B.
Monopolis expugnatur. 542.B. & 695.A.
Monrusum Castellum. 189.E.
Monsaltum vicus. 174.D.
Monsaurum Castellum. ibid.B.
Montaltum Civitas Episcopalis. 171.E.
Montia familia Cuperfanensis extincta. 702.B.
Montibellum Castellum. 230.C.
Montileonum oppidum dictum Hipponium. 191.C. 193.C.
Montipaonum oppidum. 259.D.
Monumenta quedam in agro Nolano extant. 19.F.
Morganorum familia. 96.A.
Morgetia nomen Calabria. 126.D.
Morrarum familia. 96.B.
Mortis descriptio. 394.C.
Mosa fluvius. 173.B.
Mosaurum pagus. 190.F.
Moscius mons, & Promontorium. 264.F.
Mota pagus. 186.E.
 pagus alius. 214.C.
 vicus. 235.A.
Motonum familia. 93.F.
Motoriorum familia. 95.C.
Mucrajanum pagus. 170.E.
Mugiles pisces. 456.B.
Mula mons in Appennino. 166.E.
Muli Japygie, quales. 539.F.
 Carrucarii. 774.A.
Mulieres Calabria abstemize. 153.D.
 Apulæ aureis Cicadis capillos ornabant. 691.A.B.
Mulierum celebritas, & officium in quibus consistatur ex mente Theano uxoris Pythagoræ. 233.E.F.
 superstitio. 687.D.
Mulieribus in via fufos torquere prohibebatur. 690.E.
Mullus piscis. 458.C.
Mulonius fluvius. 313.E.
Municipiarum familia. 96.E.
Municipes qui fuerint. 813.D.
Municipium quid. ibid.
Murina piscis. 455.D.
Musa amnis. 255.D.
Musarum templum Crotonis Concordiæ simulacrum. 235.E.
Musæ quam ob causam Ægyptias frequentent Pyramides. 691.D.
 in Apulia infestæ. ibid.
Musæum Tarentinum. 502.D.
Mutarium pagus. 193.F.
Myrrhinus Urbs unde sic dicta. 632.C.
Mytuli parvuli, sed saluberrimi Tarentini. 454.B.

N

Nais pagus. 198.D.
Namurtium inter, & Consalvum oritur contentio de finibus regionum. 49.C.
Nasetrus fluvius. 263.D.
Nasetum pagus. 214.D.
Natura nil frustra facit, & à Deo dirigitur. 591.F.
 quid ei magis consentaneum. 590.A.B.
 ejus excellentia, & perfectio virtus est. 335.F.
Navale prælium inter Romanos, & Tarentinos. 510.E.F.
Navis quæ pars domus appellatur. 78.A.
Nautica Pixis à quo inventa Amalphi, & quando. 924.B. & seq.
Naum promontorium. 275.A.
Neapolis se Rogerio submittit. 952.A.
 de-

.... denuò ab eodem obfessa. 274. C. D.
Neapolitanum Regnum olim Apulia dicebatur. 695. E.
 Diploma in gratiam Amalphitanorum. 922. C.
Neapolitani duces Regiam in libertate vindicant. 438.
 suppetias habuerunt ab Apulis, & Calabria. 665. D.
Nerathus fluvius. 173. E.
Necessitas bonarum legum, & vitæ consermitatis. 337. A. B.
Necrocrotin quid. 669. F.
Negotiatores, qui propriè sint. 922. E.
Nesja fluvius. 171. D.
Neocastrum Civitas Episcopalis. 133. B.
Neritomenfis Prioratus in Episcopali dignitate mutatus. 707. F.
Neritum Urbs ubi sita, & quomodo aliter nominata. 619. C.
 quantum distat à Lupis, & Tarento. ibid. D.
 illius Gymnasium litterarum. 622. E.
 illius Emporium ubi. 595. A.
 qui ibi dominatur. 623. A.
Nepeia, & Nepeinus sinus. 134. B.
Nepuni filii qui, & quare dicti. 339. D.
Neptunes fuisse varios. 390. B.
Neptunus Tarenti colitur devotius, quàm alibi. 443. E.
Nerva Tarentum relegatur. 466. E.
Nicephorus Imperator. 522. C.
 Architectus. ibid.
Ncetum oppidum. 173. A.
Nicola statio in mari juxta Briaticum. 193. E.
Nico, & Philomenus Tarentini. 500. C.
 & Democrates Tarentini Duces fortissimè pugnantès cadunt. 523. A.
Nicodes Tarentinus Cythareclus. 431. A.
Nicolaus Aloysius Baronius. 198. E.
 Coenobita Floriacensis. 181. C.
 Divi Francisci Paulitani socius. 173. B.
 Martyr. 340. D.
 Hydrontinus Philosophus. 597. B.
 de Cursitio Episcopus Cuperiani. 748. C.
 Domini Nardi Castri Lupiorum Præfatus. 700. A.
Nicolaum pagus. 390. C.
 pagus alius. 197. C.
 & adhuc pagus alius. 196. F.
Niculum pagus. 153. B.
Nicolus portus Calabriae. 162. D.
Nicomachus Tarentinus Mathematicus clarissimus. 36. B.
 unde ortus. 593. D.
Nicon, & Trapilius Juvenes Tarentini. 502. E.
Nilus (B) nobilibus parentibus Rossanensis est ortus, ejus vita, & celebritas. 311. E.
Nisus flumen non semper fluxit. 606. D.
 secundat Ægyptum. 602. D.
Ninæ olim, nunc Ninetum oppidum, nunc Dunetum. 166. E.
Niphorum familia. 195. F.
Nistrus Insula cur sic appellata. 651. E.
Noa oppidum. 344. F.
Nobilis Curialis. 312. C.
 Decurio. ibid.
Nobiles viri in propriis agris sepeliebantur. 670. E.
 ac Prætorii viri in Cannensi pugna interfecit. 679. F.
Noe quibus neminibus ab aliis dictus. 337. B.
Nola adhuc in iisdem sedibus est, in quibus fuit. 43. A.
 antiqua frequenter habitata fuit. 46. B.
 quoties capta ab hostibus. 35. E.
 tempore Beati Paulini à Mauris, Vandalisque vallata est. 19. E.
 unde ita dicta. 16. B.
 Ubi quomodo in alluvionibus servata. 25. B.

Nola antiquæ diameter. 20. E.
 præsentis figura est undecim angulorum. 44. B.
 quasdam exremonias Jovi faciebant conserpini Populi. 113. A.
 Urbis situs. 14. F.
Nolana res quam ampla fuerit bello secundo punico. 18. D.
 gens unde originem sumpsit, ambiguum. 14. F.
Nolani addolefcentali, & puelle fertulam affabre contextam capiti imponunt. 34. A.
 bello secundo punico fidem Romanis servarunt. 34. E.
 cum Samnitibus arma confociatum. 17. E.
 cur dicunt aquas filiare. 9. E.
 cur extra mœnia domus non edificant. 18. C.
 Duce Marcello totum Samnium vastant. 19. A.
 etiam nunc latines voces exacte proferunt. 42. E.
 fidem, & amicitiam semel inceptam semper servant. 34. D.
 foedus cum Samnitibus servarunt. ibid. A.
 Gallis militibus obfistat, ne captos Duces Nola abducerent. 36. B.
 invenerunt asinum Campanasum. 34. A.
 Magistratus. 103. F.
 magna cura rem rusticam, & agros excoluerunt. 40. F.
 ab Atheniensibus ornati. 19. F.
 opulenti, & elegantes fuerunt. 42. A.
 quo tempore maxime armis vigilarunt. 40. B.
 summe oderunt homines, qui fidem frangunt. 36. D.
 Templum Vistorie dedicant. 17. F.
 utpote mediterranei populi non facile se mari creant. 100. E.
 eorum numerus supra quinquaginta millia fuit. 19. D.
 eorum mores, & sermo non fuerunt barbari. 42. C.
 eorum varii pagi, & villæ à Romanis emptæ paulatim crevere in populi formam. 23. B.
 eorum vires, & ornatus. 101. E.
Nolanus ager à crebris pagis, & villis occupatus. 40. F.
 caret omni flumine, & fonte. 10. B.
 inter optimos à Virgilio recensetur. 12. C.
 quare fertilis. 13. C.
 caret arena, & saxis. 11. A.
 populus in quam potentiam auctus. 17. C.
Nomenclationis Cuperiani ratio. 678. C. D.
Nomina urbium ex arboribus. 682. C.
 Pontificum quare mutantur. 749. B.
Nena Caprotina. 337. A.
Normanni unde, & quando à Græcis accersiti ad pellendos Saracenos ex Italia. 245. B. & seq.
 Japygiam invadunt. 611. E.
 pro recuperatione Apulie duodecim Comites elegerunt. 706. A. B.
Notariorum familia. 98. C.
Nucara oppidum. 344. E.
Nuceria oppidum. 386. B.
Nuceria campi inundati. 606. D.
Nuces Taruntine unde dictæ. 450. A.
Nucum pagus. 267. D.
Numa Pythagoræ discipulus. 284. A.
Nummi varii Tarentinorum. 442. E.
Nundina Cuperianentes. 684. A.
 Inulane à quo instituta. ibid.
Nux græca quomodo sit Tarentina. 450. B.
Nymphaum quoniam locus, & ubi. 615. B.

O *Bfides* retracti virgis coeli de saxo deliciuntur 499.F.
 Tarentini. 549.B.
Ocinarus flumen. 185.B.
Ottavius Augustus *Thurius* in Calabria oriundus. 144.E. 1484.
 Thurius origine. 335.C.
 Aquaviva Aragonius Cardinalis Archiep. Neapolitanus. 720.C.
Ottavianum oppidum intra terminos Nolani agri. 27.C.
Otbulia una ex *perapiis*. 466.F.
Oxyria dicta Calabria. 125.C. & seq.
 unde ita dicta ibid.
Oonotrii ante res Trojanas in Calabriam Colonias deduxere. 130.F.F.
 primi Italiae habitatores. 390.F.
Oonotrius Dux. 402.D.
Oggia live *Caliphs* insula. 175.A.
Olea in Calabria passim, atque affatim sunt. 345.D.
Olei gratia Apuli colebant *Minervam*. 674.E.
Oligarchia quodnam politice genus. 593.E. 631.B.
Oligarchia Civitatibus nullas est usus. 334.E.
Olioa flumen. 134.C.
Olivadum pagus. 264.F.
Olympioniconum gloria apud Græcos. 300.B.
Olyssippo cur olim *Ulyssipolis*. 681.F.
Onesimus Macedo. 414.C.
Opdum Civitas Episcopalis. 105.F.
Oppida varia jure Pontificio, & Civili à Nolanis gubernantur. 25.F.
 Episcopo *Cupersani* subiecta. 742.A.
 & *Casella* *Amalphi* olim subiecta. 934.D.
 Federata multa ante bellum Italicum, & post. 776.B.
Orator qui bonus dicitur. 635.D.
Oratores Græci, & Romani quales. 633.A.
 Tarentinorum ad *Pyrrium* missi. 477.F.
Orcidolum pagus. 195.C.
Orcilladum pagus. 194.C.
Ordo *Aequilris*, *Melicensis* dictus ab *Amalphanis* institutus. 911.A.
 Senatorius, *Patricius*, *Plebeius*. 355. per text.
Oressis portus. 202.F.
Oria Urbs ubi sita, & unde sic dicta. 604.E.
 eius Colles, Campi, arx &c. ibid.
 à quo capta, & direpta. ibid.
Orypheus Crotoniata Poeta celestis. 295.D.
Oribium pagus. 214.C.
Ussa defunctorum extra Urbem adiiciuntur. 37.A.
 pro Patria mortuorum in artis *Cupersanis* condebantur. 679.C.
Ostrea interdum deficiunt, interdum in magna quantitate capiuntur. 454.D.
Othinus *Caracciolus*. 533.B.
Otho *Joannæ* *Primæ* quartus maritus. 530.
 II. *Agarenos* ex Calabria eiecit. 151.F.
 postea *Benedicti* tempore apud *Basentum* à Græcis superatus. 176.B.
 III. *Joannem* XVI. live XVII. oculis, lingua, & naso mutilavit. 314.C.
 apud *B. Nilum* divertit. ibid.
Ovataricla. 457.C.
Oves *Tarentinæ*. 448.E.

P *Abula* sunt affatim in Calabria. 345.D.
Pacanica oppidum. 257.A.
Pacanitum flumen. ibid. B.
Paccarum familia. 91.D.
Paccollinus live *Metaurus* annis. 201.E.
Pacurinus *Hydrunti* præfectus. 518.D.
Pacuvii Poetæ monumentum interit. 338.F.
 Sepulchrum apud Tarentinos. 465.A.
Pacuvius *Brundisius* historicus nobilis. 435.D.
 adversus *Ragnerium* armatur. ibid.
Pagi varii in agro *Nolano*. 93.B.
Pagri. 455.F.
Palæstrum veteris oppidi *Calabriæ* vestigii locus. 162.B.
Palea in ampulla vitrea sanguine *Sandæ* *Januarii* semiplena quid significet. 670.C.
Palermitum pagus. 264.F.
Palitium Castellum. 234.A.
Palludam pagus. 311.D.
Palma planum quis locus appellatus. 43.D.
Palmensium familia. 94.E.
Panagia Castellum. 190.B.
 pagus. 195.D.
Pandollarum volumina quo tempore *Amalphi* inventa. 913.C. 919.C. 944.D. & 968.A.
Pandasia oppidum. 173.C.
 vicus. 174.D.
Panis conficiendi ars à quo inventa primum. 672.C.
Pannicella familia nobilis. 702.E.
Panopæus fluvius. 183.E.
Papellontum pagus. 194.B.
Papefiderum oppidum. 163.B.
 fluvius. ibid.
Pappas familia. 94.B.
Paraconum pagus. 193.F.
Paradisum pagus. ibid.
Paralia pagus. 194.F.
Paravatium pagus. 193.D.
Paracæ Tarentinæ. 466.F.
Parma oppidum. 207.B.
Partilicula pagus. 183.C.
Parthenia unde dicta. 394.A.
 qua conditione urbs excedunt. 10.F.
Pasanum, & *Allanum* oppida diruta. 406.E.
Pasitani oppidum unde dictum. 936.C.
Pastinaca piscis. 454.A.
Patavium à *Pado* flumine sic dictum. 681.E.
Paternum pagus. 183.C.
 live *Crimissa* nunc *Cirum* fuit sedes Episcopalis. 308.A.
 vastatum à *poenis* *Cretensibus*, & *Mafris*. ibid.
Patianum pagus. 257.F.
Patricii, & *Plebei*. 338.C.
 à *Patribus* nati. ibid.
Patricius ordo, & *plebeius*. 771.C.
Patrocles *Thurius* Poeta. 338.A.
Patroclus *Crotoniata* Statuarius celebris. 300.A.
Patroni, & *Clientes*. 338.E.
Patroni *Romæ*, & in *Provinciis*. ibid.
 majores *Romæ* *Clientibus* subministrabant. 340.B.
 Bononiensium *Antonii*. 339.C.
 Puteolanorum *Cassii*. ibid.
 Scilix *Marcelli*, & *Læculi* *Marc.* ibid.
 Syracusanorum *Marcelli*. ibid. B.
 Colonie ex *Consulibus* *Romanis*. 345.C.
 inferiores *Colonie*, seu *Municipii*. 340.C.
 ordinis, & *Colonie*. 344.D.
 Patricii. ibid.
 qui eligebantur. 341.C.

.... De-

- Decuriones CC.VV. erant in Colonia, seu Municipio primarii. *ibid.*
 CC.VV. aliquando Romanum majorem gesserant magistratum. *ibid.*
 CC.VV. plures in Tabula positi explicantur. 342.
 fuisse saepius Decuriones. *ibid.*
 aliquando Defensores Reipublicae. 343. A.
 Collegiorum, & Corporum, Arualium, Fabrum, Centonariorum, Dendrophorum. 339. E.
 & Curatores Reipublicae. 343. A.
 Patronis erigebantur Statuae. 339. E.
 Patronorum origo à Romulo inducta. 339. C.
 munus erga Clientes. *ibid.* E. F.
 laus habere multas clientelas hereditarias. 339. A.
 defensorum munus aliquando quinquennale. 343. A.
 Patronus Campaniae T. Antonius Marcellinus. 339. D.
 Capuae M. Tullius Cicero electus. *ibid.* C.
 unus aliquando factus est plurium Civitatum. *ibid.* F.
 C. V. Appius Claudius Julianus Cos. primus inter Patronos Tabulae. 342. A.
 Patycos Civitas. 171. F.
 Paula oppidum. *ibid.*
 alterum. 309. B.
 Paulus Diaconus. 19. F.
 Praedicatorum ordinis Coenobita militensis primus Praedicatorum ordinem in Calabriam duxit. 193. C.
 De Turculis Episcopus Cupersani, ejus sanctitas, & merita. 743. D. E.
 antea Turcus vocabatur, eique nomen à Pontifice mutatur, & ejus sepulchrum. *ibid.*
 Regius Episcopus. 556. B.
 Paulinus quo tempore vixit. 66. E.
 servus, & oliter in Africa omnes Nolanos Africana servitute liberavit. 71. B.
 sua libenter pauperibus largiebatur. 74. F.
 Paulini Beati caeremoniae. 105. D.
 Carmende ligno Crucis. 69. C.
 Divi epistola ad Servum Sulpitium. 65. F.
 varia carmina in arcubus Basilicae. 67. E.
 Paupertas plurimum virtutis adversus insolentes divitas habet. 232. B.
 Pavilianum pagus. 214. D.
 Pax inter Bohemundum, & Rogerium firmata. 524. E.
 inter Ludovicum Hungarium, & Joannam facta. 529. F.
 quibus conditionibus inter Bohemundum, & Rogerium facta. 523. C.
 Pedani Decuriones, Pedarii Senatores. 101. 102.
 Pedatium pagus, sive praetura. 132. F.
 Pedaulum pagus. 106. B.
 Pediculi populi. 771. C.
 qui, & Peucetii. 662. A.
 Pedis Romani mensura cum digitis, & semidigitis. 791. A.
 Pelamides pisces. 455. F.
 Peloponnesus qualis olim Regio. 623. E.
 cur hodie incolis pene vacua. *ibid.*
 Pelusio Aegypti urde nomen. 680. F.
 Pentedactylum Castellum. 230. A.
 Pentonum pagus. 267. D.
 Perariorum familia. 94. A.
 Peratum pagus. 214. D.
 Perca piscis. 455. B.
 Perditum flumen. 171. D.
 Peregrinus Monachus Floriacensis. 181. B.
 Perelli Joannis Tarentini historia.
 Perfectio duplicem causam habet. 335. E.
 naturae est virtus. *ibid.* F.
 quomodo absolvatur. 337. A.
 Perfectorum discrimina duo. 335. E.
 Perfectum per se non est, quod opis externae indiget. *ibid.*
 Perillorum familia. 91. B.
 Pericamiorum familia. 95. F.
 Peripolis oppidum. 231. A.
 Perlupum pagus. 214. D.
 Pernocarium pagus. 194. C.
 Pericarium pagus. *ibid.*
 Peruani cum dominorum cadaveribus servos comburunt. 677. C.
 Perusorum familia. 97. C.
 Paspum fluvius. 188. D.
 Pestanus scriptor antiquus. 192. E.
 Pestifera toties Nolanis expectanda, quoties plura valles Gecalanas compleverint. 26. C.
 Pestis tempore cadavera extra civitatem sepeliuntur. 670. A.
 Petelia Civitas. 271. A.
 ab Hannibale vi capta. 141. C.
 à Philoctete condita. 142. A.
 Petilini sibi met ipsis à Romanis Consuli iussi. 141. E.
 Petiliorum numismata. 272. D.
 Petrasia vicus. 182. F.
 Petralata monasterium. 180. D.
 Petramola castellum. 184. E.
 Petrarca Diaconus Cupersanae Ecclesiae. 742. D.
 Petrona locus agri Synopolitani. 212. E.
 Petreium vicus. 184. C.
 pagus. 267. D.
 pagus alter. 188. F.
 Petritium Castellum. 259. C.
 Petrus Coenobita Floriacensis. 181. C.
 Cryptae febrae abbas eruditus. 230. A.
 Vianens medicus, & chirurgas. 194. E.
 Longobardus Canusinus Archiepiscopus. 1804. A.
 Aragonum Rex quam regionem Regnis suis adjecit. 595. C.
 Divus ex Oriente profectus ubi primum attigit. 594. F.
 quid ibi fecisse narratur. *ibid.*
 quid ei praecepit Dominus. 590. C.
 illum accusarunt falsi testes. 634. E.
 per Apuliam transiit. 731. B.
 Tarentum venit. 553. C.
 accedit ad puteum, ubi Solis stabat imago, & quid ibi fecit. 554. A.
 à Christo institutus Vicarius, & Apostolorum Princeps. 553. A.
 & Marcus Evangelium Tarentinis praedicant. 554. F.
 Marcum Tarenti ad praedicationem Evangelii reliquit. 555. B.
 de Migolla Episcopus Cupersani. 743. C.
 de Maneris archidiaconus Cupersani. 749. F.
 Lutzemburgius Cupersani Comes. 710. F.
 Capullius Episcopus Cupersani scripsit super sententias S. Bonaventurae. 751. B.
 Aragonius. 527. A.
 Nicassa. 550. D.
 Petulantia finis perniciēs est. 229. C. F.
 Peucetia pars orientalis Calabriae. 126. B. 127. D.
 unde ita dicta. *ibid.*
 oleo, & lanis abundat. 674. E.
 ejus fertilitas. 662. D.
 Apuliae dignitas, & laus. *ibid.*
 Peuceii pro Diis mulieres colebant. 671. B.
 populi 771. C.
 Peucetius Dux nomen Peucetiae fecit. 662. A.
 Phantinus (B.) homo Calaber. 149. E.
 Abbas Monachus D. Basilii Monachus. 1404. A.
 Phalangii morsu totum corpus obturpescit. 465. F.
 Phalanthei insidiae quomodo detectae. 394. F.
 Phalanthus à Brundisinis benignè excipitur. 396. A.
 à Spuriis Lacedaemoniis Dux eligitur. 394. D.
 à Ta-

RERUM, ET VERBORUM.

..... à Tarentinis in exilium missus. 396. A.
 post naufragium a Delphino ad litus deductum.
 395. B.
Phanodemus Tarentinus. 435. F.
Pbari in quem usum extructi. 412. D.
Phayllus Crotoniata Olympionicus celebris. 300. C.
Phigalenses Cererem coluerunt. 673. A.
Phileas cum obsidibus Tarentinis Roma profugit.
 499. E.
Phileas gracilitas, ejusdemque plumbæ solæ.
 674. B.
Philippi Principis privilegia. 523. E.
 litoræ executoriales in favorem fratrum Domi-
 nicanorum. ibid. B.
Philippus II. Rex Hispaniarum Canusium Nicolao Gri-
 maldo Principi Salerni in feudum dedit. 810. F.
 Tarentinorum Princeps tres habuit uxores.
 523. B.
 Neapoli moritur. ibid. B. C.
 Roberti frater in Regno ei succedit. 116. F. ibi. D.
Philippina Insulæ cur sic dicta. 632. A.
Philippidis exilitas in proverbium abiit. 674. C.
Philocasta Castellum. 190. A.
Philocastrum oppidum. 197. A.
Philogatus Episcopus Placentinus Pontifex Rom. vo-
 catus Joannes XVI., sive XVII. 314. B.
 ab Othone III. oculis, lingua, & naso mutila-
 tus. ibid. C.
Philolaus Pythagoræ discipulus, & Archita Tarenti-
 ni præceptor. 290. A.
 ejus opinio de mundi principiis. ibid. B.
 ejus elegans monitio de suspitione cavenda.
 291. A.
Philomeni dolus. 504. B.
 Corpus nunquam inventum. 513. B.
Philosophia cur dicta peregrina. 423. D.
 Italica à quo fluxit. 585. E.
 morborum animi medicina. 635. B.
 antiqua à solis Poetis tractabatur. 39. B.
Phileys, sive Phryntis Crotoniata Pythagoræ disci-
 pula. 298. D.
 ejus egregia ratiocinatio de mulierum virtuti-
 bus. ibid.
Phocensium portus. & Coloniz. 163. F.
Phormio Crotoniata Dux rei militaris peritus. 303. D.
Phulationum quænam Urbs, vel arx, & ubi sita.
 616. A.
 à qua superata atque solo æquata. ibid.
Phytalis pagus. 194. F.
Picinum pagus. ibid.
Pilæa fluvius. 274. B.
Pilummi unde sic dicti. 682. E.
Pinguadum pagus. 193. F.
Pinnæ. 455. F.
Pintia olim nunc Valli soletam. 681. F.
Piscatio in sinu Tarentino variis temporibus. 455. &
 456. per tot.
Piscopium pagus. 193. D.
Pisitonum pagus. 194. A.
Pisones unde. 682. E.
Psgonum pagus. 194. A.
Pyræis Nautica à quo, & quando inventa Amalphi.
 924. B. 925. & seq.
 est insigne Civitatis Amalphis. ibid. & 944. D.
 ejusdem descriptio. ibid. B.
Plato qualis vir prædicatur. 630. F.
 quid de voluptate dixit. 692. A.
 suam urbem quantam esse voluit. 603. E.
 quid de Democratia affirmat. 593. E.
 à Piratis captus, & ab Archyta Tarentino re-
 demptus. 423. E.
 quid de genis afferit. 627. E.
 ejus Epistolæ ad Archytam. 424. E. F. & seq.
 ejus responsum ad Dionisi interrogationem,
 quid de se diceret sociis. ibid.

Plauti sententia de Apulis explicatur. 694.
Plebi qui. 355. E.
Plebius ordo, & Patricius. 354. F.
Plinius citatus. 15. B.
 semper rectò navigavit versus Vesuvium. 30. D.
 suffugatus incendio Vesuvii. 7. C.
 ubi dicit Italiani esse angustiores. 586. B.
 quid de Incolis montis Casii ait. 590. F.
 ubi urbem Callipolim posuit. 595. B.
 Italianam Græciæ ubi pontibus jungi posse asse-
 rit. 593. D.
 quid de Japyge testatur. ibid. E.
 quid de Situ Hydrunti affirmat. 599. A.
 quid de fontibus quibusdam narrat. 606. E.
 quid de nonnullis rebus judicat. 617. D.
 quid tradit de Anima Hermotimi. 611. A.
 ubi habitare Gallos Senones asserit. 625. B.
 quid dicit de Medicis. 632. F.
Pluvia cineris subruiti ex Vesuvii. 7. B.
Polia Castellum. 189. E.
Policastrum oppidum. 271. A.
Politiarum genera quot. 593. D.
Pollinus mons. 164. E.
Polycarpum pagus. 194. A.
Polycastellum oppidum. 166. F.
Polythina oppidum. 201. B.
Polyps. 455. F. 453. D.
Pomarium Convallis quæ, & ubi. 597. A.
Pompa quæ in matrimoniis celebratur. 108. F.
Pompe funebri Nolanorum descriptio. 35. C.
Pomponius Lætus eruditus vir. 341. F.
 ejus tumulus ornatus Pontani epigrammate.
 344. B.
Porcia Febonia Cardinalis Baronii mater. 743. A.
 ejus sanctitudo, & tritici multiplicatio. ibid.
Porta Cortesellana Nolæ à quibus dicta. 54. B.
 Samuelis unde dicta. ibid.
Porticus Nolana describitur. 53. B.
Portus Hercules dictus Farmicula. 195. A.
 Orestis. 202. F.
 tres in orbe qui. 602. F.
Prætopum pagus. 206. E.
Præfectura quid significet. 313.
Præfectus Arcis à regulo constituitur in Arce Nolana.
 109. C. 56. F.
 Tarentini præsidii capitur amore mulieris Ta-
 rentinæ. 512. B. C.
Praxiteles Statuarius, & Pictor celeberrimus. 231. C.
Prætexta unde dicta, & quibus propria. 387. B.
 ejus origo. ibid.
Prætextata puellæ. 333. B.
 mulieres Nonis Caprotinis. 339. A.
Prætextati pueri. 333. A. B.
 filii libertinorum, Sacerdotes, Senatores, Ma-
 gistri Collegiorum, Decuriones, in Colonis, &
 Municipiis. ibid.
Preticanum Castellum. 200. D.
Principatus Animalium cui dandus. 590. A.
Principum cadavera cum eorum familiaribus creme-
 bantur. 672. D.
Privilegium concessum Tarentinis à Philippo Chalco-
 nio. 552. C.
 Regis Ferdinandi de aggregatione familiæ Aquæ
 vivæ in domum Aragonum. 729. B.
Proclides Tarentinus. 433. D.
Proessus Magistri Nundinarum descriptio. 105. E.
Proclus (B) Esidianensis B. Nili discipulus. 319. F.
Prælia varia circa Nolam commissa. 17. A.
Premia quæ postremo Nundinarum die proponun-
 tur. 106. D.
Pralium diu anceps inter Pyrrhum, & Romanos.
 433. B.
 secundum quibus Consulibus commissum. 439. D.
 ultimum inter Pyrrhum, & Marcum Curium
 Dentatum. 493. D.

I N D E X

progentes citææ, quæ ex plantis nomen accepere. 682.D.E.
Proletarii milites qui. 647.D.
Promontoria quæ dicuntur à recentioribus Naviganti-
 bus. 596.D.
Promontorium Japygium ubi. 536.D. 593.C.
 Lacinium ubi. 587.A. 593.C.
 Zephyrium ubi. 598.F.
Prosperi Rendellæ laudes, & Tumulus. 664.B.
Proteriatum flumen. 253.C.
Protonotariorum origo in præfat. Ant. de Tarsia.
Provinciarum nomina quæ, & à quibus occupatæ
 post diluvium. 300.D.
Pryetumum pagus. 196.F.
Prytaneum apud Tarentinos. 464.C.
Ptolomeus sub quo signo Japigiani, vel Apulliam po-
 nit. 537.B.C.
 ubi principium, vel finem quarti Climatis sta-
 tuit. 588.E.
 quid vocat Jonium mare. 598.F.
 ubi Lupias urbem locat. 610.F.
Publicola in Urbe sepultus. 669.D.
Puerorum divinatio. 688.E.
 immolatio apud Barbaros. 686.C.
Pugna adolescentium Nolanorum qua hom. 116.E.
Pullarius Colonia. 778.F.
Punica classis ob annonæ defectum à Tarentinis di-
 missa. 510.B.
Putea familia nobilis. 702.E.
Putei pro sepulchris. 668.F.
Puticuli quis locus Romæ, & unde sic disti. ibid.E.
Puteneanum oppidum. 742.A.
Pyramides Egyptiæ muscis innumerabilibus circum-
 datæ. 691.E.
Pira Tarentina 450.C.
Pyrrhi genus. 647.F.
 naufragium in mari Jonio. 77.E.
Pyrrhus Rex Epirota. 74.F. & 775.C.
 à Tarentinis electus Dux. 74.E.
 habuit colloquium cum Cynea de Bello Italico.
 76.E.
 caducatorem ad Romanos mittit. 79.A.
 captivos Romanos sine pretio restituit. 84.D.
 constantiam, & mentem Fabricii admiratus
 magis pacem, quàm bellum cum Romanis optat
 488.A.
 Consulem Romanum in fugam convertit. 80.B.
 Cyneam legatum mittit Romam cum donis.
 81.E.
 frustra sperat Romanos imperatos invadere.
 78.C.
 in Siciliam avocatur legatione Syracusanorum,
 & aliorum. 86.B.
 inter Pandosiam, & Heracleam castra ponit.
 79.A.
 Medicum sceleris convictum laqueo suspendi
 iussit. 84.D.
 oraculo Apollinis inductus Tarentinis auxilio
 contra Romanos venit. 75.B.
 post acceptam cladem Italia decedit. 83.F.
 proficiens apud Tarentinos præsidium cum filio
 suo reliquit. 86.C.
 post victoriam trementem Italiam depopulatur
 81.B.
 Provocatus Barbarum prostravit. 492.E.F.
 quare plus gloriæ, quàm lætitiæ accepit ex vi-
 ctoria. 80.C.
 quomodo se ad bellum cum Romanis instruxit.
 77.C.
 quomodo Siciliam reliquit. 87.B.
 sese ex Navi in mare deiecit. 78.B.
 sperat bellum contra Romanos ipsi cessurum fe-
 liciter. 76.A.
 Tarentinorum gymnasia, & deambulatoria elau-
 dit. 78.D.

.... victoria elatus de populari factus Tyrannus.
 87.A.
 ejus clades. 775.C.
Pythagoras quando in Italia. 426.
Pythagoræ doctrina, uxor, & liberi. ibid. & seq.
 mortis descriptio. ibid.
 ejus doctrina circa abstinentiam ab esu faba-
 rum. 463.F.
 principium instituendorum discipulorum. 285.C.
 egregia responsa de imitatione Dei, & debita
 gestione erga Patriam. 286.B.
 opinio de cibo inflationem habente. 287.B.
 Pater Timesarchus. 285.C.
 Statua Romæ erecta. 287.D.
 uxor Theano, Brontini Crotoniatæ filia. ibid.E.
 ejus mors Tarenti. 426.F.
Pythagoræorum Philosophia famosissimum Italicum
 studium. 283.B.
Pythion Rheginus. 223.F.

Q.

Q *Uerquarium* oppidum. 343.A.
Quæstor Nolanus à Publicanis pecuniam exigit.
 104.F.
 reguli quis. ibid.
Quæstores qui. 879.
 quando inciperint. ibid.
 Urbani. ibid.
 Parricidii, Provinciales, Ærarii. ibid.
 Forenses, seu Colonia, & Municipii. 882.E.F.
 Forenses Ærarii. 883.D.
Quæstoricii, Quæstorii qui. ibid.
Quæstura. 879.
Q. Crispinus de Tarento sollicitus. 515.E.
Q. Fabius Maximus. 511.F. & seq.
Quintus Romanæ Classis præfectus à Milone occidi-
 tur, & ejus Navis capitur. ibid.B.
Quinque Viri mensarii, mensarii, eis, & ultra Tiberim-
 Turribus, murisque reficiendis, Colonia, dedu-
 cendæ &c. 860.A.B.
Quinquennales Pontifices, Flamines, Decuriones, Bi-
 dentales, Augures, & Præfecti, Augustales,
 Magistri Juvenum, Magistri variorum Collegio-
 rum, seu Corporum, Defensores Civitatis, II.
 Viri in Colonia, ac Municipio, Decuriones,
 Ædiles, Quæstores. ibid. & seq.
Quinquennalicii varii. 865.A.
 qui dicendi. 866.A.
 sunt II. Viri. ibid.
Quinquennalia Neronis. 860.B.
Quintus numerus mysticus. ibid.

R.

R *Abellum*, seu Ravellum, & Rivellum Civitas
 quæ, & ubi. 934.F. & seq.
Raditina pagus. 105.F.
Ragnerius Totilæ præfectus. 518.B.
Raimundus de Offau. 728.B.
 Jacobi filius Princeps Tarentinus. 531.B.
Rana in Apulia infestæ, & ubi mutæ. 691.B.
Rannulfus Dux Normanorum. 706.F.
Ravago portus. 102.F.
Reatium pagus. 257.F.
 amnis, & oppidum. 270.E.
Reges Sicilia, Duces Apuliæ. 810.B.
 varii circa Nolam veniebant aucupatum. 43.E.
 olim cur oleo ex Cornu pastoris o iungeren-
 tur. 689.B.
 Ara-

RERUM, ET VERBORUM.

- Aragonenses quantum Aquavivis Proceribus debeant. 716.D.
Regia ab Urso incæpta cur perfici non potuerit. 57.F.
 sive Regulorum domus intra muros Nolæ est. 56.F.
Regina oppidum. 171.C.
 vicus. 174.D.
Regna quomodo servantur, ac defenduntur. 605.A.
Regnum per excellentiam vocant Itali illud Neapolitanum. 921.A.
Reharum familia. 92.A.
Renatus Andegavenfis. 612.D.
Respublica amalphitana antiqua cum Veneta comparata. 931. per tot.
 utque potens quandoque temporibus servire debet. 331.B.
 in tres ordines, sive principia constituitur. 334.E.F. & 332.C.
Rhamnus Urbs quare sic appellata. 682.C.
Regina Regio Sicilia dicta est. 222.F. 223.C.
 Respublica in Calabria. 309.E.
Reginorum perpetuæ calamitates. 216.F.
 numismata. 220.E.
 & Tarentinorum fœdus. 469.B.
 Præsul interfuit Nicenæ primæ Synodo. 151.D.
 Metropolitanus est Calabria. ibid.E.
Régi Conditores. 215.D. 216.A.
 varia nomina. 216.B.C., & seq.
 nomen ab Aſchenarum Pronepote Noe Conditorum sumptum. 124.F.
 descriptio, & denominatio. 213.F. 215.F.
 Civitas Romanorum Colonia, & municipium nobilissimum. 219.B.
 fuisse Urbs Sicilia dicitur. 222.F.
Rhetores quinam intelligendi. 632.D.
Rhinthonæ Comedia à Rhinthonè dicta. 431.F.
Rhodia Civitas. 771.D.
 sive *Rhodia* non Rugæ Urbs mediterranea. 607.C. 610.F.
 illius nomina varia. 607.C.
 quantum distat ab Urbe lupiarum. ibid.
 illas duas Urbes idem Populus habitabat, & inter eas fuerunt specus subterraneæ. ibid.
 in ea natus Poeta Ennius. 608.C.
 nunc tota feritur, aut oleis confita est. ibid.D.
Ribera Provinciis præfectus. 411.D.
Richardus Andriæ Comes. 708.A.
Rigadum pagus. 195.C.
Rigionum pagus. 205.E.
Rigudum pagus. 231.B.
Rinalda familia nobilis. 702.D.
Riolum oppidum. 344.E.
Risforum familia. 94.F.
Robertus Capuæ Princeps, ejusque historia. 964., & seq.
 Guiscardus Calabriae Dux, & Apuliæ. 809.F. & 611.F.
 præstitit homagium utriusque Ducatus ibid., & 810.A.
 Tarentum capit. 522.E.
 Aquaviva eruditione conspicuus, & eius operum Catalogus. 725.A.
 de Vassille Cuperfani Comes. 708.D.
 de Angia. 708.A.
 lupiensis celeberrimus declamator. 622.F.
Rocca uberula ubi sita, & à quo condita. 601.A. 110.D.
 à quo condita, & sic nominata. 601.B.
 lupiensium imperium. ibid.
Roccanellus fluvius. 342.C.
Rodericus Pontius Prorex Neapolitanus. 721.F. & seq.
Rogerus Boffus Roberti Guiscardi filius, & eius bella, & Dux Apuliæ. 810.A. B. 611.F., & 112.B.
 Comes Siciliae, ejusque indoles. 947.A. & seq.
 Apuliam, & Calabriam Gulielmo aufert. ibid., & 948.A.
 se Regem Siciliae facit. 948.E.
 occupat Ducatum Amalphanum. 951.B.
 eidem Neapolis se submittit. 952.A.
 ab Anacleto Pontifice confirmatur Rex Siciliae, Dux Apuliæ, & Calabriae, atque Capuæ Princeps. 954.A. B.
 hostis Ecclesiæ declaratus ab Innocentio II. 955.A.
 cruentas victorias contra Civitates rebelles habet. 963.A.
 deleta Aversa, obsidet Neapolim. 966.E.
 filium Ansfusum Capuæ Principem constituit, & Neapolim obsidet. 972.D.
 fugit in Siciliam. 978.A.
 Aversam, & Capuam occupat. 982.A., & seq.
 omnia tandem recuperat. 983.C., & 984. & seq.
Regianum oppidum. 170.B.
 vicus. 174.D.
Roma Terrarum caput quænam Urbs, & unde nomen. 603.E. 681.A.
Romani in subactis Civitatibus Colonias constituebant. 777.C.
 Patroni Coloniarum, & municipiorum. 839.A. B.
 Patroni Sociarum Civitatum. ibid.
 rerum domini in omni genere luxuriæ voluntantur. 594.A.
 illorum inopia quo tempore. 593.F.
 Italiam reposcunt. 623.D.
 ad quam Regionem, & Urbem frequenter trajiciebant. 604.A. 624.A.
 eorum pars nobilior in Cannensi clade extincta. 678.F.
 non cum Samnitibus Solis, sed cum Nolanis bellum Samniticum gesserunt. 17.F.
 quare non paucas Villas in agro Nolano exruerunt. 41.C.
 eorum Colonia in Calabriam deducta. 146.E.
 adventum Pyrrhi in Italiam non animadvertente ante commissum cum Tarentinis prælium. 481.C.
 legatos ad Pyrrhum mittant pro redimendis captivis. 487.B.
 Ponerunt structures ad arcem oppugnandam destruunt. 507.C.
 quomodo Elephantes superarunt. 494.A.
 Senatus responsum Cincæ. 486.F.
 bello egressi. 479.A.
Romanorum familia. 97.A.
 legatio ad Pyrrhum. 487.A.
 victoria de Tarentinis, & Pyrrho unde. 493.E.F.
 clavis à Tarentinis superatur. 510.C.
 Colonia in Calabriam deducta. 146.E.
Rombolum pagus. 194.C.
Romaaldus Beneventanorum Princeps. 604.C.
 quas urbes cepit, ac diruit. ibid.
 Tarentum, & totam Apuliam occupavit. 519.F.
Rosa amnis. 167.A.
 vicus. 174.D.
Rosarnum oppidum. 201.C.
 pagus. 194.
Rosci plures indigitantur. 818.F.
Rostum oppidum. 344.C.
Rossanum Civitas vetusta. 310.D.
 à vastitate Saracinorum immune fuit. 311.A.
 quænam ibi Reliquiæ. ibid.C.
Rossa promontorium. ibid.D.
Rotundula vicus. 345.A.
Rubetum pagus. 179.D.
Rubiuna familia Cuperfanensis nobilis. 696.C. 702.B.
Rublanum pagus. 183.A.
Rubus Urbs Apuliæ, fidem Christi suscepit ab Apostolo

Stolo Petro. 664.C. 731.E.
Ruffa familia una ex septem Regni principibus. 723.F.
Rufforum familia. 91.E.

S

S *Abba* audito Venetæ Classis adventu obsidionem
 Tarenti solvit. 520.C.
Sabaudia unde nomen acceperit. 681.B.
Sabateum pagus. 214.C.
Sabatium oppidum, & flumen. 185.A.
Sabatium flumen. 183.A.
Sabronum promontorium. 194.B.
 pagus. ibid.F.
Saburinum pagus. 267.D.
Sacella subterranea in Urbe Nola quomodo effecta.
 74.C.
Sacellum Divi Paulini in Urbe Nola. 71.A.
 ibidem Divo Felici dicatum. 63.A.
 Incarnati Verbi in Cathedrali Cuperfanensi à
 quo extructum. 714.C.
Sacerdotes Greci doctissimi ubi; & eorum mores. 619.
 A.B.
 Nolani describuntur. 81.C.
Sagra fluvius. 1253.C.
Sala unde Nolanis dicta. 77.A.
Salapia Civitas. 771.C.
Salatia quæ. 662.A.
Salentina pars quota Calabriæ. 126.D. 132.C.
Salentina eadem, ac Japygia. 589.C.
Salentinum promontorium in Scyllitico Sinu. 133.D.
 statum appellatur ab accolis. ibid.
Salobus Crotoniata legislator. 295.D.
Salentini Colonia Cretensium fuisse dicuntur. 589.D.
 agri, vel Campi felices. 591.A.
 illos populantur bruchi. ibid.
 à quo igne, ferroque vastati. 612.E.
Salentum, vel Soletum quænam Urbs, & ubi posita,
 & qualis olim fuerit. 613.C. 624.B.
Salerna familia Cuperfanensis extincta. 702.B.
Salernitatorum bellum cum Amalphitanis. 912.E.F.
Salina dux olim erant apud Tarentinos. 451.E.
Salmissus repetit à Dionysio Platonem. 424.D.
Salpa pisces. 456.D.
Samnites adversus Tarentinos. 471.D.
 in aciem quare volebant descendere. 475.A.
 cur non omnes à Romanis cæsi. ibid.
 eorum perfidia, & ignominia. 143.C. 144.A.
 apud Beneventum eorum clades. 685.E.
Samuel martyr. 340.D.
Samus Calabriæ Urbs fuit. 283.F.
Sancti Andrea Corpus Amalphi colitur, & quando
 eo translatum. 923.E. & seq.
 Templum describitur. 938.C.
Sanctorum familia. 91.C.
Sanductia familia Nobilis. 702.E.
Sanseverini illustri prosapia. 319.E.
Sansonum familia. 95.C. & 723.F.
 & quando Nidi Sedili aggregata. ibid.
Sanctocrucium annis. 309.A.
Sapanum oppidum. 179.D.
Sapbo insula ubi. 600.D.
 quis apud eam victus, ac fugatus. ibid.
Sapinorum familia. 98.A.
Saraceni aliquando expugnaverunt Tarentum. 520.A.
 Romæ finibus expulsi Italiam vexant. 521.D.
 Italia à Normannis pulsi. 945.C.
 bellum gerunt cum Amalphitanis. 910.D.
 946.B.
Sarda pisces. 456.C.
 & Sargi Brundisini ab Ennio laudati. 458.D.
Sardinia cur Ichnausa. 681.F.

Sardorum familia. 91.D.
Sargonadum pagus. 205.A.
Sarinorum familia. 90.C.
Satrianum oppidum. 258.F.
Saturcia urbs ubi sita fuit. 385.E.
Saturum quænam locus, & ubi. 594.E.
 quantum à Tarento distat. ibid.
Saturus calor quid significat. 73.C.
Satyrri unde dicti. 398.B.
Saxo Gramaticus historicus. 666.E.
Saxonum familia. 93.D.
Scala oppidum Amalphi vicinum, variè appellatum.
 935.A.B.
 Castellum. 308.D.
Scales olim Talus oppidum. 162.D.
Scaletum pagus. 194.B.
Scaligeri epigramma de Pyrrho. 495.F.
Scapulum pagus. 273.F.
Scavetorum familia. 97.E.
Schifina circa annum. 1130. sub Innocentio, & Anacle-
 to. 952.C.
 opera Divi Bernardi extinctum. 983.A.
Sciras Tarentinus Comedie Italiæ auctor. 432.A.
Sclavorum familia. 94.B.
Scorpius piscis. 455.A.
Scorpiones, & Scorpenæ pisces. 456.B.C.
Scorpionis signum Tarentinis à Rege Pyrrho datum.
 445.D.
 symbolum lascivie Tarentinæ. ibid.
 Africæ Terræ symbolum. ibid.F.
 Tarentinis datum, quia Urbs eius formam re-
 fert. 446.D.
Scotorum, Gallorumque ritus ad furem deprehen-
 dendum. 688.C.D.
Scrignarii familia. 93.D. 97.F.
Scriptores desiderati qui. 592.B. 607.E. 623.E.
Scrophonium pagus. 205.F.
Scrusudonium pagus. 311.D.
Scyllaceum Civitas nobilis. 259.D.
Scyllæ signenti explanatio. 208.D.
Scyllaticus sinus in Jonio mari. 133.D.
 ejus fines. 258.A.
Scylleum oppidum, & promontorium. 207.E. & seq.
Scymnus Tarentinus. 429.F.
Scythiæ tigres. 592.A.
 illius paludes, & pruinæ. 591.F.
Sebeti fluvii ortus in Vesuvio. 8.A. & B.
Seminaria Civitas. 206.E.
Seminarium Tarentinum à quo erectum. 570.F.
Seminis annis, & oppidum. 267.F.
Sena Urbs celeberrima in gratiam Senum ædificata.
 680.C.
Senatores. 812.B.
Senatus, & ordo Senatorius. ibid.C.
 Præfetti olim Comites. 703.B.
 & primarii Urbis propriæ Civitatem consti-
 tuunt. 35.B.
Seleucides aves ubi, & quales. 591.A.
Senex Capularii juvenis factus apud Tarentinos.
 463.D.
Senitum flumen. 320.C.
Senum labor qui. 630.B.
Septimius annis. 171.F.
Seracena olim Sestium oppidum. 165.A.
Sepulchra cur olim extra Urbem. 669.B.
 olim perenni lumine illustrata. 677.F.
 Pauperum ubi Romæ. 668.F.
 nobilium propriis in prædiis. 670.E.
 quibus intra Urbem concedebantur. 669.D.
Sepulchralis Clementiorum inscriptio. 701.E.
Serica in Calabria passim, atque assatim sunt. 345.D.
Serpentes Libiæ quales. 590.A.
Serra vicus. 182.F.
Serrata pagus. 200.C.
Serratum, & Serra vici. 184.E.

RERUM, ET VERBORUM:

Sessula celebre quondam oppidum. 7.C.
Sestium nunc Caracena oppidum. 167.A.
Sestum pagus. 259.B.
Sessa regio circa Sybarim. 346.B.
S. Severus Urbs nobilis. 695.B.
Sexanum olim oppidum. 740.A.
Siberena Civitas Archiepiscopalis. 273.B.
Siberenacium numismata. ibid.C.
Sibylla Cumanæ historia. 321.F.
 Delphicæ patria. 42.D.
Sicilia a Siciliendo dicta. 681.B.
 cur Trinacria dicatur. ibid. & 149.F.
 populi Romani horreum. 662.D.
 dicta pars quota Calabriæ. 126.D. 132.C. 148.F.
 Tyrannorum ferax ac nutrix. 238.D.
 terræmotu ab Italiæ continente avulsa. 410.E.
Sicilia duce quare. ibid.
 Regnum citta Phæstem. 148.F. & seq.
Sicoranfarum familia. 91.E.
Siculi locum circa Rhegium inhabitaverunt. 131.A.
 ab Oenotriis ejecti in Trinacriam trajecere. ib.B.
 eorum conspiratio in Carolum Secundum. 527.B.
 & Apuli cur Cere rem venerarentur. 671.B.
Siculum mare quonque dicatur. 257.F.
Sideranum vicus. 253.C.
Sidum pagus. 206.C.
Sigenius diversus ab Onufrio de Pyrrhi in Italiam adventu, & ab ea recessu. 496.A.
Sila Sylva in Cosentino agro. 176.E.F.
Silarus mons. 343.B.
Silius Italicus citatus. 15.C. 16.D.
Sillax pictor celebris. 228.C.
Simarellum fluvius. 309.C.
Simiatonum pagus. 199.D.
Simonetarum familia Cacusii oriunda. 306.C.
Sinus Tarentini descriptio. 401.E.F.
Sipus, Sipontinus Civitas. 771.C.
Sirtis pars Calabriæ à Chaonibus inhabitata. 129.F.
Sitigianum vicus. 265.D.
Siticanum pagus. 206.C.
Smicrines Tarentinus victor in stadio. 434.C.
Smynidirides Sybarita, & ejus luxuria. 323.E.
Socratis luxus cum Lamprode. 421.A.
Solearum diversa nomina. 457.F.
Solum flumen. 168.A.
 amnis. 271.A.
Solis statua opus Lysippi inter Colossos recensetur. 554.B.C.
 statua quomodo à Petro Apostolo fracta. ibid.
Solinus citatus. 31.E.
Sophadum pagus. 194.A.
Sorbium pagus. 267.D.
Soretum oppidum. 199.E.
Sorianum oppidum. 191.B.
Spari pisces. 458.D.
Spartana femine ab obsidione Messeniorum maritos conantur abducere. 393.C.D.
Spasmus, & facer morbus tollitur aqua pota ex cornu asini sylvestris. 689.F. & sequi.
Spatha piscis. 458.F.
Spatariorum familia. 97.F.
Spatianum: ejus nominis duo pagi, & Prætura. 132.E.
Spatula pagus. 191.A.
Speetacia quæ Nola redduntur. 109.D.
Specula concava quomodo reddunt imagines. 622.A.
Spigula, sive lapi pisces. 455.A.
 eorum ovata richa. 457.E.
Spilinga pagus. 195.D.
Spina ex Corona JESU CHRISTI Cuperfani asservatur. 719.D.
Spinellum pagus. 306.F.
Spinetus ventura celebris. 604.B.
Spira marmorea, & trabs, in qua varia mensurorum genera sunt excavata. 30.C.
Spongia. 454.E.
Stabia Emporium Nolanorum fuit. 41.E.

.... ubi sitæ fuerunt. 29.B.
Stalassa amnis. 207.D.
Stalatin vocatur Salentinum promontorium. 133.D.
Stancionia familia nobilis Cuperfanensis extincta. 702.C.
Stelliones, & Cicadæ in Apulia infestæ. 691.A.B.
Stenianum pagus. 257.F.
Stenidas Pythagoricus Legislator, & ejus egregium judicium de Rege. 246.A.
Stephanaculum vicus. 190.B.
Stephani (Sancti) templum in Civitate Monopolis erectum à Goffrido Comite Cuperfani. 707.D.E.
 Archiepiscopi Rhegini Primivita. 221.C. & 149.A.
 Archiepiscopi Hydruntini mors orrenda. 599.F.
Stephanus Aquaviva Cardinalis. 724.A.
 Philomarinus Archiepisc. Tarentinus. 565.D.
 (Beatus) B. Nili alumnus. 315.F.
 Alexii filius Sybarita Poeta Comicus. 324.F. 337.E.
 Byzantinus citatus. 15.D.
Sterapodonum pagus. 194.A.
Stethorus Poeta Calaber. 149.D.
 & musicus eximius. 201.F.
Stomachi dolentis antidotus Pythagoræ. 257.C.
Storthingum Promontorium. 275.A.
Strabo citatus. 15.B.
 quid de regione Japygiæ refert. 539.C.
 quid sentiat de sinu Tarentino. 402.D.
Strato Tarentinus. 435.A.
Stridanum pagus. 200.D.
Strongilis Civitas Sedes Episcopalis. 305.C.
Sylarum fluvius. 257.B.
Sylum oppidum. ibid.
Subarum promontorium. 137.F.
Suberatum Castellum. 259.C.
Subficium oppidum. 190.D.
Suburbia ubi condita fuere à Gentilibus pro Sepulchretis. 668.B.
Summurum oppidum. 164.C.
Suffolanorum familia. 92.A.
Sybaris Urbs vetusta, & potentissima fuit. 320.E.
 Crotoniatis eversa. 321.A.
 luxuriæ, & deliciis dedita. 322.A.B.
 oppidum. 555.F.
 fluvius. 164.F. 325.E.F.
 & Isaurus fluvii subtus Laurentum miscentur. 300.C.
Sybaritarum numismata. 325.B.
Syconum pagus. 193.F.
Syllanum pagus. 183.B.
Symptomata Tarantulis demorforum. 466.B.
Synopolis oppidum. 206.D.
 grecus pagus. ibid.
Syphæi oppidi vestigia. 164.F.
Syracusarum Patroni Marcelli. 839.B.
Syris amnis Calabriæ. 124.D. 345.A.
Syrus fluvius. 268.D.

T.

Taverna Civitas nobilis. 226.E.
Tabernarum ordo prope Episcopium. 64.F.
Tabula Canusina erecta Maximo, & Aliano Consulibus. 758.A.
 quare fuerit erecta. ibid.
 erecta à II. Viris Quinquennialibus. ib.B.
 in excidio Canusii deperdita. 804.F.
 inventa in agro à Colono, & ad D. Octavianum Affaitatum Canusii Baronem translata. 311.C.D. & 803.C.
 inde Venetias translata. ibid.
 cognoscitur esse antiqua. 790.A.
 continet Consules, qui non continentur in Fastis. 814.F.
 continet II. Viros Quinquennales M. Antonium

- nium Priscum, & Lucium Annum Secundum. 782.B.
- defenditur esse antiqua, & ad Alexandri Cæsaris ætatem deferretur. 847.B.C.
- qualis ejus materia, forma, altitudo, latitudo, &c. 790.B. 791.E.
- quem ordinem scripturæ contineat. 796.C. 792.F.
- signum cordis in inferiore parte positum continet, & indicat signum scribæ. 795.E.
- Amalphitana quæ fuerit antiquitas. 921.A.
- erat eis vice legum Rhodiarum. 944.B.
- Chronologica Amalphitana. 985. & seq. per tot.
- Tagus* fluvius a Tago Rege dictus. 682.B.
- Tagonia* familia nobilis Paviæ, & Cuperfani. 702.E.
- Talaus* amnis Calabriæ. 124.D.
- Calabriam à Lucania dirimit. 162.A.
- nunc Scalea oppidum. ibid.D.
- Tancillorum* familia. 91.E. 95.E.
- Tancredi* filii Comites Normannorum. 707.A.
- Tancredus* Normannus cujus filius, ac Nepos. 607.B. 611.F.
- quos Regno Apuliæ pellit. ibid. & 809.D.
- Saracenos è Sicilia expulit. 945.C.
- tutor Bohemundi Junioris, & Administrator principatum. 525.B.
- Tangorum* familia. 90.F.
- Tara* primus conditor Tarenti. 384. vide *Taras*.
- Tarantassensis* Urbs Sabaudiorum. 399.F.
- Tarantasi* qui dicuntur. 465.E.
- Tarantinidion*. 459.E.
- Tarantula*, ejusque mira proprietas. 663.F.
- invidiæ symbolum. 465.C.
- quomodo ejus venenum curatur. 466.A.
- Tarantum* Lucanæ oppidum. 399.F.
- Taras* quibus nomen commune. 592.D.
- cujus filius. ibid.
- cur Neptuni filius dictus. 6.B.
- filium ex Satureja suscepit Tarentum. 3.C.
- in quo genere usurpatur ab auctoribus. 2.C.
- nomeu Civitatis, & fluminis. ibid.
- non ille, de quo in Sac. Scriptura fit mentio. 3.E.
- Tarentum condidit. 3.B.
- quando obiit. 49.A.
- fluvius qua ratione à Tara Heroe appellatus. 21.C.
- Tarenti* forma antiqua. 23.A.
- Senex decrepitus factus juvenis. 64.C.
- Diocesis quinque habet Abbatis. 152.C.
- delitiæ. 61.B.
- Tarentini* agri descriptio, & extensio. 19.A. 20.E.
- agri fertilitas. 51.B.
- antiqui quot ducebant uxores. 63.D.
- inter se discordes. 97.F.
- ichthyophagi. 56.B.
- Romanis tributarii. 108.A.
- à Brutis, & Lucanis infestantur. 71.B.
- classem Romanam invadunt. 74.B.
- Romanorum legatos injuria afficiunt. ibid.
- Gallis se dedunt. 127.B.
- Vepetiis se dedere consulunt. 129.D.
- cum Federico Rege conveniunt. 130.A.
- ad Hispanos transeunt. 133.C.
- quid in Hydrunti reparatione fecerint. 125.B.
- milites quidam de Cælo tacti. 63.C.
- classem Romanam in portum trahunt. 74.B.
- cum quibus à Romanis defecerunt ad Panos. 91.E.
- cur mortuos intra mœnia sepeliunt. 96.D.
- deliberant an se dedunt Aragoniis annalis. 129.C.
- de Venetis Classiariis victoriam reportant. 128.C.
- equites quales. 49.C.
- pavisi ob adventum Pyrrhi. 78.C.
- inimicas Naves obruunt. 129.A.
- Juvenes promittunt Annibali societatem sui Populi. 92.C.
- navibus rotis suppositis ex uno mari in alterum deducunt. 100.A.
- ob quam victoriam æneos equos, & fœminas captivas Delum miserunt. 69.C.
- post Pyrrhi discessum ad Carthagenenses confugiunt. 91.A.
- qua fraude Lucanos à Romanis avocarunt. 72.D.
- quare bellum susceperunt contra Messapios. 67.E.
- quo anno ad Annibalem à Romanis defecerunt. 100.B.
- reges post Phalantum usque ad Archytam Tarentinum ignorantur. 27.A.
- semper cum Rheginis armia junxerunt. 68.E.
- sese certis conditionibus Frederico dederunt. 130.C.
- sese Venetis Senatoribus subicere decernunt. 544.D.
- singulis mensibus Epulum instituebant publicum. 460.B.
- variis piscandi artibus semper usi. 443.C.
- qua politia utebantur. 593.E.
- quo exprobat propter molliem. ibid.
- adversus Romanos, & eorum pœna. 143.F. & seq.
- Tarentinorum* Imperatores. 386. per tot. pietas. 389.
- emporium. 402. Democratia. 439.G.
- legatio ad Samnites, & Romanos. 474.C.
- luxuria, & deliciæ. 459.D.
- militum facinus. 461.F.
- ritus circa novos sponsos. 463.D.
- modus circa camas. 445.C.
- Tarentum*, vel *Tereutum*. 400.F.
- an Calabriæ Urbs. 405.E.F.
- an Siciliæ. 410.B.
- à Romanis militibus spoliatur. 512.C.D.
- antiquam pyramidem exprimebat. 411.B.
- à piscium copia potuisset dici Sidon. 453.A.
- dirutum, & à quibus restauratum. 517.E.F.
- dictum Phalantheum. 396.E.
- dictum Saturum. 398.B.
- habet portum, & stationem tuam navibus. 411.F.
- quare, & à quibus dictum imbellis. 459.F., & 460.A.
- sub qua Cæli plaga situm. 401.E.
- varia apud Poetas habuit epitheta. 398.C.
- unde Lacedæmoniorum opus dictum. 395.E.
- olim Aduliæ caput. 661.B.
- à Sancto Petro Apostolo fidem suscepit. 731.B.
- Urbs qualis, & ubi. 592.D.
- à quo occupata, & Lacedæmoniorum Colonia facta ibid.
- inter duo Maria sedet, & est munitissima. 593.A.B.
- quid de illa prædicarunt Turcæ, & Galli. ibid.
- quid de illa scripsit Guido. 594.C.
- Tavara* familia Cuperfaniensis extincta. 702.C.
- Teanum* Apulum Civitas. 771.D.
- Tebenna* ventis unde dicta. 647.C.
- Teleclum* Regem Spartanorum Messenii interfecerunt. 393.A.
- Tellina* quando capiuntur. 454.B.
- Temenetida* porta perspicua olim apud Tarentinos. 413.A.
- Temesa* live *Tempsa* Civitas. 169.D.E.F.
- Templa* varia Nolæ erecta. 37.A. 38.F.
- Templum* Apollinis Nolæ quod nunc cœmeterium vocatur. ibid.
- Divo Angelo dicatum in jugo Gecalæ. 53.B.
- Divæ Mariæ Episcopium vocant. 60.F.
- Felicis in platea ubi erectum. 59.D.
- Jovi servatori dicatum hodie Servator dicitur. 37.E.
- nobile aliquod fuit in vico prope portam Cortellanam. ibid.C.
- Nolæ mercurio dicatum. 24.B.
- Templorum* circuitio apud Gentiles. 684.F. 687.A.
- circuitio in Imperatorum coronatione. 684.F. cir-

RERUM, ET VERBORUM.

- circuitus apud Christianos. 487.A.
Tempe, live *Temesa* Civitas. 168.D.
 de ea proverbium. *ibid.*E.
 fuit Sedes Episcopalis. 169.E.
Temesus Campus. 164.D.
Terenon Sabinorum lingua molle significat. 449.F.
Terina ab Agarenis eruta. 186.C.
 ejus vestigia. *ibid.*
Terina rum numismata. 187.D.
Teriparus scopulus à nautis navis dictus. 186.D.
 finis in Tyrrheno pelago. 133.D.
Terni numeri consideratio Hippodami. 332. B. C. & seq.
Terra nova duo v. ci. 174.D.
 oppidum nobile. 205.C.
 Bariana. 662.A.
Terra sigillata virtutes. 692.F.
Terramotus Apulie. 666.D.
Testudo piscis. 453.E.
Tetbiorum familia. 94.C.
Thare currex Caldea recessit.
 de quo in sacris fit mentio quis fuerit. *ibid.*
Thano mulier poetrix. 249.E.
 Pythagoræ uxor docta, & sapiens. 287.E.
 ejus elegans scriptum de pueris educandis. *ibid.*F.
 ex ejus mente quænam mulierum celebritas, &
 officium. 283.E.F.
 ejus sententia de scelerata vita, & morte, &
 Animæ immortalitate. 189.A.B.
 altera filia Leophronis, uxor Caristi mulier do-
 cta. 337.D.
Theagenes Poeta clarus. 227.A.
Thebani è Cereris simulacro omnia hauriebant. 672.E.
 pingues, & valentes. 627.F.
Theba qualis urbs. 603.E. 627.F.
 nunc Lucii oppidum. 318.F.
Thebauges, live Theoges Pythagoræ filius eximius Phi-
 losophus, & Mathematicus. 289.A.
Themistocles in Patriam pietas in prælat. Antonii de
 Tarsia.
Theodoric Regis epistola ad Cassiodorum. 260.B.
Theodoricus Rex Italiae legem 12. tabularum restituit.
 669.C.
Theodosius classem sexagintarum Navium à Venetis
 impetrat. 520.C.
Theolophori origo, vita, & laudes. 177.D.E.
Therama familia nobilis. 702.E.
Thesens cur filius Neptuni dictus. 389.C.
Thesinophoria Cereris in honorem instituta. 671.F.
 non nisi ab honestis mulieribus celebrari pote-
 rant. 672.A.
Thessalum fuisse Neptunum nonnulli contendunt.
 390.B.
Thessalum pagus. 183.C.
Thomas Aquaviva Aragonius Episcopus Rhodius.
 722.E.
 Aquinus Calaber homo. 149.D. & Doctor exi-
 mius. 268.E.F.
 Agnellus, vulgò *Masaniello* seditionis Neapo-
 litana auctor memorandus. 941.C.
Theronus Insula ubi. 587.B.
Thuria fons urbi Thurio nomen dedit. 328.A.
Thurina Respublica in Calabria Sybaris successit.
 309.F.
 Sedes Episcopalis Rossanum translata. 339.D.
 Sybaris Urbis reliquæ. 320.D.
Thurini ira moti ad Annibalem descere. 509.B.
Thurinus sinus Japygia etiam dicta. 274.F.
Thurinorum numismata. 331.B.
Thurium Urbs, & ejus potentia, & situs. 326.D.
 unde nomen mutavit. 671.D.
 Romanis fœdere conjuncta fuit. 330.D.
 semel tantum à Romanis deservit. *ibid.*F.
Thurus Sybarita fabularum auctor. 324.D.
Thyella Urbs. 167.F.
Thyeturum oppidum. *ibid.*
Thynnorum piscatio. 455.D.
Tiberius Rosellus Philosophus. 265.A.
 Cæsar Templum Augusti Nolæ crexit. 78.E.
Tigres Scythiæ. 592.A.
Timares optimus Legislator. 246.D.
Timæus Philosophus celeberrimus. *ibid.*
Timastheus Crotoniata athleta celebris. 302.C.
Timesarchus pater Pythagoræ. 283.E.
Tiretum pagus. 214.D.
Tirus fluvius. 166.D.
Tiscrates Crotoniata athleta celebris. 301.A.
Tituli dignitatis, qui in Tabula Canuina leguntur,
 explanantur. 347.F.
Toccorum familia. 94.E.
Todonum familia. 90.C.
Toga Prætexta signum honoris pro vivis, & mortuis
 889.C.
 sub Augusto quasi derelicta. 886.F.
 sub Hadriano vix in usu. *ibid.*
Toga variae species, Prætexta, Candida, Pura, Pulla,
 Sordida, Picata, Purpurea, Palmata. 887.A.
Tophinum à Topho altissimo in agro Nolano appel-
 latum. 11.E.
Toranum oppidum. 171.C.
 vicus. 174.D.
Torreces Marchio Hispaniarum Primas. 722.E.
Torrentes quomodo ab agro Nolano divertuntur. 5.
 D.E.
Tortamana familia Cuperfanensis extincta. 702.C.
Totilas Tarentum à se captum muris circumsepit.
 518.B.
Trajanus profluvio ventris extinctus, intra Urbem
 sepultus, ejus ossa in urna aurea. 669.E.
Tranum Urbs nobilissima. 604.C. 695.B.
Traffans canis qui dicatur. 683.D.
Trebisatium oppidum. 343.C.
Trecotium amnis. 205.F.
Trepurum pagus. 193.B.
Trephicium pagus. 206.A.
Tres Tabernæ. 267.B.
Trexenum pagus. 214.D.
Tribunus Plebis, quis. 873.F.
Triontum flumen. 266.A.
Trinacria Sicilia dicta. 651.B.
Triptolemus an thesmophoria instituerit. 671.F.
Trisebene fuit Civitas nobilis. 267.A.
Trisantium pagus. 201.A.
Triventum antiquum oppidum Amalphitan. 936.A.
Triumphorum familia. 95.C.
Triumphus de Tarentinis qualis. 494.B.E.
Troja Urbs nobilis. 695.B.
Tropæja Civitas antiqua. 194.E.
Trombetta familia nobilis. 702.E.
 ejus Episcoporum præsentia in Conciliis. *ibid.*
Turbidum flumen. 184.C.
Turbidus fluvius. 171.C.
Tumulorum antiquorum descriptio. 23.A.
Tumulus Jo. Borbonii dirutus. 711.D.
Turæ inita societate cum Callis Calabriam dirunt.
 153.E. F. 213.E.
 Hydruntum obsident, atque oppugnant. 599.B.
 urbem capiunt, & nemini parcent. *ibi.*F.
 munitionibus ingentibus eam repa-
 rant. 600.C.
 à quibus, & ubi victi, & fugati. *ibid.*D.
 quam regionem invadunt, ac vastant. 613.A.
 618.F.
 quid censent de Regione Japygiæ. 589.E.
 quid de Urbe Tarento. 593.B.
Turricula Insula Ithacusa juxta Nicolam. 193.E.
Turris Cuperfanensis celeberrima. 683.A.
 Divi Isidori, ubi. 595.A.
 Jopparellorum ubi sita. 17.D.
 Nunciata oppidulum cum Villis, & emporiis
 Nolaorum. 30.D.

5... Nun

INDEX RERUM; ET VERBORUM:

... Nunciata ubi sita. 29.F.
Turricella oppidum Sanctoriorum. 406.D.
Turrunda scopulus 413.A.
Turrunda Turris. 553.F.
Turtora oppidum Calabriae. 162.A.
Tylestium promontorium, & oppidum. 184.C.
Tymaria fluvius. 193.A.
Tyrium oppidum. 165.B.
Tyrrenum mare, inferum fretum Calabriae. 124.C.

V.

Vadistus portus, qualis & ubi. 597.A.
Valentia Civitas illustris. 391.D., & seq.
Valerius Maximus citatus. 27.A.
Valgius amnis. 308.F.
Valle Lucion Monasterium. 114.E.
Valle Soletum olim Pintia. 681.F.
Vallis dicta Fornesium. 409.C.
 sacrae descriptio in agro Tarentino. ibid.F.
Vallonga Castellum. 190.B.
Varrapodum pagus. 206.A.
Vardia Castellum. 171.A.
Vasta qualis Urbs, & ubi sita, & quomodo aliâs nominata. 613.F.
Vaticanum promontorium. 195.B. 196.B.
Vatunum pagus. 205.F.
Vatunium pagus. 196.F.
Vestigal pro umbra Platanis solutum. 692.C.
Vestigalia Nolanorum. 107.E.
Velamedum pagus, & fluvius. 214.D.
Vena ejus nominis duo pagi. 193.D.
Venarum familia. 96.F.
Venenum Tarantulae perdurat quousque illa vivit, 663.F.
 lethale in Crysteo monte. 472.B.
Veneti totius ferè Japygiae potiuntur. 613.B.
 Callopolim capiunt, ac diripiunt. 595.E. 613.B.
 non Christiani illi appellati. 629.D.
 inter eos, & Alphonsum bellum. 603.A.
 admonentur ne, se in Tarentinorum causam immiscant. 545.A.
 Senatores unum ex suis mittere Tarentum decernunt. 544.F.
Ventorum veneratio apud Apulos. 673.F.
Venus senescendo virefcit. 679.E.
 armata. 394.A.
Vergianum oppidum olim Vergæ. 170.B.
Vergenia, & poena, & locus, in quo puniuntur, dicitur. 80.E.
Verillorum familia. 97.E.
Vernauda oppidum. 273.B.
Vernicarium oppidum. 164.B.
Verris fluvius, & promontorium. 184.A.
Vetereaimorum familia. 97.B.
Vertina oppidum. 268.C.
Vesaium oppidum a quibus extractum. 52.A.
Vespillones prorsus prophani sunt. 87.D.
 quid agant, & qui ita vocantur. 64.F.
Vespillonum vestes quales sunt. 65.B.
Vesta eadem quæ Terra dicitur quali viset. 675.A.
 pro igne sumebatur. ibid.C.
 in cineribus cadaverum condebatur. ibid.
Vestales illustres viri, & optime de Republica meriti in urbe sepeliebantur. 669.D.
Vesuviani incendii descriptio. 6.C.
Vesuvius, & Abella celsitudine ferè pares. 5.B.
 à nonnullis dictus à favillis, quas eructare solet. 32.B.
 infestus cinerum eructatione. 6.C.
 mons dictus Lesbius. 31.D.
 non conjungitur cum agro Castellis ad mare. 30.A.
Vesuvius quis locus in Vesuvio. 7.E.

Uffugum Civitas ad Romanos rediit. 171.E.
Ugo Cupersani Comes, & Dux Athenarum. 709.E.
Ugolimus martyr. 340.D.
Via Trajana ubi cernitur. 606.C.
 à quo instaurata. ibid.
Via Nolanæ. 58.F. 52.D.
Vibo Civitas illustris. 191.E. 192.B.
 ab Agarenis eruta. 193.C.
Vibonensium numismata. 192.E.
 Episcoporum præsentia in Concilio. 193.B. 6.
Vicantiis nomen portæ, unde sic dictus. 53.F.
Vicariensium familia. 94.C.
Vicentium sive Trebisatium oppidum. 343.C.
Victoria Colonna literis floruit. 725.D.
Vidernum Civitas. 771.D.
Vincetinum vicus. 171.E.
Vindemiatores Nolani, & eorum obscena exclamatio. 117.B. & 118.A.
Vinum Apuliae laudatissimum. 662.D.
 Tarentinum. 450.F.
 ochre quale, & ubi. 611.A.
Virdivallis pagus. 257.F.
Virgaris amnis. 270.E.
Virgilius Cicadas ex Urbe Neapolitana ejecit. 693.A.
 ejus sepulchrum. 65.D.
Visardum mons. 273.B.
Vitalianorum familia. 97.D.
Viterbiensis qualis Historicus. 594.C. 610.C.
Umbra piscis. 456.A.
Umbra vestigal. 692.C.
Umbri olim commensationibus dediti obassi, ut porci. 694.E.
Ungues quando capiuntur. 453.E.
Voragine ubi, & quales. 619.F. & seq.
Volsorum poena. 144.A.
Urbanus Pontifex Concilio habito ter centum millia hominum exiit, ut signum Crucis suscipiant pro recuperanda Hierosolyma. 524.B.
Urbium variae nomenclaciones. 680.A.
Urbs murus dicta, & cur. 613.F.
 S. Petri qualis, & ubi. ibid.C.
Uretus Urbs, qualis, & ubi, & quomodo aliter dicta. 615.A.
Uria Urbs, qualis & ubi. 604.E. & 771.D.
 à quibus condita. 391.E.F.
 oppidum. 236.A.
 oppidum alterum. 253.D.
Uria, & vasa antiquissima Cupersani reperta. 668.A.
 & vasa antiquorum in Museo Tarsianæ familie asservantur. 678.B.
Ursimarsum oppidum. 163.C.
Ursina familia una ex septem Regni. 723.F. 39.E.
Ursus Ursinus regulus cepit regiam instaurare. 57.B.
 ad fidem Ferdinandi Regis revocatur à Julio Antonio Aquaviva Aragonio. 727.C.
Walleranus Lutsemburgius. 710.C.
Wandaitia à Wandalis sic appellata. 681.E.
Wifridus montis Rabiosi Dominus. 708.B.
Uxentum Urbs qualis, & ubi sita. 615.A.
 ejus nomina alia. ibid.

X.

Xenocrates à nativitate cæcus poeta illustris. 249.C.
Xiphiarum captura. 208.F.
Xofius vicus. 171.F.

Z.

Zeufis Pictor Tarentinus. 430.F.
 Tarentinus Medicus. ibid.
Zyrruli. 456.A.

AMBROSII LEONIS

DE NOLA

Patria;

AD HENRICUM URSINUM

Principem iustissimum

P R Æ F A T I O :

Mnes homines, Enrice A tem cum vita commutare potius, quam Princeps, vehementer optant, mirificeque nituntur, ut patriam tam opesumma juvent, quam omni officio, veneratione, ac pietate prosequantur. Carī namque sunt filii, cari parentes, cari quin etiam, atque nihilominus amici: omnium tamen patria una longe carissima est. Non solum enim patria parentum esse parens, atque munera, quæ à parentibus proficiuntur, omnia contulisse videtur: verum etiam complura nobis alia comperitur præstitisse, veluti solem, aethera, humum, orationem, documenta, mores, nomina, societates, domos, atque alimenta. Quibus muneribus simul se benignam, atque suavem ostendit: simul etiam nos usque adeo secum conjunxit, ut si quid factum, dictumve, sive alii, sive nos fecerimus, de ea benemerentes, id omne æque, ac nobis ipsis accesserit, existimemus, atque summopere gaudeamus. Eam ob rem, combustam, dirutamque à Gallis Romanam Fu. Camillus ardenti animo, cura, solitudine ab interitu vendicavit, instauravit, adauxit. Alfonsus item Rex Aragonæus secundus, Enrici avi tui frater, Parthenopen patriam, quæ jam pridem aperta prope, atque angusta fuerat, tum plurimum amplificavit, tum mœnibus quam præstantissimis circumdedit. Athenas quoque alioquin inter urbes illustres facile clarissimas, Isocratem, ac Aristidem inter primos laudibus magnis juvit extollere: idque dicatis Panathenaicis orationibus luculentissimis. Innumeri quin etiam comperti sunt viri, qui se, corporaque pro vallo ausi sunt hostibus obicere, eligentes mor-

sinere patriam vinci, aut vastari, aut lædi. Alii insuper aliter operam egregiam navare pro patria: quos recensere opus foret immensum. Ipse vero patriam quoque studio prosecuturus, ut horum omnium benefaciendi cupiditatem videor imitari: Ita modo quodam summi par munere ipso reddendo. Illi enim patriam opere magno redintegrare, vel effecere majorem: ipse imagine atque aspectus proprii similitudine tanta produxi in medium, adiutus opera Hieronymi Moceti pictoris, ut oculis omnium, atque ubique terrarum per quam facile possit esse conspicua. Quin etiam illi patriam concinne assatimque laudaverunt, ac evexerunt ad astra: ipse contra copia dicendi seposita, relictisque floribus, & orationum lenociniis sola sum historię simplicitate complexus. Imagine namque pura, atque historia defæcata in hoc opusculo decrevi patriam venerari. Imaginis enim vis, atque actio divina nimirum est: quippe quæ veram, suamque rei cuiusque faciem agit, & offert: atque absentem tam exacte præsentem ostendit, ac si foret in conspectu. In historia vero non ipsa res solum universa, & vires ipsius, & mores, & honor, & dignitas, & gesta lucent; verum etiam eius inesse compertur promissio magna quædam æternitatis. Videor quinimodò interim operæ pretium facturus, tam civibus Nolanis, quam hominibus exteris; hi enim nomen Nola audientes in quadam inani, si- cunque cogitatione tanquam in somnio vagantur: spectantes vero hæc nostra, urbem, situmque eius, atque plurima alia, quæ sunt cognitione digna, æque ac si præsentia forent, infallaci, certaue de-

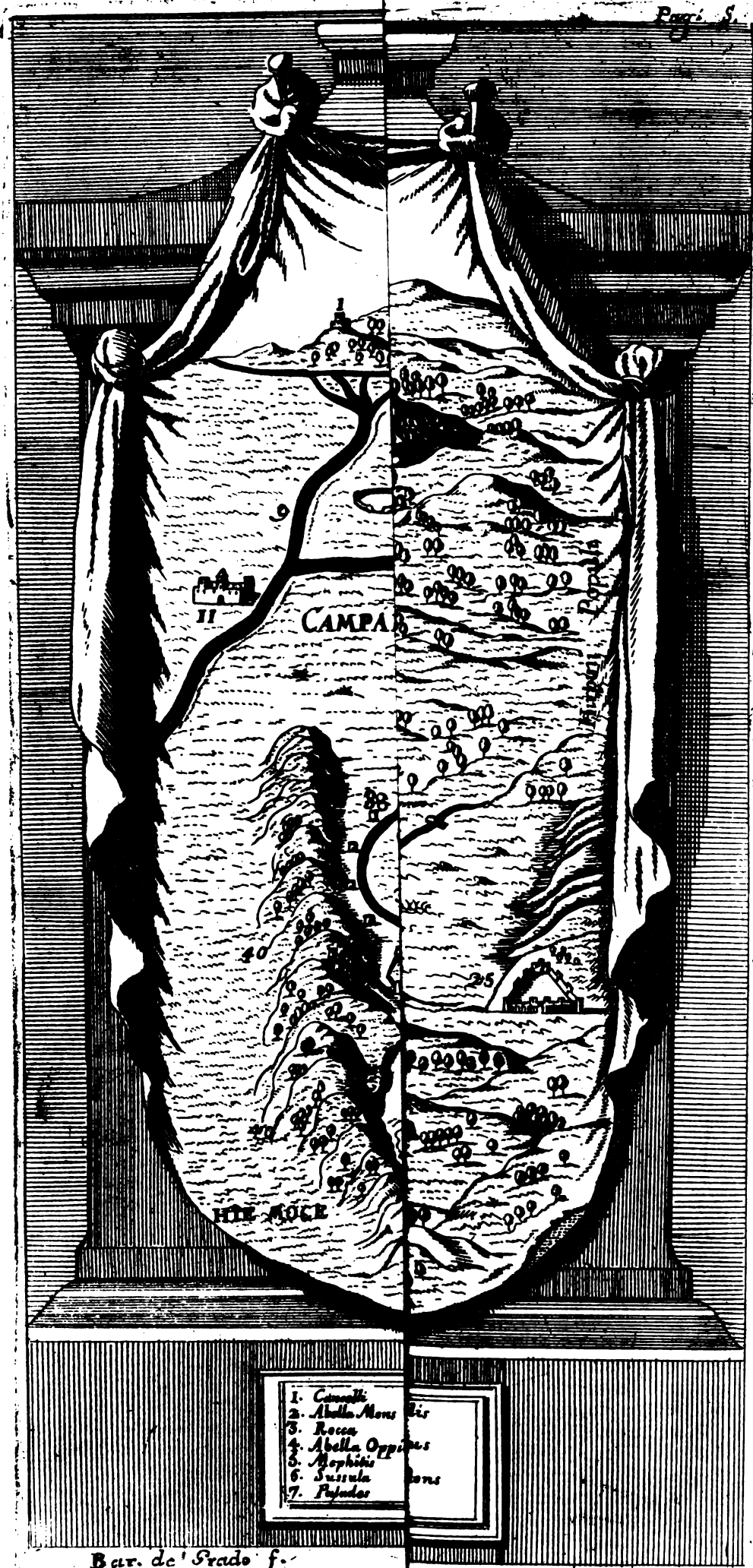
A

pre-

prehensione novisse valebunt : Cives verò, qui hac tempestate sunt ; præsertim qui non multa callent, ut hodiernam tuentur, ita veterem Nolam persentiscere nequeunt, etiamsi nomen, & gesta multa urbis audiant : simul atque hæc ipsa, quæ nunc edidimus, didicerint, antiqua cum præsentibus conjungentes, rem integram exquisitè norint. Posteris vero civibus non modo utilitas memorata provenierit : sed etiam præsentem urbem luculenter descriptam capient à nobis : quam nos ne tenebricoso quidem verbo significatam ab aliquo eorum, qui ante nos fuere, accepimus. Illo quoque posteri Nolani juvabuntur ; siquidem cernere poterunt, quo pacto cum iis, qui nunc sunt in urbe, se habeant : ut novi aut recepticiine, & ex collecta illuvie ciyes, an indigenæ sint : ac ex obscuris ne ad claras familias surrexerint, an ab optimatum genere ad ignobiles, abiectosque degenerarint. Et præsentis urbis tam figuram, quam vires, ac morum ordines, item tam urbanica quam agrestia conferre quam facillime poterunt cum eis, quæ suæ cuiusque tempestatis fuerint : num eadem ipsa manserint, an deleta, mutata vetum extiterint. Non enim esse solet idem rerum vultus hoc atque altero curriculo temporis. Utrisque præterea plurimum conducet hæc tractatio ; æstimantes enim sese, atque patriæ dignitatem, liberiore sane animo consuetudinem iniverint cum externis ; conscientia enim obscuræ patriæ magno impedimento loquendi libertati esse videtur. Contra vero externi homi-

nes, quum Nolam non ignorarint magnā dignamque, ac illius antiquæ, avitæque virtutis prolem, ac hæredem extare : ut ratione, locoque majore excipiant, ac habeant Nolanos, fas est, animum inducant ; in urbe enim digna æquè ciyes egregiè libereque educari, ac emendatis moribus & præceptis instrui, reputantur. Indubitatum etiam est, nobilitatem patriæ quam maximam fore civibus dehortationem, atque confortationem. Qui enim antiquam patriæ dignitatem, honoremque agendis in rebus animo servant ; ii tam turpia & patriæ indecora patrare perhorrescunt, quam ad honesta gerenda, ac suis dignis municipibus accipiuntur. Verum enimvero, magnanime Princeps, quod ab avis atavique tantæ urbis imperium suscepisti, quodque urbs, civitasque ipsa ob singulares, ac regis virtutes tuas intenta erga te est, teque amat, atque colit : nefas est, ut urbis imago hæc, quam modo descripsimus, vel aliorum sit, vel aliter quam urbs ipsa se gerat. Proinde eam cape vel ut tuam, vel ut tibi nuncupatam a nobis, proq; Nola una duas habe : alteram quam regas ; alteram, quam legas. Divisum autem opusculum est in libellos tres, in quorum postremo præsentis urbis, ac nostri temporis ciyes, eorumque mores, & consuetudines explicantur. In secundo vero ager, atque ea, quæ ad structuram præsentis urbis spectant, continentur. At in primo de eis, quæ ad urbem antiquam referuntur, disputatur : qui ab agro hoc pacto auspiciū sumpsit.

Bar. de' Prado f.

DE AGRO NOLANO DEQUE MONTIBUS VESUVIO, ET ABELLA, cæterisque agri limitibus.

CAPUT I.

Olanus Ager in extremo, ac orientali recessu Campaniæ patet, atque à meridie Vesuvio monte clauditur, Gauranosque colles prospectat, contra ab Arcto sepitur Abella monte. Quinetiam ab Ortu monte Sarno, ac Gecalæ, Vescianique collibus terminatur. At vero ab Occasu campi, planitiesque sunt dumtaxat: quæ usque ad Vulturii ostia, mareque Thyrrhenum æquo solo porriguntur, in quibus Clanius fluvius de transverso incurrens, se tanquam agri Nolani terminum statuit occidentalem: Idem ager habet ab Ortu Hirpinos populos confines: à quibus per interiectos colles Vescianos, Gecalanosque discriminantur Campani; ab Arcto vero Samnitibus hæret: quos à Campania mons Abella disiungit. Eo situ quinetiam sub Abella Vesuvioque Nolanus jacet ager: ut sicuti Nolani coloni prospiciunt occidentem solem hybernium in sinistro Vesuvii cornu: ita æstivum in dextro cornu Abellæ occidere videant. Sunt autem Vesuvius atque Abella celsitudine, ac mole fere pares, longitudine vero multo superior evalit mons Abella. Quinetiam quod magnæ conflagrationes, ac vasta incendia effecerunt Vesuvium celebriorem: eò Abella quasi frigescentis jacuit obscurior; non enim est aliquo præcellenti redimtus bono, neque, ut ille, insigni malo infamatus: quamvis injuriis quibuscumque, & ipse afficiat accolat, quarum una est hæc. Nam à radicibus dextri cornu, quæ spectat agrum nostrum, aquæ sulphure putentes emanant: unde ab earum putore nomen loco inditum est: Mephitim enim appellant; haud item procul à Mephiti sunt fontes Clanii fluvii, qui de eisdem radicibus erumpentes, totos fere campos eos, quos Nola ab occasu præsertim æstivo spectat, implent, adeo ut parte maxima paludes jam effectæ sint. Quamobrem Sessulam celebre quondam oppidum Clania vicinam, reliquerunt Sessulani, cuius vestigia quædam murorum, fanorumque sola nunc apparent. A sinistro vero cornu ejusdem Abellæ non parvus solet exoriri pavor: siquidem ab eius jugis subitus torrens, vel aëre sereno defluere, atque fluendo divellere arbores ingentes innumerasque, ipsasque divulsas, atque etiam saxa maxima de monte abscissa, devolvere sæpe visus est. In quo ni quasi à natura, vel potius a Deo cautum esset, qui ad eas montis radices colliculos quosdam obiecit, ut in vallem primum torrentes influerent: profecto ulque ad Vesuvium profusi, & arboreta, & pagos, & oppida, ac Nola ipsam obruissent. Quamobrem torrentes corruendo in eam vallem, infringuntur, atque à campo Nolano divertuntur: perque eam rapti se-

cundum montem occasum versus (Abella enim ab ortu æstivo ad æstivum occasum recta porrigitur) fluere coguntur. Neque interea mites: sed evellentes quoque, & arbores, & cæmenta quocumque per vallem occurrerint, demum mitiore raptu, cursuque in paludes, quæ sub altero cornu stagnant, recepti delitescunt. Nostri tempestate torrens is semel erupit magno cum murmure, atque rerum strage, rapuit aliquot ædes, quæ erant prope alveum, quem vallis facit: fluxit maximus nocte, atque die; namque nocte media prorupit; vastitas enim sua, & vallis obliquitas, atque complicata terra, & saxa, & ligna cum aquis, cursum tardabant: ne cunctus, ut una hora in vallem cecidit, ita totus hora una transiret. Quamobrem deinde triduo magnus viguit, atque per aliquot dies decrescens desivit; reliquit in alveo saxa quamplurima, & arborum truncos innumeros, ac maximos: qui videntem in stuporem inducebant. Vesuvius autem, quod inferior est in profundendo torrentes (nam aliquot, & ipse demittit tum solummodo, quum nimis in eum pluviae turbinantur: qui nec moles illas Abellanas trahunt, neque ingentium arborum strages rapiunt, atque plurimum à sinistro cornu montis non versus urbem Nola, sed in hybernium occasum defluunt; namque Vesuvius ab occasu hyberno ad hybernium ortum aliquanto protensus extat) eò veluti contraria rerum conditione compensata infestior fuit copiosa cinerum eructatione, ac miris incendiis: quibus sæpe tota vicina Vesuvio ora jugo foedata, combustaque est; unde magna scribentibus materia orta dataque est. De eis namque Vesuvii mirandis iniuriis plerique viri illustres, tum Græci, tum Latini, scripsere. Quorum Dio tanquam pro cæteris scribens, meminit hoc pacto: *In Campania horrenda quædam, atque miranda forte visu sunt; ingens enim ignis autumnii tempore de repente exarsit. Vesuvius enim mons mari imminens, prope Neapolim extat, fontesque habet perennes. Is vero quondam simili undique clivo exurgebat in verticem; à cuius medio cacumine ignis erupit, hac in parte solummodo incensus est, partes vero externa, atque iuga, ut igne fuere vacantia, ita nunc etiam vacant. Montis igitur iuga, cum semper absque igne fuerint, media vero partes combustæ, ac in cinerem versa, factum est, ut cacumina undique antiquam altitudinem ad hoc tempus servarint. At vero quodcumque igne corruptum consumptumque est, id tempore longo cavum evalit desidente semper materia, ita ut mons totus (ut parva magnis comparemus) similis theatro venatorio videatur. Ejusque extrema, & arboribus, & viribus abundantia sunt; circus vero igne consumitur, atque interdum fumum efflat, nocturno vero flammæ usque*

usque adeo, ut in eo multa videntur ac varia suffimenta tractari; efflatus autem ejusmodi semper efficitur: quancquam interdum major, interdum minor. Sape numero vero cineres ejicit, atque ubi quicquam inversum cohaeserit, tum lapides rejectat. Si quando vero vis aliqua venti coegerit, immurmurat, atque reboat, peripde ac si non arctas, sed laxas, profundasque respirationes haberet; talis est Vesuvius: atque hac ipsa spectacula in eo frequentissime quotannis producantur. Verumtamen, quæ aliis temporibus apparere, & si ingentia visa sunt iis, quorum quisque sua tempestate spectavit; comparata tamen cum eis, quæ autumnæ memorato visa sunt, per quam parva procul dubio habita fuerint; etiam si omnia veluti in unum collata simul erupissent. Et paulo inferius secutus Dio ait: Cinis immensus proflatus est, qui terram, mare, aeremque omnem occupavit, multosque perdidit homines, & armenta, & agros; ubi sua quemque fata pati, acciderat, Pisces quinetiam, & aves omnes interemit, oppida tota præterea duo Herculanum, & Pompejos, etiam populi in Theatro eorum sedente, operuit. Et tanta fuit cineris magnitudo: ut ab ea regione facile penetrarit in Apbricam, Syriam, & Aegyptum, transvecta quoque est adusque Romam: aeremque illic omnem replevit, solemque abscondidit. Fuere hæc magna incendia, quæ Dio scripsit sub imperio Titi; quibus Plinius suffocatus etiam est ad Stabias. De cuius obitu scribens ad Tacitum Plinius Nepos, etiam miranda refert de eadem Vesuvii conflagratione. Ea vero quæ alii super hac re scripserunt, reliquimus: tum quia cum Dione consentiunt, tum etiam quod omnibus sunt notissima. Nostra vero tempestate id ostendit Vesuvii caminus. Triduo enim aerem terribissimum vidimus, usque adeo, ut cuncti mirantes compavescere cœperint; deinde ubi deferbuit æstus, qui materiam extollendo omnia texerat, pluit cinere subrufo quam plurimo: quo cuncta veluti nive tenui obruta videbantur. Neque ignis illic extinctus adhuc prorsus est; in vertice enim montis eius loca multa excavantur in rupibus, ut vaporaria fiant, quo plerique male valentes Augusto mense ascendunt: ut per desudationes nimias solutis, exustisque articulorum humoribus curentur, quem locum *Vesivium* per *eu* diphthongum, & *i* consonantem ditione facta dyssillaba vocant; debentes *Vesuvium* proferre. Differunt quinetiam Vesuvius, & Abella; is n. habet marmora atque lapides albos; Vesuvii vero saxa omnia nigra sunt. Quinetiam hic nives nullas usquam tolerat, nisi pauculas, atque tum, cum hyems sævisima est. Abella vero statim tempore ab Octobre, & Vergiliarum occasu canescere nivibus incipit, atque per valles nivem altam excipit, eamque perpetuam servat: qua uti solebat in mensis æstivis Ferdinandus Aragonæus Neapolitanorum Rex primus, matris suæ avus, Vesuvius item undique aridus siccusque est: exceptis paucis (ut quidam opinantur) laticibus, qui sub extremis radicibus lævi cornu funduntur versus agrum Neapolitanum. Quorum pars per subterraneum aquæductum puteis passim super eo

factis distinctum excepta, coactaque prope Paulilypî montis radices, Neapolim usque deducitur, ac vicatim diffunditur per urbem, idque per altos ad id factos cuniculos. Quamobrem fontes, & puteos passim in urbe gignit; cui flumini nomen est *Sebetus*. Pars vero altera soluta rivulum detectum quendam producit; qui loco inferiore, quam Sebeti aquæductus est, defluit; verumtamen tanquam illius aquæductus curricula socia procedens (ab hoc n. ille parum abest) trecentisque passibus citra Neapolim mare tranquille fluens, ingreditur. Sunt qui arbitrantur, eos latices, Sebetumque non à Vesuvii concava, sed de paludibus, quæ sub Abella congeruntur, exortos esse. Palus enim, & stagnat, suapte tamen natura aditus quæribunda est. Quamobrem per subterraneas inanitates secus Vesuvii radices creditur penetrasse: quousque illic detecta, ac in rivus coacta est. Non enim Sebetus tantus esse posset, nec adeo perennis, ni à fecunda palude, veluti ab ubere pleno profluere nutritus. Eadem ratione censent paludes Neapolitanas à palude Abellana, Suesulanave genitas, & alitas esse. Hæc n. mare indagans per profundiora loca, quam quibus Sebeti latices scatent, descendit, prorumpitque in agrum Neapolitanum, qui vergit ad arctum ac æstivum ortum; demum cum rivulo detecto, qui dictus est, confluit, in mare eodem alveo devolvitur. Ah hæc rivulus continue fluens prope Herculanum apparet, atque per eam Vesuvii oram australem aliquot scaturigines erumpunt. Quartum aquarum pænis non ipse mons est, sed campi tractus, qui inter maris oram atque montis radices interiectus est; is enim universas pluvias colligens tum suas, tum à jugis descendentes, ac in imo imbibitas servans, in rivulum, scaturiginesque eas digessit. Et hi soli possunt esse fontes perennes, quos Vesuvium profundere, paulo superius Dio memoravit. Abella vero non modo Clanium parit: sed etiam plerosque magnos alios fontes prope Clanium, eosque non adeo superiores, ut de alto colle ac vallibus caderent. Nam sub radicibus scatent, quibus plurimum perpetuumque paludes, quæ sunt, augescunt. A lævo quoque cornu rivulos plures demittit; quorum unus cæteris major per extremum agrum Nolanum, qua vergit ad arctum hybernæ, vernoque duntaxat tempore adusque paludes fluens, pertendit. Eodem modo de eis jugis Abellæ, quæ spectant septentriones, rivuli crebriores in Samnitium agros profunduntur. Vesuvius insuper ventos nullos generat: Abella Aquilonem ingentem, qui boatu tam magno, & murmure spirat, ut pavorem interdum incutiat audientibus: idque à sinistro, orientali quoque cornu. Idem quinetiam adeo sævit, ac æstare solet, ut testa detrudat, arboretaque tum frangat, tum divellat, præsertim ea, quæ ad radices montis adjacent. Quamobrem Abellani, & eorum locorum incolæ saxis iniectis tegulas testæ sistunt adversus impetum, & vim venti. Vites item inserunt, quæ Augusto mense præcoquant: ut pridie exitum venti vindemiam colligant. Namque si priusquam

usquam vindemiam faciant, cœperit flare ventus, omnes fructus etiam, non modo uvæ concutiendo destruit; proinde ea vitis ab incolis *Ingannaventum* appellata est, quod præcitate sua vindemiam præstant tempeltyiorem videtur ventum decipere: *ingannare* n. decipere est; Solet etiam frigidissimus atque nimius flare, interdum n. vel x. vel xii. vel etiam xv. dies perpetuus stat; à qua re oppido, quod intra montem, ac in eo sinistro cornu extructum est, nomen factum esse videtur a priscis illis Grecis, qui loca ea primum incolere; *Abella* enim dicta est aut à venti vertigine, aut ab eius nimietate; quarum utramque *Abella* Greci vocant, atque earum utraque tum in eo cornu, tum vel maxime sub oppido ipso viget; posteri vero ac Latini homines b. literam inter vocales inferentes de *Abella* fecerunt *Abella*, quæ vox usu servata est; atque ab oppido eo nomen idem monti inditum est, Vesuvius quoque vina optima, & fructus pulcherrimos gignit. *Abella* in hisce utriusque ineptus est. Et Vesuvius cicadas nescit: *Abella* vero plurimas producit, & alit, hoc itaque pacto se habent Vesuvius atque *Abella*; qui è regione, alter ab Austro, *Abella* ab Arcto se spectant, novem fere millibus passuum uterque ab altero distans. Colles autem *Gecalæ*, & *Vesciani*, qui placide ab oriente exurgunt, nihil horum malorum parium mortalibus. Veruntamen non usque quaque nota carent. Plures enim convalles à tergo, quaque ad Hirpinos vergunt, faciunt: quæ pluvias, nivesque omnes congregant, atque in imum paulatim exor bent: illa vero loca, quod arenosa, pumicosaque sunt non cretacea, etiam in imis collium sedibus aquam collectam sustinere nequeunt, proinde quæ pluvix per totam hyemem in eis vallibus ingurgitantur, eadem per campos Nolanos circiter xv. cubitos subterraneæ, ac versus occasum ad paludes usque penetrant: idque Februarius, Martio, atque Aprili, Unde putei omnes urbis, ac meridionalis præsertim regionis altiores tum aquas continent, atque dulciores, quod Nolani sentientes ajunt, *aquas filare*: quasi ut equum equus: ita filias aquas aqua pareret; interdum verò quumque pluvix majores crebrioresque sunt, aqua campos superat, præsertim eos, qui depressiores habent sedes, atque fluentia plurima paulatim diriguntur versus occasum item, & paludes. Quæ vero stagnant, atque in lacunis manent, eæ æstate accedente putrescunt, atque aerem vitiant, morbosque afferunt gravissimos, sicuti tempestate nostra contigit. Vidimus enim multos campos aqua obrutos, ut lacus altos, ampliosque crederes: & flumina plura Februario adusque Augustum continue defluentia, multos insuper fontes sub radicibus *Gecalæ* collis exortos; qui lacus, & fluentia producebant, ac augebant facta. In quibus pisces lacustres, & cancri, & ranæ, & anguillæ, pluraque alia ejusdem generis animalia ingenta sunt. Julio vero febris invasit omnes incolæ: à qua perpauci evasere. In urbe *Nola*, & pagis Nolanis ad octo millia hominum capita ea æstate interiere. Fiunt ejusmo-

di illuviones non per omnes campos, sed per mensulam solam quandam, quæ à radicibus *Gecalæ* incœpta usque ad paludes protenditur: media vero versus Vesuvium parum recurvatur. Huius mensulæ latitudo est ad trecentos passus, obnoxia his malis sola ea mensula est, quod eius tractus cætero campo pauxillo humilior, ac depressior jacet, Neque crebræ prorumpunt ejusmodi vastæ illuviones, sed rarissimæ, tanquam maxima etiam mala quoad fieri potest, propelleret, aut differret ipsa natura; audivimus n. à senioribus septuagesimo ari no eas iterum erupisse, atque secutam esse pestilentiam, ac interitum plurimorum hominum. Hoc itaque pacto se habent ea, quæ veluti senticollæ sepes *Nolanum* agrum concludunt. Ager autem ipse caret flumine omnis generis atque rivulo, & fonte. Solus unus rivulus (ut dictum est) secundum *Nolanum* campum à sinistro cornu *Abellæ* defluit hyberno, vernoque tempore; ætate vero arefcit adeo, ut vix in suprema valle atque etiam tenuissimus inveniat. Quinetiam extant vestigia quædam parvi aquæductus in ea via, quæ *Laurinium* fert. Est autem *Laurinium* oppidum in ima valle extructum, ab ortu verno sex millibus passuum ab urbe *Nola* distans, in qua valle tenues quidam rivuli scatent; horum igitur aliquis eo aquæductu ad voluptatem, ornatumque potius, quam ad usum in urbem *Nolanam* inductus esse videtur. Campus item *Nolanus* æquabilis est, in quo putei tum si mediocriter, tum si altius descenderint, facile ubique locorum fo diuntur, aqua vero eorum optima est; ea sola *Nolani* in quavis necessitate abunde, summaque cum commoditate utuntur. Bonitatem magnam aquæ huius dum ex aliis signis, tum ex pane ea ipsa confecto judicare; iidem enim pistores ex eadem farina, & *Neapoli*, & *Capuæ*, & *Sarni*, atque compluribus locis panem edidere, sed eo, quem *Nolæ* pinferant, longe inferiorem. Panis enim *Nolanus* pulpa, candore, sapore, levitate cæteros longe antecellit, quamobrem in Italia, orbeque toto laudatissimus habetur,

DE FERACITATE, ET GRATIIS

Nolani agri; Deque Virgiliano

Carmine;

Vicina Veservo Ora jugo:

Atque altero carmine:

Despectant mania Abellæ:

& eorum interpretatione,

C. A. P. II.

Quantum *Nolanus* ager multis montium ipsum septentium injuriis videtur affectus: tantum suapte amœnitate atque bonitate præcellit; ut dicere recte posses, eo pacto illum habere se cum ambientibus asperis montibus, quo suavissima rosa florens inter molestissimas vepres, aut nucleus mollis intra cortices duriores inclusus. Neque mirum; solet enim natura conditionum optima

tima distributrix res multo digniores, præstantioresque in eis, quæ per quam noxia, ac deteriora sunt, tum apte inferere, tum occultare prudenter. Nullam enim eius agri partem arena sterilem effecit, aut saxa, aut topi inutilem reddunt; vacat enim arena, saxisque prorsus Nolanus ager. Tophus vero altissimus dumtaxat unus inventus est: ac in eo agri angulo, qui ad ortum æstivum excurrit. Veruntamen is non extat, extuberatve usque adeo, ut verruculas aliquas supra solum exertet. Siquidem infra pressus dorsum æquum cæteris campis præstat, atque terrenum: quod nihilominus facile vomere scinditur, ac ferax est; idem vero nomen pago dedit, quod *Tophinum* appellatur. In hoc item loco, tophoque lapidicinz altæ sunt in usum universæ fabricæ Nolanorum. Carens ergo arena is ager, & saxis, tophisque, manet videlicet totus mollis, infusus, ac pinguis: totus herbidus, ac vomere, vel altè descendente perquam facile proscissilis, res grata colonis: bobus gratissima. Est insuper totus apricus; omnes enim eius sinus, secessusque meridiem spectant, aperti que sunt ab occasu; unde Favonios omnes fructuum, ac segetis altores excipiunt; palustres vero nebulæ, quanquam suapte natura mites sunt, semper tamen ab auris moderate repelluntur, tenuanturque: quæ exurgunt à vallibus, & Abellæ, & Gecalæ; humor quinimo palustris ab ariditate radicum montium circumjacentium temperatur, & si genuina suæque terræ siccitas, ob magnum paludis dulcemque succum furtim continueque subeuntem, lentescit, ac madet. Quinetiam rigores Aquilonios, Arcticosque mollit maris tepor. Nolanus enim ager sedibus solis Vesuvii montis distat à mari. Contra vero fervorem australem non etiam patitur ager, Vesuvius enim illi objectus intercipit, ac avertit auræ quinetiam Abellanæ assidue æstate spirantes veluti Etesiæ, eundem perquam facile molliunt, atque temperant. Quamobrem mediocritate quadam ingenium, visque agri constitit, quæ stirpibus amicissima est, atque tanquam certa parens præparatur. Hinc ejus feracitas, fecunditasque ampla promittitur, atque vis potentissima ad omnia stirpium genera ferenda; omnia enim quam facillime in agro nostro veniunt, ut laurus, ut cupressus, ut pinus, ut quercus, ut castanea, ut olea, ut vites, ut citreorum, & fructuum arbores omne genus, sic frutices, sic herbæ cunctæ. Quidque triticum, hordeum, semen, avena, siligo, quod *germanum* nunc vocant Campani, item milium, panicum, ac leguminum omnia genera sane quam in eo agro luxuriare, comperiuntur? Plerosque agros passim nancisceris, qui ob quasdam stirpes, quæ in eis optimæ fiunt, felices existimantur: ad alias vero alendas ineptissimi offenduntur. Ager vero contra Nolanus omnes quasvis plantas optime alere posse comperitur. Antonellus Campobassius de Pelignis multa crocifemina Nola advexit, eaque in agri parte, quem ad paludes possidebat, consevit, de quibus crocus optimus atque abunde collectus est. In hortis quoque Pacelli Claramontii palma

orta est, quæ ad altitudinem turris-jam excrevit: quæ caryotas, sive palmulas, ut Celso placet, dicas, quotannis fert ad quantitatem naturalem, coloreque citreo, atque paulo citra maturitatem concoquit, quos fructus etiam dactylos vocant. Item piper solo, cæloque dumtaxat Arabico gaudens, Nolæ aliquando satum germinavit, excrevitque aliquantum. Ipse in hortis siliquam, quam casiam fistularem appellant, sevi: quæ perpulcrè germinavit, ac ad magnam altitudinem excrevit. Illud quinetiam soli non steri magnam, ac omnipotentem vim arguit; si quando idem ager eodem tempore vicem gerit arboreti, atque arvi (confitus enim populis, & ulmis, & quercubus, atque hisce vitibus junctis, item malis, pyris, sorbis, cæterisque ejus generis) fructus quidem alto in hisce arboribus plurimos atque pulcherrimos fert: in solo vero sub eisdem arboribus patente, si facta sit sementis frumentum omne genus abunde producit, idque quotannis: nedum tertio, quartove quoque anno. His, quæ diximus, etiam testis egregius est Virgilius Maro, optimum n. agrum exemplo monstraturus, hunc Nolanum inter primos cecinit hisce versibus.

*Qua tenuem exhalat nebulam, fumosque volucres
Et bibit humorem: quæ vult ex se ipsa remittit,
Quæq; suo viridi semper se gramine vestit;
Nec scabie & salsa lædit rubigine ferrum.
Illa tibi latis intextet vitibus ulmos:
Illa ferax olea est: illam experientia colendo,
Et facili pecori, & patientem vomeris uncti.
Talem Dives arat Capua: & vicina Vesevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Aceris.*

In quo A Gellius ait à Poeta mutatum fuisse verbum, & pro Nola scriptum esse Ora, vel ob negatum à Nolanis beneficium petiæ aquæ: vel, quod ipsi potius placet, ob suavitatem concursus vocalium finientis carminis atque incipientis alterius. Verum enim vero illud, quod prius refert Gellius, hominis est prorsus nugæ commentantis, ejusque qui nusquam agrum Nolanum novit, visitæ. Ait Gellius, se legisse in quodam commentario, Virgilium petiisse à Nolanis aquam, ut duceret in propinquum rus. Nolanos beneficium petitum non fecisse, Poetam offensum nomen urbis eorum quasi ex hominum memoria, sic ex carmine suo derasisse, oraque pro Nola mutasse: atque ita reliquisse scriptum. *Et vicina Vesevo Ora jugo*. Ego vero velim diceret ille vir optimus quicumque fuit: Quamnam aquam ducendam in rusculum suum petierit Maro? cum nulla alia esset ducenda, nisi Abellana: aut illa, quæ aqueductus est à Iaurinio venientis. Abellana non esset negata: quandoquidem usque ad hæc tempora vulgaris est, communisque omnibus ruribus, ac pagis, qui propinqui sunt; quisque enim (ut lubet) ducto rivulo in agrum, in hortos, in cisternas derivat aquam: idque absque incommodo vicinorum; neque suspicandum est, Nolanos fecisse eam aquam vestigalem, quod usus ejus rivuli non esse potuisset tantus, ut summulam dignam exactione præstitisset, par-

parvus enim agri tractus est, cui rivus usui esse posset. Quod si etiam vestigalis illa fuisset, compertum est, pro derivanda aqua parum fuisse exactionem à Marone, atque à quovis rustico, villi quoque rivuli accola; hosce autem obolos dono petiisse à Nolanis Maronem, non modo ridiculum est dicere: sed esset magna Vergilium ignominia prosequi: qui adeo cum infector (ut ajunt) visus fuisset, ut obolos pauculos contendisset petere à Nolanis. Rivulus insuper is, quum per extremum agrum Nolanum transit, continue per planiciem repit usque ad paludes; quamobrem ad aquandum duntaxat utilis esse potest: ad molendum vero, aliasve moles agitando inutilis reperitur. Maro itaque potuisset minimo aquari, ut ceteri omnes: minima autem non petunt magni viri, Eam vero aquam, quæ aquæductu ferebatur, quod paucula erat, atque in ornatum urbis magis, quam ad usum ducebatur: Maro si non benigno, quo erat ingenio, sed moroso potius, ac puerili, ut hic fingit, fuisset, non petiisset. Namque si tantillam in agrum aliquem deflexisset, in urbem nulla fluxisset aqua; quam tenuissimam enim sunt rivuli, qui prope Laurinium scatent, Nulla itaque negari potuit aqua à Nolanis. Nam Abellana non erat negata: Lauriniana non erat petita. Adde Servium super eo carmine Æneidos. *Et quos malifera despectant moenia Abella*, scriptum reliquisse hoc pacto; *Mul- ti Nolam volunt intelligi, & dicunt iratum Vergilium nomen eius mutasse propter sibi negatum hospitium, & id aperte noluisse dicere: sed ostendere per periphrasin (nam illic Punica vel plurima mala nascuntur) ut nunc pro Nola Abellam posuerit*, hæc Servius. Tu vero, Princeps vide, quæso, cui potius fidem adhibeas; illi ne male cogitanti Gelliano, an hisce multis somniantibus Servianis? In quo primum mirum illud est, hos utrosque cum legisse, tum scivisse factum Nolanorum, atque iram Vergilii, Servium vero atque Gellium non legisse, id neque novisse nisi ab eis. Quis item crederet in homine suapte natura tacito, prudentique, atque semper cum multis summuissetabundo, ira cadere potuisse, cogitationemve sumendi pœnas tam minimarum rerum negationis, non solum offensionis, aut repulsæ? Quod si magni viri gravesque, aut nihil petant, aut tradenda petant: contra vero senatus illustris longe plus magni faciat rem bene locasse, quam possedisse; profecto nugæ sunt hæc, quas isti viri tam diligenter sunt commenti, à Vergilioque neque hospitium, neque rivos petitos esse, neque negatos à Nolanis. Veruntamen sei us verbi mutationem, si modo unquam mutatum est, alia causa fecisse Maronem, censeo, Namque carmen cum verbo *Ora* præterquam quod suavius fertur, etiam pleniore, & honestiore significatu præcellit, pluræ enim dicit: neque vicinos, simileque agros afficit injuria; affecisset enim tacendo illos, atque solummodo nominando Nolanum. Vesuvius namque singularis mons est, atque à meridie mari propinquus, ac imminens extat, à ceteris vero plagis agris perpetuis ambitur, qui Neapoli procedentes tenduntur sub

sinistro, occiduoque cornu ipsius ad usque Abellam montem: ab Abella vero conversi, interque Sarnum montem, & cornu dextrum, orientaleque ejusdem Vesuvii verruca facta, quæ *Altorella* nunc vocatur, protenduntur: deinde æquo solo usque ad Nuceriam, & Gauranum, & Pompeios, & hostia Sarni ac Stabias contententes finiunt. Stabias vero ubi locorum fuerint, monstrabitur inferius. Ea itaque ora, quæ Vesuvium ambit, eique vicina est, agrum Neapolitanum continet, & Sarnatem, & Nucerianum, & Stabianum, & Pompeianum, omnes pari bonitate præstantes. Suavius itaque (ut Gellio placuit) & plenius, atque absque offensione cuiusquam vicini cecinisse videtur Poeta dicens *Ora pro Nola*. Eandem rationem in vii. Æneidos servasse Maro videtur, Quandoquidem sub monte Abella, qua Campaniam spectat, est Boyianum, est Abella oppidum, est Nola: Item Sueffula erat, sunt Acerræ, est Atella, atque Neapolis. Quorum populi omnes eo carmine una significatione continentur; siquidem Abella oppidum, quod intra montem esse ipsum dictum est, ab alto aperte despectat ceteros omnes eos populos, qui in planicie jacent, veluti ipse Poeta expressit, quorum nemo reliquos ita spectare potest; significantius itaque, cumque locorum proprietate, quam Maro callebat multos annos Neapoli immoratus, carmen fertur cum dictione *Abella*, quantum nullo pacto, neque vere significare potuisset cum dictione *Nola* seu *Bella*, Ager quoque Nolanus, & si gratius hisce illustris est; illa tamen peculiaris eundem nobilitavit; apud antiquos enim Græcæ medicos laudata est fœtula Campana in Italia: quam *meliloton* appellant, ea, quæ in Campo Nolano nascitur, Dioscorides libro tertio de materia medica ita scriptum reliquit: *μελίλωτος κρείττους δ' αἰττιός, καὶ ὁ ἐν κυζίκῳ, καὶ ὁ ἐν παρχηδόνι γενναιέστερος κραιζών, καὶ βύβλινος. οὗτοι δὲ καὶ ἐν καμπανίᾳ περὶ Νόλαν μάλιστα, καὶ ὁ σπονος κατὰ τὴν εὐσθίαν* fœtula Campana optima est, quæ in Attica, & quæ Cyzico, & quæ in Carthagine nascitur, crocea ac odora; nascitur quoque in Campania circa Nolam, sed lutea, atque odore remissiore.

DE POSITU URBIS: DEQUE

Nolana natione, urbisque conditionibus.

C A P. III.

IN hoc tam pulcro, atque utili solo urbs Nola fundata surrexit: quæ à Vesuvio quinque millibus passuum abest, ab Abella quatuor, à Clanio fluvio octo, à Gecalæ, Vesulanique collibus stadiis tum sex, tum octo, tum decem, tum etiam duodecim. Gens autem Nolana, quæ fuerit, & unde terrarum originem traxerit, ambiguum esse videtur; varia enim, atque inter se dissentanea auctores etiam clarissimi de ea scripserunt. In Epitomis namque T. Livii colonia Romanorum

norum fuisse legitur hisce verbis : *L. Caesar A* *Cos. male adversus Samnites pugnavit . Nola colonia in potestate Samnitium cum L. Porsumio pratore venit , qui interemptus est . Idem autor lib. 7. tertie decadis : Hæc acta in consiliis . xxx. tum colonia pop. Romani erant , ex his xii. quum omnium legationes essent Roma , negaverunt consulibus esse , unde milites pecuniamque darent . Et paulo post : pro duodeviginti coloniis M. Sextilius Fregellanus respondit , & milites paratos ex formula esse : & si pluribus opus esset , plures daturus , & quicquid aliud imperaret , velletque po. Romanus , enixe facturos , ad id sibi neque opes desse , animum etiam superesse , & paulo post ait , Segnini fuere , & Norbani , ac ceteri . Plinius . iii. na. hist. coloniam Romanorum Nola esse docet , scribens : Intus colonia Campana , Aquinum , Suessa , Venafrum , Sora , Teanum , Sidicinum cognomine , Nola : oppida , Abellinum , Aritia , Albalonga , & cetera . Strabo vero lib. 5. Campaniæ urbes Græcas fuisse docet his verbis : Res Campanorum initio Græcas fuisse , deinde Græcis permixtas , indicio sunt præfeetorum urbis nomina ; ritus , & educationis Græcorum hoc in loco plurima servantur adhuc vestigia . Silius lib. 12. de Nola sic cecinit :*

*Hinc ad Chalcidicam transfert citus agmina Nola ,
Campo Nola sedet crebris circumdata in orbem
Turribus : & celso facilem tutatur adiri
Planiciem vallo .*

Justinus quoque lib. 10. Chalcidicam Nola fuisse , docet , quid inquit Cerem urbem ? quid Latinos populos , qui ab Aenea conditi videntur ? Jam Falisci , Japygii , Nolani , Abellani , nonne Chalcidensium coloni sunt ? In quo sciendum est , plures fuisse Chalcides , ut Stephanus testatus est , quarum præstantissima ea habitata est , quæ in Euboea sita est : atque ab hac sola profectas esse tum ad alias provincias , tum in Italiam colonias . Quamobrem quum superiores autores Nola Chalcidicam esse scripserunt : ex ea Chalcide , quæ in Euboea est , originem traxisse , audiendum est . Quod T. Livius quoque lib. 3. decadis primæ memorasse videtur , scribens : *Palapolis fuit haud procul inde , ubi nunc Neapolis sita est : duabus urbibus populus idem habitabat . Cumis erant oriundi : Cumani Chalcide Euboica originem trahunt , classe , qua advehi ab domo fuerant , multum in ora maris eius , quid accolunt potuere : primo insulas Aenariam , & Pithecusas aggressi : deinde in continentem ausi sedes transferre : Illud quoque non est prætereundum , quod docuit Libanius dicendi magister in argumentis orationum demosthenicarum hisce verbis : ὁμοῦ δὲ ἐν πόλιν ἐπὶ θράκῃς , ἡλικίαν δὲ παύσιν ἐν ἰονοκαίτων γένος ἀπὸ χάλκιδος πᾶς ἐν εὐβοίᾳ . ἡ δὲ χάλκίς ἐστὶν ἀπὸ τῶν ἀποικῶν . Olynthus urbs est mediterranea Thracia . In qua incolarum genus Græcum est : atque à Chalcide , quæ in Euboea est deductum . Chalcis vero Atheniensium colonia est . Quamobrem ubi hæc ita se habent , quis est , qui non videat , censeatque , Nolanos etiam Athenienses esse , atque ab Athenis oriundos ? sunt itaque Nolani tum*

Romani , tum Athenienses : utraque gens sub sole præstantissima . Veruntamen , sicuti monuit Strabo , prima ac antiqua Nolanorum origo Græca , & Attica fuit : deinde miscella facta Græcorum Latinorumque hominum , Romana quoque habitata est : antea vero quam cum Romanis tractaretur , tumque cum urbs Nola condita est , natio Nolanorum Græca , & Chalcidica , & Attica fuisse comperitur iidem conditores fuere urbis . Duces vero qui nam fuissent Romanorum Chalcidensiumve coloniarum , nullibi scriptum esse novimus .

UNDE URBS APPELLATA est Nola .

C A P. IV.

HUc vero nomen Nola inditum fuit ? neutiquam (ut arbitror) à conditore duce , regulove aliquo . Nec à natione ipsa quidem incolentium , sed potius sumptum est à suapte agri ingenio , in quo urbs ipsa fundata est , sedesque jam dictas occupavit . Nola enim verbum Græcum est : atque per o magnum scribitur , ut Nola , hoc vero compositum est ex *na* particula privativa , & nomine *la* ; quod significare Græcis volunt lapidem , atque fluvium : hoc est locus absque lapidibus , & fluvio . Campus enim Nolanus neque lapides habet ullos , neque flumine aliquo rigatur : ut monstratum est superius . Quamobrem T. Livius , ut eam nominis compositionem , atque proprietatem interpretatus exprimeret , fecit exclamare ad suos Annibalem hisce verbis : *Expugnate Nola campestrem urbem , non flumine non mari septam* . Eodem quinetiam obtutu , & animi spectro , Silius illa cecinisse videtur carmina :

*Campo Nola sedet crebris circumdata in orbem
Turribus , & celso facilem tutatur adiri
Planiciem vallo .*

Eo nimirum veriora sunt hæc , quæ de nominis Nolani structura differuimus , quo minus in historia Græca , & Latina reperire valueris nomen gentis alicuius , aut principis , à quo appellationem hanc ipsam urbis aptius attendisse , ausis asseverare .

DE CONDITIONE SITUS urbis Nolæ .

C A P. V.

Magni momenti fuit urbem Nola in eo situ fundatam esse , cum ad hominum consuetudinem , tum ad occasiones belli ; Lucanis n. , Oenotriisque populis omnibus atque Siculo Romam , Etruriamve aptius accessuris , Nola transeant , opus est . Eodem modo quibus ab urbe Roma , ad harum gentium plagas proficiscendum est , eadem transire coguntur ; contra vero à Campaniâ , Neapolique in Apuliam , atque illinc ad hæc loca transituris , via per Nola commodissima est . In medio itaque horum se concidentium itinerum sedere , maximum refert ad hominum consuetudinem ; ad belli vero occasum .

occasiones urbem in eo loco extare plurimum referre, duorum (ut ceteros taceam) prudentissimorum imperatorum conscientia, atque contentio patefecit in secundo bello Punico; namque quanto studio Annibal, atque Pœni duces Nola potiri conati sunt: tanto minus Marcellus, atque Romani tueri, ac retinere Nola studuerunt. Proinde tum hoc ipso bello, tum aliis, quam plurima prœlia circa Nola commissa sunt: atque urbs ipsa sæpissime capta, ac vastata est; sicuti victoriæ causa plurimum fuit iis, quibuscum urbs ipsa in societate mansit. Quinetiam ubi tanta huius loci conditio est, sit nobis magna fides, in eo urbem sæculis innumeris stetisse, ipsæque futurum, nunquam urbem delectum iri posse.

DE INCREMENTO, AC potentia Nolanorum

C A P. VI.

Hanc veluti infantiam Nola urbis legimus excrevisse usque ad Samniticum bellum, quod cum Romanis gestum est ante Augustum ducentesimo ac septuagesimo anno. Ea n. tempestate populus Nolanus in tantam potentiam, & dignitatem auctus est, ut cum Samnitibus non subditi, sed consocia arma ferre, atque bella gerere potuisset; ut T. Livii testatur: *Pubilius duomillia Nolanorum militum*, inquit, & *quatuor Samnitium*, magis Nolanis cogentibus quam voluntate Græcorum, recepta Palæpoli miserat: fuisseque Palæpolin haud procul inde, ubi nunc Neapolis sita est, atque urbibus his duabus eundem populum habitasse, idem autor est. Hæc quantum ex historicis licet conjectari, videtur fuisse ea, quæ nunc *Turris Jopparellorum* appellatur; est n. locus is prope Neapolin ad tria millia passuum: quinetiam prope mare, prope montem Veluvium, & in ipsa via, quæ Neapoli Nola fert, atque tum conterminus Nolano agro; quam Palæpolin eo bello Nolanus subigere contendisse videntur potius, quam Samnites; tum n. Nolani erant duces atque cœbant; Samnites vero stipendia faciebant: consocia quoque armacum Samnitibus Nolanos fecisse, testatur marmor quoddam antiquum: in quo inciso legitur exercitus Samnitium, Nolanorumque victoria illustri potitos; nec plura legi queunt, literis ob antiquitatem interlitis. Est autem hoc ipsum marmor in oppido quodam Hirpinorum, quod *Mirabella* nuncupatur, atque in lævis artis portæ australis fundatum; quam autem ea victoria fuerit illustris, atque grandes exercitus, indicat nomen facti, quod etiam loco pugnae inditum est; illic n. bella mira fuere gesta, in quibus Samnis imperator anteivisse videtur; quæ quum ita se habeant: compertum est, Romanos bellum illud Samniticum, tam atrocissimum, longissimumque non cum Samnitibus solum gessisse, sed etiam cum Nolanis, quorum tum præstantes erant vires in Campania. Illud quoque illustrem populum Nolanum testatur; namque templum Victoriæ Nolanos dicasse,

Aconstat: quod non modo exercitum ingentem, sed etiam victoriam partam ostendit fuisse gloriosam; parva n. facinora non ed probe attollunt, ut pro eis templa erigi dignum, decorumque esse videatur. Idem autor ait: *Dictator Cla. Patelinus quum audisset, arcem Fregellanam ab Samnitibus captam, omisso Boviano, ad Fregellas pergit, unde nocturna Samnitium fuga sine certamine receptis Fregellis, præsidioque valido imposito, in Campaniam reditum fecit: maxime ad Nola armenis repetendam; ed se intra mœnia sub adventum dictatoris, & Samnitium omnis multitudo, & Nolani agrestes contulerant. Dictator urbis situ circumspexto, quo apertior aditus ad mania esset, omnia ædificia (& frequentius ibi habitabatur) circumjecta muris incendit. Nec ita multo post sive a Patelio dictatore, sive ab C. Iunio consule, (nam uterque traditur) Nola capta est; qui capta decus Nola ad consulem trahunt, adiiciunt Atinam, & Calatiam ab eodem captas. Ex quibus clarum fit, tum à frequenti habitatione, quæ circa urbem, tum à societate cum Samnitibus, tum ab exercitibus Palæpolim, Mirabellamque missis, tum à gloria Consulibus expugnatam Nola, rem Nolanam ea tempestate extitisse non humilem, sed potentem atque superbam; in quo illud spectare nos licet, Nolanos damno doctos non etiam posteris sæculis extra muros ædificia condere consuevisse; usque n. ad secundum bellum Punicum aditus liber remansit accedere volentibus undequaque ad muros: indicio illo. Nam Annibal Nola aggressurus, scalas statim muris summittendas paravit: non etiam impeditus in delendis suburbiis; quod etiam usque ad nostra tempora servatum est; nulla n. circa urbem præsentem ædificia videntur extitisse, nec etiam extant. Secundo autem bello Punico, quod gestum est anno centesimo decimo post Samniticum, quanto fuerit amplior, & dignior Nolana res, ostendit cum Livianus Annibal hortando suos: *hinc vos ex tam opulenta urbe præda, spoliis onustos vel ducam, quo voletis, vel sequar*, tum Herennius Bassus Nolanus vir primarius hisce Annibalis verbis respondens patefecit: *multos annos jam inter Romanum, Nolanumque po. amicitiam esse, cuius neutros ad eam diem peniteret: & sibi, si cum fortuna mutanda fides fuerat, sero jam esse mutare eam; deditur se Annibali, non fuisse accersendum Romanum præsidium; cum iis, qui ad se tuendos venissent, omnia sibi & esse consociata, & ad ultimum fore. Hæc non sunt populi societatis specie subditi, sed potius liberi, ac magnifici, & per se ipsum constantis. Magnas item vires Nolanas eodem bello excrevisse, indicare potest pugna illa illustris: qua Annibal Nola vertere terga coactus est, atque usque ad castra fugere; non n. verisimile est, Marcellum cum expedita manu, præsidiarioque milite valuisse tantum ducem, tantum exercitum in fugam vincendo vertere, nisi Nolanorum copiarum additæ illius copias iustas, æquasque lœnis fecissent. Magnam etiam Nolanorum potentiam eodem bello viguisse, testatur illud. Samnitibus namque, atque Campanis hostibus po-**

B

Ro-

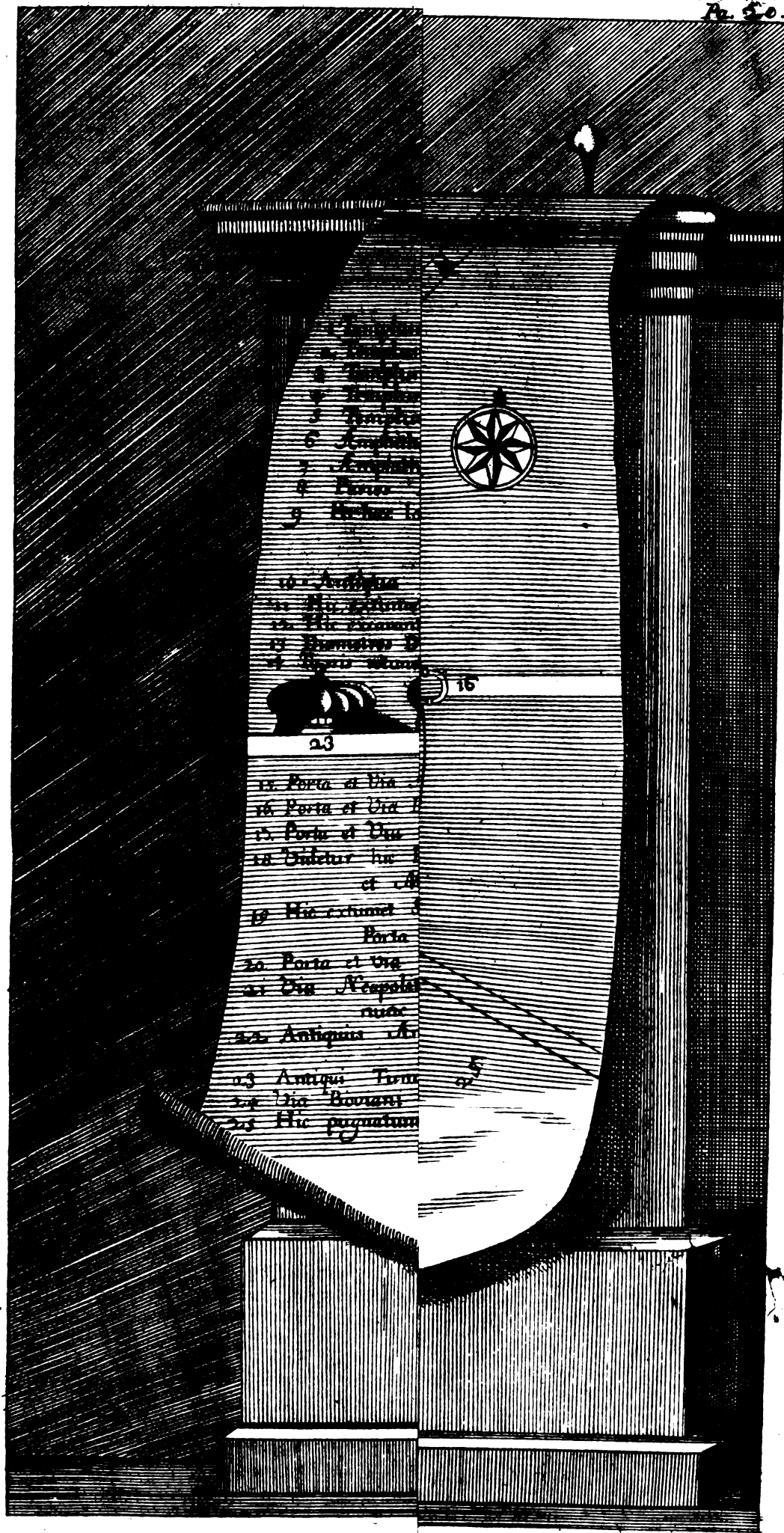
Romani, Nolanique inter Romanos, Nolanique sedentibus cum Punicis etiam praesidiis, potuerunt Nolam duce Marcello totum Samnium vastare, incendereque, atque Samnites cogere, ut auxilio revocarent ex Apulia Annibalem: Samnites inquam, qui tot annos bellum gessere cum po. Romano; Nolanarum magnarum virium, quae per ea tempora sperare, magnum argumentum est. Namque senatus, si plebs aliquantum non inclinata fuisset ad Annibalem, neque quoque Marcellum & Suesvula auxilio vocari fuisset opus, potuissent fretus propriis armis, Annibalem accedentem arcere ab urbe, atque agro Nolano. Rem quoque Nolanam extitisse longe grandiore, atque potentiore etiam post bella Punica, apertissime constat. Extant n. reliquae quaedam duorum amphitheatrorum: quorum alterum erat ad occasum aestivum, alterum ad ortum hybernium: illud antiquius: hoc posterius extructum fuisse videtur: illud latericium, quae Marara nunc dicitur: hoc marmoreum ac lapide quadrato compactum; quod *Castellum rusticum* hodie nuncupatur; siquidem consilium aedificandi, & sumptus immensi, atque eorum usus, non esse possunt arsti, humilis, obscuriye populi: sed sua potius sunt opera ampli, magnifici, atque splendidi senatus. Compertum est plurimum etiam auctam esse Nolanam rem post secundum bellum Punicum, quod in eo nihil detrimenti fecit, atque charissima po. Romano evasit; par est itaque si in bello se magnam servavit, etiam benivolentia po. Romano maximam se reddidisse in pace, quae longissima secuta est. Namque in Campania ab eo bello nique ad Syllam, nullum unquam bellum gestum est. Quam magna fuerit res Nolana, conjectari quoque est, cum ab ambitu urbis, tum a numero civium; siquidem, ut inferius monstrabitur, ambitus excreverat adusque his mille passus: civium vero capitum supra quinquaginta millia censa. Illud quoque rem Nolanam arguit fuisse excellam, siquidem multa post bella, quae Romani gessere in Italia, non modo cum invadentibus barbaris, sed etiam cum Latinis, cum Samnitibus, cum feryis, cum sociis, atque post eorum intestina bella, in quibus Nola saepe periclitata, captaque est, potuit vel magna remanere, vel brevi instaurare sese, atque magnam ac divitem extollere; tempestate n. Beati Paulini a Mauris, Vandalisque Nola vastata est, atque bonis cunctis spoliata, per quae tempora ditissima tot malis supererat; quarum divitiarum, magnitudinisque populi Nolani testes sunt tum ipse Paulinus in epistola ad Severum Sulpitium, tum Paulus diaconus de gestis Romanorum li. xv. Indicio nimirum magnificentiae Nolanae sunt quoque monumenta, quorum aliqua etiam nunc extant, partim in via antiquae urbis, quae Neapolim ferebat; partim ad viam, quae ab Abella per agrum Nolanum sub Gecala colle fert ad Stabias; haec n. sunt eleganter aedificata: nec mediocres ponentium sumptus ostentant. Multa quoque marmora passim inveniuntur in urbe, atque circa urbem praesentem, in quibus

insculpta nomina sunt eorum; qui monumenta sibi suisque posuere, tum oratione tum scriptura eleganti: quae humilibus parvis, quae nulla ratione quadrare, congruereque valent. Adde templa multa urbis, de quibus inferius dicitur, quae in quavis urbe erecta non possunt nisi potentiam, magnanimitatemque civium testari,

DE AMBITU URBS, ATQUE PORTARUM NUMERO.

C A P. VII.

Sicuti ea, quae dicta sunt, demonstrare Nolanos potentes, & magnos, atque illustres: ita valent ambitum, areamque urbis ipsam non angustam, ac hiantem, sed amplam, ac sane quam refertam extitisse, consentaneè significare magna n. magnos decent. Quinetiam licet certa ratione, atque mensura colligere ab eis fragmentis, reliquiisque antiquae urbis, quae adusque nostra tempora duravere, extantque, quantum areae urbs ipsa occupavit, quaque fuerit figura, & quanto sit ambitu circumducta; videre nunc namque est, duo memorata amphitheatra infer se distare circiter trecentis sexaginta passibus; passum esse audiendum est, spacium viii. pedum. Quinetiam singulorum amphitheatrum diametrum passuum esse quinquagenum; praeterque ea spectare licet, extra utraque amphitheatra per eandem restitutionem, in qua illa sita distant, alia vestigia, ac fundamenta magnorum aedificiorum; ut extra latericium, versus occasum aestivum, circiter centum passus, extra vero marmoreum, versus ortum hybernium, tantundem; amphitheatra n. extra urbem, aut intra, sed iuncta muris, aut muris vicina non poterant erigi: tempore n. belli plurimum potuissent officere, ac impedimento esse. Quamobrem collectis in eadem longitudine mensuris quinque, ut quae est inter amphitheatra, quaeque sunt duarum diametrorum ipsorum, atque praeter eas duabus aliis, quibus utrinque amphitheatra erant secreta a muris urbis, compertum est, diametrum urbis sexcentis sexaginta passibus patuisse. Quod si Nola rotunda erat figura, & crebris circumdata in orbem turribus, ut *Silius* cecinit, utque vestigia, & relicta fundamenta quoque nunc indicant, orbem undique, quo continebatur, monstrantia; fuit nimirum maximus urbis ambitus duum millium ac septingenti quatuor passus. Sexangulam vero urbem si in orbem circumdatam saltem intellexeris, singula ejus latera trecentenum tricennum passuum excurrere oportet; fuisse itaque minimum urbis ambitum duum millium passuum demptis xx. compertum est; sin vero duo decangulam mansisse urbem velles, ambitum patuisse oportet medium inter utroque mensus hocce: hoc est duum millium ac xx. septem passuum fere. Tantum ambitum continuisse urbem, illud quoque indicio est. Namque autore *Livio*, Marcellus ex tribus portis occurrere scitur Annibali urbem Nolam invadenti, quas portas tres

tres in eadem urbis plaga patuisse. oportet, atque intervallo vicinas: ut milites sibi propinquiore erumpentes, densius, ac tutius in adversos hostes incurrisent. Quod si illæ tres portæ non à se mansere averſæ, sed ex ordine, atque vicinæ, manifestum est, ab hisce ternas alteras averſas fuisse, atque inter utrasque à dextera ternas, à læva item ternas, omnesque fuisse xxi.; verum quatuor earum præstitisse principales: reliquas vero commodatarias arbitrandum est. Tot autem portas campestris, rotundæque urbis tantum circuitum, quantum diximus, exposcere, consentaneum est; porta enim altera ab altera illarum distare minore tractu non poterat, quam centenorum sexagenorum quinum passuum; majorem vero portarum numerum in eo circuitu, ambituque desiderare, est tempore pacis supervacaneum, belli vero non tutum; minorem vero numerum utroque quidem tempore & pacis, & belli minus commodum: pacis vero potius ineptum est.

DE EIS ANTIQUÆ NOLÆ reliquiis, quæ nunc apparent.

C A P. VIII.

Quatuor sunt, quæ nobis hætenus reliqua fecit urbs antiqua Nola, ut amphitheatrorum duorum partes quasdam, ut tumulos, ut pavimenta quædam templorum, ut fundamenta etiam terra testæ multorum ædificiorum; verum inter omnia hæc, certa & clara melius sunt amphitheatra, & tumuli. Amphitheatrorum igitur duorum, quæ dicta sunt, latericium adhuc servat ambitum, atque parietem exteriorem etiam supra fornices & arcus infimos: superiora vero corruerunt, videturque habuisse duos ordines fornicum. Namque paries exterior non usque adeo solidus validusque est, ut etiam tertium supremumque ordinem testudinum sustinere valuisse. Quare latericium amphitheatrum, etsi cum marmoreo area pari & æquo ambitu consentiat: eo tamen minus, & humiliter fuit uno ordine; marmoreum vero, quod nobis pueris magis corruptum atque dirutum erat, quam latericium, etiam paulo post fere funditus extirpatum est ab Urſo Urſino, Nolæ tum regulo, Nicolæ avi tui patruale. Is enim quum reficere, amplificareque regiam constituisset, omnia fere amphitheatri fundamenta fodiendo exhaust, totque quadrata marmora effodit, quos non solum primorem parietem regię, qui Aræum spectat, construere potuerunt & extollere, sed etiam ad magnum usum reliquæ ædificationis sufficere, inque multorum civium commoditatem concedere; atque præter ea vel quam plurima alia superesse, fundamenta ejus jacta adusque viginti pedes, ac è lapidibus quadratis, maximisque compacta ostendunt; antea vero quam ab Urſo excavarentur, extare nos vidimus duos arcus solos quadratis lapidibus compositos: quorum alter occasum hybernium, æstivum alter spectabat; & horum fundamenta fundamentis aliorum arcuum certo intervallo at-

Aque in eodem circuitu respondebant. Ex quo ordine, ambituque, atque arcubus clarescere licet, eo in loco amphitheatrum fuisse, idque altissimum: simul quia fundamenta erant amplissima, validissimaque tolerare superinjecti operis altitudinem: simul quod ejusmodi marmorea amphitheatra non minoribus ternis ordinibus arcuum erigi solent. Ea autem marmora quanquam innumera, tamen asperiora erant; non item pellicula, non peregrina; quamobrem in subditicio opere jacta, atque alia pulciora, effigiatæque adjecta crustationi esse oportuit, veluti etiam multa crustationis fragmenta reperta indicant, quorum & materia est pulcior, & ars, quæ in eis videtur, diligentior. Hoc opus nobilissimum extitisse, indubitatum est, ac maximo animo, ingenio, labore, sumptuque editum: sive ea marmora fuerint crate convecta Stabias, & Stabiis plauſtro Nolam, sive illa asperiora excisa fuerint de monte Gecala: peregrina verode Liguria Circæisve adveſta. Quam maximum extitisse hoc opus, ruina etiam testatur; dirutum enim ædificium verrucam grandem quasi naturalem extuberavit. In eo etiam opere certasse videntur Nolani cum Campanis; namque huic operi simile ab eis extructum fuisse manifestum est, duobus millibus passuum citra Vulturnum amnem, ubi tum Capua sita erat. Veruntamen Nolanis opus longe difficiliter extitit; illi enim per Vulturnum atque scaphis: Nolani vero Stabiis plauſtro domum cæmenta devexere. In quo nemini velim mirum sit, si videat in medio amphitheatro hoc marmoreo quædam ædificiorum vestigia: ut scalas singulas fornice testas, ac duas alias fornices, quæ in amphitheatro locum habere nequeunt, cujus medium vacuum erat & subdium; namque à posteris illa ædificata sunt: structura enim earum fornicum multo vilior est. Quinetiam eadem adjecta ædificia quadrata figuræ fuisse, indicant tum duo fornicum latera in angulum concurrentia: tum scalæ, quæ à cavædio ascendentes videntur tertio lateri hæsisse. Quamobrem speciem arcis præ se ferunt, quam aspicientes ii, qui posteris sæculis fuere, appellaverunt eam ruinam verrucamque, *Castellum ruptum*, censentes arcem fuisse, non amphitheatrum; sed amphitheatrum fuit non arx. Arces enim primorem murum solidissimum continuumque maxime volunt, non super arcubus pilisque erectum: sicuti suum est amphitheatri super pilis, arcubus, atque testudinibus in ambitu ductis extare; his enim sedilia attolluntur. Potuit autem hoc amphitheatrum supra triginta millia hominum spectatum excipere; singula enim sedilia in tanto ambitu ad septies centena capita facile capere, quorum ordines ab imo ad summum scandentes ad quadragenos, atque quinos deinceps subjecisse sibi convenit. Extra autem amphitheatrum latericium via ampla etiam nunc est, quæ recta tenditur versus occasum vernum, fertque Neapolim, quæ antiquæ urbis fuisse indicatur: partim quia locus is videtur semper appellatus fuisse *porta*, & sacellum quoddam quod illi adjacet, vocatum est *Sanctus*

Petrus ad portam : partim quia eidem viæ hærent tumuli quidam antiquissimi, idque & regione illius sacelli; sunt ejusmodi tumuli eleganter conditi, non etiam multum extantes: sunt ampliatusque rotundi, coronatique, testum quorum ab orbe exurgens pedetentim fastigiatur turbinaturque in apicem medium; structura intericia est, ac tam apte compacta, ut materia solida esse videatur; ab averso autem latere urbis, quod ad ortum vergit verum, via Lauriniana etiam nunc exit ampla, recta, oblongaque, quæ portam aliam urbis antiquam indicat, quæ aversa erat a porta Neapolitana, Item parvo tractu ab amphitheatro marmoreo recedens versus Arcum fanulum est: quod humi depressum est, atque pavementum tessellatum in eo cernitur, figuramque basilicæ habet: quæ nunc *sancta Victoria* nuncupatur, Quod templum Victorie prisca temporibus fuisse videtur; est autem hoc sacellum inter amphitheatrum & arcem præsentis urbis, In eadem parte arctica, atque majore recessu facto amphitheatro est *Episcopium*, in quo pavementum antiqui templi, quod Jovi dicatum erat, detegitur, quod nunc subterraneum sacellum est *beati Felicis*; atque prope ipsum alter locus etiam humi depressus comperitur, qui nunc vocatur *sanctus Apostolus*; sed ambos hosce locos depressos ejusdem templi Jovis extitisse partes, notum est, ut inferius dicetur. Adhæc parvo intervallo versus æstivum occasum secedens ab Episcopo, locus est etiam humi depressus; in quo erectis quibusdam pilis basilica constructa est, quæ nunc appellatur *Sanctus Felix in platea*: quod antiquum templum extitisse creditur; alterum enim templum super eo erectum est; sed ignoratur cujusnam numinis illud antiquum fuerit, Veruntamen hæc tria pavementa antiqua in eodem curriculo tractu consistunt, qui ab occasu æstivo in ortum hybernum distenditur: in quo, *Apostolus* est ab hyberno, *Felix in episcopo* est in medio, *Felix in platea* est ab æstivo latere. Nec alia pavementa, quæ humi sint depressa, apparent intra metas ambitumque antiquæ urbis; Veruntamen in eo jam memorato tractu, si quis episcopo per centum passus versus hybernum ortum recta processerit, obvius fit locus, in quo templum fuit Servatoris; nunc vero appellatur *sanctus Servator*; neque locus depressus est humi, ut illi; sed naturali solo est altior; præfens enim sacellum videtur esse erectum super fabricam atque ruinam antiqui: nam omnis ejus vicinæ solum extumescit ob antiquarum ædium ruinam; est autem hoc præfens Servatoris sacellum sub turre Megaldina præfentis urbis: idem adjacet muro cuidam, in quo porta urbis patuisse videtur, sed non antiquæ, sed ejus, quæ post casum antiquæ refacta modo quodam fuit. Præter hæc in media duorum amphitheatrorum distantia etiam inventa sunt marmora aliquot quadrata: inter quæ, unum erat incisum litteris dicentibus: **TEMPLUM AVGVSTI**, cæteræ deletæ erant; quæ certo argumento sunt, illic extitisse Augusti templum: ab hoc vero loco si quis recta inter austrum, &

occasum hybernum ad ducentos passus processerit, incurret fragmenta quædam, locumque, ubi quam plurima marmora quadrata effossa sunt tempestate etiam nostra, eaque Neapolim plaustris transvecta fuere a Carolo Carassa, ex quibus constructæ sunt omnes partes imæ ædium, quas ille edidit prope porticum, quod *segiun Nidi* vocant; hic igitur, ubi effossa sunt marmora, templum antiquæ urbis videtur extructum fuisse, quod fundamenta, quæ erant jacta domibus, latericia reperiuntur; non autem tanta congerie quadratorum lapidum stabilita. Atque illud templum credendum est, dicatum fuisse Mercurio: siquidem in quodam marmore inciso legimus L. Sattium fuisse magistrum & Mercurialem & Augustalem in urbe Nola: eundem vero virum magistrumque duorum vicinorum templorum mansisse, verisimilius est. Quinetiam ab Augusti templo recta in austrum proficiscenti trecentos passus, fit obvius locus quidam extumescens ob antiquæ fabricæ fragmenta; quas reliquias mporum antiquæ urbis fuisse, mensus atque rotunditas urbis ipsius ostendunt; Quinetiam illic portam cum turribus patuisse, qua Vesuvium versus ferebat, sicuti nunc via eodem ducens patet. Ab amphitheatro præterea marmoreo recta eunti versus Vulturium ventum ad centum passus, locus extumescens alter occurrit: ubi murus urbis retitisse, eadem ratione creditur: atque similiter porta cum turribus, quæ Sarnum, Nuceriaque euntibus iter præbebat, At vero, quod Annibal primum Nuceria via hac ipsa ad Nolam expugnandam venit, verisimile est ante hanc portam esse castra metatum, atque cum eo sub hac eadem urbis plaga illa illustri pugnatum esse pugna, in qua victor Annibalem docuit posse vinci. Inter autem Mercurii templum, atque portam Sarni, amphitheatrumque marmoreum, ac portam Vesuvii, passim effodiuntur ædium antiquarum fragmenta: item antiqua, oblongaque fornix inibi extat, quod nunc *balneum Ceccii* vocant, Quin etiam in omni ea plaga, quæ patet inter templum Augusti, atque portam Neapolitanam, latericiumque amphitheatrum, atque Mercurii templum, effodientibus antiqua fundamenta crebro passimque deteguntur, Regio demum septentrionalis, quæ est ab amphitheatro, temploque Jovis versus arcum, atque portam Abellæ, referta est fragmentis antiquarum fabricarum, usque adeo, ut terra cum intrito, lapillisque, ac frustulis mista sit, non modo altius tegantur ubique locorum fundamenta parietum. Aliquantulum quinimo parietis magni & solidi in eadem plaga extat; qui aut magnarum ædium fuit, aut templi magni, aut murus urbis, ut dictum est; refacta, postquam antiqua pessumivit, ceciditque aut bellis, aut pestilentia afflictata. Is vero paries distat a templo Jovis quadraginta passus, qua vergit ad Arcum; cui nunc parieti hærent ædes *Casarinorum*, & *Macceorum*, & *Fricolarum*, & *Tangorum*. Hæ sunt igitur reliquæ antiquæ Nolæ, quas area, urbisque sedes potuerunt ab injuriis temporum omnia conflu-

men-

mentium vindicare, nobisque usque ad hanc A tempestatem seryando transducere : Amphitheatra diruta, pauci tumuli, templorum magnorum pavimenta arctissima, atque deletarum ædium rudia, atque solo testa quam plurima fundamenta,

QUOMODO URBS SERVATA SIT ILLUVIONIBUS, QUÆ IN EAM INFLEXERINT.

C A P. IX.

Hoc in loco aliquantisper sistere gradum nos cogit ambiguitas quædam : siquidem tempestate nostra vidimus, illuviones magnas inundasse, superasseque quandam Nolanæ agri partem ; veluti eam, quæ incipit ab usque radicibus Gecalæ, ubi colles ejus in angulum protensi conjunguntur, procedensque circa amphitheatrum marmoreum, ac ante portam Vicanicium urbis præsentis, item circa templum Augusti, atque secus ambitum australem amphitheatri latericii, prolabitur ad usque paludes ; a principio scilicet usque ad finem veluti arcum laxum faciens, cujus convexitas versus Vesuvium vergit, estque longitudine duum millium atque quingentorum passuum latitudine vero trecentorum, Quamobrem non parvam antiquæ urbis partem in hoc ipso arcu, plagave illuvionibus obnoxiam mansisse, comperitum est ; omnis enim australis urbis regio in mediis illuvionibus constitit. Qui igitur factum est, ut illuviones nullas urbs, ager ve senserit, optimeque & in tota urbe, & in agro, & ædificatum, & habitatum, & cultum sit ? præsertim si illuviones natura ferente statis siderum curriculis fuissent erupturæ. Quam dubitationem statim delet mentio inducæ fossæ ; siquidem vîa, quæ Laurinum fert, a dextra etiam nunc retinet vestigium altæ fossæ ; quæ secundum eam protenditur ab aggere, qui sub Megaldina turris præsentis urbis est, quousque subiverit prope angulum, quem Gecalæ colles claudunt. Contra vero alterius fossæ vestigium apparet : quæ ab aggere, qui sub turri rotunda exurgit, incipiens versus occasum recta excurrit secundum viam, quæ à porta, quæ nunc clausa est, exibat ; hæc duæ utrinque fossæ in eodem recto tractu manent, quas intercedere oportebat fossam aliam subterraneam, veluti magnum aquæ ductum per urbem veterem ductam, utrasque utrinque contingentem : quæ nunc est præsentis urbis meridionalis fossa, à Megaldina per Vicanicium ad Rotundam turrem excurrans ; fossa vero, quam versus occasum descendere diximus, ad paludes declinat ; quamvis non appareat, quo progressu in paludes evadebat ; est enim magna ex parte æquata solo ; in paludis vero parte, quæ vicina Nolæ est, iterum fossa alta edita est, quæ recta usque ad Clanium fluvium producit, quem *Lagynum* corrupto verbo Græco vocant Nolani : quod dicere debent lagynum ; *λαγυνος* enim Græcis significat non modo vas, sed etiam receptaculum

quodcunque, in quod aqua liquoresve excolantur & influunt ; nam in eam fossam omnis fere aqua palustris, quæ prope Nolanam stagnat, furtim penetrat. Quamobrem à radicibus Gecalæ ad usque Lagynum fossa alta ducta erat : in quam omnis aqua, quam Gecalanzæ valles atque radices imæ in campum Nolanum profudissent, excipiebatur : atque per eam in Lagynum, Claniumque amnem defluebat. Quamobrem ubi non impedita aqua alveum curriculumque inveniebat, tum stagna lacusve nullus in agros urbemque exurgere quibat ; servabatur quoque ea fossa, sicuti Lagynus hucusque servatus est. Augusto enim mense, quum aquæ funditus ab æstu fervoreque solis existeret, Lagynus quotannis expurgatur excavaturque (sicubi ripæ corruerint) ut hyberno atque verno tempore expeditus alveus aquis in Lagynum fluxuris paretur ; cavatur autem à cunctis paganis in agro Nolano colentibus, jussu ac more antiquo proæctis. Hoc itaque ingenio & ager, & urbs vetus ab illuvionibus vindicata est, Quod si ea fossa nostra tempestate, atque septuagesimo ante anno servata fuisset, non tantam civium suorum stragem semel atque iterum Nola vidisset, Nique futurum eadem excavetur, toties pestilentiam expectare urbem necesse est, quoties longa pluvia valles Gecalanas complevit, ac in agrum Nolanum illuviones erumpentes profuderit,

QUOUSQUE PROTE- nus sit Nolanus ager,

C A P. X.

Si quæ dicta sunt, vera sunt : videtur, ut et Nolanorum agrorum fines fuerint ampliores, quod cives censi sunt plures ; quoque urbs ipsa grandiori area fuit dilatata ; idem vero exquisitius quisque atque facillime dignoscere ex his, quæ dicemus, poterit ; a Nolanis enim vel ad hæc tempora ager possessus est is, qui si non Clanium usque fluvium, aut ejus fontes, tamen ad usque Mephitim, putidarumque aquarum concas protenditur, ab urbe Nola initium sumens ; fontes autem Clanii ad occasum æstivum vergere, dictum est. Itidem recta progredientes ab urbe per octo milliaria versus occasum hybernum, assidue super agrum calcabant Nolani ; quousque venissent ad terminos agros Neapolitanorum, Erat autem finis is intra radices sinistri occidentalisque cornu Vesuyii montis ; quo in loco, quum lis de finibus agrorum cum Neapolitanis orta esset, & ad eam arbitrandam missus esset à Senatu Rom. Q. Fabius Labeo, judicium vasrum ab eo latum est de agrorum terminis, Siquidem is, quum ad locum venisset, cum utrisque separatim locutus, ne cupide quid agereat, ne quid appeterent, atque ut regredi quam progressi mallent, Id quum utrique fecissent, aliquantum agri in medio relictum est. Itaque illorum fines sic, ut ipsi dixerant, terminavit. In medio relictum quod erat, po-

Rom,

Rom. adjudicavit : qui vel usque ad nostra tempora *Campus Romanus* appellatus est ; cuius meminit Cicero, atque Val. Maximus. Si quis igitur limitem ducat à fontibus Clannii, vel à Mephiti adusque Romanum hunc campum, certo novit confinia Nolana, quæ tum in occidentem plagam protendebantur; quod eo præsertim credere est, quod intra hosce terminos nullum oppidum alicujus nominis extitisse constat. Nostra quinetiam tempestate Nolanum solum fere porrigitur ab usque urbe adusque radices dextri, ac orientalis Vesuvii cornu : videlicet ad terminum, qui inter verrucam, quam nunc *Altorellam* appellant, & dextras Vesuvii radices interiacet. Si ergo intellexeris duos terminos, alterum ab urbe adusque Campum Romanum, alterum item ab urbe versus Vulturum ventum, protensum adusque Altorellæ metam, clauderis intra eos omnem australem sortem Nolanzæ possessionis ; in qua Vesuvii montis iuga, quæ vergunt ad arctum, concepta sunt ; compertumque cum sit, nullum oppidum clari nominis tum, quum Nolani florent, inter Vesuvium, urbemque Nolam stetisse : etiam manifestum est, omne id Nolæ possessionis fuisse, quod claudit limes ductus à Campo Ro. ad verticem Vesuvii montis, ac à vertice ipso ad Altorellæ terminum. At vero quod intra hos terminos cadit Octavianum oppidum, cuius nunc etiam possessiones extenduntur usque eo, quo dextrum cornu Vesuvii declinat, ac ubi sunt agrorum confinia Pompejorum, qui hodie *Sanctus Petrus Scaphata* nuncupatur ; iccirco eodem usque promotos Nolanos agros fuisse, par est. Namque quæ Octavianorum sunt, quum ipsi fuerint prius Nolani pagani, posterius vero Octavii Augusti, à quo nomen id sibi traxisse videntur, ea omnia Nolanorum dominatu subiecta fuisse oportet ; à vertice itaque Vesuvino, per orientale ejus cornu, ad Pompejorum confinia deductus limes, atque per lævum adusque Campum Romanum porrectus, claudit omnem meridionalem Nolanorum agrorum possessionem. Adhæc versus ortum verum via, quæ ab urbe Laurinium oppidum fert, nunc etiam euntes campum Nolanum calcant : quousque ad fossam quandam, turremque pervenerint, quæ sub colle australi Gecalæ erecta est, quæque *Martiani Turris* appellatur ; hic enim sunt confinia Nolanorum & Lauriniensium ; ducatur itaque linea à cornu lævo, orientaliqve Vesuvii, confinia usque Pompejorum, ac sciadat de monte Sarno omne id cornu, quod versum est ad occasum, protendaturque usque ad hanc Martiani turrem, ipsa terminabat Nolanum campum ea parte, quæ est ortus hybernus ; ab urbe quinetiam versus æstivum ortum recta euntibus finis Nolani agri etiam nunc occurrit illic, quo declinans finit collis Vesuciani : in eo enim angulo jacent campi Tophinensium, & Gallensium. Tophinum enim, & Gallum pagi sunt Nolani. Proinde limes ductus à turre Martiani super colles, adusque declinationem, cornuque collis Vesuciani, claudit Nolanum agrum, qui vergebat ad ortum verum & æstivum. Ab hoc de-

mum ipso cornu ductus limes adusque Clannii fontes, Mephitimve, unde profecti fueramus, etiam nostra tempestate terminat agrum Nolanum : qua spectat septentriones. Hos fuisse agros Nolanorum, exactiore ratione ausim asseverare. Quod si nostra tempestate in eo agro sunt in casu Marianum, vel ut ajunt, *Marilianum*, & Pompejanum, quod *Pomilianum* nunc appellant : ad meridiem vero *Sancta Anastasis*, ac *Summa* oppidum, & *Octavianum*, quæ intra radices Vesuvii existunt : item ab oriente *Palma* oppidum, & *Democella*, quæ ad radices Sarni montis est, qua is vergit in occasum : atque postremo à septentrione Titianum, quod *Cicianum* vocant : nihil inquam hæc turbant eos, qui dicti sunt agrorum fines. Omnia enim ea oppida fuere pagi, & villæ, ruraque Nolanorum : quæ à Romanis empta (ut sit) aut rapta cæpere primum seorsum, atque per se agere, deinde paulatim crescere in speciem oppidi. Demum declinante Nolana potentia, partem Nolani agri veluti proprio jure, quam nunc possident occupavere ; licet hoc ipsum discere à T. Livio. *Sylla*, inquit, *Nolam à Samnio recepit, & legiones in agros captos deduxit, eosque illis divisit*. A Cicerone quoque libro decimo tertio epistolarum est cognoscere, hæc fuisse Nolanorum ; scribit enim hoc pacto : *& alicui des negocium, qui querat, Q. Faberii fundus nunquis in Pompejano Nolano venalis sit*. Est autem Pompejanum Nolanum, quod *Pomilianum* hodie vocant. In quo Cicero addidit verbum *Nolano* : ne si scripisset in Pompejano solum, intellectum fuisset in Pompejanorum agro. Fuisse autem aliquos agrestes Nolanos, etiam Livius docet : *Dictator*, inquit, *Cl. Petelius in Campaniam reditum fecit : maxime ad Nolam armis repetendam ; eo se intra mania sub adventum dictatoris, & Samnitium omnis multitudo, & Nolani agrestes contulerant*. Vera quinimo esse ea, quæ diximus de agris, ex hisce, qui velit, conjectari valuerit ; labefactam n. multis temporum injuriis Nolanam rem excepit posteritas, atque recordata Nolani nominis, tum pudore, tum reverentia superioris urbis excita est, atque testificata quodammodo Nolanorum jus & dominationem in hæc ipsa omnia loca, quæ ausa sunt, tanquam fugitivi à dominis, atque membra à corpore abducere se. Nolæ namque urbi vel maxime afflicte cum omnia hæc, tum aliaquoque plura oppida obnoxia fecit, ut non modo jure civili, sed etiam pontificio regerentur ab ea ; quod usque ad nostra tempora servatum est : quamquam aliqua eorum nunc jura civilia non capiunt ab urbe, cuncta tamen dicto parent, ac pontificio jure à Nolanis gubernantur, Marianum n., Pompejanum, Sancta Anastasis, Vallis, Summa oppidum, jure pontificio urbis sunt Nolæ. Octavianum vero, & Palma utroque jure gubernantur ab urbe. Laurinium vero, Bovianum, ac Abella oppidum, quæ extra agri Nolani fines erant, etiam utroque jure ab urbe Nolæ reguntur ; at Montefortium, quod intra valles, & confinia Hirpinorum extractum oppi-

pidum est, jure communi solummodo ab urbe nostra moderatur. Ticianum autem in causis solis criminalibus Nolano judici pareat; à Stabiis demum quocannis magnus atque albus agnus cum cornibus auratis Nola ad præfulem mittitur.

UBI LOCORUM STABIÆ fuerint, & unde Nomenclatura Vesuvii montis,

C A P. XI.

EA, quæ ante dicta sunt, jam postulant, ne amplius differamus, docere, ubi nam loci antiquæ Stabiæ steterint, sitæve fuerint. Namque clari viri sunt, qui scribunt, Stabias esse, quod *Castellum maritimum*, aut *Castellum ad mare* hodie vocant; quod verum non est. In quo, ut ea res apertius intelligatur, audire oportet ea, quæ Galen. lib. 5. curatoris artis de Stabiis scripsit; solus enim is rem omnem explicuit quam enucleatissime; cujus verba hæc sunt: *Stabiarum sedes ad mare adjacent, atque ad imum littus Surrentini sinus, qui Surrentum Neapolimque interfuit; & Stabiæ potius à Surrentino latere sint. Est autem in toto hoc latere magnus collis, atque oblongus, excurrrens in mare Tyrrhenum, atque sensim declinans occasum versus; non n. recta in meridiem protenditur. Idem mons tanquam turris vallum obiectus orientalibus ventis Vulturno, Subsolano, atque Aquiloni, ipsam sinum tuetur. Quinetiam eisdem Stabianis sedibus conjungitur mons alter excelsus, qui prope imum litus ipsius sinus est; quem montem antiqui Romani scriptores, atque qui nostra tempestate sunt elegantiores, appellant Vesuvium. Veruntamen celebre atque novum nomen monti Lesbius est; omnibus notus est quod à profundis sedibus ignem excitum cacumine hians eructat, qui (ut arbitror) plurimum confert ad desiccandum aerem, qui ea loca circumdat; quanquam etiam absque eo igne idem aer suapte natura sicciore est, quando neque lacus aliquis, neque paludes fluviusve alicujus momenti resistant, fluitve aliqua in parte sinus: ventis vero cunctis, qui ab arcto occasu æstivo perflant, Vesuvius is ut provallum obest, inter imum sinum atque arctum excurrrens versus vernalis occasum; sæpe quoque numero cinis ab eo eiectus, adusque mare devenit; quæ sunt reliquæ combustæ jam materia, atque ejus, quæ nunc etiam comburitur; hæc omnia aerem illum sane quam siccum reddunt. Hæc Galenus; quæ sicuti nullo pacto congruunt Castellum maritimo, ita exactissime consentiunt cum eo loco, qui *Turris Nunciata* nunc appellatur, Castellum n. maritimum non est in imo sinu, sed in latere, atque intra montem Gaurum, qui in Tyrrhenum mare protenditur, ac parum distat à Gaurano oppido, quod corrupte dicunt *Granianum*; parum etiam abest à Surrento. Turris vero Nunciata in ipso imo sinu est: quanquam lunate dirimente sinum, atque ejus imum litus in duo latera, hinc Surrentinum, hinc*

Neapolitanum, ipsa Turris magis est à latere Surrentino, sicuti Vesuvius à latere potius est Neapolitano. Quinetiam agri Castellii sub Gauri monte patent, atque citra hocce sedet ager Pompejorum, quos Sarnus fluvius alluit. Vesuvius vero multo occidentalior, ac citerior Sarno fluvio jacet. Quamobrem Vesuvius non conjungitur cum Agro Castellii interiacentibus Pompeiis: contra vero ager Turris in eadem ora continetur, quæ citra Sarnum fluvium est, atque dextrum orientaleque cornu attingit Vesuvii; is enim ager inter Vesuvii dextrum cornu, atque ostia Sarni extenditur. Quinetiam ignis, & cinis ignescens, qui à Vesuvio ad mare devolvitur, per agrum Turris, non autem per agrum Castellii descendit. Quare aer Turris magis, quam Castellii ab eo desiccatur, Quinetiam Galeni dictis consentiunt, quæ *Plinius Nepos* ad Tacitum scripsit. *Rectum*, inquit, *ipse cursum, rectaque gubernacula in periculum tenet, adeo solutus cunctis, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, diceret, enotaretque, iam navibus cinis inciderat; quo propius accederet calidior & densior; iam putrescentes etiam nigrique, & ambrusti, & fracti igne lapides; iam vadum subitum ruinaque montis littora obstantia, cunctatusque paulum, an retro flecteret, mox gubernatori, ut ita faceret, monenti: fortes inquit, fortuna juvat. Pompeianum pete, Stabiis erat: diremtus sinu medio.* Hæc *Plinius*, quæ naviganti versus Vesuvium, Turremque Nunciata contingere necessum est; ei vero, qui ad Castellum maritimum tenderet, non possunt; semper secunda navigavit *Plinius* Vesuvium versus, nequaquam reversus est, aut aliquo pacto divertit, petens namque Castellum, divertisset iter. Quare Stabiæ in ea regione erant, in qua Turris Nunciata nunc est. Est autem hæc Turris oppidulum cum villis, & emporiis, quæ Nolanorum quoque erant, in quas abiere antiquæ Stabiæ, ut *Plinius* testatur. Verum hoc oppidulum pagus tractu distat à mari: Stabiæ vero maiore intervallo à mari aberant, atque magis versus montem secedebant. Jacet hoc oppidulum ad imum littus Surrentini sinus, atque ab Arcto cornu orientale Vesuvii; ab occasu vero Heracleam, vel ut alii dicunt, Herculanum, quam nunc *Turris Græci* vocant; ab ortu Sarnum fluvium, & Pompejos confines habent. Verum enim vero his, quæ dicta sunt, constare videtur *Columella* canens: *Fontibus & Stabiæ celebres, & Vesuvia rura*. Namque circa turrem Nunciatæ nulli sunt fontes, propter quos illa tantopere celebraretur; si fontes pro puteis, qui parum illic alti sunt, usurparit, à quibus aquæ illimes hauriuntur. Nec desunt, qui in ea sententiâ sunt, *Columellæ* tempestate plures fuisse fontium scaturigines, quæ nunc exeso littore teguntur à mari, in quo etiam se vidisse ajunt, dulces aquas ab ima salsa veluti bullientes: idque crebris in locis exurgere. Aut legendum est non *fontibus*, sed *statibus*; status enim *Fayonii*, *Aphrici*que illic perpetui, atque placidissimi incrementum; à mari enim ejusmodi status, & auræ

auræ excurrentes Heracleam, atque Stabias perflant; ac nullo impediēte montis iugo transeunt in campos Pompeianorum, atque Nucernianorum. Quamobrem omni ei oræ, in qua Stabiæ sunt, atque Heraclea, summam cum amœnitatem, tum salubritatem pariunt, ut etiam *Strabo*, & *Galenus* testantur; neque silentio prætereundum est caprarum lac huius Vesuvianæ oræ, quod Stabias quoque indicat; non quidem inquam, quia *Galenus* primus id summopere laudavit, eoque plurimos curavit, verum etiam quod à salubritate laudatum erat (ut idem autor scriptum reliquit) atque idcirco in usu magnè prius habitum fuerat, *Galenus* deinde commendavit, factum est, ut magnopere homines uterentur: quod usque ad nostra tempora servant Stabiani, atque Heracleenses; pascunt enim per radices, jugaque meridionalia Vesuvii montis plurimos caprarum greges, idque ad usum solummodo lactis: quod perparum coactum tēerrimumque fœcellulis planis excipientes, ad circumpositas urbes convehunt cotidie, ad quas statim tempore matutino facile pervenire possunt; proinde Neapoli, Nola, Sarni, Nuceriæ, cæterisque in locis vicinis haud pluribus XII. passuum millibus magna pressis lactis copia Stabiani divenditur. Quanquam hoc ipsum potius Heracleenses, quam Stabiani nunc faciunt; hi enim perpauci sunt, Heracleensium verò populus multo maior. Illud insuper minus prætermittendum est, quod *Galenus* superioribus monstravit inter scribendum; *Monti*, ait, *Vesuvio* nomen esse *Lesbium* insignis atque novum. Namque mutata litera L. in B. atque V. vocali interposita, fit de verbo *Lesbius* Besubius: ac deinde *Vesuvius*. Latina enim oratio non facile patitur literam S. ante B. sicuti S. cum P. frequentissimè conjungit. *Lesbius* itaque appellatus mons est, quod in eo Lesbii patræ exeuntes aliquando incolere; quod verisimillimum est: siquidem legitur apud *Solinum*, Lesbios imperium maris aliquando tenuisse, ipsumque amissuros multo antea Sybillam Erythræam præmonuisse, aut quoniam Lesbii ob quandam orationis turpitudinem infamantur à scriptoribus: unde *Lesbizire*, proverbium factum est, quod est inquinare cum os, tum alia, aut iniustis aut obscænis dictis; & alterum proverbium: *Lesbiis digna*: quum fœda, inquinata, turpia, injustaque significare quisquam velit. Vesuvius enim cacumine hiantē tanquam ore aperto cineres, ignesque eructans fœdat omnem oram, quæ ei subiecta est. Nec ignoramus in quibusdam codicibus etiam antiquis scriptum esse Besbium, atque plerosque dixisse *Besbium*, non *Lesbium*. In quo si qui sint, qui magis ament legere Besbium quam Lesbium, ne crebro acceptam distinctionem mutant, nihil moror: modo videant per quam facile diuicideque verbum Besbius etiam deductum esse à verbo Lesbius, ratione atque modo, quem diximus. Nec erit ab re arbitrari Besbium dictum esse non à Lesbiiis, sed ab duce aliquo Pelasgo, qui in eo monte damnatus aliquando, fecit loco nomen, Pelasgorum enim nomen *Besbicos* u-

num ex propriis est, ut *Stephanus* scribit: à quo nomine litera C. exempta, besbius remansit. Neque quinetiam veri dissimile est, Besbium dictum esse à gigantis nomine *Besbicos*, qui nomen indidit insulæ parvæ, quæ prope Cyzicum extat, ut idem autor refert; mons enim Vesuvius, quum usque ad imum pertusus, cavernosusque sit, videtur etiam excavatus esse, quæ opera sola gigantum esse creditur; gigantes enim, quorum princeps fuit Besbicus, leguntur excavasse littora, atque per maria devolvisse saxa: ut ostia Rhyndaci fluvii clauderent. Ex quo nomine litera utraque B. mutata in V. consonam, atque altera vocali V. iniecta, effectum est verbum *Vesuvius*. Quod si prisci favillas nuncupavere *vesuvias*, ut quidam arbitratur Latinus Grammaticus, erit *Vesuvius* Latinum verbum: dictusque Vesuvius, quasi favillosus ob crebras favillas, quas eructare olim solebat, cui addita litera altera V. fit Vesuvius: & mutata utraque litera V. in B. fit Besbius. Ad hæc licet homini Latipo verbum idipsum exquisitè monstrare, Latinum esse, compositumque ex tribus, ut de particula adauetrice, & *sus* dictione, quæ motum ad superiora ostendit, & *via*, nomine, quod iter vult significare; hoc est, mons, in quo perquam arduum sursum iter fit, si quando cacumina Vesuvii ascendere volentibus ardua adscendendum juga deinceps occurrunt: veluti Joannes Antonius Dondus Cremonensis vir omni literarum genere redimitus interpretatus est. Quare à loci proprietate factum nomen est *Vesuvius*, à quo & per mutationem, & per exemptionem literarum & *Besbius*, & *Vesuvius* attendere quam facillimè potest. Veruntamen quod gens Campana antiquior fuit Græca, quam Latina, placet locorum nomina antiquissima Græca potius, quam Latina esse reputare, atque rationibus Græcis magis, quam Latinis interpretari.

DE STUDIO, ET BENE- volentia Divina erga Nola.

C A P. XII.

Quis, rogo, non asseverare fuerit ausus, illud favore Divino quodam contigisse laboribus, genioque, ac sedibus Nolanis? Secundo n. bello Punico tum præsertim, quum res Romana ubique terrarum afflictata esset, maxime clade ad lacum Thrasimenum, & illa omnium truculentissima, quæ ad Cannas suscepta est, extaretque Annibal cunctis tum terribilis, tum omnibus appareret invictus: Nola duntaxat concessum fuit à Deo optimo maximo, ut in eius conspectu Annibal primum Romanis, Nolanisque terga verteret, vincique posse monstraretur; atque deinde sæpius apud Nola relictus, victus, atque in castra fugiens reclusus sit: qui nullis unquam antea in tot quæ gessit bellis, vertisse terga hosti legitur. Quæ nota tanta fuit, ut cæteris illius belli temporibus non solum superior nusquam evaserit Annibal, verum etiam

etiam longe inferior habitus sit, ac veluti pedetentim confesescens tandem, propulsus sit Italia. Apud Nolam quoque minimo abfuit Annibal, ut à Marcello obtruncaretur: iterumque illi arma ferenda Feretrio Jovi darentur. Veruntamen interim ipse periculum evadens reliquit puerum dilectissimum Cynipa, deliciasque suas, cui casidem L. Pauli dono dederat: quo obtruncato ab illustri juvene Pediano Patavino, insignis illa galea Romanis restituta est. Quis non etiam nutu divino illud urbi Nolæ evenisse affirmaverit, Cæsarem Augustum in ea diem claudere? quo in obitu (ait Dio) stellas comatas, atque sanguinolentas visas esse. Qua pro re a Tyberio templum Augusto erectum, atque dedicatum est Nolæ: ut idem autor, atque *Suetonius* scribunt, nosque eius sedes, & vestigia vidimus. Quis etiam non ad deos referat, rem Nolanam spectantes? vasta illa incendia Vesuvii montis accidisse tempestate, & imperio potius Titi, qui liberalitate, & bonitate sua pessundatam ab illa conflagratione Campaniam restituit; ut *Suetonius* autor est. Quorum malorum non parvam partem Nola sortita est. Namque tametsi in urbe nihil damni susceptum est: in pagis tamen, qui circa Vesuvium erant, detrimenta multa subivit. Ni illud multo benignius existimandum sit, Nolam ipsam non eis, aliisque Vesuvinis incendiis deletam esse, veluti Heraclea, & Pompeii fuere consumpti. Agrum quoque, urbemque Nolam à torrenste Abellano defensam esse, quum illi ruenti quasi obex collis oppositus sit, sola benignitate, & voluntate divina actum esse impium est ire inficias. Magna quinetiam benevolentia Nolam, agrumque Nolanum dii persecuti sunt, ubi profusione quadam non solum liberalitate tot gratiarum hunc adornavere, quas tum quis à deo optimo profectas esse, evidentissime viderit, quum innumeras urbes agrosque compererit omnibus, aut plurimis eiusmodi gratiis privatos. Demum quis non aseverare ausit etiam illud studio, atque decreto quodam divino esse Nolæ tributum: Neminem in Italica terra tempestate prisca regem aut ducem insigniri ornarique excellenti corona potuisse, nisi illam illi Nola misisset? Siquidem melilotos, quam *sertulam Campanam* nomine vocant, herba florida est; ac in Italia laudatissima ea est, quæ in Campania nascitur; coronas ex hac antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulæ: quod occupavit, ut *Plinius* testatur de coronis scribens. Veruntamen *Campana* appellata est, quæ circa Nolam pulcherrima Italicarum omnium oritur, ut *Dioscoridem* docuisse memoravimus. Arabes autem secuti potius usus, nomenclaturamque Italicorum, quam Græcorum etymologiam, herbam appellaverunt *Elcilemelicum*: quæ vox quadrat cum Latina voce, quæ corona regia est, ut interpretatus est *Symo* vir Arabicæ linguæ peritissimus. Quamobrem ex herba ea coronæ regum, vel ferta contexebantur, sed laudatissima: quam solummodo Nolanum agrum ferre, benignitati divinæ placitum est. Neque mos coronandi ille vetustissimus apud Nolanos deletus, oblivioni traditus est. Ve-

re n. adolescentuli, puellæque ex ea herba floridissima concinne affabreque intexere corollas, illisque capiti apte impositis cantando tripudiare solent. Illud quoque ad benignitatem divinam referendum: quod Nolæ urbi non modo alia multa, sed etiam vim campanas inveniendi largita est: ut opera Nolana ubique terrarum sacrificiis atque carimoniis, quæ cum divis, tum ipsius erga majestatem agerentur & ornamento, & adiumento forent; atque ut parum dignæ reputabantur regum coronationes, nisi sertula Campana fuisset intexta, ita divina officia ut occulta transigerentur, ni campanæ illustrarent vocalitate. Nam ut sertula nuncupata est Campana, quod Nolæ optima oritur: ita id semivivum instrumentum campana nuncupatum est, quod Nolæ inventum; atque eam ob rem Nola sibi insigne solam campanæ figuram assumpsit, atque prætulit: quod usque ad nostra tempora in faciendis lignis usu servatum est. Quas ob res Nolam, sedesque Nolanas magnas, sacrasque esse aulim affirmare, si sacra, magnaue solum, aut ante alia dii & spectant, & colunt, & amant.

DE NOLANORUM FIDE; semelque incepta amicitia, ac semper servata.

C A P. XIII.

Illud insitum esse Nolanis ingeniis, comperitum est, fidem datam atque semel inceptam amicitiam semper servare: idque ad ultimum, vel incidentibus, imminutibusve periculis maximis, patriæque ipsius expugnatione, ac interitu; bello namque Samnitico Nolani foedere; & amicitia cum Samnitibus conjuncti, non eam prius frangere solvereve voluerunt, quam incursiones in agrum passi sint suum; multitudinem Samnitium in urbem, ut municipes proprios receperint: incendia omnium suburbiorum spectarint: demum urbem ipsam expugnari atque capi viderint; tulere Nolani hæc omnia, quum à Cl. Pœtelio dictatore urbs Nola capta est, ut autor est T. *Livius*; secundo deinde bello Punico quantam fidem Romanis Nolani servarint, monstravit tum Herennius Bassus, quum respondit multa promittenti, ut se darent Annibali, hisce amici veri verbis: *Multos annos iam inter Romanum, Nolanumque po. amicitiam esse, cuius neutros ad eam diem peniteret: & sibi, si cum fortuna mutanda fides fuerit, se-ro jam esse mutare eam, dedituris se Annibali non fuisse accersendum Romanum presidium, cum iis, qui ad se tuendos venissent, omnia sibi & esse consociata, & ad ultimum fore; hæc ille.* Quæ omnia facto comprobata ostensa sunt; namque postquam Nola capta fuit à Cl. Pœtelio, cum Romanis amicitia usque aded magna stabilisque iacta fuit, ut nusquam ab eis aliqua fieri potuerit alienatio. Et in eodem bello in fide manentes Nolani, sæpe se, patriamque summo peri-

periculo exposuere ; ter enim Annibal Nolanum summo conatu aggressus est. In quo nemo magnitudinem Nolanæ constantiæ æstimare certo quiverit, nisi qui senserit, pavescere Romanos, Romamque totam contremiscere tum, quum Annibalem castra adversus urbem Romam movisse nunciatum est. Quinetiam Capua, Samniumque Annibali jam dedita exclusam Nolanam à Romanis (quum ipsa interjacerent) propè fecerunt : atque eam ferè undique hostilibus circumdedere ; nec ob hæc ipsa unquam à fide discedere placitum est Nolanis, sed potius in fide manentes totum ferè Samnium incursionibus devastare. Neque si plebs Nolana spe effugiendi incommoda, quæ obsessi ferre solent (Annibali n. favebat) ideo Nolana res infida est habenda ; urbs enim civitasque propriè illud est, quod caput est, atque melior pars, qui Senatus, & primarii urbis existunt ; sicuti enim in exercitu omnes milites imperatorem ducemve sequuntur ; qualisque hic fuerit, talis exercitus æstimatur, (quanquam plerique milites averfi sint animo ;) similiter habet res in urbe atque populo. Qualis videlicet fuerint senatus, primariique, talis cunctus populus est habendus, vel si ab illis averfa fuerit plebs ignara atque timidula. Num majora polliceri, offerre Damoni Phintias valuisse iis, quæ po. Romano Nolani obtulere, & milites paratos ex formula esse, & si pluribus opus esset, plures daturos, & quicquid aliud imperaret, velletque po. Romanus, enixe facturos : ad id sibi neque opes deesse, animum etiam superesse ? Privata verò conditionis hominis fides, & constantia quam inferior fuit illa L. Bantii ? qui po. Romano ne fidem solveret, datumque locum in ea pugna, quæ ad Cannas commissa est, linqueret, maluit ab hostibus obtruncari ; quare vulneribus prope confossus inter occisos semianimis inventus est. Idem deinde recordatus veteris amicitiae Romanæ monente Marcello aded cæterum egregiè se gessit, ut homo sociorum rem Romanam fortius, ac fidelius juverit : testis est T. Livius. Fidei demum servandæ Nolanis insitum ingenium causæ potissimum fuit, ut sæpius urbs capta expugnataque sit, desciverit nunquam. Ita ergo se habens, primum à Cl. Lætelio magno cum damno capta est, tum, quum bellum Samniticum gestum est. Deinde bello sociali, quum L. Cæsar cos. male adversus Samnites pugnavit ; tum enim Nola colonia in potestatem Samnitium cum L. Posthumio prætoris venit, qui interemptus est. Tertium Civili bello, in quo Marianis partibus hæsisse videntur Nolani ; tum enim Sylla Nolanam à Samnio recepit, & legiones in agros captos deducens, eos illis divisit. Quarto à Mauris Vandalisque anno post Augustum quatercentesimo, ac quinquagesimo, quo tempore Paulinus Nolæ Episcopus erat, urbs omnis direpta atque vastata est. Anno quoque ferè millesimo quadringentesimo post Aug. decem & octo menses obsidionem regiarum copiarum pertulit Nolana Civitas, ne Nicolam Ursinum regulum suum proderet. Paucis annis post illud facinus præteritis, Blasius quidam, qui cum tur-

amis militum aliquot mane summo capta clanculum urbis porta, Nolanam intravit, regiamque militibus circumsepfit, ut Raimundum Ursinum Pyrrhi filium manu caperet (erat enim is tum puer, ac Nolæ regulus) eo enim capto sperabat Blasius urbe potiri. Nolani verò id sentientes, facto civium armatorum cuneo, statim tempore Blasium aggressi sunt, eumque urbe pepulere, ac regulum servavere. Porro nostra tempestate quum Carolus VIII. Gallorum rex deiecisset de regno Ferdinandum Neapolis regem, fractæque, potius extinctæ essent regiae vires, atque confugissent Nolanam Verginius, atque Nicola Ursini genere, atque Ferdinandi duces illustres : quorum Nicola avus tuus Nolæ regulus tum erat : pauloque post huc adventassent turmæ aliquot equitum Gallorum, qui recepti sunt à ducibus hisce in urbem, posteraque die duces ipsi à Gallis capti essent ; dicentibus eos jure belli capi debere, atque idcirco volentibus illos ab urbe abducere, Nolani obstiterunt ; postulantes, ne regulos suos extra urbem abducerent, quousque ab eorum Rege decretum esset, an duces jure capti essent, nec ne ; de hoc enim ipso lis contentioque erat ; quibus Galli, ut eorum animum, qualis esset, explorarent, dixere : an dum id à Rege judicatum sit ; vos solvere velitis militibus nostris cunctis expensas ; namque si velletis, nos eos fortè non abduximus. Nolani se id, quod proposuerant Galli, facturos animo perquam libenti, responderunt ; at verò Galli metuentes sibi, duces eos ab urbe Nola abduxere, minitandò Nolanis, quod tantum pro eis regulis adversum Gallos auderent. Duces verò paucos post dies soluti evasere. Quantum ament fidem Nolanis homines, indicat quoque odium summum atque convicium omnium in eos, qui fregisse fidem comperiuntur ; siquidem ubi quisquam non servasse fidem infamatur, statim tempore à cunctis maximo odio habetur, digitoque monstratur, atque illum tanquam scopulum quisque vitat, ac fugit. Quumque fortè cum ejusmodi fidei corruptore aliquo rixari acciderit, tum populi convicio prodicionis tanquam vehementissimo istum extemplo laceffunt. Ad hæc non facile in aliis locis tot paria amicorum offenderis, quot Nola semper scatens producit, & alit. Neque cum civibus Nolanis solis amicitia percrebescit ; verum etiam cum externis plurimum solet coalescere. Quod non spe lucri quidem Nolani agere usquam sunt comperti, veluti quamplurimi idipsum de industria, & arte quadam facitavere, sed idea, & amicitia ipsa sola gaudentes.

D E S T U D I I S N O L A N O R U M.

C A P. XV.

IN omni rectè constituta atque ordine fundata Republica quinque studiorum genera semper antecelluisse, compertum est. Divinorum cultum, philosophiam, artem militarem, agriculturam, atque

que mercaturam; hæc omnia, vel non par-
va Nolanis tractare placuisse, apertissime
demonstratur. Divino namque cultui enixe
navatam à Nolanis operam priscis illis sæ-
culis testantur nobilia complura templa, quæ
in urbe erecta fuerunt: veluti templum
Mercurii, & templum Augusti. In marino-
re enim antiquo hisce literis inciso legimus,
L. SATTIO. LL. PHILEROTI. MAGISTRO.
MERCURIALI. ET. AUGUSTALI. NO-
LÆ. *Tranquillus*, & Dio scripsere Augusto
templum erectum esse Nolæ. Nos quoque,
ut dictum est, marmor quoddam Nolæ ef-
fossam vidimus, quod erat incisum hisce li-
teris. **TEMPLUM AUGUSTI.** Cætera vero
verba deciderant. Templum quinetiam Vi-
ctoriæ erectum fuisse Nolæ, illud sacellum
indicat, quod hodie *sanctam Victoriam* vo-
cant. Quinetiam in angulo urbis præsentis,
qui Vulturno vento occurrit, in quo turris
Megaldorum extat, sacellum *sancti Servato-
ris* nunc erectum est, ad decem passus di-
stans à muris. In hoc ipso, ubi sacellum
memoratum est, loco, atque in tota vicinia,
quæ septentrionem versus extenditur, quous-
que via sese erigens, portam Cortesellam
ostendit, terra ipsa eminentior cætero solo
extat, ac tanquam verruca exurgit: non
quidem naturalis, sed factitia, cæmentitia-
que; ex quibus conjectare licet, illic fuisse
non arcem, sed templum potius aliquod no-
bile: simulque sacellum antiquiusculum su-
perstructum est; consuetudo n. fuit super
vetera, etiam nova sacra ædificandi, statuen-
dique; simul etiam quia extra eum locum,
vel tractu magno alia complura vestigia an-
tiquorum ædificiorum inventa sunt, quod
circa templum ædificari potuissent; circa ve-
ro arcem non potuissent. Neque dubitarim
affirmare apud veteres Nolanos priscos id
templum dicatum fuisse Jovi Servatori, ap-
pellatumque esse templum Servatoris: quem-
admodum apud alios populos, tum Græcos,
tum Latinos Jovi Servatori fana origi con-
suevisse; favet nobis eo pacto rem censuen-
tibus loci huius nomenclatura hodierna, vul-
garisque: nuncupatus n. vulgo semper fuit
is locus, ut à senioribus audivimus, sicuti
nunc appellatur etiam, *Servator*: non au-
tem *sanctus Servator*; retinens vetustiore,
non autem sacelli recentioris appellationem.
Extat præter hæc, vel tempestate nostra
templum quoddam extra urbem ad primum
lapidem, qua spectat arctum, quod *Cæme-
terium* appellant Nolani, quamquam nomen
hoc ipsum Græcum *Kοιμητήριον* significat lo-
cum in quo complures dormire solent: quod
dormitorium ajunt, non templum. In tem-
plo vero ipso medio ara magna, quadrataque
est, quam ambiunt, secundum quatuor eius
latera aliquanto secedentes quatuor colu-
mnarum ordines: quarum singulæ binis insi-
dentibus arcibus subjacent, atque super cur-
vaturas omnium arcuum æqua, atque ter-
minata continuitas est, non exurgens in pa-
rietem; triangula vero, quæ acciderunt in-
ter binos quosque arcus, repleta sunt fabri-
ca latericia; totum itaque hoc opus, quod
per arcus columnis insidet, crustationibus
vitreis opertum est; tessellæ n. vitææ, qua-

rum versicolores aliæ, aliæ vero atque quam
plurimæ deauratæ sunt, graphice compositæ
compactæque varias rerum picturas repræsen-
tant; quanquam à plusculis locis cecidit ejus-
modi crustatilis pictura, longitudine tempo-
ris dissoluta. Præter hoc vermiculatum, an-
tiquumque opus basilica grandis recentiorum
more ædificata est, ambiens tegensque me-
moratum opus antiquum; atque inter anti-
qui operis columnas, aliqua sunt marmorea
sepulchra ad quatuor pedes supra pavimen-
tum extantia, cum inscriptionibus multo-
rum divorum in eis tumulatorum. Extra
vero basilicam novam multæ compertæ sunt
reliquæ ædificiorum, ac marmora: quæ si-
gnificant magnitudinem, ac dignitatem an-
tiquæ loci eius fabricæ. Quinetiam circa
eandem basilicam parvo interiecto spacio sa-
cella quædam extant, novissimo ædificandi
more erecta villaque, quanquam eorum ali-
qua sunt aliquantum humi depressa; quæ res
antiquitatem præ se ferre videtur. Omnia igitur
ea indicantia sunt illius sacri, sanctique
loci dignitatem: licetque spectantibus certo
coniectari, illic stetisse sanum pulcherrimum,
atque ditissimum, cum sacerdotum assidue
deum orantium cœnobio, ac (ut ajunt) dor-
mitorio. Viris n. rectè sacris initiatis duo
loca, satis esse, alterum in quo faciant sacra,
alterum ubi corpora curent; structura autem
illa antiquæ aræ videtur esse ætatis sexcen-
torum annorum: siquando compertum est
opera eo modo tressellata per ea increbuisse
tempora; nomen autem loci Græcum vult
antiquiores cærimonias significare, atque eas,
quæ tum fiebant, quum urbs Nola cives Græ-
cos alebat; solita sunt namque, & Romæ,
& in plerisque aliis locis templa, atque
loca sacra servari: atque ut fuerant dica-
ta antiquis quibusvis mysteriis, ita in
usum meliorem recentium, poterarumque
cærimoniarum admitti. Quoniam vero
legitur in historia divi Felicis Junioris
de templo Apollinis quodam, quod prope
urbem Nola erectum erat, ubi responsa
Apollinis per verba vatium dabantur, quos,
ubi ad eos venit Felix, rogando mendaces
arguit: quamobrem spreto Apolline, imago
eius dejecta est etiam à sacerdotibus templi
ipsius, consentibus vitam, ac verba Felicis
à deo vero proficisci, inque eo oratorium
constitutum est, quod à posteris Felici dica-
tum est: atque nomine eius quotannis cele-
bratum, idque servatum adusque nostram
tempestatem. Non ab re igitur credere ex
hisce quisque potest, templum hoc Apolli-
nis fuisse, quod nunc cæmeterium vocant.
Ad hæc templum Jovis in urbe Nola exti-
tisse compertum est; tum quod eorum prin-
ceps Jupiter erat, tum quia repræsentatur
etiam nunc bellum giganteum in eo templo,
quod Nola nunc est episcopium, atque
basilica princeps. Alia plura extitisse Nolæ
egregia fana, credere est. Namque si à No-
lanis duo nobilissima amphitheatra constru-
cta sunt ad studia, cultumque, atque volu-
ptatem; longe liberius, & templa multa, at-
que magna, superbaque ab eisdem erecta, di-
cataque diis fuisse, consentaneum est: quæ
injuria temporum deleta sunt, monumen-
tisque

tisque litterarum earent. Verum hæc, quæ dicta sunt, monstrare satis possunt, quantum operæ à Nolanis hominib. perpetuumque divino cultui navatum sit. Philosophiæ vero Nolanos magnam operam dedisse, ex hæc cognoscere est; civitas n. in duas divisa erat partes, senatum, atque plebem; hæc paret: ille regit, regere vero qui usquam quisquam potest senatus absque legum peritia? absque historiæ cognitione? absque arte dicendi? accusatur n., defenditur, suadet, dissuadet, laudatur, reprehenditur: in quibus omnibus insita est philosophiæ pars princeps, quæ prudentia est. Quinetiam Nolæ duo amphitheatra fuisse, in quibus fabulæ præter cætera recitabantur, & poemata; poeticam vero cum philosophia unâ incolere monet *Synesius* scribens ad Nicandrum. Et *Aristoteles* censuit poetam philosophum esse; proinde omnis antiqua philosophia solis poetis tractabatur Homero, Hesiodo, Orpheo, Empedocle, Parmenide, Melisso, Arato, Comicis, Tragicisque. Quamobrem *Plutarchus* præcepit, philosophaturos adolescentibus à Poetis incipere; sive enim Comædiam, sive Tragædiam, sive quod velis poema antiquum spectes, maximam philosophiam invenies, & rerum humanarum atque divinarum scientiam. Humano autem generi insitum esse inabstrusum est: ut eorum, quibus quisque audiendo fuerit delectatus, idem author esse percipiat, ut alios delectet. Quapropter sit, ut quum rem gratam miramque (namque quod mirum est, id gratum est) audiverimus, quæramus alios, quos eadem voluptate referendo afficiamus; delectati igitur homines audiendo fabulas, easdem componere, ac edere, referreque, ut alios oblectent, amant, & gaudent; volunt itaque facere fabulas, quos juvat, illas audire; & qui volunt, idem student, idem philosophantur. Sicuti in omnibus hominum actionibus compertum est: quæ earum apud quoscunque honore præstiterint, eas multos magistros genuisse, aluisse, auxisseque; Poësim igitur, quum magno honori, summoque loco apud Nolanos habita est, aliquot ex eis reddidisse poetæ necesse est, plurimumque apud eos esse philosophatum, Quod si Atella, quæ hodie *Aversa* dicitur, (ut autore *Stephano* cognoscere est) quæque distat ab urbe Nola sexdecim millia passuum, potuit nomen Comædiis quibusdam facere; (namque comædiæ Atellanæ fuisse leguntur, risum ex jocis, saltationibusque aptissimis commoventes) cur Nola multo illustriorem quam Atellam non huiusmodi histrionicis, sed honestioribus studiis indulgere minus juverit, atque poetis, & philosophiæ incumbere? Adde Nolanos genere Græcos, ut dictum est, fuisse, monstrabiturque cum elegantia vixisse: quare ex hisce opinandum, ita à natura constitutos fuisse, ut scientiarum omnium studia exercuissent; sicuti de Neapolitanis idem, atque eadem de causa censuit *Philostatus*; Artem autem militarem enixe, minusque inglorie tractavisse Nolanos, testatur primum templum, quod Victoriæ in ipsa urbe Nola erectum dicatumque est: testatur societas cum Samnitibus; testantur exercitus extra

urbem missi: item incursiones in hostes; Sambium enim semivictum est à Nolanis incursantibus duce Marcello. Quinetiam extollunt Historici L. Bantium Nolanum, erat vir acer, & sociorum ea tempestate nobilissimus eques, quo nemo rem Romanam fortius, ac fidelius juvit. Is igitur unus cæterorum Nolanorum ingenia martialia fuisse, facile indicare potest; tantus enim vir accendere reliquos, vel timidos valuit, cui sua ipsius gloria, tum plurimos peperisse æmulos, tum multos sectatores imitatoresque credendum est: si modo inter Nolanos nusquam quisquam alius exercuisset arma. Simile enim, & in aliis artibus fieri solet, vel in eadem familia, vel Civitate; à magno enim unius fulgore cæteri quodammodo illustrantur, ac eriguntur. Verum enim vero quum aliis, tum præsertim ea tempestate Nolani ferociore armis viguere, cum auxere usque adeo copias Marcelli; ut coactus sit in pugna Annibal sæpius apud Nola terga dare vincentibus. Qui enim potuisset usquam prætorius exercitus cum Annibale totis castris pugnare, eumque in fugam vertere, ni maximum Nolanorum robur acies Romanas auxisset, ac æquas Pœnis reddidisset? Si non verius fuerit victum esse Annibalem à Nolanis adiutore atque duce Marcello. Marmora quinetiam martios Nolanos fuisse testantur, quæ passim cum incisis Ducum nominibus, dignitatibusque compertuntur in agro Nolano, ac in ipsis urbis sedibus, ut illud, P. SEXTILIUS. P. F. FAL. RUFUS. AID. ITERUM. II. VIR. QUINQ. POMPEI. DECURIO. ADLECTUS. EX. VETERIB. NOLA. AUFIDIE. ST. F. MAXIME. MATRI. L. PETRONIO. L. F. FALVERO. VITRICO. DECURIONI. NOLA. EX. TESTAMENTO. HS. CULDO. ARBITRATU. FIDI. L. extat alterum in hæc verba: CURIATIO. L. F. FLAMINI. DIVI. AUGUSTI. PRIMI. PIL. TRIB. MILIT. II. PRÆFE. CASTR. PRÆ. FABR. ARBITRATU. HYACINTHI. LIB. hic Nolanus fuisse monstratur eo, quod flamen Augusti fuit, cuius templum Nolæ solummodo erectum fuisse constat, non etiam in cætera Campania; in qua dignitate Nolanos esse præfectos intelligendum est, nisi certa proprietas cognomenti addita vetuisset. Idem & illud: T. RUTILIO. VARO. TRIB. MIL. LEG. V. MACEDONIC. PRÆF. ALAE. BOS. Q. DIVI. VESPASIANI. AED. CUR. COM. IMPERATO. PATRONO. D.D. Hunc quoque fuisse Nolanum ex eo licet conjectari. Namque marmor magnum est, atque Nolæ incisum. Quare præsentia sua nomen patriæ significatur, addique ipsum non oportuit. Quinetiam locus datus est à Decurionibus Nolanis. His similia quamplurima alia comperta leguntur. Demum certamina, quæ inter pueros Nolanos fieri solent, atque cursus, & magistratus quidam testantur militarem artem placuisse summo pære Nolanis, de quibus inferius suis in locis amplius disputabitur. Magnam curam nimirum agrorum quoque atque rei rusticæ inivisse Nolanos clarum est; omnis enim Nolanus ager à crebris villis, pagisque fuit

occupatus, atque eo modo ad nostra usque tempora divisus permansit. Quod ed factum est, quod coloni prope agros colendos forent, ac iumenta, boves, porci, caprae, oves, gallinae, columbi, examina melius curarentur, & alerentur: messes quoque atque vindemiae opportunè domum transportarentur. Non enim eodem tempore magna res commode, & colligi, & advehari via multa potest. Quinetiam fecunditas agri suapte natura ad agriculturam colendam, ut nunc allicit, ita tum homines allexisse creditur: utilitas enim magna accedit iis, qui agros colunt fecundos: idque summa cum voluptate honesta. In agro item Nolano multam rerum culturam viguisse ostendunt Stabiae; ad has enim omnes fructus Nolanorum venales, ut nunc devehuntur, devehebantur: atque illinc Romam aliove navibus transferebantur. Quamobrem Romani erant allesti fecunditate, felicitateque agri Nolani, & facilitate transferendi Romam agrorum fructus, & proventus, villas non paucas in agro Nolano fecisse videntur; aliquae n. villae in agro nostro à Romanis nominibus apparent appellationem accepisse: veluti *Pompejanum*, *Marianum*, *Octavianum*, *Fabianum*. Quinetiam tanto gravior agricultura Nolanis fuit, ut non opere solummodo eam tractarint, executique sint: sed etiam libros de re rustica placitum sit aliquando edere: eisdem nimirum doctis factos, non modo Romani doctiores deinde minus sprevere, sed etiam summo studio secuti, & edocti sunt. Praesertim *M. Cato*, qui in libro de re rustica saepius legitur citasse *Memium Percenium* Nolanum; is n. praeter alia primus visus est docuisse quo pacto seri cupresseta oporteret; diligentis quoque agriculationis Nolanæ indicio sunt instrumenta concinne fabrefacta. Namque praeter cætera Italia tota laudabantur agricolarum quædam instrumenta Nolana; idem *Cato* autor est. Mercaturam demum exercuisse Nolanos, agricultura coegit, & docuit praeter innatam lucri facilitatem. Namque collecti fructus emptorem expectant, ac optant: emptio vero fit, aut compensatione nummorum, aut rerum aliarum commutatione, Evehentes itaque Nolani suos fructus interdum commutationem facere cogebantur cum iis mercimoniis, quæ Nolanam, aliove revecta lucrum majus parere valuissent. Quinetiam Stabiae monstrant mercaturam Nolanam; illic n. extitisse Nolanorum emporium, scribit *Strabo*: quod usque ad nostra tempora, tum ipsum, tum usus servatus est. Ex quibus aperte jam patet, & divinum cultum, & philosophiam, & militarem artem, & agriculturam, ac mercaturam inter Nolanos excelluisse: quibus studiis, ingeniisque recte strueta constansque fuit respub. Nolana.

DE ELEGANTIA, VITAEQUE cultu, atque felicitate Nolanorum.

C. A. P. XVI.

Dictum est in agro Nolano plurimas villas mansisse dilectas, in quibus omnia

A Bacchi, atque Cereris arma ac instrumenta servabantur; hoc ipsum omni rusticana forde liberasse urbem, necessum est; hac autem amota reliquæ solæ politiae, & urbanitates solæ in urbe ipsa manebant ac retinebantur; accedebat quinetiam opulentia magna, cum ex agricultura, mercaturaque, tum ex arte militari adaucta: quæ sociata cum mundiciis, atque moribus à philosophia temperatis, nonnisi summam ac æmulandam elegantiam, vivendique cultum civibus cunctis parere valebat. Proinde certo conjectari, atque nosse quisque potest: sicuti amphitheatra tum duo, tum illustria erecta erant, ita & muri, & turrets, & viæ stratae, & templa, & exedrae, & aedes ornatu & decore magno ædificata, extruetaque cernebantur; vestimenta quinetiam elegantia, & domicilia ornata, item dapies opiparæ, & politæ mensæ. Quinetiam servi, & equi, & canes, & arma egregia; idque eo libentius, quo Nolanus populi amicitia Romana tuebatur, fovebatur, gaudebat. Neque nisi consequens his est, orationem Nolanorum, atque mores non barbaricos, difficilesve, aut rusticitate pollutos, sed urbanos, mitesque, atque quales vel Athenis, vel Romæ oriundos decebat, cujus vel illud indicio esse potest. Namque populus Nolanus adusque nostra tempora illam priscam bonitatem, ac orationem retinuit; mitis n. est, vocesque Latias tam exacte profert, ut Italorum, barbarorumque Latina verba melius quam Nolani pronunciet nemo. Quod **D**vir aure solerti, ac nostra tempestate doctissimus *Laurentius Valla* excipiens, sentiensque, referre solebat atque admirari magnopere. Eo itaque pacto Nolani educati cum concordia & amicitia transegerint creduntur, libereque caveas, amphitheatraque spectatum, auditumque ascendisse, atque musicis, & honestæ voluptati statim suisque temporibus indulgisse, per quæ deprehendere quisque potest, nusquam seditiones, atque civilia odia aluisse Nolanos: sicuti nostra etiam tempestate huiusmodi hominum insaniam ignorat, nescitque populus Nolanus, Quinetiam ubi natura ita constitutum est, ut homo antequam nascatur, non solum postquam natus fuerit, elegantiam & vitæ diligentiam, atque cultum expostulet, ut omni ex parte completus evadat: videtur fortunatus ille vir esse, cui nasci, educari, instituique in urbe vitæ cultus, ac elegantiae amatrice contingit. Nam omnino pulcher erit. Deformitas n. semper errorem arguit atque defectum. Ea pro re inter homines rusticos, in quibus nullum est elegantiae, vitæque studium, turpitudine vehementer abundat. In urbibus vero illustribus homines maxima ex parte pulcherrimi produuntur. Quod si Nolani quaque in re fuere elegantiae sectatores æquum est, pulcherrimos evasisse. Quibus ex locis compertum est, Nolanos aliquando fuisse tribus praeditos generibus bonorum: animi, corporis, atque rerum externarum dominæ, atque idcirco nobilissimos atque felices.

DE

D E N O L A ADE FIGURA, ET AMBITU

LIBER SECUNDUS.

IN EISDEM IN QUIBUS PRI-
us erat sedibus Nola præsen-
tem stare.

C A P. I.

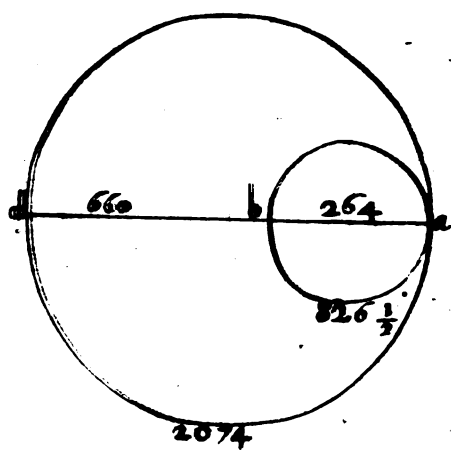
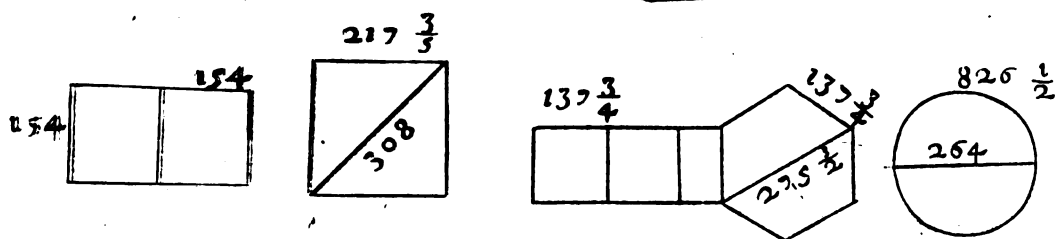
URBS Nola quo in agro fundata, quam-
que magna, atque quibus moribus
Nolani fuerint, idque ab usque origi-
ne ad usque tempestatem nostram, iis, quæ
memorata sunt superiore libello, explica-
tum est. Quoniam autem modo nunc se ha-
beat, hoc est Anno M. D. XII. post Jesum
Dominum, consequens est, enarremus. No-
la igitur præfens in eodem agro, atque sedi-
bus eisdem jacet, in quibus olim stabilita
extiterat. Quo ex loco illud conjectari li-
cet, nunquam bello deletam urbem fundi-
tus fuisse, usque adeo afflicta, ut ci-
vium reliquæ fugere coactæ ad aliquam vil-
lam vicinam venerint, coluerint, auxerint,
Nolamque illam nominarint: sicuti
plerisque accidit populis bello, aliove ca-
su de patrio solo propulsis, qui de monte in
planiciem, aut de planicie ad montem, aut
de urbe ad pagum, sedesque, atque lares mu-
tando transmigravere: sed sedes antiquas,
qualque primum dantibus diis occuparant, D
semper coluere Nolani: neque mutando tan-
tillo locum à laribus genioque suis degenera-
vere, seque cum paganis miscuere, hos-
pitesve apud populos alienos usquam man-
sere. In eisdem autem sedibus, in quibus
prius erat, urbem præsentem stare, eviden-
tissimum est. Pars enim hodiernæ urbis,
quæ ad occasum hybernium vergit, quæque
vocatur *Turris rotunda*, inter duo ampli-
theatra prope procurrit; qua vero spectat
arctum ad portam Samuelis, parietis par-
tem laterici antiqui validique habet, quem
vel templi vel magnæ domus fuisse, neces-
sum est; is nunc intra urbem est, distat-
que à muro arctico, Samuelinaque porta
circiter decem passus. Eidem parieti videli-
cet domus Tangorum, Fricciarum, Macceo-
rum, atque Cæsarinorum inhærent, atque
via, quæ per Samuelinam portam intrat ur-
bem, scindit hunc eundem inter Maceas,
& Cæsarinæ domos. In media vero urbe
præfente episcopium est, quod erat in an-
tiqua Nola templum Jovis, Quinetiam in
angulo urbis, in quo turris Megalorum ex-
tat, fundamenta templi Servatoris antiquæ
urbis à muro præfentis clauduntur; relin-
quo alia plura vestigia ædificiorum, quæ
passim per urbem inventa apparent, conti-
nueque ab effodientibus reperiuntur; quod
ea, quæ retulimus, satis fidei lucisque præ-
stare facere possunt ad ostendendas anti-
quæ, atque hodiernæ Nola eandem sedes esse.

præfentis urbis: & quanto minor sit
hæc quam antiqua: deque nu-
mero ædium atque civium
urbis utriusque.

C A P. II.

Figura præfentis urbis quanquam unde-
cim est angulorum, aliquanto tamen
est longior; longior n. est, qua ab ortu
occasum versus protenditur. Quinetiam qua
ad occasum vergit paulo arctior: qua vero
ad ortum, latior. Latus quoque quod oc-
casum spectat, rectum est: id vero quod or-
ientem solem excipit, angulosa rotunditate
curvatur. Proinde dimidio humani calcis.
vestigii, quod à talo est, urbs hæc spe-
ctatur persimilis: mensus vero ambitus non-
gentorum ac xx. quatuor passuum inventus
est. Area vero tanta est, quanta capere po-
test duo quadrata, quorum singula latera sunt
centenum quinquagenum quaternum passuum.
Ea quinetiam duo quadrata in unum col-
lecta efficiunt quadratum magnum, cuius
singula latera sunt ducentenum septenum-
que denum passuum cum ternis quintis pas-
sus unius: ejusdem vero ambitus est octin-
gentorum septuaginta passuum, cum ternis dua-
bus quintis. Diametrus vero ipsius trecento-
rum ac octo passuum fere. Id ipsum autem
quadratum etiam tantum continet, quan-
tum sunt duo minora quam illa duo, quæ
prius dicta sunt quadrata, atque dimidium
alterius. Quorum minorum quadratorum la-
tera singula sunt centenum tricenum septe-
num pass. cum ternis quartis. Eadem vero
duo quadrata cum dimidio simul conjuncta
redduntur æqualia sexangulo spacio, cuius
singula latera sunt æqualia lateribus singu-
lis eorum duorum quadratorum. Sexangu-
lum n. spacium, quod æquilaterum fuerit
E alicui quadrato, est etiam eidem quadrato
duplo ses quialterum. Quamobrem quadra-
tum illud magnum æquum est huic sexan-
gulo. Areæ itaque Nola, quæ ad quadri-
lateram speciem redacta fuerit, ambitus oræ
erit octingentorum ac septuaginta passuum
fere. Diametrus vero trecentorum & octo
fere; redactæ vero in speciem sexangulam
erit ambitus octingentorum viginti sex cum
semisse; diametrus vero ducentorum septua-
ginta quinque cum semisse. Item si circui-
tus sexangulæ areæ reddatur orbis, erit ejus
diametrus minor diametro sexangulæ. Est
n. diametrus rotundæ areæ ducentorum se-
xaginta quatuor pass. fere. Atque hac ratio-
ne non arcta, brevive, sed ampla, & tan-
quam passim progressa certam diametri quan-
tatem invenimus, atque comparabilem
cum diametro antiquæ urbis; oportebat n.
urbis præfentis aream cum antiquæ embado
comparaturos invenire diametrum rotundæ
areæ præfentis, sicuti factum est; primum n.
redeginus præfentis urbis aream in duo qua-
drata æqualia inter se, secundo hæc duo
conjuximus in unum quadratum magnum,
tertio magnum hoc divisimus in duo qua-
dra-

FIGVRA PRAESENTIS
VRBIS NOLAE

K	4	I	4	H	2	G
2	8	8	4	2		
L				O		F
4	16	16	8	4		
M			N			E
4	16	16	8	4		
A	4	B	4	C	2	D

drata & dimidium alterius, quarto hæc duo cum dimidio congregavimus in sexangulum, postremo sexangulum in orbem transformavimus; ut hujus inveniremus diametrum certam comparabilemque diametro antiquæ. Qua inventa manifestum est, quanto præfens urbs æstior minorque est antiqua; ambitus n. orbis antiquæ urbis erat duum millium septuaginta quatuor passuum, diametrus vero sexcentorum sexaginta; præfentis vero urbis circuitus orbis est octingentorum viginti sex cum semisse; diametrus vero ducentorum sexaginta quatuor. Quare area antiquæ urbis est sexcupla sesquiquarta præfentis urbis embadi capit; n. hoc illa vetus sexies & quadrantem. Namque duorum orbium, circulorumve alter ad alterum ea ratione refertur qua quadratum diametri hujus orbis ad quadratum diametri illius: ut si diametrus hujus mensura fuerit quatuor pedum, illius vero duum, illius orbis, ac circulus ad hujus circulum ita se habebit comparatus, sicuti quadratum diametri quatuor pedum ad quadratum diametri duum: est autem quadratum illius sexdecim pedum, hujus vero quadratum quatuor, quadruplus ille igitur hujus est. Quamobrem quum diametrus antiquæ urbis sit sexcentorum sexaginta pass. præfentis vero ducentorum sexaginta quatuor: estque illa ad hanc dupla sesquialtera, non etiam area illius est dupla sesquialtera præfentis, sed sexcupla sesquiquarta; quadratum n. illius ad quadratum hujus ita se habet: quod hoc modo facile est videre, pone diametrum præfentis esse quatuor pedum; pones etiam diametrum antiquum esse pedum decem (est n. dupla sesquialtera) constituasque ambas diametros in eadem linea, quæ sit decem pedum A. D. hanc divideris in duobus locis B. & C. itaut linea A. B. sit quantitate quatuor pedum. Item B. C. totidem, C. D. vero remaneat duum pedum, deinde constituas quadratum supra lineam A. D. erectis lineis D. G. & A. K. atque ducta linea K. G. Item divides lineam erectam D. G. duob. punctis E. & F. pari mensu quo divisa est linea A. D. eodem modo divides lineam è regione erectam A. K. in punctis M. L. similiter quoque divides lineam K. G. ex transverso descriptam videlicet in punctis I. H. ducasque deinde lineas medias M. E. & L. F. item B. I. & C. H. fecisti jam quadratum super lineam A. D. quod capit quadratum lineæ A. B. sexies cum quarta. Namque A. C. O. L. sunt quatuor quadrata sibi æqualia. Item columna D. N. & altera columna. N. F. sociatæ; junctæque sunt æquales quadrato lineæ A. B. sunt enim dimidia quadrati; similiter se habent columna L. I. & I. O. sunt n. æquales quadrato lineæ A. B. sunt igitur sex quadrata lineæ A. B. quadratum vero parvum H. F. est quarta pars quadrati lineæ A. B. est enim productum ex dimidia lineæ A. B. Quare quadratum lineæ A. D. est sexcupulum sesquiquartum quadrato lineæ A. B. Idem est videre in numeris. Namque si latus A. D. sit decem ejus quadratum erit centum: & si A. B. latus sit quatuor, ejus quadratum erit sexdecim. Centenarius

verò capit sedenarium sexies atque quartam ejus, sicuti in his figuris spectare apertissime licet. Sin autem areas urbium antiquæ & præfentis non rotundas, sed sexangulas feceris; eandem habere rationem necesse est; sin vero duo decangulas utrasque redegeris: proportionem atque comparationem eadem habere se oportet, qua quadrata diametrorum se habere dictum est; hanc itaque rationem habet area præfentis urbis ad aream antiquæ.

Quod si voluerimus veriore comparationem Nolanam dignoscere, oportet etiam harum ambarum urbium non solum embada, sed etiam habitandi modum, & rationem recensere æstimareque. Ita igitur compertum est, antiquæ Nolæ adeo frequenter habitatum esse, ut priusquam à Pœtelio Dictatore caperetur, plurima suburbia oportuisset ædificari. In hac vero hodierna Nola tum suburbia nulla manent, tum etiam intra muros areæ multæ, amplæque, & horti quamplurimi atque amplissimi reperiuntur. Quinetiam in ædibus singulis fere cavædia singula multo quam par est dilatata: quas *cor-tinas*, *corresque* vocant: horum omnium superfluam amplitudinem si conjunxerimus, alteram saltem urbis partem inanem esse nimirum cognoverimus; reliquum vero si ad decentem habitandi in urbe modum constrinxeris, inveneris præfentem urbem non sextam partem antiquæ, sed duodecimam remansisse; præfens itaque pars duodecima est antiquæ, undecim vero reliquæ deletæ sunt. Quinetiam ubi hæc ita se habere novimus, compestum quoque est, si nostra tempestate in urbe fuerint civium ad quatuor millia, in antiqua censa fuisse ad quinquaginta millia; sunt enim in urbe præfente haud pauciores quam septingentæ ædes, in ædibus vero singulis plurimum sena civium capita colunt, idque servis a connumeratione semotis. Quinetiam ex hisce rationibus videtur in antiqua urbe extitisse ad octo millia ædium. Verum hoc ipsum non est usquequaque asseverandum. Nam in urbe majore etiam ædes majores aliquanto stetit decet, ad sex millia vero excrevisse, probabilius est, reputanti tantum continuisse domum antiquam, quantam nunc occupat domus una cum quincunce. Numerum verò civium, potius fuisse majorem, quam quipaulo ante prolatus est. Nam quo domus est illustrior majorque, eo etiam familiam numerosiore habere par est; census itaque civium fuit congruentior, qui ad sexaginta millia capitum excrevit. Nisi quoque tantus fuisset populus Nolanus, nec amphitheatra nobilia condere, neque Annibalem arcere, ac vincere, idque ter valuisset. Est autem Nola præfens reliquum quoddam ejus partis antiquæ, quæ tum æstum, tum ortum spectabat; namque præfens urbs à meridie spectat amphitheatrum marmoreum, ab occasu vero latericium; quæ intra urbem veterem extitisse dictum, compertumque est.

DE FINIBUS, ATQUE FIGURA AQUÆ PARTES SINT NOLANI Nolani agri præsentis.

C A P. III.

Quo urbis ambitus arctior nunc est quam prior, eo minor quoque nostra tempestate in agris ora, & possessio redacta est. Quam hoc nunc pacto se habere intelliges, si ab urbe protendas lineam versus occasum vernum ad mille & quingentos passus, in cuius fine metam ponas. Item alteraeducta versus occasum hybernum linea ad duo millia pass. metam alteram in calce figas: deinde à Mephiti rectam ducas ad metam vernam antepositam: atque ab hac iterum alteram extendas adusque metam hybernā, quam fundaras, terminatus erit prope ab occidentali plaga Nolanus ager. Rursum ab urbeeducta linea versus meridiem, interque austrum, & libonotum ad duo passuum millia, & quingentos metam constituas. Iterum ab urbe altera ducta versus meridiem, ipsumque austrum ad tria millia passuum, alteram metam statuas. Insuper ab urbe recta tertia protrahenda inter Notum, & Vulturum ventum, atque versus dextrum cornu Vesuvii ad quinque millia passuum tertiam metam signes: quibus metis positis ductus sit limes à meta hyberna per cæteras metas, omnis ora Nolani agri, qui sub Vesuvio est ad meridiem vergens, terminata est. Quinetiam ab urbe extensa linea versus ortum hybernū, atque sub cornu Sarni montis, ubi Palma oppidum extat, ad quatuor millia passuum, positaque illic meta: ad quam limite tracto à meta Vulturini memorata, atque ab hac ad turrem Martiani, quæ meta antiqua nobis posita erat: conclusa est ad ortum vernum ea orientalis pars: à turre vesio Martiani procedens linea super collem Gecalæ meridionalem, descendensque per vallem, quam facit collis Gecalæ occidentalis, atque Vesciani collis, usque ad pagum Nolanum, quæ *Casamarciana* vocatur, & quæ sub ipso colle Vesciani jacet, atque ab hoc pago proficiscens secundum radices ejusdem collis usque ad exitum cornuve ipsius, scilicet metam antiquam, quæ erat versus ortum æstivum, terminat Nolanam possessionem reliquam, quæ vergit ad ortum; ab hoc vero cornu tracta linea occasum æstivum versus, aliquanto citra Titianum oppidum reprimens se, atque deinde procedens secundum radices Abellæ usque ad Mephitim, claudit omnem Nolani agri septentrionalem plagam. Intra hosce limites, metasque Nolanorum agri tempestate nostra continentur; iidem limites, metasque dictæ figuram describunt, præsentantque prope quadrangulam: cujus duo anguli oppositi longe plus inter se distant, quam reliqui inter se duo. Angulus enim qui ad Mephitim est, oppositus est illi, qui vergit ad Vulturum ventum, distatque ab eodem decem prope millia passuum. Qui verò angulus ad ortum æstivum incurrit, opponitur ei, qui ad metam hybernā cogitur; atque ab eo quinque ferè milliaribus abest.

agri, qui planus est, & earum quis usus, atque quorum possessio, & de aucupio Regio, atque vini varietate.

C A P. IV.

Accedenti à Mephiti versus urbem Nolanam per duo millia & quingentos passus, duæ partes agri, qui in eo angulo est, obviæ fiunt: quarum altera vergit ad Abellam montem: altera ab occasu hyberno est. Illa vacat arboribus omne genus, atque arva sola sunt, ac interdum palustria, eadem vero frumentorum ac leguminum omnium feracissima tum, quum palus aquis non exundarit, ac vomeri copiam sulcandi fecerit: altera pars omnis nemorosa est, quercis præsertim densissime exurgentibus, quæ plurimum palustris est, maxime hyberno, vernoque tempore. Contra verò si quis ab angulo Vulturini venti, qui huic oppositus est, ut antea diximus, per tantundem tractus accesserit versus urbem, campum quoque utrinque arboribus vacantem viderit, non lapidosum, sed terrenum vomerique aptissimum, non palustrem, sed siccum adeo, ut fodientibus etiam puteos aqua non facile occurrat, nisi ad viginti passus descenderint excavando. Omnis ea plaga quoque, ut luto hyeme, ita æstate pulvere caret; herbida quinetiam semper est, pabulique ac omnis generis frumenti secunda; nobis vero pueris is angulus duas quoque habebat partes, alteram, quæ spectat Vesuvium, quæque perpetuum nemus, atque quercetum erat densissimum: alteram, quæ spectat cornu Sarni montis occidentale, quæ campestris erat, ut dictum est; idem verò angulus tam hisce quam superioribus temporibus *planum Palmæ* appellatus est; non eo, quod ager sit possessio Palmæ oppidi, quod in monte Sarno extat, sed quod oppidi illius prospectu subjaceat. Hoc ipso campo primum delectatus est Alfonso Aragonum primus, qui Neapolitanis imperavit, idem abavus tuus: deinde ejus Filius rex Ferdinandus in eodem regno prius: item huius filius Federicus rex, quotannisque verno tempore eorum quisque aucupatum eo veniebat; nam cæteris anni temporibus campus concedebatur ovibus, bobus, equisque solis ad pabulandum. Aucupium erat milviorum, aquilarumque, quod hoc pacto agebatur in medio campo. Milvium, aquilamve aliquam alto volantes per carnes humi sparsas, aut etiam ustarum nidores, prius alliciebant, ut aliquanto propius terram devolaret. Nam ubi ad quinquaginta passus abesse humo aquilam, aut milvium vidissent, tum hieraces, quos *falcones, sacrosque* vocant, ad id edoctos, solvebant, ternos scilicet adversum singulos milvios; sacri vero diversum primo volitabant ascendendo ita, ut crederes averfos à milvio abituros, atque à domino fugituros: deinde invertiebantur ad milvium, & sursum summo nisu petentem: sed non redi-

dibant, nisi suspensiones illo se esse vidissent. At ubi supra rediissent, tum ab alto impetum faciebant in milvium, inque ipsum subiectum involantes alter post alterum, ea cursus temporisque mensura se regentes, ut secundus nondum percussus descenderet, ni qui prior percusserat, coepisset revolando ascendere, milvius contra interdum subvolando vitabat involatum superiora hostis, interdum feriebatur: qui etiam aliquando dexteritate quadam & volandi vi post longissimam altissimamque pugnam evadebat, frequentius tamen non potens tribus hostibus deinceps invadentibus obsistere, tandem capiebatur ab uno atque altero sacro, ac ex tribus ipsis, duobusve aliquando omnibus veluti globus factus devolvebatur humum versus, quibus cadentibus statim auxiliabantur equites celerissimi ad idipsum parati, atque assidue subtercurrentes avibus pugnantibus; hi itaque milvium capiebant, ac fractis ejus alis, collo, & tibiis raptandum liberius aliquantisper sacris exponebant, sinebantque deinde scisso illius pectore cor extractum cum sanguine etiam dissultante alteri sacro vorandum praebebant, cerebrum alteri, tertio medullas. Hac pugna rapacium avium adeo delectatus est quisque regum, quos diximus, ut saepe numero in eo spectaculo diem totam insumperit: atque ut creberrima deinceps pugna spectaretur, usque ad trecentos sacros domi aluit. Quinetiam ut campus foret amplior, ad cursumque aequitum liberior (nam longum tractum saepe praetervolant aves pugnando) totum vicinum campo nemus Ferdinandus extirpavit atque consumpsit, idque usque ad radices Vesuvii, ita ut nemo in similem campum abiverit. Nunc vero ubi aucupia ea summoti sunt, omnis campus arvum est, & aratro facile scinditur, frumentique omne genus ferax. Idem quinetiam angulus atque alter, qui è regione est, non est possessio Nolanorum civium; Regulorum enim est: quanquam usus per solutam partem fructuum quartam concessus est civibus; reliqua vero campi pars, quae inter hos angulos patet, in qua media urbs ipsa sedet, confita est arboribus: quae quoquo angulorum versus protenditur ab urbe ad bina millia passuum, atque tam ejus diametri, quae ab ortu aestivo ad occasum hybernium, quam quae ab ortu hyberno ad occasum aestivum porrigitur, mensus quatuor prope millium passuum est. Confiti igitur agri hujusmodi pars altera coryleta continet, haec ad meridiem occasumque in extimo agro sita est, ac ab occasu verno incipiens procedit adusque occasum hybernium, atque ab hoc discedens per meridianam agri oram ambit arboreta, quoad ortum hybernium pervenit. Est ea corylorum pars longitudinis quidem quatuor millium passuum, latitudinis vero ad mille: sed in ejusmodi coryletis nec sementis quidem aliqua fit, neque vites feri recte possunt. Avellana n. hastatim crescit, quasi ex eadem radice aut cespite eodem complures haestae in orbem exeant, quae ad vicenos quinque pedes crescendo extendi solent, harum

mediae erectae stant: quae vero in ambitu oriuntur, terram propius sese demittunt: Proinde sub eis magnam jactant umbram, quae sementem perdit: vitem contra tolerare nequeunt, quae inclinantur: quae vero in medio cespite eriguntur, densitate sua cultum vindemiamque supprimunt. Altera vero pars, quod reliquum agri est, arboreta continet: sunt autem haec loca, quae etiam Nolani *arbusa* vocant, parte maxima populis, minore ulmis, minima quercis in quinqueuncem distincta; omnes tamen haec arbores in magnam altitudinem grandescunt: quibus adjunctae ac maritae vites scandunt quoad cacumina illarum superarint, atque exuperantes ab ramis pendeant. Quatobrem racemi alte pendentes melius sole coquantur, atque vindemiae tempore scalis longissimis adhibitis commodius colligunt arboreta: quinimmo praeter arbores vitium sustentatrices etiam inter ante habent malos, sorbos, mespilos, cydonios, pirus, juglandes, atque hisce similes. Solum praeterea horum arboretorum quotannis vomere scinditur, atque sementem recipit cujusque generis, acceptamque cumulatus reddit: quamvis ab umbra arborum imminentium aliquantum laedatur. Eorundem item arboretorum quae jacent ad meridiem, inter urbem atque coryleta, debile ac tenue, sed odorum vinum ferunt: quae vero ad ortum hybernium versus Sarnum montem subtilia atque aliquanto austeriora: ad septentrionem autem vergentia, praesertim quae à radicibus collis Vesciani per Tophinum pagum Cometeriumque procedentia usque ad paludes, vina odora, plena, validaque gignunt. Ea vero quae sunt ad ortum vernum inter collem Gecalum atque urbem: item ea, quae ad occasum vernum jacent, vina ferunt mollia atque aquea. Sunt item vina Nolana, etiam colore variantissima: alia enim sunt nigra: alia rubra: alia rosea: alia hyacinthina: alia aurea: quaedam lutea: nonnulla pomea: quaedam ut aqua candida. Sunt demum haec arboreta coryletaque omnia possessa à Nolanis atque paganis: exceptis perpaucis, quae regulorum sunt; veluti privatos cives decentibus.

DE COLLIBUS GECALAE deque nomine ipso, atque Vesciano.

C A P. V.

Am de planis agri partibus dictum est; superest ut colles recenseamus, qui nulli alii sunt in agro Nolano nisi Gecalani. Hi igitur duo sunt occidentalis, & remeridianus, coalescentes tanquam ad angulum unicumque, quem jacentem ad ortum vernum Nolae spectat: is vero angulus secedit ab urbe mille fere passibus. Duorum autem collium eorum meridianus, recta procedit ab ipso angulo per sex millia passuum versus ortum vernum, quousque Sarnomonti connectitur. Veruntamen finis Nolanæ possessionis in eo statutus est ad Marciani turrem ita, ut pars quae à Nolanis possessa est, praestantior sit, non

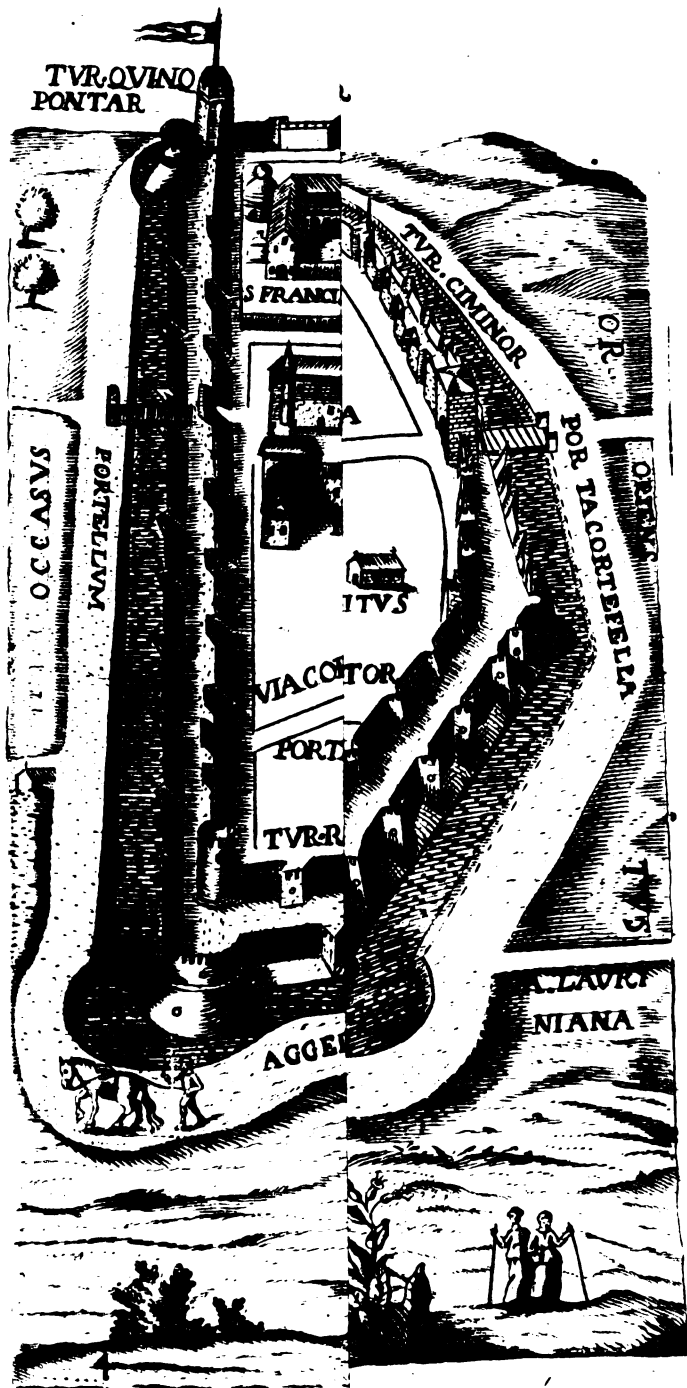
non enim hæc pars vallem claudit cum Sarno monte, veluti reliquus collis: quamobrem dextera ejus iuga soli post ortum, meridianoque, atque post meridiano patefacit. Alter vero Gecalanus collis ab eodem angulo proficiscens, inter occasum æstivum & arctum, ad mille & quingentos passus, ad usque pagum Casamarcianum excurrit: iuga ejus læva antemeridiano soli, meridianoque, atque in occasum inclinanti; dextera vero orienti, atque post meridiano pandens. Proinde angulus, ipsaque collium curvitas hybernium occasum spectat. Collis item occidentalis maxima parte, atque qua ad arctum vergit, terrenus est: vix n. marmora in eo vides, idque vel in cacumine, vel in jugis: meridianus vero quique in ortum excurrit, atque ipse uncus marmoreus est, præsertim circa verticem: rarius terrenus, idque per iuga atque radices; & ille placide exurgit, raroque ad quingentos passus: hic vero meridianus frequentius ad mille passus ascendit; est arduus atque circa verticem non facile cultum suscipit. Hi itaque Gecalæ colles parvi quidem, ac perbreves sunt: verum quo minores, eo gratiosiores atque præstantiores, feracitate tanta, quantæ ullis orbis partibus sive colles, sive campi, sive verrucæ sint, cedant. In his enim Bacchi vis maxima est, vina n. dulcissima suavissimaque gignuntur: alia item austera: alia *Muscicella* vocata: atque præter hæc vina *Græca* (ut ajunt) quæ omnia alba sunt, cætera rubra, pellucida, & odoratissima, cuncta præciosa habentur. Oleæ nusquam generosior liquor: pomorum ut omnia genera, ita nullis secunda; sunt specus, sunt speculæ, sunt prospectus gratissimi: æstate auras perpetuas, hyeme apricitatem magnam invenis, nives, aut gelu, aut pruinas nesciunt hi colles. Quamobrem fructus & flores præcoces quam plurimi in eis veniunt: alii contra serotini usque ad hyemem in arboribus integerrimi pulcherrimique servantur. Citreorum item omnis varietas, prunus, cupressus, myrtus, rosmarinus, atque complures frutices nusquam frondem linquentes, medicarum herbarum ingens numerus. Apibus certa atque optata mansio: lusciniarum, aliarumque avicularum vocalitate gaudentium civitas in eis collibus esse creditur. Et ne aliquando aures offendant Gecala dulcis, cicadas nullas gignit, admittitque, veluti omnis ager Nolanus etiam ea molestia caret. Denique colles hi non inferioribus gratiis afficiunt incolas, quam quibus stirpes, & aves prosequuntur; salubres enim usque adeo sunt, ut plerique Macrobiani, & ad usque centenos annos in eis vixisse comperti sint; ob has itaque partes gratiasque, omnis ea collium regio a Græcis illis, priscisque Nolanis appellata est *Γεγάλα*, Gecala, hoc est, *terra bona pulchraque*: qualibet enim in parte tum bona, tum pulchra, tum feracitate sua utilissima, tum aspectu prospectuque iucundissima. Oppidum vero, quod in concursu duorum ipsorum collium anguloque extructum est, terræ cognomine est. Gecala enim ei quoque nomen est: quamquam posteritas mu-

Atatis literis, & *Cecalam*; & *Cicalam* appellaverit, sicuti hodierni Nolani appellant. Horum autem collium pars à Regulo urbis, pars à Nolanis, pars à Gecalanis civibus possessa est; oppidum vero ipsum solius reguli est. Legitur autem apud *Stephanum* Vescia urbs fuisse antiquæ Ausoniae: & ut quidam arbitrantur in Samnio: à qua, quum esset deleta, videntur quædam reliquæ civium transfuisse in eam vallem, quam ad ortum facit collis Vescianus, qui à Gecala proficiscens versus Abellam extenditur, atque in ea oppidum stuxisse, ipsumque fecisse oppidanis cognomine, *Vescianum* appellantes. Est autem hoc oppidum in confiniis Hirpinorum, & Campanorum; Collis vero Vesciani fere gratias omnes concessit collibus Gecalæ, est enim obscurus, & umbratilis: quippe qui eo prope vertitur, unde vix occiduum, & inclinantem solem excipiat. Nam qua Gecalam attingit, aliquam parit utilitatem, oleas præsertim per saxa producens atque fovens.

DE OPPIDO, PAGISQUE, atque cæteris, quæ in agro Nolano erecta sunt.

C A P. VI.

Oppidum unum ac pagi complures, qui nunc in agro Nolano extant, hi sunt. Namque in collium unco Gecala oppidum circumspectatur; hoc primum à Nolanis ædificatum esse, credere licet: simul propter belli occasiones (imminet n. urbi Nola locus is) simul etiam propter commodiorem eorum collium cultum. Nolanos vero aliquos eo habitatum ascendisse veluti in coloniam quandam, indicio est illud, quod ab antiquo tempore ad nostram usque tempestatem in usu Nolanis est. Quum n. matrimonia nuptiarum sanciantur, pactaque, & dotes spondentur, illa more antiquo Nolaæ atque Gecalæ rata servari oportere exprimuntur, quod proprium est suumque coloniarum. Hoc autem oppidum superioribus temporibus grandius fuisse, reliquæ ædificiorum ac murorum ostendunt: nunc vero pauculas casas circa arcem retinet etiam muro septas, solitudinem oppidi videntur fecisse oppidani, qui alta loca relinquentes ad iuga, radicesque collium habitatum devenere: idque ob meliorem locorum conditionem, præsertim, quum etiam campos colere placitum est; commodius enim, & colles, & campos colunt, qui inter utroque habitant. Quamobrem sub unco ipso, atque colle meridiano per radices passim incolunt Gecalani pagos multos iungentes. Quorum primus sub unco ipso est *Sanctus Paulus* nuncupatus: deinde *Libri*: ac *Liberi*: ulterius vero *Bardi*. Nam ut eorum nomina plurativa ostendunt, plures villæ fuisse: atque eorum, qui aliqua ratione liberi, atque egregii, item qui bardi atque rusticani eo tempore habebantur. In ipso autem campo planicieve, quæ Vesuvium meridiemque spectat, est pagus appellatus *Sanctus*

cur mille vicus Ancius atque Vicancius. Altera porta
spectat occasum vernalis, cui nomen est
Portellum. Nam in eodem muro occidenta-

quo angulo turris est *Maieorum*, quod il-
lorum domus ei turri subiacet; ab eo vero
idem, qui occurrit, murus brevi tractu pro-
gre-

D 2

terre cognomine est . Gecala enim ei quo-
que nomen est : quamquam posteritas mu-
nicant eo tempore habebantur . In ipso au-
tem campo planicieve , qua Vesuvium me-
ridiemque spectat , est pagus appellatus *San-*
ctus

Eus Eramus ab urbe distans ad octingentos passus, deinde paucis tractu interjecto Syricum est, & Sabinianum. Quorum uti priores incolatu minores, ita Sabinianum maxime excellit. Quinetiam prope Syricum ac ab occasu hyberno vestigia sunt magni pagi jam deleti, quæ *Centuria* appellabatur, quæque nomen loco, atque vestigia paucæ ædium reliquit, ab occasu vero pagus nullus extat. Ea vero pars agri, quæ vergit ad arctum complures pagos continet: ut Cœmeterium, templum jam memoratum, atque cognominem pagum: ulterius vero Campanum, Fabianum, ac versus Vesciani collem Tophinum, Vineolam, Gallum, Comitianum, Cotinianum, Resinianum, Ponticulum. Sub colle vero ipso Pedemontium, quod prope deletum est: atque ad vallem Gecalæ, Casam marcianam. Præter hæc in iugo Gecalæ occidentali templum est divo Angelo dicatum, cum cœnobio sacerdotum præcepta divi Francisci sectantium, atque inter hoc monasterium, & pagum Sanctum Paulum sub ipsum oppidum Gecalam ad ipsasque radices collis, fanum extructum est, ac Divo Joanni dicatum, cognomento *Cæscum* (cæscum enim Nolani saxum magnum vocant) quali de monte cæsum: fanum n. super saxo erectum est; complura quinetiam facella huic similia passim per omnem Nolani agri plagam licet videre. At vero inter Cæscum, ac memoratum Francisci monasterium extat quasi subterranea porticus, antiquum opus, quam *cryptoporticum* architecti quidam vocant: quæ ad voluptatem nunc tempore nunc frigore captandam extrui solebat: non publica modo publicoque ære, verum etiam ut quisque amabat, ære privato sibi ædificabat. Colle etiam sub ipso lapidicinæ marmorum videntur fuisse, unde abscissa creduntur cæmenta, quæ ad construendum advecta sunt amphitheatrum.

DE MURIS, POMOERIIS, promurali, fossa, portis, & ag- gere præsentis urbis.

C A P. VII.

Telletur se nostra hac tempestate Nolana civitas muris, pomœriis, promurali, fossa, portis, atque aggere. Murus est latitudinis quinque fere pedum, altitudinis vero xx. idem distinctus est frequentibus turribus quadratis terna latera extra murum exerentibus, interque se distantibus per octogenos pedes; quas vero turres supra portas, aut in concursu murorum angulove, extrui contigit, hæc cæteris sunt excelliores, atque nomine proprio sunt insignes. Quinetiam in hoc muro quatuor portæ patent binæ binis averse, atque singulæ singulas cœli plagas spectantes; ad meridiem n. Veluviumque prima versa est, quæ *Vicancius* appellatur, is n. locus in urbe veteri videbatur fuisse vicus Anciorum: unde attendit vicus Ancius atque Vicancius. Altera porta spectat occasum vernalum, cui nomen est *Portellum*. Nam in eodem muro occidenta-

li erat porta antiquior, cui nomen erat *Porta*; verum quod Regia aliquanto ab ipsa aberat, ideoque aliam parvam portam huius vicinam reguli aperuere: ne vero duæ manerent portæ tam vicinæ, veterem clausere muro, novam vero reddidere maiorem, cui nomen minutum jam inditum remansit. Claudendi veterem portam etiam hoc causa fuit; namque via, quæ per eam ferebat, magna aqua ex urbis stillicidiis collecta defluebat, quæ adeo illam excavaret fluendo, ut bin fossam prope descendere recta sit: qua pro re portam ineptam transeuntibus redditam clausere. Tertia porta spectat arctum, ac montem Abellam Vicancio averfa; hæc appellata est *Samuelis* à custode, vel vicino id nomen assumens, est n. familia civium Samuelium. Quarta ad ortum vernalum versa est, ac occidentalem Gecalæ collem conspicit: eadem Portello averfa; nominata autem est *Corsefolla*; videlicet à malo. Namque *Corsem* Nolani vocant tum domus cavædium, tum magni viri domum, *fellum* vero hominem appellant, qui felleus pravus falsusque est; in quo itaque loco porta statuta est, domus aliqua egregia quidem, sed pravorum dominorum fuerat: quæ deleta, & loco, & portæ nomen idipsum reliquit, atque à posteris servatum simul ad infamiam facti, simul etiam ut qui infamari metuant, caveant malefacere. Murus item à Vicancio procedens versus occasum arctivum, perparum in urbem incurrit: primumque angulum ac foris cavum facit, in quo turris præstans est, appellata *Pinus*: quod intra urbem vicina ei pinus altissima stabat, quam etiam vidimus; ab hoc angulo exiens murus ad occasum vernalum procedit quodam tractu usque ad angulum: quem claudit cum muro occidentali recta veniente ab arcto. In quo angulo turris extat appellata *Rotunda*, quod magna ac ea figura est; spectat hæc turris occasum hybernum, atque prope media est inter duo amphitheatra. Item murus occidentalis ab hac turre proficiens usque ad portellum, in quo turrem habet nominatam à *Portello*: deinde recta procedit quousque facit angulum cum muro occurrente ab ortu. In quo angulo turris extat vocitata *Quinque portarum*, quæ angulosa turris erat; *portam* n. a pungendo angulum omnem appellant: arctivus vero murus ab hac turre exiens in ortum vernalum usque ad portam Samuelitanam, in qua turrem habet altam nominatam turrem *Samuelis*: deinde paulo etiam recta procedens, angulum facit cum muro occurrente ab ortu fere hyberno, in quo angulo turris est appellata *Prioris*, quod ei subjacent ædes *Prioris*. Prior autem is intelligitur sacerdos, qui præfatus est monachorum Annuntiata: cuius templum ac monasterium est in iugo collis Vesciani, quod Casæ marciannæ pago imminet; ab hac item turre murus excurrens in ortum fere hybernum recto atque longo tractu quousque facit angulum cum muro occurrente fere à Vulturno vento: in quo angulo turris est *Masseorum*, quod illorum domus ei turri subjacet; ab eo vero idem, qui occurrit, murus brevi tractu pro-

gressus attingit murum venientem prope à meridie, atque in concursu turrem habet *Ciminorum* appellatam ab ædibus illorum. Ab hac item exiens murus recto ac longo progressu usque ad Cortefellam portam pervenit, in qua turrem habet nuncupatam à porta. Item ultra portam hanc ipsam exiens parum declinat, ab austro, atque brevi spacio, quousque angulum facit cum muro veniente fere ab Aphrico, ac in eo turrem *Sancti Spiritus* habet, quod fanum huic dicatum subiacet; ab ea item turre murus progressus versus Aphricum unde occurrerat, longo rectoque tractu obuius fit muro venienti ab occidente prope verno: & in eo concursu turris est *Megaldorum*, quod omnes domus, quæ sub eo sunt angulo, eius familiæ sunt: à Megaldina turre procedit is, qui dictus est murus ad occasum vernum recto ac longo spacio, quoad ei fit obuius murus ab occasu prope æstivo veniens, angulumque cum eo claudit, in quo turris est *Scrignariorum*: quod vicina est domus, quæ eius familiæ fuit; ab hac demum turre parvo tractu murus proficiscitur ad fossam usque arcis: arx n. inter hunc murum atque portam Vicancium interiacet. Citra vero murum omnem urbis pomerium est ad XV. pedes latum, quare nulla domus pacto aliquo attingit mœnia; ultra quoque mœnia alterum est pomerium aliquanto arctius, quod inter murum, & promurale procurrit, promurale vero altitudinis est decem fere pedum, latitudinis duum, inter binas quasque pinnas habens intervalla singula: à fundamento etiam promuralis erisma demittitur in fossam usque ad aquam, itaut tegat internum fossæ latus, atque promurale suffulciat, quod erisma cum promurali, verbo novo *Barbicanis* appellatur; in eo quinetiam promurali propugnacula quædam prominent; sunt hæc ipsa turres veluti trilateræ metæ inversæ, namque angulum solum exertantes, conum usque ad imam fossam demittunt. Turrium autem harum trilatararum singulæ inter binas murorum turres respondent spectantque. In angulis vero huius promuralis, turres sunt rotundæ. Promurali quinetiam subiacet fossa alta ad xx. pedes, lata ad quindecim, cuius latus externum terrenum est, non ulla anterde, quam *scarpam* vocant, munitum; ultra fossam agger extat latitudinis xx. pedum, altitudine supra naturale solum sex pedum: super quo via est, fossam urbis omnem ambiens. Verum ultra aggerem occidentalem forum Boarium patet longitudine centum, latitudine vero quindecim passuum; ultra vero cæterum aggerem horti atque olitoris campi dilatantur, qui multo spacio patentes, amotis altis arboribus omne genus, ambiunt urbem, quamquam in foro Boario quod ante Portellum est, Tiliæ aliquot ordine digestæ extant, quæ ab Urso sunt satæ, ut sub umbra possent mercatores pacisci; fossa itaque urbem ambiens facit, ut ponte sit opus ante portam unamquamque, ut in urbem fiat ingressus: structura autem murorum, ac turrium non ex quadrato est lapide, sed è rudibus novis topi atque intrito confecta.

D E A R C E N O L A N A.

C A P. VIII.

Arx erecta est inter portam Vicancium atque murum extremum, qui ab ortus plaga adusque fossam arcis protenditur. Est insula quædam quatriquetra, cuius latera singula ad octogenos pedes longa sunt, quamque undique circumdat fossa altitudinis xx. pedum, latitudinis prope totidem; excepta meridiana parte, quæ arctior quam cætera est, erismatis, & anteridibus utrinque firmata, quæ ab imo ad summum exurgentia terram, lateraque defendunt, ne fossam ruendo compleant. In insula vero sunt quinque turres rotundæ, quarum una cæteris major in media insula extat; ambitu CXX. pedum, altitudine totidem. Ferunt eam fuisse altiore quadraginta pedibus cum pinnis mœniantis super mutulis stantibus, sed ab Urso Ursino minutam ea celsitudine fuisse. In imo turris huius carcer est, in quem per ostium, quod in prima est testudine, fontes demittuntur, retinenturque quoad causam dicant, atque pœnas dent. Quatuor vero turres reliquæ minores sunt hærentes singulæ singulis insulæ angulis, exurgentisque ab ima fossa quousque supra solum ad quadraginta pedes extent: circuitus vero earum ad LX. pedes est, harum quælibet super mutulis pinas mœnianas, ac propugnacula habet; inter binas vero angulares turres pades duobus est latitudinis quatuor pedum, altitudinis paulo minoris quam turres, à quo media turris abest quindecim fere pedes. Duo arcis ostia sunt, alterum ad meridiem, quo itur extra urbem; alterum vergit ad arcum, quod ab arce in urbem ducit, atque ponte erecti gressus in arcem utrinque fit; ambo quinetiam ostia veluti in semiturribus quadratis sunt aperta: quarum summitas expositis mutulis propugnacula habet. Quinetiam ultra fossam meridianam arcis, altera insula parva est in speciem hemicycli figurata, culus curvatura, & umbo exterior est: frons vero e regione jacet ostio arcis: hæc etiam circumdatur à fossa simili continuæque cæteris arcis fossis, ab ima vero fossa exurgit erisma quousque extet XVI. pedibus supra solum: idque in curvatura ipsa umbonis. Namque in fronte erisma supra solum non exurgit: umbonis vero ambitus est ad LX. pedes. Est hæc veluti semiturris tanquam præmurale, quod ante ostium arcis externum erectum est; ab arce itaque ad hoc præmurale ponte erecti transitur. In arce semper est præfectus à regulo, quem *castellanum* appellant. Ex quibus jam liquet urbis præsentis principem partem atque caput hoc in loco esse.

D E R E G I A.

C A P. IX.

Antiqua regulorum domus ad portam eam urbis erecta est, quod Portellum appellatur, ut dictum est. Verum ea principum domus, regiaque non scindit urbis murum al-

altera parte intra, altera extra urbem manens, veluti arces extare ancipites solent, sed universa intra urbem comprehenditur, tanto à muro portæque secedens, quantum internum pomerium semel, atque iterum patet. Regia itaque ab occasu, pomerio, ab arcto area longa, in quam Portello intrantes, recipiuntur; ab ortu atque meridie horis cingitur. Hæc autem sub Raimundo Ursino, atque regulis superioribus, ita seculo ferente, ablecta erat, atque structuræ vilioris. Sub Urso vero Ursino, qui domi militæque vir fuit illustrissimus, magnificentius ædificari cœpit: idque nostra tempestate. Urso n. dirutis fere cunctis ædificiis veteribus domum quatriquetram erigere aggressus est, cuius arcticum latus longitudinis est ad XXV. passus: orientale vero prope par est, sed opus inchoatum reliquit; ea autem latera, quæ finem sunt consecuta, altitudinis sunt fere duodenum passuum. Fabricæ autem cæteri parietes tophacei sunt; paries vero septentrionalis solus ex marmore quadrato est commissus, exceptis fundamento, ac parte eius interiore. Fundamentum enim totum est tophaceum: parietis vero facies exterior marmorea, interior vero tophacea constat: quod forte quadam evenit. Mens erat Urso fabricam omnem ex tophis conficere, ignorantem multitudinem marmorum, quæ in fundamentis amphitheatri latebant orientalis. Ergo iacta sunt regie fundamenta ex tophis, auctaque quousque solo terræ æqua esse videbantur. Interea vero aliqua effossa sunt marmora in amphitheatro, ut illis regie anguli firmarentur, at effossa effodientibus alia subesse marmora patefecere: quamobrem tot effossa sunt, ut eius parietis tres ordines ex eis marmoribus, non modo anguli, erecti sint supra fundamenta. Res cœpit apparere magnifica usque adeo, ut Regulo auctus sit animus erigendi modo eo parietem, quoad marmora suppetere. Cui amphitheatrum tot præstitit, quot non modo totam parietis altitudinem atque angulos regie pilasque multas, & bases, atque coronamenta omnia conficere, sed innumera quoque potuere superesse; at vero ubi visum est id opus expediri, omnes, qui fabricam eam ab initio norant, judicarunt illum parietem brevi decisurum; quod tophacea fundamenta nequirent diu tolerare tot immensa marmorum pondera, atque in tantam altitudinem evecta. In eodem pariete ostium marmoreum est, atque supra ostium statua ex marmore Pario Urli reguli: in pariete vero meridiano alterum est regione apertum ostium, quod in hortos ducit. Fabrica autem ab usque medietate fere lateris occidentalis incipiens, ac procedens versus arctum, vertensque ante arctum, deinde vertens ante ortum usque ad medietatem orientalis lateris, finita est ita, ut tectum etiam sit indepta: sequens vero usque ad ostium meridianum jam dictum, inchoatum opus est; in hac enim inchoata parte solæ sunt conationes testudinibus altis validisque contestæ, quæ veluti primam contignationem præstitere; reliquis vero regie angulus, qui occasum hybernium spectat, vetusta illa ædificia etiam retinet; quod evenit, bello

A Hetrusco Ursum trahente. Rex Ferdinandus enim cum Florentinis bellaturus in Hetruriam misit Ursum ducem exercitus: is inibi contractis terminibus Viterbii ægotans hominem exiit; nec fabricæ deinde quicquam unquam quicquam adiecit.

DE PORTICU NOLANA

atque viis urbis.

C A P. X.

IN media urbe tethredra quædam extat, quod *Segium* vocant à sedendo; mihi vero non tethredram hexedramve, sed *porticum* liceat appellare. Figura est quatriquetra: ac altera longitudinis est quinque passuum, altera latitudinis pedum XX., altitudinis vero ad tres passus; extenditur autem ab ortu versus occasum vernum. Huius latus occiduum atque arcticum solidus paries est. Lateris vero meridiani sinistra pars paries quoque est, dextera vero arcu ducto ad aperta est. Latus autem orientale est solus arcus: sed uterque arcus altero cornu super uno eodemque capitello columnæ firmantur: quæ in angulo, quem ipsi concurrentes arcus terminant, sola extat; hæc alta est ad X. pedes: tegitur autem porticus testudinibus duabus medio intercedente ac longitudinem porticus secante: cacumen pluteis coronariis circumductis finitur. Quare ab ortu toto, & à dimidiato meridiano porticus aperitur, totaque intus videtur, cætera clauditur. Neque viis ambientibus æquum pavementum habet: sed altius adeo, ut sex gradibus ascendendum in ipsum sit. Intus autem ambitu toto sedilia solummodo eriguntur, quæ dividuntur à duobus, qui in ipsa scandunt aditibus: altero sub medio arcu meridiano: altero sub medio arcu orientali: qui aditus sunt latitudinis ternorum pedum. Viarum autem urbis duæ sunt principes: altera à porta Vicancio ad portam Samuelinam extensa est: altera à Cortefella ad portam antiquam, quæ nunc clausa est, protenditur. Sed hæc Vicanciana est nobilior; à capite n. principæque urbis parte, quæ Vicancius est, exoritur, atque omnis hospitum advenarum; viatorumque transitus hac ipsa fit; domus quinetiam meritorie fere omnes atque nobiliores viæ huic adjacent; hæc vero principes viæ duæ sese concidunt sub porticu eo modo, ut illius columnæ basis coronaque prematur ab angulo ipso viarum, qui ad occasum æstivum vergit. Neque recta procurreunt hæc viæ. Nam præsertim dextrorsum sinistrorsumque serpentes, partim recte procedunt. Ex quo licet conjectari, præsentem urbem, non ut divisa, sed ut rapta fuisset, ita ædificatam esse. Neque ædificiorum viarumve ratio, & ordo habitus est in ædificandi principio: sed lubentia, & propria cuiusque commoditas antecelluit. Præter autem has vias celebrantur aliæ duæ, non ut principales, sed secundo loco præstantes, quæ à meridiano pomerio exorte versus arctum sulcando urbem protenduntur, &

& eadem secant viam principem, quæ a porticu ad Cortefellam portam excurrit. Verum earum duarum altera, quæ orientior est, paulo citra turrem Megaldinam exorta, antequam fanum Servatoris procedens, ad murum pomœriumque septentrionale pergit ita, ut sinistrorsum, parumque distantem turrem prioris habeat; eadem item medio curriculo viam Cortefellanam incurrens de transverso secat: atque angulo, qui vergit ad ortum æstivum, sacellum sanctæ Mariæ Novæ concipit; ab hac vero sectione adusque murum arcticum ipsa via ampla restaque patet, quæ *Casale novum* appellatur. Altera vero hujus socia, ac non principalis via à turre Scrignariana, quæ prope arcem extat, incipit, principio parum obliqua: deinde ampla, & recta procurrit, ac viam Cortefellanam, etiam incidens secat paulo inferius sectione antedicta, atque in angulo hujus sectionis, qui vergit ad occasum hybernium, erectum est fanum divo Paulino dicatum. Deinde versus arctum serpens per quinquaginta passus finitur, inque ejus fine monasterium obvium sit virginum, quod *Collegium* appellant. Est insuper tertia ac non principalis via, quæ non ab Austro ad Arctum ut illæ: sed ex transverso ab occasu versus ortum excurrans; hæc enim initium sumit à pomœrio, quod inter portellum, ac turrem quinque pontarum interjacet: primumque recta, deinde parum obliqua procedit, secaturque viam Vicancianam, quæ inter Porticum est, & portam Samuelinam ita, ut absit ea sectio à porticu triginta quinque passus, habetque in angulo, qui vergit ad occasum æstivum, emporium extructum compluribus pilis arcubusque, tum in ambitu, tum in solo ipso, quod non fornice sed contignatione tectum est: quæ *docana*, hoc est susceptorium appellatur; in angulo vero, qui ad occasum hybernium vertitur, templum Felicis in platea erectum est: eadem deinde via XII. passus procedens paulum extumet, Macellumque inibi à sinistra ostendit; extumet autem quod fundamenta, & reliquæ templi, ac basilicæ divi Felicis Junioris, quæ usque eo extendebatur, ut diceretur inferius, extuberant eo in loco solum. Superato vero hoc solo serpens procedit eadem Portellana via, incurritque in extremam viam, quæ ab austro, & à turre Scrignariana venire memorata est, atque angulum unum cum ea facit; non enim se scindunt, nec prætereunt. Cujus anguli e regione monasterium est Virginum, ut dictum est. Verum ab eo angulo viarumque earum concursu angiportus quidam derivatur, qui per anfractus perbreves versus ortum vernalium procedens in Casale novum erumpit. Cæteræ autem urbis viæ veluti rivuli sunt ab hisce, quæ dictæ sunt, defluentes, atque insularum sectiones, & vicinæ sunt: excepto pomœrio interiore, quod sub mœnibus perpetuo procedens tanquam Oceanus cunctas urbis vias gignit, & ambit. Harum quinetiam viarum aliquæ stratae marmore spectantur: quæ marmora Nolani vocant *filices*. Ea enim quæ à Vicanicio ad Samuelis portam tenditur, strata tota est:

quæ vero à Cortefella venit quousque scindit Vicancianam viam sub porticu, atque paulo ulterius, ea omnis strata est; cætera vero, quæ adusque portam clausam, quæque *Clara stella* vocatur, silice vacat. Quinetiam adjectivarum viarum, atque non principalium ea pars, quæ inter sacellum sanctæ Mariæ Novæ, atque fanum Servatoris interjacet, strata solummodo est. Item ea, quæ à sacello Servatoris versus Cortefellam vertitur, donec cum portæ hujus via jungitur, silice contexta est. Contra vero quæ à Portello ascendit usque eo, ubi Vicancianam secatur sub docana, strata perstat, cætera silice caret; eadem via, quæ à Portello tenditur, antequam Vicancianam attingat, ramum sinistrorsum producit, qui docanam ab occasu terminans revertitur serpendo versus occasum æstivum, quoad in latum templi Francisci dicati incurrit: is ramus silice stratus est. Item Vicanciana statim in urbem intrans ramum dextrorsum fundit viam Scrignarianam usque procurrentem, qui marmore tessellatus est, quique nostra vicinia est. Eadem insuper Vicanciana citra portam Samuelinam, ultra vero parietem antiquum, alterum ramum dextrorsum derivat pomœrium usque protensum, qui quoque stratus est: reliquæ vero viæ omnes silice, atque stramento marmoreo omni vacant.

DE BASILICA URBS principe & Episcopo.

C A P. XI.

Sicuti viæ primariæ sese recta sectione concident in angulo, qui vergit ad occasum æstivum à duobus lateribus porticum ambiunt; ita in altero angulo, qui vertitur ad ortum æstivum insulam quandam claudunt ab occasu quidem Vicanciana, à meridie vero Cortefellana; sed tamen Vicanciana recta procurrens à Porticu ad usque alteram sectionem, quæ sub Docana sit curriculo XXXV. passuum: Cortefellana vero ab eadem porticu recta procedens usque ad sectionem fanum Paulino dicati, tractu passuum quinque, & quadraginta. Eandem quinetiam insulam ab arcto claudit via Portelli, quæ à Docana usque ad angulum, cui Collegium monasterium hæret, procedit mensu quoque XXXV. passuum ab ortu vero claudit via Scrignariana, quæ ab hoc angulo adusque sectionem Divi Paulini protenditur, curriculo quadraginta fere passuum. In hac itaque insula templum urbis maximum primumque extat, Divæ Mariæ nunc dicatum, quod *Episcopium* vocant: aut quod ipsi templo Episcopium, hoc est Episcopi domus hæret: aut quod in eo sacra facit Episcopus; veruntamen verbum id diversa pronuntiatione à Nolanis quam à cæteris Latinis proferunt; hi n. episcopium cum accentu in antepenultima Latina facta dictione pronuntiant. Nolani vero Græcam, & peculiarem loco vocem servantes cum flexo in penultima proferunt. Tempore autem Divi Paulini dedicatio templi

pli fuit *Dominedio*, deus n. tum *Domine-*
dus vocabatur; quod verbum in ore juran-
 tium ac invocantium deum usque ad nostra
 tempora servatum audimus. Præter hæc ædis
 hujus si non figuram, sed sacrificia spectave-
 ris, *templum* appellare convenit: sin vero fi-
 guram non sacrificia, *basilicam* potius dices;
 basilica enim ædes oblonga quadrangulaque
 est, altera januam, altera e regione cellam,
 vel dicas hemicyclum habet. Neque quoque
 certa basilica est: nam inter ædem & cellam
 transversa interiaret altera oblonga ædes, quem
situlum appellant. Quamobrem hæc duæ ædes
 figuram T. literæ præsentant: cui si cellam
 superaddideris, tunicam cum cucullo ac ex-
 tentis manicis fixeris. Neque in hoc templo
 hæc memorata solum reperiuntur: sed etiam
 hæc ipsa tanquam cum capite tunica addi-
 tas continet duas alias basilicas, titulo eo-
 dem discriminatas à cellis: quarum ædes,
 mediam jam dictam majorem ædem utrinque
 adjacentes continent: cellæ vero circa cellam
 majorem locantur. Quoniam vero totum æ-
 dificium templumve constat ex cellis ædibus-
 que: quæ partes sunt basilicæ non templi:
basilica potius appellanda est, quam templum.
 Sunt itaque hujus basilicæ septem partes, tres
 quidem ædes pari longitudine, sed media am-
 plior cæteris: quarum media appellatur me-
 dia ædes, à recentioribus vero *Navis*: alteræ
 laterales ædes, nunc *ala* dicuntur: quarta
 pars est ædes transversa his tribus, quibus &
 ipsa aliquanto est brevior, vocaturque *trabs*
 sive *titulus*. Quinta pars est Hemicyclum, si-
 ve cella major, quam *tribunam* dicunt, de-
 bentes dicere *tribunal*; quæ in altero tituli
 latere est e regione mediæ ædi respondens. Se-
 xta septimaque sunt duæ cellæ minores u-
 tramque alam e regione spectantes, ac in eo-
 dem latere tituli, in quo major cella est, po-
 sita mediam cellam circumstant, si quando
 titulus altero longiori latere ac occidentali
 capita ædium trium terminat: in altero ve-
 ro orientali huic æque distanti cellas tres ha-
 bet, sive tribunalia dicat; basilicæ autem lon-
 gitudinem patet à pariete januarum adusque cur-
 vaturas cellarum: latitudo vero ab externo
 pariete dextræ alæ ad externum sinistræ; ca-
 put basilicæ est titulus atque cellæ, præci-
 pueque cella major: quod ab eis tanquam à
 capite cætera initium habent; pes vero ejus,
 paries est, in quo sunt januæ, ad eum n. ter-
 minatur basilica: sicuti ad pedes definit cor-
 pus à capite originem sumens. Quod si pa-
 rietem januarum frontem velis esse, eo quod
 à fronte est, cellas basilicæ dices occiput at-
 que recessum. Longitudo quoque basilicæ ab
 ortu versus occasum tenditur: atque pes ba-
 silicæ est prope mediam viam Vicancianam:
 à qua per interjectam parvam aream distat:
 caput vero in insulam penetrat. Est autem
 tituli longitudo ad XV. latitudo ad quinque,
 altitudo ad XII. passus. Ejusdem paries oc-
 ciduus, quo cum tribus ædibus conjungitur,
 habet tres magnos arcus, quorum medius
 est aliis major: per quos arcus non modo
 transitus amplissimus fit de titulo in alas, &
 navem: verum etiam idem aer, & eadem in-
 nanitas omnium quatuor ædium redditur;
 paries autem tituli orientalis cellas tres me-

moratas habet, singulas singulis arcubus præ-
 dictis e regione jacentes: atque singulæ cel-
 læ singulas continent aras, sed ara majoris
 cellæ aliquot gradibus excellit. Quinetiam
 tituli paries australis in angulo orientali par-
 vo arcu aperitur: per quem transitus fit de-
 scendentibus in templum Apostolorum, de
 quo inferius dicitur. Media autem ædes in
 longum porrigitur ad XX. passus: cujus lati-
 tudo altitudoque pares sunt titulo. Ejus ve-
 ro dexter atque lævus paries, quibus distin-
 guitur ab aliis suprema in parte, fenestras
 multas atque oblongas continet: in ima ve-
 ro pilis ac interpilaribus & arcubus magnis
 æqualibus apertus est: unde & mediæ ædis,
 & alarum utrarumque inanitas & prospectus
 idem redditur. Alarum vero parietes exte-
 riores solidi sunt, raras solummodo fenestras ha-
 bentes. Et in eorum, qui septentrionalis est,
 medio ostium est, quo iter fit in parvam aream,
 quæ ante fanum divi Joannis Baptistæ patet;
 sunt iidem parietes longitudine pares parietibus
 ædis mediæ, altitudine vero dimidio mino-
 res. Eodem modo, & alæ ipsæ sunt longitudine
 pares ædi mediæ: amplitudo vero earum alarum
 est triente quam media minor. Demum media
 ædes, atque alæ in pede basilicæ clauduntur
 pariete uno, in quo tres sunt januæ, quarum
 media multo aliis major; supra vero ma-
 jorem januam sunt duæ fenestræ oblongæ, su-
 pra quas est oculus, atque fastigium: at su-
 pra majores januas singulæ sunt fenestræ, il-
 lis, quas diximus minores, supra quas semi-
 fastigium erigitur, tectum imbricatum, so-
 lum vero lithostratum; media quinetiam æ-
 des divisa est in duas partes: quarum major
 vergit ad januam, minor à titulo est, pa-
 rietibus parvulis distinguuntibus, ac in me-
 dio arcum, ut ostium continentibus: per quem
 arcum de majore in minorem Navis partem
 transitur; alti sunt hi parietuli ad X. pedes;
 non solum ea minor pars hisce parietulis in
 longitudine terminatur, sed etiam à lævo,
 ac dextro latere clauditur. Quamobrem ab
 ortu arcum, ab ortu vero interpilare ma-
 gnum tituli habet: quæ expedita aperta que
 sunt; ille quidem, ut ingredientibus pateat
 aditus: interpilare vero, ut ara magna vi-
 deatur. In hac ipsa parte sunt quatuor se-
 dium ordines, quæ ex asseribus nuceis com-
 pactæ sunt: bini à dextera, ac bini à sinistra,
 qui ab antis ostii arcusve ad angulos dextrum
 lævumque, & ab angulis adusque pilas tituli
 porriguntur; eorum ordinum vero exteriores
 duo sunt eminentiores, atque concameratio-
 ne una veluti fornice contexti: in quibus sellæ
 distinctæ sunt opere pulcherrimo segmentato,
 ac virgato; reliqui vero ordines duo sunt
 inferiores, carentesque & tegmine camerato,
 & ornamento segmentationis; quamobrem
 qui in medio eo loco est, omnes undique
 intuetur sellas. Quinetiam sub ordinibus in-
 ferioribus sedilia quædam alia extenduntur,
 non distincta in sellas, sed unam commu-
 nemque sedem facientia. Appellatus est lo-
 cus is *Chorus*, dicitur quoque à recentiori-
 bus *Chorbospiza* numero plurativo; hoc est
 loca, vel solia hemicyclave suscipientia cho-
 rum, sunt qui dicunt *Chorbospiza*; hoc est,
 sellæ capientes chorum, hospicium n. id esse
 vult

vult, quod suscipit cum amplexu, & charitate quadam; chorus autem ordo canentium est, hic n. sacerdotes sedentes quotidianas rogationes, & hymnos divinos cantant. Reliqua vero ædis pars nomine caret; appellatur ergo *prochorus*, seu *chori atrium*; sub choro autem hoc ipso sacellum. est subterraneum, divo Felici dicatum: quod testudine tegitur, quæ tribus columnarum ordinibus fulcitur; huc descensus duo per gradus aliquot fiunt: singuli de altera basilicæ ala adeuntes. In occiduo vero sacelli huius latera ara extat: & supra aram mensa marmorea erecta, ac pertusa trajectaque canaliculo argenteo, unde liquor quidam stiriaticus fluens decidit tum, cum maxime urget hyemale gelu, quem liquorem *mannam* vocant, idemque *Divi sudor esse* creditur, cuius corpus in puteo jacet; hic nempe à tergo tabulæ marmoreæ patet, ac in imum descendit. Hoc quinetiam sacellum antiqui partem templi fuisse arbitrandum est: quod subterraneum est humi, & depressum; appellant hoc subterraneum sacellum *iustum corpus*: iustum dicentes contrarium, quod *sus*, & *susum* dicunt, hoc est, locus corporis beati Felicis quod subterius est: sed basilica tempestate nostra constructa est. Cuius Fabricæ præfectus fuit etiam gratuitus patruus noster Leo, vir militiæ domique egregius, patriæ amantissimus adeo, ut dum illius curaret rem, negligeret frequentissimè suam: modestia ac iustitia tanta præditus, ut omnia Reipub. præclara ei credita sint munia, non modo magnæ huius fabricæ præfectura. Gratus insuper fuit populo, gratissimus regulis, præsertim Raimundo Ursino Salerni Nolæque Principi, atque Joanni Antonio Ursino Tarenti regulo potentissimo: idem malos conniventer præteribat: bonos ac doctos colebat, observabat, sectabatur. Pollebat oratione non quidem celeri, longave, sed brevi, severa, plena ac lucida; quam obrem in confesso dicens semper laudatus fuit; privatim quoque quam familiariter se gesserit, vita & vivendi ratio argumento esse potest; cum Marino enim fratre tum superiore ætate, tum maximè senescens triginta annos in eadem domo amicissimè vixit, in eademque mensa semper cum eo cœnavit; vixit annis octoginta. Longe demum major digniorque fuit is Leo, quàm qui hoc nostro calamo repræsentari valeat. Sub basilicæ autem fronte præter aream viamque, area magna est in conspectu, quem *Mexratum* appellant. Quinetiam lateri meridiane alæ hæret turris, in cuius summo vertice campanæ pendent: unde illam vocant *Campanarium*. Hoc quadratum est, atque cellitudine templo imminet, infima vero pars amplior, ac è lapide quadrato compacta, quæ marmorea pars altitudinis sexaginta fere pedum existit; in ambitu verò ejus marmora quædam ordine locata sculptraque sunt, tum poësim, tum militarem artem ætatis suæ testantia; opus idipsum sculptile a manu docta elaboratum, antiquissimum est: atque non ut campanaria turri basis fundaretur, sed ut superbiori potius ædificio subjaceret. Quinetiam in eadem insula atque angulo basilicæ, qui ad Vulturum

ventum vertitur, basilica allæ parva antiquaque hæret, media æde aliisque atque cellis tribus composita: titulus vero deest. Huius mediæ ædis parietes supra columnas ex marmore peregrino cornatiles pulcherrimasque insidentes erecti sunt: quarum columnarum singulæ longitudinis sunt senum denum pedum. Sed in meridiano latere undecim earum erectæ sunt, in arctico vero novem: quod huius lateris duas columnas occupavit angulus tituli basilicæ majoris, in quo angulo, ut dictum est, transitus per arcum apertum de altera in alteram harum amborum basilicarum fit, parietes verò tantundem super eis columnis exurgunt. Pavimentum autem fani huius depressius XII. pedibus, quam vulgare solum est: alæ vero fronsque atque cellæ, parietibus clauduntur: tectum imbrice structum. Eiusdem longitudo ab ortu in occasum tenditur ad decem passus. Janua non in fronte, sed in ala meridionali patet. Ala enim eadem per aream XX. pedum latam distat à via Cortesellana: ea vero janua non statim descensum præbet in templum: sed secus eius frontem iter æquale habet usque latus meridianum, arcumque illic apertum tituli magnæ basilicæ. Quare janua sua utriusque basilicæ etiam alterius est. Est a. hoc iter latum quindecim fere pedum, longum autem quinquaginta: à quo toto dextrorsum per multos gradus descenditur in hanc minorem basilicam: cui nunc nomen est *sanctus Apostolus*. Eadem item in insula, atque à plaga septentrionali extat altera basilica minor simplexque hærens angulo tituli, ac alæ arcticæ majoris basilicæ, appellaturque *divus Ioannes Baptista*; eadem versus occasum venum ab angulo tituli procurrit, sicuti basilica Apostoli ab angulo opposito in orientem extenditur; basilica Joannis tota tophacea fabrica constat: cuius arcticum latus januaque viam attingit, quæ à Portello exoritur, macellumque è regione spectat. Duorum vero angulorum insulæ, qui circumsistant frontem basilicæ magnæ, alter ad emporium docanamque, ad Porticum alter spectantes, officinis tabernisque divisi occupantur. Nam à janua meridiane alæ Episcopii adusque angulum sinistrum insulæ, qui Porticum spectat, atque ab hoc adusque januam Apostoli tabernarum ordo distenditur; eodem modo à janua arcticæ alæ Episcopii adusque angulum dextrum insulæ, qui emporium spectat, atque ab hoc adusque januam Joannis Baptistæ, alter tabernarum ordo protenditur. In eadem præterea insula, atque à tergo cellarum basilicæ, domus extat Episcopi: cuius ostium patet à tergo cellarum basilicæ Apostoli, in Cortesellanam viam exiens. Ab hoc vero ostio usque ad angulum insulæ, qui templum Paulini spectat, tabernæ sunt. Cæterum autem insulæ, quod ab angulo quarto continetur, horti sunt amplissimi episcopalis domus. Tota item insula possidetur ab Episcopo excepta basilica Joannis Baptistæ: hæc enim a vespillonibus seu libitinariis possidetur, magna enim civium multitudo in vespillonum munus nunc conspirata est, quam *fratriam* appellant; hi enim præter alias iustratio-

tiones rerum sacrarum atque munia, ubi fuerit opus, saccos induti funus efferunt, ac longo ordine bini incedentes pompam, aut augent, aut soli faciunt: lustrandoque à domo defuncti profisciscuntur, atque usque ad locum sepulturæ procedunt. Namque primum perpauci abiectione homines esse solebant eiusmodi vespillones, qui solummodo funera efferebant: paupercula deinde eorum multitudo etiam per ingenuos viros conscriptos adaucta est, simul præ misericordia, simul etiam præ mutua pietate, atque proprio quodam divinorum cultu. Est autem saccus is, quem induunt, tunica talaris ex tela linea albaque, cui confusus est cucullus, qui & collum undique, & caput tegit. A cuculli vero fronte oritur buccula, quæ à fronte usque ad pedus descendens faciem omnem occulit adeo, ut induti hominis nihil cerni possit. In buccula vero tria sunt foramina, quorum duo præbent oculis visum, tertium ori spiritus viam pandit: Induti saccos fune cinguntur; idem saccus à tergo pedale foramen habet, ut nudum tergus appareat, atque à manica dextra scutica pendet, ut quum quis graviter commissorum poenas sit Deo soluturus, non solum poenitentia factorum, sed etiam corporis dolore, indutus solummodo eum saccum, vel ambulando ad fanam complura, vel genibus, flexis ante crucem domini rogando, scutica acrius percutiat tergus; idque ubi dextra sumptam scuticam, nunc super humerum lævum, nunc sub dextram axillam celeriter versando agit. Hæc de insula deque basilica principe, atque Episcopo, quæ nostra sunt tempestate,

DE BASILICA, ET EPISCOPIO antiquo, deque reliquiis divorum, quæ ibi erant.

C A P. XII.

AT vero referre post hæc, quonam pacto basilica eodem hoc ipso in loco se habuerit tempore divi Paulini, operæ precium est. Licebit enim videre, tum, & insulam hanc ipsam, de qua superius aliqua sunt memorata, tanquam divino nutu semper fuisse dedicatam mysteriis, atque caeremoniis sacris: atque quantopere sit, vel veneranda, vel observanda, vel timenda; non solum ob tot millia millium tot annos factarum in ea rogationum, atque celebratorum sacrificiorum, sed etiam quod sub eius solo multa latent occultaque sunt, quæ ignorantur nostra hac tempestate, corpora divorum, & martyrum, & confessorum. Quam autem res ita se habeat, divus Paulinus ad Severum Sulpicium scribens enucleatissime patefecit. In ea enim epistola docet Severum de basilica Fundana, atque Nolana. Namque Paulinus prius extitit Fundanus Episcopus; deinde Nolanus, quod ipse quoque hisce verbis monuit: *Egrediamur, inquit, jam Nolana hac basilica, & in Fundanam transeamus. Fundis nomen opido est, quod aque familiare mihi fuit, dum*

Amaneret possessio, quam illic usitatiorem habui. De Nolana verò hæc scripsit: *Basilica igitur illa, quæ ad Dominedium nostrum communem patronum in nomine domini CHRISTI DEI jam dedicata, celebratur, quatuor ejus basilicis additis reliquiis Apostolorum, & martyrum intra absidem trichoraque sub altaria sacratis, non solo Beati Felicis honore venerabilis est. Absidem solo, & parietibus marmoratam camera musæo infusa clarificat.* Et paulo post ait: *totum vero extra concam basilica spacium alto & lacunato culmine geminis utrinque porticibus dilatatur: quibus duplex per singulos arcus columnarum ordo dirigitur, cubacula intra porticus quaterna longis basilica lateribus inserta, secretis orantium, vel in lege domini meditantium, præterea memoriis religiosorum, ac familiarium accommodatos ad pacis æternæ requiem locos præbent.* Et paulo post subdidit: *prospectus vero basilica, non ut usitator mos est, orientem spectat, sed ad domini mei Beati Felicis basilicam pertinet; memoriam eius aspiciens, tamen cum duabus dextra lavaque conculis intra spaciosum sui ambitum absidibus multis laxatur; una earum immolanti hostias jubilationis antistiti patet: alia post sacerdotem capaci suæ receptant orantes.* Latissimo vero conspectu tota simul hæc basilica memorati confessoris aperitur trinis arcubus paribus perlucante transfenna, per quam vicissim sibi tecta, & spacia basilica utriusque junguntur. Nam quæ novam à veteri paries abside ejusdem monumenti interpositi obstructus excluderet, totidem januis patefactus à latere confessoris, quot à fronte ingressus sui foribus nova referebatur: quasi diatriam speciem ab utraque utramque spectantibus præbet. Hæc ille, quibus aperte monstrare videtur, duas tum extitisse basilicas, quarum altera erat divi Felicis confessoris, hoc est Junioris: altera erat Episcopium suum Paulini, & illam fuisse antiquam, Paulini verò episcopium mansisse novum: atque alteram ab altera solius forniciis pariete sequestratam, qui ubi pertulus fuit, atque per tres arcus apertus, veterem, & novam basilicam in unam conjunxit usque adeo, ut ambarum idem esset prospectus, & templi inanitas; vixit autem Paulinus post tempestatem Felicis Junioris anno centesimo, ac sexagesimo. At vero quum jam exploratam habeamus in præsentē episcopo basilicam Felicis (nam ea est, quæ sub choro est) convenitque, ut illa protenderetur usque ad viam Portelli, super qua erant tria ostia templi, veluti in eo loco solum extuberatum indicare nunc videtur, spectaretque arctum, ac extensa foret versus meridiem, consentaneum est: basilicam vero Paulini habuisse januas supra viam Cortefellanam, atque protensam fuisse versus arctum. Nam (ut ait) ea basilica non erat orientem spectans. Ex quo perspicere licet, aream tituli præsentis episcopii, atque eius trium cellarum omnem basim conceptas mansisse in area basilicæ Paulini. Neque id solum conceptum fuisse, sed etiam aream sacelli totius, quod nunc appellatur Sanctus Apostolus, atque omnem eam aream, quæ à tergo est trium cellarum, quousque dilata-

E
retur

retur secundum longitudinem facelli Sancti Apostoli. Namque longitudo basilicæ Paulini, quæ à meridie versus arcum porrigebatur, erat ad XXV. passus: tantundemque patebat in latera, ac divisa duobus columnarum ordinibus. Ergo dextrum, & orientale latus basilicæ Felicis conjunctum erat cum sinistro, ac occidentali latere basilicæ Paulini usque aded, ut figuram repræsentarent duarum tesserarum: quum sibi ita hæserint, ut angulus alterius medium, alterius latus attigerit. Tam magnam autem patuisse Paulini basilicam conjectandum est ex ordine columnarum: ex alto lacunatoque testeo, ex marmoribus, ex opere musæo, quæ omnia arguunt multos sumptus; multi autem sumptus non possunt esse arcu parique, ac humilis populi. Magnum verò magnificumque populum etiam magna nec minor, quam quæ dicta est, basilica decet, quæ quum verisimilia sunt, inducunt etiam nos credere, sanum, quod nunc Sanctus Apostolus vocatur, non tum temporis extitisse; sed post ruinas magni illius templi editum esse à pauperculo populo ex fragmentis reliquiisque magni templi; columnasque pulcherrimas, quæ in eo nunc sunt erectæ, fuisse etiam illius templi manifestum apparet. Quinetiam ex hisce perspicere licet, antiquum episcopium fuisse basilicam Felicis: quam declaravimus, ipsam superioribus præfisque temporibus extitisse templum Jovis. In quo mortuus est Felix Junior, ut etiam dicemus apertius: sepultus verò in latere orientali eius templi, atque idcirco de episcopio mutatam esse in basilicam Felicis; Episcopium verò translatum esse per nova ædificia, erectumque ubi erat basilica Paulini, quam monstravimus: itaut utraque basilica esset secreta pariete ab altera, quem parietem Paulinus factis tribus arcubus magnis aperuit, atque ex utrisque basilicis veteri, & nova unam efficit, ut ipsemet docet; paries autem dividens utraque basilicas erat, ubi nunc est paries occiduus tituli. Is enim habet ab occasu sanum subterraneum beati Felicis. Videtur quoque Paulinus adeo eo opere delectatus, ut in illis arcubus plusculisque locis carmina depinxerit, decantantia, & conjunctionem basilicarum mansisse congruentissimam, & divinam, atque omnibus spectantibus jucundam atque commodam, quæ hæc sunt:

*Ut medium nulli pax nostra resolvit Jesus,
Et cruce discidium perimens duo fecit in unū:
Sic nova destructo veteris discrimine recti
Culmina conspiciamus portarum federe iungi.
Sancta nitens famulis interluit atria lymphis
Cantibus: intrantumque manusque lavante
ministro.*

*Plebs gemina Christum Felicis adorat in aula
Paulus Apostolico quam temperatore sacerdos.*

Hi versus, ut eorum autor scribit, erant è regione basilicæ novæ super medianum arcum, ac intra ipsam transfennam, qua breve illud, quod propinquas sibi basilicas prius discluserat, intervallum continuabatur. Quinetiam hæc binis notata versibus epigrammata super arcus alios dextra lavaque erant:

*Attonitis nova lux oculis aperitur, & uno:
Lumina consistens geminas simul aspicit aulas
In altero:*

*Tergeminis gemina patuerunt arcubus aulam
Miranturque suos per mutua limina cultus.*

In eisdem item arcubus à fronte, quæ ad basilicam divi Felicis patebat mediana, hi erant versus.

*Quos devota fides densis celebrare beatum
Felicem populis diverso suadet ab ore;
Per triplices aditus laxos infundit catas.
Atria quamlibet innumeris spaciola patebunt:
Qua sociata sibi per apertos comminus arcus
Paulus in æternos antistes dedicat usus.*

Super alios arcus hi bini:
*Antiqua digresse sacri Felicis ab aula
In nova Felicis culmina transgredere.*

Item:

*Una fides trino sub nomine, qua colit unum;
Unanimes trino suscipit introitu.*

Basilicam beati Paulini habuisse à fronte tres ingressus non solum idem ipse autor monuit, quum dixit: *Paries apertidem januis patefactus à latere, quot à fronte ingressus sui foribus nova reserbatur*; verum etiam epigrammate, quod super januis erat, edito monstravit, quod hoc pacto habet:

*Alma domus triplici parte ingredientibus arcu
Testaturque piæ janua trina fidem.*

Basilicam vero Felicis per tres item januarum ingressus adiri non monuit Divus Paulinus: sed ex dictis eius facile est perspicere. Nam ubi dixit: *paries tribus januis patefactus*, quasi diatriam speciem ab utraque in utramque spectantibus præbet: docuit de trib. etiam januis basilicæ Felicis. Nam quum basilica Paulini tres contineret porticus, vel dicas ædes, vel aulas, duobus columnarum ordinibus discriminatas, factisque tribus arcubus in pariete medio per eos accidit, tres alias aulas conspici ita, ut qui fuisset in basilicæ novæ latere septentrionali, is spectasset versus meridianam partem, trinas aulas, quæ in ipsa basilica erant, & versus occasum alias trinas, quæ de nova in veterem basilicam per arcus protendebantur: Eodem modo qui mansisset in latere meridiano basilicæ veteris, idem spectasset versus arcum trinas aulas, quæ in ipsa basilica erant, atque trinas alias ab ortu, quæ de veteri in novam basilicam directe porrigebantur. Hoc enim pacto est species diatriæ, vel diatriæ. Illud quoque ex ea Paulini descriptione basilicarum compertum est. Nam ubi de omnibus basilicæ partibus docuit, vel usque ad sacrarium, & secreta oratoria, nihil de campanaria turre, & campanis meminit, quod indicio est, illius Divi tempestate campanas, aut ullas, aut magnas inventas non esse. Nam apud Hieronymum legitur: *quousque campanula in claustris pulsabitur*. Præter hæc autem, quæ omnia sunt hominum opera, & copiarum potius vires; etiam aderant in eis basilicis pleraque alia multo cariora, & admirabiliora. Nam præter Paulini sanctissimi viri præsentiam, aderat corpus Beati Felicis Junioris, atque ut dicemus inferius alterius Felicis martyris: aderant etiam reliquæ quædam apokolorum atque martyrum.

veluti idem autor scribendo docuit, quam obrem ni fallor, altaria ea sub quæ erant sacratæ reliquiæ, in eo loco basilicæ novæ extabant, ubi nunc est sanum *Sancti Apostoli*. Posteritas enim ubi alia reficere nequisset: eum saltem angulum basilicæ novæ ut venerabiliorem erexit in formam, quæ nunc est; quæ res quum ita habere videatur, etiam expostulat, ut illa basilica fuerit antiquitus appellata *Sanctorum Apostolorum*, & *Sancti Apostoli* numero plurativo: non autem unius Apostoli, ut nunc pronunciat. Illic enim Apostolorum non autem Apostoli unius reliquiæ sacratæ sunt. Quinetiam aderat inter alia divina dona pars quadam à ligno crucis, quo munere solo impartita urbs Nola connumerari potest inter eas orbis partes, quæ vel fortunatissimæ fuere, vel Deo gratissimæ; lignum igitur illud sanctissimum Nola absportatum esse à Judea Hierosolymaque, & à quo viro delatum, & quo in loco servatum sit, atque cum quibus sociis, idem autor clarum carmen cantando docet, hoc pacto:

Hic piatas, hic alma fides, hic gloria Christi

Hic est martyribus crux sociata suis.

Nam crucis à ligno magnum brevis hastula pignus

Totaque in exiguo est semine vita crucis.

Hoc Melani sancta delatum munere Nola,

Summum Hierosolyma venit ab urbe bonum.

Sancta Deo geminum velant altaria honorem,

Cum cruce Apostolicos qua sociant cineres.

Quam bene junguntur ligno crucis ossa piorum:

Pro cruce ut occisis in cruce sit requies.

Ergo in facello Apostolorum cum eorum reliquiis lignum crucis servatum fuit. Quam obrem si ejusmodi reliquiæ in eo loco obrutæ sunt, præsentia, & honore tantarum rerum locus is venerandissimus est, sin verò illæ non sunt disperditæ obrutæque, sed amotæ: nihilominus locus sacer est, quod sacrarium fuit non auri, sed magnarum divinarumque rerum; utrum autem obrutæ manent, an amotæ suceptæque fuerint, incertum est. Veruntamen si conjectura uti vellemus, dicere valeremus, eas servatas esse usque ad nostra tempora, nec furto summo- tas raptasve esse, aut obrutas latere. Namque in sacrario præsentis episcopi custoditur manus ex argento ad quantitatem naturalem effigiata, in qua multæ sacræ reliquiæ ab antiquo diligentissime servantur: eas esse illas, de quibus Paulinus locutus est, verissimum est. Fertur tamen in ea argentea manu inclusam esse manum beati Paulini; namque cæterum corpus, ubi nam sit, ignoratur. Quam obrem pridie festum eius beati per urbem fertur à præfule, cum cum sit frustratio sacrorum. At nihil vetat manum Paulini posteritatem conjunxisse cum illis reliquiis. Namque si sanctitate animi cum illis una fuit Paulinus, & corpus cum corporibus sociari dignum visum est: manus autem argentea à cubito extat, habetque medium, atque indicem digitos erectos sanctosque, reliquos verò conclusos. Nam episcopus ea specie manus signum benedictionis

populo facit, signando in aere crucem; digiti enim illi duo erecti junctique indicant gratiam Dei cum animo hominum conjunctionem; nihil enim aliud esse videtur benedictio, quàm cum hominibus Dei gratia, & benevolentia conjunctio.

DE RELIQUIS URBIS basilicis.

C A P. XIII.

Ceterarum basilicarum egregiarum prima est ea, quæ dicata est *Divo Francisco*: hæc erecta est in angulo urbis, quæ spectat occasum æstivum sub turre Quinque-pontarum; simplex basilica est, habet adem & cellam: longitudinis, verò GL. fere pedum: latitudinis XXXV. altitudinis LXX. eadem; à meridie arctum versus extenditur: frons meridiana, sub qua area magna est, inter eam, & alteram aream, quæ ante regiam panditur, intercurrit via Portelli: hæret lateri basilicæ occidentali campanaria turris, atque dormitorii pars, sed hæc, quæ ab arcto, reliquaque pars, quæ ab occasu est, ambiunt cavædium quadratum amplumque, atque præter hoc etiam alterum sequitur parvum cavædium oblongumque, quod ad pomerium urbis internum pertenditur; inter quæ cavædia altera pars dormitorii eaque major interiacet, est cavædium quadratum propriè ut antiquitus fuisse legitur, subdium n. quadratum circumcurrunt quatuor porticus testudinatæ: quarum latera, quæ subdium terminant, ordines columnarum sunt basibus coronis atque capitellis, & arcubus. Verum hoc non cavædium vocant, sed *inclaustrum*, & *inclostrum*; dormitorium est supra primam contignationem, longus ampliusque locus tecto imbricato opertus: in quo medio curriculum est: cui utrinque ordo cubiculorum adiacet, singula n. cubacula singulis sacerdotibus ad dormiendum manendumque delegata sunt, tota vero horum sacerdotum habitatio monasterium *Sancti Francisci* vocatur; sub dormitorio vero atque, à meridie horti sunt pomerio, & via Portelli atque area memorata ambit; hic sacra faciunt sacerdotes, quos *divi Francisci fratres* appellant, quod indumenta, & vivendi rationem Divi illius sectantur. Altera quin etiam basilica erecta est inter porticum, & portam clausam, cujus latus arcticum attingit viam Cortesellanam, quæ via hac in parte *Clara stella* vocatur, ut diximus, hæc autem basilica antedictæ simillima est: præterquam quod cella, & tribunali caret. Hæret verò basilicæ campanarium, & dormitorium cum cavædio quodam hortisque amplis ab altis parietibus clausis; dicata est hæc basilica *diva Clara*, sacerdotes sunt virgines: quas *Monachas divæ Clara* vocant. Angulo præterea, quem claudunt via Portelli, & via Scirgnariorum, adiacet alterum cœnobium virginum: quod *collegium* vocant. Est hic dormitorium, & horti atque basilica simplex cum quadam cella, & Cam-

panario parvo : basilica vero *Annuntiatio* *Mariae* sacra est ; sub Angulo vero urbis in quo turris est Sancti Spiritus, sacellum ignobile superioribus temporibus erectum erat ; cui nostra tempestate additum est conobium virginum ; vetula n. dives coemptis aliquot vicinorum domibus monasterium mediocre confecit, in quo ipsa prima initiata coepit incolere, atque locum alius dote & sacellum vero *Divi Paulini* ubi nam sit, clarum est : ades sola est absque cella ; haeret illi magna domus, quae nobis pueris hospitium mendicorum solummodo adventantium erat : *Hospitale* eam ob rem appellatum, & ab ipso tota vicinia cognominis facta est, nunc vero in conobium mutata est, in quo *Divi Augustini sacerdotes* inhabitant. In eo vero sacello quotannis carimoniae atque nundinae aguntur, cum pompis, spectaculis, atque magistro nundinarum, ut inferius amplius dicitur : quod Divus is servitute solutus atque ab Aphrica rediens Nolam, secum omnes etiam Nolanos, nomine eius liberatos, transevit, qui capti serviebant in Aphrica. Nam quum illic cuiusdam principis olitor foret Paulinus, intra quadam praedixit suo domino ; quamobrem solutus liberque factus est, atque omnibus Nolanis, qui tunc in ea provincia servirent, (nam multi capta Campania à Mauris Vandaliisque in Aphricam delati fuerant) petitis donatus est à principe ; servus autem in Aphrica fuit, quod eo cum vidua quadam navigavit, ut seledando redimeret illius filium, quum alias sua omnia petentibus fuisset libentissime largitus ; redeuntem ergo tantum Nola civitatis patrem, tantumque de Nolanis benemerentem, omni pompa laetitiaeque excepere Nolani, atque deinde eundem diem statis pompis, festis, spectaculique venerati sunt, atque usque ad nostram tempestatem venerationes sunt factitatae : idque à XVI. kal. Julias usque X. easdem. Quod si in carimoniis sanctorum legitur memorata die celebrari natalis divi Paulini, hoc est eius obitus, (namque tum divi, & sancti nascuntur, quum obeunt) non cogimur audire, pompas, & spectacula agi ob natalem diem beati : quoniam pompas, ut reditus ab Aphrica longe prior fuerat obitu, & natali, ita multo prius inceptum erat quotannis agi. Quare potius natalis dies reditus, confususque fuit cum die reditus, ut huius diei pompis etiam natalis celebraretur, quum dies reditus promotus sit ad natalicium diem. Fanum quoque divo Felici dicatum, jam monstratum est extare ad sectionem, quae sub Docana est, vocatur autem *Feliciis in platea*. Verum fanum ipsum duplex est : alterum n. est subterraneum in humumque depressum, alterum vero supra huius tepidines erectum ; in illud subterraneum alteris scalis descenditur, ad hoc alteris ascenditur. Et infernum rudis inanitas est : in qua pilae quaedam extant testudinem fulciantes. Supernum basilicae figuram habet ; haerent sacellis his habitacula pauca, ad quae etiam mendici adventantes excipiebantur, atque idcirco appellatum est hospitale, idem à civibus vespillonibus regebatur ; nunc ve-

ro ejedis vespillonibus prohibitisque mediis proventus, & usum capit sacerdos unus ; huius autem fani depressae sedes atque pavimenta indicant, in eis templum antiquum fuisse extructum. Verumenimvero hoc in loco scire oportet, plures Felices fuisse divinitate donatos. Fuere namque *duo Felices* fratres genere Romani, ambo sacerdotes, atque citra dignitatem episcopatus iidem sub Diocletiano, anno post dominum Jesum fere trecentesimo ; horum major natus à Draco praefecto urbis Romae capite mulctatus est, idque ad mille passus extra Romam, ac in fossa, quam forte illic evulsa arbor fecerat, atque cum Adaucto socio obrutus est. Junior vero ab eodem Draco verberibus caesus est, ac missus ad Circeos, ut illic exilium agens vitam finiret. In quis tum forte locis praefectus erat quidam Probus genere Nolanus. Hic igitur Felix incolatum agens, praefecti filiam, quum furens esset, ac uxorem, quae aqua intercute laborabat, solo nomine Jesu liberavit. Probus igitur miris hisce commotus, Christianus factus est, atque exaeto magistratu Nolam rediit, Felicemque secum duxit ; is vero paucis Nola moratus primum ad templum Apollinis, quod propè urbem erat, quodque hodie *Cemeterium* dicunt, accessit, vatemque Apollinis, qui illic vera respondere rogantibus profitebatur, mendacem arguit ; quamobrem tanta cunctis suborta est indignatio, ut statim tempore imago Apollinis à populo sacerdotibusque dejecta sit, ac deinde illic oratorium Christianorum constitutum est ; XII. vero anno (tot n. annos post ejus adventum Nola vixit Felix) quum factis sacris populo dedisset pacem, inque in urbe, atque in templo, non discedens loco obivit : deo eum vocante, non autem martyrio aliquo, ac in eo templo tumulatus est. Anno vero post hunc quinquagesimo alius Felix illuxit pontifex atque martyr, qui Roma ejedus ad villam, quum sacello erat, secessit ; itaque illic capite truncatus est ab inimicis, ibidemque sepultus, idque XVII. kal. Decembres. Legitur quartus micuisse Felix Aquileiensis, ac frater Fortunati etiam sub Diocletiano, amboque fratres hi capite truncati fuere, sed alter in Aquileia, alter Vincentiae tumulati sunt. Per eadem tempora extitit quintus Felix genere Scyllitanus Cucufati concivis, & socius : qui in Gerunda Taraconensis Hispaniae urbe martyr obivit ; quinetiam per eadem tempora Diocletiani fuit Sextus Felix Tubizacensis episcopus ; is Roma Nolam missus est omni interdictus cibo ab compede etiam vinctus (nave n. vectus est) qui quum primum Nolam deductus est, à praefecto urbis capite mulctatus est, idque XVIII. kal. Februariarum. Horum itaque sex divorum duo corpora Nola habentur. Verum quum Junior ille in templo obiverit, atque illic sepultus sit, antiquumque testimonium dicentium doceat in sacello subterraneo, quod sub choro basilicae est, manere divi Felicis corpus ; consendum est, Junioem Felicem illic esse. Atque ea pro re basilicam Episcopi templum Jovis fuisse licet coniectari. Nunc quoque ille pacem populo dedit factis sacris in tem.

templo, quod primum urbis fuisse consentaneum est; primum autem cum templum palmo deorum, qui Iovis erat, sacrum fuisse, nemo ambigit. Corpus vero Felicis episcopi, ac martyris ignoratur ubi nunc sit. In quo si conjecturali ratione sem liceat diiudicare, arbitrandum est, huius corpus in eodem sacello cum Felice Juniore tumulatum esse, vulgo n. & dicitur, & creditur Felix martyr illic esse. Quinetiam quoniam junior Felix in cœmeterio deturbat vatem Apollinis, eratque hoc ipsum quoque facinus magnum cœmonis illustrandum: Felix vero martyr XVIII. K. Februarias obiit: eadem dies quasi facta societate utrosumque festivitate celebratur in cœmeterio, illic n. ea die multæ cœmoniz aguntur, accedentibus universo Nolano po. atque circumpositis oppidanis, diem testantibus, & in memoriam revocantibus concursum populorum, qui ea die factus est, qua diruta est Apollinis imago. Templum autem duplex, quod in sectione emporii est, duobus etiam divis videtur esse dicatum; Namque à cœmonis, quæ XVII. Kal. Decembres aguntur illic, dicatio arguitur Felici pontifici, ac martyri; at vero quod eadem die etiam sacellum, quod sub choro magnæ basilicæ est, ornatur, ac in eo cœmoniz faciliatur, videtur esse templum Felicis Junioris, aut Episcopi martyris, qui sub choro tumulati sunt. Quod si non ob eandem martyrii rationem (nam in utrisque de martyribus dicitur) sit ut in duobus fanis eadem die eadem cœmoniz habeantur; erit ut templi duplici pars subterranea sit sacellum Felicis Episcopi martyris, superna vero Felicis pontificis, ac martyris, cui à Nolanis etiam erectum est sanum atque dicatum; quanquam Nolæ non sit aut mortuus, aut sepultus (cum qua sententia concors esse videtur in epistola Paulinus, qui basilicam, quæ erat, ubi nunc est chorus episcopii, ad Felicem confessorum, id est, juniolem retulit) aut pars subterranea dicata est Felici sacerdoti martyri fratri majori natu Felicis Junioris, superna vero Felici pontifici. Quæ sicuti complicata sunt, ita quoque antiqua pictura, quæ in duobus parietibus atque basilicæ superioris spectatur, composita est è facinoribus miris, atque suppliciis diversorum divorum, non unius Felicis. Illud quoque ex prædictis claret, naminem eorum divorum Nolanum genere fuisse; junior vero Felix Nolanus vocatus est, quod XII. annis Nolæ vixit, ac Nolæ obiit, Nolæque sepultus habetur, atque ob hanc unum tum, cum pluribus cognominibus, divis cœmoniz, ac sacella Nolæ increverit adeo, ut fossorum Nolanorum videantur credanturque esse divi Felices. Est insuper sanum, demum Jesu dicatum, ædes; sola est sine cella, sed turrem campanariam habet. Idem spectat ab occasu verno aream eandem, quæ ante basilicam divi Francisci patet; regitur autem à vespillonibus multis, qui nunquam mendicis locum dedere: quosque imitati vespillones divi Joannis Baptiste, mendicis ostia clausurunt; namque illos in quædam habitacula, quæ basilicæ hærent, excipiebant.

Hæc sunt claustra urbis sacella sanave: præter hæc etiam plura alia sunt ignobilia, quæ passim in urbe erecta sunt, quorum, & à aliquotum meminimus enarrando vias, cetera referre non opus est. Illud potius meminisse decet, multum in urbe numerum basilicarum atque sacellorum nonnisi multum studium Nolanorum erga divinas cœmonias testari; idque non modo orando, sacraque audiendo; sed etiam effendendo funera, mendicisque domo, lecto, & alimentis excipiendo, Qui mores à Felice juniore atque Paulino urbis episcopo introducti esse videntur, Quippe quod Paulinus non solum sua pauperibus licenter, ac mendicis largiebatur, verumetiam pro liberando redimendoque viduo filio, sese in perpetua servitio intravit, ac dedit;

QUA RATIONE IN URBE præsentem sint subterranea cavæ sacella,

C A P. XIV.

IN superioribus sæpe numero dictum est: in basilica majore, atque sub choro sacellum esse subterraneum: item basilicam Apostolorum ad multos pedes depressam in humum; sacellum etiam infernum divi Felicis subterraneum spectari; id inquam, mirum quibusdam videri posset in urbe campetri, præsertim quum solum aliarum basilicarum, atque urbis ipsius, & agrorum æquum omne esse ubique lex comperiat, sed miri nihil erit, si veterati hoc ipsum referatur: qua hæc quoque in solo æquæ erant cum urbe, & agris; referaturque fabricis urbicis, agrorumque incrementis, solum enim urbis altius redactum est ex fabricis, atque ruinis, multisque aliis, quæ in urbem ad continuum vitæ usum commodumque inuenta sunt; hæc enim tantum illa loca pavimenta quoque templorum adaugere poterunt, quantum vias, & domos impleverunt; si quando domus aliquæ etiam nunc demissius solum occupant, aliquæ quoque villæ sunt demissioribus sedibus prius fuisse, deinde ab ædificiis, & ruinis repleta æquæque sunt viarum solo, uti nos plerumque vidimus. Sed tamen nemo passus est, quoad fieri posset, ut pavimenta templorum obruerentur omnia, aut ea, quæ magis videbantur populo veneranda. Quamobrem depressa ut erant, semper servata sunt. Agros quoque altiores cotidie redditos esse, necesse est, quod à tribus lateribus sunt circumdati montibus, è quibus multa materia devolvitur excussa depulsaque à pluviis, à ventis, à tonitribus, à terremotibus. In quo illud nosse operæ præcium est, non solum agros augeri, sed etiam aquas certis temporum intervallis in altiore, vel alveo fluere, vel strato fundove jacere; limo enim tenuissimo, vel confluente, vel incidente fundum aquæ, assidue excrescit, tolliturque; quam rem aperte cernere licet in Padolimum fluxu multum trahente: qui non inter ripas, inter margines aggerisque fluit, inter quos alveus fluit.

fluminis longe altior est, quam agrorum solum utrinque adiacentium, Aqueductus quoque, & rivi omnes nisi expurgentur statim temporibus, aut à cursu, & impetu proprio, aut à manu hominum, obstruuntur, ac impediuntur. Proinde quo nunc solum urbis abest ab aqua puteorum (nam altius est plurimum XXV. pedibus) eo tum altius erat solum subterraneorum horum locorum quam puteorum aqua. Quod si solum aqua auctum sit, horum verò facellorum pavimenta aucta nusquam sint: nihil mirum etiam esse debet, si facellorum pavimenta tam vicina aquae nunc sint; aqua enim ipso inferior est octo fere pedibus: subter enim fundum aqua excrevit, solo facellorum nihil super crescente; compertum itaque esse remur, ea sacra loca ceteris vetustate praestare, inque eis templa priscis extitisse temporibus.

QUÆ SIT FIGURA ÆDIUM

præsentis urbis, & qualiter earum partes se habeant,

C. A. P. XV.

Qua figura quoque modo antiquorum ædes se habuerint Nolanorum, nulla earum in præsentiarum extante, ignoramus. Ne igitur posteritas aliquando idem desideret, cognoscereque nequeat: placet hoc in loco illas illarumque partes scribendo representare. Ædium itaque species aut quatuordecim conspicitur, aut, quod frequentissimum est, oblongior quam lata patet; ædium quinetiam ita habentium quædam ac perquam paucae inveniuntur, quæ carent cavædio: quædam verò atque quàm plurimæ reperiuntur cavædium continentes. Quæ verò cavædium amplectuntur, illæ frequentius unum latus ejus attingunt: multæ tamen sunt, quæ binis illud lateribus ambiunt: quædam, quæ ternis: rarissimæ omnium offenduntur, quæ undequaque cavædium cingant. Domus autem partes, ædiumve, quæ magno interstitio separantur, sunt hæc: atrium, cella vinaria, equile, conclave, cubiculum, porticus superior, bibliotheca, penus, navis, turris, cavædium, atque horti. *Atrium* locus est in solo ipso sedibusque domus, in quem primum per januam de via excipiuntur intrantes; hoc sæpius protenditur adusque cavædium; ut lucidius sit, atque ad intro lucenda utensilia expediret, idem latitudinis minimæ est decem pedum: maximæ vero XXV. altitudinis verò XVI. aut plurimum, itant usque ad XXXII. pedes interdum tollatur, quousque contignationem primam subierit; est autem latius quam janua, hæc enim ampla est pedibus quinque aut pluribus (nam usque ad XII. pedes dilatatur) alta verò tantundem cum semisse, aut triente, aut quadrante. Contignatio vero atrij frequentissime ex tignis constat, raro testudine tegitur, solum vero pavimento stratum est: quod ex calce & parvis pumicibus, quos *lapillos* vocant, ac pauca arena conficitur, quod lithostratum seu pu-

Amicistratum volentes dicere Nolani, *astracum* dicunt, verbum Græcum sequentes; pumiculi verò hi tum in agro Nolano fodiuntur, quum altius fuerit excavatum, tum in radicibus Gecalæ collis occiduis, ubi quoque arena præstantissima abundè comperitur; quæ argumento sunt, eorum collium imas sedes magna ex parte arenosas pumiculofasque esse, non argilleas, atque aquarum sustentatrices: atrium demum hoc *porticum* vulgo appellant. In eodem etiam solo *equile*, quàm *stallum* vocant, ædificatur; locus oblongius porrectus est, in quo equi mulique ad equitandum vehendumque curantur. Est *cella vinaria* oblongior quoque, quod etiam *cellarium*, verbis illis corruptis in unum hoc ipsum, vocant: in ea servantur vina dolis ligneis recondita; sunt autem ejusmodi dolia vasa rotunda, duabusque partibus inter quas porriguntur, compressa, duploque longiora quàm lata, longa vero sunt, quantum homo tendere potest brachia: media in parte parum extumida. Structura ex tabellis castaneis, interdum quernis, tantundem longis, palmo latis, digito altis ad unguem commissis, atque utrinque à plurimis circulis ligneis arctantibus perficitur, Quin utraque frons aut cornu dicas, orbe ex compactis aseribus tabulato clausa est, quem orbem *tympanum* appellant, quod speciem tympani præ se fert; in media vero dolii longitudine foramen ad amplitudinem mali terebratur, per quod impletur vas: illudque *cavonem* nuncupant, quod dolio fabricato cavatur, Quin etiam in altero cornu tympanove tria duove foramina parva faciunt, ut in uno eorum insito canaliculo vinum (ut lubet) hauriatur, hoc ipsum vas *bottem* vocant sectantes vocem Græcam, hoc est, magnum conceptaculum. *Botis* namque magnitudinem vult significare: *Botis* verò id, quod rem impositam ambiendo capit, ex quibus compositum est *botis* busheca; à quo verbo abscissa ultima remansit *bushe*, & *bothe*, & *botte* emutatione litterarum atque pronuntiationis asperitate. Atrio autem frequentius equile hæret quam cella vinaria, hæc enim strepitus odit, qui & in atrio & in via sunt sæpissime. Super his autem aulis inferioribus prima sternitur contignatio ex trabibus castaneis constructa: raro enim inferna domus partes testudine operiuntur, Equile quoniam nimmo caret pavimento: cella vero creberrimum pavimentatur: atque in quibusdam cellis etiam fovea ad magnitudinem dolii fit, quæ pavimento inruatur; hæc vero partibus cavædium adiacet, in quo plurimum putens coronatur: is pluviarum aquarum nihil suscipit, nam ad eam, quæ suapte natura ac subterranea scatet, descendit. Post cavædium patent horti parvo duntaxat pariete exclusi à cavædio, interdum pars domus inter cavædium hortosque interiacet. In eodem quinetiam solo frequentius & furnus & lavacrum: quod *cantarum pannorum* vocant, ædificatur, Ab atrio præterea cavædiove scalarum gradibus ascenditur supra primam contignationem, quod *solarium primum* nuncupant; in hac frequenter conclave & cubicula sociata struuntur; *conclave* autem

tem vel Græce dicas triclinium, *salam* Nolani vocant à saltando. Nam in ea saltare solent, vel quum nuptiæ fiunt, vel quum convivia parantur; locus est longior duplo, quam latus: in altum vero tollitur, quantum est latus. Solet imminere viæ, atque ab eo latere fenestris duabus magnis aperiri, unde quæ fiant in via (ut lubet) spectarent; hærent conclavi cubicula, quas *cameras* appellant; hæc laudatissima sunt quæ exacte quadrata figura cernuntur; latera enim singula ad XXXII. pedes extendi solent, singula autem cubicula singulis alterisve fenestris illustrantur, fenestrarum altitudo est sex pedum, latitudo trium. Quarum podium non altius tollitur quam ut ad cingulum nostrum pertingat; conclavis vero fenestræ multo sunt majores quam cubiculorum, interdum cubicula non omnia conclavi hærent, sed eorum unum solummodo; cui cætera deinceps sunt adiecta, ab eoque ad reliqua transit, quæ aut serie diriguntur, aut primo cuncta hærent cubiculo. Habet conclave caminum magnum cum foco; cubiculum verò hæc eadem, sed dimidio minora. Hæret quoque conclavi *bibliotheca*, locus est cubiculo minor; interdum æqualis: in eo libri in pluteis pendentibus, parietibus affixis panduntur; hic contemplatur, literariisque rebus incumbitur, tractaturque, quod *studium* vocant. Interdum etiam hæret conclavi *porticus superior*, hujus aut duo latera arcus sunt, duntaxat incidentes super pilis columellisve, aut unum latus adaperitum est uno duobusve arcibus, quam *logiectam*, hoc est, *scenulam*, vocant; quod in ea sedentes sub umbra *noxiæ*, id est, sermonem serere solent, & colloqui; tegi consuevit ea porticus contignatione laquearibus pulcris ornata: raro vero testudine picta, usus hujus etiam est ad captandum lucidiorem amplioremque aeris prospectum, atque auras excipiendas; ædificatur quoque in hac prima contignatione *coquina*. Illud tamen referre oportet: nam in quibusdam ædibus sunt cœnationes: solummodo, in plurimis vero cœnacula & cœnationes, ubi & amplitudo soli, & animus magnus, atque divitiæ consenserint, quem admodum ab horum contrariis contingit, ut in ædibus peraque ex hisce desint. Vicina quinetiam conclavi manet *penuria cella*: quæ sæpius in cœnatione statuitur, quam *dispensam* vocant. Prima autem contignatio orditur ex trabibus castanipis passim super duobus parietibus sitis, atque ex transverso asseribus coassatis confixisque, atque his infesto pavimento pumicitrato teguntur conclave, cubicula, cæteraque, quæ super contignatione erecta sunt, ab altera contignatione, quæ inferiori similis edi solet; interdum vero ex trabibus ac asseribus absque pavimentatione constructur: super qua plurimum unus atque indistinctus locus patet, qui super cœnaculis exurgentes etiam habet parietes cum crebris ac parvis fenestris; cooperitur vero hoc supremum spacium, à pectinato tecto: interdum à semifastigiato, ac imbricibus injurias cœli defendentibus. Usui autem hic locus Nolanis est ad stipandas servandasque maxime avellanas, quarum ingens

Anunc hisce copia nascitur; appellant hunc locum *navem* domus, à similitudine longæ navis, quæ pectinato tegmento solet operiri, à Nolanis verò nuncupatur verbo Græco *megacenum avellanarum*. *megacenum* enim Latini interpretantur magnum vacuum, est enim hic locus magnus vacuumque ubi merces multæ stipari atque servari possunt. Turris autem rara in ædibus Nolanis extat: sicuti rara pavimenta subdialia, his enim aliqui ci-ves loco recti utuntur. At vero tertia contignatio omnium rarissima in ædibus Nolanis reperitur; fabricæ autem Nolanæ non latericiæ, tophacæ sunt omnes, ex cœmentis enim topheis arena, calceque corrupta conficiuntur. Numerus ædium Nolanarum omnium, quæque in urbe nunc sunt, ad septies centum censetur, sunt insuper ædes ejusmodi semotæ à tabernarum locis; quod factum est honestioris vitæ causa; non enim decens esse dicunt, ut in eo loco & matronæ & puellæ inhabitent, in quo omnis est virorum consuetudo. Namque tabernæ ac meritorie domus sitæ sunt in media urbe circa porticum, circa emporium, circa forum frumentarium, circa insulam basilicæ: cæterum vero urbis solum ædes occupare. Quamobrem virorum omnis congressus & exercitium interdum agitur in tabernis, & in earum viis: noctu vero quisque ubi seravit tabernam, suas ad ædes se confert. Ea vero loca, quæ supra tabernas manent aut megacena sunt, non hominum habitationes; aut diversorium domorum triclinia cubiculaque; atque prætoris est, noctu custodire tabernarum solitudinem, circa eas assiduas excubias facientis.

QUI FUERINT, QUI

ædificando benemeriti sunt de urbe Nola.

C A P. XVI.

Operæ pretium erit hoc postulante loco, ea referre, quæ a suis autoribus in urbe edita ac ædificata sunt: quique illi fuerint, declarare; idque quantum aut scriptores, aut inscriptiones, aut relatio, aut præsentia ipsa facti præstare docereque possunt. *Tiberius* igitur *Cæsar* templum Augusto erxisse legitur. *Nicola Vrsinus* Pyrrhi patris cœnobium divi Francisci, atque divæ Clarae, atque Collegium virginum condidit: in media vero urbe porticum fundavit, Arcem alij ad *Ladislaum* regem, alij ad *Pyrrhum Vrsinum* Nicolæ filium referunt. *Raimundus Vrsinus* Pyrrhi filius promurale cum erismatis fecit: *idem* semiturrem, quem umbonem vocavimus, ante ostium arcis externum construxit; omnes quinetiam vias, quas silice stratas esse monstravimus, ab eo plantatas esse, atque extra urbem in clivo ipso collis *Cecæ* occiduo basilicam cum cœnobio crexit, Divoque Angelo dicavit. *Vrsus Vrsinus* nostra tempestate regiam instaurare magnificentius aggressus dimidiatum opus expeditum. Namque morte præreptus ædificium

cium imperfectum reliquit. *Idem* aream, **A** quem *Mercatum* appellari monuimus, ampliore apertioreque atque specie quatriquetra reddidit. Carnarium quoque, quod superioribus temporibus in hac area exercebatur, amovit, illudque inclusit in angiportu, qui à yia Portelli divertitur, ut dictum est. Emporium quinetiam, quod antea arctissimum ac vetustate nutans erat, instaurans amplificavit. Basilica Episcopij incepta est à *Raimundo Vrsino* memorato: finita vero est ab Vrsio atque Episcopo Nolano *Joanne Antonio Tarentino*. Chorospitæ basilicæ fabricæ sunt ab hoc ipso *Joanne Antonio* Episcopo, à quo episcopale palatium etiam instauratum magna ex parte fuit, atque apertius distinctum. Palatium, quod in medio plano Palmæ extat, conditum est à *Nicola Vrsino* Petiliani Nolæque regulo avoque tuo, in quo Ferdinandus primum, deinde Federicus ejus filius reges incolebant, quum eo ad aucupium milviorum rapaciumque avium certamen spectandum se contulissent. *Gentilis Vrsinus* **C** pater tuus columnas earumque coronas & spiras, item latera cuncta pavimentumque ac testudines omnes sacelli Beati Felicis, quod sub choro obstratum est, lævigatis asseribus quernis concinne contexit, ac sacelli ejusdem totum parietem, qui supra altare extat, signo marmoreo eleganti adornavit. In quo principe animus magnus erat illustrandi miræ factis urbem Nolam adeo, ut frequens ab ejus ore verbum audiretur, se omnes de urbe benemeritos superaturum, quod facisset **D** profecto, ni ab inchoata juvenilitate febris iniquissima virum tantum evulisset. Basilicam divi Joannis Baptistæ atque domini Jesu sui cujusque *vespillones* tum ære collato, tum legato extruxere. Idem cœnobium fanumque divi Angeli, quod ut monitum est, in Gecalæ jugo erectum est, partim amplificavit, partim elegantius atque commodius reddidit industria, studio, & auctoritate sua *Joannes Infantius* concionator divinatorum. Quinetiam omnem cliyum, qui ante templum ipsum ac monasterium asurgit, ductis arcubus atque testudinibus pilisque opportunis fundatis adeo affabre contexit, ut ab ima ejus collis radice gradus rectos longosque exciperet deinceps exurgentes, quo usque aream, quæ ante templum & monasterium est, scanderent; opus magnum pulchrumque, atque ascendentibus facillimum sternensiter, atque veluti erisma firmissimum jugo suppositum est, quo, ne fanum cœnobiumque labante clivo ruinam faciant, tutissimè sustentantur. **F**

QUAE FORA, ET QUIBUS

in locis pateant, atque quæ res
in eis tractentur.

C A P. XVII.

Locus jam ab his datus est, ut pauca de foris referantur, fora namque complura exercentur: quorum unum est *bearium*, quod extra Portellum amplissime patet, in quo armenta, greges, & animalia omne genus

vendantur: idque Mercurij quaque die, quæ octava quæque est. Namque pridie diem Mercurij illucet Martis dies: ac pridie Martis est Lunæ dies, pridie item Lunæ Solis dies illucescit, quæ etiam Dominica nuncupatur, estque semper dies festus nefastusque; at dies postera Mercurij, Jovis dies est, & hujus postera est Veneris, atque post hanc est dies Saturni, quod Sabbatum vocant. Alterum autem forum est *farinarium*: quod emporium & docana est; verum in hoc ipso non farina solum, sed etiam caseus, oleum, cera, lana, panni, coria, ac pleraque alia venduntur: idque non paulatim libratimue, sed summatim; hæc omnia Mercuriana die præsertim à circumpositis oppidis apportantur, vendunturque, farina vero die Lunæ atque Veneris quoque investa foro divenditur. Est tertium forum *frumentarium* in conspectu basilicæ, quem *Mercatum* appellant: in quo Mercurij die frumentum omne genus venditur, & legumina, & poma, & linum, & quæcunque à domo rustica cistis asportare in urbem possunt paganæ mulieres. In hoc autem foro spira magna quædam marmorea sita est, super qua trabs etiam marmorea quadrilateraque transversa jacet, qua in trabe excavata sunt omnia mensurarum publicarum genera: ut vini, frumentorum, avellanarum, cæterorumque pomorum, ut omnes harum rerum mensuræ, quæ ex alia materia fabricantur, tum probarentur, cum hisce illas æquas esse magistratus comperit, olei namque mensuræ à pondere non à vasis capacitate accipiunt emendationem. Quinetiam ab alterutro trabis ejusdem cornu magna catena pendet, qua collare ferreum ultimo ligatur; hic fontes quidam citra dolorem corporis dant pœnas, siquidem nudi atque eo vincti collari exponuntur conspectui & maledictis omnium, qui ea die mercandi causa Nolam se conferunt: exacta vero vendendi hora, quæ ad inclinationem usque solis prorogatur, fontes tamquam satis pœnarum eo pacto solvissent, dimittuntur. Qui locus pœnæ *vergonia* vocatur, quod fontes assidue averſi faciem in humum vergunt. Est insuper forum *asserum*, quod eadem die exercetur in area, quæ sub basilica patet Apostolorum, in quo trabes, asseres, ac similia nova lignorum rudera venduntur. Forum quinetiam *cupedinis* patet, sed quod in duobus urbis locis atque cotidie habetur, alterum n. ad sacellum divi Paulini, quod Hospitale etiam, appellatum est: alterum prope emporium frequentatur; in his manent cupedinarij omnis generis, ac omnia, quæ esu apta sunt, venduntur, exceptis pisce ac viscere. Est *laniena* eo in loco, quem diximus, atque in eodem forum *piscarium* etiam statutum est. Artes vero utensilium in officinis tabernisque, quas *apothecas* appellant, exercentur, quæ circa ea fora passim adjacent, ut dictum est. Lupanari vero, quod tanquam prostituentium puellarum forum est, locus nullus descriptus est, meretriculis n. concessum est; ut in diversorijs domibus solummodo se prostituant, sui que corporis operam illic, ut lubet, divendant.

DE NOLA

LIBER TERTIUS.

DE SACRIS, INITIATIS, ET

dignitatibus; ac proventu eorum;
item de Beginis, & Vespillonibus
Nolanis.

C A P. I.

SUPERIORE Volumine presentis urbis forma structuraque omnis atque locorum viarumque descriptio, quinetiam ager ac ejus partes explicatae sunt exacte: In hoc autem tertio quem mox exaraturi sumus libello referentur cives; atque eorum mores & exactiones: cives inquam tam profani, quam sacris initiati & addicti: item tam principes praesulesque quam, qui hisce reguntur, hisque obnoxij sunt: Verum prius de sacris imbutis: posterius de profanis enarrabimus. Sunt igitur sacerdotum Nolanorum alii episcopales, quos *clericos presbyterosque* vocant: alij cenobitae, quorum hosce *monachos & fratres*, feminas vero *monachas* appellant, clericorum autem alij sunt conscripti statuti, que in officio quoad vixerint: nonnulli vero extraordinarij vagantur; statuti vero sacerdotes ij sunt, qui in chorospitis sedent: quique omnes duo sunt atque xxx. Quorum **D**xx. *canonici*: duodecim vero *numerales* appellantur; canonici sedent in chorospitis superioribus, deni quidem in ordine dextro, ac deni in sinistro: numerales vero in sedibus inferioribus fessitant, seni in latere dextro, atque seni in latere laevo. Atque sicuti canonici sede excellunt numerales: ita quocumque in quavis re participanda praeferrunt. Quamobrem majores partes capiunt & proventuum & rerum ceterarum, quae communi conditione ad eos acceperint. Canonico-**E**rum quinetiam quatuor sunt dignitates *Archidiaconus, Thesaurarius, Decanus, & Cantor*. Quorum Decanus & Cantor primi sedent in ordine sedium dextrarum: Archidiaconus vero ac Thesaurarius a latere Episcopi in ordine laevo; harum dignitatum quilibet semel concessa nunquam tollitur, nisi possessor renunciaverit episcopo; tum igitur alter loco renunciantis tanquam defuncti adscribitur ac admittitur: sed tamen in locum canonici tam absque dignitate praedictarum aliquae dignitatum ornati, adscribitur vel unus e numeralibus, vel aliquis qui extra omnem ordinem episcopii manserit: vel etiam canonicus ad aliquam earum dignitatem attollitur. Ad numeralis vero sacerdotis locum, ubi mortem cum vita commutat, solummodo recipiuntur, qui extraordinarij sunt; hac enim spe plerique sacris initiati & diaconi gratuito templo serviunt: quorum nemo aut canonicus est aut numeralis, qui & si nihil rerum clericalium participant, alunt se tamen lucellis, quae orationes faciendo colligunt, atque parvis aliis vectigalibus, quae ab extraordinarijs sacellis, in quibus sacra

Agunt, capiunt. Quinetiam praeter eas personas etiam eligitur Sacrarius, quem *Sacristanum* vocant: qui unus e numeralibus computatur. Sed ea dignitas non est illi perennis; mutatur enim ab Episcopo, quum mutandi necessitas aut voluntas aderit: praeter hosce sunt duo *procuratores*, atque *quastores*: quorum alter e canonicis, alter e numeralibus designatur. Neque ejusmodi quastura perpetua manet: quotannis enim quastores deliguntur. Episcopus autem, qui omnium Dominus est, primus sedet in choro as in ordine sedium laevo superiore. Namque sedem primam, quae in ordine dextro est, regulo concessit. Episcopus quinetiam in adibus habitat, quae basilicae conterminae structae sunt: canonici vero atque ceteri omnes clerici, suae quisque (ut lubet) domi; sacrarius autem solummodo cum ministris, sacris assidue in templo praesens est, ac in aula saeraria corpus curat. Namque diluculo primum campana pulsata citantur clerici omnes, ad matutinas orationes: inclinante vero ad occasum sole iterum campana revocantur ad orationes vespertinas. Neq; aliis horis ad templum clerici se conferre coguntur. Proventus autem tam Episcopi quam Cleri colliguntur ex agris, aut domibus tabernisve locatis aut tributariis: quarum possessioni successore legatis & testamento defunctorum, Verumtamen separata est possessio ac redditus locorum episcopi ab ea, quae est cleri. Quam obrem proventus cleri in statos suos sacerdotes dividuntur eo pacto, quo singuli canonici tricenis senis aureis quotannis imperantur: numerales vero vicenis quaternis. Nam praeter hosce proventus, quilibet eorum alios habet redditus ex aliis extra ordinem possessis sacellis. Episcopi vero annalis proventus ad octingentos aureos consummatur; aureus autem atque argenteus pondere pares sunt, sed censu differunt. Namque aureo decem argentei aequum censum faciunt: quamobrem aureus etiam *docatus* appellatus est, quod decies argenteo valeat. Cenobitae autem distinguuntur; nam alij sunt monachi sectantes beati Augustini statuta, qui in monasterio vivunt, quod beati Paulini fano haeret: alii vero beati Francisci ordines ac praecipua subeuntes vitamque agentes in cenobiis duobus, quorum alterum est intra Nolam in angulo, qui est sub Turre Quinquepontarum, alterum in jugo Gecalae collis. Verum hi nudos pedes socculis & soleis duntaxat ligneis muniunt, atque interulam pilis asperis confectam assidue indutam gerunt, linea omnia tam vestiendo quam dormiendo fugientes; quamobrem *Observantes* appellantur; illi vero & lineas interulas induunt, & in lecto linea sternunt, atque caligas laneas, & calceos crepidasque, quae e subere corioque consumuntur, admittunt: *Conventualesque* vocantur. Omnes, qui praedicti sunt, ostiatum in urbe mendicant: sed Augustinenes atque Franciscani conventuales, praeter praedicamenta, etiam vestigalia ex agris ac domibus, & tabernis colligunt: Observantes vero foliis munusculis atque petitis mendicatisque alunt se, possessionibus quibuscunque non solum redditibus abrenunciantes. Cenobitae autem

feminae omnes virgines sunt; atque tria in-
tra urbem cœnobita habent. Nam alie in
monasterio clausæ sunt, quod collegium ap-
pellari dictum est: alie in cœnobio diuæ
Clara; Item in sancti Spiritus conventu alie.
Aliphtur omnes redditibus atque locellis, quæ
suo studio standoque faciunt. Nec ulla in cœ-
nobium prius admittitur, quam decentem
pecuniæ quantitatem, tanquam dotem ferat,
cœnobioque largiatur. Sex itaque Nolana
cœnobita sunt. Verumptamen ut in monasteriis
maritum cœnobita perpauci sunt Nolani: ita
feminae cœnobitæ maxima ex parte de fami-
liis Nolanis sunt exceptæ: paucissimæ enim
externæ admittuntur. Quod eo factum est,
namque monachi fere quotannis cœnobium
mutant; feminae vero non solum non mu-
tant monasterium, sed quod semel intrave-
runt, nusquam ab eo praesciscuntur foras.
Sunt præter hosce umbræ quædam initiatorum
veluti *beginæ*, seu ut aliis placet dicere, *be-
gine*, quos Nolani *bizogis* vocant; atque
veluti sunt vespillones, quos *confratres* ap-
pellant. Namque *beginæ* live mares live fe-
minæ sunt, non includuntur; domi enim
quisque suæ vitam agit, atque ut profani
consuetudinem ineunt; videntur tamen ini-
tiati: quod ex eodem panno indumentis si-
milibusque prope signa iis, quibus sacerdo-
tes utuntur, atque statis quibusdam horis ad
sanum accedunt veluti sacerdotes, statasque
quasdam orationes faciunt; item institutio-
nes & leges observant, quas potissimum à
cœnobitis diuî Francisci accipiunt; hos enim
tanquam magistros audiunt & venerantur,
atque ad eorum sana maxime oraturi acce-
dunt. Vespillones autem ut sanum proprium
habent, ita ab orandi temporibus statis, at-
que observandis aliorum sacerdotum præce-
ptis se vendicaverunt. Namque profani pro-
fus sunt: umbræ vero videntur initiatorum,
quod eorum quandam subeunt regendi basi-
licam, quam collato are contruxerunt, at-
que efferendorum funerum. Adhæc se vinculo
iurijurandi mutuo astrinxere ita, ut æque ac
fratres se colerent ac adjuvarent. Quam-
obrem conventus eorum, & veluti familia
numerosa appellata est *fratrania*. Quinetiam
tam hi, quam *beginæ* nihil rerum proven-
tumque, quod ad sana spectaret, attingunt,
inque proprium vltim aut alimentum ab-
ducunt: sed potius contra de suo assidue penu
sacculoque erga basilicam atque sacerdotes,
quos sequuntur, aliquid effundunt atque con-
ferunt.

DE SACELLIS, SEPULCRIS.

que privis: deque funeribus atque
eis, quæ circa funera tractantur
à Nolanis.

C A P. I I.

Increbuit tempestate tam superiore quam
nostra, ut sicuti in urbe quisque sibi do-
mum condidit, in qua cum familia bene
ageret atque viveret: ita quoque contendat
extruere sacellum cum sepultura, in qua mor-

tuus humaretur honeste cum suis. Neque
eiusmodi sacellum sepulcrumque extruitur
extra urbem secundum celebres vias, ut via-
toribus nomina magna ponentium ostenta-
rentur in marmore incisa candido, veluti
prisca seculis consuetum fuit; Neque in ex-
cavatis in monte verrucayæ aliqua magnis
concameratisque cuniculis, quæ aliquanto
tristia sermota sunt ab urbe, incavantur se-
pulcra singulis defunctis, quæ sicuti capla
longa serie ac sibi hærentes ordinatæ, tum
in dextro tum in lævo cuniculi latere solo-
que calle, qui in medio est cuniculo relictus,
discriminante struata spectantur. Quæmobrem
in visceribus montis terræve facta esset ve-
luti civitas defunctorum, atque tanquam pet-
vicinias, ita per cuniculos tumplatorum ire-
tur: quemadmodum ætas, quæ secuta est il-
lam præcaram, fecisse comperita est; utque Nea-
poli, atque Syraculis eiusmodi mortuorum ci-
vitates excavatas etiam nunc est cernere:
quæquam neque tempestate nostra, neque lon-
gis antea temporibus quisquam in eis consi-
ditus sit. Verum nostrates sacella priuæ,
quas *sacellas* vocant, (hoc est ades parum
capientes) in basilicis magnis urbis non in
cuniculis struunt: ut in episcopio, in san-
ctis Apollolis, in basilica diuî Francisci ac
ceteris; quasi defunctos sacris initiatos mi-
nus deceat, nisi in locis sacris jacere, sacel-
lum igitur parieti basilicæ hærens extripitur
latum ad octo, decemve pedes, namque fas-
tis utrimque duabus semipilis in pariete
ipse arcus superincurvatur, qui à solo extat
ad xii. pedes, Quinetiam eriguntur duæ co-
lumnæ singulæ ante singulas semipilas: su-
per quibus telludo vertitur ita, ut cum ar-
co prædicto eandem faciat camerationem,
deinde super telludine opus fastigiatur in si-
gilla imagunculasque vel virorum vel folio-
rum apte se complicantium. In medio vero
sacello ara extat longitudine trium, latitu-
dine quatuor pedum, hærens etiam parieti,
super qua sunt sacrificia & divinæ rogatio-
nes quædam, quas *missas* vocant; super ara
vero tabula magna erigitur, quæ parietem,
quem à tergo habet, omnem fere tegit; in
hac frequentius picta est Dei mater sinu ge-
rens JESUM Dominum infantem: atque à
latere utroque diuæ matris pinguntur Divor-
um imagines, quos sacelli dominus maxi-
me colit, Hanc tabulam Græco verbo *eco-
nam* vocant; in aliquibus vero sacellis non
tabula est, sed in pariete ipso eadem pictu-
ra conspicitur; tegitur itaque eona & ara
atque sacerdos, quum sacra in ea facit, à
telludine cameratione: sub ara vero fossa ala-
ta ad xvj. pedes cavatur, lata ad viii, lon-
ga ad x. erismatis undique firmata, atque sub-
terranea quoque telludine operitur; fossæ or-
stium quadratum est, laterisque trinum pe-
dum, quod clauditur à menula marmorea;
estque hoc ipsum ostium ante aram; lapis au-
tem tegens interdum protensus est ad homi-
nis magnitudinem, latus vero pedes tres;
atque insculptus in eo esse solet sacelli do-
minus, atque circa ejus imaginem, nomen
etiam & laudes inciduntur, idque tum præ-
sertim fit, quum vir fuerit virtute præstanti;
hoc itaque modo se habent sepulcrum domus
que

que defunctorum atque facellum. Quum igitur quisquam civium egregius mortem cum vita commutarit, etiam biduo defunctus continetur domi, frequenter die una: pridie vero quam exequiis agantur, ad primas faces campana maxima pulsatur, prius quidem in episcopi campanaria turre, atque quam vehementissime percuti potest, ut sonus sit terribilior, ac tanquam pro mortuo clamores etiam campana mittere videatur: pulsaturque ad ducentos ictus. Post hanc pulsatur altera campana etiam maxima in campanario divi Francisci ad totidem ictus, modoque eodem utraque vicissim ter pulsatur, quum defunctus mas fuerit; namque pro femina semel atque iterum singulae pulsantur. Si vero defunctus fuerit opifex, aut non ex ordine meliorum, tum campanae hae ad quinquagies sexagiesve ictum accipiunt: interdum non utraque sed alterutra dumtaxat ictu agitur. Quum vero qui obiit, puer infansve fuerit, campana parva paucisque ictibus, idque in altero solum campanario auditur. Quinetiam sub diluvium posterae diei pro primario solummodo viro campana eadem ut pridie tractatur: item tertio post exortum solem, atque sub ipsam funeris elationem. Defunctus vero quum domo educendus est, in capulo strato, culcitra, & iocice pulcherrima imponitur vestitus eo modo, quo preciosissime ornatus fuisset vivens; sequuntur ipsum mulieres usque ad capulum passis capillis, lugubri veste plorantes plangentisque, inter quas si qua uxor fuerit defuncti, ipsa palam resecatis forfice capillis omnibus pectus mariti contegit, ac relinquit largiens, ut filios in sepulchram rem suam uxoris carissimam conferat, deinde osculis postremis datis lamentationibusque magnis factis elevatur a cadavere, quod amplexa tenet, plorantem illam evellunt magistri, pompae ac viri amici, postea filiole atque affines mulieres etiam plorantes defunctum osculantur, atque ultimis his officiis actis tollitur capulum humeris quatuor validorum juvenum vespillonum, atque effertur; mulieres sequi coherentes domi tenentur ab aliis amicis: quarum numerus tagens ad id ea die accurrit. Pompa vero patibit praecedit, partim sequitur funus; praecedunt enim primum libitinarii bini incedentes vacantesque; sequuntur hosce coenobites: postremo sacerdotes episcopi bini quoque sed concincentes psalmos neniales; eorum vero trium generum singulae preferunt altam concionem, quam vespillonum coestantur: atque singuli, omnium ordinum horum candelam accensam gerunt; sequuntur funus: primum affines pulcherrimos, iidem bini gradientes plorant: eis amici catervatim comitem praestant; vehitur funus ad basilicam facelli sui, atque in ea media capulum demittitur, collocaturque in mediis castellaminibus. Castellamina autem ad id extruuntur hoc pacto: eriguntur quatuor tigna veluti pilei, singula senis pedibus altis, quorum bina a reliquis distant sex denos pedes, binorum vero alterum ab altero pedibus octenis, his ipsident quatuor triangula ex tigillis constructa, binis tigillis singula triangula insigiantia angulum: per

eorum vero triangulorum latera omnia passim candelae accensae eriguntur: in angulo vero faces extant; hanc itaque structuram fabricamque lignorum ad id temporis paratam, *castellamina* vocant. Defunctus autem intra ea tenetur quousque divinae preces, atque nenia a sacerdotibus decantantur, atque collaudatio facta sit; siquidem interdum habetur oratio, quae defuncti mores ac vitalaudantur in ipso funeris officio: interdum vero post ipsius humationem, quod magis probatum est, quod n. oratio habetur humationis posterior, eo magis a silentio & hominum oblivione veluti ad vitam defunctus revocatur, magisque amari ac desiderari videtur, contra vero quum praesente defuncto oratur, una cum eo humari ac sepeliri videtur oratio. Proinde Gentilis Albertinus juvenis magna eloquentia praeditus biennio post tumulatos luculetissima oratione collaudavit Sigismundum Atfanum, atque Baldasare Judicem sem. Actis itaque inferiis neniisque, primum dimittitur ab aeditimis tota lugubritas, quae comitata finis erat, ut domum sedeat, illaque prius ad defunctum accedit, atque osculo dato revertitur domum, versus. Deinde defunctus in arca lignea linteis solis convolutus includitur, atque in fossa facelli sui stipatur ac tegitur. Illustrioribus vero viris, atque Episcopis, & regalis arca sit excavato insculptoque marmore: quae non in fossam demittitur, sed erectis quatuor columellis pilisve superponitur extans a terra ad sex pedes, in qua ubi defunctus situs est, tegitur altero marmore imagine defuncti effigiato, atque nomine & laudibus ejus inciso, quorum vero tanta non est vel vis vel ambitio, in fossas publicas intruduntur, quae per reliquam basilicam sunt excavatae, neque castellaminibus incalescunt, aut collaudationibus illustrantur. Illi vero qui occisi sunt tam repente, ut ne sacra quidem a Sacerdotibus accipere quisint, extra basilicam humantur, sit n. ligone fossa, alta ad quinque sexve pedes, in qua cadaver absque pompa, & neniis delatum a paucis sola terra operitur; est autem hisce occisis sepeliendis area quaedam destinata, quam ambit a meridie alla episcopi, ab ortu vero area basilicae divi Joannis Baptistae: ea area quadrilatera patet, cujus singula latera sunt ad quadragenos pedes protensa, totaque sub dio, appellataque est *alegrum horti*; namque conlata illic alias fuisse oleae, quas nos vidimus. Illud quoque referendum est: qui namque facellum privum sibi suisque condere cupit, eum oportet non prius restructuere, quam mercari locum a praefectis basilicae, vel episcopo, vel sacerdotibus; atque praeterea opus est tradere edito facello agrum adesse sub dititias redditasque, ut ex eis pecunia tanta valeat exigi, quae justum premium orantibus stans horis in eo Sacerdotibus esse possit; contingit quinetiam, ut ea possessio amittatur: vel quum domini familia extinguitur, vel obsecratur adeo, ut nullus haeres appareat, quamobrem iterum a praefecto venditur facellum: interdum vero ipsum haeres vendit, emptor autem ubi factus est facelli dominus statim tempore fossam expurgat eximens &

terram, & ossa omnium eorum, qui saepe-
 stors seculo illic sepulti fuerint, illaque
 pluribus extra urbem tanquam alteris ex-
 quis effiant, ac in viis conosis spargun-
 tur; ut viatoribus calcata reddant itinera sic-
 ciora; praefecti quoque basilicarum vel quum
 publicas foveas mundaere purgareque volunt,
 aut novas aliquas excavare, purgamina &
 terrae immista ossa defunctorum eodem modo
 extra urbem efficiunt, viatoribusque sternant,
 ne ita serene conditione humana sit aliquis
 etiam mortis quiesci locus, utque non ani-
 madvertat, inter ipsum atque terram quam
 pedibus calcet, nihil interesse. Postquam au-
 tem à funere editisque dimissi sunt filii
 affinesque defuncti, domum se conferunt lo-
 ta amicorum turba comitante: ubi offendunt
 inensas magnas opipare paratas; vicini n. a-
 micitiae ac affines varias optimasque dapes
 eo praeferant: discumbitur à cunctis: sunt
 colloquia nihil ad defunctum attinentia: sed
 ea, quae tristes animos mitigent ac levent,
 atque interim siqui sint, qui plorent, illos
 consolantur illi, quibus cura est convivium,
 & levamentum, nam illud, quod dici solet,
 servare velle, videntur, solacium in adver-
 sis; familia vero defuncti post humationem
 triduo biduove domi se continet; deinde ad
 officia quisque sua foras exit. Sed tamen pa-
 ter pro filio, atque filius pro parente, item
 frater pro fratre, ac patris avunculusque
 pro nepote, & hic pro illis annum lugubris
 inter homines agit, nigram pallam vestiens
 quae ubi in collari vineta sit, soluta descen-
 dit usque ad talos tegens omnes corporis par-
 tes, quam *Gramaliam* vocant; verho enim
gramum significatu novo lucubre significatur,
 capitis quoque tegmen nigrum est; strophium
 vero quod capiti intortum gestari deberet,
 solum humero pendet; barba quinetiam
 promittitur, capillos intonsos alit, per id
 quoque tempus non ridet praeteritis: non
 lata loquitur, auditive: nec ad ea loca ac-
 cedit, in quibus aut nuptiae celebrantur, aut
 sodalitia aguntur. Ceteri vero affines per
 tres menses, interdum duos, aliquando mi-
 nus lugent, Mulieres autem domi forisque
 lugent; uxor quidem vidua facta perpetuo
 pullata est, tum nigris vestibus, tum velis
 capitis fuscis utens, nisi transierit ad alte-
 ras nuptias. Filiae item defuncti aut semper,
 aut usque quo maritentur, nigra induunt;
 ceterae vero affines aliquot menses lugum
 ostendunt, vitreis tribus sericis nigris rubris-
 ve, pede longis, digito latis, quae sub velo
 pellucido alboque ab occipiti per verticem
 usque ad frontem distinctae locis tenduntur.

DE FAMILIIS PRAESEN- tis urbis egregijs.

C A P. III.

Nemo (quaeso) me Nolanus accuset, si neq-
 de omnibus, scribens de familiis Nolanis
 neque de paucis earum tanquam de illustrioribus
 mentionem fecerim. Namque si paucas duntaxat
 referre velim, multas alias memorandas ho-
 nore suo defraudem necessum est; siquidem

praeter paucas etiam pleraque aliae nume-
 rantur memoria dignae familiae; si vero o-
 mnes censerem, profecto multas quoque inju-
 ria quadam afficerem: inter omnes n. ple-
 raque sunt, quarum nomen est in obscuro
 quarumque qui meminerit dicendo cunctas,
 is indignas dignis aequas fecisse existimatur.
 Eas itaque censere familias recte videor fa-
 cere, quae studiis ingenuis non artibus sor-
 didis aut multum servitii continentibus in-
 cumbentes, alunt se: quaeque vel mercatu-
 ra studio, vel literis, vel armis utentes cla-
 rius ceteris degunt, atque ad honestum vi-
 ta modum bene beateque vivendum cotidie
 attollere se summa ope nituntur. In quo
 nemini quoque mirum esse velim, si alicu-
 jus familiae unum alterumque nominaverim
 virum egregium, atque horum causa etiam
 familiam exceperim enotarimque: quamvis
 illa tota sordida sit, Siquidem bonitatis at-
 que virtutis munus hoc ipsum potissimum
 est, ut potius a viro vel modice studioso cla-
 roque familia ignobilis obscuraque possit il-
 lustrari: quum lumen virtutis viri solius
 valeat extinguere ab obscuritate familiae, quasi
 minima scintilla facilius magnas tenebras,
 quam tenebrae maximae parvam scintillam
 vincere atque superare possint; adde nullam
 esse familiam etiam nobilissimam, quae non
 ab uno parvoque aliquo tanquam igniculo
 coeperit illustrari: quod si magnae gradus fe-
 cerunt à primis inchoantibus, nefas est, de
 primis non etiam sua merita commemorare.
 Neque hoc in loco mihi negotium est con-
 ferendi laudandique unamquamque familiam,
 virosque in eis praecellentes: sed ut dictum
 est monendi representandique duntaxat po-
 steris civibus, duos praesentium ordines esse,
 alterum obscurorum, clarorum alterum: ut
 illorum quisque possit iudicare, quo pacto
 consentiant posteris cum praesentibus; cer-
 nereque unde nam genus trahat: atque an
 receptitius sit, an indigena civilis; & an à
 servitiis ad honestos euectus, an à clavis ad
 servitia degenerarit, quod summopere nunc
 nos cupientes conferre cum praeteritis praesentibus,
 consequi non possumus; nequimus
 n. comparisonem facere praesentium cum
 antecessis saeculis, de familiis n. ut de ple-
 risque alijs rebus Nolanis nihil à quoquam
 velatum usquam legimus. Veramenimvero
 recte censuros Nolanas familias, primum o-
 mnem urbem in quatuor partes veluti tribus
 divisam tueri oportet: quarum una conti-
 netur à pomerio Vicancij atque via Cortes-
 fellana, quae oritur a porta clausa procur-
 rente ad usque sectionem, quae sub sacello bea-
 tae Mariae novae sit, atque via, quae ab hac
 sectione descendit ad usque turrem Megaldo-
 rum; haec enim populi pars Vicancianorum
 est; altera concluditur à pomerio Cortesfel-
 lano atque via procurrente a turre Megaldo-
 rum per sectionem beatae Mariae novae, at-
 que per Casale novum ad usque pomerium
 arcticum: quae pars populi Cortesfellana est.
 Tertia clauditur item à pomerio Samueli-
 tano, atque Casali novo a via Cortesfellana,
 quae tenditur a sectione beatae Mariae ad usque
 Porticum, atque à Vicanciana, quae proce-
 dit à Porticu ad usque emporium, demum à
 ramo

anno, via Portelli, qui ab emporio aduque
divi Francisci basilicam refectitur: quæ re-
gio Samuelina populi est. Quarta pars est
vuliquum urbis, quod clauditur ab eodem
ramo, eademque Vicanciana, atque via Cor-
tecellana, quæ à Porticu protenditur usque
ad portam clausam, atque pomerio Portelli,
quæ urbis pars Portellanorum est. In hisce
utroque factis urbis, populi que partibus, tribubus
hæc familiae meliores tempestate nostra in-
colere reperiuntur.

Nam in regione Portellana sunt *Ferarii*; inter
quos *Bartholomæus* iurepositus, ac *Adrianus*
eius filius etiam iurepositus, atque poeta; item
Placianus scientia iuris utriusque florere, Cen-
sentur *Infantii*, inter quos *Aleobellus* eques
acerrimus extitit, atque *Joannes* monachus
concionator divini verbi; cuius industria stu-
dioque multa addita sunt in templo atque
cenobio divi Angeli, quod in Gecalæ jugo
æreum est, *Antonius* quoque huius frater,
quod & decanus in Episcopo, atque Epi-
scopi Vicarius perpetuus vixit, incolunt
Calabrii, quorum *Hieronymus* excelluit mo-
ribus, elegantia, atque armis non modo in
Campania, verum etiam apud Insuabres. Sunt
Stromæ, quos inter *Jacobus* atque *Antonius*
eius filius arte chirurgæ pollere. Compe-
stuntur *Corriales*, ex quibus *Joannes* eques
enobit. Consentur *Boccalati*, inter quos
Marcus Philosophus atque medicus præcet-
tor, *Aloisius* vero *Marci* filius atque *Joan*,
Paulus, item *Pyrrius*, & *Franciscus* arma
exercent, & *Bernardinus* mercaturæ studio
pollens. Sunt *Albertini*; ex quibus *Jacobus*
meritumque juris peritia excelluit, atque Nea-
poli regius iudex conscriptus est in foro,
quam Magnam curiam vocant; idem in bel-
lo Gallico, magno habitus est iussu. Quin-
etiam *Gentilis* huius, filius legum scientia,
atque oratione præstanti flores, *Symon* item
Trojanus, ac *Joannes*, *Antonius* senatores
boni existunt; *Andreas* quin etiam canonicus
atque thesaurarius clericatus præstat; *Felix*
quoque arma exercendo; *Hieronymus* vero, &
Antonius legum scientia redimunt, sunt *Fu-*
ei, inter quos *Hæraclæ* mysticæ, & armis
excellit; præter autem hoc familia tua
Ursuarum fulget, quæ & si Romæ, ac Ita-
lia tota illustrissima est; ex ea tamen mul-
tos duces protulit: Nola urbs, ut *Colanus*,
Pyrrius quoque, qui Nola principes atque mul-
torum in Umbria oppidorum domini fuisse,
item *Raimundus*, qui Fregellarum, quod
quidam Atripakum nunc vocant, ac Sarni
Salernique non modo Nola princeps fuit,
Joannem Antonium item, qui Tarenti
magis Apulie parvis, quæ olim Cala-
bria dicebatur, regibus extitit; in aliquan-
do tantum præstitit consilio, potentia, at-
que armis, ut Regem Ferdinandum primum
ad fontes Sarni fluvii magno cum exercitu
vertere in fugam quærit, penitus eum ali-
quando fuerit, illum Neapolis Regem futu-
rum, quem ipse designasset; tum enim in-
ter Ferdinandum, ac Joannem de regno bel-
lum gerebatur, Extitit alter *Joannes Anto-*
nium frater eius è Gentile atque Catharina
Ferdinandi regis nocte ortus, qui vel ante
pubem eleganti, & lotuta, & nymegata pol-

luit oratione, atque memoria tanta prædi-
tus fuit, ut vel quatuor quinqueve scri-
bentibus varia epistolarum genera eodem tem-
pore distaret; equo quoque & hasta accom-
modatissime utebatur, vixit annis xviii.
Ex eisdem parentibus tu quoque *Enrico* di-
gnissime genitus es; qui tam præclaro, &
paterno, & materno genere illustratus, etiam
ingenio, ac moribus regis præfulges, orna-
tusque magno excellis imperio. Nola enim
urbis præstantis *Regulus* evasisti, in cuius
ætate tenella posita est spes genetis patriæ-
que summa, & indoles maxima conspicitur:
quæ gesta clara, ac avis patreque tuo digna
pollicentur, quem Deus optinui maximus
benignitate summa cum illustri Maria San-
severina carissima conjuge completatur, ut
& Nestoris annos superetis prolemque dignam
producat, atque res summa omnes cum
gloria geratis.

Hæc familiae sunt in Portellana urbis pla-
ga. In Samuelitana vero sunt hæc; siquidem
Sarini primum occurrunt, inter quos *Mari-*
cus, ac *Bartholomæus* ob magnam equorum
curandorum peritiam clarescere; quamobrem
etiam ducibus regibusque cari habiti sunt.
Numerantur *Todones*, in quorum numero
Melchiorus, & *Antonius* ingenio mercaturæ
polluit. Item *Alexander*, qui armâ exerci-
cuit, atque contra Turcas in Asia recte re-
gessit, Consentur *Jordani*, inter quos *Jor-*
danus magno mercaturæ studio valuit; *Ver-*
ginus vero arma tractavit. Incolunt *Men-*
nati, quorum *Leonardus* literas exercuit;
Antonius vero frater, atque horum pater
Georgius peritia curandi equos præstiterit;
Alexander vero nepos eques acerrimus ag-
get; ac *Sylvagius* huius patruelis, qui armis
glorioso incumbit. Consentur *Coci*, qui &
si literis & armis carere; nunquam tamen
auti sunt eorum aliqui sperare se abستا-
rum arrium servitio, sed honestiore studio
vivere mercaturam exercentes, ut *Pyrrius*
pater & *Antonius* & *Jacobus* & *Sanctus*,
& *Alexander* filii. Incolunt *Casari*, quos
inter *Colangelus* armis floruit. Vir enim
manu fide, atque consilio præstans, duxque
exercitus etiam extitit; is inter Salernum,
Ebulumque Aloisium ducem strenuum cum
exercitu fugavit, inque ea pugna cum eo
singulari certamine manus conseruit, spolia-
que cæsi ducis cum ingenti gloria reporta-
vit; huius tres filii extant: *Joannes* alter,
qui eques laudatus est; alter *Michæles* cano-
nicatus dignitate honoratus; Tertius *Jaco-*
bus, *Antonius*, qui scientia legum consilio
atque facto floret; is n. ab Aldobrandino
patruo tuo in Hispaniam missus est, ad re-
gem navigavit, cum rege tractavit, obti-
nuit, Sunt præter eos *Landi*; inter quos
Martinus mercaturæ diligentia polluit, at-
que *Sylvester* eius filius arithmetica, Nume-
rantur *Mattreuses*, quos egregios reddidere
Antonellus, atque *Felix*, *Antonius* literas e-
xercentes, Spectantur *Tangi*, unde *Sanctus*
Ar studio mercaturæ singulari excellit, at-
que *Baptista* eius filius canonicatus dignita-
te decoratus. Item *Antonius*, qui literas
exeruit, Extant *Fricæ*: Ex quibus *Troja-*
us armis inservivit, ac *Antonius* eius fi-
lius

lius miles acer extitit. Item alter *Antonius* poeta, qui doctam statulam cum morte commutavit. Sunt *Candidi*: de quorum numero *Alexander* eques floret egregius. Censentur *Macei*: inter hosce praestiterunt cum *Lio* bellus senator bonus, ac elegantia vivendi ornatus; tum huius tres filii, *Joannes Felix*, *Pyrrhus*, & *Philippus*, omnes enim suere equites praestantissimi, atque in singulari conflictu hastiludione, quam *giostam* appellant, debentes clostram dicere, excellentissimi: idque praesertim in Insulubris; clostra enim concursus duorum certantum est, atque locus clausus in quo hastis concurrunt. Illorum autem *Joannes Felix* domum reversus Ferdinando regi gratissimus fuit: hisque orator ad Matthiam Pannoniae regem ab eo missus est, unde multis muneribus honoribusque onustus rediit: In bello vero Turcico, quod ad Hydruntum gestum est, glande ignescente genu ictus obivit. *Pyrrhus* in conflictu cecidit furculo, & hasta scissa trajectus tempora. *Philippus* peregre semper arma exercens vixit. Quinetiam ex eadem familia, atque genere altero duo fratres claruere, *Franciscus*, atque *Vincentius*. Ille n. saepe Regiae exigendae pecuniae quum pax fuisset, quum vero bellum, commeatuum praefectus extitit: *Vincentius* vero regis erat a secretis: quique studiis humanitatis, atque musica polluit. Incolunt *Sardi*: inter quos *Nardus* iureperitus excelluit, atque *Joannes* mercaturam exercens. Sunt *Sardi*: ex quibus *Angelus Felix* studio mercaturae pericia nituit. Numerantur *Samueles*: quos inter *Hieronymus* mercatura standi praestitit. Item *Pacca* Innumerantur: quorum *Angelus*, & *Antonius* eius filius literas exercere. Sunt *Gratiani* inter quos *Vincentius* literas exercuit: atque *Franciscus* mercaturae studio pollens. Censentur *Petrilli*, quos *Franciscus* nobilitavit dignitate archidiaconatus. Item *Philippus* sagacitate mercaturae egregius.

Cortessellana autem regio hisce nationibus illustratur: siquidem censentur in ea *Abundii*, ex quibus *Felix* praestanti musica redimitus floret, Sunt *Gallucii*: inter quos *Joannes* gladiaturae magister illustris extitit. Incolunt *Russi*: quos *Angelus Felix* praestans curia, vi, & armis nobilitavit. Sunt *Sicoransae*, quos inter armis excellere *Angelus*, ac *Nardus*, Censentur *Tancilli*: ex quibus extiterunt duo *Michelles*, alter monachus philosophus, & concionator verbi divini, alter philosophia, atque medicina ornatus. Item horum patruelis *Vincentius* philosophus, ac medicus. Numerantur *Capostrofae*: quorum numero *Orolandus* senator, *Felix* vero eius filius iureperitus extitit. Immorantur *Griphii* unde *Alotius* extitit, qui in Aquilano urbe praefectus urbis electus est: & *Felix* eius filius arma exercuit; Item *Dadles* mercaturam exercens: atque alter *Felix*, mercaturae indulgens: ac *Alexander* eius frater, qui armis incumbit. Sunt *Massei*, ex quibus *Joannes* philosophia, & medicinae scientia polluit: *Blasius Marinus* vero eius pater senatorio ordine ascriptus est. Censentur *Ballea*: ex qua gente *Marchisella* mater orta est nostrae atque

aque *Jacobus* miles: Item *Pactidius* canonicatus dignitate honoratus: atque *Ferdinandus*, qui armis tractandis delectatus est. Compensantur *Reba*: inter quos praestitit *Joannes* studio mercaturae pollens. Item *Nicolaus* medicus atque canonicus, quinetiam *Carolus* historicus, & huius filius *Amibal*, qui arma exercuit: atque *Hieronymus* vir senatorius. Sunt *Bassiani*, quos inter *Franciscus* atque *Laurentius* eius filius juris utriusque scientia clari praeflere: atque *Petrus* sacerdotio, ac literis circumscriptus. Numerantur *Manifolia*, in quorum numero *Fuscus* extitit mercaturae praestantissimus ditissimusque: & huius filius *Marcus* senator optimus, ac *Felix* corpore, & manu validissimus. Item *Hieronymus* literis insignitus. Quinetiam *Joannes*, atque *Antonius* eius filius boni senatores. Censentur *Lia*: inter quos *Petrus*, ac *Vincentius* iureperiti praestiterunt. *Petrus* vero in *Apuliam* *Oenotriamque*, quam nunc *Calabriam* vocant, saepe auditor causarum a Rege missus est: item *Petrus* canonicatus dignitate honoratus: & *Symo* mercatura pollens: atque *Paulus* huius filius literis ornatus. Censentur *Mafrillii*: inter quos *Antonius* medicus praestantissimus atque philosophus extitit. *Calabri* vero eius filius iureperitus, & senator optimus viguit, gratosque sepulchris atque populo, obogenarius, atque felicitate prope potius obivit: veruntamen filii filiaque totaque nepotes atque pronepotes exorati sunt ab eo octoginta unus numerati sunt omnes: quos *Dionex* ille quotannis convivio excipiebat: ut in eadem mensa cuncti discumberent, ipseque sedens in altero mensae cornu, longam summa cum voluptate prolelem comspectaret. *Cyrus* huius filius armis polluit: quos rex suspensus est, ac senator optimus fuit: *Franciscus* alter filius iureperitus extitit, ac regis magister curiae Neapolitanae. Iudex copulavit. *Angelus* vero de *tiis* *Gabrielis*, filius mercaturae diligentia praestitit, atque senator optimus. A *Cyro* orti sunt *Matthaeus*, quique juvenisque in castris obvivit, & *Antonius*, qui senator optimus atque publicis in rebus saepe praesens, certius *Nicolaus* eques atque senator optimus: utriusque populo, ac regis curiae. *Alfontus* vero rex in Hispaniam. *Nicolaus* natus erat enim isitregis familiaris atque pater hosce sortus est: *Hicorint* mercaturae magna pollens. *Francisco* autem quatuor filii orti sunt: *Joannes*, *Thomas* iureperitus egregius, idem auditor causarum in *Oenotriam* *Brutiosque* arceps natus est, Neapolitanus quoque regis iudex adscriptus fuit in eo foro summo, quod sacrum vocant consilium: atque in altero foro, quae magna curia nuncupatur, *Fiscalis* advocatus seditavit. Alter *Petrus*, qui in episcopatu locum praestitit: tenens eadem iuraque episcopatus multos annos gubernavit, idem canonicatus cantuariensisque dignitate praestitit: tertius *Ambrusius*, qui adolevens arma egregie exercebat, quartus *Conradus* senator bonus. Vetus hosce *Francisci* filios inter *Picetrianus* connumerari oportet, in illa enim tribu incolunt: *Angelo* vero complures filii orti sunt: Sed unus *Innocentius*, qui *Joannes* atque *Leopoldus* scientia praestiterunt, *Alexander*.

der vero ingenio mercaturæ, ac *Antonius* literis ornatus extitit. Quinetiam altero genere *Masfrillorum Enricellus*, ac eius filius *Michelles* extitere magna mercaturæ diligentia pollentes; senatoresque præstantes; huius vero filii tres, *Bernardinus* scientia legum emicuit: qui tandem contempta hominum consuetudine cœnobium arctum intrans sacris initiatus est, ut solitaria vita gauderet; Quinetiam *Vincentius*, iuvenis parvo corpore animoque apdaci extitit; *Joannes* vero senator bonus evasit. Computantur *Barones*: Inter quos *Colucia* præstitit arte medica. *Felix* vero ejus filius senator bonus extitit: *Felices* vero filii quatuor: *Palamedes* senator optimus, ac elegantior, & liberalitate nobilis, potiusque gaudens, à quo complures orti sunt, ut *Petrus* senator bonus, *Albenzius*, qui jureperitus excollebat; *Lucius*, qui eques evasit; *Argentinus*, qui equestri ordine floruit, ac à singulari certamine, quod sæpe inivit, semper victor atque cum gloria rediit; *Mirantes*, qui arma exercuit; quos ille filios nominavit secundum ordinem elementorum nominis sui; atque præter hosce *Annibal* Petri filius senator præstans excellit, *Joannes* vero alter *Felices* filius eques bonus extitit: cuius item filius *Marianus* eques laudatus, & alter *Adrianus*, qui arma exercuit. Tertius vero *Felices* filius *Franciscus* fuit senatorio egregius munere, cui etiam duo filii orti sunt: alter *Felix*, qui senatoria diligentia fulget, atque *Andreas*, qui literis ornatus ante frugem obiit. At *Servator* quartus *Felices* filius dignitate archidiaconatus, atque canonicatus insignitus est. Sed tamen hi tres *Coluciarum* nepotes, ac propoteres in plaga *Vicanciana* sunt censendi; illic n. immorantur, Sunt præter hosce *Saxii*; inter quos *Marinus* cum literis ornatus, tum architecturæ peritissimus, item *Marius* huius filius poesi atque scientia legum excellens. Sunt *Scrignarii*; inter quos *Reffanus* senator; *Thomas* vero, atque *Raimundus*, *Carulusque* utriusque juris scientia præstiterunt. *Maximus* item mercatura pollens atque senator magnus; ac huius filius *Petrus Cola* literis insignitus, cuius alta ingenia, quæ in legibus præferebat adolescens mors cito vetuit explicari. Censentur *Januarii*; quorum *Jesueles* senator optimus extitit, Regique *Ferdinando* carissimus; *Felix* vero huius filius literis ornatus, ac senator præstans præcellit. Numerantur *Alfani*: inter quos *Joannes* præstitit, vir adeo continens, ut ab omni reipub. Gubernatione se temperaret; Ilrso vero regulo carus fuit: *Sigismundus* huius filius excellit tum eloquio tum legum scientia; qui vir magnus evasisset nisi morte præceptus fuisset in adolescentia; quinetiam *Franciscus*, ac *Ciccus* senatores boni. Sunt *Campioni*; inter quos *Joannes* philosophus, ac medicus magnus præstitit: Item *Franciscus* huius filius monachus atque philosophus; *Carulus* quoque, ac *Pyrrhus* *Aloisius* mercaturam exercere. Sunt *Motones*; inter quos *Julianus* mercaturam exercuit. Extant *Caraccinoli*; ex quibus *Altobelius* floret arte musica, ac *Felix*, & *Joannes* armis inservire, Numerantur *Basilii*; in quibus

Bernardinus philosophus, ac medicus viguit; *Carulus* vero pater, ac *Antonius* arma tractare. Incolunt *Pyrrarii*; in quorum numero *Colantonius* jureperitus extitit, ac senator optimus; ac *Jacobus* senator bonus; *Caspar* item eques egregius; & *Aloisius*, ac *Vincentius* monachi philosophi, atque divini verbi concionatores, & *Hilarius* juris peritia insignitus: *Bernardinus* quoque philosophus, ac medicus, ac huius pater *Aloisius*, qui arma exercuit, sed hi duo *Vicanciani* sunt. Censentur *Sclavi*: quorum *Bernardinus* monachus philosophus, & concinator extitit; ac *Jacobus* & *Thomas*, qui arma exercere. Sunt *Cucurbita*; inter quos *Daniel* sacerdos ac peritia juris pontificii polluit; & *Nardus* qui literis fuit ornatus; Item *Ambrosius* scientia legum redimitus; *Joannes* quoque canonicatus dignitate honoratus: cuius opera *Pannonum* Regina usa est. Sunt *Pappones*; inter quos *Ciccus* extitit canonicatus honoratus, ac Regi *Ferdinando* percarus: Item *Pantaleo*, qui literas exercuit; *Paulinus* quoque canonicatus dignitate insignitus. Numerantur *Thetii*; inter quos *Citatinus* vir illustris emicuit, duxque exercitus: *Orolandus* vero huius filius eques egregius atque elegantia vitæ nitens, *Bernardinus* vero, & *Vrsus* huius filii literis redimere fuere, Numerantur *Vicarienses*; ex quibus *Palamedes* vir prudens laudatur ac *Reguli* rerum curator atque magister (ut ajunt); huius filii duo *Felix* alter; alter *Bernardinus*; ille sacerdotio canonicali, ac humanitatis studio: hic scientia juris atque vi dicendi emicere, cui tanta innata fuit suaviloquentia, ut quum loqueretur alios conticentes intentosque redderet; proinde ab orationis suavitatem cognomentum assumpsit; *Lepidus* enim cognominatus est; mores vero utriusque elegantiores; amor ingens erga iusta honestaque, apud eos ut locum nullum occuparet pecuniæ tenacitas, liberalitate ubique gentium nemini concedebant; *Regulis* ac populo cari amicique, ac nullius unquam malevolentia altiores extitere; Incolunt *Tocci*; inter quos *Robertus* eques egregius extitit: Idem *Clanchetellæ* oppidi cuiusdam, quod in *Samnio*, dominus. Compegiuntur *Hierardi*: unde *Gabrieles* chirurga arte præstitit, huius filii duo *Felix*, ac *Antonius* philosophi, ac medici evasere, ac tertius *Caspar*, qui literas exercuit. Sunt *Palmenfes*, inter quos *Philippus* eques acer floruit, ac senator senescens optimus.

In angulo vero *Vicanciano* censetur primum *Risina* natio; in qua *Gabrieles* jureperitus, ac senator optimus virque gravillimus extitit, *Antonius Felix* vero huius filius utriusque scientia juris eximius, eloquio quinetiam magno excellens, senatorque optimus habitus est. Idem auditor causarum in *Apuliam* sæpe missus est a rege. Natus vero à *Regulo* electus est auditor universi *Nolani* dominatus, cui tres filii orti sunt; *Franciscus*, qui legum scientia, ac morum bonitate præstitit: *Gabrieles* alter, qui armis natus magno insudavit; *Felix* vero tertius canonicatus dignitate honoratus, Sunt *Angelici*: in qua gente *Felix* emicuit poesi atque

atque scientia legum, & *Sanfonettus*, ac *Joannes* pater, avusque eius ob ingentem mercatpam magni viri; item *Silvius*; qui arma cunctis rebus anteposuit. Censentur *Judicenses*, in qua familia *Baldas* præstitit poesi atque philosophia. Item *Paulus*, huius frater minor natus, philosophus illustris atque medicus; is autem quum patriæ Campanæque scholæ parum placerent, ad Venetas aque Patavinas navigavit, in quibus brevi subtilis disputator evasit, ingenisque opus edidit de contradicentibus doctorum locis, quæ ontologica nuncupavit. Sunt *Campasani*: inter quos *Antonellus* senator optimus præstitit, præfessusque urbis cum quum pestilentia afflicta fuisset, quam fumma diligentia juvit: *Pyrrus* vero huius filius literas exercuit; item *Colafranciscus*, qui mercaturam sectatus est. Sunt *Cyrolii*: unde *Majellus*, ac *Antonellus* fratres, & *Alexander* huius filius equites laudati evasere: *Antonius* alter filius miles extitit. Censentur *Sanfones*: quorum *Sanfonettus*, & duo eius filii: *Antonius* cognomento, ac *Robertus* arma exercuere; *Joannes Maria* vero mercaturam tractavit. Reperiuntur *Triumphii* quos *Joannes Baptista* arma exercens illustravit. Numerantur quoque *Montorii*: quorum unus *Matthias* elegantia vivendi, atque arte musica canonicatuque honoratus excelluit; *Joannes Antonius* vero armorum fulgore delectatus est. Sunt *Bulini*: inter quos *Lysias*, ac *Georgius* eius filius studio magno mercaturæ præstitere: & *Laurentius* huius filius literas exercuit; item *Thomas* filius alter legum excelluit scientia: utrique patriæ amantissimi; *Jacobus* vero ejusdem filius arma præter cætera securus est. Altero vero *Bulinorum* genere *Ciccus* ortus est, qui & animo & armis & constans & valens fuit: quo sæpenumero usus est *Ferdinandus* rex, cui quoque perquam carus extitit; ex hoc ortus est *Franciscus*: qui jureperitus senatorque optimus præstitit, atque inter Nolanos callidissimus. Auditor quoque causarum omnis reguli ditionis declaratus est: item *Venerellus* huius frater magni animi juvenis: is arma exercens Hydruntum adversus Turcas missus est, ac in aggressu quodam in oppidum, murum scandit, hostem deiecit, in eo glande ignescente caput istus decedit ad suos, ac paucos post dies obiit; præter hosce *Ferdinandus* miles extitit. Sunt hic quoque *Tancilli* altero genere orti, inter quos *Cola*, atque *Joannes Bernardinus* ejus filius philosophia & medicina egregia præstiterunt. Censentur *Campobasii*, ex quibus *Antonellus* illustri extitit robore, prudentia arteque militari: duxque aliquando exercitus; magno quinetiam loco a rege *Ferdinando* habitus est, & huius filius *Baldas* senior floret egregius; item *Carulus* qui armorum decore persulget. Sunt *Perioanni*, inter quos *Don Petrus* clarus armis atque potens fuit; & *Joannes Rubinus* eques acerrimus, ac *Ambrosius* huius filius eques, juvenisque ingenti animo, ac omne audens adire periculum. Quinetiam alio genere ortus est *Laurentius* laudatus philosophus atque medicus, filius primus *Calliander* jureperitus evasit: alter *Eugenius*, tertius *Suavius* philoso-

phi atque medicus, quartus *Joannus* scientia legum præstans; quintus *Amanus* Theanensis decanus, Nolanusque canonicus ac Iustus secundi cubicularius: sextus *Benignus* eques excellens: Ultimus *Perioannis* utriusque scientia juris insignis, extitere; at *Perioannis* in Oenotria regius auditor iura dixit. Quinetiam *Rainaldus* *Suavii* filius canonicatus dignitate ornatus, ac *Aloisius* *Jocundi* filius, qui arma exercuit: Sunt *Morgani*, inter quos *Angelus* canonicatus dignitate præditus. Sunt *Candicii*: inter quos *Bernardinus* literas exercuit; atque *Felix* canonicatu redimitus. Sunt *Morra*, inter quos *Antonius* armis excelluit; atque *Felix* qui arma tractavit. Sunt *Lysii*, quorum *Micheles* armis præstantissimus antecelluit, is enim in plerisque Italiæ locis singulari certamine, quod *stichatum clausum* vocant, pugnavit, semperque cælo hoste palmam ingenti cum laude atque illæsus reportavit. Quinetiam in plerisque bellis ductor magnæ peditum turmæ militavit, ducibus carus, cunctis terribilis; erat enim juvenis quadrato quodam validoque corpore, capillo fulvo intortoque non crispo, facie fulva, animo interrito, oculis acerrimis, vir tacitus, iustus, innocuus, impigerissimus, laboris tolerantissimus, callidus, ac si velis nihilominus similia audire, alter *L. badius*. *Scaramella* item huius frater exercuit arma. Extant hic *Barones*: ut dictum est. Inveniuntur *Carij*: inter quos præstitit *Jacobus* mercaturæ ingenio. Sunt *Casetani*: ex quibus *Nardus*, atque *Oliverius* literas exercuere, *Nardus*que musica præstitit: & *Bernardinus*, qui arma tractavit. Manent *Labrones*: inter quos *Barbatus* miles laudatus micuit. Immorantur *Samueles* hic quoque, quorum *Ceccius* eques floruit: ac *Antonius Felix* ejus filius, qui literas exercuit. Spectantur *Fellichiæ*: quorum *Jacobus* eques laudatus extitit, atque *Andreas* huius filius jureperitus: atque *Antonius Ferrandus* *Andreas* filius legum scientia præditus: Item *Leonardus*, ac *Federicus* ejus filii senatores boni: *Felix* item qui arma & literas tractavit. Numerantur *Angeli*: inter quos *Felix* jureperitus atque poeta extitit, & *Colantonius* literis & canonicatus dignitate ornatus. Sunt *Manciola*, inter quos *Cola* eques optimus extitit ac *Alfonso* regi carus, Spectantur *Claramontii*, quorum *Pacellus* peritia rerum magna excelluit: hoc sæpe *Ferdinandus* rex usus est, idem tanti ingenii atque iudicii fuit, quanto primus viam ditandi Nolanis, si voluissent, potuit monstrare; *Angelus* enim filium juvenem patre non inferiorem in *Aegyptum* atque *Alexandriam* navigare iussit, evehentem summam ingentem avellanarum; adivit ille: rem bene tractavit; rediit onultis cinnammomis ac speciebus (ut ajunt) quæ ita in Italiæ sunt preciosæ, ut in Campania viliores Avellanæ; item *Vincentius* alter ejus filius philosophia & medicina singulari micuit, & *Sigismundus* senator bonus: item *Antonius* mercatura pollens. Incolunt *Vena*: inter quos *Angelus* literas exercuit. Sunt hic quoque *Mennati* alio genere orti: inter quos *Joannes* dignitate canonicatus & literis ornatus; item *Marius* ingenio mercaturæ

caturæ præstitere. Sunt *Miranda*, inter quos *Bernardinus* canonicatus dignitate ornatus extitit. Spectantur *Romani*; in primis *Serpentinus*, qui eques eximius præstitit: is corpore parvus, magnus vero consilio rerum militarium erat, ductor equitum turmæ; Regi carus adeo, ut ille sapius viri hujus prudentia usus sit: *Mircus* item ejus filius eques egregius extitit. Incolunt *Baruli*: inter quos *Andreas* miles in juvenia, senescens vero mercatura excellenti præstitit. Censentur *Burselli*, inter quos excelluit *Colamagno* mercaturæ studio, atque divitiis magnis. Comperiuntur *Fontanarosa*, inter quos *Aloisius* senatorio ordine nituit; *Joannes*, ac *Polydorus* ejus filii scientia legum redimiti. Comperiuntur *Verteraimi*: quorum *Andreas* philosophia præstanti floruit (is episcopus Sarni extitit) atque *Troilus* literas exercuit: & *Franciscus* hujus filius literator. Sunt hic quoque *Griphi* alio genere orti: ubi *Daniel*, ac *Darius* ejus filius literas exercuere. Magnent *Josepi*: inter quos *Tarcus* eques præstitit: *Matthaus* vero ejus filius armis magno nisu inservit: Item *Angelus*, & *Contarenus* arma exercuere, ac *Petrus* Musica præstans. Sunt hic quoque *Matcei*: quorum *Antonius* rerum antiquarum fuit studiosissimus, atque mirabilis, senator bonus, Censentur *Martini*, unde *Felix* studio mercaturæ præstanti excellit, atque *Gaspar*, qui optime mercaturam sectatur, item *Rentius* Geometra. Sunt *Florentii*, inter quos *Neapolitanus* extitit Geometra. Comperiuntur *Perusini*: inter quos *Antonius* mercatura polluit, ac *Baro* Geometra, *Joannes Thomas* vero hujus filius legum scientia præditus. Sedent *Vitaliani*, inter quos *Ambrosius*, & *Dominicus*, & *Joannes Baptista* literas tractavere: *Andreas* vero *Antonius* hujus filius mercaturam. Censentur *Mogaldi*: inter quos *Verteraimus* iureperitus extitit; is animadvertens immensum litium pelagus, aversus ab eis ad sacerdotia animum applicuit. Item alio genere ortus est *Colella*, atque tres hujus filii *Angelus*, *Antonius*, ac *Joannes Baptista*, qui literas exercuere; verum hi sunt numerandi cum Cortesellanis. Sunt *Ferrilli*: ex quibus *Petrus* literas exercuit, *Paulus* vero hujus filius musica arte & philosophia emicuit: item *Minichellus*, qui arma exercuit. Censentur *Crucini*: quorum *Joannes Franciscus* literas exercuit. Sunt *Carminiani*, inter quos *Angelus*, ac *Felix Antonius* ejus filius præterque senator bonus perfudit. Sunt *Scavetti*: in quorum numero *Franciscus*, ac *Lucius* ejus filius arma exercuere: *Aurelius* vero literis redimitus. Comperiuntur *Hiasii*, quorum *Maccus* literator laudatur, & *Nardolus*, qui literas exercuit: *Felix* vero canonicatus dignitate ornatus. Sunt *Vivaqua*: inter quos *Paulinus* monachus & concionator divini verbi præcelluit. Numerantur *Hierondi*: inter quos *Patricius* literas exercuit. Censentur *Spataralli*; è quibus *Felix* iureperitus, atque *Colangelus* ejus filius literator extitere. Fuere item his altero genere *Scignarii*. Sunt *Gravina*: inter quos *Sanfonettus*, atque *Carnus*: item *Validus* Sanfonetti filius literas exercuere. Immorantur item *Ma-*

Afrillii, de quibus dictum est. Sunt *Supini*, inter quos *Joannes Paulus* philosophus ac medicus, *Raimundus* vero ejus frater medicus extitere: & *Franciscus* musicus & canonicatu insignitus, & *Bernardinus* qui literas exercuit. Censentur *Leones*, quæ familia nostrum est genus: inter hosce *Leo* paterus, qui tum armis præstitit, tum senator optimus habitus est: de quo superius satis dictum est; *Marinus* item noster pater vir prudens ac studio mercaturæ excelluit: *Masellus* horum pater mercatura quoque polluit: *Damianus* vero musicus præstantissimus extitit, regi Alfonso primo carus: *Quinetiam* *Masellus* noster frater arma exercuit: *Camillus* vero noster filius literis insignitus. Me quoque inter hosce connumerato Leones, qui maximis amicitiae vinculis connexus sum cum Marco Musuro Cretenli viro optimo gravissimoque, ac in utraque lingua & doctissime & facundissimo, omniisque scientiarum genere ornatissimo. Demum inhabitant hac in nostra vicina *Notarii*: inter quos *Micheles*, atque *Clarulus*, equites extitere, ac hujus filii duo *Nicolaus*, atque *Vincentius* arma exercuere. Item *Franciscus*, *Robertus*, & hujus filius *Bernardinus* senatores boni, quinetiam *Silvester* canonicatus dignitate ornatus. In hac quoque familia *Beatrix* puella venustissima illuxit: cuius orane ingenia potius divina forent, non erat hominis etiam Paridis opus dijudicare; utraque enim visa sunt summa esse, atque supra quàm ubi vis humana constituta est, evecta; hanc *Thomas Malvicus* sculptor præstantissimus è marmore finxit: sed inter cælandum creduntur Gratia atque Horæ affuisse, opificisque oculos illuminasse, manusque eruditissimas reddidisse, siquidem marmore Pario miranda proprietate edita est; ubi enim marmor, vivaque coram præstoque fuissent, *Beatrices* geminæ cernebantur: altera audiens, loquens altera: ridens altera, altera læta. Neque *Malvicum* solummodo magnus ille puellæ decor atque splendor ad effingendum commovit: verum etiam omnes Italos poetas ad canendum excitavit, atque inter primos *Antonium Thebaldeum* Ferrariensem virum, ut divino ingenio, ac eloquio fulgentissimum, ita viris doctissimis assidue atque ubique terrarum laudatissimum. Quamobrem poematis innumeris utraque illa divinitatis imago celebrata est, prænomenque accepit à Musis, namque *Diva Beatrix* ab omnibus est cantata. Eadem duodevicesimum jam annum agens, atque ad Gecæ pulcherrima juga profecta, quum inter oleas quercusque ascenderet, è medio (rem miram) statim tempore sublata est, nec usquam à quocumque deinde visa fuit, creditur tamen ob ejus optimos divinosque mores viva volare cum superis, atque alto successisse cælo. Hec sunt Nolanorum genera, quæ tempestate nostra in urbe excellunt: quos vero in singulis viros generibus memoravimus, parte maxima novimus, vivuntque plerique eorum, quanquam plurimi ob eam pestilentiam, quæ ab illuvione anni millesimi quingentesimi quarti post Dominum JESUM, orta est, desiderantur: seniores vero perpaucae a senioribus, qui illos cognovere, didicimus.

DE JUDÆIS, QUI NOLÆ DE STUDIIS NOLANORUM

seculo nostro habitavere, ac eorum
ejectione,

Præsentium,

C A P . V .

C A P . I V .

DE Nolanis familiis & habitatione satis dixisse videmur: consequens est, docere de incolatu Judæorum, quem aliquando fecere in urbe Nola; tanquam de corpore locutis, consentaneum sit, etiam de accidentariis rebus meminisse, accidit enim forte quadam Judæus incoluisse Nola. Ex qua facta narratione erit posteritas multo doctior earum rerum, quæ nostra tempestate actæ sunt in hac urbe. Anno itaque millesimo quatercentesimo quadragesimo in urbe Nola incolere cœpere Judæi atque perquam pauci. Quorum fuit Vilielmus chirurgus medicus, homo pannaosus ac pauperculus: veluti senes nostri retulere; is ubi Nola ingressus est, urbem statim totam commovit novitate præsentis Judaicæ: usque adeo, ut postquam auditum fuisset adventasse Judæum, turmatim Nolani per urbem ruere, ut illum tuentur: tanquam sperassent unum ex illis cernere, qui Dominum JESUM cruci affigere; illi vero conductis ædibus cœpere vivere civem Nolanum: quum alia nullum in urbe Judæum habitavisse auditum cognitumve sit à senioribus nostris. Deinde hisce veluti initium aditumque facientibus advenire paulatim alii, totque, ut ad viginti ædes conduxissent. Priores vero paucos annos ditissimi evasere sœnore faciendo, namque vestes omnis generis, vasa ænea, stannea, argentea, annulos, gemmas, cæteraque preciosa quæcunque potuissent accipere in fidem & pignora capientes sœperabant; sœnus autem erat menstruum: velut pro sexagenis mutuatis nummis singulos cum semisse expilabant, quæ lucella super pignore ultra mutatam pecuniam adiecta brevi augebant. sortem adeo, ut usuræ debitum præcio iusto rei æquaretur, unde res de pignoris proprietate in Judei possessionem silenti devoratio- ne transigebatur. Neque id eis satis fuit: sed Vilielmus etiam primus, senex jam ausus est ædes magnas mercari, easque fabrica majores pulchrioresque efficere; idque super via Vincipanciana. Item agrum amplum emere ad Turrem Martianam, quæ ædes agerque postea possessi sunt à Cæsarinis tum, quum adventantibus Gallis Judæi omnes expoliati fuere. Incoluerunt vero Judæi in urbe Nola annis septuaginta. Nanque millesimo quingentesimo nono ejectioni fuerunt, non solum à Campania, sed etiam de Pelignis, Apulia, Calabria nunc dicta; ac longe antea de Sicilia, omnique Hispania ab altero Ferdinando Aragonæ, qui prius Hispaniarum rex erat ac Siciliæ. deinde pulsis nostris regibus longo bello habito cum Gallis, ipse successit imperio Neapolitano, quo in bello Gallico Judæi plurima passi sunt damna. Nanque divitiis omnibus spoliati sunt partim à militibus, partim à populis, idque anno Mccccvii, post Jesum dominum,

EX ante facta de civibus historia plurculisque locis aliis memoratis quam facillime perspicui possunt omnia studia Nolanorum, qui hodie extant; atque eadem illa vetusta à presentibus hominibus tractari: ut cærimoniarum divinarum, philosophia, militaris ars, agricultura atque mercatura, hanc n. peculiarem Nolanis esse; atque magnopere cultam multitudo eorum civium, qui solis mercaturæ muneribus se domumque egregios reddiderunt, apertissime testatur, quanquam mercatura longe major ditiorque agi possit, quam agitur à Nolanis; materia enim magna atque via facilima data eis est, via n. brevissima facillimaque patet ab urbe ad Stabias. Stabiis vero nave exire licet ad omnes orbis partes, præsertim in Ægyptias Alexandrinæque nationes, ubi Nolani fructus preciosi habentur: atque illinc reveſtare aromata speciosaque in Italiam, in qua carius venduntur, quod utilissimum expeditissimumque esse, ostendit aperuitque primus Pacellus Claromontius, ac Angelus ejus filius, ut antea dictum est, Maximi quoque momenti id esse docuere Veneti, atque Ligures mercatores: quorum quicumque (nam complures venere) Nola mercatum fructus nostros acceſſerunt, iditissimi in patriam redire, quam rem animadvertentes Neapolitani, & ipsi summo cum lucro idem tractaverunt; ut Franciscus, atque Matthæus Coppula, Colantonius Galiardus ac plerique alii; materiam vero noster ager tum alias, tum nostra tempeſtate aptissimam produxit: vina enim optima plurimaque Nolana sunt, atque Avellanarum ingens copia; vina quidem Romæ Venetiisque paratum liberalemque inveniunt emptorem: avellanæ vero gratissimæ omnibus non solum Italici, sed etiam Aphris populis habentur, quod si ad ea loca exteri mercatores hæc deveſtant magna cum utilitate: cum eadem devehere facilius possent Nolani, si vellent; id autem ab eis, ut satis perspicuum, aliquando fuisse videtur: ita nec fastidium unquam, quod mediterraneis ingeniis insitum esse creditur, humi hæreret velle potius, quam undis fluctibusque huc atque illuc more piscium æſtari. Agricultura vero rem magnam dignamque esse, animo concepisse Nolanos, illud maxime indicare potest; siquidem omnis ager Nolanus colitur, in quo quanquam cætera omnia lætissime veniunt; duobus tamen Nolanis præsertim nunc indulgent, arborum atque coryletis; proinde summum Nolanorum vestigal ex hisce duobus capitur, Vina enim atque avellanæ abunde colliguntur. Quantitas autem vini omne genus, quæ vendi potest, quæque superesse ei, quæ usui cuique est, duum millium doliorum est dolium autem vas est capiens xxiiij. cados, quos *Bariles* vocant, à pondere iusto decentique humerq

hor

hominis. *Sapi* nanque ponderosum est. Cadus enim vasculum est ligneum, quod quum plenum sit, sit hominis iustum ad ferendum pondus: equo vero tres cadi iustam sagmam sarcinamque faciunt. Venditur autem Nolæ vini dolium, quum multum est, triginta argenteis. Est autem argenteus nummus ex argento ponderis quatuor scrupulorum: horum singuli vicena grana frumenti ponderant. Avellanarum autem summa collectio est sexaginta centenaria Nola: centenarium vero triginta modios capit; modius avellanarum apud Nolanos mensura est decem & octo tumulorum, aut duas jumenti sarcinas capiens; singula enim jumenta novenos tumulos iuste ferre possunt: tumulus vero avellanarum mensura est capiens decem & octo rotula cum semisse fere, nanque tumulus frumenti 12 rotula capit, rotulum vero est pondo triginta trium unciarum cum triente: uncia vero pondus est triginta scrupulorum. Quinetiam centum rotula pondus complent, quod *cantarum* circumflexa penultima vocant Nolani. Quamobrem si pondera avellanarum colligeris, que in uno sunt centenatio, invenies centenarium capax esse centum cantarorum: hoc est centenarium cantarorum, quod sine illa adlectione proferentes, *centenarium* appellant: quodque duntaxat de avellanis intelligunt. Neque tamen hæc pondera audienda sunt, quum avellanæ siccae fuerint: sed tum, quum de coryletis domum vehuntur. Centenarium vero mensura, quod primum a pondere sumptum est, auditur tam in siccis antiquisque, quam recentibus avellanis. Venditur autem Nolæ modius avellanarum frequentius xxiiij. argenteis.

DE ELEGANTIA, ET gratis moribus Nolanorum.

C A P. VI.

Servant Nolani hac etiam tempestate mores illos antiquos atque vetustam vivendi elegantiam; in urbe enim nulla rusticitas admixta est. Soli enim fabri, & rerum utensilium opifices incolunt atque viri primarii, quorum (ut nosti) meminimus. Gaudent pulchris ædibus sumptuosisque domiciliis atque domus ornamentis, præsertim lecti, cubiculi, conclavis, atque mensæ: gaudent pulchris vestibus, annulis, gemmisque mulieres vero solæ aureos torques, bullasque pulcherrimas à collo pedentes gestant, atque in utramque manum immissa bina ternave dextrocheria, seu dicas armillas argenteas aureasve, quas *manillas* vocant. Quamobrem Antonellus Campobasius vir gravis atque censorius sæpe numero carpere accusareque solebat Nolanos, quod nimis impenderent vestibus, & ornatu corporis. Utuntur equis mulabusque atque servis: alunt canes ad venandum, atque ad aucupandum accipitres. Hi enim edocri in coturnices à domino de manu immissi involant, capiunt, atque captas domino servant. Gaudent quinetiam hospitalitate, libentissimeque hospitibus do-

mum adaperiunt: opipare lauteque illos excipiunt, ut spectatores testesque habeant ornamentorum atque erga cunctos innata familiaritatis. Cibos rusticorum fugiunt. Laudant siquid ornatè dictum factumve senserint: sordidos oderunt, castigant, ut quisque quantum fieri possit eleganti honestæque vitæ indulgeat. Natos quinetiam diligenter ac liberaliter edeant: neque hisce contenti student etiam in aucupandis illis; volunt enim & puellis & pueris statim ortis nomina pulchra indere. Quamobrem pulchriores & viros & mulieres Nola gignit, quam quævis ex circumpositis locis. Ex quibus studiis mores placidissimi increbuerunt, præsertim mutua omnium benevolentia. Factiones quoque nesciunt Nolani, neque homicidia, neque prodiciones, neque latrocinia. Illud quoque mirum est, nusquam visas esse Nolanas meretrices, neque mendicos per alias urbes vagari. Quorum omnium fons atque magistra est domestica patriæ atque pertinax vitæ elegantia atque cultus. Hæc ergo partes Nolanorum sentiens Joannes Franciscus Carracciolus poeta illustris, virque moribus integerrimis, ac (ut ajunt) Petrarcha Neapolitanus, summopere & nomina & corpora & ingenia & facilitatem, atque elegantiam Nolanam non modo mirifice laudabat, verum etiam admirabatur magnopere, eamque ob rem frequentissime Nola spaciandi gratia se conferebat. Et Jovianus Pontanus nostra tempestate florentissimus philosophus & poeta, urbe & moribus Nolanis delectatus est adeo, ut pestem Neapolitanam fugiturus, omnibus circumpositis urbibus posthabitis, Nola diverteret, ac in ea integram etiam ætatem magna cum voluptate (ut nos vidimus) contriverit. Laurentius quoque Valla, qui Latine orationis atque elegantiarum auctor, ac indagator summus superiori tempestate fuit, Nola sæpe se conferebat, delectatus Nolanorum oratione, non modo amena, atque ab omni rusticitate remota, sed etiam quod antiquam Latii proprietatem servatam in ea videbatur agnoscere; proinde sæpius dicere solebat: *Latina verba nec à Barbaris rectius quam à Nolanis pronunciar*: veluti compertum habuimus ab Antonello Petrucio Atellano Laurentii Vallæ discipulo, atque Philippino Bononio Laudensi, qui nunc monasterii Sancti Bassiani commendatarius est: quorum uterque vir optimus atque doctissimus habitus est, atque Regis Ferdinandi primi a secretis exstitit. Joannes quinetiam Attaldus philosophus præstantissimus, quanquam Archiepiscopus Tranenlis erat, maximam tamen partem ætatis Nolæ consumpsit: hic mortuus est: hic quoque opertus tumulo. Eadem ratione Aurelius Bionnatus poeta atque orator optimus, & si Episcopus erat Martorani, Nola tamen allegetus frequentissime ad eam se conferebat. Annibal etiam Januarius vir acri ingenio ac literis omnibus ornatus, & si Salerni, Neapolique multa digna possideret, sæpe numero tamen Nola se contulit delectatus urbe ac moribus Nolanis. Antonius quoque Galateus utroque literarum chara, sere atque scientia omni vir maxime circum-

sumptus, Nolam libentissime veniebat, A
semperque domum nostram divertens, is præ-
ter cætera dicere solebat; *Nolam sibi solam*
Syracusas esse. Nam Syracusæ videntur ap-
pellatæ, quod vel invito homines ob am-
icitiam trahunt; Petrus Gravius Panho-
mita orator atque poeta illustris virque vi-
tæ elegantioris diligentissimus, aliquot an-
nos Nola suavisime vixit. Quinetiam Rai-
mundam Urinam Nola, Sarni, Salerni,
multorumque aliorum locorum principem,
Nola sola potuit trahere, delectare, ac per
omne vitæ curriculum detinere. Ursum Ur-
sinum quoque virum gravissimum adeo No-
la oblectabat, ut creberrime Neapoli & à
regis latere Nola discedere cogereetur. Gen-
tilis pater tuus tantopere Nola gaudebat,
ut semper tristis ab ea proficisceretur: ad
eam vero reverteretur lætissimus. Neque
mirum id sit: si eadem etiam tum, quum
iniuriis Syllæ lacerata fractaque jaceret po-
tuit Augustum allicere detinereque, atque
Ti. Claudium excire, ut in Campaniam
Nolamque crebro accederet. Multos præte-
reo alios, ne multos recenseam Nola con-
ditionis amatores. Hæc insuper in causa
est, cur multi à Nolanis peregre diu vivere,
atque extra patriam incolere nequeant: sed
quam celerrime fieri potest, ubi exierint,
domum reverti percipiant, non n. inveniunt
in exteris morum suorum dulcedinem, qui-
bus domi educati, alitque snere, quare asperi-
tatem quandam offendentes ab ea, ut à con-
trario hoste repelluntur ad suos. Unde
factum est Nola veluti proverbium: *Nola-*
nus campanarius: in eos, qui non lon-
gius tolerant, aut manere, aut proficisci,
quam unde campanarium spectare quirit,
Laurentius Bulinus nepos jam adolescens,
quum triduo peregre mecum forte per Sa-
mnium venisset, adeo offensus est moribus ex-
ternis, ut reversus Nola, non prius por-
tam Samuelitanam ingredi voluit, quam
equo desiliens antas oscularetur; quod sæ-
pius inter equitandum voverat, si cito No-
lam reverteretur; sed huius felicitatis for-
tuna quasi invida illa, quæ ex illusionem
jam dicta orta est, pestilentia multum rem
Nolanam afflixit, atque non magnum mo-
do hominum numerum sustulit, verum etiam
divitias immensas exhaurit; quamobrem æqua-
ratione cætera quæque diminuta perditæque
esse quoque oportere, compertum est.

DE MAGISTRATIBUS

Nolanis.

C A P. VII.

Nolanæ magistratus sunt hi: Prætor, Au-
ditor, Electi, Præfeti eduliorum, Præ-
fetus mensurarum, Edilis, Quæstor urbis,
Magister nundinarum, Quæstor reguli, Præ-
fetus arcis. Horum plurimi constituntur
à regulo: pauci à populo. Regulus præto-
rem quotannis in urbe præponit, quem *Ca-*
pitaneum vocant, atque eum, quem ei lu-
beat: is tamen vir externus est frequentis-
sime, non civis Nolanus, controversias o-

mnes civium primum judicat, fontesque quof-
cunque punit. Nam lites, quæ sacerdotum
sunt, Episcopi est componere; ubi vero fo-
rum agit, domus est conducticia, quæ circa
medium urbis, propeque Porticum esse solet.
Salarium prætori statutum est à Regulo, cui
quoque licet nonnullas parvas pecuniarum
exactiones facere. Namque fontium multæ
in ærarium fisci deferuntur; verum prætori
qualicumque literarum genere fuerit redimitus,
aut literis carperit, semper adhibetur
aliquis iureperitus, quem *assessorem* vocant;
eius officium est controversias dirimere, ju-
dicia n. quæ ab hoc ipso feruntur, ea præ-
tor fecisse, existimatur. Idem plerumque ex
civibus Nolanis atque à regulo quotannis
constituitur: a quo etiam salarium delegatur.
Regulus etiam *Auditorem* prætoris superio-
rem constituit; qui non modo prætoris ur-
bani; sed cæterorum etiam oppidorum, quæ
Nola subdita sunt, causas assumit: si quan-
do in his aliqua male transigantur, is n.
qui injuria lite cecidisse credit, appellat Au-
ditorem. Est autem Auditor frequentius No-
lanus civis, forum conventumque juridi-
cum domi suæ habens; præmia quoque sta-
tuta à regulo capit: tempus autem magi-
stratus, annus est. Electura vero senos ho-
mines excipit, quos *Electi* vocant, quod
quarto quoque mense à populo eliguntur
terni de primariis; totidemque de plebeis;
horum summa urbis potestas est; de unaqua-
que n. re verba facere possunt, atque repub.
intercedere regi, regulo, prætori, atque cæte-
ris magistratibus, atque cum ea autoritate
rempub. gubernant. Exercent autem magi-
stratum suum Electi non stipendio munereve
conducti; sed prorsus gratuiti, ac ea charita-
te concives amplectuntur, qua patres filios
prosequuntur. Præfeti vero eduliorum à po-
pulo etiam statuuntur, quos *catapanes* vo-
cant, debentes dicere *catapan*: hoc est præ-
feti catapan id est circa omne eduliorum
genus, nihil n. esculenti vendi in urbe po-
test, nisi indicto declaratoque ab eis precio.
Siqui sint ergo, qui rem pluris vendiderint,
aut iniusto pondere mensurave, aut rem vi-
tiam adulteratamve, illi ab illis pecunia
multantur; conscribuntur autem hi à popu-
lo altero quoque mense atque bini, sed alter
ex primariis, ex plebeis alter; pro præmio
vero his multæ conceduntur, quas ab iis,
qui cum fraude vendidere, exeperint. Verum
quum acriores in sumendis pœnis sunt, ab
Electis refrænantur. Quæstor autem urbis,
(quem *Syndicum* Græco verbo appellant)
populi magistratus est: is enim syndicus est,
ad quem communia à populo publicata de-
feruntur, quod ea iuste recipit. Ergo pecu-
niam exigit à Publicanis populi, atque à
concivibus secundum publicatam à populo
Electisque formulam, Eligitur autem quo-
tannis atque unus à populo Electisque, cui
præmia quadam solvuntur, quod labores
multos subit in eo officio, illaque ex pecu-
nia publica sumit. *Adilis* vero magistratus
à regulo pronunciat, verum is quoad vi-
xerit, rem tractat: præfetus est viarum,
arearum tam in urbe quam extra urbem, stil-
licidiorum & ad hæc spectantium. Idem so-
lus

lus unus est, ei que nulla stipendia solvantur. Namque multa, quæ à transgressoribus exigit, illi conceduntur. *Præfatus* vero *mensurarum* etiam prius est, atque à regulo declaratur; ei cum sunt menturæ, stateræ, trutinæ, & cætera id genus: multa vero, quæ ex iniuste his utentibus exigitur, stipendia præbet. Solet idem semper in magistratu esse, Præter hosce quæstor reguli, quem *strarium* vocant, à regulo eligitur cum annuo salario: sed ad incerta tempora, is colligit omnem reguli pecuniam: verum quotannis quaterni homines de plebe urbana paganisque deliguntur, quibus ille ut lictoribus semper præsentibus utitur. Horum unus ex plebe Nolana iubetur; alter de paganis, qui à Vicanciana porta sunt; tertius de paganis, qui à Cortesellana sunt plagæ; quartus de paganis, quos Samuelis porta excipit. Singuli quinque horum baculum tanquam insigne assidue ferunt, unde *Bajuli* sunt appellati; vel quod Aerario bajulant, hoc est ferendo, quod velis, seryiunt. Habent hi bajuli forum, controversiasque minutulas cognoscunt: præsertim eas, quæ oriuntur ex damnis illatis in agris. Verum quod literis caret, iudex eis datus est ex civibus Nolanis, qui literas exerceat, potestque pecuniarias duntaxat exigunt. *Præfatus* vero *arcis* à regulo statuitur, qui ut custos est *arcis*, ita nemini obnoxius est iudici nisi uni Regulo. Statuitur autem ad interminata tempora. *Magister* autem *nundinarum* etiam à regulo constituitur: sed ex primariis Nolanis, sit quotannis quidem, verum cætonum dierum imperium habet, quibus nundinæ & Carimoniz Beati Pauli aguntur, ut superius dictum est. Licet enim cum omnibus libere impuneque in urbe publiceque esse, vel si alios magistratus suggerint, tum enim omnium magistratuum potestas interdicta conticescit, sicuti omnia vestigalia sublata sunt. Quamobrem ab externis populis mercatores quam plurimi ad urbem se conferunt, cum mercimoniis innumeris, ut vendant emanque absque solutione vestigalium, ac portorum. Huic itaque conventui odiosissimo magistratui præesse oportet, ut controversiæ compescantur, quæ inter negociantes solent excitari; is ergo prima die magnum imperium ostentat. Nam à Regia sumpto vexillo magno reguli, exiens ordine longo, per urbem totam procedit. Primum n. omnis multitudo paganorum pedes progreditur arma gerentium, quæ turmam peditum in aciem descendendum præfert; hos sequuntur subcines Tibicinesque atque tympanistæ equo sedentes, ac vexillum præcedentes; sequitur hosce vexilliger; is juvenis validus est atque ex equestri ordine delectus, equo sedet pulcherrimo, quem nunc in hoc nunc in alterum latus agitans, gestat vexillum erectum, quum dextra, ac cubito exerto illud fixerit, ubi genu premit equum, atque dederit, ut eius velum assidue obviis ventus crebras in undas verset. Post hunc lictores magistratus pedes sequuntur, hosce sequitur ipse magno equo delatus ornatuque vestibus, gemmis & auro, sceptrumque dextera

Atenens: comitantur omnes Nolani cives, qui equo sequi possunt. Tandem facta lustratione ad Porticum, quæ per eos dies apertæ, ac frondibus ornatur, devenitur, hic vexillum erigitur super Porticis fastigio; Magister vero solio alto sedens iura cunctis dicit. Septimo vero die, ac pridie festum beati Paulini altera fit lustratio: primum n. agricultores cum falcibus procedunt, sequentes tanquam vexillum eorum, argentum, ut coluntiam faciem accensam, spicisque triticeis redimitam. Hæc adeo magna est, ut pondus iniustum sit homini ferenti, quare in capulo quodam erecta præfertur à pluribus: ex collata pecunia agricultorum confecta est, atque quotannis augetur; non solum reficitur id quod in lustratione incenditur, quod *perentum* vocant, similiter fax alia conficitur ab aliis, quam in hac pompa suam quique præmittentes sequuntur. Deinde ergo sequitur fax olitorum capis allisque corollata: quam sequuntur olitores, ac deinceps reliquæ faces opificum. Post hosce incedunt ordines comobitarum, ac ordines sacerdotum clericorum: quorum ultimus episcopus est, ferens manu reliquias apostolorum, ac ligni crucis, quorundamque martyrum, ac divi Paulini, easque in manu argentea clausas. Episcopum comitantur reguli, atque magister nundinarum, deinde primarii urbis, atque plebs reliqua: omnes videlicet pedes incedentes. Postrema vero die nundinarum, quæ festa divi est, præmia cursoribus exponuntur in ipsa porticu pendentia: quæ tria sunt. Primum militares vestes: alterum Scorpium cum pharetra; tertium ensis. Conveniunt ergo undique, qui cursu præstant; curriculum est mille, & quingentorum passuum: curritur per portam Vicancium: carceres sunt extra urbem ad Candicios, meta est ad Porticum. Cursores nudi, ac revinctis capillis certant. Horum primo vincenti primum; sequenti alterum: tertio tertium præmium datur. Post hoc currendi certamen primores adolescentuli, qui duodecim annis natu non fuerint maiores, equo insidentes cursu altero certant hastulas gestantes: curritur eadem via per trecentos passus: carceres sunt extra portam Vicancium, meta ad porticum. Hic enim in media viarum statione orbis auratus pendet amplius, quem hastula sub axilla dextra firmata directaque incurrentes transigunt. Transigentibus crumenæ sericæ donantur. Hæc omnia gradum facere videntur ad militarem artem; non solum ad pompam instruuntur. Testanturque apud veteres horum spectaculorum autores magnam curam fuisse rei militaris, non modo divini cultus. Quibusque expeditis magister abdicat se magistratu, domumque se confert privata facturus.

DE TRIBUTIS, ET VECTIGALIBUS, QUÆ IN URBE POPULOQUE NOLANO SUNT.

§ A P. VIII.

IN urbe Nola tum publica pecunia exigitur, tum privata; publicam exigit populus

pulus Nolanus, privatam vero regulus atque civis. Verum ea, quæ publica est Nolano-
 rum etiam in privatam mutatur. Transfer-
 tur enim in tributa regia: à rege nanque
 iussa est annuaria pecunia præ numero æ-
 dium, quæ & in urbe sunt, atque in pagis
 villisque Nolanis palantur, itaque ut pro
 singulis ædibus populus iussus sit denos qui-
 nos argenteos solvere: atque præter hosce
 singulas ædes iussæ sunt accipere ab eo mo-
 dios singulos salis. Modius n. hic (qui & *ru-
 mulus* dicitur) pondo est centum, ac decem
 librarum: atque pro sale distributo exigun-
 tur argentei quini cum semisse in singulos
 modios. Quamobrem ædes singulæ, quas *for-
 eos* appellant, vicenos argenteos cum semisse
 solvere tenentur. Nolanæ vero ædes tum
 urbanæ tum pagane, quum usque ad mille-
 parium numerum censeantur, sit ut singu-
 los annos pop. Nolanus tributum vicies cen-
 tenum quinquagenumque aureum regi pen-
 dat. Veruntamen & si populus numerum
 pro numero ædium pensurus est: non tamen
 ea tessera pecuniam colligit, ut pauperes
 fortes æquas locupletioribus solvant, sed rem
 cuique ita impartitur, ut suum cuiusque pec-
 cuniam, ac census est. Quinetiam ne om-
 nis ea summa hauriatur à civibus, indixit
 annuente rege atque regulo quatuor vestiga-
 lia rebus quibusdam, quæ publice vendun-
 tur, quas *gabellas* appellant, volentes dice-
 re *capiellas* à capiendo. Eorum unum est
super farina, quod in emporio venditur: in
 quo emptor solummodo solvit in singulos
 tumulos memorati ponderis obolos quosdam,
 quæ argentei decima est pars. Alterum ve-
 stigal inditum est *super vino*, quod duntaxat
 in tabernis diversoriis venditur. Caupo enim in
 singula do. ia aureos quaternos solvit. Tertium
 est *super viscere* rotulatim vendendo; lanus
 enim pro bove, vitulove, aut porco, aut cæte-
 rorum quolibet solvit habita ratione æque ac
 rotulatim libratimve fieret solutio. Quar-
 tum est *super eis*, quæ sale macerantur, in-
 ter quæ etiam recentes pisces audiuntur: in
 quo venditor solum solvit præ numero ro-
 tulorum. Omnium horum vestigalium, at-
 que distributi salis pecuniam Syndicus &
 quæstor urbis colligit, idemque ex ea tribu-
 tum regi nomine Nolanorum pendit. Regu-
 lus autem privatam pecuniam excipit simul
 per vestigalia quædam, quæ supermercaturæ
 rerum injecta sunt, simul per redditus
 agrorum atque ædium & tabernarum, quas
 possidet. Vestigalia sex sunt: unum est *su-
 per statera*, nam pro omnibus rebus, quæ
 publicè summatim venduntur pondere, quum
 statera sint librandæ, solutio sit libratori à
 venditore. Alterum *super animantibus*, quæ
 venduntur, solvitur pro precio animantis
 venditæ, solutio sit ab emptore, atque par
 à venditore: quo vestigali soluti sunt No-
 lani tam emendo quam vendendo. Tertium
 est, quæ *Grassa* nuncupatur; namque præ
 absporiandis rebus ab urbe aut transligendis
 per urbem agrumve Nolanum portorium sol-
 vitur à rerum domino. Neque huic vesti-
 gali obnoxius est Nolanus civis. Quartum
 est *super jugulandis animalibus*, quorum vi-
 scus diuenditur, quod lanus etiam solvit

præ magnitudine animalis, quod jugulat.
 Quintum est *super mensuris* frumentorum &
 leguminum, atque fructuum, qui in Mer-
 catu venduntur: cui Nolanus civis si emptor
 fuerit, non manet obnoxius: venditor vero
 frumentimetra præ numero mensurarum sol-
 vit. Sextum *super pannis*, in quo advena,
 si in urbe vendiderit, præ venditorum pre-
 cio pannorum facit solutionem. Collectio
 igitur regulinæ pecuniæ, quæ in agris ur-
 beque Nola quotannis fit, excrevit ad his
 millenos atque quingentos aureos. Pecunia
 autem privata civibus exigitur, partim
 à feudis, partim ab agrorum fructibus; seu-
 dum enim est jus quoddam regium, quod
 habetur in plerisque aut ædibus aut taber-
 nis aut agris, aut omnibus his, quorum
 feudatarii tenentur quotannis tributula qua-
 dam pendere feudi domino. Quod jus nus-
 quam dividitur, sed integrum semper venit
 ad heredem eum, qui natus fuerit primus;
 cives autem, qui feuda non possident, ex
 agris tabernisve aut domibus usum, fructus-
 que capientes, vestigalia faciunt; nemo ta-
 men civis Nolanus est vel cum feudo vel
 sine feudo, qui præter impensas factas in
 agris, tantum pecuniarum exigere potest,
 quod excedere valeat trecentos aureos.

DE MATRIMONIIS & dotibus.

C A P. IX.

Matrimonia Nolani contrahunt primum
 per occulta pacta: deinde antequam
 fidem dent sponsi, referuntur ad præsulem,
 atque in episcopio audiente populo publi-
 cantur: ut si quid forte conjugium occulto
 fuisset patratum, detegeretur, neve duo con-
 jugia conjungerentur; atque ubi compertum
 sit, nullam adesse fraudem, illud, de quo
 agitur, paucos post dies data fide comple-
 retur. In quo mulier dotem fert viro:
 contra vero vir dono mulierem prosequi-
 tur. Namque ob sumptum primum oscu-
 lum illi mulieri de pecunia sua tantum lar-
 gitur, quanta est dotis decima. Quinetiam
 præ onere proles tollendæ, quanta est dotis
 quarta. Dos autem si parva aut mediocris
 fuerit, frequenter ex triente utensilia sunt,
 è besse vero nummi, aut domus aut ager,
 qui nummis sit centu par; si vero magna,
 è sextante utensilia sunt, è dextante vero
 nummi aut prædia: vir vero veluti acceptæ
 summæ, quæ sit ex dote constituta, & quar-
 ta & decima memoratis, obnoxias & obliga-
 tas facit possessiones suas, præsertim domos
 & agros, adeout illarum usus ipsius sit, mu-
 lieris vero hypotheca seu primum jus. Ma-
 net autem sponsa domi paternæ aliquot men-
 ses, interdum usque ad annum virginitate
 servata, exacto vero tempore maritandi sta-
 tuto ad episcopium deducitur à parente cum
 pompa & sonis: atque illic idem sumpta fi-
 liolæ manu, eam viro tradit, dedit, atque
 addicit, at is cum accepta sponsa ad aram
 accedit ducente sacerdote: & agis illic ora-
 tionem.

tionibus, acceptaque benedictione domum. viri puella cum eadem pompa deducitur, atque illic tum die, tum biduo, interdum triduo raptæ celebrantur inter sonos & tripudia & choreas, & cantus, & opipara amplaque convivium. Nam quamplurimi ad convivium invitantur, ad tripudia vero & choreas ubique accedere & intrare licet. Hoc pacto Nolani ante prolem gignendam præludunt, ut summo honore & læticia eos excipiant, quibus sunt senectutem gravem commissuri. Summa vero dos adusque septingentos aureos excrescere, minima vero non infra quinquagenos minus & tenuari solet. Quamobrem ubi tantum apri cum puella transferri videretur, autore Raimundo Ursino Nolæ regulo captum est, edistumque factum, ac à po. Nolano iurejurando sancitum, quod hoc pacto habet. *Nolano homini à conterminis populis uxorem ducere licito, in uxorem vero Nolanam puellam mulieremve ad externos populos mittere non licito*; quod multis annis servatum est; nostra vero tempestate prope antiquatum.

DE SPECTACULIS histrionum atque ludo equestri.

C A P. X.

Quamquam per hæc tempora nulla extant amphitheatra, neque vestigia aliqua videntur eorum, quæ extare potuissent post illa duo, quæ in urbe antiqua (dictum est) mansisse: spectacula tamen quodam modo aguntur, quæ similitudinem & speciem faciunt illorum ludorum antiquorum; siquando nunc spectacula redduntur tum personatorum, tum etiam juvenum veris armis certantium, atque illi pedes, hi vero equo sedentes rem agunt. Veruntamen personatorum spectacula quædam sunt ad ostendenda mysteria religionis; veluti quum representatur resurrectio Domini JESU, aut quum Reges tres stella monstrante viam, visere natum JESUM, quæ omnia in basilicis solent agi. In quibus reddendis peritiores extiterunt actores *Paulus monachus, Baptista Tangus, Bernardinus Miranda, Bernardus Gratiannus & Antonius frater ejus, Joannes Monfortes, Joannes Moscarellus, Petrus Paulus ejus filius, atque Carulucius Tangus*. Quædam vero ad voluptatem apparantur; quæ quoque maxime varia sunt; neque ipsa hæc in templis, in areis urbis magnis agitantur, veluti in foro frumentario, ut in arca, ea, quæ est ante basilicam divi Francisci, atque ante Porticum; aut etiam vagando per urbem. In his quam maxime comædia Atellanæ introducta esse videtur, omnia n. vel choreas & tripudia capiunt, vel jocos & sales habentia, risum creberrimo movent. Peritiores quam plurimi etiam in his apparere histriones: sed præstantissimi omnium tres, *Joannes Gratiannus cognomento Restia (rosam n. dicunt frustulum alium carnis; erat n. illius corpusculum rosæ perquam simile) Damianus Capuanus, atque Angelus Massellus Salsius*, is adeo facetus fuit, ut ne moriens

quidem jocosum oblitus sit, quum n. rogaretur, quo nam in templo placeret humari? voce sane quam tenui respondit; in sancto Apostolo: ut licuti vivus bene bibi; ita mortuus bibam assidue; erat n. vini amantissimus: in sancto vero Apostolo pavimentum adeo humi depressum est, ut parum absit ab aqua. Proinde qui illic sepulti sunt, fere semper aqua madent. Eorum vero quæ equo sedent, spectaculum tanquam equestrium certamen est, singuli enim armantur ubi primum calcaria fuerint calciati, ocreis à talis ad usque inguina, quarum *scineros*, quibus tibiæ, *arnisios* vero, quibus coxæ teguntur, appellant, item faleris, quæ à cingulo adusque genua pendentes ambiunt clunes ac coxas, quasque *faldas* vocant. Tercio semiloricæ vel semitunicæ, quæ & brachia & cæterum corpus, quod à collo ad cingulum est, operit, quod *flancale* appellant, verum tam faleræ, quam semiloricæ tela quædam est ex solis annulis ferreis textilis. Item thorace, manicis, casside, atque buccula, quam *haveram* appellant. Quinetiam humero sinistro veluti quædam ala, quod *spallarolum* vocant, adiecta est, quæ regit usquequaque humerum axillamque atque scapulam, habetque antè eam ala veluti parvum scutum: quo & axilla & pectoris pars sinistra tutius armantur. Quinetiam adicitur femorale, hoc n. est tegmen, quod à cingulo pendens tuetur alui sinistram partem atque coxam; læva n. validius armantur, quod lævo latere ictus hostis excipiuntur. Sunt autem hæc arma præter faleras atque semitunicam solido duplicique ferro constantia, terlaque, ac veluti speculum fulgentia; cassidi quoque semper affidet crista aliqua aurea argenteave, ut equitis fert libido, habet is eques armatus in confictu turbinatam hastam longam pedibus quatuordecim; cuius citra capulum cauda est longa trium pedum, crassa vero tantum, quantum apte ab axilla astringi possit; ultra capulum vero turbinis ambitus est duum pedum, cuspide vero summa ambitus est digitorum sex, quinetiam ultra capulum statim affixus est orbis ferreus magnus, ac nitidus, qui ubi hastæ cauda sub axilla tenetur, regit & manum & axillam tenentis, quod *schium* vocant; in cuspide vero hastæ spiculum nullum, ea n. lecta est solummodo. Neque tam longa magnaue hasta, ubi inclinata in hostem fuerit, posset teneri ab axilla atque dextra manu, nili etiam exertus à thorace esset ferreus veluti dens porcinus; hoc n. tanquam unco mutulove hasta quam maxime sustinetur, quem dentem *restam* appellant. Ascendit itaque is armatus equum magnum, ac validum, atque eum exeuntem quatuor juvenes etiam equo sedentes antecedunt, quorum singuli singulas hastas, quales diximus, gerunt erectas; atque cum comitibus aliis ad curriculum spectaculumque gravi incessu devenit. Locorum vero certaminis huius alter extra urbem est in foro Boario: alter intra urbem, atque in ea via, quæ à sacello Paulini versus turrem Scignariorum procurrat. Est enim ampla, recta planaque, cuius solum non cognoscitur neque

neque silice stratum . Sed tamen ut in foro Boario rarissime sit confictus : ita hoc in loco frequentissime agitur . In hac autem via media sepes extruitur altitudinis sex pedum , longitudinis vero passum XX. contexta ex pecticis tenuibus viridibusque atque frondolis , primum quidem pedatim humilissimis , deinde altera inclinatis , quam *talam* appellant . Confictus vero sit aut quum duo concurrunt , uterque ab altero telæ cornu ita , ut concurrentes tela sola mutuo dirigat , atque discriminet : aut quum eorum alter istum excipit expectans in altero cornu telæ , alter vero ab altero impetum facit . Sæpius tamen eodem in spectaculo alterque focus omnes incurrentes expectando excipiunt , Expectantes *tabulerii* nuncupantur : qui duo interdum sunt , ut unus eorum semper sit in spectaculo ; licet autem singulis quaterna incurrere , quæ quaternæ hastæ feruntur à singulis , atque quod in eo numero omnis vis & equi & equitis experitur , Neque singula paria certantium in singulis spectaculis : sed deinceps quamplurimam numerantur . Accidit itaque in eo confictu hastarum confractio aut omnium aut plurium , Verum qui omnes eas frangit feriendo , is præmia refert : ni fuerit , qui hostis cassidem eiuseque frontem feriat . Is enim præfertur cunctis , ubi nemo hostem ab equo feriendo detrulerit ; nam hic ante omnes dignus habitus est . Accidit casus , accidit confractio , aut brachii , aut tibie , aut capitis : accidunt vulnera ob surculos frustra frastarum hastarum , quæ per commissa arma insiguntur ab impetu : accidit interdum etiam mors tam à vulnere quam à casu . Præmium vero aliquando tela serica est , aliquando panis , aliquando annulus aureus , Neque in confictum hunc Nolanum milites descendunt , sed iuvenes , qui militarem artem inire cupiunt paranturque . Appellant autem hunc confictum *giostram* , debentes dicere *giostram* : quippe quod in loco veluti clauso id genus certaminis agitur . Ex quibus licet videre veluti quasdam umbras antiquarum institutionum , quibus populus oblectabatur & discebat in amphitheatris , atque quibus iuvenes ad ingenium pugnandi erudiebantur . Namque sicut in scholis primum adolescentes declamando docentur orare , ut in foro concioneve appositè dicendo suadere valerent : ita in spectaculis iuvenes & equos & hastam regere atque arma tolerare , ut discunt , ita assuescunt , ne in pugna verior ab ignorantia , & novitate facti tardarentur . Verum enim vero mos hic usque ad nostra tempora servatus , si non per se degeneravit , cæpit tamen corrumpi à more alio , qui nuper in Italiam furtim indutus esse videtur , hoc pacto se habens , In eodem enim curriculo funis è transverso tenditur , à cuius medio pendet bacillus ultimo annulum ferreum continens , non maiorem eo , quem medius digitus indueret , quam *quinzanam* vocant . Curritur igitur ab equite inermi atque cum hastula tenui ad transfigendum eum annulum : transfigenti cuique datur pecten , aut speculum , aut crumena , aut muscarium setaceum ; ei vero qui equo

decidit (namque hoc etiam contingit) utriusculus quidam mittitur . Currunt hic equos sedentes tam personati quam non personati , atque in curriculo nulla his tela sepesve erigitur .

DE CONSUETUDINE QUADAM Sacerdotum præfulem venerantium .

C A P . XI.

Antiquus mos Nolæ increbuit is . Septimo enim quoque Kalen . Majas omnes sacerdotes episcopales , quos *presbyteros* vocant , tam qui in urbe , quam qui in conterminis oppidis immorantur , ad urbem episcopumque se conferunt : oppida vero , quæ sub præfultu Nolano sunt , superius enumeravimus . Veruntamen non licet clericis urbem intrare , nisi coronatis , atque ordine canentibus cum plurculis tibicinibus . Cantus sunt Dei , ac sanctorum hymni : corollæ vero contextæ sunt è rosis , floribusque citreis , aliisque , si quos pulcherrimos ea dies producere solet ; manu quoque ferentibus fasciculos rosarum affabre contextos , ac apte distinctos . Eo itaque modo ornati sacerdotes urbem templumque episcopi ingrediuntur ; singulæ vero turmae eorum à singulis oppidis adventantes . Deinde ubi omnes in choro congregati sunt , singulatim vocantur ad episcopum , Is vero tum sedet in solio quodam alto , quod situm est sub parva testudine : testudo autem hæc inter maiorem cellam atque minorem lavam , erecta à duabus columellis atque pariete , tribus arcibus parvis interiacentibus sustentatur , quæque per solia atque imagines quasdam fastigiatur . Sed hoc solium , quod in cella maiore esse deberet , expositum est eo pacto , quo dictum est . Vocatus igitur sacerdos de ordine , ac turma sua solus ab æde ad cellam , & à choro ad Episcopum accedit coronatus , atque floribus redimitus : deinde solium ascendit , ac genu flexo extra atque capiti corolla Episcopum veneratur , corollamque ac fasciculos florum omnes illi largitur , & exornata præfule manu recedit ad suos ; atque eodem modo cæterorum singuli vocati accedunt , si ridaque munuscula ferentes donant . Episcopus vero ubi plurculæ corollæ fuerint collectæ , dono eas mittit ad primarias urbis matronas . Populus enim omnis ad hunc veluti triumphum spectandum collectus est . Inter hosce vero sacerdotes unus à Stabiis mittitur , qui agnum baiulo portante conducit ; agnus est magnus candidusque atque cum cornibus auratis : quem ille dono ad præfulem ducit , ut alii ferta rosasque largiuntur . Pacto itaque eo pacto censu sacerdotum , cum communi omnium eorum cantu sacre rogationes finiuntur , domumque cuncti suam hilares revertuntur , Ea res , atque clericorum quasi census usum basilicæ antiquum auctoritatemque ostendit . Prætor enim tum in cella alto loco sedens iura dicebat populo collecto in æde . Nolanorum quoque antiquum imperium in circumposita oppida , quod superius

perius monstratum est, testatur. Quinetiam ceremonias quasdam Jovis indicare videtur, quas Nolæ in templo ejus contermini populi quotannis faciebant: in quibus agnus albus cum auratis cornibus à Stabianis mactabatur; auratum enim agnum Jovi mactari cecinit Apollonius Rhodius in secundo Argonauticorum ab iis, quibus in profugiendo Juppiter præsuisset. Proinde videre licet quoque ex his Nolanum episcopium, non modo templum atque celeberrimum Jovis extitisse, sed etiam Jovis Profugii atque Fœdericii; Stabianosque aliquando profugisse ad Nolanos, atque Nolanis deditos fœdus dedicationis percussisse. Nam apud Homerum III, Iliados à Menelao Grecisque ducibus Jovi mactatur agnus albus, qui servatores fœderum juvaret: male contra puniret eorum transgressores atque ruptores. Rosarum autem atque florum fœta, fasciculi, & glomi læticiam ac hilaritatem ubique testari volunt, flores enim sunt veluti gaudia & lætitiæ stirpium. Sunt enim aptiores pulcherrimæ atque gratissimæ, At vero qui ad dominum præsulemque sum veneraturi accedunt, eos primum benignos hilaresque lætosque esse, atque gaudia animi præ se ferre decet, quamobrem ad illud maximum judicium Paridis legitur iisse Venus non solum Horis & Gratiis redimita, sed etiam rosas manu ferens, ob quas tam læta grataque visa est judici, ut pro rosas palmam reportarit. Severitas contra atque tristitia, & superciliorum corrugatio; item vacuæ manus, & inornatum caput, quandam animi aversionem atque detestationem ostendit & arguit, quæ res quam plurimum ab officio venerantis reputatur aliena,

DE ALTERA SACERDOTUM consuetudine.

C A P. XII.

Consuetudo sacerdotum altera ita habet. Paucis enim post memoratam diem coronarum fertorumque præteritis, atque tum, quum dies illuxit, quod *l'asca rosarum* appellatur; Basilicam episcopium fronde atque floribus spargunt ornantque sacerdotes, ac inter sacrificandum ex eis unus vasculo ardentissimi orificii rosisque semipieno singulos accedentes irrorat; exactis deinde rogationibus sacris in spectaculum erigunt populum hoc pacto; templo enim pendet porcella viva, magna, valida, præcepsque atque tota sævo illita, cuius posteriores pedes ligantur fune ductorio, qui per trochleam templo alligatam fluitat: nam alteram funis partem trahentibus porcella statim extollitur, eisdemque laxantibus & illa humum versus celerissime ruit; trahentes autem non humi, sed supra fornem minoris cellæ dextræ firmantur. Super trabibus tituli quinetiam coassatio quædam asserum contabulatur adeo, ut certa contignatio videatur: in qua paratur copia maxima aquæ, ac ingentes cumuli fascium urticarum, stupeorumque

glomorum magna multitudo: ut illic porcellæ defendantur. Contra vero ad raptandam porcellam datur iis, qui in pavimento sunt, libertas aditus: iccirco ad eam capiendam accinguntur iuvenes validissimi rusticique nudi brachiis, coxis, & cruribus, quorum capita cervicalibus conteguntur: quibus non licet accedere pluribus quam quinque aut sex: trahentibus vero uno alterove licet pluribus esse; permittunt igitur superiores porcellam paulatim defluere usque ad capita bipiam aggredientium: hi vero primum manu (ut lubet) pedes auresve illius prehensant, sed quum tenere abducereque arbitrantur, statim tempore a superioribus retracta e manibus tenentium dilabitur; iidem vero saltando sequuntur ascendentem, iterumque capiunt detrahuntque sensim etiam sinentibus superioribus: deinde iterum cogentibus extollunt eam quam facillime dilabentem: interea à contignatione aqua infunditur in raptorem major omni pluvia, omni nimbo, & imbri, Neque qui fundunt, videri possunt ab eis, qui in pavimento manent, Illinc quoque raptorem feriuntur fascibus urticarum, atque glomis stupeis inflammatis ustulantur tam apte jactis, ut fulminibus videantur esse percussi; raptorem vero tolerant hæcæ veluti cœli injurias maximas, intenti summo opere ut porcella potiantur, Crebri risus primum cuncto fiunt populo, deinde cachinni; deum etiam conclamationes nunc hosce, nunc illos hortantium. Certantes autem tam superni quam inferni non amplius de porcella, contendere, sed de robore honoreque, quem populus exclamans polliceri se vincentibus ostendit, accenduntur. Quare vis omnis utrinque colligitur adhibeturque, pugnaque vehementissima redintegratur: raptorumque cernuntur alter super alterius dorso humerisque scandere, ac sæpe eorum duo super tribus sese summittentibus extare ita, ut cumulus ex eis veluti mons ex montibus erectus esse videatur, unde porcellam facillime capere sperant; veruntamen quo se altius aggerant, eo acrius feriunt, faciliusque veluti vasta moles quassata præcipitantur, Hoc itaque pacto per horam certatur, ac interdum victoria horum est, rupto, inciso, aut soluto fune: interdum supernorum. Sed tamen superni vincentes demum porcellam finunt raptoribus prædari, ubi multum affligatos esse senserint, spectaculumque solvitur. Hujus quinimmo simile Neapoli faciebatur atque in basilica Archiepiscopali: quod à plerisque vitio magno datum est. Quorum unus est *Jovianus Pontanus*; is enim in Charonte scripsit, id tractari ab iis, qui ut porci luto gaudent. Nobis vero aliter visum est, censentibus eum morem vetustissimarum caerimoniarum rationem retinere, bellumque eo illud representari, quod gigantes cum Jove, diisque quondam aui sunt gerere, ut à Poetis fictum est, In quo raptorem validi rusticique pro gigantibus inducuntur: porcella vero illis obiecta est, ut in eam faciant impetum, quare demonstrantur gigantes, ubi opinantur aggredi cœlum lovemque atque deos, in abjectissimam atque sordissimam quadrupedem invehit, veluti Sophocleus

H

Ajax:

Ajax : qui quum contemneret deos , atque aggre-
di obtruncareque Agamemnona , Vly-
xem , ac ceteros Heroas Græcos , ut pararat ,
crederet , in boves arietesque impetum fe-
cisse dicitur ; aut porcella significat cupidi-
tatem ab omni ratione semotam , quæ in
gigantibus imperare creditur : hanc igitur
secuti gigantes in cælum impetum facere
præsentantur , dum iuvenes porcellam insul-
tare cernuntur ; percussi sunt gigantes jacu-
lis cælo missis , fulmine , imbre , æstu , frige-
re , pro quibus in spectaculo sunt igne-
scentes globi , aqua , & urtica à contigna-
tione intortæ : demum ut juvenibus sane-
quam attritis afflictiisque sordidum animal so-
lummmodo lucro est præque manibus habetur :
ita gigantibus spe frustratis præterquamquod
pœnas maximas dedere , inusta etiam est te-
mere appetendi turpitudine atque infamia ;
cujus facti simile omnibus iis evenire solet ,
qui nimia atque ea quæ supra captum hominis
sunt , consequi , animum inducunt . Nanque
pro rebus magnis appetitis abjectissimas ac
indecoras solummodo nanciscuntur . Quam-
obrem spectaculum eiusmodi in honorem Jo-
vis , ac opprobrium gigantum fastitatum ef-
se ætate illa prisca credendum est : idque in
templo ipso Jovi dicato maximaque diligen-
tia & paratum & actum . Quinetiam basilicam
ipsam episcopii templum Jovis fuisse ,
vel hoc spectaculum indicio maximo est .
Christiana vero posteritas , cui semper pla-
cuisset videtur corrigendo servare vetula ,
omniaque ad usum bonum sanctumque quan-
tum licuit , transferre : minus id spectacu-
lum turbavisse : sed potius ut convenientis-
simum religioni ac populo consuetum & gra-
tum reliquisset . Eo enim significatur Deus
optimus maximus ultor tum malorum præ-
sertim superbiorum hominum , ac iniuste ra-
ptare honesta nitentium , tum eorum , qui
irato furentique animo cogitant in cælos at-
que Dei lævire majestatem . Jovianus vero non
omnino ab re rem vitio dedit ; nanque il-
lud scripsit , dum Neapolitanorum spectacu-
lum carneret . In quo non solum ea , quæ
dicta sunt , superni jaculantur in raptos :
sed etiam lotium , excrementa , fæces , &
omnia quæcunque potuerunt suggerere pu-
rulenta .

DE MORE QUODAMADO- lescentium Nolanorum,

C A P. XIII.

Quæ sacerdotum consuetudines sint , ex-
plicatum jam est : nunc de quodam ado-
lescentulorum urbanorum more transigendum .
A Januariis igitur Kalendis ad usque Kalendas
Martias bellum quoddam civile Nolani ado-
lescentes gerunt , scilicet quousque dies abstinendi
à viscere edendo , aderint : quæ *Quadragesima*
nuncupatur . Tres igitur portæ sunt urbis :
quibus adolescentes sui cuiusque additi bel-
lum gerunt , *Vicantius* , *Cortefella* , *Samuelis* .
Nam interdum Vicantiani cum Cortefellanis
pugnant : interdum hi cum Samuelitanis :
aliquando vero Vicantiani cum Samuelita-

nis . Locus vero pugnandi Vicantianis , &
Cortefellanis totus agger est , qui inter utra-
que eorum portas extenditur : Cortefellani
vero , & Samuelitani pugnant in aggere in-
teriecto inter eorum portas . At locus pugnae
Vicantianis ac Samuelitanis non extra ur-
bem atque in aggere , in urbe ac via ipsa
Vicantiana est : præsertim sub ipsa porticu ,
quæ in media urbe erecta est . Pugnatur in
agger e minus quidem glebis , cespitibus , sa-
luto : interdum , quum , irritantur utrinque
animi , etiam lapidibus . Comminus vero pu-
gnis , castu , involatu , impulsu ut de aggre-
re hostem defendat , alterutro aut in fossam
aut in hortum , item raptu : nam adiecta
manu aut capillos aut collare capientes ra-
piunt hostem in humum . Neque silendo ma-
nus eiusmodi conferunt , sed cum clamore
pugnantes magno , suosque quique hortantes :
aliquando vero pugna æquo Marte solvitur ,
plerumque ab altera victoria est . Sed tum
videntur fugientium cadentia multa corpora ,
atque passim alia super alia corruentia : ali-
qui quinetiam capiuntur , in quos atque pro-
stratos pugnis quantum lubet , lævitur . In-
terdum fugientes refecta acie additoque ani-
mo convertuntur adversum vincentes tam
acriter , ut illorum impetum sustineant , per-
stringant , cogantque eos etiam terga dare
atque reddere vicem pœnæ , interdum victis
nulla spes reficiendi aciem restat . Quare quan-
to maximo cursu possunt , fugiunt : victor
vero acriter instat sequendo adusque portam
adversam , quam claudere quoque aliquando
coguntur , qui victi sunt . Victores vero tum
verba cantant in contemptum fugientium
inclusorumque . Sed tamen hoc non diu licet
agere . Nanque omnes vicinæ tum colligun-
tur , ac aperta porta in pauciores incurrunt :
quos superant , profligant , ac in fugam re-
trovertunt , insequuntur fugatos adusque por-
tam adversam . Ea pro re raro vincentes a-
dusque portam fugientem insequuntur . In
hiscæ certaminibus frequenter pugnant ado-
lescentes natu quindecim annorum plurium-
que usque ad XX . Veruntamen utrinque ve-
niunt spectatum quam plurimi natu majores ,
quorum quisque suis favet , atque quum rem
inclinatam vident , lævunt pugnam : in quo
adeo turgescunt interdum spectantium ani-
mi , ut etiam senes nihil pudeat in aciem
eam descendere , ac se pugnis vehementer
contundere . Hora vero pugnae post meridia-
na datur . Neque omnes adolescentes civese
ad hanc semper pugnam descendunt : sed fre-
quentissime plebei , interdum etiam prima-
rii . Longe autem frequentius in aggere pu-
gnatur , quam in urbe : atque ut rarissime
certatur inter Cortefellanos , Samueli tanosque
ita creberrimæ maximæque pugnae commit-
tuntur inter Vicantianos , & Cortefellanos .
In quo illud maxime mirum licet spectare ,
nanque & si vespere pugna maxima pugna-
tum sit , postera omnes amici consuetudinem
agunt , qui hesternæ tanquam hostes inter se
concurrerant , simulque ridentes egregie fa-
cta recensent , ac validiores laudantur : victi
verbò æquo animo fortunam ferunt . Hic ipse
mos ab antiqua profectus esse videtur inhi-
tatione , Prisca enim illa ætas omni ratione ,
qua

qua potuisset, conata, juvenes ad bellum ac pugnam evocabat, parabat, instruebat. Hæc enim imago præludiumque quoddam est illius, quæ armis pugna certa committitur. Ex quo fides quoque nobis major sumitur, non parvam fuisse curam artis militaris apud præscos Nolos, veluti superioribus sæpe jam monstratum etiam est.

DE VINDEMIA, ET MORE quodam paganorum cum vin- demiam faciunt.

C A P. XIV.

Arboreta omnia non vineta Nolana esse superioribus dictum est, eam ob rem vindemia fit scalis longissimis pluribusque arbori admotis, unisque enim rami veluti promissa brachia exerti sunt: quibus malleoli flagellaque cum racemis plurimis deorsum luxuriantes sustentantur: quaternæ quinæve scalæ singulis arboribus admoventur, singulis vero scalis singuli racemorum decerptores, quos *vindemiatores* vocant, utuntur. Turba vero horum varia est. Nam aliquando XV. decerptorum est, aliquando XX. & XXV. ac XXX. Fert quisque sursum cistam turbinatam, cuius basis conus est, suprema pars ampla ac virgulata, amplitudo est decem palmorum, altitudo paucis minor brachio; habet capulum qua vimen in semicirculum flexum supra os utrinque affixum est, cui longus funis atque uncus ligneus alligantur; hæc *fiscina* nuncupatur à *findendo*, namque quum plena descendit suo onno vites ac ramulos implicatos findit: aut (ut Varro) à *ferendo*: aut quod contexta viminibus tota est fissilis. Fiscinam ergo racemorum plenam manu veluti facta trochlea per ductarium funem demittit ab alta arbore vindemiator: atque alta voce assidue clamat nunciens fiscinæ descensum, humi vero pueri sunt, quos *fiscinarios* vocant, qui demissas fiscinas capientes in solum invertunt extemplo, racemolque de fiscina in illud excutiant; solum vero *cupellum* à *cupo* & capacitatem vocant: vel Græcum nomen servantes *κύπελλον*, nam hoc est calicis pars, quæ humore impletur; solum autem tres fiscinas capit, fiscinam vero evacuatam vindemiator sursum iterum per eundem funem paulatim retrahit. Cupella singulatim capiti imposta defert ad currum mulier una, aut altera, quam *cophinariam* appellant, currui enim magnum solum superpositum est, quod recte vocant *labellum* Nolani: est enim labrum & labellum vinarium; curru deinde labellum plenum uvarum conculcatum ad lacum convectitur, hæc est Nolana vindemia. At vero vindemiatores ea die, qua pro quoquam vindemiam faciunt, atque per totum vindemiæ tempus Baccho Deo pleni esse, ac furere prorsus videntur. Tria enim præter omnem consuetudinem modumque faciunt, esum, vindemiam, clamorem lascivientium; singuli enim tantum comedunt una die, idque ter, quantum alias quatuor hominibus satis esset: quin etiam celerissimam vindemiam, ac rem

agunt ridentes, saltantes, currentesque, quum humi sunt; scalas quoque alismas erectasque altera manu de arbore ad arborem assidue facillimeque transferunt. Clamor vero captum omnem hominis superat, atque quasi vix audientibus creditur; nam omnino furentium est. In agro quinetiam in quo vindemiant, semper pudibunda vindemiando inclamant, obscenasque quasque partes suis nominibus pronunciantes, venere vel obscenissimas se optare exclamant, eas blasphæmant, minitantur, idque omnibus iis, qui humi sunt: atque ob hæc dicta etiam risitant atque cachinnantur. Quod si agri dominum dominamve aut domesticos horum spectarint (namque tota familia ad agrum vindemiamque se conferre solet) tum veluti crabrones irritati simul omnes exclamant, atque certatim efflant, quod cuique venerum lubet; reliquos vero advenientes ad agrum aut forte pertransientes, non modo his ipsis verbis excipiunt, sed etiam omni genere conviciorum laceessere gaudent: quod si in itinere obvii fuerint vel civibus, vel hospitibus tum convicia auditu mirabilia interveniunt, atque contorquent in eos præter injectas omne genus venere. Nec parcunt regulis, magistratibus, aliisve summis viris. Sacerdotibus quoque, præsertim cœnobitis, omnium furarum furentissimi eadem modo obsceneque dicta incutiunt, sicubi viderint. Neque ob hæc pœnas ullas solvunt, more loci eos absolutos ferente. Monentem vero, si quis eos castigare velit, derident, ac exacta lingua contemnunt, oreque ipso in eum oppedunt, pudor nullus, reverentia omnis deleta est in eis, loquendi summa licentia atque arrogantia in promptu est, demum non homines videntur, sed Satyri ac Bacchi sacerdotes petulantes, injurii, lascivientes, luxuriantes. Postquam vero vindemia exacta est, omnia sanant, obliivionique omnem illam obscenitatem mandant, modestiam amant, eademque temperantur, pudor eos regit: verba omnia (ut decet) ab omni obscenitate purgata proferuntur, quasi exhalant infania; eundem nam spectare est honeste viventem, qui non ita pridem fuerat maxime corruptus infans. Veruntamen hunc ipsum morem inolevisse paganis Nolis ab orgiis Bacchicis atque trioteriis, veluti Bacchum ipsum nascentem quot annis atque vindemia ipsa celebrantibus; quamobrem modo quodam sacer habitus esse videtur mos ille. Ex quo nobis conjectari licet, præscorum Nolanorum diligentiam summam atque studium magnum in re agraria extitisse. Namque sicuti rusticis æquo animo tantam libertatem concedentes, videntur voluisse Bacchum per sua sacra soli, excipi, atque doliis condere ita vites, arbores, arboretaque summa cura atque diligentia coluisse, creduntur. At vero, Enrice princeps, ed jam (ut vides) reversi sumus, unde principium facientes fuimus progressi; ab agro enim auspiciati in eundem, cunctis, quæ ad urbem Nola patriamque nostram spectarent pertractatis, rediimus: Quod nisi eadem iterum recensere velimus, fas est, modum hic atque finem faciamus.

119 120

GAB. BARRII

FRANCICANI

DE ANTIQUITATE, ET SITU

CALABRIÆ

LIBRI QVINQUE.

PIUS PAPA QUINTUS.

MOTU propria; & C. A. episcopis, eorumque vicariis in spiri-
tam sicut dilectus filius
noster Gabriel Barrius
Francicanus nobis ex-
poni fecit, ad commu-
nem omnium studioso-
rum utilitatem opus quoddam de an-
tiquitate & situ Calabria à se com-
positum hactenus non impressum im-
primi facere velit, maximumque sibi
damnum foret, si postmodum ab aliis
imprimeretur; Nos igitur motu simi-
li, & ex certa nostræ scientiæ inhi-
demus omnibus Christi fidelibus, ubique
existent, præsertim bibliopolis, & li-
brorum impressoribus, sub excommuni-
cationis lætæ sententiæ, in terris ve-
ro S. R. E. mediata, vel immediate
subiectis etiam ducatorum ducuntorum
aureorum camera apostolica applicam.
& amissionis librorum pœna toties
quoties contraventum fuerit, ab ipso
facto, & absque alia declaratione in-
currenda, ne quis per septennium ab
impressione dicti operis computandum,
dictum opus sine ipsius Gabrielis ex-
pressa licentia imprimere, vendere,
seu venale habere, aut præponere au-
deat. Mandantes universis venerabi-
libus fratribus nostris Archiepiscopis,

episcopis, eorumque vicariis in spiri-
tualibus, generalibus, & in statu tem-
porali S. R. E. etiam legatis, vicele-
gatis sedis apostolicæ, & ipsius status
gubernatoribus, at quoties ex ipsius Ga-
brielis parte fuerint requisiti, eidem
Gabrieli efficacis defensionis præsidio
assistentes ad omnem dicti Gabrielis
petitionem contra inobedientes & re-
belles per censuras ecclesiasticas etiam
sæpius aggravando, & per alia juris
remedia opportuna auctoritate aposto-
lica exequantur: invocato etiam ad
hoc si opus fuerit auxilio brachii se-
cularis, non obstantibus constitution.
& ordination. apostolicis quibuscun-
que. Quia vere difficile admodum es-
set præsentem motum proprium ad qua-
libet loca deferri, volumus, & aposto-
lica auctoritate decernimus præsentium
transumptis, vel exemplaribus etiam
in ipsis operibus impressis fidem ple-
nam, & eandem prorsus ubique tam
in iudicio quàm extra haberi, quæ
præsentis originali haberetur, & quod
præsentis motus proprii sola signatura
sufficiat, & ubique fidem faciat in
iudicio & extra, regula nostra qua-
cunque in contrarium non obstante.

Placet motu proprio M.

GAB.

G A B. B A R R I U S

F R A N C I C A N U S

D E A N T I Q U I T A T E , E T S I T U

C A L A B R I Æ

*Ad BERNARDINUM SANCTOSEVERINVM Besi-
dianensem Principem.*

P R O Æ M I U M.

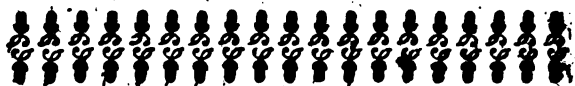

UM ego, amplissime prin-
ceps, probè scirem, & à
natura institutum esse,
& uno omnium sapien-
tium ore celebratum,
tum multorum exemplis
confirmatum; ut sum-
mo nos opere patriæ debeamus: pro
qua si nobis ingrati animi notam iniu-
ri nolumus, sanguinem effundere, & p-
mortem oppetere, nedum quemvis su-
bire laborem cogimur: sedit animo ul-
trò mûnia obire, ut totius Italiæ lau-
des ex pluribus & Græcis & Latinis
auctoribus excerpens, librum de eius
laudibus, nec non pro linguâ Latinâ,
& de urbis æternitate scriberem. Ni-
mirum Latinæ linguæ honos, & urbis
laus ad Italiæ gloriam attinent, quod C-
Latium, à quo illa dicta, & in quo
urbs est, in Italia sit. Inde vero Ca-
labriæ laudes, quæ itidem ad Italiæ
gloriam pertinent, colligere, & librum
de ipsius antiquitate, & situ scribere
mihi certum fuit: quo patriæ charita-
te devictus pensum meum pro virili
parte solvens meritis eam illustrarem
laudibus: quinetiam eam per se pri-
mum ex nomine ipso, inde verò po-
stèa à plerisque gravibus auctoribus il-
lustratam ostenderem. Cæterum nequa-
quam legentes id fugere velim, quod
movit quoque me scilicet, ut pro lin-
gua Latinâ & de æternitate urbis &
de Italiæ laudibus, ac de antiquitate
& situ Calabriæ scriberem, communis
omnium studiosorum utilitas & dele-
ctatio, non tantum patriæ charitas,

& amor, Itaque omnes & Latinos &
Græcos auctores diurna nocturna-
que versavi manu, succisiviis tamen operi-
bus, ut quæque memoratu dignissima
ad Calabram regionem attinentia car-
ptim perscriberem. Collegi autem plu-
rima omni atque immortalī laude di-
gha, quæ fere sepulta jacebant. Siqui-
dem eam, ut quamque Europæ regio-
nem Ausonum primo habitatione ve-
tustissimam, inde vero à clarissimis
Græcorum principibus populisque, &
ante & post Trojæ ruinas habitatam,
multis nominibus à Græcis ipsis appel-
latam, magnis insuper à Græcis & La-
tinis scriptorib. laudibus celebratam,
magnas præterea ac potentes in ea ur-
bes fuisse, eamque quamplurimos, &
eos præstantissimos viros ac mulieres,
variis disciplinis eruditos, utpotè Poe-
tas, & Philosophos, & Mathematicos,
& Medicos, & legistatores, & musi-
cos, & aliarumque rerum scriptores, ac
multarum rerum inventores, tum in-
geniosos artifices, nec non robustissi-
mos athletas, ducesque edidisse repe-
rio. Adde quod à Romanis Colonis
etiam & municipali jure: tum Civita-
te Romanâ honestatâ fuit & exorna-
tâ. Nec desunt ei sanctissimi viri, ac
mulieres, quos ipsa peperit regio, Cæ-
terum nequid laudis regioni deesset,
eam minutatim, ac seriatim, ac cun-
cta quæ in ea gignuntur, accuratè scri-
bere libuit. Nova veteribus junxi,
vetera locorum nomina, quoad fieri
potuit, vestigavi, ut opus absolutius
esset, & Calabrum nomen apud omnes

hes gentes in sempiternum avum illi-
trius redderetur, tum venerandum &
admiratione dignum. Quandoquidem
ut est Calabria regio vetustate, laudi-
busque prædictis clara: ita & rerum
ubertate, ac varietate, quæ in ea si-
ve ultrò proveniunt, sive incolatum
cura sunt, tum ingeniorum præstan-
tia, & corporum robore nulli Italiæ
regioni cedit. Quinetiam, absit verbo
invidia, omnium Italiæ regionum est
nobilissima. Nam præter ea, quæ in
reliqua Italia, aut parte eius quota
sunt, multa alia in ea ob soli felici-
tatem & cæli clementiam, aut sunt,
aut gignuntur. Has ob res eam Græ-
ci Ausoniam primum, inde Calabriam
appellavere, quod bonis omnibus sca-
teat, eorumque proventus in dies au-
geatur. Quod utique nomen nulli aliæ
Italiæ regioni convenit. Cum itaque
talis, ac tanta sit Calabria regio, ac
per omnes ætates in ea eruditi floue-
rint viri; nemo tamen unus per tot
 sæcula, hanc provinciam suscepit, ho-
sce labores obivit, ut patriæ gloriam
propriæ utilitati præponens eam cele-
braret. Quod opus, ut ipse confice-
rem, nulli parcens labori, regionem
universam lustravi, neve falsa scribe-
rem, neve investigandis veterum lo-
corum nominibus in eos errores inci-
derem, in quos neotericorum scripto-
rum plerique vulgi & leviter erudito-
rum opinionibus innixi lapsi sunt; ut
Guido Ravennas, Blondus Forolivien-
sis, Raphael Volaterranus, Pandol-
phus Pisauriensis, alique plurimi. Quod
opus in quinque libros distinctum ti-
bi, qui in tota regione primarius prin-
cips es, nuncupavi. Magna quidem, ac
præstans res, magno ac præstanti vi-
ro convepit, ac debetur. Præsertim
etiam quod Sanctoseveriana domus an-
tiquissima est & nobilissima, ex qua plu-
rimi præstantissimi viri floruerunt. Et
maiores tui Besidianensium Principes,
tum maxime Petrus Antonius pater
tuus, cui regius animus inerat, ty-
rannidem veris Principibus prorsus exo-
sam, semper abhorruerunt, & iustitia,
clementia, & liberalitate, quibus vir-
tutibus tu quoque præstas, polluerunt.
Es quidem tu in tanta expectatione,
ut nulli majorum tuorum virtutibus
cessurus sis. Neque mater tua Herina

A laude caret, quæ Standerbech sangui-
ne genita præstanti animo fuit, pud-
icia quoque, ac religione nulli matro-
narum cessit, atque in rei familiaris
administratione prudens fuit. Accedit
quod id quoque, ut hoc agerem me ade-
git, quod cum tu de hoc libro certior fa-
ctus fueris, patria charitate ingensus,
ne tot meæ vigiliæ, totque labores, tot
inquam perpetuæ Calabriæ laudes perir-
rent & oblitterentur, hac in me, imo in
patriam liberalitate usus es, ut liber
ipse tuis auspiciis sumptibusque in me-
dium prodeat. Proinde non mihi modo
Calabria universa, verum etiam tibi
quandiu cælum movebitur, gratias ma-
ximas agere, etiam habere majores, &
Francicanos cives meos civitate & im-
munitate donare debet,

CALABRIA Italiæ regio, quæ in extre-
mis eius finibus, ut lingua porrecta in-
ter utrumque fretum, Inferum Supe-
rumque interiacet; incipit à mari Infero,
quod Græci *Tyrrhenum* vocant, à Talao flu-
mine; à Supero vero, quod iidem *Jonium*
nuncupant, à Syri amni: & protenditur ad
Euripum usque Rhegiumque. Atque Apen-
nini montis iugo in longitudinem secta duo
cornua emittit, Leucopetram dextra, Laci-
nium sinistra. Quæ tum montuosa est, tum
campestris Latii instar aquarum scaturigini-
bus irrigata. Ipsi vero regionis ambitus,
ad DCCXXX. M. pass. colligit, A Talio e-
nim Fluvio ad Laum amnem miliaria sunt
XII. A Lao autem, ut *Strabo* fert, ad Eu-
ripum, qui à Cænide promontorio incipit,
milia pass. sunt CLXIX. communi vero ex-
timatione CLXI. Euripi autem tractus, qui
ut dixi, à Cænide ad fretum usque Hercu-
leumque promontorium porrigitur, LX. mil-
lium passuum est: A freto, quod ab Hercu-
leo promontorio initium habet, idem *Strabo*
Polybii auctoritate, ad Lacinium Juno-
nis templum CCLXXXVIII. intervallum
esse tradit. A Lacinio ad Syrim amnem mil-
lia sunt CXXIII. A Syris fluminis ostiis, ad Ta-
lai amnis ostia intervallum est M.P.LXXVI.
Est scilicet Calabria omnium Italiæ regio
vetustissima à diluvio. Prima n. ea in-
habitata cæpta, utpote ab Aschenaz prone-
pote Noe. Nam post universalem aquarum
inundationem, cum Gomer maior natu fi-
liorum Japhet filii Noe, Galatas institisset,
Aschenaz filium majorem natu in Italiam
transmisit ad habitandum, Qui eo loci,
ubi nunc *Rhegium* est, cum pervenisset,
cum quia is sibi locus primus oblatus est,
tum vero loci amantate captus (viget enim
illic perennis quædam ac beata cæli tempe-
ries) ibi consedit; urbemque statuit, quam
à suo

à suo nomine *Aschenaz*, ejusque incolae appellavit *Aschenazeos*. Josephus enim, qui Tito imperante floruit, Judaicarum Antiquitatum libro primo ita scribit: *Aschenaz instituit Aschenazeos, qui nunc Rhegini vocantur à Græcis*. Et Hieronymus in questionibus Hebraicis super Genesim inquit: *Aschenas Græci Rheginos vocant*. Liqueat sane nūquam locorum gentiumque Rheginos alios inveniri, neque à quoquam auctore scribi, quam qui in Calabria sunt. Hanc urbem postmodum Græci *Rhegium* dixere, aut à fissura, ut quidam volunt. (*ρῥῆ* enim fissuram sonat) quod in ea parte Sicilia ab Italia disjuncta sit; quam Antiochus *Neptuniam* appellavit, quod Neptunus ea loca diremerit. Aut, quod credibilius est, ab aeris beata & jure temperie; nam *ρῥῆ* utile jucundum & bonum notat, Hebraicè autem, ut Hieronymus tradit, Pascua eorum significat. Inde Cethim patruelis Aschenaz in Italiam & ipse profectus Latium incoluit, urbemque in eo construxit, quam *Cethiam* nuncupavit. Calabria autem multis fuit appellata nominibus; nam primo dicta est ab incolis Græcis, aut à finitimis *Auxonia*, ab auxo verbo Græco, id est, augeo, quod semper ibi rerum proventus augeatur; dicta est & tum ab Orientalibus Græcis *Hesperia*, quod hespero, id est, occalpi subjecta sit. Inde dicta est *Oenotria* ab Oenotro Arcade, postea *Italia* ab Italo Oenotro genere in Calabria nato ac regnante. Quare hallucinantur, qui Ausoniam ab Ausone Itali, sive Ulyssis filio dictam fuisse opinantur. Nam Homerus, itemque Strabo Ulysses ad Temesam Calabriae urbem, quam nec non & *Besciam*, præter alias urbes, Ausones condidisse memoriæ proditum est; venisse scribunt. Id quod argumentum est, ante Ulysses Calabriam vocitatum fuisse *Ausoniam*: quod ipsum ex Dionysio etiam Halicarnasæo constat. Dicta est autem *Auxonia*, ut Etymologicus fert, quod ejus finitimi eam appellarent *Auxenam*, & mutatione x in f, & e in o *Ausoniam*. Fuere quidem Ausones admodum potentes, de quibus Dionysius Apher de ea regione, quæ nunc Calabria est, loquens, ad verbum translata sententia sic ait;

Hinc Itolorum filii in continenti pascuntur, Ab Jove Ausonii semper magnopere dominantes, Incipientes à Borea usque Leucopetram, Quæ in freto Siculo radicata est.

Quibus super verbis Eustathius ait: *Italos quondam monarchas magnopere dominatos fuisse Dionysius ait, quos & Ausones appellat, eosdem enim & Ausones & Italos appellat. Hinc Ausonius Pontus, ait idem Eustathius, & Suidas, mare, quod orientalem Calabriae oram alluit, quod & Siculum appellatur. Et rursus de Locris loquens dicit, ipsos Auxoniam tenere, qua currit flumen Halecis. Et Dionysius Halicar, Occiduum Calabriae oram Ausoniam dictam scribit. Item Strabo libro tertio ait Ausonium mare*

*nunc Siculum vocitatur. Et Plinius orientalem Calabriae plagam Ausoniam dictam ab Ausonibus primum habitam tradit. Et Lycophron in Alexandra Philoctetem ab Auxonibus circum Crotonem habitantibus interfectum fuisse scribit. Quare utramque Calabriae oram Ausoniam dictam fuisse pagam est. Fuit & quingentis sexaginta septem annis ante Illi excidium Oenotria dicta ab Oenotro Arcade in eum sinum Ausonium adventante, regionisque occiduum oram occupante: Qui & illic oppida quamplurima condidit, Horum quorundam memoria apud Stephanum extat, à quo hæc scribuntur. Arintha, Ariantha, Arthemisium, Brystia, Cossa, Cyterium, Erimum, Ixias, Lametia, Menecina, Malanium, Ninæa, Patycos, Setæum, Siberena, Sestium, Thyella: Item Pandosia, quam Oenotrorum regiam fuisse Strabo prodit. Inde Oenotri ipsi potentes facti alia Italiae loca occuparunt. E regione vero Oenotriæ dicta est *Peucecentia* à Peucecentio Oenotri fratre, qui eam partem sui juris cum fecisset, Peucecentiam nominavit. Quo vitæ functo Oenotrus orientalem quoque Calabriae partem possedit, quæ jure sibi cessit, quam etiam nuncupavit Oenotriam, urbemque in ea quoque parte ædificavit. Postea vero haud multo ante ruinas Trojæ regnante in Latii parte quadam Evandro, ut Dionysius Halicar, libro primo auctor est, Hercules classem in Italiam advenxit, ac Calabriam petens oppida quædam illic extruxit, ac loca quædam à se nominavit, id est *promontorium Herculeum, portus Herculis*, aut ab eo factus, aut crebro repetitus, Herculis autem ætate, aut paulo ante Calabria dicta est *Italia* ab Italo quopiam Oenotro genere hujus regionis rege, sive, ut alii, à bobus. Dein dicta est *Morgetia* à Morgete Itali filio. Exinde pars ejus quota circa Rhegium *Sicilia* nuncupata est. Quota vero pars circum Peteliam & Crotonem appellata est *Chonia, & Japygia, & Salentia*, quod ostendam. Postmodum Græci à rerum copia ac bonitate eam appellarunt *Calabriam* ut prisca *Auxenam*, inde *magnam Græciam* à magnis urbibus. Postremo pars quædam circum Sybarim *Lucania* dicta est, Lucanis eam partem occupantibus. Atque ita hæc regio ob frequentes Græcorum Colonias, qui loci amœnitate, ac rerum ubertate ac præstantia allesti en consuebant, tot est appellata nominibus. Novis tamen supervenientibus vetera, aut ut usu identidem evenire solet, desinebant, aut aliam in oram transibant manabantque. Ut Ausonia, Oenotria, & Italia in eam figuram, quæ nunc Italia est, Sicilia in Trinacriam insulam; Calabria in eam modicam oram, quæ modo Apuliæ pars est. Nam cum magna Græcia dici est coëpta, desit interdum vocari Calabria. Dicta quoque fuit pars ejus quota occidentalis *Brettia* à Brettia muliere, sive ut alii, à Brento filio Herculis. Sed tandem postea quam magna Græcia desit appellari, *Calabria*, quod nomen regioni præcipue convenit, rursus appellata est. Quæ semper à claris Græciæ populis ac principibus & ante & post everisionem Trojæ, fuit inhabitata, magnæque in ea urbes ab*

ab ipsis condita, quare & Magna Græcia dicta est. Nam, ut dixi, ante Trojæ ruinas Oenotrus, & Peuceptius fratres Arcades, & inde Hercules concessere. Post vero Trojanum excidium complures Græcorum procerum, qui bello Trojano præsentibus adfuerunt, in Calabriam contenderunt, ibique civitates statuerunt, ut Philoctetes Herculis comes & hæres, Orestes, qui & portui cuidam nomen dedit, & in Calabriæ fluminibus se eluens matricidium expiavit; Ajax Oileus, siue, ut alii, ejus socii, Sagaris filius, Ulysses, à quo insulæ parvæ contra Hipponitum nomen sunt mutuatæ, qui & Minervæ templum insigne in Calabria extruxit, ut Solinus ait: Epeus, Nestor, Idomeneus, Menelaus: Item Phocenses, Athenienses etiam in Calabriam Colonias misere. Contulere se in Calabriam & Mnestei Trojani viri comites. Quod autem Calabria hæc nomina, quæ dixi, sortita sit, auctores sunt quamplurimi, Dionysius enim Halicar. ut ait Eusebius, Romanæ historiæ atque Italiæ peritissimus, ita libro primo fatur: *Arcades Græcorum primi sinum Jonium transientes Italiam incoluerunt, sub Oenotro Lycaonis filio, qui quintus erat ab Aegeo & Phoroneo, qui primi in Peloponneso, regnarunt. Nam Phoroneus quidem Niombes pater fuit: Hujus autem & Jovis filius, ut dicitur, Pelasgus, Aegeique filius Lycaon, hujusque filia Deianira, & ex ea & Pelasgo Lycaon alter, Lycaonis filius Oenotrus decem & septem ætatibus ante Trojam obsessam, hoc enim tempus erat, cum colonos in Italiam miserunt Græci. Reliquit autem Oenotrus Græciam, non satisfaciens sibi portione sua, Nam cum essent Lycaoni duo & viginti filii, totidem in partes dividi Arcadiam oportebat. Hac igitur causa Peloponnesum relinquens Oenotrus, classemque instruens Jonium secat mare, & cum eo Peuceptius unus ex fratribus. Secuti vero sunt eos etiam ex domestico populo complures, Nam populosissima fuisse dicitur hæc gens à principio Græcarum omnium, quacunque ex eis regionem sortita sunt, minorem quam pro multitudine sua. Peuceptius igitur in quam partem Italia cursus tulit supra vertices Japygis populum suum deportans ibi collocat: Peuceptiique ab eodem dicti sunt, qui circum ea loca habitant. Oenotrus autem majorem exercitus partem ducens in alterum venit sinum ab occidente secundum Italiam diffusum: & qui tunc Ausonius ex accolis ejus Ausonibus dicebatur. Postquam vero Tyrreni denominationem maris habuere, sumpsit eam quam nunc habet appellationem. Inveniens autem Oenotrus regionem ipsam multam pecori, multamque cultui percommode expositam, magna autem ex parte desertam, ac ne illam quidem, qua incoleretur, hominibus frequentatam, cum expurgasset barbaris partem ejus quamdam, urbes condidit in montibus parvas & crebras, qui mos erat condendi priscis. Vocata est autem ea ora & quidem multa, quantumcumque occupavit, Oenotria, atque homines, quibuscumque imperavit, Oenotrii, tertiam hanc assumentes cognominationem, Nam Aegeo quidem regnante Aegei dicebantur, Suscipiente autem imperium Lycaone, Lycaones dicti sunt. Oenotro vero transportatis eos in Italiam, vocati sunt quoddam tempus Oenotrii. Testimoniumque mihi est Sophocles tragicus in Triptolemo. Inducitur enim Ceres in ea fabula docens Triptolemum quantæ ei peragrandæ sit regio jacendis seminibus, quæ à se acceperit. Atque orientalis Italia primum mentionem faciens, quæ est à verticibus Japygis usque ad fretum Siciliense. Posteaque opposita commemorata Sicilia ad occidentalem Italiam rursus divergit, gentesque maximas maritimam oram incolentes percurrit, ab Oenotrorum habitatione principio sumpto. Abunde autem sufficiens hæc sola de Jamblicis dicta, in quibus ait: hæc autem à tergo manus in dexteram Oenotriæque omnis, & Tyrrenus sinus, & Ligustica tellus excipiet. Antiochus autem Siracusanus historicus vetustissimus in Italia habitatione conditores vetustissimos dicitur, & ut partem ejus quamdam singuli occuparent Oenotros primos dicit: Antiochus Xenophanis hæc scripsit & sermonibus priscis valde credita, & certissima, Hanc terram, quæ nunc Italia dicitur, antiquitus habuerunt Oenotrii. Postea pertransiens quemadmodum gubernabantur, & ut Italus aliquando rex eorum fuit, à quo denominati sunt Itali, huicque successit Morges, à quo Morges vocati sunt. Et ut Siculus hospes Morges factus proprium sibi constituens Imperium, distincta gente huic infertur, atque ita Siculi & Morges, & Itali fuerunt, qui erant Oenotrii, Age jam & genus Oenotrorum quantum erat ostendamus ex priscis historicis, testem alium habentes. Thorecydem in Atheniensem originibus nemini secundum. Fit autem et sermo de regnantibus in Arcadia sic: Pelasgo & Deianira fit Lycæon, hic Cylleum ducit nympham Najadem, à qua mons Cyllene dicitur. Postea qui ab his descenderunt enumerans, & quæ unusquisque eorum loca incoluerit, commemorans, cum Oenotri & Peucepti meminit, sic inquit, Et Oenotrus, à quo Oenotrii vocantur, qui in Italia habitant, & Peuceptius, à quo Peucepti, qui in Jonio sinu. Quæ igitur à veteribus poetis & fabularum scriptoribus dicta sunt de habitatione Oenotrorum sunt talia, quibus ego assensio, si vera Græci origo Aboriginibus fuit, sicut à Catone & Sempronio aliisque plerisque traditur. Oenotrorum ipsorum progeniem eos fuisse arbitror. Nam Pelasgam quidem nationem & Cretensem, & ceteros, quicunque alii sedes in Italia posuerunt, posterioribus temporibus advenisse reperio. Neque antiquior rem hac ipsa classem aliam ex Græcia in occidentum Europæ possum ullam percipere. Atque Oenotros ipsos multa alia loca Italia obtinuisse existimo, alia deserta, alia infrequentia occupantes, atque Umbria pars est etiam, quam sibi vindicarunt expulsis inde Umbrii. Vocati autem Aborigines puto ex habitatorum ipsa montium: nam & illud Arcadum est montes sequi, Et paucis interiectis: Italia autem post aliquod tempus vocata est à viro præpotente nomine Italo. Hunc vero bonum sapientemque fuisse Antiochus Syracusanus dicit, atque aliis finitimorum oratione persuasis, aliis viadactis, terram omnem dirionis suæ effecisse quantumcumque intra sinus Nepetium*

ne, Lycaones dicti sunt. Oenotro vero transportatis eos in Italiam, vocati sunt quoddam tempus Oenotrii. Testimoniumque mihi est Sophocles tragicus in Triptolemo. Inducitur enim Ceres in ea fabula docens Triptolemum quantæ ei peragrandæ sit regio jacendis seminibus, quæ à se acceperit. Atque orientalis Italia primum mentionem faciens, quæ est à verticibus Japygis usque ad fretum Siciliense. Posteaque opposita commemorata Sicilia ad occidentalem Italiam rursus divergit, gentesque maximas maritimam oram incolentes percurrit, ab Oenotrorum habitatione principio sumpto. Abunde autem sufficiens hæc sola de Jamblicis dicta, in quibus ait: hæc autem à tergo manus in dexteram Oenotriæque omnis, & Tyrrenus sinus, & Ligustica tellus excipiet. Antiochus autem Siracusanus historicus vetustissimus in Italia habitatione conditores vetustissimos dicitur, & ut partem ejus quamdam singuli occuparent Oenotros primos dicit: Antiochus Xenophanis hæc scripsit & sermonibus priscis valde credita, & certissima, Hanc terram, quæ nunc Italia dicitur, antiquitus habuerunt Oenotrii. Postea pertransiens quemadmodum gubernabantur, & ut Italus aliquando rex eorum fuit, à quo denominati sunt Itali, huicque successit Morges, à quo Morges vocati sunt. Et ut Siculus hospes Morges factus proprium sibi constituens Imperium, distincta gente huic infertur, atque ita Siculi & Morges, & Itali fuerunt, qui erant Oenotrii, Age jam & genus Oenotrorum quantum erat ostendamus ex priscis historicis, testem alium habentes. Thorecydem in Atheniensem originibus nemini secundum. Fit autem et sermo de regnantibus in Arcadia sic: Pelasgo & Deianira fit Lycæon, hic Cylleum ducit nympham Najadem, à qua mons Cyllene dicitur. Postea qui ab his descenderunt enumerans, & quæ unusquisque eorum loca incoluerit, commemorans, cum Oenotri & Peucepti meminit, sic inquit, Et Oenotrus, à quo Oenotrii vocantur, qui in Italia habitant, & Peuceptius, à quo Peucepti, qui in Jonio sinu. Quæ igitur à veteribus poetis & fabularum scriptoribus dicta sunt de habitatione Oenotrorum sunt talia, quibus ego assensio, si vera Græci origo Aboriginibus fuit, sicut à Catone & Sempronio aliisque plerisque traditur. Oenotrorum ipsorum progeniem eos fuisse arbitror. Nam Pelasgam quidem nationem & Cretensem, & ceteros, quicunque alii sedes in Italia posuerunt, posterioribus temporibus advenisse reperio. Neque antiquior rem hac ipsa classem aliam ex Græcia in occidentum Europæ possum ullam percipere. Atque Oenotros ipsos multa alia loca Italia obtinuisse existimo, alia deserta, alia infrequentia occupantes, atque Umbria pars est etiam, quam sibi vindicarunt expulsis inde Umbrii. Vocati autem Aborigines puto ex habitatorum ipsa montium: nam & illud Arcadum est montes sequi, Et paucis interiectis: Italia autem post aliquod tempus vocata est à viro præpotente nomine Italo. Hunc vero bonum sapientemque fuisse Antiochus Syracusanus dicit, atque aliis finitimorum oratione persuasis, aliis viadactis, terram omnem dirionis suæ effecisse quantumcumque intra sinus Nepetium

nunc & Scyllaticum esset, eamque primum A
vocatam esse Italiam ab Iulo. Qui postquam
huius dominus fuit, multosque homines habuit
dicto audientes, statim etiam consequentia ap-
petiit, urbesque congregavit multas; fuisse an-
te eam Oenotrum genere. Hellanicus autem
Lesbius dicit Hercule agente boves Gerionis
in Argos, dum esset in Italia, iuvenis qui-
dam e grege fugiens oram omnem peragravit,
& in Siciliam venit, quem Hercules perse-
cutus est, atque oram omnem, quantam vi-
sus permouit, dictam esse Pitusiam. Tran-
sisse vero post tempus id nomen in eam, quam
nunc figuram habet. Minime mirum est, cum
multis etiam Græcorum nominum id accide-
rit. Ceterum siue ut Antiochus a duce, quod
probabilius est, siue ut Hellanicus putat, à
duro nomen sumpsit, illud certe ex utrisque
manifestum est, quod ætate Herculis, aut pau-
lo ante ita nominata est regio. Nam antea qui-
dam Græci Hesperiam, & Ausoniam eam vo-
cabant: incolæ vero, ut dictum est, Saturniam.
Et rursus libro eodem: Antiochus Syracusa-
nus ait: Repente in Italia Morpete, (erat au-
tem tunc Italia à Metaponto usque ad Neptu-
nidam maritimam) venisse ad eum virum quem-
dam profugum Roma, sic enim dicit. Cum autem
consenuisset Italus, regnavit Morges, ejusque tem-
pore vir advenit Roma Siculus nomine. Secun-
dum itaque eum antiqua quædam & Troja-
na præcedens tempore Roma invenitur. Est
autem ætas, ut id etiam dilucidemus, secun-
dum quosdam spatium triginta annorum, se-
cundum alios triginta trium annorum & D
quatuor mensium, ita quod tres ætates cen-
tum perficiunt annos. Quare decem & se-
ptem ætates, anni sunt quingenti sexaginta se-
ptem, quatuor mensibus minus, ergo tot an-
nis Oenotrus & Peuceutius ante ruinas Tro-
jæ in Calabriam venerunt: Ante urbem con-
ditam annis mille. Ergo ab adventu Oeno-
tri hucusque anni sunt ter mille trecenti vi-
ginti duo. Nam ab adventu Oenotri ad Ilium
captum anni quingenti sexaginta septem, ut
dixi, supputantur. Ab Ilii excidio ad ur-
bem conditam anni fluxere, ut Solinus tra-
dit, quadringenti triginta tres. Ab urbe con-
dita ad CHRISTI natale anni intercessere
septingenti quinquaginta & unus. A CHRI-
STO nato jam annus agitur hic millesimus
quingentesimus septuagesimus & unus. Li-
cet Naso Metaph. libro duodecimo ætatem cen-
tum annorum spatium esse senserit. Aristot-
eles, ut ad rem redeam, Polit. libro septi-
mo ait: Tradunt periti homines Italiam fuisse
Italum quandam Oenotria regem, à quo mu-
tato nomine pro Oenotriis Itali sunt vocati,
oramque illam maritimam Europæ, quæ est
inter Scyllaticum & Lameticum Sinum (di-
stant vero hæc loca iter meridici) Italia no-
men primo recepisse. Hunc ergo Italum tra-
dunt agriculturam Oenotros docuisse, illisque
leges posuisse, & commensationes instituisse pri-
mum. Quapropter etiam nunc quidam illorum
populorum commensationibus utuntur, & legi-
bus quibusdam ab illo positis. Incolebant au-
tem eam Italiæ partem, quæ ad Tyrrenum
versa est, Ausones. Alteram vero partem,
quæ ad Japigiam & Jonium pertinet, inco-
lebant Chones, Sirtim appellatam, & ipsi

quoque ab Oenotriis orti. Inventio igitur com-
mensationum hinc primum exiit. Fuit autem
Italus, ait idem Arist. Pol. libro secundo,
longe antiquior Minos Cretensium rege. Stra-
bo etiam libro quinto ait: Post infimas Al-
pium radices, ejus quam hac ætate Italiam vo-
cant, initium est. Namque majores Italiam,
quæ ab Siculo freto usque ad Sinum Tarenti-
num & Hipponiatem progressa est, Oenotriam
appellabant. Nomen autem obtinens usque ad
Alpium radices processit. Assumpsit etiam ab
Bora Ligustica Vari fluminis confinia, marisque
proximi à Tuscia finibus Istriaque usque Po-
lani. Opinari vero cuiusnam licet præcos Ita-
lorum florescentes in communionem devocasse fe-
citissimos. Hunc in modum auctis viribus in
Romanorum Imperium pervenisse. Tandem ve-
ro quandoque ex quo Romani in regni societa-
tem & in civitatem Italos vocaverunt, decre-
tum est, & Gallis Cisalpinis & Venetis id bo-
noris impartiri, universosque Italos Romanos-
que vocare: permultas insuper Colonias partim
prioribus quibus, partim posterioribus mitte-
re, quibus meliores alias non facile dicerim.
Et libro sexto: Tarentinum sinum Chones &
Oenotri incolabant. Antiochus in conscripto
ab eo de Italia volumine hanc solam & ve-
ram Italiam asserit, deque ea se scribere,
quam præci Oenotriam appellare; ejus ter-
minum ostendit, quem à Tyrrenho quidem
mari Brettia terre diximus Laum flumen, &
Siculo autem Metapontum. Tarentinam ve-
ro quæ Metaponto confinis est terram extra
Italiam nominatim explicat Antiochus. Item
antiquitus Oenotrios, & Italos appellatos
fuisse dicit, qui intra isthmum ad fretum
vergunt Siculum. Est autem isthmus ipse in-
clusa terra pelago viginti mil. pass. intra ge-
minos Sinus Hipponiatem scilicet, & quem
Antiochus Nepeatinum dixit, & Scyllaticum
alterum: navigationis autem ipsius ambitus
& spatium terræ comprehensum ad interio-
rem Euripum ducentorum quinquaginta mil-
lia pass. est. Hucusque vero inquit, Italiæ
& Oenotriæ nomen ostenditur, ad Metapon-
tinos & Syritides videlicet, & hanc regio-
nem Chones gentem Oenotriam & quidem
insignem habitasse, & terram nominasse Cho-
niam. Autumo quod Oenotri Choniam oppi-
dam Coloniam deduxerunt, seque Chones ac
circumjacentem regionem Chonam appellave-
re. Namque Apollodorus, apud Strabonem
Philoctetem Chonam oppidum super Crimis-
sam promontorium aut juxta ipsum construx-
isse dicit. Nec quidem quicumque Græci
primum Colonias in Calabriam apportarunt,
sed Arcades, qui omnes alios Græcos virtu-
te antecellunt. De quibus Polybius libro
quarto ait: Gens Arcadum quondam omnis
virtutis formam habet, non solum propter fe-
licitatem morum, & benignitatem naturæ,
summamque erga omnes hospitalitatem, verum
etiam, ob pietatem atque observantiam in Deos,
cum confessione omnium à reliquis Græcis sce-
lere, & crudelitate differunt. Cum igitur
Dionysius Halicar. rerum Græcarum diligen-
tissimus & indagator & scriptor, Oenotros
primos à Græcia quingentis sexaginta septem
annis ante res Trojanas in Auxoniam, id
est, Calabriam profectos fuisse, & advenas
I
alias.

atque illud adventasse nulli exploratum sit: A confuens haud dubium est, ante Oenotri adventum in ipsam indigenas, hoc est, Aschenazi posteros Auxones dictos incoluisse, etli raro. Nam Oenotrus eam magna ex parte desertam, & illam, quæ incolabatur, hominibus minime frequentatam invenit. Antiochus quoque, ut ad institutum redeam, Strabone referente, locum circum Rhegium antiquitus ab Siculis habitatum simul & à Morganiis fuisse dicit, qui ab Oenotriis ejecti in Trinacriam trajecere. Item Dionysius Halicar, libro secundo, Siculos ea loca incoluisse refert, ubi nunc Roma est, qui inde rursus exacti in inferiorem Italiam transiere, & inde rursus ejecti transivisse in Sicaniam insulam. Thucydides etiam libro sexto insit: Siculi ex Italia (ibi namque habitare) fugientes Opicos in Siciliam trajecerunt, & ut credibile est, & fama fertur, rutibus observato, cum ventus posuisset, freto, forte & aliter transivisse. Et sane adhuc extant in Italia Siculi, ipsaque regio ab Italo quodam cadum genere hoc nomen habente, sic est cognominata. Hi magno cum exercitu in Siciliam transientes, victis praelio Sicaniis, & in partes, quæ meridie, Occasumque spectant, remissi, fecerunt, ut pro Sicaniis Sicilia vocaretur, & ejus optima quæque loca incoluerant, & nunc quoque mediterranea ejus, atque ad aquilonem vergentia obtinent, annis ex quo transferunt prope presentis ante Græcorum in Italiam adventum. Dionysius vero Halicar, libro primo ita scribit: Hellanicus Lesbicus ait: Siculi reliquerunt Italiam, trib. statibus ante res Trojanas, Philistius vero Syracusanus octoginta annis ante Trojanam bellum. Et quidem credibilis est octoginta, aut centum annis, id est, tribus statibus ante ruinas Troje, Siculos ex Calabria pulsos in Sicaniam transmisisse. Plinius libro tertio Calabriae habitatores describens, ait: Post Lucanum agrum ager Brettius incipit: nunc ibi rara incolarum mutati, tenuerunt enim Pelagi, Oenotri, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ maximi populi, ultimo Lucani à Samnitibus orti duce Lucio, Et rursus: à Locs Italiae frons incipit, magna Græcia appellata, in tres sinus incedens Ausonii maris, quoniam Ausones tenuere primum, patet LXXXI. mil. pass. ut auctor est Varro, plerique LXXXII. fecere. Strabo & Polybius plerique in locis fretum, quod Siculum vocant, quod orientalem Calabriae plagam abluit, Ausonium mare vocant, Vergilius Æneid, libro tertio Helenum Æneæ ex Epiro in Italiam tendere cupienti loquentem inducens, atque eum docentem quantæ ei peragrandæ sit regio, antequam urbem tuto in loco condere queat, circumacta Sicilia Ausonium mare primum scribit, dein Lucrinum & Avernum, Campaniæ lacus, Ait enim;

Ante & Trinacria tentandus remus in unda,
Et salis Ausonii lustrandum navibus aquar,
Inferique lacus, Averneque insula Circes,
Quam tuta possis urbem componere terra.

Et rursus eandem Calabriae regionem, quam Ausoniam appellatam fuisse dixit, Hesperiam quoque, & Oenotriam, & exinde Italiam à rege scribit, inquit enim:

Est locus Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua potens armis, atque ubere glæba,
Oenotri coluere viri, nunc fama minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.

Marcus vero Varro rei rusticæ libro secundo eam à bobus dictam putat, ait enim: Denique Italiam à vitulis, ut scribit Piso, Romanorum vero populum à pastoribus esse ortum quis non dicit? Et paulo post: His in pecuaria maxima debet esse auctoritate, præsertim in Italia, quæ à bobus nomen habere, sit existimata. Græcia enim antiqua, ut scribit Timæus, faunos vocabat Italos, à quorum multitudine & pulchritudine, & factu vitulorum Italiam dixerunt. Alii scripserunt quod & Sicilia Hercules persecutus sit eo nobilem taurum, qui dicebatur Italus, hic socius hominum in rustico opere, & Cereris minister. Proinde eam tantum regionem, quæ nunc Calabria dicitur, primum Ausoniam, & Hesperiam, & Oenotriam, & Morgetiam, & Italiam appellatam fuisse satis claudice ostendimus, & ejus partem quodam Choram, & Siciliam nominatam fuisse. Cæterum Antiochus, & Dionysius Halicar, & Arift., & Thucyd., & noster Maro Italiam ab Italo rege dictam fuisse testantur Hellanicus vero, & Pilo, & Varro à vitulis. Partem vero Calabriae quodam, & quæ ad orientem spectat, Iapygiam, & Salentinam appellatam fuisse, ex his, quæ mox subnectam liquebit. Dionysius Halicar, ut ostendi, Orientalem præcæ Italiam à verticibus Iapygis usque ad fretum Siciliense esse ait, quam à Metaponto & Laq. agni initium habuisse, in apertum protuli, Ovid, Met, libro quinto decimo Iapygis arva post Sinum Tarentinum, quem ipse à Thurio Thurinum appellat, Scyllaceum versus ponit, ait enim: Præterit & Sybarim, Salentinumque Neathum, Thurinosque sinus, Molisique, & Iapygis arva Vixque pertractis, quæ spectant littora terris, Invenit Aesarei fatalia fluminis ora,

Et rursus libro eodem:

Italiam tenuit, præterque Laciniæ templæ,
Nobilitata dea, Scyllæque littora fertur:
Liquit Iapygiam, lævisque Amphissia remis
Saxa fugit.

Strabo quoque libro sexto Iapygiam inter Scyllaceum & Laciniæ promontorium locat, inquit enim: Post Scyllaceum Crotoniatarum fines sunt, & Iapigum terna promontoria, deinde Laciniæ Junonis templum. Etrursus: Crotonem Iapiges incoluerunt, Item Polybii auctoritate: à Lacinio, inquit, ad ultima Iapigia spaciū est LXXXVII. mil. pass. cum dimidio, quod Tarentini sinus os esse ferunt, Tarentini autem sinus os in littore Corioli est. De Salentina autem Ovidius, ut supra ostendi, Neathum flumen secundum Crotonem Salentinum appellat, Et Vergilius Æneid, libro tertio Helenum loquentem inducens Salentinos campos ab Idomeneo Cretensi in magna Græcia obfessos inter Locros, & Peteliam Calabriae urbes scribit, Ait quidem:

Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu
Effuge, cuncta malis habitantur mœnia Graiis:
Hic & Naricii posuerunt mœnia Locri,

Et

*Et Salentinos obsedit milite campos,
Lyxius Idomaneus: hic ille ducis Melibæi
Parva Philoetæ subnixâ Petilia muro.*

Item Probus in sextam eclogam Vergillii inquit: Varro in tertio rerum humanarum refert, gentis Salentina nomen tribus à locis fertur coaluisse, à Creta, Illyrico, Italia. Idomaneus à Creta oppido Liſſo: pulsus per seditionem bello Magnesium, cum grandi manu ad regem Clivicum venit ad Illyricum. Ab ea item accepta manu cum Locrenſibus plerisque profugis in mari conjunctus amicitiaque per similem causam societas Locros appellat, vacuata eo metu urbe ibique confedit, aliquotque oppida & condidit, in quibus Uria & castrum Minervæ nobilissimum, in tres partes divisa copia, in populos duodecim. Salentini dicitur quod in sale amicitiam fecerint. Idipsum & Sextus Pompeius tradit, qui Salentinos in magna Græcia ponit. Ait enim: Salentinos à sale dictos Cretas & Illyrios, qui cum Locrenſibus societatem fecerunt eius regionis Italia, quam magnam Græciam appellabant. Item Livius ab urbe condita lib. decimo inquit: Cleonymus Lacedæmonius Thurios urbem in Salentinis cepit. Quæ urbs haud dubio in Calabria est. Et Sallustius referente Servio in tertium librum Æneid. ait: Omnis Italia coacta in angustias scinditur in duo promontoria, Brettium & Salentinum. Italia autem ut omnes innuunt, & res ipsa loquitur, nusquam est angustior quàm inter sinus Scyllaticum & Terineum, cuius latitudo, ut relatum est, XX. mil. pas. est. Ut autem Italia angustior in hæc duo promontoria scindatur, ea se invicem spectent est necessum. Brettium autem promontorium Tyrreno Pelago in Terineo sinu prominet, Subarum vocant accolæ. Salentinum vero è regione Brettii promontorii Jonio mari in Scyllatico sinu incumbit, Scylatium indigenæ appellant: Tot igitur nominibus appellata est Calabriæ regio. Calabriam appellavere Græci à calon, quod bonum, pulchrum, & honestum significat, & brio, id est, emano & scaturio, quoddam bonis omnibus scaturiat. Magnam autem Græciam appellaverunt, aut ut Jamblyco placet, ob Pythagoræ frequentes discipulos, qui, inquit, eloquentissimi & doctissimi erant, obque magnum frequensque eius gymnasium: aut, ut Eustathius in Dionysium Aphrum vult, ob in eam regionem frequentes Græcorum Colonias deductas, civitatesque crebras & magnas ab eis conditas. Siquidem, ut præfati sumus, quamplures Græcorum procures regionis fecunditate, & felicitate alleati & ante & post Trojanum exequium illud contenderunt. Athenæus autem lib. duodecimo, & Archilochus poeta apud eundem Calabriam Græciam magnam dictam volunt ob delicias & felicitatem universæ regionis, & multitudinem hominum. Ob has ergo tres causas Calabriæ regio magna Græci dicta est, Strabo quoque lib. sexto dum Calabriæ regionem describit, ait: Tantopere res Græca amplificata fuerat, ut hanc magnam Græciam appellarent. Et de Neætho Fluvio loquens: Troja eversa Græcorum complures, navibus à Trojanis mulieri-

bus combustis secundum Crotonem regionis bonitate inspecta multas sedes fecisse, hoc est, oppida condidisse scribit. Trogus item Pompeius libro XX. de Metapontinis loquens inquit: Omnis illa pars Italia maior Græcia appellatur. Item Plinius in Italiae descriptionis primordio fert: Ipsi de ea judicare Græci, genus in gloriam suam effusissimum, quorundam partem ex ea appellando Græciam magnam, Quotam inquit non totam, Et Ovid. Fast. lib. quarto.

B Italia nam tellus Græcia major erat;

Omnes quidem qui de magna Græcia locuti sunt, eam Italiae partem esse dixerunt, quæ & Ausonia, & Hesperia, & Oenotria, & Italia sola primum dicta est, nunc Calabria vocatur, Verg. Æneid. lib. tertio Helenum Æneæ in Italiam tendere, & Græcas urbes fugere jubentem introducens, ait:

*Has autem terras Italique hanc littoris oram,
Effuge, cuncta malis habitantur: mania Græcis,*

Inde Locros & Peteliam commemorat. Quibus verbis Virg. insinuat eam tantum partem Italiae, quæ id temporis Calabria est, à Græcis habitatam: alioqui non dixisset Æneæ Helenus: I in Italiam, & Græcas urbes fuge; si tota tunc Italia, ut quidam falsè opinantur, magna Græcia fuisset, præsertim etiam quoddam hanc oram Itali littoris dicens eam Italiae partem intelligit, ubi Locri & Petella sunt. Jam vero etiamnum nonnulla oppida pagique Græci nominis sunt in Calabria, qui in quotidiano sermone Græca & Latina lingua utuntur, sacerdotes vero Græca lingua, ac ritu rem divinam faciunt. Atque cuncta ferè Calabriae præfata oppida, ac pagi, ac propria loca Græcis sunt appellata nominibus. Cicero etiam Tusc. libro quarto inquit: Quis est enim, qui putet cum floreret in Italia Græcia, potentissimis & maximis urbibus, ea, qua magna Græcia dicta est, in hisque primum ipsius Pythagoræ, deinde Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces aures clausas fuisse? Id idem passim, & præsertim libro tertio de Orat. scribit, Quibus in locis, & libro primo & quarto Tusc. scribit Pythagoram ipsam Græciam præceptis omnibusque doctrinis artibusque expolivisse, atque ita Pythagoreos doctos fuisse, ut nulli alii docti viderentur. Qui non Calabros modo, sed reliquos etiam Italos, ut Romanos, ut Cicero tradit, atque etiam orientales Græcos institutis ac disciplinis erudierunt, Quorum auctoritatem Cicero plurimum apud se valere dicit. Ait enim in Lælio, de immortalitate animæ loquens: Plus apud me antiquorum auctoritas valet vel nostrorum maiorum, qui mortuis tam religiosa jura tribuerunt, quod non fecissent profecto, si nihil ad eos pertinere arbitrantur, vel eorum, qui in hac terra fuerunt, magnamque Græciam qua nunc quidem deleta est, tunc florebat, institutis & præceptis suis erudierunt. Quibus verbis Cicero Calabros Philosophos immortalitatem animæ tenuisse ostendit. Nam & Philosophi summi, & poetæ, & legumlatores, & rhetores,

res, & diale&ici, & medici, aliarumque rerum scriptores complures evaserunt: Subinde procedente tempore Calabria pars quota, quæ ad Occiduum, & septentrionem vergit dicta est *Brettia*: ultimo, ut Plinius tradit, pars eius minima dicta est *Lucania*, circum *Thurios*. Qui *Lucani*, ut quidam volunt *Brettii* postea dicti sunt. Nam *Samnites* *Lucanos* duce *Lucio*, quos barbaros *Strabo* vocat, eo *Colonos* deduxerunt. Ait enim *Strabo* ipse libro sexto: *Cum autem res Samnitica eo magnitudinis crevisset, ut Chones & Oenotros ejecissent, Lucanos eam in partem Colonos Samnites deduxerunt. Cumque Græci utrumque simul littus ad fretum usque tenebant, inter Græcos & Barbaros diuturnum conflatum est bellum. Denum postea barbari hoc est L. cani Græcis inde exacti sunt. Brettii autem admodum potentes extitere. Nam Apuliæ & Lucaniæ, quæ trans *Laum* amnem est, partes quotas bello armisque sui juris fecerunt, & Colonias aliquot ibi deduxerunt. Nam *Sipontus* Apuliæ civitas Brettiorum Colonia fuit, *Livio* lib. octavo prodente. Tarentinos infestarunt ita, ut Tarentini *Alexandrum* Epiri regem accire cogerentur, ut sibi opem ferret, ut *Livius* libro octavo prodit, qui apud *Pandosiam* urbem, à Brettiiis trucidatus est. Brettii autem ut *Diodorus Siculus* in *Philippo* auctor est, inditionem suam redactis *Arponio*, *Thuriis*, aliisque aliquot urbibus sibi suam remp. instituerunt. Atque *Q. Servilio* & *M. Tullio* *Consi*, cum milites *Timoleon* ab eo uti desertores urbe pulsi, duce *Thrasio* ex *Sicilia* in *Italiam* transissent, oppidum maritimum Brettiorum & occuparunt & diripuerunt. Qua iniuria Brettii commoti coactis magnis copiis contra eos profecti sunt, oppidoque, in quo erant, vi potiti omnes eos trucidarunt. Et *Justinus* libro vigesimo tertio, sic ait: *Agathocles* *Sicilia* regi in *Italiam* transeunti Brettii primi hostes fuere, qui fortissimi & opulentissimi videbantur, simul & ad injurias vicinorum prompti. Nam multas civitates Græci nominis *Italia* expulerunt, Auctores quoque suos *Lucanos* bello vicerunt, & pacem cum eis aquis legibus fecerunt. Namque *Lucani* iisdem legibus liberos suos, quibus & *Spartani* instituere soliti erant, Ab initio pubertatis in silvis inter pastores habebantur, sine ministerio servili, sine veste, qua induerentur, vel cui incumbere, ut à primis annis duritia parsimonique sine ullo usu urbis assuescerent. Cibus his præda venatica, potus, aut mellis, aut lactis, aut fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurebantur. Horum igitur ex numero quinquaginta primo ex agris finitimorum prædari soliti, consumente deinde multitudine & plures facti, infestas regiones reddebant. Itaque fatigatus querelis sociorum *Dionysius* *Sicilia* tyrannus, sexcentos *Afros* ad capeßendos eos misit, quorum castellum proditum sibi per Brettiam mulierem expugnaverunt: ibique civitatem concurrentibus ad opinionem nova urbis pastoribus statuerunt, Brettiosque se ex nomine mulieris vocaverunt. Primum illis cum *Lucanis* originis suæ auctoribus bellum fuit, qua victoria erecti cum pacem æquo jure fecissent, etiam ceteros finiti-*

Amos armis subegerunt: Tantasque opes brevi affecuti, ut perniciosi etiam regibus haberentur. Denique *Alexander* rex Epiri cum in auxilium Tarentinorum cum magno exercitu in *Italiam* venisset, cum omnibus copiis ab his deletus est. Quare ferocia eorum successu felicitatis incensa diu terribilis finitimis fuit. Ad postremum imploratus *Agathocles* spe ampliandi regni à *Sicilia* in *Italiam* trajecit. Principio adventus, opinionem eius concussi legatos ad eum societatem amicitiamque petentes miserunt. Quos *Agathocles*, ad eam invitatos, ne exercitum traici viderent, in posterum statuta his die, consensu navibus frustratus est, sed fraudis haud latus eventus fuit. Siquidem revertendi eum in *Siciliam* interiectis paucis diebus vis morbi cogit. Dicta est autem *Brettia* longe ante *Dionysium* tyrannum à *Brettio* rege, sive à regina *Brettia*, ut *Oenotria* ab *Oenotro*, & *Italia* ab *Italo*, & *Morgetia* à *Morgete*, & *Sicilia* à *Siculo* duce. Nimirum *Alexis* *Sybartia* poeta comicus vetustissimus inter alias comœdias, scripsit quam *Brettiam* appellavit. Ait itaque *Jornandes* eo in libro quem de rebus Geticis scripsit: *Brettiorum* regio nomen quondam à *Brettia* sortitur regina. Itaque respublicæ *Calabriæ* *Dionysium* non socium habuerunt, sed aut tyrannum pertulerunt, aut hostem. *Stephanus* verò & *Eustathius*, *Brettium* nomen à *Brento* deductum autumant: ait enim ille in libro de urbibus: *Brettium* urbs *Brettiorum* *Tyrrhenorum* à *Brento* filio *Herculis*, & *Baletia*, quæ fuit *Baleti*: incolæ *Brettii*, & regio *Brettia* & lingua *Brettia*. *Aristoph.* ait: *Nigra* gravis lingua *Brettia* est. *Antiochus* autem *Italiam* dicit appellari *Brettiam*, deinde *Oenotriam*. Hic vero in *Dionysium* *Aphrum* ait: *Brettii* à *Brento* filio *Herculis* dicuntur, qui *Brenti* per n, vel *Brettii* per duplex tt scribi debent, Jam vero omnes Græci Auctores *Brettios* scribunt, & ipsimet *Brettii* in suis numismatibus *Brettii*, per duplex tt inscribunt, Cudebant enim nummos tum argenteos variis signis, Græcis literis inscriptos inscriptione hac *ΒΡΕΤΤΙΩΝ*, hoc est, *Brettiorum*: nam ut opinari licet Græca lingua & fortasse etiam barbara, id est, *Lucana* utebantur, quod *Lucaniæ* finitimi essent. Cæterum de *Brettii* nominis origine hallucinatur *Justinus* sive *Trogus*, Nam sub id tempus, quo *Dionysius* regnabat, quatuor in *Calabria* resp. erant, *Rhegina*, *Locrensis*, *Crotoniensis*, & *Thurina*, quæ totius *Calabriæ* regionis dominabantur. Et *Thurina* eius quoque partis dominabatur, quæ *Lucanis* ultra *Laum* amnem contermina est. Proinde fieri nequaquam potest, ut *L.* pastores quicumque hi fuerint *Thuriorum*, quorum potentia non modica erat, oppidum aliquod etiam confluentibus accolis expugnarent. Neque *Thurii* adversus illos externo auxilio egebant, ut illos profigarent: neque si eguissent, illud à tyranno, quo cum nullam unquam societatem habuerunt, implorassent, qui jam *Thurios* oppugnare conatus est. Nam quod *Diodorus Siculus* dicit *Brettios* *Arponium* & *Thurios* infestasse, id non à *L.* pastoribus, sed à *Brettiiis* *Calabriæ* populis, ubi successu temporis potentes effecti sunt, factum

etum fuisse, dicendum. Sed neque etiam fortes & bellicosos viros à muliercula proditrice cognomen sumere credendum est. Nam proditoribus nulla amplius fides habetur, nullus honos. Signabant quandoque Brettii in denario ducem exercitus sui, sive præfectum regionis sine nomine galeatum, & in galea Gryphonem, qui velocitatem significat, & à tergo victoriam alatam & trophæum, duos clypeos & malleum Vulcani instrumentum, & Amaltheæ cornu, regionis ubertatem significans. Quandoque à tergo signabant Palladem cum hasta & clypeo, & juxta nunc lyram, nunc lampadem, nunc noctuam. Aliquando effingebant Jovem, & ex postico nunc Martem cum hasta & clypeo quasi pugnantem, & in clypeo fulgur, nunc aquilam fulgur pedibus habentem, & juxta nunc Amaltheæ cornu, & supra stellam Martis: nunc juxta aquilam, incudem, & forcipes Vulcani instrumenta, quibus fulgura Jovi fabricare fingitur, nunc hexangulum mutuo nexu conjunctum sex lineis constantem Pythagoræ Symbolum, quod sanitatem, & animorum concordiam nuncupabat. Quandoque effingebant Milonem Crotoniatam juvenem Leonis tergum in capite habentem, item clavam quasi alterum Herculem, & ex adverso Palladem post se respicientem quasi præterita contemplantem cum hasta & clypeo, item fulgur, Interim sculpebant Jovem altera manu fulgur quasi in terras jacentem, altera sceptrum habentem, item stellam & Amaltheæ cornu, & ex adverso Victoriæ. Nonnunquam imprimebant Apollinem, & ex postico bigam cum auriga & fulgur. Interdum signabant Neptunum tenentem tridentem pede tauri capiti appposito, item cancrum, & ex altera facie pietatem sive Junonem, & pyraustam, quæ vigilantiam notat. Nam opes, quas Juno suggerere dicitur, sine vigilantia haberi non possunt. Aliquando effingebant Martem amiculum in capite habentem, & manu hastam & spolia, & ex postico caput victoriæ alatæ. Signabant quandoque Minervam calsidem cancri instar, in capite habentem, & ex postico cancrum & bovis caput.

Item sculpebant Jovem in biga, fulgur in terras jacentem, & ex postico victoriæ. Licet neoterici quidam scioli ac perversi, & in scriptis suis, & in veterum auctorum libris de industria pro Brettio nomine *Brutium* convitiis loco falsò ac temerè scribant, & immutent, quasi Brutiorum, Rusticorum, Porcorum, & Bestiarum nobilissimæ Romanorum familiæ à brutis, rusticis, porcinis, & bestialibus moribus dictæ sint. Non enim cognomen à vili re deductum posterorum moribus animisque obest; neque parentum vitia in posteros perpetim manant, ut iis accidit, qui sub eadem cœli gravitate naturali & ingenito quodam vitio nascuntur. Qui hujusmodi mordacissimi & maledicentissimi homines Calabros, quia morum probitate, animorum magnitudine, & corporum robore pollent, regionis felicitate valent, judicio florent, & ingenio præstant, livore quodam & rustri atque incitatissimo odio prolequentes genuino dente mordent, in ipsosque sua ac suorum civium probra irrogant. Aniam quo-

que ipsos convitiis impetendi ex Gellii textu libro decimo ab ipsismet depravato sumentes. In quo legunt *Bretios*, quos ipsos *Brutios* perversè scribunt, primos totius Italiæ populum post aliquot adversas Romanorum clades ab Annibale acceptas, ad ipsum descivisse; & ob id devicto pulsoque Italia Annibale Brettios ignominie causa non milites scripsisse, nec pro sociis habuisse: sed magistratibus in provinciis euntibus parere & præministrare servorum vice jussisse, magistratibusque secutos, & quos, erant jussi, vinxisse aut verberasse. Quem Gellii locum à malignis ipsis, ut dixi, ac pravis depravatum, & pro Boiis, & Bojanis, sive Bajanis, Campanisque immutatum esse ex his, quæ mox promam, liquido patebit. Quandoquidem si hæc ignominia merito iis inurenda fuit, qui primi à Romanis ad Annibalem desciverunt; porro ex Transpadanis Boiis, ex Cispadanis Campanis inusta est. Siquidem, ut rem altius repetam, Annibal non ex Sicilia, ut Brettii primi ei occurrerent, sed per Alpes Cottiæ in Italiam iter fecit. Cui primi ex Cisalpinis in Italiam adventanti Boii, qui inter Padum, & Trebiam amnes sunt, occurrerunt, Qui multis Romanorum millibus ab ipsis cæsis Itolorum primi ad Annibalem desciverunt, qui longe ante Annibalis in Italiam adventum infensi erant Romanis. In quos ingenti odio flagrantem Transalpinos Gallos contra ipsos acciverunt, ut apud Polybium libro secundo scriptum legimus. Qui sic ait, *Boii & insubres trans Alpes legatione missa Congolitani, atque Aneipsem Gallorum reges, itemque alios ejus provincie circa Rhodanum populos hortantur, ut coacto exercitu in Italiam contra Romanos transseant.* Id arbitror tum fuisse, cum Romani audito Gallico tumultu centum mil. ped. & LXXX. mil. equitum absque ullis externis auxiliis, & absque Transpadanis armaverunt. Quibus non modico adjumento eo in bello fuit. Ibi Poeta idemque Musicus patria Rheginus: *Inde antequam Annibal Pyreneos montes transisset*, ait in eo Plutarchus, *Boii legatis Romanorum per fraudem captis, Manlio prætoræ magna clade affecto sollicitatis Insubribus ad Padum defecerunt. Quem fluctuantem animo in Italiam transire, an adversus Corneliū Consulem Massiliæ commorantem exercitum ducere, legati Boiorum in eam partem traxerunt, ut omnibus rebus postpositis in Italiam concederet.* Et rursus: *Satis constat magnam multitudinem Ligurum & Gallorum ad Annibalem confluisse, qui non minori odio in Romanos, quàm Pani, ardebant.* Atque, ait Livius belli Punici libro primo, *sollicitatis Insubribus defecerunt ob veteres in populum Romanum iras: & quòd Placentiam & Cremonam Coloniæ in agrum Gallicum deduxissent.* Ii, ait idem libro tertio, *exercitu Romano deleti poculum ex calva L. Posthumii consulis fecerunt.* Quinetiam Romanorum proditores fuerunt; nam, ait idem Bel. Pun. libro primo, *ex castris Romanorum, quæ Placentia erant Galli auxiliares ad duo millia peditum, & ducenti equites, vigilibus ad portas trucidatis, ad Annibalem transfugerunt, quos Penus benigne allocutus, & spe ingentium donarum accensus in*

civi-

civitatem quenque suam ad sollicitandos popu-
larium animos dimisit. Quare Boii ipsi pulso
 Italia Annibale à L. Valerio consule fusi sunt,
 ac graviter à Romanis multati fuere: nam
 Lorarii, ac Liſtoris, carnificisque officiis attri-
 buti sunt. Unde etiamnum ab omnibus Ita-
 lis, vulgari vocabulo carnifices Boii nuncu-
 pantur, & Boja vincula, & torquis damna-
 torum. Claſtidium vicus, quo magnum fru-
 menti numerum congeſſerant Romani à P. Brun-
 dufino præſidio præſidii nummis aureis qua-
 dringentis acceptis Annibali traditur: ut idem
 Livius, & Polybius libro tertio tradunt. Per
 id autem tempus, quo Annibal Placentiæ e-
 rat, Carthaginienſes viginti quinque remes ad
 maritimam Italiæ oram vaſtandam miſerunt,
 ut idem Livius libro primo bel. Pun. indi-
 cat, qui ait: *Amilcar Carthaginienſis claſſis*
præſectus vaſtatis Locrorum, & Brettiorum a-
gris, cum omni claſſe in Panormitanum agrum
revertitur, id ipſum ſcribit Livius libro pri-
 mo: *Viboniienſes autem,* ait Livius, *libentius*
agri depopulationem, urbiſque terrorem pati,
quàm à Romanorum fide diſcedere voluerunt.
 Senatusque poſtea hoc perſcito, Sexto Pomponio
 legato cum viginti quinque longis navibus Vi-
 bonienſem Agrum, maritimamque oram Ita-
 lia tuendam attribuit. Et libro quarto Græ-
 cas urb. in Romanorum ſocietate manentes
 Hannonem tentaffe, Locrenſesque inter alios,
 ſua ſponte urbem omnibus neceſſariis rebus,
 quo Pœnis pertinacius reſiſterent, inſtruxiſ-
 ſe ſcribit. Non enim Carthaginienſes Locro-
 rum, Brettiorum, Viboniienſiumque agros,
 ac demum utranque Calabriæ maritimam o-
 ram omnem vaſtaſſent, depopulatique fuiſ-
 ſent, ſi hi populi ad Pœnos deſciviſſent, ſo-
 cietatemque cum illis iniſſent. Itaque ex
 Tranſpadanis Italis Boii primi omnium Ita-
 lorum, & cum ipſis Inſubres, & Ligures à Ro-
 manis ad Annibalem deſecere, ſocietatemque
 cum eo iniere, non Brettii cæterique Cala-
 bri. Qui, ut dixi, ſimul atque Carthaginien-
 ſes in Calabris oris ſeſe oſtendere, urbes ne-
 ceſſariis rebus munierunt, atque juxta cum
 aliis fidis ſociis, & amicis Romanorum in
 fide perſistere, damnaque plurima perpeſſi
 ſunt. Ex Ciſpadanis autem Italis primi ad
 Annibalem deſcivere Campani. Qui etiam
 ignem in urbe circa forum domibus iniece-
 re eo animo ut totam urbem incenderent.
 De quibus Q. Flaccus, qui Campanos mœni-
 bus incluſos tenebat, ita de eis apud Livium
 bel. Pun. libro ſexto Levinum Conſulem allo-
 quens dixit; *Sibi privatam ſimilitudinem cum*
Campanis negare ullam eſſe: publicas inimici-
tias & hoſtiles eſſe: & futuras, quoad eo ani-
mo in Populum Romanum eſſe ſciret. Nullam
 enim in terris gentem eſſe, nullum infeſtorem
 populum nomini Romano; ideo ſe mœnibus in-
 cluſos tenere eos, quia ſiqui evaſſent aliqua,
 velut ſeras beſtias per agros vagari, & lania-
 re, & trucidare quodcunque obvium detur,
 alios ad Annibalem tranſfuſiſſe, alios ad Ro-
 manum incendendam profectos. Inventurum in
 ſemiſſo foro Conſulem veſtigia ſcleris Campa-
 norum, Veſta adena petitam, & æternos ignes
 & conditum in penetrabile fatale pignus Impe-
 rii Romani, ſe minime cenſere iutum eſſe
 Campanis, poteſtatem intrandi Romana mœ-

nia fieri. Iam vero Vibius Campanus ho-
 mo, apud Livium libro eodem ſuos allo-
 quens faſſus eſt, Campanos Annibalem ad
 oppugnandos Romanos vocaſſe, ipſumque ad
 oppugnandam Romam miſiſſe, in defectione
 præſidium Romanum, quod poterat emitti,
 per cruciatum ac contumeliam necaſſe, alia-
 que multa, quæ adverſus Romanos egerint,
 recenſet. Et belli Mac. libro primo L. Ruffus
 legatus de Campanorum ignominia hunc in
 modum verba fecit: *Capua quidem ſepulchrum*
& monumentum Campano populo data, extru-
ri, elato, & eſecto populo ſuperest urbs trun-
ca, ſine ſenatu, ſine plebe, ſine magistratibus,
prodigium reliſta, crudelius habitanda, quàm
ſi deleta foret. Et paulo poſt Campanorum
 ingratitudinem exprobrans, eoſque ex Ciſpa-
 danis Italis primos à Romanis ad Annibalem
 deſeciſſe oſtendens inſit: *An Campanorum pœ-*
na, de qua neque ipſi quidem queri poſſunt,
noſ paniteat? Hi homines, cum pro iis bellum
adverſus Samnites per annos prope ſeptuaginta
cum magnis noſtris cladibus geſiſſemus, ipſos
ſœdere primum, deinde connubio, atque inde
cognationibus, poſtremo civitate conjunxiſſemus,
tempore noſtro adverſo primi omnium Italia
populorum, præſidio noſtro fœde interſecto
ad Annibalem deſecerunt: deinde indignati ſe
obſideri à nobis Annibalem ad oppugnandam
Romam miſerunt. H. rum ſi neque urbs ipſa,
 neque homo quiſquam ſuper-eſſet, quis id du-
 rius, quàm pro merito ipſorum ſtatutum, in-
 dignari poſſet? Plures ſibiſmet ipſi conſcientia
 ſclerum mortem conſtriverunt, quàm à nobis
 ſupplicio affeſti ſunt. Cæteris ita oppidum, ita
 agros ademimus, ut agrum locumque ad ha-
 bitandum daremus, Urbem innoxiam ſtare in-
 columem pateremur, ut qui bodie vident eam,
 nullum oppugnata captae ibi urbis veſtigium
 inveniat. Et rursus de Campanorum natura:
 Etenim Campana gens ferox atque ſuperba ſuo-
 pte ingenio eſt. Et belli Pun. libro tertio.
 Campani cum poſtularent Senatum Romanum,
 ut alter Conſul Campanus fieret, ſummoti indi-
 gnatione à curia ſunt, atque per liſtrem ex
 urbe eduſi, extra fines Romanos manere juſſi
 ſunt. Cujus rei meminit etiam Cicero in pri-
 ma de lege agraria contra Rullum, ubi, præ-
 ter cætera, inquit: *Majores noſtri Capua ma-*
giſtratus, Senatum, conſilium commune, o-
mnia denique inſignia reip. ſuſtulerunt, neque
aliud quicquam niſi inane nomen Capuæ reli-
querunt. Et in oratione ſecunda: *Itaque il-*
lam Campanam arrogantiam, atque intoleran-
dam ferociam ratione & conſilio majores noſtri
ad inertiffimum & deſidioſiſſimum otium per-
duxerunt. Et nervis urbis omnibus exceſſis ur-
 bem ipſam ſolutam ac debilitatam reliquerunt.
 Et rursus: *Coloni Capuæ in domicilio ſuperbia,*
atque in ſedibus luxuriæ collocati ſunt. Item
 Livius libro ſexto de Campanorum pœna &
 ignominia ait: *Senatores Campani catenati, in*
custodiam miſſi, inde ad palum deligati, vir-
gis caſi, & ſecuri percuffi ſunt, multi venun-
dati, multi per Latinas urbes in custodiam
miſſi, variis ſuppliciis interſeſti ſunt. Et Plut.
 in Annibale: *Campani ita turpiter ſe ſummi-*
ſerunt Pæno, ut quaſi libertatis obliſi non ſo-
cium in urbem, ſed dominum accepiſſe vide-
rentur. Fuere quoque Campani inſidi Roma-
 nis,

sis, & eorum sociis; nam cum Romani ipsi Pyrrhi bello legionem Campanæ gentis præsidium Rhegium sibi amicam & sociam urbem misissent: Campani ipsi scelerati & nefarii Rhegium, & Caulonium, atque alias Calabriae urbes Romanis socias diripere, sed debitas luere poenas. Proinde liquet sane ex Transpadanis Bojos, & ex iis Insubres: ex Cispadanis vero Campanos, primos omnium Italarum à Romanis ad Annibalem descivisse, & magnis poenis, & contumeliis à Romanis affectos fuisse, non Brettios. Post autem Campanensem cladem Campani, Lucani, Hirpini, Samnites, Appuli, Cispalini omnes Galli, alique multi Italici populi non Annibalem infestati, sed odio in Romanos moti ab ipsis ad Pœnos defecerunt, ut in Livio bel. Pun. libro secundo; & in Plutarcho in Annibale scriptum est. *Vi vero ex Campania, ait Livius bel. Pun. libro quarto, in Brettios rediit, Hannō Græcas urbes in societate manentes Romana tenuit, Rhegium obsedit, sed aliquot dies æquinoctium absumpsit. Peteliam validum propugnaculum post longam, undecim inquam mensium, obsidionem vi cepit. Locrenses urbem omnibus necessariis rebus, quæ per tinagium Pœnis resistere, munire statuerunt: sed magna civium multitudine in agris ab Carthaginiensibus intercepta, ipsos in urbem occipere coacti sunt, præsidio tamen Romano clamo in portum incolam deducto, & in naves imposito, ut Rhegium daretur. Croto vi expugnata est, Petelia recepta Pœnis ad Consentiam copias tradidit, quam intra paucos dies in deditionem recepit.* Nam cum illi populi tam potentem & æfferum hostem domi haberent, viderentque Peteliam validum propugnaculum illius potentie obistere non potuisse, sed vi expugnatam fuisse, & Romanos Petelinis opem ferre non potuisse: noluerunt extrema experiri ac perpeti, Præsertim quod eam copiam à senatu Petelinis, ut quod velent agerent, factam, sibi quoque tacite factam intelligerent. Respondit enim Senatus Petelinorum legatis: nō tam longis sociis in se præsidii esse, atque sibi metipsis in puncti fortuna consuli iussit; jam vero Livius bel. Pun. libro sexto ait: *Annibal Roma ejectus in Brettios proficiscens, repentino adventu illos populos incertos oppressit.* Et Plut. in Annib. ait: *Asdrubalis fratris morte audita se in Brettios recepit, ubi excursionibus magis, quam iussis præliis bellum gerebat.* Et rursus idem, & Eutropius libro tertio, Peteliam, & Consentiam, & Pandosiam, aliaque in Brettiiis urbes ab Annibale expugnatas, non ultro illi datas scribunt. Thurini autem, qui Romanis fœdere & societate conjuncti erant, ad Annibalem defecerunt, moti ira in Romanos propter obides nuper interfectos, ut Livius bel. Pun. libro quin. prodit. Et libro nono: *Latrociniiis magis quam iusto bello, in Brettiiis habebantur res à Numidis, Brettiiis, & Romanis militibus.* Q. Fulvius Flaccus Crotonæ Junonis templum desegit. Pleminius Locris Proserpinæ delubrum spoliavit, & Locrenses utriusque sexus, & omnis ætatis infandis contumeliis injuste affecit. Nam quod Livius Peteliam Brettiorum urbem scribat, eamque a Pœnis & à Brettiiis obseparata à se consilia

oppugnatam dicit, miror; cum Petelia Græca urbs à Philoctete condita sit. Sed hi Brettii, qui Pœnis adjuncti non aduersus Romanos dimicavisse, sed Calabriae regionis Græcas urbes infestavisse dicuntur, qui, id est, ex qua urbe fuerint, compertum non est. Opusandum est ipsos agrestes, & tumultuarios, & exules latrociniiis addictos fuisse. Quamquam negare non ausim Brettios quosdam stipendiarios Annibalis fuisse. Thurini autem haud diu in Annibalis fide permanserunt: sed & ipsi & Consentini ultro ad Romanos redierunt, rediissentque & alii mules, si Romani ducis temeritas obstitisset. At enim Livius bel. Pun. libro quinto; *Ex duodecim populis Brettiorum, qui priore anno ad Pœnos desciverant, Consentini, & Thurini in fidem populi Romani redierunt: & plures rediissent, ni L. Pomponius Veientanus præfectus sociorum, prosperis aliquot populationibus in agro Brettio iusti ducis speciem nactus, tumultuario exercitu coactis cum Annone conflisisset, magna ibi vis hominum, sed incondita turba agrestium sociorumque caesa, aut capta est, minimumque iactura fuit, quod præfectus inter ceteros est captus, & tum temeraria pugna autor, & ante publicanos omnib. malis artibus & reipublica & societatis infidus damnosusque.* Et libr. septimo. *Ad Q. Fulvium Consulem Hirpini & Lucani & Volscantes traditis præfidiis Annibalis, qua in urbibus habebant, dederunt sese, clementerque à Consule cum verborum tantum castigatione ob errorem præteritum recepti sunt.* Et Brettiiis similis spes senia facta est, cum ab iis Vibius & Pædus fratres longe nobilissimi gentis eius, eandem, quæ data Lucanis erat, conditionem deditionis petentes venissent. Et libro nono: *Devicta Petelia à P. Sempronio Consule Consentia & Pandosia, & ignobiles alia civitates voluntate ad Consulem in deditionem venerunt.* Et libro decimo. *Consentia, Uffugum, Verga, Besidia, Hetriculam, Syphœum, Argentanum, Dupetia, multique alii populi ad Cn. Servilium Consulem redierunt, qui cum Annibale in agro Crotonensi acie conflixit. Nihil ultra rei in Italia ab Annibale gestum.* Et rursus; *Annibal inutili militum turba præfidiis specie in oppida Brettii agri quæ pauca magis metu, quam fide continebantur, dimissa, quod roboris in exercitu erat, in Africam transvexit, multis Italici generis, qui in Africam secuturos abnuentes concesserant in Junonis Laciniæ delubrum, inviolatum ad eam diem, in templo ipso fœda interfectis.* Et Eutropius libro tertio ait; *Q. Cecilio & Valerio cons. omnes civitates, quæ in Brettiiis ab Annibale tenebantur, anno quarto ante Annibalem recessum Romanis se tradiderunt, anno XIII. postquam in Italiam venerat; abiit autem ex Italia anno XVII. Itaque perspicuum quidem est Brettios populos repentino adventu ab Annibale oppressos fuisse, quosdam Romanis ope destitutos, aut vi captos, aut necessitate ad Pœnos descivisse, eorum quosdam intra defectionis annum ad Romanos rediisse, quosdam, ne redirent, temeritate Romani ducis præpeditos, tandem eorum multos voluntate ad Q. Fulvium Consulem, adhuc*

adhuc in Italia Annibale, anno quarto antequam Italia excessisset, voluntate ad Romanos rediisse, ac si quid à Brettis quibusdam erratum fuit à Consule eis ignotum fuisse. Qui nunquam postea à Romanis desciverunt, quemadmodum Italorum plerique fecerunt, qui non modo existente in Italia Annibale, sed longe etiam post ipsum ejectum rebellabant, ut Ligures, quos *Maro* libro XI, vanos, & elatos, & superbos, & lubricos, idest inconstantes, & fallaces vocat, & L. *Emilius* Paulus cons. apud Liv. *Bel. Mac.* libro X. latrones appellat, qui fraude pace petita induciis datis per ipsum induciarum tempus contra ius gentium ad castra Romana oppugnanda iverunt. Et *Cicero* in Orat. contra Rullum Ligures duos vocat & agrestes, *Cato* fallaces, qui sæpe rebellant: Item Boii. Boiorum gentem universam, ait *Enropius* libr. quart., qui ejecto Italia Annibale, duce Amilcare Cremonam & Placentiam vastaverunt, Marcellus & Furius cons. igni ferroque vastantes propemodum neque ad nihilum deleverunt. Aliique *Cispini Galli*, item *Picentes*, *Lucani*, *Samnites*, *Vestini*, *Marsi*, *Peligni*, *Marrucini*, *Umbri*, ut *Livius* *Bel. Mac.* lib. LXXII. & LXXIV. passim & *Appianus* *Bel. Civili* lib. primo scribunt, unde sociale bellum est exortum. Samnites per centum annos cum Romanis conflixere, ut in Liv. *Bel. Pun.* libro tertio scribitur. De Samnitum autem perfidia & ignominia *Strabo* libro quinto inquit: *Samnites in perfidia adversus Romanos solis consistentes, à Sylla aliisque Romanis ducibus deleti sunt. Qui vero arma projecerunt ad millia tria, ut alii, quatuor in campo Martio ad ovilia coacti jugulati sunt.* Et *Livius*, referente *Floro* in *Epitome* lib. LXXXVIII. *Samnites soli Italicorum populorum arma non deposuerunt, eorum octo millia deditorum in via publica Sylla trucidavit.* Et *Augullinus* libro quinto de Civitate Dei; *Iam pacata Italia, multisque aliis nationibus Romano Imperio subjugatis, deletaque Carthagine, Picentes, Marsi, & Peligni post diuturnam sub Romano Imperio servitutem, in libertatem caput erigere tentaverunt, in quo bello Romanis summa visis, ubi duo consules, & alii nobilissimi senatores perierunt. Quintus ei annus finem dedit.* Multi externos hostes adversus Romanos concitarunt, ut Boii Gallos Transalpinos, & inde Annibalem, ut ostendi. *Etrusci*, ait *Livius* ab urbe condita libro quinto, à quibus *Romani* bellum Gallicum in se avorterant, cum viderent Gallos in agrum Romanum incursionem facere, & *Veios* praedium & spem ultimam Romani nominis oppugnare volentes, ingrati Romanos irridebant, eisque Romana clades ludibrio erant, ac luere penas. Rursus ait idem libro decimo, *Induciarum tempore bellum parant ac societatem cum Gallis hostibus ineunt, & adversus Romanos pugnant.* *Tarentini*, ait *Strabo*, *Cleonymum Lacedamonium adversus Romanos accivere.* Item & *Tarentini* ipsi, & *Campani*, & *Appuli*, & *Samnites*, & *Lucani*, & *Messapii* *Pyrrium* ex Græcia adversus Romanos acceriverunt. Quare plerisque Italiae populis ob voluntariam defectionem, infidelitatem,

& perfidiam in Romanos ignominiae nota iniusta est. Nam ut pecudes ad palum ligati, sub hasta & corona ut mancipia venditi, jugulati ut pecora, sub jugum ut boves missi fuere, ut in *Livio* scriptum legimus. *Samnites* enim nudi sub jugum missi, & eorum multi jugulati. *Tusci* & *Tarentini* venditi. *Volsci* sub jugum missi, sic & *Æquicoli*, ut *Val. Max.* lib. secundo auctor est. *Isri* sub corona venditi, & eorum quinque millia DCXXXIII. auctores belli, virgis cæsi, & securi percussi sunt. *Ligures* securi percussi, & eis *Posthumus* arma ademit; *Campani* catenati ut amentes, ad palum ligati ut pecudes, virgis cæsi & venditi ut mancipia, secuti percussi ut pecora, extra solum Romanum ut importuni pulsi, apertis privati ut rebelles & oblatinati, atque infidi. Rursus *Campani* omnes, *Atellanæ*, *Calatini*, & *Sabatini* Romano & Latino nomine privati sunt. Nil quidem tale de Brettis reliquisque *Calabris* ab aliquo prisco auctore scribitur. Ita ne merebant *Rhegini*, *Cauloniatæ*, *Locrenses*, ceterique illius oræ populi, qui *Pyrri* bello ob præclaram in Romanos fidem et mala, & à *Pyrro* ipso, & à scelerata Campana legione perpassi sunt? Et *Mamertini* Brettiorum, qui soli per se absque Rom. duce aut milite *Pyrro* ex Sicilia per *Mamertinum* agrum *Tarentum* euntes, opem *Tarentinis* adversus Romanos ferentibus cum decem millib. armatorum obviam facti, cum ipso conflixerunt? Et *Terinei*, quorum urbs ab *Annibale* solo æquata est? Rursus *Rhegini* & *Petelini*, qui ad ultimum in fide Romana permanentes mala plurima à *Pennis* pertulere? Et *Locrenses*, *Wibonienenses*, *Brettii*, ac demum utriusque Calabriae oræ populi omnes existente apud Placentiam *Annibale*, mala ingentia passi sunt, & soli sua sponte urbes muniebant, ut *Pennis* ipsis oblatarentur? Rursus *Rhegini*, quorum unus *Ibicus* ingenio & artificio suo magno adiumento Romanis in Gallico confictu fuit? *Crotoniatæ*, quorum urbs post longam obsidionem vi expugnata fuit, & *Pyrri* bello ingentem calamitatem perpassa est? licet *Livius* *Brettios* & aliquot Græcas urbes post *Cannensem* cladem cum aliis Italiae populis ad *Annibalem* descivisse scribat. *Thurini*, qui semel à Romanis data causa defecerunt, ipsi & alii ante annum voluntate ad eos redierunt, qui & omnium primi Romanos statua & aurea corona donarunt, ex qua *Ostavius Augustus* oriundus fuit? Merebant, inquam, hi, & alii *Calabri*, qui improvise adventu ab *Annibale* oppressi, non fide, sed metu ab eo detinebantur, qui sponte vel existente in Italia *Annibale* ad Romanos redire, & si quid erroris patraverunt, in partem venire, atque *Lucani*, *Hirpini*, & *Volscenses* à consule recepti sunt, ut *horarii* & *liatores* essent? Quos *Romani* & *socios* & *cives* suos esse voluerunt. Siquidem *Livius* ab urbe condita libro nono, inter alios Italiae populos, quos *Alexander magnus*, si in Italiam Romanis bellum illaturus venisset, aut *socios* validos Romanis, aut bello fractos invenisset, *Thurinos* omnemque Græcorum inferi maris oram scribit. Cumque nullibi scriptum legatur

Thurios

Thurios Græcamque Calabriæ oram ad eam A diu bellum adversus Romanos gessere? An
diem bellum cum Romanis gessisse, restat,
ut Thurini & alii illius regionis populi va-
lidi socii cum Romanis dicantur. Et libro
quarto Bel. Pun. Annonem, ut ostendi, Græ-
cas urbes in Romanorum societate manen-
tes tentasse scribit. Et lib. 5. I. Pomponium
temeritatis insimulat, quod in agro Brettio
sociis infidus damnosusque fuerit. Et lib. 6.
D. Quintius à sociis, Rheginisque debitas exe-
git naves, & circa Crotonam, Sybarimque
suppleverat remigio naves. Postea vero quàm B
Brettii Calabrique reliqui omnes ad Roma-
nos, anno scilicet quarto, ut ostendi, ante
Annibalis ex Italia recessum, redierunt,
Romani ipsos pro sociis, ut antea habue-
runt, & milites scripserunt. *Livius* enim
Bel. Pun. lib. 9. scribit legatis Locrensiū
in senatu de Plemio querentibus quiddam
spoliasset, responsum fuisse, Senatum po-
pulumque Romanum eos viros bonos, so-
ciosque, & amicos appellari velle, & lib.
XI. II. ab urbe condita: Q. Fulvius Flaccus,
qui Crotone Junonis templum detegit; in Se-
natu increpitus est, quod sociorum templum
detegisset. Et rursus lib. eod. Lucretius ius-
sus ab sociis ex fœdere acceptis navibus ad
Cephaleniam classi occurrere, ab Rheginis
trixem una, à Locrensis duabus, ab Vi-
tib. quatuor; & bellitia, Ac lib. 5. Stipen-
dium navesque Romanos ab Rheginis ex fœ-
dere accepisse scribit. Et lib. 6. C. *Livius præ-*
fatus Romanæ classis ab Rheginis, Locrisque
& eiusdem iuris sociis debitas exegit naves.
Cæsar, bell. civ. lib. 1. Cato naves novas ci-
vitatibus imperabat in *Lucanis Brettisque*
per legatos suos. Thurini, ut dixi, Roma-
nis fœdere & societate coniuncti erant, &
omnium primi Romanos statua & aurea co-
rona donarunt. Cumque sæpe tota Italia
militum delectus habitus sit Senatus con-
sulto, & interim rep. in extremo periculo
posita sublati vacationibus, ut *Appianus*, &
Livius, & *Cicero*, & *Cæsar* vulgo scribunt,
quis neget huiusmodi delectum in Calabria,
quæ non modica Italiæ pars est, & ubi gens E
admodum fortis & ad bellicos labores apta
viget, fuisse habitum? Jam verò *Livius* lib.
XXIV. ait consules delectum habere insti-
tuerunt, & ad novas scribendas in Brettios
legiones, & in cæterorum (ita n. iussi à Se-
natu erant) exercituum supplementum. Ergo
ne ex omnib. Italis soli Calabri Brettique
bellicosi homines, ac robore præstantes à Ro-
manâ militiâ repellendi erant? Quibus igitur
ex Italis magis quàm Calabris bellicis
in reb. fidendum erat? Apulis fortasse, quos F
Silius fallaces armis appellat? *Lucanis* &
Messapiis, qui unâ cum Campanis & Samni-
tibus Pyrrhum regem abusque Epiro in Ita-
liam contra Romanos accivere? An Cam-
panis infidis & Romano nomini infestissimis,
qui ex Cispadanis primi ad Annibalem de-
ficientes ipsum ad opprimendos Romanos vo-
cavere, & ad oppugnandam Romam misere,
eamque incendere tentaverunt? Quos Ro-
mam ingredi consul minimè tutum cense-
bat, & idcirco eos mœnibus inclusos tene-
bat? An Samnitibus, qui vel longe post
pulso Italia Annibale in perfidia manentes

diu bellum adversus Romanos gessere? An
Tuscis perpetuis Romano nomini hostibus,
qui præter cætera, induciarum tempore bel-
lum Romanis paraverunt & fœdus cum Gal-
lis inierunt? Et quos Tarchon eorum Rex
apud Virg. lib. XI. impudentes, quod nun-
quam doleant, hoc est, nunquam se sceleris
pœniteat: item timidos, inertes, igna-
vosque, & imbelles vocat, quod magnam
ipsorum turmam Camilla Volscorum Regina
parva manu, parvoque negotio profligavit:
& inertiae, ac luxuriæ, ac gulæ additos his
verbis objurgat; imò verò Virg. ipse sub
Tarchontis persona eorum vitam describit:

Quis metus o nunquam dolit arido semper inertes
Tyrreni, quæ tanta animis ignavia venit?
Femina pulsantes agit, atq; hac agmina vertit?
Quo ferru, quidve hæc garitis tela irrita dextris?
At non in Venerem segnes, no Turnaque bella,
Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Expectare dapes, & plena pocula mensæ.
Hic amor, hoc studiū, dū sacra secundus aruspex
Nunciat, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.

An Liguribus, qui & ipsi, ut dixi, vel
induciarum tempore castra Romana oppu-
gnarunt? Quos consul latrones, & Cato in
Orig. fallaces vocant, Et Virg. lib. XI. eos
vanos, elatos, superbos, fallaces, & lubri-
cos, id est, inconstantes his verbis appellat:

Vane Ligur frustra que animis elato superbis,
Nequiquam patrias tentasti lubricus artes,
Nec fraus te incolunt fallaci porferet Auno.

An Cisalpinis Gallis, Boiis præsertim, qui
cum Insubribus Transalpinos Gallos, & in-
de primi ad Annibalem desciscientes ipsum
in Italiam adversus Romanos accersere? quo-
rum corpora, ut in *Livio* legitur, magna
magis, quàm firma esse, item emollita ac
fluida & intolerantissima, humori & frigori
assueta, tum æstu & angore vexata: quorum
prælia, præter prima, minus quam fœmi-
narum esse experientia deprehensum erat:
quos tandem Romani Italia ejecerunt? *Quin-*
etiam Romani multas Colonias in Calabria
deduxere, quot in nulla alia Italiæ regione
deduxæ sunt, ut *Templam*, *Hipponium*,
Crotonem, *Rhegium*, *Scyllaceum*, *Peteliam*,
Cosam, aliasque in agro Thurino, & Bret-
tio, Item *Rhegium* & *Thurium* municipia
fuerunt populi Rom. aliæque urbes, ut *Cicero*
in oratione pro *Planco* insinuat, ubi sic ait:
Iter à Vibono Brundisium terra petere consen-
di, cum omnia illa municipia, quæ sunt à
Vibone Brundisium, in fide mea iudices essent,
tunc iter tutum multis militibus magno
cum suo matu mihi præstiterunt. Fuit liqui-
dè *Cicero* totius Calabriæ patronus, ut
ipse hic innuit. Et lib. secundo de leg. Lo-
crenses clientes suos vocat. Fuit enim apud
Romanos mos, ut socii P. R. in clientelam
sefe darent Romanis proceribus, qui eos si-
bi adoptabant, non solum publicè, sed etiam
privatim. Municipales autem honoribus &
magistratibus populi Romani fungebantur, &
suis moribus & legibus utebantur. De qui-
bus & de Colonis plura *Gellius* libro sexto,

Calabriæ etiam oppida Romanis societate coniuncta, civitate Romana donata sunt, sicut & alia Italiæ oppida societate Romanis coniuncta, ut Cicero in oratione pro L. Cornelio Balbo scribit. Qui ait: *Legi Julia civitas Romana est sociis & Latinis data*. Et Plinius libro XXXVI. de Praxitele loquens inquit: *Hic in Græcia Italia ora natus, & civitate Romana donatus cum iis oppidis*. Donati autem civitate cives Romani erant, & civium iura habebant. Unde L. Posthumius Tensanus Romæ prætor fuit, & Q. Manilius Thurinus ædilis plebis, & inde prætor. Honestaverunt quoque, ac decorarunt Romani Calabriam ingentium sumptuum ædificiis. Nam præter cætera Hipponi pro statua araque Proserpinæ reficienda DCCCLXX. M. XC HS, hoc est, vigintinovem millia nummorum aureorum, & duos cum dimidio supra ducentos expendere. Proinde satis abunde ostensum est, non Brettios reliquosque Calabros primos ad Annibalem descivisse, sed Boios & Campanos; Brettias vero Græcæque Calabriæ urbes in fide & societate Romana manentes ex improvviso ab Annibale oppressas, vi ac metu tentas, brevi ultrò longe antequam Annibal ex Italia excessit, ad Romanos rediisse, & unquam amplius ab eis defecisse, & siquid erratum fuerat, ipsis à consule ignotum fuisse, & ab eis, quibus parcitum est, Romanos ob eam ipsam culpam pœnas exegisse asserere quis audet? Senatum Romanum ipsos socios, & amicos habuisse, milites scripsisse, Romana civitate donasse, Colonias in Calabria deduxisse, jus municipii ipsis impertivisse. Cum igitur sic se res habeat, Gellii textum à perveris depravatum fuisse, & non Brettios sed Boios, seu Boianos, & Baianos, & Campanos Lorariorum & lictorum officiis fuisse additos liquidò constat. Decuit enim, ut qui agresti & incitatissimo odio in Romanos exteræ gentes adversus eos excitaverunt; primi ad ipsas defecerunt, & perfidia in ea defectione quandiu licuit perstiterunt, ac sæpe rebellaverunt, quive ad palum ligati, virgis cæsi, & vineti ac catenati, & securi percussi sunt, hi lorariorum & lictorum officiis assignarentur, qui fontes noxiosque sui similes vincirent, virgis cederent, & securi percuterent, quæ in se ipsis experti fuerant. Quare quicquid contumeliæ in priscis auctoribus, Brettiiis aliis, que Calabria attributum legitur, à falsarum maledicentissimis obtrectatoribus adscriptum, aut immutatum esse hærendum non est. Ab his præsertim, quibus ob in Romanos odium & perfidiam ignominie nota est inusta. Arbitrantes huiusmodi homines eam sua in alios maledicentia dilui posse. Nam quod Silius libro undecimo dicat: *Brutius ambiguus, fallax mox Appulus armis*. Brutius ambiguus scilicet fortuna: Appulus fallax armis. Id quod non vidit lusciosus vulgaris scriptor Leander, qui quoddam Latine scribere nescisset ingens volumen conviciis & mendaciis refertum sibi sui que similibus dignum scripsit. Videat nunc eruditus, & pius lector obtrectatorum, ac detractorum malignitatem & perversitatem, sitque æquus

judex. In bellis autem civilibus Calabria universa Cæsaris partibus studuit, ut in commentariis eius, & in Appiano liquet. Ac subinde Octavio favit uti ea oriundo, ut in Appiano constat. Quæ regio cum plurima damna à Q. Pompeio accepisset; Octavius ad Brettiorum maritimam oram, quam Pompeius diripuerat, milites pro custodia misit, ut idem App. bel. civ. libro quinto prodit. Ac sæpenumero ipse Hipponium ac Rhegium se conferebat, & interdum ob securitatem præter Locros Rhegium pedester uno famulo comite meabat, ut Suet. tradit. Et quanquam, ut reliqua prosequamur, omnium eruditorum ac prudentium sententia propalam sit, Europam & habitatoribus & rebus Africa atque Asia nobiliorem ac præstantiorem esse, quia tamen Trojana Asia à Marone in Juliiæ familiæ gratiam celebratur, ostendendum est etiam plures Trojanorum, qui cum Ænea, quem ex Latio oriundum in libro de æternitate urbis demonstravimus, in Italiam contenderunt, in Calabria confedisse. Ait enim Dionysius Halicar, lib. primo, *Qui vero cum Ænea erant non unum in locum omnes Italiæ descenderunt, sed alii cum pluribus navibus, ad Japigis arces advehi sunt, qui tunc campus Salentinus dicebatur. Reliqui vero juxta Athenæum, quod & obviam Æneas habuit, ascendens in Italiam. Hic autem locus est promontorium, & in eo statio æstiva, quæ ex illo portus Venetis vocatur. Præternavigaverunt autem usque ad fretum manu tenentes Italiam, & in eis locis etiam vestigia relinquentes adventus sui, cum alia, tum pateram æneam in templo Junonis, scriptura vetere demonstrantem Ænea nomen donantis deam*. Item Strabo libro sexto, & Licophron in Alexandra scribunt Trojanas mulieres captivas juxta Sybarim, & Neæthum flumen Crotonis Græcorum naves incendiisse, quæ ex re Græcos cum Trojanis & viris & mulieribus captivis ibi mansisse coactos fuisse: Trojanosque alios multos ibidem confedisse, ut suis locis ostendimus. Sunt Calabri, absit verbo invidia, suopte ingenio benignitate præditi, atque erga omnes hospitales. Erga Deum, ac cæcilas religionem, ac pietate affecti, ut minime ab Arcadibus, qui in Calabria confedere, & ab Atheniensibus qui complura illic oppida contruxerunt, aut Colonias deduxerunt, & à Romanis, qui multas ibidem Latini sanguinis Colonias deduxerunt, degeneres videantur. Vigent insuper in Calabria vegeta fervidaque ingenia, gubernandæ reip. virtutem, seu bonarum artium jurisque scientiam proposueris, seu etiam in re militari robur & animorum promptitudinem, Calabri anno à Christo nato M. LXX. Roberto Guiscardo duce Lucaniam, Apuliam, Campaniam, & Samnium, quæ nunc una appellatione regnum Siciliae citra Phærum dicitur, quoddam Calabriae pars circum Rhegium Sicilia quondam dicta sit, Roberto ipsi subegerunt. Quare & ob id, & quoddam Calabria & antiquitate & rerum omnium copia, ac varietate aliis superscriptis regionibus nobilior sit, regis filius major natus Calabriae dux appellatur, ac patri in regno sufficitur, Christi

si autem fidem Calabri Italicorum primi, Romanis exceptis, sunt complexi, Paulo Apostolo Rhegii concionante. Qui ut in gestis Apostolorum scriptum est, ex Judæa in Italiam tendens, Rhegium pervenit, quinto & vigesimo anno à passione Christi. Atque illic diem unum commoratus, Deique verba faciens, Rheginos ad Christi pietatem, ac fidem traxit, & Stephanum ibi Archiepiscopum ordinavit, reliquitque. Stephanus autem ipse circumvicinos populos ad Christi fidem convertit, & Episcopos ac Sacerdotes ordinavit. Qui aliquot post annos cum Sueræ Episcopo, atque aliis & viris & mulieribus, ut suo loco dicemus, obiit martyr. Hinc Rheginus Archiepiscopus in generalibus conciliis post Romanum Pont. sive eius legatum semper primum locum obtinuit. Quare permultos utriusque sexus, & omnis ætatis sanctos viros & martyres, & confesores, Virginesque atque viduas ex Calabria extitisse opinandum est: sed Scriptorum incuria, aut fortasse dolo derelictos, aut aliis provinciis, & præsertim Calabriae finitimis attributos. Atque ita fit, ut certi maligni ac perversi homines sua suorumque civium aut aliorum probra & ignominias (tanta est horum in Calabrum nomen iniquitas & invidia) malignè ac perperam Calabriae adscribant: Contra vero Calabram gloriam clarosque & doctrina & sanctitate Calabros viros suis, aut aliorum regionibus ac civitatibus tribuunt, Cassiodorum Calabrum hominem in Apuliam, divum Thomam cognomine Aquinum itidem Calabrum hominem in Fren-tanos Samnii partem, Stesichorum poetam Calabrum & ipsum hominem in Siciliam insulam, Augustinum Niphum Calabrum quoque hominem Sinuessam repetunt. Raphael Volaterranus divum Franciscum Paulitanum Siculum scribit. Franciscus Mauronicus homo Sculus in martyrologio ubi septem martyres minoritæ Calabri homines, pro Christi fide occubuerint scribit, sed cuiates fuerint, subicit. Beatum Phantinum Calabrum hominem quasi Julia lege repetit Syracusas. Quidam, qui veteres Latinos auctores emendare exultantur, in tertio Ciceronis de Orat. libro locum quendam secus atque res est legunt. Nam cum Philolaus Architam doctrinis instituisse, locum illum immutarunt, quasi Architas Philolaum instituerit. Cum ibi Cicero primo rectum, inde obliquum casum, id est, primo præceptorem, inde discipulum ponat, sic: Lysias Epaminondam. Xenophon Agesilaum, Philolaus Architam, Pythagoras Italiae Græciam. Fuit quidem Philolaus Pythagoræ auditor, Architas vero Platonis tempore, qui Pythagoram non vidit. Alii sive errore & incuria, sive quia sola Calabria initio Sicilia, & magna Græcia, & Italia dicta est (unde etiamnum rex, qui Calabriae & Trinacriæ insulæ, quæ nunc Sicilia dicitur, dominatur, utriusque Siciliae citra & ultra Pharus rex cognominatur: Et Innocentius tertius ad Consentinum Episcopum scribens Consentiam Ecclesiam unam ex antiquioribus Ecclesiis regni Siciliae esse ait;) res urbesque Calabras, necnon Calabros etiam & doctrina & sanctitate, & di-

gnitate claros homines patrium solum reticentes confusè, & indistinctè, aut sub Sicilia, aut sub Græciæ, aut sub Italiae nomine scribunt. Cæterum nequaquam quidem rectè, nam nemo sua propria laude est fraudandus, sed unicuique regioni, civitati, pago, homini, sua propria laus omni simultate atque invidia posthabita est tribuenda. Et ubi Siculi ex Calabria exacti in Trinacriam transmissere, eaque Sicilia dici coæpta est, & Italiae nomen ex Calabria Alpes usque manavit, & Calabria quibusdam locis exceptis, Latina facta est, neutiquam amplius Calabriae res confusè & indistinctè, urbis ac loci nomine sublato sub Sicilia, & Græciæ, & Italiae nomine scribendæ sunt. Stephanus Bizantius in libro de urbibus Mistiam Calabriae urbem Samnii esse dicit: Scylleum vero & Metaurum, & Lagariam, & Prostropeam Calabras urbes, Siculos scribit. Multas insuper alias Calabriae urbes, ut Acram, Crimissam, Macallam, Morgetiam, Petelliam, Sybarim, Taurianum, Temesam, Terinam, Reatium confusè & indistinctè Italiae urbes scribit. Item quidam Leonem secundum, & Agathonem, & Stephanum tertium sive quartum Romanos Pontifices, Calabros homines, Siculos scribunt. Joannem XVI. sive XVII. Romanum Pontificem gente Calabrum, patria Rossanensem, lingua Græcum hominem, Græcum gente fuisse omnes perhibent: sed ex qua Græcia, orientali, an occidentali, idest ex Calabria, & ex quo oppido is fuerit, elucidat nemo eorum, qui vitas Romanorum Pontificum scribunt. Cum, ut ostendi, Calabria à Græcis habitata magna Græcia appellata fuerit, & Rossanensis Ecclesia ab hinc paucos annos Latina facta est. Exstant etiamnum in Calabria divi Basilii & virorum & mulierum cœnobita pleraque, qui mysteria Græco sermone, ac ritu peragunt. Quinetiam oppida sunt non pauca Græca, & in horum agris pagi complures Græci, & oppidani utraque lingua Græca & Latina utuntur, sacerdotes vero rem divinam Græca lingua Græcove ritu faciunt. Quare haud dubio censendum est, & Telesphorum, & Dionysium monachos, & Antherium, & Zosimum, & Joannem Sextum, & Zachariam Romanos Pontifices, lingua Græcos homines: quorum patrium solum Scriptores sive per ignorantiam, sive potius per malitiam subticent, occidentales Græcos, id est Calabros fuisse. Utique credibilius est Græcos Calabros, utpotè in Italia natos, quorum vita & doctrina nota erat Romanis, potius Romanos Pontifices eligi, quàm Græcos orientales in longinquis partibus ortos, ut jam de Philolao Rossanensi homine lingua Græco Joanne XVI. sive XVII. dicto accidit. Græciæ orientalis, & ulterioris Siciliae, hoc est Trinacriæ res memoratu dignas apertè & distinctè scribunt Calabriae vero non item. Adde quod nec desunt, qui libros etiam à Calabria eruditis viris compositos sibi attribuentes, nomine suo foras dederunt. Cum itaque, ut unde digressa est, redeat oratio, Calabria à Paulo Apostolo ad Christum conversa sit, & à conversione sua usque ad Constantini & Silve-

stri tempora anni propemodum trecenti fluxerint, & Imperatorum sævitia in Christicolas ubique efferbuerit, qui fieri potuit, ut soli Calabri hanc rabiem effugerent, impunesque essent, & qui in Calabria commorabantur, & qui in urbe, aliisque locis reperiiebantur? Quare opinari, imo credere licet, permultos Calabros utriusque sexus, & omnis ætatis & ordinis ob Christi fidem mortis subisse sententiam, sed, ut dixi, aut scribi omitti sunt, aut aliis provinciis attributi. Jamvero statim à suæ conversionis primordiis persecutionis rabiem perpeffa est. Nam ut suo loco ostendamus, Stephanus à Paulo Apostolo Rhegii constitutus Episcopus cum aliis quibusdam eadem die pro Christi fide necati sunt. Et in Martyrologio Caroli magni XVIII. Kal. Octob. legitur: Apud Calabriam Sanctorum martyrum Scantorii, Viatoris, & Dominicæ eorum matris, quorum corpora in æde Episcopali Marci urbis quiescunt. Et nudius tertius, ut sic dicam, divi Francisci Assisini ævo septem Calabrie ejusdem Francisci cœnobitæ martyrii palmam adepti sunt. Cumque etiam Romani præfules à Lino ad usque Silvestrum tot Episcopos, presbyteros & diaconos ordinaverint, eosque ad diversa Italiæ loca miserint, quis neget horum aliquos fuisse Calabros, quosdamque in Calabriam, quæ non modica Italiæ pars est, misisse? Jam vero universæ ecclesiæ à Constantino pace reddita, Nicenæ primæ universali synodo ipsius Constantini & Silvestri tempore celebratæ adfuit præfens Marcus Episcopus Calabriæ, utique Rheginus, solus ex tota Italia, Victore & Vincentio Romanis presbyteris exceptis, qui gessere vices Papæ unâ cum Marco ipso præfule Rhegino. Et deinceps aliis synodis sub Julio primo, Sixto, Hilario, Felice, & Symmacho Romanis Pontificibus celebratis, Episcopi Calabrie plerique, quod ostendam, interfuerunt. Qui non à Sylvestro vel à Julio primo consecrati & ordinati fuere, sed ab aliis ante Sylvestrum ipsum, Agatho Romanus Pont. Calaber duos conterraneos suos Episcopos, Joannem Rheginum & Abundantium Paternensem Constantinopolim ad synodum misit, qui unâ cum Joanne Episcopo Portuensi vices suas gererent. Sunt nunc in Calabria sedes Episcopales quatuor & viginti, metropolitana Rhegina est. Olim plures fuere, nam Amanthea, Hipponium, Taurianum, Stilum, Tabernæ, Episcopales sedes fuerunt. Fuit præterea Calabria quondam altera Egyptus Monachorum, Monialiumque, & parens & nutrix sanctorum Basilii, Benedicti, & Bernardi, quorum adhuc templædesque passim videntur, quæ Monachis ejus (heu tempora) in secularium libidinem ac delicias pervenere; quædam femidiruta & vepribus obdusa cernuntur, ex quibus plerique sanctissimi viri, ac mulieres extiterunt. Referta est & modo Calabria divi Augustini, & Francisci Assisini, & Francisci Paulitani, & Dominici Monachorum cœnobiis. Sunt quoque in plerisque Calabriæ templis multorum Sanctorum reliquiæ. De qua Joannes Joachimus Abbas ita scatur in Esaiam: *Nazareth non in marisima, sed in montanis posita*

*Galilæa cum Calabria montuosa concordat in spiritu, ut sicut ibi ad virginem dirigatur angelus Luca primo, sic ad religionem Cisterciæ doctor angelicus dirigatur. Nec defuerunt, qui eremiticam vitam ducentes sanctitate floruerint. Qui etsi nunc modo ignoti sint, quiddam eorum cognitio ad nos, præter unum Telesphorum, non pervenerit, Deo tamen, cui omnia patent, noti sunt, & æterna vita fruuntur. Nuper autem octo eremitarum Calabrorum, qui eodem tempore fuere, apud me fama percrebuit. Quorum nomina sunt hæc, Hilario, Nicolaus Græcus (non modo enim ab oppidis, vicisque, verum etiam à regionibus cognomina sumuntur, manantque ad posteros) Rinaldus, Franchus, aliorum trium nomina me latent. Horum magister & ductor fuit Hilario, qui cum septem aliis ex Calabria abiens in Samnium contendit, atque in valle Aventina in Frentanis, in loco, cui *Plata* est nomen, secundum Casulum & Lamam castella consedit, ibique eremiticam vitam degentes Deo servierunt. Mortuo autem Hilario unoquoque eorum ob humilitatem aliis præesse renuente, convenerunt, ut singuli lancem suam ligneam in fontem conicerent, & is, in cuius lancem piscis ingrederetur, aliorum gubernacula suscepisset. Lancibus autem, prius tamen exorato Deo, in fontem coniectis, protinus Dei nutu piscis in lancem Nicolai subiit; tum ille Dei numen agnoscens regendi alios munus obivit. Excessit è vita centum annos agens Eugenio quarto Pontifice, Eius corpus Vardagrelæ jacet miraculis fulgens, Eius festum agitur sept. Idus Augusti, Corpus beati Rinaldi quiescit Falascoli, ejus festum agitur Nonis Maii, Corpus beati Franchi jacet Francavillæ, ejus festum agitur eodem die. Corpus beati Falci jacet Palenæ. Hæc antiphona à sacerdotibus illis canitur, *O proles Calabria, splendor septem syderum, novum Vardagrelæ decus nobile depositum, fero jubar gratia, Christi beneficium, ne breve venia tempus inane defluat. Anno domini DCCCCVIII.* Anastasii tertii tempore Patricius Leonis Constantinopolitani Imperatoris dux Italiam ingressus, se omnia brevi everfurum minabatur, ni Leoni Imperatori properè obtemperarent. Sed à Landulpho Beneventanorum principe ingenti prælio superatus fuit. Quocirca Græci Agarenos in Italiam accersunt, qui Calabriam, Lucaniam, Apuliam anno à Virgineo partu DCCCCI. vastarunt, atque inde moventes urbi Romæ exitium se illaturos minabantur, qui à Joanne undecimo superati, loca omnia fermè, quæ in littore Italico obtinebant, incenderunt. Quam vastitatem beatus Nilus, divinæ mentis instinctu prælagivit. Inde Otho secundus Joannis quartidecimi tempore Agarenos, Consentia recepta, cæcidit, & Græcos, qui cum Mauris sædus inierant magnis præliis attrivit, atque eos omnes ferè ex Calabria & Apulia ejecit. Quia Nicephorus Constantinopolitanus Imperator filiam ei pactam in matrimonium tradere negabat. Postea Benedicti septimi tempore Otho ipse magno exercitu comparato contra Basilium & Constantinum Imperatores Græcos,*

cos, qui Calabriam occupaverant, apud Bafentum amnem iuxta Consentiam à Græcis superatus, scapha salutem sibi fuga comparavit: Anno post Christum M, LXXVI, de novo Græci & Cretenfes Mauri & Pœni inita societate, ac comparato exercitu ingenti, classe, adjutoribus Siculis, Calabriam, Lucaniam, & Apuliam depopulati sunt, præter Rhegium, & Scyllaceum, quas urbes expugnare non potuerunt. Quos Guilelmus Tancredus filius, sive, ut alii, Robertus ejus filius, frater Rogerii, Sergii quarti Rom. Pont. tempore, Mauros, Pœnosque etiam Græcos ex Calabria exegit, præter sacerdotes Græcos, Et à Nicolao secundo rex Sipontis, & ultra Pharus appellatus est, Utuntur Calabri in vernaculo sermone Latina lingua, quam à Latinis ed à senatu missis didicerunt: quamquam pleraque adhuc Græca vocabula retineant, nonnullaque Græca oppida, ut dixi, in ea, pagique Græci sint. Et præter ea Latina vocabula, quæ toti nunc Italiæ communia sunt, multis aliis Calabri utuntur, quæ nullibi, quod sciam, Latio excepto, in usu sunt. Utunturque Calabri verborum temporibus proprie ut à Latinis didicerunt. Quare si Boccacius Florentinus Latinam & Græcam linguam probè calluisset, nunquam dixisset Calabros Teutonice loqui, agnovissetque Tuscos suos pessimè omnium Italorum Latiali lingua abuti, ac semibarbare loqui. Seryatur alicubi in Calabria priscus Latinus legendi mortuos ritus, ubi præfica in funere pretio conducta aliis ad nautias canendas & lamentabilem cantum, ejulatumque modum dat; Inferiis vero peractis, mortui consanguinei & affines eduliis comportatis, defuncti domi una vescuntur. Licet temerarius quidam bonarum literarum & historiarum nescius morem hunc irrideat. Mulieres Calabræ suapte natura virtutis gratia & quod a quæ nobiles sint & innoxie, sunt abstemie. Probro datur eis si vinum gustent, nisi vetula sit, aut puerpera. Quamvis Alcinous Siculus, *Athenæo* libro 10. referente, fabulosem quippiam hac de re scribat, & Herculi assignet, quod ob negatum sibi à muliere quadam vinosa secundum Crotonem vinum, mulieribus vini usum interdixerit. Anno à Christi natali M. D. LV. Franciscus Gallorum rex fuimet ac Christianæ pietatis oblitus, cum Turcarum tyranno adversus Carolum quintum Cæsarem societatem iniiit, & ejus classem à *Byzantio* accivit, quæ omnia Calabriæ, & Lucaniæ maritima oppida diripuit, & magnam utriusque sexus, & omnis ætatis manum captivam duxit. Franciscum rebus humanis exemptum imitatus est Henricus ejus filius, qui & ipse cum eodem tyranno paternam societatem renovans, illius classem in Italiam accersivit, quæ rursus cuncta Calabriæ & Lucaniæ maritima oppida direptioni & igni tradidit, & reliquos oppidanos captivos duxit. Ob quod facinus paulo post Lutherana hæresi Gallia infecta, semet cladibus & direptionibus vexavit. Nunc reliquum est, ut de ejus ubertate aliquid dicamus. Equidem regionem cum regione conferendo, omnium Italiæ regionum, ablit verbo invidia, est Calabria optima, Nam præter vetustatis nobi-

lilitatem, qua, ut palam est, omnes Italiæ regiones, Latio fortasse excepto, excellit, regionis præstantia, fecunditas, ac bonitas ex ipso nomine percipi potest; à calo enim, ut alias dixi, idest bono, & brya scaturio est dicta, quodd bonis omnibus scaturiat. Et, ut Herodotus libro primo ait: *Nec una regio cuncta sibi ipsi suppeditat, sed aliud habens, alio indiget, quæ tamen habet plurima, ea est optima.* Et Dionysius Halicar. *Eam regionem optimam esse dicit, quæ quicquid vitæ mortalium est necessarium gignit, sibi que per se satis est, nec multum adventitiis bonis indiget,* hanc solam Italiam esse asserit. Hæc ergo ratione omnium Italiæ regionum Calabriam optimam esse dico, Nam, ut retuli, quicquid mortalibus est necessarium terra ipsa per se felix abunde gignit, nullisque adscititiis bonis eget, sed per se sibi met suppetit. Quinetiam multa foras emittit, & quidem neque Messana sine Calabro comineatu vivere possunt; multaque in ea proveniunt ac sunt, quæ pertinent ad ornatum. Est quippe univertum Calabrum solum feix & amœnum, non stagnis impeditum, sed liberum & herbidum pabulis accomodatum, ubi Cerealium inaudita fecunditas viget, & vivi ac perspicui fontes emanant. Tellus pulla est, de bonitate in libro de laudibus Italiæ Plinii auctoritate diximus. Et ut singula recenseam, sunt Calabria arva pingua, & feraces campi, ubi cernere est simul & mirari quam grandes segetes noyales, & campi ipsi roscidi emittant, Montes in eis sunt frugiferi: & aprici pinguesque colles frugibus, vitibus, arboribusque impendio apti, ac benigno ventorum afflatui expoliti, valles amœnæ & frugales, extant & amœna opacave nemora, singulari quadam voluptate conferta spirantibus usquequaque undique suavissimis auris; pascua item pabulaque ibi florentissima sunt, teneris herbis floribusque virentia, perennibus rivis irrigata. Ac, præter cætera, provenit ibi sponte sua Medicæ herbæ ingens copia, qua armenta gregesque saginantur. Quam herbam è Media in Italiam advectam quidam astruunt, sed nempe in Calabria, & præsertim orientali tractu multis locis, quæ nunquam vomeres sentire, neque ligones sarculave, ultro nascitur locis argillosis. Quare opinandum est, cum è Media allata est in Latium, ignotum fuisse Romanis in Calabria nasci. Habet ad hoc Calabria munificas ac pulcherrimas silvas tum optimæ picis & resinæ ac terebinthinæ feraces, tum proceris omnis generis arboribus & aquis frigidis refertas, & ad domorum tigna, reliquave utensilia, & ad navium fabricam aptas, ac venationi satis commodas, præstant enim cubilia feris. Habet & passim glandiferas silvas ad porcos alendos adeo commodas. Sunt enim glandiferæ arbores, ait Plin. quercus bigena, harum altera lati folia dicitur ab effectu, *farnam* vocant: robur, ilex bigena, harum altera parva est, & cocum fert, æsculus, fagus, cerrus, ægylops, *corylam* vocant; hemeris & haliphleos, ferunt glandiferæ arbores, ait idem, Agaricum: fungus est candidus, odoratus, nocte relucens, nascitur in Calabria è quercu aculea.

leatis spiculis, sed tenellis erinacei modo ob-
ductus, *arnacem* vocant accolæ, quo in cibo
utuntur: in Subalpina Italia & in Carnis sive
Japidia legitur ex Larice; arbor est altissima,
montes amat, foliis Pini similibus, quæ non
decidunt; fert & resinam, decerpunt illum
mense Augusto vel Sept. cum triennio in ar-
bore steterit, & sit optimus. Nascitur sub
ramorum truncis pediculo innixus, atque ed
melius, quo arbor vetustior. Siccatur Sole,
& decorticatur. Habet præterea Calabria vul-
go *castaneta* & ad mortalium usum, & ad por-
cos alendos opportuna. Adde & nobilium her-
barum ad morbos pellendos copiam, prove-
niunt & passim sponte nobiles plantæ, ut plata-
nus, vitex, terebinthus, oleander, siliqua Sylve-
stris, arbutus. Item crocus Sylvestris, rubea tin-
ctoria, glycyrrhiza, id est radix dulcis, tube-
ra. Nec desunt tepentium calidarumque sca-
turigines aquarum morbis curandis opportu-
næ. Frigidorum quoque laticum dulcium,
levium, & innoxiorum scatebræ, perspicuæ-
que passim erumpunt, quas parens ipsa na-
tura ad incolarum commoditatem & salutem
comparavit. Effluunt & multis locis fontes
falsam aquam manantes, ex qua fit muries.
Irrigatur & tota Calabria regio innumeris
propè simul parvis simul magnis fluminibus,
& his persculentis. Quorum quidam ad mor-
bos depellendos alioque insignes effectus sunt
commodi. Mare quoque Calabrum ex utro-
que latere piscosum est, variis clarisque pi-
scibus tum tynnis, xiphiis, & murænis
fecundum. Ubi multis locis corallium opti-
mum album & rubeum nascitur. Venatio
ibi & aucupium nobiles sunt & variæ: nam
multigenæ quadrupedes stabulantur, & ali-
tes nidificant, ut apri, cervi, capræ, lepo-
res, vulpes, lynces, lutræ, sciuri, martes,
meles, viveræ, istrices, erinacei, testudi-
nes, tum aquaticæ, tum terrestres, glires;
ex alitibus phasian, externæ, perdices, co-
turnices, rusticulæ, gallinagines palumbi,
phassæ, cornices, turtures, turdi, merulæ,
sicedulæ, & aliæ parvæ aves, & accipitrum
genera plura, item aquaticæ aves, & præ-
fertim ardæ. Nec caret armentis, gregibus-
que. Quam rem Varro rei rust. libro secun-
do commemorans inquit: *nobiles pecuariae
in Brettis habentur*. Equi præterea peropti-
mi ibi generantur eximie pernicitatis & ma-
gno, quorum armenta multis locis existunt.
Metallis olim nequaquam caruit, & in præ-
sens eisdem exuberat, cum sit sanè tota me-
tallifera, ubi aurum, argentum, ferrum,
sal fossile, marmor, alabastrites, chrystallus,
pyritides, id est marchasita, gypsoria gene-
ra; synopes, sive ut alii, minium, rubrica
frabilis, chalcanthum, bolum, alumen, sul-
phur, aetites, hamatites, gagates, magne-
sia. *Magnetis*, ait Plinius libro trigelimo
sexto, *genera quinque sunt. Quintum in Ma-
gnesia nascitur, rufus est, & niger, nec at-
trahens ferrum*. Item berillus, smirni pumex,
cos, silex, cos aquaria & olearia, lapis mo-
laris, olearius, & frumentarius, lapis obli-
dianus, lapis quo pictores imagines inum-
brant, lapis specularis, lapis phrygius, la-
pis ophites, lapis sive color cyaneus. Sunt,
qui amianthum in Calabria secundum salis

fodinam nasci tradunt, sed mihi compertum
non est. Honestatur insuper Calabria nobi-
libus crebrisque emporiis, quæ passim in an-
nos singulos celebrantur. Quæ alicubi quin-
dents diebus, alicubi octonis, alicubi qua-
triduo, alicubi minimum biduo perdurant.
Opificia quoque perpulchra sunt, sive ex ter-
ra ac creta, sive ex ligno vasa quæres, sive
ex lana vel coloria vel tincta, sive ex li-
no, cannabivè, & ex gossipie, & serico ve-
stes, supellestiliæ mavis. Exuberat verum
enim & frumento, & eo nempe probatissi-
mo, quod *Plinio* libro decimo octavo refe-
rente, ante mortem Alexandri Magni an-
nis ferè CXLV. Sophocles poeta tragicus in
Triptolemo; qua in fabula Dionysio Hali-
car: teste, Ceres inducitur, ante cuncta lau-
davit. Ad verbum translata sententia: *Ex
fortunatam Italiam frumento canescere can-
dido*. Quod sane de Calabria, tum tantum
Italia dicta, intellexit, ceu ex Dionysii ver-
bis in propatulo est, quod jam exposui.
Sunt in Calabria frumenti genera plura,
triticum, siligo, far, secala, irio, *diminum*
vocant, triminum quod *Turchicum* appel-
lant, sagria, robus, *rosiam* vocant, cingia.
Fiunt Zea, *speltam* vocant, hordeum, ori-
za, & sesami copia ingens. Atfluit & omnis
generis leguminibus, inter quæ etiam lupi-
nis, quibus tellus & armenta pinguescunt.
Redundat & vino, oleo, ac melle, & his
porro optimis. Abundat præterea arborum
fructibus omnis generis sapidis & innoxii;
præcipui saporis. Et, præter cætera poma,
mila in ea fiunt, quæ alibi fana, alibi æsti-
va appellantur: magna sunt & præcipui sa-
poris, quæ in arcis asservata mirum spirant
odorem, & ægris ac febre laborantibus in-
noxia: quæ in ore instar saccari liquefiunt.
Laudatur & Romæ viscum Calabrum, quod
tenacitate alia omnia præstat. Existunt &
passim horti nemorosi malorum aureorum, li-
monum duum generum, & citrorum arbori-
bus instructi, & amœnitate referti. Fit &
serici probatissimi copia ingens, quod inter
Italica serica bonitate obtinet principatum;
plurimum enim necidalis bombycibusque nu-
triendis dant operam, Gossipii itidem plu-
rimum fit. Lina affatim fiunt horum gene-
ra duo, masculum vocant alterum, femineum
alterum Martio mense satum superiori præ-
stantius, Alexandrino minimum invidens.
Cannabis etiam bigena fit, & crocus, sac-
carum, anisum, coriandrum & id laudatissi-
mum. Sed quid de cœli clementia ac tem-
perie dicam? Habet nempe Calabria terras
hyeme æstateque vernantes & amœnas, verè
quidem humanæ voluptatis loca, aer ibi pu-
rus, mitis, & blandus; ubi nec vis rigida
hyemis, nec solis æstus immensus terræ vi-
rentia perurit, aut incolæ fatigat, sed quie-
ta moderatio, compositaque, ac grata tem-
peries salubri suavique eos vegetatione susten-
tat. Ita sit ut plurimis locis avos proavos-
que videas. Sed quid his immoror? Quid
multis opus est verbis? Quando præterea,
quæ dicta sunt, unum maximum de hujus
regionis temperie, ac clementia cœli argumen-
tum esse potest, quod aereum mel, quod
manna vocant, cœleste alimentum, atque
verè

verè neſtar atque ambroſia paſſim aſſatim aſſatim illat ac legitur. Et quod Iſraelitæ in deſerto pro miraculo longe mirabantur, hic felix ipſa natura ſua ſponte præſtat. Quod quomodo fiat, Pontanus in libro Meteororum Calabriam felicem appellans ſic ſcribit.

*Quinetiam Calabris in montibus, ac per opacum
Labitur ingenti Cratibus: qua carulus atque,
Quaque etiam Syriis ſilva convallibus horrent.
Felicis ſylva, quarum de fronde liquescunt
Divini roris latees, quos ſedula paſſim
Turba legit, gratum auxilium languentibus agris.
Illic æſtate in media ſub ſole furenti
Dum regnat calor, & terra ſinduntur biantes,
Tum tener ille vapor ſenſim ſublatus ab æſtu,
Verſatque die, multoque imcoctus ab igni
Concava per loca, & areſcentibus undique ſylvis,
Ingratum ut ſenſit frigus ſub nocte madenti,
Cum nulla ſpirant aura, & ſilet humidus aer,
Contrahitur paulatim, & lento humore coactus
In guttas abit, & foliis ſitientibus harenſ
Lentefcit, rurſumque diurno à ſole recoctus
Induit & ſpeciem ceræ, melliſque ſaporem,
Quodque apud præſtans arte, ingenioque favore,
Hoc medicos natura hominum producit in uſus.*

Et libro aſtrorum Calabriam laudans, eamque cum cætera Italiâ ſub leone eſſe aſſerens ita fatus eſt:

*Et tellus latè ingenti circumdata Sile,
Dives agri, dives pecoris, longe optima nutrit
Lepæa vitis, ditique argentea gleba,
Clarorum inventrix ſtudiorum, atque amula diviſ,
Magna viris, magna ingeniis, atque turbibus ingens.*

Cum itaque Pontanus tam optime de Calabria ejuſque incolis ſenſerit ſcripſeritque, opinari cuique prudenti ac probo viro licet convivium, quod in ejus libris de Calabria ſcriptum eſt, à Campanæ quopiam ſubdolo ac perverſo fuiſſe inſertum, ut ſub tanti viri nomine fides perhibeatur mendacio, Item Joannes Ant. Campanus in Epistoſa, quæ eſt ad Secundinum, nullum locum in Italia nomine ac vetuſtate clariorem eſſe exiſtimat, quàm Calabriam. Ac nullibi philoſophi plures & meliores, quàm ibi; nullibi ingenia cultiora, quàm Calabria, & undique. Item Horatius de eadem Calabria ora ſcribens carminum libro 3. od. 6. ſic inſit:

*Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet, ubi non hymeto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca venafro:
Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas, & amicus Aulox,
Fertilis Baccho, minimam falernis
Invidet vvis,
Ille te mecum locus, & beata
Poſtulant arces: ibi tu calentem
Debita ſparges lacryma favillam
Vatis amici.*

Sane palam eſt apud Strabonem Aulonem eundem & Caulonem montem, a quo Caulonia oppidum dictum eſt, in Calabria eſſe. Maro quoque libro tertio Caulonis arces commemorat, Euripides, ut dudum oſtendi, Calabriam fertilem eſſe, & fortibus vi-

ris abundare ſcribit. Plurimos quidem, & eos præſtantiffimos viros, & philoſophos, & poetas, & geometras, & medicos, & legiſlatores, aliarumque rerum ſcriptores, & ingenioſos variorum operum artiſices, & pictores, & ſculptores, ac novarum rerum inventores, necnon robuſtiſſimos athletas, ducesque, eruditaſque mulieres, & ſanctiſſimos viros ac mulieres edidit Calabria, ut ſuis locis oſtendemus, quot qualeſque nulla Italiæ regio, Latio excepto ob Romæ majeſta-

Item, protulit. Item Athalaricus rex in Epistoſa ad Severum, apud Caſſiodorum libro octavo, de hac regione ita ſcribit: Redeamus poſſeſſores & curiales Brettii ad civitates ſuas, coloni ſunt, qui agros jugiter colunt, patiantur ſe à ruſticitate diviſos, quibus & honores dedimus, & actiones publicas probabili extimatione commiſimus. In ea præſertim regione, ubi aſſatim veniunt inelaborata delicia, Ceres ubi multa fecunditate luxuriat, Pallas etiam non minima largitate congaudet. Plana vident paſcuſ ſecundis, erecta vindemiis.

Abundat multifariis animalium gregibus, ſed equinis maxime gloriatur armentis. Merito quando ardenti tempore tale eſt vernum Sylvarum: ut nec muſcarum aculeis animalia fatigentur, & barbarum ſemper virentium ſaſietatibus expleantur. Videas per cacumina montium rivos ire puriſſimos, & quaſi ex edito profluant, ſic per Alpium ſumma decurrunt. Additur, quod utroque latere copioſa marina poſſidet frequentatione commercia, ut & propriis fluctibus affluenter exuberat, & peregrino penu vicinitate littorum compleantur. Vivunt illic ruſtici epulis urbanorum, mediocres abundantia præpotentum; ut nec minima ibi fortuna copiis probetur excepta. Hanc ergo provinciam civitatibus nolunt excolere, quam velut in agris ſuis ſe fatentur omnino diligere? Et in calce epistoſæ: Sed ne ulterius in eandem conſuetudinem mens aliter imbuta relabatur, datis fidejuſſoribus tam poſſeſſores, quam curiales ſub extimatione virium, pena inſerpoſita, promittant anni parte majore ſe in civitatibus manere, quas habitare delegerint. Sic fiat, ut eis nec ornatus deſit civium, nec voluptas denegetur aporum. Et in alia epistoſa ad eundem: Quicquid enim præcipuum opulenti Brettii mittunt, aut Calabriae pecuſioſi. Et in epistoſa ad Bergantinum apud eundem Caſſiodorum lib. 9. Quapropter ad Maſſiam ruris noſtri ad Ruſſicianam in Brettiorum provincia conſtitutam magnitudinem tuam jubemus chartarium deſtinare. Et ſi, ut ab artiſice harum rerum, Theodoro dicitur, moderatis rebus terra ſecunda eſt; officiis ſolemniter inſtitutis montium viſcera perquirantur, intretur beneficio artis in penetrale telluris, & velut in theſauris ſuis natura locuples inquiratur. Et infra: Proinde quicquid ad exercendam huius artis peritiâ perſcinere cognoviſtis, ordinatio veſtra perſciat, ut & terra Brettiorum ex ſe tributum, quod dare poſſit, inveniat, qua fructibus copioſa luxuriat. Decet enim ut inter tanta bona, nec illa deſint, qua putantur eſſe præcipua. Cur enim jaceant ſine uſu, quod honeſtum poteſt eſſe compendium? Et libro 12. Brettiorum neque dulces mittat acerras. Et libro 13.

Bret-

Brettii bovum pecus indigena ubertate præstant. A tute redimat, & Christianæ libertati reddat, sed sunt, qui nulla belli necessitate singulis tribus lustris omnis sexus & ætatis populos recenseant, & vel à pauperrimis tributa exigant. Id quod nequaquam erat apud Romanos, sed denarius tantum in singula capita quotannis Imperio solvebatur. Servius Tullius sextus Romanorum rex cives infra numerum quinque milia aris habentes sine censu reliquit, quasi tenues & impotentes. Senatus Porcennæ tempore & semper in magna necessitate plebem à tributo liberavit, decrevitque ut divites conferrent, qui oneri ferendo essent: pauperes satis stipendii pendere, si liberos educarent. Adde quod regio ipsa montibus etiam, regulis inquam & tyrannis abundat, qui eam expilant & deglubunt, ac veluti alteri Campani Læstrigones ob inexplebilem sitim & inexhaustam avaritiam mortalium labores depascunt in dies, & sylvas, saltus, agros, pabula, flumina, aucupia, venationes, omnia demum populorum jura sibi usurpant. Quare populos sibi subjectos quod eos longe vexent, *vexaliter*, hoc est vexatos appellant. Quos Romani modestiæ causa non subjectos appellabant, sed socios. Mercaturam insuper vilem rem, ingenuis hominibus indignam, eorum plerique exercent. Apud Romanos in tanto Imperio nequaquam tot famelicæ & insatiabiles harpyæ erant, mortalium labores depascentes. Verum enim vero multæ claræ Urbes molestissimas excussere è cervice bipennes, quod dura servitutis jugum ferre non valerent.

LIBER SECUNDUS,

Nunc autem, quia de regione universè satis dictum habeo, superest ut eam lingillatim scribere aggrediar, ac quicquid quoquo in loco memoratu dignum sit annotare. Qua in re majus mihi opus incumbit. Nam cum quorundam locorum atque urbium prisca nomina immutata sint, & oppida quædam interierint prorsus: quorundam, quæ solo æquata fuerunt, mutata sedes: magna ad ea indaganda, adhibenda mihi cura fuit, magnus subeundus labor. Præsertim etiam quod veteres Scriptores loca pleraque haud quidem distinctè, sed confuse scribant. Si quidem *Strabo* locorum ordinem interdum ita confundit, ut vix eo facile dignosci possint. Nam supra Iæcorum & Cauloniam, Mamærum, & Brettianam Sylvam esse scribit, quæ in hac ora non esse suis locis docebimus. Item post Scyllaceum Crotoniatarum fines, & Japygum terna promontoria esse dicit, sed qui Locrensium & Crotoniatarum fines sint, utpote Crotalus fluvius aut Semiris, quæve tria hæc promontoria sint, nequaquam enodat. Rursus Philostetem juxta Petelliam Crimissam condidisse ait, atque Apollodorum dixisse Philostetem in Crimissa promontorio agri Crotoniatarum Chonim oppidum extruxisse, sed in qua parte agri Crotoniati, utpote læva aut dextra sit Crimissa promontorium, non elucidat. Et duo oppida in hoc promontorio à Philostete condita fuisse ostendit,

dit, Crimissam, & Chonim, cum de Petelia & Cerillis fatur, adeo implicite scribit, ut quo in loco sint ex eo sciri non possit. Neque hoc crimine carent alii plerique. Adde quod veterum scriptorum codices mendis plurimis scatent, tum temporum malignitate, tum quia dum quidam eos emendare desudant, atque elaborant, magis depravant. Neotericis quoque Scriptores tum veterum mendosis libris, tum vulgi & imperitorum opinionibus ac fabellis innixi in multos errores lapsi sunt. Ut Raphael Volaterranus, Guido Ravennas, Blondus Foroliviensis, Pandolphus Collenutius Pisauriensis, Sebastianus Corradus, & alii plurimi. Quid de vulgaribus ignorantissimis scriptoribus dicam? Quibus magnæ curæ fuit ingentia quidem, sed nugis, convitiis & mendaciis conferta volumina scribere. Qui suos ineptos & indignos & insanos, ac propediem perituros labores Italiæ equisonibus, laniis, coquis, cauponibus, pistoribus, bajulis, morionibus, setariis, fartoribus, cupedinariis, cerdonibus, veterementariis, & ejusmodi infamis sortis hominibus, & deliris aniculis, & mulierculis, ac demum scortis parant. Nam Latine scribere nesciunt, & Latina quæstus gratia vulgaria faciunt: quod facilius sit opus dissolvere quam conficere. Graves autem & eruditi viri gravia, ac Latine linguæ nitorem, gravitatem, ac majestatem sectantur, & Latina scripta legunt, & Latine scribunt, quo sua ingenia judicia, ac doctrina, ubique gentium, pateant, cunctis utilitati sint, & æternitate donentur: vulgares vero libellos ut indignas & viles res abominantur & execrantur. Quare ego illis, qui hos alioque meos libros, Latine à me editos, in vulgarem sermonemvertere audebunt, jam nunc Dei iram imprecor, ne exigant annum. Atque ne hæc imprecationes meæ in hujusmodi improbos, nefarios, & lucriones homines irritæ sint, Deum ipsum vindicem imploro, Nolo enim eas lucubratiunculas, qualescunque hæc sint, in Italia tantum maligni ac fœdidi & imperiti vulgi obtuso & hebeti iudicio exponi, ac brevi aboleri: sed ubique gentium in eruditorum manibus versari, & æternitate donari. Futurum est enim, & ut quatum auguror, è proximo, ut Latina lingua simul cum fide & Imperio Romano rursus universum orbem permeet. Vulgares autem libelli propediem cum suis Auctoribus interibunt. Sed hæc de re, & quod ingenue disciplinæ cum vulgo communicandæ non sint, uberius in libris pro lingua Latina facti sumus; quare ad institutum redeamus. Attamen id unum præfari mihi visum fuit, quod loca, quæ sanctorum nominibus à vulgo appellantur, sine sancti additamento scribenda; & quæ duobus nominibus ab eipso vulgo appellantur, ut Latinitas patitur, componenda censuimus. Non enim portus & mons sanctus appellandus est, aut oppidum sanctum, quia sic ignarum vulgus appellat, etiam si in eo alicui sancto ædes dicata sit. Jam vero *Laurentum* Latii opidum à Pico rege conditum *Sanctus Laurentius* vocatur à vulgo: Et *Severena* Calabriæ urbs ab Oenotriis extructa *Sancta Severina* à vulgo appellatur, A

unt & alia ejusmodi propè innumera. Proinde non insani & ignari vulgi consuetudinem, sed historiæ, & Latinitatis rationem sequamur. Vulgus enim ut est imperitum, ac rude, ita est credulum, præceps, audax, & obstinatum, de quo plura diximus in libris pro lingua Latina.

Talaus amnis nunc Calabriam à Lucania dirimit, cujus meminit Strabo. A Talao ad duos lapides *Turtura* oppidum est edito loco, à mari M. P. duobus distans. Est Turturinus ager pabulis & venationi & aucupio aptus, sunt & in eo silvosa loca: legitur manna, sit saccharum & oriza, & ficus optimæ sunt, Nascuntur & optima vina; Item chalybs & ferrum. Non longe à freto locus est, *Palacasrum* vocant, ubi veteris oppidi vestigia visuntur. A Turtura ad secundum lapidem *Aeta* oppidum est, ab aeto, quod aquilam significat dictum edito loco: sunt enim hic prærupta loca, in quibus accipitres multigeni congerunt: abest à freto m. p. quatuor. Est Aetinus ager ferax, & venationi & aucupio & pabulis idoneus, extat & Sylva glandifera ad porcos alendos commoda. Nascuntur & vina generosa, sit gossipium, legitur manna, nascitur silex, & lapis molaris, & lapis phrygius. Secus litus index passim reperitur, lapis est, cujus attritu auri & argenti bonitas indicatur, In mari portus est *Dinus*, & ejusdem nominis insula paulum à continenti distans, in qua cuculi stabulantur, & circum corallium capitur, sit trichia-drum & hælæcum captura, quæ sale in cadis condiuntur. Sunt & retia thynnaria. A Dinio portum m. p. duobus portus alter existit *Næcolus* dictus, Inde *Scalea* oppidum occurrit, *Talaus* olim dictum, cujus meminit Strabo. Qui ait: *Talaus amnis & Talaus tenuis sinus, & urbs Talaus paululum à mari remotæ Lucania postrema Sybaritarum Colonia*. Nunc mari abluatur. Mare n. alicubi crescit, alicubi recedit. Abest à Talao amni m. p. x. Ab Helea, ait Strabo m. p. i. Juxta Talaem urbem ait, idem Draconis sacellum erat, qui comitum Illyssis unus extitit, Pandolphus Collenutius Pisauriensis parum prudenter *Scaleam Heleam* scribit, cum, ut in Strabone & Plinio videre licet, Helea ultra Palinurum sit, distatque à Silari amni m. p. xxxi. Alius quidam Trebatium Heleatem fuisse somniat: hæc, ut quantum auguror, deceptus causa, quia Cicero ad Trebatium ipsum scribens dicit: *Veni Heleam, & vidi tua & tuos*, Quasi vero Romani proceres villas ac rura extra solum Romanum non habuerint, in quibus colonos & rerum suarum habebant curatores. Scaleanus ager frugifer est, & venationi & aucupio, ac pabulis aptus, Extant & sylvæ glandiferae ad porcos alendos opportuna, & sylvæ ad navium fabricam & domorumigna commoda. Fit & in hoc agro saccharum & xylon, Nascitur plumbum & vina bonitate præcipua sunt, Ex adverso oppidi insulae parvæ adjacent non longe à terra. A Scalea ad duos lapides *Laps* fluvius in pontum mergitur torrentinis & anguillis uber, & circum Lutræ sunt: cujus Strabo itemque Plinius meminere, antiquæ Autoniæ, Hesperia, Oenotria, Italiæ, Magnæ Græciæ & Calabriae.

Bræ testmētis. Est & intus oppidum-eiusdem nominis, de quo mox. Post Laum flumen, Batum flumen alterum in mare insluit, quod perivium sign. torentinis, abundans, cuius meminit Plinius. Et supra oppidum est eodem nomine vetustissimum ab Ausoniis aut certe ab Oenotriis conditum. Distat à mari m. p. duobus. In hoc agro fit saccharum, & mel optatum; nascuntur & vīna bonitate mirifica, ager hic fertilis est, provenit affatim radix dulcis; nascitur eos aquaria. Exciditur lapis molaris olearius & frumentarius. Est & silva glandifera ad porcos alendos, & pascendis pecoribus opportuna. Inde ad ortum proficiscenti *Papefidernum* oppidum sese offert, quasi admirabile sidus supra saxum situm, natura munitionem; abest à freto m. p. ix. quod ejusdem nominis fluvius adlabitur, qui Laum innem insluit. Supra Laum oppidum existit loco edito situm vetustissimum ab Ausoniis vel Oenotriis conditum, quod Laus fluvius præterfluit, de quibus commemorat Plin. lib. 3. Oppidani corlis soleisque concinnandis operam navant. Deinde ad occidentum redeunt *Merimagnum* oppidum offertur, in cuius agro pabula insignia sunt, fit casens probatissimus, & mel non vulgare, oriuntur berilli. Ubi hinc cesseris, *Ursmarsum* oppidum invenies, ab eventu fortasse, hoc est ab *Ursmarsu* o in a verso dictum, *Abistrum* olim Ptolomæo, humili petra situm, cui maximi imminet montes, sed mutata sede in radicibus Appennini, quia ejusdem nominis fluvius torentinis & anguillis fecundus præterfluit, qui Lao fluviō miscetur. Hic Lutæ sunt, est à mari M. P. v. à Lao amni duobus. In hoc agro vīna, olea & mella laudabilia sunt, extat & silva ad domorum tigna & navium fabricam apta, & venationi commoda, provenit terebinthus affatim. Nascitur lapis molaris frumentarius & olearius. Et gypsum à terra effoditur, Sunt & testudines terrestres. Ad mare Cerilli oppidum est vetustum, edito loco situm, ab Ausoniis vel ab Oenotriis conditum, abest à Lao flu. M. P. vij. Jam certe ostendi oram hanc ac totam Calabriam ab Ausoniis indigenis Aschenazi posteris initio fuisse habitam, rarè tamen; inde ab Oenotriis occupatam & crebris oppidis cultam, Cerillorum meminit Strabo lib. 6, qui ait; *Isthmus à Thuris in Cerillos extenditur prope Laum. Ipsius autem isthmi milliaria sunt triginta septem cum dimidio. Supraque hos Brettii chersonesum habitant.* In qua isthmo pars Phocenium habitavit, ut Herodotus libro primo tradit. Est & Cerilli promontorium Talai sinus finis, Et portus Parthenius, cuius meminit Plinius. In Cerillenli agro vinum bonitate mirificum nascitur, quod Romæ habetur in precio: subest & oleum clarum, fit & saccharum: ex oleribus cepæ laudantur. Mare hoc & Scalearum piscosum est, ubi thynni & alii nobiles pisces capiuntur. Contra oppidum insula parva adjacet modicum à terra distans, A Cerillis ad secundum lapidem Diamas fluvius freto miscetur. Hic portus Phocenium est, cuius Plinius commemorat, quia Phocenses post Troiæ ruinas Rhegium primò pervenientes, postea huc commigrarint, ut Isacius in

Lycophronem scribit. Sunt autem Phocenses Græciæ populi, qui aliquot urbes in Calabria condiderunt, ut Amphissam, ut Crissam, ut Hyelam, ut Lagariam, ut Ariantham ut alias multas. Supra Cerillos paululum *Macheru* oppidum est, quod gladium significat, cum spectato vino. In cuius agro berilli oriuntur. E regione Macheræ, *Criseora* oppidum existit, editiori loco super saxum situm, quasi aureus mons, quæ modicum inter se & à Cerillis distat. Hic etiam generosa vīna fiunt, nascuntur berilli, & silices, & lapis phrygius, provenit terebinthus & vitex, sunt & castaneta ingentia, & silvæ glandifera, ad porcos alendos opportuna; præstant & ubera gregibus armentisque pascua. Congerunt & in his locis accipitres multigeni, & sylvestria animalia stabulantur, unde & nobilis venatus fit in hac ora passim, & ubertim fœnicula marina nascuntur. A Criseora M. P. quatuor *Vernicarium* oppidum est à vernante aere dictum: forte Aprustum Plinio, in cuius agro silvæ sunt ad domorum tigna & navium fabricam aptæ, provenit terebinthus. Procreantur testudines terrestres. Inde est *Sammutanum* oppidum, cuius meminit Antoninus Pius in itineraio, qui fuit anno Christi cxi. ex Syphæi ruinis, ut autumno, excitatum, quod Sybaris fluvius torentinis & anguillis uber præterfluit, ubi gammarorum magna copia nascitur. Hic sericum optimum fit, texuntur panni nobiles ex stamine laneo, vel lineo, vel hamibiceo, vel gossipino, & sub tegmine laneo albi coloris. Genus hoc panni *frondinum* vocant. Celebratur mercatus annuatim. In hoc agro oriuntur berilli, gypsum, & specularis lapis, legitur manna. Provenit & tragium, quod herbarii & pharmacopole Calabri *dictamnium* appellant: habet enim, ut Dioscorides scribit, dictami vim, & utranque herbam in Creta tantum nasci ait. Est & in agro hoc planicies ingens, *Tenesus campus* dictus, agrotationi, pabulis, & aucupio percommoda, inde vallis est amenissima lymædis aquis referta. A Septentrionali parte mons est sublimis, *Pollinus* à polleo dictus, quod nobilibus herbis medelæ commodis polleat, Provenit enim ibi, ut ab herbariis accepi, tragium, dictamnium Cretense, chamæleon bigenum, draucus, meum, nardus celtica, anonides, anemone, peucedanum, turbit, reubarbarum, pyretum, juniperus ubertim, Stellaria, imperatoria, cardus maritima fundens, dracagas, cythius, unde & caseus & hippaces probatissimi sunt: erumpunt & in hoc monte aliæ plures nobilissimæ herbæ, sunt & aurifodina. Nascitur & lapis phrygius fungos procreans in singulos menses elu suaves & innoxios. Est mediocriter ponderosus, & inæquali coloris concretionē, candidas Cadmiæ modo venas habens, Quam rude vulgus ex lyncis urina condensam falso putat; cum ea, ait Plinius, gemma fiat, quam lynx mortalium usui invidens, ut primum mingerit terra obruit, Phrygius autem lapis ait idem libro trigesimo sexto, Gleba est pumicosa, Hic Sybaris fluvius oritur, Non longe à Summutano, Syphæi oppidi vestigia visuntur, cuius me-

meminit Livius, quod una cum aliis quibusdam Calabriae oppidis ad Romanos rediisse tradit. Ubi Summurano abieris, tendesque ad occidentum, Seracenam oppidum invienes, *Sestium* olim, ut consilio, aserum ab Oenotris conditum, ut scribit Stephanus, qui ait: *Sestium urbs Oenotrorum mediterranea*. Abest à Summurano m. p. quatuor, quod Garga fluvius, adlabitur frigidissimus, qui Sybari miscetur. In desubro, quod dicitur Leonis est dicatum, quorundam Sanctorum, frusta aservantur, ut mentum Joannis Baptiste, frustum vestis Christi, frusta Petri, & Pauli, Andreae, & Bartholomaei Apostolorum, Georgii, Cornelii, Cipriani, Theodori, digitus Stephani protomartiris, deus genitrus Blasii, costa Luciae, phiala vitrea cum particula unguenti, quod Maria Magdalena Christi pedes unxit. Est & arcula cum quorundam aliorum Sanctorum ossibus. In hoc agro vina generosa nascuntur, sunt & ptes nobilissimae, lepide manna, sit consipium, nascitur plumbum, sunt & aurifodinae, eximitur gypsum. Gypsi, ait Plinius, duo genera, alterum è lapide coquitur, alterum è terra effoditur. Qui coquitur, lapis est, non dissimilis alabastrite esse debet, aut marmoreo: coquitur fumo bubulo, ut celerius uratur. Omnium autem optimum fieri compertum è lapide speculati, squamam vitalem habente, finditur in tenuissimas cristas. De quo Plinius libro trigesimo sexto sic ait: *Lapis specularis facillime multa natura finditur in quaslibet fanges cristas*, talium appellat aromatariorum turba. Est & in agro hoc *Charituros*, idest gratia montis Appennini, herbis medendi arti commodis, oppletus: sunt & silva glandifera alendis porcis apta: sunt venationes mobiles, stabulantur & lynces. Post Seracenam M. P. quinquaginta *Altimontium* est oppidum vetustum, edito loco, *Balbia* olim dictum. Sed an ab Ausoniis, an ab Oenotris conditum sit ignoratur. Unde vinum Balbinum bonitate praecipuum, cuius meminit Plinius libro quattodecimo, illudque cum aliis Calabriae vini plurimum commendat. De quo Athenaeus libro primo inquit: *Vinum Balbinum generosum & admodum austerrum, & semper seipso melius nascitur*. Hinc vitis Balbina, alias byblina in Siciliam allata est, ut Athenaeus tradit, qui sic libro primo scribit: *Phippas Rheginas vitem illam vocatam fuisse byblinam asseruit, quam Polus Argivus, qui Syracusis regnavit, primus ad Syracusas ex Italia detulit, & id foreasse vinum quod dicatur potius apud Siculos ipsum esse byblinum*. Hic emporium bis annis singulis celebratur. In fano beatae Mariae & multorum Sanctorum frusta aservantur. Est enim spinarum una coronae dominicae, frustum crucis Christi, coxendix cum crure & pede cum carne & cute Joannis Chrysostomi, lacertus divi Basilii, pars crinium beatae Mariae Virg. & Mariae Magdalenae, frustum Matthiae & Philippi Apostolorum, Pontiani, Laurentii, Stephani Protom. Barbarae, Clarae, Georgii, Gamalielis, Virgae Moylis, & aliorum quorundam, pars digiti Thomae Aquini, sanguinis Blasii Episcopi. Jacet

& corpus beati Pauli Militonis ordinis praedicatorum. Est in hoc agro beatae Mariae *Aqua formosa* cognomine templum, Cisterciensium Monachorum Cœnobium. In quo multorum quoque Sanctorum frusta aservantur. Sunt enim frusta vestis Christi, ac beatae Mariae Virg., Sixti, Gregorii, & Sylvestri Rom. Pont. Apostolorum Thomae, Jacobi, Simonis, Iudae, & Philippi: Item Joannis Bapt., Chrysogoni, Fabiani, Phantini, Severi, Luciani, Chrysanti & Dariae, Praxidis, Annae, Felicitissimi, & Agapiti, Theodori, Primi, & Feliciani, quatuor Coronatorum, Bibianae, Marii, Marthae, Audifax, & Abacum, Vitalis, Margaritae, Armentae, Blasii, Saturnini, Barbarae, Nerei, Achillei, & Pancratii, Mennae, Georgii, Grefcentii, & sociorum, & aliorum quorundam. Non longe à fano hoc vallis est, in cuius medio rivus labitur, & in altera parte castanea, in altera cirrhi nascuntur, ita ut in hac nulla castanea, in illa cirrhi nullus orlatur, ut naturae miraculum sit. In hoc Balbino agro montes sunt nativi salis candidissimi, quod lapidinarum modo coeditur: est pellucidus densus, concretionis suae aequalis nec lapidosus, intus gemma est salis candidi ac translucidi. Nascitur & alabastrites. Extant & aurifodinae duobus locis, & argentifodinae ferrifodinae, & lapis cyllenus. In huius agri Appennino nascitur chrysellus, excoquitur gypsum, Est & Balbinus ager frumenti, & aliarum frugum ferax & pabulis aptus, quem Crondus fluvius irrigat, corentinis & anguillibus uber, ubi & lurae sunt. Nascitur in montibus Tirus fluvius. Stabulantur & silvestres quadrupedes, sunt & aucupia phasianorum, perdicum, & aliarum avium. Existit & silva glandifera ad porcos alendos commoda, optimaque gregibus armentisque pabula suggerens. Sunt & castaneta, legitur & in agro hoc manna. A Balbia ad quintum lapidem, *Ninetum* oppidum est, *Donatum* vulgus vocat, *Ninea* olim dictum, ab Oenotris conditum, ut scribit Stephanus. *Ninea*, inquit, *urbs Oenotrorum mediterranea*. In hoc agro Crondus & Acida fluvii nascuntur, qui I-fauro fluvio miscuntur. Nascuntur Berilli, & flex, sunt & montes nativi salis. Provenit Terebinthus, & Juniperus frequens. Fiunt vina, olea, & mella non vulgaria; erumpunt & perspicui fontes, Est & mons, cellus in Appennino, cui *Mula* est nomen nobilissimae herbis medelae aptis refertus, in quo chrysellus gignitur. Atque in ima eius parte quadam Synopsis nascitur nobilis, & lapis Phrygius provenit, & terebinthus. Est & Sylva glandifera & alendis porcis opportuna, suggerit & gregibus armentisque pabula. Existunt & castaneta, necnon Sylva ad domorum tigna reliquave utensilia, & ad navium fabricam apta. Stabulantur in montibus silvisque apri, capreae, & alia silvestria animalia. Nidificant & accipitres multigeni, unde & venationes nobiles sunt. Non longe à Donato *Polycastellum* oppidulum est. In cuius agro lapis molaris frumentarius, & olearius, & cos aquaria nascuntur, in montibus chrysellus gignitur. Postea est *Fon-lonum* oppidum, quali solea, hoc est feras,

tum cubile, inter Rosam & Acidam amnes, quorum alter torrentinis & anguillis fecundus est, & uterque Hætro miscetur, fortasse *Arianpha*, quam, ait Stephanus, Phœcenses inter duos fluvios condiderunt. Cum enim, ut ostendi, ante casum Troje, Ausonii indigentes, & inde Oenotrii advenæ, & post Troje ruinas, præter cætera, Phœcenses Calabriam incoluerint, urbesque in ea extruxerint, & harum quarundam nomina immutata sint (quædam enim præcæ nomina aut integra, aut litteris tantum vel syllabis immutatis retineant) difficile est quænam hæ sint pro certo asserere. Solonensis ager frugifer est, & pascendis pecoribus aptus: quam obrem armentis abundat, & gregibus. Sunt & in agro hoc glandifera arbores, ad porcos alendos opportuna: sunt & castaneta, sed castanetae infestæ sunt. Nascuntur & præclara vina, exciditur lapis molaris, frumen, tarius & olearius. Non procul ab oppido uberissimus fons de saxo manat, ut statim fument fiat torrentinis affluens. A Solonio ad quantum lapidem *Agatha* oppidum est. *Artemisium*, ut arbitror, ab Oenotriis, ait Stephanus, conditum, incolæ Artemiata. Distat à freto M. P. octo. In hoc agro Isaurus fluvius pisculentus oritur. Nascitur chalcanthum, & rubrica fabrilis & lapis phrygius, legitur magna. Sunt Sylvæ glandiferae ad porcos alendos commodæ, & silyæ silyestribus arboribus oppleri præstant & pecuariis pabula, Agathini adeo agiles sunt & apti, ut veluti viverræ ferè sellissimas arbores scandant, & unco ramis appliciti, ex alia in aliam transeant, venantes glires. Ab Ursmarsi agro hæc usque, & deinceps Lencopetram usque in Apennino apri, cervi, capreae, sciuri, lynces, martes, meles, viverræ, lepores, istrices, erinacei, & alicubi ursi etiam stabulantur, unde & pulchræ venationes fiunt. In planis autem locis optima phasianorum, externarum, perdicum, coturnicum & aliarum avium aucupia. Nec desunt telludines; congerunt & in præruptis locis accipitres multigeni, & hi optimi. Ac passim terebinthi abundè nascitur, ex qua terebinthina fit, quæ etiam ex pino, abiete, & laurico fit. Cumque ut dixi, passim in Calabria flumina, & perennes, ac perspicui fontes, tum amœnæ valles, collesque, & optima pabula, & castaneta, glandiferaeque silyæ sint, & nec nimius calor, nec vehementis alor in ea vigeat, sed temperata cœli temperies: præter cætera, vulgo nobiles pecuarie habentur. Ab Agatha M. P. quatuor *Ginetum* sive *Thyrium* oppidum est, Thyella Oenotrorum urbs, ait Stephanus. In qua pars Phœcensium habitavit. Est à mari M. P. tribus, quod eiusdem nominis fluvius prætersuit, qui vehementi impetu se in mare præcipitat, & ob id formidabilis est nautis. In hoc agro fit saccharum, existunt & horti nemorosi malorum aureorum & limonum. Fiunt Gineti opera figulina, sunt, & ficus probatissimæ: nascitur ferrum, chalcanthum, & lapis ophites. Inter Ginetum & Agatham fragarum mira ubertas nascitur. A Gineti ad quatuor lapides *Bombicium* oppidum est; in cuius agro saccharum

nascitur terebinthus. Extra oppidum beati Cyriaci templum est, & divi Basilii monachorum monasterium. In quo templo ipsius Cyriaci monachi corpus jacet. Existunt in hoc agro horti nemorosi Limonium, & malorum aureorum. Ad mare *Blanda* oppidum est edito loco, ab aere blando salubrique diatum; *Bellivadium* vulgus vocat, ab Ausoniis, aut ab Oenotriis conditum, & inde à Phœcensibus habitatum, quod Solonem flumen adlabitur, abest à Cerillis M. P. novem. Huius oppidi meminit Plinius, itemque Mela, qui ipsum inter Laum flumen & Temesam urbem locant. Quod oppidum oppugnavit Fabius, ut Iulius Bel. Pund. libro quarto tradit. Qui hanc urbem *Blandas* phrygiæ numero declinat, & in Lucania ponit, alicuius auctoris scriptis deceptus: ut Plutarchus, qui Vibonem Lucania urbem esse scribit. In Blandinensi agro fit saccharum, & gossypium, ac ficus generosæ nascuntur, & vina & olea præclara nascuntur & subera, fit & sericum nobile. Supra *Blandam* M. P. quatuor, parte laeva, *Amisatum* oppidum est. Hanc *Hiclam* esse arbitror: de qua Herodotus in Clio sic: *Myela civitas est, quam Phœcenses Rhegium cum suis heris communibus perpendentes in agro Oenotriæ condiderunt*. Non in Rhegino agro, qui ad Metaprum annum prope Taurianum proteritur, urbes condiderunt Phœcenses, fit Bonifati castrum laudatissimum. Ibi & pulchrum ovium greges sunt, fit & vinum, & sericum nobile, ac ficus optimæ. Ad mare *Lampetis* promontorium est Terinei sinus initium, distat à Blanda m. p. sex. Milliaris ab eo habitio est, Meminit de hoc promontorio Lampete Lycophron, ut alibi dicemus. Supra est *Melivis* civitas olim Episcopalis sedes, sed in Marcum translata, à vitium vinique bonitate dicta, edita loco *Tempsa* quondam appellata, præter quam Isaurus fluvius excurrit. Abest à freto m. p. sex. Hic arx est natura inde manu munitissima & urbi incumbit. Est quidem vetustissima urbs ab Ausoniis condita, Homeri & Lycophronis, aliorumque poetarum præconio clara. De qua ita Strabo libro sexto scribit. A Lao prima urbs Brettia *Tempsa*, quam Ausonii condiderunt, nostræ autem ætatis homines *Tempsam* etiam vocitant. Post illos eam habuerunt Thoantis Comites *Ætoli*, quos eiecere Brettii. Prope Temesam sagellum est oleæ, oleis circumseptum, Polite Ulyxis socio dicatum, Quem barbarorum fraude trucidatum graves excitasse iras tradunt, Ab eo quoque exstare proverbium: *bæroem Temesam ingruere sibi dicat nemo*. Locrensis autem Zephyris ipsa urbe potitis, Euthymum fabulantur pugile, postquam ad eum descendisset, victorem evasisse pugna, atque ut finitimos ab eo tributo abolveret cœgisse. Huiusque Temesæ poetam meminisse ajunt, non autem illius, quæ in Cypro est Temesæ. Nam utroque modo dicitur, quod ad Temesam ærarium est, & ærifodinarum locus ostenditur, quæ hisce defecere annis. Quod autem Strabo hanc primam à Lao Brettia urbem dicat, de clavis quidem urbibus intelligit, nam & ipse Cerillos prope Laum

& Plinius, itemque Mela, Blandam inter
Labiū & Temesam ponunt. Item Strabo
ipse Temesā Terinam proximam scribit,
quæ multum abest, inde in matitima oras
Hipponium, & Medamam & Scyllum tan-
tū scribit. Meminit de Temela Ovid, Fast.
libro 5. Ubi ait: *Rursus aquam tangit, Te-
mesaque conserpat ara.* Et alibi: *Et quæ
uis aliquis Temesam removerit ara.* Et Met.
lib. 7. Medeam sic facit loquentem: *Te quo-
que hanc traho, quamvis Temesæ labores
atque tuos minuant.* Et lib. 15. *Temesæque
metalla, Leucosinque petit.* Item Statius
Syl. lib. 1. *Et quis se totis Temese dedit huius
sa moratilis?* Et rursus: *Nusquam Temesæ
coratilis ara.* Et Homerus Odys. lib. 1. Pal-
las ipsa Telemacho, nunc autem sic com-
parat: *Op' deponi & sociis navigant nigræ, nigræ
ad alienigenas homines, ad Temesam aris gra-
tia, dūco hæc nigræ ferrum.* Et Lyco-
phron in Alexandra de Menelao loquens ait:
*Donc delivrait virgini spoliatici Menelaus
Temesam, craterem & clypeum.* Quibus
per verba Isacius interpret ait: *Temesæ urbs
est Calabria in qua optima ara effunduntur.*
Huc etiam post Trojanum excidium conse-
fere Phocænes socii & Schedi & Epistraphi
ducum Phocensium, ut idem scribit, qui
ait:

*Naboliæum vero in Temesam filiorum,
Manta pervenient, ubi Lampetæ
Hipponii verticis ad mare promontorium
Asperum vergit, contra autem Crissa fines,
Crotoniatam nuntii oppositum sulcum.
Bonæ arabant æchæo vomere.*

Super quibus verbis Isacius ait: *Naboliæ
filius fuit Ephitus, cuius filii fuerunt Scea-
dus & Epistraphus, Phocensium duces, qui
apud Troiam cæsi fuerunt. Post autem Trojæ
expugnationem illorum socii in Italiam pulsi
Temesam incoluerunt, qua civitas est Cala-
bria, qua generosum aurum habet, qua nunc
Tempsa vocatur, quam Lycophron nunc Te-
mesam, nunc Temesam nominat. Lampetæ
est promontorium iuxta Temesam, & Lam-
petia urbs. Hipponium est Italia urbs & pro-
montorium. Ubi Crissa urbs est Phocensium, à
Crissa Panopii fratre condita, è regione Croto-
nis. Meminit de Temesa Ptolemæus & Mela,
de qua plura Callimachus. Et Temesa Co-
lonia civium Romanorum, ut Livius bel-
Mac. lib. 4. auctor est: *deduxit, inquit,
eam L. Cornelius Merula.* Tempfanus ager
de Brettii captus erat. Eam prædari soli-
tus erat Verres, ut Cicero in Verrem ipsum
actione quinta scribit. Meminit & actione
septima de Tempfano incommodo. Ex hac
fuit L. Tempfanus Romæ prætor. Fuit Tem-
psa sedes Episcopalis, quæ, ut dixi, in
Marcum translata est, aut certe Marcensia
adjecta. Hilarius Episcopus Tempfanus in-
terfuit Synodo Romanæ quartæ, quæ sub
Agathone Papa celebrata est. Et Abundan-
tius Episcopus Tempfanus interfuit Synodo
Constantinopolitane sextæ, sub Agathone.
Signabant in nummo Tempfani templum cum
ædituo, & ex postico politem inscriptione
græca *Τεμψαν*. Hic præclarissimum vinum na-*

scitur, quod Plinius quarto decimo, inter
cætera Calabria vina laudat; sunt & olea, &
mella, & serica clara, ager hic frumenti &
aliarum frugum ferax est, poma omnis ge-
neris sunt, Aer blandus est, fit in agro hoc
gossipium, legitur manna, nascitur gypsum,
& lapis phrygius, fit visci copia ingens,
sunt castaneta & silvæ glandifera: ad porcos
alendos comedæ, & silvæ ad domorum
tigna & navium fabricam aptæ, præstant
& optima gregibus armentisque pascua, Supra
Temesam m. p. quatuor *Vergianum* oppi-
dum est, *Rogianum* vulgus vocat primis li-
teris immutatis, *Verga* olivardium, Vetu-
stum quidem est, sed an ab Ausoniis, vel
ab Oenotriis conditum sit, compertum non
habeo. Meminit huius urbis Livius, quam
cum alijs quibusdam ad Romanos, ut oken-
di, rediisse scribit, Vergianus ager frugifer
est, sunt & vina & mella clara. Legitur
manna, fit & sericum nobile. Texuntur
Vergis panni quales texuntur Murani. Exin
ad *Maranum* civitas sedes episcopalis, Temp-
fæ suffraganea, *Argentanum* olim dicta. Quam
cum Vergio alijsque quibusdam ad Romanos
rediisse Livius tradit. In eode Episcopali san-
ctorum martyrum Sæntoris, Viatoris, & Cas-
siodori, & Dominatæ eorum matris corpora
quiescunt, qui huius urbis cives fuere. Mo-
minit horum Ilwardus in martyrologio suo.
Hanc episcopalem sedem Maurolycus Siculus
Messenio Archiepiscopo olim subiectam fuisse,
inspice nimis nugatur. Urbem hanc Fo-
lonium flumen præterfluit, nec longe Malo-
sa fluvius alter fuit, qui Folonio miscetur.
Ager hic uberes fructus refert, sunt vina,
& olea non vulgaria, & sericum nobile, le-
gitur manna, exciditur lapis molaris, nasci-
tur silex. Extant castaneta, & silvæ glandi-
feræ ad porcos alendos comedæ, sunt &
silvæ ad domorum tigna & navium fabricam
aptæ, præstant ubera gregibus pabula; &
cubilia feris, nec desunt præclara aucupia.
Sunt & in hoc agro pagi: Cervicatum, Ca-
salætum, Mycrasium, Cavalatum, Cir-
cejum, Jacobum, Calalenovum, Martinum
& Dominica. Inde est *Fagianum* castellum,
quod Calabrice fluvius torentinis uber præ-
terfluit, qui Sybarim influit. Exuberat Ca-
staneis insitis, sunt & silvæ ad domorum
tigna, ac reliqua utensilia & ad navium fa-
bricam aptæ, fit visci ingens copia, prove-
nit in Fagianensi agro ingens fragorum co-
pia. Nascitur lapis phrygius. Oppidani li-
gneis vasis conficiendis navant operam. Ca-
labrice fluvius Fagianensem agrum à Mar-
centi differtinat, Prope Fagianum *Locium*
vicus est, in hoc agro Albani populi in tu-
guriolis habitant. Hic gypsum è lapide co-
quitur. Ad mare *Cetradrium* oppidum est
edito loco, super saxum situm mari incum-
bit, quod eiusdem nominis fluvius adlabi-
tur, *Lampetia* olim dictum, à Lampetia
sorore Phaethontis condita, cuius meminit
Lycophron, & Polybius libro tertiodecimo,
referente Stephano: à qua gentile Lampe-
tensis & Lampeticus. Unde Lapeticus si-
nus, abest à Lampete promontorio m. p. sex.
Meminit & urbis huius Pomp. Mela, item-
que Plinius: licet quidam mendose *Clampe-*
tia

Tia legant. Hic navale est, ubi naves Triremes fabricantur. Olei optimi copia, & ficus laudatissime fiunt, coquitur gypsum & lapide. Nasctur vitex, & sœnticuli marini. A Cetraro ad quartum lapidem *Vardia* castellum est, montis vertice paululum à mari semotum, cum balneo non vulgaribus, à transmontanis habitatum. Hi bilingues sunt, nam sua, & Latina lingua utuntur. Sed nuper à Transpadanis Gallis Lutherana hæres infecti, sui sceleris pendere penas: nam omnes ferè vitam suspendio sinerunt. In hoc agro gypsum nascitur. Extant & glandifera Sylva. Nec longe est *Fiscaldum* castellum alterum. Ubi saccharum fit, & mel, ac vinum non ignobile. Nasctur, & lapis phrygius. Supra est *Herriculum* oppidum, quod vulgus corruptè *Lataracum* appellat. Quod una cum aliis quibusdam ad Romanos rediisse, Livius astitit. Ager hic frumentis, & aliarum frugum ferax est, sunt vina, ac lina, cannabis, & sericea, & fructus optimi, ex quibus castaneæ ex hisitis arboribus laudantur, fit & xylon. Nasctur gypsum & silex. Prope est Toranum oppidum conspectato temeto. Hanc Dapetiam esse arbitror, quam cum aliis multis ad Romanos rediisse Livius tradit. Hic *Agelina* opera fiunt. In hoc agro eadem fiunt, quæ in *Lataraci* agro. Torani agrum Turbidus fluvius à *Marci* agro dissepit. Nec longe *Regina* oppidum est edico loco, *Herrinum* olim appellatum, ab Oenotriis conditum: *Herrinum*, ait apud Stephanum *Hecataeus*, *Oenotriorum urbs est mediterranea*. Juxta *Pêditum* flumen habitat, & inde *Neta* fluvius alter fluit. Fit hic optimi olei copia, nascitur alabastrites, & sulphur, & silex, & nitrum, eos aquaria, & olearia, lapis molaris frumentarius, & olearius. Inter legumina maxime laudantur ciceres, provehit *Terebinthus*. Est & ager hic frumentis & aliarum frugum ferax. Quem *Finetum* flumen à Toranensi agro dissepit. Deinde est *Montalum* civitas, *Uffugum* olim dictum, quod simul cum aliis multis ad Romanos rediisse Livius scribit, sedes Episcopalis quæ *Consentina* juncta est. Hic nobile emporium in annis singulos celebratur. Fit *Serici* optimi ingens copia. Texuntur panni sericei, & frondinei. In hoc agro nascitur alabastrites, & lapis molaris frumentarius & olearius, & sulphur oritur & chalcantum & plumbum. Juxta *Vincetium* vicum sal fossile nascitur. Est in hoc agro *Xosus* vicus. Agrum hunc *Manilianus* & *Septimius* amnes pisculenti irrigant qui *Crathi* miscuntur. Nunc ad fretum redeundum est. Ubi *Paula* oppidum est cum fonte nobili, quod ejusdem nominis fluvius præfuit, divo Francisco minimorum ordinis fundatore inclutum, *Patyces* olim dictum, ab Oenotriis conditum, ut *Stephanus* fert, incolæ *Patycita*. Est à Cetraro m. p. duodecim. Ortus est divus *Franciscus*, ut de eo, ut par est, aliquid dicamus, à partu virginæ anno. M. cccc. xv. honestis parentibus, ac Christianæ fidei cultoribus, haud sanè sine futuræ suæ sanctitatis portento. Nam ea nocte & hora, qua conceptus est, visa fuit su-

per parentum domum trabs ignea. Qui duo decimum annum agens cum parentibus. Agens *Umbrie* urbem religionis gratia divi *Francisci* *Assisi* corpus veneraturus petiit. Inde in *Calabriam* reversus divino instinctu juxta prophetæ dictum: *Ecce elongavi fugiens & mansi in solitudine*, patriam amplius ingredi renuit, sed hominum cœtum consuetudinemque declinans fecessum delegit. Ubi divino cultui jugiter die, ac nocte impiger versabatur, jejunia, vigiliis, obsecrationibus & contemplationibus incumbens. Mansit autem hunc in modum totum quinquennium. Subinde sibi utatque excessit ex *Uffugum* unde viginti annorum natus, comitatus ad *Aremetum* & *Assis* urbem prius à *Consentina* antea copia, administrare cepit. At præter cetera, votis etiam corporis laboribus operam navabat: erat ut nulla vel momentanea cessasset intermissione, quin & sibi & aliis fructus plurimum esset. Erat mirum quod *Santum* virtutum specimen. Eius virtus, & gratia præ se numen ferebat. Pedes totò suæ vite tempore nudos gessit. Sigais plurimis fuit. Quippe qui plerisque vita sanctos ad vitam, lepra autem ulceribus & languoribus confectos ad pristinam secundamque valetudinem revocavit. Luminibus captis visum, auribus auditum restituit. Saepè ignem nudis pedibus illæsus calcavit, calcariam ardentem, & ruinam immanem nudis pedibus ingressus, nudis manibus, ne rueret firmavit. Demonibus obsessos liberavit. Nec prophetia manere carnis nam divino afflatus spiritu plerique præcivit. Saepè plures dies, ac noctes mansit in paupere. Sædè quadragesimam totam absque cibo potuque transiit. Carnes nunquam comedit, quinquennium suis Cœnobitis carnibus, ovibus, *Lactariisque*, infirmitatis tempore excepto, & cum consulente medico, penitus interdixit. Eius sanctitatis nomen ad *Ludovicum Galharum* regem cum percrebuisse, omni posthabita cunctatione rex ipsum summa veneratione ad sese accersivit. At ille non nisi *Saxi* quartum summi Præfulis iussu accessit. Obiit diem suum *Turone* *Gallie*, senio confectus, unum & nonagesimum annum agens, à natai dominico anno MDVII. quarto Non. Aprilis, Julio secundo Pontifice, die vero & hora qua Christus pro humani generis salute, pasceves inquam, & hora nona expiravit, id est, more Romano horas à solis occasu præcedentis diei usque ad occasum sequentis numerando, hora vigesima prima, ut etiam in *Evangelio* vinea liquet. Sui quidem finis die, quod vita hac excessit, suis alumnis Christi exemplo quàm humiliter pedes lavit, Eucharistiaque viaticum multis obortis lachrymis suscepit. Qui à Leone decimo post Christum natum anno MDXIX. in numerum sanctorum relatus est. Sed de die Romano in Dig. scribitur, & de horis *Martialis* lib. 4. *Paula* clarea vina fiunt, & dulces, vernacium dictum, & austerum, laudantur capuria. Fiunt & singula opera, & quibus phiaze & olla laudantur. Erat hic palma frugifera, sed agitata vento corruit. In hoc agro lapis molaris exciditur frumentarius & olearius. Mare hoc piscu-

pisculentum est, in quo verriculis ingens piscium copia, necnon & corallium capitur. Post Paulam fluvius labitur *Tynnaria* dictus, quodd contra tynnorum captura fieret. Inde Leudus fluvius alter mare insluit. A Paula m. p. quatuor *Nicetum* oppidum est, edito loco mari incumbens, quod victorem significat. Hic clarissima vina sunt dulcia vernacia dicta, & ficus optimæ, laudantur & persica, & ollaris uva; plerique fructus præconantur, ut Puteolis, ager hic frugifer est. In quo etiam lapis molaris eximitur frumentarius & olearius, & cos aquaria. Nascitur gypsum & silex: Fiunt palumborum & aliarum avium aucupia generosa. Ex hoc oppido fuit Nicolaus divi Francisci Paulitani socius integræ ac sanctæ vitæ vir. Post oppidum Mosa fluvius labitur. Intus est *Arintha* oppidum inter duos amnes Emulam & Sordum ab Oenotriis conditum, ut Stephanus refert, distat à Niceto m. p. octo. Hic siglina opera pulchra sunt, & præsertim olæ coquinarie & olearia. In hoc agro præter cætera ingens cicercularum copia sit, item gossipium, legitur manna, nascuntur cos aquaria, & silex & magnesia, Est & *Perlam* pagus, Dein est *Castrifrancum* oppidum, edito loco, *Pandosia* olim dicta, quam Oenotrii condiderunt. Quæ Oenotrorum regia fuit, quam Acheron amnis, quem *Capania* nunc vocant, prætersiuit: à quo, ait Plinius, oppidani Acherontini, De qua Strabo lib. 5. ita scribit: *Supra Consentiam paululum Pandosia est, validum propugnaculum, ubi Molossorum rex Alexander trucidatus est, Dodonæo deceptus oraculo, Acherontem atque Pandosiam cavere iubente, cum similis appellationis loca in Thesprotio monstrantur agro. Trivertex autem ipsum est propugnaculum, cui Acheron amnis prætersiuit. Aliud insuper fraudavit oraculum. Pandosia perdes populum quamdoque trivertex. Credidit enim hostiam, non suorum cladem ostentari. Oenotrorum quoque regum regiam fuisse Pandosiam memorat in Italia accitus, quod ipsi adversus Brettios opem ferret, nam Tarentini per se Brettiorum potentie resistere non valebant. De qua re Iustinus lib. 12, ex Trogo Pompejo insit: Alexander rex Epiri in Italiam à Tarentinis auxilia adversus Brettios precantibus sollicitatus, ita cupide profectus fuerat, ut in divisione orbis terrarum Alexandro Olympiadis sororis sua filio oriens, & sibi occidens sorte contigisset, non minorem rerum materiam in Italia, Africa, Siciliaque, quam ille in Asia & Persis habiturus. Huc accedebat, ut sicut Alexandro magno Delphica oracula insidias in Macedonia, ita huic responsum Dodonæi Jovis urbem Pandosiam, amnemque Acherontem prædixerat, quæ utraque cum in Epiro essent, ignarus eadem & in Italia esse, ad declinanda fatum pericula, peregrinam militiam cupidus elegerat, Gessit cum Brettiiis bellum; sed iuxta urbem Pandosiam & flumen Acheronta, non prius fatalis loci cognito nomine quam occideret, interficitur, Moriensque non in patria fuisse sibi periculosam mortem, propter quam patriam superat, Corpus ejus Thurii publice redemptum sepul-*

re tradiderunt. Id idem Livius ab urbe condita lib. 8. scribit, Hanc urbem aliquando Lucanorum fuisse Theopompus apud Plinium tradit. Signabant Pandosii in denario Apollinem, & ex postico tripodem. Hic ingens ferici copia sit. Nascitur in hoc agro gypsum, & silex. Non longe *Cyterium* oppidum est, quod iteris immutatis *Cyrissum* vulgus appellat, ob Oenotriis conditum: *Cyterium*, ait apud Stephanum Hecæteus, *Oenotrorum urbs est mediterranea, à qua oppidani Cyterini.* Situm est edito loco in radicibus Appennini, cui mons sublimis imminet *Cacucius* ab alto cacumine dictus, nobilibus ac salubribus herbis oppletus. In hoc monte bolum nascitur haud ignobile, & fragarum copia ingens. Inde est *Consentia* civitas nobilis, divitiis pollens, & vetustissima, inter Crathim & Basentum amnes, ab Ausoniis, aut certe ab Oenotriis condita. Nam ut dixi, ante Oenotrii & Peucetii in Calabriam adventum, Aschenazi posterii Ausones sive Ausonii à Græcis dicti, universam regionem, urbes in ea rarè tamen condentes, incolerunt. Inde Oenotrii adventu urbes in ea crebras extruxerunt. Post vero Trojanum excidium, præter alios Græcos, Phœcenses & Phylæstetes multas urbes in ea condiderunt. Est Consentia declivi loca sita Septentrionem spectans, atque à Niceto idest Tyrrheno mari m. p. duodecim distans. Ab urbe ad orientale usque fretum vallis est amœnissima ad x. l. m. p. longitudine, Crathi fluvio nobili, & pisculento, de quo alibi plura, aliisque plurimis fluvii, qui Crathi miscuntur irrigata, ac crebris oppidis in speculis collibusque sitis ac villis undique cineta. Nam parte læva sunt Domanicum, Menecina, Caroleum, Pandosia, Arintha, Monsaltum, Regina, Lataracum, Toranum, Martum, Rogianum, Fagianum, Taria, Terranova, & Albanorum vici complures. Parte vero dextra sunt Castionum, Lucii, Rosa, Acra, Besidia, Terranova, & itidem Albanorum vici frequentes. Quæ vallis rerum omnium ubertate referta est, nam frumenti & alicubi vel siliginis & aliarum frugum ferax est. Fiunt omnis generis fructus optimi, in quibus castaneæ laudantur, non quæ ex nativis, sed ex insitis castaneis proveniunt, unde & insitas castaneas vulgus appellat. Fiunt item hortensia non vulgaria, ac vina, olea, mella, lina, cannabis, gossipium, sesama clara, legitur passum manna. Extant & læta pabula, atque in planis aucupia, in montibus venationes perpulchræ sunt, Sunt & sylvæ glandiferæ, & sylvestres. Fluvii omnes, quibus planities hæc ex utraque parte irrigatur, piscosi sunt, in quibus, præter ceteros pisces, torentinæ capiuntur. Cingitur & utrinque Consentia ditioni suæ subiectis crebris castellis, de quibus mox. Est Consentia sedes Archiepiscopalis cui *Monte-falsetum* sedes adjuncta est. Quam unam ex antiquioribus Ecclesiis regni Siciliae esse, Innocentius Papa hujus nominis tertius ad Consentinum Episcopum scribens, asserit; cujus consuetudines quod sacris canonibus non contrariantur, immutari nolit. De qua Joannes Joachimus Abbas super Esaiam inquit: *Ad*

Et opprimi habent in futurum ecclesiam Con-
sentinam, quae cum Jezrael Carmeli, & tertio Regum,
vicinam concordat in spiritu: ad eam tamen
ac si ad alteram Bethleem angelus sani con-
filiis dirigeretur. Qui filios ejus ad interiora so-
litudinis transferat; & seculares Aegyptios
tyrannorum furis denelinquat. Julianus Epi-
scopus Consentinus interfuit Synodo Constan-
tinopolitanae sextae, quae sub Agathone Papa
celebrata est. In eade Episcopali multorum
sanctorum frusta asservantur. Sunt enim Gal-
vitium Gregorii Nazian. Brachium Martini
Episcopi, Brachium Hippolyti, & brachium
Bernardi Abbatis, tibia beati Hieronymi, fru-
stum crucis dominicae, & crucis Andreae Apo-
stoli, pollex Rhodos, qui fuit unus ex
LXXII. discipulis. Est & arbutula & arcu-
la cum frustis ossis multorum sanctorum.
Item in ara maxima recondita sunt frusta
crucis dominicae, vestis beatæ Mariæ Virg.
& manna Joannis Evang. baculi Pauli Apo-
stoli: frusta Annæ, Simeonis Justî, Marci &
Lucæ Evangelistarum, Stephani Prot. Dio-
nysii Areopagita, Xisti, Cornelii, Sylvestri,
& Damasi Rom. Pont. Blasii, Laurentii, An-
nastasi, Priscæ, Martini, Nicolai, Hilarii,
Basili, Malachiae, Mariæ Magd. Teclæ, Sa-
binæ, Agathæ, Luciae, Euphemiae, & Sama-
ritanae, cum qua locutus est Dominus. In ara
à parte merid. sunt frusta Joannis Bapt., Za-
chariae patris ejus, Josephi ab Arimathia,
Eufratae, qui fuit unus ex LXXII. discipulis,
Fabiani Papæ, Donati, Gervasi, Protasij,
Sebastiani, Luciani, Juliani, Bonifacii, Pan-
taleonis, Cosmæ, Eustachij, Marcelliani, An-
tonij Abbatis, Macarij Abbatis, Constatii &
Justinæ. In ara à parte Aquilonari beato Pe-
tro & aliis Apostolis dicata, recondita sunt
frusta crucis dominicae, pars crinium Petri
Apostoli, frusta Pauli, Andreae, Jacobi, Phi-
lippi, Matthæi, Matthiae, & Bartholomæi Apo-
stolorum: Clementis & Bonifacii Rom. Pont.
pars crinium Gregorii Papæ, frusta Joannis
Chrysost. Camesini, & Cataldi Episcoporum,
Rhodos, Neræi, Achillei, Mercurii, Chri-
stophori, Georgij, Darte, Vitaliani, Helenæ,
Augustæ, Cæsarii, Cyriaci, Tiburtii, Pan-
cratii, Luciae, Geminiani, Primi & Felicia-
ni, Felicitatis, Luciae, & Agnetis. In tem-
plo minorum beati Joannis ejusdem ordinis
cenobitæ corpus quiescit. Fuit Consentia,
ait Strabo, Brettiorum Metropolis, quam
Annibal, capta Petelia expugnavit, quæ an-
te annum cum aliis multis circumvicinis
urbibus in fidem P. R. rediit, ut scribit Li-
vius. Est Romæ statua qua Consentini Ju-
lium Agrium donarunt. In cujus Superiori par-
te hi versus dimidiati extant. *Julii Arciani
V. C. & in l. In base, vero statua: Julia A-
grio Tarrutenio Marciano V. C. & in l. Nobi-
tate. iusticia. clementia. Conspicuo. & à pri-
mo atatis flore. Probato. Quæst. candidata Pro-
consuli Sicilia, Procons. Orient. Legato am-
plissimi ordinis terr. Urbi, iudici sacrarum co-
gnitio. Item ob egregia ejus in Sena. Quod
illis summus in cuius loc. Per annos triginta
sententia. Votustata pralucet, eique ea, honesta
fex iusta consen. Nobilissimus ordo Consen. Sca-
sum merita ejus perpetua atate primus agens
cum suis. In Balenti alveo sepultus est Ala-*

ricus Gothorum rex, qui Radagiso fuerat
suffragus. Ait enim Jornandes eo in libro
quem de rebus Geticis scripsit: *Alaricus su-
bito immatura morte preventus rebus excess-
sit humanis. Quem Gati nimia dilectione lu-
gentes, Basentum omnem juxta Consentiam ci-
vitatem de alveo suo derivant. Num hic flu-
vius à pede montis juxta urbem dilapsus fuit
unda salutifera. Huius ergo in medio alveo
collecto captivorum agmine, sepultura locum
effodiunt, in cuius fovea premio Alaricum cum
multis opibus obruunt, rursusque aquas in
suum alveum reducentes, ne à quoquam quan-
doque locus cognosceretur, fossore omnes in-
terimunt. Id ipsum scribit Paulus Diaconus.
Apud Basentum quoque Otho Federicus Cæ-
sar à Basilio Constantinopolitano rege supe-
ratus, scapham conscendens salutem sibi fu-
ga quaesivit. Afrorum rex quidam, qui ma-
gnam Calabriae partem occupaverat, dum
Consentiam oppugnat, fulminis ictu di-
vinitus in ipsa oppugnatione interiit. Fuit
Consentia depopulata & combusta ab Aga-
renis, anno à partu virgineo Dcccclxx. Joa-
ne xii. Pontifice. Hic nobile emporium quo-
to quoque anno celebratur, sunt opera si-
glina, & præter reliqua ferramenta, cultri
sunt. Atque, quod civitas in umbilico fe-
re Calabriae sit, & rerum ubertate polleat,
regionis præses residet. In Consentino agro,
ait Varro rei Rust. libro 1. pomus biferæ
erat: quam tamen Plinius libro 15. triferam
fuisse dicit. Nascitur in hoc agro vinum bo-
nitate mirificum, cujus meminit libro 14.
illud inter præclara Ausoniae, idest, Calabriae
vina enumerans. Ubi sic scribit: *Verum &
longinquiora Italia ab Ausonio mari non ca-
rent gloria Serviciana, & Consentia genita,
& Tempesa, ac Balbia, Lucanaque, antee-
dentibus Thurinis. Omnium vero eorum ma-
xime illustrata Messalla potu ac salute Laga-
ritana, non procul à Grumentum nascentia. Lau-
dantur præter cætera hortensia & Consenti-
nae intubi sativæ, & brassicae. Fit & corian-
drum & scaenogracum. Et Castaneæ, quas
insertas vocant, quod ex ipsitis castaneis fi-
ant; sunt enim crassæ & oblongæ. Secundum
Consentinam arcem, quæ imminet urbi, au-
rum & argentum & plumbum nasci fertur.
Fiunt opera siglina. Sunt in Consentino a-
gro sylva glandifera ad porcos alendos op-
portunæ. Est & in hoc agro Sila Sylva, pie-
torebinthina nobilis. De qua Strabo lib. sex-
to sic scribit: *Est sylva picis ferax optima,
Brettiana dicta, præceris arboribus, & aquis
recentibus referta ad LXXXVII. longitudinis.*
Meminit & Sila Maro lib. XII. quam vocat
ingentem, & pulchrorum taurorum argen-
tis frequentem esse ostendit. Meminit & Sal-
lustius de fugitivis loquens. Hanc inter ne-
gora Vibius ponit. Est & crebris & iis pi-
sculentis fluvijis oppleta, quorum torrentina
laudatissima sunt. Arborum mira est fre-
quentia ac varietas: nam alicubi pinastri
frequentes tantum nascuntur, alicubi cedæ
crebræ: alibi aliud arborum genus. Atque
ita tam vasta Sylva arborum varietate distin-
da est, ut id naturæ opus mortalium soler-
tia distributum videatur. Est & Sylva hæc
venationi & pabulis mirifice accommodata,
in**

In loco *Miliano* dicto sal fossile, in loco, cui *Machia germana* nomen est, aurum & plumbum, in *Collenigro* dicto lapidem morem nasci ferunt. Nascitur & in Sila hac frutex rubo minori similis fructus ferens similes fragis, paulo minores, gustu suaves, frabosos vocant. Nascitur & arbor, cacomalum vocant, fructus ferens similes prunis, colore electri. De huius Sylvæ pice meminit Columella libro XIII. & Vegetius sæpe libro 4. Veterinariæ, & Scribonius Largus medicus, qui Tiberii principatu fuit. Celebratur & hæc pix à multis medicis. Dioscorides enim libro primo eam commendans ait: *Pix privatim sicca vel spissa probatur, quæ pura pinguis quæ est, odorata, resinosa & leviter rutila, talis Lycia & Brettia est: conjuncta est simul picis & resinæ natura*. Meminit & Galenus Antidotorum libro secundo in emplastro Menippi, & libro tertio de copia medicamentorum, & de compositione pharmacorum libro octavo, & alibi sæpe. Item Paulus Aegineta in tertio libro de arte medendi, & Aetius libro XV. Plinius etiam libro quartodecimo eam impendio commendans, ait enim: *Pix in Italia ad vasa vino condendo maxime præbatur Brettia, sit è picea resina*. Et rursus: *Picis duo genera spissum & liquidum: spissarum utilissima medicina est Brettia, quoniam pinguisissima utrasque præbet utilitates*. Et libro XV. Picinum oleum laudans, docensque quomodo sit, inquit: *Oleum in Italia fictitum picinum dictum fuit, cum conquiritur, velleribus supra halitum eius expansis atque expressis, probatum maxime è Brettia resina, est enim pinguisissima & resinosissima*. Ex hac urbe fuit Theolophorus presbyter & eremita vir non mediocriter doctus, & sanctimonia præditus. Qui sacris initiatus hominum consuetudinem declinans, eremum petiit, ubi dieque nocteque Deo famulabatur. Hic res futuras nosse percipiens, apud Thebas Calabriæ urbem nunc Lucii dictam, admodum supplex & mœrens jugis orationibus & lachrymis die ac nocte, nec non & jejuniis Deum precabatur, quo mala Ecclesiæ imminencia sibi revelare dignaretur. Vix tandem à virgineo partu anne MCCCLVI. disiculo Resurrectionis dominicæ, ei leviter dormienti Angelus Domini virginis vultus, altitudinis cubitorum duorum, duabus longe nitentibus alis ornatus, candida talarique veste amictus, apparuit. Atque ipsum dulcibus alloquens verbis, quæ jamdudum scire concupiverat, sibi aperuit. Invenit etiam apud Thebas inter cetera, libellos Cyrilli, & Joannis Joachimi, & Lucæ præsulis Consentini historias. Edidit de statu Ecclesiæ & tribulationibus futuris librum. Obiit senio confectus. Hic Lucas monachus fuit, & Joannis Joachimi alumnus, qui ob morum probitatem & vitæ sanctitatem in Archiepiscopum Consentinum electus fuit. Scripsit quædam de Joachimo magistro suo, & historias à natali domini usque ad annum MCCXVI. Fuit & ex Consentina civitate Janus Parrhasius præstanti ingenio, ac judicio vir, & flagranti studio, ac doctrina longe præditus, poeta idemque orator. Latina Græcave lingua sane quam

eruditus, nulli sui seculi secundus. Mediolani bonas litteras publicè est professus, tanta facundia & doctrina, ut Trivultius sexagenarius ac summæ dignitatis vir inter frequentem juventutis catervam conspiceretur. Inde Leone decimo Rom. Pont. conducente venit in urbem, professus est in ea publicè bonas litteras. Duxit uxorem Demetrii Chalcondylis filiam, qua felici cognatione & socer & gener utriusque linguæ imperium tenuerunt. Edidit commentarios in Claudianum, & in Nasonis Ibin recondita eruditione refertissimos. Scripsit & in Poeticam Horatii, & libellum de arte dicendi, & in Epistolas Ciceronis ad Atticum. Edidit & fragmenta quædam fortasse Lingvæ latinæ aut artis grammaticæ, cuius rei meminit Aldus Manutius libro quarto inst. gram. Ait enim; *In fragmentis illis antiquis sine nomine, quæ Janus Parrhasius homo utriusque linguæ doctissimus, cum Mediolani publicè bonas litteras profiteretur, edidit*. Novissimè autem in manibus erat penè absolutum volumen de rebus abstrusis per Epistolam quæsitis Valgii Rufum æmulatus, quod quinque & viginti libros continebat. Scripsit & super Epistolas Ovidii, & in primam Epistolam commemoravit de opere per Epistolas, ubi ait: *Copiosius & distinctius ostendam in eo opere, cui nomen feci de rebus per Epistolam quæsitis*. Nunc autem, quia plerique alieno ingenio ac labore, & eruditorum nomen induunt, & magnum quæstum faciunt, quædam Parrhasii opera sub aliorum nomine leguntur, tempore, & nominibus, ad quos scribebat, & fortasse phrasi quoque quo magis furtum lateat, immutatis. Id quod Carolus Jadinus eius alumnus præfagiens semper querebatur. Jam certe commentarii in Ciceronis Epistolas ad Atticum in Stripandi, & inde ab eo in Pauli Manutii manus cum pervenerint, sub eius nomine leguntur. Et quidem vel ipse aliquando mecum loquens, se eos à Stripando habuisse fassus est. Fuit & ex Consentina urbe Petrus Paulus Parisius Pontificio & Cæsareo jure consultissimus, qui Patavii & Bononiæ plures annos frequente juvenum cœtu publice Romanus jus est professus. Inde à Paulo Rom. Pont. huius nominis tertio Romanæ Ecclesiæ Cardinalium ordini est additus. Opus ingens & præclarum civilis juris consilia continens edidit. Fuit & Antonius Thilesius vir impensè eruditus. Edidit librum de coloribus, & coronis, & librum elegiarum, & tragediam, quæ inscribitur imber aureus. Vivit modo Bernardinus eius ex fratre nepos, Græca lingua eruditus & philosophus, scripsit de principiis naturæ libros duos. Fuit & Coriolonus Martiranus Marci urbis, de quodam dixi, antiques spectatæ virtutis vir, utraque lingua satis eruditus. Scripsit tragedias, Medea, Electra, Hippolitus, Bacchæ, Phenissæ, Cyclops, Prometheus, Plutus, Nubes, Odyssææ libros VII. Batrachomyomachia, Argonautica, Epistolarum librum unum, & alia quædam, quæ nondum sunt impressa. Fuit & Joannes Antonius Pandolfus Campaniæ Episcopus. Scripsit de prædestinatione, & gratia, de arbitrio, & operibus,

bus, de vera Christi carne & sanguine: de cœna Domini. Vivit modo Joannes Thomas ejus ex fratre nepos: qui scripsit de speculo comburente libros duos, de practica arithmetica, & geometrica demonstrativa librum 1. de Mechanica librum 1. Archimedis omnia opera explicavit. Fuit & Joannes Baptista Amitius. Qui juxta Peripateticorum placita cœlestium corporum motus descripsit, nullis usus eccentricis aut epicyclis, res ab antiquissimis Philosophis & mathematicis tot secula frustra tentata. Et ni immatura morte fuisset præventus, aggressus esset majora. Egit diem supremum annum natus vigesimum septimum. Sunt in Consentino agro pagi circiter centum, quorum plerique sunt oppidis magnitudine pares. Omnes autem in viginti duas præturas, sive XXII. corpora distincti. Horum primum est *Cassionum* non longe ab Crathi amne colle atque natura egregie munitum, amœno loco situm. Non longe ab urbe Arenthum flumen labitur, qui Crathi miscetur. Ager hic frugibus, oleribus, & varii generis fructibus fecundus est: affluit oleo & vino, sit & sericum optimum, & legitur manna, Oppidum clarius reddidere duo Cæsarii, pater & filius, Joannes Antonius, & Joannes Paulus: ambo ingenio & doctrina clari. Quorum ille grammaticæ institutionis rudimenta, & notationes in Livium edidit, & quatuor millia carminum. Reddidit Plutarchi opusculum de immoderata verecundia Latine. Hic veroutraque lingua eruditus, nunc Romæ Latinas literas publice proficitur. Scripsit in primum librum odarum Horatii, scripsit & poemata. Non longe ab oppido Arenthum flumen labitur. *Sapanum* beato Francisco venerandum. Fuit hic Sanctæ vitæ vir, militavit Christo sub habitu Eremitarum divi Augustini, ejus corpus Suberati jacet. *Lapanum*, *Rubetum*, *Calicum* Joanne Joachino Abbate gloriosum, & prope *Jovinum* flumen torentinis uber fuit; secundum quod aurum & ferrum nasci ferunt. Fuit Joannes Joachimus Abbas Mauri Tabellionis & Gemmæ filius. Qui non sine futuræ sanctitatis portento conceptus fuit. Siquidem matri, cum Joachimum concepisset, juvenis quidam forma decorus, & lineis candidis vestibus amictus per quietem apparuit, eique dixit: Puerum concepisti, quem cum pepereris, si ipsum vivere cupis, ante septennium baptismatis fonte lavari ne sinas. Eo v. nato patri super aram divi Michaelis Archangeli, quod sacellum non longe à domo sua aberat, puerum aspiciere videbatur, cujus vertex templi tectum tangeret, & chorum altantem albis vestibus indutum alta voce concinnentem, Puer natus est nobis alleluja, & filius datus est nobis alleluja. Elapso septennio cum pater diem baptismatis statuisset, mater graviter ægrota-re cœpit, eoque morbo decessit. Atque tribus aliis annis defluxis, decimo anno non sine mysterio puer baptizatus est, & usque ad quartumdecimum grammaticæ operam dedit. Atque non multo post Hierusalem religionis gratia perrexit, quo itinere inopes quosdam sumptibus aluit. Et monachalem habitum albi coloris & asperum sumpsit, Cumque de-

Aserta quædam loca esset ingressus nimia siti confectus, mori veritus fabulo se obruit, ne insepultus feris cibis foret, ac dum scripturarum intelligentiam meditatur, sopore corripitur. Et ecce olei flumen, & juxta hominem stantem cernere, sibi que dicentem: bibe de hoc flumine, eique ad satietatem bibere videbatur. Cumque exiguisset totius divinæ scripturæ intelligentia illi patuit. In monte, in quo CHRISTUS se transfiguravit, in cisterna quadam veteri totam quadragesimam vigiliis, obsecrationibus, jeuniis, hymnis & psalmis vacans transegit. Nocte vero resurrectionis dominicæ ingens illi claritatis splendor apparuit. Atque ita cœlesti numine afflatus est, ut utriusque testamenti concordiam, omnesque difficultates & involucra intelligeret. Quare totum se divinis lectionibus dedit; triaque opera tum cœpit, concordiam duorum testamentorum, expositionem in Apocalypsim, & Psalterium decem chordarum. Ex Hierosolimis in Siciliam concessit, ubi in quadam specu latitans jejuniis, & orationibus vacabat & die Mercurii, Veneris & Saturni nil prorsus gustabat. Postea in Calabriam transmisit: & sacris initiatus monasterio Coratii abbas eligitur. In ejus vita nulla erat intercapedo laboris, semper enim aut orabat, aut legebat, aut scribebat, sicque pernoctabat assidue. Orabat flexis genibus, manibus & oculis in cœlum erectis, vultu alacri angelicum præ se ferens vultum, ac si Christum præsentem alloqueretur. Quotidie altaris sacra peragebat, ac persæpe lachrymabatur. In monasterio, cui nomen est Petralata totam quadragesimam dominicis diebus exceptis panem tantum & aquam gustabat potius, quam edebat. Claruit multis miraculis. Scripsit libros quinque concordie utriusque testamenti, quod pridem, ut dixi, inchoavit, adhortante eum Lucio Papa hujus nominis tertio, & inde Urbano & Clemente jubentibus, ut in epistola ipsius Clementis ad illum directa videre licet. In quibus de quinque sigillis agens eximia & arcana mysteria enodavit: & in quinto nonnulla Danielis, & aliorum Prophetarum capita dilucidavit. Expositionem quoque Apocalypsis octo partium titulis insignitum doctorum Pontificum jussu lucubravit: Item psalterium decem chordarum tribus voluminibus distinctum exaravit, quorum primum dedicavit Deo Patri, secundum Filio, tertium Spiritu Sancto. Quod opus die Pentecostes, ut ipse dicit, inchoavit, scripsit & in Evangelium Joannis, & contra Judæos, & super Merlinum, & in Cyrilli revelationem, & librum de flore nuncupatum de summis pontificibus, & librum de consolatione, & sententiarum volumen egregium, & in Herithream. Item Henrici sexti Cæsaris rogatu anno à Christo nato M. CLXXXVII, ad eundem, ut ipsemet super Hieremiam fert, in Esajam, & in nonnulla capita Naum, Abacuch, Zachariæ, & Malachiæ prophetarum. Scripsit & in Hieremiam, in quibus se spiritum prophetiæ habuisse manifestum est. Pleraque enim est vaticinatus, quorum multa adimpleta sunt, cætera adimplenda supersunt.

Nam

Nam & Græciam ob in Romanam ecclesiam perfidiam gentibus dandam, & prædicatorum, ac minorum ordines initiatores mox futuros, quinetiam in januis ecclesiæ esse prædixit. Et quidem cum hæc prælagivit, ipsi in mundo erant, sed qui futuri essent ignoti: ordines autem iniitauerunt paucis post annis quàm ille prædixerat, utpote divus Dominicus tribus, divus Franciscus novem. Quos vel Venetiis in divi Marci delubro, quod Salomonis templi instar fieri curavit, effingi fecit. In cuius pavimento, parietibusque, ac fornicibus, testudinibusque simulacra alia pleaque effigiata emblemate, vermiculatoque opere futura portendentia, quæ in dies exitus comprobant, formari atque effingi fecit. Efflavit animam in monasterij Floris loco, qui canalis dicitur, cœnobitis suis benedicens. Eius corpus postea in monasterium Florense translatus est. Ex cœnobitis eius, qui ipso vivente sanctitate floruerunt, hi sunt, Peregrinus, & eius frater Bonatus, quibus futuram & proximam tribulationem revelavit, Lucas ejus scriba, qui postea Episcopus Consentinus fuit, Gerardus Abbas, Joannes & Nicolaus, quorum alter Abbas Monasterij Coratii fuit, alter istius vices gerebat: item Matthæus, qui post Joachimum Abbas Floriacensis fuit, & postea Gerentius Episcopus, Rogerius Diaconus Ecclesiæ Severinatis, Petrus, & Nicolaus. Qui omnes sanctæ vitæ viri extiterunt. De Abbate autem ipso Joachimo Guillelmus Parisiensis in libro de virtutibus sic dicit: *Debes scire, quia dnum intellectus tanta claritatis est & acuminis in quibusdam, ut valde dissimuletur spiritus prophetia, qualem crediderunt nonnulli fuisse in Abbate Joachimo. Et ipsemet de seipso dixisse dicitur, quia non erat ei datus spiritus prophetia, sed spiritus intelligentia. Si quis autem respexerit libros eius, quos scripsit super Apocalypsim, & super concordiam duorum testamentorum, mirabitur donum intellectus in eo: verum in libris super prophetas liquet, fuisse in eo spiritum prophetiæ. Licet quidam divinarum literarum ignari negent ipsum fuisse prophetam, quod Christus Apostolis dixerit: Non est vestrum nosse tempora, vel momenta: & alibi, omnes Prophetæ & lex usque ad Joannem prophetaverunt. Quod utique de primo Christi adventu intelligendum est, ut Hieronymus in Matth. & in Amos, & Joan. Chrysostr. & Athan. in secundam Epistolam Pauli ad Cor. & Aug. contra Faustum asserunt. Jam vero in ecclesia, quæ erant Antiochiæ, prophetas fuisse Lucas in actibus Apostolorum scribit. Et Agabus, & quatuor Philippi filii, & Corinthii, & Apostoli ipsi prophetaverunt, ut passim in Epistolis Pauli videre licet. Et Justinus Philosophus & martyr apud Eusebium Ecclesiasticæ historiæ libro quarto, usque ad tempora sua prophetiæ gratiam in Ecclesiis floruisse ait. Quid multis opus est verbis? Cum Joel Apostolos, aliosque in ecclesia prophetaturos prædixerit, ut Petrus in Actibus Apostolorum dicit, & Christus se ad Judæos, inter ceteros, prophetas etiam missurum ab ipsis in Synagoga suis occidendos dicit. Nam, ait Amos, non faciet dominus Deus verbum*

*Ansi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas. Cur autem Deus secreta sua servis suis revelat, & quare non necesse est omnia fieri, quæ dicit, qui scire cupit, legat Hieronymum in Jonam, & in Ezechielem. Alii quidam Joachimum uti hæreticum calumniantur, quod Innocentius tertius libellum quendam Joachimi nomine, hoc est, iniustam adversus Petrum Lombardum reprehensionem in concilio damnarit, Cum ipse, in epistola, quam propria manu exaravit simpliciter & humiliter fatetur, se eam fidem tenere, quam Romana tenet ecclesia, jubetque cuncta sua opera composita & componenda summo Pontifici assignari, quæ ipsemet morte fortasse præventus offerre non valeret, Apostolicæ sedis iudicio approbanda & corrigenda. Idipsum Innocentius ipse in decretali illa asserit, Extat in bibliotheca Vaticana epistola Honorii tertii Rom. pont. ad episcopum Lucan. in favore Joachimi adversus obsecratores, quæ hæc est: *Ad audientiam nostram noveritis pervenisse, quod cum abbatem & monachos ordinis Floris de crimine hæretica pravitatis infamas, & a tuis permittis subditis infamari, jamens occasio nem ex eo, quod felicitis memoria Innocentius Papa prædecessor noster libellum suum tractatum, quem abbas Joachimus ejusdem ordinis institutor edidit contra magistrum Petrum Lombardum de unitate, seu essentia Trinitatis, generali approbante concilio damnavit. Cum igitur idem prædecessor noster in sententia prædicta damnationis expresserit, quod per hoc Florensi monasterio nolebat aliquatenus derogari, quoniam in eo & regularis est institutio, & observantia singularis, idemque Joachimus omnia scripta sua ipsi prædecessori nostro assignari mandaret Apostolicæ sedis approbanda iudicio, vel etiam corrigenda, dicens epistolam, cui propria manu subscripsit, in qua firmiter confitetur se illam fidem tenere, quam Romana tenet ecclesia, quæ disponente Deo mater est cunctorum fidelium & magistræ: Fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus, atque precipimus, quatenus fratres ordinis prædicti super hæreseos crimine nec ipso infamare præsumas, nec a subditis tuis permittas, seu aliquatenus dissimules infamari. Datum Romæ apud Sanctum Petrum W. Nonas Decembris pontificatus nostri anno primo. Post Cælicum, Spatianum est, cum fonte nobili, hic marmor effoditur. Inde est Spatianum iterum, ubi aurum & ferrum nasci dicitur: ex huius corporis vicinopiam, cui Casula nomen est, fuit Antoninus Ponta utraque lingua eruditus. Pedatium, hic etiam aurum nasci fertur; nec longe Cardonum flumen auriferum labitur, quod cadit in Crathim, torrentinis aureis maculis sparsis fecundum. Ex huius corporis vico quodam, qui Serra dicitur, fuit Joannes Crassus utraque lingua satis eruditus, poeta & orator clarus, ingenii acuminis & memoriæ tenacitate pollens, fuit & accumulata virtutis vir. Inde est Petrastina, & iuxta Ispica fluvius labitur, Hic plumbum & chalcantum & sal fossile nascitur. Aprilanum, secundum quod Crathis fluvius oritur, Hic præter alia ferrum**

menta, & cultri sunt nobiles, & sclopi ma-
chinulae. *Filinum*, *Magonum*, *Rublanum*,
& juxta Sabatum flumen labitur, incolae
bovina coria, & soleas optime concinnunt.
Fiunt & hic fassamenta optima ut farcimi-
na, pernae, petasonesque, Ex huius corporis
vico *Ferpeto* dicto, fuit Nicolaus utraque
lingua eruditus, & bonis moribus praeditus.
Scriptis librum de rebus sacris, & Sylvarum
libros quatuor conquestionis Italiae, heroico
carminis librum. *Carpacianum*, *Syllanum*,
cuius incolae pectinibus conficiendis & la-
picio plurimum vacant, Nam & aula, &
tapetia, & sitarchas texunt, & lodices, quas
quidam alicubi ex caprina lana fiunt, capri-
tas vocant. *Altilia*. Nec longe *Crepistum*
vicus est, ubi specularis lapis nascitur, *Ma-*
litanum, ex quo fuit Carolus Iardianus Par-
rhensi alumnus, acerrimi ingenii vir, Ro-
mae facundis haud inglorius, Graeca quo-
que lingua apprimè eruditus. Sed enim in
literarum ocio se mitum in modum accin-
xit. Romae bonas literas publice est profes-
sus. Rebus excessit humanis juvenis admo-
dum, *Paternum* cum emporio annuo, Inco-
lae hircinis, veryecinisque & ovinis pellib,
aptandis dant operam. *Depinianum*, cuius
incolae areis valis conficiendis navant ope-
ram, Nam & lebetes, & aenea, & sartar-
gines & pelves & cacabos, & alia ejusmodi
vasa optime conficiunt, *Thessanum*, *Domi-*
tium, hic chalcanthum nascitur, & prope
Album flumen labitur. Per omnia autem
loca haec generosa vina sunt, & praesertim
Rublani. Fiunt & lipa nobilia eius generis,
quae femina vocant. Extant & in Consenti-
no agro pulchra boum armenta, Supra Con-
sentiam *Menecina* oppidum est, Oenotro-
rum urbs mediterranea, ait Hecataeus apud
Stephanum, civis Menecinus. Ager hic fru-
gifer est, fit siligo, & lens laudatissima, &
castaneae optime, quas insitas vocant, &
optimi serici copia, nascitur & silex, Non
longe à Menecina *Caroleum* oppidum est,
Ixia olim dictum, urbs quoque Oenotro-
rum mediterranea contra Menecinam, ait
idem Hecataeus eodem Stephano referente,
& prope Basentum flumen labitur. Hic
etiam siligo fit, & castaneae insitas, & seric-
um, nascitur & silex, inter reliqua hor-
tegia cerulei laudantur cinarae, quorum
ingens numerus fit. Ex hoc oppido fuit Ba-
silius Latina lingua eruditus. Juxta Caro-
leum *Damanicum* castellum est cum siligi-
ne & castaneis, quales sunt Carolei agro.
Ad mare *Fligidium* oppidum est freto immi-
nens, quod ejusdem nominis fluvius adla-
bitur, distat à Niceto m. p. VI. hic optimi
serici numerus immodicus fit, nascitur &
vinum non vulgare, sunt in hoc agro Syl-
vae glandiferae ad porcos alendos commodae.
Ex hoc oppido fuisse Franciscus Majoranus,
& Antonius Bonius integerrimae vitae viri,
beati Francisci Paulitani socii: sunt in hoc
agro vici *Falcunaria*, & *Longoburgum*, ex
quo fuit Archangelus itidem sanctae vitae
vir, & beati Francisci Paulitani socius. Post
Fligidium *Bellimontum* oppidum est in tu-
mulo situm à loci apocritate dictum, mil-
liario à mari sepositum, abest à Fligidio m.

AP. VI. Hic marmor nascitur. Sunt & horti
nemoroli citrorum, limonum, & malorum
aureorum, Fiunt & omnis generis fructus,
& hi praecoces. Dein Verres fluvius cadit
in mare: est & eodem nomine promonto-
rium, *Linum* quondam dictum, quod Ly-
cophron, ut mox ostendemus, appellat ju-
golum, & contra scopuli adjacent duo. Exin
Amanthea civitas occurrit, mari abluitur.
Amanthea enim nymphea est, quasi per are-
nam currens, egregie loci natura, inde ve-
ro postea manu munita, quam Catocastus
fluvius adlabitur: civis Amantheanus. Di-
stat à Verre promontorio milliario, à Belli-
monte m. II. Hanc *Nepetiam* esse arbitror,
à qua Antiochus apud Strabonem sinum
hunc Nepetinum dixit. In sede divo Ber-
nardo dicata beati Antonii Socetti mino-
rum ordinis coenobitae corpus jacet, qui bea-
ti Francisci Paulitani excoluit, & beati
Iosue episcopi corpus quiescit. Sedes haec
Episcopalis Tropeana ecclesiae juncta est. Hic
optimi serici copia sit, nascitur capparis. Est
in agro hoc *Petreium* vicus, Nec longe *La-*
cum pusillum castellum est. Post urbem,
Oliya, & Turbidum fluente labuntur: &
Corica promontorium prominet, *Tylesium*
olim dictum, abest ab Amanthea milliario.
Est & intus *Tylesium* oppidum, *Agellum*
nunc dictum, edito loco situm, & ejusdem
nominis fluvius, distat à freto m. p. IV. à
Corica promontorio III. Tylesii & Lini me-
minit Lycophron in Cassandra, ubi sic ait.

Alii autem colles inaccessos Tylesios,
Linique maritimi verticem supremum,
Amazonis consortem munient civitatem.
Serrae mulieris jugum recipientes,
Quam ferream mitram strenua puella habentes
Errantem ducet unda ad peregrinam terram.

Super quibus verbis Isacius ait: *Tylesium*
mons & urbs & sita in Italia, & *Linum*
promontorium Italiae. Meminit & Stephanus.
Arx est hic super saxum natura munitissi-
ma, celebrantur nundinae quotannis. Hic
jacet corpus beati Martini Besidianensis mi-
noritae. In hoc agro marmor effoditur, &
gypsum coquitur e lapide. In sylvis apri &
alia id genus animalia stabulantur. Sunt &
in hoc agro *Serratum*, & *Serra*, vici, inde
est *Petramala* castellum, *Cleta* olim dicta,
à Cleta Pentefileae reginae nutrice condita,
validis turribus undequaque munita, à Cro-
toniatis everfa, ut Lycophron in Cassandra
scribit, ubi sic ait;

Crotoniatæ vix civitatem devastabant aliquando,
Amazonis perdetes intrepidam puellam,
Cletam reginam cognominis patria.
Multique prius terram ab illa dentibus
Mordebunt precipitata, neque sine laboribus
Turres devastabant Laureta filii.

Super quibus verbis Isacius ait: *Cleta* Amazonis
Pentefileae nutricis fuit, qua cum intellexisset
Troja mortuam esse Pentefileam, navigavit
ut illam quæreretur, pulsaeque ventis in Italiam
pervenit: ubi cum civitatem candidisset, in
illis locis regnavit. Porro multis tempore elap-
so,

psa, exercitum ducentes, Crotoniata, interfecerunt ultimam reginam Cletam. Omnes enim Cleta urbis Regina Cleta dicta sunt. Laura autem civitas est Crotonis, à Laura Lacinii filia dicta, à quo Lacinium promontorium in Italia nomen accepit. In Petramala agro sal fossile nascitur. Non procul à Petramala Sabatium oppidulum est, & eodem nomine flumen navigabilis & pisculentum cadit in mare, Ocinarus olim dictus, de quo mox, Intus est Mamertum civitas vetusta, sedes episcopalis, Martiranum nunc dicunt, secundum quam Ocinarus fluvius, id est Sabatium, labitur, cuius meminit Antoninus Pius in itineralio, De qua urbe Strabo, ubi de Locris & Caulonia scribit, sic ait: *Supra has urbes mediterraneam Brettiam occupant, ubi est Mamertum oppidum fertile, & silva picis ferax optima, Brettiana dicta.* Fuisse Mamertini viri bellicosi, Romanique amici & socii fidelissimi, qui primo, ac soli absque Romano duce aut milite, Pyrrho, ex Sicilia à Tarentinis adversus Romanos accito, occurrerunt, ut Plutarchus in eo scribit. Qui Messina cum clade solvens, Tyrrenumque pontum legens transiit in Italiam, ac Terineo sinui juxta Lametum flumen appellens, ibi exercitum cum elephastibus exposuit, iterque fecit Tarentum per Neocastensem & Mamertinum agrum, valle, quæ ab indigenis dicitur Decollatpra, & per Silam sylvam ad Crathis fluminis ostia, Ait itaque Plutarchus ipse: *Pyrrhus compluribus navibus in Messanensi portu amissis, in Italiam pervenit. Mamertinorum haud pauciores decem millib. primo transgressu signis collatis dimicare cum non auderent, iniquis locis, impetu contra regem facto, totum exercitum turbaverunt. Ibi duo elephanti ex iis, qui posterius clauderant agmen oporelli, ipse rex à fronte discurrens adversus homines bello assuetos magno cum periculo resistit; vulnere autem in capite accepto, cum paulo ex pugna cessisset, otium magis exaudivit hostes. Quorum unus pro ceteris ferox, procerus corpore & splendidis armis, superba voce regem, si viveret, in certamen provocabat. At Pyrrhus ob hæc irritatus, iraque incensus, & sanguine sedatus, truci aspectu terribilis in pugnam rediit hominem illum consequutus ita caput percussit, ut visus, & virtute gladii usque ad parvas inferiores plagas descenderet, cederentque hinc inde divisa corporis partes. Hoc reliquos continuit, ne amplius persequerentur, quasi supra humanam vim Pyrrhum admiratos conterritosque. Ipse vero, quod reliquum erat itineris secum profectus, Tarentum pervenit, Pedicem XX., equitum tribus millibus secum adductis. Signabant Mamertini in nummo Martem nudum stantem, at galeatum, altera manu ensim, altera hastam habentem, & juxta ipsum scutum & thoracem, & ex altera facie gallum, qui Marti est dicatus, elque ob vigilantiam sacrificabatur; item Martis stellam. Inscriptione Græca tali, *Mamertini Brettiam.* Quandoque signabant Martem tenentem equum, ex postico Apollinem. Interdum signabant Martem galeatum sedentem in saxo innixum glæpeo, & dextra*

hastam tenentem, & ex postico Apollinem. Interim signabant Jovem, & ex altera facie Martem cum hasta & clypeo pugnantem, Aliquandoque signabant Jovem imberbem, & ex altera parte aquilam fulgur in pedibus habentem. Quandoque ex postico Jovis signabant taurum, Interdum signabant ex postico Apollinem. In Mamertino agro vinum generosum nascitur, sit mel & sericum optimum, nascitur & lapis molaris, & lapis phrygius, & chalcanthum, & rubrica fabrilis, & color cyaneus. Sunt & in hoc agro pagi, *Constitium, Mota, & Conflentium.* Exinde ad fretum proficiscenti Nuceria oppidum occurrit, inter Sabatium, & Grandum amnes, Terinæ reliquæ, abest à mari m. p. II. circum Sabatium lutræ sunt. In hoc agro vina & mella bonitate præcipua fiunt, nascitur & lapis phrygius, Sune & sylva glandiferæ ad porcos alendos opportuna, & sylva sylvestres, ubi sylvestrium animalium venationes fiunt. Secus mare Terina oppidi vestigia visuntur, Terinæ locus eminet, rupibus quaquaversum circumscriptus, ubi jugiter benigna spirant aures. Planities est satis magnæ urbis capax, ubi aer viget amœnissimus & saluberrimus, abest ab Amanthea m. p. XII. Fuit enim Terina dicta à loci amœnitate, quod aer hic mollis sit & blandus, ubi incolæ, ut creditur, longam agebant ætatem, & vegeta, ac felicia vigeabant ingenia. Erpta fuit ab Agarenis beati Nisi tempestate, quo tempore universa Calabria, Lucania, & Apulia magnas calamitates perpessus sunt. Abest ab Amanthea m. p. VIII. Collem hunc Sabatium flumen olim Ocinarus dictus adlabitur, cuius radices mare abluebat, sed nuper paululum recessit, & Terinum scopulum, cuius meminit Plinius, navem vocant nautæ, reliquit in sicco, Meminit Terinæ Pomponius Mela, itemque Plinius. Fuit Terina, ut Solinus, & Plinius, & Phlegon apud Stephanum scribunt à Crotoniensibus condita, quo tempore ut quantum auguror, Cletam urbem sustulerunt, De hac urbe Strabo libro 6, ait: *Temesa proxima est Terina, quam Annibal cum tutari se posse desperaret, solo aquavit, qua tempestate in ipsam confugerat terram Brettiam.* Solo, inquit, æquavit, moenia utique diripuit, non urbem. A Terina Plinius Terinæ Sinum nominat, eumque ingentem esse ait, Siquidem à Lampete promontorio ad Vaticanum usque promontorium protenditur, cuius ambitus uno supra centum m. p. est. Meminit & sinus huius Thucydides. Quem interim Vibonensem etiam, Plinius appellat, à Vibonæ urbe, sic & Cicero in epistola ad Atticum. Strabo autem ipsum Hipponiatem vocat ab Hipponio, id est, Vibonæ. Aristoteles vero Lameticum à Lametia urbe, Antiochus autem apud Strabonem Nepetinum vocat, à Nepetia urbe. Nuper Terinæ plumbei aqueductus cuniculi reperti sunt inscriptione hac: *L. Appius magister viarum.* Meminit & urbis huius Lycophron in Alexandra, in qua Ligia una è Sirenib. interijt, sepultaque est, Ait enim;

*Ligia vero in Terinam à fluvibus eiiciatur.
Per undam natans, illamque nant,
Hanc quidem Phaleri
Littoribus sepelient in oris,
Ocinarum vorticibus conterminam:
Lavabitque sepulchrum bovis cornua habens a-
quis Martis.*

Super quibus verbis Ifacius ait: *Oci-
narus fluvius est juxta Terinam, Mars,
idest, robustus vocatus, & bovis cornua ha-
bens propter strepitum. Quod autem fluvius
cornutos, & bouum cornua habentes indu-
cunt, fortasse sit propter violentiam & stre-
pitum undarum. Mars enim non est fluvius
juxta Terinam, sed æris, unde illud epi-
theton imposuerunt. Item Lycophron ipse:*

*Alii rursum Terinam, ubi irrigat aquis
Ocinarum terram, puram eiiciens aquam,
Oberratione inhabitant laborantes amara.*

Ifacius: *amara oberratione infortunati, ubi cir-
ca Terinam, Ocinarum fluvius terram irrigat,
aquam puram eiiciens. Cicero Tus. primo
de Elyio Terinæo sic scribit: Terinam E-
lysi cum graviter fili mortem mœreret,
venisse in psychomantium quarentem qua fuisset
tanta calamitatis causa: huic in tabellis
tris bulismodi versiculos datos:*

*Ignaris homines in vita mentibus errant
Euthyoni postur futorum funere lato,
Sic fuit utilius finire ipsique ique.*

Notabant Terinæi in numismate Ligiam Si-
renam, & juxta tubam & lyram, & ex al-
tera facie victoriam alatam in sella sedentem,
& manu fertum habentem, quandoque ve-
ro tenentem aquilam Græca inscriptione
memor. Aliquando effingebant eandem Li-
giam diadema in capite habentem, & ex
postico victoriam alatam sedentem in sella,
altera manu fertum, altera oleæ ramum, &
quandoque caduceum tenentem. Interdum
signabant Apollinem, & ex altera parte to-
tem. Mare hoc Eusipum usque longe pisco-
sum est: nam & parvorum & magnorum
piscium, & præsertim thynnorum & xiphea-
rum captio fit, quibus membratim dissectis
cataria replent: capitur & corallium multis
locis. Post Terinam Castionum oppidum of-
fertur edito loco paulum à mari sepositum.
Huius oppidi dominus est nunc Cæsar Aqu-
nius, ex divi Thomæ Aquinii familia. Di-
stat à Terinæ loco m. p. LV. Hic vina & mel-
la præclara sunt, & gypsum coquitur à la-
pide, sunt etiam verricula thynnaria, Ar-
chestratus apud Athenæum libro septimo
Thynnos, qui in hoc sinu capiuntur, mi-
rifice laudat, ait enim de thynnis loquens:
*Si forte Hipponii Italia perveneris oras, opti-
mi erunt illic cunctorum. Thynni biennium
excedentes orcyini dicuntur, ante vero æ-
num palamides: Non longe Subarum pro-
montorium est, Brettium à Sallustio appel-
latum. Secundum quod Euphemia oppidum
occurrit haud nimium à mari remotum, à
Castione m. p. VI. distans, Lametia olim
dictum à Lameto fluvio, quod adhuc no-
men retinet. Lametia, ait Hecateus, refe-*

*Arete Stephano, urbs est Oenotrorum à La-
meto fluvio. Fuit Crotoniatarum, Ab-
ea Lameticus & Lametinus civis, à qua A-
ristot. ut dixi, sinum hunc appellavit La-
meticum. Meminit & Lametia urbis Lycop-
hron à Alexandra, ubi & Tyrdenum va-
dum esse dicit: Imeminit & Philogenes re-
ferente Ifacio in Lycophronem. Hinc ad Scyl-
laticum fretum m. p. sunt viginti, ubi Italia
angustior est. Euphemia divi Joannis sanum
& dixi Benedicti monachorum cœnobium,
in quo divi Joannis lacertus, & divæ Eu-
phemia caput, & pars quota brachii Sancti
Stephani protom. asservatur. Sunt & nonnul-
lorum aliorum ossa frusta. Haud procul ab
oppido Lametum flumen navigabilis & pisco-
sum labitur. In hoc agro juniperus frequens
provenit. Supra est Neocastro civitas, se-
des episcopalis cum emporio nobili, edito
pensilique loco sita, fontibus rivisque af-
fluens, distat a freto m. p. septem. Huius
urbis ager est frumenti & aliarum frugum
ferax, & pascuis, sunt perpulchra limonum
citrorum & malorum aureorum nemora,
abundæ & omnis generis fructibus, sit &
optimi olei ubertas & vina, ac mella præ-
clara. Nascitur rubrica fabrilis: provenit &
juniperus. Fiunt multarum alitum pulchra
aucupia. Extat & sylva glandifera ad porcos
alendos opportuna. Est in agro hoc Blasium
pagus, Turres olim Antonino Pio Cæsari
in itinerario dictus, cum melle spectato, &
balneis nobilibus, aqua sulphurea est, quæ
multis medetur morbis. Vico Marcianara,
via qua Neocastro Catansanum atur, lapis
specularis nascitur. Post Neocastrum Ipo-
letum & Pesipum fluvii labuntur, qui La-
meto miscuntur. Supra est Lametum vicus,
ubi marmor effoditur: & prope est Ferole-
tum castellum cum melle optimo. Ex hoc
castello fuit Matthæus Collacius eruditus vir,
qui Venetiis Latinas literas publice est pro-
fessus. Scripsit quædam. Exinde Maida op-
pidum nobile est, edito eoque ameno loco
situm, olim Malanum dictum ab Oenotriis
conditum mediterraneum, ait Stephanus,
civis Malanius & Malanientis. Orientem so-
lem spectat, quod Panopletus, idest, bono
omni repletus, fluvius perlabitur, Abest à
freto m. p. octo, à Neocastro totidem. Hic
vina & mella laudata sunt, Ager hic totus
prope in planitie est, frumenti & aliarum
frugum uber, pabulo, aucupio & venatio-
ni commodus. Nascitur gypsum marmoro-
sum, Est & fons salis manans aquam, ex
qua muries fit. Est & Calocitas mons in
Apennino sublimis quasi Pulcher mons, vel
pulchra sublimitas, aut pulchrum, idest,
suave frigus, ubi fons scatet. E cuius jugo
utrunque fretum conspicitur. Provenit & in
agro hoc Juniperus. Ex hoc oppido fuit Vin-
centius Vraneus medicus chirurgus eximius,
qui primus labia & nases mutilos instauran-
di artem excogitavit. Fuit & Bernardinus
eius ex fratre nepos, & artis hæres. Viget
modo huius filius & eisdem artis hæres.
In hoc agro pagi sunt Coratæ, Coriga, Re-
zeium, & Jacorsum. Post Maidam, Laca-
nia castellum offertur, abest à mari m. p. tri-
bus, à Maida sex, quod Macata fluvius
præ-*

præterfluit . Hic lina optima fiunt eius ge-
neris, quæ scæminina dicuntur, fit & sesa-
ma, nascitur vitex, & nymphaea herba, gi-
gnuntur tubera, eximitur marmor, extant
& retia thynnaria . Ager hic saccharo aptis-
simus est . Proveniunt sponte platani frequen-
tes . Quanquam quidam, qui plantarum pe-
ritiam habere præferunt, platanos in Italia
sponte nasci temerè negat . Hic si Calabriam
reliquamve Italiam sedulo perlustrasset, plu-
rimas plantas, aliaque in ea esse, quæ ultro
gignuntur, vidisset, si tamen veram huius-
modi rei notionem habebat . Verum quia
in uno tantum Italiæ loco diu contabuit,
& emarcuit, quicquid ibi non novit, nul-
libi in Italia nasci audeat asserit . Su-
pra Lacaniam *Monsaurum* exiguum castel-
lum est, cum melle claro . Et prope est *Mon-
ardum* oppidum edito loco, cujus ager fru-
gifer est, aprorum, caprearum & aliorum
quadrupedum venationi, ac palumborum &
phasarum, aliarumque avium aucupio, nec
non pabulis aptus . Nascitur lapis phry-
gius, gignuntur tubera . Dein meridiem ver-
sus est *Francavilla* oppidum cum temeto lau-
datissimo eoque austero . Distat a freto in p.
tribus, à Lacania totidem, salubri amœno-
que loco situm . Ager hic secundus est, venat-
ioni & aucupio commodus . Fit sesama, pro-
venit vitex, & juniperus . De lentisco &
myrto nil attinet dicere, cum tota Calabria
his referta sit . Postea est *Angitula* oppidum
edito loco, & eiusdem nominis fluvius na-
vigabilis & piscosus, torrentinis & anguillis
uber, cujus meminit Antoninus Pius in itine-
rario . Fuit olim diæta Angitula, Crissa urbs
Phocensium, cujus meminit Lycophron, ut
supra ostendimus, à Crisso Panopei fratre con-
dita, ait Ilacius in Lycophronem, prope
Hipponium è regione Crotonis . Hic nobile
emporium annuatim celebratur, distat à fre-
to m. p. duobus, à Francavilla tribus . Fit
in hoc agro sesama & gossipium, nascitur
marmor, & intus smiris lapis reperitur, pro-
venit vitex, est & fons salis aquam scatu-
riens, ex qua fit muries: fiunt in agro hoc
aucupia & venationes uberes . Sunt quoque
pagi *Matheratum* & *Pimaum* à pimæno ver-
bo Græco, quod pasco gregem significat . In-
tus sunt *Polia* & *Mourusum* & *Monsantum*
tenuia castella, cum spectato melle: in mon-
tibus lapis phrygius nascitur . In Monsanto
mulier est nomine Angela, quæ vestes in te-
lario inconsutiles conficit, ut indusia, di-
plœides, brachas cum ocreis caligisque, &
capitis operimenta . Est in hoc agro *Cap-
istranum* pagus . Ad mare est *Picium* op-
pidum freto imminens novum opus, abest
Euphemia m. p. XVIII. Conditum est id op-
pidum ut piratis deprædandi hæc transeun-
tia navigia facultas interciperetur: nam hic
secessus est, in quo piratæ latebant . Hic
tynni è verriculo exponuntur, Quem locum
oppidani *segiolam* vocant, & à Cicerone in
epistola ad Atticum *sedaculam* appellatam
opinantur: cum ibi Cicero Aristotelicam di-
sciplinam intelligat, quam Atticus sedecu-
lam suam appellare consueverat . Oppidani
piscationi & navigationi dant operam, mer-
ces hominesque lembis ultro citroque traie-
cientes: Mare piscosum est . Sunt & retia
thynnaria, quibus ingens thynnorum copia
capitur, quos cætarii membratim cæsos sale
asservant, conduntque in cadis . Fit & ma-
gna trichiarum piscatio, quibus sale condi-
tis cados opplent, Est Picii aqua ferrea, quæ
tamen bibi potest . Nascitur in hoc agro mar-
mor, intus quoque smiris reperitur . Fit in
hoc agro gossipium: sunt & limonum & ci-
trorum nemora, Intus est *Philocasa* tenue
castellum, idest amabilis casa . Ager hic fru-
gifer est frumenti & aliarum frugum ferax
& pabulis aptus . Fiunt olea & vina non vul-
garia; provenit nardus montana . Est in hoc
agro *Stephanaculum* vicus, qui coronam si-
gnificat cum melle optimo, Fiunt & in agro
hoc phasianorum & externarum & aliarum
alium aucupia pulchra, & caprarum & le-
porum venationes . Philocasæ contermina est
Panagia pusillum castellum, quod nomen to-
tum purum significat, Exin est *Vallonga* e-
xiguum castellum, cum caseo probatissimo,
in hoc agro sylvæ sunt glandiferæ, & casta-
neta ad porcos alendos opportuna, Sunt &
pulchra pabula, fiunt venationes, & aucu-
pia . Proveniunt ubertim fraga . Sunt in hoc
agro pagi *Pizonum*, ubi fit charta; erum-
pit & squilla . *Nicolaum*, *Batianum*, ubi quo-
que squilla provenit . *Broniatarum*, quod to-
nitrua obervantem significat, quod Ancina-
lis fluvius intermeat . In hoc agro glandife-
ræ arbores ferunt agaricum, A Vallonga
m. p. duobus *Belisfortum* oppidulum est edi-
to loco, *Subscinum* . Antonino Pio in itine-
rario . Quod Medama fluvius adlabitur . In-
tus divi Stephani ædes est Cartusienium mo-
nachorum cognobium à Rogerio Guiscardo
junioris Roberti & fratre nepote conditum,
in qua æde beati Brunonis huius ordinis furi-
datoris, beati Januini ejus socii corpora quie-
scunt, venit in Calabriam beatus Bruno Ur-
bani secundi pont. max. & Rogerii junioris
temporibus . Excessit è vita anno à Christo
nato M. C. pridie nonas octob. Est & digi-
tus Stephani protom. Frustula crucis domi-
nicæ, & mensæ & virgæ Aaron, & Joannis
baptistæ, & Zachariæ patris ejus, utriusque
Jacobi, Philippi, Matthæi, Bartholomei,
Thomæ, Simonis & Judæ Apostolorum, Jo-
annis Chrysost. Athanasii, Basilii, Gregorii,
Felicii, & Calisti Rom. Pont. Marcellæ, Ma-
riæ Magdal. Christinæ, Catherinæ, Priscæ,
Georgii, Dionysii Areop. Cosmæ & Damia-
ni, Joannis & Pauli, Cypriaci, Hippolyti,
Pantaleonis, Theodori, Antonii, & multo-
rum aliorum Sanctorum . Item dens Agathæ,
dens Goberti, dens Joannis Joachimi . Sunt
& frustula sanctorum locorum, ut sepulchri
Christi, & lapidis, ubi fuere pedes ejus trans-
figurati, & criptæ in qua jejunavit, & mon-
tis assumptionis, & columnæ in qua fuit fla-
gris cæsus . Secundum ædem lapis obsidianus
nascitur, ex quo fit vitrum optimum . Quo
lapide accolæ in ædificiis utuntur . In agro
Monasterii lapis ophites cæditur; granitum
vocant scalptores, ejus generis est, quo co-
lumnæ in Romano Pantheo sunt, Non lon-
ge à Monasterio, via qua itur Stilum, lapis
specularis nascitur . Sunt in hoc agro pagi
Mosaurum, ubi asparagi optimi omnibus an-

ni mensibus proveniunt: *Gasparium*, *Spatula*, quod cibum delitiasque sonat, cum caseo & hyppace optimo. Et juxta *Cacinos* fluvius fuit, ubi lutræ sunt. *Bovungium*, ubi aurum & ferrum nasci traditur: nascuntur & asparagi cunctis mensibus anni. *Cimbarium* itidem cum caseo & hyppace claro, ubi & obsidianus lapis nascitur. Sunt & in huius Monasterii territorio sylvæ ad domorum tigna reliquæ utensilia, & ad navigiorum fabricam aptæ. Glandiferæ arbores agaricum ferunt. Fiunt silvestrium animalium venationes. Indè occiduum versus *Sorianum* oppidum est, pensili loco situm. Soria congeriem sublimitatemque sonat. Hic figlina opera fiunt haud ignobilia, variaque vasorum genera, quæ usui humano sunt accommodata. In hoc agro gypsum è terra foditur, quo utuntur figuli, exciditur & lapis molaris frumentarius & olearius. Sunt & sylvæ glandiferæ ad porcos alendos opportunæ, & pabulo, venationi & aucupio commodæ. Sunt in agro pagi *Basilium*, & *Barbara*. Fiunt in Surianensi agro olea præclara. Dein ad fretum eunti *Dimitrium* tenue castellum offertur, cuius ager frugifer est. Subinde est *Monileonum* oppidum: *Hipponium* olim ab Hipponone Heroe, ut vult Stephanus, dictum, fortassis Phocense; nam Phocenses multas urbes in hac ora, & alibi in Calabria, aut condiderunt, aut ab Aufoniis & Oenotriis conditas incoluerunt. Huius urbis meminit Lycophron in Alexandra. Strabo vero libro sexto hanc & Medamam à Locris conditas tradit, qui sic ait: *Hipponium Locrorum edificium, quam obtinentibus Brettis eripuerunt Romani, qui Vibonem Valentiam appellavere.* Hic Agathocles Siciliæ tyrannus ea potitus urbe, nobile emporium instituit, cuius florentissimæ regionis amœnissima prata esse constat, ad quam Proserpina è Sicilia carpendos ad flores venit. Hinc matronarum usus invaluit, ut collectis ex floribus coronas texant, cum dies festos agunt, quoniam empta gestare ferta, vitio illis datur. A qua urbe Hipponienses & Hipponiates, Vibonienses & Valentini incolæ. Hic Gelo nemus amœnissimum extruxit, quod cornu Amaltheæ appellavit. De quo Duris apud Athenæum libro XII. sic scribit: *cornu Amaltheæ locus est, quem struxit Gelo in nemore amœnissimo egregiæ pulchritudinis, aquisque irriguum juxit Hipponium civitatem.* Fuit nempe urbs hæc opibus ac gloria, vel portu inclita. Hanc & Rhegium inter septem illustriores & opulentiores Italiæ civitates fuisse: quæ substantia & domorum pulchritudine pavimentisque præstabant, Appianus bellorum civilium libro quarto memoriæ traditum reliquit. Fuit quoque Romanis amica ac socia. Quæ cum sub id tempus, quo Annibal Placentiæ erat, Carthaginenses classem ad eam oram vastandam misissent. Hipponienses agri libentius depopulationem, urbisque terrorem pertinaciter sunt perpessi, in fideque & societate P. R. perstiterunt, urbemque necessariis rebus, quo hostibus resisterent, munierunt, ut Livius Bel. Pun. libro primo tradit, ubi sic scribit: *Jam forte Carthaginenses viginti quinquereemes cum mille armatis ad*

populandam oram Italiæ misere, populatoque Viboniensi agro, urbem quoque terrebant. Repetenti Siciliam T. Sempronio Consuli excursio hostium in agrum Viboniensem facta nunciatur Sexto Pomponio legato cum vigintiquinque longis navibus Viboniensem agrum, maritimamque oram Italiæ tuendam attribuit. Fuit & Colonia Romanorum civium perillustis, velut Livius Bel. Mac. libro V. auctor est, ad quam, inquit, *mille septingenti pedites & trecenti equites ivere.* Vellejus etiam Paternus Valentiam Coloniam deductam scribit. Fuit quoque nobilissimum municipium Romanorum, ut Cicero in Verrem actione septima innuit, ubi sic inquit: *Ipsis Valentinis ex tam illustri nobilique municipio tantis de rebus responsum nullum dedistis.* Cicero exilii sui tempore cum Melitam insulam petere statuisset, ut ibi commoraretur quousque res suas componeret, Vibonem ad Siccam terrestri itinere concessit, ut inde transmitteret. Cæterum ubi Clodii rogationem de suo exilio allatam percepit, per quam CCCC. ab Italia milliaria aqua & igni sibi interdicebatur, ut ipsemet ad Att. libro tertio & XVI. scribit, cum Melitæ sibi esse non liceret, consilio repente mutato à Vibonem Brundulium convertit, ut se in Græciam reciperet: verum prius Locros ad clientes suos petit, quo ex loco scribit ad Att. inde Crotonem contendit, & Thurios. Quo in itinere omnes Calabriae civitates, ad quas disvertebat, ipsum quàm humaniter excipiebant hospitio, ut ipsemet in oratione pro Planco dicit. Post vero reditum suum in urbem Senatus universus, ut ipsemet Cicero in oratione pro domo sua ad pont. scribit, gratias agendas censuit civitatibus iis, quæ M. Tullium recepissent. In bellis autem civilibus, Hipponium Cæsaris partes est secuta, ut Appianus Bel. civilium lib. tertio scriptum reliquit. Hic Cæsaris naves quinque à Pompejanis combustæ sunt, ut Cæsar ipse Bel. civilium libro quarto prodit. Hanc urbem Plutarchus Lucanæ esse dicit. Ex hac urbe fuit Pestanus scriptor antiquos, cuius meminit Macrobius Satur. libro sexto, quem adducit in verbo transmittito pro transeo. Signabant Vibonienses in nummo Proserpinam habentem in capite tiaram, quod ibi ejus templum esset celebre: & ex postico gemina Amaltheæ cornua regionis ubertatem significantia, inscriptione Latina, Valentia. Interdum incidebant Jovem & ex altera parte fulgur. Aliquando incidebant Herculem, & ex altera facie duas clavas. Interim incidebant Minervam, & ex postico notham ejus alitem. Quandoque incidebant Apollinem & ex altera facie lyram. Erat Hipponii magnificentissimum Proserpinæ fanum plurimis marmoreis columnis ornatum, quas Rogerius Guiscardus Calabriae princeps Miletum transtulit, & in episcopali æde, atque in Sanctæ Trinitatis delubro locavit. Huius Proserpinæ signum arasque Romani religionis cultores, Hipponio ab eis deducta colonia, rescientes, DCCLXX. m. XC. Sestertios expendere, hoc est usualis nostræ monetæ nummorum aureorum scutatorum XVIII. millia ducenta quinquaginta duo cum quadrante. Nam mil-

multe fests masculino genere, & festeriugum neutro genere idem sunt, valetque aureos nummos viginti quinque. Basis cum inscriptione est Mileti in fortibus episcop. adie infimo loco sita transeuntium pedibus conculcata. Quod hi, qui eam ibi locarunt, quive destruxerunt, sint vetustatis contemptores, unde & primi versus literæ quedam absumptæ sunt. Cum potius hujusmodi rerum memoria magna esset studio conservanda, ut nobis esset ad imitandum exemplum. Nam si idolatriæ vena ac fides religionis cultores tanto studio, ac tam magnis sumptibus idolorum templa ac signa, araque decorabant, quid nobis est faciendum? Inscriptio a. hujus basis hæc est I. v. d. v. G. Q. Cincius, C. Aul. IV. vi. si D. Sigrum Proserpiam reficiendum statuendumque, araque reficiendas ex S. C. curarunt. HSDGCLXX. m. XC. fuere. Helvia Q. F. Orbis M. filia. Curæ esse debet Hipponiæ. tibi. basim illam alibi locare, ne tantæ rei memoria profus abolatur. Fuit etiam Hipponium sedes episcopalis. Synodo Romanæ sub Symmacho Papa, interfuit Joannes Episcopus Vibonensis, & synodo Nicænæ secundæ sub Hadriano Papa primo interfuit Stephanus Episcopus Vibonensis. Eruta fuit Vibona ab Agarenis sub beati Nili tempus, quo & Terina & Taurianum, & Trifchenes everte fuere. Sedes hæc episcopalis, necnon Taurianum Miletum translata sunt à Gregorio Papa huius nominis septimo. Celebratur Hippony nobile emporium, ter in annos singulos. Ager hic frumentis & aliarum frugum ferax est. Fit sacharum, & sesama, & oleum clarum. Fiunt perdicum & phasianorum aucupia, extant verricula thynnaria. De bonitate thynnorum Hipponiatis sinus diximus. Sunt in hoc agro pagi Piscopium, Gregorium, Vena, & iuxta Vena iterum, Treparvum, ubi lapis specularis nascitur. Longoburgum cum linis non ignobilibus. Post Hipponium Briaticum oppidum est edito loco milliario à mari sepositum, distat à Monteleone m. p. quatuor. In mari statio est N. E.cola dicta, & juxta Praca, & Braces, & Turrecula modicæ insulæ sunt, *Ithacusa*, à Plinio nuncupata. Ait enim: contra Hipponium insulæ parvæ sunt, quæ *Ithacesia* appellantur, Illysiis specula, sunt & retia thynnaria. In Briaticensi agro vina & olea clara sunt, item xylon, & sesama, & amygdalarum copia, & varii generis fructus optimi, laudatur & apiana uva. Extant & viridaria citrorum, limonum, & malorum aureorum. Nascitur & sponte ubertim in collibus arido loco, ubi nec aliud feri, aut nasci potest, herba angusta & longa duorum cubitorum, ad fisorum, sportarum, & restum verriculorumque usum, & vinearum ligamenta apta, præbet & bobus pabula, *votumant* vocant incolæ, ego spartum id esse autumno. Sunt in hoc agro pagi, *Mammionum*, quod vaticinium norat: *Paraconum* quod significat salutare: nec procul est *Paradisumum*, quod præter odium sonat: & ei conterminum est *Canidonium*, id commune donum significat: & prope est *Mesonum*, à meso idest medio dictum. Inde est *Syconum* à figuum ubertate dictum, & ei vicinum est *Fag*

velonum, & juxta est *Qisidanum* à Cisso desidero nominatum. Inde est *Cochiceronum*, & *Marcum*, & *Sophadum*, quod sapientem tantum significat. Item *Conum*, & *Pisicium*, quod humidum locum sonat. Exin Tropæam versus sunt Polycarpum, Leum, ubi rubrica fabrilis nascitur: Constantinum Potentionum, cum soleis optimis: Rosarnum *Madaradonum*, quod saluum donum significat, *Stenapodonum*, quod solidum pedem notat. Post Briaticum Sabronum promontorium est. *Hipponium* appellatum à facio, distat à Briatico m. p. VIII. Intus est Mesianum oppidum cum nundinis, quæ in singulos annos celebrantur. Ager Mesianensis frumenti & aliarum frugum ferax est, fit & optimi olei copia, provenit in agro hoc crocus silvestris. Suntque pagi *Zagarium*, quod jumentum sonat, *Papelonum*, *Picinum*, quod densum significat, *Argiana*, quod venationem notat, *Scaletum*, *Culendarium*, quod significat vallem, *Prasinacum* à prasia arcolaherbarum, *Pernocrium* à Pernos aquilæ specie, & perccarium item, *Orcilladum*, ab orçillo adjuro, *Rombiolum*, à rombo voluo dictum: *Caryantum* à Carynuce: *Moladum*, ab eventu aliquo, moleo enim significat pugno. Ad mare Tropæa civitas est, mari incumbit, à tropeo retroverto dicta, quod, ut licet opinari, dux quispian Romanus Classis præfectus ex Africa, aliunde reversus eam condiderit, aut ex castello quod hic erat, in urbem aucta. Non enim ora hæc vinetis & olivetis, aliisque arboribus Dimpendia commoda absque habitatoribus, frequentibusque villis ab Auxoniis, & inde ab Oenotriis, aliisque Græcis destituta fuit. Meminit hujus urbis Stephanus Byzantius, quam *Postrepeam* vocat. Fuit Justiniani Imperatoris temporibus. Distat à Sabrono promontorio m. p. sex. Est & sedes episcopalis antiqua. Theodorus Episcopus Tropienis interfuit synodo Constantinopolitana sextæ. Et Stephanus Episcopus Tropienis interfuit synodo Nicænæ secundæ, & Laurentius Episcopus Tropienis interfuit synodo Romanæ sub Symmacho Papa. In æde divi Francisci una spinarum coronæ dominicæ asservatur. Hic mercatus quotannis celebratur. Fiunt panni gossipini nobiles. Secundum urbem insulæ adjacent duæ cum statione. Vivit modo hujus urbis civis Petrus Vianeus medicus Chirurgus: qui, præter cætera, labia & nasos mutilos integritate restituit. In hoc agro provenit staphys agria, nascitur & ingens votumi copia. Sunt in Tropianensi agro pagi plerique Græcis appellati nominibus. Juxta urbem parte læva est *Paralia*, quasi maritima, quod secus littus sit. Inde est Sabronum, quod edacem significat, cum oleo & vino nobili. In his pagis gossipii ubertas sit, supra est Joannum. Inde urbem versus est Daphna, & juxta Daphna iterum, à lauris dicta; postea est Phytalis, quod plantam hortumque arboribus constitum significat. Supra est *Zacharopolis*, quasi utilis civitas, & prope est *Aliphitum*, ab bonitate olei dictum. Cui contermina est Drapea, quod maturam messem sonat. Dein est *Chespanum*, à cheo suo dictum, cum optimi olei copia. Et ei propinquæ est *Charia*, à valle dicta. Exin est *Bri-*

tarium, quod scatens ac fervens notat: & prope est ejusdem nominis amnis: intus est *Chorumetum*, quod regionem vini sonat: ei proxima est Dominica. Hic pagus quomodo initio vocatus sit, compertum non habeo, nunc *Dominica* dicitur, quod in eo beata Dominica nata sit, eique templum erectum, tametsi quidam eam Campaniæ tribuant. In mari portus est Herculis, *Formiculas* vocant accolæ, quasi Herculis formas: cujus meminit Plinius, itemque Strabo, qui ubi de Hippohio satis est ait: *Cum ad Herculis portum navigas, extrema Italia circumflectis: est enim haud procul à Vaticano promontorio. Secundum portum hunc statio quadam est, & Gadantum scopulus, nec longe Mescheta & Proteria stationes alteræ sunt: de hinc Vaticanum promontorium occurrit Terinaum Hipponiatemque sinum efficiens, à vaticinio aliquo dictum, & ejusdem nominis amnis, distat à Tropæum. p. septem.* Hinc rursus Geolienfis sinus incipit & usque ad Cœnidem promontorium protenditur. Contra est *Mantineum* scopulus, à vaticinio itidem dictus. Ab urbe hucusque ora hæc vinetis & olivetis est referta. Intus est Nicolaum pagus, & prope est *Briadum*, quod floridum, lætum ac delictosum significat, cum ficis optimis. Iade est *Orciladum*, ab olei copia dictum: orci enim lecytum sonat: juxta est *Rigadum*, quod sedis ruinas notat: Intus rursus sunt Bryvancalum, à bryo & ana, iterum & *Calos* dictum, quod hic bonum semper scaturiat: prope est *Laparbonum*, à lapatho herba dictum, hic bumasthus uva optima sit: exinde est *Panagia*, quod totum purum significat, & juxta est *Spilinga*, quod saxum concavum significat: dein est Condorchinonum, quasi fructus particeps; nec longe est *Carciadum*, quod cancrum sonat. Inde est Jopolis exiguum castellum edito eoque salubri loco situm, quasi diopolis, hoc est, Jovis civitas, haud nimium à mari semotum, Augustini Niphi philosophi patria. Quem Sinvesani quali Julia lege repetunt Sinvesam. Hic cum jam puer, mortua matre, à patre & à noverca (duxerat enim ejus pater aliam uxorem) male haberetur aufugit domo, & se Neapolim recepit. Quem præclaram præ se indolem ferentem, Sinvesanus quidam cum esset intuitus, Sinvesam in domum suam duxit, ut liberis suis inserviret. Qui quiddam acris ingenii, ac gloriæ cupidus esset, simul cum illis in literarum studium incumbit. Atque inde cum effilem Patavium profectus, philosophiæ studio acriter navavit operam. Cumque postea Sinvesam ac Neapolim reversus patrem omnia bona dilapidasse, atque subinde mortuum esse percepisset, noluit amplius Jopolim patriam suam redire, sed Sinvesæ uxorem duxit, & Neapoli multos annos philosophiam publice est professus. Floruit Leonis decimi temporibus, & oblit Pauli tertii pontificatu. Scripsit in omnes Arist. libros commentarios. Extat adhuc Jopolit Nipharum familla. Verum ipse in Sinvesæ forum gratiam, quiddam apud eos aliquando degerit, uxoremque duxerit, Sinvesanum se scribebat. Quanquam sæpius in gymnasio palam Calabrum se esse frateretur, & in epistola,

quæ est ad Joannem Arenarum Principem in Commentario super perihermenias, se Calabrum esse testatur. Id quod tamen in secunda operis editione sublatum fuit. Sed porro vani ac dementis est alienam gloriam aucupari, & inopem laudis aliena laude prædicare se gloriosum. Fit Jopoli olei copia, & amygdalæ laudatissimæ, ac præter cæteros fructus, pira nobilissima, & pepones optimi, sit & sericum nobile. Extant & hortus nemorosi citrorum, limonum & malorum æreorum. In hoc agro vetunt herbarum copia nascitur. Est & Cocurinum pagus: Exinde est Nicotera civitas sedes episcopalis edito sabrique loco sita, mari imminente. Septem millium intervalle à Vaticano promontorio abest. Olim vel Domitiani ætate *Medama* dicta, quo tempore scripsit Plinius. Antonini vero Pii tempestate aut paulo ante *Nicotera* idest *Victrix* dicta est coepit. Cuius idem Cæsar in itinerario semel atque iterum meminit: Quidam pueri atque aquilæ opinionem ducit in littore duobus locis *Medamam* fuisse, bisque everfam fabulantur: Cum à Domitiano ad Antonini tempora anni intercesserint quadraginta paulo amplius antea. Jam pulso ab Italia Annibale usque ad Honorii principatum, quo tempore Gethi irruerunt, nil ab exteris passa est Italia. Sed qui præcis condendarum ausubum mos fuerit alibi dicemus. Conspiciendum est Romanæ Classis præfectum, aut Nerva, aut Trajanæ, aut Adriano Imperante, qui inter Domitianum, & Antoninum Pium fuerant, ex Africa aut aliunde cum victoria revertentem, acceptos à classe permultos huic urbi dedisse accolæ, & ea ex victoria nominasse Nicoteram, & insuper Tropæam civitatem à se autem appellavisse, & à reversione appellavisse Tropæam. Fuit *Medama* urbs à *Medama* fonte appellata, ut vult Hecateus apud Stephanum. De hac Strabo ita refert. *Medma, Locrorum adificium, Medama à Romanis, & prope ejusdem nominis fons magnus.* Quæ nobile emporium habuit. Ante litus hoc Iliarentium jacent insulæ longe ab euripo XXXV m. p. Hoc ipsum scribit Plinius. Ex hac urbe fuit Philippus vir, ait Stephanus, maximæ estimationis, qui scripsit de ventis. Sergius Episcopus Nicoterensis interfuit synodo Nicenæ secundæ, sub Hadriano Papa anno Christi DCCCLXXXI. Meminit hujus urbis Joannes Joachimus abbas super Eflatam, licet mendose pro Nicoterensi Geractranensis legatur. In æde beate Mariæ beati Pauli Synopolitani minoris corpus quiescit. Hic serica & lina clara fiunt. In hoc agro pagi sunt Comerconum, Pryetonum, Calolytonum, quod pulchram plantam significat, Vatunium, à bateo abundo, & Carynetum à carya nuce. Non longe ab urbe statio est fida navigiis. Inde Metaurus amnis navigabilis mari illabitur, cujus meminit Strabo. Intus est Philocastrum oppidum edito amenoque loco situm, quasi amabile castrum. Hic serica, & vina, & olera clara fiunt, & fructus optimi: Sunt in hoc agro pagi, Nicolaum cum emporio nobili, *Libadum* à loci amantitate dictum: Caronum, quod significat sortem, & Madaranum. Exinde est Calimera

limera castellum, quod bonam diem significat, cum mercatu annuo. Cujus ager, sicut Philocastri, aquis irriguus est. Extant & horti nemorosi limonum, citrorum & malorum aureorum, sunt olea laudatissima, & fructus optimi. Extat & fons salis aquam manans, ex qua sit muries. Nec longe est Calocerum pusillum castellum, quod bonam cœli temperiem significat. In hoc agro, gypsum marmorosum & specularum exciditur in ripis Litromæ fluvii, qui hunc à Militeni agro discernit. Postea est Miletus civitas vetusta inter duos amnes edito loco à Milesiis Asiæ populis condita. Nam, ut Herodotus libro sexto auctor est, Mileto Asiæ à Dario everfa, Milefii, qui ea clade superfuere, privati patria, ut quondam Trojani, una cum Samiis, liberis & conjugibus susceptis novam sedem conquiritores Rhegium pervenerunt. Qui ab Anaxilao Rheginorum tyranno suasi Zancleum, hoc est, Messanam obsident: sed quia numero longe erant inferiores, à Zancleis victi fusique sunt, superstites vero sinistra fortunæ tadio affecti, cum in Sicilia esse sibi non liceret, in Calabriam redeunt. Et Samii Samum Calabriæ urbem à Samiis jam olim conditam pergunt ire, Milefii vero ad Medmæum littus appellant (abest Medama à Messana m. p. XL.) ac quietam ac à maritimis casibus perturbationibusque semotam sedem quærentes hanc condunt urbem, quæ distat à Medmæo littore m. p. o. eto, eamque priscæ patriæ nomine, quasi adhuc illam colentes Miletum vocant, ut Locri Naricii Locrum in Calabria condidere, utque illi Locri, ab hac Locrenses: ita à Mileto Asiæ Milefii, ab hac Militenfes dicuntur. Sunt nempe in Calabria pleraque loca iisdem nominibus appellata, quibus Græciæ aut Asiæ loca: ut Tempa, Pandorisa, Thuria, Miletus, Scylleum, Amphissa, Locrus, Samus, Thebæ, Melissa urbes. Item Acheron, Butrotus, Crathis, Sybaris amnes. Hic Rogerius Guiscardus junior, Roberti ex fratre nepos, Calabriæ princeps, E nobile templum divo Nicolao extruxit, marmoreisque columnis, quas ex Hipponio exportavit, ornavit, Atque anno humanæ salutis M. CLXXXV. Gregorio hujus nominis septimo Pont. Max. jam Hipponio & Taurino ab Agarenis erutis, in episcopatum ferexit, & magnis proventibus ditavit. Primus episcopus fuit Arnulphus. In hujus templi valvis inferiori loco est basis illa, de qua alibi locuti sumus. Franciscus Maurolycus homo Siculus, neotericus scriptor Sicula vanitate præditus, Militensem, & Marcensem Calabriæ episcopatus Messenio Archiepiscopo olim fuisse subiectos temerè scribit, depravati textus Joannis Joachimi lectione delusus, nesciens judicii inops Joachimum singule regionis episcopatus describere, & cum Calabriæ episcopatus describit, Militensem, & Marcensem episcopatus in ea describit: & Marcensis episcopatus Melivitenfis, Tempiano quondam, suffectus est, qui Melivitenfis episcopatus ad sedem Apostolicam olim pertinebat. Militenfis vero, ut dixi, Hipponiati & Tauriano Rhegino præfuli subiectis, est subrogatus. In hoc Militenfi de-

lubro multorum Sanctorum frustra asservantur: Sunt enim frutula linteaminis, quod Christus fuit conditus in sepulchro, pepi beatæ Mariæ Virginis, Perpetuæ, & Felicitatis, Victoris & sociorum, Processi & Martiniani, Petronillæ, Anastasii, Arnulphi Episcopi, Silvestri, Macarii, Leonis, Chrysanti & Darii, Martini, Stephani, Blasii, Cornelii Papæ, Alexii, Marcellini, Christophori, Sebastiani, Barbaræ, Domicillæ, Laurentii, Hilarionis, Pancratii, & aliorum quorundam: in ædícula quadam est frutulum crucis dominicæ. Condidit etiam idem Pius princeps anno virginis partus M. C. II. in Mileti suburbiis, in specula, magnificentissimum sanctæ Trinitatis templum, quod marmoreis columnis ex Hipponio allatis, sustentatur. Quod templum Callistus Rom. Pont. hujus nominis secundus anno à Christo nato MCXXII. consecravit, plurimisque criminum expiationibus decoravit. Hic Rogerii corpus in nobili marmoreo sarcophago conditum est, Sebastianus Corradus in epistolam Cic. ad Att. libro tertio putat Melitam oppidum id esse, quod inquit, positum est non procul à Vibone. Ex hac urbe sive ejus pagis fuit beatus Paulus prædicatorum ordinis Cœnobita, cujus corpus in Altimonte esse diximus, qui primus Prædicatorum ordinem in Calabriam duxit. Hic mercatus annuatim celebratur. Fiunt lagenæ tantum. Et bovini corii concinnantur. Est Militenfis ager frumenti & aliarum frugum ferax, sit olei copia, exciditur gypsum marmorosum, & specularum. Sison nascitur, quam aromatarii & herbarii amomum esse opinantur. Sunt in hoc agro pagi Joannum, Campanorum cum linis non vulgaribus, Petrejum, *Paravatium* quod transgressionem significat, *Jodanum* oppido par, quod violarium notat, Nais ab aquarum copia ac bonitate, *Cotosonium*, quod vocem iratam ac cædem significat, Calaurum quod notat deliciosum. Secundum Miletum milliario cum dimidio Francica oppidum est cum emporio nobili, & serico laudatissimo meum natale solum, optimis lymphis fecundum. Est Francicanus ager penè totus campestris & pulla tellure frumenti, & aliarum frugum ferax: quem Scotopetus fluvius, à Militenfi, & Medama amnis à Sorianensi agro dirimit. Fiunt in hoc agro olea & vina non vulgaria. Item phasianorum, externarum, palumborum, phassarum, (torquatos vocant incolæ) rusticularum (reversiones appellant) & gallinaginum, & ficedularum, & cornicum aucupia. Nascitur radix dulcis, radix tinctoria, raphanus, & sison herba ea, quam amomum vocant, & aliæ medicinales herbe nonnullæ. Hic circiter annum Christi M. D. VI. magna Gallorum strages edita est. Sunt in hoc agro pagi, Pinguadum, Mutarium à mutata sede, Clamista, quasi pensilis. Constantium. Ex hoc oppido fuit Fernandus Ritura presbyter, vir imprimis intergerimæ vitæ, latinis literis satis eruditus, poeta idemque orator, atque etiam sacri eloquii præco eximius. Inerat ei peracre ac facile ingenium, in edendis carminibus facilis erat, & elegans. Fuit & flagitiorum

objurgator severissimus, ac cunctarum virtutum simulacrum representabat, Milliarium ab oppido haud longe à Constantino pago locum sibi delegit, cui nomen est Comerconum, ubi quieti ac literarum ocio commodius incumberet. Se enim mirificum doctriinæ laboribus addixerat, non parvamque sibi bibliothecam comparaverat. Ibi beatæ Mariæ deiparæ ædem statuit, cœnobiumque erexit, in quo cum Nicolao Aloisio, Baronio, & Marco Candioto presbyteris civibus suis, probis itidem moribus refertis agebat. Ac primum, ne talentum sibi à Deo præstitum abstrusum retineret, literarum ludum aperuit, cuius schola cunctæ circum regioni patuit. Ad quem scilicet audiendum frequens hominum turba non epheborum modo, sed trigessimum etiam excedentium annum ingenti veneratione consuebat. Inde vero sese colligens adspiravit ad potiora. Quandoquidem Dei obsequio se totum tradens, ejus eloquii concionator perspicuus effectus est. Vestibus cœruleis & ipse & contubernales talo tenus utebantur. Vitam cum morte commutavit nono Cal. Julii senio confectus à natali domini anno M. D. XVI. diem obitus sui ante prælagens. Intus Arenæ oppidum est, edito loco situm, in cuius agro ingens olearum numerus est, ut sylvarum propè videantur, unde & magna olei copia sit. Extant & castaneta ingentia, & sylvarum, ad domorum tigna & navigiorum fabricam aptæ, sit & sericum optimum, nascitur saxifragia, & lapis molaris. Sunt in hoc agro pagi Dasa, cum vino optimo, quasi silvosa, quod olearum sylvarum sint, quam eiusdem nominis fluvius adlabitur; Aquarium, cum mero non vulgari Simiatonum itidem, cum claro vino; Iympidum; Brazaria cum vino optimo; Rotamia, quod secus flumen sit; Melianum; Ceanum, ubi gypsum è terra foditur, quo utuntur figuli ad vasa linienda; & Ierocarium, cum fluvio eodem nomine, quod sacram carnem significat. Arenis, eiusque pagis incolæ vasis supellectilibusque ligneis conficiendis operam navant. Ubi Arenis cesseris tenderisque ad meridiem, Soretum oppidum invenies, à Soro, hoc est, acervo dictum, cum mercatu annuo. Altanum, Antonino Cæsari in Itinerario, distat à Subicino, id est Belliforto, m. p. decem, ab Arenis quatuor. Quod Metaurus amnis torentinis & anguillis affluens præterfluit. Fiunt Soreti vina & olea elra, & sylvestrium animalium venationes; & gallinaginum, turdorum, phasianorum, externarum, & ardearum aucupia. Sunt & Erinacei, & testudines terrestres & aquaticæ. Exciditur lapis molaris optimus, frumentarius & olearius. Est & ager hic frugifer, provenit terebinthus. Suntque pagi Melichlochis, à melle & chloazo abundo dicta; Dynamis, quod robur significat, & ejusdem nominis amnis anguillis uber; hic coria hircina caprina & arietina optimè concinnantur, ut merito his palma detur; soleæ quoque perbenè concinnantur. Fit vinum & oleum optimum, nec longe Melanda fluvius, torentinis uber labitur. In agro hoc glandiferæ arbores agaricum ferunt, arpacem accolæ vocant, quem è quercu de-

Acerpunt, eoque in cibo utuntur. Non longè à Soreto Charida oppidulum est, quod gratiam conferens significat. Hic generosum vinum nascitur, sit & oleum laudatissimum. Extant & castaneta, & glandiferæ arbores, quercus agaricum ferunt. Sunt in hoc agro pagi Charopolis, quod gratiosam urbem significat, & Petreum. Fiunt & venationes, quales Soreti. Inde ad meridiem tendenti Borellum oppidum offertur, edito loco situm, quasi aquilonare, boreas enim aquilonem significat. Quod Metaurus amnis navigabilis anguillis uber præterfluit, hic lutræ sunt. Abest à freto m. p. sex. Hic emporium quotannis celebratur. Ex hoc oppido fuit beatus Randisus divi Benedicti monachus Cassini agens, vir sanctitate plenus. Qui dum ægrotaret beatum Stephanum protomartyrem cum innumerabili turba ad se venientem in visione perspexit, quod cum aliis recenseret, continuo è vita hac abiit. Borelensis ager frumenti & aliarum frugum ferax est. Fiunt lina non vulgaria, nascitur & spectatum vinum. Extant & pulchra nemora limonum, & malorum aureorum. Subtus oppidum in hortis Camilli protospatharii pistacius arbor est, fert pistacia, sed inania, quod mas desit. In hoc agro cepuria & fructus optimi sunt. Sunt & erinacei & testudines aquæ. Exciditur lapis molaris, qualis Soreti. Suntque pagi Serrata cum temeto bonitate præcipuo. Hic rubrica fabrilis nascitur. Candiponum, Belatonum, quod Bæridam sagittam significat; Stridanum, quod significat pingue, hic fons est salis manans laticem: & Lauriana, à lauris dictum. Non longe est Prejanum, pusillum castellum edito salubrique loco situm, cum vino & oleo claro, & ficis laudatissimis, quorum magnus sit numerus. Sunt in hoc agro sylvarum glandiferæ, & castaneta ad porcos alendos opportuna. Est & Feroletum pagus, ubi aqua sulfurea scatet. Intus est Calatrum oppidum, imo loco in radicibus Apennini situm: collibus undequaque circum septum, quod bonam uberemque terram notat, quod Metaurus amnis anguillis & torentinis gratissimi saporis sæcundus intermeat, ubi lutræ sunt. Hic vina, olea, & serica probatissima sunt. Et soleæ longè optimæ concinnantur, ut jure inter Calabras, & fortasse Italas etiam, bonitate obtineant principatum, ut corii hyrcini & arietini Dynamis. Harum solearum magnus numerus in annos singulos eximitur, & in Siciliam invehitur. Hic sulphureæ aquæ scaturiunt, nascitur ferrum, & lapis phrygius. Est in hoc agro beati Helii Abbatis templum olim divi Basilii monachorum Cœnobium, nunc Minoritarum. Fuit hic beatus Helias divi Basilii monachus patria Bovenis, vixit beati Nili temporibus, ejusque amicus fuit, cuius corpus hic esse creditur. Sunt in Calatrensi agro sylvarum glandiferæ porcis alendis opportuna, & sylvarum ad domorum tigna, ac suppellectilia commodæ. Fiunt & venationes pulchræ sylvestrium animalium. Nec longe ab oppido vicus est Micropolis, ab effectu. Et prope est Anogeum castellum, quod sursum & cœnaculum sonat. In hoc agro lapis mo-

molaris exciditur frumentarius & olearius: A suntque pagi Micopetum, & Tritantum. Exinde est Quinque frondum castellum in Apennini radicibus, quod Cherapotamus fluvius, anguillis uber, præterfluit, quod salubre flumen significat. Fiunt hic vina non vulgaria, & fructus optimi, Extant & horti nemorosi limonum, & malorum aureorum. Scaturiunt & sulfureæ aquæ, fiunt venationes, quales Calatri, In sylvis Labunum arbor nascitur; Inde est Georgetum oppidum in Apennini radicibus cello tamen salubrique loco situm, Morgetum olim sive Morgetia dictum, à Morgete conditum, ut ait Stephanus, *Georgium* vocat vulgus, In hoc agro Melichlochium pagus est. Est ager hic pascuis aptus, Subtus est Polyctina oppidum, quod robur, magnamque vim significat, quod Cherapotamus fluvius torrentinis, & anguillis uber influit, & juxta Bracalis fluvius alter labitur, Distat à freto m. p. octo, affluit bonarum aquarum scaturiginibus. Fit optimi serici copia, fiunt cepuria clara, ac lina laudata, vina item optima nascuntur. Nundinæ his annis singulis celebrantur, Laudantur & huius oppidi Sepatiæ candellæ, & telæ, Fiunt in hoc agro phasianorum, & externarum, & coturnicum avium aucupia. Inde est Rosarnum oppidum à freto m. p. duobus sepositum, à Nicotera quatuor, Quod Metaurus amnis navigabilis adlabitur, cuius, ut alibi diximus, meminit Strabo. Inter huius oppidi cepuria pepones laudantur, inter legumina vero pices, crassi sunt & costibiles, fit & ingens phascorum copia, Extant & testudines aquæ. In hoc agro sylvæ extat nobilibus herbis medellæ aptis referta, ubi præter cæteras, crocus sylvestris, reuponticum, tragium, & lison quæ amomum à pharmacopolis dicitur, erumpunt. Est Felum pagus, Hipporum Antonino Pio in itinerario, abest Altano, id est, Soreto m. p. decem, Post Rosarnum Geolia oppidum sese offert quasi gemma, paulum à mari remotum, distat à Rosarno m. p. sex Metauria sive Metaurum olim dicta à Metauro amni, qui haud longe ab eo fluit, De quo meminit Strabo, qui duos fluvios Metauros in hac ora post Medamam, non nimium inter se distantes scribit, *Post Metaurum*, inquit, *Metaurus alter occurrit, & ejusdem nominis flatio*. Metaurus hic Rheginorum agrum à Locrensi olim agro discriminabat. Hunc Cato in Originibus, ut mox ostendam, *Pæcolinum* vocatum refert, & ex septem fluviiis, quibus Orestes à matricidio se expiavit, septimum esse ait, fines Rheginorum, atque Taurianum dispescentem. Taurianum Rheginorum erat cum omni hac regione Alecem amnem usque Metauria vero, & Medama, & Hipponium, & item Temesa Locrensi, De Metauria oppido meminit Mela, qui illud inter Taurianum & Medamam locat, *Locrorum ædificium*, ait Stephanus, licet Solinus illud à Zancleis Peloponnesi populis conditum scribat, Ex hac urbe, fuit Stesichorus, musicus & poeta lyricus filius Euphemi Metaurensis, licet quidam ipsum Medmæum dicant. Fuit unus è novem lyricis. Hic, ut quidam volunt, in Siciliam

cum uxore & filiis traiciens Himeræ habitavit: hinc quidam ipsum Himeræum putarunt, ut Pythagoram Calabrum putarunt Samium, quia pater eius cum uxore & filiis Samum incoluit, Fuit Stesichorus Pythagoræ, & Phalaridis tyranni ævo, Cuius etiam filia poemata edidit. *Iuscipia*, ait Plinius libro decimo, *in ore Stesichori cecinit infantis, mirabili auspicio summum sum poemam futurum præmonstrans*. De hoc Suidas sic ait: *Stesichorus, ut nonnulli volunt, ex Metauria Italia civitate natus est olymp. XXXVII. obiit autem olymp. quinquagesima sexta. Habuit fratrem Mamertinum geometria peritum, & alterum Helianactem legislatorem. Sunt eius poemata Dorica lingua libri vigintisex. Dicunt a. ipsum cum scripsisset vituperationem Helenæ excacatum fuisse, & rursus cum laudem Helenæ scripsisset ex insomnio palinodiam fecisse, & visum recepisse, Appellatus est autem Stesichorus, quoniam primus constituit chorum ad cantum citharæ, alioqui ante vocabatur Tilius. Plato etiam in Phædro inquit: Est autem his, qui confabulando peccant, expiatio, quam Homerus non novit, sed Stesichorus; oculis enim privatus ob Helenæ vituperationem non ignoravit cecitatis causam, ut Homerus, sed utpote musicus eam agnovit. Itaque statim illa fecit carmina;*

Num verus sermo ille fuit, Nec navibus altis existi fugiens, Nec adisti Pergamæ Troia. Atque ita edito poemate, quam Palinodiam, id est, cantum contrarium vocant, confestim recuperavit amissum. Meminit de Stesichoro Ovid. & Hor, libro quarto car. Stesichori, inquit graves camæna. De quo Quintilianus libro decimo ait, Stesichorus quam sit ingenio validus, materiae quoque ostendunt, maxima bella, & clarissimos canentem duces, & epici carminis onera lyra sustinentem, reddidit personis in agendo simul loquendoque debitam dignitatem; ac si tenuisset modum. Hic, ait Aristoteles rhetoricorum libro secundo, in Locris dixit, non oportet eos contumeliosos esse, quia cicada non cantant desubtus, id est cum patiuntur injuriam non murmurant. Fuit & Ameristus Stesichori frater geometra. De quo Proclus libro secundo; Thales geometriam apud Egyptios repertam in Græciam transtulit, multa quidem invenit, multorum autem principia sibi succedentibus enarravit. Alii quidem universalis, alia vero sensibilis attingens. Post hunc autem Ameristus Stesichori poeta frater tanquam, qui geometriæ studium tetigit degustavitque memoratur, cuius Hippas quoque mentionem fecit, veluti in geometria gloriam reportantis. Post hos Pythagoras eam philosophiam, quæ circa ipsam geometriam versatur in liberalis doctrina figuram commutavit, altius ipsius principia considerans immaterialiterque, & intellectibiliter theorematâ perstruans, Qui sane eorum etiam, quæ explicari in geometria non possunt, tractationem, mûdanarumque figurarum constitutionem invenit. Non longe à Metauro amni est porcus Orestis Ravagosum appellant accolæ, cuius meminit Plinius, licet locorum ordinem confundat, meminit & Strabo, qui Metaurum fluvium, & ejusdem nominis stationem scribit.

bit. Cum enim Orestes oraculo admonitus ut in septem fluviis se ablueret Reghium petiit secum, illuc Dianæ Phascelidis portans simulachrum, in eisque ipsis se abluit fluviis, ut Probus in Bucolica Virg. scribit, ubi sic ait: *Orestes post parricidium furens responso didicit, quod deponeret furorem ita demum, si recuperata sorore Iphigenia ablueretur fluvio, qui septem fluminibus confunderetur, diu vexatus cum in Taurica Iphigeniam reperisset, venit ad fines Rheginorum illique invento flumine olutus est.* Huius autem fluminis, apud quod purgatus est Orestes, Varro meminit rerum humanarum libro decimo sic: *Juxta Rhegium fluvii sunt continui septem Lapadon, Micodes, Eugion, Stracteros, Polma, Melcissa, Argoades, in his à matris nece dicitur purgatus Orestes, illique diu fuisseensem, & ab eo adificatum Apollinis templum, cuius loco Rheginos cum Delphos proficiscerentur re divina facta lauream decerpere solitos, quam ferrent secum.* Item Cato in originibus tertio ait: *Rheginum Taurocini vocantur de fluvio, qui praterfuit. Id oppidum Arunci primo possederunt, id est, Achæi Troia domum redeunt.* In eorum agro fluvii sunt sex, septimus fines Rheginorum atque Taurianum dispecens, fluvio nomen Paccolino. Orestem autem cum Iphigenia, atque Pallade dicunt maternam necem expiatum venisse, & non longinqua memoria est, cum in arboreensem viderint, quem Orestes abiens reliquisse dicitur. Phascelitis autem Diana. Lucilius quoque in tertio Satyrarum meminit sic: *Et sape quod ante optasti, freta Messana, & Rhegina videbis menia, t m Lyparas Phascelina templa Diana.* Geolix mercatus annuus celebratur. Est Geolienis ager frugifer. Mare hoc piscosum est, ubi, præter cæteros pisces, magna trichiarum captura fit, quæ in cadis sale condiuntur. A Geolia Geolienis sinus dicitur, qui à Vaticano ad Cænidem protenditur. Post Paccolinum hoc est Metaurum amnem Tauriani oppidi vestigia visuntur, paululum à mari semota. Taurianum, sive Tauriana civitas his locis erat, cuius meminit Plinius. Itemque Pomp. Melia, qui ipsam inter Metaurum, & Scylleum oppida locat, meminit & Stephanus. Tauriana, inquit, urbs, à qua Taurianus civis. A quo oppido piscem quendam nomen sumpsisse Athenæus libro sexto refert. Scribit enim Taurianum obsonium. Thimos, inquit, Taurianus à Tauriano oppido piscis, qui Taurianus est appellatus. Plinius autem libro trigesimo secundo. Taurianus, inquit, alii xiphiam vocant. Et rursus xiphiam. Id est, gladium rostro mucronato esse, ab hoc in oceano navis perfossas mergi. Inveniuntur quandoque qui delphini magnitudinem excedant, ait idem libro nono. Hos Strabo Galeatas appellat, vulgus pisces spatos vocat. De quorum captura mox. Fuit Taurianum sedes episcopalis, Georgius Taurianus Episcopus interfuit Synodo Constantinopolitanae sextæ. Et Theodorus Episcopus Taurianus interfuit Synodo Nicenæ secundæ. Et in decretis Gregorii Papæ tertii, qui fuit anno à Virgineo partu DCCXXXV. fit mentio de Opportuno, Episcopo Taurienfi, licet mendose legatur Me-

taurianense. Ex hac urbe fuit beatus Phantinus abbas monachus divi Basilii, vere lumen. Hic primo cujusdam civis sui equis fuit, eius vitam civis quidam suus Græce scripsit. Qui in æde divi Phantini, quæ non procul à Parma oppido extat, sepultos esse ait beatos Joannem & Georgium Episcopos Taurianos. Floruit autem beatus hic Phantinus beati Nili seculo, de quo suo loco dicemus. Cujus mutua benevolentia beatus Phantinus ingenti suavitate ac delectatione fruebatur. Quem beatus Bartholomæus in vita beati Nili celebrem appellat, præerat beati Mercurii monasterio. De quo Bartholomæus ipse ita scribit: *Beato Phantino ecstasis contingit, verius fuit mutatio dextra exselsi, qui vere Propheta fuit, atque uti Jeremiam audivimus capite ac mento abrafo Hierusalem in luctibus versantem obambulasse, atque extimationem delirantis stultis de seipso exhibuisse, ad eundem modum erat videre hunc celebrem virum, vereque prophetam ac beatum effectum esse.* Sive enim sensibilem Calabria vaticinans destructionem, ac miserandam Agarenorum invasionem, sive omnimodam virtutis everfionem, ac monachorum ad vitia declinationem atque vulgaritatem, quod magis credendum est. Verum & ipse obambulabat luctibus deplorans ecclesias, monasteria, librosque. Has quidem dicens asinis & burdonibus repletas esse ac coinquinatas: *Hac vero igne combusta sunt, inquit & pereunt: Hi vero quod araneis pleni sunt, & evanuerunt, fracti sunt.* Neque deinceps habemus quos legamus. Cum a. videbat aliquem e suo monasterio canobitam ut mortuum eum lugebat, dicens: ego te filii interfeci. Hac & huiusmodi faciebat ac loquebatur. Nec sub tecto stare, sed sub dio, nec cibum gustare volebat, sed per desertas oberans vivebat agrestibus oleribus. Hac in maximam tristitiam induxerunt Nilum (tunc enim in ea crypta prope monasterium beati Mercurii commorabatur aram habente beato Michaeli Archangelo dicantem) ac penè nocte & die lugebat, & ipse beatus Nilus boni socii, amici, & cooperantis privationem. Sape illum secutus est, ut ei suaderet, quod monasterium reverteretur, & illic conquireret. Ipse vero ejus monitis parere noluit, dicens, qui in monasterio habitant, non sunt mei canobita: si n. essent, mecum lugerent. At contra me furem ac mente captum vocant. Scito igitur dilecte pater, quod ad superiorem regionem semigrabo, atque ibi perficiar, & ad monasterium meum non amplius revertar. Atque ita beatus fecit, ut dixit, apprehendens locum, quem Deus ante omnia sæcula illi prænoverat. Ejus festum agitur nono Cal. Aug. Hunc Franciscus Maurolycus Siculus Siraculas repetit, & ejus parentes Fantum & Deodatam martyres fuisse Sicula vanitate nugatur. Erat in eodem monasterio beatus Lucas frater beati Phantini, illi prudentia, & vita similis, & ad gubernandum idoneus, ac sacrarum literarum mediocriter eruditus. Quem invitum beatus Nilus unà cum cæteris ejus monasterii monachis beato Phantino in monasterii regimine suffecit. Erat etiam in eodem monasterio beatus Zacharias magnæ virtutis ac sanctitatis vir, quem beatus Bar-

Bartholomæus *angelicum* appellat, cujus quoque benevolentia beatus ipse Nilus fruebatur. Non longe ab hoc monasterio erat aliud monasterium (erat nempe tum Calabria altera Egyptus monachorum parens) cujus nomen beatus Bartholomæus subtrahit. Arbitror id esse, quod est Meliclochke, de quo mox, in quo monasterio degebat beatus Joannes abbas beati Nili cœvus, vir cum sacris literis longe eruditus, tum sanctitate plenus. quem beatus Bartholomæus magnum appellat. Hic locutione incumbere assidue, præsertim Divi Gregorii Nazianzeni, eamque aliis edissererebat. Hunc beatus Nilus veluti Joannem Baptistam venerabatur: ita ut sæpe vel vestigia pedum ejus ingenti devotione exoscularetur, eamque sacre scripture dubia consulerebat, quæ ille sapientissime & doctissime elucidabat. Erucum autem fuit Taurianum ab Agarenis, Mauris, Carthaginiensibus impia inter se inita societate, ac magno exercitu comparato adjuvantibus Siculis, beati Nili ævo, quo & alia & Calabria, & Lucania, & Apulia oppida eversa sunt. Ob quam vastitatem quædam civitates quædam civibus vacuæ remanserunt, Episcopales sedes in alia oppida translatae, aut adhuc adjunctæ sunt. Supra Geollam *Drosium* castellum, quod rorem significat. Ea supra est Terranova oppidum nobile alto loco, quaqua versum rupibus septum. In Appennini radicibus, quod Marnus fluvius adlabitur torrentinis uber, ubi locustæ sunt. Abest à freto m. p. decem: oppidum vetustum est, sed post Calabriae vastitatem ab hinc annos sexcentos novis colonis susceptis sic appellatum est. Hic emporium nobile in annos singulos celebratur, sit & optimi ferici ingens numerus. In templo divæ Catherinæ duæ spiræ Coronæ Dominicæ & fructulum ligni Crucis, & columnæ, in qua Christus fuit flagris cæsus afferantur: item fructula pepi beatae Mariæ Virg. Matthei Apostoli, Blasii, Christophori, & aliorum sanctorum. Id oppidum in specula existens magna planicie gaudet, quæ frumenti & aliarum frugum ferax est, & pabulis apta. Hic vina præclara nascuntur, sunt & lina laudatissima duum generum, quæ indigenæ mascula & femina vocant, sit & cannabis, sunt & pulchra aucupia phasianorum, externarum, perdicum, & aliarum alitum, in montibus venationes silvestrium animalium. Sunt in hoc agro pagi Rigiconum, Leonum, Martinum cum cepuriis claris ubi aquæ calidæ, ac sulfureæ scaturiunt, Martinum iterum, *Chressonum* quod bonum & utile significat, *Vatonum* à vateo abundo, Radicina oppido par: Jactinonum quali medicinale cum lina optimis, Bracadum cum mercatu annuo, Cortiladum, Galatonum ab eventu fortasse (galatenus enim laetentem puerum significat) Scrophonium, *Molochium*, quod molle notat, & Molochium iterum cum emporio. Dein est Castellatum pusillum castellum. Et supra est Opedum civitas sedes episcopalis in radicibus Appennini edito salubrique loco sita, quasi opem incolis dans inter duos amnes Trecoium & Madam Torrentinis & anguillis fecundum, quæ est undique vallibus cincta. Hic no-

Abiles nupdix quoquoque anno celebrantur. Ager hic cuncta incolis suggerit necessaria, nam frumenti & aliarum frugum ferax est, & pascendis gregibus aptus & irriguus, ubi regia equorum armenta æstivo tempore pabulantur. Fiunt olea & vina, & serica nobilia. Sunt in hoc agro pagi Varapodum oppido par cum emporio, quæ gravis stabilisque pes, *Chrosorum* quod laudem sonat, Trefilicum, Melinadum, & Sargoadum. Hic olivæ ad amygdalarum magnitudinem crassæ, & carnosæ conditæ in cupis optimæ sunt esu. Nec longe est Christiana castellum humili loco situm, in radicibus Appennini, quod ejusdem nominis fluvius præterfluit. In hoc agro sylvæ glandiferae sunt ad porcos alendos opportuna, nec non sylvæ ad domorum tigna, ac suppellestilia, & ad navigiorum fabricam aptæ, sunt venationes, quales Calatri, sit & oleum nobile, olivæ ad amygdalarum magnitudinem crassæ & carnosæ conditæ in doliolis optimæ sunt esu. Sunt in hoc agro pagi Pedaulum quasi pinguis pes, vel puerorum aula, cum lina optimis, quæ Alexandrinis minimum invident, *Sidam* cum emporio annuo, quod assulam scandulamque significat, itidem cum lina optimis, qualia Dauli sunt, *Georgia*, quod agriculturem sonat, *Cocypodonum*, quod puerorum ploratuum notat, *Lobricum*, & *Sitianum* à sitio nutrio dictum, ubi marmor nascitur. Hi pagi Græci sunt, & rem divinam Græcæ lingua ac more faciunt, in quotidiano vero sermone Latina & Græca lingua utuntur. Exiit ad meridiem proficiscens, Synopolis oppidum se se offert in Appennini radicibus edito, sed penili loco, quod Vadus fluvius, torrentinis & anguillis uber, adlabitur. Ex hoc oppido fuit beatus Paulus apostolus, cuius corpus Nicoteræ quiescit. In hoc agro castanea sunt, & pagi Euphemia, Præcopum, Synopolis Græcus pagus cum mercatu annuo, Aquarium: nascitur vinum nobile, sit optimi olei ubertas, hinc etiam olivæ ad amygdalarum magnitudinem crassæ & carnosæ sunt, quæ conditæ in cadis optimæ sunt esu. Non longe à Synopoli Coliletum tenue castellum est. Inde Melichlochia oppidum, ubi olei optimi copia ingens sit, & olivæ quales Synopoli. Hic emporium in annos singulos celebratur. Est & beati Hellæ abbatis divi Basilii monachi templum, cuius corpus Calatri esse existimatur. Dehinc Seminaria civitas offertur Tauriani reliquæ à freto m. p. tribus semota declivi loco orientem solem spectante. Nam post Tauriani vastationem populus ea clade superstes cum suo Pontifice huc se contulit, perstititque hic episcopalis sedes annis plurimis. Sed Rogerius Guiscardus & hanc, & Hipponiatem sedem Miletum transtulit, quod tum, & Hipponiates, & Taurianensis, qui huc concesserat, populus exiguus esset. Nunc autem & Hipponiam, & Seminaria clara oppida sunt, ac satis populosa. Quare atri que episcopalis sedes restituenda esset, remanente Mileti sua. Nam namque Militenis diocesis ingens est, ut in tres dioceses commode dividi possit. Est hic ferici & olei proba-

batissimi copia, olivæ crassæ, & carnosæ sunt, quales Melichlochia. Fiunt telæ nobiles, nascitur vinum non vulgare, & gypsum speculari, sunt aucupia phasianorum, externarum, & aliarum alitum. Haud procul est beati Philareti ædes divi Basilii monachorum ctenobium, ubi ipsius Philareti brachium, & beati Helii eius magistri caput asservantur. Fuit beatus hic Philaretus divi Basilii monachus huius regionis accola, eius magister fuit, ut dixi, beatus Helias. Festum beati Philareti octavo idus Aprilis celebratur, subius oppidum Metaurus amnis excurrit. In hoc agro pagus est Anna, Decalcedium Antonino Pio in itinerrario, cum olei optimi copia, & olivis crassiss & carnosiss, quales Seminarie. In hoc agro, usque Canidem, crocus sylvestris affatim provenit. Inde est Parma oppidum supra mare cum oleo nobili, distat a Geolla m. p. sex. Non longe est beati Phantini delubrum, olim beato Mercurio dicatum, divi Basilii monachorum monasterium: ad quod beatus Nilus monachalem habitum suscepturus accessit, ubi tunc plerique sancti viri erant, ac præter ceteros, erant beatus Phantinus, beatus Zacharias, beatus Lucas, & beatus Philaretus. Supra oppidum monesit sublimis mari imminens, hic specus est, in quo beatus Helias abbas solitariam vitam interim degere solebat, quam interdum etiam beatus Nilus incolabat. Parmæ retia thynnaria sunt: est enim mare hoc piscosum, ubi thynni & xiphie, & murenæ, & auratæ, & congij, alijque nobiles pisces capiuntur. Capitur Corallium. Post Parmam Balnearia oppidum offertur, cum statione, mari alluitur edito loco sita inter duos amnes Catianum & Stalassam, abest a Parma m. p. septem. In fano divæ Mariæ pleræque Sanctorum reliquiæ asservantur, inter quas est frustulum Crucis Dominicæ, & tabula, in qua Dominus cenavit, & vestis beatæ Mariæ Virg. post Balneariam ad tertium lapidem Crateis fluvius in mare cadit, cuius meminit Plinius, qui ait: Crateis amnis mater, ut dixerit Scyllæ. Id quoque scribit Solinus, itemque Ovidius Met. libro tertriodecimo, meminit & Virgilius in Cyri, & Homerus Odiss. libro duodecimo. Dehinc Scylleum oppidum occurrit, mari incumbit supra Scylleum promontorium, sublimis saxum, distat a Balnearia m. p. septem. arx est hic loci natura & inde manu satis munita. De quo Strabo libro sexto ait: Scylleum excipit saxum sublimi, quod humilem a tergo tellurem abluentibus undis habet, in Chersonesi faciem, quam Rheginorum Tyrannus Anaxilaus adificato munivit muro, ut Tusci navale strueretur, & prædonibus navigandi per ovripum facultatem interciperet. Crassus, ait in eo Plut. Spartacum in hac Rheginorum chersoneso, exercitum statuentem loci naturam diligenter contemplatus, fossa & muro interclusit. Isthmum enim muro clausit, & Spartacum a continenti disjunctis. Et licet opus ingenuum esset & perdifficile, brevi tamen temporis spacio ex transverso isthmi utrinque ad mare pertingentem totum millium passuum cum dimidio fossam quindecim pedum latitudine atque altitudine totidem duxit, superque eam murum

constituit robore atque altitudine mirandū. Hæc primo Spartacus contemneret, ac nullius omnino momenti ducere simulabat. Inde vero desicientibus commeatibus, cum iam nihil in chersoneso superesset, quod ad victum suppeditaret, noctem observans nebulis obscuram & vehementer ventorum flatibus turbulentiam, non magnam fossa partem abscissis arborum ramis, ac superinjecto aggere complevit, & sic Crassum frustratus evasit. Scyllæ, ait Solinus, Vlysses Minervæ templum extruxit. Hinc Dionysius Apher Scylleum Minervæ promontorium nuncupat. Dictum est autem Scylleum a Scylla monstro, ut poetæ fingunt. In superiori enim parte, promontorium id humanam effigiem, in inferiori vero plures resecos scopulos sub radicibus cavernosos habet, intra quos dum æstuosum mare ingreditur, ab ijs refractum tumultuando canum latratum, & luporum ulula tum sonat ac repræsentat. Hinc poetæ fabulantur monstrum esse virginem, faciem pubetens, reliquam vero corporis partem piscium vel canum, atque luporum habens. Hinc igitur fabulæ Scyllam & Charybdim peperere, hinc latratus auditos, hinc monstri credita simulacra, dum navigantes magnis vorticibus pelagi desidentis exterriti latrare putant, undas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Hanc cecinere Homerus Odys. libro duodecimo, & Virg. Æneid. libro tertio, & Ovid. Met. lib. tertriodecimo & sequenti. Hic Vlysses, ait Dyctis Cretensis, inter Scyllam & Charybdim mare vorticosum, savissimum, & illatas sorbere solitum naves plurimas cum seculis amisit. Fulgentius hanc fabulam sic est interpretatus. Scyllam ferunt virginem pulcherrimam, quam Glaucus Anthedonis filius amavit, quem Circe Solis filia diligebat, irataque Scylla, fontem in quo lavari solita erat, venenis infecit. Vbi illa descendens ab inguine lupi canibusque marinis inserta est. Scylla enim Grace quasi Scyllon dicta est, quod nos latine confusionem dicimus. Et quid confusio nisi libido est? Quam libidinem amat Glaucus. Glaucus enim grace lasciviosus dicitur, unde & glaucumata dicimus cecitatem. Ergo omnis, qui luxuriam amat, cecus est, nam & Anthedonis filius dictus est. Anthedon enim Grace quasi Antidon, quod nos Latine contraria videns dicimus. Ergo libidino ex contraria visione nascitur. Scylla enim in modum ponitur meretricis, quia omnis libidinosi canibus, lupisque inguina sua necesse est, misceat. Iuste ergo lupis & canibus mixta, quia nescit sua alienigenis devorantibus saturare secreta. Sed hanc odisse Circe dicitur. Circes manus dijudicatio & operatio nuncupatur, quasi ebironetity. Laborem enim manuum & operationem libidinosi mulier non diligit, sicut Terentius ait, a labore proclivam ad libidinem, accepit conditionem, dehinc quæstum occipit. Nam Vlysses innocuus transiit, qui libidinem, sapientia contemnit. In Scylleo agro nobili vinum nascitur, molvasium dictum, quale nascitur Cretæ. In hoc mari, ut dixi, piscium, & præsertim galeatarum. Xiphiarum magna piscatio fit. De quorum captura ita Strabo libr. 1. scribit: De galeatarum piscanti, ne qua circa Scylleum tractum insti-

ruitur, manentibus in statione frequentibus remorum duorum scaphis, speculator quidam communis superne instat, duos singula scapha tenent, alter navigat, alter hastam habens sedet in prora. Cum primum vero speculator supereminentiam galeata signo indicat, bellua vero supra mare pars tertia eminens fertur, scapha propius appellitur, deinde iacto manu gelo vulnus incutitur. Tum evulsa sive cuspidē de corpore hasta, quod telum sane est havi- tum ut educi facile queat, apteque infixo ei funiculo, appensum sauciata acclinat bellua, donec agitata suffugiensque lassatur. Tunc in terram deducunt, aut intra scapham accipiunt. Quod si in mare telum excideris, haud sane perit. Est nanque vel ē quercu, vel ex abiete compactum, adeo quod querna gravi- tate demersum, deinde in sublime relatum facile possit apprehendi. Contigit autem inter- dum ut remigem in scapha per magnum gale- atarum gladium vulnerari. Et cum initar apri belluæ vitat impetus, asperrime fit ipsa venatio. Thynni enim cum gregatim præter Italiam acti elabuntur, & in Sicili- am attingere prohibentur, in maiores in- currunt belluas, ut puta delphinos, canes, aliasque balenis similis, ē quorum venati- one canes & galeolas pinguescere, quos Xi- phias, id est, gladios appellari ferunt. Vnde Homerus odyss. XII. illic circa Scyllam & eius scopulum piscosum delphinorum ca- numque indagatrix, & siqua apud Græcos est balena. De bonitate gladii piscis huius, & Byzanteni maris Archestratus apud Athe- neum lib. septimo ait:

*Accipito gladii accedens Byxantia frustra
Vertebraq; ipsam postremam: est optima nāq;
In Siculo ponto circa ostia summa telori.*

Canem vero marinum Nicander, Athe- neo lib. eodem referente, lamiam & Scyl- lam vocari inquit. Laudatur & latus piscis in hoc mari. Athenæus lib. eodem ait: La- tum optimum nasci in Italia scribit Arche- stratus hunc in modum.

*Italia nemorosa latum sibi præbeat ora
Quod Scylleus habet epulum mirabile portus.*

Est, ait Athenæus, hic piscis candidissimus, atq; optimus, suavisissimisque quacunq. ratione fu- erit conditus. Supra Scylleum Malleæ oppi- dum erat, quod interiit, cuius meminit Antonin. Pius in itinerario. Aberat a Nico- tera m. p. vigintiquatuor, ni textus deprava- tus est. Post Scylleum Canis promontori- um occurrit Geoliensem sinum efficiens, & Euripi initium. Abest à Scylleo m. p. tribus, à Lao, ait Strabo m. p. CLXX. Euripi tra- ctus usque ad Herculeum promontorium mil- liaria sunt LX. De Euripo ita Strabo inquit: Canis promontorium ultimas conficit oras, & angustias freti ad prominens Sicilia promon- torium telori, quod in æstivos vergit ortus, sicut Canis in occasum, cum mutuam inter se faciant inflexionem. A Canide in Possido- nium recessum & Regiam columellam ad Eu- ripum angustus provenit mentus, ad Radia sex ubi minimus tractus, paulo major est:

Ab ipsa vero Columella ad Rhegium m. p. XII. cum dimidio, cum prodeuntibus in exterius & orientale pelagus, quod Siculum dicitur, latior extenditur Euripus. Minimus autem Euripi tractus in Canide est. Canis autem, ait Plinius, abest à Peloro Sicilia promonto- rio milliario cum dimidio. Id etiam asserit Diodorus Siculus. Thucydides vero & Poly- bius dicunt Siciliam à continenti abesse m. p. duobus cum dimidio: id etiam asserit Parrhasius, qui locum hunc se metatum fuisse ait. De Euripi autem natura Strabo li- bro primo ita scribit: Quolibet die & nocte Euripi fretum bis fluxum alternat, quod ex altiore superficie Tyrrheni maris inundatio de- scendit. Nam fluxus ipse eodem tempore in- cipit & quiescit, quo ipsa inundationes. In- cipit enim circa exorientem lunam & occi- dentem, desinit autem cum utique cali me- dio & super terram adiungitur, & decre- scentia contrarium exeuntem vocari, utriusque per calum mediis sitibus luna incipientem, sicut ipse, ex crescentia. Inundantia vero con- iunctionibus ad ortum & occasum desinentem, Homerus vero & Virgilius ter de die id fieri scribunt, Ait n ille Odyss. XII.

*Terq; die removit, ter sorbet deinde defluxus,
Terrificum est, ibi nec fueris sorbente Charibdi
Te neque ab hac pesse servaverit Ensisgeus.*

Hic vero tertio Æneid ait:

*Dextrā Scylla latus, laevā implicata Charybdis
Obsidet, atque ima bazarib; ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluxus, rursusq; sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat unda.*

Idipsum scribit Ovid. in Medea. Aristoteles autem libro primo de mirabilibus, stupen- dum quiddam de hoc Euripo scribit, ait enim: De Siculo freto cum alii complurēs scribunt, tum hic stupendam rem evenire in- quit Polycletus rerum Sicularum scriptor. Tyrrheni n. maris ætum strepitu ingenti ut- rinque cum Sicilia, tum Italia oram, quam Rhegium vocant, ferire, delatumque ex ma- ri vesso in angustias postremo concludi, atque ibi sublimem tolli sonitu magno, spacioque alt- issimo, ut procul distantibus conspicua sit hæc aquarum ebullitio, ut puta alba, & spumo- sa, nec similis maris incremento. Hac ut cre- dibiliter narrentur, ita contueri oculis nemo sustinet. Interdum enim diffusi rursus ex col- lisione mutua ætus, adeo profundum atque hor- ribilem aspectum necessario intuentibus præbent, ut nonnulli præ timore animi impotentes, ve- lut offuso oculis tenebra concidant. Postquam vero ad alterutram partem fluxus allisi subla- tique ad littus supremum, denuo in subiectum mare devolvuntur, tum magno rugitu cum vorticibus & immensis & crebris ex imo fon- do ebullit, inque giram elevarur, & omni- genos etiam colores reddit. Interdum n. ater, nonnunquam cæruleus, frequenter purpureus apparet. Caterum cursum atque immensita- tem fluxus refluxusque ne reptilia quidem vel audire vel videre sustinent. Quocirca ad radi- ces montium iuxta confugiunt. Tempestate au- tem desinente, in sublimem efferuntur voragines spe-

*specie velucenſe varia, turbinibuſque ac moti-
bus ventorum aut ingentium ſerpentium ſpi-
ris non abſimiles. Euripi piſces laudatiſſimi
ſunt, tum maxime murænæ & anguillæ.
Quæ Macrobii ait, olim accerſebantur ad
piscinas urbis abuſque Euripo; & utraque ex
illo loco plotæ à Græcis, à Latinis fluta, ideſt
navigabiles vocantur quia in ſummo ſupernatan-
tes ſole torrefactæ curvare ſe non poſſent, &
in aquam mergere deſinunt, atque ita facile
capiuntur. De hiſ Martialis ait:*

*Quæ natat in Siculo grandi murænâ profun-
do.*

Non valet exuſſam mergere ſole cutem.

Et Archeſtratus apud Athenæum lib. 7.

*Italiam ſi intra, pelagique anguſta Sicani
Murænâ captam videas, quæ fluta vocatur,
Hanc eme, namque illic opulum admirabile
noſces.*

Et ruruſ ibidem de Euripi anguillis inquit:

*Anguillas omnes laudo, præſtantior illa,
Quæ capitur Regii maris è regione profundæ:
Hanc aliis cunctis mediâ tu poniſ: tales
Si comedas epulas, opulentius præ erit ipſum.*

Capitur etiam circa Rhegium piſcis e-
xormiſton, de quo mox dicemus. Poſt Cæ-
nidem promontorium Columella eſt, ſive co-
lumna Rhegia, cujuſ meminit Antoninus
piuſ in itineralio, quam diſtare à Malliis
oppido ait, m. p. XIII. à Nicotera XXXVIII
mi locus ſit depravatuſ. Commeminit de co-
lumna ipſa Cicero in oratione pro P. Sextio.
De qua Strabo libro tertio inquit: *Rhegini
Columellam turrem exilem ſuper freto pro con-
finio locaverunt, cui è regione turriſ poſita eſt,
quam Pelori nuncupant.* Diſtat à Regio m.
p. XII. cum dimidio. Supra Cænidem pro-
montorium m. p. tribuſ, *Canis*, ſive, ut
Stephanuſ ait, *Canifiuſ* oppiduſ eſt, licet
ipſe Siciliæ, ut alia Calabriæ oppida multa
ſcribat. Ab eſt à Medama, ait Strabo, m. p.
XXXI. edito eoque penſili loco ſituſ meri-
diem ſpectans, quod ejuſdem nominis flu-
viuſ adlabitur. Quem quia utrinque fre-
quentes mororum arbores ſylvarum inſtar
ſunt, flumen *Morum* pro mororum vocant.
Hic ſerica laudatiſſima ſunt, & horum co-
pia ingens. Extant & horti nemoroſi limo-
num & malorum aureorum. Novi ego Hie-
ronymuſ Fabam præbyteruſ huiuſ oppidi
civem integerrimæ vitæ viruſ, literarum
latinarum minime experteſ. Qui in nume-
rato habet ingeniuſ, nam & carpentariâ
& ſutoriâ arteſ, quandiu libuit, exercuit,
piſturâ quoque & ſculpturâ optime ſcit,
fructuſ facit ex buxo cujuſvis generiſ arti-
ficiuſ mirabili, ut facile crederet veros eſſe,
ac recenter decerptos ex arbore. Quare ple-
rique decepti ſunt. Rhedam fecit ex ligno
magnitudine grani tritici (incredibilem vi-
deor fortæſſe quibuſdam rem ſcribere, at ve-
ra refero) in qua ſtatiunculæ, hoc eſt, viri
ac muliereſ ſedenteſ, & boveſ, qui rhedam
trahere videbantur, & rhedariuſ ſedenteſ,

rhedamque regenteſ. Allam fecit, quam
pulex catena lignea alligatuſ trahebat. Fecit
item ex buxo opuſ, in quo tota paſſionis
Chriſti ſerieſ continebatur, ut cœna, in hor-
to cum Apoſtoliſ, captura à Judæiſ & Judæiſ
flagellatio ad columnam, coronatio ſpinæ
coronæ, & deluſio, damnatio à Pilato, &
Chriſtuſ crucem baculans, crucifixio cum la-
tronibuſ, & reſurrectio. Quod opuſ tanto
erat artificio, ut in cortice nuciſ avellane
contineretur. Fecit eodem artificio, ac ma-

gnitudine, domuſ Pilati cum miniſtriſ e-
ducentibuſ Chriſtuſ per ſcalâſ, Crucem ba-
julanteſ, & Pilatuſ lavanteſ manuſ, erat
ibi & hortuſ penſiliſ, in quo floreſ erant &
aveſ, erat & cavea cum cardueſ ave, vaſa
item cum floribuſ. Fecit eodem artificio &
magnitudine hiſtorias veteriſ teſtamenti, &
alia ejuſmodi pleraque. Ejuſ opera ad Caro-
luſ quintuſ Cæſareſ, & ad Galloruſ re-
geſ, & ad Philippuſ regem Hiſpaniaruſ
pro miraculo adveſta ſunt. Poſt oppiduſ

Gallicuſ & inde Lubonuſ amneſ cadunt
in fretuſ. Supra oppiduſ haud procul ab
eo Calanna oppiduſ eſt in radicibuſ Appen-
nini, quod pulchruſ agnuſ ſonat, cum ſe-
rico & oleo nobili. In cujuſ agro pagi ſunt
Alleſſiuſ, & *Stephanuſ*. Intuſ Apennini
ſilva eſt nobiliſ miræ longitudiniſ proceriſ
arboribuſ & aquis recentibuſ reſerta, ac pi-
ciſ ferax optimæ, ubereſque ad domoruſ
tigna reliquave uſenſilia opera, & ad navi-
gioruſ fabricam materiâ ſuggerenſ. Sunt
& glandiferæ arbores alendiſ porciſ opportu-
næ. Proveniunt & frugiferæ arbores ſponte,
erumpunt & herbeſ nobileſ medicinaleſ. La-
ta ibi ac diſſuſa planicieſ, montibuſ vi-
rentibuſ herbiſ coronatiſ cinctæ, valleſ ibi a-
mœnæ ſuſurrantibuſ rivis irrigatæ. Paſcua
pabulave vulgo læta ac florida. Frequenſ il-
li & varia venatio: eſt enim ferarum lustruſ,
nam, ut ſemel atque iteruſ dixi, in Apen-
nino Calabriæ varia ſilveſtriuſ animaliuſ
genera ſtabulantur, congerunt & accipitreſ
multigeni, in planiſ vero multaruſ aviuſ
genera ſunt, quare in utraque Calabriæ ora
aucupia & venationeſ ubereſ ſunt. Naci-
tur paſſim lapid phrigiuſ, provenit aniſuſ,
cuminuſ, Crocuſ ſylveſtriſ, fraga, cythi-
ſuſ, & ubereſ, fonteſ in ea manant perſpicui
ac flumina prope innumera piſculenta, to-
rentiniſ & anguilliſ ſœcunda, quæ utranque
Calabriæ oram ubertim irrigant. In locodi-
cto *Petrona* agri Synopolitani naciſtur mar-
mor. Huiuſ ſilvæ meminit Pliniuſ, & So-
linuſ, qui eam Rheginoruſ ſaltuſ appel-
lat. De hac ita Pontanuſ hortoruſ libro ſe-
cundo ſcribit:

*Eſt nemuſ extremiſ Calabruſ inviolabile ter-
riſ*

*Diis ſacruſ patriiſ multa & pietate voren-
duſ.*

*Arborei dives ſatuſ, volucrumque rapiniſ
Opportuna domuſ, tuta & ſpelaſ ferarum.
Hoc nemore in ipſa, lucifque horrentibuſ o-
lim*

*Adveſtam memini ſirpẽ, quæ citron ab
omni*

*Parte & odore quideſ, foliſ & flore re-
ſerret.*

Sed

*Sed fructus variata, & longe aliena figura
Vix orbem retinens, protento & corpore lon-
go
Sese agit in ductus, varia & trahit agmine
cauda.*

LIBER TERTIUS.

Rhegium in Italia humero, ait Plinius, situm, à quo voluti cervicis incipit flexus, inter Lubonem & Calopinacum Taurocimum olim dictum amnes est. Abest à Messina m. p. septem; Urbs equidem longe nobilissima & vetustissima, totius Calabriae metropolis, utpote quæ prima in Calabria, imo v. in Italia, Roma excepta, ut mox latius ostendam, Christi fidem sit complexa, primaque ut libro primo ostendi à diluvio condita. Quæ multas colonias in Calabria deduxit: nam ante Oenotrorum in Calabriam adventum, qui è Græcia primi in eam adventasse dicuntur, Rhegium, *Aschena* prius a conditore dicta, colonos per totam regionem, & si rare, emisit. Quos Græci Auxones, & regionem Auxoniam, ut alibi retuli ab auxo, id est, augeo, quod rerum præventus ibi semper augeatur, appellavere. Fuit autem condita, non multo post diluvium Noe ab Aschenaz ipsius Noe pronepote, filio Gomer, ut jam libro primo demonstravimus. Qui Aschenaz à Gomer in Italiam ad habitandum directus, cum is sibi primus locus esset oblatus, loci amœnitate captus, hic consedit, urbemque hanc statuit, quam à suo nomine Aschenam, atque incolas appellavit Aschenezos. Viget medius fidijs in hac ora beata felixque quædam amœnitas, ubi ver perpetuum, arborum frondes perennes. Hinc horti nemorosi omni optimorum fructuum genere referti: nemora insuper malorum aureorum, citronum, & limonum arboribus oppleta, ut totus Rheginus ager jam irriguus pomœrium videatur. Hic palmæ ob cœli gratam temperiem distylos ferebant, qui ad maturam frugem perveniebant, sed à Turcis excisæ sunt. Nam post virgineum partum anno M. D. XLIII. Julio mense à Turcarum & Gallorum classe Rhegium & omnes ejus pagi, templa quoque & monasteria agri Rhegini direpta & excussa sunt, vineta & arbores omnes ferè incisæ. Quando Gallorum rex Franciscus suimet, ac Christianæ pietatis & religionis oblitus, societatem, fœdusque cum Turcarum tyranno adversus Carolum quintum Cæsarem iniens, classem Turcicam Constantinopoli accessivit. Qui utramque Calabriae & Lucaniae, & Appuliæ oram diripiens igne cremavit, magnamque utriusque sexus, & omnis ætatis hominum turmam captivam duxit: inde anno à Christo nato M. D. LII. Julio itidem mense Henricus Francisci filius impia patris vestigia secutus cum eodem tyranno paternam locietatem ac fœdus innovans classem iterum è Byzantio adversus eundem Carolum accivit. Quæ rursus easdem o-
ras pervasit, magnamque captivorum manum duxit. At ob tantum flagitium solvit partim jam multos annos Gallia pœnas, penditque etiamnum, Nam Lutherana hære-

si infecta semet intestinis dissidijs, cædibus, & direptionibus vexavit, & vexat. Vidi Rhegii (ut unde digressa est, redeat oratio) plantam, musam vocant & paradisi malum, quæ folia habet cubitali longitudine, lata palmo prope: ejus caulis haud diu perdurat, cre-
scit enim, & iterum pullulat, fructus fert digitali longitudine crassos & gibbosos dulcis saporis, maturescunt mense Novembri; Fit Rhegii sericum laudatissimum ubertim, nascitur & vinum probatissimum: de quo Athenæus libro primo ait: *Vinum Rheginum cum Surrentino pinguius sit, usque ad annum quintumdecimum est utile.* Sunt Rhegii figlinæ, ubi ollæ coquinarie laudatissimæ fiunt. Olim etiam patinæ nobiles fiebant, ut Plinius libro trigesimo refert. *Rhegium*, inquit, *figlina & plastice nobilitatur.* Et rursus. *Nobilitatur Rhegium patinis.* Hic nundinæ nobiles in annos singulos celebrantur. In Rhegino littore post Cœnidem promontorium m. p. quatuor usque ad Leucopetram, simulatque mare exieris, pede uno, & interim eo minus, terra effossa aquæ dulces scatent. In hoc agro vitex, siliqua silvestris, & absinthium sponte proveniunt. Nascitur & molaris lapis frumentarius & olearius. Palladiæ arbores, id est, olivæ affatim nascuntur. Olivæ ad magnitudinem amygdalarum crassæ, & carnosæ conditæ in doliolis optimæ sunt esu. Sunt in hoc agro pagi Mota, Sabatelum, Diminitum, Boracianum, Othium, quod reum altumque significat, Arelium, ab arezo placeo dictum: Cælaetum, Tiretum, Trezenum a trezo gemo: Perlupum, Natetum, Pavilianum, Cannavum, Peratum, Velanedum: & ejuldem nominis fluvius. Olim Rheginorum ditio à Poccolino, nunc Metauro amni, ut ostendi, usque ad Halecem fluvium protendebatur. De piscibus, qui in Euripo, circa Rhegium capiuntur, diximus. Castiodorus epistolarum lib. duodecimo ad Anastasium Cancellarium Lucaniae, & Brettiorum præpositum scribens de Rhegina ora, sic ait: *Rhegini cives ultimi Brettiorum iniqua suggerunt se exactorum præsumptione fatigari, implorantes non aurium, sed oculorum nostrorum nota remedia, qui possumus scire territorium eorum, quod petitur non habere.* Rheginorum terra est montanis lapillis rarissima, arida pascuis, sed undosa vindemijs, segetibus adversa, sed olivis accommoda. Ideo cultura ejus omnis in sarculis est. Quia superficies ipsius sicca nutrire non valet superne nascentia. Stercore illic ager nudus industria potius, quam natura vestitur. Nam Palladiæ silvæ viriditate contegitur, quæ in solo aridissimo approbantur. Talibus enim locis illa præficiunt, quæ radicibus proceris ad humi penetrare descendunt. Segetes irrigantur ut vivant, & conditione mutata hoc arvis impenditur, quod olerib. exhibetur. In hortis autem rusticorum agmen habetur operosum, quia olus illic omnium saporum est marina irroratione respersum, quod humana industria fieri consuevit. Contra Maronis autem sententiam intarborum illic fibra dulcissima sunt, quæ præcincta foliis dulcissimis tortuosis callosa teneritudine conglobantur. Unde in morem vitri aliquid decerptum frangitur, dum à fructu cespitem segregatur. His vidualibus, si vis

posse, regio ipsa fecunda est. Nam & mari-
 nis deliciis copiosa iucunditate perfruitur.
 Quia ibi mare superum atque inferum insertis
 fontibus adunatum delicias utriusque pelagi in
 unam congregationem sinus sui volubilitate pere-
 ducitur. Necesse est enim illuc & pisces pro-
 perare, ubi constat & undam posse defluere.
 Exormiston quoque inter pisces regium genus
 compar muranis corpore vel colore, diffans na-
 ribus setosis, colostrea delicatitudine pradi-
 uento ac suauiliquore coagulatum, appetibilis
 grataque pinguedo. Cum spumis fluctuantibus
 inter aeris confinia capit enatare, nescit ad
 cubilia redire, quæ deserit, Credo immemor
 reversionis, aut teneritudine summa mollitus
 maquit undis eleuantibus contraria oblectatio-
 ne demergere. Pertur velut corpus exanimæ
 nullis viribus periculum, nulla arte devitans,
 & hinc viribus destitutus creditur non redi-
 re, quia neque fugere posse sentitur. Hic plana
 tantæ dulcedinis esse dignoscitur, ut & nullus
 piscium comparatur. Hæc sunt in littore Rhe-
 gino, quæ diximus, quod non alio referente
 cognovimus, sed visuali probatione retinemus.
 Quapropter laridi atque tritici species nullis
 temporibus coactionis nomine inde decernimus
 postulari. Quia nimis calumaniæ peritur, quod
 loci beneficio non habetur. Deinde sufficere de-
 bet offensio veritatis, & testimonium iudicis.
 Quia nimis execrabile malum est, si cum aliud
 noverit conscientia, aliud lingua decernat. Ad-
 ditur etiam quod tantis commoventium fati-
 gatur adventibus, tantæ exurentium lacerati-
 one deteritur, ut rationabiliter illi remitti
 debuisset, vel quod apud ipsam nasci posse con-
 staret. Inde vero postea Chalcidentibus una cum
 Messeniis à Peloponneso Rhegium incolue-
 runt, Antisthene sive Antineo duce, qui,
 ait Heraclides, in Rep. Aristocratiæ consti-
 tuerunt; nam mille optimates electione crea-
 ti civitatem administrabant, licet Strabo eam
 à Chalcidentibus conditam dicat. Eam Gre-
 ci Rhegium appellavere a fractura, ut qui-
 dam volunt. *ῥήγν* n. ut dixi, fissuram signi-
 ficat: Sicilia, n. Italiæ conjuncta erat, sed ter-
 remotibus avulsa est, Quocirca Strabo lib. 6.
 de Rhegio loquens ait: Sed ei *Aeschylus* teste,
 casu quadam hoc nomen inditum est: namque
 Siciliam ab continenti vi terramotus avulsam,
 & ille & alii memoria prodiderunt, ex quo
 erbagine, id est à frangendo nomen assecutum.
 Referatis enim tum oribus per quæ ignis respirat,
 & igneti lapides & aqua effluunt, raro vi-
 cina freto tellus motibus quatitur: cum v.
 omnes ad superficiem meatus occluderentur, in
 subterraneis concavitatibus ardentes ignes, &
 spiritus vehementes terramotus efficiant. A-
 gitati v. ventorum violentia loci cessere, &
 abscissi utrique mare admiserunt. Cum Sici-
 lia tota cavernosa sub terra sit, fluvius & i-
 gne plenissima, sicuti *Tyrrhenum* mare usque
 Cumas est; Idiplum scribit Trogus Pomp. ap-
 ud Iulianum libro quarto. Et Virg. lib. 3.
Aeneid. id idem affirmans, ait,

Hæc loca vi quondam vasta convulsa ruina,
 (Tantum avi longinqua valet mutare vetustas)
 Dissiluisse ferunt, cum protinus utraque tellus
 Una foret, venit medio vi pontus & undis
 Hesperium Siculo latius abscidit, arvaq; & urbes

Littore deductas angusto interluit aestu.

Cæterum credibilius est, ut alibi dixi, Rhe-
 glum ab aeris temperie cœlique clementia
 dictum, nam *ῥήγν* utile iucundum, & bo-
 num notat. Hebraicè autem pascua eorum,
 Callimachus autem Rhegium Joacasti urbem
 dixit. Nam Joacastus Æoli filius eam tenuit:
 id etiam Diodorus Siculus libro sexto asse-
 verat. Meminit de Joacasto & Dyctis Cro-
 tensis libro quinto. Fuit enim non multo
 post excidium Trojanum, De Æolo Strabo
 libro primo sic ait: *Æolus in Euripi Sicilia*
locis, quæ percursus & recursus est, & na-
avigationis asperitas per fluxus atque refluxus,
aggrediendi signa præmonstravit. Itaque ven-
torum custodem, atque regem creditum fuisse
Polybius refert. Antiochus a, apud Diony-
sum Halicarnasensem Rhegium Neptuniam appel-
lavit. Quæ & Possidonia dicta est, Nam Pos-
sidon Neptunius dicitur. Quare Strabo à Cæ-
pide usque in Possidonium recessum, & Rhe-
ginam columellam angustum provenire me-
atum ait. Incoluerunt quoque Rhegium A-
runci, ut Cato in Orig. ait. Dicti quoque
sunt Rhegini Taurocini, ait idem, à fluvio,
Frequens de Rheginis, Locrensis, & Thu-
riis, apud Thucydidem fit mentio. Hanc
& Hipponium inter septem illustrioris &
opulentiores Italiæ urbes, quæ substantia,
& domorum pulchritudine, pavimentisque
præstabant, Appianus bellorum civilium li-
bro quarto, fuisse, memoriæ prodidit, Cice-
ro in Verrem actione sexta, Siculos Rhegi-
norum civitati invidere ait. Polybius etiam
libro X, hanc & Locrum & Cauloniam, &
Crotonem clarissimas urbes fuisse refert, Str-
abo quoque libro sexto ait: Antiochus locum
hunc universum circum Rhegium ab Siculis
antiquitus habitatum, simul & à Morgantiis
fuisse tradit. Qui deinde ab Oenonibus ejecti
in Siciliam transierunt, Sunt qui Morgantium
ab hisce nomen duxisse scribant, Ingens vero
olim Rhegina civitatis potentia fuit, validis
quaque versum castellis munita. ropugnacu-
lum assidue imminens habens insula & priscis
annis, & ætate nostra. Cum solitante Sox,
Pompeio Sicilia descivit à Romanis. Cumque
de separatione Siciliæ ab Italia, Rhegiisque
ob id nomine dissepisset, adiecit: Verunta-
men sive ob eam causam nomen civitati fa-
ctum est, sive propter illius claritatem, con-
siderare licet, utro veritas se modo habeat:
Cum Samnites Latino sermone regiam illam
appellarint: Et prisci eorum auctores regendis
civitatis communia cum Romanis instituta
servarint, ac plurimum Latinam linguam u-
surparint, & in pleraque oppida colonias de-
duxit, ac permultos celeberrimos viros edi-
dit, seu gubernanda republica virtutem, seu
doctrinæ magnitudinem proposueris. Eam Dio-
nysius solo æquavit, illa commotus causa;
nam cum ex ea civitate puellam in matri-
monium petiisset, Rhegini servi publici seu
lietoris filiam ei protenderunt. Eius filius
quandam urbis partem acceptam instaurans,
Pyrri ætate Phabiam nominavit. Inde
Campanorum præsidium Rheginos maxima
ex parte delevit. Terramotibus quoque pau-
lo ante bellum Maricum urbis pars magna

cor

Corruit, Postea Cæsar Augustus fugato ex Sicilia Pompeio cum desolatam hominibus urbem cerneret, acceptos è classe permultos ei dedit accolæ. Nunc autem bona satis est civitas. Hinc Rhegium Julium dictum est. Julius etiam in libro de prodigiis inquit: L. Martio & Sex. Julio consulibus pars nobis muri Rhegii terræmotu diruta fuit. Atque L. Furio & Attilio Serrano consulibus Rhegium penè totum incendio consumptum sine ullo humanæ fraudis vestigio. Dionysius, ait Sex. Julius Frontinus Stratag. libro tertio, multis urbibus capta, cum Rheginos aggredi vellet, qui copiis abundabant, simulavit pacem, petijtque ab eis, ut commentatus exercitui ipsius subministrarent, quod cum impetrasset, exhausto oppidanorum frumento, aggressus urbem alimentis destitutam, superavit. Hic, ait Aristoteles Oecon. libro secundo, cum cepisset Rhegium convocato populo dixit, quam ob causam ab eo iuste capti essent: nunc tamen impensas, quas in bellum consumpsisset, percipiens, & insuper alioquoque minas tres, absolveret eos, Rhegini vero quacunque absconderant in apertum adduxerunt, & egeni à ditioribus, & peregrinis mutuo accipientes, conflarunt summam, quam præceperat, quam ab ipsis accipiens, nihilominus omnium corpora vendidit, & cumdam suppellectilem, universaque bona siue oculta siue aperta diripuit, à civibus accipiens pecunias ea lege, ut illas restitueret, cum ab eo repeterentur, iussit ad se afferri quantum quisque possideret argenti, aliqui mortem mulctam indixit. Delato autem argento, nummum percussit novo charactere, deditque drachmam duarum drachmarum valore, sicque debitum penes ipsam remansit. Hæc Rhegium à Sicula crudeli tyrannide, simulatione ac fraude perpeffa est. Tulit & Rhegina civitas multa plurima à Siculis ipsis & Campanis, infidis & levibus hominibus. Nam cum Rhegini, ait Justinus in Trogo libro quarto, discordia laborarent, civitasque per dissensionem divisa in duas partes esset, veterani ab altera parte ab Himera urbe in auxilium vocati, pulsæ civitate, contra quos implorati fuerant, & exinde casis, quibus tulerant auxilium, urbem cum conjugibus & liberis sociorum occupare, ausi facinus nulli tyranno comparandum. Quippe ut Rheginis melius fuerat vinci, quam vicisse; nam siue auctoribus captivatis jure servassent, siue amissa patria exulare necesse habuissent: non tamen inter aras & patrios lares trucidati crudelissimis tyrannis patriam cum conjugibus ac liberis prædam relinquerent. Tempore autem, ait Polybius libro primo, quo Pyrrhus Epirotarum Rex in Italiam copias trajecit, adventu ejus territi Rhegini, simul quod Carthaginenses tunc mari dominantes metuebant, populi Romani opem, atque præsidium postularunt. Missi ab Romanis ad Rheginos milites aliquandiu urbem tutati, fidem civitati servaverunt, erant numero quatuor millia hominum, quibus duces præerant Decius, & Campanus, sed tandem Mamertinorum exemplo permoti, & eos tanti facinoris conspiratores habentes, ipsi quoque Rheginis fidem violant, tum rei opportunitate, tum Rheginorum

opulentia pellecti, cives alios ex urbe depellunt, alios cadunt, Denique ut Mamertini fecerant, civitatem detinent. Id etiam Livius ab urbe condita libro XII. scribit. At tanti scelestis legio ipsa meritas luit pœnas. Nam ut bel. Mac. libro primo Livius ipse tradit, Romani eam bello persecuti in potestatem redactam tergo & cervicibus pœnas sociis pendere cum coeissent, urbem, agros, sanguine omnia cum libertate, legibus Rheginis reddiderunt; id ipsum scribit libro XV. Rheginorum resp. ait Arist. Pol. libro sexto, in Anaxilati tyrannidem commutata est. Hic, ait Thucydides lib. sexto, exterminatis Samiis, qui antea Siculos & Zancle expulerant, Zancleam urbem promiscuis hominibus frequentem reddidit, & à sua quondam patria Messanam appellavit. Hic, ait Justinus ex Trogo libro quarto, iustitia cum cæterorum crudelitate certabat, cujus moderatio hand mediocrem fructum attulit, Quippe decedens cum filios parvulos reliquisset, tutelamque eorum Miccytho spectata fidei serpo commisit, tanti amor memoria ejus apud eos fuit, ut parere serpo, quam deserere filios mallent, principesque civitatis obliti dignitatis suæ regni maiestatem administrari per seruum paterentur. Id etiam scribit Macrobius Sat. libro primo. Sunt Rhegini suapte natura summa humanitate ac benignitate præditi. Fuere Rhegini Tarentinis amicitia conjuncti. Horum ad tria millia, qui opem Tarentinis, ait Herodotus libro septimo, adversus Messapios tulerant, quod tempore Miccythus regnum administrabat interiere. Iple vero Rhegio excedens Tegeam Arcadium incoluit. Cumque Tarentini, ait Aelianus de Varia historia lib. 5. à Romanis obsiderentur, & fere parum abesset quin præ nimia fame caperentur, Rhegini publico decreto sanxere decimum quemque diem jejunium agere, & illi cibos præbere, recedentibus possæ Romanis servati sunt, & memores periculi illius festum agunt quotannis vocatum nistian, idest jejunium. Magna etiam erga Athenienses usi sunt humanitate; nam, ait Thucydides libro sexto, cum classis Atheniensium in Italia appulisset à nulla civitate recepti sunt, neque in mercatum, neque in urbem, aquatione tantum eis & statione concessa, ac nec his quidem concessis à Tarentinis atque Locrensibus, donec ventum est Rhegium Italia promontorium, ubi contractis jam copiis extra urbem, quoniam intra muros non recipiebantur, castra tenuerunt, & apud Rheginos verba fecere, ut illi quia Chalcidenses essent, Leontinis, qui & ipsi Chalcidenses erant, auxilium ferrent, Rhegini negant se alterutris affuturos, sed quicquid Italici cæteris communiter placeret, id esse facturos. Verum enimvero aliquando Rhegini, ait idem libro tertio, in bello Syracusanorum cum Leontinis, Locrenses vero Syracusanis studebant. Rhegini & Athenienses, ait idem libro eodem, cum triginta navibus Æolias insulas invaserunt. Rhegini & Locrenses, ait Cicero in oratione pro Archia poeta, Archiam ipsum civitate caterisque præmiis donarunt, Dionysius major Sicilia tyrannus platanos arbores, ut Theophrastus libro quarto de plantis tradit, primus ex Sicilia in Italiam transtulit, & Rhegii

gil in hortis domus suae miraculum plantavit, quae in gymnasium stant, ibi enim po-
tea factum est gymnasium, nec ullam ma-
gnitudinem capere possunt. Id etiam scri-
bit Plinius lib. duodecimo, Rhegii Q. Lu-
cius, ait Cicero in Verrem actione septima,
argentariam maximam fecit. Cicero Rhegii
aliquando commoratus Topicorum libros e-
didit, ut ipse in epistola ad Trebatium scri-
bit. Rhegini & Petelini in fide & amicitia
P. R. ad ultimum permanserunt, ut Livius
bel. Pun. libro tertio prodit. Fuit Rhegium
Romana civitate donatum, ac colonia Ro-
manorum, inde municipium nobilissimum,
ut Nonius Marcellus & Festus Pomp. scri-
bunt. C. Paterculus libro primo ait: *Scylla-
xeum & Neptunia colonia deducta, C. do-
nata civitas*. Et Cicero in Verr. libro sexto
inquit, *Quid arbitramini Rheginos, qui jam
jam cives Romani sunt, mereri, velle, ut ab
eis marmorea Venus illa ne auferatur?* Et Phi-
lipp. prima: *Cum autem me ex Sicilia ad
Leucopetram, quod est promontorium agri
Rhegini, venti detulissent, ab eo loco conscen-
di, ut transmitterem, nec ita multum pro-
vectus sum in eum locum, unde conscenderam.
Cumque intempesta esset, mansissemque in vil-
la P. Valerii comitis & familiaris mei, po-
stridieque apud eundem ventum expectans ma-
nerem, municipales Rhegini complures ad me
venerunt. Et in epistola ad Cornificium, eos
tribui Cornificiae attributos esse ostendit, ait
enim: Ego iratus temporibus in Graciam de-
sperata libertate rapiebar, cum Auster adver-
sus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegi-
nos retulit. Unicuique enim tribui Roma-
nae municipia attribuebantur, ut in Livio
bel. Mac. libro octavo liquet. In foro Rhe-
gino haec inscriptio erat, T. Tarsenus, T.
F. Sabinus triumvir ad. Pot. II. testa-
mento legavit municipibus & Rheginis Jul. in pri-
taniaco statuam auream Mercurii, trullam
argenteam anaglyptam p. II. S. . . , lares ar-
genteos septem p. II. S. pelvim auream co-
rinthiam. Item in templo Apollinis majoris
pugillares membraceos operculis eboreis, Py-
xidem eboream; Tabulas pictas XIII. Ha-
redes ejus ponenda curaverunt. Extat & Rhe-
gii lapis Graecis literis insculptus sic: *ἔδου-
το τῷ ῥηγίῳ κληρονομία τῶν τοῦ θεοῦ δώρων*. Erat olim
Rhegium, ut dixi, validum propugnacu-
lum. Hanc urbem Hanno, ut Livius bell.
Pun. libro quarto scriptum reliquit, obsi-
dit, sed dies aliquot nequicquam absumpsit,
Gotbi, ait Procopius libro tertio de bello Go-
thico, ubi Rhegium pervenere haud quaquam
prius inter medium fretum trajiciunt, quam
Rhegii praesidium pertentassent. Praerant tum
ejus loci custodia Teremundus & Imerus per
Belisarium praesides constituti, qui cum mul-
tos & fortissimos apud se milites tum forte
haberent, à manibus non solum hostes erum-
pendo propellunt, sed vel pugnam cum his con-
ferentes victoriam retulerunt. Verum cum nu-
mero essent longe inferiores intra muros quie-
ti de cetero se continebant, Totilas vero exer-
citus ibi parte in obsidione relicta, potiturum
se fame praesidium, & Romanos simul operien-
do vidurum ratus, Tarentum cetero exerci-
tu misso sine ullo negotio praesidium cepit, Id*

Aipsum scribit Agathias de eodem bello libro
4. In illa tam furiosa persecutionis rabie Cre-
tensium & Carthaginiensium, quam univer-
sa Calabria, & Lucania, & Appulia perpe-
sa sunt, nil adversi sensit Rhegium. Idque
ob sanctitatem Eusebii Archiepiscopi Rhegi-
ni, cujus precibus servata est civitas. Fran-
ciscus Maurolycus homo Siculus neotericus
scriptor, atque bonarum literarum nescius
Sicula vanitate ac crassitudine delibutus, in-
fans & jejunos, Arcadium Imperatorem Rhe-
gium nobilissimam urbem Messenae civitati
assignasse peculium, nulla etiam proposita
causa temere nugatur, & Militensem & Mar-
censem Calabriae episcopatus Messenio Archie-
piscopo olim subiectos fuisse blaterat, aper-
tissimum & vanissimum commentum Siculae
genti peculiare. Qui, ut probe Plutarchus in
Nicia de Timaeo Siculo historico scribens,
ait, in historia scribenda saepe ad videnda quae-
dam ac levia, minimeque ad historiae contex-
tum pertinentia digrediuntur. Qui Timaeus
ait in Bruto Cicero, *Lyfiam Atheniensem or-
ratorem quasi Licinia & Mutia lege repetit
Syracusas*. Franc. Maurolycus in suo marty-
rologio divum Phantinum Taurianum sancti
Basilii monachum, de quo dudum scripsi-
mus, quasi Licinia & Mutia lege, ut Cice-
ronis verbis utar, repetit Syracusas, illius-
que parentes martyrio vitam finisse blaterat.
Beatam Dominicam Tropicensem Campa-
niae tribuit. Quid multa? cum Siculi Cala-
bros claros viros, ut se Siculos esse dicerent
pecunia, quod ostendimus, subornarint. Mes-
sana autem colonia fuit Rheginorum: nam,
ut dudum ex Thucydide ostendi, Anaxilaus
Rheginorum tyrannus exterminatis Samiis,
qui Zanclem incoluerant, urbem promiscuis
hominibus frequentem reddidit, & à sua
quondam patria Messanam appellavit. Jam
vero Calabriae, utpotè Locrenses, Messenae,
quod ostendam, aliquando dominati sunt.
Ergo Messana nunc sub Rheginorum, nunc
sub Locrensiu ditione fuit. Nec Messenii
E. ne Calabro comiteu vivere possunt: nam
cuncta, vel quidem certe ligna & saxa ipsis
ex Calabria subministrantur. Effingebant
Rhegini in nummo leporem & currum: nam,
ait Arist. Julio Polluce referente, *Anaxilaus
cum Sicilia ante lepores non gigneret, hic
inveiens nutrienisque simul rheda in Olympia
vincens, Rheginorum moneta rhedam inscul-
psit & leporem*. Imprimebant etiam in num-
mo interdum musam, & ex postico lyram
fortasse in lbici poetæ gloriam, inscriptio-
ne Graeca *πυρίων*: interdum ex postico musae
signabant leonem gradientem. Quandoque
insculpebant Mercurium altera manu cadu-
ceum, altera marsupium tenentem, & ex
altera facie Castorem & Pollucem. Interim
effingebant Jovem & ex altera parte Miner-
yam sertum dextra tenentem, Aliquando
signabant Proserpinam, & ex altera parte
Jovem, sive Esculapium sedentem. Quan-
doque signabant lunam biforsem, & ex po-
stica facie Jovem sedentem. Signabant & so-
lem sub imagine leonis quasi custodem: leo
enim dormit apertis oculis, vigilat clausis.
Imprimebant nonnunquam Apollinem, & ex
altera facie solem, Plerumque signabant Ca-
la-

Rorem & Pollucem, ex postico militem sacrificantem super aram tenentem craterem. Item Apollinem & Dianam, & ex altera parte tripodem. Item Jovem & ex altera facie salutem, hoc est, Tygiam Esculapii filiam dextra serpentem tenentem. Item Martem, & ex postico Minervam tenentem scutum & Victoriā. Rhegina autem Ecclesia Archiepiscopalis sedes est vetustissima ab Apostolo Paulo fidem edocta, totius Calabriae metropolis. Et Archiepiscopus Rheginus in generalibus conciliis post Romanum Pont. sive eius legatum semper primas tenuit. Cum enim, ut alibi dixi, Paulus Apostolus ex Iudaea Romam peteret, Rhegium divertit, ut Lucas in Actis Apostolorum tradit; Qui diem totum hic commoratus, & Dei verba apud populum, ut suus erat mos, faciens, Rheginos ad Christum convertit, & Stephanum quemdam Archiepiscopum Rheginum constituit. Extat Rhegis ipsius beati Stephani vita è Græco in Latinum versa hunc in modum: *Paulus Apostolus Rhegium perveniens, ac die una ibi moratus, Deique verbum apud Rheginos adhuc idola colentes concionatus, ipsos ad Christi fidem convertit. Et sicut bona terra semen recipiens centuplum reddit: ita Rhegini verb. in divinum receperunt, in eoque usque perfluerunt, quos beatus Paulus instruxit, & plurimos eorum baptizavit in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Quibus Stephanum Nicanum hominem, qui ipsum à Iudaea fuerat comitatus Archiepiscopum constituit. Cumque Stephanus ipse septem & decem annos Rheginam ecclesiam optime rexisset, & multos circumvicinos populos prædicatione ad fidem duxisset, atque episcopos & presbyteros ordinasset, orta in Christianos persecutionis rabie, ipse & Suera circumvicina civitatis episcopus, nec non Agnes, Felicitas, & Perpetua mulieres beati Stephani discipula Christum constanter consistentes, idola vero ligna & saxa insensata esse libere fatentes, Rhegina civitatis præsidis Hieracis nomine iussu taxis pesti, ac fractis oculis in fornacem proiacti fuerunt, ex qua illasi egrediuntur. Quod videntes, qui adhuc erant idolatra, clamantes Deum beati Stephani & Suera verum & magnum esse, crediderunt in eum. Illi vero Novis Julii interempti sunt. Corpus autem beati Stephani intempesta nocte à viris catholicis in australi parte civitatis milliario ab ea in scessu, oratorio suo sepultum est. Aliorum vero corpora eodem locobumata sunt, ubi fuerant trucidati. Haud dubium & Rheginos, et circumvicinæ regionis ac demum universæ Calabriae utriusq; sexus fideles per multos postea usque ad Constantini & Sylvestri tempora martyrii palmam fuisse affectos, plurimosque abique martyrio sanctitate floruisse. Nicenæ synodo primæ Constantini & Sylvestri tempore celebratæ, interfuit præiens Marcus Archiepiscopus Rheginus solus ex tota Italia Victore & Vincentio Romanis presbyteris exceptis, qui gestere vices Papæ. Joannes Archiepiscopus Rheginus unâ cum Joanne episcopo Portuensi, & Abundantio episcopo Paternensi, quæ civitas, ut ostendam, in Calabria est, gessit vicem Papæ Agathonis Rhegini ci-*

vis in synodo Constantinopolitana sexta, & Constantinus Archiepiscopus Rheginus interfuit synodo Nicenæ secundæ sub Adriano Papa celebratæ. Anno à partu Virginis CCCCXXXVIII. sub Sixto Papa tertio, & Theodosio juniore, & Valentiniano Imp. habita fuit Rhegii provincialis synodus Hilario Archiepiscopo adversus Briaticensem episcopum qui minime legitime fuerat ordinatus. Gregorius Papa libro quinto ad Bonifacium archiepiscopum Rheginum scribens Cariatensem Ecclesiam ob civium paucitatem Rheginæ Ecclesiæ committit. Erat enim olim, ut dixi, Rhegina ecclesia totius Calabriae metropolis, quæ cum opus erat, provincialia concilia indicebat. Sed ambitione Archiepiscopalem dignitatem affectante, & ne uni subiciatur, suffragante superbia, quatuor nunc sunt in ea Archiepiscopales sedes, quot vix ferè sunt in reliqua Italia. Atqui certe sicut unum corpus non plura capita, ut monstrum, sed unum dumtaxat habere expedit, & una provincia unum præsidem, cui universi pareant, habere decet: ita unum præulem, cui omnes episcopi ac sacerdotes obtemperent, habere convenit. Et in una provincia non plures sed una dumtaxat synodus est habenda, ad quam cuncti provinciales episcopi coeant. Quare mea quidem sententia, optime provideretur, si uni Rhegino Archiepiscopo in tota provincia primatus dignitas deferatur, cujus unius partes sint provincialem synodum cum oporteret, cogere, & ad quem unum habeatur relatio, qui iure Archiepiscopus dicitur. Archon enim Græcè, Latine principem significat. An autem episcoporum princeps dicendus sit is, qui in tres tantum in provincia episcopos, aut in duos, & in nullum prorsus potestatem habeat, non video. Iam vero Constantinus Archiepiscopus tres solummodo episcopos subdictione sua habet; Severinas duos Rossanensis nullum prorsus. Elegit Rhegina ecclesia beatum Brunonem Carthulientis ordinis initiatorum in suum Archiepiscopum Urbani secundi temporibus, qui ipsum in Archiepiscopum confirmavit, ut Dionysius Carthulientis in Acta Apostolorum scribit, sed ille eremiticam vitam prætulit Archiepiscopatu. Cumque Rhegium locuples olim ac potens urbs fuerit, & ut semel dixi, prima a diluvio in Calabria condita, coloniasque in ea plurimas emisit, ac prima Christi fidem susceperit, plurimumque Græcam, & Latinam linguam usurpaverit, haud dubio plurimos præstantes viros, & gubernandæ reip. idoneos, & doctrina ac sanctitate præditos protulit. Quorum plerique simul cum aliis Calabris multis, aut memoriæ ascriptoribus traditi non sunt, aut sub Siciliæ nomine sunt scripti, ilque scriptores sive dolo Calabriae gloriæ invidentes egerunt, sive incitia, sive quia Rhegium Rheginaque regio Siciliæ insulæ vicina est, ut libro primo ostendi, olim à Siculis habitata, Sicilia dicta est, vel quidem certè Thucydidis tempore: apud quem libro tertio Rhegium, & Messanam opulentissimas Siciliæ urbes fuisse scriptum est. Et Steph.

By-

Byzan, ut alibi dixi, multa Calabriae loca sub Siciliae nomine scribit: & Rogerius Guiscardus Calabriae, & Trinacriae insulae dominus utriusque Siciliae citra, & ultra Pharium Innocentii secundi tempore ab Antipapa Anacleto rex cognominatus est. Sed certe cum quaelibet regio suo proprio, & peculiari vocabulo nominetur, & ut de aliis nunc taceam, Trinacria insula Sicilia, citra Pharium vero, Italiae pars usque ad Taurinum, & Sirim amnes Calabria dicatur, nequaquam res Calabriae confusa, & indistincte sub Siciliae nomine scribi debent, nam, ut alibi dixi, nulla regio, nulla urbs, nullus locus, nullus homo sua propria laude fraudandus est. Quod si qui eximii ac memoria digni viri confuse, & indistincte sub Siciliae nomine ab auctoribus scripti sunt utique hi Calabri intelligendi sunt. Nam Calabria, & antiquitate, & quod non insula, sed in continenti Italiae, ejusque non minima pars sit, nobilior est, quam Trinacria insula, & primo à Siculis habitata, Sicilia dicta est. Et ob id rex, qui Calabriae, Apuliae, Lucaniae, Campaniae, & Samnio dominatur, citra Pharium rex cognominatur: non quod hae regiones, praeter Calabriae, aliquando a Siculis habitatae Siciliae dictae sint. Ceterum nequaquam me fugit, aliquos fore, qui claros viros ab auctoribus confuse, & indistincte sub Siciliae nomine scriptos propriis Siciliae insulae locis asserent, id quod jam hucusque de aliis multis egerunt. Fuerunt ex Rhegina civitate, aut certe ex Rhegina regione Leo junior, Stephanus tertius sive quartus; & Agatho Romani Pontifices sub Siciliae nomine indistincte ab aliis scripti, quorum postremus Ioannem Archiepiscopum Rheginum, & Abundantium Episcopum Paternensem conterraneos suos synodo Constantinopolitanae sextae praefecit. Fuit & ex hac urbe beatus Cyprianus divi Basilii Monachus divi Nicolai monasterii Abbas, quod est in Calamitio pago. Fuit & beatus Thomas ejusdem divi Basilii monachus abbas monasterii in Tireto pago. Fuere & nostra memoria Ludovicus divi Francisci Alisini monachus sanctae vitae vir, & Georgius integre vitae vir Ludovici socius. Cumque, ut semel atque iterum dixi, Rhegina civitas Paulo concionante Christi fidem amplexa sit, ambigendum non est plurimos utriusque sexus homines pro ea vitam cum sanguine fudisse, aliosque post Constantini baptismum sanctitate floruisse. Qui & si ab hominibus, sive dolo, sive incuria scribi praetermissi fuere, in Dei tamen libro stylo ferreo exarati sunt. Nunc scribendi sunt qui disciplinis claruerunt. Sed primum is est scribendus, qui non philosophiae praecepto, sed suo ipsius exemplo qualis in patriam charitas esse debeat docuit. *Pytho Rheginus*, ait Philostratus de vita Apollonii Tynei, exul, cum ad Dionysium Sicilia tyrannum confugit, atque honoratius ab eo susceptus, quam exuli convenire videretur, tyranni mentem intellexit Rhegii capiendi percupidam: cumque id Rheginis per epistolam nunciasset, à tyranno deprehensus est. Quapropter tyrannus illum

uni ex machinis, quas pra Rhegio expugnando construxerat, virum suspendit, eumque muris admovit, existimans Rheginos ne Pythonem vulnerarent adversus machinam tela non emissuros. Ille autem magnis vocibus exclamans Rheginos hortabatur, ut in machinam tela torquerent, se namque agebat signum libertatis esse propositum. Hic Academicam disciplinam secutus sapiens liberque evasit. Eruditos autem homines ex hac urbe complures fuisse opinandum est, cum, ut relatum est, Rhegini plurimum Graecam & Latinam linguam usurparint: tum quidem, maxime Pythagorica disciplina instructi fuere. Nam praeter eos, qui agente Crotone Pythorae eo commigrantes ejus discipuli extitere, Pythagorici, ait Jamblychus, exustis ducibus philosophia Rhegiorum contendere, ibique diu versati sunt. Pythagorae autem discipuli praclarissimi viri fuere, ait idem Jamblychus in libro de secta Pythagorica, Aristides, Aristocrates, Demosthenes, Arthosion, Calais, Euthycles, Elicaon, Hipparchides sive Hipparchus, Mnesibolus, Obsimus, Pheius, Selinuntius, & Theocles. Horum Elicaon, & Hipparchus, item Phytius philosophi clari fuerunt & legumlatores, qui Rheginas resp. constituerant, & eam, quam gymnasiarcham vocant, & eam, quae sub Theocle dicebatur. Hipparcho Plato librum inscripsit de studio lucrandi. Ex Hipparchi autem dictis, haec sunt apud Stobaeum in sermone, quod eventus. Homines, qui brevissimam vitam tempus habent, si totius mundi a se comparatur, optimam in vita veluti peregrinationem transigent, si vixerint in tranquillitate. Hoc eam assequuntur, si imprimis diligenter scientiam, & cognitionem sui habuerint: nempe quod mortales sint, ex carne constant, corpus offensus facile & corruptibile gerant. Denique gravissima quaque ad ultimum usque spiritum expectare cogantur. Primum enim lugenda sunt, quae circa corpus eveniunt, morbi costales, pulmonarii, phrenitides, podagre, stillicidia urinae, termina, veterini, comitiales, putredines, & infinita alia. Circa animam vero longe maiora & difficiliora contingunt. Siquidem omnia quae per vitam committuntur nefanda mala, illegitima, & impietates ex animi affectibus oriuntur. Nam propter immoderatas contra naturam cupiditates, multi in affectus effrenatos inciderunt, & nec à filiabus, neque à matribus suis impiissima voluptate capienda sibi temperaverunt: quin etiam parricidae facti sunt, & multi eorum suos liberos jugularunt. Quid illa recenseam, quae foris impendent nobis, per imbres, squallores, aestus immodicos, & nimia frigora, ita ut frequenter propter inaequalem aeris intemperiem pestis & fames, & alii multi diversique casus fiunt, & integra civitates desolentur? cum igitur huiusmodi multa nobis immineant, neque corporis dotibus gloriantes efferri debemus, ut quae vel exigua febricula Deum voluntate immissa statim immarcescant, nec externa prosperitate, ut putatur: & hac enim ut plurimum citius perire, quam oriri solet. Quippe hac omnia incertam atque instabilem obtinere naturam, & in multis variisque mutationibus gigni explora-

ratum habemus, & nil ipsorum permanere, adeque immobile, aut firmum aut continuum esse. Quapropter si hac cogitemus, tranquille vivemus, quosvis eventus fortiter sustinentes. Nunc vero multi omnia, quæ natura, fortasse ipsis contulit, quam optima fore animo suum præsumentes, & non qualia sunt reputantes, sed qualia in præstantissimo sui statu fieri possent, subito illis privati animam onerant multis magnisque, & illegitimis, ac temerariis malis: atque ita usu venit ipsis, ut vitam acerbissimam tristissimamque agant. Contingunt autem talia amissis pecuniis, vel amicis mortuis, aut liberis, aut alterius rei preciosa existimata facta jactura. Deinde flentes ac lugentes se solos infortunatos & infelices esse putant. Nec meminerunt quod similes casus & aliis multis acciderunt, & adhuc accidunt; neque animo perspicere possunt, vel aliquot nostri sæculi hominum vitam, vel jam defunctorum in quantis calamitatibus & malorum tempestatibus ibi quidem adhuc sint, isti quidem quondam fuerint. Considerantes igitur quod multi pecuniis amissis ipsi deinde servati sint propter pecuniæ jacturam, cum aliter in periculum à latronibus, aut à tyranno patiendi aliquot venturi fuissent. Item quod multi cum amore & maxima benevolentia persecuti quosdam essent, eosdem paulo post vehementer odio habuerint. Hac inquam omnia postquam cognovimus ex historia nobis tradita, & intellexerimus, quod multi à liberis & amicis dilectissimis perditī sint, vitamque adeo nostram cum infelicioribus condiderimus, & eventus omnes humanos nec nobis solum contingentes reputaverimus, tranquillius degemus. Non enim æquum est hominem aliena mala levia putare, sed propria etiam leviter ei ferenda sunt, cum videat omnem humanam vitam multis adversitatibus obnoxiam esse. Qui autem flens ac lugens, præter id quod rem pereuntem aut discedentem nihil plane juvant, in majores perturbaciones animam suam impellunt, in medio multorum pravorum affectuum constitutam. Quamobrem convenit ut abnuentes ac repugnantes modis omnibus, novos illos in philosophia corpore iam induratos abstergamus. Hoc autem faciemus si prudentiam & temperantiam colamus, præsentibus utamur, & non multa desideremus. Quid est quod homines multi sibi conquirant, cum post illud vita tempus usus eorum nullus sit futurus? Utamur igitur bonis præsentibus, quæ per philosophiam decora & honorifica sunt, & insatiabili malorum cupiditate liberabimur. De hoc Plinius libro 2. ait: Utriusque sideris cursum in sexcentos annos præcinit Hipparchus, menses gentium, diesque & horas, ac situs locorum & vicus populorum complexus ævo recte, haud alio modo, quam consiliorum natura particeps. Et infra: Ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, & lunæ defectum aliquando quinto mense à priore fieri, solis vero septimo. Eandem bis in triginta diebus supra terras occultari, sed ab aliis, atque ab eis cerni, quæque sunt in hoc miraculo maxime mira, cum convenerat umbra terræ lunam hebetari: nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab ortus. Et rursus;

Hipparchus nunquam satis laudatus, ut quoniam magis approbaverit cognationem cum homine siderum, animasque nostras partem esse cæli, novam stellam & aliam in ævo suo genitam deprehendit. Ejusque motu qua die fulsit ad dubitationem est adductus, an ne hoc sapius fieret, moverenturque & ea, quas putamus affixas. Et rursus: De terræ universa mensura Eratosthenes ducentorum quinquagintaduorum millium stadiorum prodidit. Quam mensura Romana computatione efficit trecenties quindicies centena millia passuum, Hipparchus & in congruendo eo, & in reliqua omni diligentia minus, adiecit computationi illius stadiorum paulominus vigintiquinque millia. Item Hipparchus nomina stellis omnibus imponens, siderum stellarumque numerum explicavit. Eius epitaphium apud Stobæum siquærat: Sepulchrum hoc Hipparchi est. Perge iusticiam animo complectens. Fuit & ex Rhegina urbe Androdamus philosophus & legislator, qui, Aristotele Pol. lib. 3. referente, Chalcidensibus leges scripsit, iis, qui sunt in Thracia, cuius extant de eadem leges, & de hæreditatibus, Fuit & Theæthetus philosophus & legislator, cui Plato librum de scientia inscripsit: fuit & Lycus philosophus Pythagoricus, Alexandri magni temporibus, ad quem magnum librum scripsit. De quo Suidas inquit: Lycus & Buteras historicus adoptione pater Lycophronis tragici; qui fuit sub Alexandri successoribus. Insidiis petitus à Demetrio Phalereo, Hic historiam Libyæ & Siciliæ scripsit; meminit huius Stephanus. Fuit & Hippias sive Hippis philosophus, & orator, poeta, & historicus, ut Suidas tradit. Qui floruit Persicis temporibus primus Siculas res scripsit, quas postea Myes in compendium redegit. Scripsit de Italia constructa, de rebus Siculis libros quinque, de temporibus totidem, de rebus etiam Argolicis libros tres. Qui & prius parodeam, choliambumque & alia scripsit. De quo Plutarchus de oraculis deficientibus meminit, atque de eo mentionem fecisse Phaniam. Meminit huius & Galenus in libro de historia philosophica. Qui materiam ignem & aquam esse dixit, & æminas non minus maribus semen effundere opinatur, quicquam tamen ipsum ad conformationem sætus non conducere, cum extra uterum incidat. Hic mulieres aliquot, viduas præsertim absque virili concubitu semen interdum emisisse, Hic, ait Stobæus in sermone de invidia, dicit duplicem invidiam esse, justam qui dicitur cum quis invidet improbis honoratis, injustam vero, cum bonis. Et invidi duplo magis quam ceteri calamitosi sunt: non enim propriis malis gravantur, ut alii, sed alienis quoque bonis. Hic, ait Plutarchus in libro de calumniis apud ipsum Stobæum, gravissimam rem calumniam esse dicit, quia nulla pena lege sancita sit calumniatoribus ut furibus, quamvis amicitiam, quæ optima est possessio, furentur. Quamobrem contumelia licet malefica sit, justior tamen est, quam calumnia: quæ quia latet nocentior est. Xenophon facit interlocutores de iusto Hippiam & Socratem, cui Plato duos libros inscripsit, de pulchro, & de mendacio. Utebatur Hippias, ait Elianus

nus de varia historia libro duodecimo, *ve-*
stibus purpureis. Fuit & Glaucus sive Glau-
 cia philosophus Pythagoricus & musicus ex-
 cellentissimus Democrito contemporaneus,
 qui scripsit de poetis & musicis antiquis,
 ait Plutarchus in musica; scripsit, & alia,
 cuius meminit Laertius Diogenes in Demo-
 crito. Fuit & Theagenes poeta clarus, qui,
 ut Eusebius libro decimo de preparatione
 evangelica refert, Cambyse regis patris Cy-
 ri temporibus floruit. Qui, ut Tatianus in
 libro contra Græcos prodit, ante omnes alios
 perscrutatus est Homerum, scripsitque de eius
 poetis ac tempore. Fuit & Cleonymus poeta
 dithyrambicus. Scripsit ad Alexandrum Ma-
 gnum epistolas & dithyrambos, ut Athenæus
 libro nono auctor est. Fuit & Ibycus poeta
 Lyricus & historicus & musicus Certandis
 filius: quem decantat Aristophanes in Ce-
 realibus: *Ibycus*, inquit, *poeta circa musi-*
cam & concentum versatus est. Fuit unus ex
 novem lyricis universæ Græciæ, ut Isacius
 in Lycophronem, & auctor quidam epi-
 grammatum ajunt. A quo Ibycium metri
 genus dictum est: pluraque lingua Dorica
 scripsit. De quo Suidas inquit: *Ibycinum*
dictum, sed Ibycini versus. Ipsum ait idem
 Suidas, & Plutarchus in Symposiis, nequid
 erga Deos peccans pœnam ab hominibus ac-
 ciperet, est autem consonum cum Sacerdo-
 tio: Hic, ait idem Suidas, Certandis Rhe-
 gini filius fuit, Samumque petiit Olymp.
 xliiii. Polycrate Polycratis tyranni patre
 regnante. *Ibycinum instrumentum*, ait idem,
 ab Ibyco inventore in conflictu Celtarum cum
 Romanis. Erat autem innumerabilis tibia-
 nectarum & tibicinum multitudo simul to-
 tius exercitus canentium pœana, Clamor erat
 commixtus, ut & vicina loca resonarent, &
 videbantur edere vocem terrificam. Id ma-
 gno adiumento tum Romanis fuit. Fuit e-
 tiam Ibycus, ait Athenæus lib. 4. inventor
 Ibyci instrumenti musici triangularis trigonum
 dictum. Scripsit libros sexaginta, & triangu-
 larem cytharam invenit, quæ Sambuca dici-
 tur. Sambuca, ait Porphyrius, est triangu-
 lum instrumentum, quod ex inæqualibus lon-
 gitudine, sicut & crassitudine nervis efficitur.
 Hic diluculum eliton appellavit, quod eo
 tempore clyn, hoc est audire jam & loqui
 liceat. Hic etiam, ait Athenæus libro 1.
 affirmat Ambrosiam ad mellis naturam decu-
 plam habere dulcedinem, mel dicens nonam
 Ambrosiæ partem habere secundum suavitatem.
 Ab eo Ibycus equus proverbium est: ait e-
 nim Plato in Parmenide: *Ibyci equo athleta*
 & seniori curruum subituro certamen, & pro-
 pter experientiam eventuum extimescenti, Iby-
 cus ipse se conferens, intuitus inquit, & ipse
 jam senex ad amores regredi cogor, unde Iby-
 cius equus proverbium, Fuit autem puero-
 rum amator, de quo Cicero Tusc. Quæst.
 lib. quarto ait: maxime vero omnium fla-
 grassse amore Rheginum Ibycum apparet
 ex scriptis, De quo auctor epigrammatum
 ita scribit:

Rhegium Italia palustris extremum cano
Semper Trinacriam gustans aquam
Propterea quod amatem lyram, amatem pueros

A. Ibycum frondosa posuit sub ulmo,

Hic multa passus, multam sub sepulchro hodierum
Fundit. Et candidi plantam calami,

Fuit autem occisus à latronib. de cuius mor-
 te Plutarchus de futili loquacitate ait: *Iby-*
cus cum in latrones incidisset jam occidendus
grues forte supervolantes obtestatus est. Aliquan-
to post tempore cum iidem latrones in foro
sederent, rursusque grues supervolarent, per
jocum inter se susurrabant in aurem, adfuit
Ibyci grues. Eum sermonem assidentes in suspi-
cionem rapuerunt, maxime desiderato iam
pridem Ibyco. Rogati quidnam sibi vellent ea
oratio, hesitanter atque inconstanter respon-
derunt: subiecti tormentis facinus confessi sunt,
atque ita velut gruum indicio panas Ibyco de-
derunt, ac potius suo ipsorum indicio, ut di-
citur, perierunt: Unde paramia orta est, Iby-
ci grues. Simile quidpiam Crotonie Pythago-
 ræ tempestate accidisse Jamblychus in libro
 de sectâ Pythagorica, de nautis quibusdam,
 qui quosdam e navi in mare demerserunt,
 refert. Fuit ex hac urbe & Aristo musicus,
 de quo meminit Strabo, ut in Locris dice-
 mus. Fuit & Sillax pictor celebris, qui, ut
 Athenæus lib. 6. tradit, porticum in Phliun-
 te egregie pinxit, quod polemachio diceba-
 tur. Fuit & Clearchus statuarius celeberr-
 rimus: de quo Pausanias in Laconicis ita scri-
 bit: in dextra Chalcidæi parte Jovis ex ære
 signum factum est omnium, quæ ex eadem
 sunt materia vetustissimum: neque n. una &
 eadem fuit universi operis fabricatio, sed par-
 ticularim membra excusa inter se deinde sunt
 apte clavis confixa, atque ita ne dissolvi pos-
 sint congmentata: fecisse ajunt, Clearchum he-
 minem Rheginum, quem Diponem & Scyllis
 nonnulli, alii Dadali discipulum dicunt fuisse.
 Fuit & Pythagoras Græcis litteris erudi-
 tus statuarius & fisor clarissimus, qui pri-
 mus statuarum proportionem consideravit.
 Floruit, ait Laertius, tempore Pythagoræ phi-
 losophi & primus numerorum ac modorum re-
 pertor fuit. Qui, ut Pausanias in Eliacis,
 prodit, discipulus fuit Clearchi Rhegini in
 plastica arte celebris, ut liquis alius, idem
 fisor. Fecit imaginem Aityii, quam stadio,
 dromostylon vocant. Fecit in Olympia sta-
 tuam Mnasei cursoris cognomento Lybin.
 Fecit statuam Euthymi, & Leontiscæ cuius-
 dam. Fecit, ut idem Pausanias in Phocai-
 cis scribit, in Olympia statuam Protolii
 Mantinel athletæ, qui pueros in pugilatu
 vicit. Fecit Tarenti ex ære egregiam ima-
 ginem tauri exportantis Europam Agenoris
 filiam ex Phœnice, ut Varro linguæ Lati-
 næ lib. 1. scriptum reliquit. De hoc Plinius
 lib. 34. inquit: *Pythagoræ Rheginus statuarius*
vicit Myronem diligentissimum statuarium pau-
cratiæ Delpbis posito. Licet ipse primus
multiplicasse varietatem videtur, numerosior
in arte, quam Polycletus, & symmetra di-
ligentior. Fuit, ait idem Plinius Olympiade
lxxxvii, circiter urbis annum cccxvi. Fuit
 & alius Pythagoras Samius initio pictor ne-
 pos ex sorore & discipulus Rhegini, eique
 indiscreta facie similis. Ergo Pythagoræ Rhe-
 gini statuarii soror Samio homini nuplit.
 Fuit p. in Calabria urbs Samos, quam ædi-
 fica-

ficaverunt Samii, ut Locri, Naritii Locrum, & Milesi Asiæ Miletum urbes in Calabria condiderunt. Sunt, ut retuli in Calabria & alia loca complura iisdem appellata nominibus, quibus & orientalis Græciæ loca, quare haud quidem ab re D. Thomas & Pythagoram philosophum ex Samo Calabriæ urbe fuisse dicit. Fuit ex Rhegio Nicolaus medicus eximius Latine, Græcave lingua apprime eruditus, qui Nicolaum Alexandrinum medicum, atque omnia Galeni opera è Græco in Latinum vertit, sed pauca extant. Edidit librum de Cemate, qui Græcè desideratur, collationem locorum Galeni & Hippocratis emendatorem. Eius exemplaria castigatissima & integerrima si extarent, non tot erratis scateret Galenus. Floruit à natali domini anno M. cccclx. Fuit & ex hac urbe C. Antistius vir magna prudentia præditus, & in re militari peritus, legatus C. Julii Cæsaris in bello Gallico, ut lib. 6. bell. Gall. scriptum est. Fuit & Lucius Romæ tribunus plebis, cuius meminit Val. Max. libro quarto. Fuit & Ludovicus Chereus Iureconsultus, edidit opus quoddam ad ius civile attinens. Post Rhegium Calopinacum flumen Taurocinum olim dictum excurrit. A partu Virgineo anno MDLXII. non procul à fluvio hoc disiluit reseditque tellus iugis spacio, & mare ingressum est. Supra Rhegium m. p. quatuor *Agatha* Græcum oppidum est, quod bonum significat, edito loco natura satis munitum, quod undique rupibus clauditur, & ejusdem nominis fluvio torrentinis & anguillis fecundo abluitur, ab Ausoniis conditum. Cum enim, ut semel atque iterum, ac tertio dixi, Ausonii idest Aschenazei utranque Calabriæ oram primum incoluerint, oppidaque plurima, licet, ut dixi, rarè condiderint, certe haud dubium in hac Rhegina ora oppida condidere, coloniasque deduxere. Inde Oenotrii & Itali Oenotrii genere, deinceps Morgetes, postea Phocenses, & in ora Crotoniata Philoctetes urbes in Calabria condiderunt. Hic serica & olea optima sunt, nascuntur cappares. Sunt in hoc agro pagi *Cardetum* & *Miscripha*. Incolæ in communi sermone Latina & Græca lingua utuntur, rem vero divinam Græca lingua Græcove ritu faciunt. Post Calopinacum amnem *Agatha* fluvius excurrit. Inde est *Leucopetra* portus, distat à Rhegio millibus pass. quinque. Et supra est ejusdem nominis Græcum oppidulum olim P. Valerii Villa ut dudum ostendi, abest à Rhegio m. p. octo. Incolæ in communi sermone Latina & Græca lingua utuntur, sacra vero Græca lingua Græcove more faciunt. Inde est *Leucopetra* promontorium, distat à Rhegio m. p. duodecim. De quo Strabo ait: *E Rhegio ad orientem naviganti Leucopetra promontorium occurrit, quod à colore Leucopetram, id est saxum album appellant, per stadia quinquaginta, ubi montis Apennini finem adesse ajunt.* De hoc promontorio plurimi veteres scriptores meminere, ut Strabo ipse, & Plinius, & Mela, & Dionysius Apher, & Cic. ad Att. lib. 16. & Phil. prima. Quare miror Paulum Manutium *Leucopetram* Tarentinorum semel atque iterum impressisse. In hoc mari corallium capitur. In agro hoc na-

scuntur cappares. Inde est *Pentedaſylum* castellum, quod quinque digitos significat, milliario a freto distans, in cujus agro sesama fit, & amygdalarum & capparum ubertas: sunt & mella optima, nascitur còs aquaria nobilis. Fit in hoc mari optimarum trichiarum captura ingens, quas sale in cadis condunt. Ex hoc castello fuit Petrus sancti Basilii monachus Cryptæ ferratæ, quod monasterium ab urbe m. p. duodecim distat, Abbas utraque lingua satis eruditus, acrique ingenii, & integræ vitæ vir. Interfuit Florentinæ synodo Eugenio Rom. Pont. huius nominis quarto, In qua adversus Græcos pro Romana ecclesia doctissime disputavit. Opus sane egregium absolvit multa ad utramque linguam attinentia continens. Quædam ejus opuscula reperiuntur, ut epistolæ, logistices libri, arithmetica, de numeris, geometria, super inventione festi paschæ, theologica speculatio. Fuit præceptor Pauli Perulini legislatoris. Supra est *Montibellum* tenpe castellum imo loco situm cum amygdalarum copia. In littore sal marinus fit. Dehinc est *Laurentum*, oppidum edito loco, quod ejusdem nominis fluvius adlabitur, abest à mari m. p. octo, à *Pentedaſylo* decem. Hic lina optima sunt, & caseus probatissimus, provenit terebinthus, nascitur lapis molaris frumentarius & olearius, nascuntur cappares, cuminum sylvestre, & fœniculum marinum, & Seriphium, sive absinthium marinum, quod & Santonicum vocant. Nascitur herba, quam alii votumum vocant, Græci Calabri *lixin*, & *sinnacum* appellant, nascitur & spartum teres est & lini modo, sed crassius, bulliunt, & terunt, macerantque. In templo divo Angelo dicato beati Gerasmi huius oppidi civis corpus quiescit. Eius festum decimo octavo Cal. Julii agunt. Exin *Halex* fluvius labitur torrentinis & anguillis uber, qui Locros, ait Strabo, à Rhegio determinat. Qui per vallem profundam cursum habet. Peculiare quiddam de cicadis obvenit: quæ enim in Locrorum ripa versantur sonantius strident, illis aliis vox nulla contigit, cuius rei causam suspicantur esse: nam cum iis omnino umbrosa regio sit, unde roscidas alarum pelliculas minimè pandant, illis sole fervida est, quæ aridas & uti corneas habeant, unde apte stridor emittitur. Diodorus Siculus lib. 5. de antiquorum gestis fabulosis, huiusce rei aliam causam tradit: Cum, inquit, *Hercules ad fines Rheginorum & Loerensium pervenisset, deque via fessus quiesceret, cicadarum strepitu pertasus Deos orasse fertur, ut eas inde amoverent, exaudita prece non solum tunc, sed etiam postmodum cicada nunquam sunt his locis reperta.* Id quod asseverat Granius apud Solinum. Athenæus lib. 15. & Elianus in libro de historia animalium negant huiusce rei causam sciri posse. Canunt autem cicada, ait Elianus, *membranula verberatione, & non ore; ut cetera animalia.* Quod si ita est, vera est causa, quam scribit Strabo. Juxta *Halecem* amnem *Amygdalia* oppidum est, *Peripolis* quondam dictum, edito loco natura satis munitum cum linis, & caseo, & melle optimis, à mari m. p. quatuor

distans, à Laurento totidem, Locrensiū quondam nam, ut dixi, olim Hallex fluuius, Locrensem agrum à Rhegino determinabat. Fuit hoc oppidum simul cum tota ora hac Romana civitate donatum, ut Plinius tradit. De quo Thucydides libro tertio sic ait: Athenienses, qui circa Siciliam agebant, cum in Locridem navigassent, Peripolim oppidum in congressu quodam Locros qui loco auxilium ferebant, superantes caperunt. In hoc agro lapis Phrygius nascitur, proveniunt & asparagi omnibus anni mensibus; suntque pagi Rigidum, Arocha, & Gallicum. Ex peripoli oppido hoc fuit Praxiteles ille statuarius & pictor celeberrimus, qui arte sua naturam est imitatus: cuius simulachra vivis adeo simillima erant, ut vel bruta animalia deciperentur, & homines ad concubitum allicerentur. De quo Plinius libro trigesimo tertio ita scribit: Praxiteles primus specula fecit magni Pompei ætate CIII. Olymp. Et quadragesimo quarto: Praxiteles marmorefelicio, ideo clarior. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera Proserpina raptum, item Catagysam, & ebrietatem, & Liberum patrem, nobilemque nūdā Satyrum, quæ Græci peribœzon cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis adem fuere, Veneremque, quæ cum ipsa ad incendio cremata est Claudii principatu, marmorea illi sua per terras inclytæ parentem. Item Stephanus, Spelumenen, Oenophorum, Harmonium, & Aristogitonem Tyrannicidas, quos à Xerxe Persarum rege captos, victa Perside, Atheniensibus remisit magnus Alexander. Fecit & puberem Apollinem sub repente lacerto cominus sagitta insidiantem, quem Sauracta non vocant. Spectantur & duo signa eius diversos affectus exprimentia, flentis matrona, & meretricis gaudantis. Hanc putant Phrinem fuisse, deprehenduntque in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis. Et libro trigesimo quinto: Possunius laudat Praxitelem, quia plasticen matrem statuaria sculpturaque & calatura esse dixit. Et libro trigesimo sexto: Praxiteles marmoris gloria superavit etiam semet, opera sunt Athenis in Ceramico, sed ante omnia, & non solum Praxitelis, verumetiam in toto orbe terrarum Venus, quam ut viderent multi navigaverunt Gnidum. Duas fecerat, simulque vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidam prætulerunt optione, quærum conditio erat Cui, cum alteram etiam eodem pretio desulisset. Severum id ac pudicum arbitantes, rejectam Gnidii emerunt immensa differencia fama. Voluit eam postea à Gnidii mercari rex Nicomedes, totumque ac civitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum reprobmittens. Omnia perpeti maluit, nec immerito, illa enim signo Praxiteles nobilitaverat Gnidum: AEdicula ejus tota aperitur, ut conspici possit: undique effigies deæ, favente ipsa, ut creditur, facta, nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferunt amore captum quendam, cum delatasset nocte simulachro cohabuisse, ejus cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificum, nec majus aliud Veneris Praxitelica specimen, quam quod inter hæc sola memoratur. Eiusdem est Cupido objectus à Cice-

rone Verri: ille, propter quem Thespiæ visibantur, nunc in Oſavia scholis positus. Eiusdem est alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidia nobilitate, & injuria. Adamavit enim cum Alcidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Roma Praxitelis opera sunt Flora, Triptolemus, Ceres, in hortis Servilianis, boni eventus, & bona fortuna simulachra in Capitolio, item Menades, & quas Thyadas vocant & Caryatidas, & Silloni in Asinii Polionis monumentis, & Apollo, & Neptunus. Praxitelis filius Cephisodorus rei & artis hæres fuit. Cujus laudatum est Pergami Symprega signum nobile, digitis corpori verius, quam marmori impressis. Roma ejus opera sunt Latona in Palatii delubro, Venus in Asinii Polionis monumentis, & intra Oſavia porticus in Iunonis aede Æsculapius, ac Diana. Etruscus infra: Admiratur & Praxiteles qui etiam quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græcia Italia ora, & civitate Romana donatus cum iis oppidis. Jovem fecit eburneum in Metelli aede, qua campus petitur. Accidit vero ei, ut cum in navibus, ubi fera Africana erant, per caveam intuens leonem calaret, ut ex alia cavea panthera erumperet non levè periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur, sed quæ fecerit nominatim non refertur. Ex libro 35. Cæcis pingere ac pictura inurere quidam Aristidistudentum putant, postea consummatum à Praxitele. De quo Varro. Praxiteles propter artificium egregium nemini est paulo humaniori ignotus. Et Cicero de divinatione lib. 1. Praxiteles calavit argento Rescium puerum circumplexum serpentis amplexu, quod ejus futura probitatis indicium fuit. Et in Verrem actione sexta. Apud Hejum erat signum Cupidinis marmoris Praxitelis. Idem opinor artifex ejusmodi cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespiæ visuntur, nam alia visendi causa nulla erat. De hoc etiam meminit Strabo lib. 9. qui & libro 13. ædem templi Dianæ Ephesinæ, totam Praxitelis operibus plenam fuisse tradit. Et Val. Max. lib. 8. Praxiteles Veneris statuam in marmore quasi spirantem in templo Gnidiorum collocavit, propter pulchritudinem operis libidinoso cujusdam amplexu parum tectam. Equus etiam visa equa statua hixitum edere coactus est. Et canum latratus aspectu picti canis latratus, taurusque ad amorem & concubitum vacca Syracusis nimia similitudinis irritamenta compulsus. Hunc quoque decantavit Propertius sic: Praxitelem Parius vindicat arte lapis. Fecit & Niobis statuam pulcherrimam à Græcis poetis celebratam. Extat hoc epigramma ad verbum Latinum factum.

Ex vita me dii fecerunt lapidem, ex lapide vero

Vitam Praxiteles iterum fecit. Item Ausonius.

Vivebam, sum facta flex, quæ deinde polita, Praxitelis manibus vivo iterum Niobe.

Reddidit artificis manus omnia, sed sine sensu.

Hanc ego cum lasi numina non habui.

Et

Et Pausanias in Atticis, Bellona signum Praxitelis filiarum opus. Fecit & statmam equestrem militari ornatu non longe à porta Atheniensium. Fecit & equum ipsam & haurientem insidentem. In Cereris templo ipsius dea, & filia, & Inachi faciem præferentis signa fecit. Fecit & deam suadelam, & deam, quam paragorox, hoc est, consolatricem vocant, & Satyrum in sacello Dionysii, à Pario lapide, quem patrium vocant, & altarium Dionysium, quæ Dasylum appellant à lapide Paria. In templo quoddam fecit duodecim deorum signa. In arce Atheniensium fecit Dianam. In templo Venæ fecit ipsam eburneam cognomento praxina à nomine suo. Fecit & Fortunam in templo ejus, & Latonam, & Dianam, & Apollinem in templo ejus longe præclarum, & Dianam Brantoniam. Phrygiæ interina cum percontanti quoddam ejus esset pulcherrimum opus, Praxitels dicere noluit. Accurrens autem Phryges famulus dixit, multa Praxitels opera consumpta esse igne accenso in domicilio, non tamen omnia absumpta fuisse. Praxitels respondit, nil referre, dum ignis Satyrum & Cupidinem non absumpserit. Tum Phrygiæ dixit Praxiteli, nil dubites, nam nihil amissum est, nec ignis in domicilio accensus est. Hoc commentum mulieris confessus est Praxitels quod pulcherrimum opus fecerit. Tunc Phrygiæ petiit ab eo Cupidinem. Fecit, ait idem in Arcadicis, signa Latona & ejus filiarum. Fecit & Junonem in templo ejus sedentem in sella, & Heber filiam ejus, & Minervam Junoni assistentes. Fecit & Plateni, ait idem in Boeticis, Rheam quæ saxum fascis involutum pro puero, quem pepererat Saturno habet, & Taleam, idest adstantem Junonem à lapide Pentestio & Cupidinem ex eodem lapide, & commentum Phrygiæ in ipsam. Quem Cupidinem Gajus Imperator abstulit, Claudius vero eum remisit Thespias, quem rursus Nero abstulit, quem postea ignis consumpsit. Fecit & Phrygiæ & Penæ. Fecit & in laquearibus Thebanorum majorem partem duodecim laborum Herculis, & signum quoddam ingentis magnitudine, utrumque à lapide Pentestio. Fecit & Esculapium. Fecit, ait idem in Eliacis, & Mercurium portantem Bacchum infantem in templo Junonis, & Dionysium in templo ejus. Fecit, ut idem in Phocæis, Dianam dextra faciem, sinistra canem, in humeris vero pharetram habentem. Callistratus etiam de Cupidine Praxitelis duobus locis plura scribit. Cephisodorus autem Praxitelis filius, præter ea, quæ Plinius scribit, facit, ait Pausanias in Atticis & Boeticis, Bellonam & Cad-

Acaseus laudatissimus, item vina, olea & mella præclara. Extant & sylvæ glandiferae ad porcos alendos commodæ, congerunt & accipitres multigeni. Fiunt & coturnicum aucupia non vulgaria. A Leucopeta villa hucque incolæ in familiari sermone Latina & Græca lingua utuntur: sacra vero Græca lingua Græcoque ritu faciunt. Post Bovam Palitium tenue castellum est humili loco, quod ejusdem nominis fluvius præterfuit, abest à Bova m. p. sex, à freto totidem. Hic quoque caseus laudatissimus sit, & vina, olea & mella clara, extant & sylvæ glandiferae ad porcos alendos commodæ. Fit in hoc agro selama, nascuntur cappares affatim, & tubera. Est & ager hic frumenti & aliarum frugum ferax. In hac orientali Calabriæ plaga provenit passim & ubertim siliqua silvestris, azoialum vocant indigenæ, & terebinthus, quam alii acroscinum, idest silvestrem schinum, alii transpositis dictionibus Scina-crastum vocant. Schinus autem lentiscum significat. Item oleander rufus & albus, vitex, Lachanum vocant græco vocabulo, quod herbosum & fruticosum significat. Item tamari, lentiscus, & eringium. Item in hac ora vulgè, & præsertim Palatii agro, & Brancaleonis Bianci, Geoliosæ, Arocellæ, Cetri, Crotonis, Coriolani, Castrovillari, atque alibi herba nascitur, quæ masticem fundit. Quam Plinius libro duodecimo in Asia & Græcia reperiri tradit, de qua sic scribit: Sed mastix quoque gemina est, quoniam & in Asia Græciaque reperitur herba à radice folia emittens, & carduum similem malo, seminis plenum lachrymaque erumpit incisa parte summa, vix ut dignosci possit à mastice vera. Est autem vera mastix à lentisco. Post Palitium Herculeum promontorium occurrit ab Hercule dictum, portum habens ab occasu. Distat à Leucopetra promontorio m. p. XXXVI. De qua sic scribit Strabo: Herculeam promontorium extremum ad meridiem inclinatur, nam cum deflexeris, statim vento navigandum est Africo usque in lapygiam: postea in Septentrionem semper, & magis in occasum vergit in sinum Jonium. A Leucopetra hucque optimarum trichiarum ubertim captura fit, quas sale affervant in cadis. Nascitur & in ora hac vulgo votumum herba. Deinde est Brancaleonum pusillum castellum in montis supercilio locatum, abest à mari milliario cum dimidio, ab Herculeo vero promontorio m. p. quatuor. Hic mel optimum sit & gossipium, & selama, sunt aprorum, & aliarum quadrupedum venationes, & aucupia minutarum alitum, nascuntur tubera: provenit terebinthus, nascitur lapis molaris frumentarius & olearius, item magnelia lapis, quo utuntur figuli. Exinde est Bullanum oppidum super saxum conditum, distat à Brancaleone m. p. tribus, à freto quatuor. Huc Cretenesium, Maurorum, & Carthaginiensium classis primo applicuit anno post Christum natum M. LXXV, qui & oppidum id, & totam Calabriam, Appuliam, & Lucantiam diripuerunt. In monasterio D. Mariæ, Epesaca cognomine, agri Tabennensis, scriptura quædam est, in qua scriptum est Bullanum, sive Brettianum sedem

dem episcopalem fuisse, & ejus dioecesim partim Bovenſi, partim Locreſi additam. Ager hic frugifer eſt, ſunt aucupia parvarum avium, proveniunt tubera. Eſt in hoc agro *Metavicus*. Inde eſt *Cropacorium* caſtellum edito loco cum melle ſpectato, abeſt à mari m. p. quinque, fortasse *Samos* olim dicta, per hæc enim loca Samii Samum urbem condiderunt. In hoc agro Agatha vicus eſt, ubi coſ aquaria eximitur. Poſtea *Zephyrium* promontorium extat, diſtat à promontorio Herculeo m. p. xii. De quo Strabo ſic ſcribit: *Zephyrium promontorium agri Locri, à quo Locrenſes Zephyrii dicti ſunt, portum habens ab occaſu venientibus commodum, unde & nomen accepit, habet & portum alterum abortu. Hic Locrus urbs primo condita fuit. Hic, ait Plinius, includitur Europa ſinus, ab eoque Maria nuncupatur; & rurſum primus Europa ſinus à Calpe Hiſpania extimo monte Locros & Zephyrium uſque protenditur immenſo ambitu.* Pomponius Mæla in hac ora tres ſinus ponit, primum inter promontoria Salem & Lacinium, qui Tarentinus & Thurinus dicitur ab oppidis; in quo Tarentum, Metapontum, Thurium, & Crotonem locat. Secundum inter Lacinium & Cocynthum promontoria (licet mendose pro Cocyntho Zephyrium legatur) qui Scyllaticus ſinus nuncupatur, in quo portum, Caſtra Annibalis, Peteliam, Scyllaceum, & Cæcinum locat; ejus ambitus lxx. m. p. eſt. Tertium inter Cocynthum & Zephyrium (licet mendose pro Zephyrio Brettium legatur) qui Locrenſis ſinus appellatur: in quo Conſulinum, Cauloniam, & Locrum ponit. Plinius autem inter Zephyrium & Cocynthum, Miſſram, Conſulinum, Locrum, Cauloniam, Sagram, & Locanum ponit. Qui libro trigefimo quarto ait: *Molybdæna, id eſt Galena laudatiſſima, qua in Zephyrio fit.* Mare hoc pluribus locis ſcopulo ſum eſt ſecus litus. Poſt Zephyrium, *Biancum* oppidum eſt edito loco ſitum, diſtat à freto milliario cum dimidio, à Zephyrio vero m. p. tribus. Hic vinum bonitate mirificum naſcitur, album eſt & aſterum, ſemper ſeiſo melius, cujus & magnus numerus fit. Sunt in agro hoc ſylvæ glandiferæ alendis porcis commodæ: oriuntur cappares, naſcitur coſ aquaria probatiſſima; eſt & *Caſignana* pagus. Inde eſt *Potamia* oppidulum cum melle ſpectato abeſt à freto m. p. ſex. hic tubera naſcuntur, & lapis phrygius. Dein eſt *Bovolina* oppidum cum vino bonitate præcipuo, diſtat à Bianco m. p. ſex, à fretu duobus. Aer hic ſaluberrimus eſt. In hoc agro legitur manna, naſcitur gypſum, & rubrica fabrilis, & ætites lapis, proveniunt tubera, naſcuntur cappares, ſit goſſipium & ſeſama. Extant & perpulchra pabula ubi medicarum ſponte naſcentium copia eſt ingens. Hic regia equorum armenta pabulantur, ſaginanturque. Fiunt & pulchra perdicum, coturnicum, turdorum, ruſticularum, gallinaginum, ardearum, & aliarum minorum alitum aucupia: congerunt & accipitres multiſſimi. Extant & horti nemoroſi limonum, citrorum & malorum aureorum. Supra eſt *Charethum* exiguum caſtellum, ubi ætites &

tubera naſcuntur, legitur manna. A Bovolina ad quartum lapidem *Condojanum* oppidum eſt edito loco ſitum abeſt à mari milliario cum dimidio. Id *Uriam* eſſe arbitror, nam, ut oſtendi, Varro dicit Idomeneum claſſe Locros appuliſſe, ibique oppida aliquot condidiſſe, in queis eſt Uria, & Caſtrum Minervæ nobiliſſimum, licet Strabo & Plinius Uriam alibi ponant: fortasse ibi ejusdem nominis oppidum fuit. In hoc agro ætites naſcuntur, proveniunt cappares, ſit goſſipium & ſeſama & amygdalarum copia. Fiunt vina & mella optima, & aucupia qualia Bianci agro. A Leucopetra hucque & inde vulgè in montibus apri, cervi, capræ, meles, ſciuri, lutræ, martes, lynces, viverræ, & iſtrices ſtabulantur, & lepores extant teſtudines terreſtres, & erinacei, paſſim naſcuntur cappares ubertim, item vitex, oleander, terebinthus, tamarix, lentifcus, ſiliquia ſylveſtris, & votivum herba. Extant & perpulchra pabula paſcendis ſaginandiſque armentis gregibuſque opportuna, ubi, præter alias herbas medicas ſponte aſſatim provenit. Poſt Condojanum, *Hieracium* eſt, ſedes Episcopalis, *Locrus* olim dicta, edito coque ſaluberrimo, ac natura mundiſſimo loco ſita inter duos amnes Mericum & Novitum, diſtat à freto m. p. 5. à *Rhegio*, ait Strabo, ſeptuaginta quinque. Eſt autem vetuſtiſſima ac nobiliſſima, ab Ajace Oileo & Locriſi Nartiiſi ſuper Zephyrium promontorium primum condita, unde & Locri Epizephyrii dicti ſunt, inde huc, ubi nunc eſt, translata ſuit urbs, quia is locus illo tutior & ſalubrior ſit. Eſt enim, ut dixi, locus eminens, quod ipſum Dionyſius etiam Apher & Strabo ſcribunt. *Fuit enim mos priſcis*, ait Dionyſius Halicar, *condendi urbes parvas & crebras in montibus.* Strabo quoque libro 5. de Populonia loquens inquit: *Conditores urbium maritimas fugitabant oras, vel ante illas tuza jaciebant propugnacula, ne illi incurſantibus prædonum navigiis in promptu jacerent, exuviaeque illorum fierent.* In condendis autem urbibus locus opportunus Ortum aut Meridiem ſpectans deligendus, & ſi regionis ſitus patitur, editus in ſaxo, ne cuniculis ſit obnoxius, natura munitus, aut certe ſemimunitus, rupibus vallatus undique aut maxima parte, qui manu adjutus facile muniri poſſit, quo incolæ tutari ſe, & hoſtes lædere poſſint. Item coeli temperies requirenda eſt, & aquarum ubertas bonitaſque. Hæ loci dotes Hieracio, Locro olim, conſpiciuntur, in qua & duæ arces erant paulum inter ſe diſtantes, ut Livius lib. 9. ſcribit. Quare longe halucinantur, qui urbem Locrum ſecus litus in loco, quem Peripolim vocant, olim fuiſſe opinantur. Nam quod in Livio bel. Pun. lib. 4. de Locri obſidione ſcriptum eſt: *Amilcar loco ſuperiore caſtra ponit, unde agros urbemque poſſit conſpicere.* Et libro 7. *Criſpinus Locrum oppugnare conatus obſedit, naves ex Sicilia accerſivit, quæ vergentem ad mare partem urbis oppugnarent:* Non quidem, ibi, loco ſuperiore, comparative accipiendum eſt, ut locus ille ſuperior urbe, hoc eſt eminentior fuerit: cum neque circum urbem locus ſit ea editior, ſed ſuperiore pro edito intel-

figendum est: nam Latinitas identidem comparativo pro positivo nititur. Partem autem urbis ad mare vergentem naves oppugnabant, ne oppidani per ea loca vagarentur, neve commeatus in urbem invehereetur, præsidiumque adventaret. Urbes enim vicinæ mari, marique terraque obsidentur, oppugnanturque. Secus vero litus suburbia erant, nam Locrus potens olim & opulens urbs fuit. Peripolis autem ubi sit, ostendimus. A Lotro urbe cives Locri & Locrenses dicuntur. A quibus autem condita sit Locrus varia est Scriptorum opinio. Dionysius enim Apher in libro de situ orbis à Locrorum regina hanc urbem conditam scribit, ait enim:

Hinc ad boream Zephyrii, quæ summa vocatur, sub qua sunt Locri cæleres, qui tempore primo,

Illuc reginam propriam venire secuti: Ausoniamque tenent, qua currit flumen Hæcicis,

Maro lib. 3. Æneidos eam à Locris Nartiiis conditam scribit. Vbi ait: *Hic & Nartii posuere mania Locri.* Hi, ait Servius, socii fuere Ajacis Oilei, qui post tempestatem montis Caphareii huc concessere, & urbem hanc condidere. Strabo autem libro 6. ita de ea scribit: Locri Epizephyrii urbs insignis, Quoniam à Locris Gresum habitantibus sinum coloni huc profecti sunt, Evanthæ ductore paulo post conditam Crotonem atque Syracusam. Quam in re fallitur Ephorus, eos ab Locris Opuntiiis descendisse inquiens triennio, aut quadriennio cum Zephyrium incolerent. Postmodum urbem transtulerunt, opem ferentibus Syracusanis una cum iis, apud quos est lacus Lucrinus, ubi Locri in expeditionem profecti fuerant. Nam è Rhegio usque Locros m. p. lxxv. intersunt, Situm est autem oppidum in quodam montis supercilio, quod Esopis vocatur. Eos autem primos legib. scriptis usos esse opinio est. Et plurimum temporis rempublicam optimis rexisse institutis, At Dionysius ejectus à Syracusanis flagitiosissime omnium abusus est. Quippe ornatis sponsalibus puellas cubacula & thalamos irrumpens vitabat, Formosas vero & maturas viro virgines in unum congregabat. Dehinc dimissas integris alis columbas in convivio illas nudas in circuitu quaritare capere videbat. Nonnullasque sandalia soluta calciantes partim superne, partim infime sectari dicebat dedecoris causa, De quibus penas dedit postmodum, cum recuperaturus imperium rursus in Siciliam regressus esset, Locri n. caso Dionysii præsidio, primo quidem in libertatem sese vendicarunt, dehinc uxorem illius ac liberos in potestatem suam redegerunt. Erant autem filia quidem duæ, filius vero unus minor natu, sed jam ad adolescentiam perveniens. Alter enim Apollocrates nomine una cum patre in expeditionem comes reversionis in regnum causa profectus fuerat, Cum autem Dionysius pariter ac pro eo Tarentini multis eos fatigaret precibus ut corpora redderent redemptione, quacunque colluisset, accepta, nullo pacto restituerunt. At obsidionis incommoda, agrorumque populationem potius toleraverunt. Et iracundiam furorem-

que omnem in illas evenerunt. Fasque passim consupratæ demum strangularunt, corpora deinde concretauerunt, ossaque cum molendo attrivissent in mare dissipaverunt. Clearchus quoque hac de re sic scribit: Dionysius junior Doridis Locrensis filius cum ad Locrensum civitatem venisset, serpillis ac rosis amplissimam totius civitatis domum constravit, Locrensumque virgines vicissim arcesebat, cum quibus denudatis nudus ipse superstratis volutatus, nihil omnino turpitudinis intentatum relinquebat. Quare multo non post qui injuriam acceperunt eius uxorem liberosque comprehensos in via statuerunt omneque contumelia genus in eos exercuerunt, qua demum exaurati acubus sub unguis præfixis interfecerunt. Et ut in defunctis quoque savirent, earum ossa in mortariis contuderunt, carnesque reliquas partiti, eos, qui non degustassent execrati sunt, reliquas in mare projecerunt. Ipse vero Dionysius postremo in Cibelis sacris tripadians tympanum gestans miserabiliter vitam finivit. Item Trogius Pompeius Justino libro vigesimoprimum referente, ait: Dionysius junior à Syracusanis dejectus exulque à Locrensis sociis acceptus, velut jure regnaret, arcem occupat, solitamque sibi savitiam exercet, conjuges principum ad stuprum rapiebat, virgines ante nuptias abducebat stupratasque sponsis reddebat, locupletissimos quosque aut civitate pellebat, aut occidi imperabat, bona eorum invadebat. Deinde cum rapina occasio deesset, universam civitatem calido commento circumvenit, Nam omnes feminas impensius ornatas in templum Veneris convenientes immixtis militibus spoliavit, quorundam viros ditiores interfecit, quasdam ad prodendas virorum pecunias torquet. Cum his artibus per annos sex regnasset, conspiratione Locrorum civitate pulsus in Siciliam redit. Quæ tyrannorum ferax & nutritrix tales sæpe emittebat flagitiosissimos & lethiferos fructus. Dionysius autem major, inter cætera flagitia, Proserpinæ templum Locris spoliavit, De quo Cicero libro 3. de Nat. Deorum ait: Dionysius cum sanum Proserpina Locris expilasset, navigabat Syracusas, isque cum secundum cursum teneret, videtis ne inquit, amici, quam bona à diis immortalibus navigatio sacrilegis detur? Hoc ipsum scribit Val. Max. lib. 1. Arifides Locrus ex Platonis familiarib. unus, ait Plut. in Timoleone, cum superior Dionysius unam nataram eius in uxorem peteret respondit: suavius sibi fore illam mortuam, quam tyranno nuptiam aspicere, Paulo post cum Dionysius eum morte damnaret, & contumelia causa illum interrogasset, si quemadmodum prius de collocatione filia sentiret, respondit, rerum gestarum maestitia affici, ditorum autem nulla penitentia detineri. Fuit Locrus, teste Platone, flos Italiæ, nobilitate, & divitiis & gloria gestarum rerum, Quæ non modo quotam Calabriæ orientalis oræ partem ab Halecio amni usque ad Crotolaum flumen, sed non modicam quoque occidentæ Calabriæ oræ partem possedit. Nam, ut ostendi, Metauria, Medama, Hipponium, & Temera Locrensiu fuere, Cum itaque Metauria & Medama, & Hipponium sub Locrentium ditio-

ditione essent, haud dubium & ora hæc maritima omnis à Paolino idest Metauro anni Lametum flumen usque (id n. flumen Vibonensem agrum à Terineo determinabat) necnon mediterranea regio sub illorum ditione erat. Erant & præter externa oppida sub Locrensi ditione Itonæ & Melæ ipsorum finitimæ, ac coloniae, quæ aliquando ab ipsis descivere, ut mox ex Thucydide liquebit. Jamvero Itonem urbem & alibi, & in Italia quoque fuisse scribit Stephanus. Cæterum in qua parte hæc urbes finitimæ essent Locrensi, an in orientali plagae Cæcinum amnem, an in occidentali ora cis Lametum flumen, an in agro Temesæ, quæ etiam ut ostendi, Locrensi erat, & an maritimæ an mediterraneæ incertum est. Redegerunt etiam Locrenses in potestatem suam Messanam urbem, ut Thucydides tradit, qui libro 4. sic scribit. *Decem Syracusanorum naves totidemque Locrensi Messanam in Sicilia ceperunt ab ipsis oppidanis acciti. Defecit autem ab Atheniensibus ea civitas præcipue opera cum Syracusanorum, qui cernentes id oppidum invadenda Sicilia opportunum, metuebant ne se majoribus copiis aggrederentur, illinc profecti Athenienses tum Locrensi, qui Rheginos sibi invidiosos volebant utrinque oppugnari. Itaque in eorum agrum cum omni exercitu invadunt, simulque Mamertinis illi ferrent auxilia, simul inducti ab Rheginis, qui apud ipsos erant exulibus. Nam Rhegium permulto tempore seditionibus agitabatur, nec in presenti poterant Locrenses arcere, quo magis illi ingruerant; qui posteaquam agrum populati sunt, redierunt cum peditatu; nam naves ad Messanam in praesidio erant, in eodemque alia quæ instruebantur ventura atque illinc bellum gestura. Et libro quinta: Rheax Atheniensium legatus cum rediit in Italiam, cum nonnullis civitatibus de amicitia Atheniensium sermonem habuit, atque cum Mamertinis apud Locros agentibus, quo relegati erant, cum post Siciliensium pacificationem orta inter Mamertinos seditione ab adversa factione accitis Locrensiibus ejecti essent, factaque aliquandiu Messana Locrensi. Hos itaque Rheax illuc receptus nihil læsit, quia cum Locrensiibus transsegerat Atheniensium nomine. Soli enim omnium sociorum in reconciliatione Siciliensium fœdus abnuent cum Atheniensibus, ne tum quidem admissuri, nisi bello adversus Itonæ & Melæ occupati fuissent finitimos suos atque colonos. In bello Syracusanorum Leontinis, Locrenses Syracusanis, Rhegini Leontinis studebant, ut Thucydides lib. 3. prodit. In bello vero Atheniensium cum Syracusanis, Locrenses Syracusanis, Rhegini Atheniensibus favebant, quo tempore Locrenses Rheginorum agrum depopulabantur, ut idem auctor libro quarto scribit. Polybius etiam libro decimo, Locrum & Rhegium & Cauloniam, & Crotonem clarissimas urbes fuisse scribit. Romani, ait idem libro primo, Locrensi & Tarentinorum, & Neapolitanorum navibus usi cum exercitu in Siciliam transfretarunt. Pulso quoque Italia Annibale Romani, ut libro primo ostendi, naves à Locrensi sociis accepe-*

Arunt. Hanc urbem decantavit Accius poeta qui in Erigona, Nonio referente, ait: Locrorum loca viridia, & frugum ubera sunt. Hanc urbem Ovid. Met. libro quintodecimo, Naritiam vocat, quod eam Naritii condiderint. Cicero etiam libro tertio hic ad Atticum scribens: Nariti Locridis. Et Virgilius Georg. lib. 2. picem, quæ in Apennino huius urbis agro fiebat, laudans ait: Et juvat Naritiæ picis spectare lucos. Huius & Crotonis aeris salubritatem Plinius lib. 2. his verbis ostendit: Locris & Crotone pestilentia nunquam fuit, nec ullo terramotu laboratum annotatum est. Et rursus: In Italia Locris nullo non die apparet arcus. Inest enim natura occultum quidpiam, quod ad loci felicitatem facit, unde ob gratiam cœli temperiem hic clara ingenia usquequaq; claruerunt. Usus erat Locrensiibus, ut matronæ ex lætis floribus necterent coronas. A Locris, ait Plinius, Italia frons incipit magna Græcia appellata, in tres sinus incedens Ausonii maris, quoniam Ausones tenuere primum. Obtulerunt Locrenses, ait Pausanias in Eliacis, Sicyoni Apollinis statuam ex buxo, capite vero aureo, quam Patroclus Crotoniata Catylli filius fecit. Locrenses, ait Cicero in oratione pro Archia poeta, ipsam Archiam civitatem, ceterisque præmiis donarunt. Fuit Cicero ipse Locrensi ac totius Calabriae patronus. Libro enim secundo de Legibus clientes suos appellat. Locrenses, ait Polyænus lib. 6. fœdus & cum Siculis inientes aliorum capita sub tunicis super humeros impulerunt, & terram inestam calcis sub pedibus habentes, iuraverunt, se firmam, ac solidam ipsis rempub. conservaturos donec eam terram calcarent & capita in humeris ferrent. Iusiurando fides habentes Siculos omnes postmodum Locrenses interfecerunt, quasi jam non amplius in eadem terra gradientes, nec capita in humeris ferrent. Causa autem, ut Locrenses eam potentiam ac felicitatem amitterent, fuit Dionysii tyranni affinitas. Duxit enim uxorem Doridem Locrensem, ait Diodorus Siculus lib. 14. Xenoti filiam, qui cives suos illis temporibus gloria amplitudine superabat: ex ea Dionysium juniorem suscepit, ut idem in Philippo tradit. Meminit huiusce rei Cicero, Tusculan. libro 5. qui flagitiosissimus fuit, & lævissimus tyrannus. Ait itaque Arist. Pol. lib. 1. Causa fuit ut Locrorum civitas interiret propter Dionysii affinitatem, quod non contigisset in populari statu, neque in ea optimatum gubernatione, quæ optimi mixta temperataque fuisset. Locrenses enim, ait Plato libro primo de legibus, optimis legibus usi sunt. Et Strabo lib. 6. Ephorus describendis Locrorum legibus memoriam faciens, quas ex Cretensibus & Spartanis, & Areopagitæ institutis Zaleucus conscripsit, inquit, illud imprimis novum induxisse Zaleucum, ut cum pristinae leges definiendarum condemnationum in singulis delictis modum iudicibus ipsis concederent, ille per leges ipsas terminavit. Putavit enim iudices ipsos haud eandem eandem de re habituros esse sententiam, oportere autem easdem approbare. Et de contrariis iisdem simpliciori quodam modo institue-

stare. Thurios postea cum præter Locros a-
cutius explicare voluissent, celebriores quidem
eaterum deteriores evasisse. Bonos quidem le-
gumlatores esse non qui omnia accusatorum
acta caverint, sed qui in simpliciter latis con-
sistant. Hoc a Platone dictum est. Quibus
leges adsunt plurimæ ac pene plurimæ iis,
& vivendi ritus depravatos esse: sicut qui-
bus plures adsunt medici, iis & ægritudi-
nes permultas adesse probabile est. Fuerunt
Locrenses Romanis amici ac focii. Quos,
ut Siciliam transmitterent, suis navibus,
ut retuli, adjuverunt. Horum & Brettiorum
agrum, ait Polybius lib. 1. Amilcar classis
Præfectus vastavit. Cumque ab Hannone obside-
rentur, urbem omnibus necessariis rebus, quo
Pænis resisterent, munierunt, ut in Livio bel.
Pun.lib.1. liquet. Quam autem ob causam se
Annibali dederunt idem Livius bel.Pun.lib.
4. prodit, ubi sic ait: Hanno adiutoribus &
ducibus Brettis Græcas urbes tentavit, eo fa-
cilius in societate manentes Romana, quod Bret-
tios, quos & oderant & metuebant, Carthagi-
niensium partis factos cernebant. Rhegium pri-
mum tentatum est, diesque aliquot ibi nequic-
quam absumpti. Interim Locrenses frumen-
tum lignaque & cætera necessaria usibus ex
agris in urbem rapere etiam, nequid relictum
præda hostibus esset, & in dies major omni-
bus portis multitudo effundi. Postremo ii mo-
do relictæ in urbe erant, qui reficere muros
ac portas, telaque in propugnacula congerere
cogebantur. In permixtam omnium ætatem,
ordinumque multitudinem & vagantem in
agris magna ex parte inermem, Amilcar Pænus
equites misit, qui violare quempiam vetiti, tan-
tū ut excluderent ex urbe fuga dissipatos turmas
obiecere. Dux ipse loco superiore castra ponit,
unde agros urbemque possit conspiceret. Bret-
tiorum cohortem adire muros, atque vocare
principes Locrensiū ad colloquium iussit, &
pollicentes amicitiam Annibalis, adhortari ad
urbem tradendam. Brettis in colloquio nulli
us rei primo fides est; deinde ut Pænus ap-
paruit in collibus, & refugientes pauci a-
liam omnem multitudinem in potestate hosti-
um esse afferebant, tum metu victi consultu-
ros se populum responderunt, advocataque
extemplo concione cum & levissimis quisque
novas res novamque societatem mallet, & quo-
rum propinqui extra urbem interclusi ab ho-
stibus erant, velut obsidibus datis pignoratos
haberent animos, pauci magis taciti probarent
constantem fidem, quam probatam tueri aude-
rent; haud dubio in speciem consensu fit ad Pæ-
nos deditio E. Attilio præfecto præsidii, qui
que milites cum eo Romani erant, clam in
portum deductis atque impositis in naves ut
Rhegium deveherentur. Amilcarem Pænosque
ea conditione, ut fœdus extemplo aquis le-
gibus fieret, in urbem acceperunt, Cujus rei
prope non servata fides est deditis. Cum Pæ-
nus dolo dimissum Romanum incusarent,
Locrensesque profugisse ipsum causarentur,
Locrensiū iussu Annibalis data pax, ut
legibus suis liberi viverent, urbs pariter,
& portus in potestate Locrensiū esset. Socie-
tas eo iure staret, ut Pænus Locrensem, Lo-
crensis Pænum pace, & bello juvaret. Cæ-
terum non multo post ad Romanos redie-

runt, Nam, ut idem bel. Pun.lib.9. refert;
Locrenses alterius factionis, qui Romanis stude-
bant, & qui in civitate erant, & qui Rhegi ab
adversa factione pulsati exulabant, Scipionem ex
Sicilia advocarunt, ut urbem reciperet: qua
recepta Scipio vocatos ad concionem Locrenses
graviter ob defectionem incusavit, de auctori-
bus supplicium sumpsit, bonaque eorum prin-
cipibus alterius factionis ob egregiam fidem er-
ga Romanos concessit. Inde Q. Pleminio lega-
to præsidioque, quod arcem ceperat ad tuen-
dam urbem relicto, cum quibus venerat co-
piis Messanam trajecit. Ita superbe, & cru-
deliter habiti Locrenses a Carthaginiensibus post
defectionem ab Romanis fuerant, ut modicas
iniurias non æquo modo animo pati, sed pro-
pe libenti videri possent. Verum enimvero
tantum Pleminius Amilcarem præsidii præ-
fectum, tantum præsidarii milites Romanæ
Pænos scelere atque avaritia superaverunt, ut
non armis, sed vitis viderentur certare. Ni-
hil omnium, quæ inopi invisas opes potentio-
res faciunt, prætermisum in oppidanos est ab-
duce, aut a militibus. In corpora ipsorum in li-
beros, in conjuges infunda contumelia edita.
Iam avaritia ne sacrorum quidem spoliatio-
nis abstinuit; nec alia modo templa violata, sed
Proserpinæ etiam intacti omni ætate thesauri,
præterquam quod a Pyrrho, qui cum magno pia-
culo sacrilegii sui manubias retulit, spoliati
dicebantur. Ergo sicut ante regie naves lacerata
naufragiis nihil in terram integri, præter sacram
pecuniam deæ, quam asportabant, extulerunt;
Tum quoque alio genere cladis eadem illa pe-
cunia omnibus contactis ea violatione templi
furorem objecit, atque inter se lucem in du-
cem, militem in militem rabie hostili vertit.
Nam cum conolamatum esset ad arma, Ple-
minii milites victi sunt a militibus tribuno-
rum. Inde tribuni virgis cædi a Pleminio iussu
sunt. Rursus Pleminius a militibus tribuno-
rum penè exanguis, naso, auribusque mutila-
tis relictus tribunos postea laceratos omnibus,
quæ pati corpus ullum potest, suppliciis in-
terfecit. Nec satiatum vivorum pena insepul-
tos projecit, Simili crudelitate & in Locren-
siū principes est usus, quos ad conquerendas
iniurias ad P. Scipionem profectos audivit, &
quæ antea per libidinem, atque avaritiam fa-
cta exempla in socios ediderat: tunc ab ira
multiplicia edere infamia atque invidia non
modo sibi, sed etiam imperatori esse. De tem-
plo autem Proserpinæ, ita Locrentium lega-
torum unus de Pleminio conquerens Romæ
in Senatu retulit: Fœdum est apud nos Pro-
serpinæ, de cuius sanctitate credo aliquam fa-
mam ad vos pervenisse, Pyrrhi bello: qui cum
ex Sicilia rediens Locros classe præterveheretur
inter alia fœda, quæ propter fidem nostram erga
vos in civitatem nostram facinora edidit, thesau-
ros quoque Proserpinæ intactos ad eam diem spo-
liavit. Atque ita pecunia in naves imposita,
ipse terra est profectus. Classis postera die fe-
dissima tempestate lacerata, omnesque naves,
quæ sacram pecuniam habebant, in littora
nostra ejectæ sunt: quæ tanta clade edoctus
tandem Deos esse superbissimus agnovit rex.
Pecuniamque omnem conquistam in thesauros
Proserpinæ referri iussit. Nec tamen illi un-
quam postea prospere quicquam evenit, pul-

iusque Italia ignobili atque inhonesta morte temere nocte ingressus Argos occubuit. Et post pauca: Majores nostri cum gravi quondam Crotoniensium bello premerebantur, hanc pecuniam, quia extra urbem templum erat, transferre in urbem voluissent, nocte audita de delubro vox est, abstinerent manus, deam sua templa defensuram. Quia movendi inde thesauros incussa erat religio, muro circumdare templum voluerunt. Ad aliquantulum jam altitudinis excitata erant mœnia, cum subito collapsa ruina sunt. Quibus legatis ita a Senatu per Fabium responsum est: Senatui placere Pleminium legatum vincum Romam deportari, & ex vinculis causam dicere, & si vera essent, quæ Locrenses dicebant, in carcere necari, bonaque ejus publicari. Locrensis coram Senatu respondere, quas sibi iniurias factas quererentur, eas neque senatum, neque populum Romanum velle factis, viros bonos, sociosque, & amicos eos appellari: liberos, conjuges, quæque alia erepta essent restitui. Pecuniam, quanta ex thesauris Proserpinæ sublata esset, conquiri duplamque pecuniam in thesauris reponi. Pleminius autem in vinculis coniectus prius mortuus est, quam de eo populi iudicium perficeretur. Meminit huius rei, & Val. Maxim. libro primo. Fuerunt ex hac præclarissima vrbe viri præexcellentes quamplures, sed quorum memoria habetur, sunt h. Zaleucus Philosophus, & Legislator, Pythagoræ discipulus, velut Laertius, & Iamblycus tradunt. Qui civibus suis Locrensis leges dedit, ut dudum ostendimus. De quo Aristoteles Pol. lib. 2. inquit: Scripserunt leges Zaleucus Locris iis, qui ad occidentem perzinent, & Charondas Catinensis suis civibus, aliisque Chalcidicis civitatibus, quæ sunt Italia, & Sicilia finitimæ. Et rursus. Zaleucus primus legum ferendarum peritus. Item Cicero ad Atticum libro 6. ait: Quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? Et de Legibus lib. 2. Zaleucus, & Charondas non studii, & delectationis, sed reipublicæ causa leges civitatibus suis scripserunt, quos imitatus est Plato. Zaleucum commemorant ipsius cives nostri clientes Locri. Dedit etiam leges Thurii, ait Athenæus libro undecimo: & quia erant utiles suavit quibusdam Græcis illis uti. Ephorus autem, & Chameleon Heracleotos in opere de ebrietate, & Aristoteles de republica Locrorum, Clemente Alexandrino Stromate primo referente, Zaleucum Locrum leges a Minerva accepisse litterarum monumentis mandarunt. Id etiam refert Plutarchus ad Herculanum scribens. Item Valer. Max. libro tertio inquit: Zaleucus sub nomine Minervæ apud Locrenses prudentissimus habitus est. Zaleuci autem legum procemium, deorum pluralitate excepta, divinæ cuidam actioni haud quaquam quidem ab simile est. Quod hoc fuisse Stobæus de lege testatur: Omnes, qui urbem, ac regionem inhabitant, persuasos esse oportet, existimareque deos esse, quod manifestum sit celi, & totius mundi inspectione, rerumque in ipsis dispositione pulcherrima, & ordine. Haud n. fortuita, aut humana huiusmodi opera putare convenit. Deinde colendi honorandique dii sunt, ut bonorum omnium nobis auctores, quæ

aliqua ratione fiunt. Singulos igitur habere, & comparare animam quemque suam oportet, ut ab omnibus malis pura sit. Nam ab improbo homine non bonoratur. Deus, neque sumptibus colitur, neque tragædijs capitur, instar hominis mali, sed virtute, atque instituto bonorum operum, & iustorum. Quocirca opus est unumquemque pro virili bonum esse tum factis, tum voluntate, qui modo futurus sit Deo charus, & non metuere pecuniarum iacturam magis, quam vitæ, & famæ dedecora, & civem meliorem existimare, qui opes amittere mavult, quam honestatem, & iustitiam. Caterum illos, quorum voluntas non facile ad hæc persuaderi potest, animus ad iustitiam pronus est, viros, & feminas, cives aliosque cohabitatores admonitos velim meminisse deorum, ut qui & sint, & penas ab iniustis sumant: atque ob oculos ponere tempus istud, quod unicuique finis est vitæ futurum. Morituros enim omnes iniuriarum, quas commiserunt, memores penitentia invadit, & vehementis cupiditas, quæ vellent exactam sibi vitam omnem fuisse iussim. Quamobrem singulos oportet semper in singulis actionibus illud tempus adeo suis cogitationibus familiare facere, ac si præsens esset. Ita enim maxime honesti iustique cura vigeat. Si quis vero a malo genio quopiam assistente sibi ad iniustitiam instigatur, is ad templa, arasque, & delubra versetur fugiens iniustitiam ceu dominam impiissimam, molestissimamque, & deos oret, ut opem ad propellendam ipsam sibi ferant. Accedat quoque viros probitatis nomine claros, ut de vitæ felicitate, & malorum hominum vindicta differentes audiens, ab iniustis facinoribus animum avertat. Mali generis a superstitiosis metuuntur. Caterum qui urbem habitant deos omnes venerari debent ritibus patriis, qui omnium optimi censendi sunt. Præterea cunctos oportet obedire legibus, principes revereri, eisque assurgere, & quod præcipitur facere. Siquidem post deos, demones, & heroes, proximis honoribus afficiuntur parente, leges, ac principes apud homines, qui mentem habent, atque incolumes agere student. Civitatem vero chariorem sibi facere nemo debet, quam patriam suam: de his enim dii patrii ulciscuntur. Tale enim studium prodicionis initium est. Adhuc autem deterius est patria deserta vitam in aliena degere. Nihil enim natura nobis, quam patria conjunctus est. Sed neque quisquam pro hoste inreconciliabili reputato aliquem de numero civium, quem leges voluerunt reipublicæ muneris participem esse. Talis n. vir neque imperare, neque iudicare poterit recte, ut qui irascibilem animæ partem ratione superiorem habeat. Nemo etiam maledictis petat neque civitatem communiter, neque civem ullum privatim, sed legum custodes eos, qui delinquant, observent admonendo primum, deinde, nisi pareant, mulcendo. Caterum ex conditis legibus si qua videbitur non bene lata esse, in meliorem formam mutetur. Confirmatis vero, & permanentibus omnes obediunt. Nam positas leges ab hominibus vincinet debet neque conducit: contra homines superari a lege præstantiori honestum simul, & utile est. Ista autem transgredientes puniendi, ut qui

qui inobedientiam maximorum malorum principium in civitate excitent. Porro principes non sint contumaces, neque ad contumeliam iudicium ferant, neque iudicando amicitia inimicitiae meminerint, sed iusticia. Sic enim iudicia, quam iustissima proferent, & officio sui digni erunt. Siquidam servos certe convenit ob timorem aliquid iuste facere, liberos vero propter reverentiam, & honestatem. Quocirca praefectos quoque tales esse oportet, ut subditis digni videantur, apud quos erubescant. Quod si quis voluerit leges sanctas movere, aut novam statuere, is collo in laqueum immisso de lege verba faciat, & si per suffragia videatur legem veterem esse tollendam, aut eam, quae nova infertur, bonam esse indemnem maneat. Contra si prior lex melius habere videatur, aut quae nova proponitur, iniusta sit, is, qui movit, infertque legem, laqueo attractus moriatur. Dicere solebat Zaleucus, ait idem Stobeus, leges esse similes telis araneorum, nam si musca, aut culex impegerit detinetur, si vero vespa, aut apes dirupta tela advolat, ita se res habet in legibus. Extat aliquot legum Zaleuci memoria apud auctores. Aristoteles Pol. lib. 2. ait: Apud Locros lege cautum est, ne quis patrimonium alienare possit, nisi evidentem calamitatem ostendat supervenisse. Locrenses, ait Aelianus de varia historia, mortuos non lugebant, sed postquam cadaver efficerent, & humarent, convivabant. Nec caupona apud eos erat mutabilis, sed agricola vendebat sua. Siquis apud Locros, ait idem Aelianus, & Athenæus lib. 10. merum hausisset medicina causa medico non imperante mortis multa afflictebatur, Zaleuco legem ferente. Laudanda, ait Plutarcus de Furiositate, Locrensi lex, quae si quis peregrè reversus rogasset, nunquid novi, eum multa afflictebat. Lege etiam excepit Zaleucus, ait Lucianus, ne liceret mulieri aureis ornamentis circumponi, neque contextis indumentis, arteque laboris venustari, nisi cum scortari, atque amatorem sibi moliri studuerit, Legem quoque tulit, ait Suidas, liberam mulierem in forum prodeuntem candidis vestibus indutam cum domesticis incedere ancillam unam habentem. Alias vero in fioridis, id est varii coloris, Tulit etiam legem, ait Aelianus itemque Val. Max. lib. 6. ut in adulterio deprehensis oculi eruerentur. Quam legem cum ejus filius temerasset, ut eam exemplis firmiter probaret, filio oculos effodi iussit. Et cum universa civitas eum precaretur, ut necessitatem penae adolescentulo remitteret, aliquandiu repugnavit, ad ultimum precibus populi evictus, suo prius, deinde filio oculo eruto, usum utrique videndi reliquit, aequitatis admirabili temperamento inter misericordem patrem, & iustum legislatorem partitus est. Lege etiam cavet, ait Hierocles apud Stobaeum in sermone de patria, & Euripatus in primum Iliad. Homeri, nequis in concilium ferret. Cumque ipse interim imminente bello eum detulisset, atque de hoc a quopiam, qui prope ipsum erat quod ipse legislator tam temerasset, inquit, modo eam sanciam, mox eidem ensi districto incumbens, sibi met mortem conscivit. Licet apud Valerium Maximum hanc legem Charondam tulisse mendose legatur. Locrenses, ait Athe-

næus lib. 6. neque per legem possidere licebat servos aut servas. Fuit & ex hac urbe Locro Stenidas Pythagoricus legislator, qui scripsit de regno. Qui, praeter cetera, ut scribit Stobaeus, de regno, dixit: Oportet regem sapientem esse, sic n. venerationis erit, atque aemulator summi Dei, qui natura premus est rex & princeps. Ille vero creatione, iste imitatione. Deus quidem in omnib. & in universo, ille in terra solum. Deus omnia semper gubernat & vivit, in se possidens sapientiam habet. Imitabitur autem Deum quam optime, si magnanimum, sapientem, & paucorum indigum sese praestiterit, paternum animum in subditos gerens. Hanc n. ob causam praecipue Deus existimatur primus esse parens deorum, atque hominum, quoniam omnibus sibi subiectis benignum se praebet, nec unquam cessat gubernatione sua neglecta. Nec satis putavit se creatorem tantum rerum omnium esse, quin etiam nutritor praeceptorque bonorum omnium, ac legislator omnib. ex aequo est. Talis & ille debet esse, qui in terra & inter homines rex futurus est. Nihil vero citra regnum imperiumque laudandum est. Sine sapientia vero & scientia neque rex neque princeps ullus esse potest. Itaque Dei imitator & minister legitimus erit vir sapiens & rex. Fuit & ex hac urbe Locro Onomacritus legum ferendarum peritus, ait Aristoteles Pol. lib. 2. & in Creta circa legislationem exercitatus ad Thaletem profectus. Fuit & Timares, ait Iamblychus optimus legislator. Fuit & Gyptius, ait idem Iamblychus. Fuit & Philition medicus nobilis, cuius Athenæus lib. 3. & Plinius libro primo saepius, & trigesimo, & Gellius lib. 17. & Galenus lib. 1. methodorum meminere. Hic, ait Athenæus, panes similagineos magis ad robur conferre asserit, quam alicarios, secundo loco hos collocat, tertioque triticeos. Fuerunt & Timæus, & Euthyocrates, & Acrion philosophi Pythagorici celeberrimi, a quibus Plato plura didicit, ut Cicero lib. 5. de finibus tradit, ubi ait: Plato ad Euthycratem, Timaeum, & Acrionem Locros Pythagoricos peragravit, ut cum Socratem expressisset, adjungeret Pythagoreorum disciplinam, eaque, quae Socrates repudiabat, addiceret. Et Tusc. lib. 1. Plato à Timæo Pythagoreo omnia dicit. Hic sagacis animi vir philosophus & mathematicus & medicus & primus de animorum aeternitate, & de universi natura scripsit, ut Laertius tradit, ad quem videndum venit Locros Plato, qui ei librum de mundi natura inscripsit. De quo in eo ipso libro inquit: Timæus quidem hic ex Locris, quae urbs in Italia iustissime gubernatur, nobilitate & opibus praestantissimus, summis magistratibus & honoribus functus est, & ad summa totius philosophiae, ut opinor, ascendit. Et rursum: Timæus in astronomia nostrorum omnium peritissimus, maximeque in rerum natura cognoscenda versatus primus edisserat: itant à mundi generatione exordiens usque ad generis humani naturam deveniat. Aristoteles, ut Laertius prodit, ex Timæi & Architae disciplinis excerptis scripsit librum unum. Timæus, ut Theodorus libro

secundo de principiis, & Eusebius libro 12. A de præparatione evangelica, & Clemens Alex. Stromate quinto testantur, negat Deum esse genitum. Ait enim. *Unum omnium est principium, quod non est genitum, si sit, non usque erit principium potius illud, unde id sit exortum, quod vocamus principium. Scripsit, ut ait Suidas, librum de mundo & anima, mathematica, & de vita Pythagoræ. Solusque, ut ait Proclus in libro de anima & hæmone, omnem animæ essentiam declaravit. Dicit etiam essentiam animæ nostræ non ex primis omnino generibus constitutam quemadmodum superiores animas, sed ex secundis tertiusque, atque ex individua dividuaque natura constitutam. Rursus Proclus ait: Timæus omnem animæ ortum atque creationem ex formis complevit mathematicis, omniumque causas in ipsa collocavit. Hic erudiendi viam mathematicarum disciplinarumque appellat cognitionem, quoniam sane eam habet rationem ad universam scientiam, primamque philosophiam, quam eruditio ad virtutem. Et rursus: Timæus de omnium natura contemplationem mathematicis nominibus patefecit, elementorumque ortus numeris atque figuris exornat, & vires & passiones, actionesque ipsorum ad ea refert; tum angulorum acutitudo, & obtusitates, tum laterum levitates, vel vires contrarias, & multitudinem, ac paucitatem pervariæ elementorum mutationis causam esse sentiens. Et rursus: Timæus nos docuit universorum unionem, & divisionem identitatem unâ cum diversitate. Et præter hæc, statum & motum ad animam completam rerum opifex suscepit, & hisque generibus ipsam constituit. Miraculorum effectrix triplex est, alia ponderibus, quorum motus in æquilibrio, status vero æquilibrium Timæus determinavit. Et rursus: Timæus ex rectis circularibusque lineis animam constituit. Ille qui animam produxit ad omnia providis progreditur actionibus, ad seseque reversus est, manens in suo quodammodo more. Et rursus. Sunt enim, ait Timæus, purissima atque perfectissima pulchritudine animarum figura, quæ cum vita quidem plena per seseque nobiles sint, quæ ab alio moventur præexistunt, cum vero immaterialiter & sine ulla dimensione subsistant, iis, quæ dimensionem & materiam habent, præcellunt, de quibus & Timæus nos docuit, qui opificem essentialemque animarum explicavit figuram. Timæus cum universi elementa rectilineis constituisset figuris, motum ipsis circularem & informationem ab ea, quæ mundo insidet anima, præbuit. Item Timæus, ut Aristoteles in libro de anima refert, animam movere corpus erectione quadam atque intellectione dicit, eo enim quod movetur, & corpus movere, propterea quod connexa est ad ipsum. Tradit etiam animas per affectiones prius elegerit fortis formasque vitarum palam obiecta, secundo dæmonas acceperit, tertio motiones attigisse fatales per vehicula sua scilicet cælestia earum corpora cælestibus influxibus motionibus contigua. In motu vero animæ verum esse numerum musica proportionem concentuque constantem dicit. Neque autem humanas animas in bestias transire, sed id inductum falso esse*

ad terrorem hominum impiorum: negat quoque eas ex homine in hominem transmigrare, utpote qui in corporibus aereis putat eas in æreâ vivere, atque ita vexatione purgari. Mundum autem, ut Cælius lib. 1. refert, duobus constare Timæus astruit, mente & necessitate, idest actu formali, qui sanè est divina mentis voto præcipuus, mentisque imago: Item ex necessitate, idest materia, quæ non tam intentione propria, quàm necessaria quadam conditione ad hoc opus accipitur. B Plato Timæum præceptorem suum summopere coluit, nec tamen per omnia est eum æmulatus. Nam cum divinus Timæus ante mundum eius architectum fuisse, mundumque ipsum factum, atque ab alio factum ingenue fateatur, Plato longe secus sentit. Nam hic, Petro Comestore in Genesim referente, tria ab æterno fuisse dicit, deum, ideas, hylen hoc est materiam, & in principio temporis de hyle mundum factum fuisse. Aristoteles duo, mundum & opificem, qui de tribus principiis, scilicet materia & forma operatus est sine principio, & operatur sine fine. Epicurus duo inane & atomos, & in principio natura quosdam atomos solidavit in terram, alios in aquam, alios in ærem, alios in ignem. Timæus triplicem mundi causam perscrutatur efficientem, idest, divinam mentem, exemplarem, idest, Idearum seriem, divinam mentem conceptam, & finalem. Quam apud sapientes optimam arbitratur habendam. Utque mundus, inquit, perfectus foret, animalia cuncta tam divina, quam caduca sunt genita. Ait etiam Deum mundi opificem cum creavisset mundum requievisse, dicens mundi opificem in circumspæctum suum se recepisse. Quod quidem cum divina philosophia convenit: nam, ait Petrus Comestor in historia Eccl. super Genesim, Deus requievit ab opere in semetipso, idest, à mutabilitate operum eius immutabilitas apparuit. Plotinus in libro de cælo ait: Cum igitur Timæus mundi corpus ex igne primum terraque componat, ut per ignem quidem videri, per terram solidum esse tangique valeat: consentaneum esse videtur, ut & astra non totum quidem, sed plurimum habeant ignem. Quandoquidem astra soliditatem habere videtur. Forsan vero recte se id habebit, quippe cum Plato sententiam hanc probabili & apparenti ratione confirmat. Cælum autem Timæus ipse nominavit universum. Ait enim: Deus autem animam mundi creavit suo corpore priorem tum potestate, tum tempore. Quod Platonis expolitores Plotinus, Porphyrius, & Proclus, aliique sic exponunt, ut potestas & tempus, quibus anima præcedit corpus, non sit extrinsecum intervallum, sed ut successio quædam in anima in ipsa formarum discurtione antecedit origine mundi motum, ut hic sit motus ab illo, atque ille sit sæculum sæculorum. Rationales autem animas non ab anima mundi, sed ab eodem auctore, à quo & illam, & ex generibus consimilibus affectum constitutam. Dicit quoque intellectum in nullo unquam alio præterquam in anima fieri. Obiecta autem intellectus præstantiora verioraque esse quàm obiecta sensus. Timæus, ait

ait Plutarchus libro tertio de placitis philosophorum, & Galenus in libro de historia philosophica, complures fluvios à Cestaurum montibus in Atlanticum pelagus labi putat, horum incursum pertundi, & inundare mare credit, de fectum revocare & subsistere. Infantes, eodem Plutarcho, eodem in libro referente, in utero novem menses permanere existimat, cum alii decem putent: Timæus, & Neocles Crotoniata apud Ælium libro octavo de historia animalium, ajunt rubetas duo jecora habere, & alterum quidem occidere, alterum alteri adversantem salutem afferre. Scripsit etiam Timæus, ut Plinius lib. 1. tradit, de medicina metallica. Et lib. 2. ait, Timæus millia de medicina scripsit. Et rursus: signiferi autem ambitum peragit incertis & duo de quinquagenis diebus ab sole nunquam absistens partib. sex atq; quadraginta longius, ut Timæo placet. Et lib. 5. Timæus mathematicus Siris Asiæ fluminis incrementi occultam protulit rationem phialem appellari. Et libro 15. Folia decidere Timæus mathematicus sole Scorpionem transeunte sideris vi, ut quidam veneno aeris putat. Fuerunt & alii philosophi Pythagoræ discipuli, ut Jamblychus scribit, ut Adicus, Evethes, Euthemus, Gypsius, Philodamus, Solistratus, Stenonides, & Xenon. Fuit & Eurytus, ait Constantinus Lascaris, vir doctus, & citharædus eximius. De quo Strabo sic ait: Eurytus philosophus, quem vidit Plato. Fuit & Xenocrates poeta heroicus per illustres, & musicus excellentissimus, qui, ut Heraclides tradit, ex nativitate cæcus fuit. De quo Plutarchus in musica ait: De Xenocrate Locrense ex Locris urbe Italia dabitari video, utrum poeta paucus fuerit. Argumenta heroica gesta continentia condidisse proditum est memoria, ac propterea nonnulla argumenta diibryambos vocitasse. De hoc etiam meminit Plinius lib. 1. Fuit & Heraclippus, ut scribit Heraclides. Fuit & Glaucus, qui ut Julius Pollux, & Athenæus libro nono producit, scripsit de obsoniis ac re coquinaria. Fuit & Teano mulier poetrix lyrica nobilis. Scripsit cantica lyrica, & cantus permultos, ait Suidas, scripsit lyricis versibus de patria sua multa. Vivit modum Fabius Monteleonius jureconsultus, qui de quatuor literis arbitralib. scripsit. Fuit & Eunomus cytharædus clarus, de quo sic Strabo: Locris Eunomi Locrensis cytharædi statua ostenditur, quæ insidentem cicadam habet. Timæus tradit in Pythiorum quodam certamine Eunomum Locrensem & Aristonem Reginum, citharædos aliquando in contentionem venisse, uter præmium sortiretur. Aristonem fufis precibus Apollinem invocasse Delphicum, ut sibi adjutor afforet. Eunomum dixisse, Reginis nunquam de musica ab eorum primordio fuisse certamen. Cum quidem apud eos cicada cunctorum animalium cantu suavissimo, omni sono destituta sint. Nihilominus Eunomum victorem declaratum, statuam in patria posuisse, quæ cicadam insidentem habet. Nam cum inter cantandum chorda una fracta defecisset, cicada supervolans assistit, quæ vocis supplementa faceret. Fuit & Euthymus, athleta sanè quam fortissimus, qui, ut Plinius libro septimo tradit, solus vivus consecratus est, sentiensque oraculi ejusdem jussu, & Jovis Deorum summi ad stipu-

latu Euthymus pytha semper Olympia victor, & semel victus. Patria ei Locri in Italia, ubi imaginem ejus esse, & Olympia alteram eodem die tantam fulmine, Callimachum, ut nihil aliud miratum video, eumque jussisse sacrificari, & quod vivo factitatum & mortuo, nihil adeo mirum quàm hoc placuisse Diis. Et Ælianus de varia historia libro septimo, Euthymus Locrus ex Italia Pytha inclutus & robore incredibili insignis fuit. Lapidem gestabat ingentis magnitudine, qui Locris ante fores offenditur, & Temesæum heron, quod cuiq; per vim abstulerat, reddere coegit etiam cum fenore, ut inde natum sit adagium iis, qui & injustos quæstus faciunt, Affore Temesæ genium. Euthymus autem ad Coccinum amnem oculis hominum apparere desiit. De hoc Pausanias in Eliacis ita scribit: Quæ autem ad victorias & reliquam Euthymi gloriam pertinent, præteriri minimè decet. Fuit quidem Euthymus ex Locris Italia patre Asycleo, vel, ut indigenis persuasum est, e Cacino amne. Vicit in Olympia quarta & septuagesima Olympiade semel à Theagine Thasio victus, non tamen quidem iusto certamine, sed ab eo circumventus dolo. Unde nec à Græcis iudicibus Theagini decretus honor. Insuper damnatus Theagenes & multa nomine talentum sacrum dandum Deo, & aliud Euthymo qd injuriam solveret. Sexta autem & septuagesima Olympiade argentum debitum deo solvit, & nec in certamen eadem Olympiade, neque in sequenti prodire sibi concessum est. Euthymus autem coronam suscepit, Eius statuam fecit Pythagoras celeberrimam. Cum postea redisset in Italiam, pugnavit adversus heronem Nam Ulysses erroribus æsum post captam Trojam & ventis in Italiam delatum fuisse, atque cum ad alias Italia urbes, tum etiam ad Temesam cum navibus applicuisse memoria proditum est, unumque à navis temulentum virginem violasse, ob quam injuriam ab incolis lapidibus obrutum fuisse, Ulysses autem hominis interitum nihil prorsus commotum naves conscendisse, atque abiisse. Dæmon vero interfecti hominis nunquam postea destitit, in omne tempus Temesenses exturbare. Pythia eos ex Italia omnino fugere decernentes, nec Temesam relinquere permisit. Verum heronem pacare jussit, suasitque templum dæmoni edificari, atque ut quotquoque anno virginem pulcherrimam ex Temesæ illi expnerent. Itaq; Pythiæ parentes dæmoni omnia, quæ jussi fuerant, sedulo curarunt, nihilque amplius incommodi à dæmone perpassi sunt. Cum autem Euthymus post octavam & septuagesimam Olympiadem patriam repetisset, ad Temesamque forte fortuna pervenisset, ad constitutam illius celebritatis diem, rem, ut erat, eductus, & templum illud ingredi & virginem expositam, videre concupivit. Quam cum conspexisset pietate primum motus, mox etiam ejus amore incensus fide prius ab ea accepta, si eam servasset, non alium, quàm se virum habituram accinxit se ceu cum dæmone pugnaturus. Qui adventantis dæmonis impetum sustinuit facile, & eum demum luctando superavit in solum prosteruens. Quare dæmon ipse Temesam destituit, & vicinam mare cum strepitu subintravit. Nuptiasq; Euthymo & Virgini celebres regio universa à dæmone liberata celebravit, vixitque cum ea Temesæ per quandiu; alio-

inliquo, quàm ceteri mortales solent, modo excessit. Audiui ego hæc ab homine ad me ad emporium veniente. Vidiq; talem perlegens scripturam. Et in quadam tabula vetustissima juvenili effigie Sybaris & Calaber fluvius simul cum fonte Calyeo, aderat Juno, & Temesa civitas, & inter has dæmon ille, quem à regione Temesæa expulerat Euthymus colore plane admodum niger, formæ vero terribili, quæ plurimum inspectantes perterrere posset: lupi autem pellem indutus videbatur. Nomen appositum erat damoni libantis. Inde statuam Euthymi Pytarchus posuit Mantineus. Fuit & Agefidamus Archestrati filius Athleta Olympionica valde quam fortissimus, Pyndari tempestate. Qui in Agefidami laudem scripsit hymnum. Unde ode decima musas omnes & inter alias, veritatem cum filia Jovis in Agefidami laudem invocat. Ubi etiam Locrum urbem à loci amœnitate, à veritate, à poesi, & à rebus bellicis commendans ait:

Olympiorum victricem ad memoriam revocate, C
Mibi Archestrati filium, quo Locrorum
Mentis mea scriptus sit.
Dulce nanq; ipsi melos debens,
Eius oblitus sum, ò Musa.
Atq; tu una veritas Jovi filia
Recta manu arcere mendaciorum, in amicos de-
linquentem sermonem.
A longe nanq; adveniens futurum tempus meum
pudescit ingens debitum
Attamen dilationem tardam sanus persolvere
potest.
Nunc ubi præfluens fluctus submergit voluta-
tum in litore calculum,
Et ubi jam communem ad charam iam oblecta-
tionem sermonem exolvemus.
Porro synceritas urbem Locrorum administrat
Zephyriorum.
Illisq; cura est Calliope, & ferreus Mars.
Convertit autem in fregam cycnea pugna & viri-
bis præstantem Herculem.
At pugil Agefidamus Olympiade vincens Hyla
referat gratiam.
Quemadmodum Achilli Patroclus, sic alium vir-
tute magnum virum. alius exercens
Ad sublimem evexit gloriam dei numine. Et post
pauca.
Sic est quando is, qui egregia facinora peregit,
Sine hymno Agefidamus ad ditis ades accesserit.
Inaniter enim spirans labore suo breviter admo-
dum delectatus est.
Tibi vero suavissima lyra, dulcisq; tibi gratiam
parit ac variat.
Sed & Pierides Jovis filia longe lateq; tuam adau-
geant famam:
Et ego adiunctus Musis inclytam Locrorum gen-
tem incidi, melleq; fortem irrigans amaridam
Archestrati filium laudavi.
Quem vidi manus robore, ad aram Olympiam
præstantem,
Eo quidem tempore forma pulchrum, atate tem-
peratum.
Qua impudentem à Ganymede mortem unà cum
Venere prohibuit.

Et ode undecima laudans eum à pugilatu, à corona victoriæ, à liberalitate tum ipsum, tum Locros à sapientia, & à fortitudine & à ospitalitate ait:

Abundans autem laus Olympiorum victricibus
constituta est.

O noster, quam & lingua nostra dispensare possit.
Dei enim providentia sapientibus aliquis perpe-
tuo curis floret.

Noveris itaq; nunc Archestrati fili Agefidame tua
pugilatoria causa.

Qua aurea olea corona coronatus es,
Hanc suasionum ornatum resonabo,
Locrorum Epizephyriorum genus magni ducens:
Illic & vos una mecum ò musæ chorum ducite.
B *Spondeo enim vos non averfantem hospites exer-*
citum, neque honesti inexpertum.

Ceterum ad sapientissima belligeratores acces-
suras.

Natura nanq; infitum arte, neq; astuta vulpecula,
neq; terribiles leones facile permutarint.

Hylas autem fuit Alyptes Agefidami, qui cum videret ferè succumbentem primo Agefidamum: ita ei animum addidit, ut protinus suum adversarium vinceret. Sculpebant Locrenses in nummo Iovem, & ex postico asteriam alitem pedibus leporem habentem, quam Græci Hieracem vocant, à qua urbs nomen est mutuata inscriptione Græca *Ἱεράκη*. Int erdum ex postico signabant fulgur, & caduceum, & Amaltheæ cornu: aliquando cancrum. Interim imprimebant Bellonam, idest, Minervam galeatam, & ex postico Pegaseum equum & fulgur, & ex altera facie etiam Cererem & stellam cum Amaltheæ cornu stantem. Aliquando signabant Minervam & ex altera parte mulierem

D sedentem, altera manu crepitaculum, altera craterem habentem. Nonnunquam sculpebant Minervam, & ex postico Pegasum, aliquando ex postico fulgur. Quandoque Apollinem & ex postico aquilam fulgur pedibus habentem, & post tergus palmam. Aliquando signabant Iovem habentem fulgur & campum plenum fructibus, & ex postico Castorem, & Pollucem. Interim signabant martem gladio & scuto pugnantiem, &

E ex adverso Minervam galeatam, quam sapientiæ deam significare volebant, quod arma, prævia sapientia, quæ ex scientia comparatur, sumi debent. Est Hieracium sedes episcopalis antiquissima. Petrus Episcopus Locrensis interfuit Synodo Romanæ sub Felice tertio. Et Stephanus Episcopus Locrensis interfuit Synodo Constantinopolitanæ sextæ sub Agathone Papa. In æde Episcopali asservantur frutula crucis dominicæ, Thomæ, & simeonis Apostolorum, Stephani Prætoris, Petronillæ, Mariæ Egyptiacæ, Iudithis Virginis, & Martiris Agathæ, capitis Ioannis Baptistæ Gervasij, Felicis, Hyppoliti, Moisis, & Vestis Beatæ Mariæ Virginis. Est & arcula multorum aliorum sanctorum frutulis referta. Est & Beatæ Mariæ Virginis Imago, quæ in magna religione & pietate ab oppidanis & circumvicinis populis veneratur. Ex hac urbe fuit beatus Antonius divi Basilii Monachus, ejus festum agitur decimo cal. sept. Et beatus Ieiunius itidem divi Basilii monachus, cuius festum agitur octavo Cal. Iunij. Et beatus Nicodemus etiam divi Basilii Monachus. Et beata Venera Virgo, ejus festum agitur quinto cal.

Aug.

Aug. Exuberat urbs hæc aquarum scaturiginibus, & iis optimis. Est & fons Francica dictus, cuius aqua est bonitate præcipua. Extant & balnea clara, sunt enim sulfureæ aquæ & salæ multis morbis utiles, conferunt & mulierum sterilitati. Fiunt Locris figlina opera nobilia, patinæ, gutti, capsaes, amphoræ, lances, disci, cannae, & alia id genus. Fit & sericum & oleum nobile, legitur manna, oriuntur cappares, nascitur rubrica fabrilis, & lapis molaris frumentarius & olearius, item magnetia, silex, & lapis gilvus, quo figuli utuntur, provenit rheuponticum, fit gossipium, & sesama. In hoc agro pagi sunt *Niculum*, *Adurium* ab ardo verbo Greco quod irrigo; significat; *Bombilium*, *Cannabum*, *Partiæola*, & *Antonimina*. In hac ora ab agro hoc usque Cocyntum promontorium, & alibi, novilunio terra evomitur, *Maramuscum* vocant, ceu cum a talpis mota affurgit, quæ sine aqua cocta rubrica fabrilis fit optima. Ab urbe m. pas. duobus Novitum flumen navigabile excurrit, *Buthrotus* olim dictum, cuius meminit Livius belli Pun. libro nono, quod haud procul ab urbe Locris abesse dicit. Inde est *Sideronum* vicus. Postea Proteriatum flumen navigabile anguillis & torentinis uber labitur, *Locanus* olim dictus, cuius meminit Plinius. Qui ait: *In hac ora flumina innumera, sed memoratu digna Locanus, Sagra*. Supra est *Criperia* oppidum edito ac pensili loco super saxum conditum, orientem solem spectans. Distat a freto m. p. sex, a Locris decem, olim *Castrum Minervæ* dictum, quod condidit *Idomeneus* Cretensium rex eruta Troia. Iam vero, Varro, ut ostendi, *Idomeneum* aliquot oppida iuxta Locros condidisse scribit: in quibus est *Vria*, & *Castrum Minervæ* nobilissimum. Hic emporium in annos singulos celebratur. Fiunt olea, mella, & serica clara, & fructus optimi, & amygdalarum copia, extant & horti nemorosi, limonum, citrorum, & malorum aureorum arboribus instructi. Extant & sylvæ glandiferæ ad porcos alendos opportunæ, nascitur marmor, & plumbum, & aurum. Provenit terebinthus, & siliqua Sylvestris. In hoc agro pagi sunt *Mammola*, ubi pars calvitij beati Nicodemi monachi Sancti Basilij, de quo supra mentio facta est, asservatur. Fiunt hic figlina opera, hoc est pilæ & huiusmodi terra subruffa: item *Joanum* pagus cum fluvio, & *Martotonum*. *M. Antonius* Glurifrigus huius oppidi regulus, ob multa in oppidanos flagitia, Melitæ in perpetuum damnatus exulat. Post *Criperiam* *Geoliosa* oppidum existit, edito ac pensili loco situm, orientem solem spectans, quod Galitium flumen præterfluit, abest a freto m. p. trib. *Mistra* olim dictum, cuius meminere Stephanus, & Plinius & Mela: licet in Mela mendose in sinu Scyllatico scribatur. Hic serica, vina, & olea laudabilia sunt. Fit & gossipium & sesama; est & nativum sal, nascitur lapis, quo pictores imagines inumbrant, tener est & subacter: nascuntur cappares. Extant & horti nemorosi citrorum, limonum, & malorum

aureorum. Ad mare *Arocella* oppidum est edito loco, eoque natura munito, distat a Locris m. p. XII. *Amphissia* olim dictum, cuius meminit Ovid. Met. lib. 15. ubi de huius oræ oppidis loquens ait: *Levibusque Amphissia remis Saxa fugit*. Etenim mare hoc aliquibus locis saxosum. Vbi Corallium capitur. Fit in hoc agro Xylon & sesama, proveniunt cappares. Secundum flumen aurum nascitur. Dehinc Alarus fluvius navigabilis cadit in mare, Sagra olim dictus, Crotoniatarum strage & auctorum scriptis celebris. Quem Strabo inter Locros, & Cauloniam ponit, qui sic scribit: *post Locros Sagra fluvius labitur, quem femininè vocant, in cuius ripa Castoris, & Pollucis aræ sitæ erant. Apud quem decem Locrorum millia una cum Reginis adversus Crotoniatis numero CXXX. millia Marte collato victores evaserunt. Quo ex negotio ortum est adversus incredulos proverbium hoc: re apud Sagram gesta verius est. Qua die certamen initum est ad Olympia existentibus illis nunciatus est belli exitus, & tanta celeritate nunciata pugna veritas comperta est. Hanc ipsam vero cladem Crotoniatis, ne magno ulterius perdurarent tempore, causam extitisse memoria proditum est. Tanta quidem mortalium occisorum fuerat multitudo. De hac paucè mentionem facit Menander, ut ait Apollolus Byzantius proverbiorum scriptor. Trogus vero Pompejus libro vigesimo, Iustino referente, belli causam scribens de numero dissentit a Strabone, ni horum alterius textus depravatus sit. Ait itaque, Crotonienses cum Sybaritanis, & Metapontinis pellere ceteros Græcos Italia statuerunt. Cum primum urbem Sirim cepissent, in expugnatione eius quinquaginta iuvenes amplexos Minervæ simulacrum, sacerdotemque deæ velatum ornamentis inter ipsa altaria trucidarunt. Ob hoc cum peste, & seditionibus vexarentur, priores Crotonienses Delphicum oraculum adierunt. Responsum his est, finem mali fore, si violatum Minervæ numen, & interfectos manes placassent, itemque cum statuas iuvenibus iustæ magnitudinis, & imprimis Minervæ fabricare cepissent, Metapontini cognito oraculo deorum occupandam manum & pacem deæ rati, iuvenum modica & lapidea simulacra ponunt, & deam panificiis placant. Atque ita pestis utrolibet sedata est: cum alteri magnificentia, alteri velocitate certassent. Recuperata sanitate non diu Crotonienses quievire. Itaque indignantes in oppugnatione Syris auxilium contra se a Locrensisibus latum, bellum his intulerunt. Quo motu territi Locrenses ad Spartanos decurrunt auxilium supplices deprecantes. Illi longinqua militia gravati auxilium a Castore & Polluce petere eos iubent. Neque legati sociæ urbis responsum spreverunt, profectique in proximum templum, facto sacrificio, auxilium deorum implorant litatis hostiis, obtentoque ut rebantur, quod petebant, haud secus lati, quam si deos secum advenstari essent, pulvinaria iis in navi componunt, faustisque profecti hominibus solatia suis pro auxiliis rependant. Iis cognitis Crotonienses & ipsi legatos ad oraculum mittunt, victoria facultatem, bellique prosperos eventus deprecantes.*

Re-

Responsum prius votis hostes, quam armis vincendos. Cum vorissent Apollini decimas pradae, Locrenses & voto hostium, & responso Dei cognito, nonas voverunt, tacitamque eam rem habuerunt, ne votis vincerentur. Itaque cum in aciem processissent, & Crotoniensium centum viginti millia armatorum constituisent, Locrenses paucitatem suam circumspicientes (nam sola quindecim millia militum habebant) omissa spe victoriae in destinatam mortem conspirant; tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, ut vi-
B flores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum mori honeste quarunt, feliciter vicerunt. Nec alia causa victoriae fuit, quam quod desperarunt. Pugnantibus Locris aquila ab acie nunquam recessit, eosque tandiu circumvolavit, quoad vincerent. In cornibus quoque duo iuvenes diverso à cæteris armorum habitu, eximia magnitudine, & albis equis & coccineis paludamentis pugnare visi sunt, nec ultra apparuerunt, quam pugnatum est. Hanc admirationem auxit incredibilis fama velocitas: nam eadem die, qua in Italia pugnatum est, & Corintho & Athenis, & Lacedæmone nunciata est victoria. Olympia etiam belli eventus nunciatus est. Cicero quoque de Nat. Deorum lib. 2. inquit. Atque etiam cum ad fluvium Sagram Crotoniatas Locri maximo bello devicissent, eo ipso die auditam esse pugnam ludis Olympiæ memoriae proditum est. Et libro 3. De Sagra Græcorum est vulgare proverbium: Qui quæ affirmant certiora esse dicunt, quam illa, quæ apud Sagram. Id etiam scribit Plinius. Inde est Castrovetum oppidum edito salubrique loco situm inter Alarum, & Musam amnes torentinis & anguillis sæcundos, undique rupibus septum. Distat a mari m. p. tribus, a Locris duodeviginti, Caulonia olim dicta, a qua abest Lacinium LXX. m. p. ut apud Plinium prodidit Agrippa. Fuit quidem Caulonia urbs nobilissima. Hanc & Rhegium & Locrum & Crotonem clarissimas urbes fuisse Polybius lib. decimo tradit, ad quam oppugnandam Fabius Consul, ait Livius bel. Pun. libro septimo, octo millia hominum misit, quibus additi sunt Brettiorum perfugæ. Qui tunc sub adventum Annibalis ne opprimerentur in tumultum a præsentis impetu tutum, ad cætera inopem se recepere, quos Annibal in deditionem accepit. De hac urbe Strabo sic scribit: Post Sagram Caulonia extat prius Aulonia, quasi vallonia a vicina valle denominata, ab Achivis condita. Solinus vero a Crotoniensibus conditam scribit. Aulon quidem vallem, Planitiemque ac florida loca significat, Caulonia vero iæstantiam, quod ob loci salubritatem, rerumque opulentiam præcellat, monique Aulon, & Caulon est appellatus, Maronis & Flacci præconio decaptatus. Ait enim libro 3. Æneid. Caulonisque arces. Hic vero secundo Car. libro: Et amicus Aulon Fertilis Baccho minimum Falernis invidet uvis. Ille te mecum locus, & beatae postulant arces: Ibi tu calentem debita sparges lacryma favillam Vatis amici. Et Martialis lib. 13. Nobilis & lanis, & felix vitibus Aulon, det preciosa tibi velleta, vina mihi. Servius autem in Virgi-

lium, Horatium in Caulon scripsisse dicit. Sed & Aulon & Caulon dici potest. Opinandum est hic Horatium villam habuisse. Hanc & Rhegium diripuit infida & scelerata Campana legio, quam Romani Rhegium, & in hanc urbem præsidium miserant Pyrrhy bello, ut alibi diximus. De hac urbe Pausanias in Eliacis ait: Caulonia, quam Auloniam Hecataeus appellavit propterea, quia iuxta vallena sit, inde Achaorum colonia. Cuius etiam colonus fuit Typhon Aeginensis. Hæc direpta fuit a Campanis Romanorum militibus, qui in præsidio erant, eo tempore, quo Pyrrhus cum Tarentinis adversus Romanos bellum confecerunt. Et Arist. Pol. libro secundo: Quo tempore ea in regione Italia, quæ tunc Magna Græcia appellabatur, cæcus Pythagoreorum ob clandestinam coniurationem concrematus fuit, magna rerum publicarum mutatio facta, utpotè principibus uniuscuiusque civitatis temere interfectis, accidit ea loca, easque urbes maximis cadibus seditionibusque vexari. Quocirca varia ad eos undecumque legationes componendarum rerum gratia confluxere. At illi cæteris posthabitis, Acheorum dumtaxat fidei res suas commiserunt. Quin etiam non multo interiecto tempore omnino instituta illorum imitari, atque eam Rempublicam effingere decreverunt. Siquidem Crotoniatæ, Sibaritæ, Cauloniatæ compositis inter se unanimiter rebus, primo Omenii Iovis templum publice constituerunt, ubi & conciones fieri, & cum populo agi possit. Præterea acceptis ab Achæis institutis & legibus, iis dumtaxat uti, suamque Rempublicam componere volebant: sed a Dionysio Syracusanorum tyranno, & vagantibus per id tempus circum ea loca Gallis, desistere ab incepto coacti sunt. Cauloniæ materia ad fabricandas naves idonea, quæ Atheniensibus præparata erat, a Syracusanis concremata est, ut ait Thucydides lib. 7. Quo tempore Dion Syracusanus patriam in libertatem vindicare simulabat, arma adversus Dionysium suscipiens. Dionysius ipse ad Cauloniam agebat, ut Diodorus Siculus in Philippo tradit. Ex hac urbe fuere, ut Iamblicus ait, Callibratus, Drymon, & Dicon philosophi Pythagoræ discipuli. Dicon autem Callibrati Filius, ait Pausanias in Eliacis, quinque in Pythicis ludis cursu victorias reportavit, tres autem ab Isthmicis, quatuor à Nemeis, Olympicam unam dum esset puer inter pueros, duas alias inter viros, sibi que tot statuas extant in Olympia, quæ victoria. Hic se Cauloniatam, ut erat, dicebat: postea vero propter pecunias, quas a Syracusanis accepit, Syracusanum. Signabant Cauloniatae in nummo cervum cum vase, & ex altera facie, Cresum Cauloniatam manu olivæ ramum habentem, qui cum cervum fugaret in fluvium cadens suffocatus est, inscriptione Græca Καυλωνιατῶν. Fiunt Cauloniæ vina bonitate mirifica, item olea & mella clara, & caseus & hippaces laudatissimi, & figlina opera non vulgaria. Fit gossipium, & sesama, nascuntur cappares, provenit terebinthus, nascitur gypsum, magnesia lapis, rubrica fabrilis, item sal nativum, plumbum & aurum. Extant & sylvæ ad domorum tigna & ad navigiorum fabricam aptæ, item sylvæ glandiferae.

hiferæ & castaneta porcis alendis, & pabu-
lis opportuna. Fiunt venationes uberes a-
prorum, cervorum, & aliorum sylvestrium
animalium. Sunt & testudines & erinacei.
In fano divi Hilarionis brachium ejus præ-
servatur. Ioannes Baptista Carafa hujus op-
pidi regulus, ob plurima in oppidanos pa-
trata scelera, Neapoli capitali sententia da-
mnatus obtruncatus fuit. A Caulonia ad qua-
tuor lapides Pacanica oppidum existit edito
loco, quasi panaca idest, salutaris, quod Pa-
canitum flumen navigabile & pisculentum
adlabitur, distat a freto m.p. quinque. Fit
Xylon & sesama, nascuntur cappares, nasci-
tur hematites. Inde est *Monasteracum* tenue
castellum inter Stilarum & Assam fluvios
millario a mari semotum, Pacanica m.p. quin-
que. Hic etiam caseus probatissimus fit,
& lina clara, fit & gossipium & sesama, na-
suntur cappares. Supra est *Stylum* op-
pidum nobile cum annuo emporio edito
loco super saxum a stylo, hoc est colu-
mna dictum, quod stylarum flumen adla-
bitur, a quo oppidum nomen sumpsit. Cui
mons saxeus imminet cellus, distat a freto
m.p. quinque, *Consulnum* olim dictum, cu-
jus meminit Mela, itemque Plinius, qui il-
lud in hoc Locrensi sinu ponunt inter Co-
cynthum & Zephyrium promontoria. In qua-
dam scriptura Græca, quæ est in monasterio
D. Mariæ è pelaca scriptum est, *Stylum* se-
dem episcopalem fuisse, & eam Scyllatico
adiunctam. In hoc agro fit gossipium & se-
sama, fiunt & lina clara. Nascuntur cap-
pares, provenit Crocus, & siliqua silvestris,
& terebinthus, nascuntur & herbæ medici-
nales, ut panax trigena, aristolochia, cen-
taurum, chamæleon, daucus, sticas, ci-
stus, hipocistus, turbit, peucedanum, pyre-
trum, hypericon, chamætreos, ameos, cy-
perus, staphysagria & aliæ multæ. Nascitur
æ, & chalcanthum, rubrica fabrilis, & la-
pis ophites optimus ejus generis, quo co-
lumnæ, quæ in Romano pantheon extant.
Nascitur argentum, & ferrum tribus locis,
constatur & nunc hic ferrum. Non longe ab
oppido Ioannis Abbatis divi Basilij monachi
cognomine terebinti, idest messoris, templum ex-
istit, ubi ipsius corpus quiescit, qui beati
Nili coævus & amicus fuit, de quo alibi
facti somus, ejus festum agitur sexto Kal. Mar-
tias. Hic etiam & beatorum Bartolomæi &
Nicolai divi Basilij monachorum corpora ia-
cere dicuntur. In hoc agro pagi sunt *Pa-
titanum*, ubi aurum & argentum & cyaneus
color nascitur, sunt & ferrifodinæ: *Came-
num* ubi tubera nascuntur: *Stenianum*, ubi
lapis molaris frumentarius & olearius nasci-
tur. *Reatium* oppido par, & *Virdicallis*
Guilelmo Syrleto nobilis. Hic Latinis, Græ-
cis & Hebraicis literis, divinæque scripturæ
scientia apprime eruditus est, & a Pio Rom.
Pont. hujus nominis quarto S. R. E. Cardi-
nalem ordini est additus. Inde est *Cocyn-
thum* promontorium Locrensem sinum effi-
ciens. Quod, ait Plinius, *longissimum Italiae
promontorium esse aliqui existimant*. Id, ait
Polybius libro secundo, *unus est Italiae an-
gulus meridianam plagam spectans Ionium, a
Siculum dividit mare*. A freto enim hucuf-

que, Siculum mare dicitur, a Cocyntho ve-
ro usque Hydruntum Ionium mare nuncu-
patur, inde Adriaticum. *Hydruntum*, ait
Plinius, *ad discrimen Ionii & Adriatici ma-
ris*. Distat Cocynthum a Zephyrio promon-
torio m. p. circiter L. A Cocyntho rursus
Scyllaticus sinus incipit, & *Lacinio* promon-
torio terminatur. Ovidius Met. lib. XV. in na-
vigazione Æsculapij meminit Lacinij & Scyl-
lacei, inde Cocynthi & Zephyrii promonto-
riorum, & Amphissia & Cauloniae, & Nari-
tia, idest, Locri; licet metri causa locorum
ordinem minime servet. Ait enim, de Æscu-
lapij loquens:

*Italiam tenuit, præterque Lacinia templa
Nobilitata dea, Scyllacejaque littora fertur.
Linqvit Iapigiam, levibusque Amphissia remis
Saxa fugit, dextra prærupta Cocynthia parte,
Zephyriumque legit, Cauloniamque, Naritiamque
Evincitque fretum, Siculique angusta Pelori.*

Iam vero ostendimus inter Lacinium tem-
plum & Scillaceum tria Iapigum promonto-
ria esse. Sed quidam codices depravatos ac-
cipientes, magis depravant. Sunt enim qui
pro Scyllacia legunt Scyllea, cum Scylleum
post Euripum contra Pelorum sit; pro Am-
phissia legunt Amphrissia, cum Amphrysus
fluvius sit in Thessalia; pro Cocynthia le-
gunt Ceraunia, cum Cerauni montes sint
in Epiro; pro Zephyrio nescio quod Rome-
chium somniant. Non animadvertentes quod
Ovidius Æsculapium ex Epidauo Romam
navigantem Italiam attigisse navigio aperte
scribat. Et nunc orientalis Calabriae oræ
loca, per quæ erat Æsculapius transiturus
describit, inde reliqua Romam usque non
Epiri, aut alterius alicujus regionis. *Levibus*,
inquit, *remis fugit, saxa Amphissia*: nam
contra Amphissia saxa sunt, inter quæ & ur-
bem navigat, aut levibus remis quod ma-
re illud, ut dixi saxosum sit, post Cocyn-
thum promontorium ad sextum lapidem Cha-
terena oppidum offertur edito loco, distat
a mari m.p. quatuor. In hoc agro sal fossile
nascitur, & rubrica fabrilis, nascuntur &
cappares, provenit terebinthus, fit gossi-
pium & sesama, fiunt olea, & mella nobi-
lia, oritur cistus, & hipocistus, & aliæ no-
biles herbæ. Hic panni fiunt ex lana colo-
ria, nigri coloris haud ignobiles: fiunt e-
nim multis modis, ex stamine serico, vel
gossipino, vel lineo, & subtegmine laneo.
Item panni gossipini tenues, quibus mulie-
res peplis utuntur. Inde *Badolatum* oppi-
dum sese offert edito loco a *Badoua* verbo
Græco, quod diligo significat, quod is lo-
cus dilectione dignus sit. Secundum oppi-
dum Bruda fluvius labitur, abest a *Cathe-
rena* m.p. tribus, a mari duobus. In hoc a-
gro gossipium & sesama fiunt, item vina
olea & mella, & serica insignia, provenit
terebinthus. Fiunt hic & gossipini panni
quales Chatarenæ. Sunt in hoc agro pagi
Andreas & *Isca*. Non procul ab oppido Ca-
lipparus amnis navigabilis fluit. Inde Ala-
ca fluvius alter labitur. Dehinc *Satrianum*
oppidum occurrit edito loco, *Cacinum* olim
dictum, distans a freto m.p. quatuor, a Bado-
R lato

lato decem, quod Cæcinos amnis navigabilis adlabitur. De Cæcino oppido meminit Mela, qui ipsum in Scyllatico sinu ponit: de Cæcino fluvio meminit Plinius: qui in hoc sinu, inquit, amnes navigabiles sunt Cæcinos, Crotalus, Semiris, Arocha, Targines, Item Stephanus, Cæcinum, inquit, oppidum & fluvius: meminit & Thucydides libro 3, ubi ait: Laches & Athenienses egressi navibus nonnulla in loca Locridis iuxta Cæcinum amnem. Locrenses ad arcendam vim occurrentes, cum Proxeno Capatonis filio circum trecentos caperant, detractisque armis abierunt. Ad Cæcinum amnem, ait Pausanias, Euthymus apparere desit. Hic mel optimum fit, fit & gossipium & sesama, nascitur terebinthus, & gypsum e terra foditur. In hac orientali Calabriae ora, ut semel atque iterum ac tertio dixi, passim & ubertim provenit terebinthus, & vitex, & tamarix, & oleander, & lentiscus. Sunt in hoc agro pagi Sestum, & Daulum, quod pingue sonat. Post Cæcinum Galeatum vicus est. Inde Petritium castellum, salubri loco situm cum vino & melle optimis, abest a marim. p. tribus. Hic etiam terebinthus provenit. Non longe est Claravallis castellum alterum cum linis optimis non cedentibus Alexandrinis. Inde est Suberatum castellum supra mare paulum edito loco, quod Beltrana fluvius præterfluit, abest a Cæcino m.p. quatuor, in æde divæ Mariæ beati Francisci Sapanensis corpus quiescit, Sunt in hoc agro pagi Argutum, & Cardinalum cum linis optimis, qualia sunt Claravalli, fit & caseus optimus, extant & horti nemorosi citræorum, limonium, & malorum apæorum, Inde est Montipaonum tenue oppidum, distat a Suberato m.p. duobus, a freto miliario. Hic iuxta Melitæum frontem quercus est nunquam folia dimittens, Exinde est Scyllaceum civitas nobilis & vetustissima sedes episcopalis edito ac natura munito loco sita, undique rupibus vallata, inter duos amnes, qui subtus urbem in unum coeunt, abest a freto m.p. tribus ab Auxoniis, aut ab Oenotriis condita, & inde ab Atheniensibus colonia deducta: Quandoquidem, ut sæpe dictum est, Auxonii in utraque Calabriae ora multas condidere urbes, inde Oenotrii ea potiti, urbes crebras & parvas construxerunt. Postea Athenienses, & Phocenses, & Philoctetes, & Idomeneus complura oppida in Calabria aut ædificaverunt, aut colonias deduxerunt. De hac autem urbe ita Strabo scribit: Scyllaceum Atheniensium colonia, qui Mnesthei comites fuerunt. Hoc tempore Scyllaceum vocatur. Tenentibus autem Crotoniatis, Dionysius Locris terminum statuit. Ab urbeq; sinus ipse Scyllaticus nomē accepit; qui ad Hipponiatem sinum isthmum, quem diximus efficit. Conatus est autem Dionysius isthmum illum mœnibus munire, in ea expeditione, quam contra Lucanos suscepit, Verbo quidem ut intra isthmum habitantes redderet adversus barbaros tutiores; re autem vera, ut communem Græcorum invicem concordiam dissolveret, & securius interiores suo subderet imperio. Verum exteriores incursione facta

vetuerunt. Mnestheus autem, cuius comites hanc urbem coloniam deduxerunt rex fuit Atheniensium electus, Theseoq; successus; qui illum in expeditionem Græcorum est profectus, ut Plutarchus in Theseo scribit, Plinius etiam ait; Sinus & Scyllaceum, quem occurrens Terineus sinus peninsulam efficit, & in eo portus, qui vocatur castra Annibalis nusquam angustiore Italia, XX. m. pass. latitudo est. Id etiam Strabo & Aristoteles asserunt. Fuit Scyllacium Romanorum colonia, ut C. Velleius Paterculus lib. primo scribit. De nobilitate Scyllatici agri Athalaricus rex nepos ex filia Theodorici ad Severum scribit. Ex hac urbe fuit Cassiodorus vir & doctrina & sanctitate perspicuus, ut mox ex epistolis eius liquebit, qui, præter cætera, se huius urbis patriotam appellat. Item Theodoricus rex in Epistola quæ est ad Cassiodorum clarè ostendit, ipsum fuisse Calabrum, in qua eius virtutes scribit & laudes. Cui postquam Siciliam insulam gubernandam attribuit, Brettiam i. Calabriam genitalem solum, regendam tribuit, Libuit hic regis epistolam inpectere, quæ hæc est: Cassiodoro viro illustri atque Patrio Theodoricus rex. Quamvis proprio fruantur honore quod est natura laudabile, nec desunt probata conscientia fasces, cum generant animo dignitates. Omnia siquidem bona suis sunt iuncta cum fructibus; nec credi potest virtus, quæ sequatur a premio tamen iudicii nostri culmen excelsum est, quoniam qui a nobis provehitur, præcipuis plenus meritis extimatur. Nam si aquabilis credendus est, quem justus elegerit, si temperantia præditus, quem moderatus asciivit, omnium profecto capax potest esse meritorum, qui iudicem cunctorum meruit habere virtutum. Quid enim majus queritur, quam ibi invenisse laudum testimonia, ubi gratificatio non potest esse suspecta? Regnantis quippe sententia iudicium de solis actibus sumit, nec blandiri dignatur animus domini potestate munitus. Repetantur certe quæ te nostris sensibus infuderunt, ut laboris tui fructum capias, ut nostris animis singula suaviter inhæsisse cognoscas. In ipso quippe imperii nostri devotus exordium, cum adhuc fluctuantibus rebus provinciarum corda vagarentur, & negligi rudem dominum novitas ipsa pateretur, singulorum suspicantium mentes ab obstinatione præcipiti deviasse, clamor removing illis, nobis necessitatem subtrahens ultionis. Egit salubris persuasio, quod vehemens non poterat emendare districtio. Lucratu es damna provincia, qua meruit sub devotione nescire. Ubi sub præcincto Marte civilia jura custodiens, publica privataque commoda inavarus arbiter extimabas, Et proprio censu neglecto sine invidia lucri, morum divitias retulisti, excludens vel querelis adiutum vel derogationibus locum; Et unde vix solet reportari patientia silentium, voces tibi militavere laudantium. Novimus enim testantem Rullio, Siculorum natura quam sit facilis ad querelas, ut solita consuetudine possint iudices etiam de suspicionibus accusare. Sed nos eorum præconiorum sine contenti, Lucania & Brettiorum tibi dedimus mores regendos, ne bonum quod peregrina provincia meruisset, genti

italis soli fortuna nesciret. At tu consuetu-
dine devotiones impendens eo nos obligasti mu-
nere, quo tibi putabamus omnia reddidisse.
Inde ampliando debitum, unde credi poterat
absolutum, egisti te per cuncta iudicem totius
erroris expersem, nec invidia quenquam de-
primens, nec gratia blandientem sublimans.
Quod cum ubique sit arduum, tamen sit in
patria gloriosum, ubi necesse est, aut gratiam
parentela provocet, aut odium longa conten-
tiones exasperent. Oblectat igitur adus præse-
ntia recolere totius Italiae notissimum bonum,
ubi cuncta provida ordinatione disponens, osten-
disti quam leve sit stipendia sub iudicis inte-
gritate deprehendere. Nullus graviter intulit,
quod sub æquitate persolvit. Quia quicquid
ex ordine tribuitur, dispendium non puta-
tur. Fruere nunc bonis tuis, & utilitatem
propriam, quam respectu publico contempsisti,
recipe duplicatam. Hæc est enim vitæ glorio-
sa commoditas dominos esse testes, cives ha-
bere laudantes. His ergo tot amplissimis lau-
dibus incitasti Patriatus tibi apicem iusta re-
muneratione conferimus, ut quod aliis est præ-
mium, tibi sit retributio meritorum multa
summa, vir felicitate laudabili: qui ad hanc
vocem dominantis animos impulisti, ut bono-
rum tuorum potius fateremur esse, quod cre-
dimus. Sed hæc divino perpetrata auxilio,
ut cum hac proremuneratione tribuimus, ad
meliora iterum tuis meritis exigamur. Iple
vero Cassiodorus libro 12. in epistola ad Ma-
ximum præpositum de laude Scyllacei patriæ
suæ, & ruris sui scribens, sic ait: Scyl-
laceum prius urbium Brettiorum, quam
Troia destructor Ulysses creditur condidisse,
irrationabiliter dicitur præsumendum nimie-
tate vexari, quod vobis præsentibus non
oportuisset assumi: quia læsiones eius cogimur
plus dolere dum patriotica nos probetur aff-
ctione contingere. Civitas supra finem Adria-
ticum constituta in modum botrionis pendet
in collibus, non quod difficili ascensione tur-
gescat, sed voluptuose campos virentes, &
carulea maris terga respiciat. Hæc nascentem
solem ab ipsis cunabulis intuetur, ibi ventura
dies non præmittit auroram, sed mox ut ori-
ri cæperit lampadem suam vibrans fulgor osten-
dit. Gaudentem respicit Phœbum, propria illic
luminis claritate resplendet, ut ipsa magis
solis putetur esse patria, Rhodiopinione supra-
ta, fruitur luce perspicua. Aeris quoque tem-
perature dotata, apricas hyemes, refrigerata
sentit æstates, & sine aliquo morore
transigitur, ubi insecta tempora non timeantur.
Hinc & homo sensu liberior est, quia tempe-
ries cuncta moderatur. Patria siquidem fervens
leves efficit, & acutos frigida tardos, & sub-
dolos, sola temperata est, quæ mores homi-
num sua qualitate componit. Hinc est quod
antiqui Athenas sedem sapientum esse dixe-
runt, quæ aeris puritate peruncta lucidissimos
sensus ad contemplativam partem felici largi-
tate præparavit. Nunquid n. tale est corpori
aquas cænosas forbere, quale perspicuitatem
lucidissimi fontis haurire? sic animæ vigor
operatur, dum spiritu graviore comprimitur.
Subiacemus n. necessario talib. rebus, quando
nubilo tristes efficimur, & iterum naturaliter
ad serena gaudemus: quia cælestis animæ sub-

stantia ad insecta quæq; & purissima latetur.
Fruitur marinis quoque copiosa deliciis, dum
possidet vicina, quæ nos fecimus, claustra
Neptunia, Ad pedem siquidem Moscii montis
saxorum visceribus, excavatis, fluenta Nerei
gurgitis decenter immisimus, ubi agmen pi-
scium sub libera captivitate ludentium & de-
lectatione reficit animos, & admiratione mul-
cet obtutus. Currunt avidi ad manus homi-
num, & antequam cibi fiant, escas expetunt.
Pascit homo delicias suas, & dum habet in-
potestatem, quod capiat, frequenter evenit,
ut repletus omnia derelinquat. Spectaculum
quoque pulchrè admirandum non admittitur in
civitate sedentibus. Cernuntur affatim co-
piosa vindemia, arearum pinguis tritura con-
spicitur, olivarum quoque virentium vultus
aperitur. Non eget aliquis agrorum aman-
tate, cui datum est de urbe cuncta conspice-
re. Hanc quia modo non habet muros civita-
tem, credis ruralem, villam iudicare possis ur-
banam, inter utrumque posita copiosa nascitur
Claude ditata, Hanc dum frequenter invisere
desiderant commeantes, dum tædia laboris re-
fugere cupiunt, amenitate civitatis in para-
veredorum & annonarum præbitione propriis
cives fatigantur expensis. Quapropter ne la-
dat urbem amœnitas sua, aut res præconii
fiat causa dispendii, paraveredorum, & anno-
narum præbitionem secundum eversiones con-
cessas, in assem publicam constituimus impo-
tari, Pulveratica quoq; iudicis funditus am-
putantes, trium tantum etiam dierum præ-
sulibus annonas præberi, secundum vetera con-
stituta decernimus, suis expensis facta tardita-
te vectura, Leges enim administrantes, reme-
dio non oneri esse voluerunt. Quæ de re æqui-
tatis intuitu civitas vestra relevare iudicia-
rium est, quod tibi referimus, non remissum.
Vive juvante Deo iusticia sæculi, & securita-
tis gaudio singulari. Alii dicant insulas, ego
vero habitationes tuas appellarem potius for-
tunatas, Civitas vestra, & habitationes tuas
dicit, quia Maximus, ad quem scribit, Scyl-
laticæ regionis præpositus erat, & Scyllacei
residebat. Et libro eodem ad Anastasium
Cancellarium Lucaniæ & Brettiorum præpo-
situm de caseo & vino Brettiano, & præler-
tim Scyllatico vino loquens, ait: Cum apud
rerum dominum solemnî more pranderemus,
& diversæ provincia de suis deliciis lauda-
rentur, ad vina Brettiorum & Scyllatica ei
suavitate currente, ut assolet, sermone per-
volutum est. Quod herbarum beneficio tanta ibi
naturæ iucunditate conficitur, ut non credas
desse mellis gustum, quem nulla conspicis qua-
litate permixtum, Manet illic leviter provo-
catum lac uberibus fistulosis, & quasi in alios
ventres naturæ ubertate collectum, non gut-
tis impluit, sed quibusdam repentinis torren-
tibus influescit. Redolet suavis & varius odor
herbarum, naribus agnoscitur pecudum pastus,
qui flagrans virtute diversa, thuris sentitur
inspirare similia. Huic tanta pinguedo socia-
tur, ut arbitreris simul decurrere Palladium
liquorem, nisi quod ab illa prasina viriditate
niveo candere discernitur. Tunc cadis late
patentibus copia illa mirabilis læto nimium
pastore suscepta cum admixtione coaguli in
callosam cæperit teneritudinem condurari, ad
pul-

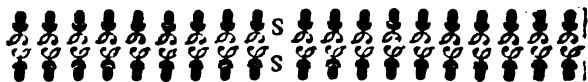
pulcherrimam orbem forma perducitur, quæ sub terraneis horreis aliquantulum congregata diuturnam casei facit esse substantiam. Hæc quanto eius superimpositum navigiis destinabis, ut desideriiis regalibus parvo munere satis fecisse videamur? Vinum quoque, quod laudare cupiens Palmatianum nominavit antiquitas, nos stipsum à spiritu, sed gratum suavitatem perquirere. Nam licet inter vina Brettia videatur extremum, factum est tamen penè generali opinione præcipuum. Ibi n. reperitur & Gazaro par, & Sabino simile, & magis odoribus singulare. Sed quia illud famam sibi nobilissimam vendicavit: Hoc & in suo genere nimis elegans perquiratur, ne prudentia majorum aliquid appellasse videatur improprium. Est n. suavi pinguedine mollior crassum, vivacitate firmissimum, nare violentum, candore quoque perspicuum. Quod ita redolet ore ructatum, ut merito illi à palma nomen videatur impositum. Viscera defecta constringit, vulnera madida desiccant, lapsus reficit pectus, & quod vix valet implere potus arte compositus, hic naturaliter præstat infectus. Sed provide, ut supradictas species exactas debeas destinare, quia falli non possumus, qui hoc patriotica veritate retinemus. Ad præsens enim de cellariis nostris quæ desiderabantur obtulimus, tu autem tuo periculo dissimilia facis, quorum jam indicia tenere posse cognoscis. Item de admirabili cujusdam fontis natura agri Scyllatici, qui Arethusa dicebatur, ad Severum præpositum scribens libro octavo, ita dicit: Cum Nisandus vir sublimis pro causis suis ad comitatum sacratissimum festinaret, itineris longinquitate confectus, animalia fessa reparare contendens ad fontem Arethusa in Scyllatico territorio constituta elegit ponere mansionem. Eo quod ipsa loca & pasturarum ubertate fecunda sint, & inundatione aquarum pulchrescant. Est enim, ut dicitur, sub pede collium supra maris arenam fertilis campus. Ubi fons vastus egrediens cannis in coronâ speciem cingentibus riparum suarum ora contexit, amœnus admodum, & arundineis umbris, & aquarum ipsarum virtute mirabilis. Nam cum ibi tacitus homo & studiosè silentiosus advenit, aquas fontis irrigui repperit sic quietas, ut in morem stagni non tam currere, quam stare videantur. At ubi concrepans tussis emissa fuerit, aut sermo clavior fortasse sonuerit, nescio qua vi aquæ ibidem concitata profiliunt. Os illius gurgitis ebullire videas graviter excitatum, ut putes aliquam rigentem succensa ollâ suscepisse fervorem. Silentii homini tacitè, loquenti strepitu & fragore respondens, ut stupeas sic subito perturbatam, quam nullus tactus exagitat. En nova vis, inaudita proprietates, aquas voce hominum commoveri. Et quasi appellata respondeant, ita hominum sermonibus provocata nescio quid immurmurant. Credas ibi aliquod animal prostratum somno quiescere, quod excitatum magno strepitu tibi respondeat. Arethusa n. fons multitis locis esse fertur, diciturque ab irrigando. Fuit Cassiodorus in secularibus disciplinis, omnium suæ sæculi facile eruditissimus. Sed sæculi honoribus contemptis divi Benedicti monachus factus divinarum scripturarum

*scientia atque etiam sanctitate effulsit. Fuit Abbas Cœnobii, quod est Ravennæ; scripsit epistolarum libros 28. Historiam tripartitam in libros duodecim, in epistolas Catholicas libros septem: in Actus Apostolorum librum unum: Institutionem secularium literarum libros novem: Institutionem divinarum lectionum libros duos: de ratione animæ librum unum: In Cant. Canticorum librum unum: Memoriale scripturarum lib. unum: Complexiones in Apocal. lib. unum. Sacerdotem prænominatum lib. unum: in totum psalterium lib. unum, ubi psalmorum occulta præcipuè potentissime referavit. Catalogum Consulium Romanorum lib. unum: de etymologiis lib. unum: de orthographia lib. unum: de schematibus & tropis lib. unum. Claruit temporibus Iustini senioris usque ad imperii Iustini junioris finem. Obiit annum agens XCVI. à Christo nato DI. XXV. Functus est autem Romæ magnis ac summis honoribus ac magistratibus: nam fuit Senator & Quæstor, & Consul, & magister officii, & præpositus officiorum Theodorici & Alarici regum, & totius Italiæ præfectus. Est Scyllatica Ecclesia vetustissima. Zacharias episcopus Scyllaticus interfuit Synodo Romanæ sub Vigilio Papa, & Paulus episcopus Scyllaticus interfuit Synodo Constantinopolitaneæ sextæ sub Agathone Papa, & Gaudentius episcopus Scyllaticus interfuit Synodo Romanæ sub Hilario Papa. In ead. Episcopali divi Agathii corpus quiescit, aservantur & fructula dominicæ crucis, & crinium Beatæ Mariæ Virg. & Mariæ Magd. & Beatorum Apostolorum Matthæi & Bartholomæi. In calamitate illa, quam universa Calabria & Lucania ab Agarenis, & Cretenlib., Mauris & Carthaginienlibus perpelæ sunt, Rhegium ob Archiepiscopi sanctitatem, & Scyllaceum quod tuto ac munito loco est, nil adversi tulerunt. Credebatur hic nobile emporium annuatim. Fiunt figlina opera insignia, utpote patinæ, lances, disci, & alia id genus. Fiunt & vina, olea, mella, & linea optima, sunt aurifodinæ & argentifodinæ; nascitur marmor. Effoditur gypsum trigenum, specularè, & marmorosum, & alabastrinæ simile, sive ut quibusdam placet, alumen scissile. Fit gossipium, & sesama, & oriza cum libet, sit & triticum laudatissimum, provenit therebinthus, vitex, tamarix, & oleander. Sunt in hoc agro pagi *Stalarum*, à Italizo stillo, & mons live promontorium eodem nomine *Niscius* olim dictus, in ima parte cujus secus littus Cassiodori villa fuit. Hic tubera producuntur, & asparagi sponte omnibus mensibus anni intyborum campestrium simbriæ dulces sunt. In templo hujus pagi est corpus beati Gorgonij. *Montaurum*, ubi divi Pantaleonis fructa quædam aservantur. *Gasparina*, *Vitum* cum linis optimis minimum invidentibus Alexandrinis. Hic sanctorum Viri, Modesti, & Crescentiæ corpora iacere dicuntur. *Lucedanum*, *Olivadum*, *Centracum*, *Palermaitum*, ubi effoditur marmor, *Hepa*, *Amaronum*, *Florum*, & *Borgia*; sunt & in Scyllatico agro castaneta mortalium usui & porcis alendis opportuna. It-*

tus

tus est *Gemilianum* oppidum, quod Crotalus amnis præterfluit, abest a Scyllaceo m. p. novem, a freto duodecim. Oppidani ligneis vasis conficiendis navant operam. In hoc agro chalcanthum nascitur, & cos olearia oleo trahens aciem. Ex hoc oppido fuit Tiberius Rosellus philosophus Augustini Niphæ auditor. Qui Neapoli post præceptorum suum primum locum inter philosophos obtinebat. Salerni plures annos philosophiam publicè est professus. Inde Africæ visendæ impatiens eam adiit, ubi a suo mancipio sopore sepultus interfectus est. Viget modo Joannes Crystostomus divi Benedicti Monachus spectatæ vitæ vir Latina & Græca lingua impensè eruditus Archiepiscopus Dyrrhachinus m. p. octo ab oppido divæ Mariæ a Coratio cognomine templum extat Cisterciensium monachorum cœnobium ubi multorum sanctorum frusta asservantur. Ad secundum lapidem a Gemiliano *Tyrium* oppidum est vetustissimum edito loco situm, distat a freto m. p. duodecim, a Scyllaceo novem. Fuit ab Atheniensibus aut conditum, aut deducta colonia, Hierone ductore, circiter Olymp. septuagesimam, ut Plutarchus in Nicia tradit. Ubi sic ait: *Hieron colonia, quam Athenienses in Italiam miserunt, ductor constitutus fuit, & Tyriorum civitatem edificavit.* Licet quidam Thuriorum legant. Sed porro allucinantur; nam Thurium coloniam deduxit Pericles, quo cum sene Nicias juvenis præturam gessit. Hic caseus laudatissimus fit. Extat mons sublimis nobilibus herbis medicinalibus refertus, sunt enim Apennini juga. In hoc agro vicus est *Sitigianum*, nec longe *Marcionaria* vicus alter. Inde fretum redeunt *Arocha* castellum occurrit, quod Crotalus fluvius adlabitur. Ex hoc castello fuit Agathius Guidacerius presbiter integræ vitæ vir Latina, Græca, & Hebraica lingua apprime eruditus. Romæ Hebraicas literas publicè docuit Leone & Clemente Pont. Inde bibliotheca quam multo studio sibi comparaverat amissa, ea in direptione, quæ per Carolum Borbonium facta est, Parisios adiit, ibi plures annos easdem literas publicè est professus. Edidit rudimenta Grammaticæ Hebraicæ linguæ. Scripsit ad Clementem septimum super cantica, & super aliquot psalmos, & in Daniele. Migravit è vita Parisiis Pauli tertij Pont. anno octavo, ætatis suæ anno sexagesimoquinto. Exinde est *Chirifarcum* castellum cum oleo optimo, cuius ager frumenti & aliarum frugum ferax est, & pabulis, necnon phasianorum, exterinarum, & coturnicum aucupio commodus: nascitur reoponticum. Secus littus a Scyllaceo m. p. sex cujusdam oppidi vestigia visuntur, quod a Cretensibus, Mauris, & Carthaginensibus excisum fuit. Iuxta locum hunc Crotalus amnis navigabilis in mare defluit, cuius, ut dixi, meminit Plinius, qui olim Crotoniensem agrum a Locrensi dissepcebat, nam antea illum Cæcinos dissternabat. Siquidem Scyllaceum Crotoniensium erat, ut dudum ex Strabone ostendi. Qui & alibi ait: post Scyllaceum Crotonitarum fines sunt; sed Dionysius Tyrannus

illud Crotoniatis adimens Locrensi iuris fecit. Tota nempe ora hæc a Cæcino prius ut dixi, inde a Crotalo amni usque ad Hyliam, nunc Triontum flumen sub Crotoniensium ditione erat: ab Hylia vero usque ad Acalandrum flumen Thuriorum.

LIBER Q U A R T V S

Post Crotalum flumen *Catazanum* civitas nobilis extat inter Crotalum ipsum, & Allium amnes edito, salubrique situ locata, loci natura & inde manu munita; distat a freto m. p. sex, a Scyllaceo duodecim, est sedes episcopalis. Novum opus. Fuit autem a Fagitio Nicephori Imperatoris in Italia procuratore conditum, post vastitatem eam, quam universa Calabria, Lucania, & Apulia perpeffa est. Condidit etiam Fagitius Cipse in hac vrbe Ecclesiam in honorem Michaelis Archangeli, quam Stephanus Archiepiscopus Rheginus consecravit. Dicitur est autem Catazanum a *Cathao* verbo Græco, quod significat sedeo, quodd hoc condendæ urbis loco delecto, hic confederint. Vel a *cata* idest super, & *Zao* hoc est vivo, & oros idest mons, quod super hunc montem, aeris temperie cœlique amœnitate præstantem, condita sit urbs. Vnde *Catazarum* esset appellanda. Quæ adeo coaluit, ut hac tempestate inter primas Calabriæ urbes annumeretur. Hic omnis generis, & versicolores sericei panni, & ii optimi texuntur, quibus conficiendis textores adsunt plurimi, telariaque plurima in ea sunt. In æde Episcopali, beati Vitaliani membra aliquot, & beati Teodori brachium asservantur. Nuper excessit è vita Joannes Jacobus Parisius huius urbis civis philosophus. Qui Patavij, & inde Romæ plures annos philosophiam publicè est professus. Scripsit super primam philosophiam, & super animam Arist. & alia. In hoc agro vina clara fiunt, gypsum speculari, & color cyaneus, provenit terebinthus, & vitex, & oleander, fit gossipium, & sesama, & oriza. Inde est *Taberna* civitas nobilis iuxta Silam Sylvam (hic n. incipit Sila) *Trischene* urbis reliquiæ, quam Allium flumen torrentinis, & anguillis uber adlabitur. Abest a Catazaro m. p. octo, a freto quatuordecim. Fuit autem Trischene civitas nobilis, & magna ac populosa muris & turribus cincta inter Crotalum, & Semirim amnes non longe à freto. Quæ cum a Cretensium, Maurorum, & Carthaginensium exercitu graviter obsideretur, cives se diu viriliter tutati sunt, sed longa obsidione & insidiis expugnata tandem fuit & direpta. Fuit & sedes Episcopalis antiquissima, nimirum Lucius episcopus Trium tabernarum interfuit Synodo Romanæ sub Hilario Papa. Et Decius Episcopus Tabernarum interfuit Synodo Romanæ sub Felice Papa. Hæc sedes, ut in codice Vaticano scriptum est, ad sanctam Romanam sedem pertinebat. In monasterio D. Mariæ è Pelaca epistola extat Gregorij Pa-

pæ ad episcopum Ioannem Scyllaticum, qua ei Tabernensem episcopalem ecclesiam regendam committit. Extat & epistola Callisti Papæ ad populum Tabernensem, qua Ioannem episcopum Tabernensem consecrasse scribit. Gregorius Papa hanc ecclesiam ob civitatis vastationem Ioanni archiepiscopo Rhegino commendat, Ecclesiæque suæ unit. Dista autem fuit *Trischene*, idest tres tabernæ sive tria tabernacula, quod cum ibi tres principales Ecclesiæ essent, episcopus urbis in eis alternatim principalibus festis diebus divina facere consueverat. Cæterum post vastitatem illam Nicephorus Græcorum Imperator Gorgolanum in Calabriam misit, ut urbes dirutas refarciret, aut aliò eas transferret, Terina, & Taurianum & Arocha, & Trischene in novas sedes translatae sunt, reliquæ eisdem in locis refarcitæ. Restituitq; eis Gorgolanus episcopales cathedras. Trium tabernarum Ecclesiam Stephanus archiepiscopus Rheginus consecravit. In templo Minoritarum beati Matthæi Mesurgacensis corpus quiescit. Tabernenses mortuo episcopo Nicolaum Maricum in suum episcopum delegerunt. Incolæ plurimum Latinam linguam usurpant, liberalibusque disciplinis, & iuri civili navant operam, atque ob gratam cœli temperiem præclara ingenia gignuntur. Affluit & urbs optimarum aquarum scaturiginibus. Nascuntur in hoc agro vina clara. Nascitur & Chalcanthum, & lapis specularis. Provenit Terebinthus affatim, extant & sylvæ glandiferæ, & castaneta saginandis porcis commoda. Suntque pagi *Sorbum*, *Nucum*, *Maranifum*, *Sabutium*, *Fossatum*, *Pentonum*, *Ioannum*, *Album*, *Dardanifum*, *Magisanum*, *Viculsum*, *Petrium*, ubi stibium nascitur; lapis est plumbeo colore, unguosus & tener, qualis nascitur in Britannia, & Romam deportatur. Ab urbe ad secundum lapidem est divæ Mariæ templum, divi Basilij monachorum cœnobium, ubi una costarum divi Laurentij, & frustra divi Basilij, & Senatorij, & Cassatorij, & Dominatorij, & Pancratij, Polycarpi, Sebastiani, Trifonis, & aliorum Sanctorum asservantur. A Taberna ad fretum tendenti *Astyria* castrum occurrit edito loco inter Allium, & Semirim amnes, quod defensaculum significat. Ager hic frugifer est, nascuntur vina præclara, fit gossipium, & sesama, nascitur color cyaneus, provenit terebinthus. E regione Asiliæ parte læva *Zacharifum* oppidum est edito loco secundum Silam sylvam, quod nomen utile significat. In hoc agro spina pontica, & rheuponticum, & lapis phrygius producuntur. Subtus Asiliam *Semiris* oppidulum est, edito loco, & iuxta ejusdem nominis amnis navigabilis anguillis sæcundus excurrit, cuius, ut alibi dixi, meminit Plinius, a quo oppidum nomen sumpsit, distat a mari m. p. quinque, a Catanzaro sex. Ager hic frumenti & aliarum frugum ferax est, & pascuus. Fiunt vina, & mella nobilia, legitur manna, fit gossipium, sesama, & oriza; nascuntur cappares, provenit terebinthus, & vitex, fit & caseus optimus. Post Semirim amnem *Cropanum* oppidum est; abest a Semiri m. p. octo, a freto quatuor. Ager hic Campestris est, & frugifer. Fit amygdalarum copia, & gossipium ac sesama. Scaturit & fons salus, legitur manna, fiunt vina, olea, mella, & sesamica optima. A Semiri amni Cariatum tenus vulgò agri feraces sunt, & campi pascui, & novales roscidi, triticum candidum ferunt, Non longe a Cropano Arocha fluvius navigabilis defluit, cuius meminit Plinius. Dein est *Belicastrum* civitas, sedes episcopalis edito loco sita, distat a Cropano m. p. quatuor, a mari octo. Hanc *Chonam* esse arbitror, quam Lycophron appellat opulentam. Et Strabo ipsam Philoctetem circa Peteliam, a qua abest m. p. decem, condidisse ait. Necnon eundem circa Peteliam ipsam super Crimissam promontorium, de quo paulo post, Crimissam urbem, aliasque deinceps urbes construxisse tradit. Ait enim, ubi de Petelia fatus est; *circa loca ipsa Philoctetes, & vetustam condidit Crimissam*. Apollodorus quidem in expositione navium Philoctetæ mentionem inferens nonnullos dixisse ait, ut Philoctetes ad Crotoniatarum agrum profectus promontorium Crimissam habitari fecerit. Et supra illud oppidum *Chonin*, a quo Chones incolæ dicti. Et *Pumenum*, & *Vertina* interius, & *Calaserna*, & exigui quidam alii vici usque Venusam urbem celebrem extant, Philoctetes enim in Crotoniata regione oppida quædam condidit, quædam ab Auxonijs, & Oenotrijs condita, veluti colonias suis habitanda præbuit. Chonam autem, hoc est, Belicastrum Nascarus fluvius, Syrus olim dictus adlabitur, De quibus Lycophron in Alexandra ait. Et Syrus celer fluvius fluit irrigans profundam Chonia fertilitatem. Id quod urbi huic convenit. Ager enim hic frumenti, & aliarum frugum ferax est; nascuntur vina nobilissima, & olea, ac mella optima fiunt. Non caret urbs aquarum scaturiginibus; extat & fons nobilis Charia dictus, quod gratiosum significat. Extat & fons salus aquam manans, ex qua fit muries. Nascuntur cappares; fit gossipiū, & sesama; provenit terebinthus; nascitur gypsum speculare, & marmorosum, & alabastritæ simile; nascitur & rubrica fabrilis, & terræ genus quoddam, ex qua fit color gilvus; nascitur & silex; legitur manna. Quocirca non abs re belicastrum ei nomen inditum est. Ex hac urbe fuit divus Thomas cognomine Aquinus, doctor eximius, prædicatorum ordinis, cœnobita Landulphi, qui hujus urbis, & vicinorum oppidorum dominus erat, filius matre Theodora. Non enim Aquinus dictus est, quod Aquini natus sit, quæ urbs in Frentanis in Samnio est, non in Campania, ut Geographiæ rudes quidam falsò scribunt; sed quod id vocabulum Aquinas divi Thomæ familiæ gentilitium nomen est. Extat etiamnum in Calabria multis locis Aquina familia, ut Consentia, ut Tropea, & alibi, ubi viri nobiles sunt & locupletes, ac præter cæteros, viget modo Cæsar Aquinus divi Thomæ agnatus, ac gentilis, Castioni, quod oppidum, ut ostendi in Calabria est, dominus. Quare altius nobis repetenda est historia. Nimirum divi Thomæ familia initio a nobili Frangipani

pani Romana familia, quæ olim potens admodum fuit, originem ducit, ex qua & divus Gregorius papa fuit. Huius familiæ unus quispiam, inter cætera oppida Aquinum etiam Samnij oppidum possidebat, a quo Aquina, sive Aquinia familia cognomen sumpsit, quod ad posteros manavit deinceps. Qui cognominandi mos etiamnum Romæ viget, nam ferè omnes oppidorum domini ab oppidis ipsis cognomina mutantur. Alique prope innumeri vel ab oppidis ubi orti sunt, aut quibus imperant, cognomina sumunt; quinetiam plerique a provinciis quoque cognomina mutantur. Diyi autem Thomæ maiores, qui ea ratione, qua diximus, Aquina, sive Aquinia cognomine dicti sūt, urbi huic Belicastro dominabantur, in eaque agebant, in qua & divus ipse Thomas est ortus. In annalibus enim magistrorum ordinis prædicatorum, sic scriptum est. *Thomas de Aquino in linea paterna natus est ex genere Comitum Aquinorum, qui dicuntur de Loreto & de Belcastro, & antiquitus dicebatur de Frangipanis Romanis. Quæ fuit progenies sanctissimi Gregorii papæ primi huius nominis, & progenies est antiquissima. Retulit dominus Bernardus comes de Loreto se habere unum instrumentum apud se pertinens ad progeniem suam, in quo Boethius Senator summus philosophus & theologus, qui alias sanctus Severinus appellatur, pro teste inducitur, in quo ipsa domus de Loreto & de Belcastro vocatur de Frangipanis, ut reperitur in quadam chronica antiqua in conventu sanctorum Ioannis & Pauli Venetiis. In linea vero materna habuit matrem Neapolitanam Theodoram nomine, quæ habuit duas carnâles sorores, quarum una mater extitit Petri serenissimi regis Aragonum; altera autem mater fuit inclita Ludovici regis Siciliae Comitum, inquit, Aquinorum plurativo numero, hoc est Aquinæ familiæ, qui dicuntur de Loreto, & de Belcastro, id est, qui his oppidis dominabantur. Matre tantum Neapolitana fuit. Constat ergo Aquinam familiam vel Boethij tempestate Belicastro dominantam fuisse. Quamquam non desunt Calabræ gloriæ parum faventes, qui nolint Thomam Calabrum fuisse; qui præter rem mihi subirascentes, locum illum annalium prædictorum, seu falsum, immutandum, aut delendum se curare dixerunt. Iam vero constans apud cives suos Belicastroenses memoria hucusque durat, Thomam ipsum hic fuisse ortum. Extat insuper in huius urbis arce ædícula, in qua pictura est vetustissima huiusmodi, Pictus est Thomas ipse puerili specie aperto sinu rosas recentes patri ostendens. Cum enim in hac regione ingens caritas esset, Thomas iam tum puerulus pietate incensus quidquid habere poterat erogabat egenis. Cumque aliquando huiusmodi præclaro facinore ipsius pater hyberno tempore deprehenderet, sciscitareturque quidnam gestaret in sinu, ipse pavore percussus se rosas gestare respondit, illicove linum aperuit, & veræ rosæ recentes visæ sunt, proinde atque si tum ex rosario decerpæ essent. Hoc miraculum ostendit Deus illius futuræ sanctitatis indicium. Edidit animam in Monasterio Fossæ Novæ agri Terracinæ;*

A quod oppidum non in Campania est, ut quidam scribunt, sed in Latio, humanæ salutis anno MCCLXXXIII. dum proficisceretur ad Lugdunense concilium a Gregorio X. ed accersitus. Nihil aliud de eo a me scribendum censui: nam reliquam eius vitam scripsere alii. Id unum tantum addere mihi visum fuit, quod divus ipse Thomas, & homo calaber patria, charitate devotus, ex historiâ tamen Pythagoram philosophum calabrum conterraneum suum fuisse in primum Meteor. Arist. scripsit. Cæterum sunt & alii quidam qui indignantur, ac permolestè ferunt divum Thomam calabrum fuisse, & ipsum, ut alios calabros multos, aliis regionibus falsè ac maligne asserunt. Perinde ac si calabra regio in Italia vilis sit & abiecta, & non ea, quæ huiusmodi homines edere possit. Cum Calabria, ut ostendi (fremant, ac ditrumpantur invidi omnes licet, ubi eorum perversitas id me scribere adegit, dicam id quod res est) omnium Italiæ regionum (Latium tantum ob Romæ maiestatem excipio) & habitationis, & Christianæ religionis vetustate, ac populorum claritate, utpote a pronepote Noe, & a clavis Græciæ populis Oenotriis, & Atheniensibus, postremo a Romanis, cæterisque Latinis habitata; nam ex triginta in Italia coloniis, novem in Calabria sunt, quot in nulla alia Italiæ regione, multis oppidis municipale ius datum; sola primò Auxonia, Hesperia, Oenotria, & Italia dicta, & in omni scientiarum genere, ac rerum omnium tum quæ naturæ sponte gignuntur, tum quæ industria sunt copia, ac varietate est nobilissima. Quæ enim Italiæ regio, Latio excepto, tot claros doctrina, & robore præstantes viros protulit, quot Calabria? quæ ob plurima virosum præclara ingenia eruditumque multitudinem Magna Græciâ (ut quidam volunt) dicta est, qui & multarum rerum fuere inventores. Proinde apponant obsecro digitum ori, & obmutescant maligni obtrectatores, & desinant de cætero aliorum laudi ac gloriæ ac virtuti invidere, ac detrâhere. Post Belicastrum Messurga oppidum est, Reatium olim dictum ab Oenotriis conditum, a Reatio flumine nuncupatum, ut ait Stephanus, quod secundum oppidum excurrit. Est autem oppidum inter Reatium & Virgarum amnes, qui Targini miscuntur, civis Reatinus; abest a Belicastro m. p. quinque, a freto sexdecim. Dictum est autem Messurga, quali Messurgus exempto a quod cantorem significat, quod ob agri fertilitatem incolæ cantu, hoc est lætitiâ gestarent. Est enim Agæ hic frumenti & aliarum frugum ferax, Fiunt siglina opera ex argilla, & ex luto subrufo. Fit in hoc agro gossipium; nascuntur cappares, & terebinthus; oritur rubrica fabrilis, & terra ex qua fit color gilvus; nascitur & marmor in Sylva Sylva. Fiunt aucupia multarum avium. Ex hoc oppido fuit beatus Matthæus Vidijs minorum ordinis cœnobita, cujus corpus Tabernæ quiescit. Messurgacenses anno a virgineo partu MDXXVII. tale quidpiam patrarunt in regulum, quale quondam Locrenses in Dionyl. nam Io. And. Caracciolum, & eius

bius coniugem, & filium, ac filias omnes, præter unam quæ ab amicis servata est, ob plurima in ipsos flagitia iugularunt. Subinde est Policastrum oppidum in radicibus Sâlæ edito loco validum propugnaculum, loci natura munitum, rupibus undique septum inter Soleum, & Cropam amnes, torrentinis, & anguillis sæcundos: distat a Mefurga m. p. quinque, a mari vipinti, a Crotone totidem, Petelia olim dicta. Mela enim itemque Plinius Peteliam in hoc Scyllaceo sinu ponunt. Rursus Plinius eam mediterraneam esse ostendit, cum ipsam intus esse dicit. Sex. Iulius Peteliam undecim menses obsidionem ab Annibale sustinuisse scribit. Livius hanc Annibalem multo suorum sanguine cepisse prodit, atque non vi sed fame: quæ res argumentum est Peteliam validum propugnaculum esse. Proinde Policastrum Peteliam esse minimè est ambigendum, licet Raphael Volaterranus ex Peteliæ casu vicinum oppidum Altimurum ædificatum esse nugetur: cum neque Petelia interierit, & Altimurum in Apulia sit. Est Petelia urbs vetustissima ac nobilis, sed non adeo magna, ab Auxoniis, vel ab Oenotriis, ut opinari licet, condita: quæ multas urbes in utraque Calabriæ ora condiderunt, inde a Philoctete habitata. Quidam vero eam a Philoctete ipso Præntis filio & Herculis comite haud multo post Ilii excidium conditam volunt: ait enim Virgil. *Æneid.* libro tertio: *Hic illa ducis Melibœi Parva Philocteta subnixâ Petelia muro.* Et Strabo lib. 6. Petelia Lucanorum metropolis putatur satis ad hoc tempus incolarum habens. Hanc Philoctetes è melibœa per seditionem profugus ædificavit egregiis munimentis validam, adeout Samnites eam quandoque castellis ædificatis corroborarint. Fuit Petelia amica, & socia P. R. Petelini enim, & Rhogini, ait Livius Bell. Pun. lib. 3. *semper in fide, & amicitia Romanorum ad ultimum perseverant.* Et rursus. *Petelinos, qui uni ex Brettiiis manserant in amicitia Romana, non Carthaginenses modo, qui regionem obtinebant, sed Brettii quoque ceteri ob separata a se consilia, oppugnabant: quibus cum malis sistere nequirent Petelini, legatos Romam ad præsidium petendum miserunt; quorum preces lachrymæque (in questus enim debiles cum sibi metipso consulere iussi sunt, sese in vestibulo curiæ profuderunt) ingentem misericordiam patribus, ac populo moverunt. Consulique iterum a M. Pomponio Pratore patres circumspectis omnibus imperii viribus fateri coacti sunt, nil iam longinquis sociis in se præsidii esse: F redire domum fideque ad ultimum expleta consulere sibi metipsos in præsentis fortuna iusserunt. Hac posteaquam renuntiata legatio Petelinis est, tantus repente moror, pavorque senatum eorum cepit, ut pars profugiendi quæ quisque posset, ac deferendæ urbis auctores essent. Pars adiungendi se ceteris Brettiiis, ac per eos dedendi Annibali. Vicit tamen ea pars, quæ nihil raptim nec temere agendum, consulendumque de integro censuit. Relaxata possero dic, per minorem trepidationem, re tenuerunt optimates, ut coniectis omnibus ex agris urbem ac muros firmarent. Et paulo*

*post. Expugnata tandem Petelia fuit ab Annibale Annibalis præfecto aliquot post mensibus, quam capta oppugnari erat. Sed sanguine multorum ac vulneribus ea Pænis victoria stetit. Non ulla magis vis obsessos quam fames expugnavit. Absumptis enim frugum alimentis, carnisque omnis generis quadrupedum, sutrina potestremo coriis, & herbis, & radicibus, & corticibus teneris, stricisque rubis vivere. Nec antequam vires ad standum in muris ferendaque arma deerant, expugnati sunt. Et Sex. Iulius Frontinus Stratag. libro quarto: Petelina Pænis obsessi parentes & liberos propter inopiam eiecerunt, & ipsi coriis madefactis, & igne siccatis, foliisque arborum, & omni genere animalium vitam trahentes undecim menses obsidionem toleraverunt. Idipsum scribit Athenæus libro duodecimo. Ad Petelinos montes, ut Plutarchus in M. Crasso tradit, Spartacus fugit, Q. Crassus legatum & Schrosam quaestorem in fugam vertit. Sub tumultu Peteliæ, ut Livius bell. Pun. libro septimo prodit, Equitum duo, peditum tria millia ab Annibale in occulto locata, in quæ inexplorato euntes Romani cum incidissent, ad duo armatorum millia cæsa, & mille dugenti ferme vivi capti, alii dissipati fuga per agros saltuque rediere. Tumulus erat sylvestris inter Punica, & Romana castra a neutris primo occupatus, ibi M. Marcellus consul, qui suorum cladem percepisset e Venusio cum Crispino collega, atque exercitu eo concesserat, ab Annibalis militibus in insidiis collocatis occiditur. De hoc tumultu sic Plutarchus in Marcello insit: Inter Romana, & Lunica castra munitus admodum surgebat tumulus varia densus sylva, acclives utrinque specula, inde fontani labuntur rivuli. Signabant Petelini in denario Bacchum Apollinem habentem in capite sertum hederae, & ex postica facie citharam, & sertum lauri hac Græca inscriptione *Ἰσχυρὸν* interdum signabant Iovem fulminantem & sinistra manu sceptrum habentem, & iuxta stellam, & ex altera parte Cererem. Interim effingebant Iovem coronatum lauro, & ex altera facie itidem Iovem fulgurantem, & sinistra habentem sceptrum, & iuxta caduceum. Aliquando effingebant Iovem coronatum lauro, & contra victoriam palmam manu tenentem, aliquando ex postico Iovis signabant tripodem. Fuit Petelia Romanorum civium colonia nobilis a Sempronio consule deducta. Fuit & nobile municipium Romanorum, ut ex duobus laxis iteris incisis, quæ Strongili sunt, apparet sic. M. Megonio M. F. M. N. M. Pron. Cor. Leoni. æd. iiij. Vir. leg. Cor. Q. P. P. iiij. vir decuriones Augustales populusque ex ære conlato ob merita eius. Et in alio sic: M. Megonio M. F. Cor. Leoni æd. iiij. vir leg. cor. quæst. pec. P. patrono, municipi Augustales ob merita eius l. d. d. d. Decreverunt enim Petulini statuas Marco Megonio municipi, quibus locus datus decreto decurionum fuit. Peteliæ in æde divæ Mariæ una spinarum coronæ dominicæ asservatur. Hic mercatus in annos singulos celebratur. In hoc agro vina optima fiunt, fit gossipium, & selama, & crocus, legitur manna, provenit terebinthus*

thus, nascitur marmor. Sunt & sylvæ glan-
diferæ, ad porcos alendos opportune, nec-
non sylvæ ad domorum tigna, reliquave
penseilia commodæ; sunt venationes sylve-
strium animalium, & aucupia multarum a-
vium; nec longe est *Crotonæum* castellum.
Inde Targines fluvius navigabilis & piscosus
fuit, cuius meminit Plinius: & iuxta
est eodem nomine oppidum, nunc *Vernauda*
dictum a vernante aere, cum emporio,
abest a Petelia m. p. quatuor, a mari duo-
deviginti. Ager hic frugifer est, & pascuis
commodus, sunt vina & olea & mella præclara,
fit gossipium, & sesama, nascitur sal fossile.
Non procul est Clibanus mons, cuius me-
minit Plinius, *Visardum* vocant accolæ.
Exinde est *Siberena* civitas nobilis, ac ve-
tustissima sedes Archiepiscopalis celso eoque
faxeo loco sita, natura validissimum propugna-
culum ingentibus faxeis rupibus caucibus-
que undique cincta, abest a Vernauda m.
p. tribus, a Crotone duodecim, ab Oeno-
triis condita, ut auctor est Stephanus, quam
imperitum vulgus *Sanctam Severinam* ap-
pellat: & oppidani historiarum gloriæque
sue nescii puerile, & anile quiddam ine-
ptiarum plenum narrant, cum urbs hæc ap-
te Christum natum annis M.CCL. ab Oe-
notriis condita sit. Signabant Siberenates
in numo Dianam cum phætæa, & ex-
posita facie cervum Græca inscriptione *αἰβερύ*
hunc numum aureum vidi Romæ pen-
dentem drachmas duas. Signabant & Mi-
nervam galeatam, & in galea delphinum,
& ex altera facie noctuam Minervæ alitem
cum capsa, & circum olivarum rami in-
scriptione eadem. Hic emporium haud igno-
bile quotannis celebratur, sunt vina præ-
clarissima, quæ Plinius lib. XIII. cum aliis
Calabris vinis quibusdam laudat, ait enim:
*Ab Ausonio mari non carent gloria Sive-
riniana, & Consentia genita, & quæ sequun-
tur, ut alibi relatum est. Licet quidam
Servitiana mendose legant: nullum enim in
hac ora oppidum est, quod Servitium fuerit
appellatum, & vina Siveriniana talia sunt,*
quæ jure a Plinio inter generosa ab hoc Au-
sonio idest Calabro mari numerentur. Fit
& oleum optimum, olivæ ad amygdalarum
magnitudinem crassæ, & carnotæ conditæ
in doliolis optimæ sunt esu. Sunt & viri-
daria citrorum, limonum & malorum au-
reorum arboribus instructa. Fit gossipium
& sesama, provenit terebinthus. In æde
episcopali beatæ Anastasiæ brachium asser-
vatur. Ab urbe ad secundum lapidem
Neæthus fluvius navigabilis & piscosus la-
bitur. Est & eodem nomine castrum. Hic
montes nativi salis candidissimi sunt, quod
lapicidinarum modo eximitur. Intus gem-
mam salis habet. In hoc agro pagi sunt *Mau-
rum*, *Ioannum*, *Scavallum*. Est & *Cutrum* ca-
strum cum linis non vulgaribus, & agro pas-
ceo, ac tritici, & aliarum frugum feraci.
Hic opera figlina sunt. Ad mare *Posteriorum*
promontorium extat, inde *Castella* op-
pidum est cum portu nobili, qui *Castra An-
nibalæ* appellatur, cuius meminit Mela,
qui portum Castra Annibalis in hoc Scyl-
latico sinu ponit. Item Plinius ait: *A Scyl-*

*A laco Scyllacicus sinus nomen accepit, & in
eo portus, qui vocatur Castra Annibalis, nuf-
quam angustiore Italia XX. m. p. latitudo est.*
Item Solinus, *Italia*, inquit, *arctissima est
ad portum, quam Annibalis portum dicunt.*
Hic Annibal classem habebat, qua cum o-
pus erat, exercitum quo voluisset traicie-
bat, Guido Ravennas & eum sequutus
Blondus portum Castra Annibalis Troiam
Apuliæ esse somniant. In hoc mari coral-
lium capitur. Huius oppidi ager frugifer
est, & pabulis aptus: nascuntur vina cla-
ra, exciditur lapis molaris frumentarius, &
olearius. Juxta oppidum Pilaca fluvius de-
fluit, Ajax olim dictus. Cuius meminit
Lycophron in Alexandria, ubi sic ait.

Ubi errantem molestem videbit vitam

Lacmonij bibentis Aiæcis aquas,

Crathis autem vicinus & saxosis finibus locus,

Super quibus verbis Ilacius ait: *Nereus
Charapi, & Aglaia filius, post navigationis
errores habitavit iuxta Lacinium montem,*

& Aiæcem fluvium. Crathis autem vicinus

est fluvio Aiæci, & locus vicinus saxosis lo-

cis. Ab hoc oppido atque a mari m. p. tri-

bus *Isula* Civitas est sedes episcopalis, cuius

meminit Abbas Joachimus, licet mendose

pro Isulensis Gesulensis legatur. A Castel-

lis oppido ad sextum lapidem *Lacinium* pro-

montorium occurrit, abest a Cocyntho pro-

montorio m. p. circiter 70. a Crotone 18. Ha-

bet ab occidua parte stationem, ab altera

verso portum. In hoc promontorio cædri

sponde nascuntur. Fuit autem dictum La-

cinium a Lacinio prædone hanc oram ra-

pinis & latrocinii infestante, quem Her-

cules occidit, ac juxta templum Junoni

construxit, quam Laciniam a nomine oc-

cidi prædonis tempusque ipsum & promon-

torium Lacinium vocavit. Diodorus Sicu-

lus libro quinto de antiquorum gestis fabu-

lous ait: *Hercules cum bobus in Italiam pro-*

fectus cum juxta littus progredieretur, Laci-

nium furem bobus furantem peremit. Croto-

nem vero cum invitus cecidisset, sepulcro ei

constructo sepelivit egregie, incolis prædicens

futurum tempus, quo ibi civitas insignis ex

mortui nomine conderetur. Theocriti vero

interpres a Lacinio Corcireo dictum voluit,

qui Crotonem hominem fugientem hospitio

suscepit. Qui Croto Lacinii sui hospitis be-

neficii memor, hoc promontorium illius

nomine appellavit, & Lauram Lacinii filiam

duxit uxorem, ut scribit Ilacius in Lyco-

phronem, & Crotonem urbem condidit, ut

idem Theocriti interpres vult. A Lacinio

promontoria, ait Plinius, secundus Europa

sinus incipit, magno ambitu flexus, & A-

crocerauno Epiri Promontorio finitur, a quo

abest LXXV. m. p. A Lacinio, ait Strabo, Ta-

rentinus sinus incipit, cuius navigationis cir-

cuitus ad CCXL. m. p. est ut autem regionis descri-

ptor Artemidorus, est CCC. & LXXX. expedi-

to viatori. Est autem sinus hic in hemici-

cili speciem, in cuius utroque exitu duo

oppida sunt sita, Croto ad occidentem so-

lem, Tarentum ad orientem, in medio

autem Thuriorum civitas iacet. Hunc si-

num Ovid. Met. lib. XV. *Thurinum* appellat.

Quem tractum vocat *lapygianum*. Ante oram

S

Laci-

Lacinii, ait Plinius, insula parva est X. m. a terra, Dioscoron, altera Calipsus, quam Ogygiam appellavit Homerus. Et tres Sinorussa meloessa. A Lacinio m. p. sex promontorium aliud est cum statione, Manna vocant accolæ. Ab hoc promontorio m. p. septem aliud extat promontorium, cum statione; Naum vocant, quod significat templum, Storthynghum olim dictum. Hæc promontoria Strabo Iapygum appellat, ait enim: p. s. Scyllaceum Crotoniatarum fines sunt, & Iapygum terna promontoria. Hic quoque cedri nascuntur, & fœnicula marina, critanos vocant. In hoc mari corallium rubeum & album capitur. In hac ora Manna promontorio usque Crotonem secus littus vulgè fontes dulces scatent. Abest Naum promontorium a Crotone m. p. sex. Hic quondam nobilissimum illud, & augustissimum Iunonis Lacinie templum fuit, quod ante Trojanum excidium Hercules, ut dudum diximus, statuit. In quo Æneas thure fecit, cui & muneri dedit pateram æneam suo nomine inscriptam, veluti Dionysius Halicarnasensis libro primo memorie prodidit. Ait enim: Æneas in templo Iunonis pateram æneam reliquit scriptura vetere demonstrantem Æneam nomen donantis deam. De huius templi nobilitate, ac magnificentia Strabo libro sexto inquit: Lacinium Iunonis templum superiori ætate locupletissimum, donisque frequentissimis plenum fuit. Intervalla quidem non indicatu, non dictu facilia. Et Livius bel. Pun. lib. quarto ait: Sex millia aberat ab urbe Crotone nobile templum ipsa urbe nobilius Lacinia Iunonis, sanctum omnibus circa populis. Lucus ibi frequentis sylva, & proceris obiectis arboribus septus. Lata in medio pastua habuit, ubi omnis generis sacra dea pascebatur pecus sine ullo pastore, separatimque egressi cuiusvis generis greges nocte remeabant ad stabula. Nunquam insidiis ferarum, non fraude violati hominum. Magni ergo fructus ex eo pecore capti, columna que inde aurea solida facta, & sacra est. Inclitumque divitiis etiam, non tantum sanctitate fuit. Ac miracula affinguntur plerumque tam insignibus locis. Fama est aram esse in vestibulo templi, cuius cinerem nullus unquam moveat ventus. Id etiam scribit Plinius libro secundo, & Val. Max. libro primo. De Columna autem illa aurea sic scribit Cicero lib. primo de divinatione: Annibalem Calius scribit, cum columnam illam auream, qua esset in fano Iunonis Lacinie auferret, dubitaretque, utrum ea solida esset, an extrinsecus inaurata, perterebravisse; cumque solidam invenisset, statuisseque tollere, ei secundum quietem visam esse Iunonem predicere, ne id faceret, minitarique si id fecisset se curaturam, ut eam quoque oculum, quo bene videret, amitteret. Idque ab homine acuto non esse neglectum. Itaque ex eo auro, quod exterebratum esset, bacculam curasse faciendam, & in summa columna collocasse. Hic in annos singulos Panegyris, id est, solemnibus publicis conventus, celebrabatur, ad quam universa Italia confluebat. Erat templum hoc marmoreis tegulis testum, quod Q. Fulvius Flaccus violavit tegulas subtrahens, ut hic

vius libro quadragesimo secundo scriptum reliquit, ubi ait: Q. Fulvius Flaccus Censor ad eam Fortune equestris, quam in Hispania Prætor bello Celtibero voverat, faciebat enixio studio. Ne ullum Roma amplius, aut magnificentius templum esset, magnum ornamentum se templo ratus adieciendum, si tegula marmorea essent. Profectus in Brettios ad eam Iunonis Lacinie ad partem dimidiam detegit. Id satis fore ratus ad tegendum quod adificaret. Naves parata fuerunt, qua tollerent. Atque asportarent, auctoritate censoria sociis deterritis id sacrilegium prohibere. Postquam Censor rediit, tegula exposita de navibus ad templum portabantur, quamquam unde essent, fletatur, non tamen celari potuit, fremitus igitur in curia ortus est. Ex omnibus partibus postulabatur, ut Consules eam rem ad Senatum referrent. Ut vero accersitus in Curiam Censor venit, multo infestius singuli, universique præsentem lacerare, templum augustissimam regionis, quod non Pyrrhus non Annibal violassent, violare parum habuisse, nisi detexisset fœde, ac prope diripuisset, detractum culmen templo, nudatum testum patere imbribus putrefaciendum. Censorem moribus regendis creatum, qui sacra testæ exigere sacris publicis, & locatuenda more maiorum traditum esset. Eum per sociorum urbes, diruentem templa adiutorum sacrarum vapari, & quod, si in privatis sociorum edificiis faceret, indignum videri posset. Et paulo post: Cumque priusquam referretur, appareret quid sentirent patres, relatione facta in unam omnes sententiam ire, ut hæc tegula reportanda in templum locarentur, piaculariaque Iunoni fierent, tegulas relictas in ara templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemptores nuntiaverunt. Et paulo post scribit, ipsum Flaccum ob id sacrilegium luisse poenas, ait enim: Q. Fulvius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat Censor, hic fœda morte periit. Ex duobus filiis, qui tum in Illyrico militabant, nuntiatum est alterum decessisse, alterum gravi & periculo morbo agrotum esse. Obruit animum simul luctus, metusque, & mane ingressi cubiculam servi laqueo dependentem invenerunt. Erat opinio post censuram minus compotem fuisse sui, Vulgè Iunonis Lacinie iram ob spoliatum templum alienasse mentem ferunt. Licet in Val. Max. mendose legatur templum istud Locris fuisse. Violavit & id Iunonis templum Annibal, qui, ut Livius belli Pun. libro decimo tradit, cum ex Italia in Africam transire decrevisset, multos Italici generis, quia in Africam sequuturos abnuentes concesserant in Iunonis Lacinie delubrum, inviolatum ad eam diem, in templo ipso fœde interfecit. In quo templo, ait idem bello Pun. libro octavo, Annibal aram condidit dedicavitque cum ingenti rerum ab se gestarum titulo Punicis Græcisque literis insculpto. Plutarchus vero non aram, sed arcum condidisse ait. Pompejus quoque iunior, ut Appianus bel. civilium libro 5. prodit, templum hoc Iunonis Lacinie donariis refectum ad Antonium paraturus fugam prædæ exposuit. De hoc templo meminit Lycophron in Alexandra, ubi Menelaum & Achile

& Achillem huc venisse scribit. Ait enim *Condidit, & nomen tumultati traxit in urbem.* de Menelao loquens:

*Venietque errans in lapigum exercitum
Et dona dicabit virgini pradatrici
Temesium cratera, & ex pelle bouis agrestis
confectum clypeum,
Et uxoris calceos faciles ad induendum.
Venietque ad Sirim, & Lacinii recessus
In quibus iuvenca hortum parabit dea
Hoplosmia plantis ornatum.
Mulieribus vero erit lex incolis semper
Lugere novem cubitorum Aenci tertium,
Et Doridis flammam misera pugna
Et neque auro pulcra ornare membra
Neque tenuissimo filo contexta induere peplo
Purpura variegata quando dea deus
Terra magnam Storthygam donavit condere.*

Super quibus verbis Ifacius eius interpretat: *Temesa civitas est Calabria optimum as habens, De qua inquit Homerus. in Temesam pro are duro, sed splendens ferrum. Hoplosmia Junonis epithetum, quæ in Elide civitate Peloponnesi honorabatur. In Lacinii locis mulieres accolæ sedentes & nigras vestes habentes, plorabunt Achillem, quem novem cubitorum magnitudine fuisse affirmat. Cuius rei gratia dea Thetis Junoni gratificata dicabit magnum promontorium Storthyngum Crotonis, ut fabricet nemus seriatim beneque cultum, & ornatum plantis. In hoc templo Sacerdos brevi scuto superflans sacrum faciebat, & victimam Junoni cadebat. Per hæc loca Laurete urbs erat, à Laura Lacinii filia dicta, quam Croto duxit uxorem. Ab hoc templo m. p. sex est Croto urbs vetustissima, ac longe nobilissima amœnissimo, ac saluberrimo loco secus mare sita. De ædificatione autem eius varia est Scriptorum opinio. Quidam enim à Lacinio Corcyraeam conditam volunt, Ovidius vero & Strabo à Micylo. Pythagoras his vetustior, cui magis est adhibenda fides, ab Hercule. Ait itaque Ovid. Met. libr. XV.*

*Dives ab Oceano bobus Jove natus Iberis
Littora felici tenuisse Lacinia cursu
Fertur, & armento teneras errante per herbas,
Ipse domum magni, nec inhospita tecta Crotonis
Intrasse, & requie longum relevasse laborem:
Atque ita discedens ævo dixisse nepotum
Hic locus urbis erit; promissaq; vera fuerunt.
Nam fuit Argolico generatus Alemane quidam
Miscelus, illius dis acceptissimus ævi.
Hunc superincumbens pressum gravitate soporis,
Claviger alloquitur: patrias, age, desere sedes;
Et pete diversi lapidosas Cæsaris undas:*

Et mox de Micyli in Italiam profectioe Crotonisque ædificatione adiecit:

*Navigat Ionium, Lacedæmoniumq; Tarentum
Præterit, & Sybarim, Salentinumq; Neathum,
Thurinosq; sinus, Temesemq; & Japygis arva,
Fixæque pererrat quæ spectant littora terris
Invenit Aesarei fatalia fluminis ora;
Nec procul hinc tumultum sub quo sacrata Cro-*
(tonis

Ossa tegebat humus, iussaque ibi ætænta terra

Secundum itaq; Ovidium per hæc loca ante Crotonis ædificationem oppidum aliud erat, & ut conisci potest ab Auxoniis, aut ab Oenotriis conditum. Et si quidam pro Melesen mendosè Temesen legant. Non quidem fugiebat Ovidium Temesam in occidua Calabriae plaga esse. Quippe qui non semel atque iterum, sed sæpe de ea, ut ostendimus, meminit: sed certè locum depravatam esse liquidò constat, & Melesen legendum est, quæ urbs etiamnum in hac ora non longe à Crotone extat, de qua mox. Aut certè Aretemq; legendum est, qui fluvius non procul à Neætho defluit. Sed meo quidem iudicio melius Melesen legendum est. Strabo quoq; ut ad rem redeam, lib. 6. inquit: *Croto à Lacinio decem & novem m. p. distat ab Achivis condita. Cum n. Achivi à deo oraculum accepissent, ut Crotonem conderent, Micyllus ad considerandum locum accessit, qui cum iam ædificatam cerneret Sybarim à vicino flumine cognomen habentem, hanc præstantiorem esse iudicavit. Ea propter reversus ad oraculum denuo rogavit, nunquid hanc pro illa condere datum esset? Cui Deus has reddidit voces (erat enim gibbus.) Terga brevis Miscelle tuo de pectore mitte, Cætera perquirens frustra venaris iniquas. At tectum quodcumque datur in laud: probato. Reversus igitur, Crotonem construxit Archias auxilio, qui Syracusas condidit: cum forte adnavigasset, quo tempore Syracusanorum domicilia constituebat. Antea sane Japyges Crotonem Ephoro teste, incolebant. Dicitur etiam, quod cum Miscellus & Archias ad Pythium oraculum profecti essent, à Pythia interrogati, utrum divitias an sanitatem vellent, cum Miscellus bonam valetudinem, Archias opulentiam velle respondissent: huic ut Syracusas, illi ut Crotonem conderent, concessit. Itaque factum est, ut Crotoniata saluberrimam incolerent civitatem, validissimique fuerint athleta. In unius etiam Olympiadis ludis septem viri, qui stadio cæteros superant, Crotoniata fuere omnes. Jure itaque dici visum est, qui Crotoniatarum postremus est, is aliorum Græcorum primus est. Vetus quoque proverbium alterum, Crotonis salubrius asserit. Quod inde ortum est, quia locus ipse ad salubritatem, & bonas valetudines propter athletarum multitudinem plurimos ad Olympia viatores habuit. Ex his Strabonis verbis propalam est in hoc loco, ubi Croto condita est, oppidum aliud, ac circum etiam alia oppida fuisse ab Japygibus habitata, oramque hanc Japygiam fuisse. Quippe cum alibi Strabo ipse dixerit: *Post Scyllaceum Crotoniatarum fines sunt, & Japygium terræ promontoria.* Et Ovid. in hoc Thurino sinu, qui & Tarentinus dicitur, Japygis arva scribit. Hanc eandem oram Ovidius Salentinam vocatam ostendit, quippe qui Neæthum flumen Salentinum appellat. Sed hac de re plura libro diximus. Nunc autem quia transversum unguem discessisse videor, ad institutum redeundum est. Pythagoras Crotonem ab Hercule, qui iam ante Trojanum excidium mi-*

gravit è vita, conditam astruit. Qui, ut Iamblicus ait, Crotoni tis dicere erat solitus eorum urbem Herculem condidisse, quo tempore per Italiam boves agebat; cum n. a a Lacinio iniuria fuisset affectus, & Crotonem opem ferentem noctu per ignorantiam, quasi esset hostis, interfecisset, pollicitus est postea circa eius monumentum urbem illi cognominem se esse conditurum, ubi immortalitatem fuisset adeptus. Idcirco debere ipsos gratiam beneficii conservare, quod Hercules ipsis patrius esset, cui templum augustum erectum erat. Agebat etiam Pythagoras, dum Crotoniatarum urbs conderetur, promississe Apollinem duci conditionis se progeniem concessurum si in Italiam coloniam duxisset. Itaque liquet nempe Crotonem sive ab Hercule, sive post eius mortem a Micilo Herculis iussu ante excidium Troianum fuisse conditam, licet quidam aliter sentiant. De perenni autem loci huius salubritate, ceterique temperie Plinius etiam libro secundo infit, *Crotono, & Locris pestilentia nunquam fuit, nec terramotum ullo laboratum annotatum est. Inest enim natura occultum quippiam, quod ad felicitatem facit.* Polybius libro x. Crotonem clarissimam urbem fuisse scribit. Cuius Remp. ut Laertius & Jamblycus ferunt, trecenti viri administrabant. Val. Max. vero libro octavo, mille hominum; ait enim: *Enixo Crotoniatarum studio a Pythagora petierant, ut Senatum eorum, qui mille hominum constabat, consiliis suis uti pateretur, opulentissimaque civitas tam frequenter venerati sunt post mortem, domum eius Cereris sacrarium fecerunt, quamque illa urbs vixit, & dea in hominis memoria, & homo in dea religione cultus est.* De Rep. Crotoniatarum scripsit Aristoteles, ut tradit Athenæus. Non solum enim ora hæc a Cæcino primum, inde a Crotono. amni usque ad Hylliam flumen Crotoniatarum ditioni subiecta erat; sed non modica quoque occidentalis Calabria pars; nam Terina, ut ostendi, Crotoniatarum erat. Hanc urbem decantaverunt etiam Theocritus, & Dionysius Apher poetæ. Ait enim ille in Eidyllio quarto,

*Laudoque Crotonem, pulchra civitas,
Et orientale Lacinium, ubi quidem pugil
Aegon octoginta solus comedit panes,
Illic & taurum a monte duxit capiens
Ungula, & dedit Amaryllidi.*

Super quibus verbis eius interpretes ait; *excellens Croton omnibus Italicis urbibus fortitudine, & ceteris omnibus, qua ad felicitatem pertinent, inde proverbium tritum erat: Alia urbes si ad Crotonem conferantur vana, nihilque sunt,*

Hic vero in libro de situ orbis inquit;

*Menia cernuntur Metaponti, deinde Crotonq;
Quam pulcher gratam praterfluit Aesarus urbs,
Vltius pergens hinc templa Lacinia cernes, (cæcis
Amabile & delectabil: oppidum bene coronati Cro-
Habitati sub Aesari gratiosi fluentis.*

Super quibus verbis Eustathius ejus interpretes,

infat. *Idcirco hæc dicit Dionysius, quia Crotoniata in cæcis omnibus Græcis victores coronati fuerunt, & propterea honoribus, & coronis patriam exornarunt. Aesarus autem dictus est ab Aesaro venatore, qui cum cervam insequaretur, in id flumen cecidit, unde & flumini Aesari nomen mansit.* Et Cic. lib. 2. de inventione. *Crotoniata quondam cum florent omnibus copiis, & in Italia imprimis beati numerarentur, templum lunonis, quod religiosissime colebant, egregiis picturis locupletare voluerunt. Itaque Heracleotem Zeusim, qui tum longe ceteris pictoribus excellere existimabatur, magno precio conductum adhibuerunt. Is & ceteras tabulas complures pinxit, quarum nonnulla pars usque ad nostram memoriam propter finem religionem remansit.* Et ut excellentem muliebris formæ pulcritudinem muta in se imago contineret, Helena se pingere simulacrum velle dixit. Quod Crotoniata, qui eum muliebri in corpore pingendo plurimum aliis præstare sape acceperant, libenter audierunt. Putarunt enim eum, si quo in genere plurimum posset, in eo magnopere elaborasset, egregium sibi opus illo in fano reliquurum. Neque tum eos illa opinio fefellit. Nam Zeusis illico quaesivit ab eis, quasnam virgines formosus haberent; illi autem statim hominem deduxerunt in palæstra, atque ei pueros ostendunt multos magna præditos dignitate (etenim quondam tempore Crotoniata multum omnibus corporum viribus, & dignitate antefecerunt, atque honestissimas ex gymnico certamine victorias domum cum maxima laude retulerunt) cum puerorum igitur formas & corpora magno hic opere miraretur, horum, inquit illi, sorores sunt apud nos virgines. Quare qua sint illæ dignitate potes ex his suspicari. Præbete igitur mihi, quaeso, inquit, ex his virginibus formosissimas, dum pingo id, quod pollicitus sum vobis, ut mutum in simulacrum ex animali exemplo veritas transferatur. Tum Crotoniata publico de consilio virgines unum in locum conduxerunt, & pictori quas vellet eligendi potestatem dederunt. Ille autem quinque delegit, quarum nomina multi poetæ memoria tradiderunt, quod eius essent iudicio probata, qui verissimum pulcritudinis habere indicium debuisset. Licet in Plinio libro XXXV. mendose legatur Zeusim hanc tabulam in templo lunonis Lacinia ponendam Agrigentinis fecisse. Item Livius bel. un. libro tertio de nobilitate, & potentia huius urbis ita scribit. Recepta Petelia Pænus ad Consentiam copias traducit, quam minus pertinaciter defensam intra paucos dies in deditionem accepit. Iisdem ferme diebus & Brettiorum exercitus Crotonem Graciam urbem circumfedit, opulentam quondam armis virisque, iam tum adeo multis, magnisque cladibus afflicta, ut omnis ætatis minus viginti millia civium superessent. Itaque urbs defensoribus vacua facile potius sunt hostes: arx tantum retenta, in quam inter tumultum captæ urbis è media cæde quidam effugere. Ex libro quarto, Brettii fremebant, quia Rhegium, ac Locros, quas urbes direpturos se destinaverant, intactas Pæni reliquissent. Itaque per se ipsi conscriptis armatisque inventuris suæ millibus,

XV. ad Crotonem oppugnandam pergunt ire, Græcam & ipsam urbem, & maritimam plurimum accessurum opibus, si in ora maris portum, ac urbem manibus validam tenuissent, credentes. Ea cura angebat, quod neque non accersere ad auxilium Pænos satis audebant, ne quid non pro sociis egisse viderentur, & si Pænus rursus magis arbiter pacis, quam adiutor belli fuisset, ne in libertatem Crotonis, sicut ante Locrorum, frustra pugnaretur. Itaque optimum visum est ad Annibalem mitti legatos, caverique ab eo, ut receptus Croto Brettiorum esset. Annibal cum presentium eam consultationem esse respondisset, & ad Annonem eos reiecisset, ab Annone nihil certi allatum. Neque enim diripi volebant nobilem atque opulentam urbem, & sperabant, quum Brettii oppugnant, Pænos nec probare, nec juvare eam oppugnationem appareret, eî maturius ad se defecturos, Crotone nec consilium unum inter populares, nec voluntas erat. Unus velut morbus invaserat omnes Italiæ civitates, ut plebs ab optimatibus dissentiret, senatus Romanis C. faueret, & plebs ad Pænos rem traheret eam dissensionem in urbe perfuga nuntiat Brettii: Aristomachus esse principem plebis, tradendaq; auctorem urbis, & in vassa urbe latèque omnibus dijectis manibus partitas stationes, custodiasque Senatorum, ac plebis esse, quacunq; custodiant homines plebis, ea parte patere aditum. Auctore, ac duce perfuga Brettii corona cinxerunt urbem, acceptique à plebe primo impetu, locos omnes, præter arcem, capere; Arcem optimates tenebant, præparato jam ante ad talem casum perfugio. Eodem Aristomachus perfugit tanquam Pænis non Brettii auctor urbis tradenda fuisset. Urbs Croto habuit murum in circuitu patentem duodecim millia passuum habuit ante Pyrrhi adventum in Italiam. At post vastitatem eo bello factam, vix pars dimidia habitabatur. Flumen, quod medio oppido fluxerat, extra frequentia tectis loca præterfluebat muros, procul iis, qui inhabitabantur. Et arx Crotonis una parte eminet mari, altera vergente in agrum, an situ naturali quadam munita, postea & muro cincta, quæ per aversas rupes ab Dionysio Sicilia tyranno per dolum fuerat capta. Eam tum arcem satis, ut videbatur, tutam Crotoniatum optimates tenebant, circumfudente cum Brettii eos etiam plebe sua. Postremo Brettii cum suis viribus inexpugnabilem viderent arcem, coacti necessitate Annonis auxilium implorant. Is conditionibus ad deditionem compellere Crotoniatas conatus, ut coloniam Brettiorum eî deduci, antiquamque frequentiam eorum recipere vastam, ac desertam bellis urbem paterentur; Omnium neminem præter Aristomachum movit, morituros se affirmabant cinctus, leges, & mox linguam etiam verterentur. Aristomachus unus quando nec suadendo ad deditionem satis valebat, nec sicut urbem prodiderat, locum prodenda arcis inveniebat, transfugit ad Annonem. Locrenses brevi post legati cum permisso Annonis arcem intrassent, persuaderet, ut traduci se in Locros paterentur, nec ultima experiri vellent. Jam hoc, ut sibi liceret, impetraverant & ab An-

nibale, missis ad ipsum tum legatis, ita Crotone excessum est, deductiq; Crotoniatæ ad mare naves conscendunt, Locros omnis multitudo abeunt. Armavit Croto quondam adversus Locros, Leonymo duce, centum triginta millia hominum, ut in Sagra diximus. Verum, ait Strabo, Crotoniatæ ex clade, quam in Sagra fluvio habuerunt, tanta fuit occisorum multitudo, ut non multo ulterius tempore perdurarint. Attamen Dionysio tyranno fortiter restiterunt. Nam Dionysius Sicilia tyrannus, ait Trogius Pomp. lib. XX. qui à Sicilia exercitum in Italiam traiecit, bellumque Græcis intulit, expugnatis Locris Crotonienses vix vires longo acio ex prioris belli clade resumentes aggreditur, qui fortius cum paucis, tanto exercitui eius, quam antea cum tot millibus Locrensiū paucitati restiterunt. Tantum virtutis paupertas adversus insolentes divitias habet: tantoq; insperata interdum victoria certior est. Soli Crotoniatæ, ait Herodotus libro septimo, Græciæ periclitanti, auxilium una navi tulere, cui præerat Phaylus vir ter Pythionicus. Sunt enim Crotoniatæ genere Achæi. Crotoniatæ, ait Timæus, Athenæo libro duodecimo referente, ubi Sybaritas ejecerunt in luxum; dilapsi sunt, ut & dux ipsorum purpurea veste indutus, aurea corona coronatus, necnon albis calceis calceatus urbem lustraret. Quidam autem tradunt id eos egisse non ob delicias, sed propter Democidem medicum Crotoniatam. Adamabant Crotoniatæ, ait Maximus Tyrius, oleastrum, Sybarita luxum. Imprimebant Crotoniatæ in numo Milonem juvenem Leonis tergum in capite habentem perinde atque alterum Herculem, item palmam victoriarum illius notam, & ex postico clavam itidem Herculis, & discum, & columnam, quam ipse in gymnasio Pythagoræ inhantem sustinuit, inscriptione Græca *ἡρωικὴν*: aliquando signabant herodem, fortasse Crotonem pileatum, sive Junonem, & ex altera facie Herculem stratum super exuvias leonis seminudum cubantem, cubito humi fixo innixum, ac dextra siphum, sive poculum tenentem, & supra ipsum arcum cum pharetra: quandoque loco horum clavam. Interdum signabant Herculem nudum stantem leonis exuvias à capite dependentem, & clavæ innixum, hac inscriptione *ἡρώεα*, & à tergo Minervam galeatam. Interim aquilam tenentem palmam, & ex altera parte tripodem. Quandoque effingebant Herculem, & ex postico noctuam Minervæ alitem. Interdum signabant Apollinem, & altera facie Herculem infantem, & in cunis cubantem duos angues manibus prementem atque oblidentem. Censendum est haud dubium Crotoniatas in suis numismatibus cunctos Herculis labores sculpsisse. Interim effingebant Apollinem & ex postico tripodem. Croto, ait Eutropius libro secundo, a Romanis invaditur P. Sempronio & Appio Claudio consulibus. Cornelius Rufinus cons. ait Sex. Julius Frontinus Stratag. libro tertio, cum aliquanto tempore Crotonem oppidum frustra obsedisset, quod inexpugnabile faciebat assumpta in præsidia Lucanorum, unus, simulavit se capto desistere: & dein

deinde magno premio sollicitatum misit Crotonem (tanquam ex custodia effugisset) qui persuasit discessisse Romanos. Id verum Crotonenses arbitrati, dimisere auxilia, destituti propugnatoribus inopinati etiam invalidi capti sunt. Fuit Croto colonia nobilissima Romanorum, ut Livius bel. Maced. lib. 4. auctor est. Deduxerunt eam triumviri C. Octavius, L. Æmilius, C. Lestorius. Crotoniata, ait Procopius de bello Gothico lib. 3. à Totila Gothorum rege obsessi, & si ab hostibus prementur, & rerum necessariorum penuria urgerentur: tandiu tamen in fide Imperii perstiterunt, quandiu Justinianus Imp. tum Constantinopoli agens, de hoc certior factus ipsis auxilium misit. Floruit Crotone diu famosissimum illud amplissimumque studium philosophiæ Pythagoræ primum, inde vero postea Pythagoreorum, à quibus Italicum philosophiæ genus nuncupatum est, ut Laertius, & Aug. lib. 8. de civitate Dei scribunt. Atque, ait Cicero Tusc. 1. multa secula sic viguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti viderentur. Et Tusc. 4. scribit, Romanos Pythagoreorum disciplinam amplexos fuisse. Ait enim: Quis est n. qui putat, cum floret in Italia Græcia potentissimis & maximis urbibus ea, quæ magna dicta est, in hisq; primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces aures clausas fuisse? Et in Lælio: Apud me valet auctoritas eorum, qui in hac terra fuerunt, magnamq; Græciam, quæ nunc quidem delata est, tunc florebat, institutis, & præceptis suis erudierunt. Item Laertius: Ad Pythagoram ex Italicis Picentes, Lucani, Messapii, & Romani disciplina studiorum causa proficiscentes cum eo perdurabant. Et Constantinus Lascaris Bizantius eo in libro, quem ad Alphonsum Aragonium Calabriæ principem de philosophis Calabris scripsit, sic ait: Video per Calabros philosophos Italiam, Siciliam, ac partem Græciæ nostræ illustratas fuisse. Fuit nempe Pythagoras Italus ex Calabria magna olim Græcia dicta. Aristoxenus enim, & Aristarchus, & Theopompus, vetustissimi, & gravissimi auctores apud Theodoretum; & Laertius Pythagoram Italum fuisse testantur, sed ideo Samium dictum, quia pater eius Sami habitavit. Constantinus etiam Lascaris dicit Timæum patrem Pythagoræ Italum Græcum aurificem fuisse. Multi vero, ut Plutarchus refert in convivio, Pythagoram Locrensem fuisse asserbant, atque etiam eius tempestate huiusce rei constans erat opinio, Divus autem Thomas Aquinas in primum Met. Arist. Pythagoram Calabrum ex Samo Calabriæ urbe fuisse astringit. Equidem Samum urbem in Calabria à Samiis conditam fuisse, mirum videri non debet, cum, ut sæpe dixi, pleraq; loca in Calabria fuere iisdem appellata nominibus, quibus & orientalis Græciæ loca, ut Tempa, Pandolia, Miletus, Scylleum, Locrus, Amphissa, Melissa, Thebæ, Thuria; urbes Acheron, Butrothus; Crathis Sybaris amnes. Quo autem tempore Pythagoras floruerit, varia quoq; est scriptorum opinio. Cicero & Livius ipsum longe post Numam fuisse

scribunt: Epicharmus autem Comicus vetustissimus, & Pythagoræ disciplinæ particeps apud Plutarchum, Numam, qui anno 3. XVI. Olympiadis in regnum fuit constitutus, Pythagoræ philosophi auditorem fuisse tradit. Idipsum asseverat divus Hieronymus, qui adversus Jovinianum scribens, ad Romamq; apostrophans inquit: *Adhuc sub regibus, & sub Numa Pompilio facilius maiores tui Pythagoræ continentiam, quam sub Consulibus Epicuri luxuriam susceperunt.* Id idem astringit Ovidius antiquitatis non nescius; qui lib. 3. de Ponto ait:

*Premia nec Chiron ab Achille talia cepit
Pythagoræq; ferunt non nocuisse Numam.*

Et Fast. lib. 3.

*Primus oliviferis Romam deductus ab armis;
Pompilius menses sensit abesse duos.*

*Sive hoc à Samio doctus, qui posse renasci
Nos putet.*

Et Met. libro 15.

*Destinat Imperio clarum prænumera veri
Fama Numam, non ille satis cognosse Sabina
Gentis habet ritus, animo maiora capaci
Concipit, & quæ sit rerum natura requirit.
Huius amor Cura patria, Curibusque relictis
Fecit ut Herculei penetraret ad hospitis urbem;
Gratq; quis Italicis auctor posuisset in oris
Mœnia quarentis, sic à Senioribus unus
Retulit indigetis, veteris non inscius ævi.*

Et post pauca enumeratis aliquot, quæ Numam à Pythagora didicit, subdit:

*Dalibus atque aliis instructo pectore dictis
In patriam remansisse ferunt, ultroq; petitem
Accepisse Numam populi Latialis habenas,
Coniuge, qui felix nympha, ducibusq; camænis
Sacrificos docuit ritus, gentemque feroci
Assuetam bello, pacis traduxit ad artes.*

Plutarchus multis rationibus & coniecturis Numam Pythagoræ philosophi alumnum fuisse asseverat, & ob sapientiam & eruditionem Pythagoricam, quam habuit Numa, & ob fastum exteriorem, & cultum, eodem Pythagoræ instituto Numam sumpsisse. Item taciturnitatem, & mysterium, ut quæ de deorum simulacris instituit, sacraq; ritum, & sanctimoniam à Pythagora sumpsit, & uni filiorum suorum Numa Mamercum nomen indidit, propter Pythagoræ filium appellatum Mamercum, & ab hoc Æmiliorum familiam nominatam fuisse ferunt. Iam vero Calsius Hemina, & C. Piso, apud Plinium lib. XIII. in arca Numæ septem, sive, ut Antias vult, duodecim libros de iure pontificio, & totidem Græcos de disciplina sapientiæ inventos fuisse ferunt. In quibus nulla scripta erant, nisi philosophiæ Pythagoricæ, & à Q. Petilio prætore combuitos, quia philosophiæ scripta erant. Quæ, ait Plinius, & Livius lib. XI. & Val. Max. libro primo, ad solvendam religionem (utiq; de pluritate deorum) videbantur. Quanquam enim in Latio Latinarum, ac Græcarum literarum studia (in Sabinis quidem literarum studia tum nulla erant, ut in libris pro lingua Latina ostendi) ut temporibus illis essent: nusquam tamen legitur in eo Numæ tempore quenquam præstantissimum phi-

philosophum floruisse, a quo ille philosophiæ præcepta didicerit. Qui, ait Livius libro primo, *consultissimus vir fuit, ut illa quicquam atate poterat, omnis divini atq; humani juris*. Et Ovid. Met. lib. XXV, de eo ait: *Mente deos adiit, & quæ natura negabat Vsis humanis oculis ea pectoris hausit*. Et si Livius fieri nequaquam potuisse dicat Numam à Sabinis per tot dissonas linguas (erant enim tum in Italia, ut in libris pro lingua Latina ostendi, tot linguæ quot Regiones) Crotonem penetrare: quasi Pythagoras, & Plato, & alii non in Egyptum penetrarint. Immo vero perfacile fuit Numæ adire Crotonem. Nam cum in Latio Græcarum literarum studia tum multis locis essent, potuit Græcam linguam ediscere, atque eius commercio se in Calabriam recipere: præsertim quod plerique Campanorum, Picentum, Lucanorum, & Messapiorum Græcæ linguæ navabant operam, & Romani nonnulli, ut ostendi, se ad Pythagoram contulere. Pythagoras, ait Laetius, *primus amicorum omnia communia dixit, amicitiæque aequalitatem*. Eius discipuli facultates omnes in unum deponebant, communisque faciebant. Quinquennium item totum silebant, solum quæ dicerentur audientes, ac donec probarentur, nunquam Pythagoram videntes. Hinc iam ad domum ipsius asperumque admittebantur, unde adagium ortum erat, ait Suidas *taciturnior Pythagoreis*. Sed de silentio Pythagoræ, & de recipiendis instituendisque discipulis plura Gellius lib. 1. Fertur discipulos admonere solitus, ut ista quotidie, cum domum ingrederentur, dicerent: *Vbinam excidi? quid feci? quid ex his, quæ facere debui omisi?* Item, *mala operatus dole: bona latere*. Imperare assuesce his, *ventri primum, somno, luxuriæque, & iræ*. Super ianuam Academiæ lapidem habebat propria manu inscriptum. *Qui nescit id, quod eum scire oportet, brutus est inter bruta: qui non scit plus quam sibi opus est, homo est inter bruta: qui scit omne quod sciri potest, Deus est inter homines*. Hunc lapidem M. Aurelius Imperator habebat. Monuit Senatum Crotoniatam, ut Musarum templum extruerent, quo præsentem concordiam conservarent. Earum n. chorus consonantiam, concentum, rhythmum, cæteraque, quæ concordiam efficiunt, complectitur, versaturque circa pulcherrimas contemplationes. Quod templum Crotoniatæ fecerunt, & pellicēs, quas habere gentile ipsis erat, dimiserunt, rogaruntque, ut separatim & ad filios suos in Pytheo, & ad uxores in Iunonis templo verba faceret. Siquidem Crotoniensibus, ait Trogius Pompeius libro 20. post adversam ad Sagram pugnam nulla virtutis exercitatio, nulla armorum cura fuit. Oderant enim quæ infeliciter sumplerant, mutassentque vitam luxuria, ni Pythagoras philosophus fuisset, qui eos in luxuriam lapsos auctoritate sua ad vltim frugalitatis revocaret. Laudabat quotidie virtutem, & vitia luxuriæ contemnebat, casusque civitatum hac peste perditarum enumerabat. Tantumque studium ad frugalitatem multitudinis provocavit: ut

aliquos ex his luxuriatos in optimam frugem conversos fuisse, incredibile videretur. Matronarum quoque separatam a viris doctrinam, & puerorum a parentibus frequenter habuit. Docebat nunc has pudicitiam & obsequia in viros, nunc illos modestiam & literarum studium. Inter hæc velut genitricem virtutum frugalitatem omnibus ingerebat. Consequensque assiduitate disputationum erat, ut matronæ auratas vestes, cæteraque dignitatis suæ ornamenta velut instrumenta luxuriæ deponerent, eaque omnia delata in Iunonis adem ipsi deæ consecrarent, præferrentque vera ornamenta matronarum pudicitiam non vestes esse inventum quoque quantum profigatum sit, victi feminarum contumaces animi manifestant. Interrogatus quod Deo simile facerent homines? respondit, cum veritatem exercent. Item interrogatus, ait Stobæus in lib. de patria, *quomodo oporteat se gerere erga patriam ingratam, ut erga matrem respondit*. Dixit quoque, eodem Stobæo in libro de rep. referente, primum luxuriam civitates ingredi, deinde saturitatem, postea contumeliam, postremo exilium. Cum invenibus quibusdam, ait divus Basilus in libro de instituenda ratione studiorum, *vino, jertis, saltuque per civitatem lascivientibus Pythagoras obviam, dixisse dicitur ei, qui modos tibi faciebat, ut mutata harmonia Doricum personares*. Quod ubi factum est, bacchantes illos adeo respicisse ferunt, ut jerta abiicerent, & rubore vultus verecundiam confessi domum abirent. Cicero in libro de senectute Pythagoram principem philosophorum vocat. Et rursus ait: *Vetat Pythagoras in iussu Imperatoris, id est, dei, de præsidio & statione vita decedere*. Et rursus: *Audiebam Pythagoram Pythagoreosque incolas peni nostros, qui essent Italici generis philosophi quondam nominati, nunquam dubitasse, quin ex universa mente divina delibatos animos haberemus*. Pythagoras, ait Laetius, *primus philosophiam, seque philosophum appellavit*: quod ipsum Cicero asseverans, ita Tus. libro quarto refert: *Pythagoram, ut scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides vir doctus imprimis, Phliuntem ferunt venisse, cumque cum Leonte principe Phliasiarum docte & copiose differuisset quadam, cuius ingenium & eloquentiam cum admiratus esset Leo, quasi visse ecqua maxime arte consideret? at illum: artem quidem se scire nullam, sed esse philosophiam: admiratum Leontem novitatem nominis quævisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos interesset? Pythagoram autem, similem sibi videri vitam hominum & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. Nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem corrona peterent, alii emendi aut vendendi quæstui & lucro ducerentur, esset autem quoddam genus hominum, idque vel maxime ingenuum, qui nec plausum, nec lucrum quaererent, sed visendi causa venirent, studioseque perspicerent, quid ageretur, & quo modo: Ita nos quasi in mercatus quadam celebritate ex urbe aliqua sic in banc vitam ex alia*

alia vita & natura profectos, aliorum gloria seruire, alios pecunia, raros esse quosdam, qui ceteris omnibus pro nihilo habitis rerum naturam studiose intuerentur: hos se appellare sapientiam studiosos, id est, philosophos, ut & illic liberalissimum esset spectare nihil sibi acquirere, sic in vita longa omnibus studiis contemplationem, rerum cognitionemque praestare. Nec vero Pythagoras nominis solum inventor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit, qui cum post hunc Philiastum sermonem in Italia venisset, exornavit eam Græciam, quæ magna dicta est, & privatim, & publice præstantissimis institutis & artibus, Pythagoricis, ait idem libro primo de div., interdictum putatur, ne faba vescerentur, quod habeat inflationem magnam is cibis, tranquillitati mentis quærenti vera contrarius. Et libro secundo: *Faba quidem Pythagorei ausque abstinere, quasi vero eo cibo mens, non venter infletur, Utebatur Pythagoras, ut Nicolaus Alexandrinus ait, contra omnia, quæ in stomacho dolent, antidoto, quo multos ab hoc vitiq liberavit, & illud expertum dilectis communicavit, Recipe Iridos drach. XVIII. & scrup. duos; gentianæ drach. V. Zingiberis drach. III. & semis; melanopiperis drach. III. mellis quod sufficit. Datur in modum nucis febrientibus cum tepida. Scripsit Pythagoras, ut Laetius tradit, tria volumina, de instructione, de civilitate, & de natura. Moritur, ait idem, in domo Milonis, in qua cum sociis conderat, quam quidem ex his, quos ille admittere soluerat, per invidiam incendit. Et Romani statuas erexerunt, ut Plutarchus scribit in Numa, qui sic ait: Romanis aliquando reddito araculo, de illius erigenda apud se statua, qui prudentissimus Græcorum & fortissimus extitis, duas in foro aeneas imagines statuisse, Alcibiadis alteram, alteram vero Pythagoræ. Et Plinius libro XXXIII. Romani statuas Pythagoræ in cornibus comitii positam dicarunt Apollinis Pythii iussu, statitque donec Sylla dictator ibi curiam fecit. Ex schola Pythagoræ, ait Iamblicus, prodire prope innumeri eruditi, ac sapientes viri, Duxit Pythagoras, ut Laetius, & Suidas ferunt, uxorem Theano Brontini Crotoniatæ filiam, quæ docta ac sapiens fuit, philosopha & poetrix, Ex qua suscepit Theaugem, & Mamerum, & tres filias Myan, sive Alyam, Arignotim, sive Erigonem, quæ doctæ fuere, quarum, ait Constantinus Lascaris, extant epistolæ, & Damon, sive Dameam, quæ etiam longe docta fuit. Scripsit Theano, ut Suidas, & Plotinus tradunt, commentaria philosophica, Apophthegmata, & poema quoddam heroico carmine, ac mortuo Pythagora scholas cum Thelauge & Mamerco filiis regendas suscepit. Hæc philosophiæ sectatrix multa pulchra, ac scitu digna de pueris educandis scribit ad Eubolam. Ait enim: *Audio te pueros delicate educare, sed certe optime genitricis est liberos non deliciose, & licenter nutrire, sed modeste, ac sobrie. Animadverte obsecro, ne non diligentis, sed adulantis opus agas. Siquidem voluptuosa educatio pueros assentatores reddit. Quid suavius invenibus de-**

maxima voluptate? Oportet equidem puerorum educationem carere perverſitate. Natura autem perverſitas est, cum pueri animo fuerint voluptuarii, corpore vero delicati, ac molles, laboreſque omnes effugerint, ac molliores evaserint. Oportet autem, cum educantur, exercere eos, ne terribilia metuant, siue cum affigi, siue cum laborare opus fuerit, ne turpium affectuum servi reddantur. Nam ob voluptates guloſi efficiuntur, & ob desidiam labores effugiunt. Debent pueri res honestas summoque complecti, abstinere a vitiis, & perseverare in virtutibus. Cavenda est pueris ciborum satietas, & sumptuosa voluptas, & superflua licentia ludorum. Neque permittendi sunt, ut intemperate, & imprudenter in ludis sese exercent, neque ut omnia dicant, aut agant. Neque matras si interim plorent, neque lateris, & rideas, cum nutricem pulsaverint, aut tibi maledixerint. Neque in æstate frigus, aut in hyeme calorem suppediet, aut multas delicias, quibus inopes pueri omnino carent. Qui quidem facilius educantur, & crescunt nihilominus, ac longe meliores efficiuntur. Tu vero veluti Sardanapali progeniem educaſ pueros, marium naturam voluptatibus effeminas. Quid enim faciet aliquis puero, qui nisi celeriter comedat, plorat, & si comederit, delictabilia obſonia quarit? Quid si æſtum ſenſerit, debilitatur; si frigus, concidit; si obiurgatur, reluctatur. Et nisi ei ad voluptatem res administrabuntur, tristatur, & si non pramansura in os inferatur, ægre desert, & ad voluptatem pravo ocio utitur, ac molliter & effeminate circumagitur. Studioſe autem cum ſcias, quod pueri delicantes dum pubeſcent in viros, mancipia redduntur, huiusmodi voluptates auſeras, & educationem auſteram, non delicatam adhibeas; ac permittas eos famem, sitim, frigus, æſtum, & erubescenſiam pati, & ab equalibus, & a præceptoribus. Sic enim exercentur animo impigro, & corpore adoleſcunt. Labores enim quadam corroboramento sunt pueris ad virtutem, quibus imbuti, quod satis sit, virtutis colorem apprehendunt. Vide igitur ne quemadmodum vitos male culta fructum non afferunt, ita propter delicias pueri petulantia, & multarum nugarum malitiam gignant. Hæc, ait Stobæus in nuptialibus, Pythagoræ dogmatum studiola cuiſdam interroganti quomodo celebris evaſiſſet, respondit, contexens telam, & meum curans coniugium; item quærenti, quod officium eſſet matronæ, respondit, viro suo placere. Rogata etiam ait Laetius, quando mulier a viro munda sit, ad Cererisſque ſacrarium veniret, respondit; a ſuo quaque continuo, ab alieno nunquam. Ei vero, quæ ad virum pergeret, in manſatis dabat, ut cum veſte & verecundiam poneret, exurgensque denuo cum ipſa illam una reſumeret. Rogata quænam hæc? inquit, per qua mulier vocor. Hæc, ait Plutarchus in nuptialibus, veſtem induens brachium nudavit cum quidam dixiſſet, o pulcrum cubitum; ac non publicum inquit, Hæc ait Clemens Alexandrinus Strom. primo, ex mulieribus prima philoſophiam, & Apophthegmata ſcripſit, diſſeque; Eſſet re vera pulchrum vita convi-

xitque;

vium iis, qui se scelestâ gesserunt, dein-
de moriuntur, si non esset anima immor-
talis, mors esset lucrum. Brontinus autem
Theano Pater, ait Iamblycus, scripsit de
mente, & cogitatu, & alia. Thelauges, si-
ve Tenges, Pythagoræ, & Theano filius phi-
losophus eximius fuit, & patri in philoso-
phia successit, ut ait Laetius, & scholas
cum matre, & fratre Mamercio regendas
suscepit. Fuit & mathematicus, ut ait Svidas,
scripsit de numero quaternario libros qua-
tuor inueniens quatuor esse elementa, sive ut
alii, profundum, silentium, mentem, &
ætherem. Pro quo Ægyptii, ait Lascaris, ipsam
deum habebant. Hunc plurimi & Empedo-
cles Agrigentinus audierunt, cui Plato li-
brum de sapientia titulum fecit, Thelauges.
Mamercus quoque cognomento *Ægyptios*. Py-
thagoræ filius non modo philosophus doctus
fuit, sed nimia etiam præditus humanitate,
a quo Romanorum *Æmilia* gens cognomen
sumpsit, cui Sex. Pompei. scribit, qui ait:
Æmiliam gentem appellatam dicunt a Ma-
merco Pythagoræ philosophi filio, cui propter
unicam humanitatem cognomen fuit Æmiliæ.
Item Plutarchus in Paulo *Æmilio* ait: *Æmi-*
liorum familiam in urbe Roma patriciam sa-
pe atque vetustam fuisse plurimi tradunt: quod
vero primum, qui nomen ei familia reliquit,
Marcus Æmilius propter sermonis lepiditatem,
quam Æmiliam Græci vocant, appellatus Py-
thagoræ philosophi puer fuerit, nonnulli ex iis
tradunt, qui doctrinam Numa Pompilii regis
in Pythagoram auctorem referunt. Mamercus,
ut dixi, cum Thelauge fratre, & matre
scholas rexit. Iamblycus autem tradit Pytha-
goræ in disciplinis successorem fuisse *Ari-*
stæum Crotoniatam Demophontis filium, is
etate Pythagoræ vixit septem generationi-
bus post hunc Mamercum, huic successit
Bulgaras, inde Gartydas, Dama Pythagoræ
& Theano filia philosophiæ sectatrix admo-
dum erudita fuit. Quæ ingenium in expo-
nendis paternis sententiarum in volucris exer-
cuit. Fuit summa prædita castitate. De qua
Hieronimus adversus Iovinianum ait: *Timæus*
scribit Pythagoræ filiam virginem choro
virginum præfuisse, & castitatis eas instituif-
se doctrinis. Habuit filiam Biscalam, ait La-
scaris eruditam. Fuerunt Pythagoræ discipu-
li Crotoniatæ philosophi docti, ait Iambly-
cus, Ageas, Agylus, Antimedon, Arigno-
cis, Ægon, Boythius, Bulgaras, Byas, Cleo-
rhenes, Chalcrifon, Cleophron, Damodes,
Dymas, Dinono mulier, Epifylus, Eratus,
Euandrus, Gartydas, Hippostratus, Hippo-
rhenes, Itaneus, Leophron, Millias, Me-
non, Milo, Ecphantus, Onatus, Philolaus,
Phiciadas, Rodippus, Silio, Timicha uxor
Myllæ, Philtis filia Teophrili, Mea uxor
Milonis, & Neocles. Ergo novem mulieres
Crotoniatæ, præter cæteras, doctrina excel-
luere. Porro opinandum est per ea tempora
omnes prope Crotoniatas & mares & femi-
nas in Græcas literas, ac philosophiæ, alia-
rumque disciplinarum studia incubuisse, & si
non omnes in ipsis adeo profecerint, excel-
luerintque doctrina. Ita & Locientes & Rhe-
gînos, reliquosque Calabros, ut olim Ro-
mæ, in reliquove Latio in Latinis literis

facilitatum est. Philolaus Pythagoræ discipu-
lus, præceptor Platonis, & Archytæ fuit,
velut Cicero libro tertio de Orat. insinuat,
ait enim: *Pythagoreus ille Lyfias Thebanum*
Epaminundam haud scio an summum virum
unum omnis Græciæ, aut Xenophon, Agefi-
laum, aut Philolaus Archytam Tarentinum,
aut ipse Pythagoras totam illam veterem Ita-
liæ Græciam, quæ quondam magna vocitatus
est, doctrinis omnibus expolivit, atque instituit.
Plato, ut Hermippus apud Laetium &
Plutarchum in Platone ferunt, tres Philo-
lai libros Pythagoricæ sectæ emit ab eius
consanguineis argenti minis Alexandrinis
quadraginta, sive ut alii centum, sive, ut
Gellius decem millibus denarium mercatus
est. Quam argenti summam a Dionysio ty-
ranno accepit, ex quibus libris Plato, plu-
ra in suum Timæum transcripsit. Quos tan-
to studio læsitabat, ut ad eius defuncti ca-
put sint reperti. Opinatur Philolaus omnia
harmonia, ac necessitate fieri. Terram iu-
cta primum circulum moveri dicit. Hic
præmus de natura rerum scripsit. Quorum
est initium: *In mundo natura coacta est ex*
infinitis, ac finitis, mundusque totus, & quæ
sunt in ipso omnia. Hic Dei unitatem asse-
ruit: quare Athenagoras ad Antoninos Cr-
sares scribens, unum Deum esse ex Philo-
lai scriptis assernit. Hic, ut Plutarchus scri-
bit, mundi corruptionem bifariam esse di-
xit, tum ex cælo ignis defluxu, tum ex
aqua lunari vertigine ex aere effusa. Horum
Denim suffimenta mundi esse alimoniam, Di-
cebat etiam, ut Plutarchus de placitis phi-
losophorum libro secundo, & Galenus in
libro de historia philosophica tradunt, so-
lem vitri modo perlucens accipere ab igne
cælesti splendorem, acceptumque ad nos
transmittere, & tanquam percolare adeo cæ-
lestem ignem soli assimilens, ex quo prodire
solem, & simile quid speculi, tertiam-
que inde a speculo lucem ad nos per reflec-
tionem dissipari. Hanc enim nos solem vo-
care, quasi imaginis imaginem. Dicebat et-
iam, ut iidem ferunt, moveri circa ignem
per obliquum circulum, eo modo, quo sol,
& luna: ignem vero in medio statuit,
quem totius naturæ focum, ac medigillum
censet. Supra quem terram, huic nostræ con-
trariam, & inde terram collocat, quam ex
opposito sitam illic dicit, & circa eam ferri.
Quamobrem eos, qui illic sunt, a no-
bis videri non posse. Hic, ut Marcus Vitru-
vius libro primo auctor est, multas res or-
ganicas & gnomonicas numero naturalibus
posteris reliquit. Item: *numerus est, inquit*
imperiosa quadam & ex se progenita sempi-
terna mundanorum perseverantia continentia.
Proclus ait: *Plato multas admirabilesque de*
Deis sententias per mathematicas formas nos
adocet, Pythagoricorumque phialis utens vela-
minibus sacram divinarum scientiarum regit
disciplinam. Talis enim est & universus sacer
divinusque sermo Philolai in bacis, totusque
modus enarrationis Pythagoræ de diis. Iure
Philolaus trianguli angulum diis quatuor
consecravit, ac iuxta tertium angulum iplo-
rum unionem colligit. Hic omnia, ac cæ-
le-

litem harmoniam, coactionumque naturae re-
tulit. Dicere quoque solebat, cum in sa-
crum perveneris ne species a tergo. Hic,
ait Suidas, suspicionem maxime omnibus ca-
vendam monet: *Et si enim, inquit, nihil
committis, sed tantum videaris, infelix es.*
Eum Crotoniatæ tyrannidis suspitione sustu-
lere, ut Laertius prodit. Fuit & Alcmaeon
Crotoniata Pyrrhi filius, Pythagoræ alumnus
philosophus & medicus excellens cognomen-
to physicus (maxime enim valuerunt Cro-
toniatæ medicina) qui, ait Laertius, plu-
rimum in medicina versatus est, deque ea
cōplura conscripsit, plerumque de naturā
disputat, dicens multas rerum humanarum
causas. Videtur autem primus de naturæ ra-
tione scripsisse, ut Phavorinus in oīnīmo-
da tradit historia, Lunamque hanc sempi-
ternam habere naturam. Quod autem Pyrr-
hi filius fuerit, testatur ipse in principio
sui operis sic: *Alcmaeon Crotoniata hac vi-
Pyrrhi filius Brotino, & Leoni, & Bathyllo
de invisibilibus rebus. Manifestam quidem scien-
tiam habent Dii, quantum vero conficere ho-
minibus licet, & quæ sequuntur.* Hic, ait
Proclus, primus rerum naturam literis ex-
plicavit. Animam vero immortalem dixit,
moverique perpetuo instar solis. Huius me-
minit Cicero libro primo de naturā Deo-
rum: *Alcmaeon, inquit, qui soli, & luna
reliquisque sideribus, animoque præterea divi-
nitatem dedit.* Et Themistius libro primo de
anima: *Alcmaeon Crotoniata ille, qui cogno-
mento Physicus dicebatur, animam, inquit,
immortalem esse oportet ratione ea, quia sem-
per agitur, eoque simillima rebus immortalibus
videatur: moveri n. & reliqua immor-
talia incessabili agitata.* Et Arist. lib. 1. de an.
Alcmaeon dicit animam esse immortalem, pro-
pter hoc quod assimilatur immortalibus. Et
lib. 7. de historia animalium. Alcmaeon Cro-
toniata ait, mas primum semen genitale magna
ex parte incipit ferre anno peracto bis septimo,
simul etiam pubescere incipit eodem tempore,
ut stirpes semen laturas primum florere. Et
Galenus in libro de historia philosophica &
Plutarchus in libro de placitis philosopho-
rum dicunt: *Alcmaeon stellas vagas ex ad-
verso fixis incedere dicit, hoc est ab occasu in
orientem. Auditum fieri, quod aures intus
vacua sint, vacua autem omnia resonare quo-
ties in ipsa vox aliqua feratur. Olfactum au-
tem in cerebro præcipuam animæ partem con-
stituit, atque ipsam odores inter respirandum
attrahos percipere. Gustum vero cum humidi-
tate, & temperato calore, tum mollitie sapo-
res internoscere linguam. Somnum autem san-
guinis recessu in venas ipsius confluxui deputatas
feri. Moriētem vero si prorsus omnis illuc abscedat,
quia frigidum corpus ita nimium redditur, Ex-
pegisci autem nos sanguinis eiusdem reditu, At
sanitatem constare credit ex æqualitate caloris
& siccitatis frigoris, & humiditatis, item dul-
cedinis, & amaritudinis, & id genus aliis.
Morbos autem excitari quoties istorum unum
aliquod ceteris dominetur. Singulorum namque
excessus societatem dissolvit, atque ita mor-
bum fieri. Dicit etiam Alcmaeon ipse, ut Plutar-
chus scribit, mulini generis mares quidem steri-
les propter genituræ tennitatem, item seminis*

*rapiditatem, feminas vero propter vulvam non
debilem, item non se laxantem.* Hic primus
exectionem aggredi ausus est. Primusque fabu-
las adinvenit, ut Isidorus etymologiarum li-
bro tradit, ubi sic ait: *Papalia ideo sunt im-
ducta, ut si tota mutorum animalium inter se col-
loquio imago quadam vita hominum nosceretur.*
Has primus invenisse traditur Alcmaeon Cro-
toniensis, appellanturque Aesopica, quia in Aesop
Phrigiam in hac re potuit. Scripsit itaque
Deorica, ait Suidas. Fuit & Neocles Cro-
toniata philosophus & medicus illustris, cuius
meminit Athenæus: Hic, ait Athenæus de
historia animalium libro octavo, dicit videri
duo secora habere, alterum quidem videri
dare, alterum alteri adversantem saltem of-
ferre. Fuit & Asco, sive Ascon Crotoniata
philosophus celebris Pythagoræ auditor, qui
Laertio libro octavo prodente, complura
scripsit, sed Pythagoræ inscribuntur. Fuit
& Elephantus Crotoniata Pythagoræ discipu-
lus, qui scripsit de regno. De quo Stobæus
in admonitionibus de regno meminisse, &
hæc eius dicta ponit: *Quod universis
animis natura ad mundum, & eius partes
accommodata sit, multis mihi videtur argu-
mentis constare. Sic enim consentiens, com-
maque singulorum natura optimam finem &
necessariam sequitur ferre, quæ ex mora
universi constituta, & commanente rerum
universum ornatum, ita singulorum quoque ef-
ficis duratorem conservat. Quare mundus
etiam appetitur, & perfectissimum est anima-
lium. In partibus vero eius, quæ multa sunt,
& diversa natura, id animal primas tenet,
quod plus divinitatis continet. Quare inter
caelestia quidem, quæ immortalis Dei natura
participant, & primario maximeque sequen-
tur, planeta stellæ salutantur. In regione ve-
ro infra lunam, ubi corporum motus est ra-
tus, dæmonis natura versatur. Ceterum in
terra, & apud nos optimus quidem natura
est homo, diviniſſimus autem rex, & melio-
ri conditione inter ceteros affluens, similis
quidem corpore reliquis, utpote ex eadem ma-
teria natus, ab optimo quidem artifice pro-
ductus, qui fabricavit eum, archetypum imi-
tatus seipsius. Quare rex unicuique, & vici-
lens quoddam opus est, imo imago illius regis
creatori suo semper familiaris, & subditis ve-
ro in regno tanquam lumine conspicuo. Exa-
minatur enim & probatur dignitas regia non
secus, quam avium princeps aquila diversis
soli oculis. Eadem est ratio de regno, ut quod
divinum sit, & propter nimiam claritatem
oculos obtundat omnibus præterquam legiti-
mis. Etenim multi splendores oculis obversan-
tes, atque vertigines arguunt spurios, qui a-
scenderunt tanquam in altitudinem insolitam.
Illis vero, qui, ut par est, propter naturam
similitudinem regni cacumen adiverunt, babu-
tari potest, & usum sui commodum præbere.
Est igitur regnum res sincera, incorrupta, &
propter excellentiam diviniſſima, atque homi-
ni difficilis accessu. Oportet autem illum, qui
suscepit regnum purissimum, & lucidissimum
naturæ esse, ne quod clarissimum eius est ob-
scuret suis maculis, quemadmodum nonnulli
sanctissima loca inquinaverunt, & execrabiles
quidem eos, quibus obviæ facti sunt. Rex
igitur*

igitur naturam habeant minimè postulatam, & A
quanto reliquis divinior sit, agnoscat, ac ca-
tera, quibus decenter instructus tum seipso,
tum subditis optime uti poterit. Ceteri qui-
dem homines a vitiis suis sanctissimè purgan-
tur, si principibus suis similes evadant, sive
legem principum, sive regem habuerint. Princi-
pes vero, qui non habent, quod natura sua
præstantius imitentur, illi non longius abire
debent, sed statim a Deo utilitatem potest.
Nam neque mundum aliquis quaesiverit, in
ipso agens, & pars eius existens: neque is,
qui aliis imperat, illum ignorare debet, a quo
ipso regitur. Maximum autem hoc ornamen-
tum est, quod nihil non gubernatum non in-
venitur. Oportet principem etiam oribus im-
perium docere. Sic enim statim imperii pul-
chritudo elucescit. Qui Dei virtutem imitatur,
& ei charus est, quem cumulatius fuerit, &
amplius subditis. Nullum enim Deo charum
homines odio prosequuntur. Nam neque fideri,
neque universus mundus Deum odit: nam si
ducent suum odissent, non utique ei parerent.
Sed quod bene imperat, id in causa est, ut
subiecta bene regantur, & pareant. Equidem
existimo, terrenum regem nullius virtutis va-
pentem esse debere, quia celestis illi præditus
est. Sed ne ipsa res est peregrina & admira-
tione digna, utpote cælitus ad homines pro-
fecta, ita nimirum & virtutes ipsius Dei ope-
ra exhibenda sunt, divino beneficio ei accessi-
bile. Quod si rem à principio consideres, verum
est, quod dico, intelliges. Per communionem
enim omnium primum & maxime necessariam
homines, postea terrestri rex conciliat. Simi-
liter facti illi, qui cuncta in universo guber-
nat. Nihil enim, si collas amicitiam &
communione consistere potest, quod etiam in
civitatibus ita se habet, si familiarem socie-
tatem abuleris, & si multo inferior sit, quam
divina natura & regia, qua nihil huiusmodi
ibi desiderant, utpote perfecta virtutis: sed
aliis indigentibus suppeditant, & communi
utilitati consulunt. Amicitia autem civitatis
communem mutuo finem spectans, ipsius uni-
ersi concordiam imitatur. Porro citra consi-
derationem magistratuum nulla civitas habitari
potest. Requiritur autem ad illam constitutio-
nem leges, civilis gubernatio, subditique &
præfati, si per se conservanda sit. Hæc sequi-
tur commune bonum, concipiunt quidam sta-
tus, & multitudinis consensus eam persuasio-
ne concordii. Ille, qui imperat iuxta virtu-
tem nominatur rex, atque est eadem amicitia
consensuque subditis conjunctus, qua Deus mun-
do, & in ipsis contentis iungitur. Ceterum
oportet omnem benevolentiam institui, primum
à rege in subditos, deinde vicissim à subditis
erga regem, qualis nimirum patris erga fi-
lium, pastoris erga gregem, & legis adversus
violenti ipsa, una eademque virtus, tum ca-
teris imperat, tum vita propria moderatur.
Nullus a, ad vitam sibi propter inopiam alte-
rius ministerium accersat, quod ipse sibi se-
cundum naturam satis ministrare potest. Quam-
vis enim omnium sit communio, nihilominus
quisque per se suis contentus vivet. Videtur ere-
nim is, qui rebus suis contentus est, nullo alio
ad vitam transigendam opus habebit. Quod
si vitam activam ducere oporteat, liquet, quod

etiam si alia quapiam ei accesserint, nihilomi-
nus tamen statu suo contentus manebit. Nam
& amicos habebit sua virtutis gratia, quibus
cum agens non alia virtute eis utetur, quam
illa, qua reliquam suam insituit vitam. Ne-
cessaria est enim, ut cetera omnia hanc virtu-
tem sequantur, cum nihil ipsa præstantius
ei adiungi possit. Deus sane citra famulorum
& ministrorum operam, neque imperans cuique
neque coronans aut præconis voce celebrans obe-
dientes, aut ignominia notans inmoderatos,
ipse solus tantam imperii molem gubernat.
Sed præbens seipsum imitatione dignum, o-
mnibus desiderium & emulationem iniicit na-
tura sua. Est autem bonus ipse, atque hoc
solum opus agit, idque facile, Qui vero imi-
tantur ipsum hoc studio melius omnia pera-
gunt, & illius assimilatio singulis sufficit.
Non enim alia virtus est, qua Deo accepta fa-
ciat, & alia qua ipsum imitatur. Ceterum
rex terrenus apud nos cur non similiter se
suisque contentus, & in statu suo absolutus
sit? Assimilabit enim seipsum uni tantum op-
timum, & omnes alios sibi undecunque simi-
les fieri studebit. Quod si vis & necessitas co-
gat subditos, singuli promptitudinem imitan-
di remittere solent. Non enim fieri potest, ut
absque benevolentia, alterum alteri simile ev-
adat, quam imprimis oblietatur timor. Viti-
nam humanum ingenium nulla persuasione o-
pus haberet. Est enim persuasio terrena gravita-
tis vestigium, qua mortale animal participat.
Nam persuasio res est vicina necessitati, ut
qua ea perficere sua opera conatur, qua ne-
cessitatem declinavit. Atque sponte natura
honestum amplectuntur, nulla persuasionis re-
verentia moveatur, nec enim timent necessitatem.
Hæset a. solus rex in hominis animo etiam hoc
bonum efficere, ut quod melius est imitando,
decorum sequeretur. Illos vero qui tanquam
obrietas corrupti sunt, & propter malam e-
ducationem melioris oblivione inciderunt,
oratio adhibita resistit, laborantes suvat,
cæcæque oblivione pravitatis vitio ipsis inna-
ta memoriam inserit. Ex qua persuasio dicta
nascitur, qua licet malis orta, boni tamen
aliquid producit terram inhabitantibus, in
qua quod vitio natura deest, propter eius im-
becillitatem, oratio intacta homines usurpata
resarciat, atque explet. Et rursus? Revera
rex veris, qui sacram & divinam habue-
rit animi meditationem, hac enim imbutus
persuasusque bonorum auctor erit omnium.
mali vere nullius. Quin etiam quod futurus
sit infusus, utpote ad communicandum prom-
ptus, cuius constat; communicatio enim, in æ-
qualitate, & eius distributione sita est. An-
tecedit iustitia, communicatio participat.
Nam fieri nequit, ut iniustus æqualiter di-
stribuat, aut ut non sit ad communicandum
promptus, qui distribuit ex æquo. Continen-
tem vero esse illum, qui contentus sit sua
statu, quis negaverit? Sumptuositas enim in-
continentia parens est, incontinentia contum-
elia, unde pleraque hominum mala nascuntur.
Virtus autem, qua suis rebus contentos
facit, sumptuositatem, & qua sequuntur
eam, haudquaquam probat. Sed cum ipsa prin-
ceps quædam sit, præest quidem omnibus, sub-
esse vero nulli potest, quod primum Dei, de-
inde

inde regis proprium est, ut nulli subiciantur. A sibi vero ipsis imperant. Unde & avayyap apud Græcos dictus videatur ναπὰ τὸν αὐτοῦ ἀμῶν. Quod autem ista sine prudentia fieri nequeant, apparet, & quod prudentia mundi Deus sit, manifestum est. Ordine enim & constitutione decenti coniunguntur, absque mente vero non possent fieri. Proinde rex quoque sine prudentia non poterit sibi comparare istas virtutes, iustitiam dico, continentiam, communicandi virtutem, & istis cognatas. Et rursus de magistratu: Homines in terra tanquam in exilio sunt, & essentia puriori multum inferiores, plurima terra gravantur, adeo a parente sua ope extollantur, nisi quis diviniorem flatus miserum hoc animal meliori parti coniungat, sacrum genitoris aspectum monstrans, qui a nemine conspici potest. In terra quidem & apud nos optimum sane ingenium præ cæteris animalibus homini datum est. Divinior autem inter homines rex, ut qui multum supra communem naturam emineat, corpore reliquis non dissimilis, utpote natus ex eadem materia, sed ab optimo artifice factus, qui fabricavit ipsum, archetypo ex sese sumpto. Utinam fieri posset, ut humana natura nulla persuasione egeret. Reliquia enim terrestris malitia, qua animal efficiunt mortale, causa sunt, ut finis ipsa degere nequeat. Si quis vero animo fuerit præ aliis divinior, ille nulla in se persuasione opus habebit. Fuit & Arignotus Crotoniata philosophus Pythagoræ discipulus, qui, ait Lucianus, sacer cognominabatur. Fuit & Salethus Crotoniata philosophus & legislator, qui Crotoniatis civibus suis leges dedit, atque inter cætera, lege excepit, ait Lucianus in Apologia, ut mæchi vivi cremarentur. Cumque ipse fratris uxorem polluisset, deprehensus orationem luculentam habuit, ut cives remittere poenam vellent, atque exilium tantum eum damnare; at ille magnitudinem culpæ intelligens in ignem ultro inilit. Fuit & Orpheus Crotoniata poeta Epopeus, ait Svidas, id est, qui vera non ficta scripsit. Quem Pythiæ Atheniensium Tyranni familiaritate usum fuisse Asclepiades inquit in sexto Grammaticorum libro, qua tempestate apud Hebræos Iudices rerum summa gerebant, Cuius sunt Ecanteria, Argonautica Heroico carmine, & alia nonnulla. Fuit Oeagri filius, & primi Orphei Threice in suo poemata personam induisse videtur; quæ Oeagri fluminis, & Calliopes filium cecinit. Orpheum autem Threiciam Troiana tempora præcessisse perspicuum est. In Orphei vero Crotoniata Argonautico multa referuntur, quæ post excidium Trojanum peracta sunt, & Alcinoi regis mentio fit, & aliorum, qui in Odyssæa celebrantur. Licet Aristoteles apud Cic. de Nat. Deor. lib. 1. dicat, Orpheum poetam nunquam fuisse, & hoc Orphicum carmen Pythagorici cuiusdam Cæcropis fuisse ferunt. Plato vero sæpius de Orpheo meminit. Asclepiades, & Svidas dicunt Orpheum dixisse rerum omnium principium esse phanous, id est, amorem, qui primus ex dia apparuit. Fuit a Pythagorici eruditus, ait Constantinus Lascaris. Fuit & Democides Crotoniata Calliphontis filius

medicus celeberrimus, Dasi tempore, cuius meminit Plinius lib. 1. è cuius libris nulla excerptit. De quo Herodotus lib. 3. ita scribit: Polycrates ad Oroetem navigans, cum alios, tum vero Democidem Calliphontis filium Crotoniensem medicum, qui eam artem apud suos præclarissime omnium exercebat, secum duxit. Sed Oroetes Polycratem Crucifixit. Darius mandat Persis, qui in Sardibus erant, ut Oroetem interimant. Contigita non diu post, ut in venatu ferarum Darius rex, dum ab equo desiliret, pedem intorserit, vehementerque luxaverit: nam talis è iunxus amotus est. Existimans itaque apud se, ut prius, habere ex Aegyptiis eos, qui prius putarentur arte medicina, eorum opera utebatur. At illi torquendo pedem, ac violenter trahendo plus mali faciebant, adeo quidem, ut septem dies eisdemque noctes Darius pro molestia, qua afficiebatur, transegerit infirmus. Octavo die eidem mali habenti quidam Democidis Crotoniensis mentionem facit, cuius de artificio prius iam inde in Sardibus audisset. Darius hominem quam celerrime accersi ad sese iubet, ille ut inter captivos Persis inventus, ubi pro neglecto habebatur, in medium productus est, sicut erat pannosus, ac compedes trabens. In medio posuit Darius interrogat, nunquid eam nosset artem? Democides veritus ne si se proderet, usquequaque Græcia privaretur, dissimulavit. Sed dum videretur notitiam artis præ se ferre, Darius iussit eos, qui hominem adduxerant, verbera & tormenta afferre in medium: tum ille simulatione missa, se plane scire artem illam negavit, sed aliquantulum eius clementiam, quam cum medico habuisset, petere, quæ ei potestate curandi Græcis medicamentis utens, & levia post acria admovebat. Darius conpotem famam fecit, & brevi tempore in columnam reddidit, cum iam se invalidum fore ad incedendum desperasset. Ob quam curationem cum eum Darius duobus aurearum compedum paribus donasset, interrogavit Democides, nunquid ideo duplici se malo remunerandum putaret, quod ab eo sospes ipse foret effectus? Hoc dicto Darius desolatæ ad suas uxores hominem misit. Eunuchi, qui eum adducebant ad feminas, dicebant hunc esse, qui restitisset animam regi. Tunc omnes singula aurearum phiala thecam suffigentes Democidi donaverunt, tam amplo munere, ut excidentes ex percussione phialarum fateres, famulus, qui sequebatur, nomen Sciton collegerit non parvam auri summam. Hic Democides hunc in modum è Crotona profectus cum Polycrate consuetudinem habuit. Cum a Patre sane iracundo Crotone cohiberetur, nec eum tolerare posset; illo relicto abiit in Aegiam, ubi commoratus annum quatuordecim primos medicos transcendit, & si imparatus erat, & nihil instrumentorum habens, quæ ad artem medicinæ pertinerent, Ex quo factum est, ut sequenti anno Agineta eum talentum conduxerint. Athenienses tertio anno centum minis. Polycrates 4. anno talentis duobus. Ita in Samum profectus est. A quo viro non minimum Crotonienses medici specimen acciperunt. Tunc videlicet enim per Græciam medici Crotonienses primi numerabantur. Secundi Ciri-

nai. Tunc Susis itaque Democides Dario sana-
 to maximas ades obinebat, & cum rege ad
 mensam sedebat omnibus rebus affluens, præ-
 ter hanc unam, quod in Graciam redire non
 posset. Quinetiam Aegyptios medicos regem cu-
 rare solitos, cum essent patibulis sufflegendi,
 quod a Graco medico superati forent, im-
 petrata a rege venia, liberavit. Liberavit
 item Vaticinium quendam Deum, qui Poliora-
 tom sequutus fuerat, & inter captivos pro
 neglecto relictus. Denique maximi momenti
 apud regem Democides erat. Interiecto deinde
 brevi tempore inter alia contigit, ut Atossa
 Ciri filia (erat Darii uxor) in mamilla ul-
 cus oriretur, deinde restitum porro grassaretur.
 Quod ista quoad fuit exiguum præ pudore
 occultans nemini indicavit; sed ubi male-
 iam habebat accersito Democide rem ostendit.
 Ille se redditurum sanam affirmans adiurat
 eam, ut sibi vicissim ipsa inserviat in eo,
 quod oraverit: oraturum autem nihil, unde
 dedecus redundaret. A quo, posteaquam cura-
 ta est, edocta Darium, dum cum eo cubat,
 ut Democidem virum maxime idoneum ex
 omnibus ad demonstrandas Persis res Gracas,
 atque exponendas mittat, monet, Darius, ubi
 primum illuxit, accitis quindecim Persarum
 spectatis, præcipit ut sequentes Democidem
 omnia Gracia magnitudo collustrarent, neque
 committerent, ut Democides ab ipsis aufuge-
 ret, sed rursus eum omnino reducerent. Hac
 illis ubi præcepit, secundo loco Democidem
 ipsum ad se accersitum orat, ut exposita at-
 que demonstrata Persis omni Gracia, rursus
 redeat. Iubetque eum dono ferro patri, ac fra-
 tribus, omnia sua mensilia, affirmans se alia
 multa plura illi daturum, ac præter dona
 missurum, ut quæ una iter faciat, onerariam
 parvam munusculis bonis refertam. Hac Darius
 nullo dolose consilio, ne mea fert opinio man-
 data, ille tamen vinctus, ne se Darius tenta-
 ro simpulum fugitivum, si cuncta sibi oblata
 caperet, respondit, se quidem sua illic relin-
 quere velle, ne ea reversus sibi habeat. Verum
 maxime onerariam, quam Darius promittebat
 dono fratribus accipere. Darius postquam hac
 Democidi præcepit, homines ad mare dimisit,
 isti cum Phanicum descendissent, & ex
 Phunico in urbem Sydonem, confestim duce-
 riventes instruxerunt, & simul ingentem oner-
 rariam multifartis bonis impleverunt. Compas-
 satique omnibus in Graciam traiecerunt. Et
 adveniens maritima vitas loca insuebantur, atque
 describebant, cum pleraque, ac celeberrima
 loca Graciæ contemplati in Italiam Tarantum
 transmiserunt, ibi Aristophilides Tarentinorum
 rex & ipse Crotoniensis gubernacula Medica-
 rum navium resolvit, pariter ipsas Persas dis-
 sinxit tanquam certos exploratores. Interea
 dum isti patiuntur hac, Democides Crotonem
 abiit in domum suam, quo abeunte Aristophi-
 lides Persas missos facit, restituit his, quæ
 de navibus abstulisset. Illinc Persæ navigantes,
 ac Democidem persequentes Crotonem perve-
 niunt, nactusque in foro Democidem prebident.
 Cum Crotoniensium quidam rem Persicam re-
 formidantes tradere parati erant: quidam
 diverso iniectis manibus Persas fastibus cade-
 bant his verbis commonescentes: viri Croto-
 nenses considerate quid facitis, qui hominam

regis fugitivum recipitis. An ex usu vobis erit
 hanc iniuriam regi Dario intulisse, ac vobis
 bene cedat ista facientes, si non dimiseritis?
 cuius n. prius, quam huc urbi bellum infe-
 ramus? Aut quam priorem diripere conabi-
 mur? hac dicendo nihil magis Crotonensibus
 persuaserunt, quinimo non modo Democides,
 sed etiam oneraria navi quam secum duxerant,
 privati sunt. Atque ita in Asiam reversi omi-
 so iam studio discendi ulterius Graciæ ducere
 fraudati. Quibus tamen in digressu iste man-
 daverat, ut Dario dicerent, Democidem du-
 cere uxorem Milonis filiam, Erat n. apud re-
 gem celebre nomen Milonis iustitioris. Quas
 nuptias mihi videtur Democides eo tempore
 prosperasse magna erogata pecunia, ut ipsum
 etiam in patria sua spectatum esse Dario ap-
 pareret. Scripsit Democides librum. Quo tem-
 pore, ait Timæus apud Athenæum lib. 12.
 Persæ caperunt Democidem, Crotoniatæ cona-
 ti sunt solvere festum Olympicum, proponen-
 tes præmium argentum opulentissimum. Qui-
 dam vero id fecisse aiunt Sybaritas. Ante e-
 nim victores coronis coronabantur aut laureis,
 aut myrteis & huiusmodi. Talentum autem
 (quia de eo hic mentio facta est) sexcentis
 aureis nummis scutatis valebat, ut latius
 in libro de æternitate urbis ostendimus: mi-
 na vero attica centum dragmis sive dena-
 riis Romanis, hoc est decem aureis num-
 mis scutatis. Fuit & Dinonon Brontini Cro-
 toniatæ uxor, socrus & discipula Pythagoræ.
 Quæ admodum docta fuit & sapiens & vir-
 tutibus præcellens, cuius pulcrum illud di-
 ctum extat: Mulierem a viro sui congressu ar-
 gentum sacrificare eodem die debere, Quod
 ipsum in Theanonem eius filiam nonnulli
 referunt, Fuit & Phitys sive Phrytys Cro-
 toniatæ filia Theophræi, sive ut alii, Calli-
 cratis Pythagoræ discipula, eiusque dogma-
 tum studiosa, Scripsit quædam. Hæc in li-
 bro de temperantia mulieris apud Stobæum
 in nuptialibus, præter cetera ait: Mulier
 omnino bona & modesta sit, nam sine vir-
 tute nunquam talis fieri potest, Omnis
 virtus enim id cui contingit laudabile reddit,
 Videndi virtus oculos, audiendi aures, equi
 equum, viri virum, sic & mulieris mulie-
 rem, Est autem prima virtus mulieris tempe-
 rantia, qua virum suum colere & amare po-
 terit, Multi fortassis existimant philosophari
 non decere mulierem, ut nec aquare, neque
 concionari, Ego autem sentio opera quadam
 propria viri esse, alia mulieris, nonnulla ut
 priusque communia; itaque alia potius ad mu-
 lierem, quam ad virum pertinere, alia con-
 tra, Viri propria sunt exercitum, aut rem
 publicam gubernare, concionari: Mulieri au-
 tem peculiare est custodire domum, manere
 domi, expedare, & bene tractare maritum,
 utrisque communia nomen fortitudinem, iusti-
 tiam, & prudentiam, Quippe cum corporis
 virtutes & virum, & mulierem possidere de-
 cet, tum animæ similiter, Et ne corpus habere
 sanum utrisque prodest, sic etiam animæ
 sanitas, Corporis virtutes appella sanitatem,
 robur, sensuum integritatem, pulcritudinem,
 Ceterum sunt ex virtutibus quæ magis viro com-
 pectant, ut fortitudo, prudentia, cum propter
 corporis habitum, tum animæ facultatem.

Alia

Alia mulierem magis decent, ut temperantia. Quocirca hac virtute instituendam scire opus est ex quor., quibusq.; hoc bonum mulieri confletur. Constat igitur ex istis quinque: & primum ex sanctitate ac pietate circa matrimonium: deinde ex ornatu corporis: tertio ex egressibus e domo propria: quarto abstinendo a bachanalibus, & matris Deum festi: quinto ut sacrificiis erga Deum cura sit & moderata. Ex iam dictis maxima & praecipua causa temperantia est, qua facit, ut circa coniugium incorrupta sit uxor, nec alieno viro commisceatur. Principio enim hac parte si peccet, offendit natalitios deos, ut qua domui & cognationi non germanos auxiliares, sed spurios exhibeat. Quinetiam perfida est erga naturae deos, per quos iuraverat una cum parentibus & cognatis suis se coniugium legitime cum marito ad vitae communionem, & liberorum procreationem. Et in patriam quoque peccat, non persistens in eius statutis. Deinde in hisce rebus delinquere, quibus maxima poena constituta est, mors ipsa propter magnitudinem sceleris, quod voluptatis causa & petulantia committitur, omnino nefarium. omnique venia prorsus indignum est. Petulantia autem finis perniciēs est. Considerandum est & illud, quod nullum inventura sit remedium purificatorium huius delicti, ut templa deum ingrediens, arasque accedens casta, & amabilis Deo esse possit. Nam huic sceleri maxime Deus etiam infestissimus est, atque ignoscit minime. Imprimis vero honestum est matronae pudicitiam suam erga virum per formam liberorum suorum testari. Quod sit si liberi referant typum similitudinis sui generis. Et hactenus de ipso confugio. Caterum quod ad corporis ornatum, illum probo, qui albus, simplex, & minime superfluous fuerit. Vestes transluceas, varias, discoloras, & a lombice contextas corpori non induat. Sic enim nimium ornatum, luxuriam, & contemptum effugiet, nec improbo zelo alios afficiet. Aurum & smaragdum omnino non usurpet: nam & nimio constat, & superbiam praepopularibus arguit. Civitatem autem bene institutam per omnes sui partes ex aquo recte constitui, afficique mutuo consensu, & similibus uti legibus, atque huiusmodi rerum opifices expellere oportet. Facies vero non ascititio & alieno colore decoretur, sed genuino & proprio corporis, & aqua simplici abluatur, ac pudore potissime ornatur. Ita enim tum virum, tum seipsam honorabilem magis efficiet. Egre diantur autem domo matronae populares sacra factura Deo civitatis, principi, & custodi pro se & maritis suis, totaque familia. Verum nec instante nocte, neque vespere, sed forte hominibus pleno palam exeat mulier, vel ad spectandum aliquid, vel emendum ab una ancilla aut plurimum duabus honeste deducta. Fiant autem sacrificia diis frugaliter, & pro facultatibus. Caterum Bachi & matris Deum sacris domi celebrandis abstineat; Etenim civitatis publica lege constitutum est, alioquin nec festis huiusmodi interfine. Et sane inducunt ebrietates, mentemque alienant ista cerimoniam. Matrem familias autem, qua domui regenda praest, temperantem, pudicam, & intactam esse convenit. Erubescant nunc Chri-

stianae mulieres luxu, & deliciis diffuentes. Fuit & Dameas Crotoniata statuarius celebris. Opus eius in septo ostenditur, quod Altim vocant. Hic Milonem celebravit, ait Pausanias in Eliac. Fuit & Patroclus Cratylli filius statuarius, cuius meminit Pausanias in Eliacis. Qui fecit simulacrum Apollinis, capite inaurato in Olympia dedicatum a Locris Zephyriis. Maxime quoque valuerunt Crotoniatae palaestra, in gymnico certamine. Fuerunt itaque ex ipsa urbe Athletae Olympionici celeberrimi complures, qui multas victorias domum reportarunt. Olympionicem autem esse, ait Cicero in Oratione pro L. Flacco, apud Gracos prope maius erat & gloriosius, quam Roma triumphasse. Fuerunt igitur septem, quos in unius Olympiadis ludis ceteros studio superasse Strabo prodit. Fuit & Glaucius Crotoniata, qui, ait Pausanias in Phocaeis, vicit Olympiast. Tercio vero anno huius Olympiadis iudices praemia posuerunt. Fuit & Diognetus item athleta, qui ait idem Pausanias ibidem, vicit anno primo lviij. Olymp. Fuit & Phayllus tris Olympionicus celeberrimus, quem decantavit Aristophanes poeta in Acharnibus. Qui Graeciae periclitanti in rebus Perficis una navi auxilium tu fuit. In honorem eius magnus Alexander multas exuvias Crotoniatis dono misit, uti Plutarchus in Alex. commemorat, ita scribens: Alexander in Crotoniatas quoque in Italiam magnam viarum partem transmisit, ob Phayllidem gloriam in pueri & fortis athleta, qui in Troico bello cum Gracos ceteri destitissent, propria triremi Salaminam navigavit, & periculi communicationem suscepturus, & omnia virtutis opera summo studio & constantia observabat. In ludis Pythicis, & Phocicis in Phocicis, duas victorias est consecutus, tertiam stadio. Huius statua est in Delphis. Et rursus: Is vero, qui eas vocatur Pentatylus dicebatur. Pentatylum autem certamen seu exercitatio quinque artes gymnasticas continebat, discum, cursum, saltum, palaestram, & iaculationem. Vicit enim Phayllus, ait Ioannes Tzetzes, iusta, pugillata, discu cursu, saltu, & omni genere ludorum. Saltauit pedes quinquaginta sex. Iecit discum pedes nonaginta quinque. Item Suidas inquit: Phayllus cursor optimus Olympionicens, de quo Aristophanes in Vespis: (ad hoc) Quando cursorem Phayllum existens valde juvenis Capi, impellens convitii calculis duobus. Fuit autem & armatus, cursor celebris, quem hodometrum, id est vitae mensuram vocabant. Fuit etiam quinquennio: de quo est distichum. Quinq; super quinquaginta pedes latavit Phayllus Iecit autem discum centum quinque minas. Fuit & Philippus Butaoides, Olympionica. De quo Herodotus lib. 5. inquit: Dono vitae & mortis comes fuit Philippus Butaoides vir Crotoniata, qui desponsa sibi Tely, Sybarita Crotone praefugerat, abnegato matrimonio transmisit Cyrenem, ex hac discedens solatus est familiarem triremem, ac familiarium virorum sumptum, quod esset Olympionices, id est victor certaminis ad Olympia, & omnium illic Gracorum speciosissimus. Ob quam corporis speciem ab Aegaeis ea, qua nemo alius

alius reportavit. Nam sepulchrum eius heroico monumentum extructo, Aegestani hostias offerunt. Fuerunt & *Astylus*, qui & philosophus fuit Pythagoræ discipulus, & *Isebonactus*, & *Tificrates* athleta: de quibus *Dionysius Halicarn.* commemorat, qui plures in Olympiis ludis victorias sunt assequuti. Quorum *Astylus*, ait idem lib. 8. vicit *Olympia*. trigesima septima, C. Julio, & P. *Pisario* *Rufo* *Coss.* *Isebonactus* autem, ait idem lib. 5. vicit *Olympia*. sexagesima octava, quo tempore *Perseus* Romanis bellum intulit, & anno quinto *Olympiæ*. postea exasit. *Tificrates* itidem bis vicit *Olympia*. lxx. conf. *Auto Semnio* & *M. Minutio*. Et *Olympia*. lxxii. conf. *Auto Virgilio* & *Tito Ventilio*. *Astilo* cum tribus continuis *Olympicis* vicisset stadio, diaulo, & dolicho posita est statua. Quem pæpetua virginitate fuisse præditum *Plato* lib. 8. de leg. tradit. Est autem diaulus cursus reciprocus, idest duplex obseundi scilicet stadium, ac mox redeundi spacium duorum stadiorum longitudine, idest ccl. pass., dolichus vero est spacium duodecim stadiorum, idest, M. D. pass., vel ut *Suidas*, viginti quatuor, idest m. pass. De *Astilo* *Pausanias* in *Elia* ait: *Astylus* *Crotoniata* *Pythagoræ* quidem opus, viros continentes victorias *Olympicas* stadio, & diaulo est consequens. Quoniam autem in duabus ultimis in gratiam *Hieronis* tyranni se *Syracusanum* prædicavit, *Crotoniata* domum eius carcerem esse constituerunt, & statuum eius iuxta *Iunonem* *Lacedæmoniam* existentem sustulerunt, & bona insuper publicarunt. Ergo Siculi duos, quod scimus, Calabros claros viros hunc & *Diconem* *Caul.* ut se Siculos dicerent pecunia subornarunt. Fuit & *Timastheus* athleta, quem ætate juvenem *Milo* in *Olympia* superare non quivit. Fuit & *Ægon* athleta robustissimus, qui & philosophus *Pythagoræ* discipulus, qui à *Milone* persuasus in *Olympia* ivit certaturus, Quem decantavit *Theocritus* *Eidyllio* quarto, ubi *Corydonem* *Ægonis* bubul cum sic facit loquentem.

Interdum quidem ipsam in *Aesaro* pasco, Et mollis graminis bonum fasciculum do: Aliquando autem saltat obscurum circa *Latymnū* Et quidem *Malimnū* impellitur, atque partes *Phisci*. Et in *Neathum*, ubi bona omnia nascuntur, *Egipyrus*, & *Cnyza*, & odorifera *meliteia* Laudo illamque *Crotonem*, & illum in orientem *Laciniū*, ubi ille pugil *Ægon*, qui octuaginta solus devoravit panes. Hic & taurum à monte humeris duxit prebendens *Vigula*, & dedit *Amargyllidi*.

Eius interpres. *Latymnus*, inquit, mons est *Crotonis* nemorosus: *Phiscus* mons ibidem pascuæ mimium bobus idonea habens; *Malimnus* vs paludis iuxta *Crotonem*; *Ægon*, ait *Ioannes Tzetzes*, in montes currens tauros superabat, & ungulas à tauris viventibus avellabat, quos humeris sustollens amicis puellis, & mulieribus donabat. Fuit & *Milo*, ille sane quam robustissimus *Diotimi* filius, *Pythagoræ* discipulus adolescens. Qui, ait *Solinus*, supra hominum naturam erat. Floruit ut quidam tradunt, *Tarquinii Prisci* temporibus, De quo *Plinius* ait: *Milo* *Crotoniata* taurum quadrimum in *Olympico* certamine idem unda decerta occidit, & humeris sustollens *stadii* spa-

tia pertransit, eumque eadem die consumpsit. Vnde *paranoia* orta est, bovem in faucibus portat Huiusce rei meminit quoque *Cicero* in lib. de senectute, & *Athenæus* lib. 19. qui sic ait: *Milo* *Crotoniata* minas viginti carniū comedebat, totidemque panum, bibebatque tres choas vini, velut *Theodorus Hieropolites* in libro de coramminibus testatur. At in *Olympicis* quatuor quadrimum bovem supra humeros assumpsisset, per stadiumque circumtulisset, ne postea cecidisset, solus eodem die totum comedit. *Tiberius* quoque *Aetolus* cum eo, bove deposito decertavit, ut narrat *Alexander Aetolus* scribit *Philarchus* in lib. 3. *Milonem* taurum edisse, cum ante aram *Iovis* esset vocatus, quare hæc in eum scripsit *Boræus* poeta:

Talis erat *Milo*, qui inter certamina *Olympi*
Quadrimum à terra sustulit ille bovem (est
Supra humeros, agnus velut, ingens victima capæ
Quam leviter circum pertulit hic spacium.
Horror erat certe hoc, magis ac mirabile fecit,
Ante sacrum *Pisa* vir peregrine locum,
Non taurū tulit in carnes, qui hand coniugis expere
Quem cadens edit solus, & ille dio.

Huic, ait *Pausanias* in *Elia*, sex *Olympia* palestra victoria fuisse. Ex quibus una inter juvenes. In *Pythiis* autem certaminibus sex inter viros, una inter juvenes. Profectus est & septimo in *Olympia* iustaturus, Sed *Timastheum* civem suum *Crotoniatam* ætate juvenem superare non valuit; quin neque prope eum accedere, Dicitur autem *Milo* suam ipsius statuam in *Altim* tulisse. Est autem *Altis* lucus siye adytus in *Olympia* circum templum *Iovis*. De quo *Milone* *Pindarus* ode x. & *Aristodemus*, Ajunt autem ipsum ita malum *Runicum* continuisse, ut nec conantibus eripere permetteret, nec malum ipse premendo collideret. In disco præterea ita constitisse, ut omnes irruentes trudentesque, ac de disco educere nitentes derideret. Præbebat autem & alia huiusmodi complura ad ostentationem, Alligata etiam fronti chorda æque, ac si teniam aut coronam circumposuisset, anhelitum intra labia continebat, & capitis venas ita sanguine replebat, ut præ venarum viribus chordam dirumperet, Dexteræ quoque manus quod ab humero ad cubitum lateri admovebat, quod verò à cubito extat in rectum digitorum protendebat, ex quibus pollice sursum versus reflexo, reliquis sibi invicem per se riem incumbentibus nemo ne maximo quidem conatu minimum digitorum correxisset. Et divus *Basilius* in libro de instituenda studiorum ratione: *Milo*, inquit, in clypeo uncto stabat, nec depelli ab eo ulla vi poterat, sed resistebat non secus ac statua quadam plumbo affixa. Et *Plinius* lib. 7. *Crotoniatam* *Milonem* athletam, cum stetisset, nemo vestigiū educebat, malum tenenti nemo digitorum corripiebat, cucurrisse M. ccxl. *stadia* ab *Athenis* *Lacedæmonem* biduo. Item *Strabo* lib. 6, fama est columna quandoque in philosophorum contubernio laborante *Milonem* subeuntem salvos reddidisse universos, denique seipsam extraxisse. Hic, ait *Plinius* lib. 7. itemque *Solinus*, *alecariis* genam in ventriculis gallinacearum iniquis cristallina specie, magnitudine

Una faba in certaminibus usus invidus fuit. Atque, ait Ioannes Tzetzes, Crotoniatis in bello adversus Sybaritas praefuit. Qui ut Hercules à Crotoniatis coronatus fuit: nam cum centum millibus Crotoniatarum trececha Sybaritarum millia trucidavit, ut Diodorus & Herodotus ajunt. Hunc Crotoniatæ Iunonis sacerdotem instituere. Hic, ait Cicero in libro de senect. cum senex esset iam, athletasque se in curriculo exercebant videres, aspexisse lacertos suos dicitur, illacrimansque dixit: at hi quidem iam mortui sunt: Notans quod corporis vigorem adimit ætas, animi vis ad extremam usque duras aetatem. Item Ovid. Met. 15,

*Plaque Milo senior, cum spectat inanes
Mos, qui fuerant solidarum more ferarum
Herculeis similes fluidos pendere lacertos,*

De morte autem ejus scribit Strabo: Milonem ferunt, cum profundam densamque per sylvam iter faceret, longe a tramite deviasse, truncum deinde ingentem adactis cuneis inveniens, insertis manibus pariter ac pedibus in fissuram ejus biantem, ut penitus discinderet, esse conatum: tantum autem soluminodo valuisse, ut exilirent cunei, ligni vero partibus statim in sese coeuntibus derelictum in ejus generis laqueo a foris devoratum fuisse. Id etiam Ovid. in Ibi. & Cicero, & Valer. Max. commemorant. Eius statua ænea Ephoris erat, ut Philostratus lib. 4. prodit, ubi sic ait: Ephoris Milonis ænea statua erat hoc modo. Erat Milo super discum positus, simulque victis pedibus inniti videtur, sinistra autem malum punicum tenet, dextra vero manus digiti recti & rigentibus similes apparent, caput victa redimitum. Fuit & Phormio dux rei militaris peritus: de quo Suidas ait: Phormio, de quo & Theopompus in Philippicis mentionem facit. Fuit autem Crotoniata, & in Sagra pugna vulneratus est. Cum autem vulnus curare difficile esset, oraculum accepit, ut Lacedæmonem adiret, cum fore illi medicum, qui primus ad canam se vocarit. Vbi igitur Spartam venit, cum è vehiculo descendisset, ad canam a iuvene invitatus est. Atque inter canandum, ad quid venerat interrogatus, oraculum exposuit. Quod cum ille audisset, ab hasta abradens vulnere imposuit, atque è cana discesserunt, cum sibi videretur ad currum ascendere ad ianuam sua ipsius domus apud Crotonem deprehenditur. Verum & divina hospitalia munera ipsum agentem vocaverunt Iovis filij Bassæ, qui apud Cirenem erat ac surrexit balsami virgam habens. Proverbium autem est: Phormionis thori, de stratis sordidis ac frugalibus. Hic n. Phormio bonus fuit militiæ dux, & in instruendis militiæ ordinibus videtur fuisse per quam laboriosus. Scribitur autem Phormio duabus navalibus pugnis Lacedæmonios vicisse. Fuit & Leonymus Crotoniata, qui Crotoniatarum exercitus ad Sagram dux fuit. De quo Paulanias in Laconicis ait: In Euracino ad Istri ostia insula est nomine Leuca viginti stadiorum ambitu, sylvis densa, ferisque, ac cicuribus animantibus referta Achilli consecrata, in qua ejus templum est, ac se-

mulacrum. Ad hanc dicitur primum navigasse Leonymum Crotoniatam. Nam bello a Crotoniatis confecto adversus Locros, Locrensiibusque ob familiaritatem, quam cum Opuntis habebant, Aiaceum Oileum in praelio invocantibus Leonymus Crotoniatarum: dum ab hostibus vulneratus fuit in pectore, ob quod graviter laborabat. Oraculum autem prædixit, quod ibi ab Aiaceo vulnus curaretur. Itaque cum sanatus ex insula redisset, vidisse aiebat Achillem, & Oilei ac Telamonis Aiaceum, & cum iis Patroclum, atque Antilochum: Helenam præterea cum Achille habitare asserbat, sibique mandasse, ut Himeram profectus Stesichoram nuntiaret ex Helenæ ira ipsam oculorum morbo laborare. Stesichorus hac de causa pelimadiâ composuit. Est Croto sedes episcopalis vetustissima, utpote divi Dionysii Areopagitæ discipula. Constantis fama est apud Crotoniatas, ab usque Dionysii tempore posteris per manus tradita. Dionysium ipsum Roman petentem Crotonem divertisse, & Crotoniatas ad Christi fidem convertisse. Quocirca Crotoniatæ in signo civitatis Dionysii effigie utuntur. Ioannes Episcopus Crotoniensis interfuit synodo Romanæ sub Vigilio Papa. Et Petrus Episcopus Crotoniensis interfuit synodo Constantinopolitanae sextæ sub Agathone Papa. Et Theotimus Episcopus Crotoniensis interfuit synodo Nicenæ secundæ sub Adriano Papa. Celebratur Crotone quotæquoq; anno nobile emporium. De aeris autem salubritate, ac cæli clementia jam dictum est. Solum hoc quoque felix est & amœnum, & amplum, non vastis rupibus, non stagnis impeditum, sed aut campestre est, aut amœnis collibus distinctum, Cerealium inaudita fecunditas ac bonitas. Arva insuper locave herbida sunt & pascua armentorum gregumque pabulis accommodata, cingitur & urbs vivis ac perspicuis fontibus & hortis irriguis. In molendis frugibus, pistinis utuntur. Fit hic similago triticea ac globuli probatissimi, ac siglina opera non vulgaria. Fiunt & vina clara. Nascitur in Crotoniato agro rubrica fabrilis, & cappares laudatissimi. Fit sesama & gossipium. Oritur & herba, quæ maricem fundit, de qua alibi diximus. In cœnobitarum divi Francisci beati Pyrrhi corpus quiescit. Secundum urbem Ælarus fluvius labitur, qui olim per mediam urbem, ut ostendi soebat. Quem Dionysius Apher vocat amœnum. Et ejusdem nominis portus, ait Strabo lib. 6. Inter Crotonem & Syberenam Leonii urbis vestigia visuntur. Extat adhuc Episcopalis sedes, A Crotone m. p. sex. Neæthus fluvius navigabilis labitur, De quo Strabo lib. 6. sic scribit: Ælarus fluvius & portus, & fluvius alter Neæthus nominis, quorum cognomina casu provenisse dicitur. Nam in Achivorum errore quosdam ab Iliaca classe applicuisse, & ad locorum explorationem egressos, Troianas mulieres navigationis comites tam longi pertasas pelagi cursus naves incendisse, quas viris desertas esse noverant, qua causa illi mansisse coacti sunt. Præsertim cum terrarum virtutem cernerent, & vestigio plurimos alios adventantes, & pro sanguinis necessitudine ipsos invitantes, multas habitandi effecisse sedes, & quibus plures Trojanorum se-

mitem

milem appellationem affecti sunt. Neathumq; etiam ex malorum eventu vocabulum vendicavit. Et Lycophron in Alexandra.

Et Neathus ubi fuit ad mare

Interficiant autem illum Auxones, Pellenii.

Super quibus verbis Ilacius eius interpres ait: *Secundum Apollodorum & alios Laomedontis filias, Priami sorores Aethyllam, Astyoeben, & Medescasten, postquam illuc in Italiam cum reliquis captivis pervenissent, vitantes Græcorum servitutem suasisse aliis, ut naves Græcorum viris vacuas, cum in terram descendissent, comburerent. Unde fluvius Neathus dictus est, à naus, idest navis, & Aetho ardea, & mulieres illæ nauprestites dictæ sunt. At Graci, qui cum illis erant, exustis navibus ibi habitaverunt.* Plutarchus vero scribit fuisse captivam Romam nomine reliquis consulentem ut exurerent Græcorum naves: Lycophron autem Setæam fuisse ait auxilium ferentem Lydis, sociamque, ut dixi, Rhodiis. Quæ mulieres hoc deliquo pavidæ viros osculis & amplexibus placaverunt, ut Plutarchus in problematibus auctor est. Hinc mos remansit, ut mulieres propinques, & affines osculo exciperent. Combustæ sunt & aliæ Græcorum naves a Trojanis mulieribus captivis circa Sybarim & Crathim Calabriae omnes, ut ibi ex Lycophrone dicemus. Hoc flumen Naso Salentinum appellat. Post Neathum m. pass. sex. Strongilis civitas est, sedes Episcopalis edito loco, rupibus undequaque fere septa; abest a freto m. p. tribus, à Severena duodecim, à Crotone totidem. *Macalla* sive *Macalla* olim dicta, ab emolliendo, ait Stephanus, quod ibi emolliatus sit Philoctetes: gentile nomen Macelleus. Est quidem vetustissima ab Ausoniis, aut certe ab Oenotriis condita. Huius urbis meminit Lycophron in Alex, ubi ait:

*Et rursus in Macalla templum incola magnum
Super tumulam extruentes gravem Deum
Libationibus honorabunt, & sacrificiis boum.*

Super quibus verbis Ilacius ait: *Macalla urbs est Italia, ubi sepulchrum est, & templum Philoctetis ab incolis conditum, eique dicatum, cui boum sacrificia immolant, uti, Deus immortalis esset.* Inde, ut apud quendam scriptorem legi, dicta fuit *Tiropolis*, quæ persecutionis rabiem passa est à Mauris, Cretensibus, & Carthaginensibus. Aquarum Scaturiginib. affluit, circum n. urbem fontes plurimi scatent. Fit hic similago triticea laudatissima. Ager hic optimi frumenti & aliarum frugum ferax est, & armentorum, pecorumque pabulis accommodatus. Fit gossipium, & sesama, nascuntur cappares & fœnicula marina: sunt & testudines terrestres: Fiunt aucupia turturum, turdorum, palumborum, & aliarum parvarum alitum. In molendis frugibus utuntur pistrinis & molendinis vento agitatis. Hic lapis est Latinis literis sculptus, aliunde huc delatus: In quo capita sunt duo testamenti cuiusdam, quo testator vineam collegio Augustalium urbis Petelenæ legat. Hinc quidam Strongilem Peteliam fuisse opinati sunt. Sed longe decipiuntur: nam Peteliam alibi

esse ostendimus. Parte læva m. p. tribus *Molissa* vetustum oppidum est, edito loco ab ape dictum, aut fortasse à Melisso Cretesium rege, aut Melisseis Cretæ populis conditum: civis Melisseus & Melissius. Cuius meminit Ovid. lib. 15. ut dudum ostendimus. Distat a mari m. p. septem, Ager hic fertilis est. Sunt aquæ sulphureæ. Fit Xylon, & sesama provenit juniperus. Supra Strongilim parte dextra m. p. quatuor *Casunum* castellum est. Abest à freto m. p. septem. In hoc agro Alabastrites nascitur. Et gypsum è terra foditur. Est & sulfur, & juxta Cinga vicus est ubi fontes sunt salinam aquam manantes. Intus est *Cacurium* oppidum edito loco, in radicib. Silæ sylvæ situm, distat à Crotone m. p. duodeviginti, à Polycastro, idest, à Petelia octo. Hic sal fossile nascitur. Extant & sulphureæ aquæ. Fit olei copia. Provenit rheuponticum. Ex hoc oppido fuit *Franciscus Simoneta* utroq; jure peritus, vir medius fidius prudens, & apud Franciscum Sfortiam Mediolanensium principem magnæ auctoritatis, atque Mediolani prætorem egit. *Joannes* eius frater magni ingenii vir bonarum literarum peritus, apud eundem principem magnæ extimationis, ingens opus unius & triginta librorum Francisci Sfortiæ gesta continens edidit. Viget etiamnum Mediolani Simonetarum familia, ex qua fuit *Jacobus Simoneta* utroque jure doctus, & divinis literis eruditus. Ob quas virtutes à Paulo tertio Rom. Pont. Cardinalium numero fuit adscriptus. A Cacurio m. p. quatuor est divi Joannis a flore cognominæ ædes Cisterciensium monasterium, à Joanne Joachimo Abbate constructum, in quo multorum Sanctorum frusta asservantur. Post Cacurium Lesa fluvius labitur. Inde *Cerentia* sive *Gerentium* est, quasi mellificium. *Pumentum* olim dictum ab Oenotriis, sive ut Strabo fert, à Philoctete edito loco super saxum conditum, Validum propugnaculum undique ingentib. saxeis rupibus cinctum. Aer hic saluberrimus est. Distat à Cacurio m. p. quatuor, a mari quatuor & viginti. Fuit sedes Episcopalis, cuius meminit Joannes Joachimus Abbas, licet pro *Gerentinum*, ma syllaba interposita *Germaentinus* depravate legatur. Huius urbis Episcopus fuit Bernardus Abbas socius sive discipulus Joannis Joachimi sanctæ vitæ vir. Hic vina, olea & mella clara fiunt. Olivæ ad Amygdalarum magnitudinem crassæ, & canosæ conditæ in cadis optimæ sunt esu. Aer hic fertilis est. Fit similago triticea optima Extant sulphureæ aquæ multis locis. Fit sulfur, nascitur sal fossile, & alabastrites, sive lapis alabastrite similis; & lapis, ex quo fit alumen, quo oppidani ob inscitiam in fabricandis ædib. utuntur. Proveniunt cappares, filiqua silvestris, & glycirrhiza assatim. Fiunt & olera pulchra, Non longe sunt *Spinellum* & *Bellividerium* pagi. A Gerentia m. p. sex *Vertina* oppidum existit ab Oenotriis, sive ut Straboni placeat, a Philoctete conditum, abest à mari m. p. undeviginti. Hic caseus probatissimus fit, & mel optimum. In hoc agro alabastrites albus & niger nascitur, item sulfur, & alumen, & rubrica fabrilis, & chal-

chalcanthum, & sal fossile, & lapis sive ter-
fa Samia gilva & alba, qua aurum & gem-
mæ expoliuntur, tripolim vocant aurifices:
nascitur & ferrum, & argentum, item lapis
albus argenti materia, ut quidam volunt.
Proveniunt rheuponticum, eupatorium, meum,
eufragia, centaureum matius, & aliæ nobiles
herbæ. Nascitur & rhus arbor, item atro-
lices arbor, & cardus, qui masticen egerit.
Extant & sylvæ glandiferæ omnigenæ & te-
dæ. Fiunt venationes aprorum, caprearum
& aliorum sylvestrium animalium. Sunt &
testudines: fiunt & aucupia multarum avium.
Inde est *Brystacia*, nunc *Briaticum* civitas
sedes Episcopalis, ex Paterno urbe, de qua
mox, huc translata, cuius meminit Joannes
Joachimus Abbas, & si Antiblacentis deprave
legatur. Situm est oppidum in vertice
montis saxei, ab Oenotriis conditum, ut
ait Stephanus. Abest à Vertinis m. p. qua-
tuor à freto tredecim. Coniiciendum est Pu-
mentum, Cacurium, Vertinas, & alia huius
regionis oppida ab Oenotriis condita, a qui-
bus & Severena & Brystacia sed a Philoctete
postea habitata. In æde episcopali vestis Chri-
sti, & beatæ Mariæ Virginis, & sanctorum
Gregorii Papæ, Cataldi, Laurentii, Dona-
ti, Stephani, Georgii, & Petronillæ frustu-
la asservantur. In hoc agro legitur manna,
fit gossipium, & sesama. Provenit terebin-
thus, & cappares. Nascitur alabastrites, &
gypsum marmorosum, & lapis molaris. Ex-
tant & sylvæ glandiferæ. Fiunt venationes,
quales Vertinis. Ad mare rediens *Alecium*
promontorium reperies cum statione, *Crimis-
sa* olim dictum, distat a Crotona m. p. qua-
tuor & viginti. In quo laurorum, & iuni-
perorum sponte nascentium copia est. Et
iuxta Crotonem versus Lipuda fluvius cadit
in mare, Aretan quondam dictus, Crotonia-
tæ regionis, ait etymologicus, ab Areta u-
xore Alcinoi, cuius sepulchrum erat. Super
promontorium hoc *Cirum*, sive *Cirra* civi-
tas edito loco. Abest a Strongili m. p. octo,
a mari quatuor. *Crimissa* olim dicta a pro-
montorio: ab Oenotriis condita, cuius me-
minit Stephanus, qui ait: *Crimissa urbs &
eiusdem nominis promontorium, & amnis,
quam habitavit Philoctetes*. Strabo eam Philo-
ctetem condidisse refert. De hac Lycophron
in Alex. de Philoctete loquens sic scribit.

*Illum vero & Æsari fluenta, & parva civitas.
Oenotria terra, & Cenchrina punctum,
Crimissu torris recipiet interfecorem.*

Super quibus verbis Isacius ait: *Philoctetem
Alexandri interfecorem fluenta Æsaris flumi-
nis Crotonis, & Crimissa civitas parva Oeno-
tria & Italica terra recipient. Philoctetes bel-
lum inferens Campanis prope Crotonem & Tho-
ryngium Crimissam habitavit, & cessans ab
oberratione Hæleo Apollini templum erexit,
cui etiam arcum obtulit, ut scribit Orion,
hoc modo Philoctetes sublatus est. Ab ea Cri-
missens. Et Aristoteles in libro de mirabili-
bus: Apud Sybaritas aiunt Philoctetem colli,
qui ex Vroia profugus inhabitavit, qua vocan-
tur mollia Crotoniatis, atque Herculis arcus
in Apollinis Hælei templo consecravit, quos*

*per vim a Crotoniatis in Apollinium transla-
tos ferunt. Aiunt iis locis mortuum esse au-
xilia ferentem Rhodiis, qui cum Tlepolemo ad
ea loca delati contra incolas depugnavit. In-
de urbs hæc Crimissa dicta fuit Paternum,
cuius meminit Antoninus Pius in itinera-
rio, quam a Rossano m. p. duodeciginta di-
stare dicit. Nunc, ut dixi, *Cirum* dicitur.
Fuit sedes Episcopalis, quæ post vastatio-
nem regionis a Pœnis, Cretenfibus, & Mau-
ris in Bryaticum translata est. Abundantius
Episcopus Paternensis interfuit synodo Con-
stantinopolitanæ sextæ sub Agathone Papa,
qui una cum Ioanne Archiepiscopo Rhegi-
no, & Ioanne Episcopo Portuensi gessere vi-
cem Papæ. Hic similago triticea optima fit.
Exuberat urbs hæc aquis recentibus. Fiunt
vina, olea, & mella clara. Nascuntur cap-
pares, & tubera, & fœnicula marina, pro-
venit terebinthus, legitur manna. Nascitur
& rubrica fabrilis, & silex. Ager insuper
hic frugifer est. Extant & horti nemorosi
limonis, citris, & malis aureis arborib. in-
struati. Fiunt & arborum fructus optimi.
Non longe à freto locis quibuldum uvæ ma-
ture durescunt, at præcipui saporis sunt.
In hortis Episcopalis ædis arbor est, quam
Plinius lib. 12. in Bastris esse scribit. Quæ
est inquit, terebintho similis, pomo amygdal-
lis, minor tamen magnitudine, præcipue
suavitatis, aliqui terebinthum esse proprii
generis potius, quam similem ei putaverunt.
Fiunt in hoc agro aucupia palumborum, tur-
corum, turdorum, ficedularum, & aliarum
parvarum alitum. Post *Cirum* Flumica flu-
vius labitur, Crimissa & ipse ut ostendit,
olim dictus. Inde est *Cracolum* castellum, sive
Charocalum, quod charum bonum significat.
Distat à Ciro m. p. quatuor, à mari totidem.
Hic rubrica fabrilis nascitur, & cos aqua-
ria, legitur manna. Non procul est *Scala*
castellum alterum cum oleo & melle opti-
mo, fit gossipium, & sesama, Est & *Mar-
cellus* vicus. In hac ora passim cardus pro-
venit, qui masticen fundit. Inde lacanetum
fluvius labitur. Ad mare *Chariatum* civitas
est, sedes Episcopalis mari abluetur. Mene-
crates Episcopus Chartatenfis interfuit Sy-
nodo Romanæ primæ sub Symmacho Papa.
Hoc mare piscosum est, pisces laudatissimi
capiuntur. In Chariatenfi agro fit Xylon &
sesama, nascuntur fœnicula marina, nascitur
lapis molaris frumentarius, & olearius. Ag-
or hic herbidus est pabulis egregie accomo-
datus, fiunt & perpulchra aucupia coru-
nicum, turtorum, palumborum, turdorum,
sturnorum & aliarum parvarum avium. Hæc
urbs cremata fuit à Turcis eodem anno,
quo & Rhegium. Post urbem Leos & Val-
gius amnes labuntur. Supra est *Campana*
oppidum, *Calaserna* olim dictum ab Oenotriis,
sive, ut Strabo vult, a Philoctete conditum.
Distat à Chariato m. p. undecim, à Bryatico
sex. In huius oppidi templo sanctorum Ste-
phani Prot., Fabiani, Martini Xisti, & Pre-
copis frusta asservantur. Hic vina, olea, &
mella clara fiunt. Nascitur cos aquaria, &
silex, & rubrica fabrilis, & chalcanthum,
& lapis molaris, legitur manna. Provenit
rheuponticum, & cardus masticen fundens.*

Fig

Fit pice, nascuntur tede arbores. Sunt & glandiferae arbores, & castaneta ad porcos alendos opportuna. Est & ager hic herbidus pascuusque. A Campana ad quartum lapidem *Bochilerium* oppidum est inter Santocrium & Laurentiam amnes, abest à mari m. p. duodecim. In hoc agro cos aquaria praestantissima nascitur, & filix, & lapis molarius, & lapis phrygius, & gagates lapis optimus. Provenit terebinthus, anisum silvestre distannum, centaureum maius, & sagapenum. Nascuntur ubertim pinastri & alaterni. Extant & castaneta, & sylva glandiferae porcis alendis commodae: sunt venationes, quales Vertinis, & aucupia externarum, palumborum, merularum, turdorum, perdicum, & aliarum parvarum avium. Postea est *Paula* oppidum, distat a mari m. p. octo. Ager hic fertilis est, sit & mel optimum, sit & gossipium & sesama. Exciditur cos aquaria laudatissima, provenit & cardus maritima fundens, Inde est *Calopiciatum* castellum cum linis optimis, quod ornamentum & cultum notat; quod Simarellum flumen praeterfuit. Hic gossipium & sesama sunt: nascuntur cappares, & foenicula marina. Subinde *Chrysa* castellum est cum olei copia. Abest a mari m. p. 2. in hoc agro nascuntur cappares, & filiqua silvestris. In litore fontes frequentes sunt dulce manantes aquam. Post Chrysiam Triontum flumen navigabile labitur, *Hyllis* olim dictum, Crotoniatarum agrum a Thuriis olim dissecans, ut in Thucydide liquet. Qui lib. 7. ita scribit: Demosthenes & Eurymedon Atheniensium classis exercitus duces posteaquam Thurini ad societatem militiae se expedierunt, iubent classem in oram Crotoniatam tendere, ipsi vero recensitum exercitum per agrum Thurinum ad Sybarim flumen ducunt. Qui cum ad amnem Hylliam pervenissent, praemisissentque Crotoniatæ, qui dicebant nolle se per suam terram meare exercitum, descenderunt ad mare, & ubi Hyllias ad illud excurrit castra habuerunt, ubi naves eis ob id praesto fuerunt. Quibus postera die concensis abiire subinde adeundo civitates praeterquam Locrensiem, donec ad Leucopetram pervenire agri Rhegini. Itaque post Ausoniorum, Oenotrorum, & Italarum reges, qui universae regioni dominati sunt, post Philoctetem, qui quotæ regionis parti imperavit, & siqui alii eiusmodi in ea regnarint, quatuor respublicæ in Calabria fuere, quæ toti regioni dominabantur, Rhegina, Locrensis, Crotoniata, & Sibarita. Sibari vero a Crotoniatis solo æquata eius reipublicæ Thurina successit. Cum vero postea Brettii potentia pollere cœperunt, complura harum rerum publicarum oppida subegerunt, ac sibi suam rempublicam & ipsi constituerunt, adeo humanæ res fortunæ temeritati & inconstantiae subiectæ, volubiles sunt.

LIBER QUINTUS.

Post Triontum, idest Hylliam flumen *Thurina* regio olim incipiebat. Primum oppidum *Calovitum* est, distat a Chrysa m. p. quinque a mari septem. Hic viti & olea optima sunt, nascitur chalcanthum, & gypsum alabastritæ simile, sive, ut quibusdam placet, alumen scissile est. Laudantur & mala Punica apyrana, quorum acana ad strobilorum magnitudinem sunt. Provenit terebinthus, & filiqua silvestris, & vitex. Prope oppidum Lauretum flumen excurrit. Inde est *Longoburgum* oppidum iuxta Silam sylvam. Hic argentifodinæ sunt, & iam nunc argentum conflatur in massam. Glandiferae arbores & hic & alibi passim ferunt agaricum, nascitur meum. Ex hoc oppido fuit *Brunus* medicus chirurgus non contemnendus, Patavii medicinae operam navavit. Scripsit in chirurgia libros duos, qui extant, ac magno in precio habentur. Floruit a Christo nato anno M.cclii. Non longe est *Cropalatum* castrum. Hic etiam gypsum alabastrite simile, sive alumen scissile, & chalcanthum, & alumen nascuntur. Proveniunt & terebinthus, vitex, oleander, filiqua sylvestris, cæcus sylvestris. Laudantur & mala punica apyrana, qualia nascuntur Caloviti. Ex hoc oppido fuit *beatus Bernardinus* divi Francisci Paulitani socius sanctæ vitæ vir. Post oppidum Calonatum, & inde Celanum flumina decurrunt. Inde *Rossanum* est civitas vetusta, ab Oenotriis, ut quantum auguror, condita, validum propugnaculum, egregie natura, inde manu munitum, super saxum, atque undequaque saxeis rupibus septum, & aquarum scaturiginibus exuberans, quod ad loci firmitatem plurimum confert. Aer quoque hic salubris viget: distat a freto m. p. tribus. Cum enim Oenotrii, ut ostendi in condendis urbibus loca tuta ac propugnacula firma deligerent, & mortuo Peuceitii Oenotrii fratre, utramque Calabriæ oram tenuerint, urbesque in ea complures parvas, ac crebras condiderint, censendum est hunc tam aptum urbi locum neutiquam præterisse. Præsertim etiam, quod haud procul hinc Bivittaciam, & Cosam construxerint. Hanc postea Rhodii coloniam deduxerunt, ut Joannes Ioachim Abbas scribit iu Esaiam. Postea eam Coloniam deduxere Romani. Quamquam Procopius lib. 3. de bello Gothico eam a Romanis conditam velit, ait enim: *Iuxta Lambulam vallem, augustumque aditum ad litus, Russia est promontorium Thuriarum. Supra id m. p. septem cum dimidio praesidium validissimum construxerunt Romani. Quod utique Ioannes antebac caperas, & quam optime communierat. Id oppidum Totilas cepit, deficiente comitatu militibus praesidiariis Belisarii, auxilioque eis non adveniente.* Id idem Agathius libro 4. de eodem bello asserit. Est sedes Archiepiscopalis. Valerianus Episcopus Rossanensis interfuit Synodo Constantinopolitanae sextæ sub Agathone. Ecclesia hæc ab hinc non multos annos Latina facta est; ante n. Græcam linguam retinebat.

tumque servabat. De hac urbe beatus Bartholomaeus in vita beati Nili sic scribit: *Cum divinis finitima regio ab Agarenis beati Nili tempestate vastata esset, eorumque praeda expasita, solum Rossanum ab ea vastitate immune fuit, Idque haudquaquam humana esset, sed Deipara, quae locum illum imprimis salvaretur, auxilio factum est. Siquidem cum saepe Agareni noctu irruiissent, arcemque expugnare tentassent, simulatque ad mania accessissent sceleris admodum, fama est à superiore loco mulierem similem purpura indutam illis aperuisse facem manibus gestantem, atque illos propellentem, à muroque deturbantem: idque verum esse testabantur, qui ex illis aufergerant. Tempore beati Nili, ait idem beatus Bartholomaeus, Rossanum magnis terramotibus quatitur, multis imbris noctu, ac die ingruentibus. Unde complures domus, atque Ecclesia dejecta sunt, Populo autem ad sanctum pacis templum ingresso, terramotus, imbresque cessare. Nullus autem homo, neque iumentum aliquod perit. In sede Episcopali divi Christophori armis asservatur. Hic vina laudatissima nascuntur: sit optimi olei copia. Olivae ad amigdalorum magnitudinem crescit, & carnosae conditae in cadis optimae sunt usu. Fiunt fœtilia nobilia. Nascitur gypsum marmorosum, nascuntur cappares, vitex, oleander, crocus sylvestris, & terebinthus. Proveniunt etiam, ut ab herbario accepi, distamnium Cretense, apenides, centaureum majus & aliae nobiles herbae. Sunt in hoc agro pagi, *Scrusudonium*, & *Palludum* cum vinis optimis, ubi alabastrites & sal fossile nascuntur, & cox aquaria probatissima. Item rheuponticum, & sagapenum. Fiunt externarum palumhorum, & furnorum aucupia. Ad mare *Rossia* promontorium est, *Athenaeum* a Dionysio Halicarnasseo dictum, & Portus Veneris statio aetiva: ubi Aeneas plures Troianos expulit, atque reliquit; qui per ea loca habitandi sedes posuerunt. Non longe ab urbe est beatae Mariae Patirio cognomine templum divi Basilii monachorum cœnobium. Ex hac urbe fuit beatus Nilus monachus divi Basilii, & Abbas, vir nimirum magna sanctitate & doctrina; qui ceu fulgentissimum sidus in ecclesia Dei emicuit. Hic, ut beatus Bartholomaeus ejus civis ac discipulus, qui totam illius vitam exaravit, scribit, ex nobilibus parentibus est ortus. Qui iam puer, cum illi migrassent à vita, a sorore educatus fuit. Hic ab ineunte aetate bonam indolem, atque excellens ingenium præ se ferens, omnes coevos suos prudentia superabat, præceptoresque suos tanta prudentia percontabatur, ut eos in sui admirationem adduceret; unde puero tantum ingenii acumen, Antonii, Hilarionis, Sabae, Arsenii, aliorumque sanctorum patrum vitas usquequaque præ manibus habebat. Inde vero iam expletus daemonis opera cum virgine quadam concubuit, filiamque ex ea suscepit. Ceterum deinde resipiscens, ac se perpetrati deliqui poenitens mundi oblectamenta, ac divitias deferere statuit, Atque magnam pecuniae summam à debitoribus exigens, vineamque se ex ea empturum simulans, pauperibus erogavit, ac reliqua ho-*

na sua omnia egenis importiens ad cœnobium beati Mercurii ordinis sancti Basilii concessit monachalem habitum suscepturus. In quo tum plerique sancti viri degabant, atque inter ceteros erant divini illi viri Phantinus, Zacharias, & Lucas, de quibus alibi diximus. Haud procul aliud Monasterium erat, cui praeerat divus ille Ioannes, de quo alibi diximus. Quibus visis ingenti letitia est affectus. Verum quia humani generis perpetuus hostis ei in huiusmodi opera impedi-mento esse videbatur, ab illius regionis praeside literas ellaxit sunt hic, qui monasterio praeerat, quibus intendebatur ipsi ne illum monachalem habitum induerent, quod contempnissent manus eorum praedicationis quare timore perterriti ad sancti Nerei monasterium illum miserunt. Ibi sanctus habitum gamma religionis novum triduum annum agens suscepit. In quo monasterio xl. dies commoratus, atque panem, neque vinum, nec denum cibum, quid gessavit, sed arborum fructibus, atque aliis contentus erat. Sic bonus ac strenuus Christi miles & athleta a delicta seculi vita repente ad austeram vivendi formam transit, Ibi cuidam regulo tyranno, qui se decem annos vigurum praedicabat, decem distaxat dies vigurum praedixit. Id quod & super decimo epim die infelicitate & civibus interceptus est. Quadraginta igitur diebus mortis ad monasterium Mercurii, ut beatus illos viros viseret, rediit. Quorum mutua, atque inseparabili amicitia, ac benevolentia fruebatur. Erat per id tempus Calabria altera Aegyptus sanctorum monachorum parens & nutrix. Cum igitur beatus Nilus hominum consuetudinem declinare statuisset, cessumque adamasset, solitariam vitam delegit, Joannem Baptistam amulatus. Itaque cryptam quampiam incolebat, quae haud procul à monasterio Mercurii, & ab eo monasterio, cui praeerat beatus Ioannes, abest. Quae in sublimi & arduo loco est sita, aram habens Michaeli Archangelo dicatam. Is locus quieti aptissimus erat, ibi vigiliis, psalmodiis, orationibus, contemplationibus, jejuniis, divinae scripturae lectionibus, ceterisque huiusmodi actionibus dieque noctuque jugiter iacebat, nam somni paululum capiebat. Caput apertum, ac pedes nudos semper gerens, unica duntaxat tunica, eaque ex caprarum pilis confecta contentus erat. Zona ei erat funiculus non nisi semel in anno solutus. Atque usqueadeo paupertatis studiosissimus fuit, ut ne obolum quidem possideret. Atramentarium ei erat ex cera compactum. In scribendis libris plurimum vacabat. Tempus sic dividebat, ut ne quidem minimo momento esset ociosus. Nam ab hora matutina ad tertiam usque libros scribebat singulis diebus quaternionem conficiens, scribebat enim psalmos; à tertia autem usque ad sextam cruci assidebat cum Maria & Ioanne psalterium retinens, ac recitans, millies genua flectens; à sexta vero usque ad nonam sedebat lugens, ac perscrutans legem Domini, & Sanctorum scripta, inde vespertino hymno dicto paululum spiritum reficiebat deambulans, ac psalmos recitans. Divinam scripturam;

eam, qua erat longe eruditus, fratribus exponerebat, Joannem Chrysostomum, Basilium, Gregorium Nazianzenum, ceterosque Græcos, necnon Latinos doctores in manibus habens. Eius mensa erat lapis magnus, ac patella in illo testa fragmentum. Cibus interdu panis solus illi erat, & aqua in mensura, interdum legumina cocta, quandoque vero fructibus tantum contentus erat, & præsertim siliquis, quæ ultro nascuntur, utpote myrtis, & pomaris, & huiusmodi pomis. Pertransiit annum unum mense minus, nullo præter liquido obsonio ab eo degustato. Persepe biduum: quandoque tri-duum, interdum quinque dies totidemque noctes cibo & potu abstinerebat, sanctam quædam ita transegit, ut nil penitus præter remissionem caperet. Rursus alios foras pertransiit bis duntaxat toto hoc tempore cibum sumens. Jeunium nunquam solvit. Quid multis opus est verbis? Tot nempe vivendi formas percurrit, quæ à sanctis Patribus servatas fuisse legerat. Lachrymarum vero non guttas, sed præpè rivulos emittebat. Contemplationibus adeo vacabat, ut plerumque in extasi reperetur. Libidinum incitamenta prædictis exercitationibus, & spinarum attritione, necnon utricularum flagellatione propellebat. Varias insuper demonum pugnas non modo invisibiles, sed etiam visibiles & corporales sustinuit, quas & Dei ope superavit. Quodam die demon ipsum in capite clava percussit, vulnusque infligit, quo diu cruciatus perterritus, à quo divinitus nocte quam Apostolis Petro & Paulo dicatus dies est insequutus, dum psalmos in ecclesia cum beato Phrintino psalleret, curatus est. Rursus alio die à quodam alio vulnere diaboli opera sibi infixo, ab Angelo sanatus est. Fuit etiam multorum miraculorum patrator. Quippe qui immundis spiritibus obsessos liberavit, variis morbis affectos curavit. Neque prophetie munere caruit: complura enim prælagavit, ac cordium abdita aperiebat. Inde Agarenis eam Calabriæ partem, ubi ipse versabatur, vastantibus, id quod jam ipse prædixerat, eos fugiens ad sancti Hadriani tem-pulum oratorium, quod est in agro Besi-dianensi se recepit, ibique cum duodecim discipulis divino cultui vacabat, inter quos erat beatus Proculus. Quantum autem hu-militatem sectatus sit, quis pro dignitate differere suppetit? Sacris utique initiis nunquam voluit, Mortuo Resanensi Episcopo uno omnium, & Cleri & populi ore, huiusmodi munere dignus iudicatus Episcopus creatus est. At ipse ut rem compertam ha-buit CHRISTI exemplo aufugit ad interio-ra deserti, ubi tandiu latuit, quandiu aliis est electus. Hominum, nobilium præsertim, ac magnatum congressum consuetudinesque rei venenum, ac pestem vitabat. Licet omnibus principibus & Imperatori Constantinopoli degenti fama notus esset. Mulierum quoque contumelias, haud secus ac lethale virus, & aspidem fugiebat. Aiebat enim sic: Diabolus de me ita dicit, monachus hic lutum est, mædofaciam eum aqua, id est mulierum lachrymis, & illum liquefaciam.

Adeo, ut de eo quicquid mihi libuerit efficiam. Nunquam passus est mulieres monasteria aut ecclesias suas ingredi. Complures solis literis ad prædices millis carceribus & suspendiis liberavit. Quodam die dum prostratus quam humiliter CHRISTO cruci affixo assisteret, orans liberari à quadam tentatione, ab eoque benedici, CHRISTUS dexteram à clavo extrahens trinam benedictionem illi impertivit. Inde à Calabria secedens in Campaniam pervenit, & in Cassinensi monasterio aliquot annos commoratus est, ab Abbate & monachis eius monasterii rogatus. Exinde illinc abiens in monasterio Vallerucion disto, quindecim annos consedit. Postea in agro Cajetæ in monasterio Serperi nuncupato decem annos cum sexaginta monachis permansit. Cum Philogathus civis suus Episcopus Placentinus vis imprimis literis eruditus, divitiis affluens, Crescentio Consule Romano auctore populi, ac Cleri, ad quos Romani antistitis spectabat electio, consensu, in Romanum pontificem, Gregorio quinto à Romanis urbe pulso, crederetur, qui Ioannes XVI. sive, ut alii XVII. vocatus est: Gregorio ipso inde Ottonis tertii imperatoris auxilio in sedem revocato, captus esset, ab Ottone ipso oculis, lingua & naso mutilatus est, & in carcere detentus. Quocirca beatus Nilus Romanam petiit, ut eum liberaret. Id audientes Pontifex & Imperator ei ad portam Asinariam obviam facti, ipsum medium ad sedem duxerunt, eius manus summa veneratione exosculantes, rogantesque ut Romæ commorari vellet, spondentes se illi monasterium daturus quodcumque vellet. Ipse vero hoc renuens Roma recessit, & ad suum monasterium remeavit. Gregorius autem paulo post miserabiliter obiit. (Philogatum enim & ipse & Imperator beato Nilo concesserant, sed minime steterat promissis) Otto vero tandem resipiscens, ac facti poenitens ad Michaelis Archangeli sedem, quæ in Gargano, Apuliæ monte exstat, religionis gratia concessit. Inde rediens ad beatum Nilum divertit, cumque eminens monasterium conspicatus esset: Ecce, inquit, tabernacula Israel in eximo, en cives celestis hierarchiæ: hi non ut incolæ, sed ut viatores hic versantur. Beatus vero Nilus cum omnibus cœnobitis ei cum cruce obviam perrexit, magnæque humilitate, ac pietate Cæsarem veneratus est, ut in cœnobium deduxit. Cumque plura una colloquerentur, inter cætera, octo monasteria se magno cum proventu in quavis sui regni parte ei daturum obtulit. At beatus Nilus id renuit: nunquam enim temporalia bona à quoquam accipere voluit. Adiecitque Cæsar digrediens, pete à me quod tibi est cordi, uti à filio tuo, ipse vero libenter, ac prompte exhibeam. Beatus vero Nilus tale Cæsari dedit responsum: Nil aliud opus habeo à tuo regno à Cæsari, nisi tuæ ipsius animæ salutem. Licet n. rex existas, ut quivis tamen alius homo mortuus es, & ad summi regis iudicium te assistere oportebit, & rationem bonorum & malorum reddere. Hæc audiens Cæsar lachrymans est, & coronam à beati Nili manus de-

deponens, ab eoq; benedictus recessit. Cumq; A
Romam esset ingressus, orta in populo sedi-
tione, ab urbe fugiens à populo interemptus
est. Beatus vero Nilus ex eo monasterio
abiens, Tusculum se contulit, ibi Deo fa-
mulaturus quod reliquum sibi vitæ superes-
set. Atque haud procul ab oppido mona-
sterio, cui Crypta ferrata nomen est, con-
structo, usque ad obitum mansit, atque ibi
migravit ad dominum senio confectus, quin-
tum & nonagesimum annum agens, eius fe-
stum agitur sexto Cal. Octobris. Fuit & ex
hac Rossanensi urbe *beatus Georgius* vis san-
ctitate conspicuus, qui sub beato Nilo du-
ce Deo militavit. Hic in seculo nobilis &
locuples erat, sanctum habitum senex susce-
pit. Qui adhuc in seculo existens Angeli-
cam visionem vidit, & Angelorum melodiae
concentum sibi audire videbatur. Inde mo-
nachus factus humilitatem & obedientiam
maximo est amplexus opere. Cum adolescens
quidam Besidianensis Hebraeorum quempiam
peremisset, eoq; fugiente, eius affinis à judi-
cibus pro Judæo mortuo Judæis cruci affigen-
dus traderetur, beatus Nilus ab illius con-
sanguineis huius rei certior factus, literas
beato Georgio ad iudices dedit, in quibus
hæc scripta erant: vos, qui iudices estis, le-
gem servare debetis, quæ præcipit, ut pro
septem Judæis unus Christianus moriatur.
Aut igitur dent sex alios Judæos occidendos,
aut vinctum Christianum liberate. Quod si
legem servare nolitis, hunc, quem cum his
ad vos literis mitto, pro Judæo mortuo cru-
ci affigite, & vinctum liberate, ut cum uxore
& filiis vitam agere, eisq; vitæ necessa-
ria suppeditare possit. Iudices lætis literis, id
beato Georgio referunt (nesciebat n. ipse quid-
nam beatus Nilus scripserat) petuntq; ab eo
si id sibi cordi esset. Ipse vero respondit, se
paratum esse omnia, quæ beatus Nilus ma-
gister suus scriberet, perficere, adiecique,
si nullus esset, qui crucem componere sciat,
egomet eam conficere optime scio. Id audien-
tes iudices & vinctum liberarunt, & bea-
tum Georgium hospitem ad beatum Nilum
remiserunt. Tantumq; profecit, ut licet nun-
quam literas didicerit, psalmos tamen ita
canebat, ut omnibus audientibus de se præ-
beret admirationem. In Dei via atque obse-
quio vehementer profecit, eique placuit in
continentia, afflictione, obedientia, humili-
tate eximia, & propriæ voluntatis abnega-
tione, quod martirium & est, & nomina-
tur. Obiit in cœnobio divi Hadriani labo-
rum præmia percepturus. In hoc magnopere
beatus Nilus Deo gratias egit, certo sciens
quod vere probatam frugem atque accepta-
bilem oblationem, primitiasque ipse obtulit
beatum Georgium. Fuit & ex hac Rossanensi
urbe *beatus Stephanus* beati Nili & ipse a-
lumnus. Hic agresti atque humili loco or-
tus, patre orbatu jam adolescens vigesimum
annum agens monasticæ vitæ amore succen-
sus beatum Nilum convenit. Quem beatus
Nilus ut domum ad matrem & sororem alen-
das regrederetur, hortatus est. Cui ille: mi-
nime, inquit, redibo: non enim ego, sed
Deus illas alit. Quem beatus Nilus simpli-
cem videns, secundo anno ubi cryptam il-

lam juxta monasterium Mercurii incolere
cepit, monachalem habitum induit. Hic
jam simplex fuit, ut illum alterum Jacob
Patriarcham, aut simplicissimum Paulum di-
vi Antonii Abbatis discipulum jure diceret.
Eum beatus Nilus humanitate & mansuetu-
dine admonens solertem & urbanum reddere
studebat. Triennio autem transacto cum sic
nec hilum proficere cerneret, austeris verbis
ac conviciis cepit increpare, ne rudis re-
maneret. Aliquando etiam manu eum per-
terrefaciebat. Ipse vero æquo hilariq; animo
omnia sustinebat, & neque durissimam exer-
citationem, neque assiduas vigilias extime-
scebat, sed in omnibus beatum Nilum æmu-
lari studebat. Quamobrem Dei ope diaboli-
tarum tentationum expers fuit. Sæpe enim
beatus Nilus ipsum percontatus est, quibus-
nam cogitationibus perturbaretur? respon-
debat, ne una quidem, tantum dormito plu-
rimum, & ob id perturbor. Tum beatus
Nilus scabellum fecit pedem unum tantum
habens, quod ei impendit dicens: tu qui-
dem duos pedes habes, & scabellum habet
unum: en tres pedes, in eo sedens exercita-
tionem non negligenter operaberis. Hic di-
cto audiens nullibi postea nisi in scabello
illo sedebat. Qui sæpe à dormitatione victus
in terram cadebat. Eo beatus Nilus veluti
novacula quadam ad inobedientes & intole-
rabiles exercendos utebatur. Excessit è vita
in Serperi monasterio, septuagesimum an-
num agens. Qui licet senex, & obse-
nium, & multas infirmitates nimium cur-
vatus esset, nunquam tamen a labore cessa-
bat. Et animam exhalanti beatus Nilus di-
xit, Stephane: is statim sedens manus liga-
vit, & animo in beatum Nilum attendebat,
cui beatus Nilus: benedic, inquit, fratribus,
quoniam deficis. Ille vero manum exten-
dens, fecit quod sibi fuerat imperatum. Et
rursus beatus Nilus ait: quiesce paululum,
quoniam non amplius vim habes: ille au-
tem recumbens obediens fuit, & mortuus
est. Qui etiam in morte obedientiæ servator
extitit. Hunc beatus Nilus lugebat dicens, o
bone Stephane, qui mihi adiutor, & colla-
borator fuisti, post tot annos separamur,
& vicissim privamur: et tu quidem vadis
ad requiem, quam tibi præparasti, ego ve-
ro ad pœnam remaneo. Tu athleta & mar-
tyr es, ego quidem tibi carnifex fui. Id di-
cebat quoniam ad senectutem usque non de-
stitit eum affligere, sciens ipsum certatorem
gloriosum esse. Fuit & ex hac Cossanensi ur-
be *beata Teodora* virgo Deo grata, sanctis
virtutibus plena ac prudens, quæ Christiana-
nam philosophiam exercebat in loco quodam
Arenoso nuucupato. Hæc a pueris monasti-
cam, atque asperam vitam duxit, ac qui-
busdam aliis sanctis montalibus virginibus
præerat. Quæ iam exacta ætate bea-
tum Nilum uti filium, a juventute dili-
gebat. Quam beatus ipse Nilus vicissim ut
matrem eximia veneratione colebat, eamque
cuidam Monasterio beatæ Mariæ dicato, quod
Eupraxius Italiæ regius iudex in Rossanensi
agro erexerat, præfecit: in quo beatus Ni-
lus plures virgines collocavit, atque inter
ceteras sororem, & matrem beati Stephani.
Fuit

Fuit & ex hac urbe *beatus Bartholomæus* vir sanctitate plenus, beati Nili discipulus, cuius vitam scripsit. Hic nobilibus, & piis, atque divini amoris studiosissimis parentibus oratus, doctis præceptoribus traditus fuit. Erat quidem optimæ indolis, præclarique ingenii puer, canam præ se ferens mentem. Quippe qui non ludis, locisque, aliisque eiusmodi rebus, quibus ea ætas irritata plurimum oblectari solet: sed orationi, & lectioni operam navabat. Atque inter cætera, ieiunium ei præcipuum erat, quod ad finem usque nunquam solvit. Itaque a puero monasterio circum Rossanæ existenti a parentibus traditus est. Ibi sic se gessit, ut etiam senes moribus antecelleret. Audita inde beati Nili fama, qui tum in Serperi Monasterio commorabatur ad eundem se contulit. Quem beatus Nilus cum fuisset intuitus, eius præclaram indolem contemplatus expansis ad cælum manibus alacriter suscepit, sibi persuasissimum habens, quod pulcherrimum suæ virtutis imitorem esset relikturus. Proinde ut primum habitu indutus est, adeo se illius imitorem præstitit, ut omnes in admirationem sui concitavit. Quandoquidem ieiuniis, vigiliis, orationibus, meditationibus, & divinorum eloquiorum auscultationibus ingiter vacabat. Maxima item humilitate, & obedientia mentem expoliebat, & illustrabat, libros pulcherrime scribebat. Hunc beatus Nilus unice diligebat, eiusque vita, magis quam aliorum sexaginta, quos secum habebat, letabatur. Romam, ac Tusculum beatum Nilum sequutus est. Hymnos complures ad Deiparæ, multorumque sanctorum laudes quam docte, & eleganter edidit. Mortuo beato Nilo ab omnibus ei in Cryptæ Ferratæ monasterii regimine successus est. Qui tamen invitus juventutem afferens hanc provinciam suscepit, ac beatæ Mariæ templum erexit. Cumque eius probitatis, ac sanctitatis fama crebresceret, omnes principes & optimates, non modo populi, maxima eum veneratione prosequantur. Romanus Pontifex juvenis voluptatibus delinquit, execrabile quoddam delictum perpetravit (hunc Benedictum nonum esse arbitror) ac tandem resipiscens, veniamque perpetrati delicti querens, beatum Bartholomæum sibi intercessorem delegit, quo sperabat fieri posse, ut Deo reconciliaretur. Quamobrem ipsum ad se accersit, eique summa cum reverentia & humilitate delictum aperit, congruentemque medicinam ab eo petiit. At ille non throni excellentia perterritus, non honoris dignitatem aspexit, non munerum, aut honorum rationem habuit, ut plurimi faciunt: sed ad morbum, qui curatu difficilis erat, aspexit. Itaque congruam illi medicinam adhibens: non licet, inquit, tibi rem sacram facere, sed vaca, ut divinum numen tibi propitium reddas, quod peccatis adversum te irritasti. Pontifex illico throno derelicto Pontificatu se abdicavit. Cum ingens caritas famæque ingruisset, omniaque ipse pauperibus & peregrinis elargitus esset, nec haberet quod amplius impenderet, nec egenorum calamitates aspicere posset, à monaste-

rio recessit, Romamque versus iter faciebat. Cumque fessus sopori se dedisset, apparuit ei in somnis beatus Gregorius Papa, qui ipsum, quod monasterium destituisset, objurgavit, hortatusque est, ut in illud remearet, & spem suam in Dei misericordia poneret, vasculumque ei dedit, quod admirabilem odorem quendam fragrabat. A somno igitur expergescens rediit in monasterium. Cui Tusculanus quidam tritici modios centum impendit, quod ipse pauperibus erogavit. Eius vitam monachus quidam eius discipulus elucubravit; eius festum agitur, tertio idus Nov. Extant in Cryptæ Ferratæ monasterio libri duo Græce scripti, in quorum altero ipsius beati Bartholomæi, in altero beati Nili vita scripta est. Haud dubium est multos alios Calabros viros divi Basilii monachos per ea tempora sanctitate floruisse, tantis ac talibus ducibus florentibus, utpote beatis Phantino, Zacharia, Helia, Joanne, Bartholomæo, aliisque. Post Rossanum Colanetum fluvius labitur, inde Lucinus fluvius alter excurrit Rossanensem agrum à Coriolanensi dirimens. Subinde est *Coriolanum* oppidum nobile, ac vetustum, quod ejusdem nominis fluvius adlabitur ab Aufoniis, aut ab Oenotriis, ut opinari licet, conditum. Distat à Rossano m. p. octo, a mari tribus. Hic mercatus annus celebratur. Extat & fons nobilis, Coriolanensis ager rerum omnium copia exuberat, nam frumenti & aliarum frugum, ac fructuum ferax est. Fiunt vina & olea clara. Fit gossipium & sesama. Nascuntur capreae, provenit terebinthus, vitex, siliqua sylvestris, & scorculum marinum. Extant & pulchra limonum, citrorum, & malorum aureorum nemora, quorum fructuum, ingens fit copia. Fiunt & aucupia turdorum & aliarum paryarum avium. Mare insuper hoc admodum piscosum est. In quo, præter reliquos pisces, palmitum ingens copia capitur. Intus est *Akra* oppidum ab effectu: akra enim summitatem significat, quod in montis vertice situm sit, cuius meminit Stephanus. *Akra*, inquit, *urbs Iapygia, altera Italia*. Quod *Muconius fluvius præterfluit*. In quem si morbida oves sese immerferint, curantur. Ab oppido m. p. duobus Cotilis fluvius alter decurrit, & uterque Crathim influit. A cuius yado ad oppidum montis dorsum sensim assurgit arduo ascensu. Fit hic oleum & vinum nobile, & inter salamenta laudantur perne. Extant & sylvarum glandiferae porcis alendis opportuna: Sunt in hoc agro pagi *Cosmum*, *Machia*, & *Baccharium*. Meridiem versus m. p. octo ab *Akra* *Luci* oppidum est edito loco, *Theba* olim, ut arbitror, dictum, cuius meminit Plinius, qui Thebas Lucanas interisse Catonis auctoritate ait. Non n. Thebæ Lucanæ dictæ sunt, quod in Lucania ultra Laum & Sirim amnes fuerint, sicut nec Pandolia, nec Petelia, nec Grumentum Lagariæ conterminum Calabriæ urbes, quæ Lucanorum fuisse dicuntur: sed quod, ut ostendi, Samnites in ea loca colonos, a duce Lucio Lucanos dictos, miserint. Et Plinius cum de Thebis mentionem facit, statim subdit de Pandolia, quam Thebæ pompus Lucanorum urbem fuisse ait. Telesphorus

Iesphorus Consentinus eremita magna sanctitate vir, de quo alibi diximus, scripta quædam Ioannis Ioachimi, & Cyrilli in monasterio, existente apud Thebas, se reperiisse dicit. Id monasterium in agro Luciorum est beatæ Mariæ dicatum delubrum. In quo Abbas Ioachimus interim commoratus est. Et in eo beatus Lucas Ioachimi discipulus, Abbas fuit, & inde Episcopus Consentinus, item beatus Bernardus Abbas, & inde Episcopus Gerentianus. In hoc agro provenit vitex, legitur manna. Nascitur arbor frequens fructus ferens magnitudine mespili, sed oblongos acri saporis, atrocicem vocant accolæ. A Lucis m.p. quatuor *Rosæ* oppidum est edito loco, nec longe Iavifum fluentem labitur, quod Crathi miscetur. Hic chalcanthum nascitur. Post Acram vero septentrionem versus m. p. octo, *Besidia*, *Besidianum* vulgus appellat, civitas vetustissima est, *Besidia* olim dicta, ab Ausoniis condita, ut ait Stephanus, a Romanis interposito *i & cinde* mutato *Besidia*, ut *Templa Temesa*, & *Meda Medama*. Fuere autem Ausonii, ut libro I. ostendi, Achenazi pronepotis Noe posterius, qui post diluvium primi Italiam, hoc est Calabriam incoluerunt. Livius sicut Blandam Blandas, & Thurium Thurias, sic hanc urbem *Besidiam*, bel. Pun. lib. 10. *Besidias* plurativo numero inclinat, quam una cum aliis quibusdam ad P. Servilium Consullem ultro in deditionem venisse dicit, civis *Besidienis* & *Besidianus*. Est sedes episcopalis. In regesto Celestini tertii scriptum est, quod sedes hæc pertinebat ad sanctam sedem. Habet urbs hæc octo colles, in medio autem urbis mons assurgit, in quo est arx. Affluit & scaturiginibus aquarum, fiunt & panni frondinei. Paræciales ecclesiæ 15. Est itaque hæc civitas simul vetustate, simulque dignitatis titulo perinsignis. Primus huius urbis princeps fuit Lucas Antonii Marcensium domini filius, cui successit Hieronymi filius, huic Bernardinus, & ei Petrus Antonius genitor tuus, vir quidem & corporis robore, & animi magnitudine, tum munificentia præpollens. Siquidem ingenii favēbat, bonarumque literarum studiosos muneribus prosequēbatur. De cuius in literatos liberalitate id pnum exemplum profere satis esse duco. Cuidam literato viro, ut a Ioanne Antonio Sanseverinio consanguineo tuo accepi, qui nec ei librum dicarat, nec quicquam in eius laudem scripserat, ducentos aureos nummos muneris dedit, conversusque ad Ioannem ipsum Antonium, huiusmodi, inquit, sunt prosequendi muneribus. Hic siglina nobilia sunt omnis generis. Fiunt & cultri inter alia ferramenta, non ignobiles. Fit & oleum optimum, fit & Xylon & sesama, legitur manna. Inter hortensia laudantur pepones. Fiunt lina non vulgaria. Est præterea ager hic frugifer. In quo est sancti Hadriani templum divi Basilii monachorum cœnobium, ubi beatus Nilus Abbas plures annos cum duodecim sanctis Monachis consedit Deo obsequens, inter quos erat beatus Proclus *Besidianensis*, qui ut beatus Bartholomæus in vita beati Nili scribit, cunstarum disciplinarum peritissimus fuit, ac

magnum sibi bibliothecam comparaverat. Hic priusquam monachus fieret in patria sua existens adhuc iuvenis admodum Dei servitute sic sese exercebat. Singulis diebus iunabat ad vespem usque, ac lectioni operam dabat, cibis & potibus ad libidinem inflammantibus abstinēbat. A vespere usque ad matutinum omnes oppidi sui ecclesias lustrabat, psalterium totum recitans, & ad singulas ecclesiarum portas penitentiam agens quæcumque sibi ipsi consciebat. Hæc omnia clam agebat. Is Monasticum studium amplexus, & a beato Nilo virtutis perfectionem adeptus adeo continentia, & exercitanti sese iniecit, ut cuncta sua membra mortificavit, acerbis agrotationibus resistere ad extremum spiritum. In hoc Monasterio beatus Georgius Rossanensis beati Nili discipulus, de quo dudum diximus, diem clausit extremum, sepultusque est. Fuit & ex hac urbe beatus Martinus minorita, cuius corpus Agelli iacet. Post *Besidiam* *Tarsha* oppidum est, *Caprasæ* olim Antonino Pio in itinerario, inter Isaurum & Crathim amnes. Est *Tarsensis* ager fertilis: nascitur vinum nobile, provenit terebinthus, & filiqua sylvestris. Post *Tarshiam* *Senicum* flumen decurrit. Inde *Laurentum* castrum est edito, eoque salubri loco situm, quod *Sybaris* fluvius præterfluit, cui subitus castrum *Isaurus* fluvius miscetur; castro huic mons imminet, ex quo circumvicina regio conspicitur. Quod castrum pater tuus Barnabæ Piscario divi Iacobi ordinis equiti muneri dedit. Nunc ipsum Marcellus eius ex fratre nepos, qui modo tuas in Calabria vices gerit, possidet. Subinde est *Thurium* oppidum, *Terramnovam* vulgus appellat, mutatis literis quasi *Thurium* urbem, in colle oblongo sitam, inter *Crathim* & *Sybarim* amnes navigabiles, & pisculentos, propius tamen *Crathi*, quam *Sybari* *Sybaris* urbis reliquæ. Distat a *Tarsha* m. p. quatuor, a *Coriolano* octo, a freto totidem. Loci situs Diodori descriptioni convenit. Quia vero *Thurium* *Sybaris* urbis, ut dixi, reliquæ sunt, de ea prius nobis dicendum est, postea de *Thurio*. Fuit *Sybaris* vetustissima urbs a *Troæniis*, & a *Sagari* *Aiacis* *Loeri* filio condita, ut *Solino* placet, haud multo post bellum *Troianum*, Nam *Aiax*, cuius filius *Sagari* hanc urbem condidisse dicitur, *Troiano* bello adfuit præsens. Condita autem fuit inter *Sybarim*, & *Crathim* amnes, vicinior tamen *Sybari*, quam *Crathi*, a quo nomen accepit. *Sybaris* autem fluvius a *Sibari* fonte *Achaia* dictus est, *Strabo* enim libro octavo *Sybaris fons in Achaia est*, ait, a quo *Sibari* *Italico derivatum est nomen*. Urbemque ipsam *Sybarim* ab *Isiliceo* conditam putat. De qua ita fert: *Sybaris fuit condita ab Achaivis Troæniis*. Huius autem condenda auctor fuit *Iseliceus* inter duos fluvios *Crathidem* & *Sybaridem*. Quæ eo excellentia & felicitatis excrevit, ut quaternas rexerit gentes & quinque, ac viginti urbes suo subderit imperio, ac contra *Crotoniatis* trecentorum hominum millium exercitum duxit. Super *Crathide* vero domicilia habentes sex millium & CCL. pass. in circuitu. Totam autem

tem hanc felicitatem intra dies septuaginta Crotoniatæ interceperunt, adeo deliciis & luxuria intemperantes diffiuebant. Urbe enim potiti inducto fluvio cuncta demerserunt. Pauci ex ea clade superstites adunati cohabitabant. Quos temporis intervallo Athenienses, alique Græci prorsus extinxerunt. Nam in societatem civitatis pervenientes, eos per contemptum habentes trucidarunt, & urbem alium in locum prope transpositam ædificarunt, & eos Thurios ducto de fonte vocabulo, nuncuparunt. Qui cum diutius beatam duxissent ætatem, tandem in Lucanorum servitutem tracti sunt. Cumque illos Tarentini infestarent, ad Romanorum tutelam confugerunt: qui quidem mittentes pro virorum paucitate accolæ mutato nomine civitatem *Copias* appellavere. Proinde quæ antea Lucaniam suo subdidit imperio, in Lucanorum postea aliquando potestatem devenit: sic fortuna instabilis est & volubilis, utique idem Strabo ait: *Sybaritæ Possidoniam ad mare posuerunt. Et rursus: Talans Lucania urbs Sybaritarum Colonia fuit.* Fuit autem Sybaris a Crotoniatis everfa Milonis, ut ostendi, ævo, Darii Histaspis tempore, ut liquet in Herodoto, libro quinto, & sexto, qui floruit Olymp. LXXV. regnavitque annis undetriginta. Fuit igitur eruta circiter Olymp. LXX. Aristoteles Pol. lib. quinto seditionis eius causam scribens ait. *Seditiones concitat peregrinitas, donec in eandem simul conspirationem devenit. Ut enim non ex quavis multitudine constituitur civitas: ita etiam neque in quovis tempore. Quapropter quicumque iam inquilinos susceperunt advenas, omnes fere seditionibus infecti sunt. Cum Sybaritæ una cum Træzeniis incoluerunt Achai. Postea maiorem in numerum crescentes Achai Træzenios pepulerunt. Unde ortum odium est Sybaritis. Et in Thurios idem fecerunt Sybaritæ contra illos, qui eos receperunt. Nam plus habere volentes quasi de suis agris pulsi sunt.* Id etiam scribit Plato libro primo de legibus. *Sybari direpta*, ait Herodotus libro sexto, *universi Milesii, qui plures erant, capita deraferunt, & ingentem ludum adiecerunt. Ex omnibus enim civitatibus hæ præcipue mutuo hospitio iungebantur.* Prælium autem, ait Plinius lib. secundo de Nat. Deor. quo Sybaris deleta est, eodem die, quo gestum erat, auditum Olympiæ fuit. *Sybaritæ*, ait Athenæus libro duodecimo, *primi artes strepitum facientes in urbe esse non permiserunt, ne illis somnum interromperent, somnique undique penitus intumultuosi essent. Quinetiam neque gallum in urbe nutriri licebat. Mos erat apud eos, Timeus ait, pueros ad adolescentiam usque vestes purpureas ferre, & cinctos auro implexos. Versabantur autem apud eos, ait Timon, ob molliam homunciones pusilli, & scopi, quos quidam *silponas* appellant, & catelli Milesii, quibus oblectabantur, qui eos in gymnasia sequebantur. Deferebant vestes Milesiis linteas confectas. Erat enim ipsis cum Milesiis amicitia, ut Timæus ait. Gestabant & floridas tunicas preciosis cingulis præcincti. Equites Sybaritarum supra quinque millia, crocea indumenta super thoraces habentes, in deliciis agebant, unde ortum erat ada-*

gium apud Græcos: *Sybaritæ per plateas.* Divites cum in agros proficiscebantur, & si vehiculis veherentur, iter tamen unius diei tribus diebus conficiebant. Erant etiam ipsis cuniculi viarum ducentium in agros. Plurimis autem ipsorum erant cellæ vinariæ iuxta mare; ad quas per elices, & cuniculos illos vina ex agris deducebant. Et partim quidem extra regionem vendebant, partim navigiis in urbem transvehebant. Celebrabant frequenter convivia publice: et ii qui laute cibos parabant, honorabantur, similiter & coqui, qui obsonia optime præparabant. Unde ortum erat adagium: *Sybaritica mensa.* Ante potum brassicas edebant; ne eos vinum læderet, neve temulenti fierent. Utebantur misso et oleo & gero, quo utebatur etiam Heliogabalus, ait Lampridius. Quem quo anno Sybaritæ repperunt, perierunt. Sybaritæ primi invenerunt matulas & pyela. Erat urbs in concavo polita, ubi ætate mane & vespere frigus ingens vigeat, Meridie vero intolerabilis ætus. Existimabant fluvios plurimum ad sanitatem conferre. Unde dictum est, volentem in Sybari ante fatum minime mori, neque orientem solem, neque occidentem videre oportere. Miserunt ad oraculum legatos, quorum unus fuit Amiris, percontantes quousque felices essent? Pythia respondit:

*Felix tu eris honorans genus deorum,
Beneque venerantes primam hominem Deo:
Tunc tibi bellum, & intestina seditio veniet.*

Id audientes semper felices fore putarunt, quod nunquam magis hominem, quam Deum honoraturi sint. Non longe post accidit ut Sybaritæ quidam famulum etiam ad sagra fugientem verberaret, confugientem vero tandem ad patris sepulcrum, herus illud veneratus verberare destitit. Tunc Amiris Pythiæ oraculum mox complendum fore prospiciens insaniam simulans omnia bona sua vendidit, & Peloponnesum profectus est. Unde proverbium ortum est, *Isamiris furit*, ut Suidas scribit. Occiderunt quoque & triginta Crotoniatarum oratores. Item solventes tyrannidem Teli, omnes eos, qui reimplicam mutare conati sunt etiam ad aras confugientes interfecerunt. In qua cæde versa est dæx statua; pavementum sanguinis fontem scaturiit; Primores videre visi sunt deam ingredientem per medium forum, & bilem vomentem. *Ælianus autem de varia historia libro tertio de Iunonis ira sic scribit: *Cum Sybari citharædus caneret in certamine, quod in honorem Iunonis erat institutum, inter Sybaritas propter illum orta est seditio. Cumque mutuo ad arma venirent, citharædus cum ipsa stola confugit ad aram Iunonis. At illi ne in isto loco quidem manus a citharædo abstinerunt. Paulo vero post sanguis videbatur in Iunonis templo scaturire, non secus quam ex perenni fonte. Sybaritæ, cum ad oraculum Delphicum consultum misissent, tale responsum acceperunt:*

*Cede meis mensis, manibus nam sanguis adhærens
Destil-*

*Destillansque reuens, prohibet tibi limina templi. A
Non tibi fata canam, magna lunonis ad aram.
Non immortales hoc dii patientur inultum.
Si quis enim prudens, scelerata è mente profectum
Committat facinus, gravis hunc prope pena sequetur.
Non exorabit, neque si genus ab Iove summo (tur.
Ducunt, ipse suo collo, iocollesque nepotum
Hoc luct, & generi cumulatim dona ferentur.*

Aphricanus in libro de re militari de Sybaritarum felicitate, luxu, & ruina inquit: Sybarita eo deliciarum devenere, ut equos in convivio introducerent ita institutos, ut audito tibia cantu statim se attollerent arreptos, & pedibus ipsis prioribus vice manuum gestus quosdam ebitionia motusque ederent ad numerum saltatorios. Sed cum tibiensem quispiam contumelia fuisset affectus, transfugit ad Crotoniatis hostes, paulo antequam praelio a Sybaritis superatos, & quod è reforet illorum pollicetur, si fidem modo habeant, sua opera Sybaritarum cunctorum equites in ipsorum venturos potestatem. Credita res est, & belli dux creatus a Crotoniatis tibiensem, convocat omnes quotquot eiusdem forent in urbe artificii, modulamentumque eis indicat. Atque ut visum tempus procedere in hostem iubet. Sybarita facti praeturgidi, quod equitatu superabant, eunt contra, praeliumque conferunt. Hic autem repente dato signo tibicines universi conspirant. Ecce confestim modulamine agnito, cantuque illo vernaculo tollunt eriguntque semet in pedes equi Sybarita fessoribus excussis, & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibebant. Ita capri omnes equites humi iacentes, & omnes equi tripudia representantes. Et Plinius libro 8. Equorum docilitas tanta est, ut universus Sybaritani exercitus equitatus ad symphonia cantum saltatione quadam moveri solitus inveniat. Theocritus Idyllio quinto sub Æpuli & Pomilionis persona in Sybaritano agro cyperum, cynosbaton, anemone, cythium, ægilum & fraga nasci, item optimi mellis & dulcis olei, & vini copiam fieri scribit. Laudat mollem lanam. Obtrulerunt Sybarita, ait Pausanias in Eliac. Iovi Olympico thesaurum, quem iuxta thesaurum Epidamniorum collocarunt. Ex hac urbe inter ceteros opulentos, fuit Smyndrides longe ditissimus. De quo Herodotus libro sexto ita scribit: Clisibenes Sycionis tyrannus Agaristam filiam nuptui dare destinabat ei, quem praestantissimum Græcorum omnium comperisset; Cum igitur ludi in Olympia celebrarentur, & ex eis Clisibenes curriculo quadrigali victor extitisset, nunciari iussit voce praconis, ut si quis se dignum putaret, qui Clisibenis gener esset, is ad sexagesimum diem, aut prius Sycione praesto foret; quoniam Clisibenes intra annum a sexagesima die inepturum exequi nuptias destinabat. Itaque omnes Græci aut sua ipsorum aut familiarum claritate sibi confidentes Sycionem proci contenderunt. Quibus Clisibenes & curriculum & palastram ad certandum praparaverat. Ex Italia illuc se contulit Smyndrides Hippocratis filius Sybarita (florebat autem maxime Sybaris ea tempestate) qui unus vir in plurimum deliciarum processerat. Contendit

autem Sycionem, ait Suidas, propria navi, qua quinquaginta remiges habebat omnes suos servos. Duxit etiam ingentem aucupum, coquorum, & piscatorum catervam, qui non modo ceteros omnes, sed etiam Clisibenem ipsum deliciis & luxu superabant. Fuit & ex urbe Sybari Alcibhenes plumarius nobilissimus, qui celebratissimam vestem opere plumario Reip. Syb. elaboravit, atque contexuit. Qua utrinque deorum, variorumque animalium spirantibus formis acupictis mire distincta erat, colore purpureo. Erat hac vestis, ait Ioan. Tzetzes, margaritis & lapidibus preciosis ornata. Una manica habebat Alcibhenem ipsum, altera Sybarim patriam suam. Vendita fuit centum viginti talentis, hoc est aureorum nummorum septuaginta duo millia. Quam Aristoteles inter mirabilia ponit, ait n. in lib. de mirabilibus. Alcibheni Sybarita vestem tradunt, tanta magnificentia confectam esse, ut cum in Lacinia lunonis paenegyri, ad quam tota consuevit Italia, proposisset spectandam, omnium oculos a reliquis in se converterit. Hanc aiunt a Carthaginiensibus emptam a Dionysio seniore tum regnante CXX. talentorum precio. Purpurea erat tota amplitudine XV. cubitorum, animalculis intertextis distincta. Superne quidem fufis, inferne vero persis, in medio a. Iuppiter, Iuno, Themis, Minerva, Apollo, Venus elucebant. Ad latera Alcibhenes, utrinque autem Sybaris. Meminit & vestis huius Polemon apud Athenæum libro 12. Fuit & Thurus Sybarita fabularum auctor, cuius meminit Theon sophista. Fuit & Hemitheon Sybarita poeta, cuius meminit Ovidius libro tertio de Tristibus. Fuit & Alexis Sybarita poeta comicus Menandri poetæ comici patruus, qui ducentas quinquaginta quinque fabulas scripsit, inter quas unam Brettiam nominavit. Quare Sybaritica fabula nomen sumpsit ab auctore Sybarita, de qua meminit Aristophanes in Vespiis. Theodoretus etiam in libro exercitamentorum ait: Sybarita fabularum inventor. Item Aphthonius sophista inquit: Sybaritas primos inventores fabularum apologiarum fuisse. Interpretes autem ipsius Aphthonii, & interpretes Hermogenis dicunt, Sybaritas fabulas effinxisse primos ex solis animantibus rationalibus, Alcmaeon vero Crotoniata, & Æsopus etiam ex irrationalibus. Æsopice autem dicuntur, quia Æsopus apud Phrygios hac in re polluit. Extant multa præclara Alexi dicta apud Stobæum pluribus locis. A quo Alexi Latini poetæ, ait Gellius libro secundo, quædam sumpserunt ac vertere. Qui in comædia, quæ Pythagoræ vita inscribitur, ait idem Gellius libro quarto, refert Pythagoram ipsum animalia edidisse, Suidas vero Alexim ipsum Menandri filium fuisse scribit. Fuit & Stephanus Alexis filius, ut Suidas tradit, poeta comicus. Fuit & Menander Alexis ex fratre nepos poeta, ut idem Suidas fert. Fuit & Callisthenes Sybarita philosophus & historicus. Adducit ipsum Stobæus in collectaneis de morbis. Fuerunt & hi alii philosophi Sybaritæ Pythagoræ discipuli, ut Iamblicus scribit, Æneas, Deax Diocles, Evapor, Empedus Ispalus, Meneæter, Me-

topus, qui plura scripsit, cuius meminit A Stobæus, licet ipsum Metapontinum faciat, Proxenus, Ptolemæus, Timæus, Tirlenus, Tirseus mulier. Fuit & Philetas Sybarita, qui, ait Pausanias in Eliacis. *XLl. Olymp. superavit iuvenes in castu pugnantes, & XLV. gravioris armatura peditum cursus in stadium cum planum est receptus.* De fertilitate agri, ubi Sybaris urbs erat, Varro rei rusticæ libro primo inquit: In Sybaritano agro iugerum modium centesimum reddere, solitum dicunt. Signabant Sybaritæ in denario Minervam Galeatam habentem in galea Tritonem deum marinum Neptuni tubicinem, & ex postico Sybarim fluvium effigiatum, id est, tauri figura, altera manu arundinem, altera urnam habentem & effundentem aquam, Græca inscriptione *οὐβαςίς*. Quandoque signabant caput galeatum insar Palladis, & ex postico nunc Sybarim fluvium sub tauri figura retro respiciente; nunc cancrum & caput tauri Neptuni victimam. Crathis autem & Sybaris fluvii, inter quos C fuit Sybaris urbs (estque & nunc Thurium urbs) multorum poetarum præconis nobilitati sunt. Crathis aurifer est & pisculentus. Dictus est autem Crathis, ait Strabo lib. 8. a Crathi Achaïæ fluvio, qui a duobus fluminibus incrementa fuscipiens, sic a miscendis aquis appellatus est. Ad quem Crathim Calabriæ fluvium Annam Didonis sororem post illius mortem adventasse Ovidius lib. 3. Fastorum scribens, ait:

*Est prope piscosus lapidosi Crathidis amnes. D
Parvus ager, Camerem incola turba vocat.*

De fluvio hoc ita Vitruvius lib. 8. ait: *Crathis cum pecora suis temporibus anni parantur ad conceptionem parvus, per id tempus adiguntur eo quotidie potum. Ex eoque quantumvis sint alba, procreant aliis locis leucophea, aliis locis pulla, aliis coracino colore.* Item Plinius lib. 31. de huius & Sybaris fluvii natura sic scribit: *Theophrastus ait, in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiem E bobus, ac pecudibus: quin etiam homines sentire differentiam eam, nam qui Sybarim bibunt, nigriores esse, durioresque & crispo capillo, qui ex Crathide candidos, mollioresque, ac porrecta coma: Et Strabo lib. 6. Crathis homines in eo lotos casariam candidos & flavos facit, ac multis medetur morbis. Si qui vero de Sybaride biberint, sternutamentis agitari constat. Quamobrem ab eius potu greges amovent. Pecudes morbida si se Crathis aqua madererint, curantur.* Rursus Ovid. Met. lib. XV. F ait:

*Crathis & hinc Sybaris vestris conterminus oris
Electro similes faciunt, auroque capillos.*

Lycophron in Alex. Crathim fluvium Althenum, & morborum curatorem appellat, ait enim:

*Morborumque curator Adaunis vocabitur
Quâdo exulantes ob sacrificium Altheni influentis.*

Super quibus verbis Isacius ait: *Althenus fluvius dicitur, quasi Althanens, id est, sanans secundum Timæum, omnium, quæ illo*

lavantur animalium vulnera. Et rursus:

*Chratis vero vicinus, & Mylacum finibus
Ager cohabitatores recipiunt Colchorum polis
Inquisitores, quos filia misit molestus. Isacius:*

Crathis fluvius Italia, cuius aqua in illo lavantium comam flavam reddit, ut scribunt Hesigonus historicus, Cotionque atque Agatosthenes philosophus, tum Euripides tragicus inquit:

*Si humedat exornans flavam reddens comam
Crathis vero ager recipiet illos pulsos. (Crathis, Sybaris fluvii latices conspersi & potu etiam suo continentem reddunt & castos, ait Leoniscus. Item Galenus in libro de bonitate aquæ ait: Sybaris fluvius viros ingenerativos facit. Laudantur & cibi quidam Sybaritani. Quare Metagenes poeta apud Athenæum lib. 6. ait:*

*Placenta fertur magna Crathi fluminis
Sua subacta sponte, flumen alterum
Devolvit undas carniū cum nassulis
Sybaris vocatus, batides coctas simul.
Lolagines tunc parva volunt flumina
Coctosque phagrus, & locustas alterum
Condita salsa cum quibus bellaria
Sartagine pericomma, farcimen simul
In ora sponte quæ fluebant omnia,
Ac ad pedem amyllum tuebar circulo.*

Hæc de Sybari urbe ac fluvio habui quæ dicerem. Modo vero de Thurio urbe Sybaris urbis quondam reliquis, quam vulgus corrupto vocabulo Terranovam vocat, dicendum est. Est autem Thurium urbs, ut dixi, edito loco, colle oblongo veluti in specula inter Crathim & Sybarim amnes, propior tamen Crathi quam Sybari. Eius ager totus campestris est & frugifer, ac pabulis accommodatus, qui totus pene ex urbe ipsa conspicitur. Eius potentia olim ac nobilitas magna fuit. Cuius regio ab Hylla fluvio, nunc Trionto dicto, ad Acalandrum amnem usque protendebatur. De qua sic Plinius ait: *Thurium oppidum inter duos amnes Crathim & Sybarim, ubi fuit urbs eodem nomine.* Et Diodorus Siculus Bibliothecæ libro duodecimo, a Sybari tamen urbe repetens sic scribit: *Thuriorum his causis urbs condita traditur. Quibus saculis superioribus in Italia, Græci Sybarim oppidum condidissent, ubertate, ac facunditate soli factum est, ut brevi res & opes eius coalescerent.* Hac inter duo flumina posita Crathim, Sybarimque, a quo nomen acceperat oppidum. Eius incolæ amplo simul, & frugum feracissimo incumbentes agro, ingentes inde divitias, & opulentiam miram congesse. Tum plerisque alienigenis in civitatem, & munera civilia ascriptis, adeo res provecta est, ut multo reliquis Italia urbes antecedere opum vi putaretur. Necnon etiam populi numero & multitudine exuperabat, ut trecenta millia civium ea tempestate capita illic recensita tradantur. In qua Teles quidam populi dux cum in magna plebis esset gratia auctoritateque præstaret, potentissimum quemque calumniari apud populum, atque variis criminibus accusando

dilacerare capite. Donec tandem voti compos, Sybaritis persuasit, ut quingentos ex ditissimis civibus eicerent urbe, fortunaſque & opes eorum in publicum redigerent. Quo facta, fugata magna civium vis, qui vago errabundi auxilio Crotonem petunt: ibique ad aras in foro erectas supplicum more confugiunt. Quo audito Teles legatos ad Crotoniatis mittit, qui iussu suo poscunt, ut velexules dedant, vel si id renuant, exin sibi indici bellum armatque & vim expectent. Convocato senatu cum inter se consultare, multaque agitare pergerent, num dedant Sybaritis exules, praeſtaret, an bellum contra potentiores suscipiendum esset, senatu populi concione varia & ancipiti sententia harente, primum quidem plebis animi ad dedendos supplices inclinari videbantur pavore belli percussa multitudo. Post hac Pythagora philosopho rogantibus consulente, atque multum obtestante, supplices incolam Deum fide, ad quam confugerant esse protegendos, revocata sententia bellum pro supplicum salute tuenda suscipiendum decernunt. Itaque armato in se etiam adventanti hostium Sybaritarum agmini trecentis millibus stipato Crotoniatis centum millibus obviam ire properant, Milone gladiatore duce. Qui conferta pugna vigoris corporei invicta robore cornu hostium contra se in acie instructum primus in fugam vertit. Hic vir sexies in Olympia victor extitit, robur corporis, quo praeſtabat comitem habens. Fertur coronis Olympiacis ornato corpore in Olympicis victoriſque partis in eam aciem descendisse. Hercules autem ritu leonis spolio, elavaque armatus praecipuam victoria adeptae causam huic tribuisse armatare. Cuius virtutis insolita magnitudo summam civibus admirationem attulit. Fusis vero hostibus, cum Crotoniatis per tram irritatis animis neminem capi vivum iussissent, quoscunque in fuga comprehensos necant. Unde maior tanti exercitus pars casa interiit. Qui urbem ingressi eam diripiunt, cunctisque passim vastatis cultoribus vacua loca desertaque reddunt. Quae annis post eam cladem octo & quinquaginta Thesiali eo concedentes restaurare, atque incolere. Post secundam restaurationem per eadem subiecta tempora profecto. Athenis Callimacho rursus extrui & cohabitari captum est. Quae brevi post in alterum locum translata altero quoque nomine imposito mutavit appellationem. Cuius auctores fuisse Lampus & Xenocritus hoc modo traduntur; Ab his n. qui secundo patria eiecti profugerant Sybaritis in Graciam legati ad Lacedaemonios & Athenienses missi sunt, deploratum errores, & auxilia sua postulatam, ut reducerent eos in patrias sedes, secumque sibi ut placeret, eam sibi urbem ex parte coloniam facere vellent. A Lacedaemoniis auditi frustra nil impetratum. Res Atheniensib. placuit, moxque decreto eis auxilio decem naves completas Sybaritis subsidio mittunt. Quas Lampus & Xenocritus ducebant. Missis quoque per Peloponnesum urbes praconib. edicto praeponi ac promulgari fecerant, urbem se communem his facturos, qui eo migrare voluissent. Cui cum plerique assentirentur, oraculo Apollinis maxime adducti: percontantibus namque responderat tale, quaerendum, quo sibi conderent urbem, ejusmodi solum, ubi aquam mensura sumptam potarent,

cibum contra sine mensura caperent. In Italiam itaque navigant, atque Sybarina delati loca scrutari pergunt, sicubi vestigia loci a Deo iussu per oraculi interpretationem se offerrent. Cumque haud procul Sybari investigatione sollicitis fons occurrisset, cui Thuria nomen erat, latices erumpentes area fistula procul fundens, quam accolae Dimnam, Modumroe appellare consueverant, re simul & nomine ad omen & interpretationem oraculi provecti, eam locum sibi a Deo ostensum, ac iussu iudicant. Quem circumacta muro communiunt, urbemque ibi condentes eam fontis nomine Thuriam vocant. Tum urbis spacium ad longum porrectum in quatuor plateas & fori loca distribuunt. Quorum unum Heracleam appellant, alteri Aphrodiside nomen dant; tertium Olympiada, & reliquum Dionysiada vocitari instituerunt. Per latitudinem vero trib. rursus foris spaciosa loca diducunt, nominaque singulis imponunt, alteri Heroa, alteri Thuria, tertio Thurinam. Intervalla v. inter hac intermissa domiciliis extructis replent. Videbaturque ea urbs & specie commoda, & eleganti admodum opificio educta. Caterum brevi tempore concordia nulla Thurios continere valuit, sed gravis & saeva admodum haud temere seditione res eorum vexari, discerpique cepit. Nam Sybarita incola vetusti primos quosque magistratus, summasque dignitates per usurpationem veluti hereditario sibi iure debitas inter se partiri, ab onere abesse, contributiones, reliquaque dispendii & bonorum munia posteriorib. & novis civib. prosequenda demandare. Tum ad sacra Deum, mysteriaque peragenda mulieres patricias antiquae originis cives primo deligi, primoque institui loco. Post has secundo novam urbis restaurata prolem, veluti deteriore iure progenitam. Ad hac manibus finitimum, eoque commodissimum pro sorte cuique dimensum possidere, remotiore novis hospitibus pro colendi incommoitate distributo. Animis itaque dicta iniquitatis indignatione commotis, faviente iam discordia, cum novi adscriptique cives antiquis & numero plures, & re superiores, viribusque praestarent, tumultu excitato vetustos Sybaritas ferme ad internecionem cunctos ferro absumunt, ipsique deinceps urbem iam libera administratione obtentam disponere pergunt. Cumque agro & optimo & amplo supra cultorum, usque sui modum abundarent, accersitis ex Gracia plerisque eo frequenter colonis, reip. munia digerebant, agrumque rursus aqua sorte dimensum per capita distribuere. Caterum illi rempublicam praestanter, agrumque colendo magnas brevi divitias, opumque vim cumulare, atque amicitia cum Crotoniatis, societateque conciliata, res summas optimis artib. administrabant. Popularem statum civitatem constituentes in decem tribus cives omnes distribuere. Quib. agente cuique sua sunt indita cognomenta. Tres quidem ex colonis a Peloponneso accitis appellarunt Arcades: totidem ex locis extra Peloponnesum sitis, ex una & eadem gente adductas Boetiam, Amphigyonida, Dorida, reliquas quatuor ex aliis diversisque nationibus Ladem, Athanaidem, Euboidem, Hesiotin. Item Suidas ait: Athenienses dum

mil-

millia virorum ad adificandam Thuriam urbem miserunt, inter quos & Lampus fuit vates, qui adificationis rationem explicaret. Sebastianus Corradus in Epist. Cic. ad Att. Thurios oppidum nunc nescio, quod Rhodium vocari somniat. Quidam hanc urbem non a Thuria fonte dictam volunt, sed a fortitudine: Thurion enim Homerus robur appellat. Quod quidem nomen urbi huic quoque convenit. Plutarchus in Nicia scribit: Periclem Atheniensem ducem coloniam in Italiam Sybarim dimisisse, quos Thurios appellavere. Fortasse Pericles in secunda urbis restauratione Thurium colonos Athenienses misit. Hanc urbem alii Thurium, alii Thuriam, alii Thurias, alii Thurios appellant, genus & numerum variantes. Incolæ Thuri, & Thuri, & Thuriini dicuntur. Trogus a. lib. 20. ait: Thuriurum urbem condidisse Philoctetem ferunt, ibique adhuc eius monumentum visitur, & Herculis sagitta in templo Apollinis, quafatum fuisse Troia. Frequens, ait Eukathius in Dionysium Aphrum, est Thuriurum in historiis nomen, quos Thuriomantes, quasi Thurius vates comicus appellat. Thuriis leges scripsit Zaleucus Locrentis, ut Athenæus refert. Licet Diodorus Siculus leges, quas Zaleucus Locrentibus dedit, Charondam Thuriis dedisse effutiat. Apud Thuriis lege sancitum erat, ait Plutarchus de curiositate, qua vetat taxari cives, præter adulteros & curiosos. Thuri, ut Theophrastus apud Stobæum in sermone de lege & consuet. de rerum vend. loquens ait, nequus in foro, sicut alia fori præcipiunt, sed tribus proxime vicinis paruum aliquod numisma una dari iubent, memoria testimonique causa. Itaque necessarium sit his vicinos, illis magistratum incusare, si rem non acceperint, aut habentes non esse, de rebus emptis dicant. Et paulo post: Determinatur n. uti apud Thuriis, ut arrha quidem confestim, precium vero eodem die exhibeatur. Pona igitur statuitur emptori arrha privatio, non recipienti autem precium solvatur. Et hic mos est Thuriis, ut inaequali pena muldentur. Precium n. arrham multoties excedit. Arist. Pol. lib. 2. de mutatione reip. Thuriurum ita scribit: In Thuriurum rep. id accidit. Cum n. lege haberent, per quam non nisi intermisso quinquennio militum præfecturam gerere liceret, iuniores quidam rei militaris periti, & apud multitudinem pro custodibus probati, cum ceteros, qui in rebus gerendis versabantur, spernerent, ac facile se consequuturos arbitrantur, legem illam tollere, aggressi sunt primum, lata altera lege, ut liceret perpetim eosdem præfectos esse. At cum populum illos prompte admittentem, ii magistratus, qui præerant suffragiis, quique appellabantur conjutores, commoti sunt prius ad resistendum, tamen postea destiterunt. Putantes hac una lege quamvis soluta, ceteras nihilominus esse permansuras. Postea vero prohibere volentes, ne alia moverentur, nihil proficere valuerunt. Sed mutata est eorum respública in potentiam eorum, qui res novas aggrediebantur. Et lib. 5. Contigit vero id, quod modo diximus in Thuriis: quod n. a maiori censu erant ma-

gistratus in minorem facta est mutatio, & in plures gubernatores, & quia agros toros possidebat nobilitas contra legem; nam gubernatio eius civitatis magis erat paucorum: itaque plus habere poterant. At populus bello exercitatus, ac potentior effectus, quam illorum custodes, eos nobiles compulsi, quicumque contra legem tenebat, agros dimittere. Thuriis Herodotus historias scripsit, vixit, & obiit anno cccx. ab urbe condita, ait Plin. lib. xii. sepultusque in foro, ait Thucydides lib. 7. Claruit autem, inquit Diodorus Siculus lib. 3., Xerxis Persarum regis tempore. Qui Thurius vocatus est, eo quod particeps fuisset coloniae in Thuriis missæ, ait Strabo lib. xiii. Hanc urbem Dionysius Siciliae tyrannus obludere tentavit. De qua re Alianus de varia historia lib. 12. ita scribit: Adversus Thuriis navigabat Dionysius, contraque ipsos trecentas naves agebat. Bores vero ex adverso reluctans navigia confringebat, universaque navales eius copias debebat. Ex eo rem divinam Borea faciendam Thuriis instituerunt, & publicis decretis civem suum pronunciarunt, atque domum certam facultatesque ei assignaverunt, singulisque annis sacrificia obtulerunt, eumque auxiliatorem amicumque scripserunt. Erant Thuriis Hannibalis statuæ, ut Plinius libro trigesimo quarto prodit. Qui ait: Annibalis statuæ tribus in locis visuntur: Thuriis, intra cuius muros solus hostium emisit hastam. In mari, hoc est Sybari, ait Pausanias in Eliac. portus erat manu factus Adriani Caesaris opus. Sybari, qui nunc Thuri dicuntur, ait Varro rei rust. libro primo, quercum esse ait, qua hyeme folia non amittit, quæ est in oppidi conspectu. Id etiam scribit Theophrastus libro primo, & Plin. lib. XVI. Fuit hæc urbs Romanis foedere & societate conjuncta. Quam cum a Brettis & Lucanis obluderetur, Romani per C. Fabritium Lucinum consulem defendebant, ut Val. Max. libro primo refert. Fuitque nobile municipium populi Romani, ut in Commentariis C. Iulii Caesaris libro tertio liquet. Hic scripsit ad At. Cic. Hanc oram, Livius libro decimo ab urbe condita, Salentinam appellat: hancque Thurium urbem a Cleonymo obsessam scribit. Ait enim: Mirco Livio, Q. Aemilio cons. Classis Græcorum Cleonymo duce Lacedæmonio ad Italia littora appulsa, Thuriasque urbem in Salentinis cepit. Adversus hunc hostem consul Aemilius missus pralio uno fugatum compulsi in naves. Thuriaque reddita veteri cultori, salentinoque agro pax parata. Cleonymum autem hunc Tarentini adversus Romanos accersere, ut Strabo tradit. Thuriis semel tantum a Romanis descivere, data sibi causa. Quare Livius belli Pun. libro quinto ait: Thuriini ad Annibalem defecerunt. Movit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapontinorumque, quibus itidem ex Achaia oriundis etiam cognatione iuncti erant, quam ira in Romanos propter obsides nuper interfectos. Thuriis primi ex externis Romanos aurea corona & statuæ donarunt, ceu Plinius libro trigesimo quarto effatur, ait enim: publice statua ab externis posita est Roma C. A-

lio

lio tribuno plæbis, lege perlata in Septimium Statilium Lucanum, qui Thurios bis infestaverat, & ob id C. Asium Thurini statua, & corona aurea donarunt liberati obsidione. In bellis autem civilibus Thuriæ Cæsaris partes, sicut & reliqua tota Calabria, secuti sunt: quare a Pompeio obsessi sunt, ut Appianus bellorum civilium libro quarto prodit. Ait quidem: Pompeius Thuriæ & Consentiæ obsedit, regionem quoque equitibus attribuit. Et paulo post: Pompeiani a Thuriis reiecti sunt. Signabant Thuriæ in denario Minervam galeatam, & in galea delphinum, & iuxta tridentem inscriptione Græca *Δελφιν*, & ex postica facie Polypum piscem. Polypus quidem quodprehendit nunquam dimittit, quod reip. robur & firmitatem significat: item mutat colorem ad similitudinem loci, in quo erit, quod resp. utcumque potens quandoque temporibus fervire debet. Quandoque signabant Palladem galeatam, & in galea Tritonem, & ex altera facie taurum iratum cum pisce. Siquidem Thuriæ fontem, a quo nomen sunt mutuati, venerantes nummis sub imagine tauri effingebant, hac inscriptione *ΑΥΤΟΝ ΤΑΥΡΟΝ*. Thuriæ clariorum & famosorum, sicut Sybaritæ eorum maiores Sybarim fluvium sub imagine tauri effingebant. Nam, ait Aelianus lib. primo de varia historia, quidam fluvios & fontes venerantes, eos pecudum & hominum figuris assimilantes, figuræ ipsas effingebant. Interim signabant Palladem cum galea coronata, & ex altera facie taurum gradientem & piscem. Aliquando effingebant victoriam caput Cleandridæ Thuriæ ducis nomine inscriptum, & ex altera parte trophæum, hoc est thora-cem, & duo scuta. Hic autem Cleandridas Spartanus fuit, ut scribi Strabo, qui Lucanos Thuriis bellum inferentes bis prælio vicit, licet longe maiorem exercitum haberent. De quo plura Polænus libro 2. Thuriis texuntur panni, quales Murani. Legitur in Thurino agro manna, provenit terebinthus, vitex, & siliqua silvestris. Fiunt lina & mella nobilia, nascuntur & vina laudatissima; quæ Plinius libro quartodecimo inter generosa Italiæ vina numerat: quæ secundum nobilitatis locum post Lagaritana totius huius tractus obtinere scribit, ait *in Longinquiora Italia ab Auxonio mari non carent gloria, vina Severiana, & Consentiæ genita, & Temsa, ac Balbia, Lucanaque antecedentibus Thurinis. Omnium vero eorum maxime illustrata Messalla potu ac salute Lagaritana non procul a Grumento nascentia.* Et rursus libro eodem de quarundam uvarum natura ait: *Capnias & Baccanias & Tarrupia uva in Thurinis collibus non ante demeruntur, quam gelaverit.* Est autem Capnias, velut Arist. de Generatione animalium libro quarto auctor est, vitis, quæ albam uvam producit, aliquando vero nigram, quia sua natura inter albam, & nigram est. Strabo quoque libro sexto inquit: *Vinum Thurinum inter vina nobilissimum.* Oleum etiam Thurinum optimum est. Quare Amphis referente Athenæo libro secundo ait: *Apud Thuriæ oleum est celeberrimum.*

Oleum Thurinum egregium celebravit etiam Alexis poeta, ut scribit Athenæus libro secundo. Thunus item Thuriæ, ait Iulius Pollux, laudatissimus est. Laudat quoque Plinius libro trigesimo sexto huius urbis gypsum, ait enim: *Gypsum calci cognatum lapide coquitur in Thuriis.* Et libro XXXI. de muria loquens ait: *Landatur Thuriis muria.* In Thuriis, ait Aelianus de historia animalium libro tertiodécimo, *fluvius Lusias appellatur, tametsi pellucidus liquores habeat, nigerrimos tamen pisces creat.* Ex hac urbe Thurio fuit Hippodamus philosophus Pythagoricus: de quo Clemens Alex. Stromate secundo inquit: *Ac mihi quidem pulcherrime Hippodamus Pythagoricus videtur describere amicitias, una quidem ex scientia decorum, altera vero ex hominum suppeditatione, tertia vero ex voluptate animantium.* Est ergo una quidem philosophi amicitia, altera vero hominis, tertia autem animalis. Extant quædam Hippodami dicta apud Stobæum in sermone de rep. sic enim Hippodamus ipse in lib. de rep. præter cætera ait. *Dico autem universam remp. in tres ordines divisam esse: & unum quidem esse bonorum ordinem publica negotia gubernantium, alterum ex viris robustis constare: tertium ex illis, qui res necessarias expleant, ac suppeditant.* Nomino autem primum ordinem consiliarium, secundum auxiliarem, tertium mechanicum. Et priores duos proprios esse dicimus vitam liberam degentium, tertium vero victum labore quaerentium. *Ac consiliarium quidem optimum esse, mechanicum deterius, auxiliarem medium.* Item consiliarium imperare oportet, mechanicum parere, auxiliarem vero utrumque. Consiliarius enim quid agendum sit, consiliis præfinit, at auxiliarius dum propugnat totam mechanicam multitudinem regit: quatenus autem ei præscribuntur consilia, regitur. Cæterum singuli trium istorum ordinum de-novo in tres alios subdividuntur. Consiliarii enim pars quadam est primaria, alia rectoria, alia senatoria, vel in commune consulens. *Primaria quidem in consensu suo prædens, ante omnia de rebus consulit, ac deinde ad senatum refert. Rectoria media est, & ad reliquos regendos creata. Senatoria ex reliqua multitudine constans à primariis proposita suscipit, suffragia fert, & qua in iudicium veniunt, confirmat.* Sed ut paucis dicam, primarios quidem sibi visa ad communem senatum referre opus est. Hunc rursus per prætores ad populum. Similiter & auxiliares ordines, sive robore virium præstantis pars aliqua regit, altera propugnat, reliqua pars, eaque maior, promiscua & militaris est. *Prima autem sive rectoria est, ex qua castrorum præfecti, ductores ordinum, manipulorum duces, & antesignani constituuntur, ac denique omnes, qui muneri cuiuspiam præficiuntur. Pars propugnans ex robustissimis, animosissimis, audacissimis quibusque consistit. Promiscua vero & militaris omnis reliqua multitudo est. Mechanici autem ex labore vi-ventes generis pars una agriculturam exercet, & in regionis cultu occupata. Alia incumbit artib. instrumenta & commoditates vitæ negotiis exhibens: alia præparatur & mercaturam*

1.
2.
3.

1.

1.
2.

1.

1.
2.

1900

1900

1900

1900

1900

1900

turam facit, quæ in civitate quidem abundanti-
 am in exteras regiones evehit. Constitutio igitur civilis communionis ex tot, ac tabulis partib. consistit. Deinceps de coniunctione & unione ipsarum differemus. Quoniam vero omnis communitas civilis omnimodam cum lyra similitudinem recipit, eò quod apparatu, concinnatione, & tandem pertractatione aliqua usque musico indigeat: De apparatu quidem reip. id est, ex quot & quibus partibus consistat, iam ante mihi explicatum est; Restat ut in præsentia de coniunctione decenti atque unione ipsarum verba faciam. Itaque politicam communionem trib. modis aptè concinnari assero: nempe doctrina, & rationib. studiis consuetudinum, ac legibus, ac per ista tria hominem institui, honestiorem fieri. Rationes n. docent, induuntque desideria ad virtutem incitantes leges, partim metu detinentes coercent, partim honoribus & præmiis allicientes invitant. Consuetudines autem & studia animum formant, & quasi cereum fingunt, naturali habitu ob assiduam lectionem imbutum. Ceterum oportet hæc tria convenire in honesto, utili, & iusto, & in singulis, si fieri potest, ad ista omnia collimare, sin minus ad duo saltem aut unum, itant & ratio siue doctrina honesta, utilis atque iusta sit, similiter & consuetudo, & lex. Præferendum est autem honestum, ab eo iustum, tertio loco utile habendum est. Et in universum conari decet, ut hisce modis civitatem, quam maximè fieri potest consonam, partibusque suis concinnam efficiamus: ne seditionibus, & contentionibus agitetur. Hoc autem eveniet, si juveniliū animorum affectus instituantur, & ad mediocritatem reducantur, quod iucunda & molesta attinet: deinde si opes, ac redditus ex agricultura mediocres sint boni, experientia aliqua periti: largitionem vero & sumptum poscentibus, opulenti: atque tandem his omnibus officio suo, ut decet fungentibus debiti tribuantur. Porro virtus tribus ex causis promovetur, metu, cupiditate, pudore: metum incutere lex poterit, pudorem consuetudines, bonis enim moribus assuetos turpe quid admittere pudet: doctrina vero desiderium parit: nam reddita rei causa, animus allicit, attrahitque cum aliis, tum si adhortatione iuncta fiat. Quocirca tribus, sodalitates, contubernia, & conventus, tum militares, tum civiles adolescentibus commendare oportet, ita tamen, ut seniores sibi coniunctos habeant. Quandoquidem ut adolescentes moderatione & correctione egent, ita senes, benevolentia & conversatione iucunda. Quandoquidem igitur per tria hominem diximus honestum evadere, scilicet consuetudine, lege, & doctrina: considerandum est, quomodo consuetudines, aut corrumpi, aut custodiri possent. Invenimus ergo duobus modis consuetudini corruptionem accidere: nam aut propter nos, aut propter externos. Per nos quidem, vel quia fugimus molesta, quoniam sequimur iucunda: nam qui molestias declinant, non tolerant labores: voluptatum autem cupiditas in causa est, ut bona amittantur. Siquidem labore bona conciliantur hominibus, voluptatis studium mala comitantur. Quare incontinentes ac molles facti, & ani-

mis magis effeminati fiunt, & in expetendo prodigi. Ceterum ab externis consuetudines inficiuntur: cum peregrinus populus nobiscum habitat, mercatura, felicitate affluens: aut urbis vicini voluptuarii & molliculi sunt, & morum suorum contagio propinquos afficiunt. Quapropter opus est ut legislatores, & multitudinis præfecti sedulo animadvertant, num diligenter observantur mores, & æquales in omnibus pergant. Item an multitudo civitatis patria, id est, hominum indigenarum sincera maneat, nec alia gente misceatur: & an bonorum opumque magnitudo æqualis permaneat, aut non multum variet. Cum n. superflua possidentur, plura & superflua conquirendi desiderium sollicitat. Hoc quidem patet mores & consuetudines custodiantur. Porro doctrina & oratio perpendetur, examinando probandoque sophistas, an secundum leges, & instituta civilia, idoneumque seu proprium vivendi genus utilia proloquantur. Non mediocrem n. sed maximam infelicitatem hominum animis sophistarum dissertationes ingerant, si quid ausi fuerint innovare præter commune iudicium in divinis humanisque rebus, quo admissio, neque veritas maior, neque vita tutior honestiorque futura sit, sed maiori potius caligine, ac perturbatione involvenda, & metu omni vacuus exultat ingenio petulanter, & malignum est variis modis. Utendum est autem oratione civili cum gravitate quadam, itant ab animi affectu proficiatur, & simulata non sit, sed morata, velutiq; nativum dicentis ingenium exprimat auditoribus. Tales autem opiniones huius ferè generis omnes sunt, aut nullum esse numen, aut quævis sit, non hoc tamen præditum esse affectu in genus humanum, ut ipsum inspiciat, & curet, sed relinqui id & negligi ab ipso. Etenim huiusmodi sententia semel recepta stultitiam iniustitiamque gignit, in hominibus quanta non facile verbis exprimi potest. Quivis enim inobedientia plenus civili & reverenda, disciplinariis modis abutitur, itant prorsus ex animi sui affectu, nec ulla simulatione, de rebus loqui videatur, & oratio morata, ac voluti nativum dicentis ingenium ob oculos ponens, appareat. Ceterum legib. confirmabitur resp. si mixta fuerit, aut concinnata ex omnib. aliis, iis, inquam, quæ non præter naturam se habent, sed secundum naturam. Nam tyrannidis nullus est usus civitatibus, & ferè etiam oligarchia. Primum itaq; regnum insertum esse oportet, secundo aristocratiam. Est enim regnum res quadam ad divinam imitationem comparata, & agrè ab humano ingenio conservari potest, ut quæ cito per luxum & contumeliam immutetur; quare non prorsus eo utendum est, sed quoad eius fieri potest, & reip. conducit. Aristocratia vero multo magis inferenda est, eò quod plures sint principes, qui se invicem amulanti solent, & imperium sapius ab uno in alium transfertur. Democratia quoque omnino est necessaria: civem enim, qui totius reip. pars est, nonnihil ex ea honoris aut præmii accipere decet. Sed minime indulgendum est vulgo, quippe quod audax in agendo, atq; præceps existat. Et rursus Hippodamus ipse apud eundem Stobæum in sermone de vita hre-

brevi: Omnia sane mortalia propter necessitatem naturæ in mutationib. voluntur, dum aut à meliori ad deteriozem statum transeant, aut contra. Res enim nata augentur, aucta vigent, cum vigere senescunt, & tandem corrumpuntur. Accidit autem corruptio, rebus à natura productis, dum per ipsam naturam ad invisibilem eius terminum rediguntur: à quo rursus ad mortalem statum conveniunt per mutas generationis & corruptionis vices, quæ ambitu reciproco talem circulum constituunt. Quadam propter humanam stultitiam præ luxuria & societate ferventem, interitum sibi accersunt. Quinetiam familia & civitates magna felicitate turgentes, amplisq; opibus abundantes, una cum bonis suis tantopere laudatis pessum eunt. Cateram usuevit omnem principatum tribus temporibus circumscribi, uno & primo, quod spacium acquirendi continet, altero, quod fruitionem, & postremo, quod amissionem complectitur. Primi namq; infelices sunt, qui congesserunt opes. Secundi vero felices facti, eas amiserunt postea. Quæ igitur à Diis gubernantur, cum natura sint incorrupta, perpetuo ab incorruptis rebus servari solent. Quæ a. inter homines mortalia sunt, mutatione semper varia afficiuntur à mortalib. Saturitatis enim, & petulantia finis est interitus. Inopia autem & rerum angustia humana vita probitas. Et rursus idem Hippodamus apud eundem Stoicæum in sermone de felicitate: Animalium quædam felicitatem capere possunt, alia non. Sunt igitur eius capacia, quæcunq; rationem habent. Felicitas enim sine virtute non consistit. Virtus a. nascitur ex eo, quod rationem habet primario. Non capiunt autem felicitatem, quæ ratione carent. Nam ut quæ oculis carent, videndi nec opus, nec præstantiam assequuntur: ita quod ratione caret, nec opere, nec excellentia ratione præditi donatur. Ratio veluti organum est, cuius effectus est virtus, excellentia autem felicitas. Porro ratione præditorum animalium quædam per se perfectæ sunt, & nullam aliunde opem requirunt, nec ut sint, neq; ut bene sint. Talis sane Deus fuerit. Non sunt autem per se perfectæ, quæ opis externa indigent, qualis est homo. Rursus ex numero illorum, quæ non per se perficiuntur, quædam perfectæ, alia imperfectæ sunt. Perfectæ quidem, quæ partim causas proprias, partim externas habent. Proprias, ut quæ bonum ingenium & voluntatem secum adferant: externas, eò quod bonam legum constitutionem, & præfectos bonos accipiunt. Imperfectæ vero, vel neutrum istorum, vel alterutrum duntaxat habent, vel omnino prævum animæ affectum, quales etiam homines nonnulli reperiuntur. At perfectorum hominum discrimina duo sunt. Nam aliqui ipsorum natura perfecti sunt, alii genere vita. Natura perfecti, qui boni tantum sunt, id est, virtutem possidentes. Virtus n. uniuscuiusque natura excellentia, & perfectio est. Oculi quidem virtus eiusdem partis natura præstantia perfectioque est, hominis autem humana natura excellentia, nec non perfectio. Caterum genere vita perfecti sunt, qui non solum boni, sed felices etiam fuerint: Felicitas namque perfectio humana vi-

ta: vita autem humana ex multis actionibus consistit. At felicitas actiones absolvit. Nam omnis actio virtute aut fortuna ducit. Virtus consideratur in ipso usu: fortuna in successu. Atqui Deus nec ab alio virtutem edoctus, bonus evasit, neque fortuna ducit felix. Natura n. bonus est, & natura felix. Talisquo semper & fuit, & erit, nec unquam talis esse desinit, cum incorruptibilis naturaque bonus existat. At homo non est natura felix, sed disciplina & cura indiget: nempe ut bonus fiat, virtute: ut felix evadat, fortuna eget. Quocirca ex his duobus humana felicitas conficitur, laude, & beatitudine. Hac ex fortuna, illa ex virtute provenit. Virtutem igitur habent homines propter divinitatis commercium: fortuna v. prosperitatem, mortali ratione. Separantur a. mortalia a Diis. Et idcirco bonus vir, qui deos sequitur, felix est, qui mortalia infelix. Nam prudentia præditio bona est prospera fortuna, & utilis. Bona quidem propter utendi notionem: utilis vero, quoniam actionibus confert. Egregium itaque est, ubi fortuna prosperitas prudentia ac menti coniungitur, veluti secundis ventis currentem, & ad virtutem respicientem, ita actiones designare, sic enim gubernator syderum intuens motus, navigat, sicut cum non modo Deum sequitur, verum etiam bonum humanum ad imitationem divini instituit. Atqui & hoc manifestum est, quod vita diversitas ex animi affectu & ipsa actione oriatur. Caterum affectus necessario aut bonus, aut prævus fuerit, actio autem felix, aut infelix. Affectus bonus est, qui virtutis particeps sit, prævus qui malitia. Actiones autem felices quidem in prosperitate consistunt, ut quæ pro animi sententia eveniant. Infelices contra in prosperitate: frustrantur a. eventum. Quamobrem non solum discere virtutem oportet, sed etiam acquirere, utique ipsa sive custodiendi, sive promovendi nos gratia, sive quod maximum est, propter familiarum & civitatum emendationem. Rerum n. bonarum non solum possessionem, sed fructum quoque habere convenit. Hac a. omnia contingent, si quis civitatem bonis legibus constitutam nanciscatur. Et hac omnia ego Amalthea cornu nominatum esse dixerim. Nihil n. non est bona legum constitutioni, sine qua maximum humana natura bonum neque gignitur, neque natum & auctum durare potest. Hac ipsa n. virtutem & progressum, qui ad virtutem fit, complectitur. Quippe tum bona ingenia vius beneficio producantur, tum mores, studia, legesque fiant optimæ, item rationes rectæ, & aqua, pietas, sanctimonia & reverentia. Itaque ille, qui felix futurus, & vitam suam bene prospereque victurus est, ipsam in bona legum constitutione transigat oportet. Quinetiam præter iam enumerata rei necessitas feri iubet. Non n. pars quædam est communionis: atque cum illis profectus evadit, quibus cum non modo communicat, verum etiam bene communicat. Nam sunt quædam quæ in pluribus simul, non a. in uno fieri queant. Alia in uno duntaxat, non item in pluribus. Nonnulla tum in pluribus, tum in uno: ac ideo in uno, quoniam & in pluribus consistunt. Har-

Harmonia n. concensus & numerus, in pluribus. essentiam suam habent: quippe nulla eorum pars est, qua totum absolvere possit. Felicitas a. & virtus animæ in uno, & in pluribus extare potest: itemque in toto, & in omni, & ideo in uno, quia pluribus. etiam ineit: & in pluribus. quoniam in toto, & omni quoque existit. Totius namque naturæ perfectio singula etiam perficit: & rursus perfectio singulorum, ipsum totum & omne absolvit. Hoc ita consequitur, quoniam totum natura præcedit partem, non a. contra pars totum. Nam si non fuerit mundus, neque sol erit, neque luna, neque erraticæ stellæ, neque fixæ. Mundo a. existente, illorum quoque partium singula erunt. Itidem se res habet in animalium natura; videlicet si non sit animal, non oculus, non os, neque aures erunt; ut si existat animal, statim & ista singula consistent. Porro quemadmodum se totum ad partes habet: ita virtus etiam totius ad virtutem partis. Nam nisi Harmonia & providentia divina mundus regeretur, non possent amplius in bono statu permanere, quæ in mundo continentur. Similiter si bona legum constitutio in civitatibus non vigeret, nullus civium bonus, aut felix esse posset. Item nisi animal sanitate frueretur, non posset manus aut pes validus & sanus esse. Nam harmonia mundi virtus est: felicitas civitatis, sanitas, & robur corporis. Singula a. in ipsis partes, ad ipsum totum & universum referuntur; oculi n. pro toto corpore visum exercent: itemque reliquæ partes & particula propter totum & omne constituta sunt. Fuit & ex hac urbe Thurius Theano philosophiæ sectatrix Pythagorica, ait Suidas, filia Leophroni, uxor Carilli, sive ut alii, Brotini Crotoniæ Pythagorici. Scripsit de Pythagora, de Hippodamo Thurius cive suo, de virtute, admonitiones muliebres, & apophthegmata Pythagoreorum. Fuit & ex hac urbe Eradoñius historicus, cuius meminit Aristoteles libro tertio Rhetoricorum. Fuit & Cyromachus, qui primus scripsit de philosophorum opinionibus. Fieri potest, ut Alexis, & Menander, eius frater, & Stephanus filius, Thuriis nati sint, non Sybari, Thuriique dicendi, non Sybaritæ, nam Suidas ait: *Alexis Thurius*. Thuriis n. Sybaris olim dicti sunt. Fuit & Damon athleta, qui, ut Pausanias in Laco. & Eliac. ait, quater vicit stadio in Olym. sc. anno 2. & 4. C. L. Olym. & anno 2. & 3. Olym. CII. Fuerunt & Euthydemus, & Dionysodorus fratres athletæ celebres. Quamvis Plato eos Chios fuisse putet, quorum sapientiam mirabilem esse dicit. Cui Plato ipse librum inscripsit, Euthydemum. In quo ita de eis scribit: *Euthydemus & Dionysodorus frater patria Chii, ut arbitror, ad Thuriis migrarunt, qui in omnibus sapientissimi sunt & perfecti athletæ, & ad omne certandi genus potentes sunt: corpore primum pugnare maxime valent, & in eo genere pugna, quo omnia superantur. Armorum enim periti sunt maxime, & armorum peritos reddere, si quis mercedem det, etiam ceteros possunt. Deinde iudicialem pugnam & ipsi tractare expedireque, & unumquemque instruere possunt, tum scribendis, tum*

*perorandis causis. Et hætenas quidem horum duntaxat periti erant, nunc autem perfectæ athleticæ facultati finem imposuerunt. Quod enim deorat certandi genus, nuper sic affecti sunt, ut nemo illis valeat reluctari: adeo dicendo valent promptique sunt, ad quodvis dictum seu verum seu falsum refellendum. Hos infra Etesippus Thuriis vocat. Fuit & ex hac urbe Patrocles poeta, cuius meminit Clemens Alexandrinus. Fuit & Cephæus Rhetor pater Lysia Rhetoris, ait Joannes Tzetzes, divitiis affluens, & nobilis, servator Atheniensium. Nam cum triginta tyranni Pireæum occupassent, eos Cephæus bello superavit, quibus octingenta scuta ademittit. Fuit omnibus oratoribus iustior sine crimine, sed Athenienses in eum ingrati fuere. Nam ipsum mille drachmis multarunt. Fuit & Q. Mallius Thurius Romæ prætor. Ex hac etiam urbe, sive ex pago quopiam huius urbis Octavius Augustus duxit originem. Cuius proavus restio, avus Argentarius, pater vero attipulator fuit, Romæque vixit, senatorque factus Cæsaris sororem duxit uxorem, ex qua Octavium filium suscepit. Tametsi quidam ipsum regia prolapia ortum fuisse contendunt. Cum ipsemet ab equestri familia originem se habere ingenuæ fateatur. Svetonius enim ubi aliorum de Augusti origine opiniones scribit, adiecit: *Ipse Augustus nihil amplius quam equestri familia ortum se scribit vetere, ac locuplete, & in qua primus senator pater suus fuerit. Marcus Antonius ei proavum exprobat restionem ex pago Thurino, avum argentarium. Et paulo post: Infanti cognomen Thurius inditum est in memoriam maiorum originis, vel quod in regione Thurina recens eo nato pater Octavius adversus fugitivos prospere rem gessit. Thurinum cognominatum satis certa probatione tradiderim, natum puerilem imagunculam eius æneam veterem ferreis, ac penè exolescentibus literis hoc nomine inscriptam, qua dono à me principi data inter cubiculares colitur. Sed & à Marco Antonio in epistolis per contumeliam sæpe Thurius appellatur. Et ipse nihil amplius quam mirari se rescribit pro opprobrio, nomen prius sibi obici. Idem præscriptionis tempore ad statuum eius ascriptum est: Pater argentarius, ego Corinthiarius. Cum existimaretur, quosdam propter valæ Corinthia inter proscriptos curasse referendos. Quod autem Svetonius in dubitationem abductus dicit, vel ideo Augusto Thurius cognomen inditum est, quod in regione Thurina recens eo nato pater Octavius adversus fugitivos prospere rem gessit, nequiquam verum esse potest; Non enim Imperatorum ducumque liberis à devictis provinciis populisque cognomina indebantur, sed ipsimet imperatores ea sibi sumebant. Neque Octavii pater à devictis servis cognomen sumplisset, cum neque M. Crassus, qui Spartacum vicit, sibi triumphum decerni postulaverit, ut Plut. ait, quoddam perindignum esse videbatur de superatis servis triumphare. Rursum si ei Thurius cognomen inditum esset ob egregiam patris Octavii virtutem, quod adversus fugitivos in regione Thurina prospere rem gessisset,**

set, nequaquam Marcus Antonius id, nec non humilem & abiectam originem ei exprobrasset, eumque per contumeliam Thurinum appellasset, sed iccirco hæc ei exprobrat, quod in pago Thurinæ regionis ab humili, non à regia, aut vetere clara Romana familia originem traxerit. Cicero etiam in epistola ad ipsum Octavium ei generis humilitatem exprobrans, eumque Marco Antonio genere inferiorem, originemq; ab argentario avo ducere inter alia sic ait: *Aut quem accipient de suis posteris nuncium illi veteres Africani, Maximi, Pauli, Scipiones? Quid de sua patria audient, quam spoliis, triumphisque decorarunt? An esse quendam annos XXIII. natum cuius avus fuerit argentarius, stipulator pater, uterque vero precarium fecerit quæstum? Sed alter usque ad senectutem ut non negaret, alter à pueritia ut non posset non confiteri. Eum agere, rapere temp. cui nulla virtus, nulla bello subacta, & ad imperium adiuncta provincia, nulla dignitas maiorem conciliasset opem potentium, sed forma per dedecus pecuniam & nomen sceleratum impudicitia dedisset. Et off. primo. Octavius primus ex illa familia Consul factus est, novus homo. Optime quidem Cicero & M. Antonius Octavii originem sciebant. In hoc Thurino agro colonia Latina deducta est. Ait enim Livius belli Mac. libro quarto. In exitu huius anni Q. Ælius Tubero tribunus plebis tulit ad plebem, plebesque sciuit, ut Latina dua colonia, una in Brettios, altera in Thurinum agrum deducerentur. His deducendis triumviri creati, quibus triumviri imperium esset. In Brettio Q. Navius, M. Minutius Ruffus, M. Furius Crassipes. In Thurinum, A. Manlius, P. Æmilius, L. Aprustius. Coloniarum quidem nobilia oppida deducebantur; quare fieri potest, ut in agro Brettio Mamertum colonia deducta sit, in agro Thurino Besidia. Fuit Thurium sedes episcopalis, sed ob urbis vastitatem in Rossianum translata est. Theophilus Episcopus Thurinus interfuit Synodo Constantinopolitanae sextæ: et Joannes episcopus Thurinus interfuit Synodo Romanæ sub Symmacho, & sub Hilario. Inter Coriolanum & Thurios Maurum civitas erat, quæ interiit, fuit sedes episcopalis. Lucianus episcopus Maurensis interfuit Synodo Romanæ sub Iulio Papa primo. Combustæ sunt & in his locis Græcorum naves à mulieribus Troianis captivis, ut Lycophron in Alex. tradit, ubi sic ait:*

*Crathis autem monimenta videbit interfecti
E regione Alei Patavii templum
Setæa misera: tibi autem ad petram mors
Manet infortunata, ubi compedibus vincita pedes
Miserrima, ferreis expansis ulnis
Morieris, igne combures dominorum classem
Abiectam conquerens iuxta Crathim
Vulneribus suspensam funestis corpus,*

*Scopulus autem ille tuæ cognominis fortuna
Pontus prospicere dicetur. Super quibus verbis Isacius ait: Setæa mulier Troiana una è captivis suavit aliis Troianis mulieribus ut naves Græcorum cremarent juxta Sybarim,*

eis commemorans mala, quæ pati debuissent si in Græciam ivissent. Quam Græci cruci affixerunt, & ad petras alliderunt, à qua petra Setæa vocata est. Et Lycophron illam Setæam vocat, quæ hoc consilium iniecit. Item Euripides in Troadibus, de Hecuba Priami uxore loquens ait:

*Quæ proxime pertingunt terras,
Jonium nauta pontum,
Quam irrigat pulcherrimus,
Qui flavos crines fucit
Ruffos, Crathis fertilibus rivis alens,
Quæ abundat fortibus viris
Fertilem faciens terram.*

Stephanus hanc circa Sybarim regionem Setæam vocat à Setæa muliere. Post Thurios Sybaris fluvius labitur; supra vero Thurios m. p. XII. *Castriwillanum* oppidum nobile est mediterraneum non longe à Pollino monte inter Sybarim & Lacanum amnes, *Aprustum* olim dictum, cuius meminit Plinius. Fuit autem ab Ausoniis, aut ab Oenotriis conditum, & ex Syphei, & Grumentis ruinis auctum. Abest à mari m. p. XIII. Hic nundinæ annuatim celebrantur. Texuntur panni frondinei nobiles. In hoc agro vitiæ & olea clara fiunt; sit sesama, & gossipii copia ingens, legitur manna, nascitur cædus masticem fundens. Hic ab uno sociorum divi Francisci Assisini, monasterium extructum est. In cuius æde beati Petri Cenobitæ corpus quiescit. Huic monasterio adhuc divo Francisco superstite præerat Daniel sanctæ vitæ vir. Hic & sex alii eius socii, Samuel, Angelus, Donnulus, Leo, Nicolaus, & Vgolinus, Christianæ fidei propagandæ desiderio accensi ad ethnicorum regiones eo animo eunt, ut aut Christi fidem proferrent, aut certe pro ea mortem subirent. Itaque ab Heliæ tum totius eius ordinis antistitem decedendi sibi copia facta ceptam Agarenorum urbem contenderunt; atque in vico quopiam extra urbem institutoribus Christicolis ab rege ad commendandum dato triduum Dei verba populo fecerunt. Quarta vero die altaris sacris ritibus, ac religiose peractis Eucharistiæ viaticum ingenti cum veneratione sumunt. Daniel sociorum pedes abluit; inde eos ad martyrium constanter lubeundum roborat. Sequenti vero illucescente die, quæ Sabbatum erat, sparsis super capita de more cineribus urbem subeunt, Christum Iesum per eam passim intrepide prædicant: in eumque solum credentes animarum salutem assequi posse audenter asserunt, Agarenorum ignorantiam simul & stultitiam arguunt, quod omisso vitæ fonte, & animarum salute Christo Iesu, idola furda & muta, quinetiam in eis demones, creaturas insuper cæteras ut deos colerent. Cæterum ab Agarenis ad regem trahuntur, atque ibi illi prius, probique alperere increpiti, quod talia prædicare audent, verberibus inde ac plagis sævè afficiuntur. Quos rex contumeliæ gratia capitibus abradis, quæ Christi, & animarum salutis sunt audacter loquentes cum conspexisset, fatuos opinatus ferreis compedibus dies octo mancipari iussit. Inde ad se de integro addu-

duos, si quæ dixerant, retractare, Christum abnegare, fidem suam apprehendere vellent percontatur, idque ut agant eis suadet. Illi vero quæ dixerant, acrius affirmabant apertisque rationibus asseverant, servari posse neminem, quam qui in Christum crederent, & baptizentur. Rex ab integro remotis arbitris in pœnitiori domus loco eos sigillatim blande alloquitur; munera ingentia, si Christum abnegarent, spondet. At illi veri ac strenui Christi milites & athletæ cuncta parvi pendentes sua in sententia constantius perstiterunt; quinetiam ipsum ad Christi fidem trahere nervis omnibus nitentur; quos tandem impius rex, ubi se hilum proficere novit, mortis supplicio destinavit. Tum illi ad Danielis pedes procumbentes, pedes, & manus illius deosculantur, atque Deo, tum illi quod se ad martyrii palmam duxisset, gratias agunt innumeras, ab eoque benedici possulant. Is vero illos amplexus, & osculis libans benedixit, & in morte pro Christi fide subeunda corroborat, inquit: Gratulemur, Deoque gratias immortales agamus quod nos martyrii corona dignos effecerit. En Angeli nobis præsto sunt, cœli janua patet, hodie inter martyrum turmas in Paradisi gloria erimus. His dictis ibant omnes læti ad necem, ac si ad epulas; jam certè ad veras & sempiternas epulas properabant. Obtruncati sunt à partu virgineo anno M. CCXXI. ante beati Francisci obitum annis quinque. Quorum corpora à mercatoribus Germanicis & Pisanis collecta, atque inde postea ab rege Lusitanie in suum regnum delata sunt, & in Colimbria civitate jacent. Antonius quidam Pupienis cum hos irideret, nocte insequenti sibi per soporem tristi aspectu: armis induti minitantes visi sunt, atque horum alter arrepto gladio plagam illi in coxendice infigere videbatur. Ubi Castrivillaro cesseris, tibi ad ortum proficiscenti, Cosa civitas vetustissima occurrit edito loco ab Oenotriis condita, ait Hecateus apud Stephanum: *Cosanum* vulgus appellat. Distat a freto m. p. XII. à Thuriis octo, in regione Thurina sub Thuriorum olim ditione. In qua bellorum civilium tempore Q. Pædus prætor cum legione Cæsaris in præsidio erat. Ait enim Cæsar bell. civilium libro tertio: *Milo Pompeianus dux Cosam in agro Thurino oppugnare cepit: & cum a Q. Padio prætorum cum legione lapide iactus esset ex muro periit.* Et: *Calius, professorque, ut dicebatur ad Cæsarem pervenit Thurios. Vbi cum quosdam eius municipii sollicitaret, aquitibusque Cæsaris Gallis, atque Hispanis, qui eo prædandi causa missi erant, pecuniam polliceretur, ab his est interfectus.* Fuit Cosa colonia Romanorum, ad quam deducendam T. Quintius Flaminius princeps delectus est, ait Plutarchus in eo. Fuitque donata civitate Romana, ut Velieus Paterculus libro primo prodit: *Cosa, inquit, data civitas.* Fuit & municipium P. R. ut Cicero in Verrem libro septimo ostendit, qui sæpe de P. Gavio municipe Cosano mentionem facit. Est Cosa sedes episcopalis. De qua Ioannes Ioachim Ab-

bas in Esaiam inquit: *Cosana ecclesia quadriformis, ac si cauda Calabria in cunctis suis sedibus conicitur, præcidendæ præ meritis. Sed postmodum reparanda, ut eo flagellum gravius subeat, quo patientius interim ad fidei præmium expectatur, & si sub Aquila terra hac insana consiliis malis astutibus undique concuti habeat, maiora tamen dispendia perferet, cum post illius occubitum levare non poterit a ruina.* Hanc urbem Eianus fluvius adlabitur qui Racanello miscetur. Hic emporium in annos singulos celebratur. Subtus urbem specus est, in qua balnea extant non vulgaria. Ex ea duo manant fontes, alter dulcem, alter sulfuream aquam scaturiens. In Cosano agro vina, ac lina nobilia fiunt; legitur manna, gossipium & sesama, proveniunt cappares, vitex, terebinthus & siliqua silvestris: nascitur magnesia lapis. Laudantur pepones. Est ager hic herbidus pascendis armentis gregibusque accommodatus. Extant bubalorum, nedum boum armenta. Ab urbe ad quartum lapidem Racanelus fluvius labitur Cylistarnus olim dictus. Nomen retinet etiamnum mons, ubi quondam *Lagaria* fuit, quem Cynistæsum vocant accolæ. Abest mons hic milliarium à Cylistarno fluvio, à Cosa m. p. quatuor, à freto sex, à Thuriis decem. Fuit *Lagaria* civitas vetusta, non longe post bellum Trojanum in huius montis vertice condita, ubi aer saluberrimus viget. De qua Strabo libro sexto ait: *Post Thuriis Lagaria est oppidum ab Epeo & Phocensibus edificatum. Unde Lagaritanum vinum nobile, dulce ac molle à medicis mirifice commendatum.* Item Athenæus ait: *Lagaritanum vinum tenue & optimum est validum & densum.* Hoc vinum Plinius libro quartodecimo primum nobilitatis locum totius huius tractus tenere scribit. cui Messala salutem suam retulit acceptam, ut in Thuriis ostendimus, ait quidem de Calabris vinis loquens: *Omnium vero eorum Lagaritana maxime illustrata Messalla potu ac salute.* Stephanus hanc urbem propugnaculum esse dicit. Est porro locus ille, ubi *Lagaria* erat, ut duxi, eminens, ac natura validum propugnaculum. Nunc hic locus vacuus est sine habitatoribus, & ob id circum vineæ non existunt. Sed non debent quidem tam felicia loca inhabitata, ac sine vinetis destitui. Hanc urbem Lagariam decantavit Lycophron in Alexandria; ubi ait:

*Equifabricator Lagaria in ulnis
Hastam timens, & phalangem fortem
Pælopei filius Epeus fabrefecit ligneum equum,
Qui circa Cyrim, & Cylistarni aquam
Advena domos longe habitabit à patria.*

Super quibus verbis Isacius ait: *Epeus equifabricator Lagariam condidit juxta flumen Cylistarnum. Ferramenta autem dicavit in templo Minervæ & Medæ, qui juxta Cyrim & Cylistarnam hospes & advena inhabitavit. Lagaria dicta à Lagaride pastore ibi gregem pascente. Intus Grumentum oppidum erat Lagariæ conterminum; Plinius enim vina Lagaritana non procul à Grumento nascentia*

scribit : & alibi Grumentinos Lucanorum A
mediterraneos dicit, quod hæc loca Lucani,
ut alibi dixi, Samnitum coloni incoluerint.
Post Lagariam *Querquarium* oppidum est ve-
tustum, olim *Arponium* dictum, cuius me-
minit Diodorus Siculus. Sed an ab Auso-
niis, an Peucentio Oenotri fratre, qui hanc
oram tenuit, an à Philoctete, an à Phocen-
sibus, qui & in hac ora & in reliqua Calabria,
ut ostendi, oppida condiderunt, conditum sit,
compertum non habeo. Abest a Lagaria m. p.
quatuor, a Cosa octo. Iuxta oppidum ex
saxea quadam crypta, quæ est in radice
Silarii montis, Caldana fluvius oritur, Cy-
ris olim dictus, cuius meminit Lycophron,
huius aqua sulfurea est. In hoc Arponiate
agro gossipium fit & Sesama, Crocus, na-
scentur cappares, fiunt & spectata vina,
nascitur & sal fossile. In montibus silve-
stria animalia stabulantur ut apri, cervi,
capræ, & alia, quæ sæpe in Apennino Ca-
labriæ esse diximus, unde uberes venatio-
nes fiunt : congerunt & accipitres. Ad duos
lapides Saracenus fluvius labitur, a quo ad
secundum lapidem *Trebisatium* oppidum est
vetustum, a Peucetio aut a Philoctete con-
ditum, haud procul a mari edito loco, *Vi-
censium* Antonino Pio in Itinerario, qui
illud inter Heracleam & Thurios ponit,
distareque dicit a Thuriis m. p. XX. ab
Heraclea XXIII. hic fiunt opera siglina.
In hoc agro fit Crocus, & gossipium, na-
scentur cappares, & pinastri frequentes.
Supra est *Levidonia* oppidum, & ipsum ve-
tustum, *Leutarnia* olim dictum, distat a
Vicentino m. p. quatuor, a mari totidem,
cuius meminit Lycophron in Alex. ubi ait:
*Multi vero Syrim circa & Leutarniam ter-
ram habitabant.* Super quibus verbis Isa-
cius ait : *Syris & Leutarnia civitates sunt
& fluvii Italia, quas incoluerunt reliquæ
Troianorum, qui ex Illo evaserunt fugientes
in Italiam.* Per hæc loca Podalirius filius
Æsculapii pugno ab Hercule interfectus est,
& sepultus prope sepulcrum Chalcantis,
ut Lycophron & Isacius aiunt. Aduit præ-
fens Podalirius bello Troiano cum fratre
Machaone; duxeruntque Naves triginta,
ut Diotis Cretensis refert. Levidonien-
sis ager frumenti & aliarum frugum ferax est,
secus littus pinastri frequentes nascuntur. In
hoc agro legitur manna, nascuntur cappa-
res, fit & amygdalarum copia. Exinde est
Amygdalaria oppidum, abest a Trebesatio
mille pass., mari duobus, *Heracleopolis* olim
dictum. Strabo enim ait : *Post Lagariam
Heracleopolis est supra mare paululum.* In hoc
agro vina, & olea generosa nascuntur, &
cappares, fit Crocus, anitium, & cuminum.
Ex hoc oppido fuit *Pomponius Latus* vir
Latinis literis impense eruditus; licet Io-
vius Calabriæ gloriæ, sicut & alii multi,
invidens, ipsum apud Picentes ex Saler-
nitano principe ortum mentiatur. Vi-
guit Romæ Pauli secundi, Xisti quarti, In-
nocentii octavi, & Alex. sexti temporibus,
& Latinas literas publicè magna auctorita-
te, & auditorum frequentia plures annos
est professus. Crepusculo ipsum profitentem
Romana iuventus post gallicinium præoc-

cupandis subseillis præveniebat. Ipse è Qui-
rinali sæpe solus laternam præferens ad gy-
mnasium proficiscebatur : qui licet in quo-
tidiano sermone balbutiret, Latine tamen
optime & eleganter loquebatur. Missus fuit
a Rom. Pont. in Germaniam, ut veterum
auctorum libros perquireret, unde multos
Romam advexit. Fuit vita integer : scripsit
compendium grammaticæ gravi stylo peru-
tile adultis, & omnium Cæsarum vitas ad
suam usque memoriam in compendium re-
degit : scripsit & de Romanorum magistra-
tibus, & de sacerdotiis, & de Juris peritis,
& de legibus. Egit animam septuagesimum
annum agens. Elatus fuit auditorum nobi-
lium piis humeris, comitante funus Alex.
Pont. purpurata familia, ac Martio oratore
laudante. Tumulus multis elogiis ornatus
est. Pontani epigramma id est:

*Pomponi tibi pro tumulto fit laurea silva,
Ossa maris rores, myrræque umbra tegant.
Teque tegant, artusque tuos violaque rosæque
Ver habeat, Zephyros spiret & ipse cinis.
Stilles & ipse cinis quæ & Parnassus & antra
Thespia & ipsa suas Ascre ministrat aquas.*

Ab Amygdalaria m. p. quatuor *Rosetum* op-
pidum est haud procul à freto, cuius ager
frugifer est, in quo Crocus etiam fit, &
amygdalarum copia, nascuntur cappares,
fiunt vina & olea nobilia. Post Rosetum
Acalander fluvius labitur, qui olim Thu-
riorum & Tarentinorum agrum determina-
bat, ut in Strabone videre licet : Qui libro
sexto de Alex. Epirotarum rege loquens ait:
*Alexander publicum Græcorum conventum tra-
xit illius Tarentinorum compulsi odio ad
Thuriorum agrum traducere conatus est, cum
in Herculea Tarentina telluris ade illum ce-
lebrari mos erat, jubet ad Acalandrum a-
mum locum edificari, ubi concilia forent.* Su-
pra Boletum oppidum est, distat à Roseto
m. p. iij. in cuius agro gossipium fit, &
crocus, & olei copia. Inde est *Canna* ca-
strum cum generoso vino, & optimi olei
copia, fit & Crocus, est & ager hic fru-
menti ferax. Supra Cannas ad unum lapi-
dem *Nucara* oppidum est in cuius agro vina
generosa nascuntur, sunt & pecuaria pul-
chra. Inde est *Riolum* oppidum supra sa-
zum humili loco, cui circumimminent mon-
tes, abest ab Amygdalaria m. p. octo à ma-
ri totidem; cuius ager frugifer est, in quo
spectatum vinum nascitur, fit & gossipium.
Est & *castregium* vicus. Intus est *Non* op-
pidum edito loco, distat à mari m. p. qua-
tuordecim, a Riolo octo. Eius ager fertilis
est, fiunt & vina nobilissima, & Crocus,
nascuntur cappares, & antimonium, & si-
lex, legitur manna, exciditur cos aquaria,
& lapis molaris frumentarius & olearius,
sunt & castaneta, & sylvæ glandiferæ por-
cis alendis commodæ, quæ & gregibus ar-
mentisque ubera pabula suggerunt; sunt &
sylvæ, quæ ad domorum tigna, & ad navi-
giorum fabricam materiam uberem præstant,
ubi sylvestria animalia stabulantur, quare
& venationes fiunt uberes, congerunt &
accipitres multigeni. Sunt in hoc agro pagi
ser-

Cerfosimum, *Casalenovum*, & *Constantinum*. Inde ad mare redeunti *Fabalius* oppidulum offertur, quod Syris fluvius præterfluit, hic *gossipium* fit: est & *Rotundula* vicus. Exinde est *Arocha* oppidum à mari m. p. duobus distans, cuius ager ferax est, sitque in eo *gossipium* & *sesama*. Ab *Arocha* m. p. quatuor Syris amnis labitur Calabriam à Lucania dirimens: a quo m. p. tribus *Metapontus* oppidum erat, quo tertiam Italiæ regionem finiri Plinius scribit. Hic *Ausonia*, *Hesperia*, *Oenotria*, & Italiæ quondam terminus erat. Hæc est proinde Calabria antiquissima, ac felicissima regio: Hæc origines eius, hæc nomina, oppida, atque gentes. Cuius una tantum urbs quondam ccc. hominum millia arnavit. Omnia Calabria oppida, omnes pagos aut, ut sapius dixi, *Auxones*, aut *Oenotrii*, *Peucetique*, aut *Athenienses*, aut *Phocenses*, aut *Philoctetes*, aut alii Græciæ principes, aut ante, aut paulo post illi excidium condiderunt. Præter pauca, quæ ab hinc sexcentos annos ex veterum ruinis excitata sunt, mutatis sedibus. Id insuper haud quaquam legentes prætereant, quod *vina*, *olea*, *mella*, *lina*, *gossipia*, *sesica*, *frumenta*, cæteræque fruges, atque omnis generis poma, item fontes, aquarumque scaturigines, item pecuaria, pabula, venationes, aucupia & hæc satis optima per totam regionem passim, atque affatim sunt. Ubique saluberrimus aer, & præclara virorum ingenia vigent. Sed de his particulatim mentionem fecimus, quæ aliis præstantiora videntur. Neque uno in loco manna legitur, sed vulgò prope. Me-

Atta etiam cæteraque sponte nascentia, item plantæ nobiles multis locis proveniunt. Glandiferae arbores, & castaneta, & sylva ad domorum tigna, & ad navigiorum fabricam aptæ passim sunt. Hinc Græci cuncta uno verbo complexi eam appellaverunt Calabriam, quod bonis omnibus scaturiat. Quamobrem opulentos, ac felices essent omnes incolæ, si per regulos tyrannosque liceret. Hæc Calabriae monimenta successivis operis perfeci, ut meæ vigiliæ, meique labores posteritati utilitati forent, & Calabro nomini laudis aliquid afferrent. Monitos velim & reliquos Italos meos, ut me imitantes suas regiones diligenter & accurate perscribant. Vitent ineptias, ac vera, ac gravia, ac laude digna perscrutentur. In investiganda antiquitate impigri sint, & veraces; nam si externi, ac longinqui homines suas regiones Latinis literis celebrant: cur nos Latini, utpotè in medio Latio nati, aut Latii accolæ nostram Italiam Latinis literis, præcos imitantes non diligentissime celebrabimus? Moneo tamen etiam vos, ne vobis curæ sit ingentia volumina magis conficere, quam bona: sint veritatis, & veræ laudis plena. Non singulos quosque literatores, & aliqua doctrina imbutos, sed literatos, & scientiis eruditos celebrate. Cæterum ut sic omnis Italia describatur, curæ esse debet eius optimatibus, eruditis & iudicio præditos viros deligere, & muneribus adjuvare.

* *

FRANCISCI GRANI CROPONITANI.

De Situ , Laudibusque Calabriae , deque
Arochæ Nymphæ Methamorphosi.

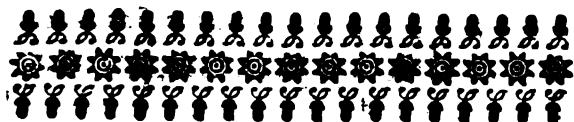
ASCANIUS MARASCUS CROPONITA-
NUS CANDIDO LECTORI.

ON possum (candide lector) Franciscum Granum undique eruditum Adolescentem , summis laudibus ad cælum non extollere . Hic enim cum primum sapere cœpit : cunctis nostræ patriæ civibus admirationem , de se maximam excitavit , ac à teneris (ut aiunt) unguiculis tum græcis , tum latinis literis adeo insudavit , ut inter græcos græcus , inter latinos latinus ab omnibus passim teneretur . Veritus postea ne propria domus (quæ solet plerunque adolescentulorum animos à bonarum artium studiis avertere) ex illis ipsum seduceret, Neapolim omnibus disciplinis exultam, sibi excolendam putavit , ubi quanto studio , quantoque labore , & dialectica , & philosophiæ operam navavit , diatribæ in Homerum ab eo compositæ facile demonstrabunt , bene noverat , quæ sudore , & labore comparantur diuturniora fore , & si quid per laborem aliquid honesti sit, laborem evanescere : honestum vero diu permanere , author est Gellius ni itaque silentio vitam transigeret veluti pecora , in dies magis , magisque in omnibus fere facultatibus suum ingenium exercendum curavit . Mox vero cum omnes homines (ut testatur Philosophus) natura scire desiderent , Neapoli , Romam profectus est . Ubi doctissimi Cæsarii Consentini auspiciis , doctissimorum hominum gratiam sibi comparare meruit . Inter quos fuit vir præstans , claris natalibus ortus , Franciscus Ursinus , qui quidem quanta animi comitate ipsum foverit , ipsum dilexerit lingua consequi nequirem . Calabria literis allectus , ab eo præstibus contendit , ut de Calabria laudibus aliquid in medium afferret , mirifice enim Calabria oblectabatur , morem gerens itaque tanti viri voluntati , musarum choros sollicitare minime gravatus est . Annos natus quinque , & viginti eleganti stilo Calabria situm , urbes , flumina , montes , ita erudite descripsit , ut mea quidem sententia dubius , candidius describi non possint . Vera sunt me hercule , vera quæ dico , sed longe veriora quæ taceo , nam si omnia quæ de huius laudibus dicenda essent numero comprehendere vellem , in Cratæ labyrinthum profectò inciderem , & cæli sydera , marisque fluctus numerare viderer , quapropter ut Salustius de Carthagine , melius est silere quam pauca dicere.

Vale.

Unde

Nde meæ patriæ quæris sit no-
men Olympi.
Subdita flammiferi quo nam
iaceatque sub axe?
Spes ingens, Urſine mihi, do-
noque decoro
Mite quadrigeminæ pectus

Dicam equidem, nec iussa ſinam mihi ſint tua
vana:

Aonides tumidis aſpirent dummodo cœptis
Noſtris, & vatum ſacundum numen Apollo.
En igitur mihi adeſte precor, mihi adeſte
puellæ

Lybethrides, Nymphæque undas quæ dul-
cis Arochæ

Incolitis gelidas, qua ſe Petrarus Amœna
Effundit per prata vagus, cui pulcher Arochæ
Ah nimum placuit candor, nocuitq; ſuperbæ.
Nam Cropiani tam priſca ſenis vos tempora
ſcitis.

Sæpe illum vidiftis enim dum carmine veſtris
Arboribus mulceret oves, armentaque grato.

Eſt Italſis interpoſitas in ſinibus urbes,
Partenope quas doctâ regit, clarioque per errat
Flumine Sebethus: Martis, Phæbique triumphis
Sebethus viridi redimitus tempora myrto.

Eſt inquam regio divum bene cognita ſacris:
Hortiferis armis, & præſtans ubere glebæ,
Et ſophiæ ſtudiis, & iuris ſplendida onore.

Trinacriam læva dextra, ſed Japygis arva
Parte tenet, primoque ſinu pars tertia mundi
Cingit, & innuptæ Lucania ſacra Dianæ.

Nomine quæ digno quin iure Calabria fertur:
Si calon eſſe bonum teſtatur Achaica lingua,
Quodque brio vocitat ſcateo ſi noſtra reponit.
Certe ego Cumanæ folio, vel voce ſybillæ

Hoc verum tenuiſſe reor per ſæcula nomen.
Illi nanque boni quid deeſt? quas gratia cœli
Summa negavit opes, dona aut iuſtiſſima tellus?

Sed ne me propriis aſſectibus ipſe moveri
Credas, & noſtræ mendacia carmina muſæ:
Quam bene conveniat nomen nunc accipe
quæſo:

Dum aſpirant noſtris parnaſſia flamina velis.
Urbibus in primis clara eſt, opulentaque re-
gnis.

Hic adſunt urbes inſignes munere claro
Gradivus quod ferre ſolet, Phæbuſq; per orbem.
Inter quas omnes Conſentia maxima nempe eſt
Priſcorum celebris tot ſcriptis, ſola furores

Omnes, quæ ſprevit quondam Carthaginis altæ.
Sylæ muſa ſacii non dedignata Maronis
Cuius doctâ fuit largos effundere honores.

Tot regit hæc numero (ſic fama eſt) oppida cœlo
Quot luſtrat gradibus longū Sol aureus annus:
Imperio ſuperat Crætæ ditiffima regna,

Aſurgitque ſuis clariffima civibus inſtar
Parchenopes, qua mundus habet nil pulchrius
uſquam,

Si vel Democriti plures natura tuliffet.

Inde Cathanzarium multa digniffima laude:
Dives opum, doctiſque viris illuſtris abunde.
Sed quo vos doctæ verſu memorabo Tabernæ?
Revera atque ipſo ſeſtantes omine Athenas.

A Muſarum montes quarum, vallesque repoſtæ
Aſſiduo reſonant cantu, fidibusque Canoris.
Teque canunt, nomenque tuum per ſæcula
ducunt

Teutonicæ: incolumes Litelli primus ad undas
Qui deduxiſti Cyrrhæ ſalvator ab oris.
Hinc te præſidium terris miſere benigna
Numina: ceu quondam Nili Philadelphus in
oris

Lumina conſtituit requiem præbentia nautis
Rocca decus Calabrum naturæ conſcie cunctæ.
Corpora cui toties animas mortalia debent
E latebris ſtygiis ſuperis per te revocatas.
Sæpe ego, cui veritus ne Iuppiter ipſe ſarores
Conciperet: doctus nam ſic Epidaurius olim
Paſſus erat: caſto dum dulcia lumina vitæ
Redderet Hippolyto, ſuperum & revocaret ad
auras.

Non ita, ſed ſpero continget. Iuppiter ingens
Nanque hominum ſortem multum miſeratus
iniquam.

Te dedit innumeris orbi virtutibus arcem,
Ne genus humanum rueret ſub tartara tetra.
Salve lethæas per quem deſleximus undas,
Særus & in cœlum redeas, ſtellasque micantes.

Illuſtrant etiam Calabras munimine terras,
Et fama antiqui præſtantia ſaxa Crotonis.
Quo ſamii quondam ſacundia doctâ cathedram
Rexit, & Harpocrates digito ſua iura tenebat.
Non opus eſt noſtro quid ſit modo dicere verſu,
Nanque patet ſcriptis græcorum, quanta ſit illi
Et Romanorum præſtantia, nonne ſalubris
Materiam chartis de ſe dedit omnibus aer?

D Hanc Numa per celebrem viſit, poſt terga re-
liſtis

Impetii curis: ſamii cum doctâ cathedra
Ingentes fundebat opes, & pectoris artes.
Duxerat hinc ortus Alcæon doctus, & alter
Cuius Ariſtoteles meminit, teſtemque fatetur.
Hinc Milo mirandis membrorum viribus, uſq;
Victor Olympiaco certamine, victor ubique,
Ingentes humeri cuius traxere ſuperbum
Taurum, preſſus amor quo vix fuit aſper e-
dendi.

Quis tam mentis inops antiquam hanc neſciat
urbem

Quantaque finitimis immiſerit eſſe ra bella?
Hanc tenebris celebrat ſacra muſa Lycophro-
nis atri,

Hanc animo Caſſandra furens cognovit ab illo
Tempore, quo ſtabant excelsæ pergama Troiæ.
Tu mollem Sybarim vaſtaſti Nobilis, Armis
Saltantes cum equites circumduxere choreas,
In Turcas noſtris præbes obſtacula terris
Aggere celſa, tuo ſemper fidiffima regi.

Sis felix, priſcumque decus tua mœnia ſervent.
Sunt Locri celebres græcorum carmine, pu-
gnæ

Ad Sagram flumen quorum celebrantur in
omni

Aevo, nunc retinent antiqui robora belli
Civibus illuſtres doctis, armisque ſuperbi.
Hi peperere ſacrum Tymæum, nomine cuius
Divini ornantur memori monumēta Platonis.
Hinc rex, qui nato proprio ne parceret: ipſi
Effodit lumen, tantum pia iura colebat.
Ingens his antrum eſt quoddam mirabile diſtu.
Hoc equidem credo priſcam tenuiſſe ſybillam.
Nurſia tale videt, cumani & literis ora.
Eſt Bellicaſtrum patriæ contermina noſtræ.

Quæ

Quæ est ornata sui multa virtute Diani.
 Principe vel solo clarissima Bisinianum.
 Uffugii præscum Monsaltus servat honorem
 Urbs armis, opibusque potens, materque virorū
 Nobilium cui fata ducem si prospera tantum
 Servabunt, meritosque eius virtutibus annos
 Addent, Saturni cognoscent tempora regis.
 Estque viris doctis Russanum illustre, superbi
 Mœnia sunt Styli longum spernentia bellum,
 Sirleti docti fama præclara suprema.
 Est Hippo, quam tanta ducis prudentia summis
 Laudibus extollit, quo te mitissime cælo
 Attollam versu dux inclyte, quæ ve camæna?
 Iustitiam ne prius mirer belli ne laborem,
 Quo dulcem quæris semper componere pacem?
 Iple tuæ vereor laudis conscendere pontum
 Tam parva cymba, ne me nimboſa procellis
 Intercludat hyems, scopulisque immittat acutis.
 Sunt satis antiqua heu tranquillæ mœnia Rhegi,
 Diruta quæ toties servant tamen otia prisca,
 Inclyta nec possunt amittere nomina, quamvis
 Indigne ah fortuna premas tot cæca procellis.
 Est Scyllaceum quo nobile grata quot annis
 Emporium celebrat toti spectacula regno.
 Transierim nec te versu Seminara, tuique
 Principis eximias laudes, dignasque tropheis.
 Aut Melite decus, quo te dulcissimus ornat
 Martoretta, minus nec frater Tullius eius

Complures aliæ sunt urbes, nomina, quarum
 Cuncta recensere haud possem, si vel mihi centū
 Ora cupit vates vel qualia doctus inessent.
 Longa videretur nimium tibi, nostra Thalia
 Si meritam illarum tentaret dicere laudem,
 Dignam equidem meliore sono, & graviore ca-

mæna,
 Sed tibi summa satis sint hæc fastigia, nanque
 Ex his sat poteris cognoscere cætera. Totum
 Ungula Pythagoræ monstrabat parva Leonem.
 Inclyta non solum tantis hæc urbibus extat,
 Atque aliis rebus quæ constant arte virorum:
 Sed quoque naturæ facundo munere læta
 Omnes exuperat campos, atque arva propinqua.
 Fluminibus quot grata sacris, quot fontibus
 illa,

Quot pratis, herbisque viret, quot denique rivis.
 Quæ tibi si dicam, dicam quot montibus Idæ
 Turbentur frondes Euro bacchante, vel undæ
 Quot maris Ionii veniant ad littoris oras.
 Non fluvios nostris oris natura negavit,
 Nympharumque domos, fontes, non itagna,
 lacusque,

Munera quæ terris non præbuit illa propinquis
 Maiorem Calabris quo ostendere posset amorem.
 Cui non dictus? adeit Crathis, Sybarisque poetæ
 Carmine Nafonis celebres, hisque Æsaris unda.
 Crathis qui electro similes facit ille capillos,
 Antiquæ genitor Scyllæ, Consentia docta
 Cuius onoratur resonanti murmure latè.
 Cæcines, est etiam Crotalus dulcissima Arócha
 Nympharum dum nympa fuit pulcherrima
 quondam,

Et Targo, & Semirus, laudatus sæpe Ne æthus.
 Pastoris Siculi divino carmine musæ.
 Hic quondam Ænææ naves incendia sæva
 Corripuere, sacro fluvio nomenque dedere.
 Allia, Litellusque simul, Racconus opacas
 Murmure qui late sylvas, & rure fatigat,
 Et Sagra locrensi pugna celebrata per orbem.
 Vix olim instructæ superabant magna carinæ,
 Flumina, quæ Calabros fecundat undique campos

A Nunc contusa quidem quamvis sint dentibus
 ævi

Cum tamen olenium regnat pecus, illa relicta,
 Instaurant vires, & vincunt gurgite ripas.
 Balnea pretereo morbos curantia vitæ.
 Non cedit Baiis Cumanis nostra Nicastrum,
 Quæque rigant calidis locrensis rura lavacris.
 Nil opus est rigidis Baiis regionibus istis,
 Sit Tibur Romane tibi, sint Theffala tempe,
 Sit Pindus, gelidusve suis sit frondibus hæmus:
 Vlnis dum lætū me pulchra Calabria habebit.
 Nec Tibur quæram, cupiam nec Teffala tempe
 Sordebit pindus, sordebit frondibus hæmus.
 Verum hæc prætereo spatiis disclusus iniquis,
 Quo tibi quæ nobis adsunt maiora canamus.

Nil est quod vigeat Calabris antiquius oris,
 Nil geminæ linguæ scriptis illustrius, absit
 Absit livor edax. Canimus quæ vera poetæ
 Romani, & Græci divina voce fatentur.
 Hac regione fuit (quis nescit?) Græcia magna,
 Priscorum recinūt tam docta volumina vatum
 Ingentes laudes cuius per sæcula notas.

C Monstrat adhuc prisca vestigia temporis illa,
 Præsertim celebris qua est diva Lacinia, sacri
 Pythagoræ geminæ servantur onore columnæ.
 Diruta templa iacent Iunonis tempore victa,
 Sed prisca vires ostendunt mœnia fracta.
 Miraque temperies tenet horum rura locorum.
 Nempe scatent fontes illic prope littoris oras.
 Hinc sylvæ apparent, hinc æquora lata tumes-

cent,
 Hic rari montes, facies planissima campi
 Oblectat visus mira dulcedine captos.

Hic mons extendit fastigia summa Latimnus.
 Hic, de quo meminit Maro, navisfragum Scylla-

ceum
 Ortus quod quondam doctis deduxit Athenis.
 Illa Philoſtete subnixæ Petilia muro
 Demonstrat quantum possit fera temporis ira.
 Thuriniquæ sinus, Themese & sæcunda metallis.
 Estque Terineus portus, quo punica classis
 Romanæ genti infecta hybernare solebat,
 Et locus illius servat nunc nomina regis,
 Annibalis dictis dicuntur castra latinis.

E Omnia quæ a graiis tandem sunt cōdita prisca
 Hac regione suæ laudis vestigia servant.
 Tædia te allicerent si vellem singula versu
 Dicere, quæ Calabris oris monumenta relicta
 Temporis antiqui, sint usque ad sæcula nostra:
 Aspiceres utinam quandoque hæc littora, forsitan
 Non minus ac Romæ miratus dicere posses:
 Omnia fert ætas, mundo nil denique firmum est.

Mite genus, placidumque hominum sub re-

ge benigno
 Quale fuit quondam Saturno, tempore quo non
 Cōciderant sylvæ, victum aut Dodona negabat,
 F Atque pio Christi devotum semper amor
 (Divo Francisco testatur Paula) beatas
 Incolit has oras Calabras, natura virorum
 Respondet terræ sæcundæ, & convenit usque.
 Complures illi clari virtutis onore,
 Aonioque choro grati, & Permessidos undis,
 Illustres homines doctrinæ viribus omnis
 Contendunt prisca prorsus se æquare poetis
 Ennius ipse pater per quem viruere camænæ
 Romanæ, qui primus inter patefecit ad illas,
 Hinc ortum duxit musarum maximus augur.
 Historiæ lætus Romanæ conditor altæ,
 Parrhasius, Iardinus, in his Thilesia proles.
 Ferrarus sophia illustris, sacræque Calcellus

Scro-

Scrutator chartæ, græco & splendore Cilentus,
 Doctor atque illo medicina nazza disertus.
 Sirletus vitreis animus cui purior undis
 Aonios penitus fontes deplevit amicos.
 Mandilis, franchinus, & est Pistoia, disertum
 Martirani opus qui aptavit rite cothurno,
 Striverius posset qui vel renovare camænas,
 Franciscus modius, Lætantius, hisq; Girunda.
 Et qui iam superat præfatos candore loquelæ
 Cæsarius geminæ linguæ decoratus onore,
 Fama minor factis de quo diffunditur, unde
 Unde tot huic rerum facundi pectoris artes,
 Copiaque immensi superans fastigia mundi?
 Omnes vicisti oertamine, victor ut ille
 Qui venit, vidit, vicit, doctissima quæque
 Authorum pandens, scriptorū obscura retexens
 Doctus ædipode, hinc debet tibi Romula tellus
 Quantum vix quodam fassa est debere Camillo.
 Tu novus Alcides superans vi pectoris hydram
 Barbariem, latum totum trans arte fugasti.
 Tu lucem extollis rebus caligine merlis
 Lynceus, & chartis te lumina mille sequuntur
 Quæ nunquam calamis claudet Cyllenius æs.
 Sunt quoq; Aquine tuæ Thoma qui lumina vitæ
 Illuxisse ferunt illinc, quod si modo verum est
 Quid Calabris toto mundo felicius extat?
 Quæ decus illorū superat modo gloria tantum,
 Non absunt illic, fidibus, cantuque souoro
 Bistonii superare queant qui carmina vatis.
 Martoretta cheli, divina atque arte canendi
 Omnes exuperat frater dulcissimus huius
 Tullius atque undas qui mulces carmine lethes
 Ah damiane miser non iustis rapte sub annis.
 Est Pelligrinus, pleetroque insignis Helya.
 Ille veninosa eximius, Cæsarque Michael,
 Rifulus, & felix locrensis, voce profunda
 Intonare sacri cuius palatia Petri.
 Et mulis fontana bonis dilectus ab ipsis.
 Nec te transferim Phæbo gratissime fera.
 Seu penna, fidibus seu te velit almus utroque
 Complures alii, quorum modo nomina pennæ
 Non adnot, numeris nec possem scribere cun-

ctos.
 Denique nullæ orbis partes, non bæstraq;ue,
 neque Indi
 Laudibus, aut meritis tecum, alma Calabriæ
 certent.

Quæ puris orbis habet tot apricos gramine
 colles,

Innocuos saltus, sacundos semine campos,
 Tot varias sylvas, tot opacis montibus umbras,
 Tot fruges Bacchi lucos, tot Palladis arva,
 Tot varios portus rerum usus ulque ferentes
 Vellera tot pecudum, necnon armenta, gre-

gesque,
 Adde quod illa feris, & monstris usque remo-

ta est,
 Quæ vastæ syrtes cernunt, quæque accola Tauri.
 Non herbas educit ibi quas terra legentes
 Privignis miseris possint miscere novercæ.
 Nec posset Medea sibi exercere potentes
 Artes; his oris correpta cupidinis ira.
 Bisibi ves tepidum, bis fructus aspicit arbor,
 Miraturque suos tam fetus esse frequentes,
 Libertates terræ, cœli indulgentia mira,
 Nil tandem voluit mater natura negare.
 Serica nonne vides ut vincant vellera seras,
 Falsa licet seras sic ornet fabula donis.
 Nonne vides Romam quam maxima copia
 bæchi,

A Mittatur? caricas quas condant molle Nucitum?
 Palladis & baccas quot presset Paula trapetis,
 Flavaq; mella favis superent ut florida hymetti
 Præta, nec ipsa suo contendat melle calydnæ.
 Certe ego cum spatior plateas per & ampla via-

rum
 Urbis nil video è nostro nisi palmitæ factus,
 Sunt ibi ferripæræ glebæ, sunt inde Salinæ
 Ingentes queis vita nequit sat nostra carere.
 Ad summam dicunt qui a brutis moribus
 illam

B Dictam: sunt falsi ducti gravitate veneni,
 Invidiæ septi tetra caligine mentes,
 Brutia nam fertur brutis animalibus ora,
 Quis sacunda quidem præ cunctis semper æ-

bundat.
 Candida sæpe solent sileant qui vertere in

atra,
 Vel quærant aliud possint quo explere nefan-

dam
 Ingenli rabiem, livorem & mentis acerbum.
 Sed quid lingua nocet rebus sub luce locatis?

C Quid ve potest Calabris musarū munere claris
 Livor edax? qui serpit humi, semperq; iacere
 In vili, tenuique loco solet abditus anguis,
 Invidia nil maius ego præconibus illis
 Tormentum accedat cor quæ noctesque, diesque
 Afflantes furias oculosque obsumat inertes.
 Omnibus invideant, illis sed denique nemo,
 Maxima supplicium semper sit gloria nostra,
 Successus nostri tribuant alimenta furori.
 Salve grata mihi musarum semper alumna
 Tellus, Romanæ per quem viruere camenæ.

D Nostra quidem doleo quod sit tam rustica musa,
 Nec possit meritas laudes ad sidera summa
 Tollere, Mæonides quamvis vel doctus onores
 Vix posset numerare tuos, tibi numina præstent
 India quod ducit tranquillæ temporis ævum.
 Adsit sancta Ceres semper, dulcisque I. yeus,
 Et com sacundo semper bona copia cornu,
 Aspiretque tibi semper Latonia proles:
 Sis animo forti tanto sub Rege Philippo,
 Quo videt è cœlo nil Sol præstantius alto,
 Mitius, humano generi ve benignius, hic est

E Ille pater qui te defundat ab omnibus usque
 Usque lupis, pecoris nil te centragia lædent
 Vicini, vivat tantus tibi rector, & annos
 Nestoreos superet cumanæ ac sæcula vatis.

Hæc regione igitur quidam locus extat, amicus
 Et cereri, & baccho, superat qui rura lycei
 Cultura, dan sæpe sui yaga præta Timoli
 Oblitus tenuit, sævos hic sæpe calores

Devitans, sævum solatus arundine amorem est.
 Non nimium distat claro, calebrique Crotone,
 Doctaque nec nimium distat Consentia ab illo.

F Tutius ut noscas locus inter utranque locatur
 Temperiem miram nactus, Phæbique favorem,
 Hypocædæ ventos mites, semperque salubres
 Vix sentitur hyems, vix blando frigora morfu
 Cum Capricornus habet phæbeos limine currus
 Nascitur Icarus vix cum canis ipse calores.

Mulcetur veris, blandæque tepentibus ausis.
 Tæperie haud Baiis, haud Ennæ cedit amænæ,
 Quamvis Pontani divinq; carmine Baiæ
 Laudibus ætherei contingant sidera cœli.

Hinc facile poteris præstantia quanta sit illi
 Noscere, cælestis præbet quod munera manna;
 Ornis è duris stillant tibi dulcia mella,
 Ut mundi imperium quum olim Saturnus ha-

bebat,

3

Nec

Nec Iovis orbis adhuc norat iuvenilia iura,
Omni naturæ dotatur munere, & arte.
Despicit hinc mare veliuolum, terrasq; iacentes,
Hincque feris sylvas habitatas, inde repente
Sæpe quidem cervi canibus latrantibus æsti
Vicini pelagi se commiscere profundo.
Æthera semper habet sudum, nec nubibus ullis
Atris obduntum, spissa aut caligine venti,
In nubes tenues nisi quando cogitur aer,
Ut terris imbres immittat, ruraque abundant,
Sic Rhodos est pulchro Phebo gratissima tellus,
Et quæ Niliacis ea terra madescit ab apris.
Hic igitur mea colliculo velut imminet alma
Patria, ne tæreis succis mihi gravior ipsis,
Quam horrifonis, gelidisq; suis præterfluit undis
Flumen Arocha modo, at quondam formosa
puella,

Nympharum pars una fuit castæque Dianæ
Herbarum vires norat, laudesque medendi,
Sæpe suas comites serpentum moribus illa
Tactas, dum legerent flores, & lilia sylvis
Herbarum servavit ope, & medicamine sacro.
Hinc nymphis dilecta sacris erat omnibus, hisq;
Prima choro forsan ni tam formosa fuisset,
Forma illi nocuit, nocuit formosa videri.
At quoniam credo non dum pervenit ad aures
Illius fors sæva tuas modo dicere cuncta
Dignum erat, Aoniis mirè, gratumque puellis,
Fluminis illius, nymphisque colentibus undas,
Da nostræ faciles aures Utine canenti
Musæ, navis iter timidi mihi dirige parvæ.
Tyndaridas referas, quævis mea littora summa
Cynba legat, veritur sævum conscendere Pon-
tum

Remigio, velisque suas nudata carinas,
Et iuveni nimium ventis directa magistro.
Targinis affreno Crathis succensus amore
(Res obscura quidem sed vera, & cognita nym-
phis)

Cum nunquam precibus, lachrymis nec fleste-
re posset

Infelix pastor tam sævæ pectora nymphæ,
Per nemos impatiens venanti vim tulit illi.
Enixa est utero, quæ mox pulcherrima pleno
(Ut novies fratrem latonia Luna revilit)
Perhulilem forma, qua femina nulla puellam
Constitit, & pulchro appellavit nomine Aro-
cham.

Namque placere quidem nos, Græcus dicit afose
Hæc ubi bis septem complevit nubilis annos
Deseruit patrios montes, maternaque rura.
Non fuit huic curæ anam mollire trahendo,
Nec positas variata comas ornare corollis.
Arte cythoriaci aut deducere peækinisis illas:
Immo aliæ gaudere solent qua rustica dote
Tritis erat, cunctis crimenque placere putabat.
Sed tantum sylvis iaculis agitare fugaces
Uique feras, pictasque humeris gestare phære-
tras

Gaudebat, testas & rite appendere casses,
Tanto ea venandi iuvenili ardebat amore,
Ut cum tri lis hyems in sylvis frigore saxa
Rumperet, & nivibus caberent undiq; montes,
Icariusque canis vel flammis ureret orbem,
Illa feras iaculis sectari nymppha solet.
Sæpe suos comites fama est dixisse sorores:
Desine Arocha fero tantum indulgere labori,
Quandoque & duris venatibus otia misce,
Ne tibi Latonæ proles succenseat alma.
Nec iaculum tamen illa, suas pictasq; pharetras

A Deposuit grata aut venantibus otia unxit.
Sed modo per montes, & devia flumina telis
Venabatur ovans, modo casibus undique testis
Fallere gaudebat non cauta animalia virgo.
Aureus Æthonis nitido iam Phæbus olympo
Terga premebat equi, miro, insolitoque calore
Icarius siccas urebat fervidus herbas.
Cum pastor cupiens tantos vitare furores
In patulas Petratus oves deduxerat umbras
Obliquis flumen quas circumerrabat amœnum
Undis, & raucum per lævia saxa cadebat.
B Dunque greges captant umbrarum frigus opa-
cum

Inflatis calamis modulatur carmina, nymphæ
Nulliusquamvis esset num tactus ab igne.
Audierat socios, sed talia condere ovili
Carmina pastores certantes sæpe vicissim,
Ediditque usu multo, curaque frequenti,
Mantica post tergum pendebat, tibia dextra
Tunc subnixa pedo tetigebat fluminis undas,
Flamina desierant sylvas agitare virentes,
Desierant latrare canes, agrique silebant,
C Ostrepeit è summis tantummodo vallibus E-
cho,

Respondens iterat cantus & dulcia verba,
Expertus calamos vidit postquam esse sonoros.
Sic caput dulci modulamina condere voce.
Aura veni, nostrumque leva formosa calorem,
Aura veni nam tu mite levamen eris.
Aspice cuncta silent, terras cum Syrius urat,
Nil dulce arboribus garrula cantat avis.
Solus ego infelix mileras cantare querelas
Cogor, & ab fati tristitia iura mei.

D Memiserum gelida quamvis electride in umbra
Immoror, & quævis nympha ministrat aquas:
Igne tamen cæco semper mea pectora fervent,
Uror, ut in thalamis pinea teda noyis.
Nil profunt nymphæ, nil prodest arboris umbra,
Ni venias zephyris aura serena tuis.

Quæ te cognities igitur tenet aura morantem;
Ne venias nostro spesque, salusque malo.
Num tu Parthenii gelidis in vallibus æras,
Thaygeta, an resonis te tenet Hemus aquis?
An potius Phrygiæ placida sub rupe vagaris
Menalos an Baïæ rure tepente placent?

E Quodcunque aura mihi venias te detinet oro
Ac mihi tu nulli gratior esse potes.
Nanq; ut Apollineo quæ languida facta calore,
Herba viret gelidam si videt imbris opem.
Utque canis postquam flamas combussit aristas
Messores zephyri flamina grata iuvant.
Non aliter nostros mulcebis pectoris æstus,
Tu maior Zephyro gratior una mihi es.
En flores cecidere solo cecidere hyacinthi,
Lilia cum violis devariata iacent.

F Pallentesque rosæ spinis cecidere relictis,
Amifere suos florida prata Toros.
Per nemora, & sylvas mæitæ flevere Napeæ
Te fugiente, fugit quam decor arboribus.
At tu si venias, & candida lilia fiant,
Florebitque solum, verque redibit humo.
Purpureæque rosæ, & dulce spirans hyacinthus,
Et violæ & grato florida prata Toros.
Per nemora, & sylvas lætæ risere Napeæ,
Te veniente, venit quam decor arboribus.

Carmine dum tali sylvas Petratus amœno
Atq; greges teneros mulcet clamore sequentem
Formosam geminos Cervos aspexit Arocham.
Quæ desiderio cervos decenta sequendi,
Non animadvertis cantantis gaudia, cursu
Pene

Pene humeros tetigit pastoris concita Nympha. **A**
 Quam simul ac vidit nam multo aspersa calore
 Pulchrior extabat; subito fervoribus Aethnam
 Pectore concepit, totis ignemque medullis
 Exhaustit pastor nunquam sic ante receptum
 Deposito dulci cantu, calamisque relictis
 Infelix Nympham sequitur, sed denique opacis
 Frondibus ex oculis evanuit illa sequentis.
 Ah quoties truncos amplexus stultus, amicam
 Credidit esse, piis verbis, illosque rogavit.
 Sed cū Phebus equos capisset flectere ad undas,
 Iam reperire suam desperans posse puellam,
 Pastor oves reddens curis impulsus amoris,
 Longingua impastus illas ad ovilia traxit.
 Vespere non illo multum, non sensit ahenum
 Suppositos ignes, nec circumducta fuisti
 Tum fiscella, casae caruerunt limina fumo.
 Quin etiam infelix pastoribus ille seorlis
 Luctibus, & lacrymis miseris sua corda preme-
 bat.

In somnem duxit tam longo tempore noctem,
 Interdum, & quamvis declinet lumina somno,
 Somno vana tamen miserum sua cura fatigat. **C**
 Sic aegro, quem febris habet, si forte maligna
 Ille liti: dulci demittit lumina somno,
 Omnia tum gelidi fluyii, fontesque videntur;
 Sic somno formosa venis crudelis Arocha.
 Utque proterva soles spernis pia vota, precesque
 Nec saltem somno pacem promittis amanti,
 Vel tua se precibus proflere nescit imago.
 Longior Herculeae nox visa est illa Petraro.
 Et modo membra levat vili demissa grabato,
 Atque calae speculis stellis prospectat euntes
 Pleiadas, Arcturum, prolemque Lycaonis, & **D**
 quae

Ex Ariadneis fulgetiam stella capillis,
 Solis equos, claudiq; putat modo tristia verba
 Effundit, quaestusque suae demonstrat amice.
 Interea variis caelum Thitonia coniux
 Floribus ornavit, rebus, duxitque colorem.
 Duxit pastor oves cum pastum, haud ille mo-
 ratus

Phaebei currus radios, lucemque coruscant.
 Qui pastus caelo cum Sol altissimus esset
 Umbrarum de more lecos, & fluminis undas **E**
 Ille petit, tacitusque sedens non carmina, ut
 ante

Nec si tentasset calamos habuisset, amica
 Sed loca conspiciens, qui formosissima Arocha
 Pectora non solitis flammis combusserat, inde
 Tristitia ducebat toto suspiria corde,
 Transiit hac secum dicebat Nympha, fugaces
 Cervi hac, pulchra meos humeros, & corda
 puella

Pressit, felices herbas, felicia rura,
 Dulcibus, & presse pedibus quaecunque fuisti. **F**
 Cur non me genere feram caelestia: cur non
 Numina me cervum sinxerunt, o mihi si nunc
 Aeternam liceat nudam mihi cernere Phæben.
 Non equidem fugerem dulces mihi Nympha
 sagittas,

Nec sinerem curu plantas tibi laedier istas.
 Nympha taces cur saeva? pias spernitque que-
 relas?

An tibi deformis videor, quod pellibus istis
 Induor hirsutis? nescis puto Nympha relictis
 Vestibus his, quantum formosum sit mihi cor-
 pus.

Præsertim cum proluerim me vertice ab imo.
 Non sum pauper ego, nec pastor vili in antris.

Implent mille meae fiscellas lacte capellae,
 Et cum Phæbus habet caelum, & cum condi-
 tur undis.

Sed quaestus nostros nec sentis saeva querelas
 Nam scio tam durum multisset murmura pe-
 ctus,

Quam bene ego calamo condo modulamina
 dulci.

Non sic Threycia fertur Testudine ripa
 Bistonium vatem, quondam multisse dolorem.
 Cur non venisti cum dulcia carmina in umbris
 Cantabam, placidam calamis auramque vo-
 cabam.

Fecisses ibi credo moram, quamvis mihi rau-
 cus

Esset tum calamus, quin te piguisset onore
 Me tanto ornatum tantos retinere labores,
 Gaudia quanta simul caperemus mutua in
 umbris

Dedignareris ni nostrae carmina musae.
 Hic sunt pampineae vites, quae semper onusta
 Purpureis uvis, oblectant lumina, dulcis
 Est mihi nam recolere super ingens Arbutus an-
 tro,

Est etiam Myrtus, sunt poma gravantia ramos,
 Quid tantum cursus iuvat indulgere labori,
 Quid te feris sylvae monstris contendere Nym-
 pham

Herbarum dignam lucorum, & mollibus undis.
 Te Cynaræ natus moneat, ne Nympha Leonē.
 Ne occurras flavo, sunt hic sub monte Leones,
 Sunt Urli, Pardique leves, sunt Tigridis irae,
 Atque alia ignorant, quid sit formosa puella.

Talia dum pastor studio iactabat inani,
 Maiores terris iam Phebus fecerat umbras.
 Desieratque calor ventorum flamine, ut ante
 Raucis, & late resonabat arva Cicadis.

Vespere pastor oves ducens ad ovilia, passim
 Pascere paulatim flores, herbisque linebat.
 Dunque animum fixum in Nympham tenet,
 ecce ferarum

Cæde domum rediens lassus illi occurrit Aro-
 cha.

Quæ ignorans ignem, ac cordi inieciisse furores
 Pastoris (neque enim vidit tum voce canen-
 tem

Sic erat ingeminos Cervos intenta sequendo)
 Absque timore domum repegebat, lata quod
 illi

Nympharum custostantum diætina favorem
 Misisset, facilisque fatis pia cura fuisset,
 Quam simul, ac vidit, spes o fidissima, nostros
 Num miserata venis quaestus, tristis que dolores.
 Inquit, & amplexu tentat circumdare collum.
 Illa fugit casu subito, perterrita tanto,

Ac velut in pratis latitantem presserit anguem
 Ingentem emittit vocem, Nymphasque vocavit.
 Insequitur pastor, dictis ac mulcet apicis.

Quam fugis, hostis erat San, deformis, puella
 Atque ideo lirinx illum fugiebat, ubique.
 Non impune tulit tamen, hoc modo Nympha

memento,
 Damnavitque pedestandem Peneia virgo.
 Saeva mane, atque oculis tantum mea vulnera
 mulce,

En mulce flammam, miseri en miserere precatis
 Finge feram, atque in me duras immitte sagittas,
 Namq; mori præstat, dulces mihi crede sagittas.
 Multaque tentabat mulcens his addere verba,
 Nec lacrymas deerant, toto, & suspiria corde.

Quid non sevens amor cogit mortalia, duras
Emollit mentes, hyrcanasque improbus iras,
Sed postquā vidit nil verba precantia tandem
Proficere, impatiens totis mage viribus illam
Insequitur, fugit illa metu perterrita summo;
Ah miseram tenues, sed vires fecerat illi
Nemp̃ timor, cursu quamvis perversere cervos
Venatrix, celeresq; feras Nympha ante solebat.
Dū tamen ah licuit per opertos arbore monres
Currere sustinuit, sed corpus denique fessæ
Petrarus, terpitq; fugam, rapuitque pudorem.
Quid faceret, iuveni haud poterat contendere

B

duro.
Io testis erat, sylvæque Erimantidos Urbs,
Unguibus, & quavis lacerasset lægunda vultum
Pastoris, vires, atque effudisset in illum;
Quamvis in vitæ culpæ ignovisset amica
Perfacile Diana, chorus simul ipse sororum,
Attamn erepta sibi virginitate dolore
Afficitur tanto, ut sylvasq; chorusq; perosa
Ah n emora alta petit, vix ullis pervia Nymphis,
Perq; novem lūces expers, undæq; cibus;
Se lacrymis adeo miseram, cordisq; furore
Angit, sollicitis curis alimenta ministrans,
Quod rigor obsessos paulatim detinet artus,
Ceruleæq; cadunt toto de corpore guttæ.
Ac velut alta solet nix cano in monte, calorem
Cum iam ferre nequit radiis, Soliq; propingua
Liquitur inq; undas mutatur dulcis Arocha,
Quæ lætatur adhuc resonanti murmure priscos
Luctus, atq; odium Petraro, quæ quoq; monstrat
Vastantes agros valida vi fluminis amplos
Illius, & canibus, multisq; armenta trahentes.
Et nunc inde tenet vires, artesq; medendi
Priscas, & servat priscum nunc flumen onorem
Putrida divine crurum, nanq; ulcera sanat,
Et stomachū oppressū modo, vel peste resolvit.
Pressa gravi scabie, atque etiam nunc corpora

purgat,
Non impune tu it tandem scelus inde Petrarus,
Dilectam penitus castæ castæ extinxisse Dianæ
Nympharum sociam, sylvæ oblectamen opacæ,
Abluerat ter Phæbus equos, & merlerat undis,
Terq; polos aurora vago ornayerat alma,
Cū Nymphæ sensere bonā procul esse sororem.
Quæ nemora illarum non accepere querelas?
Quo quæ ita loco non dulcis Arocha fuit?
Te gelidæ rupes, & te flevire virentes
Sylvæ, nec lacrymas udæ tenere Napææ,
Per te tunc luctus Nymphæ sensere quid esset
Ipsa tui ah quoties deterlit fluminis unda
Illarum lacrymas, & forsitan unda referre
Omnia tentaret, si qua loqueretur haberet.
In caput astoris sed reddit sæpe maligni
Omne malum, pœnasq; luit qui fecerit illud,
Forte greges teneras palcebant flumine ripas,
Et salici subnixus erat Petrarus amænæ,
Quærentes Nympham forte accessere sorores.
Hinc procul hinc Nymphæ discedite dixit, a-

moris

Ne ve meis flammis accendite quæso medullis,
Undarum vultis numerum ni augere, lacusq;
Ut nuper quædam passa est, & dixit Arocham,
Omniaq; ignarus Nymphis patefecit aperte.
Non opus est lechrymis secum dixere puellæ,
Sed potius manes amyssæ sanguine iniqui
Pastoris Nymphæ cur non placamus inanes?
Post modo ne violet nostras, vitietq; sorores
Improbis, & nostro crescat mœrore Petrarus.
Nōne nurus Ciconum sunt ultæ dulcia quondā

A Orpheæ percussis sociantem carmina nervis?
Commoda mox illæ expectantes tempora, tādē
Pastorem saxi interfecere canentem,
Mulcentemq; suis calamis armenta, gregesque!
Quod locus ostendit lapidosus, qui modo ab illo
Petrari æternum servat per sæcula nomen:

Quo jacet Cælo dulcis mea patria nosti:
Cur teneat Cropani nomē nunc accipe quæso,
Et solito aspira nobis Urline favore.

Fastidi quæso ne rustica carmina, forsan
Tempus erit, quo te quamvis sint rustica, Cælo
Attollent, laudesque tuas gravioribus annis
Immittent terris longa ratione repostis,
Quas pater Oceanus diffundens brachia circum
Numina cælicolum venientia suscipit ample,
Suscitat ingenium probitas, laudatq; virtus
Quis fulget, cælo splendens, ut Phæbus Apollo;
Est satis ad dandas Romana in carmina vires,
Atq; vicem præstat Parnassi montis, & undæ
Alma tui comitas animi, & prudentia maior;
Urbs fuit in Calabris tot iam labentibus annis
(Nam modo sunt urbis nobis vestigia, tantum

C Tantum ævi longingua valet mutare vetustas)
Illi nomē erat tum barbarus, hæc mihi quondā
Maiores puero tenero narrare solebant.
Inter ycinas hæc urbs clarissima, multis
Divitiis pollens, crudeli peste subacta est:
Noluerit quondā quæ reddere liba, quot annis
Quæ Phæbo debebat, erant pia templa relicta,
Nullaque Phægis gens aris thura cremabat
Suscepto bello delapsa a carmine yatis,
Qui fore victores cives sine cæde canebat.

Oeneæ non adeo pressit lætoia virgo
D Illtorem cum misit aprum sic spreta per agros,
Ilt miseros cives afflixit Delius ultor.

Non ita sævierat gratis fera numinis ira,
Aegina hæud similem vidit miser Æacus olim
Dodonæa viros cum effudit quærçus ab alvo.
Bisquinos menses bæcchata est pestis acerba:
Vix parcens saxi deprehenso potentia morbi,
Putria poma cadunt velut vento arbore mota,
Ilice, vel glandes agitata, corpora passim
Sic hominū, pecudumq; viis heu strata iacebat,
Deservere locum cives, urbemque, domosque,
Qui tanto potuere quidem superesse periclo,

E Et loca diversis petierunt passibus omnes.
Quos inter Cropanus quidam fuit (hoc erat illi
Nomen) longævus, sed servantissimus æqui.
Dives erat, multosq; greges, armenta; habebat,
Tempore quo cives florebant undique tuti
Expulsus patria chara cum coniuge sola,
Amisissis natis, amissis omnibus, oras
Externas, aliosq; locos tentare parabat.
Viribus effectus longas, sed quærere terras
Non potuit, viresque suæ sua vota premebant,
Ad decimum lapidē tandē se sistere visum est;
Temperiem summam miratus, ruraq; amænā
Noluit ulterius procedere fata ferebant
Sic forsan posuit terris his numine sedem
Quis mea fundatur felici patria cælo,
Atque ibi bobus agros incipit scindere, parvas
Construxitq; casas primum, mox tempore lōgo
Auctis iam rebus genuit tres denique natos,
Cura domus quibus omnis erat, nanq; ipse mo-

lestis

Exutus curis, gelidas se ad fluminis oras
Semper oves pascens cantu oblectabat amæno.
Sæpe illum nymphæ mira dulcedine captæ,
Nudantes teneras ablata veste papillas
Saltantes agiles circumduxere choreas.

Acro.

A Cropano patriæ nomen deducitur ergo,
Nam coluit terram, primusq; subegit aratro.
Ast alii ignorant qui summa exordia rerum,
A græcæ dicunt deducier omne linguæ.
Romanis vertex a græcis dicitur acron,
Attica lingua polin dicit quod dicimus urbem,
Sed magis agropoli nomen conferret ad alæ.
Nonnulli potius contendunt ubere glebæ
Impositum nomen, facundo & semine, græca
Nanq; cropon vocitat quod dicit nostra latina
Lingua sumum, esse ferax tellus nam constat
abundè.

Nempe fimo sit terra ferax, quis nesciat illa
Carmina diuini resonantia tale Maronis?
Hoc melius quam pyis prima est sententia docta
Patria colliculo summo sita nostra videtur.
Omnibus obsequeretur nî atque exordia rerum
Cognita Pieriæ extarent modulamine mûlæ,
Nympharûq; tenent, quæ flumē dulcis Arochæ.
Hic modo nascitur (iuvat omnia dicere nostrâ
Plenus, ut noscas patriam, gratamq; iuentam)
Qui facile sophiæ cultus attingere possent,
Et doctriinarum quidquid sit mente relictum.
Sed dulcis patriæ mira dulcedine capti:
Munera post Veneris, cōpertos atq; hymeneos
Torpent, inde yacant dumtaxat pace creandis
Natis, atque arvis curandis usque paternis:
Ut Venusinus ait felicem rure decere,
Sed tamen impulsu naturæ dulciâ tentant
Arcadis in morē blandæ moderamina linguæ,
Chordarumq; modos, nulloq; doctæ moventur,
Musica præ cunctis vires exercet in illis.
Illustres captu quamplurimes sunt ibi, quorum
Iulius est animo nostro gratissimus usque
Cappellinus, erat Phocæo talis Orestes.
Ah quotjēs tecum meminî consumere soles
Cappelline, simul tecum decerpere noctes
Totas, & circum variz oblectamina vitæ.
Ignoro certe quod me tibi temperat astrum.
Est etiam cantu Vincentius optimus, arti
Si vocem similem naturæ munus haberet.
Nec Pagane tuas laudes, dulcemque tacebo
Iple manum, superas qua tu testudine sacrum
Threijcium, Thebisq; dedit, qui mania nervis.
Sunt qui iucunda se oblectent usque librorum
Cultura, dulcesque legant permellidos umbris
Fructus, quos prisca quondam peperere poetæ.
Inter quos omnes præstans Antonius extat

A Cuius cognomen sequitur Consentia avitum.
Est Cappellinus Thomas, doctusq;, probusque.
Ingenium cuius poterat renovare cathedras
Res agusta domus pressisses ni invidia tantum.
Thyscia, qui gratio patriam illustravit onore,
Scipio dicendi præstans Cornelius arte,
Non absunt medici, sacro vel iure periti.
Qui modo muneribus præclaris urbe Quirini
Funderis, & speras maioris ponderis usque
Præmia, si meritis fors aspiraverit unquam,
Legibus hanc ornat Antoni, vallis amæna
Musarû es, vallem tua nomina iure sequuntur.
B Carmine nec nostro tu tunc indistus abibis
Paule Polite, sacra leges cui dona tulerunt:
Non ætate gravis truncus bonus arte medendi,
Legibus & qui sp̄s de se excitat ipse Marascus.
Bernardine tamen sophia venerande decora,
Religionis honos, dulcis, patriæq;, domusq;
Aonidum donis hanc tu sic omnibus ornat
Lumina, ut illustrat cælestia Phæbus Apollo.
Multorum tu solus eris vice, quodque manebat
Multos, ecce decus tu ut solus doctæ tulisti.
C Sic solus mundum pro cunctis detinet Athlas,
Alcides quamvis tantisper forte levavit.
Sunt alii multi clara virtute notandi.
Non foret o utinam tot vestigalibus, illa
Infelix exhausta suis heu civibus, heu heu
Italia, ut cunctas urbes superasset onore
Telluris, cælique litu, bonitate, virumque.
Illa ducis sperat teneris crescentibus annis
Instaurare suas vires, priscumque decorem.
Di faxint tandem patrio decoratus onore,
Ilt miseros dux alme tuos componere terra
Tuta iam possis, quod erit tibi numina longos
Dent modo felices annos, ut cætera, quando
Eximii ipse referz iam parva ætate parentem.
Hactenus Aonio poteris cognoscere cantu,
Et nomen, tractumque meæ telluris alumna.
Plura tibi mea mûla loquax exponere posset:
Doctus Aristoteles naturæ conscius omnis,
Doctorumq; chorus ni initaret, meq; vocaret
Intermissa diu ne iucunda arya relinquam.
Hæc satis ergo tibi nūc sint munuscula, nostræ
Musæ, atque ingentis monumenta, & pigno-
ra amoris
Odois Ursine decus, lumenque tuorum.
Forſitan hinc alio mihi (dent modo fata sororū)
Tu dicendus eris versu, & graviore camæna.

FINIS GRATIA MAGNA DEO.

DE ANTIQVITATE ET VARI TARENTINORVM FORTVNA.

LIBRI OCTO.

IOANNE IUVENE EORVM CIVE

AUCTORE,

LIBER PRIMVS.

Præfatio ad Cives,

RBIS nostræ historia, quam ut ederem, sæpenumero postulatis, quotidianoque convicio efflagitastis, futurane sit literatis hominibus grata, non sat scio. Atque ut tam diu de ea edenda ambigerem rationes multis quidem partibus plures, & illæ (ni fallor) haud leves confluebant, quæ omnes ut meum apud me magis valeret consilium, utque ab incepto tunc desisterem, quando sine famæ discrimine & possem & liceret, me commonebant. Res inprimis Tarantina adeo ob vetustatem Cimmeriis (ut aiunt) tenebris obscuratur, totque sæculorum cursibus ab ætate nostra remouetur, ut à primordio eam parvo altius lumine comprehendere nullo modo valerem: quin (ut senteo) scriptor ille inter Latinos quidem tam gratissimus, quam eloquentissimus (quisquid de Patavinitate dicant) qui populi totius quondam orbis terrarum principis, idest Romanorum res gestas miro artificio, luculento sermone, lætæque sua illa eloquentia à Trojanorum clade ad Augustum usque Cæsarem est prosecutus, id tentare non ausus esset. Et cur nostro hoc in argumento minus quam in suo trepidasset celebris illustrisque nominis Livius, si prima Tarentinorum origo Romanorum incunabulis vetustior absque ulla dubitatione cognoscitur? Apud eos, qui veterum monumenta literis prodiderunt, erit qui nullo negotio invenire queat, quo mundi naturæque totius anno, qua Olympiade, qua die, quaque hora iacta fuerint Urbis Romæ fundamenta: at nostra mænia, quis unquam certo legisse contendet, cum primò cretæ fuerint? Natalis dies illius Parilia est appellatus, hoc est ut (multi interpretantur) ante diem XI. Kal. Maias: at huius nostræ qui primus annotetur, neque audisse, neque legisse adhuc memini. Si annum ab Orbe condito in illa quæres, quater millesimum quadragesimum, ac quadragesimum notavit Eusebius. Si Olympiadem, sextam refert, annumque eius tertium ex Solis deliquio admirabili nec aliàs viso Lucius Taruntius Firmanus Mathematicorum præstantissimus. Si denique diei ipsius horam, secundam, & ante tertiam, Jove in Piscibus, Saturno, Venere, Marte, in Scorpione, Sole in Tauro, Lunaque in Libra constitutis, idem Taruntius dum Varroni, & Cæsari studet obsequi ex iis quæ Romulo passim acciderunt, observavit. Nihil horum, quæ de Roma dicta sunt (quantum ipse sentio) poterit de Tarento proferri, non modo aliqua Scriptorum fide, sed ne levi quidem coniectura ab iis, qui magno conatu rimantur, quæ sunt ob antiquitatem abditissima. Obversabatur etiam oculis propè, non modo animo, quod semel atque iterum legeram apud Platonem divinam illum (ut dicunt) philosophum. Is dum scribentibus con-

sulceret, siue ab onere eos potius auerteret gravissimo, dicere erat fortis, si rem
 amicis pergratam se non f.icturos animadverterent, si nulla adhiberetur menti
 qua perspicacior fieret, exercitatio si demum oblivioni senectute genita nullum
 afferretur remedium, caverent ne incassum laborarent. Et quid horum, quae dicta
 sunt, ad scribendum movere me potuit? Amici de me potius ipsi optime sunt meri-
 ti, quippe qui, antequam hac colligerem, viderant quae scribi possent, neque fuis-
 sem ad calamum suscipiendum ingressus, nisi illorum consilio operaque fretus. In-
 genii autem exercitatio in hoc studio perexigua videbatur: quantum enim quis-
 que, vel parum eruditus ad hunc scribendi stylum non venisset? Cumque opus
 ipsum multis ante saeculis penè mortuum jacuisset, is non eram, qui tanquam
 Aesculapius ad vitam revocarem, de quo iam fuerat conclamatum. Recusabam
 praeterea huiusmodi laborem, quem inchoatum jam ut minime deponerem, conten-
 debatis, quod instituendis in seminario vestris adolescentibus occupato ad rem
 tantam nostris maioribus neglectam, vel potius ignoratam, vacuum & liberum
 tempus non concedebatur. Nec vos praeerit eam esse historiae naturam, ut nullo
 pacto confici possit, nisi ab eo, cui nulla occupata opera, neque impeditus animus,
 sed praeperatum, ac reconditum otium redundaret. Movit tandem me & prope
 invitum impulit, ut voluntati, & dignitati vestrae, cives, subcivis saktē horis
 paucorum lectione Scriptorum, qui haberi in hoc extremo Italiae angulo potuerunt,
 morem gererem, non me ipsum in re tam seria audirem, ingens patriae amor, quae
 cum unicuique iuxta proverbium sit iacundissima, eadem carior esse debeat, quam
 filii, quam parentes, quam amici, quam quisque sibi. Ea enim sola parentum est pa-
 rens, ea filiorum, ea amicorum, ea omnium quae possidentur, larga donatrix. Pro-
 fecto, si ut natura ipsa docet, multorumque exempla confi mant, sanguinem quis
 non effuderit, & mortem, quam Latinus Homerus putchram appellat, ubicunque
 opus fuerit, pro illa non oppetierit, ac instar aeni muri hostibus se obiciens,
 sponte non subierit, ingrati & penè dixerim, impij nota non carebit: quanto ma-
 gis qui laborem, ut eam ornaret, non sustinuerit? Praclare scriptum à Placōne ad
 nostrum Archytam quis vestrum non legit, quis à suis praeceptoribus non audivit?
 Non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patriā sibi vendicat, partem
 amici. Quid turpius, quid indignius esse potest, quam in omnia sinere ut à belluis
 vincamur? sint aliae perniciosissimae, sint fortissimae aliae: vivam multae vel tertiam
 hominum aetatem, quam Nestora Pylium vixisse fabulantur Graeci: sint contenta
 cibis nullo cogente creatis: non laborent pro vestimentis: ac propinus initio vita
 sint illae liberae: naturae sunt haec munera, quae homini in his omnibus est noverca-
 ta, non industria, ubi superemur. Avibus charissimi sunt proprii niduli: erratili-
 bus feris cubilia illa dumosa gratissima: piscibus iucundissima suae cavernae: &
 solus homo poterit non amare, poterit otio aliquo in patriam invehi? cuius
 fumum alieno (ut aiunt) igne luculentiorē. Itacus Heros prospicere exopta-
 vit, adamavitque Theseus, Graecorum fortissimus, non Ariadnem, quam
 neque vidit, neque cognovit. Sed vereor cives ne dum me patriae charitati
 devotum convitor ostendere, & ingrati civis notam exhorrescere, nimis ve-
 hementi desiderio ornanda illius detentus ab alijs redarguar. Et quod Epho-
 ro Cumano oratoris Isocratis in dicendi facultate auditori accidisse dicitur,
 illud ipsum mihi vel multo inhonestius accadat. Carpiur enim Ephorus, quod
 cum res a patria gestas non haberet, ut eas cum alijs in sua historia dinumeraret,
 neque imperare sibi posset, ut eam relinqueret indictam, erupit in hanc vocem:
 Ea tempestate Cumani quietem agebant. Dicam Graecè ut iucundior historia vi-
 deatur: κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν κοινὰν τὰς νοτιῶν γλῶσσων. Hoc unum, quod Ephorus
 dixit ab acutulis ingenijs animadversum, ipsis movit risum, nam dum aliquam
 obscuro tunc oppido dignitatem verbis illis afferre speraret, magis illius igno-
 biliteratē patefecit. Sic ipse non modo risum, fortasse invidis & obrektoribus,
 sed & cachinnos commovebo, quod tam multa collegerim, quae longum de
 rebus maiorum nostrorum struerent volumen. At me reficit magnopere, & re-
 cre at hoc, quod nostrae Urbi nullus unquam audebit ignobilitatem obicere, cum
 nobilissima in vicijs omnibus semper fuerit. Praecipue cum non multis gradibus
 inferior Roma ipsa aliquando credita sit, Et ne vanum, ac mendacem me judi-

cent qui critici vocantur, vel Momi, quorum hoc semper fuit ingenium, hic mos, ut nihil ipsi vel loquerentur saltem, & aliorum opera oculatis, ut cum Plauto dicam, manibus traherent, & nimis curiose contemplarentur, in medium aliqua proferam, ut intelligatur id ita esse, ut dixi. Sicut igitur Rome, sic Tarenti primus ortus, cum fabulosus, tum augustus. Diis uterque adscribitur, vel ob vetustatem, quod vetissimum iudico, vel ob maiorem Urbium auctoritatem. Fuit hic veterem scriptorum usus, ut cum vera non occurrerent & certa, ad fabulas perfugium tanquam ad sacrum, ut aiunt. anchoram, haberent. Apud Herodotum historiae principem, ac parentem, apud Theopompum Gnidium Thucididis discipulum, quod dixi, invenies. Romulus ergo Romam condidit, Tarras Tarentum. Ille satus Marte, hic Neptuno. Bellorum Deus alter habitus, navigationis alter: quia & populus Romanus bello potentissimus erat futurus, re nautica & maritima Tarentinus: licet hic & aliquando armis operam dederit, & ille quàm terra, tam mari clarissimus. Europæ sinu tertia sed pulcherrima, & illustrissima partis orbis, & Roma, & Tarentum edificata, atque in Italia: illa tamen in Latio, hæc extra Latium, & in Japygia, ac Messapia. Uterque populus reliquis terræ partibus omnibus, quæ tunc innotescerent domi, ac militia cognitus. Tremuit quondam Romano milite Africa, tremuit Asia: formidabilem & Tarentinum utraque experta est hostem. Cultissima apud Romanos non ubi primum iacta sunt fundamenta, sed post domitas bello armisque provincias fuerunt quantulocunque illæ tunc comprehendebantur numero arces, quas ingenuas, ac liberales vocant. Sed nec minore studio culta apud maiores nostros id quod nomen magnæ Græciæ non obscure indicare tradunt: quo in loco Pythagorica imprimis disciplina per multa quidem viguit secula: nam in illa clarissimi viri florere, quorum haud scio an principem locum non tenuerit Archytas ipse enim inter discipulos Alcmaeon, & Philolaum Crotoniata, Hippasum Metaponti ortum, Epicharmum Comum, Empedoclem Agrigentinum, & alios quamplurimos, qui Pythagorei dicebantur, iis ferè diebus quando L. Brutus Tarquinius expulsis patriam tyrannide liberavit, tanquam Lucifer inter stellas emicari visus est. Duces Romani exercitus atque imperatores non nisi longa serie grandique catalogo ab iis qui chronologiam scribunt disponuntur: & Tarentinae militiae non succurrerent pauci, ex quibus primas, ut in mathematicis Pythagoreisque studiis Archytas longè est promeritus, cum Nicomacho cui à frequentiore quam in pugna assequeretur victoriæ nomen inditum videtur: & cum Dinone, cuius virtutem reique bellicæ peritiam ornatissimè describit Plutarchus Cheronæus. Nec exprobrent mihi invidi quod peregrinis, & advenis aliquando tum Regibus, tum Imperatoribus obtemperasse Tarentinos legatur. Et Aristophilidi Crotoniata, Alexandro Molosso, Agathocli Syracusano, & Pyrrho Epirotarum Regi in militia ab ipsis electo duci paruisse: nam & qui Romulo succedere non omnes intra urbis pomeria orti, sed nec omnes è Latio oriundi. Curibus Numa Pompilius accersitus: Ancus Martius L. Tarquinius peregrini, Numæ ex filia nepos ille, hic Damarati Græci filius, qui in Hetruriam primò è Corintho cum Cypseli dominationem pati nequiret, Romam mox advenit: omitto reliquos, qui si Reges fuere, ipsi tamen non omnes ex Regibus orti. Obiicient aliqui Junios, Valerios, Lucretios, Mutios, Menenios, Largos, Martios, Quintias, Fabios, & ceteros his æquales: obiicient Camillos, Scipiones, Pompeios, Cæsares: quorum Heroum infinitus perè est numerus: obijceremus & nos cives nostros quamplurimos si rerum nostrarum antiquissimarum cura priscis non fuisset scriptoribus gravis & ingrata: vel si fors nimium iniqua non fuisset, neque præclaris, ac magnificis nostrorum principum rebus invidisset, ut meritò, quantum Alexander Philippi ob Homerum, Achilli invidia contraxerit, tantum & Tarentini possent aliis populis, quibus fortuna nunquam non improba magnificos tribuisset viros, qui parva admodum facta usque ad sidera elevarent. Sed qualem mihi effingo Spartam? Assyrios, Medos, Persas, Lacedæmonas, Macedonas, Athenienses, bellicosissimos olim populos, & potentissimos nolunt Græci, nolunt Latini Historici Romanis conferre, & ipse Tarentinis, vel pares ausim scribere? Romanorum civitas adeo se extendit imperio, ut universo terrarum orbi fuerit dominata: nec modo mari præfuit no-

stro, intra Herculis, quodcumque est, columnas; sed in Oceano divisisque toto orbe Britannis: ac tempus quo regni clavum tenuit, non breve sed diuturnius quam cuiusvis Reip. ex praedictis populis. Res quidem ita se habet, nec quemquam fore arbitror qui mecum non affirmaverit. At quis item non profitebitur omnia, vel multa scriptoribus licere dum praecipue patriam exornent? Tarentini patres nostri iam inde ab urbe per Phalanthum aucta usque ad Pyrrhi adventum sua ditione potiti, tamen, & si non tanta, in gloria vixere. Nam & pluribus populis, quos a Livio, Polybio, Diodoro, Dionysio, licebit agnoscere, imperarunt, adeo ut nomen eorum ipsis etiam Romanis aliquando formidolosum extiterit. Nam qui me continere potero, ut ea his tam multis non interseram immisceamque; quae religiosissimum iam inde ab initio gentilium errore, deinde in Christiana orthodoxa salutarique fide constantissimum indicant Romanum, & Tarentinum? Non tamen non lubentissime promptoque (ut debeo) animo profiteor, & quoad spiritus hos reget artus profitebor, nec sinat unquam Deus optimus, & clementissimus, ut abiter aliquando profiteri demens audeam, Romanam scilicet Ecclesiam eam esse, & eam fore usque ad novissimum orbis diem, qualis & a primo erectionis lapide fuit, quae ceterarum omnium, quotquot in Christiana republica sunt, domina sit, parens, atque magistra: sola felicitatis culmen adepta, quod ipsi soli universam doctrinam, Ecclesiasticamque disciplinam Apostoli cum suo sanguine profuderunt: ubi Petrus Passioni dominicae adequatur: ubi Paulus Ioannis praecursoris exitu coronatur: ubi tandem hodie Sixtus V. summa animi virtute religiosissime, ac pientissime praesidet. Ab hac nunquam desciscere visa est Tarentina Ecclesia, nunquamve descisset: hanc tenuit ac tenet radicem: hanc agnovit semper, agnoscitque genitricem. Sed ut ab Ethnica superstitione id ita se habere paucis demonstrem, prout communis omnium ferè gentium, quibus (ut in Iudaea) Deus verus, qualis quantusque esset, trinus & unus non cognoscebatur, in idolorum cultu status erat deterrimus; non enim tantum Delphi Apollinem venerabantur suum, Naxos Liberum, Lemnos Vulcanum, Paphos Venerem, Samos Iunonem, Athenae Minervam, Romani Quirinum, quantum Tarentini Neptunum, quem huius urbis custodem Poeta Venusinus appellavit. Hic etiam suum habebat cultum Apollo Hyacinthius, hic Iuppiter Apollinis pater, in cuius templo ad hanc ferè sententiam iussu Pyrrhi Epirotarum Regis incisa fuit victoriae memoria, quam de Romanis non sine tamen magna Tarentini exercitus iactura acquisierat: Qui antehac invicti fuere viri, pater optime Olympi, hos ego in pugna vici victusque sum ab eisdem. Hic colebatur Hercules, cuius statua, Lyssippi opus, a Fabio Max. Romam asportata in Capitolio juxta aeneam ipsius victoris equestrem statuam fuit locata, hic Satyrorum, hic Nympharum aedes magna veneratione custodiebantur: ut omittam Deos ceteros, quos Tarentinis irato relinquit Fabius idem respondit scribae interroganti, quid de illorum signis fieri iuberet. In Christiana autem salutari ac caelesti religione, quis unquam negare auderet, aequam esse Romanae Ecclesiae Tarentinam? siquidem testatum est apud nos patrum memoria, Apostolorum principem secundo Caesaris Claudii anno, Hieronymo in Scriptorum ecclesiasticorum catalogo ita scribente, cum ad expugnandum Simonem magum Marco, qui eius erat discipulus, comite Romam commoveret, naufragio navis, qua vectabatur ad Tarentinos Hydruntò divertisse, quos cum idolis, & Soli maxime, quem ante aqua haustum adorabant, obnoxios tam perditae conspiceret, ad fidem IESU CHRISTI tum predicatione, tum signis convertit: Amasianumque illis praefecit Episcopum, quem Marcus Evangelista adeo incurvum, ut caelum suspicere nulla ratione posset, illis psalmographi verbis: Dominus erigit elisos, summa omnium qui intererant admiratione, ad pomarii ianuam sedentem erexit. Et quoniam Apostolorum princeps principi omnium quae habitabantur urbium debebatur: ubi & Petri ipsius navicula erat conservanda, Amasiano, quem pastorem eis dederat, haud multo post ad beatiorum vitam fortunatissime accersito, reverbos ad idolorum cultus, ut canis redit ad vomitum, Tarentinos centesimo & sexagesimo anno post domini ad patrem ascensum, Aniceto Syro tunc Pontifice maximo beatus CATALDUS ab Hibernia usque exteri maris insula oriundus ad pristinam revocavit fidem, iussus a Deo ipso ut id face-

ret, posthabito eremitica vita in Hierosolimitanis partibus proposito, quem di-
vum gloriosissimum & miraculis in tota Italia, nedum Iapygia clarissimum si an-
tea, nunc vero majore quadam sanctione paronum & tutelarem habemus aucto-
ritate Gregorii XIII. Pontificis maximi, quem, ut officium tanti pastoris pervi-
gilis ederetur, oraculo Gulielmus Sirletus Cardinalis sibi facto, licentiam con-
cessisse, ac dedisse testatur, ab eo tempore vixere deinceps, & vivunt Tarentini
sub amplissimis pariter & Christianissimis praesulibus, quorum omnium vel plu-
rimorum suo loco non mediocris videbitur series LÆLII Brancatii, qui hodie
nobis in pontificatu sanctissime praest industria & sudore edita, atque in historia
reposita. Mœnia, arces, lapidibus stratae viae, suburbia, insulae, sublicii pontes,
tectae, cives in suas dispartiti classes, magistratum honorifici gradus, leges, in-
stituta, mores, ludi, certamina, non minus Tarenti, quam Romae viscebantur.
Quid dicam de nobilissimo Theatro, de fluviis Galeso, & Tara celeberrimi-
mis? Quid de classe maritima, de portu, quem Christianarum navium veluti
perfugium ante insignem in Echinadibus victoriam Iohannes Austriacus Philippi
invictissimi frater designaret? Quid de fontibus, lacubus, paludibus, aquaducti-
bus, nescio an alibi tam magnifice visis? Quid denique de cloacis ac diversoriis?
Hac quidem omnia vel pari, vel non longe dissimili, inferiorive apparatu, cultu,
industria, apud utrosque. Sed nec tot utrobique portae: verum & Tamenetida
tam celebris, quam aliae quævis apud externos; ea continentem intuebatur, & in
illa urbis plaga, quæ ampliorem aream complectebatur, cuius meminisse Livium
nulli obscurum arbitror. Forum si Straboni credimus, amplissimum, & in o-
mnium ore ob Iovis colossus ære fabrefactum, eximia post Rhodium magnitudinis,
multi nostris diebus in extructione arcis novæ coniciebant prope locum, ubi Thea-
tri vestigia detegebantur, & id ex grandioribus effossis lapidibus, continuisque
magna arte & summa impensa extructis parietibus. Aquaductum quis unquam
talem viderit? omitto veterem, qui urbem ex orientali continente, & superiore
loco ingrediebatur: in eo quem cernimus, quo fruimur, quo vicinis urbibus, toti-
que Iapygiae invidemur, montes altissimi conspiciuntur perfossi, exaquata conval-
les, extructi arcus tanto artificio, per quos modo lapidei, olim ex creta fictiles tu-
buli, præter subterraneos, & canales etiam strucliles, crustatos, & cementicios
(ut sic dicam) situantur, locus unde tubulorum initium Trygli dicitur, Crispia-
nae abbatiæ ager, Laudabile Senatu consultum, quo agrorum possessores pro-
hibentur, ne vivos violarent, proximi ductus, qui a quinto milliario oblongo con-
structi sunt lapido, majore quadam observantur cura, nec tantum quia operis sunt
magni, sed quia facile effringerentur, & aqua urbem ipsam desitueret. Scripsit
Iulius Frontinus librum de Romanorum aquaductibus, scripsisset & a nostro, si
Tarentum aliquando divertisset. Surgit in sublime aqua ipsa (ut cernitur) non
plumbeis luminis, neque fistulis denuum (ut precipitur) pedum longis, vel qui-
num: & est tam salutaris, ut medici haustum illius crudæ ærotis non abnegent.
Sed hæc omnia suo tractanda loca, ne præfatio in ipsum excrecere opus videatur.
Artes autem illæ, quæ vulgò μηχαναὶ ἔργα appelluntur, & quarum opifex Suetonio
machinarius, non omnes valde notabilis memoriae apud veteres prodita sunt, præter
agriculturam, quæ Tarentinorum prænomen Cai ἀπὸ τοῦ καὶ γὰρ deductum est, & præter
piscandi genera tam varia, lunæque tincluram, quæ colores mentiuntur, quæque
adulterantur præcipuè ex purpura marini Conchilii genere, unde juxta intimi ma-
ris litus mons prospicitur de huiusmodi putaminibus ad multos passus ab aquis ipsis
elatus, sicuti ad urbem Romam prospicitur Testaceus. Sed illud non prætermitten-
dum, quod ad liberales artes pertinet, studia, quæ humanitatis appellantur, semper
hic (ut hodie Lucio Sancto Forvetano, & Francisco Caveoto præceptoribus) floruisse,
qua ratione & M. Aurelius, qui Cæsar fuit postea vice simus quintus, a parentibus
Tarentum missus mansuetioribus Musis operâ dedit. Hæc obiter dicta sint tanquæ o-
peris ipsius argumentum significantia, & ut intelligatur verum, quod initio di-
ctum fuerat, in his rebus fore, ut non minus laborasset Livius ac in Romanis. Il-
lud ab omnibus etiam atque etiam peto, sive vos cives mei legetis hæc, sive exte-
ri, ut hunc meum laborem, quem pro oranda patria susceptum conspicietis, non
pergi-

parvpendatis: quantus enim, quantus est, lectione non est indignus. Id quod copiosissimus index aperiet, ubi quasi manu omnibus licebit attrectare nihil me in hac historia finxisse: quicquid scriptum est, Græcorum, Latinorumque omnis generis Scriptorum testimonio firmatur. Adres autem historicas non veniam, nisi prius ostendero, non minus in Græca, quam in Latina & Romanos & Tarentinos effloruisse lingua: ea tamen differentia, ut quantum in Latina præcelluerint Romani, tantum in Græca Tarentini: cum illi in Latio habitaverint; hi vero in magna Græcia. Ab Hesichio igitur, Varino, Suida, Etymologiaste, Budeo, Iulio Polluce, recenti Græco Thesaurο, & aliis Lexicon subiunxi brevissimum, quo Tarentina tantum (cum de Romanis satis sit credere) Græca dictiones comprehenduntur, ut facta de lingua Græca fide, nulla oriri possit de Latina, quæ posterior fuit controversia.

LEXICON GRÆCARUM VOCUM, QUIBUS TARENTINI UT SUI SUTEBANTUR.

RISTOTELES in Tarentinorum Republ. scriptum reliquit, numum ab illis cudi solere, in quo Delphini dorso insidens Taras Neptuni filius visebatur, ac quod alii Græci νόμισμα, id Tarentini νόμον, Dorica dialecto dicebant. Erat profectō in tota hac regione, quæ magna olim, ut dictum est, Græcia vocabatur, Dorica dialectus, ut maximè liquet ex quodam, quod Archyta adscribitur, volumine, nuper (ut aiunt) è tenebris eruto, & à Dominico Pizzimettio Hipponiate in Latinitatem converso, ubi de primis rerum generibus, quæ prædicamenta in Dialecticorum scholis appellantur κατηγορίας à Græcis, non minas doctè quam Peripateticorum principe discribitur: atque ex Joannis Stobæi Eclogis de rebus Physicis atque Ethicis, qui Archyta de ente, principiis, ac mente, differentis verba ipsa profert, quæ Gulielmo Cantero interprete ad eius vitam apposuimus. Quin & inter sexcentas linguæ Græcæ dialectos, Tarentinam à Grammaticis inseri non est omnibus ignotum, sicuti ex sequenti constat dictionario.

A.

Aβας, ὁ ἐνὶ θυῖ, καὶ ἰσαδόρος, Bardus, fa-
tuus, deceptu facilis, stultus. ἀβής, ἀσύν-
ετος, ἀνόητος, ἀασχυντός, ἀνείσος, imprudens, pro-
phanus, & impius. Est & sacer morbus, seu ἐπιληψία, qui & Comitialis apud Latinos est caducus, Hercules, quod Hercules eum morbum passus sit, unde & aliquando ἐπιληπτός, καὶ ἐπὶ ληπτικὸς, ἡρακλῆς dictus est. Notum est autem illud Comitiali morbo interrumpi solere Comititia, quo die aliquis concidisset: atque hominem Comititalem appellasse veteres, qui eo laborabat morbo, præter Platonem, Aristotelem, Apuleium, & Catonem, scribit pauca Quintus Serenus de hoc morbo:

Est subiti species morbi, cui nomen ab illo.

Quod fieri nobis suffragia iusta recusat.

Aβας, ἔσω, affinis dictio cum superiore: exterior vel qui mente est alienatus, impos animi, φρεναιτικός, phreneticus, delirans, amens.

Aβητήρ, αἰμαῖα μαῖουτρα, obstetrix, ὀμφαλιτόμος, umbilicum præcidens, cuius munere fungebatur olim amita, sive patris, matrisque mater, ut natu grandiores, λοχία, quamvis & λοχήα, purpureum significet.

Aδίζεις, ὁ μολογία, confessio, pactum, conditio, quid si forte per additionem τῶ, ε, ἀδίζεις, apud reliquos Græcæ populos dicebatur? & α in hac dictione idem significat, quod ὁ μῶ, ut in ἀλοχῶ, quasi ὁ μῶλοχῶ, ita possumus ὁ μῶδεῖν, dictionem interpretari, ut interpretamur ὁ μολογία.

Aκόντων, gladiolus, fida, vel sicula συσπαστὸν, ὀρχημιδίων, μάχαιρα, ξίφος. pugio, cultellus, ea

enim gladiolorum genera sunt, ἀκραι, τὸ μὴ ἠκονημένον ξίφος. Suidas non acutus pugio ἡκύν, acies ferri, α privativa particula.

Aικάνης, vel αἰδάνης, Dorica dialecto, cunctator, vel quod διατρίβων, moras trahens, διατρίβη cunctatio, ἀναβελν.

Aκίλλειαι * ἐκλεῖαν, excluderunt, furati sunt, circumvenerunt, non sat liquet, locus existimatur corruptus.

Aκέρυδρον * πένιρε μέτρον, perfectum metrum, plena mensura. Et hoc quid sit ignoratur.

Aλαζονείσθαι, λέυσθαι, καὶ ἀσχυνίσθαι γεῖν.

Suidas, mentiri, iactanter ostentare vel erubescere, multaque alia, ut Varinus. Quo verbo non modo Tarentini utebantur, sed

& Athenienses, qui classici inter Græcos erant. ἀλαζα, αἰσχία, turpia, ἀλαζὼν ὄρεῖς pavo. ἀλαζὼ pro αἰώμεν, idest vagus. ἀλαζονεῖα, ostentatio ἀλαζονεῖα iactantia: quid si ἐπὶ τῆς ζώνης quasi abluque cingulo? notum illud de Sylla in Cæsarem, caverent a puero male præcincto. ἀλαζὼ, lascivio nimia pabuli ubertate. ἀλαζὼν, arrogans α intensiva particula.

Aλαῖως, ὁλοσχερῶς, verè, planè, integrè, ἀλαῖος, ἀλιδος, verus. ἀλαῖως item. Contradiè uno momento, in puncto temporis ἐν ἀτόμῳ, ἐν στιγμῇ. ἀλαῖα, ἢ ἀλαζονεῖα παρρησία. Suidæ.

Aλαῖαν, ἐκκλησίαν. Ecclesiam quasi maritimam, & in Evangelio navi comparatur ἀλῆας navicula piscatoria; ἀλῆς, adverbium confertim, coacervatim, ἀλίσσω congrego, coacervo ἀλῆα, ας, ἢ. congregatio, cœtus, concilium ἀλῆς in unum congregati, conferti. ἀλῆα, δαλασσῖαι. Varinus.

A a 2

A

βασίς quæ graditur, seu incedit.

Βάρεα, αἰδοίον, καὶ περίον, pudendum, & fibula: pudendum autem intelliges fœmineum.

Βάρεα πούλις λιβύης, ἢ ἡδὴν πτελεμαῖς καλεούμενη, βαρκαῖος ἡ λιβυκός. βαρκαῖον τὸ βαβαρῖζον.

Βάρις, genus navigii voce Ionia, qua Barlum in sinu Adriatico oppidum dictum est & apud ipsos Tarentinos Barca vulgaris est appellatio niscatorii navigii.

Βασίλ'δα, βασίλ'ας ἡδ'ος, ἢ βασίλ'ας καὶ στρατιώτας ἀπ' αὐτῶν μένει ἐχρῶντο, Basilinda etiam legitur Latinis literis in Calepino novissime edito Iulius, quo Rex aliquis sorte factus laboriosum quiddam ministro similiter sorte facto imperabat. Βασίλ'δα τὴν βασιλίδαν exponit Svidas, vide etiam Iulium Pollucem, Sed & apud Tarentinos Βασίλ'ς dicta est Venus, Adscripsi verba Gyraldi Lili ex Syntagmate decimo tertio, Basilis Venus a Tarentinis vocata fuit, ut ait Hefychius, quasi Regina, unde & lusus quoddam genus, quo ii, qui Reges, ac milites imitabantur, uterentur: id est quum ducta sorte aliquis Rex creatur, & imperat ei, qui deinde simili sorte & ipse Rex imperat. Quod lusus genus inter Iustiniani leges quidam trahere vili sunt, ut titulo de ludo alex, nam Regindalia esse existimabatur, quæ Βασίλ'δα Græcè a Polluce, Svida, & aliis dicta est. Et si amicus meus Rhindalcha a distortis naribus, quali Rhinocalcha libentius legere consueverit: & nescio quo pacto ad Cortabum transferre voluerit, hæc ille.

Βάτας οὐ καὶ ἀσθενὴς pronus proclivis, multa de hac voce leguntur in Adagio βατακάρως, quod de pinguibus dictum exponunt, & impotentibus; nam ut quæ sunt vivo ingenio, caput erigunt, sic capite esse delecto habetioris, ac segnoris animi signum esse solet τὴν ἀδυναμίαν. Adj Svidam, qui & per Diakonlen legenda hæc duo verba addit Βάτα καίρας. Apud Gulielmum Pontinum Cornelii Celsi enarratorem leguntur hæc verba. Nam quod de Batis in myrtetis attulit, parum ad rei, atque artis disciplinam confert: ad ostentationem novisse, & curiositatem non nihil facit. Hefychius Βάτας Ταρανταῖον, hoc est Tarentinos esse docet, est enim Βάτα Græcè, quod Tarentum Latine dicimus, Calabriae Urbis celeberrima. Stephanus, Βάτα, inquit, δὴ μοῖς ἐστὶ τῆς αἰχμῆς φιλίης, quare in agro Tarentino Batas hæc in myrtetis, ut vocat Celsus, sitas fuisse arbitror, ubi è tellure sulphurea, vel alioqui valde fervida materia affecta, evaporatio exhalet restuosa, quæ verba quid sibi velint, medici ipsi videant, qui norunt in Celso locum.

Βάρεον ἐχέβαρον, acetabulum, acetarium, vasculum infundendo aceto paratum, in quod intingitur panis, aut caro.

Βιλάμυσσας Βιλάμ'χας, scribendum potius Βιλάμ'χας, ut sint qui telis, & armis publicis curandis præfetti sunt.

Βρυχός, ἀκμῆδων ἡδ'ος Ἰωνες κύπριοι δὲ τὴν χλωρὰν ἀκμῆδα, Βρυχάς. Ταραντίοι δὲ ἀπὸ τῆς βαρυίας μαῖνι. Bruchus insecti genus locusta. D. autem Hieronymus ἀπὸ τῆς βαρυίας, ait parvam esse locustam & bruchum, quæ modicis pennis reptans potius quam volans, semperque subiliens, ob eam causam ubicunque orta fuerit, usque ad pulverem cuncta consumit.

A quia donec crescant pennæ; abire non potest. Viridem bruchum vocant Cyprii, rursus D. Hieronymus, Confertur Attellabo, & locustæ, quæ in die frigoris eo quod avolare non possit, resideat in sepe, & postea orto Sole ex illius ardore calefacta exiliat, & ad alias regiones advolans nequaquam meminit sepi, in quo tempore frigoris reledit.

Γαλιὰ μέλισς, ὅτοι κατὰ τὴν σικελίαν φησὶσαι, καὶ γέν'ος τὴν ὡς φησι Φανόδημος, καὶ Ρήδων Ταραντίοι. Vates qui Siciliam inhabitant, & genus sive familia quædam, ut tradunt Phanodemus & Rhinthon Tarentini γαλιός, mustellus, piscis, canis, canicula.

Γελύροι, κέκυφος ἀκέρων, oculorum involucrum naturale, & est κέλυφος, cortex exterior, puramen, crusta, siliqua: & Aristoteles in historia animalium κέλυφος τῶν καρμύων, cortices, seu crustæ, quibus cancri integuntur.

Γραβεῖα, ἢ γραπῖα, παρ' Ἰωνεῖ, nundina.

Δάμα, σπιδάμη, καὶ τὸ ἐγκύλιον τῶν σχοινῶν, σπιδάμη δὲ Ταραντίοι, palmus, & involucrum funiculi: stamen; palmum autem magnum intelligas, id est mensuram, quæ sit a pollice ad minimum digitum manu extensa, mensura duodenum digitorum; lege adagium, Splitham vitæ σπιδάμη τῶν βῆ, quod refertur a Diogeniano.

Δάμια, ἐκ τῆς παρα Ταραντίοις, Festum quoddam apud Tarentinos fortasse Cereris δαμάτιον Dorice pro δημήτιον Ceres. Addam ad hæc quod legitur apud Herodotum de Damia Dea. Cum Epidaurus infructuosa esset, cives Epidaurii in calamitate, quam quotannis patiebantur, Delphicum consuluerunt oraculum, quibus Pythia respondit, eis tum demum bene futurum, si Damia, & Auxesia simulacra erigerent, petentibus autem civibus utrumque, ex ære, aut ex lapide faciendū? responsum fuit è neutro, sed ex oleagino ligno; at cum vix usquam gentium ea tempestate oleæ, præterquam Athenis invenirentur, Epidaurii rogarunt Athenienses, ut fas sibi esset oleam ex eorum agro incidere; ea lege Athenienses concessere, ut Poliadi, & Eretheo sacra dona mitterent; quæ cum perfecta fuissent, & Epidauria tellus fructifera, ac sacra quotannis reddita: & cætera, quæ apud illum legenda essent in Terpico-re. Hoc genus sacrificii in operto fiebat iuxta alios in honorem Bonæ Dæ, dictum a contrario, quod minime esset δαμόσιον, hoc est publicum, ipsa quoque Dea, quæcunque erat, dicebatur Δάμια & Sacerdos Δάμιος.

Διασυνάσαι. Διασκεδάσαι, divulgare, disseminare, dispergere, disicere, dissipare.

Δρημός, ἢ ὀρχήστρα τῶν διουσίου δαδάρων. Orchestra Dionysiaci theatri. Est vero Orchestra locus in scena, in quo scenici artifices suas actiones exhibebant, & propriè est chori, sicut scena histriorum, teste Polluce; est & locus in theatro, ubi Senatores sua habebant subsellia Dionysiacum appellavit Theatrum, ubi recitabantur versus dithyrambici in honorem ipsius Bacchi, qui & Dithyrambus cognominabatur, quod bis natus veluti ianuas penetravit duas.

Δρημί, fugio, thema, est inusitatum.

Δυσχιδώτις, κακοστρωτός, magis improbum.

σχί-

σχιδόνια, καὶ, animalia quibus fissæ, & fulcatæ sunt ungulæ, παρὰ τὴν σχίζην, καὶ ὄνυχον.

E.

Ἐλευτήριος Ζεὺς, ὁ aspirata litera in tenuem conversa apud Tarentinos, Syracusios, Platenses, Cariosque cultus fuit. Ἐλευθεῖος Ζεὺς apud Thucydidem, hinc Ἐλευθεῖος liberaliter, ingenuè, ut Ἐλευθεῖος ἑπαγαγευμένος. & notat Suidas paradoxum μόνος Ἐλευθεῖος ὁ σπεύδων εἰς δεξιόλοι δούλοι. multa leges de hoc Iovis cognomine apud Liliū Syntagmate secundo. Eleutherius, liberator, salvator. Illud autem obiter non videtur prætereundum, quando Iovis Epithetum attigimus, apud Salentinos, qui populi sunt in ipsa Iapygia iuxta Tarentum, Iovem fuisse dictum Menzanam, cui auctore Festo in verbo October equus vivus in ignem coniciebatur. Menzana autem quid sibi velit nondum reperi. Ζεὺς Ζεῶς, apud Dores Dores Iuppiter est, unde Ζαμενίης iracundus; vehemens, unde Ζαμενίης χειρῶν, id est vehemens & impetuosum fulmen, & scimus Iovem dici fulminatorem, tonantem, aliis Menzana oppidum est Salentinorum, ut ibi nempe Menzanæ, esset hic usus de iniciendo in ignem equo.

Ἐξωγὼ χαλὸν τριγύσκιον, παιδείας ἡδὸς παιδὶ Ταρραπίνους ludī genus educo claudum hirculum, exiguū hircum, ἔξινος temulentus apud Athenæum.

Ἐλευθῶ, καὶ μία πῶς ἐλεῖδων, καὶ ἐπείνομοι διήμυτρος. apud Tarentinos & Syracusios dicta est uno, quæ eadem esse legitur cum Cerere, hoc vox Ἐλευθῶ a verbo ἐλεῖδω quod significat Venio dicta est, qua ratione a Latinis dicta est Lucina, a veniendo, quod invocatur, ut puer veniat in lucem. Phurnutus lib. de natura Deorum, Hanc (Lucinam) sibi occurrere placidam, parturientes precantur, petuntque ut sinus constrictos leviter solvat, facilemque minusque laboriosam largiatur partum, quæ eadem & ἐλευθεῖσα, id est veniens scilicet ad parturientes, nominatur & in Epigrammatum lib. florido μορφοῦ Ἐλευθεῖς, ἑκφυρῆς, & ἐλεῖδυιον, templum Iovis ἐλεῖδυια Lucina a verbo (ut diximus) ἐλεῖδω, id est venio.

Ἐργαλῆον, ἐργαστήριον, instrumentum ferramentum artificum, officium, taberna textrina, in qua tela textitur, adhuc hodie Tarentinæ mulieres appellant, corrupta voce, Argalio: Est & nomen genericum, nam & ἐργαλῆα γυναικῶν instrumenta rustica apud Polucem, & ἐργαλῆον ἔργον, apud Svidam.

Ἐπὶ τὴν Syracusii & Tarentini pro ire ponuntur semper usurpat Theocritus, latini dicunt repere. Vergil.

*Ima susurrantes repabant ad
vada lymphæ.*

Et Caprarum est repere, ut alibi idem.

Deserta repabant ad cava rupis.

Et ut a serpo dicitur Serpens: ita a repto dicitur reptile, & ab ἔρω ἑπεται. Ἐρώτιον ἑρῶμενον: imaguncula Cupidinis, & nomen proprium meretriculæ in Epigrammat, At ἑρωτῆδια festum amoris Thespianibus apud Athenæum, quod a Plutarcho ἑρωτικὰ appellatur, quo de festo scribit Zeno Cittiensis, ut refert Laertius.

Ἐσβέδον, ἡδὸς. παιδείας, genus loci, ludi

Ἐσβη, ἑσβέδον, ἑπαύσατο. Suidas.

Ἐσταλωπία, ἡ τῶν ἱματίων ἀγορά. forum, ubi venduntur vestes, forum vestiariū.

Ἐσυχία, ἐνιότι, interdum interim aliquoties, ἑσυχῶς, ἡδὲ μέγα φρονεῖ ἑσυχῶς ἀνὴρ. Suidas quid si ἑσυχῶς, per ὃ legendum & non per ὕnam ut animus quiescendo, & sedendo sit prudens, sic è diverso dum stat nihil grave cogitat. ἡδὲν μέγα φρονεῖ.

Θ.

Θυλακίζεν, τὸ ἀπαιτῆν τι ἐπὶ μόνον μετα' θυλάκου. Exigere aliquid pertinens cum panario. Θύλακος vas farinarium, proverbium est, cum sacro adire: quo significabatur, ut cuicumque petenti statim, quod peteret, exhiberetur, videndus est Paulus titulo, de salut. & liber. Cap. Quod dicimus, Θύλακος, ἡ ἀρτοθήκη. Ληροφοῦν Πλάτωνα ὡς ἀλφειτ' καὶ ἐπείν ἐν θυλάκῳ. Suidas.

I.

Ἰσνασία, γαστήρ. venter, τὰ ἴτνια, sterces apud Callimachum ἱσνίτης. panis furnarius, id est in furno coctus, apud Athenæum, & Aristophanes in Cocalo ἱσνίος appellavit τὸν κοπρῶν, est sterquilinum.

K.

Κάπηλα, ἡ κρεώπολις, ἀγορά. Macellarium carnarium forum καπηλία ars institoris. καπηλῆος: Caupona, raberna, & qui Cauponam frequentat, καπηλοφύτης appellatur. ἐμπιλάς δὲ ὁ ἀνὴρ, ὃδον καὶ ἀμπέλους vinea. Suid.

Κλαυμασιόμην, κλαμόντα, flente, κλαύμα plo-ratus, κλαυθμῶν, κος, locus flentium & κλαυμαστῆται, κλαυαὶ ἢ καίη. Varinus.

Κυμίνδαλα, κατατροφή, subversio exitus rei. κυμίνδος, ὁ ἀστὴρ καὶ κυμινδός. Suidas, κυμινδός, avis est, quam nonnulli noctuam interpretantur. Plinius nocturnum accipitrem, alii Aquilam, alii aliam avem.

Λ.

Λέπαιος, ἡ λέπαιδος, λεπιδέμεος, λέπαιδος, abique, Varinus. Appella, affectus pelliculæ tegentis glandem, adeout distrahi iam amplius non possit; formarunt Latini vocem Apellæ, ab ἀ privativa particula & nomine pellis, ut dicitur de ludæis, qui (ut notum est) circumcidi solent, credat Iudæus Apella, dixit Horatius libro sermonum primo Satyra quinta, recutius.

Λιδοβελία. scribit Pausanias in Corinthiacis λιδοβελίαι esse festum idem cum δάμνα. Quoniam Damia & Auxesia Deæ, de quibus in verbo Damia diximus in Troezeniorum seditione lapidatæ fuerunt λιδοβελίω, lapido, lapidibus, peto, lapidibus obruo: λιδοβελῶντος, lapidibus petitus: λῆδος, βῆλος, βωμὸς καὶ βέσις, τὸ ἐν ἐκκλησίᾳ βῆμα Varinus.

M.

Μαῖα, κύνη τὸ ἄστρον, ἡ ἀκμαύτατος καὶ μα, αἱ δὲ τῆς σελήνης. Ταρραπίνος δὲ μαίρην, τὸ κακῶς ἔχει, αἱ δὲ τῆς πραιτέρου θυγατέρα, αἱδρας ἀδελφῶν ἦναι. Canicula, iunmus ætus, Luna a nonnullis dicitur, Tarentini autem malè esse, malè habere dicunt μαίρην, aliis est Præti filia, Aethræ soror. Est & Mæra Etymologiariis parca, fatum, sed Græcis dicitur, μαῖα cum ο, micro, & iota, non autem ω, tertia, & non prima diphthongo.

Μαῖα, Siculi, & Tarentini μαῖιδ' α, pudenda vocant, a situ videlicet, inde in obscænis verbis tam frequens est huius vocis usus. Martialis; *Lambabat medios improba lingua*

vi-

viros, & Catullus ad Gelliam:

An vere fama susurrat,

Grandia te medii tenta vorare viri.

Verbum Fello apud Latinos, *φιλάζω*.

Μελιάδα, menstruus redditur Latine, ut *καθαροσιν μελιάδαν*, vocamus sceminarum purgationem menstruam. Sed Tarentina voce a veteribus Latinis dicebatur Manacus, sicut & Illyrienses, quos *βαρδιαίς*, Græci vocabant, a Latinis eisdem Bardiaci appellabantur. Huius rei testis potest esse Vitruius, qui lib. nono dicit, Circinatio menstrui circuli agatur, qui Manacus dicitur; hinc multi contendunt barbaram illam vocem Almanac fluxisse, qua Arabes Kalendarium vocant, addito scilicet suo articulo, non enim quod quibusdam persuasum audio mera vox Arabica est, sed tantum in Arabicarum familiam recepta.

PRÆCEDENTES LITERAE V. A. cant Tarentinis vocibus.

Π.

Πέτομα, *πρότισταμα*, dicebant Tarentini, unde petoritur currus est Oschorum, quia quatuor haberet rotas, sicut Bisium fuit Gallie Cisalpinæ. Sed aliter Agellius: vide illum; quod si a verbo *πέτομαι* deducatur? unde *πετόμενος*, *φειόμενος*.

P.

Ραδανῶρες, αἱ τῶν λαχδῶν κηπουραὶ: hortulani, qui Doleribus dant operam, ab *ῥαδί*, quod tutari notat *ραδανῶς*, *ραδινῶς*, gracile, tenue, mobile. *ραδίξις*, *τύπος ἰδίου ἱατρείου*, locus medici proprius. *Ρητρα* Rhetra scripta, sermones, pacta, conventa. Tarentini leges, & decreta sic vocant; apud Lacedæmonios, Rhetra Lycurgilex est ex oraculo sancita; propter milites lata lex est: ut quisquis eorum tergum dedisset, in castra reverius pro hoste lapidibus ab amicis petitus, acerbo genere mortis interiret.

Σ.

Σήμερον, *σήμερον*, *νῦν*, hodie, nunc, & *σήμερον*. Varinus.

Σάννος, *μωρός*, *παρά Ρι-δῶνι*, fatuus apud Rhinthonem. Sed & *σάννας*, & *σάννος*, apud Cratinum fatuus, ut tradit Eustatius in Iliade. Sanna apud Latinos irrifio; hinc Sanniones Comiorum verbo dicti, qui risu admodum soluto, & contortis corporis totius partibus immoderatam quandam alios deridendi formam F effingunt, & aliorum mores inepto quodam geitu per contemptum exprimunt, ut stulti proquemodum ac ridiculi videantur. Nonnulli a quodam fatuo, seu stulto, qui dicebatur *Σάννας*, alii a *σάνω*: alii aliunde deduxerunt.

Σαννυρίων ἀδελφῆς κομικὸς, *δράματα δὲ τῶν αὐτῶν εἰσι ταῦτα*. *γέλως*, *δαδῆ*, *ἰώ*, *φυλασσά*. Suidas ex Athenæi libro septimo: o Batides, o Glaucorum caput de Rhais maritimis loquitur, quas tanquam mensarum delicias Sannyrion nominat.

Σάματα, *κολλύσματα*, *καὶ κόπρια*, *κόπρια περὶ βάλαν*, simum conicere & *εἰς κόπριον θυμιάς*, infimum aromaticum odorem spargis; proverbialia.

Ἀχάσμα σαμῶς, cumulus terræ ex Suida, & Etymologiaste in verbo *Σαυρόμενος*, & Rhinthoni ob-servatum apud Varinum.

Su quod alii dicunt, *τῷ* Tarentini & Romani dicebant; hinc pronomen. Tu apud Latinos, & pro *τίς* *οὗτος* dicebant *τίς* *οὗτος*, hinc Tityri vox apud pastores deducita est.

T.

Τέλλω, *ὁ δὲ ἄλλος*. hic & ille *τὸν καὶ τὸν τελλῆς*, totum ordo pars, *ὅλον*. *τάξις*, *μέσος*.

Τένις. *ένος*, quousque & *πέντις* *ἡ λεπίσθας αἰμίτος* apud Homerum: *τί δὲ ἔστις*, *τί ποιεῖς*. quid facitis *τορνῶς*, *τορνῶς*, Tornus instrumentum quo vascula detornantur, sive cavantur *τορνῶς* circum-scribo aliquid, circulo Vergilius:

Lenta quibus torno facili superaddita vitis.

A verbo etiam *τόρῶ*, significante perforo, perterebror, quæ n. excavantur, necesse est, ut penetrentur, & perforentur. *Τορῶν*, *μέτρον* *τι*, mensura quædam ternaria. *Τρίχων* *τριχόειφον*, Tarentini dicebant pro spisso, aprilis. Varro *τριχῇ* tripliciter in tres partes, ut *το τριχῇ διασπῶν* triplici dimensione distans. Quod Trichinus quæstus erat, nunc etiam uberrimus, trichinum quæstum vocat Varro spissum, & spissum veteribus erat tardum; unde & spissigradissimi senes, & spisse venire, hoc est *βραδείως*, Plauto, & multa præterea talia. Ergo trichinus spissus, & trichina postea trichila, *ἡ δασύφυλλος*, non est dubium quin ea sit Etymologia.

T.

Τραχίσσα, *ένεχυρο δῖσι*. *ἰταλιῶται ὑποδυσάμενοι*, *ἐπὶ ὑποδυσμάτων*. *καὶ ὑπελυσάμενος ἐπὶ τῇ ἐνατίῃ*. Varinus oppignorare. Tarentinorum autem hoc exitimo vocabulum, propter illud quod legitur secundo Rhetoricorum libro a apud Aristotelem, Pythagoram videlicet Sannium ab Italiotis honoratum constat n. Pythagoram Metaponti ætatem egisse magna Ecum admiratione vicinarum civitatum, opiniononeque sanctitatis, & Tarentum sæpius vifisse, ut suo in loco ex Laertio, & aliis dicetur, Tarentinosque ad suam traxisse disciplinam, in qua floruit Archytas. Dicebantur autem *ἰταλιῶται*, non priisci, & Germani Italiae populi, sed Græci, qui postea eo advenierant, & ipsius non parvam partem occupant, quæ ab ipsis magna Græcia nuncupata est; quod idem dicitur de aliis populis, nam & *Σικελῖαι*, & *Σικελῆς*, & *Φωκῖται* & *Φωκῆς*, ita differunt, quam similem differentiam videntur ponere Latini Grammatici inter Romanos, & Romanenses, Hispanos, & Hispanenses; sunt enim nativi illi, hi vero qui Romæ, aut in Hispania versantur. Et hic explicuit Lexicon Tarentinarum vocum, quas nolim quis miretur appoivisse; multarum n. est usus apud nostros, & ex illis pleræque Latina centuria donatæ vel aliis præter Tarentinos prodesse valebunt populis. Historiam modo a prima quam invenimus; origineusque ad nostra hæc felicissima tempora aggrediamur, ab Ethnico (inquam) fundatore Tara, usque ad Christianissimum regnatorem Philippum.

QUÆ.

QUÆ INITIO ALICUIUS URBIS A
describenda gratia perquirantur.

C A P. I.

IN exquisita amplissimarum Urbium historia arbitror initio pauca hæc sufficere, quæ cognoscantur, dummodo omni cura, operaque demonstrentur: pluribus excedere, paucioribus manca vel sub obscura censeri, quæcunq; essent de illis exitura volumina. Ex omnibus princeps & Caput est, quis Urbis, qua de agitur, fundamenta condiderit: alterum qua cæli & terræ plaga jecerit: tertium quod nomen dederit: quartum quo tempore ædificaverit: quintum quam formam urbs ipsa acceperit: exinde ad cives (quod novissimum credo) deveniendum, ut qui non secus, ac liberi parentibus, decus patriæ & laudem afferunt, & dignitatem sustinent. Sunt & alia quam plurima philosophis, ac medicis edocta: verum ipse, ut civib. meis in petitione tam honesta obsequeretur, his quæ proposui contentus, quoquomodo quidque occurrisset, scribere potius, quam præmonstratum ordinem religiosius scribere constitueram, nisi me Antonius Portius Monopolitanorum Antistes, vir quidem, ut qui maximè eruditissimus, ut aliter facerem, in iis præcipuè, quæ res civium gestas continent, admonuisset. Quæ igitur ante Romanorum imperium Tarentini gessere primo in loco proferentur; sequuntur inde, quæ illis rerum totius orbis potitis gesta sunt: postremò eisdem ad deterius per fortunam in rebus imperii reductis usque ad nostra tempora, quæ memoria aliqua digna visa sunt, exponere constitui.

De Tara primo Urbis conditore, quiq; de illo meminerint.

C A P. II.

OMissa Macrobi, & Solini sententia de huius nostræ Urbis origine, cum sentiat Tarentum dictum Sabina lingua [quali] molle, hic dicat ab Heraclidis conditum: scriptorum cæterorum opinionem, secuti dicimus conditorem antiquissimum & primum fuisse Taram Neptuni filium, illumque à suo & urbi & fluviò nomen imposuisse, atque ut huius rei auctores clarissimos fuisse viros credatur, aliquot recenseantur, qui tam illustres cum domi, tum militiæ Herois meminerint, Aristoteles in Tarentinorum Rep. auctor gravissimus, ut nulli negare fas est, scriptum reliquit (quod initio vocum Tarentinarum præmonstravimus) nomen ab illis cudi solere, in quo Delphini humero insidens Taras Neptuni filius cernebatur, & quod alii *νῆπιος*, id Tarentini *νῆπυ* lingua Dorica dicebant. Pausanias in Phocensium historia quem alii Taram vocant, Tarentum dicit appellatum. Eius verba hæc sunt, quæ à Romulo Amaseo Latinitate donata immutare non audeo. Scribit igitur sic: *Taram tum quidam Neptuni & indigena Nympha filium fuisse dicunt: ab eo*

verò nomen impositum urbi & fluviò: eodem n. fluviò, quo urbs ipsa nomine vocatur. Strabo cum multa in Geographiæ lib. 6. dixerit de Tarentino sinu, deque huius urbis origine, Antiochi cuiusdam Syracusani, quem Xenophanis filium plerique tradunt, usus testimonio, hæc tandem quæ sequuntur, adiunxit: *Tarentum autem, ab Heroe quodam nomen accepisse literis proditum est. Joannes Boccacius dum fabulosam Neptuni prolem in arbore, tanquam nobilissimam undique familiam depingit, Servium secutus de Tara sic meminit: Taram filium fuisse Neptuni Servius asserit, dicitque eum circa Solentinorum confinia Tarentum olim inclytam civitatem condidisse, & à suo nomine nuncupasse. Honorati autem Grammatici verba, ne quis desideret, apposui ex tertio commentario Æneidos ipsius poetæ, quibus exponit carmen illud: Hinc sinus Herculei si vera est fama Tarenti. Partheniata (inquit Servius, sed nos illorum historiam insequenti libro ex Pausania recitabimus) accepto ducce Phalantheo octavo ab Hercule, profecti sunt, delatique ad breve oppidum Calabria, quod Taras Neptuni filius fabricaverat: idque auxerunt & à primo nomine appellarunt Tarentum bene ergo Herculei Tarenti, quia Taras condiderat, auxerat Phalanthus. Stephanus Niger tam Græcè, quam Latine oppido quam eruditus, & qui diligentissimè congescit quicquid apud Pausaniam scitu dignum legitur, hæc scribit de Tara: Taras nomen est civitatis & fluviis in Italia à Taranto Neptuni filio sic denominata, & paulò infra (quod ad rem grammaticam pertinet) Taras civitas, & cognominis fluviò in Italia iuxta mare; Masculi autem generis est secundum analogiam. Nullum enim in sat, nomen fæmininum dicitur: hoc autem & fæminino prolatum genere invenitur. Dionysii Alexandrini extat opusculum de situ orbis, in eo *σχῆμα* sunt Eustathii Thessalonicensis Episcopi, ad illa ergo Dionysii verba: Τάρας δ' αὐτὸς ἔγχετο καὶ τὰς ἱερὰς ἀμυγδαλὰς ἐπέχριστο καὶ τὸν ἄλμα. Sic scribit Eustathius: ἡ Τάρας, ἡ δὲ Τάρας-τος, jacet ad mare: dicebatur autem & masculino genere τάρας, secundum analogiam. Nullum enim est in sat, nomen barytonum muliebre. Denominata autem fuit urbs ipsa à Tarante quodam Heroe. Habuit & Lacedæmoniorum Coloniam, propterea Dionysius inquit, quod Amyclæorum ipsam condidit foris Mars, idest Lacorum, quorum pars sunt Amyclæi, quod declarari videtur his verbis Hesychii: Τάρας πῶλες Ἰταλίας, ἀπὸ τῆς Ταράντης τῆς Πελοποννήσου. ἔστι δὲ λακωνικὸν ἄλμα.*

Sic scribit Eustathius: ἡ Τάρας, ἡ δὲ Τάρας-τος, jacet ad mare: dicebatur autem & masculino genere τάρας, secundum analogiam. Nullum enim est in sat, nomen barytonum muliebre. Denominata autem fuit urbs ipsa à Tarante quodam Heroe. Habuit & Lacedæmoniorum Coloniam, propterea Dionysius inquit, quod Amyclæorum ipsam condidit foris Mars, idest Lacorum, quorum pars sunt Amyclæi, quod declarari videtur his verbis Hesychii: Τάρας πῶλες Ἰταλίας, ἀπὸ τῆς Ταράντης τῆς Πελοποννήσου. ἔστι δὲ λακωνικὸν ἄλμα.

Sed & apud Latinos Sidonius poeta fæminino genere protulit:

Ipsaq; quæ petii trepidaverat uncta Tarentum.
Cæteri autem genere neutro declinarunt, unde varia illa apposita, molle, madidum: imbelles, Lacedæmonium, Phalantheum, sacrum, fatuum, apud Horatium, Juvenalem, Ovidium, Virgilium, & alios: solus Lucanus protulit masculino genere:

*Brundisium decimis jubet hanc attingere rostris,
Et cunctas revocare rates, quas avius Hydrus,
Antiquisq; Taras, secretaque littora Leuca,*
Quas

*Quas recipit Salatina palus, & subdita Sipus
Montibus.*

Marcus Antonius Sabellicus, qui omnium populorum facta in unum veluti corpus redegit, eadem refert, quæ dicta sunt. Tarentum ab heroe quodam nomen accepisse tradunt: sed cur ita contigerit, Antiochus, cuius hæc sunt, in obscuro reliquit. Latinorum quidam a Tara Neptuni filio locum a principio munitum tradunt, inde a Spartanis instauratum, Natalis Comes inter eos Nepruni filios, quos secunda commemorat mythologia, Tarum & Tarantum ponit, quorum matres, ut in multis aliis, quæ fuerint, non ostendit, Pylades libro de Deorum genealogiis tertio, quas versibus complectitur, inter Neptuni filios Taram ponit, at matris nomen ignorat:

*Incerta genitrice Taram, qui condidit urbem
Unde Tarentini littora nota sinus.*

Superfluum censeo apponere, quæ de eodem retulere Cælius Rhodiginus, & Alexander ab Alexandro, cum uterque Aristotelis tantum verba repetat, Cumque non diversa ferè legantur apud Iustinum, & Volaterranum, idcirco ab his quoque superfedere visum est. Quidam non Imperitus Grammaticus Tarantum sentit unum ex illis fuisse Cretensibus, quos Strabo dicit una cum minore Minoe, qui floruit anno ab orbe condito 4000. ab aquis diluvii 2000. ante Troiæ excidium 40. in Siciliam navigasse, eoque mortuo alios pedestri itinere sinum Adriaticum usque in Macedoniam penetrasse, alios Iapygas dictos a quodam Iapyge Dædali filio & Cretensi muliere. Is igitur Taras Neptuni filius ex Satureia Minois Regis Cretensium filia suscepit Tarantum, qui delatus cum Pelagis & Cretensibus in Italiam, duas condidit urbes non multis inter se millibus passuum distantes, quarum alteram a nomine matris *Satureiam* appellavit, *Tarantum* a se ipso alteram: sic enim Græci hoc nomen proferunt, *Τάραντον*. Primæ urbis vestigia, cui Satureiæ nomen fuisse diximus, conici non ambigè possunt in loco illo celeberrimo, qui a Tarento hodie octo millibus ferè pass. distat, & quem adhuc Saturum penultima producta vulgus appellat. Huius loci meminisse omnes sciunt Latinarum literarum professores in Georgicis suis Virgilium, qua parte dicit Servius fuisse Baphia, hoc est tingendæ lanæ officinas, de quibus infra agetur.

Taram, de quo agimus, non esse illum, cuius in Sacra Scriptura fit mentio.

C A P. III.

Quæ si vera sunt, falsum illud sit necesse est, quod sæpe a nonnullis non minus imperitis audiui, in Bibliis sacris videlicet demonstrari, quisnam fuerit Taras, at ipse diu voluminibus illis pervolutis, quæ libentissime præter cætera magna attentione non absque sanctorum Patrum ex-

A planatione frequentius lego; ut salutaria non Taram heroa, sed Tharen statuarium, ut docet Svidas in verbo Seruch, Abrahami parentem, Lothi Auum, & a Noe decimum reperi, cuius restus non Taras, sed Thare est, primæque dictionis litera aspirata, *Th*, non *T*, tenui, & duplici *p* apud Svidam, *Θαππας*. Sed veriora nec ne sint, quæ nos non minus laboriose, quam diligenter expiscamur, si cupient aliqui cognoscere, eos velim non pigeat in chronitis Eusebium adire, & perlegant quæ apud illum inter Christianos auctores in historiarum lectione accuratissimum, ut quivis alius, sunt annotata. Ipse quidem verba tanti viri in medium asferre non gravarer: sed vereor ne caput excrescat in immensum, & eo magis, quia non me fugit, multorum eam esse insolentiam hominum audaculorum, qui non absque irrisione iudicabunt, quod implendi voluminis occasionem aucupatus longos aliorum contextus apponam; inventient tamen lectores apud Eusebium huius Tharæ anno vigesimo octavo mortuum Belum, eiusdemque quadragesimo nono Sycioniorum in Græcia regnasse Europen defuncto Aegialeo, qui primus illorum fuit regio ornatus diademate, ab eoque Aegialea aliquando dicta est Peloponnesus. Hunc Tharen secundo anno & nonagesimo super ducentos post diluvium Nachor genuit, cum esset annorum octoginta novem: ipso vero natus est Abrahamus, a quo Hebræi dicti, nisi mavis cum D. Augustino ab Hebero, quando regnabat Beli filius Ninus. Nati sunt præterea & duo filii eidem Tharæ, Nachor nomine patris sui, & Aram; mortuo autem Aram, cum reliquisset Lothum filium, ipse Thare nolens adorare ignem, quem adorabant Chaldæi, & propter luctum Arami filii sui, quem multo magis lugebat, quod in fide deficiens consumptus esset, cum reliquis filiis, & nepotibus de terra Ur Chaldæorum recessit, & venit in terram Chanaam, habitavitque (ita Hebræi fabulantur) ibi annos ducentos & quinquaginta: unus enim fuit ex patribus secundæ post diluvium ætatis, & ut Samotheo placet ultimus, sicuti eius filius Abrahamus tertiæ fuit primus; mortuus est tandem in Charra, sicut Victor in Genesim, quam poetico extendit versu, cecinit.

*Donec Chaldæi generis de semine Thara,
Vir iustus, metuensque Dei, cum stirpe suorum
Urbem aliam, moresque novos, sedemque requirens
F. Mansit in Assyriis demum novus accola Charis,
Qui quadragenis lustris, ubi vixit, & uno,
Infaustam hanc vitam felici morte redemit.*

*Qua ratione falsi sint plerique in Tara
inveniendos.*

C A P. IV.

O B fabulosos nostræ huius urbis tam inclytæ Scriptores, ausi sunt nonnulli referre primam eius originem ad ea usque tempora, quando principes quidam gentium tanquam Dii sunt honoribus altarium donati,

B b

quo-

quorum primus Belus fuisse constat. Paulus Orosius scribit annos ab orbe condito usque ad Nini Assyriorum Regis Belique prædicti tempora, quibus in lucem prodiit Abrahamus, omnes a scriptoribus tam Græcis, quam Latinis fuisse vel omissos, vel ignoratos. Hinc factum est, ut quicumque res Regum gestas & populorum ob diuturnam memoriam propagare studuerunt, initium scribendi ab hoc Nino sumpserunt. Plures ex historia Berossi hæc collegerunt, ad initia populi Tarentini manifestanda, quæ vera necne sint, aliorum sit iudicium. Anno (inquit) post diluvium centesimo, trigesimo primo, Noe, quem eundem modo Ianum, modo Ogygem, modo Vertunnum, modo Cælum, modo Solem invenies dictum, in Scythiam reversus, Nimbrothum, qui & Saturnus, primum Babylonie Regem creavit. Addunt isti hoc Saturno genitum cum Iove, ac Plutone Neptunum, qui inter quinque, & triginta filios ex diversis coniugibus, concubinisque susceptos Taram habuit sextum. Quin additum adhuc a plerisque iunioribus lapidem nescio quem in veterum (ut ipsi dicunt) murorum angulo repertum, dum latiore pro navium traiectione fossam magno excavandam apparatu, cives curarent: eo in lapide, quem ipsi norunt soli, nullus præterea, huiusmodi grandiuscularum literarum erat incisio. T.N.F.E.N.T.Æ. quæ literæ quid sibi vellent, nullus eorum, qui tunc degerent, valuit colligere, quando Valerius Probus id temporis cum Paulo Diacono, & Beda, librum non ediderat de notis, sed neque Probi atavus inter homines vivebat. Servatus vero lapis fuerat (id ita isti commentantur) cuius literas nisi, ut ille ait apud Plautum Pseudolus, Sibylla legisset, cum nullus interpretari posset, usque ad ætatem cuiusdam Heraclidis philosophi ac medici percelebris: Is inter cæteras naturæ dotes, cælestisque benignitatis dona, sic ea interpretabatur, quæ aliis erant obscura, ut divinus a suis & ab aliis existimaretur. Singulas igitur oblatis ad se lapidis literas hoc pacto extendisse fertur, T. Taras. N. Neptuni. F. Filius. E. Extinguit. N. Nembrotho. T. Tarentum. Æ. Edificavit. ipse quidem non admirari supra modum nequeo, unde nam sit, quod lapis huiusmodi ad nostram usque ætatem maiore post dilucidatas literatas non sit civium cura servatus. Quid quod Latine literæ suis & exiguis tunc contentæ finibus in ea regione, quam a Græcis habitatam diximus, non vigerent, sed tempore longo post collegere nihilominus & viri diligentes ab hac urbe aliquando, sicut ab aliis locis inscriptas tabulas, ut videre præcipue est in libello, quem Ioannes Tacuinus emisit, ubi sequens legitur verborum incisio, lapis autem hodiè non extat. M. AURELIUS. EULFICHEUS. SERA. VICELIA. RUFEN. HANC. SEDEM. VIVI SIBI. POSUERUNT. UNO. ANIMO. LABORANTES. SINE. IULIANO. FILIOLO. multi præterea conspiciuntur lapides & Græcis, & Latinis inscripti literis, & ingentium Epistylorum, Scaporum, & Basium fragmenta, quæ a nostris quibusdam

in suis servantur Musæis. Hæc non mei oblitus in medium afferro, & quod paulo ante dixeram non recordatus, sed ne ab aliis desiderentur, cum & longè posteriora sint, quam quæ de Heraclide perferuntur.

C. IULIO. AMBROSIO. D. LUCRETIUS. JUSTUS. FILIUS.

D. M. S.
SEXT. LICINI. PRI.

D. M. S.
VICILIE. TITINIE.
PROCULÆ.

FAUSTINA. AUG. AURELII
CAR. PUBL. I. C. D. D.

D. M. S.
FESTUS. VIX. A. LV. LVPV.
LA. COIB. M. E.

D. M. S.
T. CALPURNIUS. CRATISTUS.
U. A. VI. D. XXXX. H. S. E.

D. M.
IULIA. FILEMATIN. V. A.
XVIII. H. S. E.

D. M.
LÆNIA. PRIMIGENIA;
V. A. LV. H. S. E.

CALPURNIA. CRATISTA.
V. A. L. H. S. E.

C. MEMMIUS. DIONYSIUS.
V. A. LX. H. S. E. IULIA.
MARIA. CONIUGI. B. M. F.

MEMMIA. SECUNDINA. V.
A. XXVIII. H. S. E. MEMMIUS. SENANIUS.
CONIUG. B. M. F.

Sepulchrum vero M. Plantii, cuius in amore coniugali meminit Valerius, & Horatilliæ coniugis, quod illius elegantissimi tamenti aliorum iudicio subobscuri viri diebus conspiciebat ut τῶν πρὸς τῶν τῶν, hodie non apparet: sicut neque aliorum, quæ tot hostium incursumus devastata credere est; & præcipue Demosthenis Atheniensis oratoris præclarissimi, quem constat in æde Neptuni hausto, quod in annulo gestabat, veneno obiisse, dum fugeret excandescens Macedonis Antipatri iracundiam; atque illud Pacuvii Poetæ tragici, quod ab Agellio refertur cum hoc Epigrammate;

*Adolescens tamen si properas, hoc te saxum rogat.
Ut se aspicias, deinde quod scriptum est legas.
Hic sunt Pacuvii Poetæ Marcis ossa.
Hoc te volebam nescius ne esses.* Vale.

Taras

*Taras eum Neptuni filius, & de ipso
Neptuno.*

C A P. V.

TAras, (ut hæc obiter non omittantur) sicuti a prudentioribus conicitur, ideo Neptuno genitum vulgus existimat, quia peregrinos navigio advectos ita appellare consuevit antiquitas; ut terræ & cæli tam vetustos quam ignotos, quique obscuri essent generis: vel haberent corpus enorme, & monstruosum; quoniam, dum ignoratur, qua regione sint homines profecti, ad generalitatem confugitur, id quod de Messapo Virgilium indicasse enarrat Servius;

At Messapus equum domitor Neptunia proles.

Neptuniam (inquit) vocat prolem, quia per mare ad Italiam venit. Sed & de Theseo hæc apud Græcos loquuntur;

*Θεσπὺς υἱὸς τοῦ Ἀττικῆς αἰγῶνος, καὶ τῆς Λιδίας
Ὡς δὲ ἀνδρῶν, ἑφακπαῖδα τῆ Ποσειδῶνος,
τῆς θυμικῆς γὰρ σύμπτωσης, καὶ πάλιν τῆς αὐτῆς.
Τῆς καὶ γὰρ ἑλῆς, ἑστῆς φασὶ τῆ Ποσειδῶνος. (ἀμὲν)
Hoc est;*

*Theseus filius erat Attici Egei, atque Ethra,
Tanquã autem fortem dixerunt filium Neptuni:
Animosus enim omnes, atq; omnes fortes
Filios, & amicos, amafiosque dicunt Neptuni.*

Et qui in navigatione floruerunt, Neptuni filios appellarunt: ita dictus est Sextus Magni Pompei filius ab Horatio ad Mæcenatem suum:

*Ut nuper ætus cum freto Neptunius,
Dux fugit assis navibus,
Minatus urbi vincula, quæ detraxerat,
Servis amicus perfidis,
Romanus.*

Prætermittenda sunt illa, quæ poetæ finxerunt, nautas Neptuno genitos credi, quia maris imperium cum tridente, quo sceptri loco utebatur, in divitione orbis terrarum illi, non alii ex fratribus forte datum feratur: atque apud Maronem ipse in Aeolum minabundus gloriatur. Qua ratione apud Græcos ποσειδῶν, apud Latinos rector pelagi nominatur. Ipse ut maximè verum illud de Tara assererem, uno ex antiquis erronibus, qui incertis sedib. pervagarunt, quod ab Agellio in Atticis nostris relatum est, ni mali inauspicatq; ominis tam præclaræ & pervetustæ urbis conditorem suspicari inde cogerer invitus. *Præstantissimos* (inquit) *virtute, prudentia, virib. Jovis filios appellarunt. Græci ἐκ τοῦ ἑπὶ τοῦ, ut Minoa, ut Sarpodona: ferocissimos, immanes, & ab omni alienos humanitate, tanquam à mari genitos Neptuni filios, dixere.* Quin & Phurnutus ait ob maris violentiam, vel, ut Græci loquuntur *ἐκ τοῦ τῆς θαλάσσης ἀγρίου*, omnes violenti, & audacioris animi, Neptuni filii vocati sunt, ut dirus & prodigiosus Cyclops Polyphemus, in Sicilia Tyrannorum sede & domicilio: ut illaudatus ille Busris, qui,

A quo tempore commissa inter Danaï atque Aegypti fratrum filios fratricidia fuere, quo tempore Terei & Progenes Philomelæque incesto additum scelus, apud vicina Nilo loca cruentissimam exercuit dominationem, transeuntes deorum aris hospites tanquam victimas immani scelere occidendo. Omitto Lestrygonas, & Aloidas, cæterosque, quos partim in historicis, partim in poetis invenies. De Neptuno autem quid est, quod verè affirmari possit, cum Neptunos, veluti Saturnos, Ioves, Hercules, Dionysios, cum aliis Ethnicorum Diis, sexcentos ferè fuisse legatur? Cretensem alii tradunt, quia de Cretensi Saturno fabula est, quod filios devoravit, quod servatis clam fratre, cui regnum abstulerat, Iovi, Neptuno, Plutoni, regnum distribuerit: quod primo Cælum, alteri mare, tertio inferna possidenda tradiderit, hoc est Orientale dominium, occidentale, & maritima omnia cum insulis. Sunt qui Thessalum fuisse contendunt: nam & Pelasgi profugi ex Hæmonia, ut tunc vocabatur, nunc est Thessalia, sedem in Italia habuerunt: & in Thessalia imperio potitum Neptunum Lucanus inter cæteros auctor est in Pharsalico bello:

*Primus ab aquorea percussis cuspidis saxis,
Thessalicus sonipes bellis feralibus omen
Exiit primus chalybem, fransque momordit;
Spumavitque novis Lapithæ domitoris habenis.*

Sed rei veritas quomodo se habeat, sciri quidem haud facile potest; nam ante diluvium illud, quod Sacræ historiæ auctor Moyses universale tradit, nullus est qui nesciat minimum terræ angulum homines tenuisse, nec tum in omnes terras diffusos: propagato autem ex Noe, eiusque filiis ac posteris hominum genere, per orbem terrarum sunt dispersi, regionibus, & provinciis, quas primum occupabant, nomina imponentes vel ex se, vel ex parentibus, vel ex coniugibus, vel ex filiis. Quæ autem singulis fuerint occupatæ sedes, & quoto post inundationem anno, qui primo occuparint, quique illis sese adiunxerint non satis verè potest (ut arbitror) explicari. Atque id non modo est difficile in singulis terræ habitabilis oris ostendere, sed etiam in Italia, quæ cum propinquior sit labori nostro, in ea describenda multis occuparer figmentis. Antiochus Syracusanus antiquus scriptor, habitatores Italiæ percensens prisca, & quæ loca a singulis sint occupata, ait Oenotros omnium primos, quorum extat memoria, terram eam incoluisse; eius verba asserre videtur Halicarnasseus in antiquitate Romanorum, & ex eo ipse quoque huc transtuli. Antiochus Xenophanis hæc disertè scripsit de Italia, bona fide secutus sermones veterum: *Terram hanc, quæ nunc Italia dicitur, olim tenuerunt Oenotri.* hæc ille. & Vates noster hæc eadem cum legisset, in Æneidos primo ita cecinit.

*Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, pectens armis, atque ubera gleba
Oenotrii coluere viri, nunc fama, minores*

B b 2

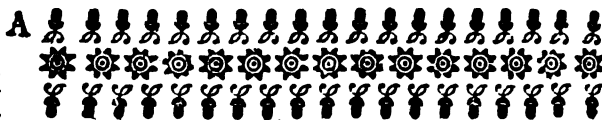
Ita-

Italiam dixisse ducis de nomine gentem.

Hæc eadem legerat apud Aristotelem, qui de antiquo communium cœnarum usu differens, inquit, *Illas quandoque fuisse apud Laconas, ex insula Creta regnante Minos, ortas: sed antiquiores apud Oenotrios, qui postea ab Italo duce Itali sunt mutato nomine vocati.* Sunt qui Antiochi verba eam Italiæ partem respicere sentiunt, quæ occidentalis dicitur intra sinum Scyllaticum, & Læmæticum, loca intra se dimidiati diei itinere distantia, multis olim nobilissimis proceribus occupata & nomina à diversis sortita: nam & Ausonia, & Brettia, & Calabria, & Oenotria, & Italia variis sæculis dicta est: unde & hos Jambicos versus afferunt:

*A tergo ad dexteram sita est Oenotria terra,
Thyrrhænicusque sinus, ac Liguria,*

Ex Sophoclis Tragici poetæ Triptolemo quæ fabula non extat. Quid de Barbaris Siculis, quid de Aboriginib. quod de Pelasgis certi aliquid tradi poterit, cum nullus in his populis scriptor sibi constet? Diserti Romanorum viri, & in his Portius Cato, qui diligentissimè scripsit de conditoribus Italicarum urbium, Caiusque Sempronius & alii Græcos eos affirmant esse, multis ante bellum Trojanum ætatibus ex Achaia profectos; nec tamen distinctè tradunt ex qua Græca natione, quave urbe migrarint: sed ne tempus quidem, aut Coloniarum ducem, quoque casu antiquam reliquerint patriam, ostendunt: tantum fabulam secuti Græcorum, nullius Græci historici eam testimonio comprobant. Sed quæ de Cretensib. circumferuntur, veritati magis adhaerentia existimo: nam & Hydruntum, Lupiæ, Uria, Brundisium, Barium ad eos à Strabone, Leonico & cæteris, qui de his agunt urbib. referuntur. Hydruntum a Cretensib. conditur, quo tempore maxima terræ siccitas, & cœli æstuosus squalor Cretam occupavit insulam. Lupiæ sive Aletium dicatur, Lycium Idomeneum habet auctorem. Uria illos Cretenses, qui cum Minos navigarunt, auctore Herodoto. Brundisium (ait Strabo) Cretenses habitasse, memoria proditum est, qui à Gnoffo cum Theseo discesserunt. Barium sive Japygem ab Japyge Dædali filio appellarunt, qui & ipse Cretensis existimatus est. Sic & de Tarento invenies ea multa quæ antea scripta sunt. Fuit Creta à Curetibus per Syncopen dicta, nonaginta habuit civitates, & propterea ab Homero *ἑνεκεστήτης* appellatur, eius antiquissimam Remp. Minos iustissimis legib. constituit. Cretenses quondam mari imperasse, & omnes Græcas insulas aut subegisse, aut habitasse, dimissis ad colonis refert Aristoteles. Omitto illa, quæ à Noe usque ad Saturnum referuntur: Cam scilicet genuisse Cus, & Cus Nembrothum, & Nembrothum Cretem, à quo Cretenses: Creten Cœlum, Cœlum Saturnum, Saturnum Jovem à quo fuit regno expulsus, cum Neptuno, & Plutone, fortasse non omnib. placitura ut superflua, & magna rerum dicendarum inopia mendicata.

LIBER SECUNDUS.

De Phalantho, qui Tarentum auxit, cuius filius, de oraculo illi dato, adventu, recessus, & morte.

C A P. I.

Phalanthus etiam secundus Tarentina Urbis auctor suos habet enarratores, quia partim historici, partim poetæ, modò ficta de illo loquuntur: nos imprimis hac in re præter Justinum, Pausaniam sequimur & Stephanum: qui etsi varia scribunt, nos tamen ita rem texere ordimur, ut primo loco agamus de bello Messeniaco, deinde de ipso Phalantho. Ignoscant obsecro, quibus principium videbitur longius repetitum, bonique consulant id factum esse, ita enim dilucidior apparebit historica narratio. Lacedæmonii populi sunt in Peloponneso, qui & Lacones dicuntur, atque ab urbe Sparta Lycurgi legib. instituta Spartani, Spartæ, Spartiatæ. De illorum morib. multi aliquid scripsere, illud præcipuè quanta fuerit eorundem peritia in reb. cum & sœminæ ipsorum bellum gererent, ne dum viri filiosque ad arma a primis eorum annis instruerent. Notavit Ælianus in libro quem scribit de varia historia. Lacedæmoniorum matronas, quotquot audivissent suos in pugna cecidisse filios, abire solere, & vulnera illorum inspicere tam adversis quam averlis inflicta corporibus: si plura ex adverso essent facta, cum gaudio, gravi & terribili vultu, in maiorum avita monumenta occisos filios deportare: sin alio in loco vulnera accepissent, pudore ductas lachrymisque confectas, quam maximè poterant clandestina fuga discedere relictis mortuis, ut in communi sepulchro humarentur: aut furtim surreptos in domesticam sepulturam deferre. Præcelluerunt semper factis magis, quam loquacitate: itaut ab ipsis breviloquentia Laconismus dicta sit, paucissimisque verbis sententias complectebantur gravissimas. Messenii, qui Messenen Achaicæ urbem florentissimam, & angusto freto propinquam incolabant, honestissimi quidem viri, & qui ex urbe sua Epicureos expulerint, ceu alias Romani Alcæum & Philiscum, eo quod multarum flagitiosarum libidinum auctores essent adolescentibus Divus Hieronymus adversus Jovinianum, eam fuisse populorum inter se istorum amicitiam refert, ut aliquando, quorundam sacerorum gratia virgines ad se mutuo mittere non erubuerint. Regnante igitur apud Lacedæmonas Polydoro, qui Teleclo successerat, qui fuit annus ab orbe condito quater millesimus, quadringentesimus, & quinquagesimus septimus circa principium novæ Olympiadis, & circa octavum annum Romani imperii sub Romulo Geminorum altero, extincto fratre Remo, veluti auctor est Eusebius, & ante Christi Sal-

vato

vatoris nostri adventum septingentesimus, & quartus supra quadragesimum, ortum est inter hos populos, Messenius videlicet, & Lacedæmonios bellum illud diuturnum, quodque dicitur vicennale: tanto quidem exitio, ut inter crudelissima reponatur. Odii vero tanti initium exinde ortum Ephorus scriptum reliquit, quod Teleclum Spartanorum Regem, cui (ut diximus) Polydorus successerat, sacrorum gratia Messenen profectum Messenii interfecerint: sentiunt alii ob stupratis Lacedæmoniorum Virgines, ab ipsis Messeniis in sacrificio, quod illas nullo honore affecerint, sive quod tentarint iuvenes Messenii stuprum inferre, sed a duce eorum Aristomene impediti illas dimiserint integras & inviolatas. Bellum igitur indixere Lacedæmonii, magnoque exercitu Messenem obsederunt. Sed cum secus quam speraverant annos decem in obsidione distinerentur, ac variis belli casibus, cum multi (ut fit) foris morerentur, & frequens delectus, qui quotidie mittebatur, magis in dies urbem Spartam multitudine exinaniret, nec ob viros absentes spes ulla sobolis propagandæ domi superesset, duplici civitas eorum afflicta clade brevi ad nihilum redigebatur. Uxores tam longa maritorum absentia dolentes multis eos querelis revocabant, neque precibus, & blanditiis maritalibus, sed conviciis etiam atque criminibus multis illos arguebant, ut qui privatæ iniuriæ ulciscendæ studio seipsos cum patria tacita perderent calamitate. Cogitare potius animo deberent, quanto id sibi bellum magis, magisque esset quam hostibus perniciosum: nam etsi illi intra mœnium suorum septa inclusi, assiduasque bellorum calibus afferuntur cædes gravissime sentiunt perpetua tamen uxorum, quibus cum immorantur fecunditate, iuventutem reparant: contra vero Spartanam rem, domi virorum iam desperata absentia, foris bellorum calibus in dies magis extenuari; fore aliquando, ut si pergerent diutius abesse, civitate viribus exhausta, non modo non inferre aliis bella Spartani possent amplius, sed ne illata quidem propulsare. Eant igitur aliquando posteritatis consultum: satis superque ire datum videantque ne alieno studentes excidio, domesticum ita alant, ut vitare nunquam ipsi valeant. Quibus uxorum verbis eorum, qui in obsidione commorabantur, moti sunt animi: cum satis intelligerent verissima esse omnia, quæ ab illis obicerentur; quia tamen iurati aberant, domumque nisi Messena expugnata, nunquam se redituros obstrinxerant, bellum omittere nullatenus sunt ausi. Sed cum variis inde curis essent accipites, fide sacramenti religiosius observata, volentes tamen uxorum consiliis adærere, eo tandem pari omnium sententia decurrunt, ut domum iuniores iniuratos remitterent, qui puerilibus adhuc annis, quando ipsi grandiores natu ad bellum exierant, ad arma inepti erant, & multo post initia tanti belli, supplementi causa fuerant ad castra acciti. Permittere his licentia quidem satis infami, neque tamen (ut censebant) inutili, ut promiscue cum omnibus concum-

berent mulieribus, maturiorem ratæ conceptionem, si singulæ per plures viros cognoscerentur. Qui ex huiusmodi concubio orti sunt in discreto, ob materni pudoris notam Parthenias nominavere, tametsi huius nominis causam alii asserant, quod iuvenibus tantum fuerat permissum cum virginibus, quas Græci vocant παρθένας, concumbere sive liberis, sive servis. Quo tempore apud Lacedæmonas fertur cultam esse Venerem Armatam, Cloacinam, Masculam, & Barbatam. Annò tandem nono post missos adolescentes, & vigesimo a belli initio pene exacto Messena fuit expugnata, & in Spartanorum ditionem redacta, cum apud illos regnaret Euricrates huius nominis primus, Polydoro extincto decimæ quartæ Olympiadis initio, qua Damonem Corinthium tradunt in stadio vicisse. Illud autem unum, quod apud Ælianum legitur, pretermittendum non censui, Lacedæmonios devictis, Messeniis, omnium quæcunque in Messenia erant, dimidiatam sibi metipsum accepisse partem, & mulieres liberas in funera prodire coegisse, ut alienos neque quidquam ad se pertinentes mortuos lugerent ex viris aliquos ruri colendo reliquisse, nonnullos vendidisse, multasse etiam plures morte, reliquos in suam patriam recepisse. Post agri Messenii divisionem Lacedæmonii domum reversi, iuvenes ita promiscue natos cum aliis legitimis pari nequaquam in sua Republica afficiebant honore. At illi cum grandiusculi essent, trigessimumque agerent annum, his iniuriis accensi, & metu etiam inopiæ, quia certo carebant patre, in cuius bona succedere sperarent, Phalanthum suarum sibi fortunarum ducem elegerunt, cuius parentem Aracum sui ortus auctorem habuerant; is enim fuit, qui pudoris oblitus in bello sociis persuasit, ut iuvenes iniurati domum ad uxorum, seu virginum concubitum remearent. Iniere igitur cum illo consilium, ut in Hyacinthiorum celebritate cum certamen haberetur in Amycleo, Phalanthus pileum superimponeret capiti, & tum repente ad destinatum popularium discurrerent cædem, qui a cæsarie, qua utebantur, facillime possent dignosci. Hac autem re per servos quosdam illos, qui & ipsi cum adolescentibus conspiraverant, patefacta, dum certamen haberetur, in medium procedit præco, & Phalantho, ne pileum capiti imponeret, inhibuit. Quod coniurati sentientes, apertis iam hoc modo palam insidiis partim fugitant, partim adventant supplices: sed iussi bene sperare, in vincla coniiciuntur. At Phalanthus, qui factionis erat caput, ad Apollinem de Colonia deducenda consulturus a senioribus mittitur; huiusce illi Dæmon responsum dedit:

Τὰς ὑμεῖς καὶ δῶκα Τάραντα τὴν παρ' ὧν ἔμμεν
Οὐκ ἔστιν, καὶ πῶς ἴσμεν ἵππῳ γένεσθαι.

Hoc est:

*Saspyreum & pinguem populū tibi trado Tarenti,
Incolere, & late populū per Iapygias ades.*

Adie-

Adiecit præterea oraculum, quod tum Phalanthus regionem esset adepturus, & civitatem cum suis conditurus, quando sub Æthra pluviam animadvertisset. Revertitur inde Phalanthus animi (ut res erat) anceps, quia quid sibi vellet Apollo, non intellexerat; Seniorum tandem suasu, nullo ad hæc augure consulto, ea conditione cum Partheniis urbe excessit, ut si nullam demum terram adepti essent, quam incolerent, & ubi perpetuo confiderent, in Laconiam reverli, tertiam Messenii agri partem sortirentur. Conditionem illam Phalanthus accepit invitus, & classe ad eam rem parata, applicuit ad eam Italiæ partem, quæ magna Græcia a Græci incolis dista est. Addunt ad hæc nonnulli, quod priusquam Italiam appulisset, in Crisæo mari naufragium perpeffus a Delphine ad littus delatus sit, id quod mirum non videbitur, neque novum, si quis Herodotum & Plutarchum de Arione legerit, si quis Theophrastum, & Plinium præter Ælianum observaverit. Ut cumque tamen sese res habuerit, Phalanthus tandem ad promissa pervenit loca, ubi ob Achivos adversus barbaros bellum gerentes, cum nullam adhuc occupare potuissent urbem, nulloque potiti agro ob novam condendam, Oraculi e re de improvviso nata, ei multa cogitanti in mentem venit, ac plane quod fieri nullo modo posset, Dei voce sibi significatum cum antea secum meditaretur (qui enim eveniret, ut puro serenoque cælo, quam Æthram Græci vocant, plueret aliquando?) cœpit hoc pacto bene sperare; in tanta n. animi sollicitudine, cum miser observaretur, uxor, quæ eum domo secuta fuerat, mœstum & afflictum, & iam animi despondentem, ut sit, consolabatur, & suis eius caput genibus sustentans, inter consolandum pedunculos quæritabat; inter hæc viri miseratione commota tantas effudit lachrymas, ut viri caput madefecerit perfuderitque. Tunc igitur primum evolutæ sunt oraculi ambages, & Phalanthus hoc sentiens (erat n. uxori nomen Æthra) Phœbi responsum interpretatur, & ea nocte, quæ diem illum insecuta est, Tarentum hostium urbem maritimarum tunc pro tempore maximam & opulentissimam cœpit, expugnatam, vique ac dolo expulsis veteribus colonis, qui se Brundisium contulere, Unde posthac Lacedæmoniorum opus, Laconumque oppidum Tarentum dici cœptum est, & Tarentinos Phalantheos spurios, qui nihil a patre aliud habebant, quam semen, a Græco fortasse verbo *σπέρμα*, quod seminare apud Latinos valet, Hoc igitur modo Lacedæmonii illi adolescentes Phalanthum, secuti sedem, quam diu quæsierant, adepti, Tarentinos veteri nomine se appellari voluerunt, ut primos, qui remanserant, accolae sibi alliceret, quod aliter fieri debebat, cum victi victorum potius nomen accipere soleant, non victores eorum qui victi sunt. Exinde, ut tutius, commodiusque viverent, Brundisinis, ad quos Tarentini (ut diximus) multi confugerant, bellum movent, & brevi victoria potiti eos non parva agri portione privant, Evenit autem, ut non

multos post annos dux Lacedæmonum & Tarentinorum Phalanthus, tam strenuus, tam prudens ubi leges sanxerit, ubi humana atq; divina omnia constituerit, per seditionem turbatus in exilium Brundisium se contulerit. Hanc ipse electionis causam conicio; quod Phalanthus ex animi tantum sui sententia potestatem exerceret, quod videntes Lacedæmonii adversus patrium fieri institutum, illum expulere. Siquidem Lacedæmoniorum Reges in rebus gerendis sui haud erant arbitrii, ut quicquid sibi placeret, facerent. Sed senatus erat potestas in negotiis ad Rempublicam pertinentibus, & hanc dignitatem non multo ante hæc tempora de Laconica sumptam dederat Romulus Senatui, populoque Romano. Quæcumque tamen fuerit sive hæc sive alia electionis causa, a Brundisinis benigne est exceptus Phalanthus, qui & populos veteres Tarentinos ab ipso Spartanorum duce profligatos benignius antea exceperant, & civitate donaverant. Sperarunt fortasse Brundisini apud se fore totius Messapiæ regionis dominium, quod Phalanthus non sine ultione ingratorum comitum iniuriam perpeti videbatur. At is non multos post menses morti propinquus ex gravissimo, in quem inciderat, morbo, persuadet Brundisinis, uti ossa sua postremasque post obitum reliquias contererent, taciteque in Tarentinorum foro spargi curarent; hoc enim modo recuperare illum aliquando posse patriam suam unde fuerat expulsus, quem consuluerat Apollinem, Delphis cecinisse. Contra vero Brundisini, eum in ultionem sui fata civium prodidisse, arbitantes, præceptis sibi datis parvere. Sed Oraculi diversa fuerat sententia, nam urbis perpetuitatem, non amissionem hoc pacto promiserat, ira ducis exulis consilio, & hostium ministerio Tarentina possessio Partheniis in æternum fuit fundata: ob cuius beneficii memoriam, & Parthenii divinos Phalantho honores decrevere, & Brundisini exiliam illi condidere sepulturam.

Tarenti Epitheta pleraque Phalanthi gratia a poetis, & historicis notata.

C A P. II.

Diximus supra Iustini Historici testimonio Tarentinos a Phalantho Phalantheos fuisse appellatos, quod etiam Epichetum a Syllio Italico appositum est, cum dixit:

*Inde Phalantheo levitas animosa Tarento,
Auxonium laxare iugum.*

Et ab Horatio:

*Dulce pellitis ovibus Galefi
Flumen, & regnata petam Laconi
Rura Phalantho.*

Et a Martiali:

*Dic toga facundi gratum mihi munus amici
Esse velis, cuius fama decusque gregis?
Appula Ledaï tibi floruit herba Phalanthi
Qua saturat Calabris culta Galefus aquis.*

Et ab eodem:

Puella senibus dulcior mihi Cygnis,

Agna

*Agna Galefi mollior Phalanthini,
Concha Lucrini delicatior stagni.
Virgilius appellavit Tarentum Herculeum
lib. Æn. 3. v. 551.*

Hinc finus Herculei, si vera est fama, Tarenti.

Ubi Servius ita scribit: *Partheniata duce Phalantho octavo ab Hercule profecti sunt, delatique ad breve oppidum, quod Taras Neptuni filius fabricaverat, id auxerunt, & primo nomine appellarunt Tarentum. Bene ergo nunc Herculei Tarenti, si vera est fama, quia Taras condiderat, auxerat Phalanthus, ab Hercule oriundus. Quid si octavus ab Hercule dictus sit Phalanthus non agnatione, sed proverbio? nam huius meminit Xiphilinus è Dione in Avito: Sardanapalus (inquit) interea certamina præbebat, & crebra spectacula, in quibus Aurelius Elix athleta gloriosus fuit, qui tantum ceteris antecelluit, ut ausus sit in Olympia, lucta simul certare & pancratio, victorque utriusque in Capitolinis fuerit: cui cum inviderent Elai, ne foret (quod dici solet) octavus ab Hercule, neminem ad luctam advocarunt, quamvis in albo id genus certamina adscripsissent. Roma vero utrumque vicit, quod ante fecerat nemo. Dedit (inquit Parrhasius in Claudianum) hoc epitheton Tarento poeta, quod apud Aristotelem in natura miraculis, & in libro περὶ θαυμασίων ἀνισχυμάτων legerat, Heraclum Tarento nomen aliquando fuisse scilicet ab Hercule, qui Tarentinos bello domitos in potestatem redegit, & quia noverat Maronis prudentia, hoc ut fabulosum inter ea, quæ fidem non assequuntur, Aristotelem couiecasse, consulto interponit (si vera est fama) ne iudicium suum in re tam incerta immisceret. Ovidius vocavit Lacedæmonium Tarentum cum Horatio:*

*Ventisque faventibus aquor
Navigat Ionium, Lacedæmoniumq; Tarentum.
Horatius:
Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedæmonium Tarentum.*

Eadem ratione dicitur a Vergilio Oebalium, quia (ut ait Servius Statii auctoritate) Oebalia ipsa est Iaconia.

*Namq; sub Oebalia memini me turribus altis,
Qua niger humedat flaventia culta Galefus,
Corycium vidisse senem.*

*Et a Claudiano:
Formosum Oebalii locum posuere Tarenti.*

Et Galefus, qui apud Tarentum fluvius est, dicitur Theramnæus, idest, Iaconus, a Statio in sylvis, quia & aliquando Lacedæmonii dicebantur Theramnæi:

Blanda Theramnæi placeant vineta Galefi.

Ubi videre poteris Luctatium Grammaticum Statii enarratorem fide dignum, & inter Grammaticos sui temporis Aristarchum, sicut plures docti viri ante me iudicarunt, quos nominare non ausim. Idem fluvius Ga-

A lefus vario appposito solet a Martiali Lacedæmonius appellari.

*Te Lacedæmonio velat toga lata Galefo,
Vel quam seposito de grege Parma dedit.*

Qua eadem ratione & Phalanthum Lacedæmonium supra appellavit. Græci vocant Τάρτα σαρύρεον, ἢ πάλω. πάλω, idest pinguem, quia in agro (ut infra apparebit) Tarentino facile est victum invenire, quia ratione idem Græci vocarunt ποτιστικὸν πάλιν σαρύρεον, vel ut nonnulli alii locum Strabonis emendantes σαρύρεον τέρωτα, idest luxuriosum, affluentem, & feracem, qua ex voce dicti sunt Satyri, qui in libidinem ab ipsa natura sunt proni, & a genitali membro quo σαρύρεον appellant. Quin & Tarentum Saturnum appellavit Vergilius in Georgicis 2. v. 195.

*Sin armenta magis studium vitulosque tueri,
Aut satius ovium, aut urentis culta capellas,
Saltus & saturi petito longinqua Tarenti.*

Habuit & alia apud poetas Epitheta, ut molle, madidum, imbelles, unctum, & madens. Molle appellavit Horatius Satyr. 2. Sat. 4.

Pectinibus patulis iaculat se molle Tarentum.

Quia, ut ait Macrobius, Tarentum ita appellatum est Sabinorum lingua, quasi Tere non: ita n. quod molle, illi dicunt, & tenerum syllabarum transpositione, quam ob causam in libris Favorini Tarentini dicta est nux, quia eius erat molliciei, ut vix attrectata frangeretur. Annotavit eundem locum Adrianus Turneb. libro Adversariorum primo, & capite vigesimo quarto his verbis: Molle autem Tarentum cum dixit, si Macrobio lib. 1. Saturnalium cap. 8. credimus, errasse videri potest: qui etymologiam respiciens, idem esse Terentum & Tarentum crediderit. Nam quæ dicuntur oves Tarentinae, eas Terentinas dici debere credit, quod Terentum Sabinorum lingua sit molle: sed Flaccus potius ad populi fortasse mores, quam ad vocis notationem respexit. Tarentinum notat Arnobius lib. 5. pro molli & lascivo, ubi de Sabazis agit, sic dicens: Tum illum citabimus Tarentinam notumque senarium, quem antiquitas canit dicens:

*Taurus Draconem genuit, & Taurum Draco.
Imbelles idem poeta dixit in Epistola ad Mæcenatem:*

*mibi iam non Regia Roma,
Sed vacuū Tybur placet, aut imbelles Tarentum.*

Quasi ociosum, quietum, & tunc quando ipse scribebat a bello vacuum, & voluptuarium, imbelles etiam Ravissius Horatium imitatus appellavit in præfatione Cornucupie,

*Ostrum antiqua Tyros, lanas imbelles Tarentum,
Sassina lac, Memphis flamina, Sparta canes.*

Madidum dixit Juvenalis, coronatum, patu-

petulans, quas voces in deliciis Tarentino-*A Stringentem ripas, & pinquias culta focantem*
rum declaramus;

Atque coronatum, & petulans, madidumque
Tarentum.

Nam Tarentini frequentissimi erant in
computationibus, genialibus conviviis, in
quibus dabantur, & circumferebantur coro-
nae, Uno quoque mense publicum epulum
instruebant caelo bove: privati plebei et-
iamnum Veneri & commensationibus indul-
gebant assidue, Ebriae mulieres desudantes
unguenta vino permiscebant, Iuvenalem im-
itatur Sulmonius poeta:

Et Sybaris sequitur luxus, madidique Tarenti,
Et Pontanus:

Bacchi deliciae, aut madens Tarentum,

Et unctum appellavit Sidonius:

Ipsaque quae petii trepidaverat uncta Tarentus,

Horatius item, Sacrum appellavit:

Neptunusque sacri custode Tarenti: C

Vel quia Tarenti devotius colebatur Ne-
ptunus; vel quia in Neptuni fuisset tutela:
vel quia ut unaquaeque urbs, sic Tarentum,
eorum, quos intus habet, est nutrix, quod
officium divinum est, *ἡ τῆς πόλεως* Græci & *ἡ πόλις*
dicunt, Antiquus Taras legitur
apud Lucanum in Pharsalico bello;

quas Apus Hydrus,
Antiquusque Taras, secretaque littora Leucae

Iuvius lib. nono primæ decadis Tarentum
appellat validum oppidum, *Apulia* (inquit)
perdomita (nam Tarenta quoque valida oppi-
do Iuvius potitus erat) in Lucanos perrectum,
Hactenus de Epichetis,

Alibi non esse huius nominis urbem: abiter
de ludis secularibus, & aliquando aliud
habuisse nomen.

C A P. III.

HOC etiam veluti pro Colophone adiu-
gendum duxi, quod quia certissimum
est, non omnino ingratus arbitror fore le-
ctoribus candidatis, Nullibi orbis terrarum,
quatenus ab Historicis, & Geographis do-
ctoribus colligi potest, aliud huius nominis
oppidum tam celebre, vel posito (ut aiunt)
pignore esse contenderem, Obiicient aliqui
in Gallia Narbonensi Sabaudiorum populo-
rum urbem Tarantaliensem, obiicient Ta-
ram Sardiniae, & Tarantum Lucaniae, ubi
textitur plebeius pannus, qui ab oppido Ta-
ranta dicitur. Neque sum nescius apud Græ-
cos Iovem *Ταρανταίος* appellatum, non a Ta-
rento nostro, sed a Taranto Bithyniae op-
pido masculino genere denominato: idque
apud Stephanum in libro de urbibus qui
volet, legit, Quin Urbs illa per *Ἀδελφάντος*
ab aliis profertur, & Taranti, vel Taran-
tai Iovis Demosthenes libro Bithyniacorum
secundo meminit, Afferam adhuc, quæ scri-
bit Honoratus Grammaticus in octavo com-
mentario & in illo carmine,

Hoc (inquit) *dictum a Vergilio de Tybe-*
rino fluvio, hoc est radente, & imminente
ripas, adeout ab antiquis Rumon dictus sit,
quasi ripas ruminans, atque excedens, &
in Sacris Serra dicebatur, & in aliqua ur-
bis parte Tarentum, eo quod ripas terat,
cui Ovidius in Fastis cecinit, dum Evandri,
& Carmenta genitricis in Italiam adventum
depingit,

Fluminis illa latus, cui sunt vada cuncta Tarenti
Accipit, & sparsas per loca sola casas.

Cuius item loci meminit Valerius Maxi-
mus, iuxta quem ludi sæculares, qui Ta-
rentini dicti sunt, celebrabantur, Diti pa-
tri, & Proserpinæ, ad quos alluisse Aulo-
pius videtur in Grypho;

Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo,

Neque non Statius Papinius in sylvis:

Nec tantum induerint fati nova sæcula crimina
Aut instaurati peccaverit ara Tarenti,

Est & Martialis Epigramma de matrona,
quæ binis Claudii scilicet, & Domitiani
ludis interfuerat;

Bis mea Romanos spectata est vita Tarento,
Et nihil extremos perdidit ante rogos. D

In quarto eiusdem epigrammatarii volu-
mine de eadem re sic habetur:

Hic colas ingenti redeuntia sæcula lustro,
Et quæ Romuleo sacra Tarentus habet.

E De origine autem sæcularium ludorum,
& causa nominis, quot annorum inte-
rieo spacio, quoties facti, quo ritu,
quibusque diis celebrari consueverint multa
scribunt Grammatici, nonnulla Volaterra-
nus, qui addit præcepto Sybillinorum ver-
suum anno primo Punici belli institutos.
Sed in primis Angelus Politianus in Miscel-
laneis multorum (ut ipse fatur) auctorita-
te, Terentii scilicet, Varronis, Valerii,
Horatii, Lucii Flori, Festi, Zosimi, He-
rodiani, Svetonii, Censorini, Cassiodori,
Porphyronis, & Acronis usque ad satieta-
tem. Recentiores non indocti illi quidem
locum hunc non Tarentum, sed Terentum
cum secunda & non prima vocali Latina
scribendum autumant; notationis, credo,
ratione, quam a Terendo deduci Servius
docet, illique sic scribunt, sicque corrigunt
omneis poetarum versus, quos superius ad-
ductos ex tam multis adscripsimus. Quin &
Festus tradit Terentum ibi dici, quod ara,
ut Conso Deo consiliorum, Diti, & Pro-
serpinæ sub terra conderetur, sicut superis
diis in ædificiis a terra erectis sacra iudicia
faciebat antiquitas, & terrestribus in terra,
& in Epitome Liviana libri quadagesimi
noni leguntur hæc verba; *Diti patri ludi*
ad

ad Tarentum ex præcepto librorum Sybillinorum facti, qui anno 100. primo Punico bello, 500. & altero ab urbe condita facti fuerunt: quem locum agnovit idem Volaterranus. Post Herculis victoriam Tarentini non modo Heracleam dixerunt iussu ipsius Victoris urbem, sed etiam in illius honorem delubrum fabricaverunt. Appellaverant & alio nomine imperantibus Ionibus Pleona, & ab ante illos prioribus vocabatur Sigmium: cuius rei fidem facit Aristoteles in libro, quem supra citavimus, de naturæ miraculis: cui an fides danda sit, alii viderint, iam n. opus spurium est, sicut & illa de Xenophane, de Zenone; de Gorgia, de Mundo, quæstiones mechanicae, & de lineis infecabilibus. Pleon boni erat hominis vox, nam & plus consequi per Tarentum sperabant Iones. Dalecampius in Plinianis annotationibus *πλοῖον* dictum exponit ob navigationis commoditatem. At Sigmium quietem indicabat, quod primis huc errantibus, inspecto loco, ut silerent, & a navigationis laboribus quiescerent, visum esset. Aliis idem urbibus evenit, ut Romæ, ut Florentiæ, aliquando nomen ut mutarent suum, & vel a victoribus, vel a re quadam per cives gesta, sive a quovis eventu novo nomine nuncuparentur. Ex tot autem quæ dicta sunt, ut urbis Tarentinæ conditor appareret, tam de nomine, quam de tempore simul scribere necesse fuit, reliquum est ut de regione differatur.

De Sinu Tarentino, & de Sicilia nomine.

C A P. IV.

Quæ de plaga, climate, longitudine, latitudineque dici possent, quæ de signo ex duodenis, cui subest, quia communiora sunt, ex industria omisimus: & eo magis, quod facillimum videatur apud Mathematicos de Tarento cuncta hæc cognoscere. Quæ ad situm ipsum pertinent ex variis Geographis, cum omnes inter se vel nominibus saltem dissentiant, ea tantum hoc capite recensemus: legat qui volet apud Ptolemæum, signo Virginis subesse Tarentum ad latitudinem graduum quadraginta versus septentrionem, ab occidua autem plaga ad longitudinem graduum duum & quadraginta ad orientalem recedere. Cælum præterea esse temperatissimum, aerem quandoque caliginosum, ferenum ferè semper, & propterea saluberrimum, in hyeme ipsa parum pluviosum, nivolum autem rarius quam observari possit. Sinum igitur, quem ab urbe Tarento voce quadam excellentiore Tarentinum vocant, ut est apud poetam nostrum:

Hinc sinus Herculei, si vera est fama Tarenti
duo comprehendunt, eaque tenuia, Salentinum scilicet & Lacinium promontoria, sicut ex Geographis omnibus constat: illud ab Oriente, & læva, hoc ab Occidente & dextra protenditur. Utriusque meminit idem poeta Minervæ, & Iunoni ab antiquis consecrati:

*Crebrescunt optata aura, portusque patiscis
Iam propior, templamq; apparet in arce Minerva.
Attollit se diva Lacinia contra.*

Sed cum in hac re aliorum verba sint apponenda, a Catone, ut ordo servetur aliquis, censui inchoandum. Neque tamen me fugit nonnullos nostri temporis Scriptores esse, qui fragmenta Catonis, Berosi, Fabii Pistoris, Sempronii, Myrsili & aliorum esse potius quædam fabulosa, quam historica contendunt. Sed cum istorum sententia singularis sit, placuit nobis quod & antiquiores, & doctiores super hac re senserint, & in eo etiam indulgendum nobis confidimus, quia & alii viri alioquin doctissimi idem fecerunt in suis historiis Urbanis, ut ex scriptoribus, quorum summa apud omnes esset auctoritas, multa in medium eadem de re afferrent. Cato igitur in quodam de originibus fragmento ita scribit: *A Gargano ad Brundisium coluere Cælii, unde Appuli Daunum, Appuli Boi, in quibus Arpe, Cannusum, Barium, sub his Appenninus ex transverso dividit in duos fines Italia, quos inter Tarentinus sinus iacet circumque ipsum undique est magna Græcia. Ad Orientem vero magna Græciæ pars est Oenotria Archadum, & calabri prius Ausones, ad quos Græci verboritas fert venisse primam Græcorum classem annis ferme quadringentis ante ruinam Troia, cum Oenotrum ducem Archadum post Troiam conditam adnavigasse in Calabriam tradat Antiochus Syracusanus, & circa oram maritimam posuisse colonias, & ut parcius mentiantur Græci, ab eo quondam dictam Italiam Oenotriam scribunt, cum ab initio Italia a vetustissimo Rege Sabinorum & Etruscorum, penes quem erat imperium, id nomen sortita fuerit. Hactenus Cato: nunc Strabonem audiremus si Polybius, cuius & ipse Strabo passim meminit, de hac eadem re ita prius non scripsisset: Cum (inquit Polybius) inde a freto & civitate Rheginorum Tarentum usque stadia sint plusquam duomillia, ipsum tamen Italiae latus prorsus portu destituitur, demptis illis, qui sunt Tarenti. Avertitur autem latus illud, ad mare Siculum, & vergit ad loca Helladis. Barbaras gentes habet populosissimas, & illustrissimas Græcorum civitates. Etenim Brutii & Lucani, & nonnulla Samnitarum partes: adhuc & Calabri, & plures alii eam Italiae regionem incolunt, sicut & ex Græcis civitatibus Rhegium, Caulonia, Locri, & Croton. Præterea Metapontii, & Thurii eam maritimam partem occupant. Itaque & Siculi & qui ex Hellade veniunt, quando ad aliquem ex dictis locum navigant, necessitate ad portus Tarentinos feruntur, & in ea civitate mutua commercia, & æconomias cum omnibus lateris illius incolis faciunt, & facere coguntur. Poterit autem quisquam conicere loci illius commoditatem ex ubertate, ac felicitate provenire, quam habent Crotoniata. Illi siquidem cum æstivales stationes & prorsus exiguum quendam habeant proventum, nihilotamen minus magnam sibi felicitatem vendicare videntur, haud aliunde quam ex locorum*

C c

rum

rum fertilitate; quæ ne conferri quidem possit ad Tarentinorum portus & loca. Est autem & commoditas eius loci etiam ad portus Adriaticos, nunc quidem magna, sed maior fuit antè hæc tempora. Etenim quotquot ex superiore Apulia ad Sipuntas usque è regione navigabant, & ad Italiam ferebantur, Tarentum divortebant, illaque civitate ad faciendum contractus, & permutationes, quasi quoddam Emporio utebantur. Tum enim Brentesinorum civitas condita nondum erat. Strabo sequitur, cuius verba hæc sunt: Post Scyllacium Crotoniatarum fines sunt & Iapygium terna promontoria. Deinde Lacinium Iunonis templum, superiori ætate locupletissimum, donisque frequentissimis plenum: intervalla siquidem non iudicatu neque dictu facilia. Veruntamen à freto usque Lacinium promontorium intervallum esse stadiorum duum milium & trecentorum Polybius refert. Hinc item spaciatur ad Iapygiæ ultima stadia DCC. quod Tarentini sinus os esse ferunt: sinus autem ipse navigationis circuitum ita ratione comprehensum habet, ad milliaria ducenta, ac quadraginta: ut autem regionis descriptor Artemidorus ait CCCLXXX. expedito viatori. Tot autem stadiis latitudo ipsius ostii sinus omissa est. Ad hybernos verò ortus eius aspectus vergit, ipsius autem initium est Lacinium. Statim enim ubi flexeris, ibi urbes Græcæ fuerant, quæ nunc nulla sunt excepto Tarento. Ptolemæus in situ Italiæ hæc locatum maritima tum mediterranea, ita situat: Magna Græciæ juxta Adriaticum pelagus Zephyrium promontorium, Locri civitas, Lacanii fluvii ostia. In sinu juxta Scyllacium intima sinus, Lacinium promontorium in Tarentino sinu, Croto civitas, Thurium, Metapontum, Tarentum: Salentinorum, Iapygium promontorium, quod & Salentinum dicitur. Calabria juxta Ionium pelagus: Hydra, Luspia, Brundisium, quæ verò mediterranea sunt magna Græciæ Petilia, Aistrum: Salentinorum Rhudia, Neritum, Aletium, Baubona, Uxentum. Calabria, Vretum, Sturni. Pomponius Mela: Frons (inquit) Italiæ in duo quidem cornua scinditur. Caterum mare quod inter utraque iacet, tenuibus promontoriis semel iterumque distinguens, non uno margine circuit, nec diffusum patensq; sed per sinus recipit; primus Tarentinus dicitur inter promontoria Salen & Lacinium, in eoque sunt Tarentus, Metapontum, Heraclea, Croto, Thurium. Plinius: Connecitur (inquit) secundæ regio amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos CCL.M. sinu, qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum in recessu hoc intimo sito, contributa eò colonia maritima qua ibi fuerat. Abest CXXXVI. M. pass. à Lacinio promontorio, adversam ei Calabriam in peninsulam emittens, Græci a Duce Messapiam appellaverunt, & ante Peucetiam à Peucetio Oenotri fratre in Salen. agro inter Promontoria C.M. pass. intersunt. latitudo peninsula à Taræto Brundisii terreno itinere XXXV. M. pass. patet, multoq; brevius à portu Satina. Oppida per continentem à Tarento Varia, cui cognomen Apula, Messapia, Aletium, in Ora vero Senum Gallipolis, quæ nunc est Anxa, LXV. M. pass. à Tarento. Inde xxxii. M. promontorium, quod

Acran Iapygiæ vocant, quo longissime in maria excurrit Italia. Ab eo Baska oppidum, & Hydruntum decem, ac novem M. pass. ad discrimen Ionii & Adriatici maris, qua in Graciam brevissimus transitus. Julius Solinus idem dicere videtur aliis tamen verbis: Inde procedens (de Italia enim loquitur) paulatim se Apennini montis dorso attollit, extensa inter Thuscum & Adriaticum, idest inter superum mare & inferum, similis querno folio, scilicet proceritate amplior quam latitudine. Vbi longius processit, in cornua duo scinditur, quorum alterum Ionium spectat aquor, alterum Siculum: inter quas prominentias non uno margine accessum insinuati freti recipit, sed linguis proiectis sapius à procurentibus distinctum promontoriis pelagus admittit. Ibi, ut obvia passim notemus, arces Tarentina, Scyllacæa regio, cum Scyllaceo oppido, & Cratide flumine, Scyllæa matre, ut vetustas fabulata est. Procopius reddit (inquit) Tarentinum litus Hemicycli formam, in sinum longissimum inductum mare ad centum viginti quinque mill. pass. recipit. In Ore autem sinus duas habet utrinque civitates clarissimas, Crotonem, quæ occidentem intuetur plagam, & Tarentum, quæ orientem, inter utramque Thurium habitatur. At in libro de antiquo jure Romanorum, expulso hinc ad opportuniorum locum Galatheo, Sigonius ex prædictis omnibus hæc colligit: Lucaniam (inquit) regio attingit ea, quam Græci insederunt: & in tres partes divisa est, Brutios, Messapios, & Salentinos. Brutii Græcis expulsis occuparunt eam partem, quæ quondam Oenotria nomen tulit, à Lao flumine usque ad Metapontum oppidum, sicuti Strabo ex Antiochi sententia tradit. Nam ab antiquis Oenotros, & Italos solos vocatos ait, qui Isthmum habitarent: Isthmum autem esse, quicquid agrorum inter duos sinus includeretur, à Tyrrheno mari Hipponiatem, sive Napitium, à Siculo Scyllaticum. Deinceps occurrit regio, quæ ab Isthmo est inclusa à Tarento ad Brundisium, quam Messapiam, & Iapygiam, & Calabriam, & Salentinam variis nominibus signarunt, quanquam alii in duas eam partes distribuerunt, teste, Strabone, unam, in qua Tarentum, quam Calabriam, & Messapiam, alteram in qua Brundisium, quam Salentinos sive ultimam Iapygiam appellarunt. Antonius Galatheus medicus (hic enim locus eius visus est opportunior) scripsit de totius Iapygiæ situ librum unum: Gabriel Barrius Franciscanus scripsit, v. libros de tota regione illa quam vulgato nomine Calabriam appellamus: sunt & hi in hac parte consulendi, ut qui non modo prædicta legerint, sed & omnia noverint natura ipsa, cum ille Salentinus, hic Calaber fuisset. Atque ut ab occiduo incipiam cornu, ad hæc verba scribit Franciscanus: Calabria incipit è mari infero, quod Græci Tyrrhenum vocant à Talao flumine: à supero verò quod iidem Ionium nuncupant à Syriamui, & protenditur ad Euripum usque Rhegiumque, atque Apennini montis iugo in longitudinem secta duo cornua emittit, Leucopetram dextra, Lacinium sinistra, quæ tum montuosa est, tum campestris Latii instar, aquarum sca-

scaturiginibus irrigata. Ipsius vero regionis ambitus ad DCCXX. M. pass. colligit: à Talao enim amne ad Laum fluvium milliaria sunt 12. à Lio autem Strabo refert ad Euripum, qui à Canide promontorio incipit, millia pass. sunt CLXIX. communi vero existimatione CLXI. Euripi autem tractus, qui, ut dixi, à Canide promontorio ad fretum usque Herculeumque promontorium porrigitur LX. mill. pass. est, à freto, quod ab Herculeo promontorio initium habet, idem Strabo Polybii auctoritate ad Lacinium promontorium ubi lunonis est templum cclxxxiii. intervallum esse tradit. à Lacinio ad Syrim amnem M. sunt cxxxiii. à Syris fluminis ostiis ad Talai amnis ostia intervallum est. M. pass. lxxvi. Hæc refert Barrius: de altero & Orientali cornu loquentem modo Galatheum audiamus: *Vt Calabria à Scyllaceo ad Hipponiatem sinum, sic & hæc à Brundisio ad Tarentum & Isthmo, sed longiore clauditur. Sunt n. à Brundisio Tarentum Mill. pass. xl. à Tarento Gallipolim mill. pass. l. inde Iapygium promontorium, quod alii Salentinum vocant, Salentum alii, Græci autem acram Iapygiam, mill. pass. xx. Inde Hydruntem, quæ teste Leonardo Arctino ultimum est Calabria mill. pass. xxx. Hinc Brundisium L. totius regionis ambitus cxc. mill. pass. Vt illa Leucopetra, cui navigantes nostri temporis à discrimine ventorum Capo di spartivento, nomen indiderunt, ita hæc Iapygio promontorio terminatur quib. apicib. maxime in mare excurrit Italia. Utrumque extremum finis est Apeninini. Nam ut Italia sic & Apeninus bifurcatur, & ut Italia Alpibus, sic Iapygia montibus circum septa est, non nimis altis, sed lapidosis & nemorosis. Hæc Galatheus, qui paulo ante, & historiarum suarum initio hæc quæ tot secuti scriptores appellavimus cornua, peninsulas vocat, vertices, & conos arboris bifidæ, inter quæ situm est, quo de agimus, Tarentum: niti mavis in pedis concavo repositum loco dicere: quandò Calabria anteriorem, quæ articulos habet, Iapygia posteriorem pedis partem referat, quæ calx, sive calcaneus nuncupatur, sicut totius Italiæ figura formur, crus, & tibiam referre videtur. Totus autem quantus est, integerque pes ipse ob ingentem & urbium & virorum nobilitatem, & Cæli clementiam, & soli ubertatem Græcis omnib. consentientib. nomen sibi magnæ Græciæ vindicavit. Qua ratione dixeris indubitato in magna Græcia situm esse Tarentum, quæ eadem urbs finis est Calabriae, quæ nunc dicitur, & principium Iapygiæ, atque ita respondisse memini Jano Pelulio Crotoniatæ viro illi eruditissimo, & latinarum Musarum alumno, cum id à me quæreret.*

De Agro Tarentino.

C A P. V.

A Sinu Tarentino ad agrum transitus est, ob libri integritatem, ne aliquid intactum remaneat, quod ad tam præclaram urbem demonstrandam videri posset pertinere. Ager igitur Tarentinus, quem Thessali-

acis Tempe non immerito comparaveris, inter Burrhacum & Potamiscum amnes formam Hemicycli, quam reddere videtur, excedit: eius enim infra centrum pars extenditur versus urbem, quæ mari undique circumalluitur, at superior circumferentia ipsos attingit Apeninos, quos diximus extensos ad utraque sinus cornua. Amnes ipsi duobus clarescunt oppidis apud nostrates, Borrhacus Marrhuvio, quod a mari, cui imminet, qui non fatentur dictum, ad gentem referendum contendunt Marrhuviam, cuius in septimo Æneidos poeta meminit: *Quin & Marrhuvia venit de gente sacerdos, Marrhubia aliis: vel ad herbam illam commendatissimam ob serpentum in terneccionem, Marrhubium Plinio, & vulgo appellatur, Potamiscus, quem ἀνὸ τῆς ποταμῆς per vocis diminutionem dictum cenlebat Adrianus Aquavivus Cupressani Comes, & literarum Græcarum studiosissimus, Massafra, quæ cum fuerit ab iis quæsitum quid sibi vellet suo nomine, ab Atrorum massa, hoc est multitudine, dictam judicatum est, cuius quidem rei nullum extat monumentum. Borrhacus igitur ab urbe distare creditur Austrum versus millib. pass. quatuor ferè & viginti, cuius fluvii ostium apparet juxta Virginis ædiculam, & mare ingrediens quingentos perficit passus. Orbita inde sequitur, quæ ducit ad Sacellum, ubi divus Nicolaus ab antiquis accolis colebatur, serpitemque Marrhuvium usque, quod oppidum non sane creditur antiquum, Rhodianis militib. subditum, nullius, vel Tarentinæ ob vicinitatem diæceleos, multis affluens opib., croco præcipuè, vino, oleo, atque ante omnia agro pascuo neque exiguo, sed qui multis ad pastum gregib. armentisque locatur conductorib., quo circa miror Galatheum in sua Iapygia hæc prætermisisse. Inde exeuntib. fonticuli quidam ad dexteram fluentes, & dulcissimis aquis scaturientes occurrunt. Venitur inde ad oppidum Santoriorum, cui Turricellæ nomen est vulgare, non longè ab ædícula divi Marci per sylvestre olivetum, & magnum quendam parietem saxi, molibusque extructum infans & eximilis, quam diverticulo inistrorsum ad collem scanfio est declivum; moxque ad montem Magalastum frequentib. à natura consitum oleastris. Palanum ibi erat oppidum, nomen solum, & pauca supersunt vestigia: erat & Allianum alterum iam diu dirutum; est & Græcorum tertium quæ S. Marfanus dicitur, circa parietem omnia. Prospicitur inde Conca mons, & pervetustum divæ Candiæ Sacellum monti excavatum, signaturque ibidem cum antro ingentis magnitudinis specula: & non longe post apparet divus Cataldus, montesque tres, Lauritelus, Calvus, Scotanus, iuxta quos geminæ sese erigunt speculæ, quarum altera Luporum, Tarentina altera dicitur, proximiorque est sylva quercubus frequens, & tredecim parvulæ speculæ quaternis mill. pass. distantes eodem semper apparente pariete. Tarentina specula ducit ad Cælium oppidum antiquissimum, cuius meminit Plinius inter Balesium, & Brundisium. Via*

C c 2

est

est per quasdam quercus, fagosque, & extenditur ad Sarni torrentis valles & foveas, & ad montem divi Martini, supraque in Apennino ipso prospicitur Martina populo frequens, dives opum, ducatus titulo insignita, fructibus abundans, Cerasis præcipue, prunis, & Pyris, ut cum Propertio dixeris:

*Hic dulces Cerasos, hic autumnalia pruna
Cernis, & æstivo mora rubere diu.*

Hic, quod admirationem forte afferet magnam, non desiderantur Aproniana Cerasa, quæ maxime rubent, non Aëtia, quæ sunt nigerrima, & sanguinem imitantis succi, non Cæciliana quæ sunt rotunda: ut appareat non Urbem Romam, sed ad agrum Tarentinum migrasse Lucullum a Cerasunte Ponti civitate cum suis Cerasis. Et Martina (ut unde exiit revertatur oratio) descenditur ad paludem, quam Comitem vocant, inde ad speculam, ubi olim fertur fuisse Vigiliarum locum, & inde ad montem divi Helix, tandem ad Potamiscum alterum fluvium, qui occidentem respicit, & quo transitus est per saxa & cuniculorum scopulos, per puteum, qui ab aquæ falsedine falsus adhuc, & per Massafra oppidum; in huius autem Hemicycli ambitu, cum recta quasi axis positura, milliaria sunt ad septentrionalem quam Pontis vocant urbis portam, ab Orientali, quæ fossæ imminet sex supra centum. Adhæc vero quæ de extremo Tarentini agri margine scripta sunt, convenit, ut addantur, quæ præter urbem ipsam intra aream passim occurrunt. Atque ut a fluvii iterum sumatur narrationis exordium, Galesus fluviorum, qui in hac ora sunt, brevissimus videtur, qui & aliquando Eurotas dictus est, accepto nomine ab eo fluvio qui Lacedæmona præterfluit, Galum appellare videtur Polybius. Cernitur & Tarras, qui ab Heroe, ut alias dictum est, cum urbe ipsa nomen est affecutus, nec longe fluens, & a loco, quod Cannetum vocant accolæ a Cannarum copia: Arundinetum ab Arundinibus voce diceretur elegantiore: de utroque in historia sua in multis verbis agitur. Sunt & multa Græcorum, Latinorumque oppidula, quæ Casalia vocant ab humilium aggregatione casarum: atque ut a Latinis commemorandis incipiam præter Martinam & Gryptalias, Pusanum videtur, Leporanum, & Monaccium, hoc audio, a Monachis dictum, quorum olim fuerat Cænobium, Pusanum a pulsu habitantium insigni, Leporanum, vel a lepore, qui & insigne est civium, vel quasi leporarium corrupta voce, quia olim inclusa habebat animalia in agro vicino Saturiæ pascencia. Hæc tria terrarum nomine, cum mœnibus cincta sint, & suam quoque habeant arcem, vocantur: quæ vero sequuntur, casalia, quia sunt aperta, lateque patent omnibus pervia: Fragagnianum, Lecianum, Turricella, Monsmesula, Monsblasius, Civitella, & Carosinus, quod Deiparæ Virginis. Tarrarum miraculis tota ferè Italia celebratur. Græcorum quæ extant, sive Albanesium casalia hæc sunt: Sanctus Georgius, Sanctus

Marfanus, Sanctus Crisperius, Sanctus Martinus, Faggianus, Roccaforciata, & Bellum videre. Erant & multa alia, quorum eversione condita Gryptalias, & Martinam oppida, hoc a principe quodam Tarentino, illud ab Archiepiscopo suo in loco narratur. Sunt & alii fluvii, ut Bradanus, Latus, Lemna, Raschia, Fluvicellus, qui mare exterum, & intimum ingrediuntur, sed horum nomina quia apud Scriptores non leguntur, propterea satis duxi ita paucis describere. Extendebatur olim Tarentinus ager per totam Iapygiam, & Calabriam: nam & Cicero Leucopetram appellat Tarentinorum: & qui de balneis scribunt a Leuca tradunt agri Tarentini oppido per totum tractum Tarentinum fuisse olim calidas scatebras, quæ balnea calefaciunt. Galesus ἀπὸ τοῦ γαλακτος dicitur, sicut Galatea, hoc est a lacte, quod album esse constat: unde Martialis ad Cordubam scribit:

Albi quæ superas oves Gaiesi.

Quod si ita est, versus Virgilii in Georgicis: *Namq; sub Oebalia memini me turribus altis
Qua niger humectat flaventia culta Galesus
Corycium vidisse senem,*

Emendandi sunt in epitheto, & loco; niger, reponatur, piger, sicut reponendum censuit, quidem non imperitus Grammaticus, quoniam fluvius ille etiam non longius profuit, & si aliquibus meandris tortuosus nullo aquarum strepitu, ut qui de montis cacumine non cadat, sed instar lacus prope litus exoriatur. Ipse vel posito (quod aiunt) pignore contenderem legendum, niger, quemadmodum in omnibus cum veteribus tum manuscriptis codicibus legitur. Et Virgilius notationis haud ignarus, quasi subridens nigrum appellavit Galesum, quem fortasse ex vocis symbolo lympidissimum amnem antea opinatus fuerat; quod etiam respexisse poetam Epigrammatarium non erit absolum credere, quia & aqua & totus ille locus ferrugineus apparet. Quid quod nigrum mare etiam vulgus dicat, & pueri natantes usque ad nigrum posse progredi gloriantur, & Aquilam multi ab aquæ colore, quod fusca sit, dicunt velint? Callimachus in hymnis μελαμυρῖδα αἰαντον, & Homerus Neptunum μέλαδος, dixere; poteris etiam & nigrum Galesum idest, profundum interpretari atque atrum, ut vulgus etiam Abyssum vocat, sicut πύρρη μελάυιδος ab Homero βαδεία dicitur. Quid is autem nigrum Galesum dixit, ut nemus nigrum, lucum opacum, & umbrosum diximus? & ut Propertius (quem locum alibi citavimus) Galesum ipsum umbrosum?

Tu canis umbrosi subter vineta Galefi &c.

Taram alterum fluvium a Tara heroe, qui & urbi nomen dederat, hac ratione appellatum tradunt, quod is dum Neptuno & Iovi rem sacram faceret, ubi ab illis urbi suæ felicitatem exoptaret in aquam inter victimas conversus, nunquam alias visus sit. Fabulosa

iosa quidem res, neque immerito cum & antiqua sit, & Græcorum mendaciis subiecta. Meminit huius fluvii Appianus Alexandrinus ad hæc verba: *Octavia Caesaris Augusti soror, Antonique uxor, cum iam a fratre impetrasset, ut cum marito in colloquium veniret, inter Metapontum & Tarentum convenire ambo: quo loco fluvius eiusdem nominis medius interfuit. Congredientibus ad fluvium illis fortuna quadam Antonius ex ripa ad occurrentes naves properans scapham solus insiluit, & ad Casarem quasi amicum se credens pertransibat: quem cum intueretur Caesar, imitatus est, sic fluvii in medio ambo convenere, alterius in ripam uterque descendere velle contendentes. Vicit tandem Caesar, & veluti ad Octaviam Tarentum profecturus in Antonii ripa penes eum simul constitit. Tarenti quoque ad eius diversorium nullo munitus custodo pertransiit, & noctu iuxta illum armatis nullis circumseptus conquevit, similia & ab Antonio postridie gesta sunt. Est in eodem agro Tarentino tribus fere vel paulo minus a Gryptallis Episcopali oppido stadiis distans, iuxta cœnobium fratrum Cappuccinorum, qui vitæ asperitate, & pietate sunt conspicui, quædam Vallis, *Foronesum* vulgo dicta, aprica quidem illa, sed Saxis circumdata tophaceis & montanis, pluribus a natura arboribus confita, ex quibus nonnullæ ad mansuetiorem cultum sunt insitione redactæ, præter oleas, quæ plurimæ, & grandiusculæ ab avis, atavisque possidebantur, locus ab ortu ad occasum meridiemque serpens extenditur in intima parte canalibus vi imbrum ex collibus descendentiis excavatis. Ibi rustici multi antehac antra sibi ad domicilia nocturna exciderant, ne semper ad oppidum a labore diurno cogerentur redire. Viri etiam religiosi quamplurimi ad ea se conferre meditationis ergo consueverunt; aliquos ipsi ætate nostra cognovimus, sed eorum nomina silentio obvolvimus, ut qui certo scimus, si viverent, nullam de se memoriam, quæ sua erat humilitas, fieri paterentur. Erat olim vallis multis partibus pervia, nunc clausa muro, cuius ambitus mille fere excedit passus, itaut difficilior sit aditu, nisi per ianuas ferreis seris occlusas, pessulisque nulli ingredi licet. Lælius Brancatius Tarentinorum Archiepiscopus, & Gryptaliarum dominus sepiendam occludendamque ære suo diligenter curavit, stratis in ea viis, cum antea vel volutari, vel turbinari, vel saltibus de saxo ad saxum transilire opus esset. Undique præruptæ erant rupes, occulti & præcipientes calles, spineta simul & fruteta cum densa tum aspera ingressum, alicunde occludebant, inaccessibleque reddebant. Laudabunt profecto, atque in cœlum extollent omnes opus hoc immensum, ubi tanti viri sanctissimam cognoverint mentem. Ea quia cito manifeste clarescet, iam enim opus ad Colophonem (ut dicitur) pervenit, necesse mihi esse non dixi pluribus modo explicare. Unum scio, illudque adeo certum, quam quod certissimum, sacras ades (unde sacra vallis fortita est nomen) inde, quæ iam eriguntur, non absurdas, pauperum hospitium peregrinantium*

præcipue fore commodissimum, neque absque censu annuo perutili, præter divinisissima secreta: quæ post perspectam Archiepiscopi sententiam cum omnium hilaritate innotescunt. Et tandem ut a sinu, agroque Tarentino videamur aliquando exire, non erit ab re differere, an hæc regio Sicilia dici possit, sicut diu ab aliis quæsitum animadverti, & præcipue adversus Thomam Fazelium, quæ in sua historia de Sicilia id omnino pernegat. Ælianus in libro de militaribus ordinibus Tarentum his verbis appellat Siciliæ urbem: *Tarentum autem olim Sicilia urbs habuit milites iaculatores, qui equis vecti iaculis brevibus eminus certabant, mox manum cum hoste conferebant.* Scholiastes Theocriti in Amaryllide Crotonem appellat Siciliæ urbem. Eius verba apposi in tertii Idillii hypotesi: *Τὰ ὑπὲρ ἄρματα εἰς ἀνέπι Ἰταλίας περὶ κρωτὸν τῆς σικελίας, ἥθεν δὲ τῆς ἀμαρυλλίδας ὑποτίθεται.* Diodor. Siculus in biblioteca Tarentum dixit Syracusano excepto, omnium quæ in Sicilia sunt, pulcherrimum. Si tamen germanam quis negaverit lectionem, ipse castigationem inveniat, & concedam. Pandulfus Collenucius in Neapolitana historia tradit, hoc regnum a Scriptoribus aliquando appellari Neapolis Regnum, aliquando Apuliæ, & aliquando Siciliæ citra Pharus. Svidas in historicis in verbo Philoxenus, ostendens, quid sit proverbium *φιλοξένου γράμματος* dicit: *Philoxenus Cytherius cum Latomias Syracusanas effugisset, in quas coniecтус fuerat, quod Dionisii Tyranni tragedias non approbaret, commoratus est Tarenti Sicilia urbe.* Et glossa interlinearis in actibus Apostolicis Rhegium Siciliæ urbem appellat. Sed tamen contendit Thomas Fazellius libro de rebus Siculis primo, tam multorum testimonio innixus veterum auctorum, solam insulam, quæ a continente Italia seiungitur, Siciliam appellari, abusuque a Romanis Pontificibus exorto ita appellatum fuisse regnum Neapolitanum. Quin idem auctor est magna vi Alphonsum Regem cum Neapolim esset adeptus, & utrique regno dominari cœpisset, absurdo, & novitio titulo utriusque Siciliæ Regem vocari se voluisse. Ego vero dixerim, ob id duas Sicilias appellari incœptum, quia ex terræmotu avulsa fuit insula ab Italiæ continente, sicut Cyprus a Syria, Eubœa a Beotia, qua de re poeta ita cecinit Mantuanus:

Hæc loca vi quondam & vasta convulsa ruina (Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas) Diffiluisse ferunt, quum protinus utraque tellus Una foret.

Qua ratione fortasse a Siculis ex Italia fugientibus, sed quasi Sicilita, hoc est exæta, & Græci Rhegio promontorio, cum eiusdem nominis urbe antiquissima, unde divisum primo apparuit, nomen dedere, quasi avulso & abrupto, sicut verbi Græci, quod est *ῥήγνυμι*, etymologia demonstrat.

De forma, ambitu, & munitione Urbis: adhuc de Insulis occasum versus sitis.

C A P. VI.

Antiqua urbis post Phalanthi adventum non nativa modo, quam Taras inchoarat forma, vix scitur, vixque conici lignis aliquibus potest, cum & loca aliquando mutarit, nec semel everfa sit. Quantum vero ex ipsa veteris urbis ruina divinare liceat, huiusmodi illius figuram, ac positionem fuisse dixerim, ut scilicet Pyramidem exprimeret, cuius utrumque latus, eo quod interno, externoque mari allueret, sinuosum erat: basis ubi maxime urbs in ipsa latera porrigebatur, hybernium orientem respiciebat: extremæ pyramidis conus ad occidentem æstivum pertinere videbatur, qua parte Arx tandiu & inaniter ab Annibale obfessa erat, ubi hodie sita est civitas ipsa, quamvis inferiores in interno mari pariter aliquot complexa. Verum quoquo te verteris ingentes deletæ, atque incensæ urbis ruinæ, sed admiranda non curarunt vestigia publicorum præcipue ædificiorum. Nova urbs circumflua sive (ut Græci loquuntur) amphitalassa, oblonge insulæ, aut longæ navis habet speciem. A Puppi manufacta est fossa, longis navibus permeabilis, quæ utrumque mare admittit a Continente Marcus Antonius Philomarinus nobilis Neapolitanus de sedili, plateaque, quam dicunt Capuanam, iussu Ferdinandi & Alphonfi iunioris, cui Straboni agnomen fuit, mira arte, & ingenio abscondi curavit, quum Turcæ Hydrunte capta inter alias Salentinorum urbes Tarento, propter summam eius portus opportunitatem imminerent. Eandem fossam nostris temporibus latiore fieri Philippus Austriacus Caroli Cæsaris filius, Rex nostro sæculo invictissimus & fidei Christianæ defensor acerrimus mandavit, & operi præfuit Ribera provinciis tunc præfectus, & hodie Regius Cancellarius, & magni Camerarii Locumtenens. Prora, ubi ætus maris concitatissimus est, fluctibus & refluentibus undis instar rapidissimi torrentis duplicis quidem, vel prope dixeris Euripi, propter undarum Lunæ (ut aiunt) motum senis quibusque horis conversionem, duobus a piscatoribus notatam nominibus Serra, & Chioma pontibus cum ligneis tum lapideis octoginta fere tass. & amplius continenti adiungitur, quo in loco frumentarias posse strui molas non semel disceptatum est, habetque inde difficiliorem oppugnationem. Ambitus aliquando fuit pass. sex mill. hodie non videtur excedere scacium duodecim stadiorum. Internum & conclusum mare, ubi latissimum est, vix duo perficit millaria, in circuitu duodecim millia pass. & paulo plus completitur: at Straboni minor est centum videlicet vix stadiorum. Eius fauces longo (ut diximus) includuntur ponte, semperque vel sævis incidentibus tempestatibus tranquillam & tutam navibus stationem, copiosissimamque præbet piscationem, suffocantur aliquando ipse fauces, ut

vidimus IOANNIS AUSTRII iussu multo labore exhaustas ad longas ante victoriam in Echinadibus de Turcis habitam, naves admittendas. Felicissimi illius anni primi & septuagesimi supra millesimum, & quingentesimum cur æterna non erit memoria, quo Ioannes Austrius tam præsentium quam sequentium temporum decus CAROLI Cæsaris semper Augusti filius fratre a PHILIPPO Hispaniarum Rege Christianissimo, & SENATU VENETO maxime illustri, magnifico, ac prædivitate, ac primum omnium a PIO huius nominis quinto felicissimæ recordationis, Pontifice Maximo, Christianæ classi fœderis Sanctissimi præpositus, Nonis Octobris in insulis Echinadibus, quæ ad Epirum sitæ sunt, trium horarum spacio novam de Turcis, & inauditam adeptus est victoriam, trecentis devictis triremibus, quorum aliquot summersæ, nonnullæ exuitæ, plures captæ, & paucæ ductu Oechalii Calabri Archipiratæ, qui è Christiana religione ad Machometicam barbariem multo ante defecerat, in fugam conversæ? Muris, & turribus urbs est undequaque lapideis munita, ab Austro præcipue & Septentrione omniumque iudicio olim ferebatur inexpugnabilis. Nam & Turcæ a Bizantio ad Neapolim, Galli a Parisiis ad Hydruntem, Urbem Tarento munitiorem se vidisse negabant, quæ terrarum omnium bella & ferre & inferre posset. At hodie tormentis igneis, quas bombardas & basiliscos vocant, ita facile expugnationi obnoxia, ut Marcus Antonius Columna Romanæ totiusq; Italæ gentis gloria ut miserrimam desceverit. Includitur ab Austro & occidente duobus tenuissimis promontoriis, ubi, ut in tota hac ora ab Hydrunte usque Neapolim ad explorandum Piratarum adventum turre erectæ sunt, quæ à scriptoribus Phari appellantur in sinistro promontorio fuit olim Græcum Cænobium de societate magni Basilii sub titulo SS. Viti & Modesti atque Crescentia quorum reliquiæ in æde Ludovico Rege illis dicata religiosissime servantur, prope dexterum cui ab hirundinis avis forma Rondinello nomen est, horti sunt cultissimi piratarum præda, & aquatione notabiles. Inter hæc duæ magnitudine dispares jacent insulæ, quæ nullius apud auctores sunt nominis. In Servianis tamen scholis Elestrides, sive Febræ videntur appellari, alias aureæ dictæ sunt insulæ, vel a piscatura non minus mirabili, quam in sinu Brutiorum Hipponiato, & præcipue Coraliorum: vel quia sedes erant Archipiratarum, ut totos ibi sex menses viderimus aliquando Oechalium, Curtugolum, Dragutem, lucri causa & quotidianæ prædæ hyemare. Ioannes Franciscus Rubeus eques Troianus in historia Neapolitana, quam morte occupatus non edidit, arbitrabatur alteram ex Tarentinis insulis Ogygiam fuisse Calypsus: id autem verum ne sit, qui viderit Plinium, iudicabit. Ultraque hodie a sanctis suum quæque sortita est nomen, maior a diva Pelagia, minor ab Apostolo Andrea. Est & tertia in ipsis faucibus portus divo Nicolao dicata iuxta quam prospicitur scopulus

pulus, qui a nautis in hydrographia Turundæ scopulus appellatur, non absque diligenti observatione provifus. Temenetida porta apud Tarentinos tam perspicua olim ferebatur denominatione, quam Troianorum Scæa, Alexandrinorum Canopica, Atheniensium Pyraica, Corinthiorum Teneatica, & hodie Neapolitanorum Capuana cum Regali. Duas modo portas habent, alteram ad Orientem, ad Septentrionem alteram: prima ducit ad Messapiam & totam Iapygiam, secunda ad reliquam Italiam: prope illam Arx est non multum perspicua, prope hanc turris præalta vulgari appellatione *Citatella*, quæ pontem cum portu defendere videtur. Maiore, & aperto mari rupes sunt altissimæ & inaccessible, ut adigi ad mœnia nullo pacto naves queant; imminetque urbs ipsa, ut nonnisi altioribus scalis, multorumque graduum conscendere quis valeat. Incluso & mediterraneo arenosum est littus, & urbi, quæ inferior inde est, æquale olim non erat munitum, ut hodie piscatores eo subducunt lintres & cymbas ubi piscari cessaverint. Illud non videtur prætermittendum, mœnia scilicet Tarentinorum non infero & Tyrrheno, sed supero atque Adriatico mari allui; hæc enim est, scilicet L. Flori sententia, hæc eadem colligitur apud Felinum iuriconsultum, qui in historia Regni Neapolitani, quam scripsit iussu Alexandri quinti summi Pontificis, dicit, hoc regnum a supero mari ab Imperatoribus Græcis gubernatum, sicut ab infero a nostris: & in Tarentinorum privilegiis, quæ multa sunt, extantque ab anno domini millesimo trecentesimo & trigésimo, Constantinopolitanorum Cæsarum, atque Imperatorum est mentio, Catherinæ videlicet, Roberti, eius filii Philippi, atque aliorum, sicut in octavo, qui ultimus est, libro scribemus. Sed continere me non possum quin Elysi Calentii Epistolam ad Florum de Tarento subscribam, deque eius forma. Fuit Calentius vir Neapoli insignis, cum Aragonii regnarent, quando Pontanus, Altilius, Gravina, & Aëtius immortalis ingenio præditi vates divina carmina faciebant. Adamavit eum Pontanus, & contubernalem a puero habuit: suspexit Altilius: Aëtius vero Syncerus meritis laudibus exornavit, hic ita scribit: *Tarentum urbs altera parte mari: altera lacu abluitur, in quem Galefus fluviorum brevissimus fuit. Verum & is mari vicissim congregiens immiscetur, ideoque ab accolis præ amatore simili Mare appellatur, cuius ambitus passuum millibus duodecim constat. Quod si fretum consitebimur esse, tendit initio ad Orientem, mox ad meridiem declinat, relinqueturque inter duo maria telluris paululum, bovina lingua ad imaginem, qua civium domicilia posita sunt. Urbem ipsam inter geminas aquas longæ navis in effigiem editam, urbium penè omnium amantissimam puto, & iucundissimam, nisi quantum copiarum civibus egestati est pro desidia & inertia. Hic vini, salis, olei, pomorum abundè, piscium plus quam sat est. Croci, amygdalarum quoque satis: puellarum ad fastidium. Quietis locus amplissimus, ac longe remotus ab his, quas duxi esse molestas, rebus. Id volui scire te ut qui*

oculis egregiam urbem non videris, animo videas. Vale. Scribunt Plato, Aristoteles, & Hippocrates, primus in sexto de legibus Dialogo, alter in septimo de Repub., tertius in libello de aere, aquis, & locis, quomodo erigendæ sint urbes, & quæ in illis observanda sunt, priusquam congregentur cives: sed antiquiores urbis nostræ conditores, qui præcesserunt, naturæ credo impulsu, ac iudicio multa perspexere in illa ædificanda, nempe qua ventorum plaga locus iaceret, ac solis occasum ne, vel exortum prospiceret: quæ aquarum erat commoditas: quæ terræ arandæ, ac seminandæ qualitas: locus ubi condenda erat, eminentior, ac montanus videretur, an campestris & imus: quam formam posset recipere, circularem, an multilaterem: ubi templa, ubi forum, ubi magistratuum palatia essent construenda: quibus muris, terreis an (ut poeta dixit) æneis, ferreisque esset erigenda. Erat priscis usus in editis, excelsisque locis urbes ponere, non quia alterius (ut aiunt) diluvii metu impulsæ hoc sibi expedire credebant, sed quia difficilior hostibus accessus erat futurus, sed hæc philosophorum sunt, non historicorum: nam hi quid factum sit, animadvertere debent, quid faciendum illi. Non est non animadvertendum, quod scribit Livius de agro Tarentino, illum civibus domitis publicum populi Romani fuisse: Cato Decimio Prætori fuit ab illo mandatum, ut ducenta illius agri iugera darentur Onesimo nobili Macedoni, Pythonis filio, qui Romanam se contulit cavens sibi a Rege Macedonum, quem admonuerat, ut pacem cum Romanis haberet, servaretque fœdus iustum cum illis.

De Principatu Tarentino.

C A P. VII.

IN octavo, qui ultimus est huius operis libro, multa, & fortasse superflua sunt, quæ scribimus de Tarentinorum Principibus, initium sumentes a Roberto Guiscardo Gothifredi fratre, Bohemundi, qui deinceps in bello sacro fuit, patre, usque ad Philippum Austriacum Christianissimum. Cum igitur actum sit huc usque de regione, & agro Tarentino, consentaneum videbatur pauca referre de principatu. Tarentinus igitur principatus utraque in sinu descripta cornua in sua olim habebat ditione. Blondus Foroliviensis tradit ab Aufido fluvio usque ad Zephirium promontorium, hinc a mari supero, inde a Thyrrheno. Erat animus, ut & urbes non quidem singulas, sed quæ apud Geographos percelebres sunt, cum fluvii, montibus, locis, populisque principatui subiectis adiceret. Verum quia & in Principum gestis rebus, præcipue Ioannis Antonii, & in toto ferè opere nominantur: & nullo negotio a Plinio, Strabone, Pomponio Læto, Solino, Dionysio, Volaterrano, multisque recentioribus ea colligere cuique licet, mutato in melius consilio, brevitati potius studere, quam idem sæpe

sæpe repetere vilius est. Sed illud tantum non prætereundum duxi, Marcum Varro- nem nobiles appellasse urbes, quæ in tractu Tarentino occiduo sunt, sicut & ad illius æ- mulationem Propertius nobiles dixit Misenas: utriusque verba hæc sunt. Varronis: *Ad Sybaritanam prædam, in qua sunt Tripo- des, Creterra, Anancea populo, nobilium Ta- rentinarum.* Propertii:

*Et te mirantem Thesproto subdita regno
Proxima Misenis aquora nobilibus.*

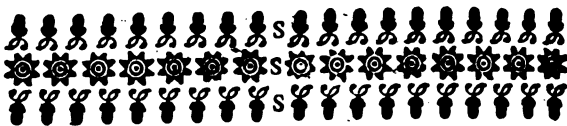
Sed de Brundisio, & propter veteres, qui eo fu- gati sunt, Tarentinos, & propter Phalanthum, nequivi penitus me abstinere, quin pauca alia hæc subiungam. Brundisium vulgo *Brin- dissi*. Existimant aliqui vocari Brundum in- sulam, Græci Brendesium, Stephanus *BREN- THESION* Vulgatum est, hoc nomine caput, cervi significari, non Græca, non Latina lingua, sed Messapia seu Peucetia, quia à ducibus suis utrumque nomen hæc ultima Italix ora assecuta est. Portus cervino capi- ti similitudinem exhibet, nam Messapii *Βεν- δειον* cervum dicunt: cornua magna ex par- te urbem cingunt, toto terrarum orbe est notissimus, unde Ennius dicit.

Brundisium pulchro præcinctum præpete (portu.

Afranius poeta comicus fabulam scripsit *Brund:* quam vocem Brundisiam extendit in Nonio Marcello Adrianus Iunius: sed Sext. Pompeius Brundisiam habet. Didy- mus auctor antiquissimus in Homeri scho- liis Brundisium sentit olim dictum Teme- sin: eius verba in primo *Odyssæ* leguntur commentario, *Τέμειν πόλιν κυρτήν, κατὰ δὲ Ἰτα- λίας ἑλίας, ἥτις Βρεθίσσιον καλεῖται*. Interior portus nunc turribus, olim & catena clau- debatur: exteriorem hinc atque hinc sco- puli, & insularum obiectus protegit; urbs quasi peninsula est, inter duo cornua: ab occidente supra dextrum cornu arcem habet miro opere & quadrato lapide, primo a Fri- derico iunior Henrici filio, Aenobarbi ne- pote constructum, deinde a Ferdinando, & Alfonso eius filio: nostris diebus a Philip- po Austrio munitam. Urbem quoque quos è mari non habebat, muris iidem cinxere. Arcem inexpugnabilem in insula, in qua erat templum divi Andreæ Alfonso rex æ- dificavit, quæ portus exterioris ostio immi- net. Sylius Italicus Brundisii finem esse Ita- liæ dicit:

Nec non Brundisium, quo desinit Itala tellus.

Huius urbis meminit Herodotus in Melpo- mone, Trogus Pompeius, Strabo, Polybi- us, Seleucus & alii.

LIBER TERTIUS.

Qui post Phalanthum Reges.

C A P. I.

QUI post Phalanthum Reges fuerint Tarentini, & duces, usque ad Philo- sophum Archytam, id prorsus igno- ratur: siquidem nulla est de illis con- tinuata series. Sed tamen plane constat a- pud Scriptores haud neglectæ auctoritatis, Tarentinum populum inter cæteras orbis terrarum gentes suum aliquando habuisse Regem. Is a libero tunc populo eligi con- sueverat, ac magis officii, quam superbæ dignitatis erat nomen & titulus. Parebat ei Calabria omnis, atque Apulia, & Taren- tum tempestate illa mater erat, & caput o- mnium civitatum, suo cuncta ubique dis- ponens arbitrio. Herodotus in tertio mûsa- rum meminit cuiusdam Aristophilidis Croto- niatæ, qui apud Tarentinos rerum potieba- tur, quando Darius Demociden Crotonia- tam medicum una cum Persis aliquot iu- venibus ad universæ Græciæ loca exploranda misit: ita enim ab ipso medico, qui visen- dæ patriæ desiderio flagrabat, per Atossam Cyri filiam, Dariique coniugem, quam schyrrum in mammella habentem curave- rat, fuit Dario persuasum. In historia, quam Clerici Tarentini habent de adventu Prin- cipis Apostolorum Tarentum, Reguli cuius- dam sit mentio, cui Eucadio nomen erat, & cuius filiam cacodæmone obsessam Mar- cus Evangelista Petri comes liberavit, quod in Ecclesia Tarentina pluribus enarratur.

De Archyta Tarentino.

C A P. II.

CONSTAT apud Diogenem Laertium plures fuisse Archytas: nos & si Tarentinum mathematicum querimus, omnes tamen commemorare haud pertæsum est; nam ut Thebano Herculi, quicquid huius nominis reliqui fecerint, poetæ tribuunt, ita & per- multa aliorum illustra, ac præclara facino- ra, qui Archytæ dicti sunt civi illi nostro, vel Historici reliquorum ignari adscribe- runt. Fuit igitur Archytas unus Mitilenæus, & is musicus, cuius haud indignum est cre- dere Athenæum meminisse, & illum vocasse *ἀρμονικόν*, qui scripsit *ὁ ἀρμονικὸς*, hoc est de condiendis obsoniis, cui cum daretur probro, quod dum caneret non exaudiretur, respondit: instrumentum pro se loqui. Al- ter sequitur, qui de agricultura scripsit, quamvis & hic Tarentinus videri possit, qualis Pierio Valerio in Hieroglyphicis vi- sus est. Docuit is inter cætera, cavendum, ne in Vinetis aliquid seminetur, Brasica præcipuè, utpote quæ vitibus egregiè sit con- traria. Nam quæ suæ naturæ siccitas est, multo

multo indiget humore, vitibusque confita
 alimentum trahit. Tercius poeta erat Epi-
 grammatarius. Quartus & his additur, cu-
 ius proferunt librum de Machina. Quintus
 noster est Tarentinus, Hæstiei filius iuxta
 Svidam, vel Mnesarchæ, vel Mnesagoræ,
 qui claruit circa sextam, & nonagesimam
 Olympiadem, Platonis æqualis, Pithagoreus
 philosophus, cum esset Persarum Rex ma-
 gnus Artaxerxes undecimus, qui in Hester
 libro Asfluerus conicitur, quod tempus si
 ad mundi totius annos reduxeris, octingen-
 tos invenies, & paulo plures supra quatuor
 mille. Si Romanum imperium perquisieris,
 invenies, eum floruisse secundo post quadrin-
 gentesimum urbis conditæ, & sexto, cum
 Platone conversatum usque ad trigésimum
 tertium, quando de voluptate differuit. Lau-
 datur in Archyta animi magnitudo, sed il-
 li præfertur mansuetudo, qui iracundiæ do-
 minabatur, sicut de Nestore Pyllo tradit Ga-
 lenus medicus: & philosophi etiam ipsi in-
 quiunt, irritabiles esse optimorum sæpe vi-
 rorum animos, & eosdem sæpe placabiles,
 cuius virtutis encomion uno in loco Cicero,
 & eum secutus Valerius, multis verbis scri-
 bunt, nam & in libro de Rep. secundo:
Sed imitor (inquit) Archytam Tarentinum,
qui cum ad villam venisset, & omnia aliter
invenisset &c. cuius quidem loci verba cum
manca sint, addam quæ in Tusculanis quæ-
stionibus de eadem re scriptum reliquit:
Qui habent ulciscendi animi, differant in tem-
pus aliud, dum defervescat ira: Defervescere
autem certe significat ardorem animi invita-
ratione excitatum, ex quo illud laudatur Ar-
chyta, qui cum villico factus esset iratior,
Quo te (inquit) modo acceperissem, nisi iratus
essem? Quam eandem animi modestiam habu-
isse etiam legimus Platonem, qui adversus ser-
vum ventri deditum irapercitur vocato loro-
ris filio Speusippo, ubi, dixit, hunc verbera-
to, nam ego nimia exagitor ira. Quanti au-
tem fecisset Archytas amicitiam, idem Ci-
cero docet in Lælio his verbis: Verum igitur
est illud, quod a Tarentiuo Archyta (ut
opinor) dici solitum nostros senes commemo-
rare audiri ab aliis senibus auditum: si quis
Cælum ascendisset, naturamque mundi, &
pulchritudinem siderum perspexisset, insua-
vum illam admirationem ei fore, quæ incun-
dissima fuisset, nisi aliquem, cui narraret,
habuisset. Verborum obscenitatem sicut Eli-
anus in varia historia docet, assidue vitavit,
ut qui modestissimus: cum vero necessitas
aliquando postularer absurdus aliquid di-
cere, non profatus est, sed id quidem ta-
cuit, inscripsit autem in pariete, monstrans
quod dicendum erat, neque ut diceret, co-
gi unquam potuit. Celebrantur, ut huius,
sicut aliorum philosophorum, ac ducum A-
pophtegmata: nam & aliquando, humanum
genus omnium animantium vaferrimum con-
siderans, dicebat, quemadmodum difficilli-
mè piscem sine spinis invenias, sic & ho-
minem qui non dolosum spinosumque quid-
dam habent admixtum. Solertis est hominis,
(inquit philosophus) similitudinem longe di-
stantibus in rebus cernere, quemadmodum di-
xit Archytas: idem arbitrum, atque aram

esse, quia utroque confugit, qui iniuriam pas-
 sus est. In philologia dicit Volaterranus Ar-
 chytam solitum differere, omnem communi-
 tatem constare ex tribus, dominante, do-
 minato, & legibus, præterea meliorem im-
 perare oportere, peiorem imperari. Cum au-
 tem Eratosthenis legisset Hermen dixit hoc
 carmine: *χρὴν πῶτ' ἐδιδάξαι τὸ δ' ἔπειτα δὲ*
ἐποῖ, Necessitas omnia edocuit: Quid e-
nim necessitas non inveniret? Ferunt qui-
dam non indiderti, Archytam consuluisse, ut
si quis manè transglutiret cor Vpupæ, vel
Hirundinis, sive Mustelæ, sive Talpæ, eo
adhuc vivente, & palpitante, conferre ei ad
memoriam, reminiscentiæ, intellectum,
ac divinationem. Omnia censuit proportio-
ne moveri. Animam dixit ad exemplum u-
nus compositam, quæ ita illocaliter domi-
natur in corpore, sicut unum in numeris.
Scriptis multa, ut ex Stobæo constat πρὸς τὸ
ὄντος, idest de ente, πρὸς ἀρχῇ, idest de principiis:
πρὸς τῇ αἰσθητικῇ, idest de sensu,
πρὸς τῇ σοφίᾳ, idest de sapientia. De ente hæc
leguntur ex prædicti auctoris Eclogis Ethicis,
atq. phisicis, quas Latinitate donavit Gulielm.
Canterus. Valde falli mihi videntur, qui de quavis
re duas contrarias ferri posse credunt sententias
utranq; vel veram, vel falsam, at ego pri-
imum hoc nefas duco, siquidem nec pulchrum
pulchro, nec album albo contrarium est, sed
pulchrum, ac turpe, album, ac nigrum inter
se contraria sunt, sic etiam verum falso
contrarium ponimus, nec duas veras senten-
tias, vel duas falsas, sed alteram veram,
alteram falsam: non enim qui animum ho-
minis laulat, corpus reprehendit, contraria
dicit, nisi etiam qui de cælo, ac terra agat
de eodem agere dicamus, siquidem duo sunt
illa non unum. Sed quid verbis opus? etenim
qui Athenienses dixerit doctos, & qui ingra-
vos, nequaquam contraria dixerit: cum enim
inter se contraria pugnent, in eodem hic jam
duo cernuntur. De principiis sic differit: Duo
neesse est, rerum esse principia, alterum seriem
ordinatorum, & finitorum, alterum inordi-
natorum & infinitorum complectens: & illud
quidem effabile, ac rationis particeps, tum
res continere, tum definire, & componere,
semperq; rebus adiunctis ratione illas, ac
numero producere, universaq; naturam, &
speciem largiri: hoc videlicet nec effabile, nec
rationis particeps tum composita lødere, tum
ad ortum progredientia dissolvere, semperq;
reb. adiunctis sibi eas similes reddere. Et
quoniam duo contrariorum sunt principia,
quod alterum boni sit, alterum mali causa,
duæ quoq; rationes requiruntur, altera boni
auctoris naturæ, altera mali, quapropter
tum artis tum naturæ opera, hæc duo pri-
imum nanciscuntur formam, & substantiam,
quarum illa certum quid esse rem facit, hæc
illam subiecta recipit, atqui nec substantia per
se potest formam recipere, nec illa hanc ve-
stire: sed maior aliqua requiritur causa, quæ
substantiam ad formam perducit eademque
prima sit, ac potentissima, quam quidem
vocari convenit Deum. Itaque tria iam sunt
principia, Deus, substantia, & forma. Deus
quidem opifex, & motor: substantia autem ma-
teria, ac mota: forma verò ars: at unde

D d move-

movetur à motore, substantia. Iam quia quod movetur contrarias habet in se corporum simplicium vires, contraria autem compagem quandam & copulam desiderant numerorum vires, ac proportionas, & Arithmeticas, Geometricasque demonstrationes oportet assumere, quæ substantiam cum forma compingere, & copulare possint, nam per se quidem substantia forma caret, forma autem admota, formam accipit, & compositionis rationes, ac similiter si quid movetur, oportet aliquid esse quod per se moveat, quocirca tria sunt ponenda principia, substantia & forma, quodque per se movet, nec cernitur: quod quidem non tantum existere oportet, sed etiam menti præstare, menti autem præstat, quem Deum vocamus. Itaque æqualis quidem ratio ad effectibilem, & rationis participem naturam, inæqualis autem ad rationis expertem, & ineffabilem pertinet. Ea vero substantia est, ideoque in hac non absque hac ortus, & interitus cernuntur. Et paulo post: Rerum cognitionis principium de iis quæ cernuntur sumitur, ea vero partim intellectu, partim sensu percipiuntur, hæc mobilia, illo immobilia, quorum priora mente, posteriora sensu iudicantur. Quæ autem non cernuntur, partim scientia, partim opinione comprehenduntur, illa mobilia, hæc immobilia. Ac tria quædam requiruntur, quod iudicet, quod iudicetur, & ad quod iudicetur, quorum primum est mens, ac sensus, alterum ratio, tertium id quod cernitur, id quod partim intellectu, partim sensu percipitur. Iudicat porro rationem mens nunc rei intellectu, nunc sensu percepta inhaerens, unde figurarum, ac numerorum captiones in Geometria existunt, & verisimiles in Politicis, ac Phisicis artes, & factorum causa, etenim harmoniam quidem duplam rationem habere, intellectu percipitur: convenire autem hanc rationem, sensus docet: qui etiam Mechanici secundum intellectum figuras, numeros & proportionas usurpat, ac effectus ad sensum referuntur, quandoquidem in materia, & motu cernuntur. Denique rei causam nemo cognoverit, nisi eius naturam ante consideraverit, ac natura quidem cuiusque mente iudicatur, causa autem & modus ratione, & sensu: ratione quidem cum aliquid necessario efficitur, sensu vero cum sensus affertur testimonium. De mente, & sensu hæc habentur: Sensus quidem in corpore ponitur, mens autem in anima, nam ut illud eorum, quæ sub sensum cadunt, ponitur principium, ita hæc eorum, quæ sub intellectum. Etenim multitudinis quidem est numerus, mensura, longitudo autem pes, ponderis vero, crutina, rectitudinis denique norma, eodem pacto corporum quidem sensus est mensura, rerum autem intelligendarum, mens, principium, ac mensura. Præterea mens quidem rerum natura primum intelligendum est principium, sensus autem nobis, siquidem ut illa principium est anima, ita hic corporis, mens porro de præstantissimis iudicat, sensus de utilissimis: siquidem ut sensus corporis ministerii causa procreatus est, ita mens amplioris eiusdem cura, præterea mens scientia principium est, sensus opinionis: siquidem ut hic sub sensum cadentium habet functionem, ita sub intelle-

ctum cadentium illa. Iam quæ quidem sentiuntur, moventur, ac sunt communia, quæ autem intelliguntur, consistunt ac sunt singularia: similiter quoque sensus ac mens se habent, etenim sensus quidem, ad id quod sentire potest, refertur: hoc autem & movet, & movetur, nec unquam quiescit, ideoque tum magis, ac minus, tum melius ac peius sentitur: mens vero ad id quod intelligi potest, refertur: hoc autem nunquam movetur, ideoque nec magis nec minus, nec melius ac peius intelligitur. Iam quemadmodum mens primum & exemplum conspicit, ita sensus imaginem & secundum: siquidem ut mens non simpliciter hominem considerat, ita simpliciter sensus orbem solis vel fabri: præterea mens quidem dividi nequit, velut Monas aut punctum: similiter nec quod intelligitur, quoniam forma, nec finis est, nec terminus corporis, sed rei tantum descriptio, quatenus res est: sensus autem dividi potest. Eorum enim quæ sunt, alia sensu, alia opinione, alia scientia, alia denique intellectu comprehenduntur, & corpora quidem quæ subsistunt, sensu comprehenduntur, opinione autem quæ formas habent & imagines, velut homo quiddam hominis, ac triangulum quoddam trianguli: scientia vero quæ necessario formis eveniunt, ut in Geometria figuris: intellectu denique cum ipsæ forma tum scientiarum principia, ut ipse circulus, ipsum triangulum, ipse orbis. Iam in anima quoque nostra quatuor cernuntur cognoscendi facultates, mens, scientia, opinio, sensus, quorum duo rationis principia sunt, mens, ac sensus, duo fines, scientia, & opinio: cum porro simile semper à simili cognoscatur, efficitur, ut mens, quæ sub intellectum cadunt, cognoscat: scientia, quæ sub scientiam, opinio, quæ sub opinionem, sensus quæ sub sensum. Hæc omnia ex Stobæo. Scripsit præterea Archytas multos libros de sapientia, quam in rebus omnibus dominium quoddam excellum habere, ut in sensibus de visu, in anima de sensu, in sideribus de sole, dixit: Nam visus longissima tendit plurimasque rerum formas intuenso complectitur: & mens quasi Regina quodcumque opus est, ratione, & excogitatione perficit: ac visus quidam, visque est rerum præclarissimarum: & Sol ipse oculus est, atque animus totius naturæ, per quem scilicet omnia cernuntur, gignuntur, nutriuntur, augentur, foventur: Homo vero animantium omnium longe sapientissimus, vim quippe habet illam, quæ speculari omnia possit, ac scientiam prudentiamque ex omnibus elicere, ut in quo Deus maximus rationem imprefferit, ac signaverit, ubi rerum species omnium distinguerentur, distinctæ significationesque forent nominum, & verborum, sic ut loca etiam certa vocum sonis assignata sint. Archytas cum servis abundaret quamplurimis, illorum liberis usque adeo oblectabatur, ut cum illis frequentissime luderet, ac plurimum inter convivia illorum præsentia delectaretur, quod quidem, & aliis quamplurimis, & potentia & sapientia præditis accidisse narant scriptores. Nam & Hercules quos in certaminibus subibat labores, ludicris allevia-

viabat, quique Iovis & Alcmenæ filius prædicabatur, cum pueris admodum ludere non gravescebat. Sed & Euripides eundem Deum introducit, fingitque dicentem: ludo, ac laborum recreat me gratissima vicissitudo. Socrates etiam aliquando deprehensus est ab Alcibiade ludere cum Lamprode adhuc infante. Agesilaus verò arundini insidens equitabat cum filio puero, & cum quidam risisset: nunc (inquit) tace, cum vero & ipse pater evaseris, tunc patribus dicito. Volaterranus ait, Cosmum Medicen jam senem & patriæ principem nepotib. parvis colluisse, & ex his cuidam * avenam in medio foro aptasse. Is (ut ad Archytam revertamur) diutius Tarentinorum princeps enituit, emicuitque, atque ut nonnulli volunt septies civibus præfuit, cum cæteri plusquam annum imperare lege prohiberentur. Cum exercitui præficeretur; dictator creatus, & à civibus suis, & à circumvicinis Græcis, nunquam ab hostibus fuit superatus, sæpe cum victoria domum rediit, spoliisque onustus, creditur autem hoc illi accidisse, quia (ut Plutarchus refert in Politicis) magna fides est Archytæ à suis præstita, sicut & Bato cuidam, & quamplurimis aliis à suis quibusque populis habebatur, quod si aliis ducibus etiam exteris Tarentini ita fuissent obsecuti, ad tantam cladem, quanta postea videbitur, non pervenissent, & ipse etiam Archytas cum semel cederet invidiæ, quam ex optimo regimine contraxerat, se imperio abdicavit, nec multo post vidit suorum civium exercitum in jus, ac potestatem celsisse hostium. Nobilissimus hic Pythagoreus fuit primus, qui mechanica mechanicis usus principiis, exposuit. primus motum organicum descriptioni Geometricæ admonuit ex dimidii Cylindri sectione, duas medias secundum proportionem, sumere, quærens ad cubi duplicationem primus (inquam) in Geometria cubum, ut Plato in sua testatur repub., adinuenit: & in Marcello Plutarchus Eudoxo Gnidio, & Archytæ adscribit machinamentorum artem, ut qui varietate quadam exornare Geometriam studuerunt. laudatur in primis tanti viri ingenium à philosopho, & simul (inquit) opus est, ut pueri habeant exercitationem aliquam, & Archytæ organum rectè repertum est, quod pueris dant, ut in eo occupati, illa, quæ sunt domi, non frangant, nescit enim pueritia quiescere. Hinc adagium illud apud Græcos natum Ἀρχύτου πλατῆρα. Hoc est, Archytæ crepitaculum, à Suida annotatum, & in hominem vehementer garrulum, obstreperumque dictum: neque absurdè torquebis in eos, qui naturæ vitio, quovis loco, quavis de re, & apud quosvis, quidvis, garrunt, quales Græci λέληκ, ἀμαρτυροῦντες, ἀκριτοῦντες, πλουῦντες, appellant. Latini Garrulos, locuculeios, Rabulas, Blaterones, & Linguaces. Sed neque hoc in loco prætereundum arbitror, quod ad ingenii Archytæ ostentationem laudatissimum scribit Agellius, nam & maius quoddam, atque admirabilius videri poterit. Sed (inquit) id quod Archytam Pythagoricum commentum esse, atque fecisse traditur, neque minus adusira-

abile, neque tamen vanum aque videri debet, nam & plerique nobilium Græcorum, & Phavorinus philosophus memoriarum veterum excellentissimus affirmatissime scripserunt, simulachrum columbæ à ligno ab Archyta ratione quadam, disciplinæque mechanica factum volasse, ita erat scilicet libramentis suspensum, & aura spiritus inclusa, atque occulta concisum. Libet herclè super re tam abhorrenti à fide, ipsius Phavorini verba ponere. Αρχύτης Ταρηνίου φιλόσοφος ἀμαρτυροῦντος μηχανικὸν ἐπιδείκνυται πτερυγῶν ἐκὸν πετομένην, ἢ τις εἴποτε καὶ δῶκεν, οὐκ εἴτε αὖτις αὖτο μέγα γὰρ τοῦτο, hoc est, Archytas Tarentinus philosophus pariter, & mechanicus vir, Columbam ligneam fecit volantem, quæ si unquam obsedisset, præterea non exurgebat. Artem hanc machinandi, in qua Eudoxum (ut diximus) Gnidium habuit socium, multis variisque geometricis calculis exornavit, subtiles & occultas artis propositiones, machinarum formis mortalium oculis subicere adorsus. Id Plato ægrè tulisse fertur, ut quæ ingenii essent, sensibus subiicerentur: nec frustra ille auguratus, futurum aliquando, ut machinandi ratio philosophia avulsa, alterius esse crederetur, quod postea accidit militaribus inclusa artibus, atque inserta. Quo quidem in genere Archimedes multo post traditur tantum studio atque ingenio profecisse, ut iactare solitus dicatur, si alterum terræ globum nactus esset, se alterum alteri applicaturum. Habuit Archytas discipulos quamplurimos, sed Empedoclem Suidas nominat, Eudoxum Gnidium Aristoteles, moribus modestum, pauperem, tenuisque fortunæ, Geometram, Astro-nomum, medicum, philosophum, legiferum, & voluptatem summum bonum esse dicentem: Philolaum Crotoniatam apud suos maximæ auctoritatis: Sed in voluptate, si tamen non animi voluptatem intelligimus, Epicurum Eudoxus, vel Eudoxum Epicurus est secutus. Nam Cicero in Catone majore, differentem adducit Archytam contra voluptatem: erat enim tertia hæc senectutis vituperatio, quod eam dicebant voluptate carere.

Archytæ oratio contra voluptatem.

O Præclarum, exclamat, ætatis munus, siquidem id aufert à nobis, quod est in adolescentia vitiosum: Accipite (inquit Cato) optimi adolescentes veterem orationem Archytæ Tarentini magni in primis, & præclari viri, quæ vobis tradita est cum esset adolescens Tarenti cum Q. Maximo: Nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem hominibus dicebat a natura datam, cuius voluptatis avidæ libidines temerè & effrenatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ prodictiones, hinc rerum publicarum eversiones, hinc cum hostibus clandestina consilia, & colloquia nasci dicebat, nullum denique scelus, nullum magnum fucinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret. Stupra vero & adulteria, & omne tale flagitium nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptate. Cumque homini sive natura, sive quis Deus nihil mente præstabilius dedisset,

set, huic divino muneri, ac dono nihil tam asse inimicum, quam voluptatem: nec enim libidine dominante temperantia locum esse, nec omnino in voluptatis regno virtutem posse consistere. Sed quo magis intelligi possit, fingere animo aliquem iubebat tanta incitatum voluptate corporis, quanta percipi posset maxime, nemini censebat fore dubium, quantum tandem, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione, consequi possit: quocirca nihil tam detestabile, tamque pestiferum, quam voluptatem: siquidem ea cum maior esset, atque longior, omne animi lumen extingueret. Hæc cum C. Pontio Samnite patre eius, quo in Caudino prælio Sp. Posthumius, & T. Beturius Coss. superati sunt, locutum Archytam Nearchus Tarentinus hospes noster, qui in amicitia populi Romani permanferat, se a maioribus natu accepisse dicebat: cum quidem ei sermone interfuisset Plato Atheniensis, quem Tarentum venisse L. Emilio, Ap. Claudio Coss. reperio. Huic Archytæ orationi contra voluptatem, ita per Catonem summam, & memoriter recitatæ, non esset ab re nostri instituti apponere, quæ Athenæus refert pro voluptate ex persona Polyarchi: historia tamen ea est, quam Aristoxenus refert in Archytæ vita. Dionysius iunior legatos misit Tarentum, inter quos fuit Polyarchus cognomine Delicatus, non dictis, solum verum etiam factis corporis voluptatibus addictus, Archytæ familiaris, nec omnino alienus a philosophia, qui Archytæ ad lucum (erat is Tarenti locus) obviis, cum eo spatiatum est interim dum disputantem audiret (inciderat enim questio, ac consideratio de cupiditatibus, ac in universum de voluptatibus corporeis) multa pro voluptate respondit, quæ ibi, qui vollet, legat: inveniet enim quæ dixerat exemplo Regis Persarum, & sui Dionisii Tyranni, sexcentorumq; aliorum. Philosophiam & contemplativam vitam non temere multi peregrinam dixere: nam multos inventas philosophos, qui discendi studio nunquam peragere orbem terrarum destituerunt, sicut fecit Pythagoras Samius, qui sexagesima peracta (ut infra dicitur) Olympiade in nostra hac floruit ora: sicut fuere Empedocles, Heraclitus, Democritus, Anaxagoras. Apollonius adiit Gymnosophistas, & Indos: Anacharsis Scyta Atticos, Regina Saba Solymos: Plato Egyptios, & demum ad audiendum Archytam Tarentinos, quem a piratis captum redemit ære suo Archytas, & servum, atque discipulum habuit in Pythagorea philosophia: hi sunt versus latinitate donati, quos de hac re affert Ioannes Tzezes.

*A Polide navarcho quidem genere Spartiata
Platonem philosophum omittit Archytas,
Philosophus & iste quidem, verum Pythagoreus
Servum autem habens docuit philosophiam
Ipsam Pythagoream.*

Fuit inde inter Platonem libertate donatum & Archytam ipsum magna arctaque familiaritas, unde traditur, quod cum Dionysius iunior Syraculis Tyrannus Platonis tertio videndi, & eius philosophiæ desiderio fla-

graret, Archytam, ac cæteros Pythagoreos, qui per ea tempora Syraculas recesserant, induxit, ut vades ipsi pro eo existentes Syraculas illum accerlerent, qui Archidamum Syraculanum, Archytæ imprimis familiarissimum, quemque unicè Plato amabat, Athenas miserunt: sed & ipse Dionysius plures Siciliæ oratores viros apprimè nobiles, & triremes ad Platonem transmissit cum literis, quibus minabatur, nisi Syraculas remearet, nunquam se Dionem, ut promiserat, revocaturum. Erat is Platoni carissimus, quem omni disciplinarum genere erudierat, cognati præterea, soror, atque uxor, Dionem per literas commonebant, ut omnino Plato Syraculas veniret, si ipse patriam, ac suos cernere aliquando speraret. His omnibus Plato Syraculas tertid venit, ubi cum Dionysio familiarissime versatus, non destitit ulque adeo tyrannidem oblicere, Dionisque revocationem, quam intra annum spoponderat, repetere, ut iratus tandem tyrannus ex arce eum remiserit, & extra arcem manere iusserit, cumque cognovisset ad Theodotum suum inimicum profectum, nunquam amplius in suas ædes vocavit, sed inter conductivos milites habitare præcepit, qui cum illum, obsecuturos se in hoc Dionysio existimantes, interimere vellent, Dionysius obstitit. Qua re cognita Plato Archytam, & cæteros Pythagoreos, qui Syraculis recesserant, quo in discrimine esset, per certum nuncium facit certiores: debere id animadvertere qui eius fuerint vades. Conveniunt omnes, & Salmiscum qui ex ipsis unus erat cum triremi ordinis triginta remorum ad reposcendum Platonem ad Dionysium legatum mittunt, atque ita Plato a Dionysii ereptus sævitia, quam & Philoxenus Dithyramborum scriptor fuerat antea expertus, Athenas, commeatum Rege sibi suppeditante, est reversus. Addit Plutarchus in Dione, quod antequam Platonem a se dimitteret, Dionysius per epulas, & familiarissima eum habuit officia, & tale quid dixisse a multis commemoratum narrat: *Complura de nobis Plato & gravissima certe crimina tuis denunciabis aequalibus, & studiorum scitis, cui subridens ille respondit, haud tanta disciplinarum fieri potest in Academia mendicitas, & inopia, ut tuis de rebus quidquam commemorare vacet.* Extant adhuc duæ Platonis ad Archytam Epistolæ, quæ familiaritatem illorum apertissime indicare videntur, in quarum altera, quæ nona est, consilium dat amico contemplari semper volenti, ne honestam simul, & necessariam deferat actionem. Altera vero, quæ duodecima simul, & ultima, nobis argumento est, quam liberalis, & simplex fuerit Plato, utpote qui arctiora quædam commentaria sua nondum absoluta Archytæ crediderit. Primæ autem epistolæ verba hæc sunt: *Plato Archytæ Tarentino bene agere. Venerunt ad nos Archippi, Philonidisque familiares ferentes epistolam, quam eis dederas, ac de rebus suis, quæ oportuit nunciantes. Publica quidem civitatis negotia absque difficultate peregeram: neque enim admodum laboriosa erant. Te vero narraverunt permolestè ferre, quod a publicis civita-*

tis oc-

tis occupationibus liberari non valere, quod A igitur dulcissimum vita genus sit, agere sua praesertim, si quis talia elegerit facienda, omnibus ferme manifestum est. Sed illud quoque te considerare oportet, nullum nostrum sibi soli natum esse, sed ortus nostri partem sibi patriam vendicare, partem parentes, partem amicos: multa insuper pro temporum diversitate nobis accidere, quibus vita nostra occupata est: Vocante igitur te patria ipsa ad Rempublicam gubernandam, absurdum forsitan esset non parere, praesertim cum simul acci- B dat, ut aditus pravis hominibus relinquatur, qui nulla ipsius quod optimum estrazione, proficiscuntur ad publica. De his ergo iam satis. Echecratis autem curam habemus in praesentia, habebimusque in posterum & sui gratia & Patris eius Phrygonis, & propter ipsum adolescentem.

Alterius epistolae haec sunt verba:

Plato Archyta Tarentino bene agere. Mirum est quanta cum voluptate commentaria abste- C missa accepimus, eorumque auctoris ingenio delectati sumus. Visus quidem nobis est vir ipse dignus maioribus illis iam olim suis. Perunt virorum decem millia fuisse, qui ex omni Troianorum, qui sub Laomedonte succedere, numero, ut fabula tradit, praestantissimi fuerunt. Commentaria vero, quae tu per literas a me petis, nondum absoluta sunt: qualiacumque tamen sunt ad te misi, de custodia vero idem sentimus ambo, quapropter nihil cohortatione opus esse videtur. Sed & ipsius Archytæ epistolam ad Platonem subscripsi. D Archytas Platoni bene agere. Facis tu quidem recte, quod nobis te convalescere ex agitudine significasti, de Damisco idem nuncians, de Commentariis autem curavimus, venimusque ad Lucanos, ibique convenimus Occeli nepotes. Quae igitur de regno, legibus, iustitia, omniumque generatione, & ipsi habemus, & ex his quadam misimus: reliqua modo sperari non possunt, cum inventa fuerint, ad te deferentur. An autem vera sit epistolae inceptio, quam praemisimus bene agere, non fat- E scio: quoniam Archytas cum Pythagoreus fuerit cum cæteris Pythagoræ scholaribus, repudiatis inscriptionibus χαῖν, idest gaudere, & εὖ πράττειν, idest bene agere, quibus Cleon & Epicurus utebantur, ὑγιαίνειν induxit, hoc est, bene valere, existimans huiusmodi compellationem & animi & corporis esse maximè congruentem, & simul omnia intra se mortalium bona complecti. Sed neque fortunæ tela profugit Archytas: nam & de illo, ut de Platone diximus, legitur, quod cum discendi studio flagraret, multas peragravit oras, captusque aliquando a piratis, & venditus servivit aliis, fuitque redemptus. Qui & ultimum vitæ diem habuit infelicissimum, sicut Venulinus poeta suo deflet carmine:

Te maris, & terra, numeroque carentis arenae
Mensorem cohærent Archyta
Pulveris exigui propè litus parva Marinum
Munera

Sentit enim in illa prosopopœa, mari ob-
rutum Appulo tantum virum, cui nihil

profuit fuisse philosophum, Geometram, & patriæ administratorem.

Me quoque devexi rapidus comes Orionis
Illyricis notus obruit undis.

Verba sunt, ut fingit poeta, Archytæ, qui omnes commonendos docet, præcaturque nau-
tam, ut cadaver curet sepeliendum;

At tu nauta vaga ne parce malignus arenae
Offibus & capiti inhumato (rus
Particulam dare: sic, quodcumque minabitur En-
Fluctibus Hesperii, Venusina
Pleasantur sylvæ, te sospite, multa que merces,
Unde potest, tibi defluat aquo
Ab Iove, Neptunoque sacri custode Tarenti.

Hæc de Archyta, cuius vitam Aristoxenus, & ipse Tarentinus scripsit, collecta sunt.

Commemorantur, & alii illustres viri,
qui inter Tarentinos recen-
serunt.

C A P. III.

A Rchytam Philosophum diximus Pytha-
gorem, non quia adolescens Pythago-
ram habuerit præceptorem: nam inter u-
trumque multa concurrere sæcula. Floruit
liquidem Pythagoras, ut ex Eusebii chroni-
co colligitur, circa finem Olympiadis sexa-
gesimæ tertiæ, & moritur circa Olympi-
adem septuagesimam, quod tempus ab anno
Urbis conditæ CCXXVIII. usque ad CCLV.
extenditur: Archytas autem, quem Plato-
ni æqualem diximus, floruit anno Urbis
conditæ CCCCII. qui respondet Olympiadi
centesimæ: quin & Livius reprehendit il-
los, qui sentiunt Numam Samii philosophi
fuisse auditorem, & describit tempus doctri-
næ Pythagoræ his verbis: Auctorem doctrinæ
eius, quia non extat alius, falsè Samium
Pythagoram adunt, quem Servio Tullio re-
gnante Romæ, centum amplius post annos in
ultima Italia ora circa Metapontum, Hera-
cleamque, & Crotonem iuvenum æmulantium
studia catus, habuisse constat. Quodcumque i-
gitur tempus verum duxeris, iam clarissi-
mum tibi erit, Archytam non potuisse inter
Pythagoræ iuvenes studia æmulantes esse,
dum ille viveret, dictus tamen est Pythago-
reus, quia is Pythagoræ hæresi erat addi-
ctus, sicut Peripatetici dicuntur, non illi
tantum, qui Aristotelem vivum audiverunt,
sed & omnes qui illius doctrinam sectantur.
Hic igitur Pythagoras non Tarentinus, sed
Samius, ut plerique sentiunt, fuit vel Tyr-
rhænus, ut Aristoxenus cum Aristarcho, &
Theopompo tradit, vel Tyrius ut unus Ne-
anthes suspicatur, verum quia, & ipse in
Italia Tyrannidem aliquando exercuit, ut
in Mithridatico bello ostendit Appianus, &
Tarenti, præter Crotonem sæpiissime versa-
batur, ut alibi dictum est, quia & Tarenti
mortuus est, propterea inter illos, qui ex
hac urbe percelebres fuerunt, reposui, de quo
pauca hæc collegi. Scripsit Pythagoras πρὸς
τῆς ἐρυθρῆς θαλάσσης, de rubro mari: herbis,
& olea-

& olertibus vescebatur, fuit & paucissima potus, frugalemque sibi adeo rationem victus indixit, ut saepius melle solo contentus fuerit. Apollodorus Arithmeticus auctor est, Pythagoram Diis immolasse, ac sacrificasse Hecatombem, quod invenisset in triangulo rectis angulis constante, lineam, quæ recto angulo subtenditur tantum valere, quantum aliarum eundem angulum continentium, hypotenusam vocant: vel quia duabus propositis figuris sibi dissimilibus, & inæqualibus, tertiam invenisset, quæ alteri quidem æqualis, alteri vero similis esset. Notatur auctore Svida illud proverbiale de Pythagora *εὐσεβὴς*, ipse enim, ut orationi suæ, & vitæ auctoritatem conciliaret, in congressibus alebat, ipse dixit: ac si diceret, non meus, sed Dei est sermo. De animarum transmigratione ab ipso ineptè posita, scripsimus in vita Ennii. Habuit uxorem quæ dicebatur Theana, ex illa suscepit filiam Damoa, & filium Theaugem, qui patri successit, ac iuxta quosdam Empedoclis, qui fuit prior Archytæ discipulus, præceptor: mortem eius ita describit Hermippus: *bello inter Agrigentinos, & Syracusanos exorto, exiit Pythagoras cum sociis, ut Agrigentinis contra Syracusanos opem ferret, sed cum Agrigentinis, ac Sociis in fugam versus, campum circumvit fabarum, inde extractus a Syracusanis fuit interfestus, reliqui capti ad triginta cremati sunt Tarenti, quia primariis civitatis contrahant, & ab eis in Reipublicæ administratione dissentiebant*: Extat Græcum epigramma de Pythagoræ interitu iocosum quidem illud, sed ex hac historia ortum;

Αἰὲν αἰ Πυθαγόρης τὸ τίσις κνέμης ἐγεβάζον,
καὶ δὲν ὀπταυντὰς ἀμύγα πᾶσι ἰδίοις.
χωρὶς ὡς κνέμων, ἵνα μὴ τῆτος δὲ πατίσῃ,
ἥ' ἀκαραττίων κατὰν ἐν τριόφῃ.

*Non heu, Pythagoras quid vile legumen adorat?
Quem in propriis fuma est occubuisse fabis,
Nam ne forte fabas fugiens calcaret in agro,
Tandem ab Agrigentino casus ab hoste perit.*

Dionis cuiusdam Tarentini qui fuit ductor exercitus, virque apprimè fortis, & rei bellicæ sanequam peritus, meminit Plutarchus in Græcanicis problematibus, & ab hoc fluxisse refert adagium, hæc potior, hæc victrix *ἄντη κτλ*, multa apud Adagiographos leges, Nicomachus, unus ex Tarentinis imperatoribus, qui ut Mathematicus clarissimus de Arithmetica, & musica scripsit: verum apud Svidam sex reperiuntur Nicomachi, & nullus dicitur Tarentinus: vox hominis sonat pugnae victorem, sicut Nearchi novum principem, quo deegit Cato in oratione Archytæ adversus voluptatem, Aristoxeni musici Tarentini volumina de Harmonia nostra etiam tempestate passim leguntur Latinitate donata sub Antonio Gogavino interprete Graviense. Scripsit & sequentia, ut passim videre est apud Athenæum. *περὶ ἀντικυβητικῆς*, hoc est Archytæ vitam: *περὶ αὐλητικῆς*, de tibicinibus, *περὶ αὐλῆς καὶ ὀργάνων*, de tibiis & organis: *περὶ μουσικῆς*, de Musica, *περὶ πολιτείας*, de Republica *συμμετρικῆς ἀντιπο-*

στικῆς, confusi convivales: *συμμετρικῆς*, Comparationes, *υπομνηματα*, compendiosi, & breves commentarii. Genus illud saltationis, quod in manibus plurimum exerceret motum, cæteris anteferebat, cum esset musicus. Hic dixit animam esse quandam armoniam, qua de se dixit in Tusculanis Cicero. Sed hic quidem quamvis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli, canere ipse doceat: bene enim illo proverbio Græco præcipitur, *quam quisque norit artem, in hac se exerceat*. Neque solum Aristotelem habuit præceptorem, sed & patrem primum, qui dicebatur Spintharius, deinde Lampum Erythraeum, postea Xenophilum Pythagoreum. Sed Aristoteli morienti, quod Theophrastum in scholæ successionem sibi & aliis præferret, convicium dixit, cuius rei hæc fertur historia. Cum ad extremum vitæ periculum ægrotaret Aristoteles, ac iam desperata salus esset, coivere ad eum discipuli, atque rogarunt, quandoquidem ipse in discrimine esset vitæ, & humana forent fragilia, atque incerta, iam inde eum in doctrina præficeret; quem ipse maximè omnium probasset. Tum Aristoteles cum ante obitum id se facturum pollicitaretur, haud multo post, vinum se cupere inquit, aut Lesbium, aut Rhodium: iussit utriusque poculum sibi afferri, cumque illa vicissim delibasset: *Lesbium* (inquit) *hoc perquam suave est & amatum, Rhodium & hoc probandum, & bonum*, quo quidem facto nemini dubium fuit, quin Theophrastum & Menedemum suo iudicio anteferebat, quando Lesbius origine alter erat, Rhodius alter, hoc eius iudicium persapiens (quoniam aliter discipulis interrogantibus supra hoc non respondit) causam pro evitanda cæterorum discipulorum invidia fuit. Dixit enim quodummodo & non dixit. Nec tamen ea cautela vitare potuit, quin aliqui perinde quasi non recte sprete ab eo, atque posthabiti offenderentur, eorumque unus fuit Aristoxenus, quem Lucianus vocat paralitum Regis Nelei, quemadmodum Euripidem Archelai, & Anaxarchum, atque Aristotelem Alexandri. Fuit Dicæarchi æqualis, & Mantineæ degit, quæ in Peloponneso est, & in regione Arcadiæ. In musicis suis habuit lestatores, qui Aristoxenii discipuli sunt, ut Pythagorei, Heraclides Tarentinus scripsit librum, qui inscribitur *συμμοσιον*, id est, convivium. Adduxit in questionem, sicut legitur apud Athenæum, an in prima mensa inferenda sint bellaria, ut mos est quibusdam in locis Asiæ, & Græciæ, an non, sed post cœnam? nam cœnatis si apponantur, copiosior cibus in ventrem, ac intestina cum jam subierit, quæ post eduntur nuces, quia bibendi cupiditatem, ut delectationem irritant, ingesto cibo immixta inflant, & alimentum jam sumptum corrumpunt, ob nativam earum ad concoctiones difficultatem & contumaciam, supernatantemque pinguedinem, unde sunt cruditates, & ventris intempestivæ dejectiones. Scribit idem in convivio, acetum foris adhibere, externas partes, intro sumptum, ventrem adstringere tumores autem discutere: quod humores in nobis variis mi-

scant.

ſceantur. Docuit ibidem non eſſe bibendum, antequam mediocris cibus ſumatur, & is præcipue, qui familiaris ſit, & conſuetus. Dixit, Bulbum, cochleam, ova, & ſimilia, quæ glutinoſum quidpiam habent, & viſcidum, diutiusque in ventre morantur, & intermixta detinent, humores ſemen gignere, quia prima illorum natura eandem cum genitura ſpeciem & poteſtatem habet. De Melone dixit *ὁ γαυρὸς* vocari, quod è terra ſuavis prodeat. Alii contendunt hoc dixiſſe de cucumere; anguino, Sicyon Græci vocant, à verbo *κύω*, quod eſt veſculari, vel utero gerere, quoniam eo cibo Venus accenditur. Dubitabat idem & percontabatur poſt eſum ficuum, an aqua gelida bibenda ſit, an calida: qui calidam malunt, illos (inquit) hoc ſuadere, quod animadvertant ſolidas manus aqua calida totas conſeſſim purgari, & hoc exemplo credibile putent, in ventriculo ficus * à calore diſſolui, præſertim cum extra corpus noſtrum aqua calida ficuum continentes partes diſtrahat, & in tenues portiunculas liquatas dividat, frigida vero illas contrahat, & cogat. E diverſo qui frigidam bibendam ſentiunt, ſic ratiocinantur, frigida potione ob eius gravitatem, quæ inſident ventriculo deoſum protrudi, non admodum bellè ventriculum habere poſt eſum ficuum, quia æſtuoſus & imbecillis reddatur: quamobrem quidam extemplo merum bibunt: aquam porro frigidam in ventriculum acceptas illas depellere: eſt autem, dicebat, poſt ſumptas ficus largius & aſſutim bibendum, ne in ventriculo ſubſiſtant, ſed ad inferiorem inteſtinarum partem dilabantur, ſcripſit & multa alia, ut teſtantur medici, de pulſu, de ſimplicibus, de herbaria, de compoſitionibus pharmacorum, de Catapotitijs, de Iceſio nigro: eius experimenta sæpe refert Galenus in decabiblo, ſcripſit & pharmaca compoſitoria speculationis, quo tempore nondum tantis deliciis incumbabant ſcæminæ. Diſputavit & experimento docuit, femur, ubi re-poſitum fuerit, manere iam, nec ſemper abrumpi nervum, ut alii contendunt, ſed relaxari interdum & iterum contrahi. Audivit Manthiæ Herophileum medicum: invenit, & machinam, qua expugnandis hoſtium mœnibus utebantur Romani, ſicuti auctor eſt Moſcus libro quem ſcripſit de Machinis, & multa alia leges in Athenæo. Miror Volaterranum huius non meminiffe, neque ante illum Suidam. Non laudatur à Cornelio Celſo in curatione quartanæ, quod ſentiret primis diebus ducendam alvum, deinde abſtinendum uſque in ſeptimum diem. Heraclitus Tarentinus ſi omnia vera ſunt, quæ in deipnoſophiſtis Athenæus ſcribit, interfuit Alexandri nuptiis, qui inter cantantes citharam pulſavit, & ipſe cantans: ſicut & inter præſtigiatores fuit Scymnus Tarentinus lepidiſſimus, cum quibus & Alexis etiam Tarentinus Rhapsodus, ingenii dexteritatique ſuæ ſpecimen exhibuit, vocarunt autem illum Rhaſpidum, quia frequenti hominum conventu alienos verſus recitabat, accinendo, vel ut nonnullis placeat, quia ex tempore carmina componeret,

& tanquam ſueſet, quod vulgò Italoſum componere all' improviſo dicitur. Iccus Tarentinus medicus fuit celeberrimus, qui ſeptuageſima floruit Olympiade, hoc eſt, circa annum mundi ſeptingenteſimum poſt quater miſleſimum, & circa Urbem conditam ducenteſimum, & quinquageſimum tertium, quando Pythagoras (ut ſupra viſum eſt) moritur. Hunc Veneris tradunt expertem. Sed Pausanias Iccum dicit fuiſſe Athletam, de quo ad hæc quidem verba loquitur: *Iccus Nicolaida filius Tarentinus Olympicam coronam, de Quinquertio cepit: ac deinde in ſequentibus fuit Athletarum magiſter ſui temporis præſtantiſſimus*. Tanta fuit viro huic gloriæ libido cara, ut toto vitæ tempore caſtus vixeret, ne Venereo concubitu corpus enervaret, fieretque propterea inutilior ad certamen, ex cuius exemplo forſan in arte diſtum videri poterit ab Horatio:

*Qui ſtudet optatam curſu contingere metam,
Multa tulit, fecitque puer, ſudavit & aſſit,
Abſtinuit Venere & vino.*

Et idem Iccus locum dedit apud Græcos proverbio *ἰκκὸς δὲ τῶνος*, ideſt Icci cœna: ut commemorat Euthathius, quo vitæ parſimonia notatur. Addam & quæ de eodem ſcribit Elianus: *Taurus gregis dux, cum ab altero gregis duce fuerit ſuperatus, ſe in quendam locum ab alijs ſegregat, & ſemetipſum non alieno impulſu, ſed ſua ſponte exercet, atque omni contentione cornibus, calcibus, unguibus certat: cornua quidem in arbores inſigit, pedibus pulverem ſpargit, cateriſque exercitationibus ſeſe accommodat, à vaccis ſe continet, atque à Venere ſe abſtinet, & libidini ſuo moderatur, quemadmodum Iccus Palæſtrita Tarentinus, quem Plato toto certaminum tempore omnis coitus expertem permanſiſſe affirmat. Sed Iccum ratione præditiſſimum, atque Olympiorum cupidum ſimul, & gloriæ ſenſu affectum, nihil admodum mirum videri debet, emendatè, & ſumma corporis caſtimonia vixiſſe. Nam ei præmia propoſita videbantur illuſtria, pinus Iſthmica, laurus Pythica, oleaſter Olympicus: tum verò ſperabat ſe, quoad viveret, circumſpiciendum eſſe, & cum è vita exceſſiſſet, magnam laudem ex ea re adepturum. Verba autem Platonis hæc videri poſſunt in legibus: Num igitur de Tarentino Icco non audivimus, qui propter Olympica, aliaque certamina artiſticiſſimo circa hæc ſtudio, temperantiam ſimul & fortitudinem animi conſecutus, nullam unquam in toto exercitationis ſuæ tempore Venerem agnovit. Addit Volaterranus in Anthropologia in hoc apoſtolicum illud deprehendi poſſe: *qui in ſtadio currunt, omnes ab omnibus abſtinent, & hi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem ut incorruptibilem*. Zeuſis cuiusdam Tarentini medici meminit Galenus in libris Epidemiorum & ipſe piſtorem Zeuſim Heraclæotem Tarentinum contenderem, cum dicat Ariſtoteles Tarentum quondam Heraclææ nomen habuiſſe cujus hiſtoriam ſupra attigimus. Apollodorum etiam non modò Citicum, ſed & Tarentinum citat*

tat Plinius, & eum de venenorum remediis scripsisse tradit. In Atticis apud Pausaniam, neque non apud Stephanum Nigrum legitur maximè celebre fuisse nomen Nicoclis Tarentini supra omnes ferè Cytharædos, cuius monumentum erat iuxta aram Zephyro erectam, Cererisq; ac Proserpinæ templa, quibus cum Minerva & Neptuno honores habebantur. Eumeneus Cytharædus Tarentinus, de quo nonnulli celebris inter neoteticos nominis Grammatici exponunt verba Horatii in arte,

*Sic prisca, motumq; & luxuriam addidit arti,
Tibicen, traxitq; vagus per pulpita vestem,*

Afferentes Luciani verba in libro, *περὶ ἀπαιδευτοῦ πρὸς βιβλὶ αὐτοῦ*. Sed verius *εὐαγγέλιος* appellatur, sic enim apud Græcum auctorem incipit historia: *Ταρεντινὸς εὐαγγέλιος τὸ ὄνομα τῷ ἑταίρῳ αὐτῷ ἐν τῇ Τarenti*, &c. Huius autem cytharædi vanitas ea erat, qualis a Cicerone ad Herennium in quarto rhetoricorum libro describitur: *Ante oculos*: (inquit) *ponendi negotii causa, sumetur similitudo per collationem, sic. Uti Cytharædus, cum prodierit optimè vestitus, palla inaurata indutus, cum chlamyde purpurea, coloribus variis intexta, & cum corona aurea magnis fulgentibus gemmis illuminata, cytharam tenens exornatissimam, auro, eboreq; distinctam, ipse præterea forma, & specie sit & statura appositæ ad dignitatem, si cum magnam populo commoverit expectationem his rebus, repente silentio facto, vocem emittat acerbissimam cum turpissimo corporis motu, quod melius ornatus, & magis fuerit expectatus, ed magis derisus, & contemptus eiicitur: ita si quis in excelso loco, & in magnis, ac locupletibus copiis collocatus, fortunæ numeribus, & naturæ commodis omnibus abundabit, si virtutis, & artium, quæ virtutis magistra sunt, egebit, quod magis cæteris rebus erit copiosus, & industrius, & expectatus, ed vehementius derisus & contemptus, ex omni conventu bonorum eiicietur. An autem hic Evangelus fuerit ille Comicus poeta, cuius meminit Athenæus, qui fabulam scripsit *ἀνακταυτομύχοι*, quique scripsit de re militari, ut refert Plutarchus in Philopœmene, haud scio: cum idem ante me ignoraverit Volaterranus. Rhinthon Tarentinus Phylax ab eodem Pausania citatur, qui tragica ad ridiculum transiit, cuiusque *δράματα* octo & triginta, tum Comica, tum Tragica, sed quæ non extant, feruntur. Athenæus in Amphitryone, & Hercule Rhinthonem nominat. Donatus Rhinthonicas comœdias ab auctore censet appellatas. Verum Rhinthon non ut auctor, sed ut poeta commendatur, & auctor comœdiæ genus mutare, vel constituere non potest. De hoc pauca quæ sequuntur reperies apud Ciceronem scribentem ad Atticum: *Illud tamen, velim, existimes, me hanc viam optimatum post Catuli mortem nec præsidio ullo, nec comitatu tenere: nam ut ait Rhinthon οἱ μὲν τὰς οὐδὲν εἶσι, αὐτὸς δὲ οὐδὲν οὐδὲν*. Alii quidem prope nihil sunt, aliis autem nihil cura est; Hic fuit vocatus Temulentus, seu uigatores, quæ qui blandè res tragicas ridicu-*

lis accommodaret & luderet non in ridiculis, sed contrà garriret. Suidas tradit filium fuisse figuli sub primo Ptolomæo, & illum appellat auctorem Hilarotragœdiæ, quæ est Phylacographia: quæ nomina facta sunt ab hilaritate tragœdiæ, & excubiarum descriptione. Sed & Deipnosophistæ in nono libro meminere Sciræ cuiusdam Tarentini qui Italicæ comœdiæ auctor fuit. Est & apud Svetonium in clarissimorum grammaticorum catalogo Crassitius quidam Grammaticus Tarentinus, cuius verba hæc sunt: *Lucius Crassitius genere Tarentinus ordinis libertini, cognomine Pasidis, mox Pausam se transnominavit. Hic initio circa scenam versatus est, dum Mimographos adiuvat: deinde in Pergula docuit, donec commentario Smyrnæ edito, adeo claruit, ut hæc de eo scriberentur,*

*Uni Crassitio se credere Smyrna probavit;
Definit indocti coniugio hanc petere.
Soli Crassitio se dixit nubere velle,
Intima cui soli nota sua extiterint.*

Sed cum doceret Romæ iam multos ac nobiles, in his Julium Antonium Triumviri filium, ut Verrio quoque Flacco compararetur, dimissa repente schola transiit ad Q. Sextimii philosophi sectam. Multi Surrentinum tradunt, ut diximus in oratione quam de laudibus Lælii Archiepiscopi habuimus. Hegesippus Tarentinus multa scripsit, *ἀδελφῶν* idest fratres, *ὁ ἄφρονας*, hoc est de condimentis, vel condiendis obsoniis, *ἀλαστωτοὶ καὶ συγγράμματα*, deplacensis conficiendis. Passim de hoc ait Athenæus: *multi apud Hegesippum in fratribus, & de arte culinaria dicta sunt, & Hegesippus Tarentinus id confici prodidit ex elixa carne deaso pane, Phrygio caseo, anetho, & pingui iusculo &c. Quibus in verbis Gandaulon condimenti genus intelligit. At cum placentarum nomina multi tradiderint, tecum hæc communicabo, non ignarus Callimachum in indice omnigenarum scriptorum recensuisse Egimil, Hegesippi, Metrobii, atque etiam Phæti libros de placensis conficiendis, scripsit, & *φιλεταίς* hoc est amicos & necessarios, quo de libro hos refert versus:*

*Epicurus sapiens flagitante quodam
Sibi ut diceret, quod nam illud sit bonum
Quod investigant assidue? voluptatem esse respondit
Euge vir optime, ac sapientissime,
Manducatione præstantius nullum fuerit
Tum bonum, inquit, voluptas si bonum est.*

Apud Pausaniam libro Eliacorum priore sive dixerim quinto, celebratur Hippotion quidam Tarentinus statuarius, qui Herculis sagittis in Altis (nomen Urbis est) muro dicavit signum, in Nemea leonem conficientis; eius verba hæc sunt Amasæo interprete: *In eodem verò Altis muro præter Agrigentinarum dona, inclusa sunt & Herculis signa duo nuda, ætate puerili, unus item ad eius imaginem expressus, qui sagittis in Nemea Leonem confecit. Hunc cum Leone dicavit Hippotion Tarentinus. Nicodami alterum opus est.* Ab

eodem posteriore ponitur quidam Anochus A-
damatæ filius Tarentinus, quod de stadio &
repetito curriculo victor, statuum peremerit,
opus Ageladæ Argivi. Omnes fere medici in
hoc conveniunt insaniam genera tot esse, ut
pene illa nullus exacte adhuc connumerave-
rit: sed Leonicus in varia historia raras ad-
modum nonnullas, novasque insanias ab A-
rystotele in libro de rebus auditu mirabili-
bus, & Plutarcho sumptas, affert: ex illis
unam collegimus, ut quæ institutum no-
strum non omnino dedecorat. *Tarenti* (in-
quit) *idem auctor refert, cauponem fuisse*
quendam, qui noctibus quidem fureret, in-
terdum vero si quis alius proprio exercitio di-
ligenter operam navaret, ceterum noctu etiam
dum insaniret, sua illum solerter omnia custodisse
ait, siquidem tabernæ clavem, quam sub zo-
na ferre solitus esset, nunquam amisisse, qui-
nimo multis plerumque (ut fit) illam cla-
vem subducere tentantibus, semper custodisse,
diligenterque conservasse, affirmat. Praefecto clas-
sis Philoxeno (Plutarchi verba sunt in Ale-
xandro) apud se Tarentinum Theodorum exi-
mia facie pueros venales habentem divertisse
scribente, & num emere velle percontante,
persæpe vociferans, aequales rogavit, quidnam
olim tam obscenum de se Philoxenus animad-
vertisset, ut hac illi probra compararet? scri-
bens etiam ad Philoxenum post multa in il-
lum maledicta, & convitia ipsum cum suis
mercibus Theodorum Mangonem malam in rem
mittere iussit. Polybius, sicut testatur Athe-
næus in assentatoribus meminit alterius He-
raclidis Tarentini, quem ipse Athenæus Pro-
clidem appellat, eius verba hæc sunt, quam-
vis historia alium sibi locum adscisceret: Er-
rat Heraclides, cui Philippus Argivorum Rex
mandaverat, ut Rhodiorum naves infestaret,
& perderet, natione quidem Tarentinus, ex
manuariis opificibus ortum trahens: vorum
singulariter ad vecordiam, & astutiam instru-
ctus, primum enim in ætate tenera corpore
suo palam fuerat abusus, deinde cum ingenio
sagaci esset, audaciarius factus est, & erga hu-
miles severus, & audax, erga præstantes ve-
ro adulantissimus. Hic initio quidem patria
pulsus, quod videretur civitatem Tarentino-
rum clanculum prodere Romanis, cum politi-
cam potentiam non haberet, sed architecton e-
xistens, & propter quasdam numerorum stru-
cturas, claves portæ ad mediterraneam par-
tem ducentis in potestate sua haberet, cum
autem ad Romanos profugisset, ac rursus il-
linc Tarentum ad Annibalem scripsisset, ac
misisset, ubi patuit dolus, fugit ad Philippum,
apud quem tantum fidei, & potentia consecu-
tus est, ut ad tanti regni subversionem pro-
pe maximus auctor factus sit. Terra, inquit
Varro, in Asiam divisa est, & Europam: A-
sia enim iacet ad Meridiem & Austrum: Eu-
ropa ad Septentrionem, & Aquilonem. Asia
dicta est a Ninpha, a qua & Iapeto trahitur
Prometheus. Europa ab Europa Agenoris filia,
quam ex Phœnice Mallius scribit Taurum por-
tasse, quorum egregiam imaginem ex ære Py-
thagoras Tarenti fecit. Sed adverte non Py-
thagoram in numeris excelsum fuisse statua-
rium, sed Rheginum alium eiusdem nomi-
nis, qui Græcis quidem literis apprime e-

ruditus, fuit statuarius, & Pictor clarissi-
mus, discipulus Clearchi Rhegini, in pla-
stice arte celebris, ut siquis alius, de quo
multa leges, præter Plinium, apud Pausa-
niam præcipue in sexto libro, qui est Elia-
corum posterior. Extant apud Græcos duo
adagia, quorum primum est *Mūs ἀπὲρ πρῶ-*
τος γινόμενος, Mus nunc picem gustans: al-
terum, *ἴσα μὲς ἐν πρῶτῳ* quanta mus apud
Pisam, utrique videtur dedisse causam Pu-
gil quidam Tarentinus, cuius meminit Svi-
das, qui sentit proverbium in eos dictum,
qui multum vicerunt labore. Pugil enim
Tarentinus iste Pisæ certans, multos habuit
adversarios, multisque acceptis plagis vix
tandem vicit centesima Olympiade: eius
nomen fuit Mus. Sed & Diodorus Siculus
Smicrinæ cuiusdam Tarentini meminit, qui
fuit victor in stadio inita Olympiade sexta
supra centesimam, quo anno Athenienses
principem Aristodemum, Romani Caium
Sulpitium, & M. Valerium Coss. habuerunt.
An autem ille fuerit Smicrines, qui Archip-
pam amaverat, quæ a poeta Tragico postea
requisita fuit, viderint alii. Diogenes La-
ertius in Pythagora Lysidem Tarentinum
Pythagoricumque philosophum commendat,
is cum Thebas profugisset, Epaminondæ
summi illius imperatoris præceptor fuit,
suilque illum monitis accendit, ut summa-
rum gloriam rerum adipisceretur, qua de-
re sic legere est apud Æmilium Probum:
(Philosophia præceptorem habuit Lysidem Ta-
rentinum Pythagorem, cui quidem sic fuit
deditus, ut adolescens tristem & severum se-
nem omnibus aequalibus suis familiaritate
anteponit, neque prius eum a se dimise-
rit, quam doctrinis tantò antecessit condi-
scipulos, ut facile intelligi posset pari modo
superaturum omnes in cæteris artibus: mul-
ta de eodem legito apud Pausaniam in Boo-
ticis. Scripsit Lysis de institutione, de ci-
vilitate, & de natura. Extant & nonnullæ
epistolæ, & ea imprimis ad Hipparchum,
ubi in hunc modum de Pythagora: Aiuno
plurimi publicè te id quod Pythagoras semper
inhibuerit, philosophari, qui cum Damonis fi-
lia commentaria sua commendaret, iussit ne
cui extra domum ea traderet: ea vero cum
ingenti pecunia posset ea distrahere, omnino no-
luit, inopiam quippe, patrisque monita auro
præstiosiora consuit, idque cum esset mulier.
Ad Epaminondam Lylidis discipulum spe-
ctat, quæ scribit Plutarchus in opusculo de
Socratis genio: Quid, inquit, aiebat Thea-
nor? Epaminondas suam sententiam non pro-
fert, eadem institutus disciplina? tum pater
renidens: tale, inquit, est eius ingenium ta-
citurnum, & caute ad loquendum sedans,
audiendo & discendo inexaturabile, itaque e-
tiam Spintharus Tarentinus cum eo hic non
exiguum tempus versatus, frequenter dicebat,
in neminem se hominem suæ ætatis incidisse,
qui & plura nosset, & pauciora loqueretur.
Cleanthes Tarentinus, Clearcho teste, inter
convivandum eloquebatur omnia versibus,
ut & Pamphilus Siculus, qualia hæc sunt.

Da quod bibam.

Perdicis crus.

E c

Maru-

*Matulam aliquis mihi porrigat.
Placentam aliquis mihi dato*

Ita scribit Athenæus, apud quem invenies Stratonem quoque Tarentinum, qui in conviviis dithyrambicos versus imitabatur, auctore Aristoxeno. Philolai & Euriti Tarentinorum meminit Laertius in Pythagora, qui & ipsi fuerunt Pythagorei, præceptores Zenophili Chalcidensis ex Thuria, Plantonis, Echecratis, Dioclis, Polymnesti Phliasiorum. De Ennio multa scribit, præter explanationes in illum elegantissimas, Hieronymus Columna, ad quem misi commentarios perbreves in vitam huius poetæ a Petro Crinito scriptam in libro de poetis Latinis. Sciri autem nunquam verè potuit, fuerit ne Tarentinus, an Rhudiensis, quoniam eum Rhudiæ genere vetustæ, & Cicero in oratione pro Archia Rhodium appellat hominem, & Svidas poetam Romanum, & Messapium, quem Ælianus laude dignum esse tradit, nam dum Scipionem canit, & virum illum magnificè extollere studet, solum Homerum, ait, pro dignitate laudare posse Scipionem. Rursus Eutropius qui in fine secundi libri tradit, primo Punico bello Ennium natum, Tarentinum censet, sicut & Eusebius, sed hoc quoniam alibi discussimus, præmittamus. Illud certissimum & ab omnibus receptum, quod a Catone Romam translatus in Monte Aventino habitavit, parco admodum sumptu contentus, uniusque ancillulæ ministerio, cumque Romæ suum tandem obiisset diem, in Scipionis monumento via Appia sepultus, inde paulo post eius ossa Rhudias patriam asportata. Sed & Pacuvium in scribendis historiis apprimè nobilem, Brundusinis nollem tollere: sunt tamen qui cum Tarentinum tradant, & Quinti Ennii ex sorore, vel ex filia nepotem, ac Tarenti egisse, & illi seni ab Ætio scripta sua recitata, ibique tandem nonagenarium diem obiisse, non ignorare debent, quibus non ingratum est Eusebii chronicon, quibusque non displicet multiplex Agellii lexiō. Aulum Licinium poetam, qui & Archias dictus est, a Tarentinis non modo multis præmiis, sed & civitate donatum, tradit Cicero in oratione, quam pro illo habuit: *Erat, inquit, Italia tunc plena Gracarum artium, ac disciplinarum, studiaque hac & in Latio vehementius tum colebantur, quam nunc iisdem in oppidis: & hic Romæ propter tranquillitatem Republicæ non negligebantur. Itaque hunc & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani, civitate, caterisque præmiis donarunt, & omnes, qui aliquid de ingeniis poterant iudicare, cognitione atque hospitio dignum existimarunt.* Hæc ille. Callistratus Iurisconsultus in libris digestorum sub titulo de re iudicata, in lege, *Divus Adrianus*, meminit cuiusdam Iulii Tarentini, hunc multi crediderunt Iurisconsultum, sed ut ibi legitur, fuit reus, testium perfidia condemnatus. Inter Neotericos non mediocris laus data est Laureto philosopho Tarentino, apud Marinum Frecciam, sicut apud Hesychium inter veteres in verbo *ῥαλία*, Phanodemo, quem adiungit Rhinthoni poetæ. Quod au-

tem nonnulli (Pogium secuti, Trebellium; ut ipsi dicunt, & Sulpitium, Sybillam, tradant, Delphicam Tarenti ortam ante adventum Phalanthi, & Romuli, qui eam consuluit) Romanis suis leges daturus, tempore floruisse, id ego nusquam legi, atque miror Onufrium, cuius negotium fuit de rebus Romanis, & de Sybillis copiosè scribere, hoc non animadvertisse, ut omittam Svidam & Laetantium, qui de Sybillis etiam per quam multa scripsere. Verisimilius esset credere librariorum incuria, ut accidit, lectum aliquando esse pro Tyburtina Sybilla Tarentinam, vocum affinitate, quamvis non (sim oblitus apud Livium observari Sybillæ (quam tamen ipse non nominat) adventum in Italiam, sed ea fortasse fuit Erythraea, quam Romulo Rege vixisse tradit divus Augustinus. Extant adhuc in Græcorum florilegio multa Tarentini Leonidæ Epigrammata, quorum aliqua hæc sunt, & plura ad Latinam formam versa.

Λεονίδου Ταραντίνου.

Γ' ἄλ' οὐκ εὐπρόχως αἰγὸς πύσις ἐν κοτ' ἀλώῃ.
Οἷος πῦρ ἀπάλειψεν πάντας ἑδάφε κλέδους,
Τῷ δ' ἐπὶ ἐκ γαίης τόσσον ἄνυσεν, τῷ δ' ἐκ κλέδου,
Γραμμοῖς ἡμέτερον κληῖμα τὸ καποφύροισιν.
Ρ' ἔλα γὰρ ἐμπεδὸν ὕδα, πάλιν γλυκύ λείπεται αἰνῶν,
ὅσσοι ἐπὶ σπένδουσιν σα τῷ δ' ἐκ δυνάμει.

Infilis hircus inter vineta racemos
Exedit teneri palmitis ore novos.
Visceribus terræ vox execrabilis exit,
Hoc buccis germen pessimè perde tuis.
Radix dum salva est, non deerit fundere ætar,
Et Baccho fies vixima sacra Deo.

Λεονίδου Ταραντίνου.

Ὀλέαδα πῦρ μ' ἀνέφλεξε, τόσσον ἄλ' αἰετὸς μετρίσσει
Εὐχόμεν' ἡν πεύκας εἰς ἐμὲ καραμένη.
ἡπείλας δ' εἰσώσων ἐπ' ἡύρας, ἀλλὰ δαλάσσης
Τὴν ἐμὲ γενναμένην εὖροι ἀριστέστην.

Ignis me excussit: pelagusq; remessa profundum
Ad terram veniens ardeo tota pice.
Quam toties pelagus servavit, perdere terræ
Aula est, & genitrix impia, mitis aqua.

Λεονίδου Ταραντίνου.

Ἀστὴρ μὲν ἡμάριον, καὶ ἱερὰ κύκλῳ σείλῃς,
Ἀέθρο δ' ἡσυχίας ἐμπεδὸν ἔχει.
Τ' μετρίσσει δ' ἀγέλη δ' ὄν ἀπηνάδων ὁμοῖος,
Δαμπτύτατον μυσῶν φέγγος ἀνασχόμενος,

Astra, quis ignorat? Lunæ cycloq; rotasq;
Obtenebrat Phœbus dum meat ille polo.
Sic quotquot fuerint vates, veteresq; novosq;
Perdis Homere canens carmina gesta ducum.

Λεονίδου Ταραντίνου.

Θῆρ' ἢ τὸν πρὸς ἡμῶν, τὸν εὐάγριον ἀπὸ κλέδου
Ζῶντα, τῷ, αἰδουῖς πλεῖστα πλεῖστον.
Γ' ἔλα δ' οὐκ ἀνέφλεξε, σαγηνῶν, χηλαμδύτην,
Οὐχὶ πλεῖστα κλέδου πλεῖστα πλεῖστον.
Εμπεδὸν ἔτ' ἀνέφλεξε ἀπὸ λείας, ἔτε κατὰ γῆν,
ἡλκιστὰς πλεῖστα πλεῖστα πλεῖστον.
Ἀλλ' ἔλα δ' οὐκ ἀνέφλεξε, σαγηνῶν, χηλαμδύτην,
Τῷ μὲν ἢ σβέσθῃς ἐκ χηλῶν ἀντύματος.

Σ-

Σήμερον δ' ἐπαύρις ἐφ' ἡμεῶν, εἰς ὁμόδικτος, Ἄλλα συνιστάτης ἰχθυόων θήσας.

Therina Nastroeum, dederant cui retia victum,
Cui nanti cessit incolae Mergus aquae.
Antea; qui coluit, pisces tulit orbe sagena,
Non multi remis navita navigii.
Non vis Arcturi rapuit, non Egidis horror,
Annorum decadas solvit & ossa senis.
At animam efflavit, qui iunceae testa teneret,
Ut lychus longo tempore sponte perit.
Fignora non tumultum decorant, non coniugis
(ardor,
Sed comiti comites hanc pia husta parant,

Λεσθ' ὅτι Ταραντί'ν.

Πολλοὶ αἶψ' ἐπὶ τοῖς κήμασι χθονὸς, ἔκτε Τάραντο
Πότ' ἔστι, τὸτο δέ μοι πικρότερον δαίδαλον.
ταύτης πλεῖον εἶς βίος. ἀλλὰ με μύσους
ἔτι χειρότερον, λυγρὸν δ' αἶψι μελιχρόν ἔχω.
Οὐδέμα δ' ἐκ ἡμῶν λυγρὸν. οὐδέ με φῶς
Κυβερνήτης μουσίου σέβας ἐπὶ κήμασι.

Sat procul Italica terra, patriaque Taranto
Et iaceo, & mortem vicerat iste dolor.
Erronum vita hanc non vita est; ipse sororum
Musarum coetu diligor, atque choro.
Atq; Leonida hand perisit, sed vivet in ævum;
Plures spero dies nomen habere meum,

Λεσθ' ὅτι Ταραντί'ν καὶ ἀφροδίτην.

Τὰ ἐκείνησαν ματρὸς ἐκ κήτων ἐπὶ
Ἀφροδίτῃ μορμύριον ἐν λήξει κυπρίνῃ,
Εἰδὼς δ' αὖλλος καλλῶν ἐμμελῶτον,
Οὐ γινώσκων, ἀλλ' ἐμψυχὸν ἐξαμαρτάνω.
Εὐ μὲν γὰρ ἀκμῆς χερσὶν ἐκδύβην κέμα;
Εὐ δ' ὁμμελῶν γαλήνης ἐκδύβην πύδω,
Κοί μεζῶς ἀκμῆς ἀγρῶν κύνων.
Αὐτὰ δ' ἀδάμα, καὶ διὸς συνιστάτης
Φέρονται. ἄρ' οὐ, λυγρὸν μύσους τῇ κήμα;

Effugientem matris de sinibus adhuc
Spumaque frementem pulchri tori Cyprum;
Doctus Apelles pulchritudinem desideratissi-
Non pictam, sed vivam representavit, (mam.
Bene siquidem suminis manibus exprimit co-
(mam,
Bene oculorum tranquillū effulget desiderium.
Et mammilla florentis puellæ nuncia imitatur
cotoneum malum,
Ipsa autem Minerva, & Iovis coniux (cio.
Loquuntur; οὐ Jupiter, inferiores sumus Iudi-

Λεσθ' ὅτι Ταραντί'ν.

Πρὸς βλάψιν ἀνακρίοντα χυδαν σισυροχμῶν οὐκ
Θεσπὶ δ' αὖλλος γράπτων ὑπερδὸς δ' οὐ.
Ὡς γὰρ ἡν λ' ἡναισιν ἐπ' ὁμμάσιν ὑγρὰ δεδοκῶς,
Ἀχμὴ καὶ ἀστρογῶν, ἔλκεται ἀμπεχόντων.
Δισσώδ' ἀβυθύνων, καὶ μὲν μῶς αὐτὰ μεδύπληξ,
Ὡς ἴσιν, ἐν δ' ἐπὶ ρίχνει ἔλασι πύδω.
Μέλην δ' ἡ βαδύλιν ἐφ' ἡμῶν, ὅτ' ἡναισιν,
Ἀντὶν πολέμα τὸν δ' ὑπερδὸς χάλω.
Ἀλλὰ τὰ πτερὰ δ' οὐκ οὐκ δ' ὑπερδὸς μὲν, οὐ γὰρ ἔλασι
Ἐκ βλάψιν πύδων βαχχιακῶν δ' ἡναισιν.

Senem Anacreonta fusē turbatum vino
Alpice versatili flebilem super lapide.
Ut senex gulosis ab oculis lascivē inspiciens,
Utiq; ad talos trahit vestem,

A Geminorum autem calciamentorum, unum
quidem sicut ebrius

Perdidit, in aliq autem rugosam pedem ada-
(ptavit.

Cantat autem sive Bathyllum desiderabilem,
sive Magisten.

Attollens manu amore perditam chelym.
Sed o pater Dionysie serva illum: non enim fas
A Baccho cadere Bacchiadum servum, (est

Λεσθ' ὅτι Ταραντί'ν.

Οὐ καὶ δι' ἡμῶν τὰ λαγυβόλα πρὸς λυγρὸν
Ταύτα πρὸς ἡμαδικοὺς ἐκείνους σκοπέλους,
Ἀλλὰ δι' ἡμῶν δ' οὐκ οὐκ ἀγρῶν δ' αὐτῶν,
ἡναισιν κατὰ δύναμις τοκοῦν ἐν πύδω.
Εὐ γὰρ συνιστάτης πρὸς τὰς δ' ἡναισιν
Πρὸς τὰ δ' οὐκ οὐκ ἀγρῶν δ' αὐτῶν κατὰ δύναμις.

Cres Therimachus retia Pani Lyceo

Hæc in Arcadicis suspendit scopulis.

Sed tu Therimacho munerum gratia agreste
(numen

C Manum dirigas sagittariam in bello.

Inque convallibus alta dexteris,

Primum cum dederit venationis munera.

Apud Paulum Iovium lib. 44. historiarum
sui temporis laudari videtur eandem Ioannes
Perellus patria Tarentinus, qui ex equitum
Rabatinorum ordine fuit unus inter eos tri-
umviros, qui ætatem Mahometis pueri Tu-
netani Regis regere, hic Gyneceum invalit,
quod ei tanquam professione Christiano tum
D licebat, & in libidinem effusus, Amida con-
cubinas ad unam omnes consumpavit. Ami-
da postea Perello ita usus est: omnibus tor-
mentis excruciat primò, abscissisque virili-
bus vivum in foro comburi iubet: nec Pe-
rello constantia defuit, qui oblato vitæ mu-
nere adduci non posset, ut a Christiana re-
ligione deficeret. Legitur in solana histo-
ria, quam edidit Ambrosius Leo libro 2.

Ioannes quidam Antonius Tarentinus Episcopus
scopus Nolanus his verbis: Basilica Episcopi
porum incerta est a Raymundo Ursino, finita
est ab Urso, atque Episcopo Nolano Ioanne An-
tonio Tarentino: Coenobospita basilica fabri-
cata sunt ab hoc ipso Ioanne Antonio Episco-
po, a quo Episcopale palatium inauguratum
magna ex parte fuit, atque aptius distinctum.
Ex Neotericis commemorantur Antonius Ag-
gellinus, Alexander Monfrida, Nicolaus Ar-
ponus, quorum primus fuit Archiepiscopus
Barentis, alter Episcopus Monopolitanus,
tertius Ostientis, vivit hodie Ioannes Ba-
ptista Santorius Episcopus Tricaricentis, Pos-
sem quamplures alios & in sacra Theologia,
& in legibus, & in philosophia, ac medicina,
in mathematicis, in Grammatica, in manu-
fieri; studiis, possem tandem & alios in armis
recensere, sed ab his sicut a familiis me absti-
nui, ne dum eos celebriores reddere calamo
studerem, offenderentur magis, novi enim
quanta sit inter pares invidia, & nescio an
suo quisque loco esset contentus.

Politiarum genera, & de ritu Tarentinorum.

C A P. IV.

DE antiqua Tarentinorum Repub. haudquaquam facile erit dicere, nisi prius cognita fuerint diversa, quæ apud multos leguntur, Politiarum genera, & tam ea, quæ commendantur, quam ea quæ improbantur, omnia ex lectione Aristotelis, Polybii, Herodoti, Strabonis, Plutarchi, Demosthenis, Thucydidis, Hefychii, Budæi, atque aliorum, colliguntur. In quavis igitur Republica vel unus erit, qui imperabit, vel non unus erit. Quando unus est, qui dominatur, *μοναρχία* Græcè dicitur huiusmodi dominium: quod si bonum fuerit, servato in illo debito ordine, *βασιλεια* appellabitur: at si contra fuerit malum, incertoque ordine, *τυραννίς* erit, cuius cura sola est custodia. Quando autem non est unus Princeps, sed plures, hi vel erunt multi vel pauci: ex multis bonis constituitur *δημοκρατία*, cuius finis est libertas, ex multis malis exit *ὀλιγαρχία*, quæ est Democratia illegitima, plebeoque recta impetu. Paucorum eadem est consideratio, quoniam si boni fuerint *ἀριστοκρατία* formabunt, cuius finis sunt leges ipsæ, juxta quas conferuntur honores, ac dignitates: at vero si fuerint mali, *ὀλιγαρχία*, facient, cuius finis sunt ipsæ divitiæ & earum habetur ratio in magistratum electione. In summo igitur honore post extinctos Reges, ac nobiles viros, quemadmodum apud Athenienses, aliasque præclaras olim civitates: ut nostris etiam temporibus in Italia ipsa, ita olim apud Tarentinos fuit Democratia, & Democrates dicebatur supremus ille magistratus, qui vice Regum præerat omnibus, id ex Aristotele habetur in Republica, ubi de seditionibus loquitur: *Contingit vero* (inquit ille) *quandoque id per fortunam, velut apud Tarentum, cum superati praelio ab Iapygensibus, nobilitatis magnam partem amisissent (fuit autem id praelium paulo post id tempus, quo Medi Græciam invaserunt) ad popularem statum ex Republica facta est translatio.* Et hunc Tarentinorum statum commendat idem philosophus his verbis: *Recte se habet Tarentinorum exemplum imitari. Illi enim cum opes effluunt communes ad pauperum usum, per hunc modum benevolam sibi plebem constituunt, magistratus insuper omnes duplices faciunt, ut sint alii per electionem, per sortem alii, quo enim populus percutiatur, per sortem; quo autem melius gubernentur, per electionem. Est autem hoc facere in uno eodemque magistratu, ita patientes, ut alii sint ex sorte, alii electione ad eum gerendum assumantur.* Coniici ex hoc loco potest, laudabilem fuisse Tarentinorum Democratiam, in qua patrum erat, & consuetum colere Deos, cum honore obsequi parentibus, seniores venerari, legibus obedire, pauperes amplexari, omnium etiam civium in magistratu gerendo rationem haberi, quo in statu ita optimo filii armorum tantummodo parentum hæredes constituebantur, opes autem omnes seminarum erant, atque ita adolescentium ætas bonam parentibus spem promittebat, si nullam di-

A vitiarum curam haberet; tota autem pronæ esset ad arma; quales dicebantur Lacedæmonii, a quibus ipsi Tarentini sunt oriundi. Tempus, quod a philosopho dicitur de initio Tarentinæ Democratiz, illud esse existimo, quod in Clio ponitur ab Herodoto, quando quinquennale bellum confectum est inter Lydos & Medos, quo in bello (ut ille dicit) *sæpe Medi victores extiterunt, & nonnumquam quoddam gesserunt praelium sexto anno, signis collatis, cum æquo Marte certarent; stante acie, contigit, ut repente dies nox efficeretur. Quam immutationem huius diei futuram Thales Milesius Ionibus prædixerat, hunc ipsam annum præstans, quo immutatio facta est. Lydi, ac Medi ubi diem noctescere viderunt, a pugando desisterunt:* ita Herodotus. Regnabat tunc temporis apud Romanos Ancus Marcius, & erat annus mundi quatermillesimus, non longe post Phalanthi ad hanc oram adventum. Pauca alia ad ea quæ dicta sunt addere visum est, & spectant ad præsentem Republicæ administrationem. In promptuario publicorum scriniorum, & in Archivio ipsius civitatis duplex & non obscura habendi Senatus recondita est institutio: utraque a Ferdinando Neapolitanorum Rege diversis quidem temporibus munita 1475. & 1491, autographum ipsius Regis utrobique legitur REX Ferdinandus. At initio primæ institutionis leguntur hæc verba; *D, Rex mandavit mihi Antonello de Petrutiis:* in alterius fronte, *D, Rex mandavit mihi Joanni Pontano.* Sed primæ institutionis hæc erat ratio. Ex triplici civium ordine, nempe ex nobilioribus, mercatoribus, & artificibus centum & octo eligebantur, quorum potestas regendæ Republicæ nonnisi biennium durabat, singulorum nomina in duodecim scribebantur schedulis, ita ut in singulis novem essent terni, prædictorum ordinum schedula illæ cera cooperiebantur, atque in urnula inclusæ à puero doli mali incito educabantur: quique in educta reperti essent, bimestre habebant dominium atque omnes Reipub. His si aliquod incidisset grave quod decernendum esset, duodecim viros, quod duodecim virorum concilium dicebatur, consulebant, illorumque sententiæ coherentes, quid omnium interesset, statuere nimio zelo curabant. At si maius quid insurgeret, exacti bimestris novem accersebantur: si verò gravissimum omnes centum & octo in concionem coibant: nihil tamen, vel à paucis illis, vel ab omnibus his, insciq; ratum, firmumque habebatur, prætor Urbano, qui à Rege ipso ad ius suum cuique præstandum, annuo (ut hodie) magistratu destinabatur. Illud obiter subiungam triplicem huiusmodi civium ordinem apud plures fuisse observatum. Diodorus Siculus libro antiquarum rerum primo, multorum urbes dicit, Egyptiorum more fuisse partitas in tres gradus, quorum primus erat nobilium, qui præ cæteris doctrinæ dediti maiore honore digni habebantur, & in ea re sacerdotibus Egyptiis per similes. Secundus eorum quibus agri assignati erant, utque armis intenti patriam defenderent, illis præter qui in Egypto agros tenebant milites ad

ad bellum subministrabant. Tercius plebis erat atque opificum, qui artibus mercenariis intenti, necessarias operas praeberent. Altera autem institutio, quae ad hodiernum usque diem devenit (& si multis tentatum, ut ex ob civium dissidia litigiaque reformaretur) ita se habet. Quolibet triennio Kalend. Augusti eliguntur septuagintaduo, qui futuri sunt Senatores: huius vero numeri pars minor est nobilium, plebis maior, nec habetur, ut in prima, ratio aliqua mercatorum, vel ob illorum penuriam, vel quia qui pauci sunt, nihil aut parum distant ab his, quos artifices diximus. Horum omnium eligendorum hic mos est, ut ab iis qui iam in fine tertii anni, onus, quod regimen civitatis affert, sunt deposituri, triginta eligantur viri, decem nobiles, plebei viginti. At hi electi duos, & quadraginta rursus eligunt, à quibus & ipsi recte, vel ne fuerint destinati, probantur. Hi ordinum ratione in tribus describuntur longiusculis Schedulis, quae A, B, C, cum signo ipsius urbis obliquantur, & in urnam simul concipiuntur. Mox puerulus septimum non excedens annum, schedulam extrahit: quique in illa reperiuntur, Remp. primo administrant anno, idemque in reliquis observari consuevit. Rursus viginti isti quatuor, duorum & septuaginta pars tertia, seni in quatuor eodem ritu rescribuntur, schedulas, quae certa aded oblinunt, ut pilulas dixeris, ac in urnulam demittuntur, quique in prima à puero extracta fuerint reperti, trimestrum habent consulendi Reip. facultatem, sexque viratus appellatur, idemque in singulis senariis summa cura observatur ad finem usque triennii totius. Praedicto autem majori numero tres extrinsecus adduntur, qui singulis viginti quatuor, singuli & ipsi annum praesunt, quem appellant Syndicum, propter quod eius officium & munus sit patrocinari, omniumque causam defendere. Hi ex ordine sunt patricio & nobili, atque ad hunc honorem in urbe supremum admissi. Tentatumque diu est, ut & ex his, qui mediis ordinis sunt, admitti possent, neque obtemperatum, nisi in Notariis quos dicunt, Regisque iudicibus ad contractus, de ceteris adhuc sub iudice lis est inter primum civium ordinem, & medium. In omni autem concione singulisque comitiis, siue tunc Senatorum fiat electio, siue aliquid aliud decernatur, interest, ut supra attigimus, praetor Urbanus Regius, & quandoque in controversiis, quae non raro obveniunt, aliquis alius vir gravior, qui provinciam ipsam gubernaret, si tam illis qui eligendorum aliorum potestatem habent, quam illis, qui electi sunt, onus conscientiae gravissimum, Regis & eius magistratum, ac ministrorum obedientiam praeculis praesentent cum publica & pauperum praecipue utilitate: quin jurare omnes cogunt & singulos, ut quavis in re gerenda nullius animi motus rationem habeant, Magistratus autem per triennium duraturi sunt hi. Syndici tres de patriciorum ordine, vel (ut dictum est) Notarii, ac Iudices ad contractus: sed ad nobiles talis prerogativa spectare vix est Ferdinando Ara-

gonio olim Regi. Horum autem munus, ac partes sunt, non nova ex se decernere, sed decernenda tantum modo proponere, quaeque fuerint deliberata perficere, an autem Syndici nomen Latinum sit, Budaeus docet in Graecis commentariis, nostrum est quum ad historiam faciunt, scribere. A scribis de medio ordine tres eliguntur: partes illorum sunt proposita à Syndico & decreta, vel à sex viris, vel ab omnibus viginti quatuor ad futuram rei memoriam scribere, & quaecunque alia opus fuerint. Quaestores sex, tres nobiles, populares tres, illi aestate per totum semestrem à Kalend. Martii, usque ad pridie Kalend. Septembr. vicem servant suam noctu custodiendae urbis, hi vero suam hyeme à Kalend. Septembr. usque ad pridie Kalend. Martii: vulgus appellat Camerlingos. Olim dicebantur tres viri, sicuti legere est in Amphitryone Plauti, & in carcerem trudebant, quos per noctem vagantes comprehendissent. Aediles quatuor & viginti, itaut binj tres menses sint in officio, alter nobilis, popularis alter: praesunt hi ponderibus & mensuris, obsoniorumque curant genera omnia. Praefecti nundinis siue mercatibus, qui duo sunt Kalend. Maii & totidem XVII. Kal. Februarii, ut omittam tertium, qui esse solet XVIII. Kalend. Septembr. Sex (inquam) quolibet triennio, (de eo enim adhuc loquimur,) eliguntur ex iis qui nobiles sunt, & totidem ex popularibus. Perceptores publicorum censuum, ac reddituum tres populares, quos vocant depositarios, quia apud ipsos publica depositatur pecunia. Omitto ianitores, ac Syndici ministros, quos portarios vocant. Omitto singularium artium praefectos, qui praetomagistri appellantur, omitto tandem municipales iudices, qui omnes à Senatu eliguntur.

De Tarentinorum numis, ac signis.

C A P. V.

Fuit olim (ut suo dicitur loco) atque aded magna Tarentinorum potentia, ut non solum Iapygiae, Magnae Graeciae, Calabriae, Apuliae, & totius Lucaniae principes essent, atque ad Ithriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Aphricam, Siciliam vela dimitterent, sed & nummos quoque euderent suos. Gabriel Barrius idipsum videtur significare, quando Brettiorum quam multi fuerint numi variis signati imaginibus ostendit in libro, quem de Calabriae antiquitate edidit. Vidi ipse numum argenteum, in cuius prima facie juvenis est, qui Delphico insidens in laeva fuscina, piscatorium instrumentum habet, inscriptio literis Graecis sub pisce: ΤΑΡΑΧ. In altera vero juvenis item cernitur nudus, & nudo invehens equo, sinistra manu tenens lora, dextra vero supracaput equi extensa, ramum, ni fallor, olivae in modum corollae, atque alia item Graecis literis inscriptio. ΕΤΤΑΡΑΧ. Vidi alium numum argenteum literis & duabus stellulis à superiore tantum distinctum, siquidem in fronte huius praeter verbum

ΤΑ-

TAPAZ leguntur litteræ Ἰάπων. At in tergo integre non omnes sunt litteræ, ut quicquid sit, colligi non possit. Addam & tertium in quo eadem figura, sed litteræ. Εὔ. Ἀργεῖον. Græci characteris. Sunt præterea sexcenti ferè alii, & argentei numi, in quorum utroque latere legitur dictio hæc, præter adolescentis, Delphini, & equi picturas, grandioribus, & adhuc Græcis litteris, ΤΡΕΦΕΙ. idest nutrit, ac si monstraretur, quæ terra marique huius situs sit copia. Conlici facile potest præter ea, quæ dicta sunt, per delphinum, & equum, incolarum virtutem, quam mari, ac terra prædici tunc erant, denotare, ut per fuscina, quæ eadem est cum tridente, vulgi studium nostris (ut antea diximus) etiam temporibus maximum piscandi: Cuius rei magnus meminit Peripateticorum magister in politicis, quod idem ipsum de Byzantio, seu (ut hodie dicitur) Constantinopolitano pelago scriptum eodem in loco requirit, licet omnibus piscandi artibus semper Tarentini usi sint, atque hodie utantur variis rerum generibus, Contis, Nassis, & hamis, quin & è muris ipsius urbis veluti è specula quadam *ἰσχυροῦ* est, Thunnos enim pisces inde piscatores observant, quemadmodum Strabo fieri tradit in Herculis portu. Hoc & in mari parvo, & mediterraneo observari quibusdam mensibus solet in mugiles, mullos, auratas, quæ optimæ aded censentur, ut nusquam similes sint, minutiq; pisciculos, atque in primis sardas, sunt, qui tradant (quoniam suus cuique sensus) Neptunum esse alterum, qui equo affidet, quasi eodem numo patrem, & filium voluissent Tarentini celebres reddere, quorum sententiæ, & quis scit, an voluerit poeta Venusianus astipulari, cum in primo carminum dixerit:

Neptunusq; sacri custode Tarenti,

Nam Acron ibidem non penitus hoc dicit, neque tamen longe discrepat. Vult enim hoc ab Horatio relatum, vel quia Tarenti Neptunus devotius quam alibi coleretur, vel quia in Neptuni tutela fuerit: nisi dixeris, quia Phalanthus Herculi, & Neptuno templum constituit, ut fortiter per illius favorem, huius vero obsequio feliciter, atque ideo Herculeum à Vergilio appellatum, aliis ita opinantibus non omnino refragarer, quasi Herculi dicatum, vel cuius Hercules numen esset tutelare, Et *ἰσχυροῦ* ἰσχυροῦ à Tarentinis celebrabatur, ut notat Helychius. Sed de hoc alibi dictum est; putaverim ipse à consensionibus, & rixis compescendis, & eo magis ad hoc sentiendum inoveor, quia apud Strabonem reperitur, Herculis imaginem capta urbe, sublimem ex ære, quæ cum tot pompis, auro, purpura, signis, Tabulis, Tarentinique deliciis sublata est, in Capitolio fixam, opus Lysippi, quod à Fabio Maximo, qui Urbem cepit, oblatum est donum, Est & alius numus, in cuius altero latere videtur Neptunus equestris cum litteris. ΧΙΝΤΙ, in altero vero ΤΑΡΑΖ, supra Delphinum cum eiusdem litteris, & in læva tridentem habens: at prope dexteram

signum videtur Reflex cum litteris ΑΥ, æque cum imagine mulieris alatae binas ambabus manibus corollas habentis. Deam nonnulli credunt esse victoriam, quod genus illud numi signasse credunt Tarentinos post partem de hostibus victoriam. Hoc vero non præmittendum duxi, quia viros graves idem dicitare audivi, signatam: videlicet à Tarentinis pecuniam fuisse post ipsius Taræ obitum, quem iuxta fluvii ripas patri Neptuno, & patruo Jovi sacrificium offerentem nusquam viderunt, & si fabulosum, ac commentitium credi possit, & ab eo maxime, quod de Æneæ fingitur interitu ad Numicum, Hoc vero signum non in pecunia tantum, sed & in foribus Urbis, ac Theatro posuere, Templum eidem Taræ cum ara, & statua erexere posteri, æternam illius memoriam, & statua erat virgo apertos diffusa crines, & equo in pilcem desinente supervesta, ad situm Urbis mari scilicet: & terra itidem exprimendum, Prædictorum numerorum testimonio iam apparet, cur insignis, scutis, vexillis, adolescentis sit & Delphini simulacrum, neque non in fonte, qui hodie in medio foro cernitur, semimarmoreo lapide, albo, lævi, & nimis in Hydruntina regione claro, & fistulis, & salientibus magno artificio sculptus. Joannes Pierius Valerianus in suis Hieroglyphicis de utroque meminit signo, & quidem de Delphino sic: *Quod vero signum in argenteo nummo Delphino vebitur, Taras is est, ut etiam indicat inscriptio, de quo Arist. meminit in Tarentinorum Repub. apud quos numisma nummum dicit appellari, in quo Taras Herculis Delphino vebitur: quanquam apud Asiaticos quoque puerum Delphino insidentem fuisse in nummis tradit Strabo, sed Phalanthum Lacædæmona memorat Pausanias, qui Tarentum (ut dictum est) Coloniam duxit, priusquam Italiam attingeret, naufragium in Crisæo mari fecisse, cui Delphinus opem tulit, sublatumque dorso in litus incolumem exposuisset. Quin etiam in nummo, cuius titulus ΤΑΡΑΖ, eques jaculator inspicitur ob equestris scilicet militiam, quam egregie Tarentini sunt exercere soliti, unde apud Græcos Tarentinos ordines iuvenias ex equitibus huiusmodi constitutos, & ταραζῶν verbum, eo se militia genere exercere adsignificat, Cæsar, Rhodigin. in antiquis lectionibus, ita tradit: Ferentarii equites ita dicuntur, qui eminus solent dimicare, quorum alii jaculis utuntur, alii arcu jaculantur. Quos Tarentinos, vocamus arcu utuntur, qui equites sagittarii, & à nonnullis etiam Scythæ vocantur. Tarentinorum duo faciunt genera: alios namque suo nomine Tarentinos vocant, qui à longinquo jaculari consueverunt, alios feroces, qui pugnam comminus subeunt. Equitum Tarentinorum meminit etiam T. Livius, ubi de solertia Philopomenis Achai summi ducis diligenter locutus addit: Et tum omnium primum agmen constituit: deinde Cretenses auxiliares, & quas Tarentinos vocabant, equis ses binos secum trabentes equos, ad prima signa misit, & infra: Luce orta Cretensium re-vis armatura, & Tarentini equites super torrentem prælum commiserunt. Leimonastus Cretensis popularibus suis, equitibus Lycortas Me-*

Megalopolitanus præerat : Cretonses & hostium auxiliares, equitumque id genus Tarentini præsidio aquatoribus erant. Cicero etiam Tarentinorum equitum ad Pomponium Atticum his quidem verbis memoriam exhibuit: *De Patrone & suis condiscipulis, quæ de Tarentinis in militia laborans, ea tibi grata esse paudeo*. Licet non probeatur hæc lætio omnibus scriptoribus. Plutarchus item horum facit mentionem, & in Philopœmenis eiusdem vita, & in Agidis, ac Cleomenis, nec non Polybius in excerptis libri undecimi. Multis autem in locis Ælianus Tarentinos celebrat milites, ut in lib. de institutendis aciebus: *Quamobrem* (inquit) *illi de more Tarentinorum à longe jaculantur, circulares retorquentes accessum & turbantes. Tarentinos jaculatores appello, sicut inter initia operis dictum est à Tarentino Calabria oppido, cuius equites parvo quodam jaculo uti consueverunt*, & ibidem dicit Tarentinam turmam constare duabus duplaribus equitum, videlicet ducentorum, & quinquaginta. Duæ autem Tarentinæ magisterium constituunt, equitum quingentorum scilicet & duodecim. Addunt alii ex neotericis Tarentinos omnes fuisse comatos, sicut erant Spartani, Milesii, Thurii, & omnes ii, quibus Laconica studia, institutaq; placuerunt. Hæc de militibus Tarentinis obiter sint dicta, revertamur modo ad signa, unde digressi sumus. Tradunt nonnulli, hiq; non admodum pauci signum Scorpionis, quo hodie Tarentini utuntur, primum fuisse à Pyrrho datum, Epirotarum Rege, Tarentinique exercitus duce adversus Romanos, cuius rei historia suo ex Livio, & aliis narratur loco. Jam diu autem hoc saxum (ut aiunt) volvo, atque nullum ex historicis multis, quos legi, quantum potui accuratissimè id dicere animadverti. Sunt verò alii, qui rem huc conferunt, libidinem, & nequitiam Scorpioni designari puto, eique ex humani corporis partibus pudenda dedicari, & huic signo Martem dominari adulteriorum infamia semper notatum, militesque omnes mulierosos esse, atque hinc ortam fabellam de concubitu Martis & Veneris, quiq; supra finitorem, prodeunte Scorpio, oriuntur, eos à mathematicis lascivos fore prævideri. Ergo fuit Scorpis, atque est (ut coniiciunt) Tarentinæ lascivæ symbolum, & nos iam de Urbis huius deliciis multa subiungimus. Quid si aliquanto plus placebit, quod ad superiora adicere cupit animus de huiusmodi signo? Nam satis superq; conitat, diu multos quælivisse, utrum doli fallaciæq; Pœnorum, quæ tot bellis universo terrarum orbi per tot annos innotuere, an corporum color fuscus, an aliquid aliud signum dederit, ut Scorpis Africæ terræ symbolum haberetur? atque in quibusdam Hadriani nummis Scorpionem non aliter Africam significare, quam Cuniculus Hispaniam, Equus Italiam ostendant. Et iam omnes scimus Annibalem Pœnorum ducem Romanis per prodicionem Tarentum abtulisse, ut alibi cura aliquantò maiore dicitur. Verisimilius itaq; iuxta me est, ut hoc signum à Pœno, & non ab Epirota nostris majoribus datum credatur. Co-

rona autem super imposita regiam denotat Urbis quandoque fuisse potentiam, ut nunc Regi est gratissima, & olim multarum provinciarum caput, & regina fuit. Liliorum flores, putandum est, impressos, quia prioribus non multo ante sæculis Gallorum Regibus fidelissimè obtemperavit: pari poëta & maiore, & diuturniore fide, Catholico Regi Carolo Cæsari huius nominis quinto, & Philippo eius invictissimo, semper glorioso, & Catholicæ fidei defensori unico adhuc obtemperat, ac natis natorum, & qui nascentur ab illis, obtemperatura est, ut sperat, atque in domino confidit. Omitto alia quæ de Scorpis vulgus suapte natura incertum, ac stolidum studia in diversa, atque contraria scissum blaterat. Magnas enim nugæ magno huc afferre conatu non est in animo, sed quæ, vel auctorum testimonio, vel ob rem adeo vetustam coniectura non mea solius, sed & aliorum affirmare potero præclarissimorum. Quid quod prærique contendunt, Scorpium Tarentinis datum, quia adulari atque blandiri sæpissimè norunt? nemo enim est, qui nesciat, Scorpis ingenium id videri, ut chelis videlicet blandiatur, atque amplexetur, quæ sibi fierent obvia, eius verò caudam semper esse in istu, nulloque cessare momento, quæ non meditetur, ne quando delit occasioni, & propterea doli (ut diximus) atque fallaciæ signum ab Hieroglyphicis traditur. Estque apud Sophoclem Captivis proverbium in hac sententiam, sub omni lapide Scorpium insidiarii Græcè sic: *ἐν παντὶ γὰρ ἵσκειο ὁ πῖος* & apud Nicandrum in theriacis: *Ἐν πῖος ἀπὸ τοῦ ὄντος γὰρ ὑπὸ λαλοχῆρας*. Scorpis insidias parva sub caute tetendit. Quin morum acerbicatem per Scorpium notat Apuleius. Sed hæc omnia, ut serpenti huic concedimus, ita ob eius ingenium, maioribus datum, nobisque convenire, id verò pernegamus, sicuti fidissimè testari poterunt, qui cum Tarentinis degunt alienigenæ. Sunt qui Scorpium propterea esse Tarentinorum signum asseruere, quod Urbis formam reddat figura corporis: pars enim prope arcem duas veluti chelas reddere videtur, quæ vero pontem attingit in inferiore urbe caudam indicat molliter inflexam, qua parte aqueductus nobilissimus à decimo usque lapide, vel ulterius in urbem per cuniculos fistiliumque tubulorum ductiones multo labore, exquisitoque artificio profuit, mare utrumque segregans, quiq; olis omnis Urbis præcæcias irrigare ea inprimis parte, qua non ascendit tractus, videbatur, tentatum sæpius nostra ætate, ut duplex fieret, accitis undiquaq; architectis solertissimis, sed ad superiora duci haud quaquam posse sine magna, quam cives non paterentur impensa, iudicatum est, reliquum Scorpis corpus reliqua signant Urbis partes. Hæc de numis, & signis Tarentinorum dicta quantulumq; ratione potui fidem habitura, nec ne sint, haud scio.

LIBER QVARTVS.

De Tarentini agri fertilitate.

C A P. I.

Agri Tarentini fertilitatem, quam Romæ coram optimatibus plurimis illisque purpuratis prædicarat sæpius præceptor meus in Græcis literis Franciscus Caveotus Archidiaconus Solitanus, quem octuagesimo primo post millesimum & quingentesimum anno subita mihi, & sodalibus meis inviolatq; mors Romam ad filium proficiscentem de via eripuit apud Castellanenses: præter ea, quæ de vinetis, olivetis, aliisque fructuum generibus primo in libro promissa sunt, hoc in loco cum piscatione etiam copiosissima scribere in animo est, more, atque instituto nostro veterum auctorum testimonio in medium adducto, & à Polybii sententia initium sumere videbatur, nisi eius auctoritate in primo libro, & in sinu Tarentino, usi fuisset: ibi eum confutatur, qui voluit locum ex decimi libri Epitome sumptum animadvertet, ubi de huius regionis fertilitate ab eo agitur. Et fortasse hoc idem quod à Polybio scriptum est, de Tarentino emporio reipexit Plautus dum in fabula, quæ Menæchmi inscribitur, hoc fingendo dixit:

*Postquam iam pueri septuene sunt, pater
Oneravit navem magnam multis mercibus.
Imponit alterum geminum in navim pater,
Tarentum avexit secum ad mercatum simul.
Illum reliquit, alterum apud matrem domi.
Tarenti ludi forte erant, quum illuc venit:
Mortales multi ut ad ludos convenerant.
Puer inter homines aberravit à patre:
Epidamnensis quidam ibi mercator fuit,
Is puerum tollit, avehitq; in Epidamnium.
Pater eius, postquam puerum perdidit,
Animum despondit, atque is agritudine
Paucis diebus post Tarenti mortuus est.*

Duas Septimio commendat Horatius regiones amenissimas, Tiburtinam scilicet & Tarentinam, de hac ultima, quæ nostra est, sic habet:

Unde (nempe ex Tiburtino agro) si Parca prohibent iniquæ

Dulce pellitis ovibus Galefi

Flumen, & regna petam, Laconi

Rura Phalantho.

Ille terrarum mihi præter omnes

Angulus ridet, ubi non Himetto

Meila decedunt, viridique cœtat

Bacca Venafro.

Ver ubi longum, tepidasq; præbet

Juppiter brumas: & amicus Aulon

Fertili Baccho minimum Falernis

Invidet uvis.

Ille te mecum locus, & beatæ

Postulant arces: ibi tu calentem

Debita sparges lachryma favillam

Vatis amici.

A Idem Horatius ad Quintum suum fundum amœnitate, & fertilitate cum Tarentino comparat, atque adeo Tarentum ipsum in fundum suum translatum dicit:

..... Quid si rubicunda benignè

Corna vepres & pruna ferent? si quercus & ilex

Multa fruge pecus, multa dominum juvet umbræ

Dicas adductum propius frondere Tarentum.

Et ad Mæcenatē:

..... mihi iam non regia Roma

B *Sed vacuum Tibur placet, aut imbellè Tarentum.*

Tarentino secessu usque adeo oblectabatur Virgilius, ut ibi carmen pastorale cecinit juxta Propertium:

Tu canis umbrosi subter pineta Galefi

Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus.

Utq; decem possint corrumpere mala puellas

Missus & impressis hædus ab uberibus,

Felix qui viles pomis merearis amores

Huic licet ingrata Tityrus ipse canat.

Felix intactum Corydon qui tentat Alexin

Agricolæ domini carpere delicias.

Laudavit & Claudianus cum amœnitate, tum fertilitate huius loci dicens:

Formosum Oebalii luxum pressere Tarenti.

Quin & ipsemet poeta in Georgicis agrum exrollit Tarentinum multis laudibus:

Sin armenta magis studium, vitulosq; tueri,

Aut fetus ovium aut urentis culta capellas,

Saltus & saturi petito longinqua Tarenti.

D.

Et ex urbibus Julii Cæsaris Scaligeri hæc habentur in commendationem eorum quæ dicimus:

Mollia quæ tenuis demittunt pondera lana,

Tonsa Tarentinis iugera læta iugis: mis

Hæc eadem complent vegrandibus horrea cul-

Et tua sub prælum munera Bacche ferunt.

Nulla est in Latio Pomona beatior usquam

Nulla est Hesperidum gratior aura locis.

Se totum exhibuit laeta ad convivia Nereus;

Servit & innumeris proxima sylva feris.

Hic ver perpetuum est tantum pro frugibus

Nectareas superant sydera fæta dapes. (æstus

Quod si Cælum imis vellet mutare superna,

Haud aliis poterat plenius esse locis.

E.

Celebrabantur ab antiquis Tarentinæ oves, sicut legimus apud Columellam: *Gracum* pecus, quod plerique Tarentinum vocant, nisi cum domini præsentia est, vix expedit haberi: siquidem & curam, & cibum maiorem desiderat: nam cum sit universum genus lanigerum ceteris pecudibus mollius, tum ex omnibus Tarentinum est molliissimum, quod nullam domini, aut magistrorum inertiam sustinet, multoq; minus avariciam, nec æstus, nec frigoris patiens. & alibi: Oves Tarentinæ radice lanaria lavari debent, ut consura præparentur, & generis eximii Milesias, Calabras, Appulasq; nostri existimabant, earumq; optimas, Tarentinas, & M. Columella patruus meus acris vir ingenii, atq; illustris agricola quosdam arietes mercatus in agros transtulit, & mansuefactos testis ovibus admisit.

misit. Ea primum hirtos, sed paterni colonis agnos ediderunt, qui deinde, & ipsi Tarentinis ovibus impositi, tenuioris velleris arietes progenuerunt. Et pleraque similiter, inquit M. Varro, faciendum in ovibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem, ut sunt Tarentinæ & Alzinates, pallibus integuntur, nè lana inguinatur quo minus, vel infici rectè possit, vel lavari, ac parari. Pascales autem oves, quas Festus refert, posuisse Catonem pro Pascales non Tarentinas intelligi, sed Terentinas cum secunda vocali in agro videlicet Terentino, ubi centesimo quoque anno fiebant ludi saculares, de quibus supra mentio facta est. Post oves commendabantur lanæ, quæ ex ipsis ovibus tondebantur. Tarentum, inquit Plinius, Canusiumque summam nobilitatem habent. & alibi: Hispania nigri velleris præcipuas habet, Potentia iuxta Alpes cani, Afsia rutili, quas Erythraas vocant, item Bætica, Canusium fulvi, Tarentum & suo fuliginis, quem locum corrigunt multi, puliginis. Est & Cornelii Nepotis auctoritas, qui Augusti principatu diem obiit suum. Me (inquit) juvene violacea purpura vigeat, cuius libra denariis centum venibat: nec multo post Tarentina, huic succedit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Erant, inquit Servius, iuxta Tarentum Baphia, in quibus tingitur lana in eo loco, quem à Tarento hodie vix octo millibus passuum distare, Saturumque appellari diximus. Hinc color Satorus apud Poetam in Georgicis legitur:

*At mater sonitum: Thalamo sub fluminis alti
Sensit, eam circum Milesia vellera Nympha
Carpebat hyali Saturo fucata colore.*

Hinc Venenum Tarentinum dixit Horat. in Epistolis:

*Lana Tarentino violas imitata veneno.
Martialis sæpissimè lanarum huiusmodi, togarumque purpurearum meminit, atque ovium:*

*Nobilis & lanis, & felix vitibus Aulon
Det preciosa tibi vellera, vina mibi.*

Erat enim, quicquid alii dixerint, Aulon locus in agro Tarentino. rursus Martialis:

*Te Lacedæmonio velat toga lata Galeo,
Vel quam seposito de grege Parma dedit.*

Et in Cleon meretricem:

*Puella senibus dulcior mihi cygnis
Agnæ Galeæ mollior Phalanthini
Concha Lucrini delicatior stagni.*

Et Ravennius in cornucopia:

*Optum antiqua Tyros, lanæ imbellæ Tarentū,
Sassina lac, Memphis flamina, Sparta canes.*

Sed & idem Martialis de Partheniana toga:

*Dic toga facundi gratum mihi munus amici
Esse velis cuius fama decusque gregis?
Appula Leda tibi floruit herba Phalanthi,
Quæ saturat Calabris culta Galeus aquis.*

Laudat Macrobius in Saturnaliis Noces Tarentinas, illasque Favorini testimonio tradit, sic dictas quasi Terentinas, hoc est, molles à Terenon, quod est Sabinorum lin-

gua molle, qua voce, & Terentios putat Varro dictos. Sed & Plinius asserit duo genera Tarentinacum nucum fragili putamine, ac duro. Quæ (Amygdalas ipse crediderim) Noces sunt amplissima, & minimè rotunda: præterea mollis, putamen rumpentes. Idem alibi Nucum pinearum genus alterum posuit Tarentinum digitis fragili putamine, aviumque furto in arbore. Eadem Scaliger dicit appellari Persicas: sed Tarentini vocant Ambrosias. Turnebus in Plinio agnoscit Macrobiæ lectionem Tarentinas noces, quia Τόριον, unde Terentum, Sabinorum lingua molle significat, Nucem Græcam, (inquit Columella) & Avellanam Tarentinam facere hoc modo poteris in quo serobe designaveris, noces ferere, in eo terram minutam pro modo semipedisposito, ibique semen ferula repangito. Cum ferula fuerit nata eam findito, & in medulla eius sine putamine Nucem Græcam, aut avellanam abscondito, & ita obruito, hoc ante Kalend. Martias facito, vel etiam inter nonas & idus Mart. Pira item Tarentina laudat Macrobius, illasque appellat sera, ut pleraque alia. Cornelius Celsus, Pira (inquit) quæ repopuntur Tarentina. Sed & Plinius, qui omnia complecti voluit, Tarentina tradit Pira ferillimè legi, sic dicta à patria, ut Amerina, Picentina, Numantina, Alexandrina, Numidiana, Græca, signina. Quid autem nostra etate dici queat, insigne, ac præcipuum, de ovibus, lanis, nucibus, ac piris non video. Nam neque horum est copia, ut olim apud veteres, neque qualitas illa: non tamen omnino his destituimur. De oleis Tarentinis ad hæc quidem verba Theophrastus in de historia plantarum: Circa Tarentum fructum uberem oleæ semper præmonstrant, sed sub flore pars magna perditur. Causamque huius ostendit in secundo, ubi agit de causis plantarum: locorum (inquit) diversitatem causis hisce tribuimus, ubi nihil aliud impedimento detrimentoque acciderit, ut apud Tarentum olea accideret ferunt. Silens enim spiritus sensu conspicuus est, quippe pleraque aduruntur, & conflatus ex mari salis occurrerit, ut in vecta fuligine corrodantur flores, ac pereant. Caligo quoque sine ulla fructu, agredi quadam videtur, quæ ubi flores tetigerit, exurit. & Scaliger in Theophrasto de agro Tarentino, ita scribit: Plautinus varus, lepidissimus: si non fecero peribo, si faxo vapulabo, sic in agro Tarentino, si non fiat, rubigo interficit, si fiat marina nebula, crassa, fetida, flores necat. Sed neque oleum, idcirco semper modicum est, & quantumcumque semper laudabile, & præcipue quod ad conduram asservatur, Monopolitano, Ostunensi, Bituntinoque præstantius. Vina, quibus & uvæ, ex quibus passæ peroptime fiunt, non à veteribus modo scriptoribus celebrantur, sed & nullibi per totam Italiæ oram præstantiora videntur, quin & prædulci uva novum apud veteres & Tarentinum genus vitium factum est. Vorum (inquit Plinius) & longinquiora Italia ab Ausonio mari non carent gloria: Tarentina, & Seviriana, & Consensia genita, & Tempja, ac Babia. Lucanaque antecedentibus Thurinis. Tarentinum

F f vi-

vinum (inquit Athenæus) & quæ in illo tractu sunt omnia, leve, suave, stomacho gratum, minimè calidum, aut infestum capiti. Ficus prædulces Tarenti nasci, quas vocant Omas, legitur apud Plinium, & hanc lectionem agnoscit Hermolaus, qui quasi *ωμῆς*, hoc est crudas dici sentit, quoniam prædulces sunt statim cum nascuntur, nondum præcoctæ solibus: ita & palmarum genus in Cypro, cuius non maturascit fructus, sed crudus admodum suavis, ac prædulcis est. At si onas legeris cum aliis Pliniani libri castigantibus, vel hanc vocem flectes ab *ωμῆς*, quod significat emere, & sic eas intelliget Plinius, quas Tarentini vulgato nomine sanctæ crucis ficus appellant oblongas, & nigri coloris, vel detorseris vocem *ωμῆς* *τῶν*, & ita illa erunt ante folia, quæ asinina sunt rusticis, quid verò quod alii agnoscunt ænadas, quasi ex vini sapore sic appellatas? Castaneas in agro Tarentino modo non videmus, ut in Campania, sed illas olim tradit Plinius laudatissimas fuisse faciles, neque operoso cibo, figuræque planas. Credit Stephanus Castaneas dictas à Castano Apuliæ oppido non procul à Tarento, quod Castanetum, vel Castellanetum vocant: alii à Castano Magnesiæ. Myrtus folio minuto non sic hodie passim nascitur, ut olim, conspicitur frutex myrti huiusmodi prope Potamiscum flumen, ubi Principis pomarium fuisse non pauci conitiunt. At quam Cato Tarentinam appellat Cupressum, nulla est, credit Plinius, ita à Catone dictam, quod Tarentum è Creta insula primum advenerit, ubi Cupressetæ fuisse tradit Cic. cum dicit primo de legibus: *in Cupressetis Gnosiurum* &c. Candelabrorum scapis nobile vocat Tarentum idem Plinius, sicut Aeginam Candelabrorum superficiei, sunt autem scapi columnarum partes, ut norunt Grammatici ex Vitruvii lectione annotavitq; Budæus. Sal è itagnis Tarentinis oculis utilis est, & est salissimus siccissimus, suavissimus omnium, atq; candidissimus ad medicinæ usus ab antiquis maximè laudatus. Erant olim duæ apud Tarentinos salinæ, quarum vestigia, & nomina adhuc restant, una enim maior dicitur, minor altera: verum ex utrisq; (itagna enim sunt) imbrium descensu colligebatur salis albi copia, sicut etiam, & ex conchis alveisque qui sunt in insulis, prope urbem juxta portum parvula admodum salina est, quæ tam imbris, quam mare infuso ad vulgarem, subnigrumq; salem, & lapidosum conficiendum adiuvatur, nec sine rivulis aquæ dulcis: illac enim aquæductus tendit ad fontem, qui est in medio foro: reddit, & hæc salina album salem suum, & subtilissimum, quando artifices volunt habita prius à Regiis ministris venia. Majoris salinæ meminisse videtur Joannes Boccacius in particula de lacubus: *Tarentinus* (inquit) *lacus est apud Tarentum Italia civitatem, qui aestivo aestu siccat in salem, quod idem sentit Plinius his verbis: siccat in lacu Tarentino aestivis solibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioquin, genua non excedens, pauloq; post: Marinorum maxime*

laudatur Cyprius sal à Salamine, ut à stagnis Tarentinus, ac Phrygius, qui Tartarus vocatur, omnium suavissimus, atque candidissimus, & propterea fragilis. Hodie inductis bobus franguntur stagna, ne inde sal colligatur, Rege ita jubente. Abundat hodie solum Tarentinum omni frumentorum genere, non ea tamen copia, qua finitimæ civitates, ex quo conficitur panis, & popularis, & siligineus. Vocabant olim Græci *σάρπας* *σάρπας*, idest, Doricum panem, Tarentinum videlicet, à magnitudine buccellatorum, qui & hodie sunt in usu, maximè apud vulgares, ac plebeios, & Chrylippus Tyanæus *τῶν ἀποκομιχῶν*, idest, in opificio panario: inter placentarum genera ex celeberrimis Tarentinam reponit, quod ante me observavit Alexander ab Alexandro ex Athenæo. Crocus non est infæcundus, & auctore Varrone, sicut in Falerno vinum, in Cassinate oleum, sic in Tarentino mel cæteris præferebatur. De Porris Tarentinis ita scribit Martialis:

*Fila Tarentini graviter redolentia porri,
Edisti quoties oscula clausa dabam.*

Nascitur Manna in agro Tarentino juxta oppida Palæianum, & Palæianulum, aut sit autem orientali inferior, ut illa quæ in Calabria provenit, sicut in Philologia notat Volaterranus, nescio. Lapis, quem vocant Carpanum subrufum, & Tophum album, copiosissimus apud Tarentinos, apud quos fiunt, & siglina vasa præcipua, quæ in aliarum maximarum urbium deliciis esse solent, sed nobis quotidiano usui. Horti suburbanæ non pauperes, essent, & ditissimi, nisi tanta obesset civium negligentia. Nascuntur, & herbæ arti medicæ perutiles, de quibus singulis volumen promisit edere Domitius Antonius Juranna medicus, ut meritò Græci Tarentum appellaverint *τῶν ἰατρικῶν ὀψών*, idest, in qua facillè est victum invenire. At imprimis piscandi studio maximè vigent Tarentini, quin & ab ipsa urbe condita viguerunt: qua de re in sequenti capite, servato quodam singulorum totius anni mensium ordine, tractandum est.

De Tarentinorum piscatu assidue.

C A P. II.

Sexcenti quidem sunt, qui de piscibus & magna scribunt volumina, quorum aliquot elegantiores, ut Opplanum, Aristotelem, Theodorum, Theophrastum, Nicandrum, Elianum, Dioscoridem, Plinium, Albertum, Rondoletium, Jovium, Hieronymum Cardanum, Hippolytum Salvianum, Typhernatem Romæ medicinam sub Julio tertio profitentem, si attentè legeris, nihil erit, in piscibus, quod desiderabis. Ipse hoc in loco non omnia piscium genera, non varias illorum differentias, non multiformem naturam, non illorum condimenta, sive elixare, sive assare, sive frigere placuerit, sed illud modò attingam, quod ad Tarentinorum historiam facere existimavi: qui pisces, ab aliis in piscando, maximè exercita-

citatis, singulis capiantur mensibus, & magna copia, consultis accuratè admodum hac in re piscatoribus: qui ex navigiis, quos lintres, cymbas, barcas appellant, & ex trahibus longiorib. sive (ut dicunt) par-matibus, lapideisque molibus tam diu, quam noctu piscantur. Ea est in aquis Tarentinis piscium copia, ut si urbs à conditore suum non fuisset sortita nomen, Sidon potuisset appellari, sicut Tyrii à Phœnicibus oriundi, suam appellarunt urbem, juxta mare in Assyria conditam: nam Phœnicum lingua Sidon piscis est, & Tarentini ipsi Ichthyophagi sunt: Captantur pisces tam in interno, quam in externo mari hamis, retibus, nassis, lineis, arundinibus, fusciniis, aliisque instrumentis, quæ propria videntur in tanta piscium frequenti varietate. Plures populi gradus recenset Philosophus, & primum dat agricolis: alterum illis, qui artes colunt: tertium appellat forensium. In emendo, ac vendendo occupatum; sequitur mox ille, qui in mari versatur, post hunc qui bello deditus, inde qui quæstui incumbit. Constat ille exportitoribus hunc conficiunt piscatores, & multis locis unumquodq; genus prædictorum magnam continet turbam, ceu piscatores Tarenti, & Byzantii, remiges Athenis, & reliqua reliquis locis. Consule illum si voles, nos ad mensum singulorum prædas transcamus.

Januarius, Februarius,

Ab die igitur Calendarum Januarii per totum Februarium ingens est Camarum copia, omnium quidem generum, quæ multa numerat Ælianus, nam & asperas capiunt, & læves, quæq; digitorum compressu nullo negotio franguntur, & quæ saxo ægrè conteruntur, nigerrimas, argenteas, & utroq; colore mixtas. *χαμα*, *χαμηλ*. Vrticæ tot sunt, ut nusquam totidem videris, & illæ præcipuè quæ exigui sunt corporis. *Καδὴν*, *αμυλῶν*. Digiti, sive melius dixeris Græco, & vulgato nomine *δακτυλῶν*, qui, & ab Adriatici sinus incolis Cappæ longæ dicuntur, cum unguibus odoratis, atque imbricibus, omnes dura carne, nisi idem est testaceorum genus, eisdem mensibus videntur frequentes in foro piscario venundari, atque idem est de vertebis, sive verticillis, sive vertibulis, ut vocat Gaza apud Aristotelem, tam coloris pallidi, quam rubicundi, quæ & ipsa sunt inter conchas, & hæc omnia in mari interno *δὲ δακτὺν σπινθῆκος*. At per universam hyemem in aperto ingens est agræ-rium piscium captura, Chartilagineorum præcipuè, & planorum, ut sunt Rana piscatrix, Raia, Squatina, Canicula, Centrina, Rhinobates, sive Squatria, vel Squatinorata ex Raia, & Squatina compositæ. Horribiles quidem aspectu, atque esu admodum iniucundæ, & integræ ingratae. Ranam piscatricem *βατράχου ἀλῆος*, Raiam *βατράχου βατόν*, *βατρίδα*, *αἰστῖον*, vocat Græci. Torpedo, cuius vim eam esse omnium ore fertur, ut capta retibus, priusquam attingatur, piscantium manus stupefiant. Sed Tarentini tradunt mederi sibi in huius piscis tractu status retene-

atione. *καρπὸν ἰσχυρὸν καὶ οὐκ ἐλαφρὸν*. Passinaca est huius perisimilis, cui piscatorum vulgus tam Venetum, quam Tarentinorum Columbi nomen dedit *τινυβὸν*. Paulus Jovius existimat illum piscem esse, qui Athenæo Achanthe est infimæ plebis obolionum, ausim ipse dicere, quas lecorarias docti quidam homines appellant, *ἢ κάρπυς*, Græci, sed Galenus *καρπύς* selle carentes. Aquila, quæ & ipsa Chartilaginea, & plana est, sic dicta, quod suis expansis alis volentem Aquilam imitetur, *αἰεὶς*, carnem omnes habent mollem non iniucundam, nec concoctu difficilem: advenarum solent esse delicæ, Kalendis Maii ad emporium, nundinaq; commeantium. In utroq; autem mari sub idem tempus colliguntur Mytuli parvuli illi quidem, sed omnium optimi, ac saluberrimi, *μύδα*, *μύδαλος*, *μύδαλος*. Tellinæ, quæ, & aliæ sunt à Mytulis, quicquid dicat Paulus Jovius, qui mavult cum Athenæo errare, quam cum Dioscoride rectè sentire, *τελλῖν*. Conchæ etiam illæ, quas aliqui Galadas, & quas Patellas appellant, neque non etiam Squillæ, *γαλῆς*, *ἀστῆς*, *καμῖς*. Cancri tam fluviatiles, quam marini. Gambari, Maia, maximum scilicet Cancrorum genus, Corse vulgò, & Cancelli cum Paguris, *καρκινὸς*, *καρμυγῆς*, *καρμύλον*, *πύργουρος*, *μύδα*. Purpuræ, quarum copia olim maxima, unde opinio veterum de lanarum tinctura apud Tarentinos per quam optima (de his Ælianus consulto) *πορφύρεα*, *πορφύρεα*. Buccinæ aliquot: *σάβραξ*. Cochleæ albæ, ac nigrae, magnæ, parvæ, mediocres, cum Nucibus, *κοχλῆς*, *κοχλῆας*. Vermium, & quoddam genus cretaceum, quibus pro esca, ut parva siliqua ad Auratas præcipuè extrahendas utuntur piscatores, *σάβραξ*. Concharum nobilissima Ostrea, quæ ut tradunt historici, adeo apud Romanos in honore fuerunt, ut non modo Brundisio in lucrinum lacum transferre studerint, verum, & in remotissimas à mari regiones ligneis secum lacub. asportaverint. Hæ aliquando veluti extincta eorum progenie, nusquam apparent, aliquando, & me puero tantus fuit numerus, ut villi venderentur, *ὄστρεον*. Et quæ carent sanguine pestines, quæ à Græcis *κτῆσις*, à nostris vulgò Conchæ Sancti Iacobi distitantur, quoniam peregrini dum Compostellam proficiscuntur ad visitandas Apostoli reliquias, illis solent peregrinationis pileos exornare. Spongiarum genera omnia, quæ recensentur à Plinio, sitq; experientia illa in spongiarum convulsione, quam idem refert, quod ubi avulsorem sentire, contractæ multo laboriolius extrahuntur, *σπγγῖον*, *σπγγῖον*. Citula mense Ianuario longè melior, hunc piscem appellant omnes piscem S. Petri, Ligures Rotulum vocant, Rhombo est perisimilis, præcipuè si caput absideris, *χαλινός*. Tinca Aufonio cognitus Tarentinos fluvios non deficit, Tanga vulgò dicitur. Lampetra non minus pretiosa in Tarentino portu, quàm in Arno, & Tyberi fluviis, frequens tamen non est, *γαλῆς*. Aloia hoc tempore pinguis est, ac nescio, an quæ in Tyberi capitur, Tarentinæ sit præferenda: sed non ante hac visus eius numerus, quàm anno septuagesimotertio post

millesimum; & quingentesimum. Gobius, & A
ille quidem multiplex, ac frequens in arena
nascens, albus item, ac niger. Scombrus,
quem Higesium apud Athenæum *σχιθον* vocat,
idest, boni succi, modo laudabilis, *σχομβρος*, Lupi etiam permulti sunt, & lau
datissimi, qui & Spigula à Romanis, & Spi
na à Tarentinis dicuntur, neque in mari
tantum, sed & in Galeo, & Tapa fluvio
capi consuevit, *λαβρακας* Græci vocant, quam
vis alii Lupum à Labrace differre conten
derint, *καλαμαξ*. Acus de longorum genere, B
rostrumq; proferens Gruis, iisdem mensibus
commendatur, *βελονα*. Lucerne, quarum in
genium est, lingua ignea per os exorta fere
ris, noctibus lucere (adi Plinium) *καλαμαξ*. Et
tam marina, quam fluviatilis Perca quàm
& inter saxatilem, tertio tamen loco repo
nit Galenus, Athenæus ait, Percam esse spi
nis coronatam, insignique varietate conspi
cuam, Assimulatur Mænis, quæ hodie Mæ
nula dicuntur, eiusque dux est Melanurus,
qui alio nomine ab oculi magnitudine ocu
lata vocatur, *μελανουρος*, *οφθαλμοειδης*.
Turdus etiam piscis his diebus apparet, qui
inter saxatiles reponitur, & nobiles vocat
Plinius, *σχιθον*. Sub idemq; tempus Coracini
piscatio est, in cuius capite lapillus inveni
tur, quem puerorum collo pro amuleto
suspensum, regio morbo adversari ignobiles
quidam auctores tradunt *κορακινος*.

Martius, Aprilis, Maius,

At mensibus Martio, Aprili, & Maio, præter prædictos in aperto mari Thynnorum multitudo non rara est, & in littore ipsius Urbis, & per totum Isthmum, duplicique retium ordine captantur: quorum quidem piscium partes sale conditæ variè nominari solent, Ventrīs enim pinguiorem adipem Tarantellum ab urbe ipsa vocant: dorsum autem magis carnosum, ac macilentum Tonninam appellant, *Θύννη*. Muræna cum Congro, & Anguilla nullo quam hoc tempore magis commendata, & in utroque mari Sardæ, ac in insulis quantò maiores, tantò pinguiores, itemq; Aleces, & quæ Plinio, & Theodoro sunt Trichitæ, digitalesque alii pisciculi, quos lasearenulos appellare videtur plebs, & ab antiquis, quomodo dicti fuerint, nondum reperi, Anguillæ prægrandes parvæ, sed quæ parvæ sunt, exiguiq; capitis multæ, & gustu elegantiores, hæc in primis laudantur, *μυσαρῶνα, καρχήδον, γόλφον, σείφα, μάρα, τριχίδον*. Adde his Lupinum ova habentem, post Thynnum, æstimabilem, abdomine præsertim. Adde etiam Pinna, Atracos, Polypos, Cicas, atq; Echinos, quos, & maritimas Carstaneas appellare poteris, Horum omnium præcipua copia est in Martio. Optimi, & maximi Echini in externo mari. Adde præterea Pagros, sive Phagros, qui vulgò Fragolini appellantur, ex his qui assantur, longè probatissimos. *σμίλα, πέσκα, σάκκος, πελagicus, τριτίκ, ιχθυοειδεις*. Quid dicam de Pelamidibus, quas, & paryos Thynnos vocant, & à luto sic dictas serpunt, siq; pedalem excesserint magnitudinem, in Thynnos abire?

Quid de Thynnoceris , quibus ab thynni abdomine Zyrrulis nomen est? Nam & zyrra appellatur imus Thynni venter , & hæc sunt abdomina Thynniæ , quæ Lucilius commendat in primo Satyrorum libro , vulgus (ut diximus) Tarantellum , & zyrram vocat , quod nomen putat Paulus Jovius deductum , propterea quod in Tarentino sinu sale Thynni bene asservuntur , καὶ αἱ . Non desunt his mensibus Merulae , quæ & ipsæ cum Turdo , Umbra , Asello , à colore , quem referunt , appellantur , & sunt saxatiles , αἰττωπος , ὀψῖον , οὐλίνα , ὄνα , ὀνένα , Mugilum copia est , & Mormyrorum , qui nec sine piscantium risu capiuntur ; in meta enim capite abscondito , totos se occultari credunt , μύσσοι , μормύροι .

Junius, Julius sive Quintilis.

Abundat Junius Scorpionibus, Scorpenis, Draconibus, Anguilla his diebus pinguescunt, ut alias; sed juxta fluvios, qui portum ingradientur, lepissimè atque ingentes capiuntur. Aliud genus piscium, qui Coccyes à piscatoribus dicti sunt, verumtamen si Jovium audire placebit, Merula cum Coccyge erit eadem; piscem vocalem appellat Aristoteles lib. 4. Animalium. Sequitur Quin-tilius, quo Auratæ non linea, & hamo, sed retibus ad insidias patatis captantur, & Sardæ circumjacto rete, ubi primum vilæ sunt, præcipuè in Calædæ, Eodemq; mense nigra Cochleæ, & Purpuræ colliguntur, *Scorpius, Scorpionis, Scorpionis, Scorpionis, Scorpionis*.

Augustus five Sextilis.

Acellorum mense Saxtili duo illa genera, quæ Plinius commemorat, in aperto mari grandiora, quam incluso, vulgè Cergæ, acque idem tempus profert Corymæ. Salpæ optimæ sunt his diebus, pisces tam oporose atque eleganter à natura depicti. Cephali quoque, & illi multiplices variis nominibus appellati à corporis accidentibus, nam & Capigones à capitis amplitudine dicuntur, & apud Græcos caput est ~~scelus~~ Labæones à prominentibus labris inferioribus. Sic, & Cestres, Bacchi, Myxini, Chelones, leuclisti, & Mucones alii appellantur. ~~scelus~~ Quod autem tradit Elianus in primo de Scarò pisce, id Tarentini de Cephalo experiuntur: Sed Elianum audiamus, est enim hystoria gratissima, Scarus cum alijs herbis marinis, tum alga impropria vescitur, omnium piscium ad Venerem instansatissimus est, Causa cur capiatur, est cupiditas inexplabilis in faminam, eam non ignorantes rei piscatoriæ, qui sunt peritissimi, hoc modo illi insidias ponunt, ut comprehensa famina summum os ad tenuem funiculum ex spatio confectum alligant, eamque vivam per mare trahant, ubi eorum cubilia esse, & in quem locum congregentur, norunt, Consciunt etiam grave plumbum figura rotundam, longitudine trium digitorum, quo ex chordis appenso trahitur Scarus famina captiva. Aliquis eorum nassa in piscatorio navigio accommodata os late diducit, datque operam, ut nassa in Scarum ca-

ptum convertitur. Ea enim sensim demittitur lapide ad certam mensuram facto. Mares vero non aliter, quam homines ad concupiscentiam amatam libidinis furore feruntur, circumq; eam concursantes, alius alium praevertere, eiq; appropinquare, & contingere studeat, ut solent iuvenes vehemensq; amantes, & osculum, aut vellicitationem, aut aliud quippiam furtivum amatorum venantes. Qui seducit feminam sensim, & pederentium insidiis collocatis recta ad massam eam amata, ducit amantes ducere. Cum proxima ad massam hi accesserint, plumbum in interiorem partem à piscatore tractum, ex linea descendens, feminam in massam detrahitis, quo finit influentes mares capiuntur, ac penam dant Scari eiusmodi parentis libidinis. Hæc Estianus. Verum hanc venandi industriam non vidi apud Tarentinos in Cephalorum Captura: sequuntur nihilominus feminam suo tractam, ac tridente his terq; sauciati non recedunt, donec semimortui capiuntur, vel succumbant. Vulgo l' ovato dicitur hoc piscis genus. Maxima Tarentinis Cephalorum gratia est, habent enim ova, quæ geminis veluti folliculis incisa parte lumbinis recentibus eximuntur piscibus. Hæc Græco nomine passim Ovataricha, idest salita ova nuncupantur. Sunt apud Græcos Ταραχὴ obsonia pretiosa, & probe condita; hæc autem ova inter Præcipua obsonia reponuntur. Piscium carnes absque abdomine vilis plebi venduntur, interno mari capiuntur, & præcipue ante Urbis januam in Archiepiscopali piscaria. Omataricha fuit salamentum apud Græcos, quæ cruda comeduntur, οματάρχη: ita scriptum reliquisse Alexandrum testatur Athenæus. Pinguefcunt Cephalii, ut multi alii pisces in aquis Galei fluvii, neque ex Cephalis solum Ovataricha fiunt, sed & ex aliis piscibus, præcipue ex Spigulis, sed quæ ex Cephalis nobiliora. Hieronymus Mercurialis appellat Botargas plebeo nomine, quorum inventorem Lampridio sic referente, Heliogabalum fuisse tradit. Et apud Herodotum idem Mercurialis scribit usurpari hoc verbum Ταραχὴ in corporum mortuorum conditis, propterea, cum plures Egyptii tenerent modos, quibus mortuos à putredine servarent, prius omnium, atque etiam frequentius à populo usurpatus fuit, qui ex solo sale constabat, unde merito condire corpora, salire dicebatur, & quæ condita erant ταραχυσία. Ovatarichis proximum est Caviarium, quod si nigrum est, ex ovib; Sturionis conficitur: si rubrum, ex ovib; Cyprini saliti, & in massam congesti, in Capha, quæ ad Tanaim civitas est: unde & Capharium dici potest.

September, October, November, December,

Venit inde Septembri mense ingens quædam Solearum copia, quæ à M. Varrone Lingulæ nuncupantur, ab Athenæo Buglossi, eoque bovina lingue effigiem imitentur. Harum ingenium recensent omnes ferè scriptores, ac ipse benè expertus collaudo Jovium, qui frigidas Aranchi mali succo pipereque conditas probari in conviviis asserit.

Smarides, & Menæ huius mensis laudabiliores; Σμαρδοι, Oculata, sive Melanurus, quem Pericarum ducem supra diximus, licet de hac remagna sit inter scriptores contentio, quam prudens, ac sciens prætereo, hoc tempore cum Boca provenit. Boca autem piscaturum habens dorsum à voce sic dicta est, aliis Boopa, quoniam hic piscis prægrandes habet oculos instar bovis. Gregatim capitur, ut nullum alium piscem his diebus ferè cernas in macello piscario, Βούξ. Auratæ captura optima est (quatinvis toto anno huius generis pisces capiantur, quas infantes ab ætate appellant, quo nomine puerulos, vel puellulas dicimus) à Kalendis Octobris usque ad Martinalia, quæ apud Tarentinos pisce potius quam carnib; solent celebrari, vel per totum Novembrem, Νοεμβριος. Synodontes pisces, si Græca voce, uti volumus, Dentices si Latina, Auratis persimiles in venatione illas sectantur. Ευιδαν. Cephalorum, & quoddam genus, cui longo collo nomen imposuere veteres piscatores. Trigla, Τρίγλα, quod ter in anno pariat, sive Mullus optima eodem mense, capitur parvo mari, & in ea præcipue parte extra Urbem, ubi piscaria Sancti Leonardi dicitur à sacello, quod illi Sancto erectum adhuc apparet, quæ, & prope Archiepiscopalem piscariam cernitur, non longe à fornacib; qui locus ad fornaces dicitur, quia ibi præter calcem coquantur cretaceæ domorum tegulæ, imbrices à vulgo dictæ, unde testa imbricata. Sardæ etiam, & Sargi eodem tempore felices, ut mirer cur Brundilinos potius commendavit Ennius quam Tarentinos, nisi fortasse ibi commorans illis frequentius vesceretur, Σαρδοι. Est, & minor Sargus ipse etiam gregalis, & Sparus, qui meliorem, quam pisces alii plures succum habet, his temporibus in Auratarum vomitatu, Σαρδοι à verbo Græco σπάρω, idest palpitare. December novissimus anni mensis mollioribus affluit piscibus, ut sunt Polypi, loligines, sæpiæ, & quæ intra domum latecscant, Testudo, religiosorum quorundam, qui à carniū esu sanctissimo instituto abstinere, obsonium paschale, hoc mense sæpius in littore hæret. Sexcenta etiam alia piscium genera ne ab antiquis quidem cognita singulis apparent mensib; ea propriis nominib; nec audeo, nec possum appellare: & in hac re piscatores nomen (ut opinor) sibi ipsi effingunt. Σαρδοι, Σολωγες, Σαυτι, Σει, Σπιδες, Χελων, Δολοττια. Portentosos aliquando capiunt pisces, sed in mare, quod maius vocant, nos apertum, vel externum sæpe ante hac appellavimus. Balenam, me puero, tormentis, ac telis Tarentini milites sauciarunt, ea in æta Gallipolis mortua inventa est, χιτσα, Cete. Capiuntur, & aliquando monstruosi pisces quamplurimi, inter quos præter Gladium, vel Spatham, (à telo quod in fronte gerit, sic dictum) multi visi sunt humanas manus, oraq; habentes, & inter eos etiam Vituli, qui, & Phocæ appellantur, Tursio, seu Tursio Gaza. Delphines quotidiani ferè prospiciuntur ex muris ludere, quales Ovidius in maiore suo volumine describit, hos φελιδες vocat. Græci vocant, idest hominum amatores. Quid de Coralliis dicam? ad quæ col-

fuiſſent. Tam urbana crapula excuſatio, tam-
que ſimplex veritatis confeſſio iram Regis con-
verſit in riſum: qua quidem clementia, &
moderatione affectus eſt, ut ſobrii ſibi Ta-
rentini gratias agerent, & ebrii bene prae-
caverentur. Obiter hic libuit apponere, quod
Blondus in Roma triumphante de Cynea
Pyrrhi oratore narrat, quia fortasſe, & ad Ta-
rentinos ſpectare tam veriſimile ſit, vel vi-
deri poſſit, ut quidvis aliud. Unde (inquit
ille de vini uſu agens) iocus prodiit viri
excellentiſſimi Cynea Regis Pyrrhi oratoris.
cuius à Romana legatione ad Regem ſuum re-
deuntis ſervi & familiares, cum apud Ari-
ciam Urbem nunc funditus dirutam, vino
immoderatus hauſto, ut ſolent ebrii, capitis
dolorem, & nauſeam ab aeris gravitate cauſa-
rentur: quin (inquit ille) vini hoc effecit au-
ſteritas, illiusq; inhumani indignitas: unde
iter agens inſpectas altisſimis in ulmis (quod
etiā nunc fert regionis natura) vites; illis
oſtendit, matremq; dixit vinorum, à quibus
tantum acceperunt incommodum, in tam al-
ta cruce meritis pendere. Sed Argivorum lu-
xus ſubdit hæc pauca Rhodiginus: Tarenti-
nis inveterati ſunt moris, matutinis ſe pocu-
lis ita invitare, ut iam frequentiore ſora,
ſemulenti plane viſerentur. Athenæus ex ſen-
tentia Theopompi, & Calliſtrati de eadem
re ſic habet: Theopompus ex lib. decimo Phi-
ſtipicorum, à quo ultimam partem, ubi de
Athenienſium oratoribus, & Reipub. admini-
ſtratorib. agitur, quidam ſepararunt, his ver-
bis reſertit intemperantem, & prodigum Eu-
bulum Demagogum fuiſſe. Tantum luxu (in-
quit) & improba alieni cupiditate in Taren-
tino populo ceteros anteivit, quantum Eu-
bulus circa epulas intemperans fuit, qui &
Athenienſium veſtigia in alendis ſemper mi-
litibus conſumpſit. Idem alibi: Tarentinorum
(inquit) civitas præpoſmodum quoto quoque
menſe boves immolat, & convivia populo
exhibet: coit verò turmatim vulgus, & aſſi-
dus compotat. Sic autem de ceteris nationi-
bus Tarentini diſtint, alios quidem homi-
nes induſtria, & circa manera ſua laborioſa
ſedulitate in poſteram vitam ſibi comparare:
Ib. verò quia convenient, & voluptatem inde
percipiant, iam vivere nec expectare, dum
vivant. Jam verò (inquit Elianus in
hiſtoria animalium) ſi quis, qui nondum
exceſſerit extrema pueritia, Thunni ſanguine
illiniatur, non pubeſcet. Hoc idem Torpedo,
& marinus Putmo efficiunt: nam in aceto
putreſcunt eorum carnes, & mento aſperſa
fugam pilorum facere dicuntur. Quid ad hæc
Tarentini, & Tyrrhent ſophiſta ſuorum in-
veſtigatores, conantes pilorum evulſione ex vi-
vis mulieres facere? Addam, & ſi invitus,
neque ſine ingenti vultus robore, ſed hiſto-
ria ratione coactus, quod in Athenæo legi-
tur de nonnullorum facinore militum, qui
dum bellicoſi, ac fortes haberi voluerunt,
tanta in miſeros hoſtes abuſi ſunt, & im-
prudenter inſolentia, ut magnam inde & ſi-
bi, & ſuis omnibus acquiſiverint infamiam.
Athenæi verba hæc ſunt: Clearchus libro
quarto vitarum aſis, Tarentinos populos con-
ſiſos viribus, & copiis, quas cum magnas
poſſidebant, voluptatibus, ac deliciis uſque

adeo ſe tradidiſſe, ut totius corporis cutem
lavarent, unde pilorum avellendorum exem-
plum reliqui ſumpſerunt. Veſtes (inquit) tex-
tiles pellucidas omnes geſtabant, quibus nunc
luxurias molliuſcularum ſeminarum cultus.
Secundum eorum peccatum id fuit, quod de-
liciis corrupti, & licentia vita ad iniurias
vicinis inferendas pertracti, oppidum in lapy-
gibus Carbinam cum devaſtaſſent, virgines,
& florētes ætate matronas in Carbinatum
ſacris adibus congregarunt: deinde tentoriiſq;
fixis, nuda omnibus clara diei luce corpore
ſpectanda præbuerunt; ut cui libitum eſſet,
his tanquam in miſerum gregem inſilieret, li-
bidinem ſuam expleret, illarum, quæ eo col-
lectæ fuerunt pulchritudine, ſub omnium ocu-
lis, Deorum præſertim: ante quos id nun-
quam patratum iri credidiſſet oppreſſus ille
populus. Tanto ſugitio ſic indignatus eſt Deus,
ut quorūque Tarentini ſcelus id adverſus Car-
binatens præter ius, & humanitatis leges com-
miſerant, examinaſſent fulmine. Ad noſtram
uſq; memoriā Tarenti ante ſingulas ades
pyla ſtatua ſunt pro ſcribis, & in illis eo-
rum, quæ militarunt adverſus Carbinates, in-
ſculpta nomina, & quando interierunt de
calo taſi, nec eorum qui ſic vitam amiſerunt,
quiſquam miſeretur, nec legitima iis libamina
effundunt, ſed levi fulminanti ſacra faciunt.
Hæc ille. Unam Tarentini ducebant uxo-
rem pro liberis procreandis (de veteribus
loquor) at duas inſuper ducebant luxuriæ,
& voluptatū gratia. Et quoniam de uxo-
ribus facta eſt mentio, illud non eſt ſilen-
tio prætereundum, Tarentinos hanc olim
habuiſſe conſuetudinem, quod ex novis ſpon-
ſis in prima cœna neuter manibus cibum
ſumere audebat ſuis, uterque expectabat
cibum, ut ſibi ab aliis porrigeretur: aliter
ſi feciſſent, coniugium nullum erat. Ser-
vatur hulus hodie moris aliqua particu-
la. Nam quando nova uxor mariti domum
primò ingreditur, ab aliquo conſanguineo
utrique ad os porrigitur argenteo cochleari
aliquid mellis, vel obſonii Zaccaro confe-
cti, ut ſit boni hominis indicium, eos in
pace dulciſſimè conviſuros.

Quæ Tarenti accidiſſe ferantur.

C A P. IV.

Gitam (inquit Elianus) accepti benefi-
cii memoriā ipſa etiam beſtia retinet.
Tarentina mulier nomine Heracleis, & cæ-
teris in rebus, & maxime raro ſeminarum
genere fati, & verò ab omni ſupero integram
caſtamque ſe marito conſervavit. Quippe quæ
ut viventem eum ſtudioſe, & diligenter co-
luiſſet: ſic poſteaquam è vita exceſſit, ſe ſi-
diſſimam, & ab omni libidine continentem
humato conjugii præſtans, urbanas commemo-
rationes, & domum in qua mortuum vidiſ-
ſet maritum, adeo male oderat, ut præ ma-
nore ad ſepulchri monumentum, ubi ſepultu-
ra affectus eſſet ille, miſerrimè commoraretur.
Hæc igitur ſemina cum aſtivo anni tempore
ciconiis pullorum ſuorum volatuum experien-
tiis, unus, & inſirmiſſima ætate, & al-
rum debilitate delapſus, alterum crux fregiſ-
ſet

set, eiusmodiq; easum intuita, se cognito morbo misericordem pullo praeiuit, nam & vulnus obligavit, & medicamentis, & cibo potioneq; adhibitis, cicatricem obduxit, & ad incolumitatem perduxit, atq; iam aduolutum confirmatum è manibus dimisit. Hic admirabili quadam natura intelligentia non ignorans se conservata vita praeium mulieri debere, anno post cum adversum Solem fortè apricantem eam, qua sibi benignè fecerat, perspexisset, demisso atque humili volatu proximi ad ipsam profecta, in eius sinum lapidem evomit: deinde in lecto subsedit, cuius facti admiratione commota Heracleis dubitabat, quid hoc esset. Cum igitur lapidam inbus alicubi deposuisset, nocte insequenti somno soluta cum fulgere, & radiatam domum tanquam immixtis facibus ex eo splendere perspexit, ubi verò Ciconiam comprehendisset, & vulneris cicatricem percepisset, hanc cognovit eam esse, quam miseratione commota curavisset. Hæc Elianus. Scribit Ovidius lib. septimo metam: Æsonem Jasonis patrem à Medea ex sene factum fuisse juvenem, ubi eum in ahenò recoxerit, quod & legere poterit, qui volet apud Volaterranum in Philologia. Verum hoc posset, ut debet, figmento adscribi poetarum. Quod autem legitur in Hispano quodam libello, cui titulus: *Jardin de flores curiosas*, & cuius auctor est Antonius de Torquemada, fortasse non erit adeò fabulosè narratum, ut non videatur verum. *de quovis*, refert enim per quendam Bernardum (est enim dialogus) anno post natum dominum quingentesimo, & trigésimo primo, vel secundo, cum Romæ ipse degeret, publicam fuisse per totam Italiam vocem, ac nuncium certissimum, Tarenti senem quendam capularem, & decrepitem centum annos natum, juvenem esse faciem mutatione dentium, pellis, & quicquid pilorum in toto corpore haberet, unguium etiam tam manuum quam pedum, itaut vix à suis internosceretur, vixissetq; sic validum annos quinquaginta, uxorem duxisse, & filios etiam suscepisse, tandem ad eam devenisse cariem, ut lignum potius centeretur quàm caro. Hoc id ipsum pluribus accidisse ibidem scribitur, & ab eodem auctore: sed quia ad nostram illi haud pertinent historiam, prætermitto. Commodavit mihi librum Hispano scriptum idioma Joannes Baptista Athenisius Jurisconsultus peritissimus, ut qui maxime in tota Iapygia, & ipse nobilis inter Tarentinos. Est, & inter ea, quæ humana excedunt consilia, reponendum, quod in Iamia Angelus Politianus, & Cælius Rhodiginus in antiquis lectionibus memoria dignum censuere, id ita est. Bovem apud Tarentinos in agro quodam pascuo fortè Pythagoras conspicatus viridem adhuc fabaciam segetem moris truncantem, rogavit bubulcum, moneret bovem suum, ne illam depasceretur. Huic bubulcus illudens, atqui (inquit) bovatim loqui nescio, tutè si leis potius moneto. Non cunctatus ipse accessit propius, & in aurem bovi illi voce tamen summissa diutulè locutus imperavit, non modò ut in præsens, sed ut etiam in perpetuum pabulo fabacio abstineret. Itaque

A bos ille Tarenti deinde molliter consenuit, in Iunonis fano sacer habitus, cibisque hominum vesci solitus, quos illi obvia turba offerebat. Vifus est Tarenti vitulus biceps anno domini millesimo quingentesimo septuagesimotertio mense Februarii Massafra oppido natus, quem oetipodem etiam aiebant bubulci, portentosum caput Tarentum fuit asportatum ad Præfectum provinciae, qui ibi commorabatur ob panem nauticum conficiendum pro classe regia, quæ adversus Turcas parabatur in sancto illo fodere. Et quoniam de pane facta est mentio, addendum videtur prodigium, quod ab auctore chronicæ historiæ recensetur Sylla (inquit) apud Romanos præfecto, & Sothero Ptolomæo apud Ægyptios regnante, cum in convivio, quod Tarenti tunc temporis celebrabatur, panis divideretur, sanguis inde effluere visus est, qualis è corpore humano saucio emanare solet. Quo quidem tempore septem dierum spacio cum grandine lapides ceciderunt universum forè Tarentinorum agrum devastantes. Erat apud Tarentinos, sicut apud Athenienses Prytaneum, ubi iudices, & magistratus versabantur, consultabantque de Republica in loco etiam publicè alebantur qui de Republica benè essent meriti. Habebatur hic honos maximus. In Tarentino Prytaneo Dionysius Iunior Siciliæ Tyrannus candellabrum dicavit, in quo totidem succenderentur lychini, quot in anno numerantur dies. Hoc ab Atheniensi refertur, auctore Euphorione in historicis commentariis. Animantia bruta homines adamasse, & formosos præcipuè, atque virtute præditos multi scribunt: quantus autem Delphinorum fuerit amor in huiusmodi, docent Herodotus, Plutarchus, Pausanias, Athenæus, Theophrastus, & Plinius. Hic tandem cum multa adduxisset exempla, quibus hoc verum esse persuaderet, subdit: *Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochoi, & Tarentini de pueris delphinisque narrant. Qua faciunt, ut credatur, Arionem quoq; Citharedica artis interfecit nautis in mari paratis, ad interceptos eius quæstus oblanditum, ut prius caneret cithara, congregatis cantu Delphinis, cum se deiecisset in mare exceptum ab uno Tarentino in littus pervegitum.* Herodotus in hac Arionis fabulam live historiam dicitum accidisse, cum parva ingenti pecuniâ voluisset ille Corinthum ad Periandrum redire, cumq; profecturus esset à Tarento, quia nullis magis quam Corinthiis fideret, navigium virorum Corinthiorum conduxit, de eadem plura leges apud Plutarchum in convivio septem sapientum. Hymnum quoque Arion gratum Neptuno exhibuit leges apud Elianum in Tenaro, cui Cereapoli cognomen antea fuerat, Arionis, & Delphini statua cernebatur cum hoc subscripto Epigrammate:

*Epelago servavit Ariona Cydone natum
Delphinus vester, diis ducibus Siculo.*

Habuit, & ager Tarentinus multorum ceteros præclarissimorum. M. Pacuvius Ennius ex sorore nepos Tarenti moritur annos natus

tus quinquaginta, in cuius tumulo hæc legebantur carmina:

*Adolescens tamen si properas: hoc te saxum rogat,
Ut se aspicias, deinde quod scriptum est, legas.
Hic sunt poeta Pacuvii Marci ossa,
Hoc volebam nescius ne esses. Vale.*

Sunt, & multi qui contendunt Virgillum apud Tarentinos suum obiisse diem, unde ista disticha:

*Mantua me genit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope, cecini pascua, rura, duces.
Qui pecudes, qui rura canit, qui praelia vates,
In Calabris moriens hac requiescit humo.*

Sed hæc mirabilia non sunt, quocunq; enim pergit homo, secum affert moriendi necessitatem, quæ vitari nullo modo potest, videtur tumulus Virgilii Neapoli supra antrum ad ædem divæ Mariæ, quæ ad pedem Egyptæ dicitur cum disticho:

*Quid cernis tumuli hac vestigia? conditur olim
Iste hoc, qui cecinit pascua, rura, duces.*

Est apud Hieroglyphicos Tarantula invidiæ symbolum, cuius exitiale virus à medicis tale describitur, ut lætis inducat stuporem, genuum labefactionem, demumque universi corporis tremorem, qui in proverbium usque abierit. Est Tarantula, idem cum Phalangio, animal ex araneorum decuria, quarum multa genera refert Nicander in Theriacis: & videtur in tota Iapygia, nedum Tarenti. Qui ad hoc vermiculo mordentur, non sibi mederi solent Cancrorum pascu, quod naturæ impulsu faciunt Cervi, ut docet Plinius: sed ut legitur apud Theophrastum Academiæ post Aristotelem successorem, cantilenis, fistulis, ac tympanis: eosq; delectant colores varii, ut alius rubro, alius viridi, caruleo alius alliciat, odiorq; habere videntur quemvis alium, femine aliquando mordentur, quæ instar Amazonum & Lacænarum, nisi mavis Baccharum, gladios in manibus habere, signaq; ferendi, defendendique, ac si in singulari certamine, non erubescunt: hos vulgè dum simili insaniunt morbo, Tarantatos vocant, qua de re agnominatione quadam nonnulli utuntur dicentes, Tarentini Tarantati, dum huius Urbis cives, eos præcipue, quos constantia decet, volunt levitatis arguere, inter alios huius rei scriptores, Alexander ab Alexandro juris peritissimus tam multa scripsit in libris Genialium dierum, ut plura (ni fallor) Latine an dici queant, non videatur, quo doctore qui non fuesit contentus, adire illum haud pigeat. Alianum ex principibus Græcis unum in historia animalium; videbit enim admiratione dignissima de Phalangis præcipue Zacynthi, quorum morsu totum humanum corpus obtorpesce, & debilitatum tremore afficitur, & frigidissimum illicd sit, & vomitum cum convulsione patitur, membrumque genitale illi intenditur. At si qui ab eorum morsu integri atque intacti balneas,

quarum lavatione Phalangii vulnerati fuissent usi, fortè subissent, aut pedes abluisent, omnibus doloribus, quibus torquentur, morsu pressi exarserunt. Andreas præterea Mathiolus in secundo Dioscoridis commentario annotavit, & pauca alia eadem de re, istos videlicet ab hoc verme, variè, ac diversè torqueri: alios perpetuè canere, alios ridere, plorare alios, multos clamitare, nonnullos dormire, plures vigiliis affici, plerosq; vomitionib. laborare, non paucos saltare. Sunt qui sudant, alii tremebundi sunt, quidam pavoribus infestantur, plerique alii alia patiuntur incommoda, suntq; phreneticis, lymphaticis, ac maniacis per similes. Qua (inquit) Symptomata tam varia, atque diversa non aliunde provenire dicendum est, quam aut ex variorum animalium veneno, aut ex demorsorum hominum temperamentis, & paulò ante dixerat: Sed mirum certè quam facile huiusce veneni vis musca nascatur. Quandoquidem

Cauditis lyricis instrumentis, vestibularum sono, primo statim occursum isti à Tarantula à languoribus cessant, & in medium tripudare, & saltare incipiunt, tamque diu rem prosequuntur, ac si sani essent, & nullo unquam tenerentur dolore. Quod si evenint, tibicines tantillum conquiescant, ac interponant, non multo post tempore in terram concidunt, & ad pristinos redeunt languores: nisi tam diu indeficiente sonitu saliant, atq; tripudiant, donec veneni virus partim insensibiliter per cutis meatus, partim per sudorem exeat, & discutiatur. Ob id igitur tibicines stipendio conducuntur, alternatimque mutantur, absque ulla sonitus intermissione, tam diu tripudiant demorfi, quousque penitus curati quiescant. Hæc ille, qui etiam sua addit coniectura à Tarento Urbe dictam Tarantulam, non à Tarantula Tarentum, ut nonnulli imperiti asserverunt. Scribit Philostratus multos libros de vita Apollonii Thyanei, 15. lib. 7. cap. inquit. Nerua, qui post Domitianum iussu, modesteque imperavit, iam ad imperium vocari videbatur: id præcipue Orphytus, & Rufus opinabantur: hos Domitianus paratarum contra se insidiarum insimulans in insulam relegavit: Nervam quoque Tarentum secedere iussit. & cap. XII. Cum quidam ex iis, qui una cum Apollonio erant in custodia, quareretur, propterea se accusatum, quod Tarenti, ubi dominabatur, sacrificans publicis precibus non addiderat Domitianum Palladis filium esse. At eni (inquit) arbitraris fortasse Palladem non peperisse, cum semper habita sit virgo: ignorabas autem (ut opinor) Deam ipsam Draconem quandoq; Atheniensibus peperisse. Ereba domorum testis, Tarentini ut plurimum caniticia conficiunt, adiecto arenario, & tegulis, præter trabes & forcipes. Zacharias Lilius in libro de situ orbis dicit, Oebaliæ nomine Urbem esse in Italia juxta Tarentum ab Oebalo Telonis Regis Capree filio sic nuncupatam, citatq; Virgillum in Georgicis, cuius versio alibi nos adscripsimus. Quæ Lillii sententia movit me, ut crederem, unam ex parocciis Urbis inde nominatam, Dividitur hodie quantulacunque

est in quatuor parœcias, quarum una Balai parœcia est appellata, corrupta fortasse voce ab iis que Oebaliam juxta Galeſum habitabant. At si quis volet fortasse, & aliarum parœciarum nomina cognoscere, illa quidem recepta sunt, & altera divi Petri parœcia dicitur, tertia Turris pœnæ, quarta cognominatur à ponte; duæ inquam sunt, in superiore Urbe, totidem in inferiore. Quod Virgilius lib. *Eneidos* 7. laudat Galeſum quendam his versibus.

*Corpora multa virum circa, seniorq; Galeſus
Dum pauci medium se offert, iustissimus unus
Qui fuit, Ausoniisq; olim divissimus arvis,*

Amicum fortasse laudaverit suum, cui ob recepta beneficia Tarenti erat obligatus; juris ergo hospitalis memor, ita remunerat. Tributa & vestigalia multa, ac varia sunt. Nam alii Regi debentur, ac solvuntur, alia senatui, & colliguntur ex piscatu piscium, & ex illorum venditione, & pane confecto, ex vino, ex oleo, ex croco, & ex domorum, prædiorumve censibus, ex pauperum labore, & ex mercimoniis. Habent hodie, ut in tota Christiana Repub. laudabilem hanc consuetudinem Tarentini, ut sicuti in Urbe quitq; sibi domum condidit, in qua cum familia bene ageret, atque viveret, ita quoq; contendat extruere facellum cum sepultura, in qua mortuus humaretur pie honesteq; cum suis, non extra Urbem secundum celebres vias, sed in basilicis magnis, quas alibi recensimus. Ritus autem efferendi ad sepulturam cadavera, illaq; sepeliendi, quia iidem sunt, qui apud omnes, nihil opus esse existimavi de illis agere, sicut alii consueverunt in suarum urbium historiis: nempe de campanarum pulsatione, de illarum vario numero juxta mortui dignitatem, & comitatu cognatorum, affiniumque, etiam mulierum, quando defunctus effertur, de vestibus lugubribus, de pompa, quæ partim præcedit, partim sequitur, de facibus, de cruce, de amicis, qui catervatim se comites præstant, deq; sacerdotum divinis precibus, & tandem de humatione, & funebri oratione, quæ non semper habetur, sed quando illustis quidam vir, sive mulier, sive antistes sit, qui vitam obierit.

LIBER QUINTUS.

C A P. I.

Tarentini sive ea, quæ in Phalantho dicta est, sive alia, à Spartanis ratione oriundi, armis ut plurimum, quam initio habuere potentiam, consumpsere. Notum illud est, militare scilicet studium durum, atque horridum ita fuisse Spartanorum proprium, ut degeneres haberentur, & matribus etiamnum indigni, nedum patribus, qui in armis à prima usque ætate non se exercerent. Primum igitur, & antiquissi-

um bellum, quod post Lucanum, cuius nulla præter nomen est memoria, Tarentini gessere, fuisse creditur illud, quod adversus Thurios, Sybaritasq; gestum Pausanias, & Strabo cum Herodoto in Terpsichore tradunt, Thuriorum imperator fuit Cleandria è Sparta profugus, & huius belli causa, Siritidis amnis, atque Urbis vendicatio ferebatur, Convenere tandem uterque populus, ut communiter habitata Tarentinorum tantum Colonia Sybaris iudicaretur, quæ non

longè post Heraclea dicta, & nomen, & locum commutavit. Missos alii scribunt colonos à Tarentinis Heracleam, quos prius è Siritide deduxerant. Hæc autem omnia accidisse constat post eam cladem, quam Sybaritæ à Crotoniatis acceperant, ex quibus pauci admodum superstites ad Lucanum, non admodum durissimam servitutem sunt tracti, sed à Tarentinis iterum subacti, ac penè destructi ad Romanorum tutelam confugere; at illi mittentes pro virorum illius temporis paucitate accolæ, mutato nomine Copias appellaverunt. Diodorus scribit hæc, quæ de Heraclea dicta sunt, eo accidisse anno, quo Athenis præfectus erat Apseudes unus, ac princeps ex novem qui nobiles erant præsidibus, & Rom. Cos. creati T. Virginius, & Proclus Gegannius Macerinus. Eiusdem Heracleæ causa, & propter agrorum fines, ut scribunt Herodotus, & Diodorus, bellum suscipere Tarentini adversus Messapios quibus, & Dauniorum, & Peucetiorum Reguli favebant. Si igitur Messapia ea est, quam Strabo depingit in Peninsula Typum à Brundisio ulque Tarentum isthmo inclusam stadiorum decem post trecenta, verissimum erit bellum Messapum illud esse, quod prius fuisse tradit Herodotus in Polymnia, & Diodorus in Iapygia. Hyriam appellat Herodotus, traditq; à Cretenſibus hoc pacto fuisse conditam. Cretenſes cum in Sicaniam magna traieciſſent classe, & quinquennio Camicum Agrigentinarum urbem obsediſſent, ad extremum non valentes illam expugnare, neq; in obsidione permanere, cum fame perirent, ea relicta abire, dumq; circa Iapygiam cursum tenerent, ingenti eos tempestate adorta in terram eieci sunt, laceratisq; navibus cum nullus in Cretam ostenderetur receptus, illic subsidentes Urbem Hyriam condidere, & mutato nomine pro Cretenſibus Iapyges Messapii facti sunt, & pro insularibus continentis habitatores. Adeo autem huius Urbis creverat potentia, ut totius Iapygiæ imperium nullo negotio fuerit terè consecuta: at nunc ed miseriarum devenit, ut nullus credere possit Messapiorum aliquando regiam fuisse. Sita est in Apennino, & facie inferum Mare prospicere videtur, duodecim millibus passuum per continentem distans; tergo superum, unde quindecim miliaribus recedit. Bellum gessit cum Tarentinis, & Rheginis Celabrie populis, tantoque apparatu belli prælium fuit commissum, tanto militum numero, tantisque pugnatum animis, ut illud adhuc dicatur, nusquam antea tantum humani sanguinis tantamque stragem accidisse. Illo (inquam) die

die quo praelium habitum est, tria millia hominum ex Uritanis desiderata sunt, Tarentinorum verò, & Rheginorum, ne ab ipsi, quidem hostibus qui superfuere, occisorum numerus teneri potuit. Rhegini ut opem Tarentinis hoc in bello praeferant, Micythi cuiusdam Anaxilai famuli suasu adacti sunt. Erat hic apud Rheginos vir non mediocris auctoritatis, ut qui ab Anaxilao Rege procurator ibi fuerat relictus, sed Rhegio post hac excedens Tegeam Arcadum incoluit, semper autem Tarentini societatem cum Rheginis, & arma iunxerunt. Nam, & Tarentinorum opibus etiam ipsi usi sunt, quando à Dionysio seniore sunt obsessi. E. lianus etiam in varia historia narrat, quod cum Tarentini à Romanis obsiderentur, periculumque esset, ne fame ad deditiorem compellerentur, Rhegini decimo quoque die ieiunium decernentes victum Tarentinis concesserunt. Descendentibus ergo utrisque in aciem Iapygibus (inquam) & Tarentinis atrox confertur pugna, ubi caesis (ut dicitur) tot millibus, vix tandem Iapyges victoria potiuntur. At hostes victi, ac prostrati in duas cum fugerent partes, diversi rapiuntur, nam Tarentum pars agmine praecipiti, pars Rhegium contendunt. Iapyges confestim duo itidem agmina ad fugientium terga cadenda dirigunt, alterum Tarentinos opprimere properat, quibus cum breve spatium fugae daretur, magna occurrentium, ac resistentium multitudo caditur. Qui Rheginis insisterant, tanta praecipites contentione sunt insectati, ut cum illis simul intra moenia irruperint, atque illo impetu momentoque sunt urbe potiti. Decedentibus autem hostibus cum liberi essent Tarentini. Memores calamitatis, & periculi illius, festum quotannis constituerunt, quod ieiunium appellabant, Nisiā alio vocabulo. De Uria leges plura apud Strabonem, qui illam ponit in via Appia, plurima apud auctorem de situ Iapygiae, qui praecipue immoratur in nomine urbis huius, explicando. Non pauca in oratione, quam Quintus Marius Corradus edidit ad cives suos Uritanos de divo Francisco Durrachino divinis honoribus praestandis. Donatus tandem Cassilio, & ipse Uritanus Medicus tres praemanibus libros habet de caelo Uritano, quod invitis omnibus, & contra quotidianum periculum defendit saluberrimum, Tarentino, Brundulinoque, (si Diis placet) preferendum, Illud tandem adiecit Diodorus hoc fuisse bellum Menone rem Atheniensium publicam gerente, Romanisque Coss. Lucio Aemilio Mamercus, & Caio Cornelio Lentulo, eiusdemque videtur meminisse Aristoteles libro de Repub. quinto. Cum eisdem Messapiis non longè post Tarentini denud congressi, victoriam nacti sunt, ob cuius memoriam equos aeneos, captivasque foeminas Delum dono miserunt, quod in Phocis apud Pausaniam his legitur verbis: *Iam Tarentinorum equi aenei, & captiva foeminae dona sunt, quae Messapiis barbara genti finitimis suis victis miserunt. Tarentini etiam de Peuceetis barbara natione à se victis decimam Delphos miserunt: signa elaborarunt*

Onatas, Aegineta, & Calyntus: equestres, & pedestres sunt imagines: Opis Rex Iapygum Peuceetis auxilium ferens, atque hic quidem in pugna cadenti persimilis: qui verò adstant, Taras heros est, & Phalanthus Lacedaemonius, & ab eo non longè Delphinus: ante enim quam in Italiam perveniret, navi in Crisaeo mari fracta, ad litus Delphino evehit Phalanthus tradunt.

Bellum quod Tarentini alias gessere cum finitimis Barbaris.

C A P. II.

Post Archytam civem, & imperatorem, post paucos alios bellorum duces, de quibus supra meminimus, cum nullos haberent quorum ductu sperarent post hac de hostibus victoriam, coacti sunt in discrimine bellico Tarentini ad externos confugere duces. Atque initio Archydamo Agefilai filio uti sunt, ut scriptum reliquit Pausanias in Laconicis. Traiecit Archydamus in Italiam, quo tempore Tarentini bellum gessere cum finitimis barbaris, quo in bello, Apollinis, cuius numen laeserat, indignatione interfectus sepulturae honore caruit, quamvis multam hostibus pecuniam Tarentini afferrent. Hos finitimos Barbaros Diodorus Siculus appellat Lucanos, quibus cum iterum Tarentini sunt congressi. Alii ex eodem Pausania, Achæos tradunt, qui Metaponto à Samnitibus deleta, locum habitarent destitutum: hostes quidem Tarentinorum nullam aliam ob causam, nisi quia à Lacedaemoniis, quorum Tarentini coloni sunt, fuerant eieci: additur, & similitatis causa altera ex Strabone. Achæi Leucippum socium, legatum ad Tarentinos miserunt, ut ad diem, noctemque locum habitationi permitterent: repetentibus autem postea Tarentinis locum, si dies erat, ad noctem se recepisse respondebant, si nox, rursus ad diem referebant. Quare indignati Tarentini bellum movere destinarunt. Indignationis, quam Apollo in Archydamum ostendit, si quis causam volet cognoscere, adeat Theopompum: ille enim scribit, quod Archydamus, cum esset Phocensibus foedere iunctus, ab illis cum uxore Donicha donis corruptus Apollinis fanum diripuerat. Evenit hoc anno ab urbe condita decimo quarto supra quadringentesimum, quo tempore Atheniensibus praerat Charondas, Romaeque Consulatum iam inierant Caius Plautius iterum, & L. Aemilius Mamertinus, atque Macedoniae Rex Philippus Athenienses aliqua clade nitebatur deprimere. Anno deinde sequente, vel septimo post, ut supputat Paulus Orosius, Tito Mallio Torquato tert. P. Decio Mure Coss. cum Lucanorum Populi in Tarentinos coivissent, Alexandrum Epiri Regem classe transvectum in Italiam venisse constat. Alias nec semel Tarentinus miles sub Archyta praecipue levi docuerat certamine, iram sine viribus inanem esse. Fugarat (inquam) quandoque inimicum exercitum. Fugatumque fuerat insecutus. At in novo hoc tantoque apparatu prudens

G g 2 sibi

sibi cavet; ne bellica fortuna aliquando terga suo quidem more averteret. Accito hac de causa a Tarentinis Alexandro, Dodonæum quod consuluerat oraculum, respondit, sub monens aquam cayeret Acherustam, Pandosiamque Urbem, ibi fati eius terminum dari. Oraculum duobus his Græcis versibus fuit expressum foliis scribente Sybilla:

Δι' αὐτὴν φασὶ λησὶ μοῖρ' Ἀχέρουσιον ὕδωρ
Παυδοῖσι νύκτι, ὅττι παρ' ἑσπέρην πύλιν ἐστὶ.

Quo circa Alexander transit ocysimè in Italiam, ut quam maximè procul urbe abscedet Pandosia, & Acheronte amni quem in Epiro ex Molosside fluentem in stagna inferna accipit Thesprotius Sinus: ignarus in Italia, & Urbem, & fluvium eiusdem nominis esse: & Justino scribente, sperans non minorem in Occidente materiam Italiæ, Siciliæ, & Africæ occupandæ sibi a fortuna porrigi, quam Alexandro sororis filio in Oriente Asiæ, & Persiæ. Primo quidem congressu Alexandro minus obsequens fuit militaris alea: sed indignatus rem sibi malegestam propter ingratos Tarentinorum mores obvenisse, quia sibi obtemperare noluerunt, publicum Græcorum conventum illius tractus eorum compulsus odio, ad Thuriorum agrum traducere conatus est, qui in Herculeæ Tarentini soli æde, antiquorum ritu, celebrabatur, iussuque ad Acalandrum amnem ædificari locum, ubi concilia fierent. Aulo Cornelio iterum, Gn. Domitio Coss. bellum Alexandrinum traxit Samnites in Lucanorum auxilium. Hi duo populi adversus Regem & Tarentinos, qui Regem acciverant, dum a Pesto excursionem facerent, collatis signis pugnam habuere cruentam, sed eo certamine superior Alexander factus, Romanos sibi conciliavit, cum esset incertus an a se devicti populi fidem essent servaturi, eo tamen tempore cum Brutias Lucanasque fudisset legiones, cumque Heracleam Tarentinorum, quam diximus Coloniam, quæ jam ab illis defecerat, Consentiam ex Lucanis, cum Siponto, & Brutiorum Aceranam sive malueris Therinam tibi obsequentes, subegisset, ad alias sese cum exercitu suo convertit urbes, ex quibus trecentas illustres familias in Epirum obsolescit. Scribit Livius non paucis interitum Alexandri huius Molossi sub C. Petilio, & L. Papirio Mugillano Coss. ibi cognoscere vim factorum vehementem, nam Alexander in Italia, quo se receperat, non in Epiro undè aufugerat, Acherunte adinvenit amnem, & Pandosiam urbem non longe ab Oppidis, quæ hodie Acheruntia, & Matera appellantur, ibidem invenies, anno eodem Alexandrum Philippi in Ægypto Alexandriam de suo nomine conditam appellasse, cuius Molossus erat avunculus Olympiæ matris frater. Adjicitur ab aliis fide dignis, corpus Alexandriæ Tyriis militibus redemptum, sepulturæque perhonorificè ab eisdem traditum, scribit Strabo pluribus & ortum, & educationem ejusdem, at hac omnia nos ex industria prætermittimus, cum nihil ad rem nostram facere visa

averint; narrat Justinus ex Trogò, Appulis Alexandrum movisse bellum, sed ab illo tandem abstinuisse, antiquitatis fata veneratum.

De Cleonimo Spartano, & Agathocle Syracusanorum Tyranno.

C A P. III.

O Cciso, & in aquis necato Alexandro, Brutii, & Lucani non destiterunt cum cæteris finitimis Tarentinos infestare, uti sunt hoc tempore Tarentini militiæ duce Cleonymo Spartano: si vera sunt, quæ scribit Strabo, & illius ductu atque auspicio Thurias in Calabria urbem subegere, fuit Cleonymus magnæ apud Tarentinos existimationis, quod apertè colligitur ex Aristotelis opusculo illo, ubi de admirandis agit auscultationibus: Italia (inquit) mons est Cræsus nomine, in quo veneni quædam species letibalis oritur, huius vis atque natura, ut si quis ex ipso aspersus fuerit, continuo concidat, ac calvus efficiatur, membræque totius corporis defluant, quamobrem supersticiem corporis defunctorum miseratione dignam inde esse traditur. Hanc autem veneni speciem fuerunt Paulum, Poncestium, & Gajum cum Cleonymo Spartano tradere decrevisset, a Tarentinis compertis, ac de veneno interrogatos capitalis penas persolvisse. Hactenus philosophus. At quoniam de Cleonymo Spartano haud plura invenimus ad nos pertinentia, præter hæc quæ dicta sunt, omittis quæ in Pyrrho, & Demetrio Plutarchus refert ad Agathoclem tota præsens se conferat oratio. Hic Syracusis abscedens indignatus, quod honore & dignitate Chiliarchatus auctore Sosistrato fuerat privatus, in Italiam profectus ad Brutios descendit, quibus cum adversus Crotoniatas eisque faventes Syracusanos, bellum movit, sed eo prælio victus Agathocles fugatusque, a Tarentinis fuit exceptus quam benignissime, ubi ob singularem quam profitebatur militaris reipetiam, præfectura donatus est, cumque in rerum novarum suspicionem postmodum incidisset, dignitatem simul cum civitate qua fuerat donatus, amisit. Agrigentini a Sosistrato ad reprimendam Agathoclis tyrannidem cohortati, ducem exercitus Cleomenis Regis filium, maximum, qui paratam in Lacedæmonia classem habebat, delegere. Is Tarentum Sparta navigans Tarentinos cum parata quam & ipsi habebant, classe, ad Agathoclis expugnationem socios adscripsit, quibus cum applicuit tandem Agrigentum. Ejus adventu Agrigentini magna primum sunt affecti lætitiæ, sed postea hominis vecordiam, luxumque, ut rei militaris impericiam, & quod dolo Sosistratum eum coarguentem ad necem depoposcerit, Syracusani, Agrigentini simul, & Tarentini experti spretum, militiæ præfectura privarunt, lapidibusque etiam imperiverunt, cæterumque ipse eorum deluso impetu noctu, cæteris ignorantibus, Agrigento sua classe solvens, Lacedæmonia reversus est, & Tarentini cognito ejus recessu Tarentum reverterunt. Cæteraquæ de Agathocle scribuntur, leges apud Thomam Fazellum, Trogum Pompejum,

jum, & ejus abbreviatorem Justinum, Diodorum Siculum, & Athenæum: ibi enim juvenies Agathoclem humili loco, & sordido genere utpotè ignobili, & figulo patre genitum, Syracusarum urbis tyrannidem occupasse, cui puero post patris obitum dormienti ingens apum examen favuum mellis ad os convolans formavit: notatur ejus libidojam inde ab adolescentia, utraque enim Venerere laboravit, quare Timæus scortum promiscuum impudentissimum, & cuique obscognissimo expositum Triorchem a Triocheavo effrenata libidinis appellabat, ex cujus lascivia natum ferunt proverbium: ex scorto Rex, ut in verbo Graculus legitur apud Suidam. Illo autem illo commendatur quod in amica fortuna nunquam sine fictili opere cœnasset, opesque simul cum pauperie admisisset, qua de re extat Ausonii quod sequitur epigramma perelegans, quo alios ad modestiam cohortatur:

*Fama est fictilibus cœnisse Agathoclea Regem,
Atque abacum Samio sape ongrasse luto.*

*Pericula gemmatis cum poneret porrida vasis,
Et misceret opes pauperiemque simul:*

*Quarenti causam respondit: Rex ego qui sum
Sicania, figulo sum genitore natus.*

*Fortunam reverenter habe, quicumque repens
Dives ab exili progrediare loco.*

*Eum mortuum uxor sic lamentata & luxisse
perfertur: cur non ego te? cur non tute me
quoque?*

*Qua fuerit inter Romanos, & Tarentinos
simulacris origo.*

C A P. IV.

ERat in tractu magnæ Græciæ ad Zephyrium promontorium Urbs a Naritiis conposita, ea dicebatur Locri, cujus non modo Virgilius apud Latinos meminit,

Hic & Naritii posuerunt magna Locri;

Sed & Livius, Solinus, Pomponius Mela, & Trogus: apud Græcos Ptolemæus ipse, Strabo, Pausanias, Stephanus, & Eustathius.

Palæpolis deinde dicta quasi vetus, ut Neapolis, Nova civitas. Cum igitur obsiderent Palæpolim Romani in eo bello, quod adversus Græcos gerebant, cum Lucanis, & Apulibus fœdere juncti, Publ. Philone Coss. cui triumphus ob partam decretus est victoriam, hac ratione sunt urbe illa potiti, obsessi Locrenses cum jam experti essent vana, atque ludibria esse, quæ a Tarento, & Samnitibus expectarant auxilia, auctoribus Nymphidio,

& Charyalo civibus sese Romanis sponte dedidere, levissimum deditionis malum opinati, gravissimum si vi caperentur. Quod factum cum Tarentini rescivissent, ac si illi ita miserè obsessi, atque ipsi defecissent, ac non magis illos ipsi vana auxilii spe delusissent, increpare eos, ut in locietate non fortes, ira atque invidia in Romanos furere cœperunt, audientes insuper Lucanos, & Appulos jam in Romani populi fidem transivisse. His & sequentibus causis iniere Tarentini consilia investigandæ pro ferendis discordiis viæ, atque artis, ut Lucani, quos jam ad Romanos illic certò cognoverant, revocari impel-

lente. Eo enim res pervenerant, ut Romani aut hostes, aut domini haberentur, discrimenque rerum suarum in bello Samnitico, & illius ab eyentu verti cernebant. Hortantur itaque primum omnium Samnites Tarentini, ut forti animo sicut eos decebat, bellum sustineant, auxilia, & com meatus promittentes, inde subducunt Lucanorum quosdam juvenes, qui pretio ascisci clari magis inter populares, quam honesti, inter semul-

crati virgis cum corpora nudata in civium coetum intulissent, in media concione gemebundi vociferati sunt, jussu Romani Consulis se fœde cæcos, ac prope securi percussos, quod Romana castra ingredi ausi fuissent. Res suapte naturæ deformis cum speciem injuriæ magis quam doli præferret, concitati homines illorum clamore magistratus Senatum cogere possunt, ut bellum Romanis inferatur: alii ad concitandam in arma agrestium multitudinem discurrunt, tumultusq; etiam sanos conternante animo decernitur, ut societas cum Samnitibus renouetur, & legati ad eam conficiendam mittantur. Repentina res, quia ut causam nullam, ita ne fidem quidem habebat: quo circa sunt a Samnitibus coacti, & obsides dare, & præsidia in munita loca accipere, cæci quidem in fraude, & in ea nihil recusarunt, Dilucere deinde brevi fraus cœpit, postquam criminum falsorum auctores Tarentum commigrare;

& amissa de omni re potestate nihil ultra quam ut fœdus pœniteret, frustra eis restabat consilii, & quoniam de Samnitibus facta est mentio, ridicula illa Tarentinorum legatio ad Samnites, & Romanos initio belli prædicti, sequatur necesse est, Anno ab urbe condita 400. & 39. cum Samnites ad Luceriam castra haberent a Papirio consule, cujus curæ delegatum fuerat bellum a collega Publio, coacti essent, ut vel dimicarent vel sese dederent; per id tempus parantibus utrisque sese ad prælium, legati interveniunt

Tarentini Samnitibus Romanisque denunciantes, ut bellum omnino dimitterent: per utrosq; stetit quominus ab armis recederent, adversus eos se pro alteris acriter hostiliterque pugnatu-ros, ea Papirius legatione audita perinde, ac si motus fuisset eorum dictis, cum collega se communicaturum respondit: quo accito cum tempus omne in apparatu bellico consumpsisset, collocutus de re haud dubia, signum pugnae proposuit: cum interea agerent Coss. divina humanaque omnia, quæ quando acie dimicandum sit, agi assolent: expectabant Tarentini legati quid responderet; illis Papirius, qui legationem acceperat, ait: *Auspicia secunda esse, Tarentini, pullarius nunciat: litatum præterea est egregiè, auctoribus Diis, ut videtis, ad rem gerendam proficiscimur: inde iussit ferri signa, copiasque eduxit, vanissimam increpans gentem, quæ suarum impotens rerum pro domesticis seditionibus, atque discordiis, aliis modum pacis, ac belli facere æquum censeret. Samnites ex parte altera cum omnem belli causam remisissent, quia aut pacem verè cupiebant, aut expediebat simulare, ut Tarentinos sibi conciliarent, cum instructos*

repente ad pugnam Romanos conspexissent, vociferari se in Tarentinorum auctoritate manere, nec descendere in aciem, nec extra vallum arma ferre: deceptos acie potius quodcumque casus erat passuros, quam vi sprevisse pacis auctores Tarentinos videantur, qua de causa Romani Coss. vallum hostium militem subire cogunt. Hic momento temporis repletis fossis, munitionibus disiectis castra miles irrumpit, cedis, & ruinæ omnia complens, fuissentque hostes ad unum obtruncati; nisi duces militem a cæde impediti & minis revocassent: dolere vulgò omnes interpellatam suæ iræ dulcedinem, ob idque Coss. adisse: sed pro concione edocti sunt sexcentorum equitum, qui in hostium potestate essent, rationem haberi oportuisse, ne qui in Urbe inclusi erant, recente suorum cæde irritati, florem Romanæ juventutis crudelissimè necarent. Laudare milites quod suæ iræ itum esset obviam, omniaque prius ferenda exstimare, quam salutem tot fortissimorum juvenum prodendam.

Initium belli inter Tarentinos & Romanos.

C A P. V.

Bellum quod inter Tarentinos & Romanos duce Pyrrho Epirotarum Rege maximo, sumptum est, & scribit Agellius fuisse anno serè urbis conditæ quadringentesimo, & septuagesimo, qua tempestate Epiturus Atheniensis, & Zeno Cittiensis philosophi erant percelebres. Paulus Orosius, quem post Dionysium Antoninum Florentinorum Episcopum assequitur Joannes Sedennius in Hispana historia, ab hoc numero sex annos subtrahit. Plinius ad annum septuagesimum secundum, nonnulli ad septuagesimum tertium supra quadringentesimum referunt: Polybius in primo dicit anno uno ante Gallorum in Italiam adventum, Tarentinos bellum cum Romanis gessisse, vocato ad se Rege Pyrrho: illud antemadvertendum, quod anno trigésimo quarto ante, hoc est ab Urbe condita quadringentesimo, & trigésimo septimo, Tarentini fuerant domiti à C. Junio Bruto Bubulco Cos. ob eam arrogantiam, qua usi sunt, Romanis, & Samnitibus edicentes, ut à bello desisterent, sicut in præcedenti visum est capite. Verba Livii apposui non multa illa quidem ex libro nono, sed attentione digna: *Apulia (inquit) perdomita (nam Tarento quoque valido oppido lunius potitus erat) in Lucanos perrexit*. Hæc Livius. Indignum Tarentinis bellum fuit a Romanis, eo quod iniuria (quod jus gentium minimè patitur neque enim: *οὐκ ἔστιν* juxta Græcum proverbium *τὸ πρῶτον, εἰς ὅσον* affecissent turpissima eorum legatos, & sociates ex Urbe missos ad res de more repetendas, cum Romanam classem illac prætereuntem spectaculo Amphitheatri, cujus formam ovum retulisse detecta nostris diebus indicant vestigia, & quod portui ad prospectum maris imminerebat, a longè visam hostiliter invaserint, odio in illos concepto ob devictos se a lunio, (ut diximus) non modo Samnites, quibus cum ierant spædus. Quinq;

tantum naves Romanæ classis vix tunc per fugam sunt elapsæ, cæteras Tarentini in portum retraxerunt suum, ac profligaverunt, occiso ad hæc Duum viro, qui præerat classi, præfestsq; etiam navium singularum impie trucidatis, & omnibus qui bello utiles erant recisis, reliquis pretio divenditis. Incredibilis populi tunc florentis Tarentini superbia, qui scelus sceleris jure (ut dictum est) gentium neglecto, addidit, sed verè finem fruendarum opum, quibus ad invidiam abundaverat, quæsit. Tanta vero legatorum fuit constantia, ut cum omnes pulsati essent, unusque etiam urina aspersus in Amphitheatrum (ut est consuetudo Græciæ) introducti, legationem, quibus acceperant verbis peregerunt, de his quæ passi erant, conquesti non sunt, ne quid ultra ad mandatum sibi esset loqui præsumerent, intimisque eorum pectoribus antiqui moris respectus dolore, qui ex contumelia gravissimus sentitur, convelli non potuit.

C Tuncque primum Romani adversus Transmarinos hostes dimicaverunt, Legatos suos ita vindicantes a Tarentinis pulsatos, ut alias à Pidenatibus, à Teuca Regina, à Gallis Senonibus Interfectos Suidas in verbo *ἡρώων* Romanum civem, quem in legatione urina, sive stercore inquinaverunt, Porcillum appellat, quem Tebennum cognominatum ex illo tempore tradit à Romana veste polluta, cui tebenno nomen inditum tradit à Tebenno quodam Arcade, qui primus eam chlamydem induit, cum Ionium sinum ingressus esset, & ab illius loci incolis susceptus: à quo edocti indigenæ eodem modo ventierunt, & vestem Tebenniam vocarunt, postea nomine corrupto, Tebennus dicta est. Data est provincia Emilio Cos. quinimis atrox paucis diebus agros depopulatus est Tarentinos. Addit divus Antoninus, quod Romani dum secum meditentur, qui & quanti essent hostes, necessitate coacti proletarios etiam juvenes, qui pauperes erant & plebii, ad sumenda arma, ac si militia esset tumultuaria, excitarunt. His itaq; rationibus Tarentini à Romanis bello potiti, cum magnæ illorum potentia viribus impares inferioresq; se agnoscerent, neq; tutò possent se finitimorum fidei committere, ut qui sæpe levissimis de causis defecissent, cumque ob innatam superbiam nobiliumque pravitatem bellum nolent deponere, Pyrrhum nobilissimum Epirotarum Regem ac Imperatorem tunc maximum ducem accersere statuerunt, utpote inter cæteros Reges magis ociosum, rei; militaris peritissimum. Quibus autem placuerit hæc sententia, qui; in eam pedibus iverint, dicam paulo post, ubi paucis docuero, quis nam fuerit hic Pyrrhus, quem in tanta adversus Romanos expeditio ne accersendum magno conatu curarunt Tarentini, Erat Pyrrhus materno genere ab Achille, paterno ab Hercule oriundus. Pausanias in Atticis refert, Alexandrum Philippi habuisse propinquissimum, si quidem Tharypus quidam à Pyrrho Achillis decimus quintus Alcetam genuit, Alcetas Arybbe fuit pater, & Neoptolemi. Arybba natus est Eacida, Neoptolemo Olympias, hæc

hæc mater fuit magni Alexandri, Aæacida pater Pyrrhi, occiso ab Epirotis patre, cum ad necem, & ipse quoque infans quæreret, furtim subtrahitur est, & ad Illyricum delatus, & traditus Heroæ Glauci Regis uxori fuit nutriendus. Cum undecimum ageret annum revocatus a suis tanta virtute crevit, ut cum, sicut Cæcilius scribit, imperium orbis ageretur, & Romanos potentes videret, Apollinem de bello consuluerit; ille ambigens de more respondit;

Ad se Aæacida Romanos vincere posse.

Hæc ad se dictum trahens auxilio Tarentinis contra Romanos venit. Huic (tradit Elianus) per gratum fuit Aquila cognomen, quemadmodum Antiocho Accipitris. Accepto ab Epirotis regno sibi debito, primum in Corcyra arma movit, quo in bello navalibus copiis (ut Thucydides est auctor) a Tarentinis fuit adiutus, ut alias ab iisdem adjuti sunt Lacedæmonii adversus Athenienses, metuebat Pyrrhus Corcyreorum insulam, quam finibus suis ex adverso sitam, hostibus pro statione futuram aliquando suspicabatur. In Macedonia aliquando est dominatus, pulso Demetrio, quousque a Lysimacho inde pulsus est, atque in patriam revocatus, multas ab eo clades est passus, hæc atque alia de Pyrrho leguntur, priusquam Tarentinis opem ferret.

Metonis Tarentini oratio, ne Pyrrhus accerferetur.

C. A. P. VI.

Concilio, quod Tarentini inierant de Pyrrho adducendo, licet per majores nata & graviores resisteretur, eam sententiam civitati maxime obscuram perniciemque multam allaturam clamantes, qui tamen belli gerendi auctores fuerant, in concionibus fragilisque ferendis plus potere, strepituque & vi audiri bonos, & prudentes viros non permiscere; quo in tempore quidam Meton nomine, vir urbanus, & ea ipsa die, qua decretum de Pyrrho vocando sciri per populum debebat, & multitudo in concione sederat, accepta corona & lampade, quasi ebrius tibi-tine ducente, ludibundus in concionem pervenit, utque sit in turba populari, alijs applaudentibus, alijs ridentibus, & ut procederet in medium invitantibus, processit ille ridiculus, & quasi aliquid cantaturus agitavit, sed ubi silentium nactus est, Viri (inquit) Tarentini bene facitis qui iocari & ludere volentibus dum licet, permittitis; si tamen sapitis cuncti, hæc ludorum libertate fruemini, antequam Pyrrhus adveniat. Nam tunc non nostro, sed ipsius arbitrio vivendum erit. Hæc verba non multos ex Tarentinis casuræ libertatis admonitos commoverunt, murmurque fuit per concionem lapidantium improbantiumque: sed qui Romanos timebant, ne facta pace dederentur, formidantes populum increparunt, quod ita inhonestè se deludi paterentur, & simul his dictis Metonem concione propellant, ejectoque confestim, ut in suam sententiam decretum fieret, obtinuerunt. Quo firmato, oratores cum donis

ad Pyrrhum transmittuntur non solum Tarentinorum, verum etiam Italicorum, qui dicerent se indigere sapiente & magnæ autoritatis viro: nam copias satis frequentes sibi in Italia affuturas ex Lucanis, Messapiis, Samnitibus: equitum eum xx. peditum CCCL. millia habiturum. Hæc non Pyrrhum solum extulere, sed & Epirotas ipsos ad militiam adeo inclytam, & quæstuosam proptiores fecerunt. Persuaserant Regi Italiam toti Græciæ felicitate præstare, necesse satis æquum se amicos, & supplicum more auxilia rogantes iniquissimis temporibus suis deferri, hæc exponentibus legatis, Trojani belli eventus Pyrrho in mentem venit; spemque concepit, ex animi sententia omnia eventura, quando ipse ab Achille (ut diximus) originem ducens adversus Trojæ Coloniam arma esset sumpturus. Scribit Joannes Sedennius auctor Hispanus in summa clarorum virorum ad Philippum Catholicum simul, & invictum Regem nostrum semper felicissimum, Pyrrhum humiles Tarentinorum preces respexisse, at imprimis majorum exemplo suorum, Alexandri videlicet, quo de egimus, Molossi, huic populo venisse suppetias, Erat præterea & regnandi percupidus, magni Alexandri emulatione ductus, cui totius orientis imperium contigisse audierat; hac sibi occasione a fortuna præstita, totam saltem Italiam occupare sperabat: noluit autem (ut dictum est) Apolline inconsulto arma capere, sed per hanc Apollo suam ambiguum consuetudinem perurbanè respondit, ut è duobus quid quid accidisset ipse divinus, non modo verax haberetur; atque enim, ut ex Ennii fragmentis colligitur;

Ad se Aæacida Romanos vincere posse.

Atque ita sive Pyrrhus a Romanis, sive Romanis a Pyrrho vincerentur, securus fatidicus, utrumlibet spectaret eventum: sed verissimum illud credi potest, quod ab eodem Ennio traditur,

Stolidum genus Aæidarum

E Bellipotes magis quam sapienti potentes, Nam dicto Apollinis per obscuro in voluntatem tracto, Pyrrhus pro Tarentinis stare adversus Romanos omnino decernit.

Cynea ad Pyrrhum sermo de abstinendo ad Italiam adventu, belloque ibi gerendo.

C. A. P. VII.

ERat his temporibus in Thessalia Cyneas, vir magni ingenii, qui cum Demosthenis fuisset auditor in ejus imitationem se tradens maxime vim dicendi illius assequi videbatur. Hic apud Pyrrhum degens cum sæpe ad civitates transmitteretur, verum esse ostendit illud Euripidis dictum: *Omnia conficit oratio, vel quæ hostile etiam ferrum conficere non potest*; Et Pyrrhus ipso dicere solitus erat, plures a Cynea oratione, quam a se armis captas, partasque esse urbes, itaque ipsum semper in honore habuit maximo, usque plurimum est illius opera. Hic igitur Cyneas Pyrrhum ad Italiam adeo inclinatum cernens, cum invenisset illum aliquando otiosum, fretusque quod alias eo fami-

familiariter esset usus, in huiusmodi sermonem adduxit: Egregii quidem bello Romani esse dicuntur, & multis bellicosis imperare gentibus, quod si eos superare nobis Dii concesserint, quid tunc agemus Pyrrhe? adhuc Pyrrhus; De re haudquaquam obscura (inquit) o Cynea percontaris, neque enim barbara nobis, neque Græca civitas illic resistere valeret, Romanis superatis, sed haberemus confectam Italiam totam, cuius magnitudinem & potentiam minime te ignorare arbitror. Parumper ergo commoratus Cyneas, enimvero cum Italiam cæperimus (inquit) quid tunc agemus? & Pyrrhus nondum mente ejus intellecta, proxima (inquit) est Sicilia insula scilicet, & populosa, capi verò facilis ob seditiones ac discordias civitatum, rectè dicis (inquit Cyneas) sed an finis militiæ ac laborum nobis erit Siciliam cepisse? Deus modo (inquit Pyrrhus) victoriam præstet, nam his veluti præludiis utemur ad res maximas conficiendas; quis enim se Libya abstineat, & Carthagine, quam nuper Agathocles clam ex Syraculis profectus exigua classe paulo absuit quin caperet? his autem victis nullus nobis resisteret hostis: ita est, inquit Cyneas, constat enim, quod & Macedoniam recuperare, & Græciæ dominari certissime cum hac potentia licebit: Sed victis omnibus ac subactis, quid faciemus tandem? Et Pyrrhus ridens, otium (inquit) agemus, & quotidiana festivitate mutuique sermonibus lætitiæque perfruemur. Cum ad hæc Cyneas Pyrrhum adduxisset; & quid vetat, o Rex (inquit) quo minus nunc ista lætitia & festivitate & otio perfruemur? adest quippe nobis sine labore facultas eorum, ad quæ per sanguinem, molestias, & pericula nostra, & aliorum perventuri sumus: his Cyneas verbis turbavit potius Regem, quam ab incepto retraxit, spem eorum quæ conceperat, deponere nequeuntem; uterque quidem parum honesta intulit, & Rex qui otium, non beneficentiam, & cultum iustitiæ victoriæ fructum credidit, & Cyneas qui Regem in otio retinere satius duxit, quam ab injuria mortalibus inferenda avertere: quamvis alias laudabilior videri possit Pyrrhus, qui tanquam continens ac prudens præsentem audebat molestiam & pœnam subire, ut postea diturniore perfrui valeret voluptate. Interea Tarentini legationem iterarunt, adiectis Samnitum, & Lucanorum precibus, & Pyrrhus cum esset post idem cum his populis scodus, intentus ad bellum cum Romanis gerendum, excogitavit, primo iactis subliciis pontibus, intervallum Græciæ atque Italiæ ab Apollonia ad Hydruntum continuare: quam idem post eum M. Varro, cum classibus Pompeii piratico bello præfesset, tentavit: sed cum aliis Pyrrhus & fortasse majorib. præmeretur curis, cumque Tarentini festinandum esse monerent, propterea quod Romanus exercitus cum Emilio Cos. in universos igni ferroque irrueret fines, nullo sibi obviam eunte, sed tutus omnia ad libidinem vastaret, plurima expugnaret oppida: injuriam insolenter acceptam insolentius & crudelius vindicaret, ad expeditionem a tam memorabili aversus opera se accingit: atque Cyneam ipsum Oratorem paucis inter-

jectis diebus cum tribus millibus militum Tarentum misit, ab Antigono naves ad exercitum deportandum mutuo petit: multæ etiam rates, & omnis generis navigia ex Tarento ad hoc idem faciendum delata sunt, ab Antiocho pecuniam petiit, quia opibus, quam militibus instructior erat; a Ptolemæo Macedonum militum auxilia: sed Ptolemæus, cui nulla dilationis ex infirmitate virium esset venia, quinque millia peditum, equitum quatuor millia, Elephantos quinquaginta, qua ex parte virium bis (ut dicitur) Romani victi sunt, non amplius quam in biennio usum tradidit. De his paulo aliter scribit Plutarchus: nam Elephantos viginti memorat ratibus super imposuisse Pyrrhum, coramque aliquot cœpisse refert Pausanias in ea pugna, quam idem gesserat cum Demetrio, equitum præterea tria millia, peditum viginti millia & tria, sagittariorum duo millia, & funditores quingentos.

C *Pyrrhi naufragium in mari Jonio, quando Tarentum appulerit, & de cædente ad Romanos misso.*

C A P. VIII.

Hoc apparatu Pyrrhus Epirotarum, Thesalorum, Macedonum, & incognitis in id tempus Elephantis, navigans, anno ab urbe condita (ut scribit Orosius) sexagesimo quarto supra quadringentesimum, relicto Ptolemæo filio, ut Epirotarum præfesset regno decimum quintum annum agente, cum medium teneret Jonium, rapitur vento Boræa in tempestivè exorto, classis per mare disiecta, navesque dispersæ aliæ in Libycum, ac Siculum pelagus sunt delatæ, alias in summam Japygiam, cum superare nequirent, non simul & procella in loca aspera, cecaque illudens omnes confregit præter regiam. Erat autem septiremisis, quæ post mortem Pyrrhi fuit Annibalæ Carthaginensium Ducis, & eam amisit in navali prælio, quod gestitum Romanis in Sicilia, & in scapham proficiens fuga salutis suæ consuluit. Hæc igitur navarum & gubernatorum magna vi adversus venti impetum, nitentium, tandem litus verum adigitur, & dum obliquum habuit ventum, magnitudine ac robore resistebat, evadebatque, sed postquam à terra veniens procella ferire proam cœpit, ac ne fatisceret, magnum erat periculum, & se mari levienti variisque agitato ventis permittere terribilissimum omnium videbatur, Pyrrhus sese ex navi in mare deiecit, statimque circa ipsum familiarium amicorumque pro ejus salute fuit certamen: sed nox, & fluctus cum magno fragore, ac violentia opus difficile auxiliantibus faciebant. Itaque vi tandem luce exorta vento deficiente ad terram pervenit, corpore, quidem penitus exhausto, ac robore animi invictio, Messapii in quorum litora eleverat, promptissime ad opem ferendam conveniunt, & simul naves quædam ex tempestate superstitæ advenerunt, in quibus erant equites perpauci, peditum verò circiter duo millia, elephantum duo, Paucis post diebus cum his

his copiis profectus, & militibus à Cynea obviam adductis, Tarentum expectatus intravit, quo tanto apparatu Tarentini non minus admirati sunt, quam gavili sunt, imprimis propter Elephantos, qui nusquam in Italia ante hac fuerant conspecti. Primo quoque tempore nihil invicis Tarentinis agere cepit, quoad navibus ex mari servata copia convenire. Sed cum animadverteret populum sua sponte non servare seipsum, nec servari ab alio posse, sed tanquam illo propugnato domi sedere balneis conviviisq; indulgentem, clausis gymnasia, & deambulatoria omnia, in quibus spatiantes pro rebus verbis militabant: potus vero, & lascivias intempestivas inhibuit. Delectum habuit ita acrem, ut multi imperium ferre insueti, ex urbe migrarent, servitutem vocantes non vivere ad voluptates. Decius Magius superbam appellavit Pyrrhi dominationem, & miseram Tarentinorum servitutem: hic enim unus fuit qui resistit, ne huiusmodi praesidium in Urbem acciperetur. De Pyrrhi adventu scribit Pausanias in Atticis, legisse se in libris non sane illustrium auctorum Pyrrhi cum alacritatem, quam in praeliis prae se tulit, tum providentiam qua se ad futuras dimicationes comparavit. In Italiam classe transiit, cumq; iam appulisset, non prius adesse eum Romani animadvertere, quam commissa cum Tarentinis pugna, se ille cum exercitu inopinato ostendit, factoque repente impetu, hostium (ut par fuit) agmen turbavit. Videndus etiam est Polybius in primi libri fragmentis, quid fecerint Rhegini Tharentinorum, ut diximus, amicissimi, audito Pyrrhi in Italiam adventu: inveniunt enim eos Romanorum opem, ac praesidium postulasse, & à militibus eò per Romanos, missis fuisse urbe sua depulso, aliaque huiusmodi calamitates perpeffos, tandem & urbem & agros recepisse. Sed iam historiae seriem prosequamur. Albinus Romanus consul magno iam apparatu adventare, & Lucaniam omnem acriter vastare nunciabatur. Albinus in Plutarcho solo legitur, Eutropius, Lucius Florus, Plinius, Sabellicus, Orosius, Sigonius, Livium secuti, P. Valerium Levinum Cons. tradunt à Romanis ad hanc expeditionem tunc missum: quin & ante hunc Levinum adversus Tarentinos ab aliis compluribus ducibus benè pugnatum legitur, recensetur in his L. Aemilius Barbula, cum Q. Marcio Philippo in Capitolinis triumphis. Hoc audito nuncio Pyrrhus, quamquam non advenissent sociorum copiae omnes, indignum tamen ratus tolerare, hoc cum exercitu obviam proficiscitur, verum praemisso non multis millibus passuum caduceatore ad Romanos si vellent ante bellum, se iudice, & mediatore cum Tarentinis de iure causam decerni: responso autem à Cons. dato, Romanos, nec elegisse Pyrrhum iudicem, nec hostem formidare, tunc progressus inter Pandusiam urbem Heracleamq; castra posuit. Cumq; audiret Romanos trans flumen Syrin castra habere, non longè ab ipsa Heraclea secus amnem ipsum speculandi gratia

A obequitavit, ordinemque & formam castrorum, custodias, & disciplinam admiratus Romanorum, hac (inquit) barbarorum disciplina barbara non est, sed opera eorum videbimus. Eutropius & eum secutus Blondus sentiunt non ipsum Pyrrhum explorasse, sed alios à se missos, qui capti à consule Levino per castra ducti sunt, cumque vidissent omnem exercitum, dimissi sunt, iussi ut quaecumque geri à Romanis vidissent, Pyrrho renunciarent. Explorato igitur, ut cumque fuerit, perlustratoque exercitu, ipse de futuro sollicitus expectare socios, quos ex naufragio perdiderat, statuit: adversus autem Romanos si fortè amnem Syrim transire tentent, stationem opposuit, at Romani, ut ille expectare decreverat, sic ipsi praevenire festinantes, transnare ceperunt flumen, haud uno tamen vado pedites equitesque, sed pluribus simul locis: itaque metuentes Graeci ne circumvenirentur, se retraxerunt. Et Pyrrhus ut hæc sensit, turbatus pedestrum copiarum ducibus mandavit, ut confestim armatos milites in ordinibus continerent, ipse autem cum tribus millibus equitum profectus est, sperans transeuntes adhuc & sparsos sine ordine Romanos invasurum, accessuq; suo in ripa adhuc tumultuantes conturbaturum: at ubi clypeos multos pro flumine stantes, equiteq; in ordine obviam prodire conspexit, primus omnium in hostes medios delatus, armis atque ornatu egregiè insignis, gloriam, ac famam virtutis suae rebus ipsis afferuit. Manus enim & corpus exhibens praello, & contra hostes fortiter pugnans, providentiam tamen boni ducis non omittebat, sed ubicunq; auxilio opus erat accurrens, rectis consiliis bellum gubernabat. In ea pugna Leonatus Macedo virum Italicum conspiciens intentum, semperq; contra stantem, & simul se moventem, cernis (inquit) ò Rex barbarum illum, quem niger equus pedibus albis portat? Is magnum quoddam agitare in animo videtur, nam te solum intuetur, & tibi soli intendit: & Pyrrhus ad hæc: fata quidem, ò Leonate, nemo potest effugere, verum enim vero nec iste, nec alius quisquam hostium in manus nostras venisse gaudebit, adhuc loquebantur, cum Italus citato equo infesta hasta Pyrrhum invadit: non tamen Regem percussit, sed equum, & simul à Leonato ipsius equus percucitur, ambo in terram ceciderunt, sed Rex à suis protectus asportatur, in aliumq; recentem equum cum subito conscendisset, ad pugnam est reversus. Italus verò pugnans sua virtute infelix confoditur. Erat hic genere Erentanus, Praefectus turmae nomine Eplacus. Hoc periculum admonuit Regem magis cavere.

De errore ex armis Regiis concepto: de Romano exercitu fugato: de numero occisorum: & de Pyrrhi animo ob victoriam elato.

C A P. IX.

Post hæc Pyrrhus nihilo ad pugnam segnior, cum equites animadverteret impetum ferre non posse, phalangem insuper accitam opposuit. Ipse chlamyde & armis uni ex amicis Megadi traditis atque illius assumptis, incognitus ad prælium revertitur. Resistuntibus autem acriter Romanis, diu anceps fuit prælium, septies enim dicuntur pepulisse, ac pulsi esse utrinque omnibus morti intentis, & fugæ nesciis, nam permutatio armorum quæ ad salutem Regi plurimum contulit, paulominus rem subvertit, victoriamque hostibus præbuit. Certatim enim ad cædem eius, qui arma Regia gestabat, concursus est. Sed ante omnes Dexter quidam nomine illum prostravit, chlamydeq; & casside detracta se Pyrrhum occidisse clamitans, & spolia ostentans ad Consulem properavit. Erat ob hoc Romanis lætitia, Græcis verò secordia atque formido, itaut parum absuerit quin in fugam se converterint: donec Pyrrhus intellecta se per aciem discurrens nudo capite se militibus ostendit, Decreverat inde iam ausugere; tanto hostium impetui non resistere posse, animadvertens, cum equis Romanorum ob Elephantibus conterritis, ac sessoribus inde auferentibus, ac plurimo excutientibus, immixtus à Pyrrho equitatus, Romanos qui semper vincere consueverant, non absq; Epirotarum, & Tarentinorum sanguine, & Consulem imprimis in fugam convertit: cum præsertim nox quæ iam aderat, prælio finem dari suaderet. Orosius non beneficio noctis tantum pugnae finem impositum tradit: verum etiam quia Minutius quartæ legionis primus hastatus protentam in se manum belluæ gladio defecuit, & conturbatam dolore vulneris, averti bello, atque in suos sævire compulsi, eiusque immoderato discursu perturbari, ac permisceri cœperunt. Huius Minutii Lucius Florus adhuc ineminit: sed accidisse hoc scribit non in primo, sed in secundo post ad Asculum prælio, quando belluarum terror iam exoleverat. Hac autem victoria adeptus est Pyrrhus plus gloriæ quam lætitiæ, sed plurimum proventus: nam multæ civitates defecerunt à populo Romano ad ipsum, & imprimis Locrenses, qui occiderunt omnes Romanos milites, qui in Urbis præsidio erant. Quot autem in utroq; exercitu fuerint militum millia desiderata certa ratio non est. Dionysius non multo pauciores quindecim millibus ex Romanis cecidisse scribit. Hieronymus autem tantum septem millia, ac mille & octingenti capti in hostium potestatem venire, quos Pyrrhus postea liberaliter dimisit. Ex his autem, qui cum Pyrrho erant, Dionysius tredecim millia: Hieronymus pauciores quatuor millibus cecidisse tradit, optimos quidem ex amicis, & Ducibus, & quibus maximè utebatur, fide-

Abatq; Pyrrhus eo prælio amissos. Orosius aliter videtur sentire, Romanorumq; ostendit relatum cecidisse peditum quatuordecim millia octingentos octoginta, captos mille trecentos, ac decem: equites autem cæcos ducentos quadraginta duos, & captos duos, & octingentos, signa amissa duodecim. At quantus numerus è diverso sociorum Pyrrhi fuerit extinctus, memoriæ traditum non esse dicit, maxime quia scriptorum veterum mos est ex ea parte, quæ vicerit, occisorum non commemorare numerum, ne victoriæ gloriæ maculent damna victoris: nisi fortè quum adeo pauci cadunt, ut admirationem, terroremque virtutis augeat paucitas perditorum, sicut in prima Perlici belli congressione apud Alexandrum magnum fuit, cui inter quadringenta ferè millia hostium interfecta, novem tantum modo in exercitu eius pedites defuisse referuntur. Pyrrhus finita pugna cum Romanos adversis vulneribus occisos, trucique vultu mortuos tacere videret, sublati ad cælum manibus quàm facile (inquit) erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis. Amicis præterea gratulantibus: quid mihi respondit, cum tali victoria, ubi exercitus robur amittam? quia cladis atrocitatem hoc in bello excepta Diis suis, hominibusq; testatus est, affigens titulum in templo Tarentini Jovis, in quo hæc scripsit:

*Qui ante hac invicti fuere viri, pater optimi Olympi,
Hos ego in pugna vici, victusq; sum ab iisdem.*

Et cum à sociis increparetur, cur se victum diceret qui vicisset? respondit: ne ego si iterum eodem modo vicero, sine ullo milite Epirum revertar.

De eo quod Pyrrhus fecerit fugatis Romanis: illorum exercitus augetur: legatio Cynea: anxioritas Appii Caci.

C A P. X.

Postridie Pyrrhus castra cœpit Romanorum, quæ noctu fuerant, Cos. fugato, desertæ: spolia etiam ex cælo collegit hoste: urbes sociorum aggressus, ac regionem multam, totamque trementem Italiam, Campaniam, Lirim, Fregellasque populatus è processit, ut trecentis non amplius radiis Roma cum exercitu abesset. Eutropius memoriæ tradidit ad Franeis, post Campaniam devastatam, venisse decimo octavo ab urbe lapide: cuius trepidæ oculos fumo, ac pulvere implevit. Interea Lucanorum, Brutiorum, Samnitum copiæ, ut in legatione acceperat, ad eum venire, quos licet de tarditate reprehenderit, tamen gaudere & magnificare videbatur, quod ipse cum suis, & Tarentinorum duntaxat copiis magnum Romanorum exercitum superasset. Possem ipse sentire, quod non venissent, nisi de subita victoria cognovissent: invidabant siquidem omnes populi Romani iam tum præclaro

no-

nomini, & exportas toties vires pavecebant. A
Romani Levinum Coff. non revocarunt, quamquam dicatur, Fabritium dimisse, non Romanos ab Epirotis, & Tarentinis, sed Levinum à Pyrrho superatum: arbitratus ob hoc non victum exercitum, sed ducem à duce superatum. Hæc antequam fierent, scribit Orosius, miserabilem belli cladem gravioribus monitis auctam accumulataque perferens Romanos: nam pabulatores forte progressos, velut hostilis quædam oborta tempestas cum horribili frapere coeli correptos, diris fulminibus excussit, quippe triginta quatuor eorum idem turbo prostravit, duodecim semineces reliquit, jumenta examinata, & capta quam plurima: ut merito contigisset non signum vastationis futura, sed vastatio ipsa referatur. Scribit Suidas Grammaticus, Romanos in hoc bello cum pecunia indigerent, Junoni pro pecunia comparanda vota fecisse: illa eos admonuit, ut iustitiam servarent, ita enim pecuniam eis nunquam defuturam: facti deinde voti compotes, Monetam Junonem adorarunt, atque in eius rei memoriam numisma moneta inscriptum in templo Junonis aservandum, dedicarunt. Supplemento exinde habito, insuper amplificato militum numero, nulla mentio pacis, id quod Pyrrhus expectabat, a Romanis facta est, hæc res Pyrrhum in admirationem convertit, vitiumque est, ut prior ipse ad eos mitteretur, & experiretur, an pacem vellent. Etenim existimabat non esse presentis potentie lux, urbem Romam capere posse: rursus post partam victoriam, amicitiam, & pacem fore sibi pergloriosam. Missus itaque Cyneas a Rege legatus cum primoribus civitatis locutus est. Traditur etiam postquam venerat Romam die senatum introisse, atque ibi antequam initium inchoaret orationis, omnes ordines propriis salutasse nominibus. Erat quidem hujus viri admirabilis memoria, ut Hippia, Seneca, Cyri, Simonidis, & aliorum circumferebat: dona etiam Pyrrhus per Cyneam ipsis Principibus, neque non illorum uxoribus, transmittenda curavit, quippe qui cupiebat, ut qui suam cognoverant in re militari virtutem, cognoscerent & liberalitatem: nemo autem accipere dignatus est, sed responderunt viri, si pax publice fieret, se & sua omnia Regi offerre. Scribit etiam Elianus mulieres respondisse, præclara quidem esse dona, & digna eo qui militasset: sed gestare illa sibi esse nefas. In senatu multa præclara, & humaniter dicta sunt a Cyneæ, cum & liberationem captivorum, & auxilium ad subigendam Italiam populo Romano Pyrrhus offerret, ac pro his nihil aliud, quam amicitiam sibi, Tarentinis securitatem postularet. Et constabat senatores ad pacem inclinari, victoriam semel magno præstiditas. Italicorum copias mementes: cum Appius Claudius vir nobilissimus quidem, cæterum senectute, & orbitate oculorum post Censuræ functionem a Reip. muneribus cessans, auditis iis, quæ a Rege annunciabantur, ac rumore obtinente, senatum pacem esse decreturum, tolerare non potuit, sed in

curiam se deferri iussit. Legatus igitur in loca per forum, ubi ad januam curiæ pervenit, filii simul & gener suscipientes ipsum, ripantesque in Senatum duxerunt: factum est silentium ad presentiam tanti viri: ille autem ubi suo constitit loco, ita dicere est exorsus: *Antea quidem patres conscripti, hanc meam oculoque fortunam permolesce ferabam: nunc autem doleo, atque amur, quod non ultra cecitas ipsam furda: etiam, si, ne turpes consultationes ac sententias vestras, qua hujus urbis gloriam subverunt, audire compellerer: ubi est enim illa jactantia, quam crebro verbis usurpare solitis, affirmantes si magnus Alexander in Italiam profectus, nobiscum adolescentibus, aut cum patribus nostris sum florentibus consensisset bellum, nequaquam cum nunc ut invictam gloriam habita-rem, sed aut fuga, aut morte sua majorem huic urbi gloriam, nomenque relinqueretur fuisse? Hanc igitur insolentiam verborum nunc rebus ostendite. Chæones & Molosses, qui semper Macedonia præda fuit, & Pyrrhus Regem eorum formidatis, unum ex Alexandri satellitibus, quem semper secutus est, & ca- luit, & nunc non magis Tarentinis auxilium ferens, quam hostes domi fugiens in Italia ver- satus, ausus proficere principatum in Italia cum hac potentia, qua ad parvam Macedo- niam partem conservandam sufficere non valuit. Non itaque hunc removabitis, si amicum fa- ceritis, sed alios invitabitis per contemptum nostri, quasi superare nos facile sit, si Pyr- rhus abibit, ne dum pena non data eorum, qua contra nos fecit, verum etiam mercede accepta faderis, eo auctore cum Tarentinis Samnitibusque recipiendi. Hæc Claudii verba ad studium belli omnes, consilio immutato, traduxere, quod bene exponere videtur Ovi- dius in fastis:*

*Appius est auctor, Pyrrho qui pace negata
Multum animo vidit, lumine capens erat.*

Cujus orationem Cicero appellat volubilem, sed paulo fervidiorem: quem eundem dicere in tanto cecitatis casu, neque privato, neque publico muneri defuisse, & Ennius ut totam historiam, ita hanc Appii orationem, fuit versibus complexus.

*Quod vobis acies mentis, qua fure solebas
Aut hæc, dementi tendis se flectere paci?*

Cum igitur omnes in hujus sentis pedibus essent lententiam, Cynea dimissis responde- runt: Pyrrhus Italia excedat: tunc si vollet de amicitia, ac societate verba faciat: quoad verò esset in armis, populum Romanum ad- versus eum belligeraturum, etiam si mille Valeros Levinos pugna superasset. Dicitur Cyneas interea dum hæc in senatu ageren- tur, cognoscendi cupiditate, moribus, ac in- stitutis Romanis studium impertisse, atque ea de re cum optimis viris locutum Pyrrho postea retulisse cum alia multa, tum sena- tum Romanum multorum Regum si hi con- gressum videri: tabesque illic omnes fere se- natores, qualis unus ipse Pyrrhus apud Epi- rum, & reliquam Græciam putaretur) de

H h 2 mul-

moleitudine populi formidare se subiciens, ne adversum quandam Lernæam Hydram pugnare videantur: supra duplum enim plures quam antea pugnascent Consuli decretos, & multiplices etiam ex eis qui arma ferre possent, superesse.

De Romanorum legatione, & Cuius Fabricii virtute: quomodo Pyrrhus eum convenerint: & de mutuis donis.

C A P. XI.

Perfugit Marcus Junius Romanis, cum in Senatu essent, ut ad Pyrrhum in Herodiga cum exercitu commorantem, legati pro edimendis captivis mitterentur: quibus nihil & apud eum, respondit Rex testatus Deos, se quum Romanis de gloria & imperio non negotiorum more negotiari, propterea pretium non accepit: hanc quidem præclaram sententiam Regisque integritatem ita expressit in Annalibus Banius:

Nequis aurum pasci, nec me pretium dederitis, Nec componentes bellum, sed bellum peractis, Ferre, non auso videns cernitibus utrique, Vos ne velis, an me regnare heri, quidve ferat fors Virtus experiamur, & hoc simul accipe dictum: Quorum virgati bellum formam pepercit, Eorundem ut libertati parere certum est. Donec ducite, doque volensibus tum magnis Diis.

Inter legatos autem Caius Fabricius fuit qui cum audisset Romanos à Pyrrho victos ad Labienum conversos, Pyrrhus (Inquit) non Epirum, neque Tarentini vicerunt. Huius a legatione severus Cyneas retulerat, maximam apud Romanos mentionem haberi, ut viri boni quidem, atque bello egregii, ceterum vehementer pauperis. Huic Rex seorsum blanditus, ut pecuniam a se caperet, suadebat, non ob aliquam turpem causam, quam proposuisset, sed ob amicitiae, & hospitalitatis signum: quamvis non desint, qui tradant, quartam regni sui partem promississe, ut a Romanis deficeret, & ad se transfret: rehuente autem Fabricio, tunc quidem plura dicere, ac tentare destitit. Postridie vero volens illum terrere, utpote qui nunquam antea elephantum vidisset, iussit dum simul loquerentur, maximam elephantum post auleam iuxta se constitui, ac deinde subito aulea sublata elephas ex improvviso conspectus, proboscidem super caput Fabricii extulit ac vocem terribilem asperamque emisit: at Fabricius tranquillo conversus, leniterque arridens inquit: Nec boni aurum, nec me bodie bestia permovet. In cœna autem apud Regem acta cum multi, ac varii sermones inciderent plerique verò de Græcia, ac de philosophia, fortè evenit, ut Cyneas Epicuri mentionem faceret, memorans ea quæ ab Epicureis dicuntur, de Diis immortalibus, ac de Rep. ut nonnulli finem bonorum in voluptate ponentes, curam Reip. fugiendam senserint. utpote felicitatis corruptionem: Deos autem a gratia, atque ira longissime remotos, nec ullam de nobis curam suscipientes, in

Acto vitam, & plenam voluptate conquirent, etiam ipso dicente, Fabricius exclamat, ac utinam (inquit) hæc Pyrrhus, & Samnitis deridi sint, quæ alii adversus nos bellum gerunt. His & aliis rationibus mentem viri Rex admiratus magis, ac magis oppabat, pacem quam bellum cum Romanis habere, & Fabricium privatim rogavit, ut facta pax et una secum esse vellet, primus amicorum & ducum suorum futurus, ad hæc Fabricius submissa voce fertur respondisse: ut ne hoc quidem tibi o Rex credidit, ut sibi quidem, qui se nunc admiratur, & coluit, se ne experiat, a me potius quam a te regi oppabunt. Pyrrhus non tyrannice, neque superbe Fabricii verba suscipit: sed quanta magnitudine animi ille foret, ad amicos protulit, & captivos illi credidit soli, ut si non decerneret pacem senatus, postquam eum parentibus, ac domesticis Saturnalia peragissent, ad eum remitterentur, atque ita ad eum & post festivitatem advoces non redirent.

Pœna mortis per senatum decreta, & Scibit etiam Eutropius senatus iussisse, ut omnes captivi quos reddiderat Pyrrhus, haberentur infames, quod armati capi potuissent, nec ante eos ad veterem statum redirent, quam sibi notorum hostium occisorum spolia reportent. Caius Fabricius legatus paulo post, & Q. Emilius Coss. interfecto anno facti, cum in castris essent, jamjam cum hoste congressuri, medicus Pyrrhi nocte ad Fabricium venit, promittens venenoso Pyrrhum necaturum, si sibi aliquid pollicitarentur. Hunc Fabricius vinctum reduci ad Dominum iussit, Pyrrhoque dici, quæ contra capereis medicus spondisset. Tunc Rex admiratus dixisse fertur, ille est Fabricius, quid difficultus ab honestate, quam sola suo cursu converti posset. Demochari huic medico nomen fuisse tradunt, addentes non illam venisse, sed literas ad consules dedisse. Valerius Antias furtim eum venisse scribit; remque ad patres a consule delatam, atque publicè legatos ex urbe ad Regem missos, qui eum commonerent, ut ab invidiis suorum sibi caveret, nulla Democharis interim mentione tum ad regem facta. Claudius Quadrigarius, non Democharem, sed Nicæam id pollicitum, prodidit, neque legatos a senatu missos, sed literas a Coss. ad Pyrrhum datas, quia Fabricius collegam Emilium adduxerat, ut hoc agerent, detestati injuriam servi medici: extat literarum exemplar juxta Quadrigarium apud A. Gellium. Coss. Romanis salutem dicunt Pyrrho Regi. Nos pro suis injuriis animo strenuè statim commoti inimiciter tecum bellare studemus: sed communis exempli, & fidei ergo visum est, uti te salvum velimus, ut esset quem armis vincere possimus. Ad nos venit Nicæas familiaris tuus, qui sibi gratiam a nobis peteret, si te clausis interfecisset, id nos negavimus velle, ne ob eam rem quicquam commodi expectares, & simul visum est, ut te certiores faceremus, ne quid ejusmodi si accidisset, nostra consilio civitatis pararent factum, & quod nobis non placet præcio, aut præmio, aut dolis pugnare, tu nisi cavens, iacabis. Plutarchus aut breviori exemplo literas nonnihil ab his diverso

verso datas. refert: C. Fabricius, & Q. Aet-
 rilius Coss. Pyrrho Regi salutem. Neque ami-
 corum, neque hostium fortunatus existimato-
 esse videtur, cum hanc epistolam ad nos mis-
 sam legeris, tum satis cognosces te bonis qui-
 dam & iustis viris bellum inferre, in malis
 vero & iniustis confidere. Haec autem non tui
 gratia tibi significamus, sed ne mors tua ca-
 lumnia afferat, quasi virtute nequiores,
 & dolo superare contenderimus. Pyrrhus his
 literis lectis, medicum sceleris convivium
 fecit: enim id facere poterat, quoniam si-
 bi sui pocula in convivio Regiminiarent. B
 sperito supplicio affecte, ac laqueo suspen-
 di iussit: captivumque sine pretio, ut bene-
 facti suscepti id hospitium esset, populo
 Romano restituit, rursusque Gyneam mi-
 nistro pace firmanda. At Romani nec gratias
 ab hoste, nec mercorem accipere volentes
 patrem Tatrentinorum, atque Samnitum ca-
 ptivorum numerum Pyrrho remiserunt: ne-
 que enim insidias Pyrrhi gratia indicasse,
 sed ne viderentur Romani, ut dictum est, C
 dolo necare, postea atque si aperte haud
 possent. De amicitia vero, & pace nihil agi
 deinde permiserunt, priusquam Rex ipse cum
 armis, atque exercitu, cumque his, quas
 secum ex Graecia duxerat naves, ex Italia
 navigasset.

*Secunda Pyrrhi, & Romanorum pugna apud
 Asculum: accessit Pyrrhus a Siculis
 ut Carthaginenses effugeret: Ta-
 rentum tandem reiecit.*

C. A. P. XII.

A Nnus secundae huius pugnae inter Pyr-
 rhum, & Romanos fuit iuxta Eutropii
 tempora quadringentesimus ab U. he condi-
 ta, ac septuagesimus quartus, quo fuisse con-
 stat Coss. D. Sulpitium, & Decium Murem,
 sed in Chronologia Livianae historiae, Carolus
 Sigonius asserit, hoc anno fuisse Coss. ite-
 rum C. Fabricium, & Q. Emilium, anno
 autem superiore praedictos Sulpitium, &
 Decium, quod si ita est, priorem dicemus
 fuisse pugnam in qua Orosius Fabricium le-
 gatum vulnere idem exponit, & exinde
 Medicum Fabricio Coss. pollicitum Regi se
 venenum daturum. Miror etiam in epitomis
 Livianis nusquam legi nomen Sulpitii, &
 Decii. Apud Glareanum in anno praedicto
 474. Coss. ponunt P. Sulpitius Avertio, P.
 Decius Pyrrhicus. In sequenti C. Fabricius,
 Luscinus iterum, & Q. Aemilius Papula ite-
 rum, priore anno fuit habita oratio contra
 Pyrrhum ab Appio Ceco, sequenti vero ge-
 rum fuit praedium, quo de agimus: sed hac F
 alii viderint, sequar ipse quod plures scri-
 bunt, ratus minus esse errare cum multis,
 facilliusque veniam mereri. Pacem igitur
 hac ratione Romanis abnegantibus, Rex bel-
 lum exequitur cum Pu. Sulpitio, & Decio
 Coss. apud Asculum in Apulia, ut sentio
 videntur Plutarchus, & Lucius Florus: hac
 urbs ducali nostris temporibus dignitate in-
 signitur, cuius meminere non pauci scri-
 ptore: Appianus in primo, L. Florus in bel-
 lo Tarentino, Strabo in Geographia recen-

set Asculum Piceni appellari, quia & Peli-
 gnorum est Asculum. Locum autem hunc
 refert idem esse munitione praevalidum, qui
 & murus, & circumstantes montes super-
 eminent. Plura de hoc oppido leges in Blou-
 di Italia. Dicebatur etiam antiquis Satrium
 Asculum, & Plinius appellat nobilissimam
 Piceni Coloniam in ea pugna, quae ad hanc
 urbemempta est fieri, compellus Rex ad
 loca aspera, & fluvium grave multoque limo
 abundans, cum Elephantum impetum nullo
 modo sustinere possent, multis vulneribus &
 magna suorum caede usque ad noctem dimi-
 cavit, nox praedium direxit. Post die vero
 fuit, ut alii, triduum post equitibus sua
 acie locis, & asperioribus siccibus praedio
 occupatis, missisque inter Elephantos jacu-
 latoribus, ac sagittariis, densa agmine Roma-
 nos invasit: addit Julius Frontinus iuxta Ho-
 mericum versum, quo pessimi in medium
 recipiuntur, ita Pyrrhum milites disposuisse,
 dextro scilicet cornu cum Samnitibus
 Epirotas, sinistro Brutios, atque Lucanos,
 at in media acie eos collocavit omnes, qui
 inviti pugnabant, equitatum & Elephantos
 in subsidio esse mandavit: contra vero Coss.
 optime suis in cornu divisit equitibus, le-
 giones in prima acie, & in subsidio collo-
 carant, & his immiscuerunt auxilia, sed
 neque a loco, ut pridie, adjuti aqua pla-
 nicie contra frontem venientes, cum prius-
 quam adessent Elephantum, pedites prostrare
 properarent, graviter adversus sarissas cum
 gladiis pugnabant, nulli labori parcentes:
 vulnerando ac cedendo hosti intenti, nullam
 prorsus rationem habebant, tandem post lon-
 gum tempus dicitur fuga Romanorum mili-
 tum ex ea parte, qua Rex praestabat hostes,
 fieri coepit, sed plurimum Elephantum quo ro-
 bore, atque audacia profecerunt, cum non
 possent Romani solita virtute uti, sed quasi
 violentia cujusdam superventientis flatus, ac
 terrae motus in fugam compulsi, fuga vero
 non longa, sed in castra fuit. Addit ad haec
 Paulus Orosius, Elephantos congestis in bel-
 las pilis, vibratisque in turres facibus, in
 ea pugna vulneratos, atque in fugam conver-
 sos: deinde subiectis inter posteriora ac mol-
 li ignibus exagitatos, extis etiam suis fuisse
 caesa idem Orosius vult in ea pugna fuisse
 quinque millia Romanorum, de exercitu
 vero Pyrrhi viginti millia prostrata, live di-
 midia pars exercitus amissa, ut scribit Julius
 Frontinus: Regis insignia ablata tria & quin-
 quaginta, Romanorum undecim amissa, sed
 haec res varie traditur: nam praeter ea, qua
 dicta sunt, Hieronymus, cuius testimonio
 & auctoritate ut plurimum utitur Plutarchus,
 sex Romanorum millia eo praedio cecidisse
 tradit, a Pyrrho autem, in Regis commenta-
 ris relatum esse dicit, tria millia & quin-
 gentos quinque fuisse desideratos: Dionysius
 tamen nec duas ad Asculum pugnas, nec su-
 peratos refert Romanos, ac semel duntaxat
 usque ad solis occasum pugnatum, vix tan-
 dem praedium direptum vulnere, cum Py-
 rrus hausta brachium transfixus, live hume-
 ro saucius a satellitibus in armis suis fugien-
 tium postremus referretur, & impedimenta
 Samnites diriperent: dicitur Pyrrhus in re-
 centendo

cendendo numero militum suorum, dixisse, Abem expugnat: quam adeptus Herculi votum
 si alia item pugna Romanos ita vicerimus, omni perionus: maxima enim militum
 pars, quos secum advexerat cum amicis du-
 cibulque ferè omnibus interierant, & præter-
 rea nulli erant, quos denu vocaret. Roma-
 nis vero quasi ex fonte quodam abundantis-
 simo tam celeriter castra replabantur, ut ne
 superari quidem semittebant animum, sed
 magis ad prælium ipcondebantur. His pera-
 dis, in Siciliam Agrigentinarum, Syracusa-
 norum, & Leontinorum legatio Pyrrhum avo-
 cavit, nam cum Carthaginenses classe in Si-
 ciliam invasiscent post Agathoclis Tyranni
 obitum, cuius erat Pyrrhus ipse gener, &
 ex cuius filia Helenam, & Alexandrum su-
 sceperat, omnes ferè Græci nominis urbes
 ad vastitatem redegerant, sub idem tempus
 ad eum, ex Græcia legati venerunt, qui nunc-
 ciata Ptolemæi Cerauni a Gallis cum exer-
 cito cruciacione immanissima, a Seleuco
 regnum Macedoniae ademptum, pro ipso Ma-
 cedonibus auxilia magnis ab eo precibus im-
 plorabant: dum Rex quæreretur duobus his
 legationibus adversus fortunam, quam plu-
 rimum ac magnarum rerum occasiones in unum
 idemque tempus concessisset, cum duobus
 simul officiis fungi nequiret, consulens ad Si-
 ciliam, utpote materiam rerum grandio-
 rem propter propinquitatem Libyæ afferentem, con-
 versus eib, statimque Cynæam Thesalum mi-
 sit, civitatibus, uti consueverat, suo nomine
 præfatorum, sed ut non prius ad Tarentinos
 venit, quam reliquisset custodem sui regni
 Ptolemæum filium quindecim annos natum,
 ita noluit in Siciliam prius navigare, quam
 præsidium, cui Helenum alterum filium præ-
 fecit, apud Tarentinos reliquisset, Alexan-
 dro, quem tertio suscepit, in longinquæ
 expeditionis solatia asportato, cui postmo-
 dum Locrorum curam dedit, quæ urbs cum
 multis aliis regionis illius primò in prima
 se dederat pugna, at Tarentini, & si cæte-
 ras civitates valido firmasset præsidio, gra-
 viter id fesebant, postulabantque, ut ad-
 versus Romanos bellum gereret cum una,
 qua de causa venerat, aut qualem acceperat
 urbem, talem relinqueret: sed nullo ad eos
 benigno responso facto, Tarento decessit, jubens
 ut quiescerent, & tempus expectarent. Congres-
 sus in Sicilia cum Carthaginensibus victoriam
 primò summo cum honore, assecutis, illorum
 potentiam domuit, adductis secum Tarento
 pedum triginta millibus, equitibus verd
 quingentis supra duo millia cum viginti navi-
 bus. Ingressus Syracusas totius tunc insulæ ca-
 put, Theonis, & Sostrati Principum Syracusa-
 norum in fragilis Rex Siciliæ sicut Epiri, est ap-
 pellatus. Civitates, quæ fidem præstiterant Cy-
 nææ facundia, illi statim se dedunt: cæteræ vel
 vi, vel ultro in deditionem quoque sunt receptæ,
 Erycem postea & natura, & magis Pæno-
 rum præsidio firmatam urbem cum ingenti
 exercitu subita oppugnatione aggressus, ludos
 Herculi si ea possetur, voluit. Inde sca-
 lis ad moenia admotis, omnium primus mu-
 ros conscendit, plures ex resistentibus in præ-
 ceptis deiecit, plerosque gladio transfixit, ipse
 illæsus terribili, ac atroci aspectu hostem
 præ formidine ab armis cessare cogens, ur-
 bem expugnat: quam adeptus Herculi votum
 spectaculumque ex omnis generis indicis in-
 signe celebravit. Sed in victoria quæ natu-
 ra insolens & superba est, non cum se exhi-
 buit, quem præstiterat. Qua de re his suc-
 cessibus, & rerum magnitudine elatus He-
 leno filio Agathoclis nepoti Siciliae veluti
 avito, Alexandro verd Italiae regno destina-
 to, cum non benignè, sed imperiosè, ad
 superbè civitates premeret, contra consue-
 tudinem sui initii, in quo egregiè mitis,
 ac placidus, nullique molestus fuerat, de po-
 pulari Tyrannus factus, Ingratitudinis, ad
 perfidiæ notam contraxit. Quin & Theonem
 virum Principem per quem non modo Sy-
 racusarum urbem, sed per plures etiam alias
 civitates adeptus fuerat, interfecit iussu. Item
 de Sostrato procul dubio facturus, nisi fuga
 salutem sibi ille redemisset: qua ratione ad-
 versus ipsum Siculorum media exarsert, at
 statim alias civitates, quæ Pyrrho se ante
 hac dederant, Carthaginensibus contra quos
 classem instruxerat ingentem, alia se Ma-
 mertiis conjungere. Certe ipse defecit
 nes, & conspirationes contra se initas Py-
 rrus, & quæ Siciliam veluti navem vi agi-
 tatam ventorum, tenere nequiret, & non
 sine ignominia eam relinquere cogere, per-
 oportune ad dedecus celandum literis
 Samnitum, & Tarentinorum acceptis, quia
 vix resistere bello poterant, & ferè suis ex-
 clusi regionibus, auxilium rogabant, occasio-
 nem hinc arripiens abeundi ex Sicilia, quasi
 non metu nec rerum Siculorum desperatione,
 sed opulationis causa recessit, Tarentum
 velis remisque adnavigans, fertur cum abiret
 classe, quam contra Libyam paraverat, Si-
 ciliam respexisse, atque ad amicos conversus
 dixisse, d quantam, & qualem Carthaginensibus,
 & Romanis pro hac insula reliquimus
 palæstram, Barbaris in ipso recessu insul-
 tantibus, Carthaginensibus verd navali præ-
 lio in ipso portu læssentibus, compluribus
 ex navibus suis, quæ ducentæ erant nume-
 ro, amissis, in Italiam remeavit. Mamerti-
 ni etiam è vestigio terrestri itinere absque
 Romano duce soli per se eum per Calabriam
 inlecuti, eius agmen in locum angustius
 coniecerunt, atque à tergo & à lateribus ad-
 dorti, duobus eius Elephantis prostratis, plu-
 res circum eos milites occiderunt. Unus autem
 præ cæteris ferox barbarus proceri corpore,
 & splendidis armis superba voce Regem
 in singulare certamen provocabat. At
 Pyrrhus ob hæc irritatus, iraquo accensus,
 & fœdatus sanguine (nam grave acceperat
 vulnus in capite, cum maximo impetu in
 aciem irrueret) trucis aspectu terribilis in
 pugnam rediit, & barbarum illum consecutus,
 ita caput percussit, ut vi ietus ex vir-
 tute gladii usque ad partes inferiores plaga
 descenderet, caderentque hinc inde divisi cor-
 poris partes. Hoc barbaros contuit ne am-
 plius prosequerentur, quasi supra humanam
 vim Pyrrhum admiratos conterritosque inde
 quod reliquum erat itineris securè profectus
 Locros ad filium se contulit Alexandrum,
 Crotone everfa, pecuniamque Proserpinæ per
 derisum raptam, cum diceret intempestivam
 religionem superstitionem esse, & opes co-
 ge-

re sine labore prudentiam, advehere tentavit, quam Pleminius legatus paucis post annorum numero interiecto, spoliase traditur, sed ea naufragio relata est. Ad quod facinus pessimi, & sceleratissimi quidam impiorum, & nefariorum dogmatum Epicuri sectatores, Pyrrhi amicissimi illum moverunt, & eos tradit Suidas fuisse Egegorum Theodori, & Balacrum Nicandri, & Dinarchum Nicæ filios. Tarentum inde pervenit peditum viginti, equitum tribus millibus secum adductis, statimque optimo quoque ex Tarentinis delecto adversus Romanos, quæ tunc in Samnio castra habebant, contendit. Superati multis iam præliis Samnites speque simul cum rebus amissa, simulque ob navigationem in Siciliam adversus Pyrrhum infensi, minus frequentes ad eum venerunt.

TERTIUM, ET ULTIMUM BELLUM

*Inter Tarentinos, & Romanos per
Pyrrhum, & eius ab Italia
recessu.*

C A P. XIII.

Supremam cum Pyrrho, & Romanis pugnam omnes referunt Historici, quorum Principes sunt, Plutarchus, Livius, Justinus, Orosius, Eutropius, Valerius Flaccus, Cicero in Catone, & in oratione pro Murena, auctor libri de viris illustribus, & Valerius Maximus: ac nos maiore ex parte quod & fecimus hucusque, Plutarchum in vita Pyrrhi sequimur, aliis tamen non despectis. Quintum alii omnes tradunt, atque ultimum fuisse annum, ex quo Pyrrhus ad Italiam advenerat, quo cum Coss. Curio Dentato congressus in Arusinis campis victus est, & in fugam conversus, sed historiarum ordinem aggrediamur. Pyrrhus omnibus copiis, quæ octoginta millibus peditum, equitum vero sex millibus constabant, bifariam divisus, & partim in Lucaniam missis, ut alterum Consulem Lucium Cornelium Lentulum demorarentur, ipse contra Marcum Curium Dentatum quartum Consulem apud Beneventum castra habentem, exercitum duxit. Curius vero quoddam collegæ adventum expectabat, & simul auguriis bellare certantibus pugnam, ut poterat, detestabatur: è diverso festinans Pyrrhus, eum opprimere priusquam collega adveneret, fortissimisque militibus, & bellacissimis Elephantis delectis, noctu castra ex superiore loco aggredi contendit. Longam & sylvis densam viam euntem lumina defecerunt, & in errorem delapsus usque ad matutinum tempus est: Orta exinde die a Romanis conspicitur de montibus descendere. Primo itaque trepidatum est in castris, sed tamen peractis sacris, necessitate cogente, Curius castra egressus primos invadit, eosque in fugam vertens omnes contrahit, ut etiam complures ibi caderent, & multi Elephantes caperentur. Hæc victoria Curium extulit, ut ad æquam descenderet pugnam: prodiens itaque in apertum, signaque conferens partim hostes in fugam convertit, partim, & ipse cum

suis, bestiarum impetu, ad castra repulsus est. At milites præsidio castrorum relictis, qui frequentes pro vallo stabant, a Coss. vocati, impetu de superiore loco facto, belluas in fugam per suos retrovertere coegerunt. Hæc res victoriam Romanis tradidit, & simul principatum, nam gloriam quasi insuperabiles ex illa victoria nacti, confestim Italiam, & paulo post Siciliam subegerunt. ex copiis Pyrrhi caesa tradit Orosius 3000. capti autem sunt 1300. Eutropius ea die caesa scribi hostium 1300. addit præterea Orosius rationem victoriæ: nam Romani assueti jam, ut supra scriptum est, cum belluis pugnare, cum maluculos stupa involutos, oblitosque pice uncis insuper aculeis tenaces præparassent, eosque flammatos in terga belluarum curreique vibrarent, non difficile furentes, ardentisque belluas in eorum excidia, quorum subsidia fuerant, retorserunt. Curius in consulatu triumphavit tertio, nam primo triumpharat de Samnitibus, & iterum de Sabinis: primus Romam Elephantem quatuor duxit, laudatusque abstinencia, quippe nihil omnino ex præda regia, qua exercitum, atque urbem ditaverat, attigit. Hic est ille M. Curius qui Samnitibus legatis, cum ipse in foco rapas torreret, magnum auri pondus publice offerentibus, respondit, malo hæc in scitilibus meis esse locupletibusque imperare, quam ipse fieri locuples. Hic est ille Curius de quo in 6. Æneidos tam sublime cæcinit Latinus Homerus.

*Ille triumphata Capitolia ad alta Corinthe
Victor ager currum, caesis insignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenæ,
Ipsumque Æaciden genus armipotens Achillis
Ultus avos Troja, templa & tenerata Minervæ;*

Hic est ille Curius de quo in bello Gothico tam honorificentissime scribit Claudianus:

*Sublimi certè Curium canitoræ vetustas,
Æaciden Italo pepulit qui littore Pyrrhum.
Nec magis insignis Marii Paulique triumphus
Qui capros niveis Reges egere quadrigis.
Plus fuga laudatur Pyrrhi, quæ vincula lugurtha,
Et quamvis gemina fessum jam clade fugarit:
Post Decii lituos, & nulli pervia culpa
Pectora Fabritii donis invida vel armis,
Plena datur Curio pulsi victoria Pyrrhi.*

Nullus (inquit Florus) pulchrior in Urbem, aut speciosior intravit triumphus: quum ante hunc diem nihil, nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisset: Tum si captivos aspiceret, Molossi, Thesali: Macedones, Brutius, Appulus, atque Lucanus: si pompas, aurum, purpura, signa, tabula, Tarentinaque delicta, sed nihil libentius populus Romanus conspexit, quam illas, quas timuerat cum turribus suis, belluas, quæ non sine sensu captivitatis summis cervicibus victorum equos sequebantur. Fuit auctore Onufrio in Fastis, hic triumphus, mense Februario, anno ab Urbe condita, CDLXXIX. atque idem ponit de iisdem Tarentinis triumphasse prius Lu. Æmilium Barbulam. VI. idus Quinctilis,

lis, anno CDLXXIII. cuius rei solus Verrius Flaccus meminit, atque idibus Decembribus Cajum Fabricium Luscium anno CDLXXV. de cuius triumpho idem Verrius agit, & Cic. in L. Pisonem. Refert idem Onufrius solius Flacci Verrii testimonio nissus, Spurium Carvilius Maximum de Lucanis, Brutis, Samnitibus, Tarentinisque triumphasse anno CDXXCI. & eodem anno meminit Lucii Papyrii cursoris: qua victoria tradit magnam Italiae partem in potestatem populi Romani redactam, victis praefertim Tarentinis, Samnitibus, Lucanis, & paulo ante Gallis Senonibus, & Etruscis. Quae ipse potui apud scriptores fide dignos observare, vel meis, vel illorummet verbis recensui, in ceteris satis visum est, vel eos tantum citare, vel eorum libros & capita signare, atque ostendere, per me iam non stecisse, quin & in singulis idem facerem: sed me Pyrrhus Italia recessurus expectat. Rebus itaque Tarentinorum, & Pyrrhi vehementer attritis ac perditis, de fuga (quia sibi aliter per Romanos, & sine pugna minime licitum speraret) ipse Rex tale coepit consilium. Legatos cum literis ad Asiae Reges, ipsumque Antigonom misit, ab aliis pecuniam, auxilia ab aliis, ab ipso Antigono utrumque exposcens, cum legati reversi literas reddidissent, Epirotarum & Tarentinorum Principes in concionem vocat; ibi quas acceperat literas, non recitavit, sed propediem affutura auxilia affirmavit. cum percrebuisse igitur fama, in Romanorum etiam exercitu, & à Macedonia, & ex Asia magna Pyrrho auxilia adventare, nihil illi novi moliri ausi sunt. Pyrrhus vero ea, quae consecuta est nocte, ad Epiri montes, quae Ceraunia vocantur, classe transvectus est, per hunc itaque modum Italia, Siciliaque deditit Pyrrhus sex (ut solus sentire videtur Plutarchus) annorum curriculo in illis absumpto, & rebus quidem attenuatis, sed animi robore invicto: famam ex eo bello nactus, quasi peritia rei militaris, & fortitudine atque audacia plurimum in tot suae aetatis Reges praecelleret: sed quae possidebat spe illorum, quae nondum habuerat, deperderet, nihilque eorum quae ad tuendum iam parta attineat, conservare. itaque assimilavit illum Antigonus Iulori, qui & multa, & bene jaceat, sed cedentibus uti nesciat. De Pyrrho quamplurima iterum essent dicenda, sed quoniam ex abundanti videri possent dicta, praetermittam, subditurus tamen Scaligeri de illo Epigramma.

*Robore nulli, nulli animis, nulli arte secundus,
Magno ter tanto major Achille meo.
Viras quaro acies, & veri praelia Martis,
Qui petat imbelles malumus esse domi.
Aut totum, aut nihil, at parum nihilominus, il-
Dedecet Eacidus, progeniemque Iovis. (Iud
Nolim exprobetur tenuis victoria Pyrrho.
Vinci à Romanis vincere penè fuit.*

Hæc satis videbantur superque sufficere ad hujus libri abolutionem, nisi unum occurrisset ex chronologia Caroli Sigonii subjun-

Agendum de iisdem temporibus Captivitatis Tarentinorum, & de Pyrrhi in Italiam adventu, & ab illa recessu: quod ideo apposui, quia aliquanto diversus est Sigonius ab Onufrio, & lector quem velit in hac re, habeat auctorem. Cum Tarentini ante bellum quam cum ceteris est initum, anno (ut Plinius refert) ab urbe condita 472. cum illa classem Romanam diripuissent, & legatos Romanorum, qui ea de re remissi fuerant, questum contumeliis affecissent. Bellum autem cum Pyrrhi Epirotarum Regis, & Brutiorum, & Samnitum societate, in decimum usque annum est protrahum. Sp. Carvilio L. Papyrio Cos. quo anno Tarento a Romanis capto Tarentinis pax, & libertas est concessa. triumphasse autem de Tarentinis, & Brutis C. Fabricium anno CDLXXV. C. Junium CDLXXVI. Q. Fab. Gurgitem CDLXXVII. Triennio post C. Claudium (de utriusque Sp. Carvilius, & L. Papyrium anno CDLXXII. pluribus verbis in Fastorum consularium commentariis demonstravit: tu lector illum consulas, jam ego libro finem impono. hoc altero tantum quod sequitur adjecto. Quid sibi velit Eusebius in chronico, dum dicit Milonem Romanis Tarentum tradidisse, illosque Calabriam Messaniamque tenuisse anno mundi 4925. declaratur apud Julium Frontinum lib.3. c.3. quod Papyrius cursor Cos. apud Tarentum Miloni, qui tum praesidio Epirotarum urbem obtinebat, salutem ipsi, & popularibus, si per illum oppido potiretur, pollicitus est: quibus premiis ille corruptus persuasit Tarentinis, ut se legatum ad consulem mitterent, à quo plena promissa ex pacto referens in securitatem oppidanos resolvit, atque ita in custoditam urbem Cursori tradidit. Hoc autem evenisse coniciendum est non multo post discessum Pyrrhi ab ea regione.

LIBER SEXTUS

E De Fœdere inter Tarentinos, & Cartaginenses isto.

C A P. I.

Tarentini post Pyrrhi discessum, domesticis ut antea viribus diffisi ad Carthaginensium opes per legatos confugiunt: hi punico ingenio Tarentinis opem ferunt, classemque suam auxilio mittere. Quae sane res mirum in modum, ut par erat, Romanis displicuit, nam inter eos, & Carthaginenses jam inde a Pyrrhi bello fœdus erat contractum, ut L. Florus tradit, renovatum, sed terend ut Polybius. legitur enim, quod eo ipso tempore, quando ad Pyrrhum legati Romanorum venerant pro captivis redimendis, Mago Dux Carthaginensium Aldrubalis, atque Annibalis pater cum CXX. navium classe, & fœdere jam inde abjecto, Urbe regio nomine cum illis isto in auxilio Romanorum venit. Is Curiam ingressus ægrè Carthaginenses dixit ferre, quod bellum in Italia a peregrino Rege, atque ab externis militibus illatum haberent, missumque ob eam causam, ut socios auxilio ju-

juvaret. Unde gratiæ actæ sunt Carthaginiensibus à senatu hac bona voluntate, non tamen accepit oblatum auxilium. Sed eodem tempore idem Mago ad Pyrrhum diver-
 eit, Afrorum sagacitate usus, ut populo Carthaginiensi Regem conciliaret, ne in Sicilia transire posset, ad quam verebatur Mago Regem aspiraturum. Addit Polybius tunc temporis renovatum tertio fœdus inter Carthageneses & Romanos his conditionibus: Si cum Pyrrho fœdus percusserint, curato uterq; populus, ut auxilium alteri ferre liceat iis, quibus bellum inferretur. Si Carthageneses socii Romanorum auxilium implorabunt, navigia præbent ad traiciendum, belligerandumque. Si Romani socii Romanorum postulabunt, mari Carthageneses opitulantor, in terram verò ut descendant nemo compellito. Suis quisq; stipendia solvito. Censet Orosius hunc annum societatis Tarentinorum cum Pœnis adversus Romanos fuisse 475. aliis quinque adiectis octagesimus est. Neque adversus Tarentinos solum esse bellatum, sed & Samnites, Brutios, ac Lucanos. Nam ex tabulis Capitolinis cognoscitur. De his omnibus triumphasse Coss. L. Papirium Cursorem, & Sp. Carvilium Maximum. Plerique testantur à Fabio Licinio, & C. Claudio Coss. prælio Tarentinos superatos, & cum illis Carthageneses, qui etsi nondum hostes aperte sunt iudicati, vin-
 ci tamen se à Romanis posse senserunt. Anno etiam 84. post 400. dato iterum adversus Romanos Tarentinis auxilio, cum à Senatu per legatos arguerentur, turpissimam rupti fœderis labem, præsumpto accumulavere periurio, quin & ipsi de Romanis conquesti sunt, propterea quod cum Hierone Syracusarum Rege societatem iniissent. Ad Pœnos etiam defecere Tarentini cum his populis: Atellanis nempe, Calatinis, Hirpinis, magna Apullorum parte, Samnitibus, præter Petelinos, Brutiis omnibus, Surrentinis, Metapontinis, Campanis, Neapolitanis, Crotoniensibus, Locrisq; quando Annibal pugnavit ad Cannas cum Æmilio Paulo, & Terentio Varrone Coss. Hanc defectionem tradunt fuisse tertiam, non contenti pace, & libertate, qua cæteris in bellis fuerant à Romanis donati. Erant tamen sub Romanorum ditione, sicut videre est apud Polybium, qui recenset copias, quæ Senatui populi Romani adiunctæ erant, tradit, in Sicilia, & circa Tarentum duas legiones præsidii causa constitutas, quarum singulæ habuerunt peditum quatuor millia, & ducentos, equites vero ducentos tantum. Et tunc præcipuè hoc fecere Romani, quando viderunt Sempronium ab Annibale devictum. Etenim timentes ne ad Urbem Romam victor Pœnus permearet, parare novas copias, auxilia in Siciliam, ac Sardiniam mittere. Tarentum, & cætera Italiæ oppida munire, quinquaginta, & quinq; triremium classem edificare, omni denique studio ad bellum intendere. Quin, & ante devictum Sempronium 25. naves M. Valerio datæ sunt, quibus oram maritimam inter Brundisium, ac Tarentum posset tutari, quo quidem tempore legati à Philippo Macedonum Rege ad

Annibalem missi (quorum princeps Xenophantes dicebatur, felix in mendacio struendo, ut qui maxime) vitarunt portus Brundisium, ac Tarentinum, quia custodiis navium tenebantur Romanorum, ac ad Lacinia Junonis sacellum in terram egressi sunt: coacti postea, & paulò post Romani illorum astutia detecta, 25. alias, quæ paratæ erant, naves superioribus addere, ut tutius totam Italiæ oram maritimam ab Ostia præcipuè usque Brundisium posset custodire, & in ipsa Macedonia Regis Philippi sententiam explorare, an fœdus cum Annibale esset initurus.

TARENTINI QUIDAM JUVENES Annibali promittunt sui populi societatem.

CAPUT II.

POST Cannensem cladem acceptam ad Pœnos Græcorum ferme omnis ora defecit, non tamen omnes populi simul. Nam anno 30. post 500. defecerunt Locrenses cum Crotoniatis: tertio anno post Tarentini cum Metapontinis, quæ res ita se habet. Annibal cum Avernum venisset in animoque haberet occupare Puteolos, ad lacum Averni, quinque Tarentini juvenes ex iis quos partim ad Trasymenum lacum; partim ad Cannas cæperat, domumque dimiserat, eadem usum comitate qua adversus omnes Romanorum socios, memores beneficiorum eius, referunt perpulisse magnam Tarentinæ juventutis partem, ut Annibalis amicitiam, & societatem habere mallerent, quam populi Romani; addentes ad hæc legatos se à suis missos, rogare Annibalem, ut exercitum propius Tarentum admoveat: futurum enim, ut si signa eius, si castra conspecta à Tarento sint, haud mora ut se dederent, in potestate juniorum plebem, in manu plebis rem Tarentinam esse. Læto quidem animo Annibal hos audivit, ac collaudatos onerososque ingentibus, ut par erat, promissis dimisit, domumq; ad cæpta maturanda redire jubet, seq; in ipso tempore affuturum cum exercitu esse. Ad hunc modum Tarentinis juvenibus dimissis, ingens ipsum cupido incesserat Tarenti potiundi. Urbem esse videbat cum opulentam, & nobilem, tum maritimam, & in Macedoniam oportunè versam, Regemq; Philippum, à quo legati fuerant missi, hunc portum, si transisset in Italiam, cum Brundisium Romani haberent nihilq; ipse inde speraret, petiturum. Eo ipso tempore descenderat (ut diximus) ad lacum Averni, per speciem sacrificandi, re tamen ipsa ut tentaret Puteolos, quiq; ibi præsidio erant. Sacro igitur perpetrato, ad quod venisse sinxerat, pervastatoq; agro Campano usque ad Miseni promontorium, cum frustra tentasset Puteolos capere, Neapoli pulsus, & Nola, qua potiri speraverat, à plebeis occultè accersitus, Tarentum ad certiorum proditiōis spem proficisci motis castris pergit, cum maxima omnium, quacunque ierat, clade. In Tarentino agro pacatum incedere agmen iussit. Nihil ibi vio-
 I I
 lare

lare, neque usquam via excedere, cogitans ita conciliare sibi posse Tarentinorum animos. Cæterum cum prope iam mœnibus accessisset, nullo ad conspectum primi agminis, ut rebatur, motu facto, castra ab urbe fermè passus est mille metatus.

ANNIBAL A TARENTINO
agro castra movet, & defectio quando fieri capta.

CAPUT III.

Tarentum triduo antequam Annibal ad mœnia accederet, à M. Valerio prætoris qui classi ad Brundisium præerat, P. Valerius legatus missus. Is primorum juventute conscripta, dispositisq; ad omnes portas, circaq; muros, qua res postulabat, stationibus, die, ac nocte plurimum intentus, neque hostibus, neque dubiis locis quicquam præbuit ad tentandum. Sicque diebus aliquot frustra ibi absumptis, Annibal, cum eorum nemo, qui ad lacum Averni adessent, aut ipsi venirent, aut nuncium literasve mitterent, vana promississe, & se temerè secutum cernens, castra inde movit. Tum quoque intacto agro Tarentino, quamquam simulata lenitas nondum profuerat, tamen spe labefactandæ fidei haud abstinens, Salapiam tendit, ubi hyemare constituit, fecitq; pœnus locum ipsum meretricio amore inlignem. Eoq; frumentum ex agris Metapontino, & Heracleensi comportat: iam enim media æstas exacta erat, & hybernis placebat locus. Prædatum inde Numidæ Mauriq; per Salentinum agrum, proximisq; Apuliæ saltus dimissi, unde cæteræ prædæ haud multum, equorum greges maxime abacti: à quibus ad quatuor millia domanda equitib. divisa. Et sequentem æstatem in agro consumpsit Tarentino, incassum tamen: sed spe per prodicionem urbis Tarentinorum potiund., non abiecta. Ipsorum autem Salentinorum ignobiles, quæ multæ erant, urbes ad eum citra ullum Numidarum, quos miserat, negotium defecerunt. Mox Tarentinæ Urbis defectio ita initium sumpsit, causa de foris illius maturandæ interveniente. Phileas Tarentinus, diu iam per speciem legationis Romæ cum esset, vir inquietum semper gerens animum, & qui minimè otium (quo tum diutino senescere videbatur) solitus erat pati, aditum sibi ad obseques Tarentinos invenit. Custodiebantur in atrio libertatis minore cura, quia nec ipsis, nec civitati eorum fallere Romanos expediebat. Hos crebris colloquiis sollicitatos, corruptis aditus duobus, cum primis tenebris custodia eduxisset, ipse comes occulti itineris factus profugit. Luce prima vulgata est per urbem fama, emissiq; qui sequerentur, à Tarracina comprehensos omnes retraxerunt: deducti in Comitio virgis, populo id probante, cæsi, de saxo deliciuntur. Huius atrocitatis pœnæ duarum nobilissimarum civitatum in Italiæ Græcarum animos irritavit, tum publicè, tum etiam singulos privatim, ut quisque tam sordè atque inhumaniter interemptus, aut propinquitate, aut amicitia

contingebat. Ex iis tredicim ferè nobiles juvenes, inter quos primi quinque Tarentini conjuraverunt, quorum principes Nico, & Philomenus erant. Polybius addit Tragicum, quem multi insignivere Cay prænomine, quod frequens erat Terentinis, & per illud Brutum, terrenum, & colonum hominem designabant, siquidem præ terra est, unde *πῆρ*, & *πῆρ* deducuntur. Quod si Tragicus ex nobilibus erat, credi non idcirco non potest ita fuisse nominatum, nam & illis diebus erat agricultura apud eos, qui ex prioribus essant civitatum.

DESIGNO, QUOD ANNIBALIS juvenes coniurati dederant pro aperiendo ostio.

CAPUT IV.

Conjurati adolescentes, priusquam aliquid moverent, colloquendum cum Annibale rati, principio live per speciem venandi, live excursionis facturi, urbe egressi ad eum proficiscuntur, & cum haud procul à castris Carthagenensium abessent, cæteris sylva propè viam sese occulantibus, Nico, & Philomenus progressi ad stationes, comprehensique nihil dicentes, neque unde, neque qui essent, sed hoc solum significantes, velle se ducem convenire, ad Annibalem ducti sunt. Illo ipsos admodum propenso animo ad colloquium admittente, excusant, & patriam & se, & simul Romanos multis, ac variis modis accusant: ne præter rationem ad huiusmodi causam egredi viderentur. Cum igitur, & causas consilii sui, & quid pararent, exposuissent, Annibal eos, & collaudavit, & accessum eorum comiter accepit: denique à se sic dimittit, ut citò ad se redeant, seq; rursus convenient, in præsentem verò jubet, ut priora ex jumentis emissis, & hi viri unà cum illis, ubi longius à castris essent abacti, confidenter dimitterentur: se namque curaturum ea, quæ securitatis essent. Hoc autem ob id faciebat, ut sibi accessum ad scrutandum res juvenum pararet: & illis fidem apud cives popularesq; facerent, quasi ab ipso imperatore ad latrocinia excurrerent, urbe egressi. Cum id autem, quod iussus erat, fecisset Nico, Annibal erat animo grato, & hilari, propterea quod hætenus agere commodum poterat perficiendi negotii nancisci occasionem. Philomenus verò magis adhuc propositæ causæ inhiabat, quia, & securus datus erat accessus ad colloquendum, & Annibalem animo invenerat propenso, & præterea sufficientis commeatus copiam suis dandam esse fidem ab illo acceperat. Tum partim inito pacto, partim commeatu prosperè succedente non modò fidem faciebant Tarentinis, sed & æmulatores habebant non paucos. Postea secundò excurrentes, & consimiliter singula exequentes fidem Annibali dederunt ipsi, & rursum ab illo acceperunt, quod videlicet Carthagenenses Tarentinos liberos reddere, nec vestigialibus, aut tributo ullo in loco gravare, nec aliquid aliud illis imponere, ne præsidium quidem velent.

rent. Romanorum verò ædes, & diverforia, A si urbe potirentur, Carthaginensibus diripere liceret. Deinde, & illud paciscuntur, quod custodes, ubi ad castra venirent, ipsi in promptu acciperent. Quibus factis, potestatem acceperunt frequenter accedendi, & colloquendi cum Annibale, nunc velut ad excursionem, nunc quasi ad venationem civitate egressi. His ita ad futurum compositis, plures quidem occasione observabant, Philomenum verè venationi deputarunt. Etenim propterea quod ei rei supra modum studebat, putabatur nihil in vita melius facere posse, quam venationi incumbere. Quapropter huic id muneris occasione capiendarum ferarum exequendum iniunxerunt: Primum ut Cajum Livium civitati Præfectum (hunc Livius M. Livium Macatum, Cic. M. Livium Salinatorem appellat) deinde eos, qui vestibulum portarum, quas Temenidas vocant, custodiebant, sibi devinceret. Erant portæ Temenidæ sitæ fortasse, qua parte erat lucus: *τρυφών* enim Græcis lucus est. Hic accepta C hac commissione, quædam ipse venando exquebatur, quædam ipsi per Annibalem parabantur. Ipse continuò feras captas afferebat, & earum alias Caio, alias custodibus vestibuli portarum, ut portam ipsam Rhinopylam dictam Græca voce, qua posticum sive posticulum significatur, in promptu aperirent. Frequenter enim noctu per illam, metum hostium prætexens ingrediebatur, & egrediebatur. Cum verò eiusmodi consuetudinem Philomenus apud custodes portæ comparasset, ut sine ulla hæsitazione, quotiescunque noctu ad murum accedens indicium fistula dabat, Rhinopylam ipsi confestim referarent, observantes Romanum Præfectum, cuius domus ad portam erat, quandoque ad musæum foro vicinum cum pluribus (ut solebat) iturum, ipsum illum diem Annibali deputant juvenes coniurati. Finxerat Pœnus quod ægrotaret, ne Romanis insolitum videretur, si plusculum temporis illis locis immorari ipsum audirent. At tum etiam cum vicinus esset E statutus dies, magis infirmitatem simulabat, abstinabatq; a castris per totum triduum, vel quadriduum, via qua Tarentum itur. Qua ratione Romanis quoque, qui in præsidio Tarenti erant, suspecta esse jam segnis mora ejus desierat. Cæterum ubi tempus adfuit, circiter mille viros corporis agilitate, & animi confidentia excellentes, tam ex equitibus, quam ex peditibus delegit, illisque mandavit, ut quatuor dierum commeatum quisque secum haberet. Livius auctor est, decem milibus peditum, atque equitum electis, quarta vigilia noctis, signa movisse Annibalem. Moturus ergo castra sub crepusculum matutinum festinanter proficiscebatur. Octoginta vero ex Numidis delectis equitibus, in mandatis dedit, ut exercitum triginta stadiis præcederent, & in utraq; itineris illorum locorum partes excurrerent, nequis totum exercitum conspici posset. Sed ut alii interciperentur ex fugientibus, alii verò qui evaderent, incursionem a Numidis fieri in civitate nunciarent. Cum autem Numidæ stadiis quasi centum abessent, & viginti, cœnam parant ad fluvium quendam præruptum,

& qui ægerrimè vadari potest: & collectis ad se Ducibus clarè significat, quid conaretur: Et ingenuè hortatur, primum velint cuncti dextros se se viros præstare, quod nunquam ipsis majores præmia propolita essent. Deinde ut quisque suos milites in itinere sub se retineant & cohibeant, & acriter increpent eos, qui prorsus suum locum transgredi, prævaricarique vellent. Postremo ut animum adhibeant ad ea, quæ præcipiuntur, nec quicquam proprio arbitrio extra iussa moliantur. Sed eodem ferè tempore Tarentum fama pervenerat, Numidas equites paucos, populati agros, terroremque latè agrestibus injecisse. Ad quem nuncium nihil ultra motus Præfectus Romanorum, quam ut partem equitum postero die luce prima juberet exire, ad arandum populationibus hostem. Interea adèd nihil obedienter curatum est, ut contra pro argumento fuerit illa procuratio Numidarum Annibalem exercitumque castris non movisse.

ANNIBAL PORTA TEMENIDÆ
Tarentum ingreditur.
CAPIT. V.

Annibal sic Duces exercitus sui allocutus, A primum professionis facit, cum esset adhuc caligo, ad hoc contendens, ut muros circa noctem intempestam adveniret, & præuentem habens Philomenam, cui & Sy nagrum ad constitutum ulum addiderat. Et Cajo Livio Romanorum Præfecto, cum sodalibus in Musæo commoranti, cum jam potandi studium prope ad summum inter illos incaluisse, nunciatur, Numidas ex occidentis partibus regionem totam invadere: ille cogitans quid faceret, ut illos deprimeret, advocatis ad se Ducibus mandat, ut dimidia equitum pars sub matutinum egressa crepusculum, hostes regioni incommodum inferentes reprimerent. Hoc enim erat quod potissimum de tota causa conjectare tunc posset. At qui cum Nicone, & Tragisco erant, ubi tenebras ingruisse perspexerunt, cuncti intra urbem collecti, ne Livii reditus facilis esset cum suis obfuerunt. Cum igitur propere exurgerent alii ad quendam præscriptum intra se locum accedentes, illic permanent: Alii vero Cajo obviam eunt, jocantes, ac ludentes intra se, & quasi eos qui in convivio fuerunt redeunturos se simulantes, imò magis velut alienati propter temulentiam eorum, qui cum Livio erant, mox atque congressi essent, utrinque risus oritur, & ludus incontinens, deinde reflexi domum reducunt Cajum. Ille vero quiescit temulentus, sicut solent, qui totos dies bibunt, nihil præcipuum, aut grave habens in animo, sed plenus gaudio, & socordia. Nicon vero, & Tragiscus receptis ad se adolescentibus, diviserrunt se in tres partes, & habita observatione, accessus fori opportunissimos occuparunt, ne quid eos, vel eorum quæ extrinsecus acciderent, vel quæ in ipsa Civitate fierent, lateret. Appropinquant autem, & ad domum Caji, certe futurum scientes, ut si qua suspicio ejus, quod Livio eventurum erat, oriretur, primum illum fore conficiendum,

dum, & quicquid gereretur, initium ab illo sumendum. At sicut frequenter post reditum a conviviis accidere solet, cum jam tumultuatio illa summam transisset, & multitudo plebis sopita jaceret, ac noctis progressu spes propositi integra maneret, tum congregati ad executionem procedunt. Erat autem adolescentibus pactum, & conventio cum Carthaginensibus, Annibalem oportere, cum ad civitatem venisset, circa *μικράδας*, id est mediterraneam regionem ad latus Orientis, & ad portas quas Temenetidas vocant, ignem in tumulo accendere, qui a nonnullis Hyacinthi, a quibusdam Apollinis Hyacinthi tumulus appellatur. Eos vero, qui cum Tragisco erant, ubi hoc ita fieri vidissent, signo per ignem dato, respondere vicissim, quo facto Annibalem ignem extra civitatem accensum extinguere, ac pedetentim appropinquare ad portam. Hisce ita constitutis, juvenus, quæ intra urbem erat, cum eam civitatis partem transisset, quæ habitabatur, venit ad monumenta mortuorum, pars enim Orientalis civitatis Tarentinorum plena erat monumentis, quia mortui etiamnum omnes intra mœnia apud eos juxta vetus quoddam oraculum sepeliuntur: servant enim Deum per oraculum significasse, satius illis ac melius fore, si cum pluribus habitent: illos vero sic se quam optimè juxta oraculum habituros putare, si mortuos quoque intra mœnia secum retineant, ideoque illos ad hunc usque diem mortuos suos intra muros sepellire. Juventus igitur (ut ad rem revertamur) civitatis, cum ad hunc Pythonicum tumulum pervenisset, quid esset futurum expectabat. Appropinquante autem Annibale, & quod constitutum erat faciente, mox atque ignem ii, qui cum Nicone, & Tragisco erant: prospexerunt, animum fumentes rogi accensum, & ipsi intus ostendunt: ubi vero Annibalis ignem extinctum rursus prospiciunt, cursu, & studio ad portam properant festinantes, quia volebant eos, qui cum Annibale erant omnino prævenire, oculis primi vestibuli custodibus, propterea quod se ad ingressum componentes Carthaginenses segniter, ac pedetentim proficiscerentur: cum autem successu potirentur, & custodes jam antea capti essent, alii alios occidunt, alii vestes infringunt. Portis properè, ac in tempore apertis, accedunt ii, qui cum Annibale erant, incelsu sic commensurato usi, ut sine ulla protractione Civitatem ingrederentur: ingressum autem juxta propositum securum, & sine tumultu consecuti, putantes se jam maximam conatum suorum partem perfecisse, ipsi quidem confidenter ad forum accedunt per eam plateam, quæ a profundo ducit: equites vero intra muros relinquunt haud pauciores numero duobus millibus, quos illic subsidii gratia esse volebant, cum adversus ea, quæ extrinsecus supervenire poterant, tum contra alios incertos casus, qui in ejusmodi conatibus plerumque evenire solent, cum ad loca foro vicina venissent, exercitum in platea litunt.

APHILOMENUS PORTA AL-
tera juxta consuetudinem ingreditur.

CAPUT VI.

Philomenus vero sollicitus quomodo suas quoque partes commodè exequeretur, foris expectabat. Non enim cum ignem accendissent ad eam partem accurrerant, & Philomenum suum habentem in feretro, & Lybæ una secum circiter mille extra portam vicinam miserant, volentes secundum id, quod initio propositum fuerat, non simpliciter ex una tantum spe, sed ex pluribus, hanc causam exequi. Philomenus vero cum ad murum secundum consuetudinem suam appropinquasset, mox atque ad illum accessit, aderat confestim custos ad Rhinopylam descendens: illo extra portam dicente, ut properè sibi aperiretur, quod suam sylvestrem portantes onere gravarentur, custos id cupidè audiens sedulo aperit, sperans ad se quoque aliquam eorum pertinere partem, quæ Philomenus cepisset, eo quod antea semper particeps fuisset eorum, quæ inferebantur: ipse itaque Philomenus primum locum in illo cuneo habens, ingreditur, & cum eo alius quispiam Numidicum perens apparatus, quali unus ex ejus loci incolis esset, & post hunc alii duo feram à tergo deferentes. Cum autem jam quatuor intra portam essent, eum qui tam liberaliter aperuerat, & qui simpliciter absque suspitione ulla, ut suam grandem palparet, accurrebat, percutientes interimunt, & sequentes, alios vero præcedentes, Lybæ circiter triginta pedetentim, & tacitè ad portulam inducunt. Hoc facto continuo alii vestes abrumpunt, alii custodes vestibuli occidunt, alii Lybæ adhuc extra portam existentes symbolis datis advocant, & illos quoque ingressos cautè juxta constitutum ducunt ad forum. Annibal, cum hi quoque prioribus adjuncti essent, alacris factus, quod institutum hoc secundum animi ipsius sententiam succederet, incæpto insistebat. Separat itaque duo Celtarum millia, ac divisit illis in tres partes, duos unicuique parti ex adolescentibus, qui causam hanc obibant, ac consequenter nonnullos ex suis ducibus deputat, simulque se dimittit, & mandat, ut vias opportunissimè, quibus ad forum itur, occupent, & ubi id fecissent juvenes ejus loci excipiant, immò & cives in quos incidissent, illælos servant, plurimumque Tarentinos inclament, ut in eo loco maneant, quod data ipsis esset permanendi securitas. Carthaginensium, & Celtarum ducibus præcipit, ut Romanos, si quos obvios habuerint, occidant: illi itaque a se invicem diviti expediunt, quod in mandatis acceperant. Hoc autem hostium ingressu Tarentinis patefacto, redditur civitas plena clamoribus, & perturbatione inopina. At Cajus, cum & ipsi hostium ingressus innotesceret, cogitans se iam nihil efficere posse propter temulentiam, confestim domo cum famulis suis egreditur, & cum ad portam venisset, quæ ad portum ducit, custodique Rhinopylam aliam aperuisset, per illam effugiens, piscatoriam navim ex illis, quæ in

navali statione erat, una cum suis ascendit, & in arcem asportatur. Post id temporis Philomenus tubas navales Romanas parat, quibus nonnulli usum earum propter consuetudinem callentes, circa theatrum stantes clangebant, signaque dabant. Romanis vero in armis secundum consuetudinem ad arcem concurrentibus, succedit hoc coemptum Carthaginensibus ex animi sententia. Qui plateas illas inordinate, ac sparsim ingrediebantur. Incidebant alii in Carthaginenses, in Celtas alii, quibus hoc pacto occisis, magna Romanorum militum multitudo peribat.

ANNIBAL QUAM HUMANissime Tarentinos alloquitur.

C A P U T VII.

Illucescente die Tarentini quidem in ædibus suis quiescebant, cum non possent amplius disponere, quod accidebat: etenim ob clangorem tubæ, & quoniam nulla afficiebatur injuria, nec rapina exercebatur in Civitate, motus illos ex Romanis esse existimabant. Ubi vero suorum multos in plateis occisos, & nonnullos ex Galatis interemptorum Romanorum cadavera spoliare cernebant, de Carthaginensium adventu suspicari coeperunt. Annibal autem cum exercitum jam in foro locasset, ac Romani in arcem se se, quam custodia, & antea occupaverant, subduxissent, clara luce per præconem edicit, ut Tarentini omnes sine armis in foro congregarentur: juvenus vero civitatem circumiens clamat simul ad libertatem, hortaturque, ut Carthaginenses ipsorum bono adesse considerent. Quotquot itaque ex Tarentinis favebant Romanis, re intellecta secedebant in arcem ad Præfectum, reliqui ad præconis vocem inermes congregabantur: hos Annibal benignis, & humanis alloquitur verbis: cum autem Tarentini unanimiter singula, quæ dicebantur propter inopinam spem annotassent, tum quidem multos ex illis dimittit, mandatque ut singuli domum reversi foribus suis nomen Tarentini diligenter inscriberent, si vero quisquam id nominis Romano cuipiam diversorio inscriberet, illi mortis supplicium determinat: selectos itaque ad eam rem accommodatissimos ad diripiendum Romanorum ædes mittit, dato illis symbolo, ut ædes Tarentinorum nomine non inscriptas hostiles esse judicarent, reliquos vero, ut istis subsidio essent, in acie detinet. Cum autem multa, ac varia suppellex ex ea direptione congesta esset, Tarentinisque commoditas conceptæ spei respondens cessasset, tum demum ad arma adversus Romanos revertuntur. Hoc ipso tempore testatum reliquit Livius multa Romæ, & foris loca de cælo tacta: Reatæ saxum ingens volitare visum: Solem rubore sanguineo persimilem: quibus prodigiis de more procuratis, erant jam Coss. in provinciam abituri, quum allatum est Tarentum ab Annibale captum, post centesimum, ut refert Plutarchus, prope annum, ex quo in Romanorum ditionem potestatemque venerat.

ANNIBAL CUM TARENTINIS init de munienda Urbe consilium.

C A P U T VIII.

Sequenti die Annibal inito cum Tarentinis consilio, civitatem muro ab arce distinguere, & communire decernit, ne quis metus a Romanis arcem occupantibus in posterum ipsis Tarentinis relinqueretur: igitur civitatem primum vallo præmunire aggreditur correspondente mœnibus arcis, & tumulo, qui est ante arcem: (hodie hic tumulus jussu Philippi Austriaci Regis excisus est,) quoniam autem certò sciebat, fore, ut nunquam hostes quiescerent, sed eo loco vires suas ostensuros, sufficientes adhibuit copias, arbitratus nihil magis in futurum ad hoc necessarium fore, ut Romani absterrentur, & Tarentinorum animi confirmarentur. Romanis vero mox, atque vallum initio struebatur, confidenter & audaci conatu adversarios invadentibus, Annibal cum illis parumper congressus, provocat eos ad pugnam. Et quoniam plures extra tumulum prorumpébant, hortatus suos, ad pugnam configit cum hoste. Cum autem pugnaretur acriter, quantum loco angustò, & muris cinctò fieri poterat, tandem circa finem confictus violenter repressi Romani retrocedunt, & multi ex illis in Numidarum manus vivi incidunt, major vero pars repressa, & in fossam præceps data periit. Posthac igitur Annibal absque discrimine civitatem, ut coeperat, vallo communit, & rebus ex animi sententia gestis tranquillitate potitur. Hostes enim conclusos intra muros jam non sibi tantum, sed & arci metuentes, manere coegit: Civibus vero tantum indidit animi, ut se jam citra Carthaginenses, illorumque subsidia Romanis resistere posse putarent. Deinde modico interstitio a vallo urbem versus relicto fossam molitur, vallo ac muro arcis correspondentem, unde per vices ad murum civitatis coercervatio fieret. Præterea & vallo adhuc ei fossæ imposito, contigit ex ea munitionem fieri haud multum muro inferiore. Præterea hanc quoque internè versus civitatem interstitio commensurato relicto, murum extruere aggreditur, facto illius initio ab ea parte, quam servatricem vocant, usque ad eam quæ profunda dicitur: sic ut etiam sine murorum subsidio munitiones illæ struendis suis ad hoc sufficerent, ut Tarentini securè habitarent. Relicto itaque una cum necessariis suis sufficiente equitum subsidio, ad civitatis, ac muri custodiam castra metatur, loco ab urbe stadiis quadraginta distante ad fluvium, quem nonnulli Galesum, plurimi vero Eurotam vocant, quod cognominis ab eo fluvio accepit, qui Lacedæmona præterfluens, & ipse Eurotas vocatur. Sunt autem hujusmodi cognomina Tarentinis tam in agro, quam in civitate multa, propterea quod coloniam, sicut ante pluribus dictum est, & cognationem a Lacedæmonibus indubitanter acceperunt.

DE

DE CONSILIO ANNIBALIS
pro oppugnanda arce, & de navibus
per urbem transvehendis.

CAPUT IX.

Multo autem tum propter Tarentinorum diligentiam, ac sedulitatem, tum propter Carthaginensium cooperationem absoluto, deinceps Annibal arcem etiam excindere, ac demoliri cogitat. Cum autem ad obsidionem illius iam prope struēdas absolvisset, Romani auxilio in arcem per mare ex Metaponto accepto, parumper recreati, non quoad invadunt Annibalis struēdas, & cunctos operum illius, & machinarum, apparatus destruunt. Quo facto de obsidione quidem arcis desperat Annibal, & muris civitatis undique absolutis, Tarentinos congregat, illisque declarat summopere, necessarium esse, adversum praesentis temporis incommoda, ut mare in suam potestatem occupent. Etenim cum locus, quo naves portum ingrediuntur in potestate arcis esset, sicut & antea dicebatur. Tarentinis haud, quaquam liberum erat navibus uti pro arbitrio, aut è portu navigare. Romanis verò securè quæ necessaria erant adferebantur. Quod cum fieret, nunquam esse poterat civitati firma libertas. Hæc cum considerasset Annibal, Tarentinos instruxit, futurum ut qui arcem tenerent, si spem commoditatis, quæ ex mari erat, amitterent, confestim ipsis ultro cedentes arcem relinquerent, & locum traderent. Hæc audientes Tarentini assentiuntur quidem dictis: at quomodo perficere illa possent, in praesenti ne utquam intelligere poterant, nisi classis à Carthaginensibus missa adveniret, id quod tunc temporis fieri non poterat. Quapropter conjicere nequibant, quo respiciens Annibal hæc ipsis proponeret: illo vero affirmantē posse ipsos suapte opera citra auxilium Carthaginensium, maris consequi potestatem, magis adhuc stupentes erant, inentem enim illius assequi non valebant. Ille cum plateam bene dispositam cerneret, eam videlicet, quæ intra murum quidem erat, ducebat verò juxta murum ex portu in externum mare, illic cogitabat naves è portu ad Australe latus trajici posse. Hoc consilium cum Tarentinis aperisset, confestim non modo consentiunt, sed & virum hunc mirum in modum extollunt, intelligentes nihil illius industria confidentiæque obistere posse. Confectis subitò rotis paratur navibus iter, & dicto citius opus absolvitur: nam ad propositum hoc, & animi propentio, & multitudo operantium cooperabatur. Tarentini itaque suas hoc pacto naves ad externum mare transferunt, & secure illos obsident, qui ex arce externa subsidia interceptabant. Annibal verò civitate relicta, castra cum exercitu metatur, & tertio die, ad vallum initio struēdum revertitur, & reliquam hyemis partem illic degens in eo loco manet. Fuit hic annus quando Tarentum à Romanis ad Carthaginenses defecit, ab Annibale ita occupatum, decimus secundi belli Punici, ut Livius significare, hæsitans tamen, videtur, octavus, & quadragesimus supra quingentesimum ab urbe condita, a mup-

di totius oripine 93. supra nongentesimum, & quatermillesimum, quo tempore Philippus in Macedonia regnabat, Antiochus, Achæo jam dudum citra murum sublato, in Syria, Ptolemæus Philopator in Ægypto: Eratque in Judæa pontifex Osias. Hæc omnia his carminibus cæcinit Silius Italicus:

*Verterat, & mentem Tyria ad conata Tarentum
Fortisque intrarant Poeni: sed enim arce corusca
Fisa loco manus Ausonia stipata sedebat.*

*Hic miranda movens classem, quæ condita portu
Astat, (namque angustis è faucibus aquor
Eruptis scopulos inter, patuloque recessu
Effundit campis secretum gurgite pontum)
Inclusas igitur, quibus baud enare dabatur,
Arce superposita claustris maris ex tulit æm,
Perque aversa tulit portatas arua carinas.
Lubrica roboreis aderant substramina plaustris
Atque recens casi tergo prolapsa juvenci
Æquoream rota ducit per gramina puppim.
Et iam per collos dumosque ad littus adacta,
Innabat pelago veniens sine remige classis.*

ACCERSITUR ANNIBAL A
Campanis, utque Tarentinorum arcem
linqueret, exoratur.

CAPUT X.

Cum Annibal circa Tarentum, Coss.ambo in Samnio essent, sed circumfessuri Capuam viderentur, quod malum diuturnæ obsidionis esse solet, jam famem Campani sentiebant, quia sementem facere prohibuerant eos Romani exercitus. Itaque legatos ad Annibalem miserunt orantes, ut priusquam Coss. in agros suos educerent legiones, viæque omnes hostium praesidiis insisterent frumentum ex propinquis locis convelli iuberet Capuam. Annibal Annonem ex Brutiis in Campaniam cum exercitu jubet transire, & dare operam, ut frumenti copia fieret Campanis. Hoc anno cum nulla fecisset mora, tandem à Coss. fugatus vix unde venerat, in Brutios rediit. Et Campani audita sua pariter, & suorum clade legatos ad Annibalem miserunt, qui nunciarent duos Coss. ad Beneventum esse diei iter à Capua, tantum non ad portas, & murum bellum esse: ni properè subveniat, celerius Capuam, quam Arpos in potestatem hostium venturam: ne Tarentum quidem non modò arcem, tanti debere esse, ut Capuam, quam Carthaginæquare sit solitus, desertum indefensamque populo Romano tradat. Annibal curæ sibi fore rem Campanam pollicitus, in praesentia duo millia equitum cum legatis mittit, quo praesidio agros populationibus possent prohibere, quam rem idem poeta eodem in libro ita scripsit.

*Nuncius interea vectis non more carinis
Terrentem freta curarum fervoribus implet,
Dum procul Oebalios amat expugnare nepotes,
Et primus rostris sulcet navalibus arva,
Obessos Capua muros, claustra ipsa revelli
Portarum ac totum miseris incurrere bellum:
Linqvit capta ferox, pennasque addente pudore
Atque ira simul immani per proxima motu,
Evo-*

Evolat, & minicans avida ad certamina fertur. A nio cognomento Penula dimicantem, quid deinceps Tarentinis acciderit, descripturi.

*PUNICA CLASSIS TARENTUM
à Sicilia accersitur, & Tarentinis bel-
lum navale gerunt cum
Romanis.*

C A P U T XI.

Romanis interim, sicut aliarum rerum, arcis Tarentinæ præsidiique, quod ibi obsideretur, curæ esse. C. Servilius legatus ex auctoritate Patrum a P. Cornelio Prætor in Etruriam ad frumentum coemendum missus, cum aliquot navibus onustis in portum Tarentinum inter hostium custodias pervenit, cujus adventu, qui antè exigua spe vocati sæpè ad transitionem ab hostibus per colloquia erant, ultimò ad transeundum hostes vocabant, sollicitabantque, & erat satis validum præsidium, traductis ad arcem Tarenti tuendam, qui Metaponti erant, militibus, itaque Metapontini extemplo metu, quo tenebantur liberati, ad Annibalem desecere, hoc idem eadem ora maris, & Thurni fecerunt, movit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapontinorumque, quibus indidem ex Achaia oriundis etiam cognatione juncti erant, quam ira in Romanos propter obsides nuper interfectos. Annibal post pugnam ad Herdoneam commissam, ubi Fulvianum deleverat exercitum aded, ut ex decem, & octo millibus hominum vix duo millia evaserint. Tarentum duxerat legiones spe, aut vi, aut dolo arcis Tarentinæ potiundæ: quod ubi parum processit, & frustra tentari omnia vidit, ad Brundisium flexit iter, ratus ut id oppidum prodiretur, sed ibi cum tempus frustra quoque tereret, legati Campani (jam enim Coss. Appius Claudius, & Q. Fulvius, fossa valloque Capuam circumdare paraverant, eoque res evaserat, ut portis muroque adhæreretur Campanus, seque containeret) ad eum venerunt quærentes desertam ab eo Capuam, ac propè redditam Romanis, orantesque ut tunc saltem opem non circumfessis modo, sed etiam circumvallatis afferat, quibus Annibal magnificè respondit, & antea solvisse obsidionem, & tunc adventum suum Coss. non laturos, cum hac spe dimissi legati vix regredi Capuam jam duplici fossa valloque cinctam potuerunt. Cum in hoc statu ad Capuam res essent, Annibalem in diversum Tarentinæ arcis potiundæ, Capuæque retinendæ trahebant curæ, vicit tamen respectus Capuæ, inquam omnium sociorum hostiumque conversos animos videbat, documento futuræ qualemcunque eventum defectio à Romanis habuisset, igitur magna parte impedimentorum relicta in Brutiis, & omni graviore armatura cum delictis peditum equitumque, quam poterat aptissimis ad maturandum iter in Campaniam contendit; sequuti tamen tam raptim euntem tres, & triginta Elephanti, in valle occulta post Tifata montem imminens Capuæ confedit, idem poeta Italicus Annibalis iram, celeremque motum describens, hanc subjungit superioribus carminibus comparisonem:

*Haud secus amisso Tygris si concita fœtu
Emicet attonita paucis lustratur in boris
Caucasus, & saltu transmittitur alite Gangas,
Donec fulmineo partus vestigia cursu
Colligit, & rabiem pressa consumit in hoste.*

Sed nos Annibalem dimittamus cum Cente-

A Estatis ejus extremo, quo Capua capta est, (rem itz intercisam videbis apud Livium) & Scipio in Hispaniam venit: Punica classis ex Sicilia Tarentum accersita ad arcendos commeatus Romani præsidii, quod in arce Tarentina erat, clauserat quidem omnes ad arcem à mari aditus: sed assidendo diutius arctiorem annonam sociis quam hostibus faciebat: non enim tantum subvehi oppidanis per pacata littora apertosque portus præsidio navium Punicarum poterat, quantum frumenti classis ipsa turba navali mixta ex omni genere hominum absumebat, ut arcis præsidium etiam sine invento, quia ibi pauci erant, ex ante præparato sustentari posset. Tarentinis, classisq; ne inventum quidem sufficeret; tandem maiore gratia quam venerat, classis dimissa est. Annona haud multum laxaverat, quia remoto maritimo præsidio subvehi frumentum non poterat. Exinde cum in arce Tarentina vix inopia tolerabilis esset, spem omnem præsidium quod ibi erat Romanum, Præfectusq; præsidii, atque arcis Livius in commeatibus à Sicilia missis habebant, qui ut tunc præterueherentur Italiæ ora, classis viginti ferè navium Rhegii stabat. Præterea classi commeatibusq; D. Quinctius obscuro ortus genere, ceterum multis fortibus factis gloria militaris illustris. Primò quinque naves, quarum maximæ duæ triremes à Marcello ei traditæ erant, habuit: postea rein impigrè sæpè gerenti, tres additæ quinquereemes: postremò ipse à sociis Rheginisq; & à Velia, & à Pesto, debitas ex fœdere exigendo, classem XX. navium, sicut antea dictum est, effecit. Huic a Rhegio profectæ classi Democritus cum pari navium classe Tarentinarum numero, quindecim millia fermè ab urbe ad Sacriportum obvius fuit. Velis tum fortè improvidus fururi certaminis Romanus veniebat. Sed circa Crotonem Sybarimq; suppleverat navigio naves, instructamq; & armatam egregiè pro magnitudine navium classem habebat. Et tum fortè sub idem tempus ferè, & venti vis omnis cecidit, & hostes in conspectu fuere: ut ad componenda armamenta expediendumq; remigem, ac militem ad imminens certamen vix satis temporis esset. Rarè alias tantis animis pares concurrerunt classes: quippe cum in maioris discrimen rei, quam ipsæ erant, pugnarent. Tarentini, ut recuperata urbe a Romanis post centesimum propè annum, arcem etiam liberarent: spem commeatus quoque hostibus si navali prælio possessionem maris ademissent, interclusuri. Romani ut retenta possessione arcis ostenderent, non vi aut virtute, sed prodicione, ac furto Tarentum amissum. Itaque ex utraque parte si-

gno

gno dato cum rostris concurrissent, neque retrò navem inhiherent, nec dirimi a se hostem paterentur, quam quis indeptus navem erat, ferrea iniecta manu, ita conferebant ex propinquo pugnam, ut non missilibus tantum, sed gladiis etiam propè collato pede praeliarentur. Proræ inter se cunctæ hærebant, puppes alieno remigio circum agebantur. Ita in arcto stipatæ erant naves, ut vix ullum telum in mari vanum intercideret: frontibus veluti pedestris acies urgebant, perviaq; naves pugnantibus erant. Insignis tamen inter cæteras pugna fuit duarum, quæ primæ agminis concurrebant inter se. In Romana nave Quinctius ipse erat, in Tarentina Nico cui Perconi fuit cognomen, non publico modò, sed etiam privato odio invisus atque infestus Romanis, quod eius erat factionis, quæ Tarentum Annibali prodiderat. Hic Quinctium simul pugnantem, hortantemq; suos incautum hasta transfigit. Ille simul atque præceps cum armis procidit ante proram, victor Tarentinus in turbatam, duce amisso, navem impigrè transgressus cum submovisset hostes, & proram Tarentinorum effret, puppim malè conglobati tuerentur Romani, repente, & alia à puppi triremis hostium apparuit. Ita in medio circumventa Romana navis capitur. Hinc cæteris terror iniectus, ut prætoriam navim captam videre, fugientesque passim aliæ in alto mersæ, aliæ in terram remis abreptæ, mox prædæ fuere Thurinis, Metapontinisq; Ex onerariis quæ cum commeatu sequebantur, per paucæ in potestatem hostium venire, aliæ ad incertos ventos hinc atque hinc oblata transerentes vela in altum evectæ sunt. Nequaquam pari fortuna per eos dies Tarenti res gesta. Nam ad quatuor millia hominum frumentatum egressa cum in agris passim vagarentur, Livius qui arci præsidioq; Romano præerat, intentus in omnes occasiones gerendæ rei, C. Persium impigrum virum cum duobus millibus armatorum ex arce emisit, qui vage effusos per agros palatosq; adorsus cum diu passim cecidisset, paucos ex multis trepida fuga incidentes semiapertis portarum foribus in urbem compulit, ne urbs eodem impetu caperetur. Ita æquatæ res ad Tarentum, Romanis victoribus terra, Tarentinis mari: frumenti spes, quæ in oculis fuerat, utrosq; frustrata est pariter.

DE Q. FABIO MAXIMO COS.
qui Tarentum à Carthaginensibus
recuperavit.

C A P U T XII.

ANNO ab Urbe condita 541. vel 'ut alii suppleant, quinto, Fabius Maximus, (cui Verrucoso fuisse cognomen Plutarchus, & Plinius auctores sunt, quemque cunctatorem appellavit Ennius quum dixit, *Unus homo nobis cunctando restituit rem.*) Consul creatur, cuius collega fuit Q. Fulvius Flaccus quart. Cos. Utriq; Italia provincia demandata, regionibus tamen partitum Imperium. Fabius ad Tarentum, Ful-

avius in Lucanis, ac Brutis rem gereret. Q. igitur Fabius Cos. cum oppidum in Salentinis Mandurium (hodie Casale novum appellatur populo frequentissimum) viscepisset, ac quatuor millib. hominum captis, præter cæteram prædam, Tarentum profectus est, atq; in ipsis faucibus portus posuit castra. Naves quas Livius habuerat tutandis commeatibus, partim machinationib. onerarat, apparatuq; mœnium oppugnandorum, partim tormentis, & saxis omniq; missilium telorum genere instruit: onerarias quoque naves non eas solum, quæ remis agerentur, ut alii machinas, scalasq; ad muros ferrent, alii procul ex navibus vulnerarent murorum propugnatores. Eæ naves ab aperto mari, ut urbem aggredierentur, instructæ, paratæq; sunt. Fabium Tarentum obsidentem leve dictu momentum, ad rem ingentem obtinendam adiuvit. Quod ita est. Præsidium Brutiorum datum ab Annibale Tarentini habebant. Eius præsidii præfectus deperibat amore mulierculæ, cuius frater in exercitu Fabii Cos. erat, is certior literis sororis factus de nova consuetudine advenæ locupletis, atque inter populares tam honorati, spem nactus per sororem quolibet impelli amantem posse, quid speraret ad Cos. detulit. Quæ cum haud vana cogitatio visa esset, perfuga iussus Tarentum transire, ac per sororem Præfecto conciliatus, primò occultè animum eius tentando, deinde satis explorata levitate blanditiis mulieribus perpulit eum ad prodicionem cultodiarum loci, cui erat præpositus.

Ubi & ratio agendæ rei, & tempus convenit, miles nocte per intervalla stationum clam ex urbe missus, & quæ acta erant, quæq; ut agerentur, conveniant, ad Cos. refert. Fabius vigilia prima, dato signo his qui in arce erant, quique custodiam portus habebant, ipse circuito portu, a regione urbis in Orientem versa occultus consedit. Canere inde tubæ simul ab arce, & à portu, & à navibus, quæ aperto mari appulsæ erant. Clamor undiq; cum ingenti tumultu, unde minimum periculi erat, de industria ortus. Cos. interim silentio continebat suos. Igitur Democrates, qui præfectus classis antea erat, fortè illi loco præpositus, postquam quieta omnia circa se vidit, alias partes eo tumultu personare, ut captæ urbis interdum excitaretur clamor, veritus ne inter cunctationem suam Cos. aliquam viam faceret, ac signa inferret, præsidium ad arcem, unde maximè terribilis accedebat sonus, traducit. Fabius cum temporis spatio, & silentio ipso (quod ubi paulò ante strepabant excitantes provocantesq; ad arma, inde nulla accinebat vox) deductas custodias sensit, ferri scalas ad eam partem muri, qua Brutiorum cohortem præsidium agitare, prodicionis conciliator pronuntiaverat, jubet. Et primum captus est murus, adiuvantibus, recipientibusq; Brutis, & transensum in urbem est, deinde proximè refracta porta, ut frequentis agmine signa inferrentur. Tum clamore sublato sub ortum fermè lucis nullo obvio armato in forum perveniunt, omnesq; undique

dique qui ad arcem portumq; pugnabant, in se convertunt. Prælium in aditu fori maiore impetu quam perseverantia, commissum est. Non animo, non armis, non arte belli, non vigore, aut viribus corporis par Romano Tarentinus erat. Igitur pilis tantum coniectis, prius penè quàm consererent manus, terga dederunt, delapsiq; per nota urbis itinera in suas amicorumq; domos. Duo ex ducibus Nico, & Democritus fortiter pugnantes cecidere. Philomenus qui prodicionis ad Annibalem auctor fuerat cum citato equo ex prælio avectus esset, vacuus paulò post equus erransq; per urbem cognitus, corpus nunquam inventum est. Creditum vulgò in apertum puteum ex equo se præcipitem dedisse. Carthalonem autem Præfectum Punici præsidii cum commemoratione paterni hospitii, politis armis, venientem ad Cos, miles obviis obruncat. Alii alios passim sine discrimine armatos inermesque cadunt, Carthaginenses Tarentinosque pariter. Brutii quoque multi passim interfecti vili sunt, non modo per errorem, ut credebatur à plerisque, verum etiam pervetere in eos odio. Additur, & tertia, quæ & potior causa: ad prodicionis obortam famam, ut vi potius atque armis, non dolo, & insidiis captum Tarentum videretur, pœnitus extinguendam. Tum à tanta cæde iussi milites, ut ad diripiendam urbem discurrentes, Quod non modo ab illis absq; ulla mora factum est, sed alacri animo quisque locum observabat, unde plus prædæ domum reportaret.

PRÆDÆ A ROMANIS IN EX-
pugnatione Tarentina acquisita
declaratio.

C A P. XIII.

Triginta millia servilium capitum dicuntur capta ac vendita: ingens vis argenti fasti signatque, auri LXXXIII. millia pondo, tria millia talenta scribit Plutarchus, atque Romam in ærarium inuenta. Signa tabulæque propè, ut Syracusarum ornamenta æquarent. Sed maiore animo generis eius præda abstinuit Fabius quam Marcellus. Nam interroganti scribæ quid fieri de signis vellet? (ingentis erant magnitudinis Dii, suo quisque habitu in modum pugnantium formati) Deos iratos Tarentinis relinqui iussit, quod etiam Marcellus Syracusis devictis, opes, & signa ostendenti Deorumq; sacra inferenti dixisse fertur, ut exemplo suo Deos suis iratos relinqueret, ut ipse Tarentinis. Murus inde ab eodem Fabio, qui urbem ab arce dirimebat, dirutus est, ac disiectus; & Herculis tantum simulacrum Tarento asportatum in Capitolio juxta æream sui equestrem statnam locavit. Dum hæc Tarenti aguntur, Annibal iis, qui Cauloniam oblidebant, in deditionem acceptis, audita oppugnatione Tarenti, dies noctesque cursum agmine actò, cum festinans ad opem ferendam, captam urbem audisset, & Romani (inquit) suum habent Annibalem: eadem qua, cœperamus arte, a-

misimus. Ad amicos autem privatim tunc primum dicere sibi in mentem venisse, ut iam pridem perspexisset, difficile ipsis esse, nunc autem impossibile præsentibus copiis Italia potiri. Ne tamen fugientis modo convertisse agmen videretur, quo consisteret loco; quinque millia fermè ab urbe posuit castra. Ibi paucos commoratus dies, Metapontum se recepit: inde duos Metapontinos cum literis principum eius Civitatis ad Fabium Tarentum mittit, fidem a Cos. accepturos, impunita priora fore, si Metapontum ei cum præsidio Punico prodidissent. Fabius verò, quæ afferrentur, ratus, diem qua accessurus esset Metapontum, constituit: literasq; ad principes dedit, quæ ad Annibalem delatæ sunt. Enim verò lætus successu fraudis, si ne Fabius quidem dolo inventus esset, haud procul à Metaponto insidias ponit. Fabio auspicanti priusquam egrediretur à Tarento, aves semel, atque iterum non addiderunt. Hostia quoque cæca consulenti Deos Aruspex cavendum à fraude hostili, & ab insidiis prædixit. Metapontini postquam ad constitutum non venerat diem, remissi, ut cunctantem hortarentur, repente comprehensi; metu gravioris questionis detegunt insidias. Ab hac fraude arbitratur Plutarchus cum multis, Deorum benevolentia servatum fuisse Fabium: sed hæc ante Tarentum captum contigisse autumat.

QUE GLORIA FABIIUM PRO-
secuta ob captum Tarentum.

C A P. XIV.

Fabio Tarentum astu captum magis, quam virtute, gloriæ magnæq; famæ fuit. Qua de re sic Italicus poeta, quem alias in hoc præsertim libro citavimus, scripsit:

Tunc & Tyndarii Lætias fortuna Tarenti
Auxit opes laudemq; simul, nam perfida tandem
Urbs Fabio devicta seni, postremus in armis
E. Du Toris titulus cauti, solertia tutum, (muris.
Tum quoque adepta domos captis sine sanguine
Namq; ut compertum, qui Punica signa regebat,
Feminea exuri flammæ, tacitusq; quiete,
Exin virtute placuit dolus, ire sorori,
(Nam castris erat in Rutilis germanus amata)
Cogitur, & magnis muliebria vincere corda
Pollicitis, si reclusas transmittere portas
Concedat Libycus rector votique potitus,
Evisco Fabius Pæno circumdata telis
F. lucustodita penetravit mœnia nocte.

Romani cum aliis honoribus Fabium affecerunt, tum eius filium Cos. designarunt. Cumq; is magistratum inisset, & quædam ad bellum disponderet, pater sive ætatis vitio, sive alia quadam vi morbi, sive quod filium tentare vellet, inventus equo per medium circumdantium turbam incedebat. Quem cum vidisset juvenis, non tulit, missæque ad eum listore, patrem descendere ex equo iussit, ac pedibus accedere, si quid à magistratu petiturus esset. Quod imperium ut nimis superbum, atque arrogans cæteri indignè tulerunt; & in Fabium omnes oculos

K k ani-

animumque converterant, quem putabant priore gloria indigna pati. Ipse autem repente ex equo deliciens, equo citius ad filium properat, eumque complexus, & gratulans: rectè (inquit) filij, & sentis, & agis: nec latuit te quibus imperes, & quantam imperii molem susceperis. Sic & nos, & maiores nostri Romanam civitatem exauimus, publicam pietatem privatæ, patriæ gloriam semper parentibus, ac liberis præferentes. Consulendus est A. Gellius cum Valerio Maximo, Georgio Træpezuntio, Cassianeo, aliisque iureperitis, rectè ne iusserit filius, & rectè paruerit pater. Nôs ad historiam transeamus. Quo tempore Marcello Cos. designato mandatum est, ut de Etruriæ defectione inspiceret, Tarentinorum legatis pacem petentibus cum libertate, ac legibus suis, responsum a senatu est, ut redirent, cum Fabius Maximus Cos. Romam venisset. Non multo autem tempore post, de Tarentinis magna contentione in senatu actum est coram Fabio, defendente ipso, quos ceperat armis, aliis insens, & plerisque æquantibus eos Campanæ noxæ, panæque Senatusconsultum in sententiam M. Accilij factum est, ut oppidum præsidio custodiretur, Tarentiniq; omnes intra mœnia continerentur, res integra postea referretur, cum tranquillior status Italiæ esset. Huius autem præsidii, quod Tarentum fuerat missum, bonam partem Coss. iussu Locros ductam, Annibal sub tumultu Petiliæ equitum duobus, pedum tribus millibus in occulto locatis aggressus est, ad duo millia armatorum cæsa, & mille, & ducenti ferme vivi capti, alii dissipati fuga per agros saltusq; Tarentum reverterunt. Et de M. Livio arcis Tarentinæ Præfecto haud minore certamine actum est, aliis S. Consulto notantibus Præfectum, quod eius socordia Tarentum proditum hostibus esset, aliis præmia decerpentibus, quod per quinquennium arcem tutatus esset, maximeq; unius eius opera receptum Tarentum foret: mediis ad Censores, non ad senatum cognitionem de eo pertinere dicentibus: cuius sententiæ, & Fabius fuit, adiecit tamen, fateri se opera Livii Tarentum recepisse, quod amici eius vulgo in senatu jactassent. Neq; enim recipiendum fuisse, nisi amisum foret. Post hæc fuerunt alias Tarentini suspecti, ne ad defectionem redirent, ideo scripsit Q. Crispinus ad Senatum se Comitiorum causa non posse Romam venire, quia præter viæ laborem, quem pati laucius non posset, de Tarento sollicitus erat, ne ex Brutijs Annibal eò converteret agmen: moritur paulò post Tarenti juxta quosdam. Fuit sequenti anno Tarentum missus C. Hostilius ad eum exercitum, quem T. Quinctius Cos. habuerat. Mandatur L. Manlio, ut in Graciam legatus iret, & si fortè Tarentinos cives ab Annibale ibi relegatos reperiret, domos redire juberet, diceretque omnia, quæ ante bellum habuissent, eis reddere populum Romanum. Dux etiam legiones circa Tarentum, & Salentinos Q. Claudio obtigerunt. Sed hæc levia sunt. Hoc adiciendum duxi Fabium Maximum propterea Herculis, & non Iovis, (de qua Lucilius lib. 16.

A --Lyfippi Iuppiter ipsa
Transvoit quadraginta cubita, altus Tarento)
statuam Tarento Romam advexisse, quia, & ipse cum tota Fabiorum familia Hercules dicebatur, ut docet Ovi. in Fastis.

B Et tamen Herculeæ superessent semina gentis
Credibile est ipsos consuluisse Deos.
Hic fuit ille Fabius, qui iterum dictator creatus Annibalem pluribus victorijs ferocem cunctando coercuit, unde de eo preclare Ennius scripsit.

Vnus homo nobis cunctando restituit rem,
Non ponebat enim rumores ante salutem,
Ergo postq; magisq; viri nunc gloria claret.

TARENTVM ET SALENTINOS
Provincias, Tarentinos Municipis, &
Colonos fuisse.

C A P. XV.

C DE Provinciarum origines, deq; earum numero, & quomodo confectæ sint iunctas Grammatici, Sigonius præcipuè, Robertellus, Onufrius, permulta scribunt. Illud modo dicendum, quod Tarentum cum Salentinis provincia fuerit, mirorque satis id omisum ab alijs fuisse, nisi forte crediderint, Tarentum, & Salentinos in Sicilia provincia recenseri, sed constat id aliter esse, & ex iis quæ supra dicta sunt, & ex iis quæ dicuntur. Anno igitur tertio, & decimo belli Punici Q. Claudio Tarentum, C. Hostilio Tubulo Capuam prorogatum in annum imperium est. Decimo etiam quinto eiusdem belli M. Cornelio, P. Sempronio Coss. T. Quinctius Tarentum, C. Hostilius Tubulus Capuam prætoribus, sicut prior anno cum veteri uterque præsidio obtinuerunt. Coss. etiam M. Emilio Lepido, & C. Flamini. L. Terentius Siciliam, Q. Fulvius Sardiniam, Ap. Claudius Tarentum, M. Fulvius Galliam provincias sortiti sunt. Magno etiam illo servili motu in Apulia orto, Tarentum provinciam L. Posthumius prætor habuit. Ilque de pastorum coiratione, qui vias latrocinij pascuæque publica infesta habuerant, questionem securè exercevit: ad septem millia hominum condemnavit; multi inde fugerunt, de multis sumptum est supplicium. Omitto, quæ Livius scribit de L. Quintio, cui à Consule novi milites perscripti, ut tueri omnem oram circa Tarentum Brundisiumq; valeret. Perfectis comitijs, idem dicit, quas provincias prætoribus esse placeret, retulit ad senatum, Consul. decreverunt duas Romæ juris dicendi causa, duas extra Italiam, Siciliam, atque Sardiniam, duas in Italia Tarentum, & Galliam &c. Lege Julia belli socialis anno primo lata, Tarentini Municipis facti sunt: nam antea federati tantum erant, & suis non Romanis legibus utebantur. Hoc autem fuit Sext. Iulio Cæsare, & L. Martio Philippo Coss. Velleius Paternulus auctor est, ductam esse Coloniam Tarentum post annum, quam Fabrateriam oppidum non longè ab Aquino. Id fuit anno urbis sexcenti-
sesi-

refuso, & trigefimo primo, quod non laudatur ab iis qui tempora observant, nam aliquot post annis tanquam federatam jure Italico, quod erat extra Latium, civitatem voluit in eam adscribi Archias poeta, quem Cicero defendit luculentissima illa oratione, quæ extat, sed ipsi viderint, nam & Sigonius, & Onufrius Plutarcho, & Velleio assipulantur. Exigebant Romani à Tarentinis, ut à Rheginis, & Neapolitanis suæ tributa, sicut responderunt Minioni Antiochi Regis legato. Nos à Rheginis, & Neapolitanis, & Tarentinis, ex quo in nostram venerunt potestatem, uno, & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso, nos ex federe debent, exigimus. Verum quia hæc obscura sunt, ad finem libri accedamus.

LIBER SEPTIMUS.

TARENTUM QUANDO
fuert instauratum.

C A P. I.

Universam Gothorum historiam multi quidem & Græcis & Latinis illustrarunt literis. Procopius Cæsariensis in cæstris Bellisarii viri illius patricii, & Justiniani Imperatoris strenuissimi ducis medicus: Guido Ravennas: Leonardus Aretinus: Blondus Foroliviensis: Raphael Volaterranus: Aeneas Sylvius Senensis, qui magnam suæ ætatis partem ante summum pontificatum apud Germanos egit: Agathius qui longo, & copioso volumine res Gothorum gestas ab usque Trojæ incendio narrandas aggreditur: Pandulphus Collenucius, qui Neapolitanorum Regum facta simul, ac dicta Ethrusco sermone edidit: Omnium verò novissimus Joannes Magnus, qui & ipse Gothus, & Sedis Apostolicæ in Suetia, & Gothia legatus Julio huius nominis tertio pontifice maximo, in Uspalensis Ecclesiæ Archiepiscopalem assumptus est dignitatem. Ut omittam vetustiores, qui de Gothorum origine, divisa eorum gente, cæteriisque rebus memoria dignis tam Gothicè, quam Græcè, & Latinè, ut Ablabius, Dion, & Jordanes scripserunt. Apud omnes unum quod sequitur, ad nostram pertinere provinciam invenio. Quo tempore Totilas, qui aliter Balduilla dicebatur, sextus, & quadragesimus Gothorum Rex externus, tam in expugnandis hostibus terribilis, quam erga devictos perhumanus, bellum cum Bellisario pro Gothis in Italia gerebat, anno domini Salvatoris quingentesimo, & quadragesimo septimo, Vigilio summo pontifice, & Justiniano Romanorum Imperatore, quidam Calabri, & illorum finitimi domo profugi Tarentum, quod aliquandiu dirutum, desertum, incultumque superioribus bellis jacuerat, instaurarunt, non veterem urbis aream, non primam mœnium longitudinem circumplexi, sed partem portui propinquam aditu à tergo facillimè munito, cum eam in chersoneli speciem mare

utrinque alluat. Conveniunt secum scriptores prædicti, hoc, quod de Tarento diximus renovato, eo præcipue accidisse tempore, quando Totilas Romæ sive Italia, sive everfa egressus, parte exercitus sui Bellisarii copiis obiecta, ipsæ adversus Virilianum Justiniani germanum fratre præerat, qui audito hostis cæstris adventu, cum multis militibus receptis intra Hydruntis mœnia. Post secundam ab his captivitatem, cum Totilas expeditionem in Siciliam parasset, & obiter Rhegium expugnare tentasset, inde Termunadi, & Amari, quibus præsidio præerant, ingenio, & virtute expulsi, Tarentum invasit, etque ex usque brevi potitus, quia non dum modo commissa à novis suis conditiobus fuerat, ut hostem valeret resistere. Incurtionibus. Captum Rhegium Totilas muris extero mari circumsepit, locumque ut ibi suorum esset sedes, elegit, relictisque in ea copiis, Ragnerium præfecit virum inter Gothos præclarum quidem, & impigrum, sed maxime incostantem, quod subsequens docebit factum. Cum audiret Ragnerius unà cum Morrha, qui Acheruntia præerat, Crotoniatas longa Gothorum obsidione fatigatos, liberos tandem ab illa esse, ob Græcorum classem jussu Imperatoris Thermopylis ex improvise profectam; cumque perspiceret socios multa cæde perfractos, ac profligatos partim ad se Tarentinum in portum cum ratibus aufugisse, partim ad Scyllæum fretum loco propinquum delatos abiisse, à Totila ad Imperatorem Justinianum cui tota hæc regio obsequium præstabat, ac suberat, accepta prius ab illo fide pro sua, & suorum salute, deservit Morrha, ab utroque senis Gothis obsidibus præstitis, qui Hydrunti sub Pacurio Peranio clive Romano, urbiisque Præfecto custodirentur. At ubi audiit Totilam à Longobardis occisum, & Tejam in regium culmen assumptum; Francos, & Burgundiones in societatem adversus Narsetem Justiniani ducem venturos, prænituit se ad illum transisse, & pro Gothis iterum stare constituit. Ut verò obsides reciperet suos, quorum recuperandorum studio nimio flagrabat, huiusmodi incessit astutia; ad Pacurium, quem Hydrunti Præfectum dicebamus, ac Prætozem, mittit qui suo nomine dicerent, ut vel auxilium præstaret adversus Gothorum copias, quas contra se venturas cognovisse simulavit; vel saltem, ut Hydruntum sibi liceret tunc commeari, quo inde Ionico sinu transmissis Byzantium deferretur. Misit Pacurius nihil adhuc fraudis suspicans, è suis militibus 30. Hos Ragnerius intra præsidium admissos, & in potestatem suam redactos custodiri vinctos iussit, & ad Pacurium per nuncios iterum misit, ut sibi suos reddendos omnino curaret obsides, similiter Tarentum à se missos salvos cuperet, & incolumes. Sensit tandem ille sibi graviter illusum, ac simul ira accensus, paucis militibus in Hydruntina custodia relictis, ipse cum cæteris copiis adversus Ragnerium profectus est: quem etiam in pugnam descendere ausum in fugam convertit, sed milites suos à periculis eripere nequivit, omnes ad unum à Ragnerio ante

K k 2

con-

congregatum in carcere trucidatum. Deinde Ragnerius cum omnibus viis, circumstantibus undique Romanis, resolutus esset, nec in Tarentum regredi posset, nam de Tarenti fidei Græcis servari in viro illo volebant, Aphe- rulum ad suos cum magno viro decessit de- latus est. Eodem tempore Brundisium Gothi, in quorum disionem ante hac secesserat, clas- se, qua commectus in castra sequebatur, contra publicam fidem intercepta desererent, et cheam rem non parum in Tarenti castris rei- framentaria inopia laborant. Hæc de Tarentinis memorie prodita sunt. In diuturnis bellis Gothicis in Italia per tota seculis, nusquam vero nulli consilio acquiescente, sit ante adventum Lucanorum, & Calabro- rum exitum, & exilium Tarentum, sed de tota hac re consilio Procopium lib- terio.

Quid Longobardorum, quid Sarracenorum temporibus Tarenti evenit.

C A P. II.

AD initium Pontificatus Vitaliani huius nominis inter Petri successores primi, & novissimi, Constantius Imperator confe- ctum comparatumque exercitum in Italiam transducendum instituit, non quidem ut juxta famam tunc a se accurate dissemina- tam Longobardis Germaniæ populos inde eji- ceret: sed ut urbem Romam, & subjectas illi, vel provincias, vel civitates homo ava- rissimus divitiis ornamentisque spoliaret. Constantino itaque filio, imperio imperii de- clarato, & Constantino relicto, classem, quam instruxerat, præmisit Athenas, quo ipse pedestri itinere est profectus: inde na- vigium ingressus, ventos nactus secundos, oram solvit, ac nullo prius in loco, quam apud Tarentum substitit. Copiis in eam ci- vitem expolitis, qui erat maximus, & di- gnus Romano Principe exercitus, constituit Constantius terrestri itinere in Samnium ve- nire, Beneventum obsessurus: at ubi intel- lexit urbem valido præsidio, multisque co- meatibus Rhomoaldi diligentia munitam esse, Luceriam munita urbem, vi cepit, captam solo æquavit, quid inde secutum sit, haud- quaquam nostrum est scribere. Hoc tantum satis fuerit cognoscere, quod anno Domini 657. Orientali imperio Tarentum subesset, & Constantinus cum parum proficeret, pau- lo post Tarentum reversus in Siciliam navi- gavit. Et quoniam Beneventi meminimus, non est silentio prætereundum quod in Leo- ne II. viro Latine Græceque doctissimo apud Platinam legitur: Rhomoaldum ducem Bene- ventanum ingenti comparato exercitu, Ta- rentum, Brundisium, ac totam denique Apuliam occupasse: ejusque uxorem Theo- datam mulierem pietissimam ex his manu- bilis non longè a Benevento Basilicam in ho- nore Beati Petri edificasse, adjecto sacrarum virginum cœnobio. in portu Tarentino, & in externo mari extant vestigia arcis cujus- dam latericiæ; quæ à Sarracenis nomen adhuc servat: distat ab urbe ternis, neque integris radiis, locus à piscatoribus pro Thynnica

apud Martio, Aprilis. Maioque mensibus frequentatur. Conspici hinc nullo negotio pos- set Sarracenos aliquando Tarentum diver- tisse, urbem expugnasse, arceque illam pro præsidio erexisse: de his hæc ad nostrum in- ritum facientia, colligere visum est. Sar- raceni cum è Mauritania ad Italiam rever- tentes, deposita è manibus, quam ingentem secum abduxerant, præda, Siciliam, Taren- tumque eodem invaserunt tempore, in eos Mi- chael Imperator Constantinopolitanus Theo- dosium Patricium classis Præfectum, iussit na- vigare. Sed tulit illius anni infelicitatem, or- dum magnis, & nunquam antea visa ap- paretibus in Christi fideles immaniter fer- rent Sarraceni, Michael ipse Imperator Gra- cy primo, & brevi post, Gregorius IV. Ro- manus, & summus Pontifex, & Ludovicus Imperator Romanorum eodem fere mense suum obierunt diem. Is fuit humanæ redem- ptionis annus 842. Sarracenis interea, ut præfati sumus, Siciliam, Tarentinumque duce Sabba Regis Maurorum Præfecto obli- dione præmentibus, Theodosius qui orien- talis præfecturæ classem agebat, copiis è Gra- cia adductis diffusus ad Venetos se contulit, & Petro Andronico, ac Joanni ejus filio Ve- nensis, ducibus Spatharii dignitate, quæ tunc erat omnium illius sæculi maxima in impe- rio ornatu, ab ea Repub. impetravit 60. na- vium classem, quam ipsi Veneti suo ærear- marent: ea auctus Theodosius, non prius ab inchoata in Venetiarum portu velificatione destitit, quam finem attigit Tarentinum. Sabba vero Sarracenus, quam primum eam omnium inter se pio fœdere conjunctorum Christi fidelium classem Adriatico emenso in sinum Tarentinum flectere intellexit, sive quia timuerit, sive quia timoris simulatio- nem rebus suis conducere sit arbitratus, ob- sidionem Tarenti solvit, & ad Crotonia- rum littus repente navigans, Christianis quid rei esset facturus, dubium movit. Ea in re magnas classes vicinitate, levia oblati occa- sionibus conserebantur certamina, tandem utriusque classis duces Sabba, & Theodosius, vel inviti ad certamen protrahi visi sunt, quo fractis, & fugatis Christianorum copiis in Venetos, qui pugna erant intentissimi, magna ejus cladis calamitas cessit: nam e- rum naves partim merse, partim captæ sunt, militum verò paucis in barbarorum pote- state factis, reliqui ad internecionem sunt cæsi. Theodosius autem Præfectus navium, quas Constantinopoli secum adduxerat, maiore parte amissa, salutis suæ fuga consuluit. Ea elati victoria Sarraceni sinum denique ingressi Tarentinum, omnem ejus oram ferro ignique vastabant, quos non multo post Veneti re- ceptam ulciscentes cladem, duce Urso Parti- ciaco fuderunt, anno 864. Anno Virginei partus 914. rursus Sarraceni ad Italiam de- vastandam regressi sunt, hanc sibi redeundi occasionem arripientes. Apud Græcos cum Constantinus puer, Leonis filius, orientali imperio potiretur, quidam nomine, & ge- nere Romanus, quem Leo pater dum vive- ret, classis præfecerat, pueri tutelam primo, deinde imperium armis doloque occupavit. Qua rerum turbatione, Calabris, Appuli, & alii

& alii qui in ea essent ora, cum legitimo Imperatori Constantino, sicut consueverant, subesse nequirent, adulterino rebelles erant. Romanus ille pessimus erat vir nulla alia ratione ab initio Imperatori carus, nisi quia Venator fortissimus Leonem agros vastantem, & obvios quosvis emicinantem occiderat, quod idem etate nostra Salvatori Abbatis filio Tarentino adolescenti in Africa obvenisse traditur: sed miser deservit a Christiana fide, & dixit transfuga gratiosissimus Mauritius Regibus multorum equitum ductor. Romanus itaque cum maxima in Italos, & Romanos precipue, apud quos licet sordido loco natus erat, impietate Sarracenorum abuteretur, Africanorum Regem impulit, ut ad Calabros, Appulosque rebelles perdomandos copias traduceret. Eagens, quia Christianum, & imprimis Italicum inmani, & crudeli odio prosequeretur nomen, Calabros, Appulos, Lucanos, & Salentinos omnes non domuit modo, domitosque Græco Imperatori obedire coegit: verum etiam commissis caedibus, rapinis, incendiis: pene ad internecionem usque delevit, adeoque vincendo insolens est facta, ut de subigenda diruendaque Romanæ urbis ratione sæpe numero secum consuluerit: multitudine igitur sua Sarraceni confidentes omnem illam Italiae plagam astrictioribus Calabrorum, & Hydruntinorum promontoriis in amplio terram, quæ maria inter superum, ac inferum semper se extendit, usque ad ipsa propè urbis Romæ mœnia tunc cœperunt, quæ brevi postelliminata Græci Imperatoris memoria ab ea barbarie jugo dominii est oppressa. Consilio autem Joannis decimi, & Alberici Marchionis ejus fratris copiis, Romæ finibus expulsi, Gargani montis arcem communierunt, ibique sedem cum cœpissent, Italiam multis postea temporibus vexaverunt, & eam precipue, quæ ab Aterno, cui Fluvio nunc Piscariæ est appellatio, in Salentinos, & Tarentinum sinum extenditur, cum alteram, quæ à Tyberi amne in Calabros porrigitur, Hungari effera, & indomita gens, & quæ nulli mortalium ætati, aut sexui parcere sollet, devastarent, ab Alberico invitati ad opem urbi præstandam. Unde Græci Calabriam, Salentinos, Apuliam obtinentes, satis duxere cum illis ad inducias venire: aliter enim suæ, & subditorum salutis: & indemnitati consulere haud poterant: quod ita esse sequens historia docebit. Ab anno Dominicæ Nativitatis nongentesimo primo & sexagesimo per decennium Constantinopoli, & in tota Græcia clavum imperii tenuit Nicephorus: is fuit nepos Nicephori Phocæ, qui cum minimè resistere valeret Sarracenorum viribus, Eustathio Calabriae duci, qui in suo esset dominatu, mandat, ut sedes annui census conditione cum Sarracenis inire studeat, quod & magna factum est difficultate, & posthac sæpius cum illis quiescere nescientibus, bellum gessit. Hujus ergo Nicephorus alter (ut dictum est) nepos, & cujus filiam, sive sororem Theophaniam Otho secundus duxerat, Tarentum ædificiis quibus spoliatum renovavit, quod ita nobis constat. In arce Tarentina inventus est lapis

magnus, ubi Græcæ erant sequentes literæ incisæ, quibus significabatur Tarentum tot Sarracenorum incursum vastatum, ac penè restitutum iussu ipsius Nicephori fuisse restitutum. Εβλεψας μετ' οὐδὲν, εὐνοῦν-θ' ὅπως αὐτῶν ἔσται. Ἀν-μὲν ἐν φασὶς ἐνέμεινεν, καὶ ἀμύπει, καὶ χαλκί-σσις ἐπὶ τῇ χύσσει καὶ ἀμύπει. Ταῦτα δὲ ὁ μὲν ἐπὶ τῇ χύσσει καὶ ἀμύπει, καὶ τῇ χύσσει καὶ ἀμύπει. Νικηφό-ρος ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ ἰσχυρὸς, ὁ ἐπὶ τῇ χύσσει καὶ ἀμύπει, καὶ τῇ χύσσει καὶ ἀμύπει. Sic ita latinitate donata sunt, ut ab omnibus intelligantur. Vidisti me paulo ante quonam modo diruta infelicitate fuerim, satis planè splendida fui, & admodum illustris, novisque ornata mœnibus: qua tamen in adversis rebus metueri nequaquam potuerant. Sed nunc bona fortuna iterum erecta sum. Nicephorus Architectus egregius vespertina hora locare cœpit fundamenta. Propter inde percurrans opus, quod conspicias, perfecit. Caterum Nicephorus Imperator fortis, & pius, videns me humi iacentem (me jamque Libyci barbari, veteresque Sarraceni ex Africa postea profecti solo æquarunt) iterum erexit visu mirabili; iussit Nicephoro artificis sua ætate præstanti, atque optimo, ut me sua arte rebus operi idoneis exornaret.

*De Bohemundo primo Tarentinorum Principe,
Constantia uxore, & Bohemundo
parvulo.*

C A P. III.

ANNO humanæ salutis 1061. post obitum Nicolai secundi Allobrogis, Robertus Guiscardus Gothifredi frater, fugatis ab Italia Sarracenis circa hæc tempora illis reversis, Calabriae, & Apuliæ Comitatus, quem ab eodem Pontifice cum solvendi tamen annui census conditione Ecclesiæ Romanæ acceperat, Matheram, & Tarentum per suos oratores, conventionem, ut inde ut ex Hydrunto Græcos ejiceret, adjecit, & suæ subegit ditioni: is ex Aberada uxore filium suscepit Bohemundum, qua mortua alteram duxit Goglegardam nomine Gisulphi Salernitani Principis ob Guaimarum fratrem, neptem, ex qua Rogerium habuit filium. Cum igitur ipse Robertus ad opem Michaeli Dioclii Constantinopoli expulso ferendam navigasset, priusquam discederet, Rogerio omnes Italiae res, & Bohemundo navigationis præfecturam demandavit. Non longe post Roberto apud Cossipen insulam, fugatis Veneris, defuncto, anno ætatis suæ 62., & Christi nati sexto supra octuagesimum, & millesimum, Rogerius minor natu in ducatum successit Apuliæ, cui ob patris absentiam præerat, & ad eum haud mora omnes Italiae populi sicuti, & ge-

& genitori, præter Siciliæ civitates, obedituri pervenerunt. Bohemundus natus major, quem ex prima, ut diximus Robertus susceperat conjugem, dolens nimium, nimiumque indigne ferens, quæ nulla sibi in Italia civitatum pars daretur propria, classem cum terrestribus copiis Hydruntum advexit, quod vix fecerat, & quæcumque genitori, & sibi apud Dalmatas paragravit, ad Alexium Græcum Imperatorem adiecerunt. Hoc ipso tempore Rogerius animum suæ in Italia potentiae adaugenda intendens, Capuam urbem potentissimo in vasam exercitu ceperat, cui etiam omnes populi, quicumque sine à Tyberi, inde à Velitris ad Campanum pertinent agrum, quia Romani Pontificis Romanique populi jam enervatas videbant vires, sese permiserunt regendos. Bohemundus ut primum turbatos, ac quassatos de navigatione equos satis quiescere, & milites omnia bello necessaria comparasse conspexit, Hydruntum vellis passis in Rogerium fratrem navigavit, & cum illo ad Fatnetum, qui Beneventanus locus est, aciebus utrinque militari peritia struatis, conflixit. Decertatum tradunt prælio haud quaquam cruento, solo homine in eo occiso, nam Comites paterni utriusque exercitus pacem his conditionibus propositis, & acceptis composuerunt, ut scilicet Bohemundo pars obvenisset ducatus Apuliæ, & Principatus Tarentinus tam sibi, quam hæredibus; Rogerius titulum ducatus cum cæteris retineret oppidis, quæ pater in Italia possedisset. Et in Urbano secundo testatum reliquit Platina, hoc evenisse præcipue summi ipsius Pontificis auctoritate, fratribus ut ab armis desisterent, imperantis, se enim Urbanus Melphim contulerat, synodum ibi habiturus, cum parum Romanis jam pridem novis rebus studentibus confideret: pace facta Rogerius Melphim ad Pontificem vadit, & ligum se, ac vasallum (ut ajunt) Romanæ Ecclesiæ devinciens, ducatus, & paternæ successionis confirmationem ab illo obtinuit. Exinde contra Sarracenos in Siciliam trajiciens, Syraculas cepit, & tunc Halam Roberti Frisonis filiam duxit uxorem: erat Friso comes Flandrensis, & antea Danorum Regi filiam eandem desponsaverat: ex hac Robertus duobus in adolescentia defunctis, Rogerio scilicet, & Amphulso, in quibus verissima paternæ virtutis reddebatur effigies defunctis, Gulielmum suscepit ducatus Apuliæ successorem. Et per idem tempus Roberto ita occupato, Bohemundus, qui parum erat contentus concessis a fratre civitatibus, quarum maxima pars sub principatu continebantur Tarentino ab Ausido fluvio, usque ad Japygium, hinc a mari supero, inde à Tyrrheno usque ad Zephyrium promontorium, Melphim furto surripere ausus est. Quod cum Rogerius, ut pateretur, nullis eorundem paternorum Comicum suasionibus adduci potuisset, bellum utrinque iterum parari ceptum est, & primo Rogerius, quia a Sarracenis magnam Siciliæ partem occupantibus sibi, & omnibus ditionis suæ, & Siciliæ timebat, viginti millia bellicoforum hominum stipendio conduxit, & in Italiam secum trajinxit, adjunctisque

illico copiis, quas ex Calabria, Lucania, Appulis non omnibus, sed ex Apulia sibi subiecta, contraxerat, in Melphim iter direxit, Bohemundus vero ad decem millia habens secum milites veteranos sub se nutritos, & disciplinam a se edoctos militarem, in propinquo Melphi, naturæque munito se continens loco, urbem, cum ipse adesset, decernit conservare pro se adversus fratrem: atque ut hoc melius, & facilius efficeret, fœdus iniit cum Beneventano, vel (ut alii) cum Capuano Principe Ricardo fratre nostro, qui ea fratrum discordia percepta in patriam redierat: bellum hoc iam ab omnibus exitiale habiturum exitum credebatur, nisi inopinatum, improvissumque consilium accidisset. Urbanus Pontifex cum in Gallias Placentia abiret, regi memoratu dignam est ingressus. Concilio apud Clarum montem habito, ita principes Gallie ad recuperandam Hierosolymam a Sarracenis jamdiu occupatam excitavit, ut anno restitutæ salutis 1094. tercentum millia hominum nomen in militiam Christianam dederint, signumque crucis susceperint. Bohemundus animo quidem generosior, cum tot principes clarissimos plurimum gloriæ, & meriti consecuturos intelligeret, quo inde multo claudes forent: cumque videret militum manus cum classe tripartitè profectas, partem videlicet unam Brundisium, Barulentem portum alteram, & tertiam Hydruntum, laudabili exarsit æmulatione, & ab ipsis principibus viris, quibus cum illico in sermonem venit, suavis, liberum Rogerio fratri effecit, Melphim nē, an cætera quæ sibi essent de Apulis occuparet: & statim e suo vestiario purpureas, non nigras, ut quidam tradunt, eduxit Chlamydes, pluresque inde abiecit notas perexiguas, quibus cum præter delectos nobilitatis equites, & pedites voluntarios, Italæ gentis ad duodecim mille viri cruce fuerunt ab eo insigniti. Movit autem Rogerium Bohemundi, quam in hac re præstitit, animi generositas: dansque commilitationibus suis, si illum in Græciam sequi vellet, libertatem abeundi, Melphim obsidione solvit. Declaravit præterea Rogerius, omnia sibi cum fratre Bohemundo esse communia. In hoc bello multa, atque præclara gessit Bohemundus, ab omnibus quidem hujus historiæ scriptoribus illustrata, & præcipue a Roberto Monacho, Gulielmo Tyrlo, & aliis, qui universam belli hujus seriem literis illustrarunt, & novissime Ethrusco carmine a Trissino poeta nostra ætate ingenioso, & locuplete decantata. Duxit Bohemundus Constantiam Philippi Francorum Regis filiam, ex qua duos suscepit filios, Bohemundum, qui patri successit, non modo in Tarentino, sed & in Antiocheno principatu (in bello enim illo Orientali Antiochiæ Princeps ab omnibus fuit Bohemundus electus, & in ejus possessione confirmatus) & filiam, cujus nomen non legi, quam Constantia mortuo viro, Raymundo Gulielmi ducis Austriæ filio matrimonio conjunxit. Moritur Antiochiæ Bohemundus anno 1106. Sed sunt qui scribunt in Japygia, & Caucasii suum obiisse diem: videtur quidem

Canusii sepulchrum, ut colligitur ex historia Joannis Pontani. Extant duo apud Clericos Tarentinos privilegia, tam Constantiæ, quam Bohemundi junioris, quorum alterum fuit datum anno 1118. & sequenti alterum. In utroque continentur dona, quæ tam ab ipsis, tunc degentibus principibus concessa sunt, cœnobio pervetusto Beati Petri Apostoli, quæ olim erat insula, quam ab aliis majoribus. Sunt autem dona hæc quæ sequuntur: Ufus duarum Cymbarum, seu schifatorum, ut vulgo ibi legitur, quædam domus, in Tara fluvio Molendini unius constructio, terrarum jugera aliquot, & alia, quæ vetustate corrosa legi non possunt: parum vixit Bohemundus junior cum Constantia matre, qui tamen Patris vestigia secutus Gualterio primo Tarentinorum Archiepiscopo novas auxit jurisdictiones: quo mortuo Tancredus, qui a Bohemundo seniore fuerat puero tutor relictus, & principatum Antiocheni, & Tarentini administrator: ex eadem Normanna familia Antiochiæ dominium adipiscitur: soror autem Bohemunduli Tarenti, quæ cum marito Raimundo etiam Antiochia donatur a Balduino Rege, cujus præfectura privaverat Tancredum, quid inde secutum sit, usque ad annum 1195. ad nos nihil pertinet, præter illud quod legitur de Rogerio secundo, quæ Roemanno Archiepiscopo omnia supra dicta privilegia confirmavit anno salutis 1133. ex voto, quod parentum gratia divino Cataldo voverat.

Extinctis penitus Normannis, atque in Italia jam eorum memoria oblitterata, Henrici Friderici Enobarbæ, vel dixeris Barbarossæ filius, genere Suevus, cepit in utraque Sicilia regnare. Huic adolescenti Cæsarinus III. anno 1197. Constantiam Rogerii Regis filiam Deo dicatam, & jam grandævam e cœnobio Panormitano educatam simul cupa Regni utriusque, juribus ipsi patrimonio jungendam curavit, reservato tamen annuo censu, qui Pontifici feudatario (ut dicunt) jure quotannis solveretur. Angelo tunc Tarentinæ Ecclesiæ Antistiti eodem anno confirmavit omnia privilegia per superiores Reges concessa, illaque ampliora. Constituens in suis diplomatibus hæc adjicere consuevit verba: *In nullo melius salutem nostram consulimus, quam si Ecclesiarum Dei commodis, & quieti prospiciamus.* Verba profecto tanto, & quovis Catholico Rege digna, potentatus eminentiam non ab humana, sed a Divina manu cognoscente.

Moritur Henricus Panormi, sive (ut alii) Messanz anno 1197. & Philippo germano suo Etruriæ duci Imperii, & Regnorum administrationem demandat, ed enim venerat cum Constantiæ uxore, & filio quadrienne a summo Pontifice invitatus ad bellum Asiaticum ob Hierosolymam denuo recuperandam. Constantia ejus uxor, & ipsa magnæ pietatis mulier, confirmavit denud Ecclesiæ Tarentinæ privilegia omnia, & ea præcipue quæ maritus irrogarat, rata ac firma declarans, quod idem fecit filius Fridericus tertio post anno, qui vivente matre suo in officio piæ, ac religiose non modò prudenter se gerebat: illa autem ad meliorem vitam progressa, cepit

immanissimè Ecclesiam lacerare omnibus suis viribus, Romanos infectatus Pontifices, Honorium III. Gregorium IX., & Innocentium IV. unde factum est: ut ab hoc, & a Communionem fidelium, & ab Imperio per sententias dejectus, cum in gravem morbum incidisset, a Manfredo Spurio, filio ex Ancilla suscepto, quem Tarentinorum principem jam elegerat, Deo ipso ita sponsam dilectam vindicante, in oppido Apuliæ Florentino suffocatur. Sed Manfredus, ut dolorem paterni obitus simularet, in ejus tumulo voluit, ut sequentes versus, quales ætas illa proferebat, inciderentur:

*Si probitas Sensus, virtutum gratia, census,
Nobilitate orti, possent resistere morti,
Non foret extinctus Fridericus, qui jacet intus.*

Instituit Hæredem suum ex asse Fridericus, priusquam moreretur, Conradum filium, quem sibi pepererat Jola filia Joannis Brenni Regis Colim Hierosolymitani, cujus gratia perpetuus ei, ac posteris hæreditario jure titulus ejus regni contigisse creditur. Conradum Manfredus veneno sustulit, ingratus quidem nec contentus, quum præter Tarentinum principatum, à Friderico patre Siciliae ultioris fuerit hæres relictus, sed priusquam moreretur Conradus, Conradinum suum vel, ut alii, fratris sui Henrici filium instituit hæredem: Manfredus suppressit illius testamentum, confcios quoscunque veneno sustulit, populos ad Conradini fidem, ut admissa facinora contegeret, est hortatus, misit legatos in Germaniam, qui puerum veneno extinguerent. At mater pueri summam habens curam, loco ejus alium exhibuit puerum legatis, suspicionemque, quam de illis non inanem habuit, in pueri ostensi morte comprobavit: simulavit inde Manfredus Conradini mortem, allegans se fratris hæredem, ideo omnia regni loca occupasse prælidiisque firmasse: atque ejus opera atrati quidam nuntii ex Germania venerunt, qui stantes affirmabant Conradinum ab humanis exemptum simulatoque mœre exequias defuncto adolescenti celebravit, quibus peractis, Regem se continuò appellari, salutarique edicto mandavit.

Evocatur ab Urbano Pontifice adversus Manfredum Carolus Divi Ludovici Francorum Regis Frater, Andegavensium dux, provinciarumque Narbonensis comes, & ei utriusque Siciliae concessio jure mandat, ut incumbatorem Manfredum vi deturbet, deturbatumque jugulet: injungit item, ut quadraginta milia (quibus aliqui octo millia adjiciunt) nummum aureorum, quotannis Pontifici tributum nomine penderet, atque ad Romanum Imperium, neque ipse, neque quicumque pothac Neapolitani Reges futuri esset, pateretur assumi. Carolus a Beatrice Condemania uxore trium Reginarum sorore, maximè sollicitatus trajecit Alpes, & diu variis cum Manfredi præliis congressus, illum tandem ad Beneventum superatum interficit, juxta Colorem fluvium, cujus ossa Consentinus Consul, quia communionem fidelium privatus occupavit, absque ullo funerali officio dejici-

iussit: collecta postmodum ad ripam Viridis fluvii a Picenatibus Aprutinos dividendis, & in Truentum cadentis iussu Clementis quartus sepulta sunt: vixit Carolus in Regni culmine annos un de viginti. Moritur Fogiæ civitate Apuliæ clarissima, cum annum ageret quintum, & sexagesimum, Carolo II. & Philippo filiis relictis, & eius corpus Neapolim translatum in maiore Basilica conditur.

Petrus Aragonius Constantiæ Manfredi filii maritus tentavit, ut Siciliam occuparet, quia mortuo Conradino, quem Neapoli Carolus securi percussit, iure hæreditario ad Constantiam uxorem pertineret. Habuit autem occasionem, ut hoc faceret, quia in Gallos Rege Carolo II. conspirarunt omnes Siculi anno salutis 1281. initium defectionis factum traditur a Panormitanis, & certa die, & vespere hora quicquid in Sicilia Gallorum fuit, ad internecionem traditum est; quo facto a Carolo, ad Petrum Aragonium defeecerunt. Confluxit inde Aragonius cum Carolo, & captivum in Siciliam, inde in Aragoniam secum duxit, & quatuor annos in carcere detinuit. Philippus Franciæ Rex, & Caroli frater patruelis magnum agens exercitum, voluit Carolum de manibus Aragonii liberare; commissoque ad Cathaloniam prælio, Philippus fugatus est, & Petrus Aragonius lancea ad faciem vulneratus, cum revertisset ad Villam francam suo ense, equi habenas ab alio, & hoste detenti incidens, quia parum diligens fuerat, nec victoria uti sciverat, mortuus est. Exigit locus ut & alia quæ sequuta sunt, explicantur, testamentum scilicet Petri Aragonii, successio Jacobi secundi eius filii, Liberatio Caroli, obliques ab illo dati, fides ab eodem Aragonio non servata, renovatio belli inter Aragonium, & Carolum, pax rursus per Odoardum Angliæ Regem inter eos facta, conjugium inter Caroli filias Elionoram, & Blancam, & Jacobum, ac Fridericum Aragonenses, multaque alia, quæ à divo Antonino in secunda parte, & aliis scripta sunt copiosius; sed nobis curæ sunt ea tantum, quæ ad Tarentinos, sive cives, sive principes pertinent, & propterea illis omisiss ad Philippum transimus.

Philippus quinq̄genitus Caroli II. Princeps Tarenti tres habuit uxores, quarum prima fuit Romanæ despota, & ex ea duos habuit filios, & totidem filias. Primogenitus dicebatur Petrus, qui ob maternam hæreditatem Romanæ despota creatus est, cum duxisset filiam Regis *Balearam* in Hispania, ex qua nulla suscepta prole moritur adolescens cum adhuc pater viveret, & eius ossa servantur Neapoli ad Divi Dominici juxta avum Carolum. Alter Philippi filius dictus Carolus mortuus cum Petro Gravinæ Comite patruo in subsidio Florentinorum. De fæminis hæc tantum habentur, primam Armeniæ Regi nupsisse: alteram Athenarum ducem, & Lycii Comitem ob maritum Gualterium de Briencia fuisse. Ab altera uxore, quæ fuit Maria Caroli Valeli filia, nullam Philippus habuit prolem. Tertiā Balduini Flandriæ Comitis filiam, & Imperatoris Constantinopolitani Catherinam habuit uxorem fecundissimam; nam ex ea quinque libi nati sunt

filiis, tres mares, fœmellæ duæ: Robertus, Ludovicus, & Philippus, Margarita, & Maria, Robertus patrem in principatu sequitur, reliqui alter alteri succedunt. Habent Tarentini nonnulla privilegia Philippi, & Catherinæ cum huiusmodi inscriptionibus *Philippi clara memoria illustris Hierusalem, & Sicilia Regis filius princeps Tarenti, iustitiarius &c.* Extant & literæ, quas vocant, exequutoriales ejusdem Philippi sub anno 1327. in favorem fratrum Dominicanorum, qui ordinis Prædicatorum dicuntur, pro quibusdam domibus, aliisque bonis, quibus bellorum causa fuerant spoliati. *Catherina Dei gratia Imperatrix Constantinopolitana, & Principissa Tarenti, iustitiarius &c.* Philippi privilegium unum datum in hospitali Tripergularum anno domini 1230. primum Catherinæ datum Neapoli 1334. sic & tria sequentia, sed variis diebus, nec modo Latini, sed & Græci idiomatis. Obiit tandem Philippus Neapoli annum agens sexagesimum, & ad divi Dominici sepellitur.

Philippum (ut diximus) Robertus primogenitus sequitur, dictus ut matris hæres, Imperator Constantinopolitanus, non modo princeps Tarentinus, eius uxor fuit Maria Borboniæ dux, & ex ea nullos habuit filios superstitēs. In privilegio erat inscriptio, *Robertus Dei gratia Imperator Constantinopolitanus, despotus Achaia, & princeps Tarenti.* Unum anno 1359. datum Casertæ, quæ fuit primum, Tarenti alterum, 1360. Neapoli tertium eodem anno, sic & quartum, & quintum, usque ad undecimum, sed non eodem die. Moritur Neapoli cum uxore, hæc in æde divæ Mariæ Virginis, quæ Nova appellatur, recondita, illæ ad divi Georgii, cuius cum vetustate dirutum esset sepulcrum, sacerdotum cura ibi rem sacram facientium reconditum est. Apparet inscriptio.

Roberto absque filiis defuncto successit Philippus frater, qui ex Philippi superioris filii erat tertius. Duxit primò Mariam Caroli ducis Calabriae Consobrini sui, & Mariæ Valesiæ marterteræ filiam viduam, quæ habuerat Carolum ducem Darrhachii, & ipsius Philippi Consobrinum: suscepit ex ea aliquot filios, sed omnes in puerili ætate perdidit. Mortua Maria, & in Cenobio Sanctæ Clare Neapoli sepulta, transiit ad secundas nuptias cum annum ageret 38. & curreret annus Domini 1368. & duxit uxorem Elisabetham filiam Stephani tertio geniti Regis Ungariæ, ex qua nullos habuit filios. Uterque Tarenti moritur, & sepelitur in æde divi Cataldi. Philippus ab anno 1363. usque ad 1370. concessit Tarentinis multa privilegia, & his ornabatur titulis: *Philippus Dei gratia Imperator Constantinopolitanus, Romania despotus, Achaia, & Tarenti princeps.* Margarita prima eius soror, quæ vivo patre fuerat Regina Scotiæ, insciis fratribus alterum habuit virum Franciscum de Baucio Montis Caveosi comitem, qui Nuptiarum ergò Andree ducatu ornatus est, & inde natus est Jacobus de Baucio dictus, & ipse Imperator Constantinopolitanus, & princeps Tarenti. In Margarita finem habuit dum

dum Neapoli moritur viri causa ibi detenta, A
Philippi principis Tarentinorum domus :
nam Maria altera soror virgo innupta obiit
1348. & Ludovicus frater, Joannæ maritus
1362. Habent Tarentini à Francisco privile-
gium in undecim distinctum Capita, cuius
Titulus: *Franciscus de Baucio dux Andria,*
& Comes Montis Caveosi, ac Baroniarum
Betta, Theani, & Misani, maritus Impe-
tratrix, &c.

Roberto Caroli II. tertio genito, qui ob
Caroli Martelli fratris obitum, & ob Lu-
dovici Episcopatum, & religionem, patri
successerat, absq; filiis mortuo, contigit ut
Regnum veniret ad Ioannam primam Ro-
berti neptem. Pauca scribimus de hoc Prin-
cipe, quia pauca sunt ad rem nostram spe-
ctantia, quorum illud notissimum, quod in
Archiepiscopi scripturis legitur, anno scili-
cet 1316. concessisse Gregorio tunc præfili
in oppido Gryptaliarum Nundinas per octo
dies. Qui plura volet de hoc Rege cognosce-
re, adeat divum Antoninum, legat Blondum, C
videat Franciscum Petrarcham.

Dum Robertus esset in extremis, legavit,
ut Andreas Caroli Martelli fratris sui filius;
ducta Joanna eius nepte, Regnis præfesset. Joan-
na volens avi sui voluntatem perficere, ac-
cepit in virum Andream, quem ex corporis
habitu Andreasum vocabant. & cum eo, &
in Apulia, & in Sicilia tres annos regnavit,
demum cognita viri illius socordia, quamvis
ex eo prægnans esset, Aversæ suspendi la-
queo mandavit. Quod fuisse tradunt anno D
Domini 1345. in mense Septemb. cum ter-
tium infelix, & vigesimum ætatis annum
ageret, sepultumq; patet in majore Neapo-
litana basilica. Huius Principis necem desset
Franciscus Petrarcha lib. Epistolarum 6. ad
Barbanum Sulmonensem epistola, cuius ini-
tium est. *Hæc quam violenti.*

Transiit Joanna ad secundas nuptias cum
Ludovico filio Philippi Principis Tarentino-
rum: sed Ludovicus Hungariæ Rex, & ger-
manus Andree laqueo necati, audito tanto
scelere venit cum exercitu in Italiam ad
ulciscendam fratris necem, & bello per sep-
tennium magna clade attrivit Regnum, cuius
initio cœpit Sulmonem: etenim Sulmonenses
resistere absque ulla trepidatione pro suis Re-
gib. ausi fuerant. Joanna interim, & Ludo-
vicus ejus vir Tarentinus Princeps dictus
aufugere Narbonam, relicto in Regni custo-
dia Carolo Dyrrhachino, filio Joannis Pelo-
ponnesi, idest Moreæ, Principis: hunc Hun-
garus Rex captum cum suo præsidio, capite F
plesti mandavit eodem in loco, ubi Andreas
frater jam impiè, & inhumaniter fuerat suf-
focatus. Neapolim postea se contulit, & ei,
cum nullus obstaret, ingressus novam occu-
pavit arcem, ipsa (ut ferunt) consentiente
Joanna: & multos, qui ab illa in fratre ste-
terunt, proceres, in carcerem detrussit, ab
anno 1347. usque ad 1352. Facta est demum
inter Hungarum, & Joannam pax, & in Re-
gnum reversa, consentiente Clemente V. ac-
cepit cum marito coronam Regiam, nam
primò his conditionibus illi nupserrat, ut so-
lo Tarentino principatu contentus, viveret,
ut ipsa Regiam exerceret auctoritatem. Re-

gina Avenionensem urbem, quæ sui erant
patrimonii vendidit Pontifici: at ille remisit
ei loco pretii tantundem, quod jure feudi
Apuliæ debebat: nam tot gravibus jactata
calibus non fuerat solvendo. Habuit Ludo-
vicus ex Regina duas filias; Catherinam, &
Francescam, illa moritur quinquennis, hæc
6. die post parentum coronationem 1351. de
tota hac re scribit Poggius in lib. de varie-
tate fortunæ, & Petrarcha ad Philippum Ca-
valicensem Episcopum his verbis: *Rex Sicu-*
lus dilatatum diadema recepit, interque eum;
& Hungaricum regnatorem pax nunc æterna
convenit. Post decennium migrat Ludovicus
è vita absque filiis die Jovis 7. Calend. Julii,
magnifica juxta more Regis fiunt in divi Do-
minici, ubi filiz sepultæ fuerant: corpus
verò transfertur Neapolim ad Monachos Divæ
Mariæ Montis Virginis, ubi ejus mater erat
reposita Catherina Flandriensis comes.

Fuit tertio Joanna uxor Jacobi Regis insu-
larum Balearium, quo etiam brevi vita de-
functo, cum non concepisset ex eo, habuit
virum Othonem Bruycensem ducem Theuton-
icum, quem noluit Regem appellari, sed Ta-
rentinum Principem, lic enim ipsamet illum
appellat in suo (ut vocant) indulto, proce-
ribus quibuscum Neapolitanis factò, qui de
primatu inter se contendebant, orta contro-
versia inter nobiles platearum, quas vocant
Portæ novæ, Portus, S. Archangeli, Nidi,
& Capuanæ. Othone vivo Joanna fuit regno
spoliata non a posthumo filio, quem ex An-
drea conceperat, ut multi contendunt, (ille
enim puer quadriennis in Hungaria, quoa pa-
truo Ludovico missus fuerat, moritur) sed
a Carolo III. qui Urbani VI. mandato venit
Neapolim anno salutis 1381. accepto Romæ
regio diademate. Oderat Urbanus Joannam,
tum quia favere ausa fuerat Clementi VII.
Antipapæ: tum quia dicebatur adoptasse sibi
in filium, quia ex Othone non conceperat,
Ludovicum Andegavensem Ducem, Regis Fran-
corum filium; nullo igitur obviam ad resi-
stendum exeunte, Carolus urbem ingressus
Reginam in Castro novo obsedit, & Othonem
virum a suis captum militibus custodiri præ-
cepit in arce S. Felicis, & cum per deditonem
Castrum intrasset novum, Reginam capit,
captam necari mandat occultè, tunc ægotan-
tem, puluillo ori adjecto. Otho uxoris mor-
te audita aufugit, carceris sui custodib. pec-
unia corruptis, sed pauld post moritur Fo-
giæ: Hujus Joannæ extant in arca scriptu-
rarum Archiepiscopi Tarentini nonnulla pri-
vilegia, donationes atq; immunitates ab an-
nuo censu Curie regiz solvendo Calali, atq;
Ecclesiæ Gryptaliarum.

In Philippo juniore diximus ex Francisco
Baucio, & Margarita Philippi sorore natum
Jacobum, qui ab Aloysio Andegavensi prin-
cipatum obtinuit Tarentinum, & Lycii co-
mitatum, atque uxorem duxit Agnetem Dy-
rachini Caroli filiam, quæ Cani Scaligero
prius nupserrat, & fuit dictus Imperator Con-
stantinopolitanus ob Robertum, & Philippum
Principes Tarentinos avunculos post Agnetem
uxorem Neapoli mortuam, ex qua prolem
nullam habuit, ipse moritur Tarenti, & sepul-
tura marmorea conditur, quatuor adhuc &
Ll mar-

marmore columnis superposita, duobus leonibus ad basim servantibus. Apparent incisæ præter insignia huiusmodi literæ circa frontem sepulturæ carmine heroico.

*Hoc tuus Andria dux Franciscus Baucia proles
Extruxit templum. Jacobi tegit ossa Tarenti
Principis: huic mater Caroli de stirpe secundi
Imperii titulus, & Bauci sanguine claro:
Hic Romania, & despotus Achajus urbes
Subiecit bello.*

Hoc sepulchrum me puero fuit educum de Sacello brachii Sancti Patris nostri Cataldi, atque apertum; & ibi fuerunt reperta ossa Jacobi cum Dalmatica auro serico contexta, manipulo, stola, scepro, corona, reglis insignibus. Tradunt alii suum Adriæ obisse diem, indeque cum marmoreo sepulcro Tarentum translatum.

Raymundum, quem Romandellum, vel Raymundellum cognominabant, suscepit Jacobus ex prima uxore, sed natu grandior expulit a se: ille autem intendit in Syriam, ibique cum contra Pœnqs multa egregiè fecisset, ac ferocissimum quendam Saracenum militem interemisset, victor in Regnum reversus, mortuo patre Tarentino principatu dignus habitus, illum nullo negotio obtinuit. Neque solum præfuit Tarenti, sed & Hydrunti, Brundusii, Lycii, Martinz, Uxenti, Herithi, Gallipoli, Hostunii, Bituntii, Motulis, Bitettæ, & Cupressani, præter oppidula, quæ vulgo Casalia vocantur, & cum esset Joannæ superiori carissimus, ab ea dono recepit Soletum Græcorum oppidum. Habuit uxorem Mariam Engeritam Francorum sanguine clarissimam, ex qua habuit multos filios, & filias, omnes quidem magni nominis, sed de Joanne Antonio Tarentinorum Principe nobis erit dicendum. Notatur & illud præcipuum de Raymundo, quod Urbanus Pontifex cum contenderet a Carolo, quem ad Regiam provexerat dignitatem, ut suus nepos Butilus nomine, nullius neque virtutis, neque consilii, Capuæ saltem Princeps eligeretur: Carolus, vel quia non expedire sibi hoc sentiret, vel quia tanti benefici esset immemor, prohibuit Urbano bellum contra se paranti, adhibitis custodibus, exitum urbis, atque palatii. Obtinuit tandem Pontifex dissimulata ad tempus injuria, veniam a Rege, ut ob cæsus vitandos Nuceriæ commorari sibi permetteret, ibi post veniam a Rege impetratam contra illum inchoavit (ut dicunt) processum, missa de more per satellites citatione, qui brevi se venturum Nuceriam respondit, dilviturumque objecta crimina non verbis modò, verum etiam armis. Nuceriam itaque cum satis magno exercitu veniens, urbem obsedit, cum Pontifice: qua indignitate motus Raymundus, suis fretus copiis, quas sub Rege ducaverat, Urbanum, & totam ejus familiam ad proximum deduxit litus, vel Barium (ut alii) & Genuensium triremibus ad id instructis paratisque imposuit.

Extant apud Tarentinos quatuor Ladislai privilegia, quorum tria præcedentia data sunt eodem anno 1407. & mensibus Martio,

Aprili, & Majo: ultimum anno sequente: Hic Ladislaus fuit filius Caroli III. & cum esset puer Urbanum Pontificem habuit adversarium, qui ob paternum ex prædicta in Raymundo causa odium regnum illi subvertere cupiebat: sed Cajetani magna, ut subditos decet, usi fide, & puerum, & Regnum servarunt. Capit Regnum in Apulia, cum esset annus Christi Salvatoris 1385. mortuo patre venit in Italiam, quia in Apulia prosperè minimè succedere audiebat. Regnavit ibi undetriginta annos, coronam adeptus per Bonifacium Papam V. anno pridie post Calend. Junii. Anno 1408. cum Ladislaus in Apulia obsideret Civitatem Tarentinam, ubi dominabatur Ducissa Maria uxor Raymundelli Baucii cum filiis suis, post multa prælia eam duxit uxorem, (duas enim priores perdidit, alteram divortio, veneno alteram) cum filiis Tarentum accipiens. Hæc vocata fuit Regina Maria. Ladislaum ferunt concubinz dolo in actis venereo venenatum occubuisse, atque per Joannem tertium, & vigesimum excommunicatum anno 5. vel 6. post occupatum Tarentum.

Joanna hujus nominis secunda Ladislai Regis tanquam legitima hæres, fratre obique liberis defuncto, & ad Ecclesiam S. Joannis à Carbonara Neapoli sepulto in Apuliz regnum successit, & regnavit annos 21. accepto diademate a Martino tertio, qui & quintus dicebatur. Hæc anno 1414. concessit Tarentinis multa privilegia, & omnia quinto Idus Septembris data. Improbatur in hæc Gynæcocratia naturæ legibus inimica, quæ viris prudentiam, robur, animi magnitudinem, imperandi vim dedit, foeminis adimit.

Joanna ob Geldriz Ducem maritum vitam defunctum vidua, ut vitaret ortam de se, & ab omnibus creditam infamiam, nupsit Jacobo Burbonio Marchiz Demarcho certis conditionibus, nempe ne titulum Regis usurparet, aut Regiam ageret personam, sed Tarentino contentus principatu, quem frater Ladislaus, ut dictum est) occupaverat cum ejus vestigalibus, Regni administratio liberi sibi permaneret, multi ex proceribus Regni cum inviderent Sfortiæ, inclitæ Sfortianæ familiz antesignano, datis ad Jacobum unis, binis, ternisque literis, illi persuaserunt, ut nomen animumque afferret Regium, nulla enim sibi ita venturo defutura essent auxilia: duabus igitur navibus Venetis Manfredoniam brevi appulsum, omnes proceres occurrentes Regio nomine salutarunt, Regemque appellarunt: solus Sfortia, cui ob ductam Catharinellam Pandulphi sororem, Regina liberalitatis digressa terminos, largita fuerat Beneventum, Manfredoniam, Barium, itemque Tranium urbes, quibus viginti oppida, partim in Appulis, & Samnio, partim in Brutiis, atque Lucania adjecit, ad Beneventum obvius saluum adventisse Comitum gratulatus est, quare Jacobus ira concitus in Beneventanam arcem illum conjecit, equitatumque ejus omnem è vestigio diripi, oppida per vim cum urbibus eripi mandavit, mox Benevento in insulæ Megaris arcem, cui ab ovo nomen est, devotum acerbis-

bissimis tormentis cruciare decreverat. Sum-
mo omnium applausu Neapolim Jacobus ex-
cipitur, una omnium voce Rex salutatur,
Arcemque novam prodente Averſano Comi-
te, cui a contrario eventu Servatori nomen
erat, ea potitur: interfectoque Pandulpho
Alopo, qui alter cum Sfortia Regine concu-
bitor credebatur, nuptiales menſas eius san-
guine conſpergit: Porritus regno Gallos ubi-
que præfecit, urbibus illos, & oppidis do-
navit, Neapolitanis etiam, & cæteris regni
proceribus omnino ſeptis Regnum conſilio
armisque Gallorum adminiſtravit. Regnam
conjugalis quidem thori conſortem fecit, ſed
erepta totius imperii potestate multis onera-
tam probris, thoro (quod muliebrem ani-
mum aſperius vulneravit) ſæpius ablegatam,
& ſevere caſtigatam, ne diſſugeret, a Gallis
cuſtodiri jubet. Sed duo Neapolitani, altitu-
dine animi inſignes, eripiendæ, aſſerendæq:
in libertatem Regine, ac expellendi Regis
negotium ſuſceperunt, Othinus Caracciolus,
qui inter optimates auctoritate, & opibus
præcellebat, & Anechinus Morominus popu-
larium Princeps. Hi cum Regina, quæ ſe-
ſſo quodam die a viro licentiam impetrata, de
Arce exierat, a dextra, ſiniſtraque compre-
henſam comitarentur, ſtipati valida juvenum
manu eam in Capuanam arcem perducunt.
Extemplo Regine nomen acclamatur, inva-
duntur Galli, totaque urbe fugati in arcem
compelluntur. Rex ad inopinati periculi di-
ſcrimen cõternatus portas claudi jubet; Nea-
politani ex adverſo circumvallare arcem, e-
greſſus obſtrudere, & latè obſidere Regem per-
gunt. Quibus rebus non modo dignitati, ſed
& ſaluti vehementer timens, nudatq; omni
militum præſidio, & conſilii penitus inops,
his conditionibus in ditione eſt receptus,
ut in poſterum Regiis titulis abſtinere. Ta-
rentinus ſive Dux, ſive Princeps, ſive Co-
mes mallet, appellaretur: Gallos verò omnes,
præter 40. in Galliam remitteret, & Sfortia
ſtatim cuſtodia emitteretur, redderenturque
ei vi erepta oppida, ac renovato veteri ho-
nore Magiſter equitum crearetur. Vix unde-
cim menſibus Jacobus regnaverat, cum no-
biliffimorum civium, quos honoribus priva-
rat, conſpiratione in potestatem Regine re-
daſtus, eum ſuperbiæ & crudelitatis exitum
tulit, ut Talionis pœnam ſubiret: ſed de-
mum impetrante Martino ſummo Pontifice,
cum liberiore cuſtodia ſervaretur, navigio
repente conſenſo Tarentum, ubi Princeps
erat, profugit. Eam urbem Regina potenti
exercitu obſidendam juſſit, & huius belli
onus Joanni Antonio Urſino injunxit, ut
inde expulſo Jacobo, ipſe Tarentinus eſſet
Princeps, ſicut Raymundus fuerat pater. Sed
Jacobus à pluribus tibi adherentibus de-
ceptus venit in conditionem cum Joanne An-
tonio per Mariam ejus matrem, & accepta
neſcio quanta pecunia in Gallias delatus, &
religioni addiſtus, Anachoretæ pallio utebatur,
ſuperſtes Regine, quæ Neapoli abſq; liberis
moritur anno 1435. quartò nonas Februarii.

Statui paterno, hoc eſt Tarentino princi-
patui adjecit Joannes Antonius prædices Ba-
rium, Montem pelulium, Pomaricum, Ma-
teram, Acquavivam, Minervinum, Rubos,

Cafamaximam, cum Labello, quæ oppida
ſunt in Lucania, & Peucetiis: at in prin-
cipatu ulteriore Flumarum, Vicum, Cœdo-
niam, Biſaccium, Carbonariam, Accadium,
Carifram, Vallatum, Sanctum Soſium, Ca-
ſtellum, Sanctum Nicolaum, Torcarinum,
Guardiam Lombardam, Montem Apertum,
Bonitum, Melitum, Montem acutum: in
Campania autem emit Marillianum, & Acer-
ras pervetuftam civitatem. Expulſo ratione
ſuperius diſta Jacobo, in quo verum cogni-
tum eſt proverbium ſecundam fortunam ſulto
viro nequaquam eſſe diuturnam, variam atq;
incolantem ſeſe oſtendit Regina, illa tan-
dem mortua prævaluit Alſonſus Rex Arago-
nius è citeriore Hiſpania accitus, quem flo-
rentem armis, pluribuſque rebus geſtis in-
ſignem Regina ante alios adoptaverat, &
Neapolim poſt diuturnam obſidionem per vim
cœpit, Renatoque expulſo, viſtor regno po-
titus eſt: fuit Alſonſo Joannes Antonius ca-
ritiffimus, & ab illo non modo fuit adiutus
in perſecutione, quam paſſus eſt a Regina,
quæ dolens Tarentinum principatum a ſua
ditione præreptum, Jacobum Caudolam Bari
ducem in eum moverat cum exercitu, ut
tanta dignitate ſpoliaret, ſed etiam confir-
matus in principatu, fuit ab eodem electus
magnus Conneſtabulus, qui magiſtratus in
regno primas habet in militia, reddituſque
erat ejus centum millia aureorum, cum obli-
gatione tamen, ut quoties opus eſſet, juſſu
Regis Joannes Antonius armatos ſecum ha-
beret mille equites, quos vocant levis arma-
turæ. Ejus uxor fuit filia Jordanis Columnæ,
fratris Martini Papæ, & ab ea non ſuſcepit fi-
lios. De qua ſic ſcribit Calentius ad Hiaracum.
*Veni ad Annam Columniam Tarentinam tuo,
& Regis juſſu: nunquam vidi tanti corporis
mulierem, ea domum pene omnem ſedens com-
plebat, ita ut ſtanti mihi deeſſet locus ad di-
cendum: Os magnum, oculi ut bovis puta-
res, grandia membra omnia ſupra quam credi-
bile eſt, ut vix Leana: cumque literas illi
Regia manu ſcriptas reddidiſſem, legit, & gra-
tias egit ſcriptori, qui tam blaudam, ac can-
didam epistolam dediſſet: poſt colleſa paululum
veſte, ac ſella poſita me ſedere iuſſit, & ſi qua
ſuper eſſent, dicere: ſedi, dixi, audivit, re-
ſpondit. Summa eſt hac, ſe iniuſſu Regis non
abituram, verum ſigna fuga ſunt lætica ante
fores, navis in portu Brundufina parata, co-
mites in equis, per domum ſolliciti clientes,
quid ultra? me deſinet tibi renunciare, quare
his literis ſcias velim, ut ſi quid factò opus
ſit, habeas, & quid cogitandi tempus, & di-
ſturbandi: vive: & paulo poſt: Diluculo mu-
lier abiit, Hiarace, puellas ſecum duxit qua-
tuordecim, equites ſexaginta, aureorum millia
decem ſerè, ſuppelleſilem reliquit, iter facit
verſus Saleſum oppidum ſcito. Habuit tamen
Joannes Antonius nothum quendam filium,
qui cum nullius eſſet valoris, donatus ab illo
eſt Lycii comitatu. Habuit & tres filias il-
legitimas, quarum prima fuit uxor Julii An-
tonii Aquævivæ S. Flaviani Comititis, dos
ejus creditur fuiſſe Bitettum, Cupreſſanum,
& Bituntum civitates, cum his oppidis, Caſa
maxima, Joia, Caſſano, Nucibus, Turri &
Caſtellano. Altera fuit uxor Comititis Catan-*

1.1 2 zarii,

zarii, qui fuit primogenitus Marchionis A
Crotonis, in tota tunc temporis Calabria po-
tentissimi. Tertiam duxit Jacobus Sanseve-
rinus. Privilegium Joannis Antonii quod ha-
bent Tarentini, datum anno 1432. Calend.
Septemb. fuit illud, quod continet discrimen
inter Tarentinos, & Uritanos, de finibus,
ac terminis agrorum. Hujus Principis iussu
fabricata est Basilica S. Antonii Patavini, si-
cut docent duæ Tabulæ lapideæ cum insigni-
bus ipsius Principis Latinis, & Gallicis lite-
ris idem continentibus. Habitant ibi fratres B
minores, qui de observantia nuncupantur.
Utriusque tabulæ literæ id sonant.

„ Joannes Antonius de Bawcio de Urisinis Ta-
„ renti Princeps, Dux Barii, Lycii comes,
„ regni Siciliæ magnus Conestabulus, &c. Hanc
„ construi fecit Ecclesiam sub vocabulo & no-
„ mine Beati Antonii Anno Christi M. CCCC.
„ xlviii.

Est & tertia tabula, quæ rudiores quosdam
versus, quales ætas illa parturiebat, conti-
net, hoc ipsum idem demonstrantes, adscripti-
one ab aliquo deliderarentur:

*Hac domus Antonio Patavino sacra locatur,
Principe Joanne Antonio dominante Tarenti.
Sub quo præses erat fidus Nicolaus ibidem
De Cupressano Leonardo milite cretus,
Mille quatercentum septem Sol aureus orbes
Arce sub Etherea Christi quadraginta rotabat.*

Ab eodem Principe fuit constructum Sacellum
Beati ejusdem Antonii, quod cratibus ferreis D
voluit circumdari, & ibi apparet ipsius statua
genustexa.

De Alfonso primo scribimus hæc pauca,
quia & ab ipso Tarentini habuere privile-
gium, ut scilicet in utraque Sicilia eives
haberentur, omniumque immunitatibus gau-
derent. Hic cum liberis ex justo matrimonio
careret, Ferdinandum, quem susceperat ex
pellice, Ducem Calabriæ declaravit in spem
successionis, cujus res ut validius constitue-
retur, Isabellam Tristani Claromontis filiam, E
qui erat dux Venulinus, Joannis Antonii ex
Catherina sorore neptem, uxorem habere vo-
luit. Quæ ab Alfonso pro Neapoli præsertim
ornanda, & arcibus, & mole, & portu, &
rebus militaribus, & studiis scientiarum, &
Reipub. administratoribus facta sunt, quia
parum ad rem, quam scribimus pertinere vi-
derentur, prætermitto. Cæterum ingravescen-
te ætate febre correptus anno salutis 1458.
haud multis post ætivum solstitium diebus
fatus functus est, cum Neapoli, quam Urbem F
per aquæductus immixtis militibus, Renato ab-
stulerat anno 1442., annos sexdecim regnasset,
ætatisque suæ annum agens quartum, & se-
xagesimum, in morbum tradunt incidisse,
quia hyeme in Apuliam profectus aucupii, ac
venationis studiis ultra vires indulgisset.

Ferdinandum ab Alfonso huius nominis pri-
mum in Regno Neapolitano heredem institu-
tum, Reguli omnes, & civitates, missis undi-
que oratoribus, Capuæ conventu habito Re-
gem salutarunt, & in ejus verba de more ju-
rarunt, præter Joannem Antonium Ursinum
Tarentinorum Principem: oderat enim Joan-
nes Antonius Ferdinandum, live quia indi-

gnum censebat homini illegitimo subesse, live
quia rumor erat Regem concubuisse cum Ro-
sani Principis uxore, cujus ipse Joannes An-
tonius erat ex Raymundo, & Maria frater.
Noverat Rex Principis animum minime tran-
quillum, quippe cui ab adolescentia seditio-
nis in se, discordiasque gratas fuisse intelli-
geret. Erat Joannes Antonius (quis enim
veritatem occultaret?) vario, & non satis
constanti ingenio, ac parum firma amicitia,
apud quem etiam sancti honestique non tan-
tus respectus quantum studium, quantaque
cura erat ejus assequendi, quod animo desti-
nasset, atque ut sui parcissimus, utque in
bello abundè timidus, sic in pace parum fi-
dens suis, aut amicorum opibus, quem lon-
ga, & maximè quietæ Alfonso pax malè ha-
buerat. Is igitur per finitimas civitates, lo-
caque opportuna clam fammittere cœpit, qui
aliis præmia, aliis delictorum condonationem
promitterent, nobiles atque suos inopla, alios
gloriæ majorum admonerent, Regulos ut quæ-
que, vel cupidum rerum novarum, vel ære
alieno pressum, vel rei suæ poenitere intel-
ligerent, tentare, hortari, sollicitare, multi
pollicendo erigere, opes ejus ostentare, ne
desinerent, deniq; belli eum auctorem, at
Ducem offerrent. His atque aliis animos ho-
minum ad belli studia cum impelleret, in
Galliam quoque ad Carolum Regem, & Ge-
nuam ad Renati filium mittit, qui eos ad
Regnum armis repetendum hortentur, omni-
bus denique artibus participes socios, duces
consilii sui quærit, atque habere tentat. At
Rex artes illius veritus, nunc per literas,
interdum per oratores, aut amicos, operam
dabat, illum uti conciliaret, appellabat eum
patrem, confitebaturque Alfonso parentem,
non nisi per eum regnum fuisse adeptum.
Sed jam (ut diximus) Principis in se odium
animadverterat Rex, quando erat Dux Cala-
briæ, vivo adhuc patre, neque sibi in hac re
profuit Isabella neptis matrimonio juncta,
quæ nunquam cessavit avunculum accusare,
deque illo conqueri, quod per eum sibi non
licebat cum marito quietè vivere, & Regno
frui, nunquam tamen quiescit Tarentinus
Princeps, quousque adversum Regem arma
moveret: & movit tandem, bellumque illud
à Joanne Pontano, de quo prædicta omnia
collegimus, elegantissimè scriptum per bien-
nium fere gestum est, donec Joannes Antonius
hoc modo è vita commigrasset. Dum Ferdinan-
dus Sueviam obsideret, levibus ex initiis de pa-
ce cœptum est agitari: cumq; intelligeret Jo-
an. quartana in dies magis magisq; premi,
capiens in Apuliam quam primum finitimaq;
Tarentinis loca cum exercitu proficisci, pa-
ce jam facta discedentem in Apuliam Re-
gem, Antonius Vidanus Sancti petrinus, &
Antonius Agellus Tranensis adierunt Prin-
cipis legati, iique Romam, ut aiebant, itu-
ri. Habito secum congressu Rex illos ad Joan-
nem Antonium remisit, qui aggravante ejus
quartana Idid. Decembrib. in arce Altamura
diem obiit. Mors tamen ejus suspitione non
caruit: Nam uterque Antonius in suspicio-
nem cum venisset inicit cum Rege consilii, sub-
minatus in cubiculo solus cum esset, ac li-
ne testibus, Princeps eis fuerat, ubi Taren-
tum,

tum, quo properabat, pervenisset, securi quam primum in illos animadversurum. Id à puero, qui assiduus in cubiculo versabatur, clanculum, & quasi non audisset exceptum, atque ad alterum ex Antoniis perlatum, à quo blanditiis pollicitationibusq; delinitus puer fuerat, præproperandam ad necem perpulisse utrunque creditum est. Itaque multanti ad noctem ingressos cubiculum, ut qui repentinum aliquid afferrent, somno morboque oppressum strangulasse. Statimque ad Regem misisse mortis nuncium. Multaque comperta violentæ mortis signa statim divulgatum est. Mortuo Principe Ferdinandus dispoſitis per opportuna loca copiis, Tarentum proficiscitur, ibique invenit pacata omnia, mox per totum ferè commeans Regnum, nullum alicuius nominis oppidum adit, ubi non benignè liberaliterque fuerit a civibus acceptus: ipse omnes publicè privatimque, ac præsertim benè meritis quoque profectus est privilegiis, muneribus, beneficiis, & alios liberavit vestigalib. alios ornavit stipendiis, & equestri prærogativa. Extant apud Tarentinos multa huius Regis privilegia, quæ singula multas habent illorum pro Reipub. utilitate petitiones, sicuti privilegium, quod fuit in arce Tarentina expeditum sub anno 1453. & Regni sexto, 42. quæ & ipsi Tarentinæ, quam dicunt, universitati conducere tunc censebantur, accertis quibusdam civib. Sed inter eas secunda admodum credita est laudabilis, qua petebant, ut Rex Urbem ipsam tutaretur, atque communiret, haberetq; suo sub dominio, neq; pateretur post hac, ut sub principali esset potestate, nisi qui futurus esset Princeps, ejus foret legitimus filius. Privilegium item Averſæ datum 1464. undecim habet petitiones, privilegium in arce Nova Neapolitana sequenti anno datum 1465., 47. continet particulas de modo vivendi ipsorum civium, cuius initio hæc leguntur verba: *Ferdinandus Dei gratia Rex Sicilia, Hierusalem, Ungariæ universis, & singulis presentes litteras inspecturis tam presentibus, quam futuris. Illis instinctu dignæ considerationis inducimur benefacere, quos nobis novimus probabili experientia servivisse: sed ad illos potiorib. beneficiis efferendis deflectimur, qui pro fidei observantia fortis constantiq; animo labores, atque pericula diversimodè subierunt. Sane in mente nostra sapius revoluentes quod propter integram fidem, quam universitas, & homines civitatis Tarenti nostri fidelissimi, signanter post obitum quondam illustis Principis Tarentini erga statum nostrum opere, & effectu demonstrarunt, se, & ipsam civitatem sponte, & voluntariè nobis dantes, & assignantes, quo fit, ut pacatis belli fremitib. pax exemplo suborta sit. Eorum quidem opera, & exemplo multa, & complurima alia beneficia nobis subsecuta sint &c. in fine autem hæc. Quibus quidem Capitulis majestati nostræ porrectis nomine præfata magnifica civitatis, & hominum Tarenti fuit nobis humiliter supplicatum, ut dicta Capitula, unà cum decretationib. adiectis juxta ipsorum seriem, & tenorem benignè confirmare, ratificare, applicare, convalidare, concedereque, & indul-*

gere dignaremur, ad diuturnam firmitatem, perpetuumq; robur. Nos ipsius magnifica universitatis, & hominum precib. clementer annuere volentes, repetentes memoria quantum ipsi universitati Tarentina, & hominibus eiusdem civitatis debeamus, quippe qui quam primum eis licuit, partes nostras illico secuti sine ul'a armorum vi, ultro sese nobis dederunt, nomen nostrum invocaverant, nos in urbem receperunt, & summa veneratione præclarissime honoribus prosecuti sunt, quæ res nobis quietem peperit, regnum stabilivit, & nomen nostrum reddidit, & venerandum, & formidabile exemplumq; fuit, ut caput pleraque membra sequerentur: Considerantes etiam quantum nostræ intersit, ut hæc præciata urbs, quæ olim Romanis ipsis formidabilis fuit, pro virili nostra instauretur, ne madidum nobileque Tarentum, ut veteres appellabant, ad internecionem adigatur, sed pristinam dignitatem aliquando accipiat: Impulsi etiam, quod hæc Capitula majestati nostræ porrecta prudentissime instituta, & egregiis rationib. adinventata ordinataque sunt, quodque partes nostræ sunt hanc urbem insignem furoribus prosequi, beneficiis cumulare, nostrisque gratiis favere, & omni ex parte tanquam urbem claram inter Regni primates, de nobisq; benemerentem carissimam habere &c. Ut omittam alia ad annum usque nonagesimum primum post mille, & quadringentos expedita. Suscepit ex Isabella conjugè Ferdinandus plures filios, quorum primogenitus fuit Alfonso dux Calabriae, alter Fidericus, tertius Joannes Cardinalis, qui fuit Tarentinus Archipræsul, quartus Franciscus, foeminae fuerunt Helionora, quam Herculi Ellesi, & Beatrix, quam Matthiæ Pannoniæ Regi, Tertia spuria, quam Antonio Pii summi Pontificis propinquo locavit. Henricum item spurium habuit, ex quo genitus Aloysius, qui neptem Innocentii Pontificis pactam prius matrimonio habuit: mox Pontifice defuncto abdicata, Cardinalis Tarraconensis est à successore creatus. Eius Regiis filiis Franciscus, & Joannes Cardinalis, & Henricus, Juvenes admodum defuncti, patre superstite. Varia Ferdinandus perse, & per filium Alfonso gessit bella: etiam cum Procerib. Neapolitanis rursus mortuo Joanne Antonio est tumultuatus. Hinc illa conspiratorum comprehensio, in carceres coniectio, ac demum silentio noctis omnium occisio, & nonnullorum per frustra concilio. Anno etiam Dei nostri humanati 1480. quando Mahumetes Græcæ domitor Rhodum maximis viribus oppugnabat, improvisus Turcarum adventus, qui oportunitate brevissimi tractus freti ab Aulona totaque Epiro accitis copiis, non modo Apuliam, sed cunctam Italiam incredibili terrore compleverat. Sed Hydruntum in Salentinis urbem brevi accepit, decimo septimo vix in oblidione oppugnationeq; consumpto die. Unde coactus Rex Ferdinandus Alfonso filium à Florentinis armis ad Regni subsidium revocavit, & ad Hydrunti reparationem: Iniunxitq; Raymundo Baucio Uxenti Comiti, ut statim Tarentum, cui à Turcis maximè timebat, se conferret cum præ-

praesidio peditum quadringentorum. In bello autem adversus Turcas pro Hydrunto ab illis recuperando tenuerunt Tarentini 4. onerarias naves, Unamq; triremem, & transmiserunt trecentos pedites, quibus ipsi visum aere publico subministrabant, sicut legitur quibusdam in Regiis literis, quæ Neapoli expeditæ fuerunt 18. Calend. Septemb. anno 1482. quib. mandabatur, ne Tarentini vexarentur in solutione, quam extraordinariam vocant, qua de re extat adhuc processus. Mors Mahumeti Turcarum Regis, qui sœdus cum Venetis adversus Ferdinandum inierat, magnam Alfonso occasionem, quam citissimè Hydrunti reparandi porrexisset creditur. Nam Turcæ audito Imperatoris sui obitu, quotquot intra Hydruntum erant, salvis reb. illi se dedidere, aliquot Alfonso inter suos milites detinuit, sicut scribere videtur Antonius Galatheus Ferdinandi Medicus. Moritur Rex Ferdinandus intra biduum ex morbo, & Catarrhi descensu, quem ex immoderata venatione conceperat, octavo Calend. Februarii, hora 17. anno salutis restitutæ 1494. & sexagenarius decessit, cum annos undequadragesima regnasset, ac statim Alfonso eius primo genitus iustis regali pompa defuncto patri perfolutis, ad imperium evehitur. Rex in primis à Federico fratre natu minore, reliquisq; Neapolitanis principib. salutatur, auditq; gratulantium, qui aberant, procerum legationes, urbiumq; quæ undiq; officii gratia Neapolim coibant.

Alexandro pontifici huius nominis sexto, qui antea Rodericus Borgia nuncupabatur, per oratores suos humiliter supplicat Alfonso Junior pro Bulla Pontificia, quam omnium Cardinalium consensu annis superioribus fecerat Innocentius octavus, qui Alexandrum præierat. In legatione autem fuerunt, ipso ita iubente, Eugenio, Nicolai, Pii, & Sixti investituræ recensitæ: & demum Alfonso Apuliæ, & Siciliæ Regno, quia vivo patre Dux fuerat Calabriæ, investitus est; hoc enim erat consuetudinis, ut primogenitus Regis, dum pater dominaretur, Ducis Calabriæ nomen haberet, & qui Dux fuerat, Rege mortuo, in Regem eligeretur. Sic Ferdinandus senioris Alfonsi filius, qui ante paternam coronam Princeps erat Capuanus, coronato patre. Dux Calabriæ est electus. Ad Alfonso autem quo deagimus, investendum, ex Sacri Senatus Consulto declaratus fuit legatus Jannes Borgia Pontificis nepos Sanctæ Susannæ præbyter Cardinalis Montis regalis nuncupatus, vir & auctoritate, & integritate maximus, & missus Neapolim cum ingenti prælatorum, & curialium comitatu Regem investivit, & coronavit 1494. 8. Idus Maii. Quod tanta cum solemnitate exactissimaq; ceremoniarum omnium observantia factum fuisse legitur, ut nullum unquam sacrum solemnius in ea urbe præclarissima ita percelebre fuisse credatur. Quæ ad Tarentinos pertinent. Alfonso cum patre vivo exactis Hydrunto Turcis muniendum Tarentum curavit. Fuerat (ut diximus) antiqua urbs munitissima, & murus centum circa turrib. iungebatur: ultima quæ tunc temporis adhuc stabat Centenariæ

nomen servabat, altorum lapides ad munendam, & instaurandam urbem Alfonso iussit transferri, quamvis à Turcis, & à Gallis fuerat auditum à Byzantio ad Neapolim, à Parisiis ad Hydruntum munitiorem se Tarento nullam vidisse urbem. Fossa longis navib. permeabili a continenti Urbs fuit excisa (ut alias diximus) per Marcum Antonium Philomarinum. Ex uxore Hippolyta Maria Galeatii Mariæ Sfortiæ sorore, quam vivo patre duxerat, suscepit Alfonso Ferdinandum, & Isabellam filios. Hæc nupsit Joanni Galeatio Mediolanensium duci: quod quidem conjugium turbavit Alfonsi felicitatem, qua in Regno vix frui cœperat. Historia plurib. explicatur ab aliis, pauca hæc annotavi, ut ad Ferdinandum II. facilius descenderem. Dum Isabella cerneret Ludovicum viri sui patrum minimè permittente, ut Principis ille munia subiret, scripsit ad avum Ferdinandum, & Alfonso patrem, ut vel legationibus, vel literis, vel quavis alia ratione Ludovico persuaderent, vellet, quæ sua erat fides, atque iustitia. Fratris sui filio non adulto modo, atque firmo, sed etiam planè iam viro, atque adeo duorum filiorum patri, aliquando tandem regnum tradere, sui que illum imperii, suarum rerum compotem facere. Literis lætis missi sunt Antonius, & Ferdinandus Gennarii viri graves ad Ludovicum, qui nomine Aragoniorum Regum illi persuaderent, ut restitueret Mediolanense Imperium Joanni Galeatio nepoti, quæ cum nolisset Ludovicus facere, Alfonso patre invito, qui paulò post moritur, movere in eum arma decernit. quæ audiens Ludovicus, Gallorum Regem Carolum in Italia evocat, suas illi opes, copiasque pollicens, quamvis sibi postea valde exitiabilem fuisse illius adventum perdolet. Carolus audita Ferdinandi primi morte, magno cum delectu Neapolim se conferre decernit. Alfonso sentiens hostium copias iam propinquas esse, cumq; amissa omni spe, suisq; reb. omnino diffidens, cumque cerneret se populis insensum, Regnum Ferdinando filio possidendum permittit, Federico fratre adhibito, eumq; ut alterum parentem vereatur gravi oratione commonet. Ipse cum bonis quib. potuit, ubi primum idoneam naclus est tempestatem, in Siciliam transmisit, & Messanæ tandem mortuus est, & in Maiori Templo sepultus.

Junior Ferdinandus an nos natus 20. Rex à patre Alfonso factus, 10. Calend. Febr. anni nonagesimi quinti millesimi, & quadringentesimi in Castello Ovi, quæ mari undique alluitur, totam visus est perequinare civitatem in veste Regia cum Federico patre, præeunte vexillario cum vexillo, Regemq; acclamante, & salutem illi deprecante: quo in fastu de omnib. optimè meritis vix mensem permansit integrum. Nam Carolus interea Regnum fuerat ingressus cum magna militum copia, quam ei dederat Ludovicus Sfortia, cui post partam victoriam principatum promiserat Tarentinum. Cum igitur cerneret adolescens Rex ipsam Gallici tumultus flammam se incidisse, eam non expectavit, sed sponte cedere

sta-

statuens, cum suis gratia, & indole antea cederet, Regni proceres ad se cum Cassino Neapolim rediisset, vocatos in hanc sententiam est allocutus: Quando Deus, in cuius manu omnium esse potestates, omniumque jura Regnorum non ignorarent, ita vellet, ut Gallorum furori a se cederetur, cessurum omnino statuit, neque viribus impar esset; populis magis, quam sibi incommoditatem pareret. Agi secum longè felicius putare, Regem in bello ob virtutem occumbere, quæ privatum cum ignominia vivere. Quod si amor ullus Aragonensium apud eorum corda remaneret, cum quandoq; si forte superstes fuerit, posteam calamitatem in patriam revocarent, sperarentque non Regem sed Regni laborisq; socium habituros. His dictis omnes amplexus obortis lachrymis discussit cum Fiderico patruo, & uxore Ferdinandi avi sui altera, nomine Joanna sorore Regis Ferdinandi Hispaniæ eiusque filia: sese primò contulit in insulam Megarim, ex qua non longè ab urbis littore Neapolitani Reges qui præcesserant, arcem Ovidictam munitionissimam illam quidem effecerunt. Mox in Ænariam insulam trajecit. Dum Neapolim cum exercitu accederet Carolus, Aquilani se & locum suum statim dederunt, quæ idem & Cassinates, Capuani, Nolaniq; fecerunt. At illi qui in munitione erant S. Germani, restiterunt, sed dicto citius oppidum à Gallis fuit expugnatum, direptum, atque obtentum. Adveniens Neapolim post expugnatas vi, ac prætio arces duas, à civibus admittitur, & in Regem recipitur. Neapolitanos sequuntur Calabri, Brutii, Lucani, & Appuli. Tarentini idem fecerunt, ii præcipuè (ut ferunt) qui ex medio, atque infimo erant ordine: nam ex nobilib. perpauca Gallis adhæserunt, unde illorum adventu multi capite truncati sunt, & propterea volens Carolus pergratum sibi id fuisse, quæ statim à se adversus Aragonenses steterint demonstrare, privilegium concessit, ut non modò ii, qui nobiles essent, & ex prima civium classe, sed & ii, qui sunt mediæ ordinis, quos vulgò cives vocant honoratos, in Syndicum, qui primus in senatu est magistratus, possent eligi, dicunt tamen privilegium illud non fuisse Caroli ipsius manus subscriptione munitum. Sed hanc de Syndicatu controversiam, quæ magnos in urbe excitavit tumultus, Antonius Orificius lenator præstantissimus, & nunc consilii Regii Præses sua diremit sententia: censuit enim ab eo minimè excludendos esse Notarios, & iudices Regios, qui contractuum stipulationi præsent. Carolo post quatuor vix exactos menses in Galliam redeunte, propterea quod cœperat paulatim exercitus deficere, & partim morbis, partim cædib. debilitari: Eoq; magis, quod Ludovicus dux, quem cœpti iam pœnituerat, ipsum ad Regnum recipiendum invitasse, & Veneti non æquo animo Gallos in Italiam invasisse patiebantur, omnibusq; conatib. ad eum expellendum conspiraverant, Ferdinandus in regnum increbili omnium studio Neapolitanorum præcipuè, qui Gallos iam fastidirent, rursus est revocatus, quod fuisse tradunt No-

nis Quinstitibus, priusquam Alfonso pater moreretur. Nam ille hoc animadvertens erexit se ad spem iterum recipiendi regiminis: sed Ferdinandus, uti Regum ferè omnium moris est, qui regnandi causa, neq; pietate, neq; verecundia permovetur, patris desiderium celeriter eluit, illum orans, atque obsecrans ne initia infirmæ adhuc victoriæ intempestivo adventu suo perturbaret, & everteret: oderant enim illum omnes, ut præfati sumus, ob multorum procerum cædem, sed accepta Rex junior à patre ingenti pecunia cum Consalvo Ferdinando Magno duce Rhegium Messana navigavit, quo capto Monopolim in Japygia iussit expugnari, quæ inter multas præcipuè maritimas urbes adhuc Gallorum prælidiis fulciebatur. Sed magna fuit, & Ferdinando, & Fiderico patruo difficultas, urbis nostræ reparandæ, cuius rei ita se habere ferunt historiam. A Tarentinis Galli sicuti à Venusinis, & Cajetanis datæ acceptæq; fidei tesseras in Galliam secum detulerant, quo circa volebant cives, ii præcipuè, qui ex secundo, & tertio ordine erant, ex quib. neq; omnes primi desciverant, pro illis emori magis quam fidem solvere, & rursus in Aragonensium, quorum tempora tam varia cum maximo omnium detrimento perspexerant, ditionem accedere. At Ferdinandus non destitit legatos mittere, qui omnia suo nomine illis pollicerentur, quæ peterent. Videns demum Tarentinorum pro Gallis tantam animi constantiam, quantam Aragonis in amica fortuna servarunt, urbem decrevit mari, terraq; aggredi. Præfecit classi Fidericum patruum Altamuræ Principem: At terrenarum copiarum ducem instituit Cæsarem, qui patris sui etiam frater dicebatur, sed Spurius. Cum itaq; terra mariq; viderent se Tarentini obseis, non propterea timore percussi à Gallis statim defecerunt, se majora pati pro servanda Carolo data fide inter se sanciverunt. Terrestris exercitus duxor Cæsar infesto agmine illorum agros devastare, urbem tormentis oppugnare, obvios quosq; occidere, aditum aliis ad urbem occludere: & marina classis sub Fiderico aperti maris imperium habens peiora facere non delitabat. Nullus erat, dies, nox nulla absque tumultuariis inter nostros, & Aragonios præliis: hinc spes quandoque futura oriebatur victoriæ, hinc desperatio tantam miseriam posse pati. Erat Tarentinis animus, & si urbs tota mœnib. nudaretur, sua, conjugum, filiorum, opponere corpora, nec pedem referre, nec hosti locum relinquere perexiguum, ut in urbem immitterentur. Quin quò acrius bombardarum ictib. undiq; petebantur, ed firmiores constantioresq; se exhibebant. Erat tunc in classe Marcus quidam Cizenus, qui prætor 25. rostratis navib. præerat à Venetis Senatoribus Gallorum hostibus, opem Ferdinando ut in hoc bello ferret, missus, is ad Tarentinum litus cum applicuisset, classi quam Fidericus duxabat, naves adiunxit suas. Expositi recentes milites tantam agris, illos depopulando, cladem inferebant, ut id Tarentinorum aures animosque simul feriens, illos nulla mora armatos

matos impulit, ut hosti tam perfido, & qui ab ipsis nullam receperat injuriam, occurrerent. Dum dimicaretur, clamore hinc inde (ut fit) exorto, tantum Venetis militibus timoris est injectum, tanta illorum cædes facta, ut peracto ad vesperam certamine, observatum sit mane mille hostium de navali exercitu desiderari præter trecentos, qui vivi capti à Tarentinis fuere: Reliquis ad naves fugatis, dux Cizenus ad mortem saucius vix evasit. Tarentini cum Gallico præsidio victores ad urbem redeunt, quos adhuc bellare avidos in fortuna usque adeo amica, dux Gallus, ut victoria uti scirent, domumque ut pedem referrent, admonuit. Veneti adhortantibus Ludovico Mediolanensium rege, & Alexandro Pontifice Ferdinandum defendere, & adversus Gallorum violentiam rabiem, & regnicolarum perfidiam diadema regium illi conservare. Ea tamen initio subsidii fuit proposita, acceptaque conditio ut sibi maritimæ in Adriatica ora urbes, Taurinum, Monopolis, Polymnianum, Mola, Hydruntum, & Brundisium pignori traderentur, tamdiuque essent sub ditione Venetæ, donec Ferdinandus expensam eo bello pecuniam Senatui persolveret. Aragonenses animadvertens non absque animi cruciatu Tarentinorum pertinacia, morientium magis quam ut à Gallorum deficerent fide, Georgium Svillum Gallis præpositum, & eam urbis partem tutantem, quæ portum respicit, ubi turris altissima erecta est, nostris adhuc diebus Citadella vocata, muneribus ac pollicitationibus variis tentare cœperunt, atque per legatos, quibus se altera die Gallus respondurum promissit, ad deditionem adhortari. Sed re à principe majoris arcis Præfecto, cui Svillus suberat, detecta, Tarentinorum consilio iussus est Svillus hostibus tanquam lassus dediturum se urbem promittere, & re id præstiturum in se recipere. Verum ergo dux Gallus cum Aragonicis legatis sequenti, ut dixerat, die ad colloquium: ostendit placere sibi sublata munera: consuluit ut in crastinum, prima sequentis noctis luce, pars navium Citadellæ muro adhæresceret. Sic enim expositæ navali turbæ, inimicoque terrestri instructo agmini Turris portas aperiret. Aderat iam dati ad deditionem signi hora. Tarentini ad eam advolant portam tutandam, qua admittendi hostes credebantur. Signo utrinque dato acceptoque naves aliquot ostensum ad murum accedunt, & copiis instructis dux Cæsar rei potiundæ studio eodem adventabat. Erat præfectorum omnium urbis illud consilium, ut inimicum inter pontem, qui longus est, & Citadellæ ostium clausum trucidarent: sed rei exitus illos ineptè fefellit. Nam ubi hæc agi tentabantur, displosum è mœnibus in hostem tormentum, coegit illum subsistere. Sentientes Tarentini cum Gallis suum nihil jam profuisse inter se conceptum stratagema, assiduis tormentorum ictibus inimicas naves percutere, percussas submergere, submersas obruere, timorem undique terroremque iniicere tentarunt. Dux terrestris ad fugam agilior, ne, & sibi huiusmodi aliquid accideret, retrocedere cum exercitu consuluit. Moritur

interea Ferdinandus Rex nonis Octobris, & anno 1496. cum Neapoli regnasset duodeviginti menses, & moritur absque sobole, cum in matrimonium duxisset Joannam Ferdinandi primi filiam, non ex matre patris Alfonso, sed ex sorore Hispani Regis susceptam, & Alfonso jam suum obierat diem decimo ante mense, hoc est 15. Calend. Januarii anno 1495. Quæ res haud mediocri Gallis, & Tarentinis voluptati esse potuit, sicut enim ab utroque liberati exercitu, quo tandem fuerant obsessi, tempus sibi consulendi, ut illi abirent, hi ut post hac quietè viverent, habuerunt.

Ferdinando juniore extincto, Neapolitani, Fidericum in regni culmen admiserunt. Hic Gallorum reliquias, quæ adhuc in regno subsisterant, ut vel sibi obedirent, vel morerentur, vel saltem ad suos recederent, remearentque magno suscepto labore, coegit, atque idem per Alexandrum Sextum Capuæ coronæ regiæ insigni donatus est, decimo à Ferdinandi obitu mense, 4. idus Augusti, quo die celebratur divi Laurentii combustio. Tarentini interea tot mutationum pertæsi, & dominantium Gallorum tædio affecti, cœperunt intra se, in tantæ fortunæ varietate, quid potissimum agerent pro sua salute, & quiete discutere, deficerent ne à Gallis, & Aragonensibus, quos ad regnum provectos cernebant, & quibus ante Gallorum adventum suberant, sese dederent, an utroque deficerent, & novum quoddam subiectionis jugum, quod diuturnius, & levius foret, subirent. Omnes tandem in eo conveniunt, ut Venetis Senatoribus se subicerent, quos & si iratos suspicari superiore prælio poterant, quia tamen iustos, ac modestos eosdem fuerant alias experti, Monopolim, erectis prius Venetis vexillis, quæ felicissima vocabant, Adriatici maris urbem triginta ferè millibus passuum à Tarento remotam ad Aloysium Lauredanum, ibi pro Rep. rectorem legatos mittunt, qui omnium nomine illum obsecrarent, oblectarenturque, ut sibi subveniret, & in nova hac pro sua Rep. deliberatione iret suppetias, ille nemerè aliquid incito Senatu faceret, statim literas hæc de re tam seria dandas, perferendasque curat Venetias. Tarentini præterea duos mittunt legatos, alterum ex nobilioribus, è medio ordine alterum. Audita Veneti procures legatione, & voluntate Tarentinorum, quia res erat magni consilii indigna: Nam & ipsi Aragoniis Regibus multarum (ut visum est) captis pignoribus urbium faverant Ferdinando adhuc vivo: & si Tarentini imperio potirentur, sperarent facile universam Japygiam, & Calabriam sub se, & brevi habere posse, complures dies sententiis dicendis, quid Tarentinis responderent, consumpserunt, & recipiendi ne essent, ut petebant, vel ad suos Reges Neapolitanos remittendi. Huc tandem deveniunt Tarentum, unum ex Senatoribus mitti oportere, qui urbis illius curam gereret, haberet ad dignitate Reip. servandam, nomen provisoris, sed potissimum illud studeret, ad illud nervos intenderet suos, ut Tarentinis Fidericum Regem, & Fiderico civitatem conciliaret

ret jam enim poterant Tarentini memoria A
repetere illius adolescentis in suam civita-
tem benevolentiam. Nam cum provinciis
præflet vivo tunc patre, liberalem in pri-
vilegiorum confirmatione se præstitit. Non-
dum Andreas Zancanius (hunc enim Sena-
tus legatum designarat) discesserat; & Ora-
tores Hispaniarum Regis, Ludovici Medio-
lanensem ducis, & imprimis Alexandri
Pontificis Maximi Venetias appulerunt, qui
Senatores admonerent, ne in Tarentinorum
causam adversus Neapolitanum Regem se in-
finuarent. Veneti non minis territi, sed la-
borem, quem prævidebant, fore ut cum in-
vidia paterentur, devitantes, Zancanium,
ne navem conscenderet, & Tarentum se con-
ferret, continuerunt, intusque onere le-
varunt. Dum hæc fierent, non cessabant
Tarentini cum Gallis intra mœnia ab exer-
citiis septi pro virili se defendere. Crevit
tamen in tanta biennii serè obsidione rerum
omnium inopia, ut moribundi, & ab Ara-
gonicis ducibus tentati, ad deditiorem se
inclinare cœperint: ed magis, quia frustra
à Carolo Gallorum duce auxilia sperarent.
Et jam ipsi urbem magna ex parte mun-
tioneque dirutam, agros pervastatos, ani-
malia omnia occisa, piscationem perditam
oculis cernebant. Quin ad tantam vivendi
pervenerant miseriam, ut canes, mures,
bestiarum, quæ intra urbem erant, coriis
fame invalescente, comedentes stomacho he-
betari, ac languescere indies, vitamque diu-
tius vivere non posse sentiebant. Conven-
runt tandem cum Gallis, qui in præsidio
erant, ut ad hostem legati deditiõnis condi-
tiones utrisque proficuas relaturi destinaren-
tur. Consentunt Galli, qui se perditos o-
mnino videbant, id fieri, dummodo, & ipsi
junctim cum Tarentinis legati mitterentur.
Qui ad hoc electi fuerunt, Cæsarem terre-
strium copiarum ducem adeunt, rogant, con-
ditionem cogeret, ut audito, quid vellent,
omnium assensu ad Regem perferretur. Unus
ita dicere cœsus est: Ea semper dux invictæ,
nostra fuit, erga Reges Neapolitanos, fides
ut mori potius majores nostri, & nos illo-
rum vestigia secuti, elegerimus, quam il-
lam aliquando violare: cessimus temporis
quandoque & veluti membra capiti semper
adhæsimus. Nam quod Neapolis fecit, id
nos facere decebat. Adversa Aragoniorum
fortuna, tempora tam varia, quæ cum di-
scrimine, & bonorum, & vitæ, & cum ur-
bis etiam totius perditione sumus experti
coegerunt modò, ut quam Gallis fidem præ-
stiteramus à Neapolitanis prius præstitam,
servaremus, proque ea parum duximus, ne-
gleximus, quod pane miseri ex fursure con-
fecto, quo genere canes pascuntur, vesci
cogeremur, sordidior illo quidem, & inte-
riora ob siccitatem adstringente. Urticas vix
coctas, ne vel sapore, vel innatis læderemur
aculeis, quoties esitavimus? Sed modò om-
nibus jam perditis extenuati corpore, pallo-
re, ac livore idolis facti sumillimi, pacem
oraturi, veniamque exoraturi à sociis ad te
missi sumus, quam largiri his conditioni-
bus, neque tibi, neque Fiderico, quem
Regem accipimus, amplexamurque illius

quamvis absentis prostrati genua, sit, quæ-
sumus, permolestum. Liberos posthac cuius-
libet status Tarentinos, non servos, ut qui
bello capiuntur, poscimus: leges, magistra-
tusque, quibus antea degobamus, salvos pe-
timus, integrosque bona nostra, quæ tot cla-
dibus vix pauca conspiciuntur, nostra esse
precamur, nullumque Regi vestigal pro
damni recepti specie solvendum recepturi.
Gallorum præterea duces, qui, & ipsi lega-
tos nobiscum misere, cum toto præsidio in-
tautos, inviolatosque in Galliam usque trans-
mitti, rogamus, ac obsecramus. Hæc si
concedentur, iam Tarentinæ portæ Arago-
nensibus patefcent, ingreditur, quando
libitum fuerit, dominentur in nostra urbe,
ut Alfonsi, ut Ferdinandi, nihil est, quod
eos impedire possit. Rex certior per Cæsa-
rem de hac legatione factus, non tam urbis
obtinendæ desiderio, quod maximum qui-
dem erat, quam timens, ne Regi Turcarum,
cui vicini sunt Tarentini: (quod quidem
nunquam ipsi cogitaverunt, ut ex Senatus
consultis constat) se dederent, cum magna,
& suæ ditionis, & totius Italiæ iactura, atque
perniciæ, petita statim concedit, & majora,
ac graviora pollicetur: & scribi, veluti le-
ges ære incisas perpetuoque servandas, lega-
torum propositas iussit conditiones ad hæc
serè verba: Liberi Tarentini immunesque
cuiuscunque ordinis posthac in utraque Sicilia
sunt. Suos vivendi ritus, consuetudinesque
magistratuum eligendorum salvas habento.
Vestigal Regi posthac, quod non esset ex
usu, ob veniam defectionis impetratam, non
solvunto: præsidium militum inviti non re-
cipiunto. Gallorum duces cum toto suo exer-
citu intacti, & nulla affecti injuria Taren-
to in Galliam, & reliquo regno, si volent,
abeunto. Sic igitur Fiderico se Tarentini
dederunt. Vix quintum in pace annum
regnaverat post Gallorum discessum Fideri-
cus, & in eum facta est nova, sed major
Hispani, Gallici; Regum, Consalvo magno
inde, Namurtio hinc ducibus conspiratio.
Convenerant enim Ferdinandus Rex Hispaniæ
Catholicus dictus, & Ludovicus Gallus,
Regnum inter se Fiderico expulso, partiren-
tur. Ferdinando ut utraque obveniret Cala-
bria cum tota Apulia, & Salentinis, ibique
sortiretur nomen Ducis Calabriae, & Apu-
liæ. Ludovico autem cum reliquæ provin-
ciæ, tum in primis tota Campania. Sam-
nium, populi Marforum, & Pelignorum cum
regio nomine. Tanta autem calliditate Fer-
dinandi nomen in fœdere suppressum est,
ut Fidericus à nemine in ipso summi peri-
culi metu majorem opem, quam à Ferdin-
ando consanguineo, veteremque suo defensore
expectaret. Sed desperatis rebus cum uxore
& liberis in Isolam Aenariæ insulæ arcem
confugit, iratusque Hispano Regi, à quo se
destitutum querebatur, cum Namurtio atque
Obenigno Gallorum ducibus assignata illis
arce Neapolitana transegit, ut sibi turè lice-
ret in Galliam navigare, experiri; Ludovi-
ci Regis clementiam quem supplex esset adi-
turus. Venia ergo navigandi ab illis impe-
trata contulit se ad Ludovicum, à quo qui-
dem fuit perbenigne acceptus, sed ibi in

M m

Gal.

Gallia paulo post moritur, cum esset annus humane salutis quartus post quingentesimum & millesimum.

Reliquerat Tarenti Fidericus ob spem pacis à Ludovico impetendæ Ferdinandum filium adolescentem natu maximum, quem de more aliorum Regum Calabriæ ducem vocabant, ut urbem totius regni tunc munitissimam, atque opportunissimam præsidio tueretur. Erat cum Ferdinando puero regio Joannes Gevarra Potentianus regulus, & Leonardus Alesius à Rhodia militia vir bellica virtute insignis. Tenebatur, & eodem tempore Fiderici præsidio Manfredonia ad Garganum montem, ubi vetus fuit Sipontus. Reliquæ urbes, juxta Regum conventionem & arces partim in Gallorum, partim in Hispanorum concesserant potestatem. Consalvus itaque quoniam Salentinus ager, & Japygia Hispano (ut diximus) obvenerant Regi, coactis in unum copiis, & accitis à Namurtio, à quo nondum dissenferat, Gallorum duce Vasconum sagittariorum cohortibus duabus, & totidem equitum alis, ad Tarentum castra posuit. Eò quoque venere alii cum Prospero, atque Fabricio Columniis ducibus, qui apud Consalvum magna erant in existimatione, atque honore. Bellum geri coëptum. Erumpebant: ut plurimum Aragonii, & in subiectis urbi campis equestrib. præliis admisso pedite adversus Hispanos dimicabant. Consalvus cum desperaret urbem vi, ac tormentis expugnare se aliquando posse, premendam acri obsidione, ac fame domandam judicavit. Consumpsit jam aliquot ea in obsidione menses, cum multis sensim conjecturis animadvertit, Gallos haud quaquam regni divisione jam facta contentos, occultè hostiia moliri, literisq; transmissis sollicitare Gevarram adolescentis Aragonii nutritium, & Leonardum præsidii præfectum, ut suo potius quam Hispano Regi, qui Fidericum destituerat, Tarentum dederent. Auxerat quoque suspiciōnem Alegria Gallorum ducum longe promptissimus, qui paulò ante per speciem religionis postularat, ut sibi aditus pateret, ad Sancti Cataldi templum, scilicet ut votum pro salute susceptum oblatiis donariis præsens exolveret. Et per idem tempus Galli Manfredoniæ præfectum, ut sibi non Hispanis arcem urbemq; dederet, magnis invitarent pollicitationibus. At Consalvus cum in præoccupanda Manfredonia miros Gallorum conatus superasset, egit cum Gevarra, ac Leonardo Gallorum suapte natura hostibus, ut ad deditionem Hispano regi maturandam, adolescentem æquis conditionibus propositis hortarentur. Audierat jam illum, ut præcellentibus animi dotibus vigentem, unum quod primum, & novissimum tamdiu obsessis urbibus remedium esse solet, cives humanissimè, & quandoq; pertulis lachrymis appellasse singulos quosq; pensasse, patris majorumq; suorum publicè, ac privatim benefacta commemorasse, auxilia prope diem affutura permisisse. Admirabili interea stupendaq; Consalvo ratione Annibalis Pœni exemplo circiter viginti navigia plaustris imposita ab aperto pelago in internum,

atque conclusum mare transvexerat, qua parte urbs minimè erat munita, ut hodie jussu Philippi Regis munitissimam cernimus suis popularium domus frontibus inter se conjunctæ: pro muro erant, nihil unquam hostile inde expectantibus Tarentinis. Ingenti itaque militum plausu, multisq; tympanorum, ac tubarum cantibus in portum deductis navibus, totoq; mari quantumcunque est vagantibus magnus Aragoniis terror est illatus, quanquam ea res specie ipsa quam usu, & facultate oppugnationis terribilior erat. Nec multo post velut desperatis rebus Leonardus, & Gevarra Ferdinando adolescenti persuasere, ut se incolumem meliorib. fortunæ casibus servaret. Si enim consensescere oblecta in Urbe perseveraret, certa ei instarent vitæ pericula. Jam enim considerare poterat, insensos sibi imminere longè maximos, & potentissimos Reges, & cæteros principes eorum esse soderatos, à quibus auxilia operiri, & opinionione stultum, & exitu miserum videretur. Falsum præterea esse quod ferebatur, patrem scilicet Fidericum cum Ludovico Galliz Rege in Italiam descendere. Tarentinos, quos sibi jam agnoverat obsequentissimos, adeo cumulatis diuturnæ obsidionis tædiis & incommodis afflictos esse, ut jam acerbiora quæq; exoptent, modò obsidione, belloque liberati tot ærumnis atque laboribus finem inveniant. Si urbem arcemque dederet, à Consalvo absque ullo negotio, & faciliè impetraturum, ut sibi in quascunq; velit terras cum omni regia suppellectile, totoque domestico comitatu libere statim proficisci liceat. His atq; aliis adductus adolescens Ferdinandus contiliis Gevarram ad Consalvum emittit: inducæ sex dierum statuuntur, commeantibusque intra urbem Aloysio Errera, & Petro Paceo Consalvi præfectis, de Tarenti deditione utrinq; transigitur. Cuius quidem tam celeris, & præpropere Leonardus, & Gevarra cum nonnullis Tarentinorum primoribus, libertatis desiderio motis ingenti invidia flagrant. Nam illi etiam obhides Raymundum Maramontem, & Januccium Ficatellum Consalvo dederunt, ut securus esset, fore ut ab Aragoniis, quæ promitterent, servarentur. Ferdinandus puer Regius summo cum honore, & singulari humanitate ab Hispano Duce susceptus, cum Regno excedere, & paterna sequi maturaret consilia, à Bitunto oppido non multo post Tarentum retrahitur, frustra quærens, & interdum gemens, quod fallaciis inductus, & sub fide Regia proditus custodiæ traderetur, & Consalvum sibi, ut patri, fidem non servasse, receptorum immemorem beneficiorum, sed verebatur Dux prudens Hispanus, ne adolescens Fiderici Patris consilio innixus ad Gallos Hispanis infestos transiret, Aragoniorumq; animos in spem recuperandi sui Regni erigere, & renovato bello ab Hispanis niteretur avertere. Defendebat se Consalvus, si quæ promiserat, non præstaret, id totum ex Regis voluntate pendere, qui uti absens, ignarusq; earum rerum, ex jureconsultorum responsis nulla Consalvi sponsione obligari posse censebatur. Nec

Nec multis inde mensibus adolescens regius, A (quod vehementer mœrorem eius auxit) in Hispaniam deductus est, ubi in libera honestaque custodia paternæ simul fortunæ, & iniquæ suæ sortis casum æquo animo pateretur, vixitq; septuagenarius absque liberis, sed cum uxore Germana Ludovici XII. Francorum Regis ex sorore nepte, quæ ante fuerat uxor Ferdinandi Regis Catholici, moritur tandem Valentiniæ cum ibi fungeretur proregis magistratu. Multi ex Tarentinis militibus eum videre suspirantem, regnumq; suum non absq; lachrymis saltem cernere exoptantem, deque multis, quos erga se obsequentes noverat, interrogantem. Quo die Ferdinandus in Hispaniam captivus missus est, obfides Maremontius, & Ficatellus, qui Gryptalis Consalvi jussu, & in navib. quandoq; fuerant detenti, Tarentum rediere à civibus magno excepti applausu, quod fuisse scribunt Calendis Martii anno secundo à quingentesimo, & millesimo.

Orta est haud multò post inter Consalvum C & Namurtium, hunc Gallici, illum Hispani exercitus ducem, contentio magna de finibus regionum, & præcipuè de Capitinata, quæ Daunla est, & Basilicata Lucaniæ regione. Tentatum primò, ut tollerentur lites togatorum hominum, & jureconsultorum arbitrio: Mox insolentia, & libidine militari res ad altercationem cruentissimam est deducta. Historiam huiusmodi integram, quantacunq; fuit, pluribus, & elegantioribus verbis prosecutus est Paulus Jovius in vita magni Consalvi, nos inde ea collegimus, quæ huc pertinere censuimus. Quom diu Consalvus contra Namurtium in tota Apulia evagantem suis cohortibus ivisset, multisque locis expulisset: exigua militibus suis quiete recreatis Petrum Navarrum cum sua Cantabrorum cohorte, Canulio Tarentum misit, ratus eam urbem ducendo bello, parandæq; demum victoriæ grave momentum habituram, cui hostis ex propinquo vehementer inhleret, maxime valido E

lorum mos ferret, matronarum pudicitiam attentassent: alii hospitum penuariis copiis prodigè uterentur: at quidam hospites suos ægrè iniquis imperiis parentes temerè verberassent, itaque præsidium intempeita nocte sopitum in hospitibus ad datam tesseram est comprehensum, accitisque à Tarento Hispanis urbs tradita: ea tamen conditione, ut Galli quanquam exuti armis, & equis, quoad in tutum pervenirent, inviolati præstarentur. Namurtius festinanter Castellaneum noctu diuq; continuato itinere pervenit. Oppidani subito adventu irati, repentinique hostis magnopere turbati, quod pauci in præsidio Hispani aderant, quod adversus vim tormentorum imparati essent, & mulierum, puerorumque planctus deliberantibus, viris fortia consilia excuteret, ad id consilium decurrerunt, ut admissi sceleris pœnas pecunia redimerent, postquam nihil in corpora deservissent. Sed dux iracundus, cum triplò majorem pecuniam postularet, & nisi integram continuò persolverent, cunctis extrema supplicia minaretur, id omnino importunè effecit, ut oppidani ad desperationem versi extructis introrsum tumultuariis munitionibus aliquot tormentorum istus constanter sustinerent, subireq; murum scalis ausos provolutis è corona trabibus, saxisque ingentibus deterrent. A tanto autem periculo liberat Castellaneus Namurtius Geriona Rubosque revocatus. Quo non multis post mensibus extincto Consalvus, qui ab illo Baruli fuerat obsessus, quò metu percussus Petrum Navarrum, & Ludovicum Erreram propinquum suum cum ea manu, qua possent, Tarento coactus evocarant, Neapolim in ditionem recepit Hispanam, Cajetaq; potitus Ludovico Erreræ arcis, urbisque custodiam ita tribuit, ut in eius locum Tarenti Petrus Nicossa succederet. Virtute igitur Consalvi magni ducis Rex Catholicus Ferdinandus expulsi omnino Gallicis, & prius Aragoniis ipse Aragonius regnum acquisivit Neapolitanum anno prædicto 1503. decimoseptimo Calend. Junii. Sequenti anno, & tertio post, multa, quæ adhuc extant, Tarentinis concessit privilegia, & ea præcipuè, quæ ad cochlearum nigrarum capturam in fossa, cui Arx major imminet ex aperto mari urbs ex intercluso, cum magna civium commendatione, spectant. Apposuimus verba laudationem continentia, *Ferdinandus, & Helisaberh Dei gratia Rex, & Regina &c.* *Etsi omnibus satis est clarum, nobis verò clarissimum est, quæ eorum animos, nedum opera fidelissima inspicimus. Quippe qui cum omnis fere provincia Apulia, & Calabria ad Gallos à dictis Catholicis Maiestatibus defecisset, non solum eadem civitas permansit in fide, sed etiam hostibus assidue pugnando multa prælia confecit: propter quæ omnia multas impensas fecit, & damna multa perpessa est, atque eo pacto, ut aliqua alia civitates idipsum facerent, exemplo, & documento fuit. Quare evenit, ut superatis tandem & profugatis Gallis multò celerius eandem provinciam recuperaverimus, quam defecerunt: & propterea merito inducimur, ut erga dictam universitatem,*

& homines ejusdem civitatis Tarenti, simul ad gratiam non solum prompti, verum etiam promptissimi.

Paterna Caroli origo semper Christiana, & potens, maternæ, quæ fuit, & antiqua, & Catholica conjugio adiecta, illum reddidit adeo potentem, nobilem, & pium, ut qui tot multis simul, & sublimibus ornatus vixerit titulis, haud facile alterum invenias parem. Philippus Austrius Archidux, Maximiliano genitus Cæsare pater fuit Caroli, Mater Joanna, quam Ferdinandus Hispaniarum Rex Catholicus ex Helisabetha Henrici sorore cum Joanne Maximiliani ejusdem genero, & Catherina, suscepit. Parentibus igitur adeo illustribus nascitur Carolus anno humanæ salutis 1500. quinto Calend. Martii, & illorum tanquam hæres legitimus multa illa possedit regna, quæ in instrumentis, indultis, edictis, decretis, honorificentissimè præscripta videntur. Cum vix undecimum expleffet annum patrem amittit adolescentem, qui 28. agens annum Burgas Hispaniæ oppidum se contulerat, audita Helisabetha socrus morte, cuius in regno Castiliæ hæres erat Joanna ejus uxor, qua ratione Ferdinandus, ita decernentibus Hispanis proceribus, inde decedens in regnum Aragoniæ, mox Neapolim venire statuit cum nova uxore germana Francorum Regis ex sorore neptis. Sed audiens Joannam filiam obitu viri Philippi mente captam, rediit in Hispaniam, secum advehens Consalvum magnum, quem novarum rerum auctorem in regno Neapolitano non quidem in venerat, sed suspicabatur, & per quinquennium curam filię Joannæ, & Caroli nepotis gessit. Moritur Ferdinandus anno restitutæ salutis 1516. undecimo Calend. Februarii, cum esset sexagenarius. Quin aliis contententibus, superarat annum, quem scalarem dicunt, sexagesimum tertium, & pervenerat ad sexagesimum quintum. Instituit hæredem ex assè Joannam filiam viduam, & matrem Caroli, qui tunc annum agebat decimum sextum. Is vigesimo post a morte Ferdinandi avi sui mense, contulit se in Hispaniam, anno 1517. decimotertio Calend. Octobris, ubi regia insignitus corone Rex ab omnibus salutatur, quamvis per aliquot annos commune haberet cum Joanna matre regimen: Sic enim in omnium scripturarum frontibus legebatur: Nos Joanna, & Carolus eius filius primogenitus, & sic contenderant Hispani quidam proceres, ne viva matre solus diceretur Rex. Eodem anno confirmarunt Tarentinis omnia privilegia, quæ Ferdinandus Catholicus, & nova concesserat, & vetera confirmarat. Maximiliano avo Imperatore vita defuncto, ob Joannam matrem, quæ fuerat Philippi uxor, non modo hæres successit Regnorum avitorum, sed etiam Imperialis Coronæ, designatus Christianorum Imperator Francfordiæ ab Imperii electorib. quamvis Franciscus Valerius Francorum Rex, non modo largitione ingenti illum oppugnaret, sed ea etiam potissimum ratione, quia cum Neapolitanus esset Rex, non poterat Imperium assumere: Ita enim multo antè per Romanos Pontifi-

ces, & Carolum Andegavensem fuerat sanguinum, Qua in re per Cardinalem Cajetanum, Summus Pontifex Urbanus Carolo adversabatur. Vicit tandem Caroli virtus, nolentib. Teutonicis electorib. ut Imperium in aliam à sua migraret gentem. Decimoquarto igitur Calend. quintileis anni 1520. fuit occidentalis Imperator electus annos natus undeviginti, cum esset in Hispania: & sequente anno mense Februarii eodem, quo natus est, die, accepit Aquilgrani Imperiale diadema ab Antistite Colonienfi magna cum pompa, & festivitate (quo eodem die, & anno Solimanus Turca Imperator Constantinopolitanus Selimo patri mortuo succedens coronatus est) à Clemente septimo Bononiæ in Imperio confirmatur, cum trigessimus ageret annum. Non est animus omnes invisißimi huius Cæsaris regestas percurrere. Hoc enim, & ab aliis ante me elegantiore factum est stylo, & fortasse Plutarchus si viveret, id aggredi vereretur. Addam verba cujusdam privilegii, quod Tarentini habent ab hoc Cæsare invisto, cum in regno Neapolitano Proregia auctoritate fungeretur Philippus Cialonius, 1528. *Philippus de Cialon Orainga Princeps, Cæsaris Majestatis Capitaneus Generalis in Italia. & in presenti regno Vicerex, & Locumtenens generalis, universis, & singulis presentium scilicet inspecturis tam presentibus, quam futuris. Si cui universitati huius regni pro eius servitiis, constantia, & fidelitate, reddenda est remuneratio, est profecto universitati, & hominibus magnifica, & fidelissima civitatis Tarenti, quæ pro servanda erga Cæsarem, & Catholicam Majestatem fide, præsertim in obsidione, passa fuit à militibus exercitus ligæ inimicæ Cæsareæ Majestatis infortibus huius regni, vastationes omnium agrorum, & alia maxima damna, & incommoda summissimo animo perpeßa est, ob quam rem decet reddere nos erga ipsos liberales ad gratias, & circa præsertim eorum petitiones beneficos ostendere nomine præfatarum Cæs. Majest. & Hæc adieci, ut ex Carolo Cæsare sicut, & ex aliis superioribus, Tarentinorum innotesceret fides erga Reges suos, sicut, & erga Philippum eius filium, cuius res, & ipse est testis, hodie servat, de quo restabat dicendum (sed aliis tantum onus servetur) simul, & ut annum huius in Carolum fœderis ostenderem fuisse superiorem à privilegio concessio nempe 1527.*

LIBER VIII.

De Tarentina Ecclesia, & de adventu Principis Apostolorum, & Marci Evangelistæ Tarentum.

C A P. I.

Tarentinam Ecclesiam Romanæ æque-
vam ostendimus in præfatione: id autem ita se habere, in hoc, & aliis post ipsum, capite animadverti certissimè potest.

Pe-

Petrus igitur, qui Simon antea vocabatur, natione Galilæus, vico Bethsaida, Andreæ germanus, Bar Jona, id est, Joannis vel Jonæ filius, à Christo Salvatore nostro post suam resurrectionem institutus Vicarius, Apostolici collegii princeps, summus Ecclesiæ pastor, & Pontifex usque ad quintum illius, ubi ad patrem conscendit, annum, multas fundavit Evangelij prædicatione Ecclesias, Ponti videlicet, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ. Antiochenam exinde ad summa evexit fastigia, ibique cum erexisset Cathedralam, sedit annos septem. Quadragesimo autem quinto Domini nostri anno, & Claudii Tyberii Cæsaris secundo, cum Romam eo consilio proficisci decrevisset, ut Simonis cujusdam magi, cuius antea Hierosolymis nequissimas detexerat fallacias, errores quamplurimos refelleret, sicuti scriptores multi fidissimè testantur, Clemens imprimis, qui illi quarto in Ecclesiæ regimine successit loco, cum Marco eius discipulo, & interprete, quem ipse Canonica sua epistola filium appellat, navem conscendit, cumque dies multos ex Asia ad Europam navigasset, vi ventorum adversa ab incepto, quod intendat, itinere, deflectens, sinum, quem Tarentinum vocari tot auctoribus præmonstravimus, intravit. Visitur hodie ad XII. mill. passuum, ab Acra Japygia versus Tarentum, vetustissimum templum divo ipsi Petro dicatum, quem locum primum in Italia attigisse creditur, ibique (ut ajunt) rem divinam fecit. Ut omittam multa in toto ipso regno, non modo in nostra hac regione sacella, atque oppida, quæ Sancti Petri nomine insignita singulari devotione frequentantur. Illudq; præcipuum, & populo olim Græco habitatum, ubi commorari Princeps Tarentinus consueverat, S. Petrus Galatina. Ad insulas igitur cum sociis, & nautis expositus, inde urbem prospiciens, quam à multis habitatam perceperat, existimavit Christi virtute huc se deventum. Flexit igitur Apostolus gratias Deo acturus de more ad orationem genua: lapis servi Dei pondere pressus, ita mollis redditus, ac si cereus esset, recepit sanctorum genuum vestigia: locus inde Apodonia, ut in Gargano monte ad Ecclesiam Michaelis Archangeli ob signa vestigiorum est appellatus: vulgus hodie piscatorum divum appellat Petrum Veteranum in illo majoris insulæ eminentiore loco, unde prospicere consueverunt inimici pyratæ, ne ibi commorantes præda fierent, Venerum præcipue, quibus Adriatici maris usque prædictum sinum cura est. Audivi à multis majorum traditione, dicentibus lapidem illum ita Apostoli genibus concavatum à Venetis nautis ablatum, Venetiasque asportatum, ubi beatus Marcus ingenti omnium veneratione colitur. Crebrescentibus deinde Austris, cum discedere, quod incœptum absolveret iter, inde nequiret, à Spiritu Sancto admonitus portum ingreditur, Urbis, ænea catena à turri Turrunda ad urbis ipsius muros distenta clausum, intimumque cum comite brevi cymba navigans, mare ad littus tandem devenit. Erat tunc diei hora ferè tertia, quo tempore cives, qui in

Aquis obversantur, hinc atque illinc prope littus erant frequentes. Cogniti per eos via, ad puteum accedit, prope quem Solis ingens astat simulacrum: effundere ad illud preces nescio quas cogeantur, qui haurire aquam, vel bibere optarent, & dum beatissimus claviger potum ab iis peteret, qui tunc ferè haurirent, responsum hujusmodi accepit: Adora, & bibe: ad quæ Apostolus, nos Hierosolymitani sumus, & hoc signum in nomine Dei nostri, qui solus verus est Deus, facimus, sive manducamus, sive bibimus, & facto crucis signo aquam potavit. Obstupescunt omnes, tali quod ignorarent, perspecto signo, & iterum Apostolo repetunt puteum illum esse Dei Solis, nullique ante hac liquisse bibere, nisi adorasset. At ille rursus: Puteus Joannis Baptiste, qui Jordanis fluentia exhausit, salvator omnium est homo CHRISTUS JESUS, quibus dictis, facto iterum crucis signo recessit, plenos relinquens omnes admirationis, ac stuporis, cum viderint novo illi manus dexteræ motui eam fuisse vim, ut idolum ad terram dejecerit, dejectumque confregerit. Erat statua illa tantæ Magnitudinis, ut inter Colossos recenseretur, quæ turribus essent pares: opus fuit Lyssippi cubitorum quadraginta. Sed illud in ea mirum, quod cum manu esset mobilis, ea erat libramenti ratio, nullis convelleretur procellis: artifex id providit cum modico intervallo Columnam apperuisset, unde maximè statum frangi opus erat. itaque propter magnitudinem difficultatemque molendi non attigit eam Fabius Veruiculus, cum Herculem, quem in Capitolio statuit, inde transferret. Ingressus iterum scapham Petrus per eundem sinum interius navigavit, cumque in Reguli ipsius urbis pomarium descendisset, rogavit horti cultorem, ut aliquantisper, dum æstivus defervesceret ignis, ibi se una cum suis quiescere pateretur. Erat ibi tum pomarii cultus Amasianus quidam pauperculus, usque aded incuruus, ut nullo modo cælum suspicere miserrimus valeret: petiit ab eo Petrus, quod nomen loco illi esset, respondit, Cervaricum ab omnibus appellari, dictum ante hac ad fontanas, remque hujusmodi exposuit. Regulus noster Eucadius cum fortè in venatione, quo exercitationis genere nimium obletatur, cervam hic lancea transfixisset, inde non multo post ingentem inter fruteta visum Ericium occidit, & ex Cerva, & Ericio nomen loco imponi mandavit Cervaricum: intuens Apostolus: quantopere homo ille jam inde a pueritia sua infeliciissimus, dum loqueretur, laboraret, ut de facie eum internosceret, & miseratione motus, utque initium prædicationi, illiusq; populi conversioni daret, Marco dixit, fili dilecte erige hominem: suam tunc Marcus extendens manum apprehendit illum, prophetæque verbis piè prolatis, Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat cæcos, Dominus erigit elisos, Dominus diligit iustos, illum elevavit. Et homo ille fortunatissimus auctoribus iisdem baptizatus, tam brevi temporis curriculo, & corporis & animæ salutem fuit consecutus. Ante solis occasum, qui prope aderat, ratem denud ingressus

gressus ad eam Urbis partem venit, ubi porta major dicebatur. Cœpit ibi inter Urbem, & arcem antiquissimam de ingenti marmore, ante Apostoli ipsius sacram ædem ad usq; nostra tempora servato, verbum Dei prædicare astantibus præcipue illis, in quorum conspectu Solis statua deciderat: & in hoc salutifero, nec dum satis commendato opere, plures consumpsit dies: muki, qui audierunt, crediderunt in Dominum JESUM, ejusdemque Apostoli manu sunt omnes baptismate sacratissimo initiati. Prospiciens de-
B num fore, ut posthac universus populus, qui frequens erat, & pronus ad pietatis cultum, in JESUM CHRISTUM crederet, Rhegium vetustissimum Calabriae oppidum commeaturus, reliquit ibi Marcum, is multos in prædicatione menses expendit, & nullus illucescebat dies, quo Tarentini illi veteres, cum accolis omnibus ad fidem non advolarent. Accidit ut Eucadii filia Principis à Dæmonio vexaretur, & Marcum prædicantem audiens clamabat, quid mihi, & tibi serve Dei Marce? cur me ante tempus, ut magister tuus, tam favè conaris incendio afficere? increpuit eam Evangelista, vixque Dæmoni præcepit, ut abiret, & protinus ille aufugit, audiens præcipue illa Catechisma verba; exi ab ea immunde spiritus, exi & da locum Spiritui Sancto Paraceto: Puella igitur hoc modo liberata, pater ejus Eucadius Tarentinorum regulus, cum reliquo credens populo in nomine Domini nostri IESU CHRISTI baptizatur, cunctis idolorum Fanis, quæ tunc plurima erant, dirutis, & ad memoriam sanctorum denuò Apostolorum, ipsius imprimis Dei Genitricis semperque Virginis MARIE à posteris erectis. An autem illa fuerint, quorum unum in portu juxta litus Deiparæ Matri, alterum Principi Apostolorum intra Urbem, & arcem, tertium in aëta parvi maris Beato Marco nuncupabantur, haud facile conjici potest, cum ipsa urbis forma fuerit immutata. His omnibus ea, quæ dictum est ratione, peractis, & omnibus jam in fide confirmatis, Beatus Marcus ad præceptorem suum Petrum, qui Rhegii cominorabatur, transiturus, ne sine pastore oves tenerrimæ aberrarent, Amasiarum, quem ante ad hoc ritè instruxerat, Episcopum destinavit: at ipse Apostolo adherens cum eo Romam versus iter direxit. Hæc ita scripta sint, veluti patrum nostrorum traditione præcepta, & manuscripti etiam cujusdam codicis lectione, quem Tarentini Clerici pro officio Divi Cataldi in
F in choro asservabant: mutata sunt tamen nonnulla, & stylus ipse in meliorem a nobis redactus Laurentii Surii imitatione. Illud autem non prætereundum censi, Marcum Evangelistam, priusquam Regii Petrum convenisset, Sybarim divertisse à Crotoniatis, olim Urbem dirutam, & quæ aliquando Argentina, atque Mendonica Civitas est appellata, non Sybarim tamen litoralem, sed cujus reliquæ in montis vertice erant, ubi hodie urbs apparet, cui ab ipso Evangelista ob prædicationis beneficium, Sanctus Marcus nomen est: sicut a Gulielmo Sirleto S.R.Ecclesie Cardinali, & Bibliothecario, olim illius

urbis Episcopo salutis nostræ anno milleimo quingentesimo sexto, & sexagesimo se audisse mihi retulit Consalvus Ioannes Hieronymus Gonzaga Calaber, U.I. Doctor, vir apprime nobilis, & fide dignus. Alterum esset dicendum de adventu Beati Petri Neapolim Campanæ urbem præclarissimam, & totius Regni nostri caput, de conversione populi Neapolitanæ per illum ad fidem, de sancta Candida, quæ prima illi eo venienti occurrit, de Sancto Asprene, qui ab ipso Apostolo infirmitate curatus, & deinde baptizatus, ejusdem civitatis Episcopus ordinatus fuit, deq; Basilica, cui nomen est Sanctus Petrus ad Aram, ubi sacrificium Deo obtulit idem Christi Vicarius, & ubi degunt religiosi illi viri, qui Canonici Regulares dicti sub Divo Augustino militant: Sed hæc omnia ab aliis pluribus, & elegantiore dicendi forma scripta sunt, & præcipue a Paulo Regio Vici Equensis Episcopo.

De Beato Cataldo.

C A P. II.

B eatus Cataldus ex partibus Hiberniæ, quæ suis, & ipsa gloriatur in Domino, & lætatur sanctis, oppido Numenæ Catando, patre Eucho, matre Athenia, honestis quidem inter cives natus, quantæ futuræ esset sanctitatis, quantisque, & quot miraculis Dei Omnipotentis virtute, corruscus, jam inde a Nativitate præmonstratum est. Vir quidam eximie virtutis Christianæ, & Maestati Divinæ amicus, cui vaticinii munus ob suam gloriam fuerat dilargitus, Dichus nomine, stellæ cujusdam ductu, non ex illis quæ in firmamento fixæ nusquam moventur, sed ad vaticinium illud declarandum mirabiliter exortæ, domum nascituri infantis pervenit, & cum occlusas perspexisset fores, illas mendicantium more feriens aperire sibi ob elemosynam petiit: Intus Athena pulsan-
E ti respondit, sola sum, partu laboro, aperire tibi, vel cuiquam nequeo. Scias mihi, foris ille prædixit, nascetur tibi filius coram Domino magnus, illicque gratissimus, quibus dictis abiit nusquam deinde visus. postero autem die natus puerulus decedens tenello capite saxum impexit durissimum, quod non modo illæsum erexit, sed tanquam si in mollissimam incidisset materiam concavum lapidem reliquit. Eadem hora mater dolore partus, quæ muliercularum miseria est, expiravit: Infantulus non obstetricis, neque alicujus alterius ope adjutus, præter divinam, surrexit, ac parentem exanguem tenellis brachiolis complexus suo illam osculo, Dei gratia ad vitam revocavit: lapis, ubi nascens caput admoverat, sub dio aliquando positus, & in partem concavam aquam excipiens, pristinæ omnes restituebat sanitati, quicumque ægrotantium aquam inde ad potum devotissimè haurirent, nomen illi in fontis lavacro imponendum jusserunt parentes, Cataldus, cujus desinentiæ nomina, quamplurima in ea insula esse solent, ut Mo-
 gal-

galdus, Donaldus, Ofaldus, & Helbaldus, A Haraldus, Arcibaldus.

Crescebat puer non minus sapientia, & eruditione, quam pietate erga Deum, & proximum, percelebreque Cataldi nomen inter Francigenas, Anglicos, Theutonicos, Scotiosque magno cum honore divulgabatur. Parentibus inde orbatus, ad sacerdotalem promotus ordinem suos excitat cives, ut in honorem Beatæ semperque Virginis, ac Matris DEI ædem Sacram erigerent: ipse inprimis, & vehementior aliis tanto operi occupabatur: dum fabricæ esset intentus, ecce quidam nobilis vir filii unici cadaver nuperrimè defuncti multis ad eum lachrymis adducit, rogans, ut ad vitam senectutis miseratus suæ revocaret: restituit adolescentem gloriosus Christi athleta ad vitam, sed facta prius oratione, non immemor verbi illius, quod Apostolis assertor humani generis promiserat: Quodcumque petieritis à patre in nomine meo dabit vobis. Præcucurrerat Pater, quum nondum sanctum confessorum convenisset, ad fossam, quam diximus nascentis infantis capite saxo impressam, & frustra miser præcucurrerat, quod eam, ut antea, cœlesti rore plenam non reperisset. Fama tanti miraculi totam subito replet & urbem, & paulò post provinciam. Credentes in fide confirmantur, qui fideles nondum erant, ad fidem invitantur.

Non longe post militis cujusdam filius moritur: ejus cadaver a patre ad amicum Dei Cataldum in feretro affertur: rogat gemebundus, ut & se consolari non designaretur in mortuo filio, nam & ipse æquè miserat, atque ille, cujus ante filium suscitaverat: recusat aliquantulum sanctus, seque id efficere cum Deus ipse non sit, nullo modo posse asseverat: volebat præterea & patris constantiam periclitari: nam & hoc in Evangelio legerat, Salvatorem aliquando facitasse. Instat pater, & lachrymis, & precibus filio vitam deprecari. Attendebat interim Ecclesiæ operi sanctus, qui dum terram effoderet, dumque casu terram super mortui adolescentuli corpus aspergeret, continuè ille sic tactus vivus è feretro desiliit, sanctumque veneratus patris ingemiscens pendit amplexibus. Pergit inde, qui vivum filium miles receperat ad Regem, & quantum sui misertus fuerit Deus, quantumque Beati viri Cataldi intercessione beneficii sibi contulerit, ordine exponit. Incredulus ille magicis omnia censet artibus adscribenda, & ut è suo sanctum ejiceret, deiecitque regno, quanta admodum celeritate navigavit. Ibi ad locum venit, comprehendi sine mora Cataldum jubet, comprehensumque apparitoribus tradit in vinculis custodiendum in crastinum ad exilium missurus. Nocte, quæ nefarii consilii diem subsequitur, ab Angelis per visum terrore magno percussus ab illis audit, quod statim moreretur, nisi à proposito malo cessaret. Excussus somno Rex suspirat sæpius, ut qui melancholia percussus: quid sibi hæc velint suspiria, suscitatur Regina Regi, sibi que timens à revelat ille visum: at illa consultit, quæ essent, ut ab imminente discrimine liberarentur, facienda. Eadem nocte dux qui-

dam sceleris consiliarius moritur, id Rex audiens, Deique ultionem pertimescens, sanctum non modo è carcere educi liberarique mandat, sed & ab illo veniam gemebundus petit, tam sibi, quam suis omnibus: mox defuncti ducis provinciam Ecclesiæ, quæ etiam tunc erigebatur, cuique Cataldus construendæ præerat, in perpetuum concessit. Erat Dux ille Meltridis Dominus. Sanctus igitur acceptam Provinciam in duodecim Episcopatus distribuit, & suum Episcopium Archiepiscopatum faciens Rachau Archiepiscopus fuit dictus: cumque Rachæni Ecclesiæ multos præfuisset annos, & verbo, & exemplo nunquam destitit alios ad fidem trahere, alios jam tractos confirmare.

Hæc ubi tam sceleriter ad honorem Omnipotentis DEI, & ejus Ecclesiæ expansionem sibi successisse animadvertit, Divina motus inspiratione sepulchrum Domini salutiferum, ubi pro omnium salute triduum jam quieverat, visere disposuit, locaque omnia perustrare, sique fieri posset, quantum in se esset stratus lingere, lachrymisque perfundere, ubi steterunt sanctissimi, & nunquam fatigati pedes ejus, Conducta navi sub peregrini habitu viam ingreditur, pervenit tandem Hierosolymam, continuè sepulchrum dominicum, cujus visendi desiderio flagrabat, magna divotione nudis pedibus introivit, illudque labiis, & cordis, & oris, quanta potuit humilitate tremas, & ingemiscens exosculatus immensas humani generis Redemptori gratias egit, quod dignatus esset sibi servo suo concedere, ut attingere valeret monumentum illud usque ad id suavissimum, unde morte surrexerat devota: atque idipsum fecit de sanctissimis locis illis, quæ à Sacratissima Virgine, olim frequentabantur, dum viveret.

Quibus ita devotè pieque absolutis, vitam, ea in regione statuit degere eremiticam, quod tamen propositum honestissimum voluntati divinæ commendarat: & quum interea nihil juxta cordis sui desiderium obtingere cernebat, orationi assidue, quam & lachrymis condire assueverat intento, ut quid Deo de se placeret, cognosceret, apparuit illi Dominus noster JESUS CHRISTUS, & inter cætera, quæ ad ejus solatium locutus est, illud in primis præcepit, ut ab eremitica delistens deliberatione se ad eam Italiæ partem transferret ubi civitas est, quod Tarentum appellatur: ibi enim rudem olim idolisque deditum populum per Petrum Apostolum, & Marcum ejus discipulum ad fidem suam conversum inveniret, quem ad idolorum cultum prædicantium inopia reversum ipse denud ad fidem revocaret. Hoc Domini præceptum alacriter audiens cum multis navem incendit Italiam versus navigaturus: inter navigandum autem divino repletus spiritu tempestatem prædicat, cujus quidem instantis periculi, quia signum nautæ non videbant ultum, fidem illi non adhibuerunt. Sed vix post sancti viri prædicationem dimidiæ horæ fere spatium transierat, exoritur tempestas, cui ante hac similem nautæ haud prospexerant: rudens crasior, quo velum in sublimem arborem elevatur, vi tempestatis effringitur

gitur. Unus ex nautis adolescentior, & cæ-
teris agilior malum conscendit, ut rudentis
partes disiunctas conduceret, ventorum pro-
cellosa rabies illum infelicem ea vi deiecit,
ut statim collisus vitam cum omnium dolore
perdiderit. Qui in navi erant, ut mox mo-
rituri Deo, quisque suo lachrymis effusis sup-
plicare, vota proponere, nonnulli inter hu-
iusmodi afflictiones recordati, quod vir ille,
quem Deo cælesti, & immortalis adeo carum
prius non cognoverant, naufragium prædi-
xerat, provoluti illius pedibus humiliter ob-
secrare, obtestarique: Homo Dei, dicentes,
qui talem cælesti afflatus spiritu imminere
nobis tempestatem prospexisti, qualem alias
non sumus experti, exorare quæsumus, ne
graveris, Deum, ut tuis placatus precibus
nos de vehementi periculo misericorditer eri-
piat. Confessor sanctus, ut qui pietate re-
dundabat, ad orationis præsidium confugit,
qua nondum finita, cessant venti, sedatur
mare, & magna inde sequitur exoptataque
ferenitas. Neque tamen sanctus ab oratione
cessat, donec juvenem à malo delapsam con-
fractumque non vitæ restituat, consolidetque;
Dant iterum navæ vela ventis, & nullone-
gocio Hydruntum perveniunt, ubi sanctum
exponunt, & gratias illi agentes ob tot in-
undis officia præstita, ejus ad Deum depre-
cationibus se commendant.

Dum sanctus Tarentum pergeret juxta Fe-
linum (oppiduli nomen est) occurrit illi
puella, quæ surda, & muta pecudes ad pa-
stum fortè agebat: eam cum fuisset bis, &
ter perperam allocutus, & cognoscens tandem
misellæ defectum, præcipio (inquit) tibi in
Nomine Domini IESU CHRISTI, ut absque
mora mihi respondeas: & statim illa recipiens
cum auditu loquelam, eum ad suos domum
deduxit, omnibusque divulgavit miraculum,
quod vir sanctus divina in ea fuerat virtute
operatus, ibique ab incolis honorificè excep-
tus cum illis, quos omnes sacro abluit fon-
te, aliquot dies commoratus est. Cum verò
Tarentum introiret, vidit ante januam pau-
perculum quendam à nativitate cæcum: eum
Beatus Cataldus ita alloquitur: Cuius Reli-
gionis, & Fidelis sunt homines istius Civita-
tis? Cæcus respondit, patres nostri omnes
fuerunt Christiani, nunc autem omnes quot-
quot videbis, præter paucos, Ethnici. Tu
verò fili (inquit) Christianus es, an Ethni-
cus? respondit cæcus, Utinam aliquis me
ad fidem IESU CHRISTI docendo adduxisset,
jamdiu Episcopo, qui nos instrueret, desti-
tuti sumus. Si ex toto corde, subdit sanctus,
credideris in sanctam, atque individuum Tri-
nitatem, Patrem, Filium, & Spiritum San-
ctum, & in eius nomine fueris baptizatus
promitto tibi salutem animæ, & lumen, quod
exoptas, oculorum. Credo, inquit ille, do-
mine omnia esse, sicut dicis. Tunc Beatus
Confessor suis hauriens manibus aquam illum
baptizavit, & statim ejus oculi aperti sunt.
Qui videns jam, quæ prius ignoraverat, cla-
mare cepit iis, qui non longè distabant.
Venite, & videte hominem Dei sanctum, qui
me, in eius nomine aquam super caput ef-
fundens, illuminavit, ad ejus vocem factus
est populorum multus concursus Deum col-

laudantium, atque dicentium; nunquam se
tale quid alias perspexisse (audivisse tamen)
ut cæcus a nativitate cerneret. Erat annus
Domini centesimus, & sexagesimus sextus,
quando Divus Cataldus Tarentum ingressus
est. Sedem Petri tenebat tunc Anicetus Sy-
rus, qui sedit annos novem a sexagesimo ter-
tio; usque ad septuagesimum tertium. Post
centesimum a Christo nato, martyr in qua-
ta Ecclesiæ persecutione, Imperatoribus M.
Antonio Vero, & L. Aurelio Commodus.
Sunt qui contendunt Divi Cataldi comitem
fuisse Euperpium, qui postmodum fuit ap-
pellatus Leutius Brundisiorum Episcopus,
& Barsonuphrium, qui colitur ab Uritanis,
qua de re aliter legitur. Corpus scilicet Divi
Barsonuphri ex remotissimis Palestinæ par-
tibus ad superi maris viciniam delatum fuit,
ad Theodosium virum aliqui Sanctissimum
Uritanorum Pontificem ab hominibus illis,
ad quos id erat expolitum, vel qui ante ser-
vandam acceperat, fuisse adductum: quæ po-
steriora tempora designare videntur, Divum
vero Leutium multi tradunt fuisse Alexan-
dri num. Est & alia opinio, quam dicunt ve-
ni a Jacobo Antonio Ferrario Lupianensi
Koræ, quam nondum edidit, Augustinus
scilicet Cataldum ad Japygium velle,
qui, & Comitem habuit germanum suum
nominis Donatium primum Lupianensi Ep-
iscopum, & per quatuordecim annos vitam
cum illo eremiticam elegisse prope Tarentum,
quod ab ipso sancto nomen accepit, quod
adhuc extat, Sanctus Cataldus ad Hydruntum
passum ab Hydrunte remotum. Hinc
igitur tantum patronum majores nostri
& viderunt, & amplexi veneratique sunt, qui
tias indes Deo agentes, quod sua fide
tia, & largitate non eorum meritis dignus
sit hanc Urbem, sub Beati Cataldi patroni-
nio apud se esse, ut sexcentas, quæ in glo-
be terrarum sunt in Christiana Republi-
cissima, quamlibet Divorum suorum, &
sariumque custodum præsidio fulciri. Venerunt
Marci, Perusium Herculanum, Amissum San-
cisci, Matthæi Salernum, Andrea Amelphum,
Bartholomæi Beneventum, Gallicianum, Jo-
Massilianum Magdalena, Ambrosii Mediolanum,
Nicolai Barium, Brundisium Leutii, &
aliorum ne catalogum conficere tot recen-
dis videar. Voluit enim Deus ipse suos
suos inter se, & homines post Christum
filium, qui princeps, & caput omnium est,
esse mediatores, ut vota illorum, quæ cri-
minum mole in altum advolare conquirent;
veluti quibusdam aliis sanctorum videlicet in-
tercessionibus levarentur in cælum.

Scriptura nulla extat, qua dignoscere pos-
semus quot annos cum Tarentinis suis vitam
duxerit Beatus Cataldus: legitur autem in ejus
vita, unde hæc exscripsimus, quæ ante Ro-
manum Officium restitutum in Choro à Cle-
ricis legebatur, quod hic Sanctus, dum suam
dissolutionem corporis imminere sentiret, con-
vocetis ad se urbis optimatibus, quæ in illa
quam prædicaverat, constantiores cogorant,
& erga Deum magis devotos, clericisque omni-
bus ad hæc ferè verba locutus sit: Fratres,
& filii mei dilectissimi, scire debetis adver-
sus fidem Catholicam per magis ab hære-
ticis.

tiels, & inimicis Crucis Christi non multo post insurrectionem persecutionem: navem Petri magnis fluctibus adum iri: Vos autem qui spirituales estis, confirmate, ubi ego ad Dominum pertransiero, confirmate (inquam) populum, illumque docere, admonere, corrigere, ne cessetis, ut in fide Domini nostri IESU CHRISTI, quam ei tot laboribus, ac vigiliis prædicavi, firmi sint, & constantes, ab illa nunquam recedant, nunquam distrahantur, sive præmia promittantur, sive poenæ acerbissimæ ante oculos proponantur, ad hanc enim Græcæ regionis urbem percelebrem non casu, sed dominico jussu profectus sum, jam inde à Palæstina, quod me religionis, ac pietatis ergo contuleram, à Britannis toto orbe divisis. Etenim cum Hierosolymis agerem, apparuit mihi Dominus noster IESUS CHRISTUS, iussitque ut haud mora istuc ad vos, & vestros omnes me conferrem, Sanctum ejus Evangelium, & fidem concionaturus, & cordibus omnium impressurus, ubi centum, & viginti quatuor annis ante B. Apostolorum Princeps Petrus: & ejus in Domino filius, & in rebus Christi gestis discipulus Marcus prædicaverant. Vos præterea rogatos etiam, atque etiam velim, ut corpus meum in meliore nostra æde reponendum cœretis, & in cellula, quæ Sancti Ioannis in Galilæa dicitur, ipsumque sub terra quam diligentissime recondatis. His ita dictis, & mox expletis in eo cunctis Sacris Ministeriis, quæ circa ab hoc sæculo commigrantes à fidelioribus fieri consuevere, sanctissima illa anima corpore soluta in æternæ claritatis gaudiis Angelorum manibus fuit collocata: ipsa etiam obitus hora campanæ, quotquot erant in urbis Ecclesiis pulsant angelicis non humanis iētibus corpe-
 runt. At ubi Sancti viri corpus intra Ecclesiam domo deductum est, ut circa illud clerici de more funerali, exequiasque persolverent, confluit ed innumerabilis utriusque sexus frequentia cum ingenti affectuum agrocudinibus multitudine, qui ubi primum venerabile illud corpus tangerent, pristinae reddebantur sanitati. Celebratis tandem ritè honorificeque parentalibus, tam Clerici, quam Cives pii, habito super hoc concilio, sepulcrum, quod adhuc extat marmoreum, miræ (ut tempora illa erant) pulchritudinis extruxerunt: ibique corpus illud odore fragrans nimio ob sanctitatem magno devotionis affectu reponentes, ipsum sub terra, ut moriens mandaverat, posuerunt. Ex adventu igitur, & prædicatione hujus gloriosissimi Confessoris extiterunt Tarentini semper religiosissimi, vitam viventes Christianam, Deorum cultu gentiliū, qui pro statu temporum illo miserabili, magno studio (ut dictum est) à veteribus statis ceremoniis observabatur, penitus deleti. Qui vero, Divo Cataldo in sinum Abrahamæ, hoc est, in Paradisum recepto, secuti sunt Episcopi Tarentinæ Ecclesiæ Præsides, non satis liquet usque ad annum humanæ salutis XCI. supra D. S. Gregorio Pontifice Maximo, cuius dignitas extensa est, usque ad quartum, & sexcentelimum: hoc autem fuit, vel quia scripturæ ipsæ combustæ sunt, vel quia nullæ fuerunt ante hoc tempus: quoniam quæ à Paganis reperiebantur Christiani,

aut verberibus afficiebantur, aut gladiis, variisque tormentorum generibus occidebantur. Visum tamen est prius aliqua alia de hoc sancto referre, mox subjungam Episcoporum seriem, qui à præscripto tempore colligi ad nostrum usque potuerunt: illud verò non præmittendum duxi, ab hoc Divo per totam Italiam, nedum Lapygiam, atque Apuliam multa oppida appellata, multasque parocchias, quid quod, & Venetiis, & in Umbria, & in Sicilia hoc nomen percelebre sit? Ab Lati-
 faucibus p. m. 3. (inquit Thomas Fazellius lib. 7. prioris Decadis) Sancti Cataldi Turris specula ab adicula ejusdem nominis appellationem habens, occurrit: & juxta fluvii Divi ejusdem titulo inscripti ostium. De nomine hujus Sancti, deque ejus apud Deum loco honorificentissimo scribit in secunda parte de origine Franciscanæ Religionis Frater Franciscus Gonzaga Generalis Minoritarum minister, nunc in Episcoporum coetu aggregatus, his quidem verbis: Cum tempore universalis contagiosæque cujusdam pestis, quæ adeo universam Italiam pervagata est, ut nihil intactum reliquerit, Coraltino cuidam, simplici bo-
 mini Quirico Trambotto, revelatum divinitus esset, ut si Coraltum Apulia oppidum à grasse lue liberari cuperet, Ecclesiam Divo Cataldo sacrandam eo ipso loco, in quo sibi bos sequenti luco sub curru occumberet, communibus sumptibus, nulla interposita mora, edificandam curaret. Quod cum ille Coraltinis prædixisset, alligatusque ad curruum bos sequenti mane mortuus cornisset, ex tempore sacra ades tum ex publicis, tum quoque ex privatis eorum facultatibus in honorem Sancti Cataldi eodem prorsus in loco constructa exstitit. Quam tamen cum solemniori obsequio cultam affectarent, omnibus suis numeris absolutam Patribus Minoritis, qui Observantini dicuntur, quorum duodecim ibi commorantur, post XXIII. annum ab eius erectione anno scilicet Dominicæ incarnationis 1506. ex Apostolica Julii Secundi Summi Pontificis auctoritate inhabitandam contulerunt.

Quomodo fuerit inventum Corpus Beati Cataldi de eius translatione, & de lingua inventionis.

C A P. III.

Post multos annos Drogonus Pontifex in hac Provincia maximus, Tarentinæ (inquam) Ecclesiæ Archiepiscopus, vir apprime Religiosus Dei cultui anhelans tota animi propensione divinitus inspiratus majorem Tarentinam Basilicam vetustate consumptam constituit funditus diruere, & novam augustiorem erigere, quæ ornatu, & magnitudine veterem superaret: placet omnibus tam laudabile consilium: inchoatur ergo opus, & inter multos, qui ibi opifices erant, vir quidam vitæ sanè optimæ, quem Deus ad tantum detegendum thesaurum paraverat, fundamentum effodiens, attigit sepulcrum quoddam marmoreum, unde mira odoris fragrantia emanabat. Vocatus Pontifex ad miram suavitatem percipiendam properans adest, & monumentum cœpit animo concipere, & à

N n reli-

reliquiis, quæ ibi erant reconditæ, odorem illum tam suavem prodire. Clerus currit, populus properat, cum vocibus, cum odoris fragrantia, accersit. Aperit Præsul cumbantem videt sanctas reliquias ebore (ut ajunt) antiquo rubicundiores. Crucem præterea adinvenit auream sancti ipsius nomen C. T. Latinis duabus literis significantem, indicitur per gratiarum actionem supplicatio, cerei, lampadesque accenduntur, diversique generis concremantur aromata; quæ tamen de reliquiis prodians suavitas non minus superare sentiebatur, ac minora lumina Solis splendor hebetat. Pontifex interim suis ipse manibus preciosum reliquiarum thesaurum colligit, quarum magna pars thecis hodie argenteis conditis spectantur, Brachium præcipue sancti ipsius dentium, tibia, calvaria, ossa quamplurima, dentes, & quæ stuporem percipientibus affert integra lingua, cujus inventio, quia hanc habet historiam, ab ea quæ supercedendum videtur. Monumentum Marmorum funibus rudentibusque extrahitur, & in sacello, quod à brachio ipsius sancti nomen habuit, magna cum reverentia reconditur.

Translationem deinde Reliquiarum ita sese tradunt, Giraldus Archiepiscopus anno à Dominica Incarnatione centesimo primo, & quinquagesimo post millesimum, quando Romæ sedis clavum tenebat Eugenius III. Pisanus, Imperatore Corrado Testio, & Regno Neapolitanum Regente Rogerio cum Gulielmo filio, devotione in Sanctum admirabili accensus, cælesti plenus spiritu loco decrevit precioso Confessoris Reliquias recondere. Expertus invenitur Argentarius, qui arcam conficeret, totamque argenteam, ubi sculptæ forent imagines permultæ, Salvatoris nostri videlicet, gloriose semperque Virginis MARIE, Sanctorum duodecim Apostolorum, cum Angelis quamplurimis, operisque sic fabre factæ adhibita est portuicula ligni salutaris Crucis auro circumsecta, & lapidibus admodum preciosis. Diem Pontifex Giraldus translationis indicit suffraganeorum Episcoporum consilio, apertoque prius marmoreo monumento, quod Rainaldus item Pontifex longo ante tempore sub majori Ecclesiæ aësti recondiderat, extractisque inde reliquiis intra argenteam, quam diximus, arcam honorifice collocavit, quas adinvenit.

Rogerius autem, qui præfuit Ecclesiæ Tarentinæ anno 1246, cum recognosceret reliquias, stupavit intra Chrysellum limpidissimam linguam sancti Confessoris, quæ adhuc integra conspicitur, sicut Brundisii servatur lingua gloriosissimi, & facundissimi Hieronymi Doctoris illius Ecclesiæ celeberrimi. Arca illa argentea, jussu ipsius Rogerii, consentiente Clero, & Senatu Tarentino, immutata fuit in statvam illam Pontificiam, quæ ipsum Cataldum referre videtur Pontificis vestibus indutum, ac si Sacrum Missæ officium esset celebraturus, cum mitra, omnibusque aliis, quæ Episcopum decent indumentis argenteis laminis ad incudem extensis. Et quoniam pervolutis Tarentini Senatus Consultis reperi anno 1465. statvam ære publico erectam, cum pestes multæ percurrissent, conjicio cum multis, quod arcæ

votæ argenteam cum ad statvam erigendam non suffecisset, & dimidiata tantum relicta fuisset, reliquum corpus eo anno adjectum fuisse, sicut & ipse indicare videntur junctura, Neque prætermittendum est, sapientius quam plurima miracula Deum per Sanctum suum fuisse operatum: nam & cæcis visum, surdis auditum, mutis loquelam, paralyticis, leprosis, & alio morbo laborantibus multis salutem restituit, & hæc fecerunt ab hoc opere à nobis recitantur. Illud cognoscendum est, octavo idus Martii festum Divi Cataldi sollemniter celebrari, atque sexuo idus Maji invocationem, ac translationem sollemnissimè, quo diem magnus est vicinorum incolarum concursus ob plenariam à Summo Pontifice Gregorio Decimotertio concessam Indulg. deprecante hoc Lælio Brancatio Archiepiscopo Quarto Kalend. Novemb. sit commemoratio Tarentinæ Basilicæ, & die quarto mensis Decemb. currenente anno octuagesimo post millesimum, & quingentesimum computum celebrari Officium Beati Patris nostri Cataldi ad normam Romani Breviarii ejusdem Lælii Archiepiscopi diligentia repurgatum, habita à eodem Gregorio verba, sicut in fine libri verbis declarat Gulielmus Sireus S. R. R. Presbyter Cardinalis: Nos Gulielmus Sireus tit. Sancti Laurentii in Pantheonæ S. R. Presbyter Cardinalis, fidem facimus, & attestamus S. D. N. D. Gregorium XIII. viro vocis oraculo nobis facto, concessisse, & licentiam dedisse Archiepiscopo, & Clero Tarentino, de cædis in choro, & extra superscriptum officium Sancti Cataldi Episcopi, & Confessoris eorum Patroni, ad formam Romani Breviarii reductum, & emendatum tam in festo quidem, quam in inventione, per totam Metropolim, iuxta antiquam Ecclesiæ Tarentinæ consuetudinem. Datum Romæ in Palatio Apostolico in loco nostro solito residentia, V. Nonis Julii M.D.LXXX. Gul. Sireus Card.

His tam multis de Divo Cataldo scriptis non fuit alienum ab instituto subungere Catalogum non omnium quidem Archiepiscoporum, sed plurimorum, qui ex scriptis tum Archiepiscopalis mensæ, tum Capituli, & Cleri: sed & ex libris Conciliorum, ac Decretis, aliisque locis collecti sunt: quod à aliis Ecclesiis factum esse constat, in Mediolanensi præcipue.

Andreas I.

AD Andream Gregorium Summum Pontifex hujus nominis primus Sanctissimus, & toti Ecclesiæ notissimus scribit Epistolam quæ est 44. libri Epistolarum 2., & cap. 83. quæ etiam legitur distinctione 33. ff. habuisse illum arguit de ejus concubina, & de muliere de matriculis verberata: qua de re etiam idem Gregorius scribit ad Joannem Episcopum Gallipolitensem. Verba Epistolæ non apposui, satis est lignasse locum.

Honorius II.

HONORIO etiam scribit idem Sanctus Pontifex, sicuti apparet lib. 2. Epist. 22. de baptisterio per ipsum in suæ Ecclesiæ erecto. Hæc fuerunt inter annum 591. usque ad 604. quandiu Gregorius præfuit Ecclesiæ universali.

Joan-

Joannes III.

Interfuit hic Archiepiscopus Concilio Lateranensi Romano sub Martino Primo anno Domini 643. vel (ut aliis placet) 647. ita colligitur ex Secundo Concillior. tomo.

Germanus III.

Hic subscripsit sextæ Synodo Constantino-politanae tempore Agathonis Papæ anno Domini 682. verba inscriptionis in eodem tomo hæc leguntur: Germanus humilis Episcopus Sanctæ Tarentinæ Ecclesiæ Provinciæ Calabriae in hanc suggestionem, quam pro Apostolica nostras fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Alexander Pappipcora V.

Sedavit tumultum Mutilenium in electione sui Episcopi, & auctoritate Metropolitana eligendum iussit Lybertum à Fumis germanum Ducis ipsius, urbis Mutilarum, anno salutis humanæ 1040.

Basilus VI.

DE eo legitur in fasciculo scripturarum quarundam ipsius Cleri, & donavit Capitula nescio, quam annui census decumam, anno nostræ redemptionis 1085.

Jacobus VII.

Huius Vicarius Frater Antonius confirmavit Capitula omnia, quæ tunc habebat, privilegia, præter duo prandia, & uncias decem, neque non decumam decumæ ex annuis redditibus Megniani oppidi, quod hodie dirutum est. Nec legitur, an hic aliquando sua in Ecclesia resederit, sicut ferè omnes non resederunt, præter paucos suo in loco ponendos anno salutis nostræ 1099.

Stephanus Philomarinus VIII.

In eisdem annalibus Mutilarum urbis in vertice montis posita legitur de quodam Stephano Philomarino, qui fuit Archiepiscopus Tarentini moderator anno 1102., quo tempore urbs ipsa Mutilensis fuit à Gallis penitus eversa, post quam ruinam pauca, quæ videntur, restant vestigia, qui hæc literis mandarunt, fuisse Joannes Antonius de Leuca Tarentinus Presbyter, Eunofrius Sabellus de Palagiano, & Paschalis Taglieta, qui & ipse fuit de collegio Tarentinorum Sacerdotum.

Raimaldus IX.

Exstat de eo memoria in Archiepiscopali Archivio ab anno 1107. usque ad 1119.

Releermannus X.

Solus hic ita appellatus, de eo habetur simplex recordatio circa annum 1133.

Philippus XI.

Scripturæ Capituli, & Cleri de hoc loquuntur. A. 1138.

Giraldus XII.

Tres fuisse Giraldi, quorum hic primus. Divi Cataldi Reliquias honorificentius asservari cupiens capsam argenteam suo elaborari iussit ære, quod in viga ipsius Sancti dictum est, Eugenio III. Summo Pontifice, & Rogerio Siciliæ Rege, intercurrere 16. anni inter Philippum, & Giraldum, cujus mentio est in scripturis Archiep. anno post dominum natum 1154.

Drogonus XIII.

Fuit hic ante Giraldum, & plures alios, verum quia nescitur annus sui Pontificatus.

Acatus, post Giraldum reposuimus, quia & is Cathedralē Ecclesiā vetustate collabentem novam erexit, reliquiasque primus adinvenit.

Basilus XIV.

Alter hujus nominis, qui erexit Ecclesiā Sanctorum Apostolorum Simonis, & Judæ, quæ hodie Athenisiorum est juris patronatus, & habuit cognomen de Palajano: annus Domini 1181. hunc in scripturis nominat.

Geruasius XV.

Resedit aliquando, & præcipue anno 1187. nullum habet cognominem, ejus memoria adinventa est ab anno prædicto usque ad 1194.

Angelus XVI.

DE Angelo Archiepiscopo unus tantum est index in scriptura quadam Capituli, & Cleri, sed plura leguntur in secundo libro Decretalium Innocentii Terti, qui præfuit Romanæ Ecclesiæ ab anno 1197. usque ad 1215. ibi videre licet, quantæ hic præfuit fuerit prudentiæ Summi ipsius Pontificis testimonio. At si desideras cognoscere, quo anno de eo agatur, apud Tarentinos 98. invenies post 1100. qui fuit secundus Innocentii.

Giraldus XVII.

DE secundo Giraldo habetur 1203. adhuc Innocentio Summo Pontifice.

Nicolaus XVIII.

Giraldum sequitur Nicolaus Primus: præfuit Ecclesiæ Tarentinæ duodecim, vel plures annos, certum id non est, ejus residentia non legitur: sed habetur illius memoria 1205.

Gualterius XIX.

Scribitur de Gualterio inter Nicolaos posito 1216. post Innocentium mortuum sub Honorio Romano, sed resedisse non legitur.

Nicolaus XX.

AB anno decimo sexto prædicto usque ad quadragesimum secundum nullius Archiepiscopi nomen legitur, præter Nicolaum II. in tabulæ Capit. & Cleri.

Giraldus XXI.

Tertius est hujus nominis, & illum repertus nominatum in anno 1260.

Jacobus XXII.

Hic alter Jacobus litem movisse traditur anno 1275. super decimas omnium jurium Civitatis Tarentinæ, & ejus (ut dicunt) pertinentiarum, erat tunc Summus Pontifex Gregorius X. Placentinus.

Henricus XXIII.

DE Capitulo fuit Henricus optimè meritis: nam illi largitus est modios frumenti trecentos (vulgò appellantur tumuli) insuper confirmavit quartam (ut dicunt) mortuorum, ac multa alia: ter de eo legitur: 1280. 83. 84. Sed anno Domini 1297. impetravit à Roberto Duce Calabriae, primoque genito Regis Roberti, & ejus Vicario, quod Casale Soletum, & alia congregarentur Casali Gryptaliarum ob belli discrimina: ita enim futurum erat, ut securius habitarent subditi Ecclesiæ.

Gualterius XXIV.

ET hic Gualterius II. liberalissimus fuit, nam Clericis sex instituit annua prandia, cum trecentis frumenti modis. Voluit

N n 2

præ-

præterea, ut magister sacrista, & qui in majore altari ministraverint, sacrumque fecerint, de mensa sua comederent: hæc leges in anno 1300.

Gregorius XXV.

Resedit quandoque Gregorius, diuque præfuit Tarentinæ Ecclesiæ: nam de eo habetur ex anno tertio post trecentelimum, & millesimum, usque ad trigelimum primum, Appellabatur à Philippo Tarentinorum Principe Consiliarius, & Familiaris suus, fuit Capuanus, atque Ordinis Prædicatorum. traditur cum Clericorum Collegio convenisse, ut concessio eis Regii Telonis jure, sive (ut dicunt) Doganæ, onus subirent lampades accendendi ante altare majus Ecclesiæ.

Rogerus XXVI.

DE Rogerio illud habetur gloriosum, quod scribi possit, repositio videlicet linguae sancti Cataldi in chrystallo, resedit aliquando, instituit Canonicos, & à Roberto Principe appellabatur consiliarius, & familiaris suus, de eo legitur anno 1346. 1350.

Joannes XXVII.

DE Joanne nihil aliud reperitur præter eius memoriam. anno 1353.

Jacobus XXVIII.

Jacobus tertius, qui litigavit cum suo Capitulo, deinde donavit illi quam multa, nempe duodecim Italicæ pecuniæ uncias, binna prandia, decumam decumæ cujusdam Cassalis Megniani, quod hodie non extat præter ædiculam Divæ Mariæ, quæ dicitur della Camera. a. 1362. 64.

Franciscus Jacobus XXIX.

Franciscum Jacobum Archiepiscopum binæ Capituli literæ nominant eodem anno 1368.

Jacobus XXX.

Legitur, quod hic Jacobus fuerit à quibusdam Gryptaliarum hominibus necatus: unde veniam petere coacti sunt à Gregorio XI. summo Pontifice Lemovicensi. anno 1378. 1381. Extat, & quoddam instrumentum Joannæ 1378.

Marinus Amalfitanus XXXI.

Marinum Amalfitanum de Judice, Tarentinum Archiepiscopum Urbanus VI. prima creatione Cardinalem S. Pudentianæ tit. pastoris creavit 1381., cum esset perpetuus Aversæ, Cusani, Cassani administrator. S. R. E. fuit Camerarius, ac legatus in Hungaria: renunciavit Episcopatum Cusani Roberto de Judice fratri 1385. Extat in Ecclesiæ Metropoli Amalfitana sub titulo Divi Andree Apostoli cœnotaphium cum inscriptione horum verborum: Marinus de Judice Archiepiscopus Tarentinus. S. Pudentianæ tit. pastoris Presbyter Cardinalis. S. R. Eccl. Camerarius. obiit sub Urbano summo Pontifice, A. D. 1385.

Jacobus XXXII.

Residisse Jacobum quintum docent scriptura Archiepiscopi. 1388.

Matthæus XXXIII.

Et hic Matthæus resedit 1398., ut constat ex Clericorum tabulario.

Elisarius XXXIV.

Sequenti anno Elisarius Archiepiscopus per fratrem Angelum suum de Besco

suum Vicarium confirmavit Capitulo omnia jura &c.

Jacobus XXXV.

Sextus hic Jacobus de Ursinis ab aliis fuit observatus a. 1400. ipse locum non vidi.

Alemannus XXXVI.

Non resedit Alemannus, sed per suos procuratores, ac Vicarium confirmavit Capitulo omnia jura a. 1402. at quinto post anno 1407. primus citra Capituli (ut dicunt) præjudicium exegit tres partes ex ostonis de feudo Castinei in agro Marrubienfi, qua de re igitur lis Romæ. Sepultus est Alemannus Romæ in Basilica Sanctæ Mariæ Novæ Montis Oliveti: in eius sepulchro incisæ sunt hujusmodi literæ: Hic Florentinus ex Adimariorum familia antiqua nobilissimus U. J. D., & omni literarum genere eruditus, primum Protonotarius, deinde Tarentinus, post Pisanus Præful ad Cardinalatus apicem provectus est, dum pro Romana Ecclesia legatione fungeretur in Gallii: doctorum virorum amator, & cultor, vir ipse doctissimus, zelator justitiæ, & communis Reip. boni, qui pro Ecclesiæ unione apud Pisanum, Constantiensq; Concilia usque ad optatam conclusionem neminem veritus laboravit intrepide. Obiit ex peste anno statis suæ 60. mense Septemb. 17. die 1421.

Ludovicus XXXVII.

Fuit Ludovicus Alemanni successor, nam de eo legitur 1408. ex nobilissima, & vetustissima Brancatorum familia, ab Innocentio ad Ladislaum Regem Neapolitanum legatus missus, & absens à Gregorio XII. Cardinalis creatus. tit. S. Mariæ Transylvicæ. Moritur Arimini cum multis aliis sub ejusdem Gregorii obedientia.

Rainaldus XXXIIX.

Diaconus Cardinalis tit. Sanctorum Viti, & Modesti Martyrum in macello, ex eadem clarissima familia Brancatorum: interfuit Concilio Constantiensi 1414. moritur Romæ mense Septembri, anno 1427. Cadaver Neapolim translatum sepultum est in Ecclesia S. Angeli ad Nidum à se fundata.

Joannes XXXIX.

Joannes III. non resedit: fuit tantum designatus Archiepiscopus. De eo legitur 1416.

Franciscus de Caris. XL.

Et quia Franciscus de Caris fuit unus ex sacro Cardinalium Collegio non resedit: fuit noiter Archipræful. 1419.

Joannes Bernardus XLI.

Joannes Bernardus Tallacotius. 1421.

Joannes XLII.

Joannes Quartus declaratur ex utriusque scripturis per decennium ab anno 1422. usque ad 1432.

Joannes XLIII.

Joannes ex Comitibus Taliacotii, Presbyter Cardinalis. tit. Sanctorum Nerei, & Achillei, post S. R. Eccl. major pœnitentiarius ab Eugenio 4. fuit deinde Episcopus Cardinalis Prænестinus, & Decanus. Obiit Romæ XII. Kal. Feb. a. 1449., sepultus ad S. Au-

S. Augustinum, cuius ordinis protector erat. **A** Habuit duas orationes in concilio Basiliensi, eius notarius erat quidam Clericus Tarentinus, qui dicebatur Jacobus Adferricius.

Marinus XLIV.

Marinus de Ursinis visitavit Ecclesiam, totamq; diocesim: eius nomen legitur in anno 1450. & 1469. de eo conquestus est senatus ad Regem, quod non curaret Ecclesiam in ruina, quam minabatur, saltem reficere.

Latinus XLV.

Latinus de Ursinis I. U. D. Presbyter Cardinalis erat Archiepiscopus Tranensis 1448., post Episcopus Cardinalis Sabinus. Tandem Episcopus Tusculanus. obiit Romæ III. Idus Augusti anno 1477. Pontificatus Xisti Quarti anni 7. sepultus in Ecclesia Sancti Salvatoris de Lauro à se fundata Romæ.

Joannes XLVI.

Joannes de Aragonia Neapolitanus, Ferdinandi Regis filius, Pronotarius Apostolicus, Diaconus Cardinalis S. Hadriani; deinde Presb. Cardinalis. tit. S. Sabinæ. obiit Romæ anno 1485. sepultus in abside tituli sui annum agens XXII. patre superstitē.

Joannes Baptista XLVII.

Joannes Baptista de Petrucciis (habetur de eo 1486. non resedit) filius Antonii de Petrucciis à secretis Regum Aragonum.

Baptista XLVIII.

Baptista Ursinus, Romanus, Clericus Cameræ, & Protonotarius Apostolicus, Diaconus Cardinalis, S. Mariæ Novæ, post Presbyter Card. tit. Sanctorum Joannis, & Pauli. tit. Pammachii. Cessit administrationem Ecclesiæ Tarentinæ manibus Alexandri Sexti summi Pontificis anno redemptionis omnium 1498. sed quatuor præcedentibus annis fuit in Archiepiscopali sede, quo tempore fabricandum curavit ligneum chorum in majore, & Cathedrali Ecclesia. obiit Romæ in mole Hadriani, veneno sublatus anno 1504. undecimo Alexandri Sexti Pontificatus anno, sepultus ad S. Petrum.

Henricus XLIX.

Fuit hic alter Henricus ordinis Prædicatorum, legitur de eo ab anno 1498. usq; ad 1505. fuit cognomento Brunus. Visitavit Ecclesiam.

Franciscus L.

Franciscus Barchionensis de Parets, Tarenti moritur, & sepelitur, parum in Ecclesia præfuit: & de eo non legitur nisi in anno 1506.

Joannes Maria LI.

Joannes Maria Pudericus Neapolitanus visitavit Ecclesiam, de eo fit mentio in anno 1513., extatq; eius memoria usque ad annum 1523. Neapoli mortuus ad D. Laurentium sepelitur. Ibi legitur hoc Epitaphium. I. Mariæ Puderico, Tarentinorum Pontifici, ac intimo Regum Consiliario, de patria, suaq; familia optimè merito, Paulus Pudericus patruo benemerenti pulillam gratitudinis munus posuit, anno Domini 1525. erexit suo ære magnam partem basilicæ S. Agnelli, cuius altare majus posuit sub titulo S. Cataldi.

Henricus LII.

Henricus III. generalis quæstor, & Thesaurarius Clementis VII. Pontificis maximi, usque ad annum 1534.

Hieronymus LIII.

Hieronymus primus de Hippolyto Monopolitanus ordinis Prædicatorum, electus Archiepiscopus, legit Patavii, atque Neapoli non absque magna scholarium contentione, moritur Viterbii, antequam Ecclesiam suam videret, anno 1527.

Antonius LIV.

Antonius Sanseverinus, fuit impeditus à possessione usque ad coronationem Caroli V. Cæsaris, Presbyter Cardinalis creatus à Clemente VII. tit. S. Sufannæ post tit. S. Apollinaris, demum S. Mariæ Transtiberim, postea Episcopus Cardinalis Albanus, mox Sabinus, ultimo Portuensis, & S. Rufinæ fuit liberalis, & benignus clericis suis, ut videre est anno 1531. moritur Romæ in Basilica S. Trinitatis in monte Pincio sepultus anno 1543. Sunt qui inter Hieronymum, & Antonium recentent Cardinalem Armellinum Florentinum, cui non data fuit Ecclesiæ Tarentinæ possessio, contendente Romana sede sibi, & non Regi competere jus eligendi Pontificis.

Franciscus LV.

Franciscus Columna, qui antea fuerat Archiepiscopus Russanensis, anno 1545. visitavit Ecclesiam Cryptaliarum. Habuit Vicarium fratrem Angelum Paschalem ordinis Prædicatorum, qui & ab initio interfuit Tridentino Concilio sacratissimo cum esset Episcopus Mutilentis, & Jacobum Carrozzam Mandurinum, & Episcopum Cupressanensem, moritur, & sepelitur Neapoli, ubi vitam vixit peracto in Campania bello, ad montem Oliveti in sacello, quod Columnense familiæ illustrissimæ dicatum est, erectumq; Pompeio Columnæ Cardinali, qui Neapoli præfuit, ita iubente Carolo Quinto: & biennium in administratione rerum publicarum versatus, eum in reddendo jure, recreandaq; provincia, & pecuniis exigendis, iustitiæ, humanitatis, & temperantiæ modum tenuit, ut cum severitate facilitatem misceret, publicæq; egestatis, & ærarii causam tueretur, singularis ei apud omnes ordines laus pararetur. Huius vitam scribit Jovius.

Marcus Antonius LVI.

Marcus Antonius Cardinalis Columna, prædicti Francisci ob patrem nepos resedit aliquando, sed parum, & nomine dotis, ut qui liberalissimus est (adhuc enim vivit) donavit Capellæ S. Agnetis modios viginti salis, & jus quod habebat in feudo Calturnei. Bis visitavit Ecclesiam, interfuit sacro Concilio Tridentino, quo tempore nondum fuerat inter Cardinales cooptatus. Theologum habuit secum Joannem Matthæum Valdinam ordinis Prædicatorum, qui postea fuit Episcopus Acerranus. Synodum Provinciam, & diocesanam vocant, ubi interfuere Episcopi Monopolitanus, Castellatenensis, Motulensis, & Acerranus. Erexit Seminarium clericorum pauperum. Discedens postea jussu Philippi Regis Salernitanis

tapis datus est Archiepiscopus, dimisso Tarentino Pontificatu, sed & Ecclesiam Salernitanam, ob maiora à summis Pontificibus Gregorio, & Sixto sibi iniusta munera adhuc dimisit. Multos Episcopos habuit Vicarios, Mutilensem, Acerranum, Sancti Leonis, & Hossunensem, præter alios, qui omnes fuerunt juris peritissimi. Erat enim antiqua Tarenti consuetudo, quando Archiepiscopi aliis distractis negotiis non residebant, ut illorum Vicarii ob Sacramenta administranda essent Episcopi, quæ postea sublata est, quia, & ipsi Episcopi post Tridentinum Concilium in Ecclesiis residere coguntur. Hæc autem omnia, quæ de tanto Antistite dicta sunt, intercurrere ab anno 1561. usque ad 1568.

Hieronymus LVII.

Hieronymus alter Austriacus Cardinalis de Corrigio nuncupatus. eius Vicarius Bonellus I. V. D. qui postea fuit Ragulienis Antistes, magna quidem industria, studio, ac vigilantia visitavit Ecclesiam, Cornelii Musci Butontinensis Episcopi secutus vestigia in dicendi, scribendi, concionandi, facultate. Convocandam iussit Synodum Provinciale, & Diocesana, cui præfuit Aloysius Campagna Russanensis Episcopus Mutilensium Anno 1571.

Lalio Brancatius LVIII.

Laelius Brancatius Neapolitanus, qui olim fuerat per Pium V. ad Surrentinæ Ecclesiæ Archiepiscopalem præfecturam assumptus, Hieronymum sequitur Gregorio XIII. Pontifice Maximo, & Philippo Rege nostro ita iubentibus. Anno igitur Domini septuagesimo quarto post quingentesimum, & millesimum, & decimo sexto Calend. Novembris Tarentum die Dominico sollempni quidem apparatu, & pompa est ingressus. Nondum autem annum in sua exegerat residentia, & magna inter hunc Pontificem, & Cives clericosque Tarentinos oborta est controversia, illis sedulo, atque instanter consuetudinum suarum, quas ut maxime antiquas, laudabiles esse iuriumque vim habere contendebant, confirmationem, ut ab aliis prædecessoribus obtinuerant, flagitantibus, eo vero promittente, sese, quicquid vellent facturum, si visitationis tempus, quod proximum erat, expectarent, ut interea perpenderet, an quas jurisdictiones appellabant, legibus adversarentur. Tota autem re ad Sedem Apostolicam deducta, quæ petebant, ad quatuor tantum redacta Capita idem Gregorius summus Pontifex causa ad se advocata, & Antistitis dignitatis ratione habita, suo, quod in calce libri subscripsimus, diplomate ad futuram rei memoriam composuit. Cumque deinde per totum biennium magna diligentia, ac labore Metropolim, totamque cum ea Diocesim, & Seminarium, quod paterna diligentia, & regere, & augere adhuc non cessat, visitasset, quæ in visitatione decreverat, novam rursus, & Clericis, & populo litigandi ansam exhibuere. Adeunt deinde Romanam Sedem, & Illustrissimi S.R.E. Cardinales Montis Regalis, & Lancelottus nuncupati, quibus, & à Gregorio non dum

vita functo, & à Sixto V. eius successore, fuerat visenda, corrigendæque visitationis cura demandata, cogitantes qualis quantusque esset Archiepiscopi zelus, quam integra eius vita, auditusque in singulis tam Capituli, & Cleri, quam populi procuratoribus, omnia ferè, per paucis exceptis, decreta, & probarent, & confirmarent, sicut in extremo opere ex authentico eorum scripto constabit. Sed civibus cum Clericis nondum omnino quiescentibus, à Sanctissimo Domino nostro Sixto saluberrimum aliquod in tantarum animarum ægitudine remedium expectatur, unde salus, & quies speratur tranquilla istis tandem diuturnis procellis omnino sedatis.

Archiepiscopus Tarentinus, qui à Rege præsentatur, duos tantum habet Episcopos suffraganeos, Mutilensem scilicet, & Castellanenensem: primum quoque præsentare consuevit Rex, alterum eligit Summus Pontifex. Præfideat Archiepiscopus præcipue Religio Divi Cataldi, qui patronus est Urbis nostræ. Habuit initium suæ erectionis jam inde Apostolorum prædicatione, mox ab ipso Cataldo, cuius vitam leges in ultimo operis libro: verum ad hanc, quæ hodie conspicitur, formam Drogonus Archiepiscopus, quæ vetustior ruinam minabatur, quæ plurima vigeat pietate, reduxit. Sexdecim utrinque sustentatur marmoreis columnis, & pavementum multis emblematis laboratum: habet navim à duabus hinc atque illinc minoribus distinctam cum suis adiculis, quæ divorum imaginibus decorantur. Omitto Campanarum turrim, omitto maioris altaris positionem, atque sacrarium, ubi repositæ sunt Reliquiæ sanctorum: atque imprimis Cranium, Brachium, Tibia, Lingua, ossaque aliquot Divi Cataldi thecis argenteis stipata: ubi Argentea etiam statua, quæ Pontificem, dum celebrat, imitatur cum pallio, insula, baculo, aliisque sacris, & Pontificiis indumentis, Rem divinam ibi faciunt duodecim Canonici, multique Sacerdotes, & Clerici, qui omnes in chorum conveniunt pro Matutino, Missa, & Vespers, reliquæ horæ ab iisdem diurna vicissitudine recitantur. Sed hæc nimis curiosa, & propterea supersua videri possunt. Sunt & in Tarentina Diocesi quinque Abbacie consistoriales, & ut plurimum Illustrissimis Cardinalibus commendantur: Prima est SS. Viti, Modesti, atque Crescentiæ, quæ olim fuerat Græcorum Monachorum à societate magni Basilii, qui extra Urbem habebant Monasterium sub Sancti Viri nuncupatione. Habet hodie Abbas juxta Urbem Ecclesiam Sancti Salvatoris, ubi servantur reliquæ prædictorum Divorum, Caput imprimis, & Brachium Sancti Viti argento obducta, cum non parva sanguinis parte, qui in vitrea phiala asservatur: hunc toto anno durioris perspicimus, at in festo quod decimo septimo Calend. Julii celebratur, liquecit, ut si recens de corpore manaret. Altera Abbatia dicitur Sanctæ Mariæ de Galeo, quæ olim fuit ordinis Cisterciensis: & habetur de ea in secundo libro Epistolarum, & Decretalium Innocentii Tertiæ Pontificis maximi ad Archiepiscopum Hydruntinum.

& Episcopum Licensem scribentis. Tertia vocatur SS. Petri, & Andreæ, cuius Basilica fuerat ante hac in Insula parva ordinis Sancti Benedicti; sicut Quarta, quæ appellatur Sanctæ Mariæ de Crispiano huius redditus magna, & melior pars est apud Martineses, illius verò apud Mandurinos. Quinta, & ultima Græcorum etiam Monachorum Basilii magni Sanctæ Mariæ de Talfano, cuius Ecclesia sex ab urbe milliariis distat, nomen habuit. Est, & Abbatia, ubi à Monachis in Conventu vivitur, & iis qui Montis Oliveti nuncupantur, Ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Iustitia, olim fuerat pauperum peregrinantium hospitium; Sunt, & intra, atque extra Urbem multe, tam Regularium, quam secularium sacerdotum Basilicæ, & per totam Diocesim, quas describere non modo summatim, sed & particulatim, placuisse, nisi aliis, quorum consilio adhæsi, opus visum fuisset superfluum.

Gregorius Papa XIII.

AD. perpetuam rei memoriam. Quoniam in Ecclesia Dei eius vires, maxime licet indignis, gerimus in terris, sicuti ad disciplinam Ecclesiasticam conservandam, atque propagandam, divinumque cultum amplificandum nihil est ipsa concordia accommodatius, ita nihil æque universum Ecclesiasticum ordinem conturbat, atque adeo pervertit, quam si quando à suo capite membra dissidere conspiciantur. Et si nunc sine animi nostri dilectionis acceptione, inter Reverendissimi fratrum Lalicum Archiepiscopum Tarentinum ex una, & dilectos filios Capitulum, & Clerum, & forsitan Communitatem Tarentinam Civitatis, partibus, ex altera nonnulla, litæ, dissensiones, ac controversiæ coram Venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus super Episcoporum causis deputatis, aliisque forsitan iudicibus, ac Tribunalibus versa fuerint, & in presenti versantur, prætendentibus quidem Capitulo, & Clero, & Communitate prædictis eiusdem Archiepiscopi Vicarios pro tempore existentes Syndicati esse obnoxios, ac Notarium seu Magistrum adorum (ut vocant) non nisi de gremio, seu corpore Capituli per Archiepiscopum eligi debere: Archiepiscopo verò quod Capitulum, & Clerus ipso inconsulto, ipsoque vel eius Vicario non intereunte minime insimul cogi, nec haberi posset, quodque aggregatio sive electio, vel saltem institutio, & confirmatio Clericorum prima censura, qui Metropolitana Ecclesia Tarentina deserviant ad se omnino, vel ad eius officiales, minime verò ad Capitulum, & Clerum prædictos pertineant: nos pro pastoralis officii debito, litibus, controversiis, ac dissensionibus huiusmodi finem imponere, ac eorundem Archiepiscopi, Capituli, Cleri, ac Communitatis queri, & animarum saluti consulere, eosdemque omnes à gravibus dispendiis, & molestiis, quæ ex litibus huiusmodi, ac controversiis in dies suscipiuntur, eximere, ac penitus liberare cupientes, illasque à quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, ceterisque Ecclesiasticis censuris, & penis, si quibus quomodolibet innodati existunt ad effe-

ctum præsentium dumtaxat consequendum absolventes, motu proprio, non ad dictorum Archiepiscopi, Capituli, Cleri, & Communitatis, aut alicuius eorum instantiam, seu requisitionem, sed ex mera voluntate, & certa, ac deliberata scientia nostra, ac de Apostolica potestatis plenitudine, habita prius super præmissis cum prædictis Venerabilibus fratribus nostris Cardinalibus, qui iura partium pluries audierunt, ac diligenter examinarunt, matura deliberatione omnes, & quascunque lites, controversiasque, & differentias prædictas, eorumque singulas, à prædictis, & aliis quibuscunque iudiciis, & Tribunalibus, ubi illas pendere contingeret, ad nos harum serie advocantes Apostolica auctoritate perpetuo extinguimus, cassamusque, & annullamus, proque extinctis, cassis, penitus annullatis haberi volumus, & mandamus, ac omnibus, & singulis, quorum interest, siue in futurum quomodolibet interesse poterit super præmissis perpetuum silentium imponimus: Volumus autem, ac eadem auctoritate tempore præsentium perpetuis futuris temporibus expresse statuimus, & mandamus, quod de cetero Vicarii, & Officiales, siue Generales, siue particulares, etiam foranei nuncupati, per eundem Archiepiscopum, siue eius pro tempore successores in dicta Ecclesia Tarentina, siue eius Diocesi deputati, vel deputandi, ad aliquem syndicatum nullo modo teneantur, aut eidem sub quovis respectu sint obnoxii: Notariorum quoque aduocatorum, quas Magistros Adorum appellant, electio, ac deputatio etiam si laici sint, ac exteri ipsorum Archiepiscoporum pro tempore penitus libera, ac ad nuntum amovibilis existat. Quodque Capitulum, & Clerus prædicti etiam absque ipsius Archiepiscopi notitia, & interventu se pro eorum negotiis capitulariter congregare, dummodo non eo tempore, quo in choro residentia, vel alibi Ecclesiastica aliqua functio sit peragenda, possint, ac valeant: liberum tamen sit Archiepiscopo, & successoribus præfatis per se ipsum, nisi de suo, vel suorum interesse ageretur, intervenire. Vicarius verò Clero, & Canonici invitati minime admittatur. Volumus tamen, ut in singulis Capitulis, seu Congregationibus huiusmodi absque Archiepiscopi interventu, ut præfertur, faciendis, quod primus Canonicus in ordine, qui in dicto Capitulo, & Congregatione præsens erit, ipse iuxta debitum ordinem, & modum, vota, & suffragia suscipiat, altercationes, ac clamationes, & iurgia cohibeat, contumacesque, & inobedientes eidem Archiepiscopo, seu Vicario statim denunciaret, in eos iuxta qualitatem delicti animadversuro. Insuperque quod Clericorum eiusdem Metropolitanæ Ecclesiæ servitia addictorum, & addicendorum electio, siue aggregatio, ad Clerum, & Capitulum, seu Canonicos prædictos absque aliqua ipsius Archiepiscopi, siue eius Vicarii confirmatione, institutione, vel approbatione pertineat: Ita tamen ut electi, & aggregati huiusmodi ab ipso Archiepiscopo, siue eius Vicario mandatum de se ad dictum gremium admittendis, prout hactenus consuetum extitit, potere teneantur, ac reservato eidem Archiepiscopo iure, & facultate omnes ordines conferendi, licentiamque eisdem Clericis de se promovendo concedendi, ac eosdem ad sacramentorum ad-

administrationem admittendi: idoneos tamen, & praevio examine approbandos iuxta sacrorum canonum statuta, & ipsius Ecclesiae laudabiles consuetudines. Quocirca omnibus, & quibuscunque, quos praemissa concernunt, & in posterum quomodolibet concernent, cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, & conditionis fuerint, distincte precipiendo mandamus, ut praemissa omnia, & singula inviolabiliter observent, & observari mandent, & faciant, districtius inhibentes omnibus, & singulis praedictis, ne sub indignationis nostrae, & excommunicationis latae sententiae eo ipso si contra fecerint incurrendis penis, ne quo minus praedicta omnia, & singula suum debitum sortiantur effectum, sese opponere, impedire, retardare, aut quoquomodo perturbare audeant, vel praesumant, & ita per quoscunque Iudices, & Commissarios quavis auctoritate fungentes etiam Cardinales, sublata eis, & eorum cuiuslibet quavis aliter iudicandi, & interpretandi facultate, & auctoritate iudicari, & desiniri debere, ac irritum & inane decernimus quicquid fecus super his à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari, non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, & regula nostra de iure quaesito non tollendo, Capituli quoque ac Cleri, & Civitatis praedictorum etiam iuramento confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis praescriptionibus, ac consuetudinibus, etiam immemorabilis temporis, ac etiam Synodalibus decretis, privilegiis quoque indultis, & literis Apostolicis, etiam dictis Capitulo, & Clero, Communitati, & Civitati, etiam per nos, seu praedecessores nostros, etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine, similibus, ac etiam consistorialiter sub quibuscunque tenoribus, & formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus efficacissimis, & in clausulis irritantibusque, & aliis decretis quomodolibet etiam iteratis vicibus concessis, approbatis, & innovatis, quibus omnibus etiam si de illis specialis, & individua mentio habenda foret, eorum tenores, ac si de verbo ad verbum, infererentur, praesentibus pro plena, & sufficienter expressis habentes, ac vicem duntaxat specialiter, & expresse motu, scientia, & potestatis plenitudine praedictis, derogamus ceterisque contrariis quibuscunque, Datum Roma apud Sanctum Petrum sub Annulo piscatorio. Die secunda Maii. M. D. LXXXVIII. Pontificatus nostri anno septimo.

Cas. Gloriaris;

SCRIPTUM CARDINALIUM de approbata visitatione.

Nos Vincentius Laureus, tit. S. Mariae in Via Montis regalis nuncupatus, & Scipio tit. S. Simeonis Lancelotus nuncupatus S. R. E. R. C. his scriptis testamur, quod annis praeteritis habito recursum à Reverendo Capitulo & Clero, & Universitate Civitatis Tarenti ad felicis recordationis Gregoriam Papam XIII. super praetensis quibusdam gravaminibus eis illatis in visitatione facta à Reverendissimo Domino Lelio Brancatio Archiepiscopo eiusdem Civitatis, & per eundem remisso negotio ad

Sacram Congregationem super negotiis Episcoporum, & ibidem per plures annos ventilato, tandem nobis fuit ab eadem Congregatione iunctum, ut omnia & singula acta, & decreta dictae visitationis examinarem. Nos auditis voce, & scriptis pluries procuratoribus dicti Archiepiscopi, & Capituli, & Cleri, tandem habita super omnibus matura deliberatione, nonnullum ex dictis decretis emendavimus, & correximus, prout in Apostillis in margine huius libri dictae visitationis propriis nostris manibus subscriptis apparet: reliqua vero omnia in eo contenta approbavimus, in quarum fide praesentes nostris manibus subscriptas, & sigillis nostris munitas fieri fecimus. Datum in aedibus nostris die primo Septembris 1585. F. Card. Montis Regalis. S. Card. Lancelotus.

SUPPLEX LIBELLUS LEGATORUM Archiepiscopi pro visitatione liminum Apostolorum.

Illustrissime, ac Reverendissime Domini.

Oportebat Reverendissimus Dominus Lelius Brancatius Archiepiscopus Tarentinus praesens hoc Sacratissimum liminum visitationis munus adimplere, ac de iis, quae ad Ecclesiam suam statum, ac pastorale officium pertinent iuxta Sanctissimi Domini Nostri Sixti Divina Evidentia Papa V. constitutum praescriptum rationem reddere. Verum cum ita gravi detentus nuper fueris infirmitate, ut non sine vita discrimine iter hoc suscipere pere posset: propterea nos Scipionem Tortomanum Cantorem, & Scipionem deffeccin do gremio sua Ecclesia Procuratorem suum ad hoc specialiter constitutos, ac deputatos cum authenticis mandatis, & legitimi impediti, quo detinetur documentis, Illustrissime, & Reverendissime Amplitudini vestrae exhibitis, transmisistis, ut ejus nomine Beatissima Apostolorum limina visitaremus, ac Sanctae Sedi Apostolicae Romanoque Pontifici Sixto V. Domino nostro veram obedientiam, & subiectionem sponderemus: statum dictae Ecclesiae exponeremus: ac demum Apostolica praecepta ac sacras iussiones exciperemus.

Praestitimus iam Illustrissime, ac Reverendissime Domine visitationis liminum munus, venerati sumus Sanctissima Apostolorum corpora: Romanum Pontificem Christi Domini nostri Vicarium, ac B. Petri Apostolorum Principis successorem Ecclesiae caput agnoscimus, ac ejus monita, & praecepta pacatissime suscepimus, & Deo dante exequi curabimus. Ceterum quod ad Ecclesiam statum spectat: Ecclesia Tarentina insignis Metropolitana in Regno Neapolitano, suffraganeas habet Ecclesias Metulensem, & Castellamerensem, à quibus ad praedictum appellatur. In Civitate, & tota Diocesi praeter Cathedralem Ecclesiam, nulla adjunt Collegiata. Plura tamen sunt Regularium Ordinis Mendicantium Monasteria. Adjunt in dicta Ecclesia quatuor Dignitates, octo Canonici, Copiosius praeterea Presbyterorum, & aliorum Clericorum numerus ad centum quadraginta. Seminarium praeterea Clericorum iuxta Tridentini Concilii decreta institutum, ubi plures sunt pueri, qui Christianis

ianis disciplinis à Seminarii Magistris imbuuntur. Habet autem Seminarium prae-
dictum in redditibus ad quingentos ducatos, ex
quibus Trecentos persolvit Archiepiscopus.
Mons etiam Pietatis à Communitate, & Ci-
vibus Apostolica auctoritate erectus, à quo ex-
positi aluntur, & alia pietatis officia erga
puellas umbiles, & pauperes honestiores, seu ve-
recundas impenduntur, & luminaria pro cul-
tu Cappella Sanctissimi Sacramenti suppeditan-
tur, qui etiam ordinarii visitationi subest.
Hospitale item pro infirmis curandis ejusdem
ordinarii visitationi subiectum. Monialium ve-
rò Monasterium unum tantum intra Civita-
tem Ordinis Sancti Benedicti, ubi Clausura,
& alia juxta formam regulae laudabiliter ob-
servantur. Curavit autem semper Archiepi-
scopus, ut in dicta Ecclesia, & Diocesi Ver-
bum Dei, & Christiana doctrina predicaretur,
Ecclesia Sacramenta frequentarentur, &
alia ad populi institutionem, animarum su-
lutem, & Dei laudem perficerentur: nihilque
pratermissis, quantum in ipso fuit, quod ad
pastorale officium, & sollicitudinem pertinere
videretur, visitando, predicando, morum cor-
rigendo, ac Tridentini Concilii decreta insti-
tuendo, prout ab Illustrissimis, & Reveren-
dissimis Cardinalibus super consultationibus
Episcoporum suis alias cognitum. Caterum
quoniam à tribus fere annis adest in Ecclesia
Vicarius Apostolicus, qualis sit praesens Ec-
clesiae status plenius ex ejusdem relatione sciri
poterit. Reliquum est, ut à Deo optimo ma-
xime, & Sanctissimo Domino nostro, Illustris-
sima, & Reverendissima Amplitudini vestra
perpetuam felicitatem exoremus, quam pro
sua benignitate concedere dignetur clementis-
simus Dominus.

LITERAE CARDINALIS ANTONII
Carafae ad Archiepiscopum de visi-
tatione liminum Apostolorum.

Reverendissimo Domino uti fratri, Domino
Lelio Archiepiscopo Tarentino.

Reverendissime Domino uti frater: Re-
verendi Scipio Tertamanus istius Ecclesiae
Cantor, & Scipio Petrus de istius Capituli gre-
mio, Amplitudinisque tuae procuratores de
causis, quae illam impediaverunt, quo minus
ad Urbem ipsi profisceretur, praesentes legi-
simi docuerunt, iisque probatis, & admissis,
ut constitutioni Sanctissimi Domini nostri Sixti
V. Pontificatus sui anno primo edita, & pra-
estito ab illa juramento cujus nomine satisfac-
cerent, proximis superioribus diebus Sancto-
rum Apostolorum limina, ut habebant in
mandatis, visitarent, Sanctissimique Domini

Nostri jussu à Sagra Congregatione Cardinalium
Concilii Tridentini interpretationi, & execu-
tioni praepositorum de istius Ecclesiae statu,
aliisque ad illius gubernationem pertinentibus
auditi, demum benigne dimissi fuerunt. Quo-
rum rerum omnium ejus sanctitatis auctori-
tate, quae hoc mihi praecipue mandavit, testi-
monium volui Amplitudinem tuam his meis
litteris habere, quibus pro ea, quae nos Chri-
stus Dominus noster conjunxit charitate, ma-
gnopere hortamur, ut in consortium Aposto-
lica sollicitudinis à Deo vocata commissio, sibi
negi assidue invigilet, supremamque sedis man-
data, ac monita, cum primis ad eam per-
lata erunt, non tam verbis, quam te expli-
cet, & quicquid animarum salutis prodesse
intelliges, id diligenter exequatur. Unum
verò, quod maxime pastorale eius officium
adiuvare poterit, inter alia curet, ut Conci-
lii ejusdem decreta in ista Ecclesia ab omni-
bus observentur: praesertim verò memineris,
non dominari in Clero, sed subditis tanquam
filii, & fratribus, paternae dilectionis praefecto.
Seminarii pueros litteris, & pietate informan-
dos, aliosque in universa sua Diocesi Doctri-
na Christiana, quae est salutis fundamentum,
instituendos curet. Cumque verbi Dei alimen-
to fidelis populi vita sustentetur, id illi per
se, vel alios cum omni charitate subministret.
Multas pecuniarias locis piis assignet, ad
quamque praecipue curam pertinere arbitretur,
providere, ut ipsa pia loca fideliter guber-
nentur, & pauperes, in quibus sentitur per-
sona Christi, qui cum dives esset, ut nos di-
taret, inops est factus, elemosinis juret,
omnibusque in rebus comandatos habeat.
Synodos quoque juxta Concilii ejusdem pra-
scriptum celebret. Provinciales autem quas
habet, ad Congregationem eidem Concilio in-
terpretando à Sanctissimo Domino Nostro pra-
positam expendendas, & recognoscendas quan-
tum mittat. Quae de ejus Amplitudinis
pietate, atque in Apostolicam Sedem perspicua
devotione sperantes, Omnipotentem & mise-
ricordem Deum rogamus, illam incolumem
servet, ut spacio, quod ad sanctorum limi-
num visitationem praescribitur, redeuntque, hoc
tam necessarium munus per se ipsa obire pos-
sit. Roma die xxiii. Decemb. 1588.

Amplitudinis tuae uti frater A. Cardinalis
Carafa.

Hac habui, quae de Tarentinis rebus à pri-
mis conditoribus ad nostra usque tempora scri-
berem, iis arbitror omnia fore lectoribus gra-
tissima: at si qua videbantur ingrata, illa
haud praetermissa omnes cogitent, ne tradita
ab aliis historia rationes violarentur.

E I N I S

ANTONII GALATEI,
LICIENSIS,
Philosophi & Medici Doctissimi ac Celeberrimi,
DE SITU
JAPYGIÆ
LIBER.
NEC NON
URBIS GALLIPOLIS
DESCRIPTIO;
UT ET DE
VILLA LAURENTII VALLÆ.

JOANNES BERNARDINUS BONIFACIUS,
ORIE MARCHIO,

CLARISSIMO VIRO
LOISIO GEORGIO:
PATRITIO VENETO,
S. P. D.

A est elegans fama, quæ de te ab omnibus prædicatur, ut licet nunquam te præsens viderim, tamen cogar communi suffragio calculum addere, & eadem de te sentire & dicere, quæ omnes dicunt & sentiunt; nam etsi facie te judicare minimè possum, qualis nam sis, hoc non multum attendendum; quippe ex egregiis factis tuis sic virum animum expressum video,

Qualis Apelleis est color in tabulis.

Nec quisquam istinc ad nos venit, qui in te laudando & extollendo finem facere posse videatur. Quo factum est, ut ita sim accensus desiderio te videndi, & aliqua in re animum erga te meum ostendendi, ut ubi sim, quidvè faciam, omnino nesciam. Quàmque mihi negotiorum, nec levium causa, istuc aliquando proficiscendum sit, urgeo interdum rem, ut quàm primum liceat optatissima ora intueri, verasque audire, & reddere voces. Hoc demum pacto voluntati meæ satisfaciam. Interea, moræ veluti impatienti, visum fuit hoc ad te mittere opusculum, in μνημόσυνον, & pignus erga te mei amoris, & benevolentia, quod tantisper vellem te legere, donec post præsens te interpellem. Liber est ab Antonio Galateo Liciensi philosopho, & medico celeberrimo compositus, inscribiturque de Situ Japygiæ. In quo, ceu in tabula, ob oculos tibi omnia ferè hujus regionis nostræ loca proponuntur; præsertim verò mea hæc oppida, in quibus nunc dego. Spero, quæ tua est humanitas, & propensum in hujusmodi scripta studium, munusculum qualecunque est, tibi omnino non ingratum fore. Quid ad Authorem attinet, multa mihi dicenda essent, maxime quum adhuc, nescio qua injuria factum sit, ut opus ipsius nullum, quod sciam, in lucem prodierit; etsi quotidie passim docti, indoctique pariter scribamus. Sed quamvis, ut dixi, ex suis lucubrationibus nondum manifestus apparuerit, non dubito quin cito ipsum omnes cognituri sint, cum ex hoc opusculo, quod ad te mittimus, tum ex aliis

aliis , quæ investigare assidue non cessamus . Scripsit namque vir ille præclarissimus multa doctè , & scitu dignissima . Nec immeritò a magno Pontano nostro , tam honorifice celebratur in suis Hendecasyllabis , & alibi . Et doctissimus ille vester Hermolaus Barbarus , peculiarem illi Paraphrasim Themistii in Aristotelis Physicam dicavit . Non tacebo insuper , benemeritum quoque fuisse de inclyta , & felicissima ista vestra Republica , ut ipse multis in locis testatur , præcipue verò in quadam sua epistola , quam nobilissimo viro Loïsio Lauredano , Patritio vestro , scripsit ; in qua graphice ipsam exprimere , & laudare , compendio tamen , conatur , ubi inter cetera , hæc verba sunt : Mallem literas nescire , unicum infelicitatis meæ solatium , quam Venetias non vidisse . Et in lib. de optimo genere philosophandi : Nuper Venetiæ , alteræ Athenæ , imago Romæ , philosophiam , Græcas , & Latinas literas amplexatæ sunt . Et ni mors tam citò illum rapuisset , familiaris meus Hermolaus Barbarus , barbarorum disciplinas ex Italia profligasset . Erat enim vir excellentis ingenii , & Græcarum Latinarumque literarum peritissimus . Sunt & alii Venetorum proceres , Hermolao non inferiores , qui a morte revocare philosophiam possent . Hactenus noster Galateus . Sed quis dignè vestram urbem laudare poterit ? Vetera ingenia obstupescerent ; cogita nunc quid facerent nova . Et jure quidem ; Vos etenim ex illis estis , qui alteram Romanam imperium exuscitastis ; eò pulchrius , & felicius , quò diuturnius . Vos pacis , bellique sequestres . Vos vestra summa prudentia , & valida ope facitis , ut regina Italia , & antiquum Latinum nomen , penitus non deleatur , & in barbariam abeat . Vos non Italiæ modò , sed orbis etiam splendor , lumen , honor , & gloria . Pro vobis , vestroque perpetuo imperio , omnes pii noctes diesque orare Deum debent ; nam tantum Christiana reipublica consultum erit ; quantum incolumes vos felicesque extabitis . Beati profectò existimandi , qui in tam præclara , & bene instituta urbe nati estis . Mibi verò si quod nunc optarim , Deus benignus concessisset ; vestrum solum natale omnino contigisse . Verùm , quàm superis aliter visum sit , subinde cum Poeta suspiro :

O utinam ex vobis unus , vestrique fuisset .

Aut custos gregis , aut maturæ vinitor uvæ .

Quod superest , vos omnes semper colam , semper amabo , venerabor , & pro numine habebò . Ac in primis te , mi GEORGI , virum omnibus virtutibus , præsertim humanitate ornatissimum . Qui in Urbe inclyta natus , in familia illustri , tu Imperatorum , & Ducum splendida fortuna bonis , copia , ore elegantissimo , supremis honoribus , tibi a tua Republica frequentissimè collatis : tamen hæc omnia candido , & pulcherrimo animo tuo , longè vincis , & superas . Tametsi ex se unumquodque conspicuum , & mirandum quemlibet redderet : nihilominus juncta , & animi dotibus comparata : famulas illa , hæc reginam ostenderent . Vive diu mi humanissime GEORGI , quando tu verè mihi dignus vita videris , cum singulis innumera humanitatis officia quotidie præbens ; tum tuo exemplo alios invitans ad virtutis , & sapientiæ studium . Unde felicissima , & inclytæ Venetiæ , non tantùm gloriabuntur de opibus , de latissimo imperio , de instructis copiis , de admirabili illo Navali , octavo orbis miraculo , de numerosa classe , etiam Asiæ formidabili , denique de omnibus quibus felicissimum , & amplissimum regnum gloriari soleat : quantum (& quidem justius) de sapientissimis , & prudentissimis alumniis , ac in primis de te viro , omnium quos sol aspicit , clarissimo . Itaque in causa estis , ut quæ Urbs ex se magna , & admirabilis sit ; vestra tamen virtute , longè major ; & admirabilior appareat . Exit DEVS OPTIMUS MAXIMUS , ut quod mihi hucusque non licuit , liceat saltem in posterum ; ut in ista florentissima Republica , quod superest ævi transgam , atque oculos tandem claudam . Quæque incubula non præbuit , benigna concedat , vel tumultum . Vale , Oriæ , in Salentinis , vel Japygiæ , Calend. Octobris , M. D. LVI.

ANTONII GALATEI PHILOSOPHI, ET MEDICI

PRÆSTANTISSIMI,

DE SITU JAPYGIÆ,

Ad Clarissimum virum Ioannem Baptistam Spinellum,
Comitem Choriati.

UÆ nunc Italia dicitur, ab Alpibus ortum habens, supero, & infero mari abluitur, in quo ortum hybernium, & meridiem porrecta, perpetuis Apennini jugis, duabus penisulis, seu (ut Græci dicunt) chersonesibus, finitur. Quæ quasi vertex sunt, seu conibifidæ arboris. Hæ penisulæ, & interiora ora, antiquis temporibus non solum cæteris terris: sed ipsi quoque Græciæ prælatæ, ob ingentem, & urbium, & virorum nobilitatem, & cæli clementiam, & soli ubertatem (Græcis omnibus consentientibus) nomen sibi magnæ Græciæ vendicavere. Nunc afflictis, ac perditis, præcorum Græcorum rebus, & dehinc deletis in Oriente Romano imperio, hæc quoque ora simul concidit, & ut quondam Græcis totum ferè internum mare, Massiliam, & Aphricam, Aegyptum, Syriam, Asiam, Græciam, & maiorem Italiæ partem, Siciliam, Cretamque tenentibus, hæc ora in umbilico erat Græciæ, sic nunc diviso, imò potius discisso terrarum orbe, & Græcis, latinisque dissentientibus, & Saracenis Turcisque rerum potitis, in extremo penitus angulo est. Omnes huius oræ urbes percurrere, & illarum res gestas narrare, non est perpositi nostri, nec tantum mihi à laboriosissima arte mea oculi concessum est. In hac Hydruntum, Callipolis, Neritum, & unde mihi antiqua origo est, Calatana, Brundisium, Tarentum, Metapontus, Heraclea, Thurii, Sybaris, Croton, Locri, Rhegium, Messana, Syracusæ, & ut mihi constitutum, tales erant, quondam hæc urbes, quales, quæ nunc in Italia habentur nobilissimæ. Hic à Pherecide Syro, fluxit Italica philosophia: hic Pythagorica disciplina: hic mores, hic apud Græcos (teste Aristotele) prima benevivendi instituta, primi convictus. Primi leges scriptas dedere Thurii, apud quos Græcæ historiæ pater Herodotus suas scripsit Musas. Nunc tempore, & vetustate omnia collapsa sunt. Nunc inconstans, ac lubrica fortuna, quæ res hominum, atque Imperia ipsa, nunc huc, nunc illuc agitans, omnia permiscet, ac perturbat, aliud vertit sua munera. Hæc eadem regiones, urbes, gentes, linguas, familias, nunc has extollit, nunc easdem deprimit. Quin etiam, & ipsas regum, & populorum leges, & varias religiones, & ipsa philosophiæ (ut Aristoteles ait) scita,

& dogmata, permutat. Nihil est in tam magno, ac volubili opere, quod firmum, aut stabile sit. Extrema totius oræ duæ sunt (ut dixi) penisulæ. Quæ ad meridiem spectat, & ad Siculum vergit fretum, paulò maiori ambitu cingitur, clauditur isthmo, qui est à Scyllaceo, ad Hipponiatem sinum, seu (ut Aristoteles ait) à Scylletico, ad Iameticum, inter utrunque eodem authore, iter est mediæ diei. Strabo spacium esse ait. CLX stadiorum. Nusquam angustior esse Italiam Plinius ait. Hæc est propriè dicta Italia, ab Italo rege, unde Virgilius Aristotelis sententiam ad verbum referens ait lib. 1. v. 536.

*Oenotrii coluere viri, nunc fama minores,
Italiam dixisse Ducis de nomine gentem.*

Hunc universæ Italiæ nomen dedisse certum est. Propagatum inde nomen, Campaniam, & Latium comprehendit, & à supero mari, Salentinos, Apulos, Ferentanos, Marfos, Picenos, inde Hetruriam, & Liguriam, usque ad Varum amnem, & Alpes Venetas & usque ad confinia Illyridis. De universa Italia dicere, nec propositum mihi est, nec ocium. De altera peninsula, quæ Orientem spectat, pauca de multis perstringere me oportet, quoniam id tibi placere video, cuius iussis jure mihi semper parendum est. Ut illa (quemadmodum diximus) à Scyllaceo, ad Hipponiatem sinum, sic, & hæc, à Brundisio Tarentum, & Isthmo, sed longiori clauditur. Sunt enim à Brundisio Tarentum, millia passuum circiter XL, à Tarento Callipolim, millia passuum L. Inde Japygium promontorium, (quod alii Salentinum, alii Salentum, Græci Acram Japygiam appellant) millia passuum xx. Inde Hydruntum, quod teste Leonardo Aretino, ultimum est Calabriae, millia passuum xxx. Hinc Brundisium l. Totus ambitus est cxc millia passuum. Ut illa Leucopetra, cui navigantes temporis nostri, à discrimine ventorum, nomen indiderunt, ita hæc Japygio promontorio terminatur, quibus apicibus, maximè in mare excurrit Italia. Utrunque extremum finis est Apennini. Nam ut Italia, sic, & Apenninus bifurcatur: & ut Italia Alpibus, sic & Japygia montibus circumsepta est, non nimis altis, sed lapideis, & nemorosis. Hi ultra Brundisium, & Tarentum, ferè ad utrumque mare descendunt. Sunt qui Isthmum ponunt, ab Egnatia, & Monopoli, usque Tarentum: id spa-

spatium xxx. millium passuum, esse dicunt. Ab extrema Japygia, ad syrtis magnæ intimos recessus, maxima mediterranei maris latitudo est. Sunt enim millia passuum ferè octingenta. Ab hac eadem ad interiora sinus Corynthiaci, quatuor millia, & quingenta stadia. Ad Acroceraunios montes, & Iacinium promontorium par esse spatium, auctor est Strabo, hoc est septingentorum stadiorum, quæ nostra computatione efficiunt LXXXVII. mill. & D pass. Idem à Cassiepiæ Corcyæ Brundisium, & ab altero Cassiepiæ cornu, usque Tarætum, stadia sunt M.D.CCXL, hoc est, Romana computatione, mill. pass. CCXXVII. Recentiores navigantes ab Hydrunto ad Thoronum insulam, quæ ostio Adriatici sinus obicitur, LX. millia passuum esse dicunt. à Thorono Corcyram XL. Ossium Adriatici sinus, ubi brevissimum est spatium, L. millia passuum, hoc est, ab Hydrunto, ad Acroceraunios montes. Hæc regio, si Ptolemæo credimus, ad cælum relata, Leoni, & Soli subiicitur, ut & tota Italia: sed Apulia præcipuè. Hæc, quoad terrarum situm attinet, temperatissimam orbis partem sortita est. Ut, & altera peninsula quartum scilicet clima: quantum ad cognomen, umbras Solis, si aliquæ res terrestres non obstitit, temperatissimum esse, & ratio, & experientia ipsa, & plurimorum consensus affirmat: quamvis Avicenna, & Averroes, ab antiquorum sententia, & inter seipso dissentiunt. Alter, qui sub æquinoctiali, plagam temperatissimam esse opinatus est, alter, quintum clima laudavit, in quo se esse credit, cum fuerit, si Cordubæ vixit, in quarto. Utriusque opinionem in libello nostro de Eucrasia confutavimus. Averrois opinionem, nemo, quem ego sciam, secutus est. Avicennæ consentit Aponus, & Albertus, qui libellum de natura locorum scripsit, ubi se multa ex Platonis, & Aristotelis epistolis, collegisse asseverat. Sed si temperatissima orbis loca cognoscere cupis (his namque mensurantur cætera. Nam restum est index sui, & obliqui) ne pigeat inter tot curas hæc quoque legere, quæ nonnihil ad civilem usum conducunt. Earum, quas Alfraganus, & cæteri Arabes describere regionum urbiumque nomina, nec mihi nota sunt, nec illis, ut puto: non solum locorum, sed stellarum, & auctorum & (quod vitæ interest) herbarum quoque nomina Arabes corrumpere: unde rerum ignorantio non parva orta est. Placuit nostris potius è turbidis barbarorum rivulis, quam è Græcorum purissimis fontibus hausisse Philosophiam, Medicinam, cæterasque disciplinas: sed ad propositum redeamus. Quartum clima ex Italia nonnisi, quæ citra Neapolim, & Garganum montem sunt, loca complectitur. Incipit ab occiduo Oceano, continet Gades, Sacrum promontorium, & oram Oceani usque ad Lunæ Promontorium, quod est in Lusitania. Medium freti Herculei, quod inter tertium, & quartum clima jacet, Abyla in tertio, in quarto Calpe existente: comprehendit omnem Bæticam,

& partem Lusitaniæ, & omnem oram Hispaniæ interni maris usque Barcinonem, Ebilum, & Baleares insulas, Sardiniam, & partem Corsicæ, Siciliam, & adiacentes insulas, & Italiæ partem à Leucopetra usque Neapolim, & ab extrema Japygia usque ad Garganum montem, & Luceriam Apulorum, Macedoniæ partem ferè usque Dirrachium, Acroceraunios montes, & omnem oram Aepiri, Corcyram, Cephalleniam, Jacinthum, sinum Corinthiacum, omnem oram Aetoliæ, & Acarnaniæ, Isthmon, & mediam Peloponnesum, Aetidem, Achajam, Beotiam, sinum Therniacum, Thessalonicam, usque Athon montem, Stagiram, Lemnon, Eubœam, & maximam partem Aegæi pelagi, Tenedon, Lesbos, Chion, Con, Samon, omnem oram Asiæ minoris à Tenedo, & Sigæo, & Hellesponto usque ad Gnidum: & à Gnido usque ad Isthmum sinum, & partem Syriæ usque ad terminum tertii climatis in cuius medio Hierosolymorum Civitas est sita, qui terminus est juxta Alexandriam. Pieriæ continet, & Rhodi oram, quæ Septentrionem spectat, & Cypri Cromiorum tantum extrema, Mæliam, Asiæ minorem propriè Meoniam, Aeolidem, Cariam, Pamphiliam, Lyciam, Ciliciam, utriusque Armeniæ partem, & partem Mesopotamiæ, partem Assyriæ, Mediam, & partem littoris Hircani maris, Hyrcaniam, Parthiam, partem Margianæ, Ariæ, Parapanisi, & Battrianæ, & Sogdianæ, & Sacarum regiones, & terram incognitam. Latius quàm par erat digressus sum, sed opere pretium hæc nosse civili viro; & maxime philosopho, & medico, quos regionum, & orbis totius scientissimos esse oportet. Primum munus esse medici Hippocrates censet, contemplari tempora, & regiones. Idem remonstravit, quod opinatus est: Nam libellum scripsit de aere, & aqua & regionibus, de Asia præcipuè, & Europa: & in calce admirandi illius Prognosticorum libelli, sic ait. *Quæ diximus in Aethiopia, & Hesperia, & Septentrione experti sumus*: certè hominum mores, ingenia, & crases, quas complexionnes appellavere, & ipsis regionibus judicatur, Aristotele in Problematis, & Galeno in libello de virtutibus animæ testibus.

Ego secundum Ptolemæi descriptionem, principium quarti climatis ad latitudinem XXXVI. graduum, finem verò unius, & quadraginta posui: nec me latet quosdam trigelimum, & trigelimum quartum ferè fines posuisse, atque alios aliter. Galenus temperatissimam orbis partem, seu zonam Con insulam Hippocratis patriam judicavit, & Gnidum, & regiones, quæ parum ad Arcton, aut ad Austrum secedunt. Averroes quoque hoc idem confessus est, auctoritate Galeni, Græcorum terram temperatissimam, præcipuè patriam Hippocratis. Demonstratum satis, ut puto, eam regionem, cujus situm, atque urbes cognoscere diu optasti, ex segmentis terrarum temperatissimum obtinere. Hæc insularum omnium peninsularumque ocellus quondam fuerat. Hæc est de qua Horatius cecinit. *lib. 2. od. 6.*

Unde

*Unde si Parca prohibent iniqua
Duce pellitis ovibus Galefi.
Flumen, & regnata potans Laconi
R. in Phalanto.*

*Illa terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet, ubi non hymetto
Mella decedunt, viridisq; certas
Bacca Venafro.*

*Ver ubi longum, tepidasq; prebet
Iuppiter brumeas, & amicus Aulon
Fertili Baccho minimum Phaleris
Invidet avis.*

*Illo te mecum locus, & beata
Postulant arces, ibi tu calentem
Debita spatges lachryma favillam
Fatis amici.*

Hæc chersonesum varlis nominibus à diversis auctoribus subinde appellatam fuisse compertum habeo: alii (ut Aristoteles, Herodotusque) Japygiam dixere: alii Salentinam: Peuceciam alii: alii à Duce Mesapo Mesapiam: alii magnam Græciam: alii Apuliam, *ἡ Ἰωνία ἀρχαία*: eo quod hic celerius, quam alibi arbores dejiciant folia: alii Calabriam: nam quæ nunc Calabria, Brucia quondam dicebatur, tantum est nomen, rerumque varietas, atque mutatio. Quæ de hac regione scribit Strabo ad verbum referam: Terra deinceps Japygia, non sine admiratione commoda oppido est: Nam cum in superno tergo aspera videatur, ubi aratris panditur, altioris fertilitatis glebas invenies: cumque aquarum indiga est, nihilominus læta suppeditat pascua, & arboribus referta spectatur. Hæc etiam omnis regio aliquando copiosa admodum mortalium multitudine floruit, & tredecim urbes habuit: nunc autem excepto Tarento, atque Brundisio, cætera exigua sunt oppidula, adeo abruptæ sunt vires. Salentinos Cretensum fuisse Coloniam memorie proditum est: hæc ille.

Hæc regio quamvis nunc effræta, & annosa sit, tamen Hispanorum, Gallorum, Itolorum, & præcipue Campanorum, qui antequam Italiam partem incolunt. Græcorum quoque, & Turcarum, judicio pulcherrima atque apprimè optima judicatur. Fruges, olera, fructus præstantissimi sunt: triticum, & orideum valentissimum est: avena hujus regionis cum hordeo, & hordeum cum tritico aliarum certare potest. Palæ medullis plene vehementissime alunt: brassicæ, capæ, fœnuli, raphani, cucurbitæ, fabæ in immensam crescunt magnitudinem: melones maximi, atque optimi saporis: citria ubique proveniunt: herbæ, quæ in usus medicos veniunt, aliarum ejusdem generis omnium efficacissime: cælum salubre, solum non aridum, non palustre, aquas habet plerisque in locis salientes, & in plerisque fontanas: bovum, & asinorum spectatæ magnitudinis corpora gignit, & mulorum genus laudatissimum.

Sunt qui Italiam à vitulorum magnitudine dici existimant: homines habet placidos, mitissimorum morum, boni sensus, non fallaces, non subdolos, regionis natura non satis bellicosos: sed ob fœdera servanda, & ob honorem fortissimos, ut audies. Fit enim, ut qui temperatas terras habitant, plus ingenii habeant, & humanitatis, &

A meliorem corporis temperaturam: sic minus audaciæ, ac immanitatis: exemplum ponit Cicero, de Græcis, & Cymbris; & Hippocrates de Europæ, & Asiæ gentibus. Qui mansuetior est, plus ad hominem, qui animosior, plus ad belluam accedit. Dispereant, qui principatum animalium audacissimis rapacissimisque dedere. Nonne erat decentius, & naturæ magis consentaneum bovem, aut ovem, aut equum, aut gallum, aut pavonem, animalia humano generi non innoxia modo,

B sed utilissima, & necessaria, quibus diademata tam decora natura ipsa sua sponte constituit, reges aliorum facere: quam aut leonem, aut aquilam, animalia torui vultus, atque horridi, aduncorum unguum, rapacissimi animi, infatiabilis gulæ, nata in aliorum perniciem? Dices, quoniam hæc armata sunt, illa inermia & natura monstravit inermen esse debere Regem: cæteras armatas & spiculis, & venenis genuit. Hoc documento mortales admonuit, inermes armatis imperare debere, & ingenio vires cedere: Ideo Aristoteles, qui naturæ semper consentit, ait: *corpora robusta apta esse ad servandum*. Nos ad castiganda scelera nostra reges armavimus. Præcepit Petro Dominus noster, ut arma conderet, quamvis ille nunc nescio quomodo, aut quibus artibus rerum potitus, arma stringere, ac bella exuscitare tam promptus, assuetus est: atque ea, quæ Dei, cum iis, quæ Cæsaris erant conjunxit. Nos sumus obliti nostri propositi.

D Provincia hæc mitissimos homines gignit, & humani sanguinis minimè avidos. Sed hæc tanta sua, quæ diximus, munera, naturam labefactasse, quibusdam fortasse videtur. Genuit hic natura arachneum animal nocentissimum, cuius venenum fistulis, & tympanis pelli non crederem, nisi per plurima experimenta didicissem, legissemque apud Aulum Gellium auctoritate Theophrasti, esse quosdam serpentes, quorum venenum cantu, & fistulis pellitur. *De his loquitur Virgilius Georg. lib. 3. ver. 425.*

Est etiam ille malus Calabris in montib. anguis.

Sunt, & serpentes pestilentissimi: Chersidri enim sunt nati in arida tellure. Gignit etiam regio bruchos: il parum peninsula fines transgrediuntur. Peculiare huic regioni malum, animalia sunt, quæ omnia solo tactu sædant, omnia devorant, omnia more hostium vastant: nihil qua transeunt virens, nihil intactum relinquunt. Videre sæpe rustici suas messes, suos annuos labores penè maturos, ac falcibus vicinos, una qua ibi bruchi nocte castramentati sunt, atra ingluvie, & acutis dentibus corrosisse, & quandoque ab arboribus non abstinent. Vacavit Provincia hac peste multis annis, ope marinarum avium, quas Gainas appellant, quarum ova aut pullos ne quis violaret, lege cautum est. Hæ bruchorum fœtus tanquam à Deo missæ, rostris è terra excavant: deinde post Equinoctium vernum, quum è terra prodire incipiunt, devorant implumes, ut sic dicam, seu nondum alatos: deinde volantes depascuntur. Hoc contigisse Plinius ait incolis Cassii montis, quibus præsidio erant

erant Seleucides aves, locustis eorum fruges vastantibus. Nunc aut avium, quas diximus, defectu (earum enim fortis post bruchorum interitum vastare coeperunt) aut deorum ira, aut aliqua ignota nobis injuria, bruchii rediere, & iterum felices Salentinis campos populari coeperunt. Quin etiam raris annus est, quo non magna vis grandinum aliquam partem regionis percutiat: uvas & etiam palmites, & olivarum tenellos surculos, & segetes, & fructus omnes non prostrat. Horum omnium causam cœli temperiem esse dixerim: nam hic, ut in Campania, hyeme, & æstate sunt fulmina.

Erimus ne nos, Spinelle, naturæ ingrati, ut recusemus illius munera, quoniam illis aliqua admixta sunt mala, quæ illa minuit? Sæpe optimis mixta sunt pessima: ut bona de manu Domini, sic & mala accipere debemus. Sunt aliqui, qui quum deserti haberi volunt, naturam incusant: imò, & Deum, quem ipsi ignorant: (natura enim à Deo dirigitur) quodd tanta sua munera, sæva mercede compensare, dolens se non fuisse genitos truncos, ut gemina veste tuti essent, aut vestitos pilis, aut corticibus, aut armatos ungulis, aut cornibus, aut duris rostris. Ridenda verba, & Deo improba. Si diis illis darent optionem Metamorphoseos, vellet ne in truncos, aut bruta animalia transire, quoniam tuta sunt à frigidibus, aut calidibus? Et quoniam naturæ causam agere coepimus, vellet ne in aves, ut volare possent sine præceptore, aut in pisces verti, ut nare scirent? O verba verè digna hominibus à truncis, & duro robore natis. Vis tu esse suber, ut crasso cortice tegaris? vis mutari in testudinem, aut locustam, aut ostream, ut cortice, & testa dura operiaris? Dii dent tibi voti tui facultatem: ego malo tenui cutem, quam duro corio tegi. Aristoteles acumen sensus ex carnis mollicie argumentatur. Tu invidens animalibus vellera, pilos, fetas, spinas, cortices, testas, quæ omnia in nostris usus veniunt. Hominem nudum natura genuit, fateor: sed tu quot homines sine vestibus vitam egisse vidisti? & illas tibi ingrate natura genuit. Nec tibi satis sunt tot lana, tot lana, tot vellera, tot coria, tot nobiles, atque alio orbe petite pelles, vermium quoque domicilia, & aurum in fila lentescens: nuditati tuæ subveniunt omnia, nobis genita sunt. Sumus enim nos, ut Aristoteles ait, finis omnium. Ait idem Aristoteles: *ὁ δὲ θεὸς καὶ ὁ φύσις οὐδὲν μὴ πρὸς τὸν ἀνθρώπου*, hoc est: Deus, & natura nihil frustra faciunt, nec deficiunt necessariis: & ex bonis, & possibilibus, quod optimum est, faciunt. Corpus temperatum facilius ægrotat: tu malis esse intemperatum corpus, rudelignum, aut robur, aut lapis, ut nunquam ægrotes. Te arachnei metus sollicitat, tuos labores bruchi depascunt, tibi æstivæ muscæ molestæ sunt? aut tu incole Scythicas paludes, & perpetuas pruinas, aut Hyperboreas speluncas, ubi robora totis admoveere focis, ubi gens effræna virum Riphæo tunditur Euro, aut Aethiopum exustas solibus terras, ubi nulla campis arbor æstiva recreatur aura. Gaude tuis bonis, & frui dum licet, &

mala si qua bonis admixta sunt, quando nihil est ab omni parte beatum, & semper (ut ait Plato) voluptati admixtus est dolor ferarum æquo animo. Nec plus Japyges arachneos, quam aut Lybie serpentes immensæ magnitudinis, & leones, aut tygres Scythiæ metuas, timeas ve bruchorum genus edacissimum. Nemo adhuc inventus est, qui ob bruchos fame perierit: Non habes flumina, & nemo isti laborat: nec in his locis fluminis incrementum cum stabulis armenta tulit.

Strabonis, Pomponii, & Plinii temporibus, huius regionis urbes, aut solo equatæ, aut penitus deletæ, aut semel ruitæ, aut in oppidula, & vicos abierant. Si libri Hipparchi, Artemidori, & Eratosthenis extarent, fortè multarum harum urbium haberemus. Ego conjectura quadam doctus, nova oppida omittens, ruinas quasdam subium, & loca enumerabo. Quis enim in tam obscura vetustate non offendet? & quæ admodum urbes, & ossa hominum tunc operuit, sic & famam illarum, & aliquot etiam nomina, & locorum claritatem, depulsa, temporis caligo obtenebravit. Nos primum oram, deinde mediterraneas pariter sequemur. Principium à Tarento sumamus. Græci Taranton, ut illi talanton, quod est talentum dicimus. Stephanus ab eo quod *τῶν τῶν τῶν*, quod est urbis nomen, & commune, posuit. Ab incolis adhuc is Taras dicitur: distat à Tarento versus Hydruntum quatuor millibus passuum: totum ab urbe distat Galesus, qui in mare, & parvum dicunt, inluit. Hæc urbs à Tarento Neptuni filio condita: sed (ut alii volunt) ab Hercule. Unde Virgilius *Æneid. lib. 2.*

Hinc finis Herculei, si vera est fama Tarenti.

Cernitur...

Hæc urbs, pulsus Japygibus & Spartanis, duce Phalanto occupata est, Lacedæmoniorum facta colonia. Hæc amplitudine, & civitatis, & civium multitudine diu floruit, usque ad secundum bellum Punicum, ut quondam, duce Archita Tarentino philosopho, armatorum civium campo habuerint peditum triginta milia. Hujus urbis Plato, Aristoteles, Theophrastus, Strabo, necnon recentiores scriptores meminerunt. Ex nulla Græcarum urbium tantum auri, argenti, signorum, & rerumque rerum, quantum ex Syracusis à Tarento reportasse Romanos, Livius auctor est.

Urbs natura, & mœnibus munitissima, admirabilis prospectus est, & imperiosus. Quæ nunc urbs, olim (ut puto) arx fuerat: videntur enim vestigia veterum (sic enim dicuntur) murorum. Sedet superba inter duos maria, quorum alterum majus, alterum minus dicunt. Quod, ut & Byzantium, & Constantinopolitanum mare piccolissimum esse dixit Aristoteles, hoc in se multos recipit fontes, & ipsum quem diximus Galesum, fluviorum brevissimum. A parte majoris rupes sunt altæ, & inaccessæ, à minori arenosum litus. Urbs circumflua, seu (ut Græci dicunt) amphitalattos, oblongæ insulæ, aut longe navis habet speciem. A puppi manufacta est fossa longis navibus permeabilis, quæ

quæ utrumque mare committit. Hanc Marcus Antonius Philomarinus, Ferdinandi, & Alphonsi jussu, mira arte, & ingenio perfodi curavit. A prora, ubi restus maris concitatissimus est, fluentibus, & refluentibus undis in modum rapidissimi fluminis, pontibus continenti jungitur. Hic magnus, & toto orbe memorabilis est piscaturæ proventus, cujus (ut diximus) Aristoteles meminit.

Urbs est omnium judicio inexpugnabilis. Turcæ a Byzantio ad Neapolim, Galli a Parisiis ad Hydruntum, urbem Tarento munitiorem se vidisse negabant: quæ terrarum omnia bella, & ferre, & infetre possit. Circa urbem pinguisissimi sunt campi, vinetis, olivetis (frugibus, & pascuis aptissimi. unde Virgilius: *Georg. lib. 2. v. 197.*

Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti.

Et idem *Georg. lib. 4. v. 125.*

*Namque sub Oebalia memini me turrib. altis,
Qua niger humectat fluentia culta Galesus,
Corycium vidisse senem.*

Accedit ad hæc, quod urbs in intimo Tarentini sinus recessu in umbilico est terrarum: hinc Japygium, hinc Lacinium, habet promontoria, quibus Tarentinus sinus terminatur. A Japygio septuaginta, a Lacinio cxxxvi. millibus passuum distat. Itaque urbs circumquaque mari cincta, mediterranea dici potest.

E Tarento quàmplurimos illustres viros habuimus, Architam philosophum, & Imperatorem, Nicomachum mathematicum, qui de Arithmetica, & Musica scripsit: & Platone teste, locum seu Itum, athletam, Aristoxenum musicum, & philosophum, Aristotelis familiarem, Heraclidem musicum, cujus Plinius sæpe meminit, & cujus experimenta sæpe Galenus refert in Decabiblo, hoc est, in libro decem tractatum.

Tria sunt (ut Græci dicunt) politiarum genera: unius, paucorum, multitudinis principatus, hoc est monarchia, aristocratia, & democratia: Democratia, hoc est popularis Principatus in summo honore habebatur: ut erat (teste Platone) apud Athenienses, & in nonnullis hodie Italiæ civitatibus. Democratia Tarentini iuste, & temperatè utebantur, quæ potius politia dici merebatur: sed nominibus sæpe abutimur. Regnum tyrannidi, aristocratia oligarchiæ, politia democratiæ opponitur: sed affluentia opum, & Romanorum eo tempore inopia, & Fabritii mendicitas Tarentinis molliem exprobravit. Et Romani quum ad summum divitiarum pervenire, a majorum vitæ severitate degeneraverunt. Facile ii temperatè vivunt, quibus defunt luxuriæ alimenta: at ii, quibus amplæ sunt facultates, non possunt non molliter, & delicatè vivere. Exemplo nobis sunt Principes sacerdotum, quibus dum pauperes erant, satis fuerant oluscula, & pisciculi minuti: nunc nec terræ, nec mariæ eorum gulæ, ac libidini sufficiunt. Hic est mos ferè omnium gentium, quæ cum inopes sunt, atque omnium rerum indigæ, parçè, modestè: frugaliter, ac temperanter vivunt. Quæ deinde per bella, & cædes, & rapinas, & mi-

serorum viscera faginatæ, contempta, quàm prius laudaverant necessaria frugalitate, in omni luxuriæ genere volutantur. Testes sunt Medi, Persæ, Macedones, & ipsi rerum Domini Romani. Nec non, & nos Christiani; ut dixi, dum pauperes, & mendici fuimus, piè, iustè, & sanctè viximus: at postquam res Christiana ad tantas devenit opes, in apicem viciorum ascendimus, nec habemus quod ulterius progrediamur. Certant inter se duo illa maxima vitia, avaritia, atque luxuria, & cum utraque in summo sit, non est facile judicare utra illarum sit major. Res admiratione digna est, quomodo, & homines, & Dii ferre possunt scelera nostra.

Spínelle, Vir excellentis, & animi & ingenii, non mihi cura est omnia exquisitè narrare, quæ Auctores scripsere, sed summam aliquam, ut tibi morem geram, & ut Philosophum, non ut Historicum decet. Aristoteles ait in suis Problematis, eam historiam placere, quæ non nimis antiqua est, aut nimis recens. Nam

quæ nimis antiqua sunt, minimè credimus: etenim in fabulas abiere: ut quæ Herculis, aut Liberi patris, aut quæ Viterbiensis de Berofo, & Petosyri, & Necepo somniat. Quæ verò nova sunt, contemnimus: omnes enim noverunt. Medii temporis historias concupiscimus, & ut sunt nostro tempore, Alexandri, & Romanorum, & quæ post captam Trojam gesta sunt. Ob quam rem ego si qua ex Guldone quodam Ravennate, qui medii temporis fuit, quique de urbibus Italiæ scripsit, ut erant illius tempore, referam, non me peccasse existimes. Hic de Tarento hæc scripsit: *Tarentum inclyta, & regalis urbs, & omni copiarum genere opulentissima, in qua Q. Ennius Poeta antiquissimus exortus Romæ floruit*, Guidoni non nisi, quæ ipse vidit, credendum est: etsi in multis erravit, tamen non habemus meliorem illius temporis Auctorem. Ipse videtur non satis Græcis literis instructus, nec bonos Auctores legisse. Q. Ennius testimonio scriptorum, Rhodias, ut dicemus, non Tarentinus est. De hac urbe pauca dixi: satis enim habet, & laudis, & gloriæ apud omnes, & Græcos, & Latinos Historicos.

A Tarento in Eurum navigantibus ad viii. millia passuum occurrit in ora locus, quem incolæ Satürum penultima producta nominant, amœnissimus tractus est, & apricis in Meridie spectans: ab Aquilone tutus, fontibus passim frequens, nobilissimos gignit fructus, citriorum omne genus, ficos, mala punica, & hortensia omnia: aded ut Tarentinorum urbi omnia affatim suppetet. Hinc solventibus ad XII. millia passuum, templum est Divo Petro dicatum, quem locum ajunt Divum Petrum ex Oriente proficiscentem, primum in Italia attigisse, ibique rem divinam fecisse: deinde Tarenti in Ecclesia, quæ est juxta majorem arcem, hostiam Christo obtulisse: ubi inventus est nuper plumbeus libellus, de quo tot, & tanta narrata sunt in toto orbe Christiano. Hinc solventibus, & oram Tarentini sinus navigantibus, nulla usque Callipolim occurrit urbs memoria digna. Inter Tarentum, & Callipolim, vicus est in littore Ne-

ritono, qui a Diva Cæsarea nomen accepit, a Callipolitanis (ut ajunt) deletus. Hic est vadusum, frequentibus, tenuibus, & pusillis insulis confitum, mare, piscaturæ aptissimum. Inde Divi Isidori Turris, Neritonorum emporium: inde vicus divæ Mariæ ad balneum, derelictus & ipse ob Piratarum, ut puto, & Saracenorum incursiones. Hic scaturigines erant calidarum aquarum: ruine cernuntur ædificiorum: aquæ sulphureæ odor sentitur. Sed an aqua illa multis morbis salubris aliò verterit suos cursus, an incuria hominum, & ruina tectorum meatus obstruati sint, incertum est. Has thermas multis mortalibus utiles Belisarius Aquævivus, Vir magni animi, qui Neritodominatur, instaurare cogitat.

Ab hoc vico sex millibus passuum abest urbs Græca Callipolis; sed nescio cur in ora Senonum illam posuerit Plinius. Nec apud Auctorem aliquem memini me legisse his in locis Senones consedisse, aut mendosi sunt codices. Sitæ urbs est in extremo promontorio longe in mare pro currenti, sed arctissimo Isthmo, aded ut in aliqua parte vix curribus pervius sit. Urbs formam habet sartaginis, isthmus autem: munita est, & rupibus circumsepta, & firmissimis muris. A continenti unus est aditus, in quo castellum est munitissimum. Hæc Petri Aragonum Regis, qui Siciliam regnis suis adjecit, partes sequuta, a Carolo Apuliæ primo, aut secundo rege, nescio, solo aquata. Qui cladi superfuerunt cives, in villas abiere, ubi centum annos morati sunt. Inde redeuntes domunculas sibi super domorum ruinas ædificavere, ut cuique visum est: & quæ quondam pulchra urbs a Græcis appellata est, nunc nullo viarum ordine servato habitatur, non ut condita, sed ut occupata. Hæc etiam per bella Alphonso senioris, nunquam a fide descivit: cum aliis nonnullis ejusdem provinciæ urbibus, ut dicemus. Hæc, quinto, post captum a Turcis Hydruntum anno, a Venetorum classe capta, ac direpta est. Spectatæ si dei, & virtutis civitas: nullo adjuncta externo præsidio, hostibus ad necem ulque restitit. Pauci aded erant oppidani, ut cuique illorum, sex aut septem pinnæ defendendæ forte contingerent. Magna pars civium super muros strenuè pugnando cecidit: qui superstites fuere, omnes ferè vulnerati. Tandem nonnullæ mulieres muros conscenderunt, atque hostibus aliquantulum obstitere; ex oppidanis magna parte (ut dixi) cæsa, pauci sine vulneribus abiere. Ex hostibus quingenti cum ipso duce desiderati sunt. Sic se Callipolitani gessere, ut nemo illos iure victos dicere possit, sed a multitudine hostium superatos.

Præclarissime Spinelle, quando eorum, qui in extremo Italiæ angulo Luceriæ, virtus, & fides oblivioni, ac silentio datur, nos ipsi Callipolis, & Hydruntum fortia facta non teceamus. Dicam, quoniam verum est, si omnes huius regni urbes Lupientium, Tarentinorum, Callipolitano- rum, & Hydruntinorum animos habuissent, multa quæ nos opprimunt, mala non pateremur. Hæc eadem urbs, in illo scelerato,

& exitiali toti Italiæ Caroli Francorum Regis adventu, semper in fide Aragonensium partium permansit, Marzò Antonio Philomarinò Patritio Neapolitano urbem gubernante. Hic, Francis totius ferè regni potitis, usque ad reditum Ferdinandi Junioris, urbem tutatus est. Sæpe cum paucis, quos habebat levis armaturæ equitibus, Francorum turmas, ulque ad sextum ab urbe lapidem persecutus, multos Francorum, & cepit, & occidit. Hæc etiam pulso Frederico, Regi fidem servavit. Gonsal, ed quiddam suo Regi fidem servaverat: villas exuri, felices arbores excidi iussit, & minas, & damna immensa libenti animo pertulit: tandem Præfecto arcis cum Gonsale pacifcente, urbs ad deditionem coacta devenit. Deinde Galli, Hispano duce intra Baretii mœnia latente, omnia nemine prohibente imperio suo subegere. Urbs in maximo erat discrimine: quæ postea adventu Joannis Castriotæ viri Macedonis: qui nunc Ferrandinæ Dux est, cum prudentis, tum etiam strenui, confirmata est. Hic adscitis quibusdam vicinarum urbium transfugis & exulibus, qui partes Aragonenses secuti sunt, sæpe ex urbe erumpens, variis cladibus Francos afflixit, atque urbem servavit. Longe ab urbe mille passibus insula est pari ambitu. Hic Gaiarum avium, quas diximus, magnus proventus, & toti Provinciæ salutaris.

Post Callipolim ad quintum lapidem promontorium non absimile ei, in quo urbs est, quod Acroterium incolæ vocant, Latine promontorium, recentiores navigantes promontoria capita appellant. Inde Ugentinorum portus. Deinde Japygium promontorium, in quo templum est Divæ Mariæ, inclutum, & antiqua religione sacrum, ac venerandum. In hoc sita erat parva urbecula, nunc diruta, quæ Leuca appellabatur: de qua Lucanus: *Parva mania Leuca, seu secretaq; litora Leuca*, sic, ut puto, dista ab albedine, & nuditate scopulorum. Inde castrum est oppidum episcopale, quod ad secundum lapidem templum habet, alterum divæ Cæsaræ. Juxta est fons calidarum aquarum, quas ad complures morbos utiles esse experientia docet. Fons in agro est, qui non alium habet aditum, quam è rupibus mari imminentibus pensilibus, & t bulis, j. stris pontibus, aditur, nec nisi semel singulis annis Majo mense. In hoc latuisse divam Cæsaream incolæ autumant, dum furorē patris fugeret. Nec desunt, qui testantur se ibi vidisse Deam lampada fereentem. Adiri antrum non nisi placido mari potest. Orta repente tempestate perterrita mater, filium ibi reliquisse perhibetur, quem Deam ipsam per annum aluisse fama est. In hanc nostrum Hymnus extat Sapphico, & Adonico carmine, cujus hoc est Principium:

Divæ in extrema latitans latebra, &c.

Poetæ fabulantur Gigantes a Diis Phlegæis campis ejectos huc confugisse. Hinc ad Hydruntum sex millia passuum numerant.

rantur. Quarto ab Hydrunto lapide con-
vallis parva, attamen amœnissima, & oleis
consta est, quam incolæ Pomarium nunc-
cupant: per hanc rivulis aqua decurrit.
Hæc pusillum portum efficit, quem ideo
Vadiscum incolæ dicunt: parvarum navi-
cularum statio est. Post hunc Cœnobium
est divo Nicolao dicatum, mille & quin-
gentis passibus ab Hydrunto distans. Hic
monachorum Magni Basilii turba convive-
bat: hi omni veneratione digni, omnes
litteris Græcis, & plerique latinis in-
struati, optimum sui præbebant spectaculum.
Quicumque Græcis litteris operam dare
cupiebant, iis maxima pars victus, præ-
ceptor, domicilium, sine aliqua mercede
donabatur, sic res Græca, quæ quotidie re-
tribuitur, sustentabatur. Fuit temporibus
proavorum nostrorum stante Aula Con-
stantinopolitana, vir Philosophus Nicolaus
Hydruntinus, cujus ante Turcarum transi-
tum, plures libri de Logica, & Philosophia
in hoc monasterio habebantur. Hic Abbas
hujus monasterii factus, & Nicetæ nomina-
tus, sæpe a summo Pontifice ad Imperato-
rem, & ab illo ad Summum Pontificem per-
meabat ad componendas res, quando inter
Pontificem, & Imperatorem aliqua conten-
tio, aut de orthodoxa fide, aut de alia re
oriebatur. Erat enim hic vir gravissimæ
auctoritatis, & sanctissimorum morum, ut
qui de Philosophia ad religionem commi-
graverat. Hic sumptui minimè parcens,
quos per universam Græciam invenire po-
tuit, librorum omnis generis bibliothecam,
in hoc cœnobio congescit: quorum magna
pars negligentia Latinorum, & contemptu
litterarum Græcarum periit. Non parva
pars Romam ad Bessarionem Cardinalem de-
portata est, & inde Venetias; partem, quæ
super fuerat Turcarum, qui monasterium
populati sunt, bella absumpserunt.

Hinc Hydruntum, ut diximus, mille &
quingenti sunt passus. Hæc urbs clade sua sa-
tis nobilis, sed magis vetustate, & civium
fide, atque animi magnitudine. Hæc to-
tus peninsula, & aliquanto amplius nomen
Metropolis suo (ut puto) merito, adepta
est. Nam per Gothorum bella inter uni-
versæ Italiæ urbes in fide Imperatoris per-
mansit. Huic urbi Joannes Vitalianus præ-
fectus, vir strenuus, & rei bellicæ minimè
ignarus, Gothos, qui per Japygiam, Apu-
liam, Dauniam, & Lucaniam vagabantur,
variis cladibus vexabat: accurrentibusque
innumeris Gothorum copiis, illico se in
urbem recipiebat, donec à Belisario, deinde
Narsete Justiniani ducibus, Gothi ex Italia
puli sunt, & ad extremas totius Europæ,
imò, & totius Orbis partes, Occidentem,
& Septentrionem eieci. Hæc urbs variis a
diversis auctoribus nominibus nuncupatur.
Ptolomæus Hydram ab Hydro, ut puto,
flumine nominat: unde, & Hydræ insigne
urbem accepisse existimo, non ut vulgò di-
citur. Alii Hydruntum, alii Hydrentum,
ut est Neapoli in antiqua inscriptione quam
dicemus, alii Hydrontem: alii Hydruntem
ab eo quod Hydrus Hydruntis, quemadmo-
dum amathus amathuntis; alii Τῆς πόλεως τοῦ

Hydruntis. Sunt circa urbem multæ aquarum sca-
turigines, & fontes inter laureta, & citreæ
fluentes saluberrimarum aquarum. Sunt &
putei innumeri tam modicæ altitudinis, ut
aquam manu capere possis, quod in hac Re-
gione rarum est. Videtur enim hæc portio
a Peloponneso, aut Tempe abscissa, & Ita-
liæ adjecta. Quæ nunc urbs est (ut de Ta-
rento diximus) arx olim erat: quamvis quæ
antiqua urbs fuit, non nimis amplo circui-
tu claudebatur: Etenim ut reor, non ex-
cedebat spatium undecim stadiorum, ex eo
quod ante bellum Turcarum conjici pote-
rat: nunc enim æquata solo sunt omnia.
Urbs antiqua munitissima fuerat: murus
centum (ut fama est) turribus jungebatur
aliquarum vestigia me puero monstrabantur.
Ultima usque ad nostra tempora Centenariæ
nomen servavit: aliarum lapides ad mu-
niendam, & instaurandam urbem Alphonfus
Ferdinandi filius transferri iussit, quæ nunc
validissimis muris, & ingenti fossa vallatur.
Portum habet satis commodum, sed aqui-
lone minimè tutum: à mari altæ sunt ru-
pes, ex molli, & fragili lapide, ex cujus
crebris ruinis, non parvam urbis partem
mare occupavit: A tempore Patrum nostro-
rum, usque ad hanc nostram ætatem, lxxx.
passuum spatium mare absorpsit. Urbis cœ-
lum saluberrimum est, solum lætum, &
fontibus scatens, lauris, mirtis, olivis, &
citriis consitum, semper virens. Turcarum
bella omnia vastavere, nunc revirescere
cuncta cœperunt.

Ex hoc loco Ceraunii Epiri montes ita
clare cernuntur, ut nonnulli existimaverint,
teste Plinio, Italiam Græciæ pontibus jungi
posse. Audax fuit cogitatio, ne dicam teme-
raria: attamen locorum vicinitatem signifi-
cans ab hoc loco in Græciam, hoc est a Cala-
bria in Epirum: fretum est quinquaginta mil-
lia passuum, usque ad intima sinus Adriaticæ
DCL., usque Tarentum pedestri itinere LXX.,
usque Sepiuntem, & Manfredoniam, quæ est
ad radicem montis Gargani CLXXX., ad
quem montem nomen Japygiæ, ut diximus,
extendebatur, sicut & Apuliæ usque Hydrun-
tum: quamvis Barium ante Japix appella-
tum fuerit a Dædali filio, quem nomen
Japygiæ dedisse auctor est Plinius. Hæc ora,
ut Ptolemæo placet, Jonio mari abluunt.
Ubi variant Auctores, veritatem indagare
difficile est, conjectura est opus: aded incer-
ta sunt omnia, ut nulla sit disciplina in
qua non sit opinionum, & sententiarum
inexplicabilis varietas, & quandòque con-
fusio nominum perturbat rerum scientiam.
Jonium mare usque ad intima si-
nus Corinthiaci, quidam nominant, Luca-
no teste. Jonium, & Aegæum Isthmus di-
sternit. Ptolemæus ab Hydrunte ad Gar-
ganum montem Jonium mare appellat, in-
terius Adriaticum. Idem Zephyrium pro-
montorium, quod est inter Lacinium, &
Leucopetram ad Adriaticum pelagus po-
nit. Theophrastus Apolloniam, quæ est in-
ter Aulonem, & Dyrrachium, ad Jonium
mare sitam esse scribit: sic & Aristoteles.
Ptolemæus Acrocerraunios montes, qui sunt
in Epiro juxta Ionium esse asserit. Strabo

Adriaticum sinum Ionium nominat, cuius longitudinem ponit sex millium stadiorum, hoc est DCCL. mill. pass. Plinius auctor est, Hydruntum positum esse ad discrimen Jonii, & Adriatici maris. Ionium in prima parte, interiorius Adriaticum, quod & superum vocant, sed hæc perquirere longum est. Nos (ut iussit parens medicina Galenus) de nominibus non curemus, custodita rerum notitia.

At hæc ignorare nefas est hominem Christianum. Anno à Christo nato, M. CCCCLXXX. Achamatus præfectus classis Machometis Turcarum Regis, ex Aulone Macedoniæ oppido solvens, cum ducentis navibus, & XVIII. mil. fortissimorum bellatorum, Hydruntum obsedit, non sine omni armorum, & machinamentorum genere. Qui tentatis oppidignorum animis, oblatiq; non iniquis conditionibus, ut quando non haberent aliquam spem auxilii (exercitus enim noster eo tempore in Hetruria res gerebat) neque invalidam urbem defendi contra tantam vim posse, & callide, & verè aiebat Barbarus, sed ut ultrà se dederent, suadebat, aut cum uxoribus, & liberis, & iis quæcumque ferre possent urbem desererent, atq; in vicinas urbes commigrarent, vitamq; & libertatem suam servarent. Stultum esse aiebat bene sperare ubi nulla esset spes salutis, aut auxilii: at si ipsi fidem homini, & ignoto, & hosti non haberent, se exercitumque suum omnem naves ascensurum, atque in mare octo, aut decem millibus passuum ab urbe abiturum pollicebatur, illi interea suæ salutis, & libertati consulerent.

Hæc oratio primò ab Hydruntinis contempta est: responderunt se paratos esse pro Christo, proque suo Rege extrema omnia pati, & deum mortem obire: ac nuncio, ne iterum rediret, iusserunt, ac mortem comminati sunt, si quis civium de deditione verbum faceret: secundum nuncium eadem referentem sagittis confixerunt. Concitatus ira Barbarus omnia machinamentorum genera, & quæ bombardas dicunt, & quas habebant incredibilibus magnitudinis, expediri iussit, ac invalidos, & veteres muros triduo evertit, adeo ut per plures dies inter nostros Turcasq; res telis ensibusque ageretur. Nostri urbem acerrimè pugnantes tutabantur, tandem sexta, quam genus Turcarum in veneratione habet feria, xv. obsidionis die, tertio idus sextilis: (idus semper Italiæ infestas; etenim vi idus Sextiles apud Cannas cum Hannibale, infeliciter pugnatum est) omnibus ferè nostris sanctis, ac laboribus, & vigiliis defessis, Turcæ urbem per plana ingressi primo impetu nentini pepercerunt, Sacerdotes in Ecclesia omnes ad unum trucidaverunt, & nonnullos super altaria hostiam tenentes tanquam victimas mactaverunt.

Postquam nocte tota, quam turbulentus ille dies secutus est, Stephanus Archiep. consanguineus meus, omnem populum Divino Euchariæ sacramento firmaverat ad matutinam quam præciserat pugnam, à subterranea templi parte, ad locum, quem chorum dicunt ascendit, ubi martyr Christi Pontificalibus insignitus ornamentis in sua sede ab irrudentibus Turcis jugulatus est, Qui cladi superfuerunt

adringenti viri, aut capti, aut faucibus, aut agro extra urbem ducti, omnes ante crudelissimi Ducis Barbari oculos cæsi sunt. Dicam rem raræ, & antiquæ laudis, & futuris fortè sæculis minimè credendam. Nemo in tanto populo mortis metu a fide CHRISTI desivit, imo alter alterum, filius patrem, pater filium, frater fratrem ad mortem hortabatur. Macti virtute viri: felices Animæ Martyres JESU-CHRISTI ausi facinus magnum, ac memorabile: nunquam ego possum vos satis laudare: laus vestra, & gloria, & felicitas apud Deum manet æterna, semperq; manebit. Horum ossa multa, Alphonsus Ferdinandi filius, Alphonsi senioris nepos, vir pietate insignis, Neapolim deportari curavit; quæ in templo Divæ Magdalene sacro locavit, & quoad vixit in maxima habuit veneratione; quædam civis post reparatum locum, tanquam reliquias, sive fragmenta in unum collegerunt, reposerunt: quæ intus cappellam, seu sacellum, quod dedita opera constituerunt in Ecclesia majori, ubi usque ad hodiernum diem quiescunt, & quoad Christiana est religio visenda commemorantur, in maximaque veneratione habentur, solennibus Officialis divinis celebrantur.

Urbem penè dirutam, Turcæ Italiæ affectantes Imperium, ingentibus munitionibus reparaverunt. Achamatus ipse Aulonem revertens, cum magna suorum, & captivorum ex tota provincia, & mulierum, & puerorum manu, reliq; in urbe quatuor millium fortissimorum virorum præsidio, apud Sasonem Ionii maris insulam, à classe nostra victus, & fugatus est, magna navium parte, aut capta, aut demersa. In qua victoria Villamarini, qui nunc comes Capaciæ est, & hujus regni Apuliæ Admiratus; eo tempore adolescentis virtus præcipuè emicuit. Tandem Alphonsus magna vi, ac non sine suo periculo, & ingenti Turcarum, & nostrorum strage, post quatuor mensium obsidionem Hydruntum recuperavit, atque in formam urbis composuit. Minimè crediderim illam Massiliæ ab historicis maximè celebratam expugnationem fuisse, aut magis periculosa, aut magis propriam, & cruentam, Antequam urbs à nostris obsidione stringeretur, Deus optimus maximus oportuna reipublicæ christianæ morte Machometem subtulit, alias ægum erat de nobis, Et quamvis hæc urbs in illa Caroli illuvione, quæ omnem Italiam perturbavit, regno capto, perculsis omnium animis, ut & cæteræ urbes, paucis exceptis, Gallos admiserit; tamen statim ad Aragones partes reversa, prima Ferdinandi Junioris nomen, antequam ille à Sicilia excederet, invocavit. Quæ de hac Urbe Guido scripsit, hæc sunt: Hydruntum Minervium, in quo templum Minervæ, ubi Anchises pater Aeneas primò omnes, equos pascentes, Italiam advectus prospexit (ut inquit Virgilius) & idem aptum mercimoniis Hydruntum scilicet, Hydruntum ne an Brundisium intellexerit Virgilius, nescio. In ora Jonii, quarto ab urbe lapide lacus est piscosus, cymbis tantum piscatoriis nabilis, quem incolæ adhuc Græcè Νῆαρον nominant: seu ut Galenus ait, Limnothalassan (ita enim ille appellat lacus, qui

in mare fluunt, ac ressuunt) Ambitus illius est XII. millia passuum, multos in se recipit fontes, quorum aliqui molis apti, nunc aquarum magna pars defecit. Hunc lacum ubi se in fretum arctat, via dividebat Trajana, quam dicemus: hunc locum hodie Feneſtras dicunt. Inde vrbeſcula occurrit, quam Roccam appellavit Gualterius Breheſna, de quo poſtea dicam. Hic ab Oriente revertens, ab Hydrunto Lupias iter faciens urbem dirutam conſpexit, paulo minoris ambitus, quam antiqua fuerat Hydruntus. Locus arcis (ut mos erat) Græcarum urbium eminentior cernebatur: ex arce tantum urbeculam condidit, unde & Roccam nominavit. Franci enim arcem Roccam dicunt, Hanc eſſe voluit, ut antiquis (ut puto) fuerat temporibus, Lupienſium emporium, ideo & has quoque Lupias appellasse Ptolemæum crediderim: nam Lupias mediterraneam urbem eſſe certum eſt. Inter eas ſpatium eſt XIII. millia paſſuum. Hanc urbem Gualterius Quæſtori Lupienſium tradidit habitandam. Ille deductis ex urbe, & ex vicinis colonis, in formam oppidi redegit, ac perpulchro viarum ordine diſpoſuit. Hanc Turcæ capto Hydrunto, à civibus primò, deinde à præſidio noſtrorum militum dereliſtam, penè ſolo æquaverunt. Ante Turcarum adventum pulcherrimum fuerat oppidulum, ſatis munitum, & majori ex parte mari cinctum, & honoris civibus habitatum. Hoc, pulſo à Joanna Alphonſo Rege, ſemper in illius fide cum Lupis, Tarento, Gallipoli, & Caſtro permanſit, & Loyſio Andegavenſi, quem Regem appellabant, oppugnanti ſtrenuè reſtitit. Hinc aliqui breviorẽ eſſe in Græciam tranſitum, quam ab Hydrunto exiſtimant. Hanc Joannes Antonius fidelem vocabat, & pro delictis, & animi laxamento habebat, & familiariffimè cum oppidanis verſabatur, quorum nonnullos honoratis magiſtratibus, & arcibus tueri præſciebat.

Comperit non habeo quo verè nomine appellata fuerit: ſcriptorum, quos habemus temporibus jam deleta erat. Inter Hydruntum, & Brundisium, nulla alia, quæ ego ſciam, videntur in ora antiquæ urbis veſtigia. Ptolomæus, ut dixi, inter Hydruntum Brundisiumq; Lupias in ora locat, fortasſe à Lupis nomen tranſlatum eſt. Ingens palus oppido proxima aerem inficit, unde non ſatis ſalubris locus. Hæc antiquis temporibus foſſas habebat in mare procurrentes, per quas palus expurgabatur. Extra oppidum in medio veteris urbis locus cavus eſt, profundus decem paſſibus, ad quem mare recipitur per ſubterraneos meatus (ut mihi viſum eſt) non manu factos, ſed natura aut fluctibus excavatos, per quos à mari ad foveam ſymbis itur: locus vitulis marinis frequens: eam foveam incolæ Græco nomine *νιόβη* vocant, nos prodicionem poſſumus dicere. Fama eſt per hunc quaſi cuniculum urbem captam, ac deletam fuiſſe. Inde exeuntibus ad decem millia paſſuum occurrit Caſtellum, quod à divo Cataldo antiquiſſimò Tarentinorum Archiepiſcopo nomen accepit, eo quod ille

ex Oriente proficiſcens, hæc primò loco attingit, ubi, & puſillum templum illi dicatum extat. Hoc quoque caſtellum Gualterius condidit pro emporio Lupienſium ubi propinquiore: ubi Maria ejuſdem hæres, ingentem molem longis junctam lapidibus miro opere conſtruxit: nunc incuria Principum, & Lupienſium rebus poſt mortem Joannis Antonii Principis, & ob continua bella deſectis, atque aſſiſtis, penè diſſregata: hic aer craſſus atque ſalubris eſt. Tota ubiq; Japygia ſaluberrimum ſudum, atque ſincerum habet cælum, præterquam in ora, quæ à lacu Hydruntino, quem diximus, atque Brundisium, ubi pleriq; in locis juxta mare ſunt paludes, & circa Cæſaream Neritoni agri.

ACaſtello Divi Cataldi ſex millibus paſſuum abeſt Caſtellum in Lupienſi agro, cui nomen Caulon, diſtat à Monafterio Ceratenſi, quod videmus, duobus millibus paſſuum: videtur ingens ſtruſtura fuiſſe, nunc nihil eſt, niſi acervum lapidum, qui exuſti videntur, deinde tempore exaſi: vix duobus à mari diſtat ſtadiis: veſtigia quæ ad mare procedunt adhuc cernuntur. Noſcio ſi fuerit Caulon, quem remota litera C, Horatius Aulonem dixit: incolæ Speculam Caulonis appellant. In huius peninſulæ editioribus locis frequentes ſunt cumuli lapidum, quos incolæ Speluncas nominant: has nunquam me vidiffe memini, præterquam in hoc tractu. Has congeries non niſi magna numeroſæ multitudinis manu coacervatas fuiſſe credibile eſt. Paucis in locis ubi lapides non ſunt (omnes enim colles aſperi, & lapidoſi) ex terra facti ſunt cumuli tantæ magnitudinis, ut aſpicientibus, & hominum manus, & pecus omnem non parvam partem decacuminavit. Monumenta hæc fuiſſe illuſtrium virorum exiſtimo: mos enim erat vetuſtiſſimorum Græcorum, & ante illos fortè Japygum ſuper cadavera clarorum virorum ingentem lapidum, aut arenarum molem accumulare: unde fortasſe cumuli, aut tumuli ſepulchra dicuntur. Plutarchus in vita Alexandri, Demaratum Corinthium Alexandri funere extulit magnificentiffimo, congregatus eſt illi ab exercitu tumulus ambieus quidem ampliſſimo, altitudine verò octoginta cubitorum. In ultima parte peninſulæ, Brundisium inclyta urbs ſita eſt, quam aliqui Brundam inſulam ſic appellari exiſtimant, Greci Brendesium dicunt: Steph. Byzantion. Vulgatum eſt, quod nomen hoc, caput cervi ſignificat, non in Græca aut Latina lingua, ſed Meſapia, ſeu Peucecia de qua lingua aliquid dicam cum de Vaſta oppido tractabo. Portus capitis cervi ſimilitudinem habet, cornua magna ex parte urbem cingunt. Portus toto terrarum orbe notiffimus, unde natum eſt proverbium, tres eſſe in orbe portus, Junii, Julii, & Brundisii. Interior portus turribus, & catena clauditur: exteriorem hinc atque hinc ſcopuli, & inſularum obſectus protegit. Videtur ludenti, ac providæ naturæ ſagaci induſtria factus. Ora à Gargano monte ad Hydruntum rectilinea ferè eſt, brevibus falcata ſinibus. Ad Brundisium diſcreta terra

mare

mare in sinus formam excipit, in intima
sinus parte fretum est, quod turribus, & ca-
tēna clausum diximus. Hoc ostium quon-
dam altissimum erat, & quibuscumque quam-
vis magnis navibus permeabile. Joannes An-
tonius in bello, quod inter Alphonsum, &
Venetos gestum est, timens ne urbs in Ve-
netorum, seu Alphonfi potestatem deveniret,
onerariam navem ingentibus onustam lapi-
dibus, in ipso ore demersit, atque ita
ostium obstruxit, ut nunc non nisi parvis
navibus, & biremibus, & triremibus pa-
teat. Ferdinandus, & Alphonfus saepe cona-
ti sunt ostium effodere, sed ab incœpto de-
sisterunt: Puto quod fluxus, & refluxus ma-
ris, qui, non ut Tarenti, vehementissimus
est, multas arenas super lapides & navigium
congeffit: durato per tot annos alveo, non
visi magno, & sumptu & labore perfodi pos-
set. Ab hoc freto duæ excavatæ fossæ vallos
urbis ambientes, mare longè in continen-
tem effusum admittunt. Mira est præcipuè
in dextro cornu maris altitudo, ajunt ali-

cubi mensuram viginti passuum excedere.
Urbs quasi peninsula est, inter duo cornua
ab Occidente: supra dexterum cornu arcem
habet miro opere, & quadrato lapide, pri-
mo à Friderico Juniore Henrici filio, Eno-
barbi nepote, constructam, deinde à Berdi-
nando, & Alphonso ejus filio munitam.
Urbem quoque, quos à mari non habebat,
muris illdem cinxerunt, Arcem inexpugnabi-
lem in insula, in qua erat templum Divi An-
dree, Alphonfus edificavit, quæ portus ex-
terioris oblio imminet. Hæc urbs quondam
populosissima, nunc crebris seditionibus, &
cœli intemperie penè deserta est, & majori
ex parte vacua. Hoc ferè commune est om-
nibus magnis urbibus, ubi frequentia ho-
minum deest, aeris accusatur inclementia.
Hoc Babylon, omnium urbium populosissima,
experta est, quam si scriptoribus creditur, pro-
vinciam, non urbem, appellavit Aristoteles,
non secus ac si quis circumponat murum
voti Peloponneso. Hoc videbis, & in Italia,
ut Metapontus, Heraclea, Crotopetum, Ca-
pua, & Roma terrarum caput; In prover-
bio enim est, *magna urbs, magna solitudo*,
Ideo mos fuit Græcorum non immensæ ma-
gnitudinis urbes condere. Exemplo nobis
sunt, Athenæ, Thebæ, Lacedæmon, Me-
gara, Argi, Plato urbem suam quinque
millibus domorum numerum excedere ve-
ruit, ac si crescat multitudo, colonias esse
mittendas iussit, Aristoteles tantam esse ur-
bem statuit, ut illius omnis populus vo-
cem, & dicta præconis, aut concionantis
facile audire possit. Quinetiam, & urbes
sub salubri cœlo positæ, deletæ sunt, sicut
& homines, sic & urbes fata habent sua.
Sed civium negligentia urbem hanc infama-
vit: quæ si aquæ suos exitus apertos ha-
buissent, nunquam tale nomen affecuta fuisset.

Nōne vides, Spinelle, quot mortales
hoc anno Neapoli periire, aut longos pas-
si sunt morbos, præcipuè in ea parte, in
qua Castellum Capuanum, & forum, ob
restagnantes aquas in paludibus, & in fos-
sis prædiorum, & obstructos meatus, seu
canales, quæ aquæ in mare profuebant, quon-

dam Regibus id curantibus. Distat Brundu-
sium ab urbe Roma CCCLX. millia passuum,
à Dyrrachio urbe Illyrica, seu, ut Ptolomæo
placet, Macedonica, ad quam frequens erat
trajectus Romanorum, millia passuum CCXX.
Hæc urbs in primo bello Gallico semper
in fide Aragonensium partium perseveravit.
Dominantibus toti regno Gallis, Isabella,
quæ postea Regina fuit, Frederici uxor,
& Cæsar Ferdinandi filius nothus, huc se
receperunt. Et quamvis invalidum haberent
præsidium, Gallos tamen, duce eorum ca-
pto, ad Mesaniam octavo ab urbe lapide
Brundisini vicerunt: in qua pugna Spin-
tus Ventura, amicus noster, strenuè se
gessit, qui ducem Gallorum a se servatum
Brundisium captivum duxit. Qualis erat
hæc urbs Romanis imperantibus, omnes
noverunt.

Ait Lucanus lib. II. Pharsel. v. 608.

Profugusque per Appula rura

Brundisii intus descendit Magnus in arces
Et lib. V. v. 373.

Brundisium decimis jubet hanc attingere ca-
Et Silius Italicus de II. Bello Punico lib. 8. v. 576.

Ne non Brundisium, quo desinit Itala talus.

Sed qualis fuerit Guidonis temporibus illius
hæc verba demonstrant. Et post hæc antiquis
cunctarumq; nobilissimum Brundisium, in quo Ec-
clesia sancti Pontificis, & Confessoris Chri-
stiani, egregio opere constructa, ubi & re-
quievit, cernitur. Hanc urbem Romu-
lus Beneventanarum Princeps, cum Ta-
rento simul cepit, & diruit; simul quo-
que, & ceteras Civitates Salentina regio-
nis; eo quod exoritur Romanorum ab urbe
Constantinopolitana missos suscipere, &
devota Orientali Aule: aut antiquitas, dum
Longobardorum gens Divina missione Ita-
liam infestaret, parerent. Hæc verba, Spi-
nelle, maximum perhibent testimonium in-
tegritatis, & fidei illius regionis, quæ non
nisi veris Imperatoribus parere solita est:
Nunc de medicis araneis dicendum est.

Inter Brundisium, & Tarentum duæ an-
tiquæ urbes fuere: altera in humili colle, alte-
ra in plano sita; utraq; campos frugum feracissi-
mos, & pascuis aptos habet. Quæ in colle sita,
à plerisque Iliria, ab aliis Oreas, ab aliis Uretum,
nunc Oria dicitur. Omnia hæc nomina mon-
tanam urbem sonant. Colles perennes habent
fontes: in summo colle arx posita est, & lo-
co, & mœnibus tutissima; urbs duplici mu-
ro cingitur. Hæc inter perpetuas planities
in colle posita, perpulchrum undique sui
reddit prospectum, Hæc Alphonso primo
Apuliæ Rege extra regnum agente, cum Lu-
piis, Tarento, & Gallipoli consentiens, à
Joanne Regiæ duce Jacobo Caldora, dum
Aragonenses partes sequeretur, vi capta, ac
direpta est, & majori ex parte igne ferroq;
vastata. In hoc bello, quod inter Hispanos
Gallosque gestum est, quoniam arci non par-
vum Gallorum præerat præsidium, necessa-
riò Gallorum partes sequuta est, muris, quam-
vis ii non satis erant validi, dirutis, & Hi-
spanis penè mœnibus potitis, Hispanorum
saepè imperus pertulit, & pertinacissimè re-
stitit. Urbs nullum, aut paucum habens
intus præsidium, & bellis insueta, sine ulla
spe

spe auxilii, tandem desperatis de auxilio Gallis, & urbi consentientibus, urbs in dedicationem venit, his conditionibus, ut urbs servaretur, & Galli cum suis sarcinulis incolumes abire permetterentur. Unde rectè quis conjicere poterit, non magnitudine murorum, non fossarum altitudine, sed virorum animis, & virtute, regna atque urbes servari, atque defendi. Fortè non nimis malè Lacedæmonii opinabantur, quamvis Aristoteles aliter senserit. Hi urbem suam tanquam pecudum gregem muris claudi passi non sunt: hoc modo enervari vires animorum putabant, dum muris, turribus, & fossis confiderent: ferro enim, non lapidibus, & repagulis salutem esse committendam. Non secus existimabant antiquorum quidam, qui nihil literis mandandum esse censebant: nam immemores, & obliviosos fieri, qui chartis suam servant scientiam. Ideo Hippocrates (ut ait Galenus) usus est breviloquio antiquo, & leges quæ nunc sunt verbosissimæ, decem primò, dehinc duodecim parvis tabellis continebantur, & Lacedæmonii jure, non scripto utebantur, & Dominus noster breviloquam docuit orationem, cum dixit *Math. VI. Orantes autem ne multiloqui sitis*. Nunc tanta est librorum copia, & magnitudo, ut non solum dicta, sed ne nomina quidem Auctorum memoriter tenere valeamus.

Ridebis fortasse Spinelle, Galateum, qui brevitatem suadet, cum ipse prolixus sit, sed hoc ritè fit. Breviloquium non potest commendari, aut damnari multiloquium nisi longa, & proluxa oratione. Galenus causam prolixitatis suarum conscriptionum refert ad eos, qui falsa dogmata invexerunt, in quibus confutandis longis sermonibus opus est. Ego non libros, sed inanem immensitatem recentiorum librorum, qui non nisi arrogantiae, & depravandorum ingeniorum, & alendorum impressorum causa scripsere. Non ego muros, & munitiones damnaverim, sed hoc mihi semper persuasum velim, quod nostris malis didicimus: nihil nobis tot sumptus, tot munitiones profuisse, solamque eam artem tutissimam esse, quam valentes volentesque tutantur: nec tibi è mente excidat, Oriæ sumus: Unde VIII. millibus passuum abest Mandurium: alii Menturum: Stephanus *Μανδύριον*: unde Mandurini, incolæ Mandurinum dicunt. Hoc à Quinto Fabio vi captum fuisse Livius Auctor est. In plano situm erat oppidum mediocriter, ac iusti ambitus.

Hujus in extrema Occidentali parte ex veteribus ruinis constructum est oppidum, quod Casale novum dicunt, plusquam CCCC. foci habitatum, murorum ingentes reliquæ aliquibus in locis videntur, quas adhuc ne ipsum quidem, quod omnia perdit tempus, nec coloni avidum genus ad omnia devastanda, pervincere potuerit. Fossæ parvæ pro murorum magnitudine, in aliqua parte gemini nescio qua causa videntur muri vix XXX., aut XL. passib. inter se distantes, fortasse Pomerium duplici muro claudabatur. Sed in hac regione non monstrantur (ut erant) grandia, atque immensa urbium vestigia: causa est: quoniam lapides, & toti ferè ubique molles, ac fragiles, quos ventus,

& imbres facillè exedunt, & comminunt. Hydruntini, & Roccæ oppidi lapides cretæ compactæ, non igne coctæ, sed solæ duratæ similes sunt, ita ut domus, quam pater edificavit, a filio reficienda sit: cum per tot sæcula duret materies, mirum est, qui ventum, & imbrem non patiuntur: contra ignem vim habent indomitam: incolæ pyromachos vocant, quibus ad fornacem, & furnos, & caminos utuntur. Ego non aliam causam assignaverim, nisi eam qua cocti lateres, ventos, & imbres, non cocti verò ignes melius patiuntur.

A Brundusio Lupias pedestri itinere occurrit Balesus diruta, ac penitus deleta: quæ vix monstrat urbis vestigium ambitus murorum, ut oculis metiri licet VII. aut VIII. erat Radiorum, ubi muri fuerunt, aggères tantum, & lapidum cumuli cernuntur dumis oblitæ. Coloni arcem monstrant, ubi est altior lapidum acervus, fossæ penè oppletæ sunt, urbs tota aratris vertitur, numismata, & lapilli, quos Corneolos dicunt, variis insigniti figuris sæpe reperiuntur. Hic urbem mediam dividit via, quæ à Roma Brundisium, & inde Lupias, & Rhodias, de hinc Hydruntum ducit. Hæc sæpe inter Brundisium, & Lupias, & inter Lupias, & Hydruntum passim hinc, atque illinc cernitur: quam viam incolæ Trajanam appellant. Trajanus enim (ut ait Galenus lib. 9. Therapeuticæ) antiquas vias in Italia correxit. Urbem in duas partes secat torrens, ut ex ripis conjicere licet. Rivulus fuit perennis aquæ cujus originem, seu fontem in media urbe fuisse demonstratur.

Nec mirum est. Multi fontes esse desierunt, atque ubi fontes non fuerant, oriri videntur. Nonnullos fluminum alveos siccos videmus. Quid dicam de fontibus, & rivulis? ait Aristoteles: *Neque Nilus, neque Tanais semper fluxerunt*. Non diu est, quod in Campania tanta aquarum erupit multitudo, ut maximam partem ejus, quæ infra Nolam est regionis, & Nuceriæ campos inundaverit, & (quod mirabile est) maximam secum attulit piscium copiam: quæ res Campaniæ pestilentissima fuit. Nolam urbem penè depopulata est, nunc, ut erat, siccus est campus. Hac in re motus terræ multum possunt: quinetiam, & terræ cultura. Ait Plinius: oppido quodam deserto cultoribus fontes defuisse, eisdem redeuntibus, & terram colentibus fontes quoque reddisse. Ludovicus de Monte alto Syracusanus, vir acutissimi ingenii, non solum legum sed multarum quoque aliarum rerum peritissimus, narravit mihi rem prodigiosam, nec dandam oblivioni: Arethusam Anno Christi M. D. V. sexto die Decembris penitus defecisse, ita, ut alveus exaruerit. Inde XXV. Januarii emittere cœpisse turbidas, & turbulentas aquas: post aliquot dies claras, ut solebat, ac limpidas.

Urbs hæc à mari tribus milibus passuum abest: in hoc spatium multa reperta sunt sepulchra ex albo marmore. Cum essem in villula mea, quæ ab hac loco distat sex millibus passuum, rusticus quidam, dum puteum foderet, invenit quasdam tabellas candidissimæ marmoris. Statim accersivit me, ego non

non sine magna rusticorum manu huc me contuli: Invenimus innumera coctilia, & tabellas marmoreas & varia vasculorum genera: visa sunt mihi opera non ignavi artificis, nec pauperis Domini: thermæ enim erant sumptuosissimi operis: hoc mirum est, ita omnia terra operuerat, ut nihil super terram videri posset, quamvis solum sæpe aratris, & rastris vesteretur. Hæc extra urbis diruta muros circiter quingentis passibus aberat.

Intra ruinas urbis temporibus Patrum nostrorum Marsilius quidam pauper rusticus, civis Lupiensis magnam vim argenti reperit, hæc non fabula est: cognita re Maria Comes Lupiarum, quæ postea fuit uxor Ladislai regis, in thesaurum manus iniecit, quem post obitum Ladislai in maximos belli sumptus, quod pro Alphonso gesserat, erogavit; Ab hoc loco distat v. millibus passuum nobile quondam Cœnobium ordinis magni Basilii, quod de Ceratidis dicitur, conditum à Tancredo Normanno Lupiarum Comite, & ditatum magnis possessionibus, ubi Græcorum manachorum cætus morabatur, nunc penè desertum est Monasterium, ut cætera omnia, quæ in potestatem Principum sacerdotum deveniunt. Hinc ad VII. millia passuum, urbes sunt (Strabone teste) mediterraneæ, ut dixi, Lupiæ, & Rhudiæ. Duas urbes idem populus habitabat, ut de Neapoli dicunt, & Paleopoli: quinetiam inter ipsas fama est subterraneas fuisse specus, per quas mutua auxilia sibi invicem cum opus erat, præstabant. Inter has urbes minus quam duorum millium passuum spatium interiacet. Rhudiæ, seu Rhodæ, & à Stephano Ρῦδα, seu Rui, per i litteram vocalem, sive per j litteram consonantem crasso quodam, ut mos est, Regionis sono Rutæ dicuntur: unde Lupiarum porta, & quarta pars urbis, quam Pittacion Græco nomine appellant, Rhudiarum dicuntur. Hæc penitus interiere, ut vix cognoscas quo loco fuerint, tantum nomen restat inane. Ovidius quinto decimo Metamorphoseos, sub fine in fabulæ quintæ ad hanc rem ita cœcinit.

*Vile solum Sparta est, alta cecidere mycenæ,
Et campus est, ubi Troja fuit.*

Quid de miseris mortalibus putandum, quando urbes sic pereunt?

Dixi nobilitatem huius regionis fuisse antiquam hi, quos habemus, Scriptores nascerentur. Si Eratosthenem, Artemidorum, Hipparchum, & vetustiores haberemus, multarum urbium, quarum hic busta, & ut sic dicam, cadavera solum cernimus, & nomina, & gesta nota essent. Non placet in hoc Strabonis sententia: ait enim, se tantum ea loca scribere, quæ suo tempore clara erant, & nota: scire verò quæ occubuerant, nullam esse ait utilitatem. Ego eorum, qui aliqua memoratu digna gesserunt, & si vita functi sint, malo habere cognitionem, quam eorum, qui nunc illustres habentur. Soleo cum amicis sæpe affirmare, me malle videre busta urbium Græciæ, & beatas, & desertas illas insulas, quæ toto orbe clarissi-

mæ fuere, quàm Galliarum, Hispaniarumque, & Germaniæ opulentissimas, & populosissimas urbes. Sunt qui vetustatem generis sui, nobilitatemque rerum omnium indigam, rebus omnibus præferant, & novis hominibus, quamvis gratiosis, atque à regibus, & populis honoratis, & magistratibus ornatis. Sic ego soleo Veteres Recentioribus anteferre, & (ut sic tua venia dicam) plus Antiquorum mendaciis, quæ nulla fuere, quàm Recentiorum veritati credere: & illorum sequi potius negligentiam, quam istorum obicuram diligentiam. Ait Mela: *Civis Ennio nobiles Rhudias*: Circa nomina ipsa variant Auctores, & loca, & nomina transmutant. In hac de qua loquimur Regione, exemplo nobis est Ptolomei descriptio, quæ multa alibi, quàm sint, locat: sive id acciderit aliorum relatu, sive Auctoris incuria, sive quod chorographiam rectè scribere nemo potest, nisi qui in ea regione diu versatus, aut natus fuerit: sive transcriptorum, aut traslatorum incidia, & librorum mendositate, nescio: hoc tantum habeto à me, quod conjectura, & lapidum inscriptionibus compertum habeo, has esse Rhudias, quæ Lupiis contempnuntur, & in quibus natus fuerit Q. Ennius Poeta. Harum ædificia tempus obruit, & rusticus antiquitatum omnium everfat aggeres: Alicubi murorum cernuntur sepulchra innumera scitilibus vasculis, & scitibus plena. Huius urbis nomen, & fama apud complures homines ut & ipsa cecidit: Nunc tota, aut feritur, aut delata consistit, ac decima pars omnium frustum, qui hic nascuntur, singulis annis genero meo servit. Solo Q. Ennii nomine urbs collapsa sustentatur: qui tam diu vivet, quàm diu erunt Latine Literæ. Hic Scipionibus aded charus fuit, ut illius statua inter Scipionum statuas in illorum sepulchris locari meretur: Lupiæ, proximæ sunt. Urbem hanc alii Lupiæ, alii Lypias, alii Lopias, alii Lupium, alii Lyspam, alii Lypiam, alii Aletium, alii Licium, alii Licium, à Licio Idomeneo, alii Liceam: omnia hæc nomina idem sunt. Auctores non omnium habuerunt cognitionem, præcipuè eorum, quæ longè ab illorum patria semota sunt: nobis, qui hæc habitamus loca, credendum est. Circumadiacentes urbi veteres Græci (quod maximum testimonium est) *Ῥοῦδιον* appellant, antiqui latini Græcam litteram in v nostrum, ut soliti sunt, verterunt. Est lapis Neapoli apud divam Mariam de Libera his literis inscriptus.

M. BASSAEO M. F. PAL.

AXIO

PATR. COL. CUR. R. P. II. VIR.
MUNIF. PROC. AUG. VIAE. OST. ET.
CAMP.TRIB. MIL. LEG. XIII. GEM. PROC.
REG. CALABRIC. OMNIBUS. HONO-
RIB. CAPUAEE. PUNC. PATR. COL.
LUPIENSIVM: PATR. MUNICIPI. HV-
DRENTINOR. VNIVERSVS. ORDO. MV-
NICIP. OB. REM. PVBLI. BENE. AC.
FIDELITER. GESTAM HIC PRIMVS.
ET. SOLVS. VICTORES CAMPANIAE.
PRETIS. AESTIM. PARIA. GLADIAT.
EDIDIT.

L. D. D. D.

Lupiae longè à mari Jonio VIII; milli-
bus passuum positæ sunt. Hæ pari spatio
distant à Gallipoli, quæ est in sinu Taren-
tino, ab Hydrunte, & Brundusio, quæ
in Jonio sunt, eminus XXIV, aut XXV.
mill. pass., à Tarento autem L. Hanc ur-
bem antiquissimam, atque amplissimam
fuisse, quæ sub terra sunt, demonstrant ar-
cus, cuniculi, fornices, & vastâ fundamen-
ta ædificiorum, sed non præpolita, Non-
dum enim Græcia, aut Philosophiam, aut
Architecturam, aut alias artes egregias, quas
postea invenit, noverat; scilicet arma ma-
gis Lictius Idomeneus, quàm literas, aut
Architecturam noverat. Hæc omnia illo do-
minante, aut ante illum sub Japygibus an-
tiquis, aut sub Mallenio urbis conditore
facta fuisse conicio.

Everfa Troja, ut Diomedes, Diomedes in-
sulas, Garganum montem, Argyripam, Ca-
nusium, & circumadiacentes campos, sic

*Salentinos obsedit milite campos**Lictius Idomeneus: ut canit Virgil. 3. Æneid.
vers. 400.*

Hic electis, aut subactis Japygibus, ferè
omnem peninsulam Cretensium coloniam
fecit: Linguam, & literas Græcas inexit:
Lingua, & literis Messapiis abolitis: asump-
tis Græcis fortè cultioribus, aut quia il-
lis victores utebantur. Solebat enim victi
populi in victorem, & Linguam, & mores,
& vestes transire, neque indocilis est in-
fanti Italia ad peregrinos & mores & ha-
bitus capeffendos. Cretenses quondam ma-
ri imperasse, & omnes Græcas insulas, aut
subegisse, aut habitasse, Auctor est Aristote-
les: ait etiam, „ Videtur enim insula opti-
mè posita ad imperandum toti mari. Quin-
„ etiam, & Cretenses Athenarum potiti sunt,
„ & Cyrenaicam provinciam habitaverunt.
„ Illorum, & nos sumus colonia.

Varia urbis de qua loquimur fuit fortuna.
Antiqua urbs tota concidit, ac per plurimos
annos deserta jacuit, ac vicatim habitavit. In-
de Guidonis tempore talis erat, qualem dice-
mus. Deinde solo æquatam, iterum fuisse,
& fama, & conjectura est, Quo tempore,
aut quibus hostibus ignoratur. Deinde coa-
lescere cœpit, non parvo incremento usque
ad mortem Ioannis Antonii Principis Ta-
rentini: Quo vita functo, cœpit in pejus
ruere, ac retrò sub lapsa referri, Nescio

Aqua nam id eveniret causa, nisi quæ rerum
humanarum publica est, qua innumerabi-
les quoque urbes interiere; Ea tempus est
aut pestes, aut illuviones, aut pusilla ani-
malia, quibus plæræque urbes deletæ sunt;
Sed potissima causa bella sunt: quæ (ut ait
Aristoteles) parvo temporis curriculo re-
rum faciem permutant. Everfa, ut dixi,
urbs, prout videre licet, in vicos abiit. Hic
locus statio militum erat, Plinio teste: quo-
rum militum, aut quo duce, aut qua ra-
tione incertum est. Quæ nunc Lupiæ sunt;
Strabonis tempore, aut parvæ erant, aut
nullæ: ait enim: *Non vetera, sed recen-
tiora procurrens loca.* Nunc præter Brun-
dusium, & Tarentum, cætera parva sunt
oppidula. Ptolemæus, qui Lupias mariti-
mam urbem inter Hydruntum, & Brun-
dusium locat, relatui stetit videtur alio-
rum: aut Rochem intellexit, quam in a-
gro, seu ora Lupienfi sitam diximus, & quæ
nomen fortasse ab antiquis Lupiis accepit.

Quo tempore urbs condita fuerit non
constat, nec mihi tantum curæ, aut
otii est ea percontari, seu potius divinare,
quæ ante Noah, & Diluvium fuere, quod
Viterbiensis fecerat. Sed non dubium te-
stimonium eam urbem ante adventum Ido-
menei, hoc est ante captam Trojam, con-
ditam fuisse, quæ in vita Marci Antonii
scribuntur, præstare possunt: *Marcum An-
tonium maternum genus duxisse à Rege Sa-
lentinarum Mallenio, qui Lupias condi-
dit.* Hic an Iapix fuerit, an Græcus, non
constat, eius memoria abolita est. Si quis
Matheli credit, sciat hanc urbem sub Ca-
pricornio, & Saturno positam esse. Quo in
statu Res Lupienfis erat tempore Quodonis
Ravennatis illius verba ostendunt, „ Dehinc,
„ hoc est, post Brundusium, urbs Licea Ido-
menei regis, de quo Virgilius: lib. 3. ver. 400.

*Et Salentinos obsedit milite campos**Lictius Idomeneus,*

„ theatrum tantummodo, cæteris mœnibus
„ solo æquatis, olim solemnî studio conditum
„ habet, in cuius jam incolæ paruum penè
„ lapsum municipium libimet, quod nomen
„ antiqui reservat, fecere culmine, quod si
„ guram magis urbis, quàm eandem urbem
„ exprimit. In huius suburbanis monumen-
„ ta Antiquorum innumera sub divo exposi-
„ ta, solido sculpta cernuntur lapide, cui
„ conjuncta civitas Rugæ dignoscitur. Ab hac
usque Hydruntum, quæ in littore, & por-
tum eiusdem Liceæ sita est, XXX ferè
milliaria supputantur. Rhudiz, non Rugæ
scribuntur: sed Guido vulgari incolarum
sermone deceptus est: qui Rhudias, ut di-
ximus, crasso quodam sono patrio more
pronuntiant. Lupiæ in colle tam humili
sitæ sunt, ut nescias an in colle, an in
plano faceant, nisi cum longè processeris.
Cælum saluberrimum est, æstate tamen
percalidum, hyeme tepidum, seu non ni-
mis frigidum, imò quarundam aliarum
terrarum aeri verno per simile. Ager saxo-
sus est, sed oleis crebris confusus, adeo ut
urbs inter olivarum alta nemora posita vi-

Qq

des.

dataur. Solum pingue, & frugum omnium ferax: unde fortasse Lupiar, ab eo quod est *λῦπος*, id est pingue, dicta sunt. Hic & Citriorum varia genera lata, & fortia surgunt. Circa urbem nobiles sunt horti: celerum, & fructuum sapor præstantissimus: vineta habet non nisi ad quartum, & quintum lapidem, puto secundum græcum distichon: Quoniam Pallas, cui oliva pura est, non bene cum Baccho convenit. Vina gignit ochrea, (ut Galeni verbis utar) aut xantha: nos pallida, aut flava, aut aurea possumus dicere: ea nobilia sunt, & quæ cum Cretensi vino certare possent. Non fontes, non paludes habet Lupiensis ager, sed altos putres, & continue usque ad aquam lapide. Totus ager undique usque ad tria, & alibi quatuor millia passuum, olivis, ut dixi, confitus, & continuis septus parietibus, quas maceris dicunt. Intea hæc via angusta, ferratis curruum rotis excavata, difficilium hostibus aditum faciunt.

Urbs altis, & perpuleris muris, & turribus, ex dolato, & quadrato lapide, & levigato munita. Nam illi lapides, & scari, & levigari patiuntur. Antemurali, & fossis satis altis cingitur. Antiquorum murorum nulla videntur super terram vestigia. Hæc munimenta quondam tutissima fore, nunc reperto bombardarum usu, nihil potest tanto turbini resistere: præsertim quod eo tempore, quo muri constructi sunt, non erat bombardarum usus, sed scalis, & pusillis quibusdam machinamentis urbes oppugnabantur. Tota urbs super ruinas veteris urbis posita est, & magna pars pensilis est. Forum, & quæ juxta sunt domus, super ingentes arcus, & fornices, & testudines fundatæ sunt.

Puteos ubique, & cisternas habet amplissimas, quibus cælestes imbres optime servantur. Mira lapidis natura, sine calce, ubi lapis non cavernosus, sed continuus est, aquas, & (quod majus est) oleum quoque continet; cum adeo mollis sit, ut & terram, & levigam patiatur; ex quo lapide ingentia vasa excavantur, quæ pilas appellant: quarum aliquæ quingentas olei amphoras capiunt. Laterum pilæ crassitudo vix palmam, aut quinque digitos excedit. Hæc urbs ante adventum Normannorum caput erigere iterum sperat, ignota sunt omnia, nec literarum monumenta extant. Nescio quis Accardus Lupiarum Dominus multa, & præclara opera fecisse perhibetur.

Hinc Normannis rerum potitis, Orientali Romano incliante Imperio, Tancredus comes Lupiarum, Rogerii Ducis Apulie filius nothus, nepos, ut puto, Roberti Viscardi, vir magni animi, pulsi Henrico Enobarbi filio, Frederici junioris patre, & Constantia eius uxore, Regni gubernationem suscepit, adscitis ad se Regni Proceribus, quos Barones dicunt: nec nisi Tancredo vita funesto, Henricus, & Constantia Regni Apulie ditionem habuerunt. Fredericus deinde junior Constantie filius, ob vetustatem Tancrediadum; cum toti Apulie semper favisset, ejusque Provincie homines extulisset, Lupiarum tamen urbem infesto animo prosequutus est, & Brundu-

sio favere nunquam desit: ubi ascem ingenti opere construxit, & variis ornamentis urbem amplificavit. Huius filio notho Manfredo à Carolo victo, atque occiso, Gualterius Brehennæ, deinde Lupiarum Comes à Carolo Primo Apulie Rege declaratus est.

Quatuor enim tantum Comites in hoc Regno ille constituit. Hic primò Comes Lupiarum, deinde opibus, & viris à Lupienlibus adiutus, Cercyram insulam, Achænam, & partem Peloponnesi, & Athenarum urbem suæ ditioni adiecit. Dux Athenarum factus, in Salentinis parum moratus, Florentie dominatus est: inde à Florentino Populo ejectus ob suspicionem nobilis mulieris pudicitie violatæ, se iterum Lupias recepit. Porta, qua impetum populi fugiens egressus est, à Florentinis caula est, & Ducis Athenarum appellata. A Lupiis iterum atque iterum in Græciam revertens, in insidias Græcorum, seu Turcarum à Græcis ductorum, ut quidam dicunt, incautus incidit: ubi cum maxima parte Lupiensium cecidit. Maria, quam uxorem fuisse Ladislai Regis diximus, caput Gualterii magno precio redemit, atque in parvo sepulchro in Cathedrali Lupientium ecclesia locavit. Huius testamentum, quod antequam à Lupiis discederet, constituerat, nos ipsi legimus.

Maria de Eugenio, mortuo Pyrrho eius fratre adolescentulo, Gualterii exilia, ut puto neptis, Lupiarum Comitatum adeptæ, Raymundo Ursono Soleti Comiti nuplit. Hic Lupiarum Comes factus, Tarentino Principatu empto, Brundisio vi capto, toti ferè Japygie, & parti Daunie dominatus est. Huius filius Joannes Antonius, Aragonenses partes sequutus est, contra Joannam Reginam, & Loysium, deinde Renatum Andegavensem, eoquod Alphonsi fidem, & iusjurandum præstiterat. Hic Alphonsium armis, & pecunia, & omni quæ potuit industria semper juvit, ut nemini dubium sit, huius, aut solius, aut præcipua opera, Alphonsium Regno potitum fuisse. Dum Alphonsus Joannæ insidias fugiens, in Siciliam secederet, Joannæ ingentem exercitum dux Jacobo Caldora contra Joannem Antonium & Mariam eius matrem misit. Salentinos campos omnes igne ferroque devastavit. Quinque urbes, quæ vim hostium ferre potuerunt, in fide Alphonsi permanserunt: Tarentum, Gallipolis, Castrum, Rocca, Lupia. Hæc urbs incensis villis, cæcis felicibus arboribus, difficilem passa est obsidionem: eoquod hic, quasi in altera Regni aula, antiquæ tantorum Principum gazæ seu thesauri servabantur. Hæc enim urbs per quadringentos annos Japygie, & Apulie, & opibus, & viris præstitit.

Hæc eadem, mortuo Joanne Antonio, qui contra Ferdinandum Alphonsi filium, cui Isabella ipsius Joannis Antonii ex sorore neptis nuplerat, nescio quibus causis, per septennium bellum gesserat: quamvis Joannes Andegavensis Rehati Ducis filius, urbi perpetuam immunitatem, & castella quam plurima promitteret, & quascunq; vellet condiciones, se tamen

men Ferdinando ultro dedit, & quæ in A potestate Lupiensis erant Populi, sexcenta millia aureorum, vasa aurea atque argentea, & opulentem suppellectilem Ferdinando porrexit, spretis Joannis pollicitationibus. Quibus opibus si is potitus fuisset, Ferdinandus vix duos menses in Regno peregisset: erat enim eo tempore pecunia penitus exhaustus.

Hæc eadem, capto à Turcis Hydrunto, Provincia tota perterrita, atque in fugam versa, prima Turcarum furori obstitit, quousque auxilia à Ferdinando missa, Provinciam firmarent: venientem postea ab Hetruria exercitum nostrum penè fractum, ac inopem, & longo itinere fatigatum reparavit, atque suis bonis refecit. Demum post captam Gallipolim, Venetis totius ferè Provinciae, nemine prohibente, potitis, nisi hæc urbs fuisset, tota fortè Apulia in potestatem Venetorum devenisset.

Hinc ad XII. millia passuum Soletum: alii Salentum dicunt; Græcum est, & antiquum oppidum in aspero, & petroso, & aquarum indiguo positum, sed olivetis passim vestito. Amplam fuisse hanc urbem, vestigia murorum aliquibus in locis ostendunt: nunc in parvum redacta est oppidulum, quod quondam (ut ajunt) erat Episcopale, & nunc etiam caput Comitatus.

Hinc ad mille, & quingentos passus urbs, quæ nomen Sancti Petri sortita est, nova, sed honestis civibus, & adhuc Græcis culta, sita est in plana valla amœnissima, oleis, & omni felicitum arborum genere consita, non ut Soletum in aquosa; sed puteos habet satis abundè. Hæc ab utroque mari æquè, hoc est circiter XIII. millibus passuum distans, in umbilico totius peninsulae est, & quasi commune emporium emendis, & vendendis rebus. Percommodum Templum habet pulcherrimum Divæ Catherinæ, à Raymundo Principe Tarentino dicatum cum xenodochio, & Castellis nonnullis constructum, ut ajunt, ad exemplum Templi Divæ Catherinæ, quod est in Sina monte: ubi vir ille religiosissimus, & insignis pietate, votum fecit de ædificando Templo, in quo monumenta sunt Urbinorum familiarum, quæ ibi multis annis dominata est.

Hinc ad VIII. millia passuum locus est, in quo non nisi antiquæ urbis murorum vestigia cernuntur juxta ambitus: unde loco Murus nomen est. Videtur ut & urbs, sic & nomen occidisse: tantum vicus ejusdem nominis restat: Urbs tota aut aratur, aut olivis & ilicibus obrumbratur. Hinc VII. millibus passuum abest Vastæ oppidum, totidem ad Hydrunto distans, alii Vastas dicunt, alii Vasten, alii Vaitan: & hæc nunc viculus est vix quindecim foci habitatus. Urbs mediocris, ac juxta fuerat ambitus: ejus pars in humili clivo, pars in plano posita erat. Extra Urbem innumera reperiuntur sepulcra, fœcilibus vasculis elegantissimarum formarum, & ossibus, & cineribus hominum plena, & in quibusdam arma ænea vetustate consumpta, & annuli aurei rudes,

nec satis perpoliti. Repertus est annis præteritis lapis insculptus his litteris, quas à me in hoc loco præteriri non patiar: solæ enim hæ reliquæ sunt tam longæ vetustatis.

Litteræ Dalmaticæ à Diyo Hieronymo primum institutæ,

ΚΛΟΗΤΤΗΘ ΟΧΟΡΙΑ ΜΑΡ-
ΤΑΡΙΑΔΟΓΑΡ ΤΕΙΒΑΣ ΤΑ-
ΤΕΙΝΑΥ ΒΑΡΑΝΙΝ ΔΑΡΑΝΘΟ-
ΑΤΑΣ ΤΙΣ ΤΑΒΟΟΣ ΧΟΝΕ
ΔΟΝΑΣ ΔΑΚΤΑΣ ΣΗΜΝΕΤΟΣΙΝ.
ΘΙ ΤΡΙΙ ΟΝΟΧΟ ΑΣ ΤΑΒΟΟΣ
ΧΟΝΕ ΤΟΙ ΝΗΔΑΤΙΜΑΙΝΒΕΛΙ-
ΝΙ ΙΝΟΙ ΡΕΧ ΧΟΡΙΧ ΟΑΚΑ-
ΤΑΡΕΙ ΗΔ ΧΟΜΕ ΤΟΙ ΜΟΧΟΕΙΝΙ
ΘΙ ΔΑΤΟΗΟΗ ΗΙΗΙΗ ΘΙΓ-
ΑΣΤΙΜΑ ΔΑΤΑΣ ΡΑΘΕΙ
ΗΙΗΟΙ ΑΡΑΝΘΑΓΟΧ ΧΟΝ-
ΝΙΝΙΑ ΙΜΑΡΙΑΙΗΙ-

Has litteras incolæ Saracenicæ falsæ, sed qui Paganas, aut Ethnicæ putant, rectè meo judicio sentiunt. Sunt enim (ut conjiicio) litteræ Mesapiæ, quibus ante Idomeinei adventum Japyges, ut dixi, utebantur. Lingua Mesapia, seu Peucecia, in qua Brundisium cervi caput significat, tota interit, ut Ægyptia, & Punica, Osca, Volscæ, & Hetrusca, & aliæ pleræque in tam longa vetustate abolitæ sunt. Ex ea lingua nihil est reliquum, nisi hæ paucae litteræ: quas ideò exarare volui, ut existimet quicumque has viderit, quanti sit humana ad quam anhelamus gloria: & quod non solum lapides, & monumenta fatiscunt, sydera quoque & quæ litteris mandantur esse peritura. Si Carthaginenses vicissent, Latina Lingua, ut nunc Punica, nulla esset; Si Latina non esset, Græca quoque periisset: nam si quæ sunt litteræ, à Latinis sustentantur. Harum litterarum exemplum, Pontano, Hermolao, Accio tuo, imò & meo, Chariteo, & Summontio misi, & nonnullis aliis: omnes mecum sensere has esse Mesapias litteras.

A Vastis nulla occurrunt antiquitatis vestigia usque ad Montem arduum oppidum, ab Acra Japygiæ VII. millibus passuum remotum, ubi & urbs antiqua fuit, ejus pars in colle, pars in plano sita, mediocris magnitudinis; Hujus & nomen abolitum est. In eminentiore hujus urbis parte in edito colle pulchrum est oppidulum. Memini me à veteribus audisse Græcis hanc Urbem dici *τρεχέω ορος*, quod Latine asperum, seu arduum montem exprimit: erat enim urbs in lapidoso, & aspero monte sita. Hic pars est Apennini, qui ad Acram Japygiam terminatur. Quin etiam à peritis navigantibus me audisse nemini

usque ad XL, aut L, millia passuum in mare protendi juga Apennini, cum hinc atque illinc altius metiantur mare,

Postea versus Occidentem ad quatuor millia passuum Vereti, seu Ileri, seu ut incolæ dicunt, Veriti, reliquæ spectantur. Hæc urbs tota corrui, in ea ne ulla quidem est domus, aut tugurium, aliquæ templorum ruinae restant, nec hæ satis antiquæ. Hinc non longè abest Ilexentum, aut secundum aliquos Ogentos, aut Hyencos: nunc Ogentum dicitur, urbs Episcopalis est, & pars quondam magnæ urbis, nunc urbecula est, & ipsa in colle edito sita. Suburbium in plano jacet; ut & antiqua, sed illa multo amplioris ambitus fuerat. In hujus urbis suburbano juxta Felinæ vicum locus est, quem Nymphæum adhuc incolæ nominant; fontibus ubique manantibus celebris, tanto in his terris gratior, quanto rarior. Locus non excedit duo stadia, nunc neglectus, & calamiis oblitus, paucae restant citriorum arbores. Credo quod Græcis omnia tenentibus, eleganti opera cultus fuerit, quod & nomen indicat. Nonnulla etiam sunt in ulteriori Græcia loca, quæ hoc nomine honestantur. Hinc ad XLII. millia passuum, Galatana, unde mihi origo est: alii Galatenam, alii Galatinam, alii Galatam proferunt, ut & Urbes, & Populos sic & cunctarum rerum memoriam destruit tempus. Quis poterit res tam obscuras rectè coniectare? Certum est omnes hujus Peninsulæ urbes ab Oriente duxisse originem, & nonnullæ eadem feryant nomina. Urbs, quam nomen Sancti Petri accepisse diximus, à Galatina vico, in quo postea constructa est, nominatur: abest à Galatena, seu Galatana quinque millibus passuum. Qui fuerint Galatini populi, aut Galatæ ex Galatia Asiæ: an (ut Plinius ait) Senones, quis novit? A Galatana Gallipolim IX. millia passuum sunt. Memini me à Veteribus sacerdotibus Græcis (hi enim solebant omnia litteris mandare) audisse Galatenenses à Thessalis originem habuisse, atque huc propter bella, & domesticas seditiones commigrasse, nec quo modo, aut quando hoc accidisset, sciebant. Cum essem juvenis, legens apud Livium, inveni Theumam, & Galatanam Thessaliæ urbes, à T. Q. Flaminio captas. Nunc iterum in Thessalorum ditionem fatis volentibus rediit, Joannes enim Castriotæ, dux Ferrandine, quem supra nominavimus, qui & hic urbi, & aliis circa oppidis dominatur, Macedo est; Sed non procul à Calatana, & Phylacæ, Thessaliæ urbibus oriundus.

Hæc urbs antiquis temporibus, & cliivum, & planiciem amplectebatur. Arx quædam, idest custodia, & ab urbe Thessaliæ ejusdem nominis, ut à veteribus audivi, appellata est. Latini mutata, ut solebant, Y in V, Phulatianum, seu Phulcianum dixerunt, hæc in clivio sita erat, in plano Calatana. Ex una urbe duo facta sunt oppida, vix quingentis passibus inter se distantia, Calatana plusquam duplo ma-

joris erat ambitus, Phulatianum linguam Græcam semper feryavit; Calatana ad Latinos migravit.

Ortis inter duo oppida ejusdem populi dissensionibus, ut inter vicinos sæpe accidere solet, ad arma ventum est, Calatana Phulatianum superavit, ac solo æquavit. Cives omnes ferè Calatanam transmigrarunt; pauci propter injuriam ad vicina oppida confugere, & mores, & vestes, & Græcam linguam deposuerunt, sed non genus. Nec pudet nos generis nostri. Græci sumus, & hoc nobis gloriæ accedit. Divinus ille Plato in omnibus gratias Diis agebat, sed præcipuè in his tribus: quod homo, non belya; mas, non femina; Græcus, non Barbarus natus esset, Galateus tuus Spinelle, non à Morinis, aut Lingonibus; non ab Allobrogibus, aut Sycambris, sed à Græcis ducit genus. Pater meus Græcas & Latinas litteras novit: avus, & progenitores mei Græci sacerdotes fuisse, litterarum Græcarum, sacræ Scripturæ, & Theologiæ minimè ignari; non armis, hoc est, vi & cædibus, & rapinis, sed bonis moribus & sanctitate vitæ celebres. Pudet me, Spinelle (tecum sine arbitris loquor) in Italia natum fuisse: quamvis Japygiam terram extra Italiam scriptores quidam posuere, Græcia sua vetustate suæque fortuna, Italia suis consiliis, suisque discordiis periit: utraque alienigenis servit. Hæc spontè, illa invita, Græcia Italiam sæpe à Barbarorum servitute liberavit, Italia Græciam Barbaris servire permisit. Sed nos scelerum nostrorum pœnas luimus, luctusque, nam nostra mala, ut videmus, nondum ad summum pervenere. Non sit verbo omen: dico non quod volo, sed quod sentio.

Apenninus qui Japygiam dividit, à montibus, quos peninsulam claudere diximus, ortum habet, ut qui totam dividit Italiam ab Alpibus. Itaque peninsula hæc totius Italiæ specimen refert, ut quæ felicis foliorum sectiones toto folio similes sunt. Hæc clarè cognosces, si constituas Tarentum, ubi Genua, Brundisium, ubi Venetiæ sunt. Quæ intra Scylleticum, & Hipponiatem sinum est, peninsulam Japygio promontorio; quæ verò intra Brundisium, & Tarentum, peninsulam, de qua nunc tractamus, ultimo Hydruntini agri promontorio, quod maximè in Orientem vergit, conseras. Sinus, qui inter Leucam, & Hydruntum est, pro Tarentino tibi sit sinu, Tarentinus sinus pro infero, Jonium pro supero mari, Apenninus citra montes usque Oriam deprimitur, ad Oriam parum insurgit continuis in ordinem positis colliculis. Rursus in planum inclinat in agro Galatanti, ubi erat quondam nobile Cœnobium monachorum magni Basilii, divo Nicolao dicatum, cui avunculus meus plusquam triginta annis præfuit. Incipit iterum molliter insurgere in Galatana, ad radicem collis ejus arx, quam Phylacem diximus, in colle sita.

Hic cœlum salubre ac tepidum; aures salubres, & suaves, ager apricus semper

per vernans floribus, & benè olentibus herbis, thymo, thymbra, pulegio, serpillio, hyssopo, melilotho, camomilla, calamento, ubique abundans; unde, & caseum nobilem, & mel gignit, non deterius Hymestio, ac crocum laudatissimum. Itaque ut apud Marfos, & Pelignos Sulmonensis, sic, & apud Salentinos Galatensis crocus, cæteris præstat. Temporibus Patrum nostrorum in Salentinis, hic, non alibi crocus habebatur. Unde huc venit; incertum est: at tamen videtur hoc solum sponte sua crocum gignere. Omnis ager, ubi sues non sunt, sylvestri croco abundat; qui flore bulbo; capillamentis hortenli, sive sativo similis est: tempore etiam conveniunt, uterque enim floret post ortum Arcturi. An qui sativus est, olim sylvestris fuit, & ut animalia, sic quoque plantæ miscere hominum manibus didicerunt? Theophrastus quaerit, utrum quæ nunc domestica sunt, sylvestria fuerint omnia, non est presentis negotii, hæc pertractare. Hæc materia, ut est cognitu digna, sic & difficilis. Hoc ignorare minime oportet, multa esse quæ mutantur cultu, aut exeunt sylvestris animum, aut mutescunt, sicut & negligentia multa sunt, aut sylvestria, aut deteriora. Puto quod si quis bulbos sylvestris croci ex hac in illam terram transtulerit, ac diligenti cultu tractaverit, talis fieret tempore sylvestris crocus, qualis nunc est sativus. Pleraque sunt pervicacis naturæ, quibus parum prodest diligentia, aut obest negligentia: ut sunt ex arboribus, nux, juglans, pinus, palma, cupressus, platanus, lotos, & omnes glandiferæ arbores; & ex fruticibus myrtus, arbutus, absinthium, ros marinus, lentiscus: & ex herbis samplicus, olus atrum, calamentum. Multa sunt etiam, quæ à cultu abhorrent: negligentia, & (ut Plinius ait) injuria, & maledictis, & contumeliis coalescunt, nequissimorum hominum naturam imitantia, quibus beneficia pro maleficiis, maleficia pro beneficiis sunt.

Hæc urbs septem res habere præcipua se jactat croci coloris, crocum ipsum, mel, caseum, vinum, oleum, caricas, & uvas passas. Totus tractus aquarum indigens est, puteos habet raros, sed altissimos, in oppido XXXIII., in antiqua, ac diruta arce, XXXVII. passibus. Innumeræ cisternæ in toto tractu visuntur, unde populosam fuisse urbem argumento non dubio esse potest.

Super jugum Apennini planities est ampla, quam incolæ appellant campos Latinos; Credo quod Salentini. effens rectius dicendi. Unde cum pluviosus fuerit annus, erumpit maxima aquarum vis: quæ parvo temporis spatio, omnes cisternas, quæ in toto agro sunt, & quæ intra oppidum replet; quandoque tanta est imbrum copia, ut oppidum aquarum illuvie laboraret. Tempore avi mei tanta per oppidum crevit aquarum multitudo, ut in aliquibus locis dupum passuum mensuram excederet. Nonnulli periere, vinum, oleum, triticum, hordeum, & quamplurima supellecti-

alia absumpta sunt: libros Græcos, quorum avus meus magnam habebat copiam in Ecclesia, quæ nostri juris est, ubi ipse versabatur, aqua delevit, atque consumpsit. Hæc urbs Jacobo Caldora, cujus mentionem fecimus, Japygiam vastante, partes Joannæ Reginæ secuta est. Post Caldoræ discessum, Joannes Antonius, cum omni, qua potuit vi, Galatanam obsedit, Felices arbores omnes ferro, atque igne vastavit: murorum non parvam partem machinis solo æquavit. Oppidani conflictu pugna acerrimè resistenterunt: in qua pugna pater meus interfuit. Tandem Joannes Antonius re infecta, & longa obsidione soluta, aliud arma vertit. Post hæc Regina, & Caldora vita functis, tota Japygia in potestatem Joannis Antonii pervenit. Pater meus tanquam hostis ab Joanne Antonio inauditus Gallipoli exulare iussus est. Complicitis tandem rebus, Joanni Antonio causam audire cupienti, in hanc sententiam scripsit pater meus: *Nulla, o bone Princeps, à te accepta injuria, ausibus tuis quoad potui obsisti. Credebam enim fidem servare, si Regina iussis parerem, cujus partes Neapolis, & maxima pars Regni sequebatur. Tu non secus ac ego Regibus servimus. An illa rite Alphonsum adoptaverit, an postea jure abdicaverit, ipsa viderit. Non interest nostra Regum causas discernere, alii matris, alii filii partes secuti sunt. Necesse est nunc nos fateri eam causam justiore fuisse, quam Dii ipsi tutati sunt. Vicisti, ne vexetis eorum, qui videri sunt, fortunam. Diis enim superbos victores & intemperantes semper oderunt; Victoria non in armis, neque in fortitudine, aut multitudine militum, sed in Deorum potestate est. Nullam ego à te veniam precor, nihil enim peccavi: Hoc solum precor, atque obsecro, ne existimes, quod à me jure factum puto, id aut tui odio, à quo nulla unquam lacessitus sum injuria, aut alicujus amore, aut pecunia, aut ambitionis causa me fecisse. Hæc verba adeo grata bono Principi fuere, ut totum si quod erat odium in amorem verteret, tantumque patri meo quoad vixit, fidei præstitit, quantum cui vis eorum, quos charissimos habebat, ejusque heroicam mortem, quam pro veritate, & fide servanda passus est, molestissimè tulit atque asperè ultus est. Hæc urbs postquam in Aragonensium fidem pervenit, eam integerrimè servavit. Eo septennio, quo Joannes Antonius contra Ferdinandum bellum gessit, semper Aragonias partes secuta; nunquam à fide descivit. Quæ quoniam Joannes Antonius aliis negotiis occupatus in Japygia hoc est, contra viscera sua novum gerere bellum verebatur, & clade evasit; interdixit tamen illi fuit vicinarum urbium aditus, & tanquam infidelibus ferrum, materies, triticum: sic per septennium tanquam inter hostes vixit.*

Turcarum bello provincia tota in fuga versa, prima Turcarum furores ab ea parte, in qua sita est, & incurssiones tulit, ejus qui profugere, ac urbem deserere tentavit, domus igne absumpta est, bonis

teris publicatis: eos qui ab aliis locis aufugerant, admisit, atque humanissime tractavit. Hæ complures sacerdotes Græcos doctissimos habuit, sed præcipue unum quem magistrum appellaverunt, unde Magistrorum familia, cujus nepotem Virgilium, ego puer novi, & proavi mei, quorum unus viginti annis Byzantiis versatus est: ubi & didicit, & docuit Philosophiam & Theologiam. Græci Georgium Latinum nominarunt, id quod in Italia natus esset, cum Latini quidam ex his circumforaneis Mendicantibus Græcos persequerentur, ac cogèrent eos ex azimo, non ex fermento pane conficere sacramentum. Hi sacerdotes post longas disputationes Romæ in pleno Collegio Principum sacerdotum vivere, ac ne à patrio ritu discederent, impetraveret: quem morem huc usque servant: & Romanæ Ecclesiæ iussis, nostrates omnes Catholici Græci parent.

A Galatana Neritum tria millia passuum sunt: hoc alii Neretum, alii Nere-tum penultima producta, alii *Nerito's Neritino's*: Recentiores (sed non rectè) Neritonum dicunt, ut Nerito Neritonis. Ego in tebella ex antiquo marmore Lupiis inventur me legisse memini, *Lupienfes, Hudrentinos, & Neritinos*. Hæc urbs in apricis campis aquarum minimè indigentibus jacet. Cælum habet saluberrimum, & solum circa urbem non madidum, sed lætum, & pingue, & olerum, & frugum supra fidem feracissimum: cunctarum rerum, quæ terra gignit, satis proveniens.

Urbs inter omnes, quas unquam vidi, meo iudicio, in amœnissima planitie sita, distat ab ora sinus Tarentini tribus, aut quatuor millibus passuum: à Lupiis quindecim: à Tarento XLV. Oram habet *xxiiii*, millia passuum longitudinis à confinio Tarentinæ oræ usque ad rupem altam mari impendentem, quàm à rectitudine Ortholithon dicunt. Hic lapis Neritonorum, & Gallipolitanorum agrum determinat. Ea ora tota piscaturæ aptissima, & alicubi juxta litus fontibus manans. Omnia quæ in agro Neritino nascuntur optima sunt: hic enim magnæ partis Calabriæ imbres cœlestes simul & terrarum pinguedinem recipit. In pluvia copiosa licet videre omnes agros, quos paludes dicunt, aquis opertos, simile quid patientes inundationibus Nili: sed hujus inundationis partem terra combibit, ac concoquit, partem, quæ voragines ab incolis dicuntur, admittunt. Sagacitatem providæ naturæ ubique spectare promptum est.

Terra Japygia ferè ubique plana, & colles parvos habet. Non sunt flumina, non valles, non lacus, nec torrentes, qui ingentes pluvias receptare possint. Instituit natura certis in locis voragines, hæ cavæ sunt fossæ, nulli videntur hiatus, ided nulli animalium perniciosæ sunt. Hæ aquas aliquandiu continent, donec à cæcis quibusdam spiramentis ex intimis terræ recessibus spiritus eructet, atque erumpat. Hic magno impetu, atque ingenti fragore aperit aquis aditus: illas per subterraneos

meatus in mare profluere credibile est, ut & multa flumina quæ terra absorbet, deinde iterum emittit aut occultè in mare projicit, ut dicunt de Nilo, & de Alpheo Elidis, & Arethusa. Explosa est ab Aristotele veterum philosophorum sententia, qui Tartarum intra terram ponebant: locus enim aquarum, ad quem omnes decurrunt, mare est. Hæ voragines crebræ, ubi plani, & latissimi sunt campi: ut sunt Mandurini. Si hæ non essent, magnam Regionis partem, aut paludes obtinerent, aut incultam esse Regionem, foret necesse: nam per sementis tempora notiflare solent, & pluvias ingentes ciere.

Univærsus ager Salentinus tempestivè feri gaudet, aut ante occasum Vergiliarum: si (ut Virgilio *Georg. lib. i.* placet) brumæ intrastabilis tempus expectaveris, te seges vavis eludet avenis: sed ut in medicina, sic & in agricultura contemplari ante omnia oportet, & tempus, & regiones, & ingenia locorum.

Neritini agri paludes noxiæ non sunt: nullas enim, aut paucas, & innoxias tolerant auras. Æstate omnia sicca sunt, nihil limosi, & gravis, aut palustris humoris relinquitur: sed tantum, quantum campos reddat pinguiore. In his paludibus, ut & in campis Mandurii, & Galei, & Cupertini, phasmata quædam videntur, quas mutationes, aut mutata dicunt vulgus, nescio, quas striges, aut lamias, aut, ut Neapoli, Janarias, & (ut Græci dicunt) Nereides, fabulantur: Mirum est, totum Orbem invasis, & in miseris erravit fabula gentes, nullo certo Auctore, nulla ratione, nullo experimento unusquisque credit, quæ neque vidit, neque vera sunt, & amas alienis, & indoctissimorum hominum testimoniis, puerilibus larvis, anilibus credimus commentis, & plus fidei auribus, quam oculis adhibemus: nemo oculatus testis est.

Omnes ab aliis se audisse fatentur. Quantis tenebris involvitur humanum genus ad mendacia natum, cui semper invisæ est veritas! Quanta caligo detinet humanos animos, alioqui rationales, & divinos, ut non ab re quis credere possit, omnia humana simillima esse his, quæ dicemus phantasmatis! Sunt qui credunt mulieres quædam maleficas seu potius veneficas medicamentis delibutas, noctu in varias animalium formas verti, & vagari, seu potius volare per longinquas Regiones, ac nuntiare, quæ ibi aguntur, choreas per paludes ducere, & demonibus congregari, ingredi, & egredi per clausa ostia, & foramina, pueros necare, & nescio, quæ alia deliramenta: & quod maximè mireris, sunt in hac re gravissimæ Pontificum censuræ.

Similis est Brocolarum fabula, quæ totum Orientem caput: Ajunt eorum, qui scelèrè vitam egerunt, animas, tanquam flammæ globos noctuè sepulcris evolare solitas, notis, & amicis apparere, animalibus velci, pueros fugare, ac necare, deinde in sepulcrâ reverti. Superstitiosa gens sepulcra effodit, ac scisso cadavere, detra-

etum

Etum cor exurit, atque in quatuor ventos, hoc est in quatuor Mundi plagas cinerem projicit: sic cessare pestem credit: & si fabula ea sit, exemplum tamen præbet nobis, quàm invisibilia sint, & execrabiles omnibus iis, qui male vixerunt, & viventes, & mortui. Similis est, & de anima Hermetini Clazomeni apud Plinium *lib. VII. cap. 52.* fabula, & apud Senecam de sepulchro incantato. Nec defuerunt antiquis temporibus hæc vanitates: & illusiones sensuum humanorum, cum semel mens decepta fuerit, & mendaciis persuasa, sensus quoque falli necesse est: quibus deceptis, mens quoque desirat. Magna est inter sensus mentemque affinitas: quandoque ipsa sola mens, seu (ut dicunt) solæ virtutes interiores operibus exteriorum sensuum funguntur. Exemplum est somniantium, qui opera exercent vigilantium. Et Galeno teste, delirus quidam tibicinas videbat in angulo domus; & haculus in aqua videtur fructus, & cancellatis digitis, & elevato altero oculo una res, duæ apparent, & duæ lineæ parallelæ videntur sensui concurrere, cum nunquam concurrant, ipse etiam Lactantius, qui plus eloquutioni, quàm eruditioni studuit, negavit terram ubique posse habitari. Hunc vulgaris, & Lactantium error, apparentia decepit;

Sicut negare sensum propter rationem, rationis est indigere: sic & ratione non persuaderi propter aliquam apparentiam aultum est. Tunc enim res bene credit, cum (ut Aristoteles ait in *lib. de Celo*) οὐλόγοι τὰς φαντασίας μαρτυροῦντες ἢ τὸ φαντασμα λόγῳ: hoc est: Ratio apparentibus attestatur, & apparentia rationi: cum hæc duo sibi invicem non consentiunt, omnia falsa, omnia erronea sunt, sed nos ad eadem Phantasmata revertemur. Videbis quandoque urbes, & castella, & turres, quandoque pecudes, & boves veris colores, & aliarum rerum species, seu idola, ubi nulla est res, nullum pecus, ne dum quidem. Mihi voluptati interdum fuit videre hæc ludicra, hos lusus naturæ. Hæc non diu permanent, sed ut vapores, in quibus apparent, de uno in alium locum, & de una forma in aliam permutantur, unde fortasse mutata nominantur: aut quoniam his apparentibus, cælum de serenitate in pluviam mutari solet. Hoc accidit mane, cælo silente, incipiente, ac leviter spirante (ut solet) Austro, Nam ut in fine est vehementissimus Austro, sic in principio levissimus, & cum calidus sit, elevat tenues nebulas, quæ, ut speculum, referunt imagines urbium, pecorum, & aliarum rerum; & ut vapores, sic & species illæ moventur: ut est videre in speculis motis, atque agitat, in quibus, res ipsæ moveri videntur, Et quoniam res rectè occurrunt vaporibus, rectè videntur, ut umbra, quæ opponitur corpori luminoso, Quæ verò transversè, ac rectè rerum species suscipiunt, in his res quoque ipsas reflexas videmus, Sic & in aqua videmus culmina montium, & tætorum in inferiori parte: fit enim ut quæ aquæ superficiæ,

propinquiora sunt, ut fundamenta à nostris visibus sint longinqua: culminum verò tætorum, quæ ab aqua sunt remotiora, imagines ad nos magis accedunt: ideo, & inferiora videntur, Sic etiam & nobis in clausa domo existentibus, parvo per simulacra ingrediente lumine, omnia transversè videntur, ut hominum capita deorsum, pedes sursum: lineæ enim umbrarum non rectè procedunt, sed transponuntur, atque in medio intersecantur. Hoc idem in speculis concavis accidit, ut superior pars speculi infimam partem rei visæ, inferiori superiorem reddat.

Hæc, quæ dixi, phasmata deludunt sæpe obtutum viatorum, qui dum se prope urbem esse existimant, longissimè absunt. Visæ sunt etiam in hoc tractu in aere species hominum equis insidentium, & pedibus ambulantium. Sic & Scriptores litteris mandavere, visas fuisse in cælo armatas acies, & hæc, ut puto, species erant earum rerum, quæ longè aberant, atque ab eo loco, in quo species visæ sunt, videri minime poterant. Sic & denarium in fundo vasis non videmus, ac si idem vas aqua impleatur, videmus non denarium, sed illius imaginem in summo aquæ, quod aeri contiguum est: superficies enim aquæ, superficiæ aquæ proportionatur. Sed an illæ imagines subjectæ sint in speculo, an in aeris extrema parte, alia questio est. Alii Aristoteles, *Color est extremitas perspicua in corpore terminato*. Quandoque figura nubium sunt quæ navium, & velorum similitudinem reddunt: ubi nulla est classis.

Hæc phasmata non solum inexpertos sedellerunt. Non diu est quod tota ora, quæ est ab Hydrunto ad Garganum montem, una & eadem hora ante ortum solis vidit classem ab Orientis parte velificantem, creditum est Turcarum illam fuisse, & antequam phasma, seu illa delusio albicante aurora detegeretur, varix huc atque illuc littere scriptæ sunt, ac missi nuntii de adventu ingentis classis. Hoc fortasse modo, aut altero, quem diximus, ut credo, à Lilybæo vidit, nescio quis, classem è portu Carthaginis exeuntem.

In hac urbe, de qua nunc loquimur, & Gymnasium quondam fuit Græcarum disciplinarum tale: ut cum Messapii Græci laudare Græcas litteras voluit, Neritinas esse dicunt. Sunt enim hæc litteræ perpulchræ, & castæ, & his, quibus nunc utuntur impressores, Orientalibus ad legendum aptiores. In hac urbe Græcorum fortuna, postquam à Græcis provincia ad Latinos transmigravit, celeberrima Neritici hoc toto Regno fuere litterarum studia, Hanc urbem Sanseverinorum familia armis, & literis illustravit. Temporibus patris mei ab omnibus hujus Regni Provinciis ad accipiendum ingenii cultum, Neritum consuebant, Omnis si qua est in toto terrarum angulo disciplina, à Nerito ortum habuit, Hic litteras didicere illa duo nostri seculi lumina, Robertus Lupientis, & Franciscus Neritinus: alter Ecclesiasticorum declamatorum omnium, qui fuerunt, quique futuri sunt, præstantissimus, alter Patavinæ Academiæ pater. Hic & ego prima litterarum fundamen-

Et hausi. Galatana me genuit, hæc urbs
educavit & fovit, & litteris inſtituit. Hic
Aquævivi tuus, imo & meus Bellifarius,
magni Aquævivi frater, dominatur. Neq;
ero ingratus, ſi ut initium descriptionis
Tarento, ſic & finem Nerito tribuero. Hoc
exigit locorum ratio, & conviviorum ma-
giſtri ſemper aliquid, quod maxime delectet,
in finem referant: ſic,

Neritum longæ ſuis chartaq; viaq;

ANTONIUS GALATEUS
MÉDICUS,
LOYSIO PALATINO
S. D.

D Oleo, mi Palatine, noſtra regionis cele-
britatem ita concidiſſe, ut & ſi veſti-
igia, & (ut ſic dicam) buſta magnarum
urbium plerique in locis cornantur, memo-
ria tamen nulla extet, aut rerum geſtarum,
aut ipſarum urbium, aut peculiarium litte-
rarum, quibus Japyges noſtri, antequam
Græci eodem poſt captam Trojam adventa-
rent, utebantur. Sic res mortalium eunt,
omnia tempus conſumit, ac perimit, ut pu-
ſo, Japyges Trojanis, aut paulo ante tempo-
ribus clari exiſtere, Poſſi Lidiæ, & Ido-
mænei, & Spartanorum, & Phalanti adven-
tum revocare, Græcis literarum monumentis
omnia mandantibus, Rurſus Gothis, deinde
Longobardis Italiæ tenentibus, Græcis, ſeu
poſtus Romanis reſoſcentibus: retinentibus
Barbaris, omnis, quæ media erat regio inter
utrumque imperium vaſtata eſt, ac penè de-
ſerta. Eſt enim terra Meſapia, ſeu Japygia,
in diſcrimine poſita & Orientis, & Occi-
dentis. Exemplo tibi ſit Turcarum bellum:
quod ſi paulo diutius geſtum fuiſſet, illam
terræ exhauſtam, ac poſitus delatam vi-
deremus, ut, quæ & hominum multitudi-
ne quondam floruerat, Peloponneſus illa tot
potentiſſimorum Populorum capax, nunc ob
aſſidua Venetorum, & Turcarum bella va-
qua eſt, & ſui miſerabile præbet ſpectacu-
lum. Antiquos ſcriptores non habemus, ut
Eratophenem, & Hipparchum, Strabonem,
Dionyſi, Pomponii, Plinii, & Ptolemæi

temporibus, in hac terra rerum viciffitudi-
ne parva ſupererant oppidula. Nos etſi non-
nullos Geographorum, & Hiſtoricorum libel-
los revoluerimus, pauca tamen invenimus
notatu digna. Tarentum, Plato, Architas,
Ariſtoteles, Theophraſtus, & Hannibalis bel-
la: Brundisium verò portus in toto terra-
rum orbe notiſſimus, & Romanorum fra-
quens in Græciam traiectus celebrare: ideo
ſcriptores aliqua de illis memoria tradide-
runt, cætera omnia interierunt. Inde Hy-
druntum Joannis Vitaliani, Juſtiniani Prin-
cipis in Gotthico bello Ducis virtus illuſtra-
vit, unde toti regioni nomen dediffe illam
urbem, haud dubio argumento crediderim.
Leontum, Uxantum, Gallipolim, Neritum,
Vaſas, & unde mihi origo eſt, Galatanam,
Solentum, quod veteres Græci Salentum voca-
bant, Rhodias, Mandurium, Caſias, Orontem
Galeſum ſenectus ferè conſecit. Noſtras Lu-
pias M. Antonini Principis hiſtoria decorat,
quæ illum à Mallenio Daſummi filio Salenti-
norum Rege, maternum genus duxiſſe perbi-
bet. Alii Lupiarum, & Rhodiarum tantum
nominis meminerunt. Guido Ravennas, quæ
recentiores ſcriptores in plerique teſtes ad-
hibent, & quem ego nuper legi, nec recens
eſt, nec vetus Author. Illius temporibus quæ
in ſtatu res noſtra eſſent, ex ipſius verbis,
quæ tibi mitto, intelliges. Leges multa,
quæ intelligere opere præcium eſt. In quibus
deliquit, ea tempori imputanda ſunt: in his
venia, in illis laude dignus eſt. Nam ſi illa
quæſtione ſint, non ſcripſiſſet, ne hæc
quidem quæ ad te ſcribo, noſceremus. Tu verò
ita illum legas, ut & tibi ipſi fidus ſis te-
ſtis. Illius iudicio ita utere, ut à tuo mi-
nimè diſcedas, meamque ſententiam tam
diu probes, quamdiu veriorē non inveneris.
Non enim facile eſt ea, quæ ab hominum
memoria abolita ſunt, reoſcere: nos tamen
quod poſſumus, patriæ ſolum illuſtrare do-
bemus. Quod ille Eupias in Salentinis poſuit,
verum dixit: quod Lupia nunc Gallipolis di-
catur, fallitur, nam Lupia ſunt, quam ipſe
Liciam nuncupat. Quod Eunius in Calabris
natus fuerit, verò narrat: quod Tarenti
ortus, minimè. Nam Pompon. ait, Cive En-
nio nobiles Rhodias, quæ ab ipſo Ruga ap-
pellantur, nec longè à Lupiis ſitæ ſunt. For-
tè inter ipſas urbes nibilo pluſquam ſpatium
tredecim ſtadiorum interſacet, utroque no-
mine ob corruptam ab incolis appellatam,
deceptus eſt. Vale.

ANTONII GALATEI MEDICI CALLIPOLIS DESCRIPTIO AD SUMMONTIUM SUUM.

IS saluus optime Summonti, quoniam non vis à Sacra Simoentis unda Simoantium vocari. Queris quid hic agam, procul ab amicorum cœtu, procul ab urbe tot potentissimorum quondam Populorum, tot antiquarum urbium Principe, & omnium quæ sunt, aut fuerunt unquam, aut erunt, amoenissima felicitissimaque. Primum de urbe, in qua amor, aliquid dicam, postea quo in statu Galateus sit, intelliges.

Hæc à pulchritudine non immeritò nomen sortita est. Græca urbs fuit: nescio unde acceperit Plinius Gallos Senones hic habitasse. Nam non Gallipolis hæc urbs dicitur, sed, ut antiqui habent cœdices, Callipolis. Sita est in promontorio longè in mare procurrente: opus iudicis Naturæ, & admirandum, jacet inter duos sinus. Exit à collibus ex utroque sinu jugum quoddam, quod per quatuor millia passuum, continuè magis, ac magis se in arcum colligit, quouique tam angustum isthmum, seu potius fretum faciat, ut vix currus permeare possit. Ante arcem, quæ urbi prominet, pons est, qui duo maria committit, quæ urbem non peninsulam, sed verè insulam faciunt. Inde iterum terra latius se in formam fastaginis diffundit in orbem, qui urbem totam efficit, mediocris ambitus (ut videtur) decem stadiorum. Urbs eo tempore, quo capta est, nec muris, nec machinis, nec præsidio, erat satis tuta. Nunc munitissima est, & è terra, & è mari, superbum & minax, & pulcherrimum sui præbet spectaculum, unde illi nomen indidisse præcos Græcos existimo. Cœlum habet sudum, tenue, temperatum & ventosum, non fumosum, ut ista nostra, & humidum: venti enim hic undique sine aliquo obice perflant. Est enim urbs jatus plana, sed in scopulis è mari elatis posita.

Duo sunt hic, in quibus maxime admirari licet antiquitatem, & Architecti industriam, & solertiam. Contemplatus est, quisquis fuerit vir ille, expositum esse hunc locum assidujs ventis, ideo nullum, imo fortasse optimum, & sanitati incolarum accommodatum, servant viæ ordinem. Nullam viarum præcipuè, quæ procedat ab Austro ad Boream, qui sepiissime, & vehementissime flare solent, rectam fecit, sed alteri altera sæpe occurrit: altera alteram subindè intercipit, inflectitur, curvatur in gyrum, discurrit, redit in seipsam, nunc in rectum,

nunc in obliquum solvitur angulum: nunc rectè, nunc obliquè procedit, adeo ut antiquis habitatoribus difficiles sint viarum perplexi, & inexplicabiles, & amphactuosi meatus. Hoc modo putavit ille vim ventorum posse frangi, ac mulceri. Occurrit mihi exemplum illius Architecti apud Vitruvium, qui mutato viarum ordine, nescio cujus civitatis, ex pestilente incolu- mem aerem fecit. Alterum est, in quo Architecti sagacitatem admiror. Fons est, qui circiter sexcentis passibus abest ab urbe, non natus, sed mira arte fabricatus. Elegit ille locum, ubi sex, aut septem puteos fodit aquæ saluberrimæ, quos omnes per cuniculum junxit. Deinde extendit cuniculum usque ad declives rupes mari impendentes, ubi ostium fecit fontis, & quæ hominum, animantiumque cæterorum usui superest aqua, in mare proximum defluit: olim usque ad portum, quod est antæurbis portam, perveniebat. Videntur enim quedam aqueductus vestigia. Ita ille aptavit libravit, æquavit, & perpendit humorum alveum, ut ipse fons æstate, & hyeme, & Austro flante, aut Borea, semper fluat.

Quoniam (ut ait Theophrastus) singula loca sua habent vitia, alia ex solo, alia ex aere, alia ex utroque, & fortasse ex alia causa, (ut ait Avicenna) ignota nobis; plurimumque enim apertos noscimus istius, unde tamen veniant tot mala, cæca via est. Galenus ait, Romæ hæmatiticos abundare, & alias regiones alijs, atque altis morbis infestari. Noxium tamen esse hoc cœlum phthysicis, amopticis, tabefactis, & macilentis, experimento didici. Cæteris mortalibus salubre, præcipuè Galateo, qui pinguisculus est. Accio nostro hic aer non esset innoxius: mihi autem hic magis convenit, quam aer Calatanæ, ubi natus, aut Neriti, ubi educatus: aut Lupiarum, ubi tandiu moratus sum.

De istius verò urbis nostræ, in qua à sexto decimo anno usque ad hanc ætatem, non parum temporis subinde peregi, & cœlo, & solo, melius est silere, quam pauca dicere. Non solum ista Galateo accommodata sunt, sed universa se humano generi, & ubique locorum natis hominibus. Istic hyemes ætatesque mites sunt: istic est perpetuum ver, atque alienis mensibus ætas. Istic est felix, & beata illa à Græcis, & Latinis Autoribus celebrata amenitas, & cœli clementia, & omnium rerum ubertas. Opus certè (ut Plinius ait)

gaudentis Naturae. Quibus humanarum rerum seculi aeternitas. De hoc haecenus: nam ubi locus, tempusque poscebat, satis multa diximus, dicimusque.

Joannes Italianus Genuensis, Accii nostri familiaris, vir locorum scientissimus, impiger terrarum urbiumque explorator, diu solebat, se opere senectam agere, ad id. Egerat sibi Japygiam terram pro sepulchro, praecipue Callipolim: sed Deo aliter visum est. Ait illi, qui Sapientis nomen vendicavit: *Multa sunt cogitationes in corde viri: voluntas autem Domini in aeternum permanebit*. Scimus, ut ajunt, ubi nati sumus, sed quo in loco morturi sit, nemo mortalium novit. Obiit Epidauri, vir, Accii nostri iudicio, longiori vita dignissimus. Hujus caeli temperiem significant optimae habitantium temperatura, si non me vis meo more dicere, complexionem, & rectitudinem (ut puto) & significantius, ut in libello meo de Eusebia demonstravi. Facies jucundae, colores vivi, optimi habitus, corporis agilitas, rari morbi, nisi quando caeli communis inclementia est. Solent enim in his, quae terra gignit, & in ipsis hominibus, & in ceteris animantibus, quae temperatiora nobilioraque sunt, celerius calamitatem pati. Ideo mitior Orbis plaga sequentorum mundi, & ipsi homines tot morbis obnoxii sunt, non imperia Naturae (ut quidam existimant) sed sic dixerim, beneficio. Dedit enim homini Natura molles, & teneras carnes, non hispidas, non hirsutas, unde optima temperatura, & mentis acies, & praestantia judicatur. Ideo molliores carnes, aptiores mepi dicimus. Et quoniam ut ex temperantia regionum, mores: sic ex moribus incolarum, Hippocrate, Aristotele, & Galeno ausibus, agnoscuntur, & temperies, & intemperies regionum. Etentem talem esse, inquit Hippocrates, naturam nostram, qualem est regio. Plato quoque non dissentit ab illo, quem nonnullis in locis summo opere approbat: in quinto *Eagum* inquit: *Magna esse locorum differentiam, ad producendos, meliores peioresque homines propter varietatem calis, & solis, ventorum, aquarum, ciborum, & (ut ait), divina inspirationis*. Habent enim, ut dicunt, singula loca suum genium, quemadmodum, & homines. Idem in *Critia*: *Dii, inquit, singillatim regiones sortiti sunt*. Fit in sacra historia mentio Genii: seu Principis Regni Persarum: Idem Plato in *Epinomide*, *Atticam terram putat esse omnium optimam ad virtutem, inter hyemalem, & aestivalem naturam mediam*. Cicero in lib. de *Fato* *Athenis inquit, sensus solum, sed quoniam acutiores putantur Attici, crassius Thebis, itaque pingues Thebani, & valentes*.

Hic homines purissimi sunt, bene morati, non mendaces, non rapaces, non seditiosi, non intemperantes, non cupidi, non ambitiosi, & (quod Plato maritimas urbes incolentibus tribuit) non invidi, non fraudulentum, sed veraces, & fideles, parci, frugales, suis rebus contenti, &

inter se concordes, & in ipso mari, & in appello exterorum, & in tot impendiariorum militum consuetudine, & in utraque fortuna integritatem, & constantiam servant suam. Saepem enim (ut vidimus) ob fidem servandam dira passi sunt, neque unquam tot mala fregerunt illorum animos.

In pacemites sunt, & stabiles, & humanissimi. In bello (prout regio fert) si Pederico placet, plerumque satis animosi, & strenui. Distantur quidem foris agrorum vastitas, villarum, & omnis generis arborum incendia: domi vero antiquitatem omnium vitae necessarium, & hujus urbis miseranda caelestis, & peritina virtus, & Venetorum, & Hispanorum Gallorumque animi, hi fide, & animo valent. In omni genere adversa praestant obsequium, & mas, Marco Antonio Philippi, & muleis Gallorum caesis, aut caplis, usque ad quintum, & sextum lapidem saepe profecuti sunt.

Puerorum, & adolescentium liberalis, & modesta educatio: abest ab illis commune adolescentium nostrae aetatis vitium, arrogantia, & insolentia. Sunt itaque amantes, & benevoli: Ludis quod commune est, & perniciosum nostri facit malum, non satis dediti, & quod est multum omnium, quae in vita, bonorum hic Populus religiosus, & divini cultus haud negligens est. Habent urbis Patronam, & praesidem Divam Virginem Agatham, quam pie venerantur boni bonum. Et quod nonnullis persuasionibus abrogatis vix impetramus, ut rem divinam faciant, siue victuri, siue morituri, hi sponte faciunt, nemine fraudente in pulvis uocere, aut dolore, in pulvis febricitare, in omni denique morbo, vel minime periculosa, rem divinam exposcunt.

Tantum virorum fidem, & probitatem aequat matronarum temperantia: sunt omnes abstinentiae sunt. Manducantes, industrii, domesticos labores, cura, & diligentia solliciti, pudicissimi, & erga viros obsequium: festis diebus non per urbem, nisi raro, non per agros, quos longe ab urbe habent, vagantur, sed domi lactant: ceteris vero diebus lanam lnumque faciunt.

Puellarum decor quidam, natura, non arte, & nimio cultu comparatus: aspectus gratissimus, facies formosae, hilares, fuscatae, & venosae, corpora pusilla, & valida: sermo dulcis, rarus, & lepidus, color, & oculi nigricantes, acris, & nitidi, & flammantes. Habent nescio quid Beitycum, aut Tripolitum, hoc est, Lepitanum & illud Theocriti, quod sepe est in ore Accii nostri *Requiescit xystos*, & illud: *Martius Epigr. lib. vii. Epigr. xxv.*

Nam nostri quae vobis pungere, Chia sapit.

Tales fuisse puro Spartanas virgines, nisi quod illae per montes, & nemora vagari, & venari, & cum viris congrredi solebant. Haec urbem Monophylam, & monob-

nobisiam nunquam egrediuntur. Viros A priusquam nuplerint, non modo alloqui, ne adspicere quidem audent. Nec palestræ indulgent, sed ut matres, lanam, linumq; faciunt. Nemo illas in fenestra conspexit: nemo illas in vano, & inhonesto, aut gestu, aut nutu, aut intuitu deprehendit, sed adhuc puellulæ rem familiarem tractare incipiunt. Dantur nuptiæ, quamvis non secundum Platonis, & Aristotelis instituta, virgunculæ, & tenellæ. Nullam ferè innuptam invenies ad duodecimum annum, aut tertium decimum.

Et si pace Puderici nostri dicere possem, quam rarum, aut fortasse ignotum in Italia, sed verè Laconicum, unde profectos Callipolitanos, & quosdam finitimos puto: Mulieres virorum suorum strenuitatem imitantur. In expugnatione urbis pleræq; mulieres, defessis, aut vulneratis, aut interfectis ferè omnibus viris, muros fortiter condescenderunt, & aliquamdiu hostium impetum sustinuerunt, donec confluentibus undiq; C tremantibus, onerariis, & rostratis navibus cum ingenti bellatorum multitudine, & innumeris machinis, & variis tormentorum generibus, multæ vulneratæ capte sunt, nonnullæ strenuè pugnantes ceciderunt. Unde non abs re, cum de ea re incidit sermo, dicere sæpe soleo, Callipolitanos, & Hydruntinos non viætos fuisse, sed à multitudine hostium superatos.

Hominum quicumque illi sint, sive Græci, sive Barbari, sive hostes, sive amici D benefacta celebrare, non tacere, aut dissimulare, viri boni, & veritatis amatores debent. Veneti quamvis non Christianissimi appellentur, sed ut verè Itali, & verè Christiani, capta urbe mulieribus omnibus pudicitiam diligentissimè custodierunt, & sanctè servaverunt in Templo Divæ Virginis Agathæ, ut verè dicere possimus:

Sacra bona maxibus non adeunda Dea

Quia etiam à cædibus, igne, & sanguine temperaverunt, & captivos redimi vetuerunt. Hic ut & Monopoli mitius quam fieri solet, jure belli usi sunt. Certè non minus laudanda est in victoria temperantia, quam in adversis, & afflictis rebus tolerantia, & magnitudo animi. Quæ temperantia qualiter usi sint exteri, novit infelix Italia, quorum furta, rapinas, sacrilegia, stupra, incendia, tormenta, cædes, impietatem, immanitatem, quis animo volvens, poterit continere lachrymas? Sed hæc missa faciamus: longiori enim egent oratione, seu potius lamentatione, & deploratione.

Vis dicam, Summonti, videor mihi aut in urbe illa, quam Plato finxit, aut Lacedæmone commorari. Sentio enim hic aliquid Græcanicum. Agnosco, imò olfacio Græcanicos quosdam ritus, quamvis hæc urbs, consenscente, & in occasum vergente Græcia, ut cæteræ Italiæ urbes, Græcam linguam, qua me puero utebatur, omiserit: Mores tamen non penitus omisit. Hic, optime Summonti, feliciter viverem si sine labore possem, si Accium, si te hic

haberem, si cæteros Academicos, siqui superstitēs sint, quos elapso hoc anno me visurum spero. Demum feliciter agerem, si nihil agerem. Felicitatem inquit Aristoteles in quiete esse: laboramus enim, utociemur, & bellum gerimus, ut in pace vivamus. Certè illa meo iudicio nihil agentium est, non negotiorum, quod vel invitatus fatetur Cicero. Vera est illa Poetæ sententia.

Εν τῇ μὲν τῇ πρώτῃ ἡδίστος βίος

Sic res se habet. Senem animi, non corporis labor decet. Prima, & media vitæ tempora patriæ, parentibus, natis, amicis, consanguineisque, extrema nobis ipsis impartiri debemus; sed Galateum ad perpetuos labores natum esse fortuna voluit.

Nulla urbs quam ego noverim aptior est beato ocio, si quis eo frui sciret, aut posset. Nulla tranquillitati vitæ, nulla aptior vitæ emeritæ militiæ; quorum hic non parvus est numerus: nulla litterarum studiosis, nulla aptior iis, qui negotiorum curas, & molestias fugiunt. Videtur enim hæc urbs verè ad otia nata, ut olim ista nostra. Nunc verò tota negotiis dedita ex ociosissima rerum vicissitudine facta est negotiosissima. Hic nulla sunt negotia præter domesticæ, & ea non satis magna: nulli tumultus, præter maris, & ventorum: &

Ιὼναι ἰμμιτες ventos audire cubantem?

sed non urbem perambulantem.

Nullæ hic rhedæ, nulli currus, qui angustias viarum impediunt, nullæ seditiones, nullæ rixæ, aut rare: nullæ salutationes, nulla superba potentiorum limina, non nimiae delitiæ, non divitiæ, bonorum morum corruptrices, & vitiorum alumnae. Hic ex æquo vivitur. Hic penè est illa, tantoperè, & tamdiu depicta, expetita, & optata, nec dum inventa *τὸ αὐτὸν* hoc est, geometrica illa æqualitas, Diis, atque hominibus præter paucos grata, ut ait Plato: excessus enim contra, & Diis, & hominibus invidus est. Hic est imago, & umbra quædam illius civitatis sanctæ, quæ in cælo est, eritque, quæ de cælo in terras nondum descendit: illius reipublicæ, quam sapientes, ut & sapientem, & bonum virum, sic animo, & verbis, non digito monstraverunt. Quæstio enim est non de eo quod est, aut fuit, sed de eo, quod esse debet, si unquam, aut uspiam fuit, aut est. Hic inter maximum, & minimum inter nobiles, & plebem distantia quidem est, sed quam Philosophi, & ipsa Plato laudat: non nimia, & excessiva, superba, & contumeliosa, quam sancti viri, & duo antistites sapientiæ Plato, & Aristoteles abominati sunt, ut alius quidem esuriat, alius ebrius sit: hoc est, ut alius cælum tangat vertice, alius demergatur ad inferos. Ait Plato VIII. Reipublicæ: *Neque alii opulentiores sint, quam decet neque alii mendici*; non Regium; non Imperatorum, non humanum, sed Divinum præceptum est, non duodecim, sed duarum tabularum: *Indigens, & mendicis, non erit inter vos*: Tandem non ut

alim erat apud Persas, nunc autem apud Gallos, ut alius serviat, alius dominetur: sed stata quædam hic est, & moderata æqualitas: utraque enim immoderata mala est, & libertas, & servitus. Distantiam dixi quoad genus, divitias, dignitatem, magistratum virtutem: nam quoad illa, summa æqualitas summa inæqualitas est. Quantum vero ad jus pertinet, & libertatem, summa (ut par est) paritas est: Non est, ut Lex divina sancit, distantia personarum. Nam in qua nimius est excessus, aut acceptio personarum, aut divitiarum, potentia, & gratia respectus, non Rempublicam appellaverim, sed privatam, & propriam, quam Olygarchiam significantius, ut cetera Græci dicunt, quæ mera tyrannis est. Hæc Græciam, hæc Italiam perdidit perdetque. Pauca hic sunt lites, pauci insani fori clamores, pauca delicta, pauca odia, nullæ simultates, nulli carceres. Multas gentes viderat Italiæque: nam

Mores hominum multorum vidit, & urbes:

sed, ut dixi, non sine causa, hanc elegerat.

Hic vivimus sine invidia, sine ambitione, sine superbia, sine convitiis, sine injuria, sine rerum omnium luxuria. Nam neque effusæ affluunt opes, neque urget dira egestas.

Hic sine timore, & concorditer tantquam in tutissima arce vivitur. Urbs nunc munitissima est, & natura, & Regum impensa, & oppidanorum, finitimorumque Populorum labore. Libera est, & immunis ab omnibus vestigalibus. Hic salubri fruimur cælo, & læto colliculorum prospectu, mare habemus, undique cælum, penitus à cæteris divisi, & commerciis, & morib.

Hic ego, & cibo, & somno parcius utor, valeo athleticè. Tertia aut quarta noctis hora ego dormitum, nona, aut decima surgo: ego aliquid, aut scribo, quid faciam: dormire amplius nequeo in lectulo pudico, & celi-
be, & pleno curarum. Reviso Annotationes meas, hoc est antiquos labores meos, qui mihi sunt maximæ voluptati nedum solatio. Non enim ex hac re mihi famam, aut commoda quero, sed cogito quæ mihi proximo die agenda sunt. Ante orientem Solem, si dies festus est, aut profestus, rei divinæ vado in templo divinæ Virginis Agathæ: sin nefastus, domi maneo, Deos oro. Ad primam lucem urbem circumeo, ægrotos visito, deinde prandeo sobriè (ut meus est mos) non laute, & opiparè. Gaudeo simplici cœna, odi compositos apparatus, non solum meis, sed alienis quoque. Post prandium lego aliquid facillè, non quod mentem agitet, sed quod levet, atque delectet: ut solent medici dare laboriosis, & defessis cibos facilis concoctionis, quos Græci *εὐπερίους* dicunt. Eo tempore veniunt ad me aliqui, quæ de salute tua consulant: hos ego audio. Vicelima hora ægrotos reviso, ascendo, descendendo, laboro, discurreo, sudo, quamvis bruma sit propè. Tandem defessus, ac defatigatus ad primas faces domum redeo, ubi

aliqui non ignavi ingenii viri me expectant, qui me audiant de Philosophia, de Mariibus, de Mathematica exoterice, non acroamaticè differentem.

Talis est Galatæi tui vita. Tu credebas fortasse me odio habere Litteras, in quas ego tibi acerrimè, & non sine rabie quadam invecus visus sum, absitque quod ego fecerim ullam offensivunculam cupidissimo Litterarum, candidissimo, & in erratis amicorum indulgentissimo animo tuo, aut alterius, qui Litteras colat, unicum in secundis ornamentum, unicum in adversis rebus refugium. Non ego per Deum eo animo feci, ut quempiam offenderem, sed ut bilem evomerem. Non ignoras, quàm facillè irascantur, imò, & rixentur famelici.

Sed dicamus bona venia, quid ibi falsum est? Sin vera sunt, quæ dixi, bona quidem sunt. Vocant Dialectici quædam transcendencia: inter illa annumerant bonum, & verum. Nam quicquid verum est, id bonum esse necesse est. Sed non ignoro plurimorum hominum aures magis pervias esse fallis, quam veris, & nonnullis falsa, Aristotele teste, perbabiliora esse veris, imò plerumque & gratiora. Neminem vidi adulatorum necatum fuisse ob assentationes: sed ditatum, & locupletatum, & saginatum. At bene, & rectè admonentes, & optima consulentes audiivi multos perisse.

Sed tu, teste Quintiliano, ais, non abiliendam esse Rethoricam: quoniam quàm plurimi Rethores, per quos Caudidicos, & Jurisperitos intelligere licet, mali sunt, contra quos ille divino spiritu afflatus hæc cecinit: *Si verè utique iustitiam loquimini, rectè indicat filii hominum*. Didicerunt enim Rethores iusta dicere non autem facere.

Nec Medici ab usbo Roma eiici debuerunt, ut Cato apud Plinium censet. Quoniam plerique Medicorum imperiti, imò fortasse, & scelerati, & homicidæ fuerunt. Neque ego adeo sum ignarus, ut id, quod Artificis vitium est, arti adscribam: sed hoc volui dicere, quod multis Litteræ veneno fuerunt, ita dico, quæ natura improbi, aut malè instituti sunt.

Neque vinum (ut vult Plinius, & Mahometes Saracenorum legis conditor) abominandum est, quod homines cogat delirare, & quod sit fomentum vitiarum. Paulus Tharsensis noster, in vino, ait, est luxuria, & Hieronymus: *quid ardenti*, inquit, *corpore pasculo fomenta ignium ministramus?* Non ullum crimen vini est, sed culpa bibentis. Non ferri sceus est, sed sicarii, & grassatoris. Neque Græcas Litteras rectè dannavit Cato, quæ ille idem in senectute discere, imò, & sapere cepit.

Neque puellarum pulchritudo in culpa est, sed intemperantia nostra. Non erant Alexandro dolori oculorum (ut ipse agebat) Persicæ puellæ, sed mens prava, & perturbata. Nec naturam merito convenit, & acusat Plinius, quod nos non armavit carnibus, ungulis: non vestivit pilis, setis, corio, crusta, testa, corrice. Hoc est quod non fecit nos ostracodermes, aut tuberatores, indo-

Indociles, & duro robore nates, aut lapideos ad exemplum Niobes, aut natorum Deucalionis, & Pyrrhae.

Novimus quales fuerunt Græcorum oratores Demosthenes, Aeschines, & hic de quo dictum *κακὸν χάραος καὶ ὁ δὲ*, ii quos arguit, Socrates, qualesq; urbis Romæ summi oratores, & cives nobilissimi Crassus, & Hortensius, vel ipso Cicerone teste. Non enim tarpe erat eo tempore apud Romanos primores urbis orare causas. Certè ab uno, & tam grandi falsi testamenti crimine pos- sunt deprehendi illorum mores, qualesq; sint hodiè recentiores Rhetores, hoc est Ca- sidici, ut dixi.

Nollem, Summonti, errare, aut, quod deterius mihi videtur, pugnantia dicere, hoc est, præstat per dialogum, quàm perepistolam, aut aëroamaticè scribere, quod possis pugnantia dicere sine nota. Nescio equidem, an credendum sit Plinio Juniori, qui asse- verat, nos nonnunquam ex arte, & re quam tractamus, aliquod vitium contrahere. Ait enim, nos qui in foro, & veris litibus te- rimur, multum malitiæ, quamvis nolimus, addiscimus.

An quod experientia compertum habemus, fallum esse putemus? Videmus enim ex mi- nistri Disciplina viros fieri gloriosos, jacta- bundos, rapaces, audaces, superbos, contumeliosos, crudeles: ex Mercatura vaniloquos, periuros, mendaces, fallaces, infidiosos: ex Medicina leves, vanos, intemperantes, mul- tierosos, & sibi invicem detrahentes, & (ut dicunt) parabolanos: ex honoribus, & magistratibus, & Principum, & Populorum gratia, & favore superciliosos, ambitiosos, inferiorum, æqualium, imò, & superiorum contemptores. Unde rectè Propheta ait. *Ho- mo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similibus factus est illis: ex Rethorica contem- tiosos inlustros modò harum, modò illarum partium patronos, mendaciorum concinato- res, & fautores, satoresq; litium, & doro- phagos, & lucrì cupidos, exemplo, & Craf- si, & Hortensii: ex opulento sacerdotio ubi effundere docet opes Ecclesiæ, avaros, & te- naces: at ubi, & quando, & quibus non oportet, profusos, venales, lascivos, libi- dini, & gulæ deditos, ignaviæ: officinæ ferè omnes, & qui serviles, & voluptarias artes exercent, & ut Terentius ait, lanii, coqui, & ii quos banaulos Aristoteles vocat, nihil possunt habere ingenii.*

Philosophia si ea vera sit, non ficta, & fucata, & quæ re, non verbis, & vestib. constet, sola est, quæ verè homines & verè justos facit, *sub quo uno nomine*. (ut Ari- stoteles, & divus Hieronymus ait) *virtutes omnes continentur*. Detur, ut diximus, non arti, sed artificio culpa, dummodò non negemus artes, exercitationes, negocia, con- suetudines, nonnihil posse ad bonè, & malè vivendum. Idèd ille qui omnia novit, non solum prohibet ad bonè instituendos pueros malorum conversationes, sed aures, & consuetudine audiendi, & oculos à con- suetudine videndi turpia. Quapropter ab- hominanda est illa ab impurissimo homine

Romano Principe Heliogabalo turpis, & im- pudenda, & obscena licentia vindemiarum, & inhonesta omnis pietura, quæ omnia plus exemplo quàm peccato nocent.

Cur, quod antiquis, aut jocari, aut laces- sere, aut vera dicere licuit, nobis non li- cebit? An quidd illi callidè, & per dialogos quasi in scenà, aut antiqua Comedia loquen- tes si quid erat, aut paradoxum, aut aspe- rum, aut rationi minimè consentaneum, aut difficilè persuasum, quod vulgi, aut po- tentum aures pungeret, aut à communè hominum consensu dissentiret. Id ut invi- diam fugerent, vafre, & astutè personis quibusdam dicendum committebant, ut alienis periculis ictus evitarent?

Quot, & quanta contra justitiam scripse- re Plato, Aristoteles, Cicero, Carneades, Pyrrho, Menander, Euripides, Aristopha- nes, Plutarchus, contemptorq; Divum ho- minumq; Lucianus, & potenti Flaccus ami- co circum præcordia lussit. Sed cautè, & sce- nicè, ut dixi, per alienas personas, non secus, ac si quis aliena bucca, alieno spi- ritu inflatis tibiis, ipse suis Obgotis modu- lationem concinnaret.

Salustius ut Romanus apertè in mores Ro- manos invehitur. Livius Patavinus timens, ut puto, potentiam Romanorum, cum Romanos interdum carpere vult, non sus- ipsius, sed aut Hannibalis, aut Sannitum, aut Philippi, aut sub Aetolorum, aut alio- rum persona id facit.

Nemo aptius corripuit mores hominum, quàm viri Sancti Prophetæ, & Philosophi, quorum verba spicula acutissima sunt, & acerrimo veneno, hoc est, ipsa veritate il- lita. Callisthenes Alexandri mores spalam excrebatur, Anaxarchus Nicocreonis Cy- prii, Socrates Atheniensium. Cato ille se- verus vitiorum insectator, & Romanæ pro- bitatis exemplum, non solum corripiebat vitia, sed apud Senatum, & Judices defe- rebat, & accusabat, & ut ad nostros redea- mus, Joannes ille, non Apollinis, sed Chri- sti judicio optimus judicatus, Herodem sce- leris arguit.

Novi, Summonti, eos qui benè, ac justè vivunt, qui castigant turpia, patere semper malorum moribus. Quæ crimina Socrati non tributa sunt? Dominum nostrum, Petrum, Paulum, Boetium, Aristotelem, falsi testes accusaverunt. Joannes ille idem heros, & monstrorum, hoc est vitiorum dominus, in- sanitè insimulatus est. Ait Hieronymus: *Ca- stigans crimina faciens sum criminiosior*. Idèd nè vera tacebimus, quia timemus nè falsa nobis obliciantur? Usque adèd nè consue- re secula, & hominum ingenia, ut aliqui- bus ex nostra Minerva dicere, aut facere nequeamus? An nobis non licebit, nisi per alienos calles, & per aliena vestigia incede- re, aut nostris oculis videre, nostris auri- bus audire, sed alienis? Magnos, & excel- lentes viros fuisse Veteres, ut qui amator sum, & admirator Antiquitatis non negave- rim, sed tamen homines.

Tantum ego tribuo humanitati, & faci- litati tuæ, Summonti, ut sperem à te dari veniam audienti aliquid mihi arrogare. *Quin- tilia.*

tilianus inquit, illa gloria Romanæ togæ. Si nostra vidisset, elegantius, politius, ornatiùs, copiosius, & magis Latine, magis Romanè dixisset, & dicendi subtilissima, & copiosissima arte confutasset: concedo hæc, & plura, si velit Valla: sed per Deos, ut mihi persuadeo, non veriùs, aut eruditius, aut melius, aut scripsit, aut vixit.

Nondum enim orthodoxam Christianam philosophiam, nondum Aristotelem, hoc est, Parentem sapientiæ, Latinitas noverat. An medicorum præcepta negligemus, quoniam ægrotantium plurimi rebelles, & contumaces sunt? An ideo Philosophia morborum animi Medicina abiicienda est, aut vitia non detestanda, quoniam offensum iri aliquos putamus? Amicus Socrates, amicus Plato, sed sanctius est veritatem præferre, & amicitia, & potentia: quoniam veritas Deus est. Et in sacris codicibus. *Pro anima tua ne confundaris dicere verum*. Ibidem: *Usque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos*. Optarem, si qui mea lecturi sunt, quidd viderint primò divinam Scripturam, quæ fons est salutis, & benè beatèque vivendi norma: Deinde Platonica, & Aristotelica dogmata. Deinde explicent omnes vires suas in expugnando Galateo, & si non mea virtute, fortasse adversariorum ingeniis famam adipiscar.

Nonnullos hostium virtus, claros fecit etiam victos. Laudatur Annibalis virtus, non minus apud Carthaginem victi, quam apud Cannas victoris. Hic prudens, at non sine hostis culpa vicit: Ibi non ut ignavus ab invicto hoste victus est. Non esse bonum Medicum, aut bonum Oratorem, inquit Aristoteles, eum qui voto suo potitur, sed eum qui ex contingentibus arti suæ nihil omiserit.

Omnibus in rebus non eventum, de quo fortuna judicat, sed animum, & industriam spectant sapientes. Ignotus esset Antæus, ignotus, & Patroclus, nisi cum fortioribus pugnassent. Turpe quidem videtur vinci iis, qui pervicacis sunt ingenii, fateor: sed interdum cum potentiore, aut sapiente contendisse decorum est. Qui ratione vincitur, non victus vocari debet, sed victor.

Pœnam ignorantia esse censet Socrates, didicisse, quæ quis nescierat. Non secus, ac si quis ægrotus ratione victus, & persuasus à Medico sanitatem consequatur: quæ tantum animi sanitati cedit, quantum corpori animæ præstat. Est enim ignorantia morbus animi terribissimus, quæ omnium morborum parens est, & nutrix. Idem ille modestissimus pollicebatur, non obscurum esse eum, à quo ratione victus esset, se ab illo beneficium maximum accepturum.

Certè Galateus non is est, qui nec vinci, nec refelli patitur: noverunt, qui mecum versati sunt, testor conscientiam meam, sæpè me ex sententia dimovere indoctiores, & vetulæ. Nefas putavit idem Socrates, nedum contradicere, aut succensere, sed vera dicenti non assentiri, idem quod falsa dicenti assentiri, quorum utrunq; perniciosissimum est in vita.

Sed ut in cæteris rebus, sic, & in persuadendo non nihil juris habet fortuna. Est ex hierographia sententia simplex quidem, at tamen verissima: Dives, locutus est superbe, & iustifica verunt illum: humilis deceptus est, insuper, & arguitur. Loquutus est sentatè, & non est datus ei locus: dives loquutus est, omnes tacuerunt, & verbum illius usq; ad nubes perducent. Pauper loquutus est, & dicunt: Quis est hic? & si offenderit, subvertunt illum. Nec minus peccatum esse sentio, veritati non assentiri, quàm veritatem non tutari, per qua defendenda tot Martyres Christi, tot Prophetæ, tot Philosophi mortui sunt.

Sed ego nolui, ut dicunt, potius culpam deprecari, quàm culpa carere. Profectò non possumus culpa carere, nisi aliquid non scribamus: & quantò veriora scribimus, tantò magis obnoxii sumus ad culpam deprecandam. Odiosa enim, ut dicunt, suapte natura est veritas, imò potius nostra culpa.

Novi te æquum, & mitem, non severum, aut tetricum in causis amicorum. Quapropter tui sit arbitrii omnia nostra aut occludere, aut ostendere, aut castigare, aut servare, aut spongiæ donare, aut Vulcano fabrorum, & emendatorum sapientissimo, si pro me tibi videtur: nec putes me de me tam magna sentire, ut cum Propestitio dicam,

... tam docta perire tabella.

Ego jocatus sum tecum, scis enim quantum mihi placeat illa Socratica ironia.

Cognovi culpam meam, quam satis superque deprecatus sum in epistola, quam ad te scripseram. Eam si legeris, eo animo quo soles mea, vici, absolutus sum, tacitis, & futuris quæstionibus respondere, & diluere ibi conatus sum errorem meum, si error dici potest, vera pronunciare. Quem errorem, qui arguet, sciat se Galatei verba, non mentem, aut mores arguere. Non ego, sed tenuis vapulat umbra mea. Verbis arrogem fuisse Marcum Catonem, inquit Livius, moribus autem mitissimum, & hoc quoque Græcis imputat idem Livius, lingua quàm factis esse ferociores. Bene Vale, Callipoli, pridie Idus Decembres.

ANTONII GALATEI

AD ACCIUM SINCERUM

SANNAZARIUM

DE

VILLA LAURENTII VALLÆ.

A Pud Nicetam sum, mi Acci: hoc ad ripas Jonii. Acroceraunios montes æmula cælo iuga perspicio. At tu felix hinc Vesuvium, hinc Herminum, illinc Capreas, illinc Athenæum, & illum Cratera ocellum terrarum. Ah Mergelline! ah Paufilypon! ubi est ille Piscator, qui mihi canat per amænos scopulos

petos docta illa, qua nuper ipse fecerat. **A** carmina? O ubi est ille villicus Mergellinus? occurrit mihi saepe imago illius apell.

Is est villa nostri Vallæ, in aprica vallæ sita, ad montem affixa, seu potius appensa. Villa difficilis est aditu, & monte non potes sine periculo descendere, nisi aut volatari, aut turbinari velis. A mari præruptæ rupes sunt, inaccessibleis est locus, etiam ipsis Piratis. Occulti sunt castræ, & præcipites cautes, quos tantum furax, & famelicum hominatum genus piscatores noverunt.

Infra villam sinus est, quem duo acroterii faciunt. Tanta est, ut rectè dicere possimus, eam vix ampliore esse opisthola Laconica, & illud Poeta,

Sed rus est mihi majus in sinu.

Amplitudo totius sinus ab alto in alterum promontorium unius statit est, sed non quod Hercules apud Pisas mensus est, sed quantum ego, qui obesi sum corporis, uno spiritu citatè gradu pertransire possim.

Sinus emporium est piscatorum, capit bremes septem, bremes tamen avidas, non eas, quæ in singulis transtris binum habent remorum ordinem, sed quæ ex utraque parte singulos habeant remos: posses si velles litores appellare.

Villæ maxima longitudo à promontorio in promontorium est: latitudo quanta ipsum Vallam dormientem asperere possit, (est enim pinguissimus) neque hoc sine periculo. Nam si incautus inter dormientem se in alterum latus voluerit, nisi ageres, aut repagula sint, Valla apud Neptunum Deus fieret.

Villa quando bonus est proventus cretici, semodium fert: itaut Vallæ una pro horreo possit esse cucurbita. Vini, quantum convivæ, qui non sint nimis combibones, neque superent numerum Musarum, uno symplo absumere possint.

Rosæ, violæ, jacinthos, narcisos, amarantus, & omnis generis flores odoratos pluit. Sed tanta copia est, ut neque uni puero ad corollam satis sint, neque medio apum examini ad pabulum. Præstantissimi saporis, sed qui una cistella condi possint. Uvas passas non abimiles Massicis tuis: tantaque est feracitas beati ruris, ut nunquam impleat sex convolvula, seu involucra semineorum foliorum, quibus à montibus Massicis, hoc est, avia præavorum tuorum ditione deferunt illas suavissimas uvas passas, quas sæpe mihi in secundis mensis servuli tui apposuerunt.

Infra villam antiqua sunt excavatis montibus vivaria. Sed aded exhausta ex illo tempore sunt maria, ut vix unum seminem piscem invenias. Juniorum carba maxima. Pisciculi minuti quingenti vix libra pondus faciunt. Nec dubitat noster Valla, inter villæ suæ cetera bona, quotidie nobis polliceri tantum piscium, tantumque cymbarum.

Fœlix villa, mare habet proximum, sed quia non sine periculo descendere potes, remotissimum: montem arduum, &

inaccessum, & instum: piscem habet quiddem, sed qui deos viros ad scambulantem vix recipiat.

Villa in Austrum versa, solem Orientem accipit. Prima villarum prodromos Ethesiarum flatus, aut Tropæo admittit, ubi Apogei semper silent. Prima sentit vernos Zephyros, limpidos, ac recentes, ut è mari procedunt, nec ullis trasso aere, & nidoribus viciatos. Tanta soli fecunditas, cœlique temperies est, ut nemo ibi aliquam morietur, quoniam ibi habitare nemo potest.

Nuper quam villicum Valla conducere vellet, hæc conditiones ultro citoque dante fuit. Villicus, villicaque rem pœsticam probe, ac strenuè agunto. Dominum quavis mitam mansuetique ingenii, timente, venerantorque. Fruges servant. Arma rusticæ suis locis, seuque ordine disponunt. Dolia cum bonis est vindemiarum proventus optime secundum legem picant. Mensas, vasa, suppellectiliaque omnia fideliter, ac mundè, ut bonum virum, bonamque mulierem decet, custodiant. Rem divinam diis tantum fœtis, ut ceteri boni coloni, faciunt. Aves, mures, ac fures arcent. Neminem injussu domini villam ingredi sinunt. Contraque Valla Medicum Chirurgicum conducto, ut si quod ex præcipitis membrum luxatum fuerit, aut frustum villico, aut villicæ, aut pueris, Valla impensas omnes administrato, curatoque ut bene sit villico, villicæ ac pueris. Præterea Valla fures emito, quibus villicæ pueros suos medios ligaré, ut porcellos possint. Is enim mos est apud Thurcos, ac barbaros, qui in præcipitis, & cavernis montium, ut Trogloditæ vitam agunt, Malæque hujusmodi adjectæ sunt conditiones.

Multaque præterea sunt feracis, ac febrilis villæ bona: hoc tantum mali est, quod villa (nescio quamobrem) nullum habet aditum, nimirum virtuti nunquam aditus, malis ubique patent fores. Solus tuus, mensque heros Fredericus virtutis cultor hunc aperuit aditum. Dedit Valla semitam per mediam Mergellinam, qua se in villulam suam, recipere possit.

O fœlix Valla, cui satis est parva villa, non tibi placent Licinii campi, non Apuliæ lata rura. Solus in tanta turba crassantium Philosophicos sapientis mores, qui nec verba vendere, nec mentiri novisti. Fœlix, & quicquid contentus parvis, minoræ desiderat.

Prodigiosa (si verum fateri velimus) res est humana mens, quæ in tam parva ergastulo clausa, non potest ipsis mundi finibus contineri. Magna possidet, majora desiderat. In infinitum abit ista cupiditas, quodque nunc negatum est, ipsa sibi falso promittit. Tunc.

ANTONIUS

GALATEUS

MEDICUS,

In Alphonsum Regem,
Epitaphium.

Inferias tibi Dive Alphonse facio, tumulum erigo de puro cespite, fingo inane sepulchrum, in lauro funus, cineres, & manes condo (altera enim pars jam superas tenet) arenam aggero quam altissime possum, in hac ripa Jonii maris, in hoc viridi campo, in hoc angulo terrarum: quem tu à Barbaris tutatus es. Impono tumulo lapidem, in quo si quando ad hanc deserta littora fortè accesserit, & navis, & viator, legere possit hæc pauca verba. Alphonfus Secundus Apulix Rex, Ducem fortissimus, ex antiqua Gothorum Hispanix Regum progenie, hic situs est. Vixit annis XLVII. D. XIII. D. M. S. Alii tibi, qui maximè meritis es, in illustri loco struent Mausoleum: at ego quid possum, juxta persolvo. Præendo tibi pullam vestem, promissam barbam, fundo pias lachrymas, fletus, nenas, lucubres voces, & veros, quos è cælo audias gemitus: & verba in composita: sed testantia gratitudinem animi mei, ob accepta à te beneficia. Erunt enim quæ laudes carminibus (ut par est) in cælum tollant, mihi fas sit monstrare affectum, & mærorem meum, & inter has sylvas, inter hæc dumeta: ubi rara sunt hominum vestigia: inter Satyros, & Faunos, inter Dryadas, & Napeas, quarum studio tenebaris, quandoquidem, ut & fortunam, sic & homines immemores beneficiorum, infestos habuisti. Liceat incusare Deorum savitiam, qui teterris invidere, qui te nobis abstulerunt. Proh dolor noster Alcides, noster Achilles, decus Italiæ, Turcarum terror, nostrum Asylum, refugium calamitatum nostrarum, Alphonfus obiit: quinimò ad superos abiit, nos miseros reliquit: ò quoties Alphonsum invocabimus! Ut nam sim falsus vates. Italia, imò tota Christianorum Respublica sentiet quantus fuerit ille, invisus insanæ fortunæ Alphonfus, quæ sæpe bonis invidet, malos extollit. Quot tyranni diu imperaverunt quot boni, & utiles Respublicæ principes citò extincti sunt. Achillem Græcorum gloriam, æternis carminibus celebratum: Alexandrum illum Macedonem domitorem Orbis: Titum deliciae humani generis: Alexandrum sanctissimum Principem Romanum cità mors absumpsit. Ego lugeo, ego deploro obitum tuum Alphonse, Tu inter divos vitam agere beatam coepisti, jam rides stultitias, & vanitates humanarum mentium, & futuri præscius temporis, perspicis, quantum Christianus Orbis tibi se debere suo malo fatebitur. Jam nunc habitas eam cæli partem, qua locus Erigonem inter chelaque sequentes panditur. Ipse tibi jam brachia contrahit

ardens Scorpius: Hic Oriens te mundo edidit hæroa fortissimum, cautissimum ducent, justissimum Principem, sed non satis fortunatum. Hic te suo Marti dedit, vix tertium decimum ætatis annum agentem, apud Brutios primum galeam, lorica, thoraca induisti, in illo heu fatali tibi bello Gallico, quo Ferdinandus pater tuus vexabatur. Qui ut diis visum est, Gallos è regno suo pepulit: tibi cætera deinde bella commisit. Cognovit Rex omnium sententia sapientissimus judicatus virtutem tuam. Juvenis adhuc, victis in agro Picensi hostibus, triumphasti: in bello Hetrusco, in bello Ferrariensi, quantum in re bellica valebas, ostendisti. Quid dicam de illa memorabili Hydruntina expugnatione? Quid de bello Turcarum, in quo & patri regnum, & Italiæ libertatem, & Christianis omnibus, ausim dicere, salutem propria virtute tribuisti? Cum regni proceres in patrem tuum conjuraverunt, tu finibus extorris expertus extrema omnia, undique auxilia comparasti. Tandem victor, rebelles omnes patri tui imperium subire coegisti. Deinde mortuo patre tuo, exitiale Italiæ (ut fato datum est) bellum Gallicum contra te motum est: nulla injuria, nulla, aut tua, aut patris, aut majorum tuorum culpa, sed Italiæ vitio. Liceat mihi petita sacræ parentis venia ad leniendum dolorem meum paululum insanire. Non est hæc illa Deorum Mater mundi, domina terrarum, caput Italia: sed perfida, infida, discordiarum nutrix, officina simultatum, lupanar Barbarorum, sacerdotum scortillum, orba viro, meretricula externis prostituta gentibus. Hæc in sui perniciem Gallos accivit. Illi Alpes, saluberrima, si nobis bonam Dii mentem dedissent, Italiæ libertati juga teancenderunt, seu nostro fato, seu nostris moribus, seu quoniam Gallorum animi novarum rerum semper cupidi, & ingenium suapte natura avidum ad bella capeffenda, percurrunt Italiam, portis ubique Patentibus. Pudet dicere, nullo usquam occurrente hoste, jam jam regnum tuum invasuri erant. Tunc visæ sunt nostrorum volubiles, & insciæ sui mentes fluctuare, & nova juga optare, ut vetera deponerent jussa aliena pati, & dominos exposcere Gallos. Tu qui immanissimam, & efferatissimam Turcarum gentem, non horrueras, nec Gallos timuisti. In illo bello, non nisi externos hostes habuisti. In hoc plus tibi amici nocuere quam hostes. Cessisti Gallis pro tempore imitatus bonos nautas, qui cum ingruentem tempestatem sentiant, nunc latere fluctus excipiunt, nunc puppi, nunc prora, nunc enituntur, nunc cadunt, & quod fluctus, venturæque trahunt, sequuntur, ut demum se dato maris tumultu, felicem cursum arriplant. Cessisti Gallis, majora animo voluens, expectans dum rapacissimus fortune impetus cessaret. Ulaus tu nobis cunctando, ut restituas rem. Jam ed redacta res erat, nî te immatura mors rapuisset. Sunt qui in armis mori pulchrum putant: mihi placet illa Demosthenis sententia: *ἀνὴρ ἐστὶν ὁ καλῶς περὶ τὴν πόλιν ἀποθνήσκων*.

αὐτῶν αὖτ' ἐν τῇ μάχῃ περὶ τοῦ . Quidam ex progenitoribus Alphonſi noſtri Hiſpaniæ regibus, cum victus inſularetur, quodd non deceret Regem fugere, ſed potiùs honeſtè mori, reſpondit, & cum majori, & meliori exercitu mox rediturum: Peripatetici ne in maxima quadam calamitate moriendum eſſe cenſent. Temerarii hominis eſſe velle mori, ne moriatur Moriendum forte eſſet perditis penitus rebus, cum nihil ſpei penitus ſit. Romani, capta, & incenſa a Gallis urbe, ſe in tuta loca receperunt, nec obſtiterunt fato urbis Romæ: tandem & ipſos Gallos, & totum orbem ſubegerunt. Paulus in Cannenſi clade, cum fugere poſſet, ab hoſtibus oppreſſus eſt, & hoſtibus gloriam peperit, quod Romanum conſulem occidiſſent. Terentius a Senſu laudatus, quod de Republica non deſperaverat, Romanæ legiones ad furcas Caudinas neceſſitati parere coactæ, ſub jugum miſſæ fortiùs deinde pugnaverunt, Actum eſſet de Re Romana ſi obſiſſent. Athenienſes oraculo moniti, urbem ſuam Perſis reliquerant, & C aliam, quàm in terra, fortunam in mari experti ſunt; Lacedæmonii verbò ad Thermopilas ſtrenuè pugnantes occubuerunt. Illi fugiendo univerſæ Græciæ ſalutem: hi moriendo inanem tantum (ut ita dixerim) gloriam, & in tragædiis lamentationes ſibi comparaverunt. Rex regum Darius fugit juvenem ferocem, & primis fortunæ ſtatibus exaltantem. Viſum eſt potentiffimo regi, & fortunæ cedendum, & ſerviendum eſſe tempori. Pompejus magnus poſt tot claras res geſtas, victus à Cæſare fugit in Ægyptum, & pejorem hoſpitem, quàm hoſtem invenit. Cato ille ſeverus, & ſibi crudelis, nec mori timuit, nec fugere: victrices partes reſuſavit. Victus Annibal ſuam Carthaginem in hoſtium poteſtatem deſervit, auſugit in Aſiam, nec turpe putavit ignotis regibus ſervire, nova contra Romanos reparaturus bella. Ne longè exempla petantur, Divus Alphonſus Aragonum, & primus Apuliæ Rex, avus Alphonſi noſtri primum regno pulſus: deinde E navali prælio victus, & captus ad Philippum Mediolanenſium ducem ductus eſt: & iis in quorum poteſtatem devenit, non fractus animo admirationi habitus eſt: ad poſtremum venter evaſit, & longo tempore tam ſeſta pace, tam gaudente proventu rerum regnavit, ut verè dicere poſſimus, quod ayrea illo ſub Rege fuere ſecula.

Sic placida populos in pace regebat,

Ejus filius Divus Ferdinandus acie victus ad Sarni fluenta, exutus caſtris cum paucis Neapolim ſe recepit, Inde paulatim reparatis copiis, hoſtes apud Trojam Apuliæ Civitatem ingenti prælio fudit. Demum aut mortuis, aut proſtigatis hoſtibus diù feliciter regnavit, Manfredus Rex, quia ſe, ſuumque regnum fortunæ incautus commiſit, una acie, & regnum, & vitam amiſit. Huius cadaver per caſtra hoſtium circumlatum, & hoſtibus ludibrio, & à ſacerdote, neſcio quo, diſis execrationibus diis inferis

Adevotum fuit, & poſtquam ultra fines regni reliatum avibus, & ſeris laniandum. Conſtantine Græcorum, ſive Romanorum Imperator, Turcis in urbem irruentibus, ſe in mediis hoſtibus morti devovit: quo faſto, & ſe humanis curis, & calamitatibus, & hoſtes metu liberavit: ſibi conſuluit, ſuis, & Chriſtianis omnibus ſpera recuperandi imperii ademittit. Si ſe ſervaviſſet, fortasſe Deo, & Chriſtianis Principibus auxilantibus, in ſuum imperium rediſſet. Forti viro omnia tentanda ſunt, priuſquam, ut Poëta ait, moriatur, Qui citò moritur, hoſtibus victoriam parat, & cum fortuna non audent luctari, Numantinorum, Saguntinorum, Cantabrorum, & aliorum quorundam Barbarorum decantata facinora, uxorum, & liberorum neceſ, pyræ, laquei, venena, gladii, non fortitudinis indicia, ſed exempla ſunt ſunt tragica, & barbaricam ſapiunt amentiam, & immanitatem, Secus Carthago illa imperii Romani æmula, poſt tot de Romanis acceptos triumphos, fatorum neceſſitati paruit, in ditionem Romanorum venit, & ſervire potiùs maluit, quàm penitus deleri. Orthodoxa Chriſtianorum dogmata eos, qui ſuæ necis cauſa ſunt, quia projecerunt animos, qui ſeipſos interimunt, honore ſepultura arcent inhumatos, antequam profanos abiiciunt: quod apud omnes gentes eſt, & fuit ſemper abhominabile. Illud;

Pulchrumque mori ſuccurrit in armis?

Et illud.

Moriatur, & in media arma ruamus;

Verba poetica ſunt, & vulgò admiranda. Qui ea cecinit, Brundisii in lectulo morbo interiit: & iſ ſub cuius perſona hæc diſta ſunt, mulierculæ fabulam narrabat, & tamen jaſtabat ſe

Medioſq; fugam tenuiſſe per hoſtes;

Qui deſerta patria, Italiam proſugus venit:

Genus unde Latinum,

Albanique patres, atq; alta mania Roma.

Si in armis, ut prædicabat, mori voluiſſet, ſi qui promittebat effeciſſet, nec Roma, nec Alba ſtetiſſent. Quotiès vidi egote Alphonſe, his oculis apud Hydruntum inter primos pugnatōres immixtum Turcis, vidi ego te pro muris armis ſplendentem, impavidum inter lapides, inter ſagittas, inter tot tormentorum genera acriter pugnantem. Nunquam declinasti pericula: prudens, ſollicitus, impiger, ſtrenuus, ferex, caloris, rigoris, vigiliarum, laboriſq; patientiſſimus, & ubi res tempuſque poſcebat, nullis non periculis ſemper te, quantum nemo ex ſtipendiariis militibus expoſuiſti: vidiſti exercitum ſuprà continuis itineribus, & tempeſtatibus ante hoſtium adventum jam fractum, quosdam ex tuis non ſatis ſidos: non tuæ igitur, ſed tuorum ſaluti, ut bonus Rex, conſuluiſti. Sapienſis viri eſt, & vires ſuas penſitare, & quò ſe fortuna inclinet

cognoscere. In proverbio est: Decertare, & A
vinci nemo non potest. Invidebat virtuti
tuæ Italia, externos admisit: tu inexplica-
bilem invidiam haud alio modo vinci posse,
quam cedendo existimabas. Ita res evenit,
cessisti, cessavit invidia, omnis in auxilium
Ferdinando tuo convenerunt. Ille acer, ille
inclitus juvenis, & terrarum imperio di-
gnus, jam regnum tenet cum patruo, imò
cum patre suo Frederico, viro, & bello, & B
pace insigni, quæ imitatus est exemplum
sanctissimi Regis divi Ferdinandi pro avi sui,
qui nepoti suo regnum tam bona fide ser-
vavit, & auxit. Sed nescio an fas sit dice-
re: hic illum pietate superavit: ille pacato,
hic everso penitus Regno, nepoti suo sub-
venit, patria, uxore, liberisq; relictis. Ohe
jam vertit fortuna suas vices, jam regnum C
tenent, & quod felix faustumq; sit, tene-
bunt: & nati natorum, & qui nascentur ab
illis. Tu verò Alphonse dive, cum cæteris
diis, & illis, & nobis semper dexter aderis.
Sed quis est hic ululatus, quæ sunt illa su-
spira, solus sum, & in solis locis, tamen
respondent omnia sylvæ: Nymphas ululasse
ad meos fletus puto, quas tu coluisti. Plo-
rate mecum Nereides, & tu non immemor D
antiqui doloris mater Theti, quæ hæc A-
driatica æquora colis: meministi, & vos
nymphæ vidisse has undas Turcarum sangui-
ne rubentes, quum Neptunus tridentæ suo
barbaram classem agitans, Italiam servavit.
Testantur hæc litora, testantur hi saltus: omnia
candicant ossibus. Plangite Napeæ,
& Naiades puellæ, & tu qui tam longè abes E
Sebethe pater deliciarum, qui apricos, &
semper florentes lambis campos, cui notus,
cui tam gratus eras. Quis te ditavit? Quis
te excoluit? Quis te novis honoravit arbori-
bus? Cui magis placebant fontes, & pra-
ta virentia, & nobiles horti? Non ille car-
minib. poetarum cantatus Alcinous, non
Hesperidum horti tecum, ò Alphonse, cer-
tare potuissent. Qualis eras in extruendis ar-
cib. qualis in instaurandis templis, qualis
in ornandis domibus, qualis in omni regio

apparatu, omnes noverunt. Omnes nobiles
sculptores, pictores, architectos, omnes de-
niq; artifices ex tota Italia, imò ex toto
orbe, in regnum tuum magnis, & mune-
rib. & sumptib. contraxisti: Bibliothecas ex
omni genere librorum comparasti: quales
nec Ptolemæos habuisse crediderim. Illu-
strum virorum, quorum mores admirari,
atque imitari solebas, etiam imagines vene-
rabaris: duces, milites, profectos navium,
non aulim dicere quanto amore amplexatus
es: Poetas, Oratores Legis peritos, Philoso-
phos, Religiosos, & probatæ vitæ viros,
Theologos, Medicos, semper ut parentes co-
luisti: deniq; ubi cunq; terrarum fuerat vir,
qui ingenio valeret, subito in tua retia in-
cidere compulisti. Quid dicam de cultu, &
pietate erga Deum immortalem, de pietate,
& reverentia erga Parentes: non fuit vir
qui sanctius Deum coleret. Non fuit filius
magis obsequens patri, quàm Alphonse:
nemo filios, nemo fratres, nemo amicos,
nemo fæderatos constantius amavit. Dii im-
mortales, quid illi profuit tam diligens re-
ligio? Quid pietas erga parentes? Quid mu-
sarum cultus? Quid recti observantia? Quid
benignitas? Quid comitas? Humanitas, &
facilitas, qua cæteros Principes superavit?
Quid tot animi virtutes? Profecto, ut di-
cunt, quando bona opera nunq; carent sua
mercede, hæ tibi Alphonse cælum dederunt,
te Deum fecerunt. Te igitur diuum appello;
tibi ritatus procedo, tibi aram statuo, &
tuum supplex numen adoro. Tibi sacra,
tibi divinos, ut cæteris diis non ores offero.
Tu lætus accipe, tu exaudi preces meas,
& votis jam nunc assuesce vocari. Ego quod
possum Alphonse offero: ad tumulum arden-
tes tædas, odoratas lauros, myrtos, & cu-
pressos beneyolentes, ex vicino tractu her-
bas. Tibi flores spargo, rosas, violas, hie-
cynthos, & immortalis tibi immortales ama-
ranthos: nec deerunt posthac qui incendunt
ad aras benemerenti tibi Indicos, & Arabi-
cos odores. Vale æternum Alphonse, & deos
nobis Deus ipse propitius facito.

F I N I S.

EPISTOLA DEDICATORIA.

INVICTISSIMO AC POTENTISSIMO.

IN UTROQUE ORBE MONARCHÆ.

P H I L I P P O

HISPANIARUM REGI.

Hujus nominis IV. cognominis MAGNO, ejusque Supremo
Italix SENATUI doctrina, & integritate,
maximo, adhecasto.

Istoriā hanc meam (*Philippe* Rex, Potentia MAGNE, Religione MAJOR, utraque MAXIME) utpotè multis tibi debitam nominibus, sub auspiciis tandem depromo tuis. Vetusta siquidem *Cupersanensis* Urbis, Patriæ meæ, ornamenta, ex te, majoribus accepta tuis, haud alii præcipue consecranda, nisi uni tibi; ut optatum scilicet gratitudinis speciem referant, in id redeuntia, unde exordia sumpsere. Et licet perpetuitatis secum omnia ferant, Cupressi etymo (unde & Urbi nomen) hieroglyphicè expressa; nihil tamen illis firmitus accesserit, nisi quod ex *Austriacis* tuis mutuaverint fulgoribus. Sed quæ, quantaque illa sint, ex innumeris, quo enitet, privilegiis, prærogativisque apparet; vel inde etiam (Rex Invictissimè) conicies, quod Regiis tantummodo Heroibus, fasces submiserit *Cupersanum* suos. Comitibus siquidem titulum (prætermisiss, quæ Gentilium tempore, Patriis, superstitionis licet, insequendis ritibus, quæ nobilitatis, quæ Religionis præ se tulerit) inter primas citimæ *Hesperia* Urbes à *Normannis Tancredi* filiis accepit, haud alia, quam propria, id potestate indulgente; unde, & *Inchyti* cognomentum *Cupersani* olim Comitibus adscriptum. Primi, qui *Cupersanum* imperio tenuere, *Goffridus*, *Alexander*, *Robertus*, *Rogerus*, & *Bernardinus* ex alta ejusdem *Tancredi* progenie. Hosque subsecuta est *Albiria* Comes, *Tancredi Sicilia* Regis filia, ejusque vir *Galterius* Comes de *Brenna*, *Joannis Hierosolymorum* Regis germanus. Post fatalem hujus diem Comitatum obtinuit *Galterius* alter ejus filius posthumus, *Elisabethe Cyprii* Regis filix matrimonio conjunctus; mox *Ugo* ejus natus. Dux *Athenarum*, qui *Beatricem de Tarento* ex Regia *Philippi* Principis, & *Constantinopolitani* Imperatoris, *Caroli II.* nepotis stirpe, atque *Galterius III. Athenarum* itidem Dux. Successit his *Margareta Angbiana*, indeque Regia *Lutsemburgiorum* Domus, nam & *Joannes Lutsemburgius Margareta* Vir, *Petrus Lutsemburgius*, & *Petrus* alter *Sabaudia* Ducis filix maritus, *Cupersanam* tenuere Urbem. Exin Comites numerat suos, *Joannem Borbonium Maria* Reginae parentem, *Ludovicum de Enghineo*, *Franciscum Ursinum*, Regio claros sanguine; *Albericum* à *Barbiano*, militaris artis Magistrum, toto Orbe conspicuum, & *Manfredum* ejus filium; nec non *Mariam de Enghineo* Regina, *Jacobum Caldoram*, *Antoniumque* ejus filium, natalibus, bello, ac virtute egregios. Præfuit deinde *Cupersano* *Joannes Antonius Ursinus Tarenti* Princeps, & *Catharina* ejus filia *Julio Antonio*

tonio Aquabona Aragonis Hæc Duci nupta, unde ad Aquaviziam In-
tam progeniem ex Imperatorio Orbis, & Austriaco, ad Bavaria Du-
cum sanguine satam, nostra pervenit Civitas, cui ad hanc usque tempestatem
paret. Tot igitur præclara Heroibus Patria hæc, roque à majoribus tuis
cumulata prærogativis, nostrisque luminibus, etsi non adeo clavis delineata,
lubens ad te (Rex Potentissime) accedit, non enim sub alio Sole, lucem aspi-
cere debuerat, quam sub Austriaco tuo, quo radios diffundente, vitales illa
ex hominum memoria halitus, eosque perennes hauriet: & Zoylorum flatibus
impetita, secundo procedit æstu. Ad genua ego tua Revolutus (Philippe
Catholice) opellam hanc quamvis exiguam, ne vaneus coram tanto Num-
ne appaream, tibi sisto, dicoque. Eam igitur, & auctorem hilari admittis
vultu, Regiaque complectaris dextera obtestor, Vivas ævum felix, fau-
stumque.

MAJESTATIS TUÆ

Additissimus & humillimus

Client

D. PAULUS ANTONIUS DE TARSIA S. T. D.

D. PAULI ANTONII
DE TARSIA,

*Doct̃oris Th̃eologi, Abbatis S. Antonii
Cupersanensis, & Academici
Ociosi Neapolitani,*

HISTORIARUM
CUPERSANENSIIUM

LIBRI III.

Editio postrema, nævis & mendis
purgata.

D. PAULI ANTONII

D E T A R S I A.

DOCTORIS THEOLOGI,

DE HISTORIA SUA

P R O L O Q U I U M

Ad Benignum Lectorem.

*H*istoria (Lector benigne) testis temporum, lux veritatis, vita memoria, magistra vite, ac nuncia vetustatis, ab eloquentium Principe Tullio doctè non minùs, quàm prudenter vocata est. Quod profectò quàm constans, quàmve germanam sit, nullus erit sanæ mentis homo, qui tecum non profiteatur. Ecquidam enim lapides, quæ marmora magna licet, ac solida, temporum vicissitudines posteris indicant, testantiaque, ipsorum injuriis temporum non succumbere? Una tamen pagella tot calcatis seculis, vivit adhuc, fragilis licet, incolymis. Ecquidam nobis veritatis emicarent radii, quibus non lateret tenebris involuta seepescens veritas, ni mutæ loquerentur pagella? Ubinam locorum, memoria viveret hominum, nisi eam unus imminente ab interitu calamus servaret immunem? Quibusnam exemplis nostros propositis ob oculos anitam vite rationem firmè teneremus, nisi bona, malaque, papyraceo in cupro, suis delineata coloribus non exhiberent nobis, humana vite Præceptrices Historia? Ruunt sub aspectum cadentia, fluxuntque dies, noctesque: futura nondum novimus, præsentia non tenemus, præterita memoriæ nec succurrerent, nisi ex Historico penario eorum depromerentur imagines. Sed ne Tullianæ auctoritatè respondentia desint exempla, placet ea in medium sistere: siquidem Historia vetustatis nuncia, ac proinde Lux veritatis, quam summopere sequi debent Principes, ut se, suosque benè regant subditos. Unde Carolus Magnus, Imperatorum Typus Historias avidè legebat, ut veritatem ex illis assequeretur, jussitque in amplissima sua ditione conscribi; earumque lectione quæ cœnam, quæ prandium condire suum sæpè solebat. De eo hæc Cranzias lib. II. Saxonie cap. 8. Carolus magnus omnium nationum, quæ illi subessent memorabilia gesta, quæ scripta non erant, scribi & mandari jussit; mox vero; Carolo Magno Imperatore in cœna, & prandio legebantur Historiæ antiquorum præclaræ. Nec id certè ob aliud, nisi ut veritatis eum nunquam laterent radii. Hinc etiam fuit, ut Clemens I. PP. Regiones septem divideret Notariis, à quibus res martyrum gesta accuratè scriberentur, unde ortos Prototarios testis est Polydorus Virgil. lib. IV. cap. 11. de rerum inventoribus, & Platina in Jul. 1. Fabianus autem sub Decio, & Cajus deinde Regiones divisit septem Diaconis, qui martyrum gesta literis mandarent. Nec solum Historias, sed Historicos etiam à Principibus amandos, & impensè diligendos, audiendosque, ab uno docemur Imperatore victoriis claro, nempe Petro Lauretano Veneto, qui Fl. Blondum Foroliviensem Historiographum eximium ob egregiam eruditionem ad se accersit, atque amplissimis muneribus (ut inquit Egnatius lib. IV. cap. 7. Brixiam pertraxit, sibi que illum à secretis esse voluit, & præter alia ornamenta Civitate etiam Veneta donandum curavit. Sed hæc præcipuè nostra tempestate, quæ omnes interiisse videntur Mæcenates, unus effulget ceteros inter Principes, Joannes Hieronymus Aquaviva Aragonius Cu-

Superfanatissimæ Comes, qui omnigenâ imbutus eruditione, Historiam callentis, virosque prosequitur doctos, & amore, & muneribus. Verum, ut à nemine spernantur Historia ob oculos semper habendum Mahumeti Turcarum Regis ex legis exemplum, de quo sic Paulus Jovius Noviocomensis in ejus vita. Mahumetus II. Turcarum Imp. excellentes in quavis arte viros summo perè dilexit. Impensissimè curavit, ut victoriæ, quibus ipse potius fuerat, à doctis, atque judicio præditis hominibus conscriberentur, Antiquorum verò Historias continuò legere consueverat. Joannem Mariam Vicentium, Mustaphæ primogeniti sui servum, maximis excepit blanditiis, quod victoriâ quam ipse de Usuncassano Persiæ Rege reportarat, Turcico Sermone, atque item Italico litteris mandasset. Nec modica sanè Historiæ laus est, cum humana vitæ Magistrum appellari, idque quam jure, vel inde habes, quod L. Paulus Æmilius, Historiis speculorum vice abolitas, è memoria imagines reddentium, uteretur. Audi Victorium lib. xxxiii. variar. lection. cap. 5. Narrat Plutarchus, L. Paulum Æmilium, qui devicit Persen Regem Macedonum, in ornanda vitâ sua, & omni virtute expolienda diligentissimè solitum tanquam in speculum inspicere in Historiam, atque itâ studiosè semper conatum esse imitari virtutes, & præclara facta eorum, qui illic laudati forent. Hæc ille. Sed enim verò maximam Historiarum vim in Claudiani carminibus liquidò contueberis: sic enim ille Honorium Imperatorem ad legendas Historias magnatibus dignas, impellit.

Interea musis animus dum mollior instet

Et quæ mox imitere legas: nec desinat unquam
 Tecum Graja loqui, tecum Romana vetustas.
 Antiquos evolve Duces, assuesce futuræ
 Militiæ, Latium retro te confer in ævum.
 Libertas quæsitâ placet? Mirabere Brutum.
 Perfidiam damnas? Metii satiabere pœnis.
 Triste rigor nimius? Torquati despice mores.
 Mors impensa bonum? Decios venerare ruentes.
 Vel solus quid fortis agat? Te ponte soluto
 Oppositus Cocles, Mutii te flammâ docebit.
 Quid mora perfringat? Fabius. quid rebus in arctis
 Dux gerat? Ostendet Gallorum strage Camillus.
 Discitur hinc nullos meritis obistere casus.
 Prorogat æternam feritas tibi Punica famam
 Regule: successus superant adversa Catonis,
 Discitur hinc quantum paupertas sobria possit.
 Pauper erat Curius, reges cum vinceret armis.
 Pauper Fabritius, Pyrrhi cum sperneret aurum.
 Sordidâ Serranus flexit dictator aratra.

Hæcenus Claudianus, & luculentè: quibus quidem carminibus quicquid de Historia multis dici posset voluminibus, comprehenditur. Quid autem miramur Historiam vitæ Præceptricem, si nonnunquam eadem, ipsiusmet vitæ vitâ videatur. Quandoquidem Historiarum lectione, vel valetudinem conferri auctor est Jo: Bodinus in præmio. Eum sic fantem audiamus. Historiarum voluptas est hujusmodi, ut omnibus interdum corporis, & animi morbis sola medeatur. Testes sunt, ut alios omitram, Alphonsus, ac Ferdinandus Hispaniæ, & Siciliæ Reges: quorum alter a T. Livio, alter a Q. Curtio valetudinem amissam, quam à Medicis non potuerant, lectionis suavitate recuperare. Testis est etiam Laurentius Medices (is qui literarum parens usurpatur) qui sine ullis medicamentis (quanquam Historia salutare est medicamentum) a morbo convaluisse dicitur, ex ejus Historiæ narratione, quæ fertur de Conrado III. Imp. qui cum Gpelsûm Baviariæ Ducem obsidione diuturna fregisset, nec ullis conditionibus a proposita susceptaque Urbiseversione de-

deduceretur; ad extremum victus nobilium feminarum precibus, permittit, ut inviolata abirent, ea lege, ut nihil ex Urbe, nisi quod humeris possent, exportarent. Tum illæ confidentia majore dicam, an pietate? Ducem ipsum, maritos, liberos, parentes ab humeris suspensos gestare coeperunt. Ex quo Imperator tantam voluptatem cepit, ut effusis præ gaudio lachrymis, non modo feritatem, & iracundiam ex animo penitus deposuerit, verum etiam Urbi pepercerit, & amicitiam cum hoste omnium acerrimo contraxerit. *Hucusque Bodinus. En quanta Historiarum vis: ut vel sanitatem conferre possit. Unde merito dixit Alphonsus Rex: Apud Antonium Panormitam de reb. gest. Alph. & Æneam Sylvium de ejus dictis, & Conrado Lycostene relatos: Valeat Avicenna, valeat Hippocrates, & alii Medici, & vivat Curtius restitutor sanitatis meæ: quia cum is Capuæ agrotaret, Quinti Curtii Historiarum lectione delectatus, vi morbi superata, sanitatem adeptus, ut supra ex Bodino. At non sanitatem modo restituit Historia, sed etiam mortuos ferè ad vitam revocat, ut Nicetas Coniates lepide, ac facete ad rem scripsit: Quamobrem haud ab re liber viventium appellabitur Historia, rerumque gestarum descriptio tubæ clangor, quo jam olim mortui velut è sepulchris excitati in medium producuntur. Sed cum hac ex una prodire videamus Historia, liquido cognoscet, quam injuste Bonifacius Vunnozcius tom.1. monit. polit. num. 493. eam carpat. Nihil enim boni est, nihil optimi, quod non in malam partem a quoquam verti possit, si minus licite, ac prudenter eo utatur. Jure igitur vetustatis nuncia, (liceat inverso verborum ordine Ciceronis eloqui sententiam) *Magistra Vitæ, Vita memoria Lux veritatis, Testis temporum Historia est. Hanc amamus, amplectimur hanc, hanc scribimus, Apulis quamvis finibus, & Cupersanensi districtu introclusam, remotissimas tamen Orbis Regiones, & abditissima quæque, pernicissimo volatu perlustrantem. Hac Cupersani antiquæ in Peucetia Urbis, vetustissimos, atque è memoria penè elapsos palam proponet natales, ritus, nobilitatem, prærogativas, & Christianæ Religionis antiquitatem. Hæc exidentes humana è recordatione res, nutu reparabit suo. Hæc antiquarum una rerum indagatrix, vel ipsis ex latebris, quæ Urbem nostram imprimis commendent, eruet. Certè dictu difficile est quanto opus fuerit labore, ut res siccas, pingues redderemus, atque è faucibus oblivionis Patriam vindicaremus, & Patriæ dignitatem. Cum de Apulia magnos confecerint libros Historiographi, Cupersanum sicco pede, & muta quasi ore pertransierunt: & tamen non contemnenda de eo scribi poterant. Tardè nos arripuimus calamum, Urbis scilicet natales respicientes, haud nostros, cum primam huic Historiæ dedicaverimus juveniam, sed non tardè Patriæ succurrimus, ejusque nitorem accersimus, in quam pietatem exercere continuò debemus; quia (testè Cassiodoro lib.111. epist.10.) nobilissimi civis est, Patriæ suæ augmenta cogitare. Quod tam exactè à nonnullis, & cogitatum & exhibitum ut aeterna posteris suorum facinorum monimenta reliquerint, inter quos celebratur Ancurus Midæ filius à Plutarcho, quod se in ea præcipitem dederit voraginem, è qua maxima aquarum vis erumpens Patriam vastabat; quo Numinum indignationem pacatam crediderunt. Laudatur & Menœceus Thebanus, qui pro salute Patriæ ab Achivis obsessæ è mœniis se præcipitavit; quæ de re Statius lib.xvi.**

::::: insignemque animam mucrone corusco
 Dedignantem artus pridem, mœstamque teneri
 Arripit, atque uno quæsitam vulnere rumpit.
 Sanguine tunc spargit turres, & mœnia lustrat;
 Seque super medias acies, nondum ense remisso
 Jecit, & in sevos cadere est conatus Achivos.

Quicquod Codri Atheniensium Regis, de quo Horatius lib.111. Carminum:

Codrus pro Patria non timidus mori.

Quid quod Thesei Ægei Athenarum Regis filii, de quo Catullus.

Ipse suum Theseus pro charis corpus Athenis

T t

Pro:

Projicere optavit potius quàm talia Cretam
Funera Cecropiæ, ne funera portarentur .

Quidquod Themistoclis , aliorumque sexcentorum , qui erga Patriam pietatem exercuere , sequi reddidere immortales , quia scilicet teste Cicerone ad Att.6. Pro Patria , & in Patria mori præclarum . At nos hanc antiquorum pietatem barbaram appellamus , ut pote à gentilibus barbaro distrahis ritu adhibitam . Veriorem nos erga illam exercemus calamo quàm illi nece , Thema non ita ducitur , ut aliquem secum non trahat illeçum : & fore spero , ut legenti placeamus . Si quis autem , quidquid in hac Historia continetur sibi minime arridere confiteatur : sciat me illam scripsisse , ut Patriæ satisfacere . non ut ei assentarer , sibiq; hoc quod narrat Plutarchus in Rom. apoph. in memoriam revocet , obsecro ; nempe cum Romæ maxima annonæ penuria deserviret , Pompejus in Africam , Sardiniam , & Siciliam navigavit ; magnaque tritici vi collecta , Patriam versus illicò naves solvere decernit . Oborta verò tempestate , nautleri mari se committere non audent . Tunc primus navim ingreditur , anchoras tolli jubet , & navigationem auspicari : Ut navigemus (inquit) urget necessitas , ut vivamus non urget . Quod Plutarchus refert ; significans Patriæ periclitantis habendam rationem potius , quàm privatæ incolumitatis . Sic & nos : Ut scribamus urget necessitas , ut placeamus non urget . In Patriæ enim utilitatem solummodo oculos converti meos . Patria si quidem tot annorum . secula , tenebris , & oblivione jacens , erigenda tandem fuit lucique sistenda solari . Et hoc quidem jure debitum solvimus : quando quidem sororis loco Patriam nobis Deus constituit . In sacris enim literis , & in Tertulliani libris Urbes Sororis nomine insignitas legimus , Ezechiel. cap. vi. num. 48. Non fecit Sodoma soror tua . Et Cap. xxi. n. 33. Calice sororis tuæ Samariæ . Et Cap. vi. n. 46. Et Soror tua major Samaria . Soror autem tua minor te . Sept. autem Tertullianus lib. de pallio , ait : Sic & in proximo soror Civitas vestiebat . Et mox . Soror quidem Civitas suo arbitrio mutare properavit . Nec id ab re , quandoquidem summa cum civibus suis cognatione Patriam junctum esse , ait Cicero 1. de orat. Non potest cognatio ulla propior esse , quam Patria . Sororis ergo nostræ honori prospiciendum erat . Soror enim nostra parva , & ubera non habet , quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est . Cant. cap. viii. Faciemusne ei ubera ex lapide ad modum Turris , an ex tabulis Cedrinis ? Neutrum : Sed ex tabulis Cupressinis , & caeratis , in quibus , ut perpetuo maneat sororis nostræ fecunditas , eam , ejusque laudes , & encomia depingemus . Hinc intelliges illud Euripidis de Iphigenia in Tauris .

Tumulumque congere , & monumenta imposito
Comas sepulchro det Soror cum lacrymis .

Ubi Sororem pro civitate accipio . Historiam igitur tibi proponimus , Lector , haud nudam , sed varis indutam observationibus , multa refertam eruditione , novisq; exornatam cogitationibus . Ea enim , quæ ad Historicam attinent veritatem , quæve à nostris majoribus , aut literis , aut manu tradita accepimus , nuda tibi tradimus ; vestita verò , exultaq; ea , quæ literis , memoriaq; consignata non legimus quorum intermicantes quasdam scintillas , hic tibi propinamus collectas . Digressiones itidem frequentiores placuit admittere , ne Apulos tantum videremur alloquuti , cum aliorum etiam cujusvis regionis utilitati , ac emolumento consuluerimus ; Quandoquidem multa nostris hisce lucubrationibus identidem assuimus , quæ jucundiores redderent Historiam , ac velut sales , legentium gratiam conciliarent .

Tribus libris distributa exit Opella hac . Primo Apuliam , & Cuperfanensem Urbem delineavimus ; antiquum , eumq; vanum deorum cultum , eorumq; adorandorum ritum , & rationem : Civitatis nomenclationem , civium , Apulorumque mores , & nobilitatem scripsimus . Altera Illustrium Cuperfanensium Comitum dignitatem & numerum , nec non eorum præclara gesta legentibus , proposuimus . Tertio verò Christianam , eamque vetustam Cuperfani Religionem , Ecclesias , Cænobia , Venerabiles S. Benedicti Abbatissas Citterciensem regulam servantes , & præclaros ejus Urbis Episcopos , ante omnium oculos posuimus . Hac te donamus opella , erudite lector , ea fruere , & lucubrationes alias expecta . Vale .

In

In *Cupersanense* Historiam D. PAULI ANTONII DE TARSIA, D. MARTINI Abbatis La-farina de Madrigali PHILIPPO IV. Hispania Regi à domesticis sacris, & Consiliis, ejusque maximi in Sicilia Sacellani,

CUPERSANE tuos dū TARSIA protulit ortus,
Ere sane, & Cupro firmitus explet opus,

Aliud.

Rex Sophus, è Tarsis tulit aurea dona, sed auro
TARSIA nunc sapiens nobiliora promit,

Aliud.

Si nullam patitur cariem Cupressus, avita
Jam Cupersani nec monumenta necem,

FRANCISCUS DE PETRIS J.C. Neapolitanus
Ad Elegantissimum expolitissimum lucu-
lentissimum Auctorem:

*Doctrina, ingenio, virtutum culmine magna
Cur Paulum vocitem, forte per antiphrasim?*

Ad eundem Auctorem, Oratorem, Poetam, Hi-
storicum, FLAVII VENTRILIE J. C.
Neapolitani Anagramma.

Dominus Paulus Antonius de Tarsia.

Anagramma Purum

Diva Orat., unus sane sapit, Mundi Sol.

Aliud

En tuò sapias, Diva Orans, Mundi laus.

Aliud

O unus multa sanè prodis sat divina.

Distichon

*Qui historia monumenta, polique Deique recessus
Et Cyrrha lustrat culmina, Paulus erit.*

AUCTORES, QUI IN HOC OPERE CITANTUR.

A.
Abrahams Ortelius?
Accursius in glossa.
Acesedorus.
Acron.
Acha Melitenensis Curia.
Aelianus.
Æneas Sylvius.
Aggenus Urbicus.
Albericus Aquaviva.
Albertus Miraus.
Alexander ab Alexandro.
Al. Fl. Alcuinus.
Aloysius Novarinus.
..... Rjccius.
Alphonfus Tostatius.
..... Ciacconius.
D. Ambrosius.
Anmianus Marcellinus.
Anastafius Germohius.
Andreas Baccius.
..... Ma. haus Aquaviva.
..... Viçorellus.
Antonius Beattillus.
..... Galatbeus.
..... Panormita.
..... Sanfelicius.
Ara Parentalis Auctoris.
Archivium S. Benedicti Cupers.
..... Exc. Comitatus Cupers.
..... Exc. Ducis Atria.
..... Famil. Tarsiana Cupers.
Archontolius.
Aristoteles.
Arnaldus Pontacus.
Athenaus.
D. Augustinus.
Aulus Gellius.
..... Persius.

B.
Bartolomeus Anglicus.
..... Caracciolus M. S.
..... Chioccharellus.
Belisarius Aquaviva.
Benedictus Cocharella.
Bernardus de Angelis.
..... Saccus.
..... Casius.
Bonfilius.
Bonifacius Vannozius.
C.
Cæsar Lambertinus.
Casar.
Casar Raronius.
..... Engenius.
Camillus Pellegrinus.
..... Quernus Archipet.
Cantacuzenus.
Caltimachus.
Carolus Bovillus.
..... Clusius.
Cassiodorus.
Catullus.
Cristoph. Portius.
M. T. Cicero.
Claudianus.
Clandius Aquaviva.
Conradus Lycosthenes.
Concilia Generalia Sev. Bini.
Concilium Tridentinum.
Cornelius à Lapide.
..... Tacitus.
Crantzius.
Cresias.

D.
Didacus Sanchez Portocar-
rer.
Diodorus.
Dionysius Halicarnassens.

Dorothea Aquaviva.

E.
Egnatius.
Epimenides.
S. Epiphanius.
Euripides.
Euseb. Nieremberg.
..... in Chronic.
Eustathius.

F.
Ferdinand. Ughellius.
Festus.
Florianus Docampus.
Franciscus Juretus D. M.
..... de Petris.
..... Alunus.
..... Julianus Notarius Cupers.
san. M. S.
Fra. Philip.

G.
Gropius Becanus.
D. Gregorius PP.
Guillelmus Apulienensis.
Guntherus Ligurinus.

H.
Hermenopolus.
Henricus Baccus.
..... Marchellus.
..... Abbas Claravallensis.
D. Hieronymus.
Hieronymus ab Oleastro.
..... Cardanus.
..... Mercurialis.
Historia Insulan. Auctoris.
Homerus.
Horatius.
Hugo Falcandus.

I.
Jacobus Damianus.
..... Dalecampius.

T. 2 Boulz

..... Boulduc.
 Philipp. Bergomas.
 Rosverda.
 de Graffis.
 Piccolominius.
 Spiegelius.
 Joannes Baptista Masculus S. I.
 Caramanius.
 de Virgilio.
 Juvenis.
 Albinus.
 Mariana.
 Villanus.
 Bapt. Porta.
 Joan. Pier. Valerianus.
 Metellus.
 Briz Martinez.
 Boterus.
 Rav. Textor.
 Bodinus.
 Rosinus.
 Tarcagnola.
 Jodocus Lorichius.
 Bapt. Maginus.
 Jovianus Pontanus.
 Isidorus.
 Isidorus.
 Isocrates.
 Itinerarium Donati Antonii
 Martuccii M. S.
 Julius Frontinus.
 Caf. Capacius.
 Scaliger.
 Bullengerus.
 Juvenalis.
 L.
 Abeo.
 L Lambinus.
 Laurentius Surius.
 Lex XII. Tabularum.
 L. Florus.
 Lud. Caf. Rhodiginus.
 Lucanus.
 M.
 Acrobis.
 M Marcus T. Cicero.

Marinus Freccia.
 Martinus del Rio.
 la Farina de Madrigali.
 Martialis.
 Matthaus Westmonasteriens.
 Michael Martinez.
 Miraball. Ephemer.

N.
 N Atalis Comes.
 Nicetas Choniatas.
 Nicolaus Leonicus.
 de Lyra.
 Nilus.
 O.
 Oavius de Tarsia
 O Onuphrius Panvinus.
 Orpheus.
 Ovidius Naso.

P.
 P Anthale n de Terra Sancta.
 Paulus Orosius.
 Jovius.
 Merula.
 Diaconus.
 Minerva.
 Petrus Ribadeneyra.
 Gonzalez de Mendoza.
 Capullius Epif. Cuperf.
 Crinitus.
 Paulus de Rivera.
 Bellonius.
 Bercorius.
 Phanufus Campanus.
 Philippus Scaglia.
 Allegambus.
 Platina.
 Plautus.
 Plinius.
 Plutarchus.
 Polydorus Virgilius.
 Pontus Heuterus.
 Privilegium Reg. Ferdin.
 Reg. Feder.
 Prosper Rendella.
 de Cantelmis.
 Prudentius.
 Ptolemaus.

R.
 Robertus Aquaviva.
 Rodericus.
 Rodericus Mendez Sylva.
 Rogerius Hoveden.
 Rufinus.

S.
 S Allustius.
 S Saluator Varro.
 Saxo Grammaticus.
 Sempronius Ascia.
 Servius.
 Severinus Binus.
 Scipio Mazzella.
 Scholiastes. Jul. Pollucis.
 Scotia descriptio.
 Sidonius Apollinaris.
 Silius.
 Sixtus Senensis.
 Solinus.
 Statius.
 Stephanus Byzantius.
 Strabo.
 Suetonius Tranquillus.
 Suidas.
 Summontius.
 Sylvester.
 Synesius.

T.
 T Abula Eccl. S. Viti.
 Tertullianus.
 Thelitus Moshymus.
 Theatrum Vita humana.
 Thucydides.
 Tibullus.
 Titus Livius.
 Tractatus de nudinis Auctoris.
 Tract. de subterraneis Auctoris.

V.
 V Arro.
 Victorius.
 Vincentius Bellovacensis.
 Virgilius.
 Vita Card. Bar. ab Auctore scripta
 Ulpianus.

EX SACRIS LITERIS.

A Mos Propheta.
 Cantica Canticorum.
 Ezechiel Propheta.
 Genesis.

Jeremias Propheta.
 Jesaias Propheta.
 Job liber.
 Judicum liber.

Macchabaeor. libri.
 Marci Evangelium.
 Matthaei Evangelium.
 S. Pauli Epistola.

S. Petri Epistola.
 Psalmorum liber.
 Regum libri.
 Sapientia liber.

D. PAULI ANTONII

DE TARSIA

DOCTORIS THEOLOGI,

HISTORIARUM

CUPERSANENSIIUM

LIBER PRIMUS.

Puliam à Latona Diana Gen-tilibus Apulis præcipuè habitæ venerationi parente, olim Latonicam appellatam, eandemque Regibus subiectam suis, Auctor est Aristoteles lib. III. Pol. duas Principatus species designans; quarum altera Regem admittebat, ab eaque appellata Latonica, quippè quæ in Provincia Latonia, id est Apulia, servaretur. Et quamvis inibi Aristoteles de Tarentinorum Democratia meminisset (ut in Tarent. Histor. lib. III. cap. 4. & Freccia de antiquo statu Regni) tamen inde probari non potest Aristotelem de Apulia non fuisse loquutum, cum ex Lucio Anneo Floro lib. I. rerum Roman. cap. 16. luce meridiana clariùs appareat, Tarentum olim Apulia, Calabria; & Lucania caput fuisse: Tarentus (ait Florus) Lacedæmoniorum opus Calabria quondam, & Apulia, totiusque Lucania caput, tum magnitudine, & muris, portuque nobilissimum, tum mirabilis situ, &c. Quamvis postea Barium urbs Apulia primaria, & caput extiterit, cuius Duces Regio coronabantur diademate, unde Reges Apulia ortos circumfertur, ut ex his Apuliensis de rebus Normannorum carminibus apparet, quum de Melo Barii Duce loquitur:

*More virum Græco vestitum nomine Melum
Exulis ignotam vestem, capitique ligato
Insolitos mitra mirantur adesse rotatus
Et cum de ejusdem morte sic ait:*

*At Melus ingredi præventus morte nequivit.
Enricus sepelit Rex hunc, ut Regius est mos.*

Quos sanè versus legentibus, ac perpendicularibus nullus restat dubitandi locus, fuerint illa insignia Regis nec ne? Licet Rendella contrarium existimet in tractatu de Reliquiis juris Longobardici cap. VII. num. 10. Hodie sanè Barium haud toti Apulia, sed Peucetia tantum præest, cum ea in Dauniam dividamus, & Peucetiam; de hac verò, in qua nostrum stat Cuperfanum, aliquid præmittere, consentaneum erit. Cujus profectò dignitas ea est, quam nulla Provinciarum ferè omnium in hanc usque diem obtinuit. A

Peucetio sanè Duce, Oenstri germano, & Licaonis filio, anno ante Trojæ devastationem CCCLXXV. nomen illi inditum Peucetia; quæ antea varias sortita nomenclationes, modo Messapia dicta, sive Messapygia, & Iapygia, ut Isacius in Lycophronem scribit. Eadem, & Salatia, sive Calatia, unde Calabria. Nostris verò hisce temporibus Terra Bariana, à Bario Principe ejus urbe nuncupata; ejus incolas Ptolemæus Pediculos vocat. Regio quidem cæli clementia, soli fertilitate; frugum, olerum, amygdalarum, ac fructuum copia non solum non inferior ulli, sed cæteris excellentior; quando quidem avena hujus Regionis (Abrahamus Ortelius in suo Theatro ait:) cum hordeo, & hordeum cum tritico aliarum certare potest. At id quàm verum? Cum universa ferè Apulorum plebs hordeaceo vescatur pane. Quod & Paulus Merula scriptor valde luculentus Cosmographia partis sacunda lib. IV. c. 31. de Peucetia hisce verbis testatur: Regio hac stupenda agrorum ubertate, admirandaque nobilissimorum fructuum copia cum reliqua ferè Italia committi potest. Et quidem hoc jure. Cum enim utriusque Apulia laudes nempè Daunia, & Peucetia sint communes: eam Italia horreum Joannes Boterus appellat; sicut, & priscis temporibus Ægyptum Orbis horreum dictam asserit Cornelius Tacitus, & Hieronymus ab Oleastro, quippè quæ tantam ex Nili inundatione frumenti vim percipiebat, ut cunctas aleret Provincias. Inde dictum voluit Isai. cap. XXIII. v. 3. In aquis multis semen Nili, messis fluminis fruges ejus: & facta est negotiatio gentium. Sicilia itidem Populi Romani horreum à Cicerone vocatur, quod sæpè maximos paverit exercitus. Nec tritico solum abundat, sed, & vino etiam, cæterisque rebus. Qua de re Martialis Tarentinum commendat virum Epigr. lib. XIII. 120.

Nobilis, & lanis, & felix vitibus Aulon

Det pretiosa tibi vellera, vina mibi

A gossipio etiam laudatur Apulia, sive Xylo, cui nulla sunt in candore, mollitiè præferenda: & lana apud Plinium hist. lib. VIII. cap. 48. & lib. XIX. cap. 1. Laudatissima est Apu-

Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Ob Regionis enim plantitiam, & caliditatem, *alendo pecori* (ait Jacobus Spiegelius Selestadiensis in *Scholiis ad primum Ligurini librum*) hybernis mensibus maxime utilis. Unde *Martialis* merito cæcinit.

Velleribus primis Appulia, Parma secundis Nobilis Altinum, tertia laudat Oves.

Puerorum itidem alacritate, dexteritate virorum, ac summa in omnes benignitate, quibus ferrum antiquitus ignotum, scimitarumque facilitate, ac prudentia, herbis medicis, fontibus quoque calidis, ægrotidibus pressis medelam præbentibus, ac rebus tandem innumeris conspicua. De quibus Geographi consulantur, & in primis *Bartholomæus Anglicus*, & *Joannes Boterus*. Tantæque tandem rerum omnium copia excellit, ut ex ea negotiatores frumentum, oleum, vinum, lanas, & hujusmodi innumera aliâ transferant; illque plurimas, & pingues reddant, & pascant regiones. Vel ebur quoque ex *Apulia* delatum *Tyrias* exornasse nundinas, sacræ Paginæ testantur, de quo nos in nostro de Nundinis tractatu. Cui multum quoque laudis accedere ex equorum generositate, sapertè innuit *Bernardus Saccus* Ticiensis *Historiæ lib. 1. cap. 5. ubi: Apulia equorum* (inquit) *optimorum feracissima, qui reliquos Europæ Equos agilitate, & longævitate vincunt.* Testis *Italia* sit, testis, & *Orbis*, quot *Apulia* Equos genuerit nobilissimos; quotve in Hippodromis innatam ostentarint generositatem. Effulget hodierna tempestate *Joannis Hieronymi Aquavivæ Aragonii Cupersani* Comitibus Stabulum, è quo in dies Equos prodire videmus aded. Insignes, ut *Lampones* dixeris, *Peloros*, *Panchates*, *Bucephalos*, de quibus illud recitarem, quod de *Lambone* *Silius lib. ix.*

*Evolat ante omnes, rapidoque per aera cursu
Calaicus lampon fugit, atque ingentia trahat
Exultans spatia, & ventos post terga relinquit.*

Quid quod ejusdem Equorum Armenti magna ubique fama celeberrimi? Et profectò *Aquavivæ* nescio quid laudis, nescio quid honoris Equinæ Ungulæ, non secus, ac *Hæliconii* latices *Pegaseæ* acceptum referant. Mitto *Tarsiana* familiæ meæ tercentenis ante annis natum, & hodiè quidem non obscuri nominis armentum, è quo præcipuis *Europæ* Principum stabulis decor cum Equis accellit, & nomen: de eo consulantur libri, qui de antiquis, ac recentioribus *Europæ* Equarum armentis agunt. Sed cum tot, illque cælestibus scateat *Apulia* donis, *Apulos* quodam veluti sopore nonnunquam correptos *Tarantula* vile, ac parvum animal excitat, cujus venenum, & si modicum non nili fistulis, ac tympanis tollitur, est quæ ferè chronicum quotannis rediens, & donec *Tarantula* vivit perdurans, æstivis nempe temporibus sub *Canè Tarantatum* contorquet, etiam si hic *Toleti*, & illa *Barii* maneat; de *Tarantula* *Athanasius Kircherus* eruditè scripsit. Sed urbibus certè magnis, ac munitissimis præ cæteris *Neapolitani* Regni partibus exornatur *Apulia*; quarum structuram *Germanæ* architectonices amussi perbellè respondere agno-

vit *Boterus*: quam vetustam verò hæc jactent originem, & referre longum esset, & à præsentī alienum instituto. Omnium sanè *Metropolim* numeramus *Barium*, quod antea *Japyx*, à *Dadali* filio, à quo, & *Japygia* urbs sanè *Bariana* nobilissima, cujus certè nomen liquore è *S. Nicolai Myrensis* Præfulis, & *Apulie* *Thaumaturgi* ossibus emanante toto evestum orbe. Claret deinde *Monopolis* *Prosperi Rendella* mihi consanguinitate conjuncti *Patria*, viri quidem *Patricii*, & in doctrinis exercitatissimi, cujus calamum novit *Neapolis*, novit *Italia*, novit *Orbis*. Quem, nonagenis exactis annis, mors nimis propera (hoc liceat istam titulo quamvis alioqui feram appellare) nobis rapuit, cujus *Tumulus* hac sepulchrali *Parens* meus inscriptione donavit.

PROSPERI RENDELLÆ JURECONSULTI MONOPOLITANI TUMULUS. SATIS EST: DENT RELIQUA AMOENA INGENIA.

ABIIT NON OBIIT. ANN. M. DC. XXX.

Addo *Rubum* urbem antiquissimam, *Tranum* itidem, *Andriam*, *Bituntum*, *Bitectum*, ubi ossa *Beati Jacobi*, qui in *Calonata* Religione eximiam præsetulit Sanctitudinem, & *Patriam* meam moribus, ac miraculis illustravit, magna cum veneratione aservantur. Mitto alias urbes. *Apuliam* laudat *Bartholomæus Anglicus de proprietat. rerum*, & *Prov. lib. xv. cap. 18.* à populi frequentia, qua emicat, à metallis, quæ in ea gignuntur, à frugibus, quibus abundat, & ab urbibus, & castris in ea præclaris. Terra siquidem est (inquit) multum populosa, auro, & argento referta, frumento, mero, & oleo opulenta; Civitatibus nobilissimis inclita. Castris & Oppidis præmunita, frugibus, & dives si generis fructibus fertilis, & secunda. *Gunterus* vero Poeta clarissimus *Ligurinus de gestis Friderici primi lib. 1. Peucetia Apulia* laudēs paucis hisce exequitur carminibus.

Ille quidem tellus nullius muneris experts

Fœtibus arboreis uberrima, vitibus, agris.

Urbibus, & Castris, omnique decore nitebat.

Carpit deinde acriter vulgus *Apulum*, quod in eo ingenuitatis desiderentur vestigia.

Sed vulgus stolidum; pravum, rude, futile, vanum,

Moribus incultum fragili male corpore firmum

Oria longa sequi solitum, fugiensque laboris

Monte, manuque pigrum, nec pace, nec utile bello.

Hoc omnino ferendum non est, quasi in alienis oris dexteritatem *Vulgus* præferat? Certè plebs *Apula* nava, ferendis laboribus nunquam victa, aded ut nulli cæterarum Regionum plebi dicenda sit inferior. Qua enim ratione *Apulos* fugientes laboris, mente, manūque pigros appellat *Gunterus*; si ab eo ipsamet *Apulia* dicitur uberrima? Anne summa ejus Regionis ubertas absque ullo hominum labore, ex ipsorum erumpet campis? Quis hoc asseverabit? Anne ignoras, *Guntere*, omnibus dictum, cum *Adamo* omnium Parenti dictum: *In labore vultus tui vesceris pane tuo?* Suprema esset *Apulorum* felicitas, si absque

si absque labore, eorum Regio esset uberri-
ma. Non consistis *Ligurine*; nescis *Apulia*
divitias? Non credis *Juvenali* hoc testanti:
Vendit agros, sed majores Appulia vendit?
Addo, & oculatum testem *Horatium* pro me
pugnantem, lib. III. carminum Od. 16. qui
Apulos ab injuria vindicans, sic inquit:

Quam si quicquid arat impiger Apulus
Occultare meis diceret horreis.

Impigros appellat *Apulos* oculatus testis Poe-
ta *Venusinus*, quare nunquam audiendus *Li-*
gurinus, qui nostrates injustè fugillat. Hac
una in re, te non errasse, *Ligurine*, fateor,
quod *Apulam* plebem, rudem, vanam, mò-
ribusque incultam appellaris. Hoc siquidem
verum; hoc & nos deploramus, & utinam
non ità se haberet. Sed quod infirmam cor-
pore, sed quod pigram, sed quod nec pacis,
nec belli tempore dixeris utilem; in hoc
mordacitatis tuæ erumpunt semina. Segni-
tiem jam delevit *Horatius*. Vires *Apulas* ne-
mo agnovit, nisi qui expertus. In Oppido
Castellani vir ortus est, qui dicebatur *Osta-*
vius, obscuris quidem natalibus, sed tanta
præditus fortitudine, & corporis viribus, ut
à nullo suæ tempestatis homine superaretur,
licet tunc viri non defuerint fortitudine
monstruosi. Porro *Apulia* quot produxerit
Heroes à regendis Provinciis claros, ac ma-
gistratus fascibus conspicuos; quotvè milita-
ri cingulo, & chlamyde insignes, recenseat
fama. Non modica est *Apulia* laus, quæ ex
Aquavivis Proceribus illi accedit. At nescio
quid sibi velit *Jacobus Philippus Bergomas*,
qui in *Chronic. supplem. lib. XVI. anno 1498.*
Apulia gentes imbelles appellat: quando *Fre-*
dericus secundus *Ferdinandi Apulia* Regis fi-
lius, *Ferdinando* eius nepote defuncto, *Gal-*
lis resistere veritus est. Regionis sanè fecun-
ditas animos sæpè enervat, sed ex uno even-
tu iniquum est generalem ferre sententiam.
Certè *Apuli* cum *Calabris* suppetias tulerunt
Neapolitanis per *Saracenos* divexatis, quorum
ope in fugam eos egerunt, ut *Julius Cæsar*
Capacius in *Neapol. descript. die 2. fol. 141.*
Saracenos quidem *Neapolim* infestantes *D.*
Agnellus Abbas deterruit in ipsius urbismæ-
nitiis apparens, insignia ferens rubea, tem-
pore *Theophili Ducis Neapolitanorum*.

Verum enim verò de *Apula* Regione alia
aliis scribenda relinquamus, paucis enim
hisce, satis enim delineavimus, nostrum
nunc adeamus *Cupersanum*, in ea Regione
situm, ejusque rimemur Natales, decorem
perlustremus. Hæc profectò urbs est antiqui-
tate excellens, à gentium multitudine fre-
quentissima, ab Agri bonitate fertilissima;
si quidem agro dives, divitiis nota, a Salva-
tore Varone appellatur in sua *Historia Vafu-*
viana, situ amœna, magna rerum omnium
ubertate insignis, nobilitate celebris, pieta-
te illustris: Religione, quam inter prima-
rias *Italia* urbes est amplexata; Ecclesiarum
etiam, ac Cœnobiorum antiquitate, & nu-
mero venerabilis, Episcopali itidem Sede ac
insula millenis ante annis decorata. Ne mi-
rere, lector, palpabis hæc. Non enim ulla
mihi subiti cogitatio meam sic extollendi
Patriam, ut justos prætergradiens limites:
Nihil aliæ civitates (dixerim) ad *Crotonem*,

Quamvis enim *Livius*, dec. I. lib. V. *Anti-*
quis (asserat) in rebus veris familia pro veris
accipiuntur. Hic tamen, quæ vera sunt,
fide promam veriore: Nam ut ait *Macro-*
bius lib. II. cap. I. Cum à Veteribus dicta re-
feramus ipsorum Auctorum, dignitate defen-
dimur.

Antiquitatem verò quàm maximè redo-
lent ea, quorum primordia, minus licet
obscura, humana tamen non suggerunt mo-
nimenta. Quod etsi omnibus perspicuum,
sententiam tamen placet addere ex *Didaco*
Sanchez Portocarero, qui *Molinesium* descri-
bens Historiam, verbis id Hispanis fatetur,
& clarè *No es la menos estimada prerrogati-*
va de la nobleza la ignorancia de los princi-
pios; antes tiene mucho de divinidad, y mu-
cho de excelencia. De aquinacio (ami antien-
der) la desvanecida presumpcion de los Ar-
cadios, y de los Athenienses, blasonando
aquellos de descender de un Planeta, y estos
de un elemento, pareciendoles, que su mayor
nobleza, era no preciarse de origen mortal.
Clariùs dici non potuit ex originis ignora-
tione, rei nobilitatem agnosci, & antiqui-
tatem argui. Ubiùm quidem primordia quæ
latent; quod hæc, vel memoriæ non fue-
rint tradita à scriptoribus, quos posteritas
consulere negligentes edere piguit quicquid
literis perpetuitatem acquireret, eandemque
suis impertiretur parentibus; vel temporum
injuria, aut quod urbium, hominumque
calamitate penitus interierint. Cum *Apulia*
sanè nostra supremas perpeffa fuerit glades;
de ea enim *Cicero* lib. I. de divin. *Apulia*
(inquit) *maximis terra motibus conqussata*
est: tunc profectò cum hominibus, & do-
mibus parem subiere fortunam *Cartophyla-*
cia, archiviaque. Nostra etiam hac tempe-
state mirabiles *Apulia* concussionem passa est,
de quibus in tractatu nostro de subterraneis.
Sed utcunque res se habeat. Illos ego utpotè
minùs pios accuso, qui Patriam cum po-
tuerint atramento illustrare, neglexerunt.
Danorum utinam exempla sibi proposuissent,
qui res à se magnificè gestas, majorumque
acta suorum genuino sermone, patriisqueli-
teris, haud in papyro, quæ temporis succum-
bit, sed rupibus sculperunt, & saxi, è qui-
bus *Saxo Grammaticus* Historiam elicit
suam. Vel saltem à *Persanis* signis scribere
didicissent, qui sic Patriæ eorum memoriæ
penitus interirent, chordis versicoloribus (ut
Joannes Metellus tradit) multisque nodis
insignitis, ac artificio singulari contextis,
Fauarum domus sunt perplena, multorum sa-
culorum seriem solertè involutam, sine ulla
hesitatione exprimunt. Sisto ego querelas,
quum unus pro me conqueritur vir doctis-
simus, & antiquarum rerum apprimè scitus
Joannes Pierius Valerianus, *Bellunensis*, qui
sermone primo antiquitatum *Bellunensium*
postquam Patriæ suæ memoriam penè inter-
mortuam lamentatur, flebiles hæc voces
emittit: *Ac ne de una Patria nostra* (in-
quiens) *solum queri videar, quot nunc in*
universa Italia urbes summa celebritate cen-
sentur, quarum origo penitus ignoratur? Com-
memorem aliquot in nostra Venetia, multas
in Insulbris, atque Liguria; plures in Etruria,
& Lu-

& Latio, innumeras in Campania, in Apulia, in Brutiis, & universa Calabria, nisi videretur eos offendere, qui fabulis quodquomodo confictis aliqua sibi speciosiori origine applaudendum instituere. Hanc sublit cladem nostrum *Cupersanum*, cujus natales ignoramus: cujus extructorem nescimus, de quo utinam aliquas ego in libris de ejus origine inspexissem fabellas, quas omnium ante oculos dubio procul hic denudarem, speciosam ab eis auferens personam. Siluit Geographorum cœtus, & si qui loquuti sunt, aut pauca, aut non tutæ fidei de eo tradidere. Nam ejus licet antiquitatem commendent ipsa in primis urbis mœnia, pervetusta labentia ædificia, lapides, inscriptiones, hypogæa & loca subterranea, antra, cryptæ, quædam etiam rudera, & ruinæ, veterum, ac Gentilium sepulchra, ipsa quoque annosa papyrus, & blattis arrosa instrumenta, nec non hujusmodi innumera, quibus pervetusta *Cupersanenſis* origo satis superque innuitur. Unde tamen deblaterat juris consultus, vir alioqui insignis, & literarum peritissimus, sed historicarum, antiquarumque rerum parum locuples. Nempè *Marinus Freccia Neapolitanus*, Patricius Clarissimus, Regiusque Consiliarius, qui lib. 1. de subfeudis Baronum, & investituris feudorum, Regni Provincias, ac præcipuas urbes, earundemque Præsules enumerans, hæc de *Cupersano* loquutus: *Moderna est Civitas, fortis admodum. Titulo comitali ornatur sub dominio Aquavivio, de cujus genere Illustri Blondus, & Albertus ex agro Piceno satis scribunt.* Sed quam injustè *Freccia Cupersanum* feriat, liquidè apparet legentibus Generalia Concilia. Nam Concilio III. sub *Symmacho* adfuit *Hilarius Cupersani* Episcopus anno humanæ salutis quingentesimo primo; imò extant adhuc monumenta *Simplicii* Episcopi *Cupersanenſis*, qui multis præclare gestis, multisque ad universalis Ecclesiæ utilitatem perpeſſis, mortalem vitam cum cœlesti commutavit, salutiferæ Incarnationis, anno quædringentesimo nonagesimo secundo, de quibus plura inferius. Sed nil mirum, si quandoque Scriptores eximii in manifestos incidant errores, non enim, ut lapsus præcaveant, antiquiores, tutioresque legunt Auctores, & omnijuga delectantur lætione. Dicat obsecro, *Freccia* à quonam hauserit libro, à quonam acceperit *Cupersanum* modernam esse civitatem? Hoc certè apud nullos reperit Historicarum rerum peritos, sed spontè commentus est sua, sed in te invehi *Freccia*, tunc desistam cum modernam eo sensu à te dictam civitatem nostram confiteberis, quasi modernarum, recentiorumque rerum amantem.

Sed ut institutum ego meum prosequar, Patriæ meæ antiquitatem, ac priscos natales meridiana luce clariores ostendam. Et fane magni ejusdem erupere nobis antiquitatis radii ex Gentilium sepulchris in ea passim inventis, & ex Idolis quæ inibi veteres adorabunt. Ipsum quoque Urbis nomen, civiumque mores, atque nobilitas nonnihil redolent vetustatis. Imò ex inclytis, qui in ea dominati Principibus, magna

nobis innuitur antiquitas, magna & ex Religione, Ecclesiarum, Cœnobiorumque numero, atque ex Præsulibus; qui urbem illustrarunt. Initium ex sepulchris desumamus. Denis enim ante læstris, cum inclyti Principis *Hadriani Aquavivæ Aragonii Cupersanatum* Comitissæ iussione, ut frequens populus latiora domicilia commodius incoheret, nova *Cupersani* suburbia conderentur, innumeras penè Gentilium urnas, cum antiquioribus vasis cretaceis, lacrymarum excipulis, ac Idolis inibi clausis cineribus plenas terraque obrutas, ita ut nulla earum apparent vestigia, infodientes invenerunt. Erat quippè eo in loco pervetustum Gentilitatis sepulchretum, in quo crematorum cadaverum condebant cineres.

Vasa quidem inde effossa diversi generis urnæ, lacrymarumque conceptacula visuntur in Musæo Abbatis *Ostavii* germani mei plurimum colendi, qui in dies antiquiora perscrutatur, ac servat. Fuisse quidem, & huc antiquis morem una in urna cineres, amicorumque lacrymas in altera condere, quotidie ex effossis sepulchris videmus, unde cum *Ciceronis* sepulchrum inventum fuit, binas invenere urnas, cinere alteram, alteram lacrymis plenam: hisceque titolis distinctas: *Urna Cinerum: & Urna lacrymarum amicorum.* Ut ait Fr. Pantaleon de Terra Sancta à D. Petro Gonzalez de Mendoza Archiepiscopo *Granatenſi* relatus lib. 11. Hist. de monte Celia cap. 3. Hinc nullus restat *Arnaldi Pontac.* d. m. hæitationi locus. Hic enim in notis ad *Eusebii Chronicon* an extra urbem antiquitè fuerit sepeliendis mortuis locus destinatus, publicæque commoditati patens, in dubium revocat. Cum lucis radio scriptum appareat, præcipuis quibusdam in urbibus id fieri solitum. Allatum sufficeret nostri *Cupersani* exemplar, aliarumque quas recensere possem urbium, quibus communis sepulturæ priscis illis temporibus, sicut etiam nostris hisce, concessa facultas. Sed in unam *Romam* Orbis theatrum oculos convertamus, in eaque extra Portam *Exquillinam* publicum extitisse locum, inspiciemus, cadaveribus destinatum, quem *Puticulos* vocitabant, teste *Varrone*, *Festo*, *Horatio*, *Acrone*, *Rodigino* lib. x. cap. 17. & *Cæsare Baronio* in not. ad *Martyrolog. Rom.* 10. Februar. Dicitur verò *Puticuli*, vel *Puticula*, quod inibi projecta cadavera computrescerent, vel certè quòd à *Puteis* non essent dissimiles. Meminit enim *Festus* de vetustissimo quodam sepulturæ genere, quod in *Puteis* fieri solebat. Ecquis hujusce nostræ tempeſtatis sepulchra non diceret *Puteos*? Erant profecto, & alia loca *Romanis* in suburbiis pauperum funeribus destinata, quæ ab aliis *Culinarum* nomine distincta, Aggenus *Urbicus* in *Commentario ad Julium Frontinum* testatur.

Et si verò quisque in ædibus suis, suos olim sepeliret mortuos, ut ex *Cicerone* asserit *Isidorus Origin.* lib. xv. cap. 8. & 11. (unde ortum ait *Servius*, ut domi lares colerentur, indeque etiam natum umbras lares vocari) Nihil tamen mirum, si extra mœnia Gentiles cœmeteria constituerunt sua, ut nuper de nostro *Cupersano* diximus, ac de urbium

urbium Principe Roma: Scias enim oportet (ut ait Cicero lib. II. de legib., & Joannes Rosinus antiquitatum Romanorum lib. VIII. cap. 6. Lege Pontificia, & Lege XII. Tabularum, cautum fuisse, ne ea fierent intra urbium ambitum: hominem mortuum, in urbe ne sepelito, neve urito. Divumque Adrianum (teste Ulpiano apud Cal. Rodiginum antiquit. lect. lib. XVII. cap. 19.) Panam statuisse aureorum quadraginta in eos, qui in Civitate sepulchrum fecissent, quam fisco inferri jussit. Quinimod: Et in magistratus eandem statuit panam, qui id passi forent. Quin, & publicari jussit locum, & inde cadaver transferri. Eademmet verba recitat Jacobus Spiegelius Selestadienles d. m. Schol. in Ricardum Bartholinum de Bello Norico ad Divum Maximilianum Austriacos, lib. XII. Fuisseque id rationi consentaneum probat sanctus Vedastus, qui ut refert Albinus Flaccus, Alcuius penes Surium in ejus Sancti vita, sæpe sæpius repetebat intra muros Civitatis sepeliri neminem debere: Quia omnis Civitas locus debet esse vivorum, non mortuorum. Notandum, quod licet cadavera extra urbem sepelienda ferrentur, non longè tamen à mœniis. Quod cum ex nostro patet Cupersano, ubi vetus sepulchretum secus Portas erat Civitatis, tum ex Cicerone, qui Tusculanarum quaestionum qu. v. Est (inquit de Roma) ad Portas Agraginas magna frequentia sepulchrorum. Theodoricus vero Italia Rex relata duodecim tabularum legem contra Numantes intra Urbem cadavera latam, consuetudine formæ abolitam restituit. Hujusmodi autem lege Imperatores, Vestales, optimè de Republica meritos, clarosque viros nonnunquam exemptos asserit M. Cicero lib. II. de legibus. Nam, & Publicola jus sepulchri intra urbem concessum habes ex Dionysio Halicarnasseo lib. V. imò & Vestalibus, ex Servio lib. II. Æneid. De Traiano autem; qui urbanam adeptus fuit sepulturam, hæc Eusebius Cæsar in Chronic. anno H. S. C. XVIII. Trajanus morbo in Selinunte perit, sive ut alibi scriptum reperimus, apud Selevojam Isauria profluvio ventris extinctus est, anno ætatis 63. mense 9. die 4. Ossa eius in urnam auream collata, & in foro sub columna posita, solusque omnium intra urbem sepultus est. Corinthiorum itidem mortui intra urbis ambitum sepeliebantur. Narrat enim Strabo lib. VIII. post Corinthum everfam, ex demortuorum sepulchris vasa eruta Corinthia, tamænea, quam fictilia, quæ dicebantur Necrocorinthii, hoc est Corinthiorum defuncti. Sed hanc præsertim duodecim Tabularum legem, magnus ille Imperator Leo Novel. constitut. 53. abrogavit, mortuos, jubens, nonnisi intra Oppidorum mœnia sepeliri. Deinceps vero Cœmeteria circum Ecclesias à Christianis delata: cap. sicut antiquitus XVII. Quæst. 4. Quæ certè loca, ut Baronius inquit in Martyrol. 3. Jan. & 23. Jun. Modo concilia Sanctorum: modo etiam à natura loci denominatione deducta, Arenaria, Crypta, Catacumba, sive Catatumba, in veteribus Martyrologiis appellata inveniuntur. Apud Afros autem eademmet loca Aræ dicebantur: congregabantur enim ibi precum

fundendarum causa Christiani: Sed hujusmodi licet nominibus loca sepulchrorum extra urbem significarentur; hisce tamen nostris temporibus Cœmeteria appellamus loca, vel prope Ecclesias, vel in eisdem Ecclesiis cadaveribus excipiendis destinata, quamvis peste grassante, ne contagio Civitates inficiantur, cadavera ad locum sacris ab ædibus, & urbem remotum, comportari solent. Silvester in Summa dist. sepultura quaest. 1. Vide etiam Baronium in not. ad Martyrolog. Rom. Jan. 3. & Jodochum Loricium in Thes. Et sanè Cupersani pervetusta sunt Beati Rochi cœta, prope Templum S. Crucis à Nicolao de Tarsia gentili meo anno Christianæ Redemptionis M.CCCXX. excitatum: in quæ contagioso affectos morbo ferebant cum inibi defeviret divina ultio. Neapoli quoque non longè à mœniis sacræ sunt Beati Januarii Martyris sedes, satis pe-ramples, ac habitaculis undique circumseptæ, in quibus furentem morborum colluvie, cadavera, & animam agentes, omnesque peste laborantes annis conferebant elapsis, cum Dei digito tangerentur Neapolitani: quorum magna in Divum Januarium devotio instar clypei à gladio utraque parte acuto Neapolitanam defendit urbem; Martyris quippè huius liquescens, præsentem capite, sanguis pro palea, quam in se claudit, nempe nomine peccatore clamat. Panormi etiam, imò, & ubique locorum hujusmodi utilibus destinata esse solent ædificia.

Sed quàm exactè legem duodecim Tabularum, tunc temporis vigentem nostrum servavit Cupersanum; quantaque in eo pietas effulserit, vel inde patet, quod non communis tantum inibi esset Area civium sepultura aperta, de qua supra mentionem egimus; sed, & altera pauperiorum commodo patens. Eratque eo in loco, ubi nunc vetera extant suburbia, quæ dum conderentur, urnæ erutæ sunt sepulchrales, lacrymarum conceptacula; vasaque innumera. Nobiliores autem, qui communi non egebant sepultura, suos habebant agros, suæque prædia, in quæ vita functos conferebant. Moris præsertim in Agris sepeliendi meminit Cicero pro Roscio, Servius in Vigil. & Cælius Rodiginus antiquit. lect. lib. XVII. cap. 19. Et paulim sacræ paginæ, unde Abacuch magnis honoribus in agro suo Bezobach anno ab Orbe condito ter millesimo quadringentesimo, ac sexto decimo, humatum esse, ait Sixtus Senensis Bibliotheca sancta lib. 1. Et ex triginta argenteis quibus Judas Christus vendidit, ab eoque in Templo projectis, Principes Sacerdotum emerunt agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Matth. cap. XXV. vers. 7.

Sed enim verò Cupersanensem antiquitatem sepulchrorum ex agris repetamus. Hac siquidem nostra tempestate non multis ab hinc annis, in agro Monialium S. Benedicti Cisterci. Ord. coloni lapicidinam infodientes, Gentilis cujusdam sepulchrum invenerunt; quod quidem lateribus erat compactum quatuor exporrigens angulos. Mox ad id visendum accessit sunt Antiquarii, eorumque antesignanus Franciscus Julianus Senior Notarius

antiquitatis studiosissimus, coram quibus apertum est monumentum, in eoque nil repererunt aliud, nisi cineres, & quaterna argillacea Idola hisce nominibus invicem distincta *Keres. Juno. Minerva. Vesta.* antiquam, eamque vanam nobilis illius suo sepulti in agro pietatem in Deabus agnovere. At mox invalescente Sole, calentibus Idola radiis percussa, nec non pristinam amittentia figuram, destituta quam sub terra detinebant formam, in auram, & cineres identidem abiire. Has certè Deas, nec non *Dianam*, & *Venerem*, præcipuo quodam cultu venerabantur *Cupersanates*, ac universa *Pænetia*, vana licet superstitione, singularibus tamen rationibus, quæ hic ob oculos sistendæ.

Nec ab re principem sibi locum vendicat *Ceres* frumentaria, quippe quæ frugibus præerat, quarum vi utraque sic abundat *Apulia*, ut ea *Italia* totius horreum vocitari ab Auctoribus solet, quod supra latius explanavimus, ac teste *Cicerone*, *Virgilio*, *Diodoro*, *Plinio*, *Ovidio*, & aliis agrorum colendorum rationem invenit, primaque omnium terram arando, ferendoque exercere, nec non triticum metere, à paleis discernere, molere, ex eoque panem conficere auspicata, *Græcosque* primum docuisse fertur, ut testatur *Ovidianum* illud lib. v. *Metamorph.*

*Prima Ceres unco glebam dimovit aratro,
Prima dedit fruges, alimenta que mitia terris,
Prima dedit leges, Ceresis sunt omnia munus.*

Et *Orpheus* in hymno de *Cerere*.

*Colla bonum, quæ primæ gravi subiecit aratro.
Felicemque deit victum mortalibus agris.*

Unde coronas huic *Deæ* spiceas, quas *Apulus* primus intexuit, offerebant: eaque pro templorum foribus appendebantur: ut hoc in disticho *Tibullus* ait:

*Flava Ceres tibi sit nostro de rure corona
Spicea, quæ Templi pendeat ante fores.*

Plinius verò *Hist. lib. xviii. cap. 2.* Romanos spicæ coronæ inventores facit. Et *Gellius c. 7. lib. vi.* ait. Fratrum *Arvalium Collegii* ab *Acca Laurentia* instituti insignem fuisse spicæam coronam, & albas Insulas. Non quod primi *Romani* hujusmodi coronas neglexerint, sed quod, cum tam vanè diversas sequerentur religiones, aliarum etiam nationum superstitiones sibi vindicare voluerint.

Ob eamque rationem *Thesinophoria Ceres* in honorem instituta, eaque initium sumpsisse non a *Triptolemo Eleusino* in oppido, aut ab alio quovis, sed ex *Ægypto* à *Danaï* filiabus ad *Pelasgas* mulieres fuisse delata; *Herodotus* in *Euterpe* testatur: Atque de *Ceres* (inquiens) solemnitate, quam *Græci Thesinophoria* nominant mihi faustum, felixque sit omen, ut quantum fas est, per Religionem proferam. Fuerunt autem *Danaï filia*, quæ hanc solemnitatem ex *Ægypto*

transulerunt. mulieresque *Pelasgas* docuerunt. Nec ab aliis quidem *Thesinophoria* celebrari poterant, nisi à mulieribus pudicitæ, & honestatis flore fulgentibus. Aliæ non defuere solemnitates, quibus agrorum cultores *Cerere* sibi propitiâ reddere studuerint, ut fuere *Ambarvalia*, quorum ritum hisce scribit carminibus *Virgilius* i. *Georgic. v.* 343.

*Cuncta tibi Cere rem pubes agrestis adoret:
Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho,
Terque novas circum felix oat hostia fruges:
Omnis quam Chorus, & socii comitentur ovantes
Et Cere rem clamore vocent in testa: neque ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompósitos, & carmina dicat.*

Mitto alia sacrificiorum genera, quibus antiquitas, & nostra præcipuè *Apulia Cere rem* devenerata. Ea enim quisque suo pte arguet ingenio; vel eo quod vana Gentilium superstitionum multum huic *Deæ* tribueret, ut *Ovidius* loco citato.

... *Ceresis sunt omnia munus.*
Vel quod apud *Cnidios* *Ceres* vocaretur *Cyrene*, id est, vitæ Princeps, ut scribit *Rodiginus lib. xvii. antiquis. lect. cap. 27.* Et id jure, quod vita in pane sita sit; unde cultu eam perenni prosequerentur. Panis verò consecrationem à *Cerere* etsi institutam superstitionis Gentilium fabulæ subindicerent, sanioris tamen mentis Doctores, & cum his *Jacobus Boulduch* in suo de *Ecclésiâ ante legem tractatu*, primum nostræ mortalitatis parentem asseverant à Deo panificam artem edoctum; juxta illud *Genesis c. iiii. v. 19* In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Nihilominus dicerem ego, & jure, conficiendi panis arte, utpote mulieribus congruiore, *Eva* primò imbutam: & hanc veteres finxisse *Cerere*; sicuti *Eliam* curru raptum igneo, *Phæontem*, & *Noë Janum* fecere *Ebisfrontem*, ita ut *Adam* sereret triticum, meteret, moleretque. Et *Eva* ex farina panem conficeret. Huic quidem *Deæ* frugum causa, magnum exhibebant cultum *Apuli* sicut, & *Siculi*, qui in Templo voracitatis, *Ceresis* simulachrum posuere, nec non *Thebani* apud quos *Dea* hæc tanta erat, ut si quid ejus imagini, vel extrinsecus accidisset, eo signo imminetia sibi mala ominabantur. Nam aliquandò *Aranea* juxta faciem *Ceresis* cum suam exerceret artem, consuetamque telam duceret, summam sibi cladem pronunciarunt, quam *Alexander* cum exercitu ad eorum urbem accedens mollebat, ut *Ælianus* refert. *var. hist. lib. i.* & 12. Magna quippe *Ceres* Antiquis, magna, & *Cupersanensibus* olim fuit. Exhibebatur autem honos *Cereri* in spelunca apud *Phigalenses*: audi *Raviliū Textorem lib. i. cap. 18.* At qui *Ceresis* sacrorum ritus is fuit apud *Phigalenses*, ut nulla victima caderentur: sed fructus consistarum arborum, & favos, & succidam lanam ad aram porrigerent, quæ ad quandam speluncam extruebatur, quibus oleum postea superinfusum accendebatur, quæ sacra fieri quotannis cum publi-

publicè, tum privatim consueverunt, ut scriptum est à Pausania, in rebus Arcadicis. At nostra in crypta, in qua nunc Virginem Insulanam adoramus, verò simile reor antiquitùs Cereri exhibitum honorem eo ritu, ac cæremonia, qua Phigalenses. At cum Cererem vitæ Præfectam fuisse supra explanaverimus, cur in sepulchrum Cupersanates Cereris secum ferebant simulachrum? Porro antiquis malè olebant Peucetia populi, atque cum iis nostri Cupersanates, quod corporis cultui solito plus indulgerent (ut videtur in Leonici historia lib. III. cap. 99. quam supra retulimus.) ac vitiis sese omnibus dederent. Quia verò apud Gentiles Dea hæc legum conditrix habebatur, ut Ovidius loco citato:

Prima dedit leges.

Hæc quidem Religione innuere volebant se legum fuisse servatores: legumque parentem semper, vel ad supremum usque diem coluisse. Et ad nostros quoque, sed sanctiore intellectu, huiusmodi manavit ritus. Nonnulli enim cum Evangeliorum libro, ubi veræ salutis extant leges, sepeliri voluere, unde cum D. Barnabæ Apostoli corpus in Insula Cypri temporibus Zenonis Imperatoris reperiretur, ad eius pectus D. Matthæi Evangelium Barnabæ manu conscriptum aderat.

Altera, cui Cupersanates honorem præbebant, Juno erat Jovis soror, & conjux habita, vel quod oves, quarum ingens vis est in Apulia, ei dicatæ fuerit: vel quia divitiarum Dea ab Antiquis crederetur, unde nè divitiæ eis, licet vita sanctis decissent, aurum in sepulturam comportabant, & gemmas; vel certè quod elementum aeris, aerisque Præfecta putaretur, unde Orpheus, & optimè hymnus in Junonem.

Aeriam ostentans faciem Juno alma sinu qua
Cyaneo resides, præbens mortalibus auras
Magna Jovis conjux, faciles, ventosque salubres.

Unde, & Anser avis ei consecrata, quia hæc vel minimum aeris motum facillimè sentit. Idcirco autem Cupersanates Junonem ut aerem, aerisque dominam præcipuè adorabant cultu; quod aer nostra olim in Apulia, dirè nonnunquam agigaretur. Furente nempe Atabulo, vento quidem omnium frigidissimo, ac ita vehementi, ut à damno, ac vi, quam Apulis inferebat, ventus Apulus diceretur. Horatius verò Atabulum Japyga nominavit, quod Japygiam nostram infestaret. Jure igitur à gentilibus Peucetiis, & Cupersanensibus, Dea illa venerationi habenda erat, quæ tempestatum concitandarum facultatem habebat, ut de se inquit ipsa Juno, quam Virgilius Æneid. lib. IV. sic loquentem facit.

His ego nigrantem commissa grandine nimbum.
Desuper infundam, & tonitru Cælum omne ciebo.

Inde etiam enata ventorum veneratio apud Apulos celebris, ut asserit Alexander ab Alexandro. Apulia enim Peucetia Gentilibus aberrans ritibus, ut ventorum à se vim, cui subjecta erat, procul arceret, Religioni

Aquetannis, ac sacrificiis debebat se, quibus Eolum, & Junonem propitiam libi reddere studebat. Unde solemnitas illa Junonis simulachri in sepulchrum cum cadaveribus transportatio. Nec multum sanè differebat huiusmodi Peucetia spiritus ab eo, quo Beneventani impetebantur. Beneventum sanè antiquitus Maleventum vocitabatur, nam sæpè læpius temerario quodam ita concutiebatur statu, quo evenerent prorsus inaudita: cum arbores huiusmodi penitus eradicaret, everteret ædificia, & homines aut allideret ad fabricas, aut alios in alios ageret, aut elevaret ad æthera. En quo ventorum genere Beneventani, hem quo Apuli vexarentur? In nostra profectò Apulia, sicut & Beneventi Phileta illi (de quo meminit Ælianus lib. IX. de var. histor.) tam exili, ac gracili corpore prædito, solæ nunquam profuissent plumbeæ, aut ferreæ, ut ventorum viribus occurrere posset. In his itidem Sannuzio, Melitus, ac Cinesia, poetæ tenues admodum, ac macri, ventorum vi aerem fuissent permensi. Quidquod Archestrati vatis, ab hostibus capti, qui ad lancem appensus, inventus est habere pondus unius oboli? Quicquod Hipponactis poetæ, exigua, ac deformi statura? Quidquod Panareti, summæ tenuitatis viri, qui sine omni morborum contagio vixit? Quidquod Philippidis, cujus exilitas in proverbium abiit? Omnes quippe evasissent dubio procul Aves, nunquam alites. Merito igitur Gentili Cupersano, Junoni aeris Dæ, ac Eolo supplicationes ferre opuserat, nisi addere velimus, & hanc rationem, nempe ex Cupressu Junoni Reginae simulachra fieri solita, quod hæc arbor ei placeret: audi Joannem Pierium Valerianum de Cupressu sic loquentem: Ex ea autem arbore simulachra Junoni Reginae fieri jussa, in plerisque prodigiorum expiationibus observatum: ut Gn. Cornelio Lentulo, P. Liceno Consulibus Cupressæ simulachra Junonis Reginae posita per virgines viginti septem, quæ urbem lustraverunt.

E Junone ad Minervam transeamus. Quam Cupersanum, totaque adorabat Peucetia, non quod disciplinarum Dea, & ipsamet sapientia crederetur, nec quod è Jovis cerebro, nempe è scientiarum fonte, nata: (tam altum enim, tam utilem, tamque necessarium Apulas collimasse in scopum non crediderim) sed cum omnia nostrates proprium referrent in commodum, ab oleo, & lanificio, quibus nostra hæc abundat Regio, colendæ Minervæ ansam desumebant; quod cum hæc olearum plantationem, & ex olivis succum exprimere invenerit, nec non lanarum texendarum Princeps, parens haberetur, jure Apulis, & nostris præcipuè Cupersanensibus cæca ea tempestate colenda fuit omnibus. Sunt nostra quidem in Peucetia, & patria, loca olearum arboribus magno cum ordine confita, eaque celebrissima, è quibus non mediocris quotannis fructus percipitur. Abundat quoque Peucetia lanis, ut superius enarravimus, laudatissimis. Ob idque Dea illa colenda, quæ lanis præesset, & olivis. Nec ab re in sepulchra Minervæ ferebatur simulachrum, quod Portarum urbium, ad quas Cæmete-

ria antiquitùs fiebant, præfecta esset; unde *A* *Pyletis* dicta.

Postremò *Vestam* à *Cupersanensibus* cultam, & in sepulchra ejus statuam cum cineribus illatam reperimus; vel quodd pro terra sumeretur, unde par utrique etymologia respondere videtur, juxta Ovidianum illud *lib. vi. Fastor.*

Stat vi terra sua: vi stando Vesta vocatur.
Vel quodd pro igne ab antiquis putaretur, ut *Naso* hisce testatur verlibus. *Fastor. vi.*

*Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige
flammam,*

Nataque de flamma corpora nulla vides.

Et quidem jure honos *Vestæ* à Gentilibus illis debebatur, honos, inquam, qui urnas spectaret, & sepulchra, quo nempe ritu, cadavera illi commendabant Deæ, quacum perpetuò standum censebant, & in quam redire necessum erat: & qui, ut ignem *Vestam* adorabant, jure illam optimo in cadaverum cineribus ponebant.

Neque ista tantummodò signa reperta fuerunt *Cupersani*, ejus antiquitatem testantia. In quibusdam enim propè *Sessanensem* lacum latomiiis vetusto *Divi Benedicti* Monasterio additis, aliud *Rustici* monumentum variis, antiquioribusque valis, ac Idolis refertum ostenderunt. Erantque inter illa *Diana*, ac *Veneris* simulachra: quæ *Cupersanum* quam adoraret, ratione explano.

Diana siquidem à *Peucetiis* omnibus percelebri in Templo, ut *Aristoteles* ait, summus exhibebatur honos: nameadem *Latona* dicebatur, à qua, & *Apulia* tota *Latonia* dicta, ut supra. Proinde à *Cupersanensibus* in *Peucetia* populis, tantæ habebatur venerationi, ut ejus simulachra in sepulturam comportarent. Hæc sanè in cælo *Luna*, in terris *Diana*, in inferis *Proserpina* vocatur. Toto sanè Orbe nominatissimum erat Templum illud, in quo æneus torques mira arte contextus, hisceque literis, vetustatis injuria penè obrutis inscriptus: **DIOMEDES DIANÆ:** innumeris fermè annos servatus est. Quam profectò Historiam hunc in modum enarrat *Leoniceus lib. i. variar. historiar. cap. 92.* Feriunt autem *Diomedem* (inquit) post eversam *Troiam* ad ea loca delatum, torquem eum in capiti collum *Cervi* indidisse, illumque *Diana* consecravisse, qui longis postea annorum sæculis, quibus id genus animal procul dubio vivere dicitur, super data jam pelle, obducto latens corio ab *Agathocle* postmodum *Syracusarum Tyranno*, qui fortè *F* fortuna *eam* illam venando interfecerat, tandem inventus, & *Diana* consecratus fuisse dicitur. Hætenus ille. Hoc profectò animalium genus, nempe cervorum, *Diana* charum, cui aureus currus à candidis tractus cervabus à veteribus tributus, ut hisce *Callimachus* testatur carminibus:

*Aurea nam domimatrix Titgi sunt arma Diana
Cuncta tibi, & zona, & juga qua cervicibus aurea*

Cervarum imponis currum cum ducis ad aureum.

B Venit quidem *Diomedes* in *Apuliam*, in qua cum sibi fides non servaretur à *Dauo* Rege: hostibus profligatis: Deos precatus, ut Regio illa semen non reciperet, aut captum non redderet; quod obtinuit. Vide *Nicolaum Leoniceum lib. iii. de var. hist. cap. 86.* Culta in *Peucetia Diana*, eo quod venationibus, quarum nostra hæc abundat Regio, præfecta esset. Eadem parturientibus dicebatur, & uterum gerentibus opem ferre; unde de illa *Horatius lib. iii. Carminum:*

*Montium custos, nemorumque virgo
Qua laborantes utero puellas
Ter vocata audis, admissæque letho
Diva triformis.*

Diana humanis placabatur victimis, unde *Longobardi* qui *Apuliam* tenuerunt, pueros sacrificabant, & (hi si quando deessent) Camelum album Barbaris cum ceremoniis, ut infra. Errabant profectò veteres, pro sua quique necessitate, varios sectantes superstitione delibutos ritus.

Et *Venerem* cæteris præ Deabus *Japyges* nostri Gentilibus oberrantes ritibus, colebant, utpotè deliciarum Antistitam. Amores enim eo conlectabatur nostrates affectu, ut nihil non molirentur, quod ipsorum libidinem confoveret. In tantam quippe hoste viros (si virorum modo appellatione tunc temporis digni) fama est devenisse luxuriam, imo procaciam, ut more muliebri comerentur: *Ac patrii obliti decoris, & modestia* (quod *Nicolaus Leoniceus* asseverat *lib. iii. var. hist.*) fucata facie, suppositiis, alienisque ornati *Comis*, in medium prodire sint soliti, mollissimis *chlamydibus*, & *talariis*, floridisque semper amicti *stolis*, quibus reliqua etiam vitæ ratio, omnibus respondisse, & quadrasse numeris perhibetur. Proh *Apulorum* lasciviam! Quos à *Cretensibus* ortos asserit idem *Leoniceus*, & jure nam, & *Cretensium* mores, & lasciviam ebiberunt. De iis *Epimenides Cretensis* ita cecinit: *Cretenses semper mendaces, mala bestia, venres pigri.* Quod & à *Callimacho* usurpatur, & à *Divo Paulo* refertur *Epistol. ad Titum* vide *D. Hieronymum*, & *Augustinum lib. ii. con. adv. leg. & Proph.* Sicut igitur miratio si *Cypria Veneris* simulachra aded impensè tolerent *Cupersanatas*, ut non secus, ac ultimum vitæ, mortisque solatium, ea in monumentum secum vehere certarent, & ad hoc roborandum notandum est, numina à Gentilibus *Cupersanatis* culta, non alia ex antiquis apparuisse memoris, nisi mulieres, ut *Cererem*, *Junonem*, *Dianam*, *Vestam*, *Minervam*, tantus sanè erat *Peucetiorum* in mulieres amor. Sed & alia subest ratio, quare tam diligentè antiqui *Aphotides* Idolis suas communirent sepulturas. Erat quippe illa natalium, mortisque præsens: *Siquidem in æde Lybitina* (ut *Rodiginus* inquit) qua ad sepulturam pertinent, vendere consueverant, *Lybitinam* non aliud quam *Venerem* esse existimantes. Hoc autem argumento humana fragilitatis nunquamque admetant, quod una

una, eademque Dea, principium, ac finem A
vita in potestate habeat, ut qua ingredientibus vitam, vel decentibus praesident. Porro Libytinam eandem esse, ac Venerem docet M. Varro apud Rodiginum. Hinc fuit, ut Venus in sepulchro, quod Cupersani, ut diximus, inventum fuit, cum cæteris Idolis extaret. Mos quippe erat antiquis, cadavera auro, ac gemmis ornata, cum intima eis familiaritate conjunctis concremare: cineresque in urna conditos cum Idolis sepelire. Addebant, & comas charorum, & lacrymatoria, ut in hisce Euripidis de Iphigenia in Tauris, carminibus videre est.

Tumultumque congere, & monumenta imposito:
Comas sepulchro det soror cum lacrymis.

Et in hisce Homeri.

Solus honor sequitur mortales ille misellos.
Et tondere comam, & lacrymas in funere spargi.

At qui exustionis hujusmodi rationes commemorat Rodiginus lib. xvii. cap. 26. earumque prima, quod igneo veluti vehiculo ad æthera elatum quidquid divini hominibus inesset, cælestibus nonnulli putarent inferi: subsidente, quod terrenum esset. Altera quod expurgationem in igne quandam agnoscerent. Tertia, quod alii cum Heraclito ignem rerum principium existimantes, in eundem corpora resolvenda pronunciarent. Viget porro apud quasdam Peruvia gentes, servos cum dominorum cadaveribus combu-

rendi mos: quem servus quidam Lusitanus altero captus oculo, rogoque domini destinatus, faceto responso deviravit: in ignominiam quippe domini sui cessurum asserens, si luscum in vitam alteram, secum duxisset servum. Ac alium proinde in eius locum subrogarunt, ut habes ex Joannis Boteri apophthegmatibus lib. i.

Neque silentio obvolvendum est, innumera priscorum sepulchra Cupersani inventa. Insigne illud, quod alio in fundo non longè à Mariago Templo, de Insula nuncupato, secus B. Appollonia Sacellum, cum oleæ plantarentur, reperere: quod cum aperiretur, perennè lumen, ante cadaver in fœtili ardens lucerna, evanuit illicd. Erat quippe demortuum corpus armis indutum, ac opobalsamo delinitum, ut putredini quam maximè obfisteret: nec non penes eum Idola extabant nonnulla, quæ omnia mox aeri exposita in cineres rediere. Quod ab Excellentissimo Joanne Hieronymo Aquaviva Aragonio Cupersanatum Comite, cæteros inter Principes omnigena eruditione conspicuo accepi. Perenne quidem lumen ab antiquis frequens parabatur; & in nostris Apulia regionibus, in Diomedeo sepulchro lumen coram Diomedis ossibus aurea in limina sepultis, inventum refert Benedictus Cocarella Vercellensis in sua Tremitanarum Insularum descriptione. Et in agro Patavino propè oppidum Atestinum (ut refert Joannes Baptista Porta lib. ii. mag. natur. cap. ult. citatus à Bernardo Cesio de mineral. lib. iiii. cap. 7. sect. 20. Urnam fictilem repperunt, & intra eam alteram urnulam,

& in hac lucernam adhuc ardentem. Sed urna à rusticis rupta evanuit flamma. Scribit idem Porta loco citato. In Neside Insula prope Neapolim anno 1550. marmoreum cujusdam Romani sepulchrum inventum: intus verò phialam repertam, in qua lucerna adhuc ardebat; qua fracta, & aere in eam intrante, extinctum est lumen, quod multis ante seculis ibi clausum fuit.

Nostris verò hisce diebus, cum cænobium Divi Francisci Paulensis, opera, ac studio Reverendi Patris Fratris Dydaci Juliani Cupersanensis, viri pietate, ac doctrinis ornatissimi, in minima Religione maximi, primariisque Ordinis sui muneribus perfuncti, antiquo majus, ac peramplius redderetur; nonnulla antiquitatis erupere vestigia, reperta enim sunt vasa, & urnæ fictiles, lacrymarum excipuli, & hujusmodi, quorum pleraque, ceu non obscuras Cupersanensis antiquitatis notas in Musæo nostræ Tarsianæ familiæ asservat Abbas Othavius germanus major. Mitto plurima, ne mei fastidiat lector. Ex his liquidò cognosces, erudite, ac diligens antiquitatis indagator, Cupersanum annis ante Christianam redemptionem penè innumeris conditum. Quem nam verò habuerit originis suæ parentem, nescimus. Urbium enim aliæ antiquas earum cunas novaverunt, aliæ verò primordia non ostendunt. Illæ (ut philosophico more loquar) antiquæ à priori, & per notam causam: hæ autem à posteriori non quasi nullam cunarum originem agnoscant, sed quod ea ex antiquitatum tenebris non emerget, cum pervetusta tantum appareant, quæ avitam præcesserint memoriam, vestigia.

Esti verò Cupersani natales, ejusque ignoremus extructorem, illud tamen unum constat, nomen illi inditum à Cupressibus, quas in illius ambitu multas fuisse, nonnullæ in præsentem usque diem supersites, annosæ admodum subinducant; itemque à Jano agriculturæ in Apulia, & in Italia ferè tota Parente; Ità ut ex Cupressibus, & Jano, ambobus hisce nominibus in unum coalescentibus, factum sit, quod Cupersanum diceretur, quasi Cupressetum Jani. Quod bellè respondet antiquæ, & obsoletæ illi nomenclationi, qua nostra olim civitas Cupressanum appellabatur; idque deinde usu invalescente, ut nescio quæ soni molities evitaretur, unius tantum literæ transpositione mutatum. Hinc est quod nobis etiam placuerit frequentiori Cupersani nomine uti, quod tum in libris, tum in antiquissimis pagellis, ac lapidibus invenimus; nisi Cupersanum illam esse Cupram judicemus, de qua Strabo: & infra. Et quidem Cupersano à Cupressu, sepulchrali hieroglyphico, nomenclatio quàm probè accesserit: habes ex sepulchrorum numero, quorum totus ferè ejus ambitus erat perplenus; & indies prout infodiendi sese offert occasio, urnæ erumpunt, & sepulturæ. Et fortè; Romanis apud Cannas Apulia Vicum, ab Annibale profligatis, anno ab urbe condita DXLI. ubi Consul Æmilius Paulus periit, Consulares, Prætorii viri viginti interfecti sunt, Senatores quæ capti, quæ occisi triginta, nobiles

biles viri trecenti, pedestrium militum quadraginta millia, equitum tria millia, quingenti: Quum, & Annibal (ut ait Paulus Orosius lib. iv. c. 16.) in testimonium victoriae suae tres modis annulorum Carthaginem misit, quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum, Senatorumque detraxerat. At verò non videtur alienum Consulares, aut Prætorios viros illos, Senatores, ceterosque nobiles tunc cæsos, Cuperfanum advektos, ibique eorum cadaveribus sepulturae honorem statutum, ac implantatis in rei memoriam Cupressibus, Cupressani nomen urbi reliatum. Sanè Cupressum funus, & sepulchra nobilium significare testis est Lucanus sic inquam:

Et non plebejos luctus testata Cupressus.

De quo nos peculiaritè egimus in Ara Parentali ad exequias Excellentissimi Dynastæ Dydaci Lopei de Haro Carpiensium Marchionis structa, symbolo ꝑ. Thucydides verò hist. lib. ii. ait, ossa eorum, qui pro Patria mortem oppetiissent, Cupressinis in arcis aservata. Deorum autem simulachra, à veteribus idcirco ex Cupressu formata quòd hæc cariem non sentiat, unde simulachrum Jovis Cupressinum ducentos annos durasse ait Plinius à Valeriano citatus. Nec desunt opinantes Cuperfanum dici à Cupa, & Jano ita, ut esset antiquis quasi Cupa, sive vas vinarium Jano dictum; cum enim veteres Janum pro Noe sumpserint, qui vineam plantavit, primusque omnium vini saporem expertus, meritò illi Cupam dicarunt. Cupæ nomen in Hispaniis ingentia retinent dolia servando vino destinata, quæ Cubas dicunt. Porro Cuperfanates magnam quotannis vini copiam percipiunt: Sicut & aliarum Apuliae Pencilia urbium cultores, de quibus Prosper Rendella in egregio de vite, vindemia, & vino tractatu. Sunt verò qui mallent hujusce nominis etymologiam à Cypria Venere, quàm ardentè Apuli amabant, esse petendam: Y, in V. mutato, quod sæpè usurpatur; ut proinde Cupressani nomen sit ferè Cypria, sive Cypera anus, hoc est, amor vetus: vel per antiphrasim, amor recens; quod inibi adèd vehementer libidini vacarent, itaque se officiis, & calamitro pulchriores reddere studerent, ut Venus ibi senescendo viresceret, ut supra retulimus. Quam facètè de mulierum lascivo mundo Plautus in Heauton. act. II. sc. 2.

..... Nosti mores mulierum,
Dum moliantur, dum comuntur, annus est.

Annus est, & meritò; quia una tantum hora Veneri indulgendo, eam salutis, & mentis jacturam facimus, quam multorum annorum spatio vix subiremus. Unde luxuriosis bellè quadrat illud. Una nocte senescentes.

Cyprus etiam Veneri sacra fertur, quia lasciviae dedita erat. Et fortasse nostra hæc civitas illa est, quam antiqui Cupram in littore Apulo appellabant à Cypro nempe Templo, quod ibi Tusci, ut Strabo ait, extruxere.

Sed has quidem nominis derivationes, à lacri, promptoque ut animo completaris, meminisse necessum est in multis multarum urbium, Regionumque nominibus non ab similem agnosci inditæ nuncupationis originem: quam ex eventu, vel ex alia quavis oboriente circumstantia ductam, omnes omnium notarunt annales. Et ut aliqua, quæ suppetunt exempla in medio fistam; nonne Mediolanum Cisalpina in Gallia tam superbum, quàm fortè, à Gallis Insubribus conditum, à sua dimidia parte lanata (ut cum Drvo Ambrosio, & Sidonio Apollinari nonnulli volunt) Mediolani nomen sortitum? Quod & Claudianus subinnuere videtur, sic inquam.

*Continuò sublime volans ad mœnia Gallis
Condita lanigera suis ostentantia pellem.*

Nonnulla vero Egyptiorum oppida ab animalibus nomen sumpsisse testem habemus D. Hieronymum lib. xiiii. in Esaiam, cap. 46. qui Pleraque (inquit) oppida eorum à bestiis, & Jumentis habent nomina Κυῶν, à Canè, Λέων, à Leone: Λύκος, à Lupo. Et Canariam Insulam Fortunatarum unam à Canum ingentis magnitudinis multitudine dictam ait Plinius lib. vi. cap. 32. Nonne Sena à senibus, quorum gratia à Brenno Gallorum Duce fuit excitata, nomen mutuavit suum, anno ante Christi adventum tercentesimo sexagesimo secundo? Brundisium vero à Brunda græcè, quod latine idem est, ac cervi caput, eam enim urbem ad modum cervini capitis cornua habentis dispositam esse Isidorus ait lib. xvi. cap. de nomin. Civitat. & Barth. Anglic. lib. v. cap. 18. Beneventana civitas Maleventum antiquitus appellata, quod & Plinius testatur lib. iii. nat. hist. cap. 11. sic inquam. Cetera intus in secunda Regione, Hirpinorum Colonia: una Beneventum, auspiciatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleventum. Idque profectò quod vehemens inibi exfusilans ventus, quicquid occurreret magni licet ponderis, facilitè elevaret, ut superius dictum est. Hic autem placet, Scholiastem Julii Polybistoris in medium proferre; cuius ista sunt verba. Beneventum verò olim dictum fuit Maleventum, quod à Dalmatia violentior quidam, & acerbior ventus ingruere consuevisset. Livius autem lib. v. aliam hujusce nominis reddit rationem, Maleventum nimirum appellatum, eo quod ibi ad triginta Samnitum millia (Sulpitio, & Petilio Consulibus Romanis) cæsa fuerint. Sic primaria quoque magnæ Egyptii Urbs, Pelusii nomen obtinuit à Peleo Achillis Patre, ejus urbis conditore, licet Cornelius Cornelii à Lapide Pelusium quasi πυλῶν, id est Lateritium dictum velit. Universa enim Egyptus Nili inundatione lutosa, & oblinita, lateribus abundat. Capym Capuæ urbi Campana olim Regionis Principi nomen fecisse testis est Silius lib. xi.

Tum Capys ut primus dederit sua nomina muris.
Nec non poetarum Princeps Virgilius:
Et Capy hinc nomen Campana dicitur urbis.
Quamvis hoc non probetur Antonio Sanfelicio Monacho, qui Capuam ait, dici, quod Cam-

Campania felicitis fuerit caput: his verbis. *A* Non urbis conditor *Capys* (legimus enim, & *Oscam*, & *Vulturnum* prius vocatam) sed amplificator fuit. *M. Varro* ad campestrum retulit sedem, *Strabo* ad rem ipsam, quod caput esset *Campania*. Is quinto *Geographia* libro sic ait. Quum autem urbes duodecim in *Campania* forent, *Capuam* perinde, ac illarum caput nominarunt. *Roma* nomen à *Romulo*, tritum est, unde *Virgil. lib. 1. Æneid.*

Inde lupa fulvo nutritis tegmine latus.

Romulus excipit gentem, & mavoria condet.

Mania, Romanosque suo de nomine dicet.

Sicilia dicta à *sicillendo*, eadem *Triquetra* à figura triangulari, & *Trinacria* à tribus promontoriis. *Sabaudia* licet à *Sebusianis* populis, aut à *Sabatis* vadis nomen accepisse videatur, de ea tamen hæc *Carolus Bovillus* in medium adfert. Fuisse (inquit) hanc Regionem olim præ locorum angustia (utpote inter *Alpes* sita) & habitatorum paucitate, totam à latronibus obsessam, qui prætereuntes, aut jugulabant, aut spoliabant. Tum nobilis quidam eam Regionem ab Imperatore in titulum Ducatus obtinuit, qui cunctos ex ea prætereuntibus infestos vi armorum submovit: & viam peregrinis securissimam præbuit. Hinc saluam viam (qua prius *Mala via*, vulgò *Mal Voie*, vocabatur) eam in posterum vulgò *Saul voie*, vocari iussit. Inde *Sabaudiam* fecere. *Thuscia* etiam à *Thur*, quod est sacrificare, quia *Tyrrheni*, Deorum cultui, ac sacrificiis plurimum vacabant: cæterasque nationes religione anteibant. *Thurium* urbs magnæ *Gracia*, à *Thuria* vicino fonte nomen habet. *Taurum Apulia Peucetia* Oppidum non longè à *Cupersano*, à *Tauro*, quem in insigniis gestat, nomen accepit, ferunt enim *Tarentinum Taurum* auro, ac gemmis onustum in ea regione inventum, ob cuius memoriam oppidum illud erectum, cui à *Tauro* nomen factum, ad hæc utque tempora retinet. *Herculis* Insulam propè *Hispaniam Scombrariam* appellant, à captis ibi *Scombris*, ex quibus optimum fit garum, ut ait *Strabo lib. 111. Geogr.* *Patavium*, quod hodiè *Padua*, à *Padi* fluminis vicinitate, sic dictum est. *Wandalicia* à *Wandalis* eam occupantibus, modò nuncupatur; quam veteres *Baticam* à *Bati* fluvio dicebant, qui hodiè *Arabico* quidem vocabulo *Guadalquivir* appellatur, id est, Flumen magnum. *Nisyris* Insula una ex *Cycladibus*, *Porphyrus* etiam dicta à purpura, quæ in ea nascuntur, ut auctor est *Suidas*. *Lusitania* itidem à *Luso Liberi* patris filio: quæ & *Lysitania* quoque à *Luso* ejusdem *Liberi* socio cum *Luso* bacchante. *Olyssippo Lusitania* Princeps Civitas ab *Vlysse* dicta *Vlyssipolis* quasi civitas *Vlyssis*, & olim *Pinzia* nunc *Vallisoletum* dictum quasi vallis litium, ut asserit *luculentus Historicus Rodericus Mendez Silva*, amicus noster, in elaborato de *Hispania* relevatione libro, apud quem varias civitatum, & oppidorum nomenclationis etymologias reperies, acutè quidem, & appositè. *Sardiniam* insulam *Graci Ichneusam* à veltigii humani similitudine vocarunt, ut ait *Nic.*

Leoniceus lib. 1. hist. Sed cur antiquiora tam enixè exempla commemorem, cum recentia non desint? E Regionibus, Insulae *Philippina* à *Philippo Hispaniarum* Rege potentissimo nomen habent. Ubi um verò una occurrit præ cæteris *Julia nova* quam è nomine sic vocavit suo *Julius Aquaviva Aragonius Atria Dux*, qui eam extruxit, ut refert *Miraballus in Ephemer.* Reges enim, ac Principes, rebus quidem aut memoria dignis, aut ab hominum memoria nunquam recessuris, ut cum iis eorum etiam nomen posteris viveret; nomina è proprio faciebant nomine. Quæ in re, non desunt exempla, quorum superius multa enumeravimus, unde & *Tagus V. Hispaniarum* Rex *Tago* Flumini nomen fecit, & *Iberus* amnis ex *Tubale* genito ejusdem nominis Rege, & ex *Beto Tagi* filio *Betis* nomina accepere sua: ut referunt *Eufachius*, *Florianus* *Dacampus* in *Chron. lib. 1. cap. 8.* & *Fr. Petrus Gonzalez de Mendoza Archiepiscopus Granatensis* in *Hist. de Monte Celia*. Ne autem mireris *Cupersanensem* nostram hanc urbem ex Cupressarum arboribus potius, quam alia ex re memorabili nomen sumplisse, monendus es, lector amice, civitatum pleasque ex hujusmodi caulibus cognomenta traxisse, ut *Cerasus* urbs in *Ponto*, à *Cerale*; *Castellum nucis* à nucibus; *Abellinum* ab avellanis. Item in *Attica* *Myrthinus* à myrtorum, quas myrrinas dicunt, frequentia. Nec non *Rhamnus* à *Rhamnis*. Imò ex arboribus, vel ipsi homini nomen aliquando factum; nam *Plinius de Lauro* loquutus: *Unius arborum* (inquit *lib. xv. cap. 20.*) *latina lingua nomen imponitur viris*. Hinc *Laurens* apud *Virgilium*, *Laurentius*, quod profectò nomen passim usurpatur; hinc etiam *Libertus Ciceronis*, *Laurea Tullius* vocatus est. Sed quid arbores commemorem, cum vel inclytarum denominatio progenierum, præcipua nobilitatis nota insignitarum, ex ipsis humilibus mutuata plantis.

Fabios enim à fabis, *Lentulos* à lente, *Cicerones* à cicerem ferendo dictos, testis est idem *Plinius nat. histor. lib. xxviii. cap. 3.* his verbis: *Cognomina etiam prima inde Pilumni, qui pilum pistrinis invenerat: Pisonis à pisonido. Jam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisquis aliquod optimè genus sereret.* Confirmat hoc magis, quod ab ipso *Cicerone* dictum fuisse *Graci* scribunt. Is enim cum *Sicilia* Quæsturam exerceret, ac munus argenteum Diis offerret, epigramma de more addens, prænomen *Marci*, *Tullique* nomen integrum iussit apponi: *Ciceronis autem loco, quod sequebatur faceret ciceris granum ab artifice insculpi voluit.* Verùm hæc de nomenclatura satis: unde ex præfatis exemplis, allatas de *Cupersani* nomine rationes lubenti te, lector, animo, lætaque fronte suscepturum reor. Sed antequam ulterius procedamus, mirari non desinam cur *Albertus Miræus* Soc. Jes. *Cupersanum* nostrum scribat latino idiomate dici *Conversam*. Quod profectò ex quibus nam fontibus, libris, aut lapidibus doctus hic hauserit Vir, nescimus; penès eum igitur maneat.

Nitor accedit Cupersano ex ipso urbis situ.

tu. Civitas enim hæc in æmœno fundata colle inter omnes *Apulia Peucetia* urbes eminet. fortissimis cincta mœnibus, turribus passim, ac propugnaculis septa; fossa, valloque circumdata; magna item, turritaque ab Arce defensa. Eminent in ea turris, & una cæteris altior, ac benè magna, cujus intimæ, penitæque partes acceptam vocem numerosiore percussu multiplicans; id quod etiam de septem *Cyrici* Turribus narrat *Plinius lib. xxxvi. cap. 15. Eadem* (inquiens) *in urbe* (de *Cyzico* loquitur) *juxta Portam, quæ Toracia vocatur, Turres VII. acceptas voces numerosiore percussu multiplicans, nomenque huic miraculo, Echo est à Gracis datum. Et hoc quidem natura locorum evenit, & plerumque convallium ibi casu accidit: Olympia autem arte, mirabili modo in Porticem, quam ob id heptaphonon appellant, quoniam septies eadem vox redditur.* Reliquum verò urbis, splendorem omnibus, præferet in rebus, nam ædificia ampla sunt; Ecclesiæ sumptuosæ; Clerus frequens, honestate præstans, literis quoque esset, ac scientiis, si nonnihil exueret ruditis. Duodeviginti millia accolarum alit, virosque innata quadam facilitate in omnia pronos, suavitate, & in cunctis negotiationum generibus dexterritate solertes; Fœminas itidem pulcherrimas, & uberum inunere fecundissimas, quas antiquis illis temporibus *Apulis* militibus in acie summa victus egestate demersis, lac subministrasse, è propriis mammis mulctum, ac propria manu expressum, nemo sit quem prætereat. Easque in primis modestia, natoque rubore claras, ita ut in tam numerosa, ac magna civitate, rara hodierna luce offendicula eaque cautè sese offerant; quamvis *Apuli* sint natura salaces, & in *Venerem* proclives. Quod non modica mulierum laus est quarum procaciam hisce urget carminibus Euripides in *Andromacha*.

*At tu cave, bis dico, si sapis, cave.
Si uxor tibi est, alia frequenter mulieres
Ut ne tuarum testa fabeant adium.
Malarum enim plerumque sunt, ac turpium
Rerum magistra, alia avida lucris voros
Temerant pudicos. Sunt quibus vitiis scatet
Infamis animus, operam ea dant sedulo,
Alias ut in contagia scelerum trahant,
Multis fatuitas præbet ausam criminis
Atque hinc laborat, hinc virorum affigitur
Malis domus: procul hoc venenum ab adibus
Arce tuis, ne irrumpat, obde pessulum;
Firmis fores munis seris, sani nihil,
Nihil integri adferet externa ingressus, cave,
Spargat venenum viperis nocentius.*

Carmina hæc uxori, quisque suæ domus Januæ inscribat. Pueros quoque dat *Cupersanum* præclaro ingenio præditos, artium, ac scientiarum omnium studio aptos, cui si se addicerent, peritia gloriam compararent immortalē. Et literis florentes olim dedit viros inde consilio, quod à *Gracis* haberetur, à quibus, & artes, & disciplinæ in id invectæ, ut *Græca* nonnulla *Apulis* communia verba, & à *Cupersanensibus* passim usurpata testantur, & ipsæmet majorum no-

strorum subscriptiones *Gracis* exarata, ut ex vetustissimis in *D. Benedicti* Archivio asservatis apparet instrumentis. Notam quoque reddunt hanc urbem *Nundinæ*, & panegyres, quæ quotannis in ea bis celebrantur: altera die ipso *Pentecostes* incipientes propè Ecclesiam majorem, & Castrum civitatis; altera verò, sed celebriores ad *Divæ Mariæ* de *Insula* templum, accurrentibus totius ex Regni partibus negotiatoribus; quæ sanè institutæ sunt in honorem ipsius *Insulanæ Virginis*, quæ ibidem in *Crypta* miraculosè reperta, præcedentibus cujusdam puellæ divinis admonitionibus, de quo *Historiam* intexuimus jam luce donatam. Concessit profe-
CND Nundinas illas precibus *Julii Antonii de Aquaviva Atria Ducis*, *Joannes Antonius de Ursinis Tarenti Princeps*, quod sanè privilegium antiquo stylo exaratum exhibuit mihi Abbas *Octavius germanus* meus ex suo *Chartophylacio* depromptum.

Commendant verò præ cæteris, nostræ urbis antiquitatem nonnulli *Cupersanatum* mores, quos vel cum *Apulis* omnibus habuere communes, vel aliundè usurparunt. Vigent enim *Cupersani* ritus quidam vetustatem quam maximè olentes; nec non varii mores, quos imperita plebs, numquam intermissa observatione indies stabilire, ac posteritati tradere non desinit. Ex innumere-
D Sanctis dicatas extra *Cupersani* mœnia constructas quotannis, die quò eorum solemnia celebrantur, ut quam obtendunt gratiam obtineant, frequentia virorum, ac præcipuè mulierum, sed ignobilium, examina circuire solent. Sacram verò *B. Stephano* Martyrum antesignano ædem equitantes ter, aut plurius circumeunt, ut equi, alvi dolore serventur immunes. Sunt etiam alia, quæ circumeunt sacella, ut *SS. Nicolai, Lucia, Laurentii, Jacobi*, nec non *Divæ Mariæ Insulanæ* Templum. Manavit sanè hic ritus ad nostrates à *Gentilibus* ipsis, qui Religionem in circulo reponentes, aut aras, aut idola, aut Tempia circuibant, eo quod orbicularis motus omnium sit perfectissimus, unde *Egyptii* Theologicam sapientiam, utpote divinam, Scientiam appellabant orbicularem, *Pierius* asserit. Sed *Gentilium* circuitum vana Religione cultum, ediscimus ex Scripturis, ubi habetur in circuitu impios ambulare, qui à diabolo eorum magistro id accepisse videntur: de quo *Petrus Epist. 1. vers. 6. Circuit quarens quem deo-
F*

ret. Ipseque Dæmon de se ipso testatus est, quum Deo responderet: *Job. 1. cap. 6. Circuitivi terram, & perambulavi eam: Quanti verò fieret antiquis circuitio, vel inde habes, quod quotiescumque communis lætitiæ signa exhibenda essent, circuitum cum aliquibus cæremoniis adhibebant. Nam in Imperatoris coronatione Tempia à Veteribus fuisse circuitu coronata, asserit Cantacuz. lib. 1. Hist. cap. 41. Nec ullum profecto fuit olim sacrificii genus, in quo deesset circuitio, hinc *Apulejus lib. 11. Per dispositas* (inquit) *aras circumiens Sacerdos rem**

rem divinam procurat. Et Servius lib. 4. *Æneid.* quoddam fuisse sacrificium testatur in ararum circuitu: sic enim ait: Quidam genus sacrificii appellant, quo veteres, cum aras circumirent, & rursus cum reverterentur, & deinde consisterent, dicebant minusculum sacrum. Senex autem ille *Antiochenus*, cuius nomen infandis pollutum sceleribus sacræ Paginæ suppressere, *Judaos* à Patriis, Deique veri legibus recedere compellens, eosdem astare sacrificiis jubebat, & cum *Liberaria* celebrarentur, in *Liberi* honorem eos cogebat circuire: ut *Machab. Lib. xvi. cap. 6.* Ducebantur autem cum amara necessitate in die natalis Regis ad sacrificia: & cum *Liberi* sacra celebrarentur, cogeantur hædera coronati *Liberi* circuire. *Brutus* quoque longam post navigationem cum nonnullis sociis in Insulam *Leogeciam* appellens, ad quandam venit Civitatem desertam *Diana* magnifico Templo insignitam, in quo ipsius Deæ imago petentibus responsa dabat. Suggestunt *Bruto* Commilitones *Diana* litare, & ab ea quænam illis futura sit Patria, fixæque mansionis sedes, inquirere. At *Brutus* (ut refert *Matthæus Vvestmonasteriensis Monach.* in *lib. florum Historiarum*, ac de rebus *Britannicis* atq. *III. cap. 21.* Consiliis eorum adspiciens, ante Aram Deæ, vas sacrificii plenum vino, & sanguine candida cervæ dextra tenens, vocem in hæc verba dissolvit.

*Diva potens nemorum, terror Sylvestribus apris
Cui licet anfractus ire per æthereos.
Infernasque domos, terrestria jura resolve.
Et dic quas terras, nos habitare velis.
Dic certam sedem, qua te venerabor in ævum
Qua tibi Virgineis Tempia dicabo choris.*

Noniès hæc repetivit, ac deinde Aram quater circumiens, sanguinem, vinumque quod manu tenebat in focum effudit, mox cervæ pelle ante aram extensa, super eam procumbens, hora noctis tertia obdormivit. Visaque est illi Dea sic fari.

*Brute sub occasu Solis, trans Gallica Regna.
Insula in Oceano est, undique clausa mari,
Insula in Oceano est, habitata Gigantibus olim.
Nunc deserta quidem gentibus apta tuis.
Hanc pete, namque tibi sedes erit illa perennis
Hic fiet natis, altera Troja tuis.
Hic de prole tua Reges nascentur, & ipsi
Totius Terra, subditus Orbis erit.*

Nulla quippe Gentilium Religio sine circuitu. Veteres etiam in Deorum, Heroumque celebritatibus circuitione usi sunt. Carmina enim ad *Lynam* concinebat Chorus; quumque se à dextera ad sinistram verteret *Strophe*, cum à sinistra ad dexteram *Antistrophe*, dum verò gradum sifteret, ac interquiesceret, *Epodus* occinebatur, ut ex *Græco Pyndari* Scholiaste colligitur, & ex primariis *Græcorum* Auctoribus observasse se, nobis aperuit *Clarissimus*, ac Reverendissimus vir *Martinus Abbas Lafarina de Madrigali*, *Hispaniarum* Regi à Domesticis Sacris, & Consiliis, ejusque maximus in *Sicilia* Regno

A Sacellanus, prima utriusque linguæ ornatus eruditione, ac literaria nobis necessitudine conjunctus: Respexisse antiquos illos remur, modò in dexteram, modò in sinistram choros agitantes, ac postremò quiescentes, Universi totius institutum, cujus ab Oriente in Occidentem motus vergit, erronumque è converso ab occasu in ortum; terra verò immobilis semper consistat; ac imitari eos voluisse mundanam hanc molem, quæ continuo ex motu, in æternam desinet quietem. Huic assuo quod *D. Gregorius l. 111. Dialog. c. 20.* narrat de *Longobardis*, quorum nonnullas leges retinet adhuc *Apulia* nostra. Hi nempe iniquis majorum suorum vestigiis insistentibus Caput Capræ Diabolo immolare soliti erant: eique per circuitum currentes, caput carne dedebant infando. Verè *Longobardi*, sive, ut alii *Longobarbi*, eo quod longa eorum barba, à qua nomen accepisse putavit *Curtius*, & meus *Prosper Rendella*, trahebat eos *Edmon*. Relatu etiam dignæ videntur quædam Barbarorum cæremonia, quibus mos est pueros immolandi. Si quando verò pueros eis deest corpus, ut id sacrificent: *Camelum colore album* (ut inquit *Nilus* de interemptione Sanctorum Pontificum qui sunt in *Sina* apud *Metaprastem*) & minime vitiosum in genua inclinantes ter circumveniunt jacentem, cum tota Populi multitudine in orbem obeuntes. Præter verò, & circuitionem, & canticum, quod ab eis in astrum factum est, aut ex Regibus quispiam, aut ex Sacerdotibus, qui sunt ex senectute venerabiles. Qui post tertiam circuitionem, cum nondum canticum finierit populus, & extremam hymni partem adhuc in lingua babeat, strido ensæ valde percutit eundem, & primus magno studio gustat sanguinem: & sic reliqui cum gladiis accurrentes, aliqui quidem aliquam parvam pellis partem excindunt cum pilis alii autem quodlibet rapientes ex carnibus abscindunt: alii autem usque ad viscera procedunt, & intestina, nullam hostia partem relinquentes non confectam, qua possit deinde videri à Sole apparente; neque enim abstinere ab ossibus, & medullis: perseverantia vincentes fortitudinem, & tandem diuturnitate superantes repugnantiam. Atque hic est Barbarorum ritus vitæ, & religionis. Hucusque *Nilus*. Has profectò Gentilitatis cæremonias, ritusque insanos, saniore consilio usurparunt veteres, quum sacrificiis veri Dei operam dantes, aras circuibant. Unde *David Psalm. xxv. v. 6.* *Lavabo* (inquit) inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine. *Franci* verò Orientales, ut tradit Auctor *Archontol.* die quo Natalis Christi solemnia celebrantur, infantis recens editi simulacrum super altare positum circumdant, ejusdemque Regionis pueri, ac puella in orbem saltant, plauduntque, majoribus natu accinentibus. Id quod ipsa Dei sapientia agere videtur, quum cordis humani charitate flagrantis aram circumdat. *Sapientia cap. vi. v. 17.* Dignos se ipsa circumcui quærens, & in viis ostendit se illis hilariter, & ab ipsamet vera sapientia Christo aras, & Tempia circuire edocui sumus, qui

X x

cir-

circumeundo doctrinam cœlestem prædica-
bat: *Marc. cap. vi. num. 6. Et circuibat Ca-
stella in circuitu docens.* Nec aram solum-
modò, verum etiam Tempia circuibant
Gentiles, quod à *Nerone* non absque omi-
ne actum, testatur *Suetonius* in ejus vita,
nec alia deerunt exempla, quæ legentibus
passim occurrent. Hinc magna, ac veriore
cum religione Templorum ritum circum-
eundorum amplexati sunt Christianæ fidei
cultores, eoque præcipuè utuntur, cum
sacra *Hierosolymæ* loca invisentes, ut *Dona-
tus Antonius Martuccius* matris meæ ger-
manus, vir sanctitate venerabilis, ait in
suo quem conscripsit *Hierosolymitana pere-
grinationis libellò*, tum in primis pœniten-
tiam præferentes, ut habes apud *Henri-
cum Abbatem Claravallensem* in parte po-
steriore *Annalium Rogerii Honodeni*. Pœniten-
tia illi talis injungitur, ut infra quadragin-
ta dies à patria sua exulaturus abscederet
in servitiu pauperum *Jerosolymis* triennio mo-
raturus. Interim verò singulis diebus *Domi-
nicis Ecclesiis Tolosanae urbis* nudus, & di-
scalceatus cum disciplinalibus virgis jussus est
circuire. Jure igitur nostri *Cupersanatos* cir-
cumeundi more, quem à Barbaris *Longo-
bardis Apulia* quondam Dominis ab eorum-
que dominatu diè *Longobardia* didicere,
sacris operam navantes rebus utuntur, ut
ex ipsis etiam prophanis ritibus religionem
hauriendam ediscamus.

Quædam etiam magiæ genera apud im-
peritam *Cupersanensium* plebem nonnunquam
vigere animadverti, eaque præsertim apud
mulieres rusticas, cum cæteroqui homines
vanis hujusmodi rebus non adeo videantur
addicti. Cum enim (ut aliqua tangam) de
futuris nuptiis vaticinari student. Botano-
mantia utuntur, modò cardium Terræ im-
plantantes, modò verò, idque nonnisi ter-
tid Calendas Julii, acceptis cujusdam her-
bæ sentibus, & in aquam immerfis, pro-
latisque nonnullis verbis, ut explorent,
num spinæ simul coeant, & jungantur,
sicque de futura vaticinantur maris, & æ-
minæ conjunctione. Et quàm jure è spinis
hoc hauriunt, non enim est quod hominem
magis urgeat, & pungat ut cum muliere
se conjungere. Pro eodem etiam indagando,
farina, polline, cera, tomice, & si-
milibus ineptè utuntur. Aliis profectò in
rebus alios tenent ritus, ita ut in omnibus
eorum ineptiis non desit vana Religio;
exempli gratia, quum plumbum in aquam
iminergunt octavo Calendas Julii, & quum
ovi albumen in matellam lotio plenam in-
jiciunt, & hujusmodi. Deliramenta quidem
sunt hæc, & insomnia, quibus inhærentes,
nescio quid aucupantur, quod nullo facto
iisdem permittendum. Inane etiam sapit
ritus, ubique receptus, quem præcipuè ten-
ent ancilæ delirantes, ac omni supersti-
tionum genere delibutæ, quæ ad amissa in-
venienda, furemque investigandum, Cosci-
nomantiæ student. Cribrum forcipe acci-
piunt, ac elevant, quo suspensio, eorum no-
mina, quorum inest suspicio proferentes,
ex eventu, & motu cribri, ineptè vaticini-
um hauriunt. De quo plura habes apud

A Martinum Delrio disquisit. magic. lib. iv. cap. 2. quæst. 6. sect. 4. Haud absimilem *Egyp-
tios* effectum in aetite *Aquilino lapide* agnos-
visse, furem ut deprehenderent, discimus
ex *Bellonii* observationibus à *Carolo Clusio* la-
tinitate donatis, qui apud *Græcos* hujusmo-
di viguisse morem, massæque aetitis polli-
ne conspersa ad furtum explorandum usos,
hisce testatur verbis observ. lib. ii. c. 25.
*Furem igitur deprehendere volentes Græci,
omnes furti suspectos simul evocate solent: sibi
enim adfuturos pollicentur. Multis autem id
ceremoniis peragitur, admurmurant enim Ca-
lojeri multa verba dum massam pinsunt sicut
fermento, è qua parvos panes conficiunt: ovi
magnitudine: Horum singulis, qui conveni-
runt, terni devorandi totidem bolis, nullo
potu addito, deglutendi præbentur. Id ex-
perimentum nos fieri vidimus: atque qui
furtum commiserat, nunquam tertium pa-
nem devorare potuit, quinimo dum deglutire
nititur, parvam absuit quin suffocaretur.*
*Propterea rejicere coactus est. Monachi Græ-
ci id observant tanquam peculiare secretum,
nec cuiquam communicare volunt. Intellexi-
mus tamen illos lapidis aetitis polline sua
massa, dum panes hos conficiunt, inspergere.*
Nec dissimilis est *Gallorum, Scotorumque*
ablata quærentium religio. Hi enim Canem
habent, quem *Trassantem* dicunt, à *Gallico*
Tracer, hoc est invelligo, quem odoratu
res Domini sui indagantem, à nemine im-
pediri posse, lege cautum est: impediētes
acriter plectente, ut *Aloissius* ait *Novarinus*
lib. *Schediasmat. Sacroprophan.* hisce verbis
ex *Scotia* descriptionis libro excerptis. *Si
quis pacis tempore, dum sibi ablatum quid-
piam cane indagatore persequitur, vel etiam
in Secretiora cubicula canis ingressum dene-
get, is planè pro fure habetur. Talis canis
in legibus Scotorum Trassans appellatur à Gal-
lico Tracer, quod est, vestigia persequi. Nul-
lus perturbet, aut impediāt canem trassan-
tem (inquit lex) aut homines trassantes cum
Eipso, ad sequendum latrones, aut ad capien-
dum malefactores.* Sed hoc quamvis non in-
fallibile semper, magis tamen est rationi
consentaneum: quoddam enim reperitur ca-
nis genus, quod (teste *Vincentio Belvac.*
spec. tom. ii. lib. xv. cap. 78.) *Odoratu fures
intelligit, & à cæteris hominibus implacabili
odio discernit.* Nescio quid præferant
pueri, cum vel in puerilibus puerilem agnos-
cant divinationem; & cum annum iam
evanescentem, vergentemque in occasum,
Postremo ejus die, popularibus quibusdam
clamoribus, adhibito etiam incondito stre-
pitu, ac murmure, quod in vasis aere ple-
nis, benèque operis excitant, è propriis
exturbare videntur laribus, novumque jam
nascentem accerlere. Hinc fortasse fabulo-
sam *Horatius* appellavit *Apuliam*, quod sci-
licet fabellis, naniisque locum libenter tri-
bueret, ac fidem. Sileo mores alios, atque
alios, quibus nonnihil superstitionis inest.
Binos tamen hic referam, utpotè quos sub-
obscura noverim eruditione refertos. Solent
enim *Cupersanates, Apulique* omnes, coloni
videlicet, ac rustici, qui pauperie vexan-
tur, & præcipuè pastores, antiquorum mo-
re

re (de quibus Cælius Rodiginus lib. xxvii. *antiq. le&. cap. 27.* & Hieronymus Mercurialis de art. gymnastica lib. i. c. ii. & Athenæus, lib. ii. pag. 235. & refert etiam Joann. Rolinus antiq. Rom. lib. iii. c. 38. Roum cornibus non secus, ac cyathis, guttulisque in eorum frugalibus mensis potare: unde Martialis perbellè:

*Gestavit modo fronte me Juvencus
Verum Rhinoceroza me potabis.*

Eaque cornua humano usui ita accommodant, ut iidem, vel oleum deferant, vel aliud quidpiam eis necessarium. Neque is ab antiquo ritu dissimilis videtur quo Sanctum oleum ungendis Regibus destinatum, in cornibus asservabatur, quod cum ex pastoritio sit usu desumptum, Reges indicat non secus, ac pastores se se in subditos gerere debere. Cum enim David, Rex inauguraretur, Tulit Samuel cornu olei, & unxit eum in medio fratrum ejus, & directus est spiritus Domini à die illa in David, & deinceps. i. Reg. cap. xvi. num. 13. & Salomon in Regem ungentus, vetus est mula Parentis sui Davidis in Gibon: ubi: Sumpsit Saduc Sacerdos cornu olei de Tabernaculo, & unxit Salomonem, & cacinerunt bucina, & dixit omnis Populus: Vivat Rex Salomon. iii. Reg. cap. i. num. 39. Censent nonnulli hujusmodi cornua fuisse aurea, aut argentea, ut Nicolaus de Lyra, & Abulensis. Hic sanè inter lenticulam, è qua unctus est Saul (quam & ex auro, aut argento putat) & cornu, nullum agnoscit discrimen, cum extrinsecam amborum figuram minimè distinguat; nesciebat fortasse lenticulam à lente sic dictam, rotundam potius, quam incurvam retinuisse figuram. Sed hæc mihi non probatur sententia. Nec alio nitor fundamento, nisi sacrarum Literarum auctoritati; quippè cum Deus Davidem vellet Regno imponere, Samuelem accersivit, cui: Imple cornu tuum (inquit) oleo, & veni, ut mittam te ad Isai Bethlehemitam, providi enim in filiis ejus mihi Regem. i. Reg. cap. 16. num. 1. At Samuelem aureum cornu, suis secum ulibus tulisse, aut argenteum nemo dixerit. Suum enim illi Deus inquit cornu implendum: Imple cornu tuum oleo: Ex quo ulitatum fuisse antiquis cornua humano usui accommodare, eaque domi habere, aut secum ferre ab humeris, aut cingulo pendentia clarè inferitur: quem sanè ritum Cupersanenses, Apulii, Pastoresque fermè omnes in hodiernum usque diem servant. Quamvis quod erat in Tabernaculo cornu, aureum fuisse, argenteumve cenleo.

Nec sanè tacendum est, quod tradit Ctesias historicus de Sylvestribus asinis, quorum cornua conviviis destinantur, craterum vice, ac Scyphorum, in iisque aquam, aut vinum bibere, adversus venena, nonnullosque morbos remedium esse præstantissimum. Eum audiamus sic loquentem: Asinos Sylvestres habet India equis pares, quosdam & majores: quibus caput purpureum, oculi cerulei,

reliquum corpus est album. Cornu illis in fronte cubitalis magnitudinis, cujus inferior versus frontem pars duorum palmorum spatii sit candidissima: at superior quæ in acutum tendit, punicea sit, summum ruborem adjungum habens: pars autem media sit nigra. Ex his pocula conficiuntur è quibus qui bibunt, nec spasmo, nec sacro morbo corripiuntur: sed nec venena ullam in eos vim habent, si modo, vel antequam illa hauriant, vel postquam hauserint, aquam, aut vinum, aut aliud quidpiam ex illis poculis bibant. Urorum etiam cornibus, argenteis laminis ornatis non secus, ac poculis in Sympoliis quosdam uti, asserit Cæsar lib. vi. belli Gall. cap. 27. de feris loquens, quæ in Hercynia Sylva nascuntur. Plinius vero ait lib. xi. cap. 37. Urorum cornibus Barbari septentrionales potant: urnasque binas capitis unius cornua implent. Cornua adhibuere nostrates in Sympoliis, cornua, & in lectu. Mortuos enim suos Capillis, quos cornua dici testis est Rodiginus, operiunt. Hic sanè mos capillis operiendi cadavera antiquus est valdè, auctore Alexandro ab Alexandro. Sed non alia ejus rei ratio occurrit, nisi id in charorum morte à veteribus actum, ut superstitibus incolumitatem augurarentur. Capillos enim Dæ sanitatis à mulieribus olim dicatos scribit Cælius Rodigin. lib. xxii. cap. 2. quasi capillorum refectione sanitas augetur; putabant enim veteres hujusmodi cæremonia Dæ (à sanitate) placere, proindeque vitam propagari, nisi exsectis Capillis, & supra mortuum jactis vitam eis restitui desiderarent. Sed certè Capillos abscindere, doloris esse argumentum, innumeris constat exemplis: unde Job infausta post nuntia: Scidit vestimenta sua, & tonso capite corruens in terram adoravit. Job. cap. i. Et in parentaliibus capillos sibi evellunt Cupersanenses mulieres, quos cadaveribus super injiciunt. Apud easdem viret adhuc antiquus ille, ac muliebris ritus de fuso torquendo, ac deferendo, de quo Plinius lib. xxviii. cap. 2. hæc tradit: Pagana lege in plerisque Italia prædiis cavetur, ne mulieres per itinera ambulantes, torqueant fufos, aut omnino detectos ferant: quoniam adversetur id omnium spei, præcipueque frugum. Simul, & alium tenent nostrates in auferenda è mensa mappa, ac repouitorio tollendo ritum, de quo idem Plinius paulo superius: Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum, aut bibente conviva, mensam vel repouitorium tolli, inauspicatissimum judicatur. Inviolabilitè observant Cupersanenses antiquum illum infantes recens natos humi deponendi morem: de quo loquitur Plinius lib. vii. in proem. Hominem (inquiens) tantum nudum, & in nuda homo, natali die abicit, ad vagitus statim, & ploratum, nullumque tot animalium, aliud ad lachrymas, & has protinus vitæ principio. Quæ sanè verba alludunt ad Romanorum morem, quo infantem statim natum, humi deponebant, ac continuè levabant; unde Levana Dea vocata est. Consule D. Augustinum de Civitate Dei. De stellionibus, cicadis, venatione, cæterisque rebus

Cuperfano cum *Apulia* tota communibus, longum esset hic agere; sit Cosmographorum munus ea recensere. Sed Cicadæ inibi adeo sunt stridulæ, ut alterum desideremus *Virgilium*, qui eas, nostris è finibus exturbet, ut olim *Neapolitana* ex Urbe, cicadam effingendo auream, teste *Joanne Villano*, nè meridianis æstivi temporis horis earum stridore infestemur. Clamora hæc animalcula caput obtundunt, ita ut mirer, cur ea *Ambrosius* dulce canere dixerit, & in pectore habere plectrum: *Dulcis in exiguo cicadarum guttore cantilena*. Vel mutæ saltem essent, ut in oppido *Ætoliæ Acantho*: ex *Stephani Byzantii* traditione; ne scilicet omnino eas ablegem, quibus aeris, rorisque sufficit penarium, quasvè auro, aut alio quovis metallo olim expressas, nostræ Urbis, & *Apulia*, mulieres ad crinale etiam ornamentum transulere, calamistratis eas capillis addendo. Vel ranæ inibi infestæ: nec non muscæ. Narrat *Berchorius in reduct. moral. lib. xiv. cap. 66. num. 1.* Sanctum *Gaufredum* Episcopum *Venestensem* iussisse, ut in lacu *Cyrenis* clamoræ ranæ obmutescerent, quæ statim factæ sunt mutæ, & ad hæc usque tempora perseverant. *Albertus* etiam ille, magni cognomento insignis, auream effingendo muscam *Bononia* è Triclinio Patrum Ordine Predicatorum muscas inibi frequentissimas omnino abegisse dicitur. Utinam, & *Apulia* nostra alterum nancisceretur *Gaufredum*, alterumque *Albertum*. Sed muscis se vexari non queratur *Cuperfanum*, quod illi hoc cum *Apulia* tota commune sit: Audi *Bernardum Saccum Ticinensis hist. lib. 1. cap. 5.* qui de *Apulo* loquutus calore, ait: *Siccitati aliud malum additur, innumerabilium muscarum infestatio. Hinc proverbium Italarum.*

*Cbi vuol provar l'inferno
E' estat in Puglia, ed in Apruzzo il verno.*

Egyptias pyramides innumerabilium penè mulcarum murmure infestari, ait *Bellonius cap. 47. lib. 11. observat. Muscarum* (inquiens) apud *Pyramides* tam magna est frequentia, ut aer illarum murmure (dum nobis transeuntibus avolarent) resonaret. Id fortasse ex cadaverum in *Pyramidibus* sepulcorum copia oritur: nisi calore in eas ibi sæviante, lapidis temperiem aucupentur, quod muscis peculiare arbitrantur nonnulli Philosophi naturales, & præcipuè amicus noster *Abbas Lasarina*. Et vetus quidem tormentum, quo Deus *Cuperfanates*, & universam flagellat *Apuliam*, sitis est, quam sic appellari ait *Paulus Merula* quasi à pluvia, idest sine pluvia. *Cosmogr. part. 11. lib. 111. cap. 30.* Sunt enim ibi loca arentia nullo irrigata flumine, ita ut ii ebibantur latices, quibus hyberno pluit tempore, potant siquidem aquam non fluentem; sed cisterninam, & cadente imbre collectam. Ait quæso *Paulus Merula* *Cosmographia partis 11. lib. 1v. cap. 31.* sic agentem: *Sunt tamen ibi, ne quid sit omni ex parte beatum, loca quadam qua pluviis, aquisque laborant, ut merito Horatius siti-*

culosam vocet Apuliam, & Persius jure cecinerit Satyr. 1.

Nec lingua tantum sitiatis canis Apulæ.

Nonnunquam verò in summam demerguntur aquæ egestatem, ut quamvis aqua una earum sit rerum, quæ prætio non emantur, unde *Plautus in Asinar. act. 1. scen. 3.*

Diem, aquam, Solem, Lunam, noctem, hæc argento non emo.

De *Apulis* tamen nostris verificari videatur, quod de *Hebraeis* *Jeremias: Aquam* (inquit) nostram pecunia bibimus. Et quod *Amos cap. 1v. Et venerunt duæ, & tres civitates ad unam civitatem, ut biberent aquam, & non sunt satiata.* Lugendum sanè est, si quando in aquarum egestatem *Apulia*, & *Cuperfanum* nostrum demergatur, quia nullo fluvio irrigatur, & periculolior est in *Apulia*, quam in *Palæstina* sitis, quod *D. Hieronymus* in *Amos ca. 1v.* hisce commemorat verbis: *In his locis in quibus nunc degimus præter parvos fontes, omnes cisternarum aqua sunt, & si imbres divina ira suspenderit, majus sitis, quam famis periculum sit.* Et tamen *Palæstina* magnis irrigatur fluminibus. Parem sanè *Egyptus*, *Apuliaque* nostra siti oppressa fortunam subire videntur, cum iis, quos temporibus *Michaelis Paphlagonii* Imperatoris pro cælo, & aere vestigal pensitasse tradit *Harmenopolus*, qui tunc temporis floruit; & cum iis etiam quos pro *Platani* umbra tributum solvisse; auctor est *Plinius lib. xii. cap. 1.* ut nos in *Ara Parentali* retulimus, quem de hac arbore mentionem intulerimus. Verum aliquid de *Cuperfani*, & *Apulie* luto levitè attingere necessum est. Id enim usq; adeo laudant Auctores, ut cum *Armenico* bolo certare asserant. Ex ipso enim *Armenicum* artificiosum naturali præstantius effici posse asseverat *Hieronymus Cardanus lib. v. de subtilitate.* Est (inquiens) & *Apulia* lutum rubrum, & *Armenio* viribus non absimile, eo tamen longè imbecillius. Quid tamen prohibet, ne melius reddatur etiam *Armenio*? Elve igitur *Apulicum* lutum, repurga ab arena inde diligenter siccatum aceto acerrime, & olei parte sexta excipe, ut in formam pulvis redigatur. Sepelies autem udo loco in multos annos. Ergo adversus venena medicamenta, tum vermes hac ratione conficies, terra argillacea purissima, oleo, aceto, scordio, juniperi semine, gentiana, diptamo, contundendo diu, inde sepeliendo in multos annos. Ita *Cardanus* cujus opinionem sequuntur varii Auctores, meminitque præsertim *Michael Martinez de Leyna lib. de peste cap. xiii.* qui *Apulia* lutum ait, terræ *Lemniæ*, sive sigillatæ virtutibus æquari, & præcipuè quod è civitate *Matera* trahitur. *Cuperfani* certè lutum rubrum cæteris reliquarum totius *Apulia* partium antecellit; unde locus inibi, non longè à mœniis à luti rubri præstantia vulgo *Terrarossa* dicitur. Verum de hujusce luti viribus *Bernardus Cæsius Mutinensis de mineralibus lib. 11. cap. 2. sect. 14.* aculeatæ *Scaligeri* sententiæ, qua *Cardanum* de more irri-

irridet, se subscribit. Sed *Scaligeri* verbis in *Cardanum* ut plurimum injustè protatis, nunquam standum: quandoquidem institutum illi est, *Cardanum* pungere. Maneat igitur *Apuli* luti præstantia. Hinc mirare quam sit *Cupersanense* rubrum lutum egregium. *Cardanos* desiderarem, quos accerferem, ut quod alieno intellectui difficile, periclitarentur. E luti nobilitate argue fructuum, rerumque argue omnium. Siste Calame ne iustos prætergredi limites videaris.

His alia profecto innumera de meo con-
gesta *Cupersano* adderem, nisi legentes prolixo afficere tædio metuerem. Ex succo in objecto, ingenii fecunditas enitet: sed alia non deerit, ubi mens exspatiatur, arena: nec alia, ubi digladietur, arena. Omnia missa facio; novumque aggredior de *Apula*, *Cupersanensisque* nobilitate argumentum. Nam etli vetustam nonnullarum *Apulio* nostræ, nec non *Cupersanatum* familiarum claritatem silentio præterire decreveram, ne de mea quoque cum aliis; mentionem inferrem, attamen ne hac de re silentium agens, Patriæ meæ nonnihil splendoris detraham, neve impietatis nota inuram, calamum arripio huiusce aliquid explanaturus. Ne parem verò fucatis cum calamis, meus quoque subeat fortunam, vera suis ut delineet coloribus, compositæ, justæque mentis, & manus erunt partes. Ne denique inanis, gloriaque tumidus vobis videar, faciet loquendi necessitas, & occasio: juxta *Isocratis* illud. *Duas fac occasiones loquendi, vel de quibus scis clarè, vel de quibus necesse est dicere.* Utrumque in hoc clauditur themate, nempe certitudo, & necessitas.

Apulos inurbanitatis accusare, nec non eorundem detrudere nobilitati videtur *Jacobus Dalecampius*, *Plauti* auctoritate fretus. Is enim in annotationibus ad *Historiam Plinii lib. III. cap. II.* varia se delectatum lectione ostendere volens in hæc verba prorupit: *Apulos* (inquiens) *rusticos, inciviles, inurbanos, agrestes fuisse monstrat hic Plauti versus in milite.*

Post Ephesi sum natus, non sum in Apulis, non sum in Umbria.

In *Apulia* existimans, & in *Umbria* nonnisi rusticos nasci. Sed *Apulos* siccine carpis *Dalecampi*? Nihil tamen vexas; non enim ex eo *Plauti* versu, *Apulorum* extorquetur inurbanitas, ut tu injuria contendis; sed potius loquendi arguitur promptitudo. Sunt autem *Apuli* haud inurbani, Comici mentem ex relato versu aucupando, sed benè in omnes nascuti, & derisores, quorum tu quidem scommata fuisses expertus, si quis illorum, nenas deleterus tuas, calamum in te sumptisset. *Plauti* sententiam, quam contra *Apulos* nunquam protulit, sic explano. *Umbriorum* suorum rusticitatem; *Apulorumque* accusat oblocutionem, & dicacitatem *Umbre* hic Comicus. Quod certè novisses, & ut *Dalecampi*, si non in unum illud carmen defixisses obtutum, anteriora, & annexa cum eo legas, ut rectè intelligas. Audi *Plautum* sic fantem.

Neque ego oblocutor unquam sum alteri in convivio.

Et mox subnequit.

Minimè sputator, screator sum, itidem minimè succidus.

Post Ephesi sum natus, non sum in Apulis, non sum in Umbria.

Oblocutio, & murmuratio in convivio, ad *Apulos* nostros refertur. Quod quid malum, non *Apulorum* tantum est commune, sed omnium: nam ut *Horatius*:

Fecundi calices, quem non fecere disertum?

Dionysius Lambinus in eadem videtur esse sententia, quum ait: *Jam Apuli mendaces, infidi, & fallaces habiti sunt.* Quem certè aluisse censeo ad illud *Epimenidis* carmen de *Cretensibus* supra relatum: *Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.* Quos *Japigarum* nostrorum parentes fuisse nonnulli existimant, à quibus derivata in *Apulos* morum pravitas; nisi spectare fortasse hæc verba convivii tempus, quo fallaciæ expatiantur, & nenæ, velimus. Secus verò, tanta hic in *Apulos* convivia unde congefserit, nescimus: nisi mente id sua effinixerit, eruat nonnunquam intellectus ex latetate. Sed an fallaciæ ingenii sint indices; hoc non quæro, quærat qui vult: nam encomia non sunt petenda ex malo. Hoc unum sanè mihi certum est, his abhorreere titulis *Apulos*, & abesse, num iis fuerint antiquitùs insigniti, ignoro: scit *Lambinus*, qui cervo & serpente longævior fortè vixit. Atqui ut pacem tecum ineam *Lambine*, ad convivalem à te dicta refero lætitiā: cum neque infidi sint *Apuli*, neque fallaces. Sed ad *Plautum* redeamus. Itaque obloqui *Apulis*; spueri autem, screate, & in omnibus squalorem spurcitiamque præferre *Umbri* attribuit suis, quos crapulæ deditos fuisse testis est *Catullus*, qui carmine ad *Egnatium* ait:

Aut porcus Umber, aut obesus Etruscus.

Veteres enim pingues homines, & obesos appellabant Porcos; quod & hodiè usurpamus. Et inde profecto est, ut *Umbri* comestationibus cum fuerint additi, frequenter expuerent, nimioque se vino ingurgitantes ructus emitterent, luridosque se in omnibus exhiberent. Quos certè fædos mores *Plauto* in *Umbria* nato, melius observare nemo potuit; non igitur *Plautus*, sed tu de *Apulis* malè loquutus es *Dalecampi*? *Thesaurus* sanè tuus totus in lingua est, & cum stultis communis. Audi *Plautum* in penulo:

Istic est Thesaurus stultis in lingua stus, Ut quæstui habeant malè loqui melioribus.

Erravit ergo *Dalecampius*, qui rusticitatem *Apulis* impingere conatus fuit. *Apula* namque si perlustrasset Tabularia, *Chartophylaciaque* (de *Umbri* enim hic mihi sermonem habere, locus non est) inde certè innu-

innumeros erumpere vidisset eximiae nobilitatis radios, nec non egregias inibi familias, & illustres progenies, vel supremis inclytas fascibus, muneribusque primo offendisset intuitu. Sed quanta hisce nostris diebus eluceat in *Apulia* nobilitas, testes sunt, vel ipsae hodie superstitēs antiquae familiae; claraeque domus. Si *Dauniam* enim adiveris *Apuliam*, summa erumpet nobilitas ex inclytis in ea urbibus, ex *Siponto* nempe, hodie *Manfredonia*, ex *Luceria*, *Troja*, *Equosutico* nunc *Foggia*, Monte *sancti Angeli*, necnon *sancto Severo*. Si nostrae denique *Peucezia* spectaveris urbes, nempe *Barium*, *Monopolim*, *Tranum*, *Barulum*, *Bisuntum*, *Cuperfanum*, *Andriam*, nec non alias, atque alias antiquas urbes, & innumerae nobilitatis fascibus tumentes familiae, superbaeque, fumosas ob imagines domus, ac nobilium ibidem examina, ultio nobis occurrent. Mitto haec: quod meum non sit institutum illa prosequi. Tanta enim est *Apulorum* nobilitas, ut vel universum *Neapolitanum* Regnum, *Apulia* nomine à reliquis olim intertingueretur, ut *Paulus Merula* testatur, & amicus noster *Camillus Pellegrinus Capuanus*. Praecipua siquidem Regni pars, ditior, nobiliorque *Apulia* à veteribus habita, quippe quae tres insignes complecteretur Provincias, *Peuceziam* videlicet, *Dauniam*, & *Salentinam*. Sed in nostros jam *Cuperfanates* oculos, paulisper convertamus. Facem nobis praebent lapides, necnon perantiqua, quae extant adhuc instrumenta, memoriaeque in *D. Benedicti* Archivio (veteris Cathedralis Ecclesiae belli tempore ab hostibus cremato) superstitēs. Circumfertur libellus nonagenis ante annis typis datus, in quo nonnisi quatuor *Cuperfani* nobiles enumerantur familiae, fortasse tunc temporis extantes, nempe *Fortia*, *Maneria*, *Rubiuna*, *Tarsia*: etsi clarae non defuerint antea domus, de quibus memoriae in haec usque tempora perseverant in Tabulariis. Easdem numero recenset *Paulus Merula* d. m. sed ejus libri eruditione ornati. Qui *Cosmographia partis II. lib. IV. Italiam* describens specialem, haec de *Cuperfano* ait: *Ioja ad dexteram X. circiter lapide: XXX. Ostuno: XV. Bario, Conversanum est Oppidum, Episcopali Sede, Comitatusque titulo clarum: nec non nobilibus aliquot familiis, in quibus: Della Forza, de Manerio, Rubiolo, de Tarsia.*

Fortia familia admodum antiqua est, claraeque Fæudorum dominio, quod in oppida *Rocca*, & *sancti Martini* exercuit. Baronum sane dignitas nostra in *Apulia*, temporibus etiam *Longobardorum* extitit, à quibus instituta sunt Baroniae, ut contra *Marinum Frecciam* defendit meus *Prosper Rendella lib. VII. in reliqu. jur. Longob. num. 27.* Hujusce Familiae claritatem exacte de more explorarunt Equites *Rhodii* ad eorumque insignia eam admiserunt preferenda, cum & inter cæteras nobilitatis notas affinitatem inter eam, ac *Tarsianam* nostram familiam anno 1533. contractam protulerit, ut *Acta Melitensis curiae* habent. De ea præ cæteris hæc supersunt notitiae. Anno salutis *MXCVIII.* floruit *Aldericus de*

Fortia causarum Patronus. Anno vero millesimo tercentesimo vigesimo quinto, *Theobaldus* Sacellum Sanctissimæ Trinitati in Cathedrali *Cuperfanensi* Ecclesia erexit, ut ex binis lapidibus ibidem extantibus, quos hic subilicio.

MCCCXXV.

THEOBALDUS FORTIA J. C. EX HAC URBE PATRITIVS STRENGVI ROGERII PATRIS REVERENDISSIMI VOTO SACCELLUM INDIVIDUÆ TRINITATI SACRAVIT. BONIFACIO V. PONTIFICE. LADISLAO V. REGE.

Enituit, & in ea *Rogerus* alter, qui anno M. C. D. LXXXV. ædes construxit magnificas, hac inscriptione donatas.

ROGERIVS FORTIA EX HAC URBE PATRITIVS, HAS ANGVSTIA LOCI, QUALES POTVIT ÆDES, SVIS, AC POSTERITATI MAGIS, QVAM SIBI PONI FECIT: MCCCCLXXXV.

Maneria, & *Rubiuna* familiae jam extinctae, antiqua nobilitate, ac divitiis claruere; quarum in Archivio *S. Benedicti Cuperfanensi* mentio frequens, de iisdem quid referam, præmanibus nihil mihi est, nisi quia clarissimis semper natalibus florentes, ac nobilium sæpe familiarum consanguinitate conspicuae.

Tarsia familia (ut cum cæteris de mea quoque loquar; ab amicis enim coactus ejus hic meminisse effugere nequeo) quadringentis abhinc annis florens ab uno stipite cum ea, quae *Consentia* adhuc extat, provenire tradunt nonnulli; nec *Cuperfanensi* tantummodò, sed *Monopolitano* etiam nobilitatis foro gaudet. Generis quidem antiquitate clara, *Aquavivis* vero favoribus clarior. Ducentos enim annos, & amplius, creditu difficile est, quae, quantave ab *Aquavivis* Proceribus, *Atria* Ducibus, ac *Cuperfani* Comitibus, nostra acceperit Domus beneficia; magnis enim honoribus ab eis cumulata, & primariis decorata in eorum ditione muneribus. Plurimum quidem eis debemus; imò totum. Sed ut aliquas nostrae familiae notitias tangamus. Originem sanè traxit suam à *Boemundo de Tarsia Monopolitanorum* Comite, anno salutis *MCXI.* à quo & *Tarsia Consentinorum*. Floruit mox *Carbonellus de Tarsia*, & *Boemundus* alter ex *Hugone Falcando*, & *Fazello*. Anno *MCCXI.* claruit *Jacobus de Tarsia*, Eques *Rhodius* qui *Messana* prius mox *Barulorum* Prioratum tenuit, & à *Carolo* Rege ad Regem *Tunetanum* Orator missus. Anno vero *M. CCXC.* enituit *Jacobus* alter *Cuperfanensis*, strenuus miles. Et *Odoardus Roberto Neapolitanorum* Regi in primis charus; nec non *Joannes Jacobi* filius, itemque *Joannes* natus *Petrus*. Mox *Nicolaus Petri* germanus frater: *Ruccia Abadon* nobili mulieri matrimonio copulatus, ex qua suscepit *Jacobum Christophorum*, & *Abbatem Balthasarem*. Hic sanè *Nicolaus* cum nobili Judicis titulo, ac illustribus gestis, tum Templorum etiam erectione, famæ, ac pietatis lux monu-

umenta constabiliuit. Is enim sub annum A
à Christi ortu tercentesimum septuagesimum
supra millesimum, Sanctæ Crucis Templum
secus *Cupersani* mœnia excitavit, quod dein-
ceps vetustate collapsum, Abbatis *Joannis*
Francisci de Tarsia studio fuit restauratum.
Duo lapides ejusdem Ecclesiæ id testantes,

TEMPLUM CRUCI DICATVM ANNO
MCCCLXX. QUOD PIETAS NICOLAI
DE TARSIA FVNDAVIT: FAMILIA
PENE DIRVTVM, PERSTAVRAVIT. B
ABBAS JOANNES FRANCISCVS TAR-
SIA J. C. VT PATRONATVS INNO-
TESCAT, POSVIT ANNO MDCI.

Instituto mox ab eodem *Nicolao* gentili-
tio Sacerdotio, vernaculo sermone, *Patro-*
nato, Eidemque Sanctæ Crucis Templo ad-
dicto, quod nondum è nostrorum manibus
excidit *Franciscus Angelus Cupersanensis* Epi-
scopus anno Christi MCCGVC. *Balthasare*
de Tarsia jubet Abbatem, & Ecclesiæ illius
Restorem, ut ex diplomate in nostro Ar-
chivio asservato quod sic exorditur, palam
est.

Frater *Angelus Dei*, & *Apostolica sedis*
gratia Cupersanensis Episcopus. In Christo filio
Joanni Balthasari nato viri nobilis, & pro-
vidi *Judicis Nicolai de Tarsia de Cupersani*
salutem in Domino, &c.

† Floruit mox *Nicolaus Nicolai* nepos, *Jo-*
vobi filius, à quo nobilis *Jordana* ducta est
uxor, ex qua suscepit *Scalambrinum*, qui
anteà *Donatiam Domini Nardi*, deinde,
hac vita functa, *Castoræ Arpomat*, ambas
nobili ex genere, uxores sibi junxit. *Sc-*
alambrino editur *Nicolaus J. C. & Franciscus*
Antonius, cui *Apollonia de la Forza*, nobi-
lis *Cupersanensis*, nupsit. Præclarum porro
Nicolai nomen ad hanc usque memoriam
perseverat, utpotè viri in doctrinis exerci-
tatissimi, ac *Cæsaris Lambertini Transis*,
Episcopi Insulensis, scriptoris eximii colle-
ge; nec non *Hadrianorum Ducibus*, & *Cu-*
persanensium Comitibus præ cæteris chari,
qui meritò dicere poterat quod de se ipso
Prudentius in Cathemerinon.

Bis legum moderamine

Frenos nobilium reximus arbiur.

Jus civile bonis reddimus, terquimus reos.

In Sacello, quod in Cathedrali *Antonius*
Domini *Nardi*, Episcopus, *Nicolai* consan-
guineus excitavit, & hodierna tempestate
ad Gentilitium nostræ familiæ spectat Sacer-
dotum, sub marmoreo ejusdem simulachro,
hec vilitur inscriptio.

D. O. M.

NICOLAVS TARSIA JURECONSULTVS
EMINENTISSIMVS.

GENERIS NOBILITATE, AC MAGNIS
MERITIS PRÆCLARVS.

INCLYTI ILLIVS ANDRÆ MATTH. JO:
ANT. JO: HIERON.

DVCVM HADRIÆ, ET ADRIANI CO-
MITIS CONVERSANI

MVNERE AUDITORATVS MAX: CVM
LXXDE ANN. LX. PERFUNCTVS.

FERDINANDO GONZAGA CAROLI. V.
CÆSARIS VICARIO IN PRIMIS

CARUS,

ET DIFFICILLIMIS REGNI TEMPO-
RIBVS

GRAVIORIBVS OCCVPATVS,
EXPLETO ÆTATIS ANNO XCI:

OBIIT. ANNO DOMINI
MDLXXXV.

Ex *Sidonia Blanka* multos suscepit *Nico-*
laus liberos, è quibus *Joannes Antonius Mar-*
tia Palmeria Monopolitana, antiqua, no-
bilitque stirpe claræ maritus, *Joannes Hie-*
ronymus avus meus, & *Franciscus Jacobus*,
quorum hic *Lucretiam*, ille *Beatricem San-*
dalarium duxit, nobiles sanè mulieres, ac
prudencia conspicuas. Suorum insitens ve-
stigiis majorum *Donatus Maria de Tarsia*,
Joannis Hieronymi filius, Parentisque meus,
summam hac nostra tempestate, ob jurispru-
dentiæ, literarum, ac virtutum omnium,
quibus præditus erat, ornamenta, assequu-
tus est gloriam. *Aquavivensibus* in primis
Proceribus, ac supremis Regni Principibus,
valde charus. In uno hoc majorum suorum
merita *Philippus Hispaniarum Rex III.* testa-
ta esse voluit, eumque honore afficiendum,
datis literis *Lemenisium* Comiti, Regis vices
Neapolitano in Regno gerenti, mandavit an-
no MDCX. *Hydruntinam* exinde Provin-
ciam, Regio Auditoratus primum, mox
Propriædis fascibus administravit: difficilio-
ribus, ac dubiis in rebus Deum adibat, &
conscientiæ suæ clavum venerabili, ac san-
ctitate eximio viro *P. Bernardino Realino* So-
cietatis Jesu dirigendum serid tradidit, cujus
admirabiles sæpius evehebat virtutes, & mi-
racula prædicabat, quem, & prophetiæ do-
no clarum, & intima etiam cordis humani,
nosse dicebatur. De ejus maximis in jure
dicendo laudibus, nec non totius Familiæ
meritis *Philippus IV.* Rex Potentissimus in li-
teris ad *Castella* Admiratum *Fori Egurorum*,
sive *Gigurrorum* Ducem *Neapolis* Proregem
pro Abbate *Osavio*, & *Scipione* germanis
meis H. J. Doctoribus, egregium tulit te-
stimonium. Ad postremum verò *Joannis Hie-*
ronymi Cupersani Comitjs inclyti Ditionem
Auditoris munere, quo multis perfunctus
est annis, summo omnium plausu admini-
strans, vitæ suæ stadium complevit anno
MDCXXXII. Cujus sepulchro, hoc æterni-
tati marmor statuendum curavimus, er-
ga suavissimum parentem debitum pietatis
exemplar edentes:

D. O. M.

D. O. M.

DONATO MARIE DE TARSIA ; VIRO
CONSULARI, I. V. LAVREATO:
ANTIQUA, NOBILIQUE PROGENIE
CLARO, LITERIS, AC VIRTUTI-
BUS CLARIORI:
IN ADOLESCENTIA, SENILI MATVRI-
TATE PRÆVLGENTI:
IN JUVENTUTE, MAGISTRATIBVS;
INCORRVPTO;
IN VIRILI ÆTATE, FAMA NO-
TISSIMO:
IN SENECTUTE, MERITIS VENE-
RABILI:
HYDRVNTINA PROVINCIA FELICI-
TER ADMINISTRATA,
PRÆCIPVISQUE REGNI VRBIBVS, XXX.
ANNOS SVMMA CVM LAVDE RECTIS,
ET REGIS, ET PROCERVVM FASCI-
BVS:
ANNO DOMINI INCARNATIONIS
MDCXXXII.
TETATIS VERO SVÆ SECVNDQ SVPRÆ
SEXAGESIMVM
E NOSTRIS LARIBVS EREPTO, AD SV-
PEROS ERECTO; LIBERI
MOERENTES PARENTI
MERITO, ME-
RITO. PP.

Joannes Franciscus de Tarsia Abbas Paren-
tis mei frater. Ultriusque Juris Laureatus,
Protonotarius Apostolicus, & *Cupersanensis* D
Ecclesiæ Archidiaconus, vir sanè prima eru-
ditione imbutus, Antonio Marzato S. R. E.
Cardinali, ut sanguinis, ita literarum ne-
cessitudine conjunctus, eique in primis cha-
rus; qui cum ad *Tentes* præcipue *Martuc-*
cinorum urbis Archiepiscopales Insulas fuisset
electus, cum *Romam* ejus rei gratia per-
geret, è vita cedens, ad perenniores Insulas
evehctus est.

Domini Nardi familia illustri, & antiquo
enituit splendore, in qua florere Equites E
eximii, qui à Domino Leonardo milite, ut
primam sanguinis claritatem, gloriæque ful-
gores; sic Domini Nardi Cognomentum ob-
tinuerunt. Resplenduit præ cæteris, & Sancti-
tudine, & meritis egregiis Antonius Domi-
ni Nardi, Patriæ suæ electus Episcopus, à
Martino V. sub annum MCCCCXXII. con-
firmatus: Qui sumptuosum in Cathedrali à
fundamentis extruxit Sacellum Divo Antonio
Abbati dicatum: idque Gentilitio Sacerdo-
tio exornavit peramplo, nostræque *Tarsiorum* F
Familie, ex illa Domini Nardi materno san-
guine, & linea descendenti, jam addito: cujus
quidem redditus, obventionesque mihi cum
Octavio germano majore communes sunt.
Hujusce Antonii eam prædicant in pauperes
pietatem, ut sæva *Cupersani* furente paupertate,
ac victus inopia, ejus tritico plenum hor-
reum assiduis jam haultum elemosynis, no-
va semper in egenos exultans charitate, ite-
rum plenum meruerit invenire, ita ut quod
scopis antea servi ejus mundaverant, frumen-
to sic invenere refectum, ut foribus apertis
quasi crescens erumperet. Nec antea Præsu-
lis charitas stetit, quam annonæ caritas de-

A fecerit. Verum infra hoc latius referemus.
Floruit, & Nicolaus Domini Nardi Lupiorum
Castri Præfectus, mox Tarenti moderator an-
no salutis MCCCCXLVIII. Maria Ladislai
uxori, Hungaria, Hierusalem, & Sicilia
Reginæ plurimum charus, cui eadem Maria
hæc dedit literas.

Speſtabili viro chariſſimo nobis Nicolao
Domini Nardi Capiteano Civitatis Tarenti;
Maria Regina Hungaria, Jeruſalem, & Si-

C cilia.
Speſtabilis vir cariſſime nobis. Nui manda-
mo quiſi litteri allo Principe noſtro benediſſo
figlio volimo in quella hora, che li reciperaſſi
coſi ligati come ſtanno ſubito per un Cavallaro
bono, & esperto de traccia li mandi ſui ad
Altamura al detto Principe, e che quello Ca-
vallero adduca la reſpoſta, quale adduca ſu-
bito per queſto Antonello preſente latore, quale
velimo debbia aſpettare dallo ni li digi mandare
incontinenti, e queſto non manca, perche è ne-
ceſſario. Ex Caſtro noſtro Licii XI. Julii VII.
indictione.

Nobilem Martucciorum familiam etſi non-
nulli cum ea Domini Nardi eandem eſſe cen-
ſeant, longè tamen diverſam eſſe, certis evin-
citur experimentis; cum diverſas de utriq;
veruſta nobis archivis notitias propinent.
Cupersanum venit, magno *Athenarum* Du-
ce in eadem urbe regnante ſub annum,
MCCCCXXXIII. viriſque ſemper claruit exi-
miis. Hos inter enituit Donatus ille *Martuc-*
cins Sarni Episcopus qui Gentilitium poſte-
ris reliquit Sacerdotium, Sacello D. Donati
additum ubi hæc viſitur inſcriptio.

SVB TITVLO ALTARIS HVJVS D. DO-
NATI DONATVS MARTVCCIVS DE
GVIDOTTO SARNENSIS EPISCOPVS
JVS PATRONATVS INSTITVIT.

Sed quidquid de hac familia laudis, quid-
quid honoris dici poſſet in uno compreen-
ditur Donato Antonio Martuccio Scipionis fi-
lio, Parentis meæ germano de cujus admi-
randa vitæ ratione ſermo mihi habendus eſt.
Is à teneris annis ſanctitudinis ſuæ ſpecimen
dedit; Nam ſeptimum vix attigerat annum,
& ſolitariam traducere vitam eo meditabatur
animo, ut niſi ætas, & parentes obſtiſſent,
anachoreticam vivendi rationem utique im-
pleſſet. Neapoſi deinde ſtudioſum cauſa com-
morans, quidquid ſibi erat, vel leſti ſtra-
menta, egenis largiebatur; in quos etiam,
Judicis *Barulorum* munere fungens, anno
MDCI. obventiones muneris ſui omnes ero-
gabat, ita ut è propriis ipſe cogeretur pa-
ternis vivere redditibus. Hieroſolymitanam
peregrinationem aggreſſus, ſummos poſt la-
bores Chriſti cauſa ſuſceptos, eam complevit.
Neapolim reverſus, Congregationis Oratorii
inſtitutum, ibidem Divo Philippo Nerio au-
ſtore, per egregium virtute virum *Franci-*
ſcum Mariam Tauruſum, deinde S.R.E. Car-
dinalem implantatum, magna flagrans pie-
tate, ſubiit. Virtutibus ita ſtudit omni-
bus, ut nominis ſui fama ubique per om-
nium ora volitaret. Lacrymarum, & ora-
tionis dono etiam clarus. Humilitatem nun-
quam

quam non coluit: carnisque suae materationem acriter semper amplectebatur animo. In objugandis peccatoribus usque aded intrepidus, ut neque eorum minas, neque strictos contra ipsum gladios pertimesceret; ob idque Neapolitanis Archiepiscopis plurimum charus. Prophetiae dono ita emicuit, ut internae etiam cordium cogitationes saepe discerneret. Confessionibus audientis assiduus charitate semper exarsit. Rebus ardua componendis praclarus. Miraculorum quoque patratiōne insignis. Tandem & annis, & virtutibus plenus obdormivit in Domino Anno MDCXXXVI. Magnum post se desiderium sui, majusque virtutum omnium exemplar relinquit.

Episcopa familia antiqua ex Aquaviva oppido in Barie Provincia originem ducit suam: impraesentiarum autem Cupersani fere nobilitatis gaudet, Anno MCCC. floruit in Joannes Caesar Episcopus, Constantinus Archiepiscopus. Mox Stephanus Regis fatulitate insignis, qui Mariam de Andrago uxorem duxit, filiam Lucae M. C. magistri Rationalis, & Regni Protonotarii. Floruit & Vitus Episcopus, qui anno MDXX. Bithynensium Praefectus creatus. Nec modicam illa ex Belisarii Episcopi Poetae celeberrimi fama laudem laurit, magnificam qui domum estruxit, in qua hoc legitur marmoris incisum distichon.

HAS BELISARIUS AEDES CONSTRU-
XIT AMICIS
GENTIS EPISCOPI GLORIA MAGNAD-
SUE.

Antonillus Episcopi ob praclara Isabella Aragonia de Baucio, Altamura, & Andria Principi praestita obsequia, insigni exornatus privilegio anno MCCCCXCV. Nunquam haec familia viros desideravit literis eximios, quibus, & in hodiernum usque diem claret. Nam & Agapetus amicus noster in philosophia, & re medica praclarus, primis hujusce tempestatis conferendus est viris.

Clementiorum antiqua, & nobilis familia ex insigni clementiae, ac pietatis edito facinore nomen mutuavit suum: viget adhuc, cujus sepulchrum in Cathedrali situm, hac & caeteris lepida fecernitur inscriptione;

CLEMENTIORUM OSSIBUS
HIC OPPERIRI LIBET
NOVISSIMUM DIEM.

Familiarum autem aliarum nostra in urbe nobilitatis nota insignitarum seriem, quam plene vobis proponere decreveram, licco transire calamo cogor, quod ab Apulis Archivis quaterdenis abfuerim annis, impre-

sentiarum autem Hispanas mihi tras incolenti, non nisi allatae pra manibus notitiae occurrant, reliquas vero cum per temporis mihi opportunitatem, & in Patriam reditum, licuerit, alteri reservamus editioni. Familias autem pend omnes, tam scilicet extinctas, quam superstites, hic per indicem tangam.

NOBILES FAMILIAE EXINCTAE.

Abbadonam.

Arpsa.

Baronia.

Blancha.

Domini Nardi.

Durastia.

Ferraria.

Imberlinia.

Maneria.

Montia.

Rubiana.

Salerna.

Stancionia.

Tavara.

Torramana, &c.

NOBILES FAMILIAE SUPERSTITES.

Accolita. Blasii.

Aloisia. Viti.

Amendoria.

Aquaviva, ex Bituntini Marchionum sanguine.

Caietana. Hyacinthi.

Carbonella.

Clementia.

Contina.

Episcopa.

Ebola.

Forzia.

Juliana, & Francisco Seniore.

Marancia.

Martuccia.

Medica.

Pannicella.

Pentafulia. Stephani.

Putea.

Rinalda.

Sanductia.

Taconia, quae & Pavia antiquae nobilitatis prerogativa illustris:

Tarsia.

Tiberama.

Trombetta, quae & Narbonensi Provincia venit, ac perampla Jo: Hieronymi VIII. Cupers. Comititis privilegio familiaritatis decorata.

Viola.

Et nonnullae quoque extant familiae Patriatus honore, receptae auctae.

D. PAULI ANTONII
DE
TARSIA
DOCTORIS THEOLOGI
HISTORIARUM
CUPERSANENSIIUM
LIBER SECUNDUS.

*C*upersani primordiis, nomine, gentium ritu, moribus, ac nobilitate superiori libro satis explicata, suorum modò Comitum Historiam paucis delineandam aggredimur. Urbis quippè claritatem, quam ob oculos posuimus, majus auget Comitum decus, & fulgor. Procerum siquidem famam, haud in modicum subiectæ civitatis honorem cedere, et ipsa palam faciam Comitum serie, quam mox subjiciam. Comitum profectò, sive Comarchi dignitatem, nomen, & munus conferebant Imperatores, quibus Provincias, aut Urbes committebant regendas. At illa nihilominus Imperatoribus antiquior fuit, sed non imperantibus, cum Romanorum Regum, Consulumque temporibus extiterit; fuisseque cum officii, tum dignitatis nomen, vel inde habemus, quod Cicero sua tempestate Horreorum Comites dictos asserat, qui à Principis horreo, aut annonæ erant. Comites etiam *Ammiani Marcellini* temporibus dicebantur, quos *Priscus Romanus*, legatos, & nos vicem Principis obtinentes appellamus, penè quos, Duce, ac Imperatore absente, summa rerum; ac potestatis erat. Quod etiam nomen in cujusvis Regis Senatus Præfectos bene quadrabit, præcipueque in inclitis *Castellæ* Præfides, quos non tantum Regia auctoritate fungentes, sed & Regis ipsius Comites dixerim. Fuitque, & hoc Regiæ domus dignitatis genus, valde antiquum, quod sanè fugit *Franciscum Alumnium*, id omnino novum scribentem. Namque, & ii Comites appellati, qui præcipuam alicujus rei curam gererent, aut aliquod Cæsaris in Aula munus obirent. Unde Comes Domorum, sive domesticorum

quem dicimus Hispanè: *Mayordomo mayor*. *Bacurium* sanè *Ithorix* Regem à *Constantino* Imperatore; Comitem domesticorum creatum, asserit *Baronius* ex *Ruffino*. Comes item cubiculi: *Camarero mayor*. Comes laborum: *Maestre de casa*. Comes sacri patrimonii: *Tesorerero del Rey*. Comes Sacrarum largitionum: *Limosnero mayor*. Comes Regii Stabuli: *Cavallero mayor*. Comes rerum privatarum: *Sumiller de corps*. Comites Palatini: *Gentiles hombres de la camara*. Comites *Cortinarios*: & *Cortinarii* erant, qui Imperatoris, Regisque Tabernaculo, quod antiquis *Corte* dicebatur, ministrabant; unde, & *Apollinis* tripodem, ex quo oracula redderentur, *Cortinam* appellaverunt, quasi *Certinam*; vel quoddam certa illic darentur responsa, vel quoddam serid ibi ageretur. Ego vero *Cortinarios* existimo, quos nunc vulgò *Sumilleres de cortina*; ei verò Comitum nomen addi, qui eo in munere est antiquior, at præcipuus.

C Neque in Regia solum, sed, & in bello Comites; quorum sanè munus Præfecturam, & in milites imperium denotabat. Dictos autem Comites remur, quasi Imperatorum Comites: nisi à comite etymologiam petamus: quæ Comiti bellè quadrabit, quod Comes verè debeat esse comis; comitas enim si cui utilis, militum Præfidei supremum in modum necessaria. De hujusce muneris ratione ad rem Joannes Mariana de reb. Hispan. lib. vi. cap. i. Neque ii tantummodo (ait) quibus *Reipublica* moderatio erat *mandata* Comites dicebantur; sed etiam quibus in bello alicujus functionis cura imposita erat, quique in *Gothorum* Regia honorem aliquem gerebant, eodem nomine censabantur. Unde Comites *Cataphractarii*, *Clibanarii*, *Sagittarii*, *Tiuphadi* in re militari, castrisque.

Do-

Domus Comes Stabuli, qui vulgò est *Condestabulus*, *Cubiculi*, *Patrimonii*, *Notariorum Comitatus*, omnia sortassis ex Romani Imperii amulatione. Gothorum Regibus, ut Romana potentia hac atate non multum concedebant, ita honorum nomina ex Romano more, libenter usurpantibus. *Constantinus* ille *Magnus*, Comitibus dignitatem claris viris Christiana fide recentèr imbutis tribuere solebat, ut hac honoris specie, ceteros ad nostram fidem alliceret, quod affirmat *Baronius* anno 327. cum de *Bacurio* agit *Iberorum* Rege, qui ab eodem Imperatore domesticorum Comes iussus fuerat. Porro *Comitatus* (inquiens) nobilissima dignitate consuevisse *Constantinum* Imperatorem insignire sublimis, ac nobiles viros illos, qui spretis patriis ritibus se ad Christianam Religionem conferrent; cum agit de *Iosepho* *Judæo* *S. Epiphanius* testatur, Qui autem tunc temporis ritus, in Comitibus creatione adhiberentur, non satis liquet, cum singulæ quæque nationes suum haberent. Veteres quidem *Hispani*, eos nimis rudes usurparunt, Regis sanè auctoritati, non ita accommodos, ut temporibus; quos posteritati hinc tradit verbis *Joannes Mariana* lib. xv. cap. 20. de rebus *Hispan.* Comitibus titulum, dignitatemque *Alvaro Nunnez Osorio* *Hispani* collatam referens: *Orosio* amisorum Principi abs Rege *Hispani* datum, ut *Thrasamara*, *Lemosi*, atque *Sarria* Comes esset: Novum id exemplum fuit, nullis antea in *Castella* Regno Comitibus rudi caeremonia honoris delatus. *Hispania* literatura experta, moris omnis ignara. Tres offa in vini poculo oblata, cum inter se Rex, Comesque tertio invitassent, uter prior sumeret, a Rege offa una sumpta, à Comite altera. Jus caldarie in castris, in bello vexilli propriis insignibus distincti datum, in eam sententiam confectis tabulis, atque recitatis, consecutus astantium clamor, plaususque, lata faustaquo novo Comitum omnium. Is instituenti Comitibus ritus fuit, Haec tamen *Mariana*, Sed nò novum, atque inusitatum existimes hunc *Hispanorum* in creandis Comitibus morem, ac quasi rusticum irrideas: scias oportet, feudorum apud *Longobardos* possessionem, vulgò *Investituram* bibendo initam, ut ex *Gloss. instit. de verb. obligat.* narrat meus *Prosper Rendella*, in *Reliqui*, *Juris Longobardi* cap. viii. n. 7. Certè Antiquitas condendis ritibus haud nimium immorata, cum è vulgari eos mutaretur commercio. At quænam fides sponderi potest in potu, & crapula? Et tamen hanc in Feudis exuberare docet, contra *Christophorum* *Port.* citatus *Rendella*, qui, & in sua confirmationem sententiæ multa ex *Arbenao*, *Diodoro* *Sicilo*, *Andraea* *Buccio*, *Herodoto*, *Salustio*, *Polidoro* *Virgilio*, *Alexandro* ab *Alexandro* aliisque, scitu digna refert. Eundem sanè ritum inter *Montanos* *Burgenses* in Veteri *Castella*, perseverare adhuc, in rerum emptionibus, venditionibusque & deprehendis, nunquam enim eas ratas haberent, nisi potus sequeretur, quasi bibendo, commutationibus inviolabilis accederet obfirmatio. Idque vulgò ab eis dicitur: *Corrobra*, Hodierne verò tempestate Comitibus dignitas inter ceteras ultimo numeratur loco, quòd scilicet

antiquior, cum recens titulorum ambitio, vetustas sensim expellat dignitates. Sed ultima licet, ab Heroibus tamen ipsa nomen potius desumit, quàm Heroes ab ipsa. Eam egregiè exornarunt insignes, ac inclyti nostræ Urbis Proceres, Decus autem magis, magisque accerlit suum Urbs ex Imperatoria *Aquavivorum*, quibus impræsentiarum subest, claritate, Eratque, & hujusmodi dignitas apud *Normannos* peculiaris, cum enim de ejiciendis ex *Apulia* *Gracis* consilium caperent, duodecim viros, cum sanguine, tum virtutibus clarissimos, exercitus eorum Duces elegerunt, quos & Comitum titulis insignitos asserit *Guilielmus* *Apulienfis* lib. i. de *Reb. Normannic.* *Hardoinum* inducens loquentem, *Normannosque* contra *Gracos* instigantem,

..... Vehementer, & increpat illos
Appula multimodæ cum terra sit utilitatis
Famineis *Gracis* cur permittatur haberi,
 Cum genus ignavum sit, quod Comes ebrietatis.
Crapula dissolvat, minimo sapè hostes fugatos,
 Vestituque graves, non armis asserit aptos.

Quibus extimulati verbis, *Apulas* iterum sedes querere, delicias, ruraque, consecrari decernunt, comitesque constituunt, ut hinc idem *Apulienfis*,

..... His sex nobiliones,
 Quos genus, & gravitas morum, decorabat,
 & atas,
 Elegere duces: provectis ad Comitatum
 His, alii parent, Comitatus nomen honoris
 Quo donantur, erat;

Apuliam sanè nostram, post Romani Imperii declinationem *Gothi*, & *Longobardi* tenuere, qui, ut *Romanis* inimici, ita, & eorum leges omnino abolere conati, novas inducentes, ut cum legibus *Romanorum* quoque memoria interiret; itaque his adhæresere *Apuli*, ut in hodiernum usque diem *Longobardico* jure vivant, de quo commentarios scripsit noster *Rendella*, eorumque vidimus proloquium eruditione refertum. *Longobardos* expulere *Graci*, *Saraceni*que, Universam penè *Apuliam*, non imperio tantum, sed, & morum pravitate infestantes; In *Garganum* se montem recepit *Melus*, ultimus *Longobardorum* Princeps, *Gracem* effugiens feritatem, ibique aliquamdiu latuit, donec *Normannorum* ope in *Gracos* arma induens, eos domuit, ac in fugam egit, sed non multo post ab eisdem victus, ad *Henricum* I. *Alemanorum* Regem, ac Imperatorem confugit, à quo benigne exceptus, auxilia, & copias obtinuit; remansissetque contra *Gracos* iterum præliaturus, nisi supremus ejus vitæ dies antevertisset. At *Normanni* *Apula* Regionis amore capti, novum sibi Ducem delegere *Rannulfum*, mox *Argiourum* *Meli* filium, qui epi id ipuneris respiceret, à *Populo* tamen compulsus, invitatus licet, admisit, cum, & omnes fortissimi in eo Parentis vestigia venerarentur. Rejecta autem in *Argiourum* rei bellicæ summa, pari vigilantia, strenuitateque pugnatum. Eoque vita functo, qua

bellum, quâ obtinendæ *Apulia* decretum A penes *Tancredi* filios mansit, & quidem feliciore auspicio, ut meliori fortuna. Primusque, qui Comitatus dignitatem in eam invexerit Regionem *Drogo Tancredi* filius, qui *Normannorum* primò, mox ad Annum M. XXXIX. *Apulia* Comes, quæ, & hoc antea quàm Ducis titulo clara.

Expulsis itaque *Gracis*, Præcipuiore nostræ *Apulia* Urbes Comites nactæ suos, suos tunc, & nostrum obtinuit *Superfanum*, de quibus nonnulla mihi præ manibus occurrunt, quæ omnium ante oculos sistam, ne quid splendoris Historia hæc desideret nostra. Scripsit porro de Comitibus *Superfani* *Franciscus Iulianus* senior, vir quidem eruditus, cuius Historiam vidimus non contemnendam, è tenebris antiquitatem, e Classicis Scriptoribus, & ex Archivis erutam.

Primus, qui *Superfanenses* tenuit habenas, *Goffridus Tancredi* filius, qui & in alias, atque alias ex præcipuis Regni, Urbes jurisdictionem exercuit, *Monopolim* nempe, *Lupias*, *Brundisium*, *Neritonum*que. Floruit is anno Salutis M. LXXX. & in publicis monumentis hos sibi titulos vendicabat:

*Goffridus Eterni Regis dispositione
Inclutus Comes, & Dominator Superfani.*

ut ex diplomate anno MXCVI., quod in Archivio S. *Benedicti Superfanensi* asservatur. In alio etiam, quo Monasterium S. *Stephani Monopolitani* anno M. LXXXVIII. idem *Goffridus* insignivit, sic lego;

Goffridus Dei gratia inclutus Comes Superfani, & Dominator Monopolis.

Goffridus iste adversus *Robertum Guisc.* fratrem *Abeglaro F. Drogonis* primogeniti *Tancredi* suppetias tulisse fertur; deinde præclara pietatis signa prætulit, quandoquidem in Religionem pronior, & in Ecclesias extitit liberalior. In *Monopolitana* enim Civitate anno Salutis humanæ M. LXXXVIII. Protomartyri *Stephano* secus maris litus Templum erigens, Ordinis *Benedictini*, tunc virescentis, Monachos ad id accersivit, eosque redditibus, ac privilegiis cumulavit per amplius. Nobile etiam Sancti *Benedicti* Cœnopolium, (quod in nostra *Superfanensi* Civitate superstitè adhuc *Benedicti* Institutore fuit erectum) innumeris, iisque magnificis decoravit prerogativis, ac opibus auxit; eique *Castellana*, & *Sisignani* oppida donavit. Quæ omnia, aliaque ejus pietatis vestigia observat, ejusdem Cœnobii celebre quod extat, Archivium perscrutans. *Neritonensem* Prioratum in Episcopales Insulas, & dignitatem commutatum, una cum *Alexandro* ejus filio dotavit, ac redditibus auxit. Ex Baronii *Annalibus ad Christi annum* M. XC. apparet. *Goffridum* hunc nostrum privilegio, quod *Bantino* Divæ Virginis Monasterio, *Rogerus Dux*, & *Boamundus Roberti* Magnifici Ducis *Italia* hæredes, & filii concessere, subscriptisse se, cum filiis suis, aliisque Comitibus, Proceribusque, ut hic exhibeo.

- * Ego *Rogerus Dux* me subscripsi:
- * Signum propriæ manus *Boamundi* fratris ejus,
- * *Robertus Comes de Lauretello.*
- * Crux manus *Goffredi* Comitatus *Superfani.*
- * *Roberti*, * *Alexandri*, & * *Tancredi* Filiorum ipsius Comitatus *Superfani.*
- * Signum manus Comitatus *Richardus Andria.*
- * Signum manus *Roberti de Ansa.*
- * Signum *Roberti* Comitatus filii *Guilielmi* filii *Joannis* Comitatus,
- * Signum manus *Astruensis G.*
- * Ego *Gratianus Senescalcus* pro Domino meo *Poletnen*, Comite in *Acherovia* languente hanc crucem feci.
- * Signum manus *Uffridi* montis *Cabiosi* Dominatoris.
- * Amicus gratia Dei inclutus Comes.

Syrgayta Goffridi uxoris effulsit quoque Religio, quum *Brundusii* Monasterium anno Christi MIC. excitavit, ditavitque. Porro antiquorum nonnulli ea apparent vestigia, quæ religione obfirmata reliquerunt.

Goffrido Alexander ejus filius in *Superfanensi* Comitatu successit. Cujus tam magna apparet in B. *Vitum* martyrem religio, ut antiquam ejus non longè à *Superfana* Urbis ambitu sitam Ecclesiam, voti compos, muneribus donaverit amplissimis, anno Salutis Incarnationis MIC. & anno MCIII. ut ex Tabulis ejusdem martyris Ecclesiæ-

Robertus de Vasville cognominatus, *Alexandro* fratre sine liberis decedente, *Superfani* Comitatum adeptus. Post coronationem verò *Rogerii Sicilia* Regis cujus filiam uxorem duxit *Adeliviam*, hisce se titulis decorabat *Robertus* hic.

En ego *Robertus de Vasville* gratia Dei, & Regia *Superfani* Comes.

Ut ex privilegio in Archivio D. *Benedicti Superfanen.* asservato. In cujus calce sic lego.

Et plumbeo nostro typario illud bullare feci, quin men propria manu signum Sancta, ac vivifica crucis apposui. * Signum crucis mei qui supra *Roberti Superfanensis* Comitatus.

In pendenti verò plumbo B. *Virginis* imago inculpta erat ex uno latere; ex altero autem hæc verba. *Robertus de Vasville* Comes *Superfani*, Ex quibus quanta fuisse antiquorum Comitum auctoritas liquidè apparet. *Fraxeneti* oppidum *Bariensi* S. *Nicolai* *Miren-* sis Præfultis Ecclesiæ, anno MCXI. dono dedit idem *Robertus*; qui, & anno MCXXXIV. bona plurima *Divi Benedicti Superfani* monasterio largitus.

Robertus II. Roberti primi, cui, & in Comitatu successit filius, distulque est Comes *Palatinus*, & *Lorotelli*. In diplomate enim, quo anno MCLXXIII. Cathedrali *Monopolitana* Civitatis Ecclesiam muneribus insignivit, sic lego.

Robertus Palatinus Comes, *Lorotelli*, & *Superfani* Comes, filius, & hæres Domini *Roberti Superfani* Comitatus donat Ecclesiæ S. *Maria* Episcopatus *Monopolis* quandam terram silvasam &c.

Ejusdem meminit *Bartholomæus Caracciolus* in compendio Historiarum, quod manu

exaratum vidi in Chartophylacio amici nostri Abbatis *Lafarina de Madrigali*, qui & ejus mihi legendi copiam fecit. *Robertus* hic *Alexandro IV.* Summo Pontifice hortante, pro *Romana Ecclesia*, adversus *Sicilia Regem Guillelmum*, *Mali* cognomento teterrimum, cui, & ipse invisus, arma sumpsit, strenueque se gessit anno *MCLV.* Ejus adeo magna predicatur, in rebus gerendis, dexteritas, & ingenium, ut ob malos *Mali Guillelmi* mores à *Rogério Guillelmi* Parente, & *Roberti* awo, scepro dignus haberetur; qui ob hoc in *saxam Guillelmi* persecutionem incidit.

Post *Roberti II.* fatum, *Rogérius* ejus filius, qui de *Celano* dictus, *Cuperfanensem* Urbem Comititis titulo, optimisque legibus moderatus est.

Bernardinus Rogério Patri in Comitatu successit, qui anno *MCC.* singulis *Genna* Oppidum, quod *Monopolitana* parebat Cathedrali, incolentibus, nonnulla in *Cuperfanensi* territorio jura potestatem fecit habendi. Cujus quidem rei facem præbet privilegium ex Archivio *S. Benedicti* exscriptum, sic incipiens. „ In anno millesimo ducentesimo Incarnationis Dominicæ, Regni Domini *Federici Illustrissimi Regis Siciliæ*, Ducatus *Apuliæ*, & Principatus *Capuæ* anno tertio. *Bernardinus Dei*, & Regia gratia *Loretii*, & *Cuperfani* Comes, Capit. & magnus Justitiarius totius *Apuliæ*, & Terræ *Laboris* una cum Comitissa *Maria* carissima uxore nostra pro remedio animarum Divorum Regum *Rogerii*, *Wilhelmorum*, primi, & secundi, pro animabus Patris nostri Domini *Rogerii de Celano*, & matris nostræ Domine *Alfredæ*, atque Domini *Guillelmi Loreti*, & Domine Comitissæ *Adelivæ* inclyti Domini Regis *Rogerii* filis uxoris ejus, concedo hominibus *Casalis Gennæ* potestatem lignandi, pascendi, aquandi in toto territorio Civitatis *Cuperfani*, &c.

Cum hoc *Bernardino*, *Goffridi* inclyti Comititis linea extincta est, Cui successit *Albiriæ Tancredi Siciliæ* Regis, ac *Sibylla* filia, quæ nuplit *Galterio Joannis Hierosolymæ* Regis, germano, Comitique *de Brenna*. *Galterius* iste, *Philippo Francorum* Rege impellente, numerosa strenuissimorum militum manu collecta, Regnum *Neapolitanum* impetere ausus, à *Diopoldo* profligatus ejus militibus in carcerem conjectus, in quo dies explevit suos: superstiti *Albiriæ* uxore uterum gerente, quæ mox posthumum peperit, cui *Galterii* Patris defuncti nomen imposuit. *Constantia* Imperatrix *Frederici* secundi mater *Albiriæ* casum compassa, *Lupiarum* eidem, *Cuperfanique* Comitatum donavit.

Octavus Cuperfani Comes *Galterius de Brenna Albiriæ* natus, qui *Elisabetham* Regis *Cypri* filiam duxit uxorem, moritur anno *MCCCLIII.*

Ex *Galterio*, & *Elisabetha* nonus ortus est Comes *Ugo*, cui juncta est matrimonio *Beatrice de Tarento* à Regia *Philippi* Principis *Caroli II.* nepotis stirpe exorta. Hic *Athenarum* se Ducem scribebat, ob Reginæ *Sibyllæ* ejus uxoris jura. Decessit anno *M. CCXCVI.*

Constantia hujus filia anno salutis *MCCCLII.* renunciata est *S. Benedicti Cuperfanensis* Monasterii Antistita.

Ugone natus *Galterius* hujusce nominis tertius, decimus vero *Cuperfani* Comes, Ducis *Athenarum* etiam pronomen retinuit, de quo hæc *Cuperfani* in porta, quæ est ad carceres, insculpta visuntur.

ANNO DOMINI *MCCCXXXVIII.* REGNANTE DOMINO NOSTRO REGE *ROBERTO.* DOMINANTE VERO *GALTERIO ILLVSTRI DVCE ATHENARVM CONSTRUCTVM EST HOC OPVS.*

Galterio sine liberis vita functo, *Cuperfanensem* obtinuit Comitatum *Margareta Angliana* ejus cognata, *Joanni Lutzeburgio Bantevorii* Domino nupta, Regiam porro, & antiquam *Lutzeburgiorum* Stirpem, accurate delineavit eruditissimus *Pontus Heuterus Delfius*, de rebus *Burgundicis* agens. Fuitque *Joannes* frater *Wallerani Lutzeburgii* cognomine *Pulchri*, Comititis *Fani D. Pauli*, ac *Lignii*, qui duca *Mathelde* sorore *Richardi Secundi Anglorum* Regis, genuit filiam *Joannam* priorem uxorem *Antonii Burgundii Brabantia Ducis*, ex qua *Joannes*, ac *Philippus Brabantia* Duces, qui sine liberis obiere. Hanc sanè *Joannam* unicam *Wallerani* filiam facit *Heuterus*, cum tamen *B. Petrum* ejusdem *Wallerani* filium censeam, qui *Metzensis* fuit Archiepiscopus, & *S. R. E.* Cardinalis, qui septimum supra decimum agens annum vita functus, inter Beatos à *Clemente VII.* Summo Pontifice anno *MDXXVII.* ob ejus vitæ Sanctioniam, una cum *B. Ludovico Alamanno Gallo*, & *S. R. E.* Cardinali, relatus. Cujus in *Cuperfanensi* quidem Cathedrali in hodiernum usque diem antiquam veneramus imaginem miraculis claram, Quatuor item *Walerano*, & *Joanni* sorores, quarum prima Comititis *Vaudemonisii*, altera Comititis *Genevæ*, tertia Comititis *Leschei*, quarta Domini *Moriamezi* uxor. Nec *Cuperfani* tantum *Margareta*, sed, & *Briana* Comes, ac Domina *Angliana*, peperitque *Petrum Cuperfani* Comitem, de quo infra. *Ludovicum Lutzeburgium* natu secundum, *Jerovanensem* Antistitem, & Cardinalem *Rothomagensis* Joannem *Lutzeburgium Lignii* Comitem, tertio natu filium, itemque filiam, quæ post *Joannem*, ac *Philippum Brabantia* Duces, sine liberis vita defunctos, facta est *Fani D. Pauli*, ac *Lignii* Comes, obitque sine liberis, relictis hisce ditionibus cognato *Joanni Lutzeburgio Ludovici* nato.

Petrus Lutzeburgius Joannis filius Cuperfani, ac *Briana* Comes, qui duxit *Margaretam de Baucio*, *Andriæ* Ducis filiam, è qua tres filios, totidemque filias suscepit, *Ludovicum* de quo inferius, *Tibaldum Fienæ* dominum, & *Jacobum Richburgi* Regulum; *Jacobam*, quæ primò Duci *Bethfordiæ Angliæ* Regis fratri, deindè *Richardo Dondewilio* Comiti *Riverio* nupsit: *Elisabetham Caroli Dauronii Conmanorum* Comitissæ; & *Annam* (quam nonnulli *Catharinam* appellant) *Artho Britonum* Duci apud *Francos* Equitum magistro nuptam.

Ludovicus Lutzeburgius Petri filius Fani D. Pauli

D. Pauli Comes, Equitumque apud *Francos* A. magister, à *Ludovico* Rege XI. capite ple-
xus. Duxit autem primò *Joannam Barren-*
sem Mariam Comitem: mox *Filiam Sabaudia*
Ducis *Mariam*; ex hac unicum suscepit fi-
lium *Ludovicum*, ex illa verò sex; nempe
Joannem Lutzenburgium Fani D. Pauli, ac
Lignii Comitem, qui contra *Helvetios* pu-
gnans interit; nec non,

Petrum Lutzenburgium Fani D. Pauli, *Cu-*
persani, *Lignii*, *Leschii*, ac *Briana* Comi-
tem, *Anghianique* dominum, qui *filiam Du-*
cis Sabaudia sibi matrimonio copulavit, è
qua unicam *Mariam* suscipit. *Antonium*
Lutzenburgium Charpii Comitem, ac *Russii*
dominum sub *Carolo Pugnace Burgundia* Ma-
rescalcum, *Franciscam Croviacam*, *Philippi* Co-
mitis *Chimii* filiae maritum, cui unica tan-
tùm *filia Philiberta*, *Carolus Lutzenburgium*
Laonensem Antistitem, & *Jacobam Lutzen-*
burgiam Philippo Croviaco Porceani Comiti
nuptam; & *Helenam Geneva* Comitis uxo-
rem.

Mutato deindè rerum eventu ob intesti-
nas Regni dissensiones inter Regiæ stirpis
Proceres obortas, *Lutzenburgii Cuperfanensi*
Comitatu orbat, quem paucis tenuere an-
nis, subsecutusque *Joannes Borbonius* Comes.
Maria, *Ramundello Ursino* in matrimonium
collocatæ parens. *Joannis* porro tumulus no-
stra exstabat in Cathedrali, prominebatque
è solo, ex veterum Principum more. Dein-
ceps verò *Romano* Pontifice altiora, prostan-
tiaque auferri sepulchra jubente, omnino
eversus est: ejusque ossa in subterraneam
cryptam sepulta. Erat liquidem tumulus ille
hoc insignitus epitaphio.

* * *

ANNO SALVTIFERO MCCCCXXI.
JOANNA ANDEG. REGNANTE.
JOANNI. BORBONIO: STRENUO.
PIISS. GENITORI.
MARIA. LIC. CVPERS. ET EN-
GHEN. COMITISSA.

P.

s a t n e n n n

C. A. R. I. P. A. A. A.

III. KAL. OCTOBER. GAUFRIDVS
DE LICIO JVSSV REG.

S.

* * *

Ludovicus de Engbino post *Joannis Borbonii*
fatum *Cuperfanam* tenuit Urbem: de quo
Summontius mentionem infert *Historia* *Nea-*
politana quum de *Ramundello Ursino* loquu-
tus, qui obtinendi *Tarentini* Principatus
gratia, *Aloysii* Regis vexilla, post *Othonis*
de *Bransuich* *Joannæ* Primæ *Neapolitana* Re-
ginæ viri obitum, intrepidè sectatus.

Franciscus mox *Ursinus Gravinensium* Dux

nostram tenuit Urbem, quæ in manus dein-
ceps magni *Comestabuli*, strenuissimique
militaris peritiæ Ducis pertransiit, *Alberici*
nempe à *Barbiano Cuneo* Comitis, à quo, &
illustris, & antiquitate præcellens *Cuneorum*
familia originem, & primordia desumpsit
sua. Fortissimum *Cuperfani* Castrum magnis
excitatum sumptibus ab *Alberico*, cujus te-
rimonium, ejus in una Arcis Turrium ex-
tantia referunt insignia. Hic *Albericus* ille
extitit qui militari peritia abs *Joanne Agulo*
imbutus, & à quo deinceps innumera belli
fulmina, inter quæ *Sfortia*, & *Braccius* eam
acceperunt.

Manfredus Alberici filius Parentis sui ob-
tinuit opes, & *Cuperfanam* quoque Civita-
tem, at non exempla seclatus, quippe adeo
se exhibuit inhumanum, ut invisus redde-
retur Civibus, à quibus, Regina *Joanna II.*
annuentè, expulsus, & Comitatu orbatus.

Uladislaus Rege extincto, *Maria de Engbi-*
neo uxor, superstes *Tarenti* Princeps (quip-
pè quæ *Ramundello Ursino* ante Regiæ In-
sulas matrimonio juncta extiterat) *Cuperfani*,
& *Lupiarum* adivit Comitatum. Ex hac
egregia muliere nonnullos suscepit *Ursinus*
liberos, è quibus extitere *Joannes Antonius*
de *Baucio de Ursinis Tarenti* Princeps. *Ga-*
briel Venusia Dux. *Catharina Trifano Clara-*
montio nupta, *Isabellaque Ferdinando Primo*
Aragonio Neapolitanorum Regi, matrimonio
junctæ, inclita parens, *Maria* quam *Anto-*
nius Aquaviva ex Imperatorio *Othonis* lan-
guine proveniens, ac Regi familiaris, sibi
matrimonio copulavit. Hujusce *Mariæ* Re-
ginæ Epistolæ nonnullæ adhuc extant in
Archivio S. *Benedicti Cuperfani* asservatæ,
quarum exempla hic subjungere placuit, ne
tempus fragiles obruat pagellas.

Venerabilis consanguinea nostra carissima Ab-
batissa Monasterii monialium Ordinis Sancti
Benedicti de Cuperfano.

Maria Regina Hungaria, Jerusalem, &
Sicilia.

E *Venerabilis consanguinea nostra carissima*
post Salutem. „Recepimmo la lettera vostra,
„ & placemi assai, che lo Principe nostro
„ beneditto figlio agia fatto rendere la obe-
„ diantia di Castellana, & rispondere delli
„ raysoni debiti allu monasterio, imperoche
„ tanto nuy, quanto ipso simo tenuti non
„ solamente de le cose debite, ma etiam
„ de proprio subvenire la Ecclesia, pregan-
„ dove che vi piazza avereme sempre a men-
„ te alli vostri oracioni. Datum in Castro
nostro Licii XVI. XV. Ind.

Egregia, honesta, & Religiosa mulieri caris-
sima nobis Abbatisa Monasterii Sancti
Benedicti Civitatis Cuperfani.

Maria Regina Hungaria, Jerusalem, &
Sicilia.

Egregia carissima nobis post salutem. „Per-
„ che semo certo tie consolatione quapdo
„ di nuy senti bona novella, ti fachimo à
„ sapere ad tua contentezza, è nuy *Ga-*
„ brieli, e questi altri picchirilli, tutti dun-
„ que stanno bene, ancora lo Principe di
„ lo quale hoggi havimo nevela, benche
„ tu

tu sy più vichira d'ave avere spel-
lo novella. Nuy festivo mo presenciale-
mente ad M. Antonio de Bitonto, che
nostro intuido ve agia per raccomandate
in singulis occurrerentis necessariis, cre-
demo, che lo farà pregannova che nuy
aggiati a mente alle vostre orationi vuy,
e tutti l'altri loro monache, le quali sa-
lutamo, pregando alle vostre orationi per
nuy, per lo Principe, per Gabriele, e
Catarina nostra, e per li picchirilli. Dopa
a nuy scrivete de lo fatto vostro. *Datum in Castro nostro Licii, die XXII. Octob.*
p. Indict.

*Nobili Viro carissimo nobis N. Nicolao de
Terlizio Locumtenenti Reginali. Vice-
gerenti Provincia Terra Bari.*

*Maria Regina Hungaria, Jerusalem, &
Sicilia.*

Vir nobilis, carissimo nobis salutem. „La
Abbatesa de lo monasterio de Sancto Be-
nedicto di Cuperfano ne scrive sopra lo
facto de le ragioni, le quali lo dicto mo-
nasterio antiquamente, & a tempore cujus
in contrarium memoria hominum non
existit, have avuto da lo Casale di Castell-
lano, & non offante certa remissione fat-
ta alli detti homini di Castellano per la
bona memoria di Missignore lo Rè Lan-
celao de li detti ragioni ex inavertentia
tempore reductionis dicti Casalis ad ejus
fidelitatem, atque dominium. Da poy ob-
tenne la Abbatesa de lo dicto monasterio
uno commandamento giustificato, che tro-
vandosi la sua expositione essere vera, do-
ver essere reducita in possessione dello di-
dicto Casale, e delli frutti, sincome per
lo dicto commandamento porrai essere in-
formato, & niente meno la Maestade di
Madama mo de novo per li sui litteri co-
manda allo Vichirè, che li deggia fare
bona, & expedita ragione, sincome per
lo dicto commandamento ni scrive la di-
cta Abbatesa, che vi costa. E pertanto
ve pregamo affettuosamente te che vi
placza como a quello, che diviti sapere
bono questi facti tanto per debito di ray-
sone, quanto per nostro intuitu, & amo-
re haveve raccomandato li facti de lo di-
cto Monasterio operantovi, è fare omni
bene che per vui se potrà, & a questo
hà de placzeriti primo a Dio, & appresso
a nuy, è sarimovende tenuti. *Datum in
Castro nostro Licii die XXVI. Augusti, XI.*
Ind.

Rebus mox publicis, intestina Principum,
Regique sanguinis Procerum dissensione con-
turbatis: *Cuperfanensem* occuparunt Urbem,
& Comitatum *Jacobus Caldora*, & *Antonius*
ejus filius. Quos deinceps *Joannes Antonius*
Vrsinus Regina editus *Maria*, legitimus *Cu-
persani* Dominus, ex ephebis excedens, ar-
morum vi è Comitatu expulit: ac summa
deindè cum tranquillitate in *Cuperfanates*
dominatus, quos, & optimis moderatus est
legibus.

Catharinam Vrsinam Joannes Antonius ejus
Pater, ac *Tarenti* Princeps; *Julio Antonio*

Aquaviva Aragonio Hadria Duci, ac *Italia*
Primati matrimoniali conjunxit vinculo: ad
quem *Cuperfanensis* deindè Civitas jure dotis
pervenit. Porro quantis, quotve inclytus
hic *Julius Antonius* effulserit titulis, innu-
meris ejusdem encomiis pumentibus libris,
ejus quidem fama facinorum buccinatrix,
immortale vivens ævum, nunquam eloqui
non desisset; Eo *Cuperfanates* moderante,
Crypta Insulana, antiquis *B. Virginis* sacra
vestigis, non procul ab Urbe reperta. Ejus-
que tunc tanta enituit pietas, ut magnifi-
cam inibi Ecclesiam, sumptuosumque ædifi-
caverit Cœnobium; in quo, & hunc vidi
lapidem.

AD HONOREM GLORIOSE VIRGINIS
MARIE ILIVSTRIS JULIVS ANTONIVS
DE AQVAVIVA DVX ADRIÆ, THERA-
MI, S. FLAVIANI, AC CVPERSANI CO-
MES, HOC COENOBIVM CÆPIT CON-
STRVERE ANNO DOM. MCCCCLXXII.
VI. MAJI.

Conspicuum deinde Æterni Parentis Ver-
bo humanis induto exuviis in *Cuperfanensi*
Cathedrali sacellum erexit: quo hæc nos
admonet inscriptio.

M.CCCC. LXXIII. IN HONOREM IN-
CARNATI VERBI HOC JULIVS DVX,
ET COMES.

Julium Antonium sua tempestate militum
Imperatorem extitisse præclarissimum; totus
acclamat Orbis, cujus quidem avium sangui-
nis claritas in uno præ cæteris percussa
gladio, sic Vivis dabat Aquis splendorem,
ut celerem hostibus inferret interitus cali-
ginem, & mentis, & ensis acie nimio sub-
gore perstricta. Ejus in *Hetrusco* bello per-
nes *Calabria* Ducem Regis *Ferdinandi* filium,
frenuè præliantis pedem transverberant ini-
mici, sed expedita nihilominus Ducis extitit
manus, & animus ad prælium. Mox *Ju-
lius* ex *Hetruria* utpotè unicum vexati Re-
gni remedium, quod in una ejus dextera,
in unoquoque consilio reponebatur, à *Fer-
dinando* Rege accersitus. Quot verò, quan-
tave supremis, ac desperatis in rebus *Ju-
lius* egeat, laboraveritque in ipsa Regni
pace stabilita, quæ, ad nostra usque tempora
perduravit, liquidò perspicimus. Sed *Fer-
dinandus* eximia Ducis merita, quæ oculis
usurpabat, multis testata voluit signis; uno-
que in primis privilegio, quò eundem *Ju-
lium Antonium*, ejusque filium *Andream*
Matthæum, amboque liberos, ac poste-
ros, Regiæ *Aragonsium* Familiæ allegit
sue: anno post Christum natum M. CCCC.
LXXIX. cujus quidem privilegii concessio-
ne, Regique itidem affinitate, *Aragonum*,
& nomen, & insignia, nec non prerogati-
vas *Aquavivii* Proceres usque in hodiernam
lucem, superstites ubique ferunt: Exscrip-
tam privilegii illius seriem inferius lubet
exhibere: quum de *Aquavivensis* Familiæ
claritate sermo habendus. Quæ siquidem al-
lectione, nec non Regii sanguinis conjun-
ctione *Carolus V.* Imperator ille magnus cum
ibi

hippo ejus filio, singulos ex *Aquavivio* Atpi-A te provenientes, consanguineos appellavit suos: evenitque, ut cum *Benonia Carolus* Imperatorio donaretur diademate, *Hadria* ac *Nerizoni* Duces, non ut singuli Proceres Cæsari astantes, sed utpotè affines Magnatum prerogativis, ac titulis affecti. Ex *Etruria Julius Neapolim* deveniens, à *Ferdinando* accersitus, ut labanti Regno suppetias tanti Ducis consilio daret, in *Turcam* Christianorum hostem *Hydruntinam* Provinciam injusto divexantem gladio, Imperatoris munere eum sese gessit, ut summos tantum in re bellica assequutus honores: Antiquis illis Ducibus non comparandus modò, sed præferendus, *Orbomanicus* gladius *Neapolitanum* concusserat Regnum, sed *Julii* dextera, & metum excussit è Regno, & Regni hostem. Laboranti *Orbomanica* lunæ armorum murmur non opem, sed ruinam intulit majorem: quandoquidem nonnisi *Julii* nece, enotæ Hydro vira danda. De eo *Belisarius Aquaviva Aragonius Neritinoz* Dux in paraphr. in acon. *Aristot. Quum paucis ille (ait) ne inhonestè, turpique fuga saluti consularet, pluribus acceptis vulneribus forester pugnans interit, ac in pralio potius cadere, quam fugere voluit.* Fortissimis Ducibus, *Elezari*, & *Sampsoni* haud impar *Julius*; nam, ut *Elephantum* ille, & *Philiæos* hic prosternebat, victæ jacturam feceres sic occubuit in vestigio *Julius*, satius ducens hostem secum emori, quam Reipublicæ vitam hoste divexari. Cæso nempe *Barbarorum* Duce, victoriæ studet *Julius* augendæ, paraturus, *Turcam* quibus torqueret, insidias, in nemus abiens. Sed d' sortem sibi minus constantem: æqualem numquam? Insidiatores offendit hostes, ubi hostibus insidiari putabat, & in luo lux adempta Duci, Præliatus est solus, vicit solus, sed non solus emori potuit, qui inter devictas à se hostium turmas caput dedit. Cadaver obtruncato capite, equo cui inlidebat, *Sternateam* revectum. Par quidem erat, ut qui victori paruerat moderatori, victum non destitueret inter hostes; simulque, & Dominum, & victoriæ coronidem victis *Orbomanicis* eripuit. Et profectò id *Julio* æquum erat obsequium equo præstari, ut licet Equo saxum feriente *Helicinus* Mons aquæ fonte potitus, sic Equo fugiente *Aquaviva* in uno *Julii* cadavere adhuc præterlabentis beneficium agnoscerent *Salentini*, & cum iis tota *Neapolis*, *Italia*, totus, & Orbis. Equo sanè illi perennes debentur honores, quippè quo *Julii* cinerum thesauri ad posterum reventi, ut tanquam martyris, meritò non carerent obsequio. Et quam jure thesaurus tam eximii Ducis, gestorum extiterit memoria, *Antonius* id testatur *Galatbens* ad *Belisarium* *Julii* filium hæc scribens: *Quam obrem magnanimus ille heros corporis, & animi viribus insignis Christi martyr, & fratri tuo anima mea Domino, & tibi, totique familia vestra tam pulcherrimi facti perpetuam memoriam, omni auro, omnibusque gemmis pretiosiorē hereditatem reliquit.* Tanto Duci *Sternateæ*, sepulturæ honos illico delatus, ubi, & hoc posteritati lapidibus incisum legimus testimonium.

JULIUS ANTONIUS AQUAVIVUS DE ARAGONIA DVX HADRIÆ CONVERSANI, ET S. FLAVIANI COMES, ANNO HUMANATI DEI M. CCCCLXXXI. VII. IDVS. FEBRVARII PRO CHRISTIANA RELIGIONE. INVICTI REGIS FERDINANDI FIDE, AC TVTIONE OMNIUM IN ORIS HYDRVNTI APVD AGRVM MVRI DVO PASSVVM MILLIA AB VRBE DISTANTEM ACRITER PVGNANDO A TVRCIS CAPITE CÆSVS HIC RECVBAT.

Joan. de Giffis Servili.

In *Cuperjanensi* verò *Boetia Virginis* Insulana Templo ab eodem *Julio Antonio* magnificis sumptibus excitato hanc tanti Ducis memoriam prospicimus.

JULIUS ANTONIUS DE AQUAVIVA HADRIÆ DVX, ET CONVERSANI COMES, SVMMAM INTER MILITES GLORIAM SVDORE, ET SANGVINE ASSEQUVTVS, TOTIVS DEMVM EXERCITVS REGNI NEAPOLITANI DVX CONTRA TVRCAM CHRISTIANI NOMINIS HOSTEM, ITALIÆ IMPERIO INHLANTEM, APVD HYDRVNTVM FORTITER DIMICANS OCCVBVIT. VI. IDVS FEBRVARII.

M. CCCC. LXXXI.

PRO MILITARI COELESTEM CORONAM DADEPTVS.

Tanta quippè ex *Julii* nece *Neapolitano* Regno, & *Aragonensibus* in primis Regibus pervenit utilitas: ut *Federicus de Aragonia* Rex anno M. CCCCLIII. *Belisarium* *Julii Antonii* filium privilegio insigniens, quantum *Julio* deberet hilce testatum reliquerit verbis. Nam, ut omittamus quod *Illustris Pater ejus Julius de Aquaviva* bello *Hydruntino*, quod contra *Turcas* gestum est, pro statu, & servitia domus nostræ viriliter pugnans animam posuit, quod meritum in primis magnum, nec obliviscendum filiis. quoque suis, nostræ domus perpetuo debet. *Julii Antonii*, & *Catharina Ursina* uxoris statuæ genibus innixæ ante princeps Altare visuntur. Eam, verò quæ *Julii* pietatem refert *Salvator Varo* Societate *Jesu* ut suam *Vesuviani* Incendii Historiam, variis, novisque refertam rebus in lucem promeret, furente *Veservo* anno MDCLXXXI. fulmine caedam asserit, Hem fabellam, quam doctus hic refert *Jesuita* quæ, & in historia referrem, nisi ex relatis vagantem auctoris animam aucuparem, modicamque iis fidem habendam. Et nisi cum sæva illa *Vesuvii* tempestas *Italiam* deterreret, me *Cuperjanum* haberet oculatissimum rerum testem, vera utique censerem, quæ de *Julio* commentus est auctor.

Belisarius Aquaviva de Aragonia *Julii Antonii* secundo natus *Cuperjanensem* Civitatem, quam post parentis sui obitum dono Regis *Ferdinandi Secundi* possederat, *Federico de Aragonia* Regi (ita rebus publicis, regique exposcente utilitate) restituit. Sed Rex, ut beneficiis, promptaque *Belisarii*

voluntate non vinceretur, *Neritonensem* ei Urbem ob *Angliberti de Bancio* Comitis Ugenti, ejus domini defectionem sibi devolutam, pro *Cupersano* donavit. *Belisarii* auctoritate, & labore *Neapolitanarum* rerum diffensiones compositas, eique uni, Regni pacem debendam Regali afferit privilegio *Federicus* hisce verbis. *Certe ipse hic Belisarius, & alias semper, & proximis his adversis temporibus nostris eum sese praestitit, ut si cui alii pro recuperatione hujus Regni, & hac gloriosissima nostra victoria debemus, huic in primis, & supremum in modum debeamus.* Nam ita subinde semper infracta, & constanti fide partes nostras secutus est, ut nullis neque sumptibus, neque laboribus parceret, & saepe vitam ipsam manifestissimis discriminibus, & periculis obiceret. Et inde etiam est, ut in eodem *Federicus* privilegio de *Belisario* dixerit: Cujus ea in nos, & domum nostram merita, studiaque extiterunt, ut nulum tam magnum premium, vel ornamentum sit quod polliceri sibi à nobis iure quodam suo non possit. Enim verò egregia *Belisarii* in domum *Aragoniam* ea extitere obsequia, ut Regno intestina dissensione laborante, rebus publicis *Gallica*, dubiaque fide quassatis, unus, & consilio, & auxilio adfuerit *Belisarius*; qui conjuge, liberis, sororibus, suoque relicto statu, *triremi Barulum* petiit, ut *Aragonensi* faveret vexillo: *Gundisalvo Fernandez de Cordona* Prorege, armorumque *Neapolitano* in Regno Imperatore sic exposcente. Idemque *Belisarius* Provincias *Barianam*, & *Hydruntinam* ad Regis *Ferdinandi* fidem summa prudentia, nec minore reduxit labore, sumptuque. De quo Rex in privilegio, ubi *Neritonensem* illi Statum obfirmat anno 1505. egregiam infert mentionem, additque: *Habentes quoque respectum ad grata, grandia, & fructuosa servitia per ipsum Comitem novissime praestita in bello, quod contra Francorum Regem in dicto Regno gestum est, quae non solum hac, sed majora de nobis promerentur.* Quo sane in bello contra *Gallos* gesto, quam se acriter gesserit *Belisarius*, hisce cecinit carminibus *Camillus Querna* Archipoeta *Neapolitanus*, lib. 1. de Bello *Neapol.*

Non Aquavivus abest Belisarius, optima pandens Virtutis monumenta sua, fidissima magni Corda gerens Caroli titulis, discedere nunquam Parthenope voluit, tanta est constantia fortis, Et virtus animi, nullo sub tempore pallens.

Magna tunc extitit *Joannis Bernardini Belisarii* filii in domum *Austriacam* fides, quod, & ipsemet Archipoeta sequentibus declaravit carminibus.

Joannes, proles tam claro digna parente, Vtpote qui nequeat divelli à Caesaris armis Fortis, & intrepidus gaudet tenuisse Tarentum. Hostileisque acies Marte invasisse cruento.

Non contemnendam verò de *Belisario* Duce, *Antonius Galatheus* datis ad eundem literis, mentionem agit, quam ob oculos pono. In re bellica quantum valeas (inquit)

omnes noverunt, in bello *Gallico* virum fortem semper egisti: *Ferdinandum* Regem extrema per omnia (ut ait Poeta) sequutus es: Unde inter Regni Proceres magnam gloriam es adeptus. Quapropter *Ferdinando* mortuo, *Federicus* Rex te ob ingentia merita tua pulcherrimam, & celeberrimam Urbis *Neriti* titulo decoravit. In bello *Veneto*, apud *Salentinos* puer sub fratre tuo (qui aetate nostra, & armorum, & literarum gloria pollet) militasti: atque ita te gessi, ut facile omnes cognoscerent, te nihil degenerasse à paterna, atque avita virtute. Quanta porro literarum effulserit eruditione *Belisarius* in quaesitissimis ab eo editis libris unico agnoscimus intuitu: quos videat lector. Ejus enim typis datarum lucubrationum catalogum propino.

Belisarii Aquavivi Aragoni Neritiorum Ducis de Instituendis liberis Principum liber anus.

Prasatio paraphrasis in Oeconomica Aristotelis. lib. 11.

De Venatione, & Aucupio, de re militari, & singulari certamine.

Explicatio orationis Dominicae.

Homilia diversa super nonnullis Psalmis.

Expositio Psalmorum quorundam, qui in sex horis Canonicis diebus singulis dici solent.

Federicus autem Rex, apud quem *Domus Aquavivia* tanta erat, ut ea nihil majus: *Conversanam* Urbem, quam à *Belisario*, ut diximus acceperat, *Andrea Matthaeo Aquavivo Aragonio*, *Belisarii* germano majori, *Atriaque* Duci praclarissimo, dono dedit. Unde ad manus *Aquavivias* *Conversana* iterum Civitas devoluta, atque *Andreas Matthaeus* secundum, & vigesimum inter ejus Civitatis Comites locum obtinuit.

Anno verò 1485. celebratae sumptuosissimae nuptiae inter *Andream Matthaeum*, & *Elisabetham de Aragonia Piccolomineam Amalphi-tani Ducis* filiam, & *Ferdinandi de Aragonia* *Neapolitani* Regis neptim. Anno verò 1509. nuptiae secundò initae ab *Andrea Matthaeo*, duxitque *Catharinam de Aragonia de la Ratta*, quae antea *Caesari Aragonio Ferdinandi* Regis filio nupserat.

Andrea Matthaei ea enituit pietas, ut Ecclesiis reparandis, subveniendis pauperibus, sublevandis oppressis, & piis id genus officiis obeundis numquam non esset intentus: quovè haereditaria *Aquavivia* domus religio in uno *Andrea Matthaeo* supremum sumptuose videatur incrementum. *Divae Mariae* Insulae sacras Cavernas, quas *Julius Pater* sumptuoso ornaverat *Cae nobio*, Temploque, *Almae Parentis* toto orbe celebrem devenaturus imaginem, saepe saepius invisens, ibi cordis praeferebat pietatem sui. Interim *Ferdinandi* Regis, & *Alphonfi* filii intentatae conjurationis ultione in Proceres deserviente, haud alias *Andreas Matthaeus* latebras quaeritavit, nec aliud, nisi *Insulae* cryptae effugium, ut *Deiparens* sicut innocentiae suae testis sic esset, & clypeus. Ibi que diu potius cultui frequens praestare obsequium, quam ab imminente se immunem servare periculo videbatur. Et omisso quidem frequenti, quotidianoque quod *Divinis* con-

templandis impendebat, studio, exercitatio-
nes ferè omnes, cum internas, tum exter-
nas, quibus foccati Religiosi strictioris ob-
servantiae ibi degentes addicti, pari confor-
tio, animo, sed maiore, inibat. Operam
tunc temporis, eo in Cœnobio, divino da-
bat cultui *Beatus Jacobus Dalmata*, qui ut-
potè literaturæ ignarus, villioribus semper,
& infimis præfiebatur muneribus, cui,
& Cœnobii Culinæ cura demandata. Incum-
bebat coquinariæ *Dalmata* lubentèr, ac sin-
gulis quibusque diebus temporario ex igne,
vel in æterni ignis meditationem descende-
bat, vel ad æternæ charitatis incendium
devolabat. Unde, & sensibus sæpè suis desti-
tutum, inter ollas immobilem consistere con-
tingebat. Mane quodam fabas Cœnobitis
dum pararet, in ecstasim raptus. Manus
ollæ, Cœlo animus hærebat, & lachrymæ
ultrò ex oculis effluentes, dignæ, quæ cœlo
reciperentur, fictilem cadebant fabarum in
ollam. Interim Dux per Cœnobium deam-
bulans, ubi devitandæ regis persecutionis
gratia domicilium fixerat; pertransiensque
per Coquinæ Januam, Sanctum vidit ollam
manibus tenentem, à sensibus alienatum,
effluentibusque lachrymis, & ollam maden-
tem, & fabas. Demiratus tunc Comes, ste-
tit paulisper, Vos felices calonatos inquiring,
& iterum felices, quos *Jacobus* suis pascit la-
crymis; mox abiit, nè Religiosum virum
interpellaret orantem. Sed ut ad sensus re-
diit suos *Jacobus*, Comitem adiit, ut coquus,
& ab eo quidnam vesci cuperet, sciscitatur.
Ad quem Comes, nonnili fabas tuis co-
las lachrymis esse cupio. Quo, & *Jacobo* rubor
advenit, & Ducis in *Jacobum* crevit affe-
ctus. Porro de hujus viri sanctitate Fratrum
minorum consulantur Annales. Nec modica
etiam *Andrea Matthæi* Ducis emicuit pietas,
quum Insulani Cœnobii claustra, ut per ea
deambulanti quid medicaretur, occurreret,
variis, iisque sacris exornavit imaginibus:
illaque magnificentissima reddidit, unde se-
quens inibi vilitur inscriptio.

ANDRÆAS MATTHÆVS AQVAVIVA
ARAGONIVS ILLVSTRIS DVX HADRIÆ,
ET THERAMI, ET BITONTI MARCHIO
CONVERSANI, ET JULIÆ COMES, JUL-
LII ANTONII MAGNIFICI PATRIS XVI,
HVJVS RELIGIOSISSIMI COENOBII CON-
DITORISVCESSOR, ET FILIVS, CLAV-
STRA HÆC COMPINGERE FECIT, AN-
NO DOMINI MCCCCLXXXI. IV. IDVS
SEPTEMBRIS; QVO DIE, ET TEMPO-
RE ALPHONSVS REGIVS PRIMOGENI-
TVS CALABRIÆ DVX ILLVSTRISSIMVS
A TVRCIS DIVTIVS EXPVGNATIS HY-
DRVNTVM ACCEPIT.

Sed enim verò in Regni Proceres, Regis
ultionis tempestate furente, eorumque plu-
rimis capite cæsis, Regis timet manus *An-
dreæ Matthæus*. At *Jacobus* ille *Dalmata* In-
sulani Cœnobii cultor, necis metum è Du-
cis pectore arçet, tantaque tunc erat *Jacobi*
auctoritas, & opinio, ut ei fidem, omni
hæsitazione sublata, adhibuerit Comes. Nec
evasis inane tanti viri Oraculum, quando-

quidem ani *Andrea Matthæo* jam scimus in-
dultum. Pietati literarum studium sic ad-
junxit *Andreas Matthæus*, quo ceteros in-
ter ætatis suæ Principes ceu Unicus *Phœnix*
emicuerit. Et quantum studio profecerit,
libris à se editis testatum reliquit, quos sum-
ma eruditione refertos nemo non novit. Nec
ob studia literarum consuetam militari peri-
tiz operam navare desit cuius eruditio an
belli arte major, & an hæc illa, in medio
adhuc est. Novitque hoc præ ceteris specta-
tæ virtutis *Jovianus Pontanus* literatorum ful-
gor, qui de *Andrea Matthæo*, de magnani-
mitate ei libellum dedens, hæc scriptis tra-
didit suis: *Militare decus, ac belli gloriam*
ita es assecutus, ut Philosophia, cateraque
artes bona te & Authore, & Magistro glo-
rientur, & seni jam mihi, atque annos plu-
rimos maximis in rebus agenti, gloriari etiam
liceat, vidisse tandem Principem virum, &
in mediis philosophantem belli ardoribus, &
philosophum inter libros, naturaque ratioci-
nationes tractantem Ducem artes, muneraque
Imperatoria, utramque cum dignitate, veu-
trum sine suo, & decore, & laude. Præcla-
rum habes Andrea Matthæi encomion apud
Joannem Tarchagnotam in Regni Neapolita-
ni descriptione lib. 1. Inter libros ab Andrea
Matthæo editos numeratur unus de Encyclo-
pediæ: de Philosophia alter, aliique, quo-
rum catalogus ad meas adhuc manus in-
teger non pervenit. Moritur tandem An-
dreæ Matthæus Idibus Aprilis. Anno MDIII.
Da Gallis vulneribus confossus propè oppidum
Rutiliani ebullientibus tunc in Regno dissen-
sionibus.

Andrea Matthæo in *Cupersanensi* civitate
successit *Ioannes Antonius Aquaviva* de *Ara-*
gonia ejus filius, cujus eximias virtutum lau-
des, nemo extitit qui ea tempestate non co-
gnoverit.

Ioanne Antonio natus *Joannes Hieronymus*
quartus, & vigesimus *Cupersanensium* Comes.
Navali bello contra *Turcam* gesto interfuit
E militum evocatorum Imperator: cunctis se
in rebus exhibens acerrimum. Filios suscepit
Julium & *Q Flavium* S. R. E. purpuratos Pa-
tres, illum à *Pio V.* hunc à *Gregorio XIV.*
creatum *Rodolphum*, qui in societatem *Jesu*
ascriptus, pro Catholica fide amplianda apud
Gons in *Salsæti* Insula *India* Orientalis, lan-
guinem effudit *Aquaviva* suum. *Horatium*
Calatinum Præsulem. *Albertum Bituntii*, &
Aquaviva Marchionem. *Joannem Antonium*
militari cingulo eximium. *Elisabetham Sici-*
lie Principem, & *Hadrianum*, qui Comita-
tum *Cupersani*, Rege annuente, a Parente
obtinuit suo: subsequensque est vigesimo quin-
to loco. Eidem *Nucis* oppidum, in idque
Ducis titulum *Philippus III.* *Hispaniarum* Rex
eximia ejus respiciens meritorum culmina,
elargitus.

Julius Hadriani filius *Philippi III.* *Hispa-*
narum Regis *Neapolitani* Regni Status à con-
siliis (quod profectò munus summæ ea tem-
pestate æstimationi habitum) egregiam rebus
in omnibus agendis prudentiam præferens,
majorum suorum insitens vestigiis, *Cuper-*
sanam Urbem avitis moderatus est legibus.
Catharinam Aquavivam Aragoniam Naritine-
rum

rum Ducem virilis animi mulierem, omnium undeque virtutum radios diffundentem sibi matrimonii vinculo copulavit, è qua Joannem Hieronymum impræsentiarum inclytum Comitem suscepit.

Itaque Joannes Hieronymus, ætate iam adulescens, mente senex, parente orbatus Cupersana Urbis suscepit habenas. Avorumque suorum exempla sectatus, ad id gloriæ culmen brevi pervenit, quod Neapolitana Urbis Procerum nullus ad hanc usque memoriam tetigit. Tanta scientiarum ferè omnium eruditione imbutus, ut Parnassias rupes illi cunas præbuisse dixeris, ut ve Eliconios Fontes pro materno suxisse lacte censueris. Vix septimum supra decimum pertigerat annum, & contra Turcam in Sipontinam Urbem ingruentem numerosa ietu oculi collecta quadringentorum penè equitum manu, armam strenuè sumplit, ut contremiscentibus utriusque Apulia Provinciis ausus, animosque suffecerit, unde Regno, totique Orbi conspicua extitit tanti adolescentis animi fortitudo, semperque singulis se se offerentibus Philippi Hispaniarum Regis, Neapolitanique Regni egestatibus, Joannes Hieronymus, prout exigebat occasio, animo sed majore, & ære occurrit, & milite. Interpellata verò fructus tranquillitate, fortuna tanto Principi invidente, quæ aliquot ante annis, postremum in eum edidit flagitium, ut enim Cicero IV. ad Herennium ait: Virtutis Comes invidia, plerumque bonos insectatur. Namque Vivas ejus fidei Aquas lethæis immiscere fluctibus ausa est sæva in eum mota persecutio, sed ejus immergendæ gloriæ ansam quæritans pessum ivit. Hiberno siquidem Aqua Viva suppetiente, feliciori hæc fluxit auspicio, nitorque Comitis magis emerfit, ac magis. Nemo est, quem lateat, quot in hunc Principem dolos (Medina Turrium Duce Neapolitanorum Prorege) ejus gloriæ invidi struxerint; sed a Philippo IV. utriusque Hemisphærii moderatore Joannes Hieronymus acceptus, benignè, & honorificentissimè exceptus fuit Casaraugusta anno M. DC. XI. IV. quem & ego secutus, ejus à secretioribus, gravioribusque negotiis eram. Mox liberaliter in eundem effudit Rex animi monumenta sui. Sed quæ Joannes Hieronymus pro Neapolitana Urbis, Regni que tumultu sedando egerit, difficile calamus expresserit meus, cum Hispanici nominis defendendi ergo bellum proprio sumptu, undecim solidos menses seridè sustentarit, quo & strenuitatem præstulit perpetuè celebrandam; & quicquid tibi aut virium, aut prudentiæ, & existimationis inerat, supra singulorum vires Procerum, uno ietu exhibuit. Unde subsultantium Populorum audaciam compescuit, & Gallorum contudit invidiam, ambitumque, & Philippo Regi rebellantes Regni Provincias facillè subjugavit, ac obsequio solus restituit; quæ nos omnia in ejusdem Comitis vitæ, gestorumque libro, quem meditamur, omnium oculis accuratiori exhibebimus calamo. Vices Comiti suas exhibuit Rodericus Pontius à Legione Dux Arcus (vulgò de la Frontera) Avrei velleris Eques, & ea tempestate Regni Prorex, ut

omnibus adhibitis remediis, seditionem arceret, rebellibus obfisteret, ac pro Catholici Regis diademate prælium suscipere, quæ optimè Comes implevit. Quantum porro debeat Rex Duci Arcus, difficile dictu est, cum nec sibi, nec liberis pepercerit suis; se enim apertis objecit periculis, filios autem, Regiæ utilitatis intuitu obsides Populo non semel obtulit, nullumque non movit lapidem, quo hujusmodi extingueret incendium; addidisset, & sanguinem, si eo novisset aliquid se profecturum. Aderant Proregi Duces strenuitate præclari, necnon Administri prudentia, literisque conspicui, quos inter, eminebat Joannes Ciaconius Pontius à Legione, eidem Regno generalis censor à Regemissus, qui præter incrementum, quod Regio attulit patrimonio, pro componendis dissensionibus præclara edidit, Ducemque Arcus, & consilio, & ope adjuvit, ut plebis captaret benevolentiam. Comiti sane nostro fortitudinis, ac fidelitatis præmium à Rege propediem conferendum expectamus, quod ejus nomine postulamus, ut Castellæ scilicet magnatum numero eum adscribat, meritisque afficiat prærogativis, quas Carolus V. Imperator semper Augustus Neritonensibus concessit Ducibus.

Elisabetha Filomarina Rocca Aspera Princeps Joannis Hieronymi Comitissæ uxor, verè virago; cujus amazonium nulla unquam infringere adversitas, aut fortuna erigere valuit animum. Liberos ex ea Comes suscepit, nonnullos, è quibus Cosmus emicat Castellæ Nucis, ac Neritoni Dux, Parentis sui, ut feudorum hæres, ita virtutum æmulator omnium. Iulius Philippi Hispaniarum Quarti Cortinarius, quem infulis, & Galero natum præpropera mors abtulit. Vita sanè illi peritura adempta, non perennior; Lucis usura, non gloria. Sedandis enim ultimis Regni seditionibus sub invito parente sedulo pugnans, multis præclare gestis, apud Fraxæ oppidum, quod ut Regio submitteretur Imperio, armis compellebat, ignito bellici tormenti globulo, è medio sublatum est. Fr. Thomas insignia præferens Rhodia, majorumque suorum vestigiis insistens. Et Catharina Torrecusentium Marchioni Hispaniarum magnati, Caroli Andrea Maria Caraccioli magni militum Imperatoris filio nupta.

Comitum seriei colophone addito, de antiquissimo Aquaviviorum germine aliquid prælibare necessum est. Clarissimam porro, pervetustamque hujus Familiæ originem ex antiquitatum latebris subobscurè nobis innotescere confitemur. Sed quæque illa fuerit, maxima profectò fuit. Anno enim humanæ salutis sexcentesimo decimo nono viros dabant Aquavivium Genus toto Orbe claros, supremisque conspicuos honoribus, ut milites strenuos, Equites prudentissimos, munificentissimos proceres, & S. R. E. purpuratos Patres. Italia verò anno M. C. LII. Aquavivios excepit, ex iisque quantum mox floruerit, hodiernum testor diem. In ejus origine ostendenda insudarunt Historici, varii varia tamen tradidere. Ex Austriaco, Bavaricoque sanguine Aquavivios originem traxisse testem habemus antiquum, luculentumque

tumque Auctorem Magistrum Joannem de Virgilio, qui floruit temporibus excellentis Poetæ Dantis. Hic enim in suis de Ecclesia Catholica Romana Regno Chronicis cap. xiv. & xxiv. de Aquavivis hæc ait: Familia Aquaviva ducit ortum suum à Germania à Ducibus Bavariorum. Idem habere videtur Joannes Caramanius de antiquitate Orbis. Quod & Philippus Scalia confirmat in lib. antiqu. Terra laboris hæc scribens: Aquaviviorum progenies, quæ ex Austriacis oritur illustrissima & nobilissima est reposita in sedili Nidi Alina Civitatis Neapolis. Sed ut redeamus ad Magistrum Joannem de Virgilio; cognomenta hic generis Catholici, generosi, ac Illustrissimi quæ Serenissimæ, ac Imperatoriæ Domus Austriacæ propria sunt, Aquavivis attribuit, hisce verbis: Catholicum nomen meretur familia Aquaviva, ejus enim duces, virique generosi militarunt in crucifera militia pro recuperatione Terra Sanctæ, inter quos Rodolphus Aquaviva Dominus prudentissimus, ac magnanimus suis impensis illi sacro bello interfuit, & in recuperatione Sanctæ Civitatis Jerusalem multum insudavit. Hæc ille. Alii vero originem non tam longè petentes, ut Phanulius Campanus lib. i. de familiis Illustribus Italiae, earumque origine cap. ii. & Prosper de Cantelmis Neapolitanus in registro Illustrum familiarum Regni Neapolitani: Marinus Freccia Capuani Consilii Præses tract. de subfeud. & Franciscus de Petris amicus noster, clarus nostri temporis Historicus, & Juris Consultus Familiam Aquavivam scribunt à Piceno, seu Marchia Anconitana venisse in Campaniam Felicem. Nec ullum in hoc agnoscimus absurdum: quippe Aquavivii ex Austria Picenum venere, Castrumque Aquaviva inibi possederunt (ex quo illis cognomen factum nonnulli putant, nisi id sit, è converso) inde Neapolim se transtulere; ubi semper inter Proceres, ac Magnates adnumerati, adeoque antiquus in hac familia Ducis titulus ut cæteros Europæ Duces antecedit. Sanè Duces apud majores nostros erant, teste Joanne Mariana lib. vi. de reb. Hispan. cap. i. Qui Urbem aut Regionem aliquam presidio militari obtinebant. Ex quibus aureo nummo ducati nomen derivatum, eo quod cudendæ monetæ facultatem haberent, quo stipendia militibus promptè solverentur. Et quamvis Neapolitano in Regno magna semper emicuerit nobilitas, & Illustria in eo, ac vetusta germina nunquam defuerint, septem tamen ex his familias, cæteras anteire communi ore confesum, & utpote Illustriores ex aliis segregatas numerarunt. Eaque sunt:

Sanseverina.

De Balzo.

Aquaviva.

Ursina quæ primordia ducit è Latio.

Caldora.

Cantelma.

Et Ruffi.

Quæ Neapolitana Civitatis sedilibus nunquam adnumeratæ, licet Sanseverina, & Aquaviva anno MDV. Nidi sedili aggregatæ: ut ex illis major sedili claritas accederet.

Nec modicus is est Aquaviviorum honos militis ante annis S.R.E. Cardinalibus eorum familiam floruisse, & ut eos hic recenseam.

Anno Christi DCXIX. à Bonifacio V. Cardinalium numero adscriptus Stephanus Aquaviva, vir omni virtute ornatus.

Anno vero DCCLXXII. Papinianus Aquaviva heros omni ex parte incomparabilis à Pontifice Hadriano I. Cardinalis creatus.

Albericum Aquavivam salutis anno M.LXI. Alexander Pontifex II. tanti viri merito pramio afficere volens, purpuratorum Patrum numero adscivit.

At Joannes Vincentius Aquaviva per Paulum Pontificem III. anno MDXXXII. S.R.E. Cardinalis renunciatus.

Julio Aquaviva de Aragonia Cardinalis dignitas à Pio Pontifice V. anno MDLXX. collata.

Octavius Aquaviva Aragonius, Joannis Hieronymi X. Atriæ Ducis, & Margarita Pio filius Cardinalium albo relatus à Gregorio XIV. anno MDXCI. Archiepiscopatum Neapolitanum optime gessit: sepultusque est in Cathedrali, ubi hæc in marmore æreis literis defixa inscriptio.

D. O. M.

OCTAVIO AQUAVIVO ARAGONIO
CARDINALI ARCHIEPISCOPO
NEAPOLITANO
PURPURA, ET LITTERARUM MAXIME GRÆCARUM ORNAMENTO
MAJORUM DECORA ADEPTO, QUÆ
FUERUNT E REPUBLICA
CHRISTIANA IN PONTIFICIIS, PRÆCIPUE COMITIIS, ATQUE
IN AVENIONENSI LEGATO, CUM
ARDERET PROVINCIA CIVILIBUS
DISCORDIIS, ARDERENT BELLO
GALLIÆ, STRENUÆ CUNCTA
EXSECUTO
IN OMNI VITA SINGULAREM MAGNI CONSILII, EXCELSI ANIMI
LAUDEM PROMERITO. D. FRANCISCUS AQUAVIVUS MARCHIO
AQUAVIVÆ EX D. JOISIA NEPOTE
DUCE HADRIANORUM XI.
PRONEPOTE PONTIFICIS OBIIT ANNO SALUTIS MDCXII.
NATUS ANNO LII.

Floruit & Vincentius Aquaviva Hydruntina Civitatis Archiepiscopus, itemque Marchellus ejusdem Urbis Archiepiscopus, & Nuncius Apostolicus apud Venetos, & Sabaudos. Andreas Matthæus Episcopus Venafri, & Horatius Calatimus Episcopus; nec non Sulpitius, & Donatus Cuperfanensis Urbis Prætu-les, alique.

Viros dedit hæc familia innumeros variis dignitatum generibus conspicuos, quos inter numeramus magnos Regni Neapolitani Justitiarios Andream Aquavivam anno 1155. Ricardum anno 1284. & Antonium; magnumque Marefcallum Conradum Aquavivam; necnon Matthæum, & Antonium magnos Regni Ciamerlanes; militum vero Imperatores Ludovicum Aquavivam, Andream

Mat-

Matthæum, Antonium, & Julium Antonium. Primus sanè, atque alter à *Ladislao* Rege, tertius à Regina *Joanna*, ultimus à Rege *Ferdinando* exercitibus præfæti suis.

Nec armis solùm, sed & literis florere *Aquavivii* Proceres, ut nobilitate, & gladio magis effulgerent, ac magis literæ, itemque literis nobilitas claret, & gladius. Nonnullos hic recensere, ut eruditis faciam satis.

Robertus Aquaviva floruit anno salutis 1283. eruditione clarus, quam variis à se editis libris præstulit, ut de eo refert *Phanufius Campanus*, & *Bibliotheca Mundi*, scripsit enim,

De disciplina Regum libros sex;

De calamitatibus Italia tractatum.

De fato, & fortuna libros duos.

De consuetudine librum, &

De Abusibus rerum Mundi libri tres.

Albericus Aquaviva multa, variaque notus eruditione, Libros composuit innumeros, quarum nonnulli hodiè apparent, ut *Henricus Marcellus de Agrigento in Bibliotheca mundi* retulit. Scripsit.

De Principiis Regnorum Mundi Chronicon.

De suprema Petri, & Ecclesiæ Romanæ potestate libros tres.

SS. Petri, & Pauli gesta.

De excellentia & suprema Pontificis potestate in utroque foro.

Item librum, qui *Gigliissimus Philosophus*, inscribitur.

De ineffabili Trinitate libros duos.

De anima immortalitate librum.

De modo in Cælum ascendendi tractatum.

De adoratione, ac veneratione libros duos.

Item in *Genesim* tres commentariorum libros aliosque nonnullos.

Dorothea Aquaviva mulier omni virtutum genere, & literis ornata, quæ poeseos lauream promerita, una cum *Victoria Columna*, *Laura Terracina*, & *Margarita Sarrocchia* de qua *Franciscus de Petris* in *proam. proble. VIII. in Hist. Neap.*

Andreas Matthæus, & Belisarius Aquavivii, Principes omnium virtutum genere ornati, librorum etiam compositione, ut diximus, clari, *Andreas Matthæus de Philosophia* scripsit, & *Enciclopedia*, &c. *Belisarii* autem libros recensuimus suprâ, cum de eo egimus.

Claudius Aquaviva vicesimo quinto ætatis suæ anno *Pii V.* Pontificis Maximi à Cubiculo, eique ob literarum studia, & summam ingenii perspicacitatem in primis charus, nulla rerum humanarum, ac dignitatum spe, cohiberi potuit, quin omnibus pro Christo relictis, magnæ Societati nomen dederit, ubi ea virtutum merita assequutus, & cum nondum quadragesimum attigisset annum, ad supremum Præpositi generalis fastigium divinis præcedentibus monitis, mirè evectus fuerit. Tanta enituit humilitate, ut Archiepiscopales *Neapolitana* Urbis insulas à *Clemente VIII.* oblatas contantè renueret, & colapho ab equite Romano injustè cæsus, alteram percutienti maxillam præbuerit: orationi, ac divinis contemplandis usque ad id intentus, ut in ecitissim actus

in aera quandoquæ raperetur; nec *Mossii*, nec *Elia* impar, quippe ignitis fulgere radiis sancto *Philippo Nriro* oratorii congregationis Parenti, non semel visus. Ei tantum Societas debet, ut si *Viva Claudii Aqua*, semina à divo *Ignatio* jacta non irrigarentur, penè arescerent. *Ignatius* si quidem plantavit, *Aquaviva* rigavit, Deus autem incrementum dedit. Perseverat adhuc in societate quædam agendi norma à *Claudio* lata, qua Jesuitarum ritus hodiè sustentantur, & Imperium; morti proximus dixisse fertur: *Gratias Deo, qui facit de tenebris lucem splendescere, & de morte vitam suavisimè rependit*: mox astanti *Roberto Cardinali Bellarmino* in hæc prorupit: *Non temo di morire, nè mi vergogno di vivere, perche abbiamo un buon signore.* Mortalem hanc vitam cum cælesti, ac perenniori commutavit anno *M.DC.XV.* magnusque hominum concursus ad ejus cadaver factus, ut religiose tangerent & exoscularentur. Libellum scripsit de industriis ita ingeniosum, ut necessarium: nec non in psalmos *XLIV.* & *CXVIII.* commentarios, live meditationes, & Epistolas ad universam societatem de renovatione spiritus, & unione fraternæ charitatis. Opus sanè posthumum, quod evulgavit *Bernardus de Angelis Secretarius Societatis Jesu Colonia* anno 1616. de eo hujusmodi circumfertur epigramma.

Par erat aterna te ducere tempora vita

Nomen, & aeternum viva quod indit aqua.

Humana probitas major divinaque virtus.

Mentiana fides, hæc tibi vita fuit.

Vox cælestis erat species dignissima vultus.

Et quod caliculis dicitur esse color.

Jam fluvios post hac nullas reor esse perennes.

Cum tu etiam possis, o Aquaviva mori.

Scripserunt de hoc Heroe, *Jacobus Damianus*, *Philippus Alegambus*, & *Joannes Baptista Masculus* in odis.

B. Rodolphus Aquaviva Societatis Jesu institutum sectatus, ita se virtutum omnium ornamentis illustrem exhibuit, ut ad *Goas* sacra Evangelii dogmata disseminaturus mitteretur. In *Salsæis* tandem Insulam se contulit, quatuor ex eadem Societate adhibitis sociis. Ubi cum in oppido *Cutulini* Catholicam prædicaret fidem, idolorumque templa everteret, gentiliū furore immanitè percutitur, & quino intrepidè accepto vulnere animam Christo reddidit. Cujus vitam nec non relata *Claudii* gesta, *Hispanice*, sed candido quidem stylo exarata æternæ donavit memoriæ Reverendus Pater *Eusebius Nierembergius* amicus noster ejusdem Societatis literarum, & virtutum exemplar. Ex *Indiis* demùm *B. Rodulphi* vitæ, & miraculorum testimonia *Romam* transmissa, ut ejus per Pontificem Maximum declararetur martyrium, pro quo & *Hispaniarum Indiarumque* Rex *Philippus IV.* cognomento magnus ad *Innocentium Pontificem X.* me petente, literas dedit. Fortunatum, & bis fortunatum *Rodolphum*, quem viventem, viva Aqua illustravit, morientem sanguis clariorem reddidit, ut ipsamet Aqua, & sanguis, vita, & morte tua resplenderent, en eximium de *B. Rodolpho Aquaviva* quinque

que vulneribus pro fide perempto ingeniosi
cujusdam Viri epigramma.

*Dum cadit innocuum fundens Aquaviva
cruorem*

*Qui per Christo annis, vulneribusque fuit.
Quam lator Franciscus ait, qua vulnera vivus
Ipse tuli; moriens illa Rodolphus habet.
Vivere qui voluit quino me vulnere Christus;
Vulnere te quino, vult Aquaviva mori.
Christum morte refers, ego vivus praefero
Christum.*

*Effigies Christi, est, mors tua, vita mea. B
Vulnera habes moriens, & surgens Christus.*

Imago

Ipse resurgens, tu morientis eris.

Obsequia verò, quæ Aquavivii Proceres Regibus præstiterunt suis, maxima quidem fuisse, & quæ se offerebat, occasione respondentia; à quibus plurimis affecti beneficiis, non secus ac quibusdam incitamentis. *Quis enim* (ait Sinesius ad Arcadium) *Laudante Rege, sanguini pareat suo.* Ut cum *Averardus Aquaviva* secundus Sancti Valentini Comes totius Neapolitani Regni nomine Hungaria Regem nuptias cum Regna Neapolitana celebraturum magno servorum agmine stipatus, immensisque expensis solemniter excepit & cum *Conradus Aquaviva* Sancti Valentini itidem Comes Carolo tertio Neapolitano Regi magnam pecuniæ vim pro Regni reparatione dedit: & cum *Andreas Matthæus Aquaviva* Atria Dux Joannam Regis Ladislai sororem solemniter, & quæ decebat pompa stipavit, dum nuptias cum *Guillelmo Austriaco* Duce celebravit. Et cum *Julius Antonius Aquaviva* Aragonius *Federicus* Regis *Ferdinandi* filium (ipso id Rege jubente) *Caroli Burgundiorum* Ducis filiam uxorem ducturum, euntem, magno servorum agmine comitatus est. Quo in itinere se magnifice gessit, ac splendide, ut hac solum de causa peculiari Rex *Ferdinandus* privilegio grati erga eum animi sui monumenta ostenderit sub annum MCCCCLXXXI. & cum *Belisarius Aquaviva* *Neritinerum* Dux cum pecunia, tum milite *Ferdinando* Neapolitano Regi II. auxilia, & suppetias dedit, ita ut Regni fides, quæ jam ob *Gallorum* vexationem periclitabatur, magis, ac magis constabileretur. Ab eodem hoc *Belisario* sumptuoso exceptus est hospitio *Mediolanensium* Dux una cum *Bona* filia sua, quæ postmodum *Polonia* Regi matrimonio juncta. Et postremò cum *Joannes Hieronymus Aquaviva* Aragonius hodierno die *Cupersanensium* Comes omni virtutum genere ornatus, cum duodevigelimum nondum attigisset annum, contra *Turcas* *Sipontum* depopulantes, totique *Bariensi* Provinciæ minitantes multo milite, sua in ditione, collecto, exiit, titubanteque Civitates, & Oppida confirmavit; Qui & *Hispaniarum* *Philippo IV.* præclara in dies præstitit obsequia, & milite, & donis. Tantaque in eo erga Regem suum fides eduxit, ut ob eam multorum sibi æmulorum machinamenta concitaverit; sed Regis, Patris, & Populi, spectans commodum difficile pessum ire permittitur. Oblatrent licet, ac livore rumpantur æmuli, omnium ad se oculos convertit *Joannes Hieronymus*,

omniumque sibi affectum rapuit.

His accedat *Ludovicus Aquaviva* *Cupersani* Comes, qui una cum *Thoma de Sancto Severino* è Regni finibus ejecit *Franciscum de Baucio* *Andria* Ducem Regio sanguine clarum, sed Reginæ *Mariae de Tarento* Imperium detestantem. Nobilissima sanè *Bauciorum* familia est, & antiquissima, quam ex uno Regum ad Christum recens natum adorandum, stella duce, vocatorum provenire tradunt. Pervetustum vidi *Covella de Baucio* *Jacobi de Baucio*, & *Covella de Tocco* filix testamentum, *Joannis de Lescun* publici Notarii fide obsignatum 5. Kal. Julii anno 1472. ex quo nuptam fuisse constat *Jacobo de Ossau* *Asta*, & *Getai* domino, edidisseque *Ramundum de Ossau*, qui anno 1285. *Mariam Pelliceriam* duxit nobilissima ex stirpe mulierem, ex qua descendit Dominus *Joseph Pellicerius*, Dominus domus *Pelliceria*, & *Ossau*. Regius Chronographus, Vir omni eruditionum genere ornatissimus, & amicus noster. *Antonius Aquaviva*, qui *Joanna* Regina jubente, Pontificis Maximi Legato ter suppetias tulit contra *Asculanos*, quibus Legatum à periculo, & Sedem Apostolicam ab injuria vindicavit. Et *Josias Aquaviva* *Aragonensibus* Regibus adhærens, *Franciscum Sfortiam* magno contra *Neapolitanum* Regnum exercitu adventantem, ne Regno accederet, exturbavit. Qua de causa ab eodem *Sfortia* cum *Alphonsus* Rex anno 1457. & ipsemet *Josias* à *Januensibus* cum *Mediolanensium* Ducibus confederatis, navali captus bello multa in sua captivitate perpassus: & post modum à *Joanne Sfortia* *Francisci* germano una cum *Ramundo Caldora* eandem ob rem divexatus, & *Julius Antonius Aquaviva* *Aragonius*, qui ad Regis *Ferdinandi* fidem *Ursum Ursinum* *Tarenti* Principis filium revocavit, multaque pro Regni pace constabilienda gessit. In *Hetruria* tandem pro Rege fortiter dimicavit, indeque *Neapolim* vocatus, ut *Turcam* ex *Hydruntina* Provincia ejiceret: quod, & consequutus est *Julius*, non labore tantum, sed & nece propria; quæ usque aded Regi displicuit, ut ipsam *Hydruntinam* Provinciam libentius perdere elegeret, quam tantum Ducem, ut ipsemet privilegio testatus peculiari anno 1481. & *Andreas Matthæus Aquaviva* *Aragonius* unaque cum eo *Cæsar Aragonius*, & *Bartholomæus de Albiano*, contra *Gallorum* Regem *Carolum VIII.* tria militum millia propriis congregarunt expensis, ipsemet *Andreas Matthæus* nihil non fecit, quo *Aragonensium* constabileret Imperium, & anno M. DXVI. obortas in Regno publicas dissensiones una *Andrea Matthæi* auctoritas sedavit, qua cum Regni Proceres, tum Populus ipse in obedientiam *Caroli* Regis Catholici nepotis (qui post modum *Romanorum* electus Imperator hujusce nominis V.) inducti. Et *Belisarius Aquavivus* *Neritoni* Dux, quæ quantave pro *Aragonensibus* Regibus patraverit supra enumeravimus, quæ nè molestus & prolixior fiam, non repeto. Quæ verò *Joannes Franciscus Aragonius*, *Bitunti* Marchio, *Balthasar Aquaviva* & *Franciscus Balthasaris* filius; alique

quæ hujusce familiae innumeri Proceres, *A-*
striacæ Domui servitia præstiterint, longum
 esset recensere. Sufficiet tantum hic memi-
 nisse, quod *Aquavivii* heroes suprema ob
 merita ingentem privilegiorum numerum à
 Regibus obtinere suis; quæ in Archivis
 excellentissimorum Ducis *Atria*, & Comitibus
Cupersani asservantur. Hic tantum exscribam
 unum, quo *Ferdinandus Neapolitanus* Rex
Julium Antonium Aquavivam, *Atriensem*
 Ducem, & *Cupersanensem* Comitem, ejus-
 que filium *Andream Matthæum Bituntini* Ma-
 chionem, eorumque posteror, & utriusque
 Iexus successores propriæ *Aragonensium* Regiæ
 familiae alcivit, ita ut privilegia, & præro-
 gativæ, *Aragonis*, & *Aquavivis* essent com-
 munes.

„ *Ferdinandus Dei gratia Rex Siciliae*,
 „ *Hierusalem*, &c. Illustri viro *Julio Anto-*
 „ *nio de Aquaviva Duci Adriæ, Conversani,*
 „ *& Sancti Flaviani Comiti, Armorum-*
 „ *que Capitaneo, Collaterali Consiliario,*
 „ *& affini dilectissimo, gratiam, & bonam*
 „ *voluntatem.* Consequerunt majores nostri,
 „ sapientissimi viri benemeritos homines,
 „ ac virtutibus claros honoribus prosequi,
 „ & titulis honestare, ut & ornamentum
 „ virtutibus adderent, & alios tali quoque
 „ exemplo invitarent ad gloriam. Hinc exi-
 „ stunt decreta illa in erigendis statuis, in
 „ scribendis titulis, ut non solum præsen-
 „ tes, verum etiam posterum magnorum vi-
 „ rorum egregia facinora cognita haberent;
 „ qualia exempla secuti Reges, ac Principes
 „ inclity, viros insigni virtute præditos va-
 „ riis honestamentis, & honoribus libenter
 „ sunt prosequuti, censentes ad se ipsos po-
 „ tissimum hoc pertipere, etenim nobilita-
 „ re virtutem, illustrare ingenia, honestare
 „ illos, in quibus animi magnitudo eluceat,
 „ splendescantque præstantes actiones, vi-
 „ detur proprium esse Regum; & alii qui-
 „ dem Reges in aliis honestandis hominibus
 „ ob alias causas diversis ornamentorum ge-
 „ neribus sunt usi. Nos autem cum multa
 „ inter esse perspeximus digna, quæ hono-
 „ rari à nobis debeant, cum plurimas pro-
 „ sectis virtutes in te sitas esse viderimus,
 „ ac multa magnaue vigere merita confi-
 „ derantes, præsertim in præsentis bello quo
 „ pacto te gesseris, licet jam diu tuam in
 „ re militari peritiam optime perspexerimus,

„ iure ipso commoti, atque adducti sumus,
 „ ut te ipsum egregiasque virtutes tuas, &
 „ honoribus exornemus, & titulis illustre-
 „ mus. Quanquam autem ad ampliora insi-
 „ gnioraque in te ipsum conferenda voluntas
 „ nostra intendat, meritaque tua postulent
 „ te in præsentia eundem *Julium Antonium*
 „ ad majorem amoris nostri declarationem
 „ fieri satis ipse per te nobilis, & illustris
 „ sis, tenere hujus nostri privilegii, ac de-
 „ creti deque nostra certa scientia, proprio-
 „ que animi motu, meritisque quidem tuis
 „ hoc exposcentibus in Familiam nostram,
 „ & in domum de *Aragonia* asciscimus, ad-
 „ scribimus, & annumeramus, volentes
 „ quod de cætero in perpetuum Vos, vestri-
 „ que liberi, hæredes, & successores utrius-
 „ que sexus nati jam, & nascituri, signan-
 „ ter illustris *Andreas Matthæus* noster alu-
 „ mnus *Marchio Bituntinus* tuus filius primo-
 „ genitus sitis, & sine de domo, & præla-
 „ tia de *Aragonia*, atque in omnibus acti-
 „ bus, titulis, negotiis gerendis, atque agen-
 „ dis rebus inscribamini, appellemini, in-
 „ scribantur, & cognominentur de *Arago-*
 „ *nia*, sitque vestrum, atque illorum co-
 „ gnomen de *Aragonia*. Præterea ad vos,
 „ illosque magis, magisque illustrandas,
 „ etiam cum hac serie literarum, plenam-
 „ que atque amplam conferimus potestatem
 „ arma nostra deferendi, & faciendi, qui-
 „ bus quidem armis vos, liberos, hæredes,
 „ & successores vestros donamus, ac vos, &
 „ illos iidem insignimus, & honestamus,
 „ à vobis, illisque pro, & cum armis no-
 „ stris deferendis, utendis, & faciendis,
 „ quemadmodum inferius figurantur. Tu
 „ igitur quod virtutes exigunt tuæ id effice,
 „ & præsta, ut honori, & decori sis armis,
 „ & cognomini nostro, & brevi fore spera,
 „ ut majoribus te, atque illustrioribus limus
 „ titulis condecoraturi: in quorum testimo-
 „ nium præsentis fieri fecimus magno ma-
 „ stræ sigillo pendenti munitas. Datum in
 „ *Castello novo Civitatis nostræ Neapolis*,
 „ die XXX. mensis Aprilis Anno millesimo
 „ quadringentesimo septuagesimo nono, Re-
 „ gnorum nostrorum anno vigesimo secundo
 „ REX FERDINANDUS. Dominus Rex
 „ mandavit mihi *Antonello de Petrutiis*, Egi-
 „ dius, &c. Registr. in cellaria, &c. Reg.
 „ II. &c.

D. PAULI ANTONII
DE
TARSIA
DOCTORIS THEOLOGI
HISTORIARUM
CUPERSANENSIIUM
LIBER TERTIUS.

*C*upersanum pervetusta origine, Comitibusque superbis suis jam vidimus; videamus & Religionem redolens sacram. Subnascens enim Christianæ fidei primordia, per *Apuliam* Divo *Petro* Apostolorum Principe transeunte, latamque a *Christo* doctrinam disseminante, Evangelii semina suscepit *Cupersanum*, clariores suos reddens natales, novum ex aqua, & spiritu *Paracleti* renascens. Nostram sanè illustratam à *B. Petro Apuliam* *Joannes Juvenis* de varia *Tarentinorum* fortuna scribit, cum eum, & *D. Marcum* Evangelistam ad *Tarentinum* sinum appulisse ait: tritumque est: quo quidem tempore nostra cum *Tarento*, & *Rubo*, & variis urbibus fide imbuta *Cupersanensis* civitas. In qua primum à *Petro* relictum Episcopum qui reliquum urbis expiaret, & idola everteret, consentaneum videtur, & probatur ex vetusta *Beato Petro* dicata Ecclesia, prima quæ *Cupersani* erigetur, & ex agro in *Cupersanensi* territorio, qui de *sancto Petro* dicitur, ibi enim primum Apostolorum antesignanus Rusticis terram exercentibus fidem *Christi* prædicavit. Sub ipsis initiis magnam *Cupersanum* præstulit religionem: nam si Urbem perlustraverimus, mœnibus illa sacris munita occurret. Quandoquidem Templis in Orbem circumdata, ut *Roma* olim, nullam inibi partem, vel ab ipsis Christianæ fidei incunabulis Diti, ac Manibus reliquam, vicina gentilitio adhuc errore oberrantia Oppida, & Urbes demirata. Porro ad Urbis mœnia Ecclesias, non secus ac incolarum propugnacula à veteribus extructas, ex *Laurentio Surjo* de *sancto Domnolo* Episcopo *Cenomani*

Anensi hæc scribente, habes. Extruxit autem *sancta Ecclesia* amator devotissimus *Monasterium* quoddam in suburbio civitatis suæ, tum ut ejus Urbis esset munimentum, tum ut posset domino animas lucrifacere: idque in honorem *sanctorum* martyrum *Vincentii*, & *Laurentii* consecravit. Micat siquidem nostra hæc Urbs Ecclesiarum numero, quas veteres Christianæ fidei cultores ubique passim erigebant. Sed nè civitatem solum sacris elucentem Templis censeas, totus ferè *Cupersanensis* ambitus facellis plenus apparet. Inter ea, quatuor extant, quæ *Simplicius Cupersanentium* Præsul extruxit, sub annum nostræ salutis CCCC. XC. cum ex *Africa*, ubi reprimendæ *Patarinorum* hæresi (Pontifice id maximo jubente) incubuerat, suæ rediret Diœcesi; de quo infra dicendum. Visuntur etiam hodie *Cupersani* nonnulla antiquitatis vestigia in cryptis, ac locis subterraneis, in quibus veteres sanctorum statuas, ac imagines, ut ab idolatrorum impetu, & furore securiores, divino vacarent cultui, erigebant: ibique rem sacram faciebant: quod non à *Cupersanensibus* tantummodo æditatum, sed ab omnibus Christianæ fidei, in quacunque Regione cultoribus, ut testatur *Baronius tom. 1. anno Christi 57*. Variæ extant *Cupersani* cryptæ, sed insignis quidem est crypta *Insulana Beata Virginis* clara ostentis, de qua in tractatu nostro de subterraneis una cum aliis cryptis, ac speluncis à *Deipara* illustratis nonnulla scripsimus; & in ejusdem historia hæc retulimus. Ducentenis ferè ab hinc annis *Virgunculæ* cuidam *Cupersanensi*, ibique degenti candidis sanè moribus claræ, obscuro, sed pio genere prognatæ, per somnium *Deipara Virgo* albis induta vestibus apparens, suam adesse *Insulano* in specu imaginem *Crypticam*

cam, in eoque lumen sibi manifestavit ostendendum; proindeque ad eum se conferre locum iussit. Puella summo manè expectata insomnium, sive potiùs celestem visionem Amitæ suæ, quacum degebat, aperuit. Quæ cum ex deliratione puellari id existimaret accidisse, nullam octenni puellæ fidem putavit habendam: quasi somniasset ineptias, aut *Alcinoi* narrasset apologum. Ignara enim mulier illa erat cœlestia per insomnium sæpe sepiùs revelari: ut de puerro *Samuele*, qui dormiens à Deo vocatus fuit, & de *Josepho D. Mariae Viro*, qui in somnis ab Angelo admonitus est, ac de aliis Sacræ Paginæ testantur. Quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo (ait *Job*) tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina. Sed intaginem diu latere suam Virgo non patiens, secundò, atque iterùm dormientem puellam admonuit. Ad postremum concita hoc ex iterato per trimosium somnio Amita, cum adolescentula, ad præmonstratum eam ductura locum, vicina, amicis, aliisque stipata quamplurimis, domo egreditur. Cum verò ad Portam Urbis benè magnum illud virorum, ac mulierum pervenisset examen: cumque omnes quo pedes direxerant, minùs è colle, cui *Cupersanum* innititur, oculos coniecissent: en grandè lumen quasi ardentis cœrei funalis, puellæ tantummodò, ut à Virgine prædictum, inibi ante oculos evasit. Quod cum illa ab omnibus videri circumstantibus, sicut ab ipsa, autumaret, hisce cæpit verbis mirabunda vociferari: *Ecce inibi lumen: lumen video: facisque accensa fulgores prospicio*. Idque singulis digito monstrabat salutari. Mirabantur equidem, & quodam veluti sacro hore ad ingeminatas adolescentulæ voces, corripiebantur omnes, quibus lumen illud videre non dabatur: uni enim puellæ huiusmodi devalatum erat ostentum, cæteris fortasse id non merentibus: Attamen Cives insolentia commoti, ad eum illicò confluentes locum, ubinam Virginis, vel pervetustæ cuiusvis imaginis vestigia cernerentur, puellari ducatu conquistè rimabantur. Erat autem Insulano in loco telluris quoddam chasma, internascentibus virgultis, luxuriantibus herbis, ac spinis occultum, è quo radios, & lumen erumpere adolescentula despiciebat. Dum verò unus è turba lanius cæteris solertior, puellæ sanguinis vinculo, ut ajunt, conjunctus, cultro pecuario, quem secum, ut moris est, adferebat, annosum ex hiatibus emergentem dumum radicitiùs avellere, ac incidere conabatur, obliسته dumi magnitudine, ac duritie, culter ex insperato fractus est. Quapropter non modicò affectus dolore, moerens ad Urbem remeabat; ante cujus portam quam plures aderant civium, quidnam Insulanis in locis reperissent novi, nova curiositate audire præstolantes. Quibus à lanione indè reverte, quid actum esset sciscitantibus, nil aliud evenisse novi, respondit lanius iracundia, indignationeque percitus, nisi se deliramentis, ac insomniis puellæ illius, ejusque amitæ nugalibus verbis fidem tribuentem, rhainno nescio quo lumine, ut

ajebant, effulgente, ambabus manibus, totoque in extirpando conatu, cultroque laborasse; ac tandèm sibi præcharum, ac pernecessarium creopolicum cultrum confregisse. Cum verò sibi cultrum ostendi poposcissent nonnulli, è vagina lanius illum exeruit. At, ò mirum? quem fractum in eam recondiderat, ita integrum, ut ne vestigium quidem recentis fracturæ præferret, non sine maxima omnes admiratione viderunt. Quo extimulati signo ad ipsorum Antistitem *Petrum de Migolla Hispanum*, *Cupersanensem* tunc regentem Ecclesiàm, se se raptim omnes contulerunt; eiquè puellæ visionem, quà luminis, quà cultri prodigio obfirmatam, calore lætitiæ inturbatis mutud vocibus enarrantes, nec non antiquam ipsorum de inibi cælata Virginis imagine, traditionem aperientes, Præsulem in admirationem egerunt. A quo, ut diligenter ulterius pervestigarent, animati, rusticis cum armis ad infodiendum aptis celebrantèr, lætoquè cucurrerunt animo; & inventis hypogæi, sive loci subterranei signis quibusdam, tandèm altiùs suffodientes, cryptam natura denormatam, angustam, oblongam, & in cochleæ formam penè retortam, præruptisque, hinc, & illinc impendentibus cautibus asperatam invenerunt. In cujus quidem antica, sive superiori parte, sub orificio, ex quo nunc ad Cryptam per cochlidium patet accessus; Deiparæ Virginis extare imaginem, vivis in pariete coloribus, pii, ac devoti Pictoris manu expressam, puerum ulnis, sinuque gestantem, ascendente halitu terreno, inclusoque humore nè tantulum quidem labefacta, tam & adversus alias, quæ obvenire possent injurias, crate ferrea conspectam, ac quemadmodum hodierna etiam luce inspicimus, benè munitam; præterea aram ad incruentum Deo sacrum faciendum, pia veneratione conspexerunt. In postica autem, sive ulteriori, infima arctaque ejusdem Cryptæ parte, ipsiusmet Deiparentis ex solido marmore statua ferè quadripalmaris inventa fuit, quam *Beata Anna* levibus, imò nullis credit vulgus indiciis. Cum in eadem Icone *Græcos* hosce Characteres insculptos legerim. *MP. OT. quod, MATER DEI*, latine sonat. Quam sanè postremam antri partem, seu potiùs Cryptulam, octonos ad summum homines, eosque curvatos capientem, spongiæ adinstar, ac pumicis cavernosam, foraminibus, atque venis natura distinctam, non semel contemplatus, ac demiratus sum ob defluentes è saxis aquæ guttas, quæ à languibribus ad hæc usque tempora curandis, non solitam cunctis ad locum concurrentibus, easque religiosè bibentibus percipiunt admirationem, ut inferiùs dicendum. Mox verò *Petrus de Migolla Cupersanatum* ea tempestate Præsul, ulterioris primum, dehinc citerioris *Hesperia*, ac novissimè utriusque decus *Apulia*, celebri indicta supplicatione, Clero, nobilibus viris, Populoque comitatus ab æde summa ad Cryptam usque, & locum nec à Sole anterioribus lustratum annis, tot à Virgine signis tunc illustratum, apparatu, solemniq; pompa lustravit. Fa-

A a a nalia

naliam deinde, cereos, ac lampades sacramentales ante imaginem ut arderent, manibus accendit suis. Ibi pro se, ac sibi commissa Civitate, Dio Numini, Deiparaeque, precibus, non sine magna lacrymarum vi, imo pectore fuscis concionem habuit, qua Cives, ut divinis illis favoribus, Virgineaeque protectioni ex animo responderent, vehementer exhortatus est; nec non divino quodam impulsu venerabili illi Imagini nomen fecit, quam è loco SANCTAM MARIAM DE INSVLA nuncupavit: nam verè Maria Insula est, & mare; Insula nulli Regionum per peccati, sive originis, sive actualis labem juncta, & mare est gratiarum immensum. At videte nascentis adhuc prodigii clamores? Vix sola Civium concursione Marianna Crypta inventa, perniciosissimo fama volatu per omnia Peucetiae loca, quidquid evenerat, prolatavit, innumerosque accersivit, qui ab implorata Virginis ope, voti compotes abscessere. Aspectabant omnes, & sanctam illam venerabantur imaginem, quæ tanta illos lætitia permovebat, ut effluentes præ gaudio lacrymas cohibere non possent. Propheciam nostri Servatoris liberalitatem? Antrum nobis aperuit, ubi per depicta matris vestigia suæ gratias consequeremur, ut referaret, & Cælum, in quo divinitatis contemplatione sine fastidio latueretur. Glorietur Cuperfanum se per imagines id assequutum, quod Palaestina per D. Anna partum. Felix Cuperfanum, terque quaterque felix, quod illam obtinuerit peccati carie expertem Cupressum, de qua Ecclesiæ xxiv. dicitur: Quasi Cedrus exaltata sum in Libano, & quasi Cupressus in monte Sion. Cives Virgine protegente magis felices, quam Dynastis Regibusque faventibus insignitos. Effulget in antris Virgo, in iisque cælestia hominibus indulget, quæ Creatorem Mundo suum humana carne amicum in Bethleemitico specu edidit. Ima loca, & latebras amat Deipara, quæ thesaurus est paucis notus, sed Orbem totum locupletans.

Novissimè autem tertio à Cuperfanensi Urbe lapide, Deiparentis inventa est in quibusdam rudibus vetustissima imago, innumera bilibus quotidie prodigiis scatens, quam de Cryphella dicunt, & Episcopi Simplicii temporibus depictam volunt. Ejusque Cryphella nomenclationem à nubibus ciendis pluviam afferentibus, delumptam existimo. Porro à veteribus Cryphella, sive Cyphella pro nubibus accepta. Unde Rodiginus lib. x. l. 8. antiquit. cap. 5. sic ait: Sed Cyphella nubes appellant, ab occultandi potestate, quia Cæli adimant aspectum, quasi Cryphella. Præclarum apparet Princeps Templum variam redolens antiquitatem, & à Petro de Iero Episcopo Cuperfanensi restauratum. Extant itidem Cuperfani nonnulla virorum religionem sectantium Cœnobita nempe Calongatorum, strictioris observantiae, Capuccinorum, Carmelitarum Minorum, atque Minimorum, nec non mulierum, ut ordinis Cisterciensis: Diva Clara, & sanctæ Elisabethæ Ungariae Reginae. Eadem D. Francisco dicatam Minoribus cultam Fratribus septuagenis ante lustis Cuperfanates ædifica-

runt, ut ex inscriptione quæ in veteri extabat Ecclesia patet, quam subiticio, ne pereat, eam enim cum vetusta demoliti sunt, ut nova commodius surgeret.

D. O. M.

IN NOMINE SANCTÆ, ET INDIVIDUÆ TRINITATIS MCCLXXXIX. QV. DIE PENTECOSTIS. NICOLAUS III. SUMMO PONTIFICE, REGNANTE CAROLO ANDEGAVENSI DOMINANTE VIGONE CVM BEATRICE DE TAREN. BRENNÆ, ET CUPERFANI MAGNIFICIS COMITIBVS PRÆSENS ECCLESIA AD HONOREM S. FRANCISCI CONFESSORIS EPISCOPI MVNIFICENTIA NEAPOLIONIS VRS. CARD. S. R. E. VOTORVM CIVIVM LARGITATE FVNDAMENTA POSITA, LABORANTIBVS IN DOMINO FR. STEPHANO DE SANCTORO DE CUPERFANO, ET FR. GENBRANDO CAVATELLA DE TARENTO DOMINÆ COMMITISSÆ CONFESSORE EPISCOPO JOANNE DE GROVIS DOMINI MATTHÆI CARD. S. LAVRENTII ALVMNO, PANNEN. DE GENTE TYPAR. CANONVM DOCTORE, ET PASTORE VIGILANTISSIMO.

Divi Martini Ecclesia antiqua admodum est: ea porro elapsis sæculis Sancti Benedicti ordinis Monialium septe, ac cœnobio satis amplo illustris; cujus sanè quidam adhuc rudera supersunt; reditus autem ad se subcessoresque suos vertit Franciscus Maria Sfortia Cuperfani Præful, unde, & hæc vilitur super Templi Januam inscriptio.

HANC DIVI MARTINI EDEM, EJVSQVE JVRA FRANCISCVS MARIA SFORTIA MONOPOLITANVS, EPISCOPVS CONVERSANENSIS, VT EPISCOPALIS MENSÆ FRVCTVVM TENVITATEM AVGERET, POSTERISQVE CONSVLERET, EIDEM MENSÆ PERPETVO VNIENDAM CVRAVIT. ANNO DOMINI M. DCIV.

Vixisse autem, vel ab anno M. CC. LXXXV. VIII. multas eo in Cœnobio Moniales, patet ex vetusto quodam Instrumento tunc temporis Egidii Cuperfanensis Notarii fide firmato de nonnullis inter S. Martini, & S. Benedicti Monasteria quæstionibus compositis. Extabat, & extra Urbis mœnia in Agro Seffani Monasterium S. Lencii Ascetis cultum, sed nunc dirutum. In Monasterio D. Clara V. centum ante annis extructo, virtutes hac luce vigent, vigent merita. Divo Matsbao sacra ædes, à Virginibus Capuccinarum institutum sectantibus incolebatur, sed ut nova inibi S. S. Cosmo, ac Damiano Ecclesia, sumptuosaque Virginum claustra erigerentur, jam diruta. In hoc siquidem non modica cernitur Joannis Hieronymi Aquaviva Aragonii impræsentiarum Comitum religio, qui ut cupitam fabricæ imponat coronidem altitudè fludet: nec immensis parcens sumptibus. In id Monasterium ingressa illustris mulier

Iler *Beatrix de Guevara Rocca* Princeps, quæ A calcatis mundi illecebris, virtutibus insister omnibus cupiens, S. *Elisabetha Vngaria* Regina Regulas, & constitutiones, vivendique normam (*Vrbano Pontifice VII.*, annuente) attulit: ac magnum facta Religionis exemplar sibi prius, mox cæteris observandam proposuit monialibus. *Beatrix* jurè Beata, quæ monasterio accessit Dio incensa amore, ubi virtutibus plena omnibus, & meritis decessit.

Atqui percelebris, cæterisque videtur nobilior vetula S. *Benedicti* Ecclesiæ, Cœnobiumque subnascentis *Benedictina* Religionis Incunabula à S. S. *Mauro*, & *Placido*, *Bavienfis* etiam Monasterii extruitoribus, excitatum: ut antiquæ *Cupersanensis* Ecclesiæ traditiones habent. Id primis illis temporibus ut ab transfenna aliquid de eo attingam, sub Apostolicæ sedis tutela à *Paschale Secundo* exceptum anno MCX. Pontificatus sui anno XI. patet ex Apostolicis literis ad *Vincentium* ejusdem monasterii Abbatem ab eo C datis *Beneventi*, manu *Joannis S. R. E.* Cardinalis, & Bibliothecarii, nec non facultatibus ditatum peramplis, & à quadraginta Monachis *D. Benedicti* instituto additis habitum, habes ex *Celestini Pontificis III.* diplomate, quod anno MCXCV. Datum *Roma* apud *S. Petrum IV.* Nonis Junii Pontificatus ejus anno IV. impræsentiarum autem *Cisterciensibus* viventes legibus ferè octoginta moniales incolunt; quæ tot tantisque se Jurisdictionis, ac Thiaræ prærogativis exornatas jactant, ut non *Italia* modò, sed, & *Europa* totius Monialium cætus antecellant omnes, ut infra dicendum.

Inclutus ille Comes *Goffridus* anno post *Christi* natalem M. L. XXXV. suæ erga hoc Monasterium liberalitatis specimen dedit: Namque *Castellani* oppidum non obscurum, & nunc valdè opulentum (in quo jurisdictionem moniales in hodiernum usque diem exercent satis amplam) nec non Villas, & prædia *Sessant*, *Bigetti*, & *Signani* huic monasterio dono dedit: innumeraque ejus commodo, ac nitori concessit. Accedit præterea immunitatum, ac privilegiorum eidem à Principibus *Tarentinorum*, *Cupersanantium*, & *Adriensium*, & Regibus *Tancredo*, *Ludovico*, *Ladislao*, Regina *Joanna I.* & ab Imperatoribus *Friderico*, & *Philippo Romanorum* illo, & hoc *Constantinopolitanorum*: nec non à Summis Pontificibus *Paschale II.*, *Alexandro IV.*, *Gregorio X.*, *Sixto IV.*, *Innocentio VIII.*, *Julio II.*, *Paulo IV.*, *Pio V.*, *Gregorio XIII.* concessorum ingens numerus, quibus elucet Cœnobium, & Cœnobio Civitas Monachorum sanè longo post tempore, observantia, cultuque collapsa, Monasterium in mulierum pertransiit habitationem, in earum sustentationem pingues redditus assignati, & in ostentationem, non quidem vanam, privilegia cessere: anno liquidem M. CC. LXVI. *Dametia Paleologa* Imperatorio sanguine clara, & in Monasterio *S. Mariæ de Verge* Dioceseos *Matoiensis* in *Romania Cistercienses* quondam regulas, religionemque professæ, *Græcorum* vexationes (qui, & Cœnobium ubi ipsa præerat, vastaverant) cum sociis

Virginibus devitans, septa destituere, & mari se committere compulsa; Ad *Brundusii* tandem, Deo sic permittente, appulit oras: Ubi cum *Rodolphus* Cardinalis *Albanensis*, qui in *Apulia Clementis IV.* Pontificis a latere Legatum agebat, moraretur, nec *Brundusina* in Urbe, totoque in Regno locus ullus esset accommodatior, quem Sacri illis concederet Virginibus: *Cupersanense Sancti Benedicti* Cœnobium jam à Monachis destitutum, eis, *Clementis* ipsius jussu tribuit, iussitque *Bartholomeo* Episcopo *Polinianensi*, ut eas in possessionem dicti Monasterii, & *Oppidi Castellani* induceret, ut effecit, in quod sanè Cœnobium domicilia illic transulere, divino Cultui toto ex animo indulgere ardentes. Erant quippè Virgines illæ sanctitatis odore conspicuæ, *Gregorius* deinde Pontifex X. præfatam *Rodulphi* concessione Pontificio obfirmavit diplomate, ipsiusque Monasterii privilegia, ac prærogativas monialibus addixit: eas sub Apostolica protectione immediatè suscipiens, diplomate illis expedito apud Urbem veterem 5. Idus *Julii* Pontificat. anno. i. Cujus quidem concessione vi jurisdictionem Antistita exercet aded amplam, ut sessum superare videatur. *Castellani* sanè Oppidi Clerum habet sibi subiectum, ad cujus regimen idoneum nominat Sacerdotem, suas tenentem vices, Vicariique munus exactè obeuntem. Beneficia item Antistita confert, Canonicos instituit, cæterasque Ecclesiæ suæ dignitates tribuit. Episcopalia denique jura habet & non actu, sed habitu jurisdictionem enim, quam ipsa habet, exercet per alium, & hunc sacerdotem, virum potestatis illius capacem. In *Hispaniis* insigne, ac nominatissimum est monialium (vulgò *de las Huelgas de Burgos*) Monasterium ab *Alphonso* nono Rege fundatum, divitiisque ditatum amplissimis, cui innumera parent Oppida, & Cœnobia, ejusque auctoritas, & prærogativæ tantæ sunt, ut à nostro *Sancti Benedicti* nihil differat. E De quo *Joannes Aloysius Riccius* in *praxi variar. resolut.* 285. part. II. meminitque *Rodericus Munda Silva* amicus noster, & insignis nostrorum temporum Historiographus. Verum de jurisdictione Abbatissæ *Sancti Benedicti Cupersanensis* specialitè mentionem fecere Cæsar *Lambertinus* Episcopus *Insulensis* de jure patronatus 1. part. xi. lib. quint. art. V. q. prin. 1. partis. xi. lib. num. 2. Anastasius *Germonius* de sac. Immunit. lib. III. cap. 10. in fine. *Sempronius Ascia* in *determin. juris*. 106. *D. Jacobus de Graffis* in *practica qu. cas. Summ. Pontif. refer. tit. de Blasphemia. cap. 10. num. 8. & tit. de incest. cap. XIII. nu. 27. tit. de concubin. cap. XVIII. num. 27.* *Victorellus* in *notis ad Ciacconium de Vitis Pontificum, in Vitis Pii V. & Innocentii VIII.*

Quoniam verò post *Dametiam Paleologorum* sanguine, magnisque virtutibus illustrem, egregiæ eidem Monasterio præfuere Antistitæ cum virtutibus, cum natalibus claræ: placet earum hic Catalogum ex Archivio ejusdem *D. Benedicti* Monasterii, excerptum, brevibus retexere verbis.

I. *Dametia Paleologa* anno Christi M. CC.

A 2 2

LXVI.

LXVI. prima Monasterium suscepit gubernandum, à Cardinale *Albano* electa, & à *Clemente IV.* & *Gregorio X.* confirmata, ut supra plenè relatum est.

II. *Isabella* una ex Virginibus, quæ cum *Dametia* è *Romania* venire: anno M. CC. LXXI. priorem inter moniales locum obtinebat vulgo *Priorissa*, mox verò in Antistitam electa, & à *Joanne Cisterciensi* Abbate de *Delphino* prædicti Monasterii Generali à *Cisterciensi* ordine constituto censore, confirmata, auctoritate ejusdem ordinis, & Capituli Generalis. Temporibus hujus Abbatissæ anno M. CCLXXIV. *Stephanus, Cupersani* Episcopus nonnullos *Castellani* clericos ad sacros promovit ordines, quæ de re inter Antistitam, & Episcopum lis orta, & in Abbatem *Sandæ Mariæ de Galeo de Tarento*, & *Fr. Antonium de Celano* Ord. Præd. Priorem ab utroque compromissa, tertio quoque Arbitro adhibito, beneque examinata, in favorem Abbatissæ decisa.

III. *Adelina* anno M. CC. LXXXVII. monialibus præficitur, *Bonifacii Octavi* literis confirmatur. Et hæc *Dametia Paleologa* fida Comes.

IV. *Maria Andegavensis*, *Philippi Tarentinorum* Principis, *Constantinopolitani* cognomento Imperatoris filia, anno M. CCCVIII. Monasterio præfecta est: *Joanne XXI.* Pontifice annuente.

V. *Constantia*, *Ugonis Brenna*, *Licii*, & *Cupersani* Comitit, ac *Beatricis Andegavensis* filia, Antistita creatur, & *Clementis VI.* auctoritate anno M. CCCL. ejus electio firmatur.

VI. *Constantia II. Roberti de Baro* Prototarii filia, Antistitæ munus suscepit anno MCCCCLXXVII. *Gregorio Pontifice XI.* confirmante.

VII. *Francisca de Angiò ex Caroli Duratii* germine Antistita efficitur anno ætatis suæ vigesimo quarto Christi verò MCCCXC. *Clemente VII.* Pseudo Pontifice annuente, & defectum ætatis, ac natalium supplente, eo quod ex conjugato, & soluta, fuerit genita. Attulit pia hæc *Ascerria Cupersanum* unam ex spinis, quibus divinum Christi caput perforatum fuit, quæ in ipso *D. Benedicti* Sacratio summa cum veneratione asservatur.

VIII. *Francisca de Enghineo* Comitum de *Enghineo* sanguine clara, *Joannis Borbonii* Comitit soror. MCCCIVC. Cœnobio præficitur.

IX. *Francisca de Angiò II.* Antistita confirmatur anno salutis, MCCCXVII.

X. *Sancia Fogetta* Monasterii *Sandæ Claræ Neritonensis* monialis à *Nicolao V.* Pontifice ob sanctitudinis merita, & preces *Joannis Antonii Ursini Tarentinorum* Principis, ex eo *D. Claræ* Cœnobio, ad hoc *D. Benedicti* translata, ejusque Antistita per *Jacobum Episcopum Vigiliensem* electa, auctoritate, & concessione ejusdem *Nicolai* Pontificis anno M. CCCC. XLVII. Vixitque usque ad M. CCCC. LXXXIX. cujus hæc extat in æde *D. Benedicti* inscriptio.

* CIANCIA FUGECTA DE BRAVIANIS
VENERANDA ABATESSA SEPELITA. S. D. A. DOMINI.
MCCCLXXXVIII.

XI. *Mariella de Ursinis ex Tarenti* Principibus, quæ in *Lupienfi D. Francisci* Monasterio, *Sandæ Claræ* regulas antea professæ, anno M. CCCC. LXXXIX. *Cupersanensi D. Benedicti* Monasterio per Pontificem VIII. præficitur, & Antistita renunciatur, qui ejus rei executionem Episcopo *Cupersani*, ea conditione mandavit, ut expressus *Andrea Matthæi Aquaviva de Aragonia* ejus Urbis Comitit, assensus accederet.

XII. *Beatrix Aquaviva de Aragonia*, virtutibus, & genere clarissima omnium voto Antistitæ munus suscepit; & à *Julio II.* Pontifice anno sui Pontificatus primo, salutis autem MDIV. confirmatur. Tanta hæc sanctitudine prædita fertur, ut cæteras moniales Dominas appellaret suas, ipsa autem non nisi mulieris titulum ab illis exigeret: vulgo *Maddama*. Sic eleemosynis largiendis addicta, ut vel lecti sui stramenta, resque sibi necessarias pauperibus tribueret. In aves quoque liberalis, quas ad se vocans, panis pascebat micis; miram enim ei obedientiam præstabant. Unde ad ejus cadaver innumerae advolarunt aves, quæ lugubri concentu parentalia illi celebrare visæ.

XIII. *Catharina Aquaviva Beatricis* adjutrix *Julio III.* annuente per *Raynucium* Cardinalem *Sandæ Angeli*. Porro *Beatrix* Monasterium quinquagenos rexit annos, & ob senectutem, & infirmitatem electa est ejus coadjutrix *Catharina*, quæ omnia Antistitæ muneri respondentia optimè exercuit, Beneficia contulit; & quidquid de jurisdictione Monasterii erat, administravit.

XIV. *Barbara Aquaviva de Aragonia* *Claudianæ* Societatis Jesu Præpositi generalis æternum memorandi optima soror. Antistita renunciatur anno MDLVIII. *Paulo Pontifice IV.* confirmante. Ea tempestate sacerdos quidam *Castellanensis Annibal de Matthæis* vocatus, *Sandæ Joannis Hierosolymitanæ* Religioni ascribitur, quæ de re à jurisdictione ejus exemptum se esse dicebat, & ab Apostolicæ Camere Auditore in sui favorem diploma obtinuit. Sed mox *Barbara*, & Monasterio instante, revocatum est.

XV. *Isabella Aquaviva de Aragonia* post *Barbaræ* germanæ suæ satum præcellissimis meritis ad monasterii regimen admota anno Domini M. DLXIV. Hæc *Castellanenses* clericos suæ jurisdictioni subiectos ad pristinam Religiosæ disciplinæ normam, compellere desiderans, abusus, pravosque mores tollere curavit. Quæ de re laxiorem ducentes vitam, ut se ex Cœnobii jurisdictione eximerent, Fratrum Minorum Tertiæ Ordinis *Sandæ Francisci* habitum induerunt, neque suarum, ut antea, domorum habitationi, neque secularibus negotiis abrenunciantes, cui quidem rei obviare non destitit *Isabella* Sanctæ Sedis Apostolicæ adhibitis remediis, à *Pio enim V.* obtinuit, ut quilibet clericus habitum ejusmodi sumentes, à sua non essent jurisdictione exempti, Apostolicis literis Re-

me

ma exmatris apud S. Petrum V. Augusti. MDLXIX. Pontificatus anno IV.

XVI. *Victoria Palagana* nobilis *Tranenſis* (cujus parentes in Oppidis *Cirineola*, & *Sancti Viti* dominati fuere) ad regendum S. *Benedicti Cupersanense* Cœnobium ex *Barenſi* S. Scholaſtica, ubi religioſam vitam profeſſa erat, à *Gregorio XIII.* Abbatis *Scalabrini de Tarſia Cupersana* Eccleſiæ Archipreſbyteri precibus eveſta, anno Domini MDLXXXIII. juridiſtioneſ Oppidi *Caſtellani* à perturbationibus ſtrenuè defendit.

XVII. *Donata Aquaviva* nobilis *Cupersanenſis* Monasterio regendo eleſta anno MDC XII. & à *Paulo V.* confirmata, quæ virtutis ſux ac religionis zeli eo in regimine ſpecimen dedit.

XVIII. *Catharina Aquaviva de Aragonia* è *Neritonorum* Ducum germine, omnium calculo Antiſtita creatur anno MDCXVIII. accedente *Pauli Pontificis V.* confirmatione, ſummæ, ſpectatæque virtutis ſcœmina, quæ viginti annos quibus Monasterio præſuit, cunctis in rebus agendis fortem, ac religioſum præſetulit animum.

XIX. *Barbara de Tarſia* antiqua *Cupersanenſis* fori nobilitate, ac virtutibus conſpicua, Antiſtitæ munus ſuſcepit anno MDC XXXVIII. quam *Urbanus VIII.* Apoſtolicis literis confirmavit.

XX. *Hieronyma Indellis* nobilis *Monopolitana* impræſentiarum Monasterio præſt, prudens quidem monialis religioſæque obſervantiæ, ac virtutis amans. Antiſtitæ munus ſuſcepit anno M.D.CXLI.

Præter nobiles hæſce Abbatiffas prudentia, & virtute claras, religioſæ hoc extitere in Cœnobio moniales æternum memorandæ: per quas collapſa Monachorum reſtituta eſt diſciplina: unde imparem *Cupersanense* Monasterium cum *Gemmeticeſe* illo ſubiit fortunam. Erat ſiquidem *Gemmeticeſe* ſic appellatum, quod gemmæ ob religionem non eſſet abſimile, vel quod ibi peccata gement ſua Chriſti cultores: ſed uſque adeo à Religioſis fuit deſtitutum, ut evaſerit cubile ferarum. At noſtrum *Divi Benedicti* deletam veterum Patrum obſervantiam non diù ploravit, ſacris ſuppetiis ferentibus Virginibus. Quarum quidem virtutes hic recensere longum eſſet. Præceteris effulſere *Anna Manfridda*, *Aloſia Pianatella*, *Agnes Piſana*, *Catharina Blanca*, *Eufraſia Maſſia*, *Bernardina Latilla*, *Vincentina Nave*, *Beatrix Pelangela*, *Felliciana Maraffa*, *Eugenia Nerracia*, *Victoria de Medico*, *Ruberta de Tarſia Senior*, *Uſula Ver-neta*, & ſoror *Hieronyma de Converſano*, aliæque permultæ Religioſæ obſervantiæ nitore cæteris admirabiliores. Quæ verò de tanto hoc Cœnobio referre hic poſſem, deberemque, & quidem multa, & quidem magna, miſſa facio omnia, brevitatî conſulens, ea accurato deſcripſit calamo *Franciſcus Julianus* ſenior notariorum, & antiquariorum facilè antesignanus; mihi verò non deerit locus in quo ea veſtros liſtam ob oculos. Et hic ſiſtat, ne prolixior ſiam, *Cupersani* Eccleſiis periodus,

Verum enim verò millenis ante annis

Cupersanum Episcopos numerat ſuos peramplam juridiſtioneſ in hæc oppida exercentes, nempe *Caſtellum Nucis*, *Rutilianum*, *Turium*, *Puteneanum*, & ante quam belli devaſtatione, præteritiquæ temporis malitia ab habitatoribus deſtituerentur, in *Caſtelienum*, *Fraxenetum*, *Cimcuniam*, *Caſabolum*, *Barſentam*: nec non innumera ante luſtra *Javurnam*, *Sexanum*, *Agnanum*, & in alia atque alia Oppida, quorum ruina vix hodierna duce ſuperſunt. Præſules

ſuos meritò jaſtat *Cupersana* Civitas, quos vel a naſcentis Chriſtianæ fidei incunabulis primordia agnoviſſe, ex eorum memoriis, quas reperiſimus, & hic recenſebimus, palam dubio procul ſiet. Antiquior ſiquidem *Cupersanenſis* Præſulatus memoria alia non apparet, niſi *Simplicii*, qui anno Chriſtianæ Redemptionis CCCCLXXXIX. *Cupersana* præerat Eccleſiæ, è cuius ſanè Primicerio, à *Felice* Pontifice Romano ad Episcopatum eveſtus: ſummæ quidem integritatis, doctri-næ, ac ſanctitudinis Vir, qui poſt magnos pro Eccleſia Catholica ſuſceptos labores obiit anno ſalutis CCCXCII. ut ex quadam inſcriptione quæ ſubterraneo in Templo, ejus affixa Sepulchro annis reſperta elapſis dicitur: & hæc præclara *Simplicii* in quodam antiquo, & impreſſo libro ſit mentio; quam nè tanti Præſulis præclariora geſta, è memoria elabantur, hic exſcriptam præfero.

Anno Chriſto CCCCLXXXIX. *Simplicius Cupersani* Primicerius deinde *Felice SS. Romano* Pontifice Episcopos, in *Africa* cum *Sinobaldo*, *Giſulpho*, & *Petrarcha* Diaconis ſuis ad repellendam *Patberinorum* hæreſim ad Coepiscopos *Africanos* ſubdelegatus in *Tingitana* Urbe applicans *Bremi Vandalarum* Ducis, qui pro *Onrico* Rege Urbem invaſerat, modeſtia, ſimplicitate, quibus maxime pollebat virtutibus, gratiam conſequutus, *Bremum*, & *Valfridam* conjugem, & gnatos ſuos *Hyppicondam*, & *Aſurgen*, & gnatham *Alfidam* rudimentis Catholice fidei edocuit: ſociis Coepiscopis à *Vandalis* trucidatis: *Simplicium* tunc chiragra correptum *Bremus* clam navigio ad *Metaponti* oram tranſmiſit, qui in littore ſacellum *D. Silveſtro* dicatum memoria ſanctiſſimi Pontificis ab *Heraclienſibus* finitimis Populis latanter exceptus, ad ovile ſuum rediens Paſtor bonus biennio ſupervixit. *Divi Silveſtri* ſacellum prope *Cryptam* Eccleſiæ matricis, quatuor *Deiparæ Virginis Mariæ* propriis ſumptibus, in ſua *Diœceſi* edificari curavit in *Maſella* *Arpionis* ad ortum Solis, in loco *Caſtelli* ad occaſum, ubi fons pivoſ; in *Palude* ad Boream, & prope ſancti *Mauri* ad meridianum, ubi à Clero, & Populo exceptus *Cupersanensi* ſexto Idus *Januarii* Imbre à Cælo cadente, & à Clero indumentis teſtus anno CCCCLXXXII. natalis Domini noſtri Jeſu Chriſti, *Gelaſii Romani* Episcopi ann. P. in pace obdormivit, & in *Crypta* ſepultus. Quorum quidem ſacellorum veſtigia in hodiernum uſque diem perſeſeſerantia, *Cupersanenſis* pietas veneratur, tanti civis, & Episcopi memoriam recolens, cui & ego intendens hunc ſcripſi lapidem.

D.G.M.

D. O. M.

SIMPLICIO CUPERSANI EPISCOPO.
PATRIÆ PASTORI VIGILANTISSIMO
DOCTORI MAXIMO.
A FELICE III. ROMANO PONTIFICE
AD COMPRIMENDAS OBORTAS HÆRE-
SES, IN AFRICAM LEGATO.
ORTHODOXÆ RELIGIONIS PROPUGNA-
TORI ACERRIMO, AD HÆC
CASTO.

VITÆ INNOCENTIA, ET MORUM
SILAVITATE, VEL IPSIS CHRISTO-
MACHIS VENERABILI.
BREMO WANDALORUM DVCE, WAL-
FRIDA CONJUGE.
HYPOCONDA, ASARGE, ET AFRIDA;
CATHOLICA FIDE IMBVTIS.
MANIBVS CHIRAGRA CORREPTIS,
OPERI SEMPER EXTENTIS.
BIENNIO ANTE SVPREMV VITÆ
DIEM AD GREGIS SVI CAVLAM RE-
DEVNTI, IBI QVATVOR DEIPARÆ
SACELLIS, ET HOC DIVO SIL-
VESTRO ÆDIFICATIS, DI-
CATISQVE.

TERRENA DESPICIENTI AD COELE-
STIA TRANSLATO:
E LABORIBVS AD PRÆMIA VO-
CATO;

MORTALIBVS EXVVIIS SVB HAC
CRYPTA SEPVLITIS.

ANNO A NATIVITATE DOMINI
CCCCLXXXII.

CUPERSANENSIS ECCLESIA
AD CONSTABILIENDAM TANTI
PRÆSVLIS MEMORIAM,
P.

In Crypta S. Silvestri hujus sancti Episcopi
ossa requiescunt, supra quam hodie Diva
Virginis à Fonte sic dicta extat prodigiis sca-
tens imago, quæ ab eodem *Simplicio Cuper-
sanum* lata fertur.

Simplicio successit *Hilarius* in Episcopatu,
qui anno salutiferæ Incarnationis quingen-
tesimo primo *Cuperfanensi* præerat Ecclesiæ,
interfuitque *Romana* Synodo tertio sub *Sym-
macho* Pontifice habitæ, ut ex Conciliis ge-
neralibus à *Severino Bino* editis, aperte pa-
tet. Habeturque ejusdem *Hilarii* mentio in
viris Pontificum in additionibus *Andrea Vi-
torelli* viri eruditione conspicui, cum de
Gregorio XIII. agit.

Ab hoc quingentesimo primo *Christi* anno
nostræ Urbis Episcoporum silentiæ us-
que ad millesimum, & octogesium octa-
vum, quum *Leonis* apparent memoriæ. Hic
fuit Episcopus *Cuperfani*, & Judex major:
per quem jurisdictio spiritualis *Castri Pute-
neani* in Monasterium S. *Stephani*, ordine
Divi *Bened.* Civitatis *Monopolis*, precibus in-
clyti Comitum *Goffridi* (a quo sex argenti
marchas, & ducatos centum ex auro mida-
latos recepit) translata.

Anno supra millesimum centesimo vigesi-
mo *Cuperfanensem* regebat Ecclesiam *Saxo*
Episcopus.

Anno millesimo centesimo quadragésimo
quinto; *Rogertius Cuperfani* Episcopatum te-

Anult, qui, ut ex ipsius literis apparet, *Pu-
teneani* donationem Cœnobio S. *Stephani Mo-
nopolitano*, à *Leone* Episcopo facto, clero
consensum præstante, confirmavit.

Leo Secundus anno Christi millesimo cen-
tesimo quinquagesimo tertio *Cuperfanensi* Ec-
clesiæ Episcopus præficitur. Qui & *Putenean-
ensem* donationem revocasse videtur, eo
quodd sacram *Divi Blasii* ædem in eodem *Pu-
teneani* Oppido sitentem, & tunc tempo-
ris vacantem binis contulerit presbyteris
gubernandam, per quos fidelitatis Sacramen-
tum ei præstitum: ut ex publico patet do-
cumento.

Cassius Episcopus *Cuperfanensis* anno M. C.
LXXX. florebat, obtinuitque privilegium,
sive declarationem à *Raynaldo Barenfi*, & *Ca-
nufino* Archiepiscopo, Ecclesiam nempe *Ru-
titanensem* ad Episcopum *Cuperfani* spectare,
annuente, atque id eidem Archiepiscopo in-
jungente *Alexandro Pontifice* III. Pontifica-
tus sui anno XX. Excommunicationis sen-
tentiam protulit *Cassius* in Abbatem S. *Ste-
phani*, eo quod Archipresbyterum *Puteneani*
in carcerem conjecisset, anno Episcopatus
sui tertio.

Anno M. CXC. temporibus *Guillelmi Appa-
tici* Ducis inclyti, *Cuperfanensem* gubernabat
Ecclesiam *Guillelmus* Episcopus; ut apparet
ex publico Instrumento, testibus *Boamundo*,
& *Baldo* Primiceriis.

Ex alio itidem publico instrumento anno
M. CCX. exarato, apparent notitiæ cujus-
dam Episcopi cujus nomen, vetustatis inju-
ria pergameni corroso, discerni non potest.
Eum tamen *Rogertius* Cardinalis à latere Le-
gatus ex sententia *Cælestini Pontificis* III. po-
nendum declarat, & conservandum in *Pute-
neanensi* jurisdictione; Abbatem vero S. *Ste-
phani* petentem restitui, non audiendum pro-
nunciat.

MCCLX. Christi anno, alius *Cuperfano*
præerat Episcopus, cujus nomen, tempore
in papyros sæviente, ignoramus. Cui ablen-
ti duo *Puteneanenses* presbyteri censum, ac
tributum solvere renuentes, in excommuni-
cationis sententiam inciderunt. Ad *Bariensem*
mox Archiepiscopum ut absolverentur,
humiliter accedentes, quod petebant, con-
fecuti: præmissis quidem de fide, & obedien-
tia *Cuperfanensi* Episcopo præstanda juramen-
to. Ex instrumento publica fide roborato.

Frater *Stephanus Venerabilis Cuperfanensis*
Episcopus anno millesimo ducentesimo se-
ptuagesimo quarto florebat: ut apparet ex
instrumento publica auctoritate munito, ex
quo *Isabellam* S. *Benedicti* Antistitem, & ipsum
Episcopum auctoritate *Caroli Primi*, *Neapoli-
tanorum* Regis nonnullas lites quorundam
Tarentina Ecclesiæ Canoniorum arbitrio sub-
jecisse habemus.

Joannes de Gropis Fanensis Canonum Do-
ctor, & *Cuperfani* Præsul anno MCCLXXXIII.
humilem se scribebat gregis sui Pastorem.
Supereft & hodiè memoria hujus Episcopi
in quodam publico instrumento propria ejus
manu, aliorumque testium subscripto sub
præfatum annum, quo fatetur, Fr. *Petrum*
Abbatem monasterii B. *Maria de Dalphino Ci-
berciensis* Ordinis, sibi in *Archaja*, venisse

Cu₂

Cupersanum Abbatissæ ac venerabilium S. Benedicti monialium cætus invisendi gratia, pro quo sane Cœnobio eidem ordini conjuncto, sicut & pro cæteris eam Monachorum quàm monialium totius ordinis *Cistercii* *Joannes Venerabilis* Abbas *Cistercii* olim in *Lugdunensi* Concilio, summo Pontifice *Gregorio X.* pro subsidio Terræ sanctæ decimas solverat. Ejus sanè Præsulatus tempore Ecclesia Cœnobiumque S. *Francisci* anno Christi M, CC. LXXXIX. constructum. Mentionem itidem hujus Episcopi reperimus in alio instrumento anno MCCC. publica fide munito.

Anno M. CCCXVIII. *Cupersanensem* Ecclesiam *Guillelmo II.* Episcopo paruisse ex instrumento item publice scripto, scimus.

Petrus Baccarius Episcopus *Cupersani* creatur: cui anno salutis humanæ millesimo tercentesimo quadragesimo secundo, a Capitulo & Clero *Puteneanensi* præstita obedientia.

Post *Petri Baccarii* dies ad Episcopatum *Cupersanensem* assumptus *Joannes* vir insigni sanctitate præditus: qui anno Christianæ Redemptionis MCCCXVII. Ecclesiasticas *Puteneanensis* Ecclesiæ dignitates nonnullas, & præsertim Archipresbyteratum *Gregorio de Mico* contulit.

Anno Christi MCCCXLVIII. testamento Domini *Angeli de Bado* militis *Cupersanensis* desiderabilis memoriæ, Domini *Stephani* Episcopi *Cupersanensis* mentio infertur.

Petrus de Itro præsidebat *Cupersanensi* Ecclesiæ anno Salutis tercentesimo quinquagesimo nono supra millesimum. Palatium Episcopale, & matricem quoque Ecclesiam vetustate penè collapsam propriis reædificari sumptibus curavit, cujus rei memoriam supra ipsius Ecclesiæ Januam marmori insculptam subijcio.

ANNO DOMINI M. CCCLIX. PRÆSENS ECCLESIA CVM EJVS ALIS INCEPTA FVIT, PRÆSIDENTE DOMINO PETRO DE ITRO EPISCOPO CUPERSANI PRÆTER TECTVM IPSIVS ECCLESIAE, ET EFINITA TEMPORE EJVSDEM ANNI MCCCXLXIII. QVI FIERI FECIT PROPRIIS SVMPTIBVS HOSPITIVM NOVVM SICVT PROTENDITVR A CAPPELLA IPSIVS HOSPITI VSQVE AD ECCLESIAM: ET MVLTÀ ALIA BONA FECIT INTVS, ET EXTRA CIVITATEM, CVJVS ANIMA REQVIESCAT IN PACE. AMEN.

Ante fores autem domus Episcopalis sequens inscriptio visitur,

ANNO DOMINI MCCCXLXIII. PRÆSIDENTE REVERENDO IN CHRISTO PATRE D. D. PETRO DE ITRO CUPERSANI EPISCOPO HÆC PRÆSENS NOVA FABRICA, SICVT PROTENDITVR AB HINC VSQVE AD TECTVM MAJORIS ECCLESIAE RADICITVS FACTA EST.

Millesimo tercentesimo octogesimo quinto Christi anno, alterius *Petri* Episcopi *Cupersani* monumenta veteribus apparent ex instrumentis.

Fr. *Angelus* Episcopatum *Cupersani* adeptus,

anno M. CCC. XCV. sub obedientia *Benedicti de Luna* Pseudo Papæ, apparet ex originali Bulla gentilitii sacerdotii, hoc est juris patronatus Ecclesiæ Sanctæ Crucis extra mœnia Civitatis, instituti per nostram *Tarsianam* familiam, in qua in hodiernam usque diem perseverat, quod tunc cessit in Abbatem *Balthasarem de Tarsia Nicolai* viri nobilis, & providi Judicis, ac *D. Ruccia de Abbadò* filium. Cujus Bullæ tenorem subijcio, ut eam à futuri temporis injuria vindicem.

Frat. *Angelus*, Dei & Apostolica Sedis gratia *Cupersanensis* Episcopus. In Christo filio *Joanni Balthasari* nato viri nobilis, & providi Judicis *Nicolai de Tarsia de Cupersano* salutem in Domino. Debitum pastoralis Regiminis nos provocat, & inducit illos Ecclesiis nostræ Jurisdictioni subiectis præficere in Rectores, in eisdem instituere viros, quos vita commendabiles reddit, & approbat laudabile testimonium probatorum. Cum itaque præfatus *Nicolaus Pater tuus*, ad quem spectabat, & spectat de jure præsentare Abbates, seu Rectores Ecclesiæ Sanctæ Crucis, sita extra, & prope ipsam Civitatem *Cupersani* vacantis ad præsens, te nobis tanquam idoneum infra tempus à jure statutum, præsentaverit ad Rectorem Ecclesiæ antedictæ, auctoritate sui juris patronatus prædicti: nobisque humiliter supplicaverit, ut te deberemus instituere in Abbatem, & Rectorem Ecclesiæ memoratæ. Nos igitur *Nicolai* patroni precibus utpote iustis, & rationabilibus inclinati, & quia te idoneum invenimus ad Regendam Ecclesiam ante dictam, ipsam præsentationem admisimus pro te, quem in Abbatem, & Rectorem ipsius Ecclesiæ Sanctæ Crucis instituimus, cum omnibus juribus, pertinentiis suis, ac ejusdem Ecclesiæ curam, & administrationem in spiritualibus, & temporalibus, nihilominus committentes, Salvo semper censu librarum duarum cera, debito nobis, & successoribus nostris per te, & per alios in posterum tuos successores Abbates, seu Rectores Ecclesiæ memoratæ singulis annis in festo Assumptionis Beata Virginis gloriosa. Investientes te præsentialiter de eadem, & etiam juribus universalis per nostrum annulum, ut est moris. Mandantes, & committentes harum serie in Christo filio Abbati *Antonio Archipresbytero* nostro *Cupersanensi*, ut te in corporalem possessionem dictæ Ecclesiæ Sanctæ Crucis inducat auctoritate nostra, & defendat inductum ac de omnibus juribus, & proventibus suis integre tibi faciat ex modo responderi. Contra dictores omnes per censuram Ecclesiasticam compescendo. In cujus rei testimonium, & tui Abbatis *Balthasar Cautelam*, ac omnium, quorum interest, & interesse poterit certitudinem, in futurum præsentis nostras testimoniales literas tibi ex inde fieri iussimus, nostri Pontificalis sigilli appensione munitas. Actum, & datum *Cupersani*, die vigesimo primo mensis Junii: tertia indictionis sub anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo quinto, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris, & Domini nostri Domini *Benedicti* divina providentia Papæ tertii decimi anno primo.

Stephanus Dei gratia *Cupersanensis* Episcopus

pus vivebat anno salutis MCCCCVII. ut ex publico patet documento.

Sub annum humanæ Redemptionis M. CCCC. XXII. ad mœnia *Cupersani* excitatum est publicæ commoditati Nosocomium sancto Joanni Evangelistæ dicatum, ex cuius quidem fundarionis instrumento apparet præsidere *Cupersanensi* Ecclesiæ quendam Episcopum, cuius nomen, papyro ob vetustatem corroso nos latet.

Antonius Domini *Nardi* ex Archidiacono *Cupersanensi* ad Præsulatum evectus anno M. CCCC. XXIII. ut apparet ex diplomate sanctissimi D. Nostri *Martini Papæ V.* eximie quidem sanctitudinis vir, cuius in hodiernum usque diem æternus perseverat, ubique effusus odor. Integer quippè fuit, & ad hæc castus, spectatæque virtutis, meritisque permultis venerabilis: qui aded in pauperes extitit liberalis, ut iisdem omnibus instar Patris esset. Quod sic Deo gratum, ut miraculis confirmaverit. Nam cum maxima tunc *Cupersani* fames grassaretur, omnia Episcopus in egenos elargitus erat, ut frumenti, cuius magnam in horreo copiam asservabat, nihil illi superesset. Accedenti tamen inopi, & eleemosynam petenti, quod jam defecerat, vel iuste denegare non patiebatur. Quare divinæ fidens providentiæ servos iussit horrea inspicere, ut, si quid in iis esset, pauperi illi darent. Servi autem Pio sic responderunt Episcopo: Scopis, Domine, nuper verimus horreum, in quo nec granum quidem frumenti relictum; totum pauperibus distributum est. Instat misericordia motus Præsul, & iterum servos jubet, ut inspiciant horrea, quamvis versa; eunt illi, ut Episcopo magis obediant, quam ut triticum colligerent, quod inibi non extare sciebant. Sed d. Diam Bonitatem piorum desideriis obsecundantem: Reseratis horrei vestibis, vix fores urgere poterant, ut ingrederentur, tantam in horreo frumenti vim invenere. Quo obstupescentes miraculo, omnibus relictis, læti ad Episcopum cucurrerunt, quid secum egisset divina largitas, renunciantes. Unde frumentum illud totum pauperibus distributum. Hoc sanè Episcopi horreum, domumque hæreditario adepta est iure nostra *Tarsiorum* familia ex ea Domini *Nardi* descendens, quod in hodiernum usque diem miraculi horreum appellamus. Huic non absumile à *Juliano Stylita* editum miraculum ait *Rosvovegda*, cum enim deficeret frumentum, ad *Julianum* Abbatem accessit frater *Conon*, cui horrei Cura erat demandata, atque: *Frumentum non habemus. Senex autem de columna respondens, ait; vade frater, & ipsum quod inveneris, collige hodie, & mole, & de crastino Deus nostri curam habebit. Ille vero in hoc verbo turbatus (sciebat se nihil dimisisse) abiit ad cellam suam. Necessitate autem urgente misit ad eum senex, dicens. Accede huc. Ille cum vix venire acquiescisset, dicit ei senior. Frater *Conon*, vade, & quod inveneris fac in cibum fratrum; ille præ iracundia sumptis horrei clavibus abiit, volens terræ pulverem ferre. cum autem amoris claustris ostium vellet aperire, non poterat. Erat enim totum horreum frumento plenum.*

*Aquo ille viso perterritus, à senex veniam probratus petiit. Respondet Deus piæ hominum voluntati, vel miraculorum patratiōe. Portia Febonia Caesaris Cardinalis Baronii mater sic eleemosynis dedita, ut panis, & vini multiplicatione pluriès Divina largitate subventa fuerit. Idem ejus filio Baronio sæpè accidisse in ejus vita scripsimus, quam mox luci dabimus. Sit ergo quisque in pauperes largus, ut manus sua area fiat, & torcular: quemadmodum viduæ *Sareptanæ* accidit. D. Antonii Abbatis sacellum propè Cathedralis Ecclesiæ sacrarium, ejusque gentilitium sacerdotium ab Antonio Episcopo, ut primo libro scripsimus, excitatum est, quod ad nostram hodie *Tarsiorum* familiam spectat: Aliaque ejusdem Episcopi apparent monumenta, quæ nè prolixior fiam, omitto.*

Anno MCCCCXXXIV. *Marinus de Ursinis* Protonotarius Apostolicus, Ecclesiæ *Cupersanensis* administrator deputatus.

Sub hac tempestate adeit memoria *Abbat. C. Nicolai de Cursitio* Archidiaconi *Bariensis*, qui electus est, & intrusus in Episcopatum *Cupersanensem*.

Præfuit, & Ecclesiæ *Cupersanensi* *Donatus de Neapoli* S. Theologiæ magister, qui anno Christi millesimo quadringentesimo quadragésimo octavo ad *Vulvensensem* translatus Ecclesiam. Ut patet ex S. Sedis Apostolicæ diplomatis.

Petrus de Migolla Hispanus Ordine minorum S. D. N. minor Pœnitentiarius erat *Cupersani* Episcopus anno salutis M. CCCCLV. Ex fundatione Sacelli *Sanctæ Mariæ de Succursa* in *Castello Nucis*: & ex Bulla collationis beneficii *Sanctæ Crucis* in *Joannem de Tarsia* ob jura *Nicolai* parentis sui.

M. CCCCLXIV. *Paulus de Turculis Juve-naciensis*, Episcopus *Cupersani*, præclaræ Vir nobilitatis, ac virtutis præclarioris. Tanta porro in eo effulgit sanctitudo, ut teste *Cajare Lambertino* ejus consanguineo, & Insulano Episcopo in suo de jure patronatus Extractato, pro Beato habeatur. Qui antea *Turcus de Turculis* nominabatur, deinde à *Paulo Papa II. Julii de Aquaviva Cupersani* Comitis, & *Catharina Ursina de Baucio* ejus conjugis precibus, ad Episcopatum promotus, nomenque *Turci* ob *Turcicæ* hostilitatis odium in *Pauli* commutatum; de quo extat *Jacobi Piccolomini* Cardinalis *Papiensis* Epistola 150. ad Cardinalem *Senensem* data anno 1465. Quæ sane sic habet. Non imprudenter egit hodie Pontifex *Paulus*. Rem aliquando non estimatam sine animadversione prætereundam non duxi. Præficiendus erat *Conversana* Ecclesia novus Præsul. Nomen illi erat *Turcus* ex *Turcolorum* familia. Cum cetera probarentur in eo, nomen solum probatum non est. Dixit Pontifex convenire in nomine Episcopi nihil, quod fideles aures offendant. Monachi eos, qui à seculo fugiunt, ut renasci Deo appareant, nomen vetus etiam acceptum ex sanctis cogunt deponere: nos ad Episcopatum vocato nomen hostile non commutabimus? igitur Patrum comprobatione pro *Turco* *Paulum* ex suo nomine sanxit vocari. Atque ita in nova appellatione enunciatus Episcopus est. Nomina quidam religiosam pie-

pietatem minimè redolentia, viros in Ecclesiastica dignitate constitutos haud conveniunt. *Casaraugusta* in *D. Francisci* Ecclesia corpus inspexi, & veneratus fui sancti cuiusdam Episcopi, à corruptione servatum, cui *Lupi* nomen, cum ad Præsulatum eveheretur, in *Agni* commutatum. Et *Trecasina* Ulibis Episcopus *Lupus* appellabatur, quem, refert *Laurentius Surius*, & *M. Marulus Spalatenfis lib. v. cap. 2.* *Attila* Dei flagello civitatem obsidente, Et ego *Lupus* (dixisse) *vastator gregis Dei*; dignus flagello ejus. Cumque portas ei referari jussisset, rectè ille Urbem pertransiit, nihil hostile agi permittens, sed nec Oppidanorum quenquam respiciens, ac si neminem vidisset; nam qui se flagello dignum dixerat, immunis esse debuit à flagello. Nominum sanè summis Pontificibus mutandorum consuetudo, ex *Sergio Secundo* ad Pontificales Insulas elato, exordium sumpsit, ut refert *Panvinus*, & *Ciacconius*; quippe cum *Os porci* antea vocaretur, nominis deformitatem mutare coactus est, & *Sergii* nomen assumere. Multis tamen præclare generis, mortalem *Paulus* vitam cum celesti commutavit, sepultusque est in *D. Maria de Insula*, ubi & statua ejus marmorea, & sequens videtur Epitaphium.

D. O. M.

PAULUS DE TURCULIS U. J. D. NOBILIS JUVENACIENSIS AD PRECES ILLUSTRISSIMI DOMINI COMITIS JULII DE AQUAVIVA, ET ILLUSTRISSIMÆ DOMINÆ CATHARINÆ CONJUGUM INVITUS A PAULO II. PONTIFICE PROMOTUS AD EPISCOPATUM CUPERSANENSEM, QUI SANCTISSIME VIXIT, ET MORTUUS FUIT. VERE EXEMPLAR OMNIUM PRÆLATORUM HIC JACET.

Salpitiu Aquavivus Julii Antonii Atria Ducis germanus frater, Decretorum Doctor, ex Episcopatu Biretensi ad Cupersanensem translatus post obitum Pauli de Turculis, anno M.CCCC.LXXXII.

M.CCCCXCVIII. Christi anno, Cupersanensis Ecclesiæ præsulatum gerebat *Vincenzus Pistachius de Napoli*, ex Bulla beneficii *S. Stephani Terra Nucum* penes familiam *Cassanam*.

Donatus Aquavivus de Aragonia Julii Antonii Ducis Atria filius, ex Archidiacono Cupersanensi per Alexandrum VI. Papam cum ætatis suæ annum vigesimum sextum attigisset, ad ejusdem Ecclesiæ Præsulatum assumptus MCCCCXCIX. Archidiaconatus verò dignitas in Abbatem Petrum de Maneriis collata.

Anno sesquillesimo vigesimo octavo, *Antonius* tituli *Sancti Apollinaris* S. R. E. Presbyter Cardinalis de *Sancta Severina* Ecclesiæ *Cupersanensis* perpetuus administrator. Erat sanè *Antonius Tarenti* Archiepiscopus ex *Joanne Juvene de Tarentinorum* fortuna. Nec *Cupersanensis* Ecclesiæ administrator, sed *Nicotensis*, & *Laqueavensis* Ecclesiæ administrator, ex *Ferdinando Ughello* Monacho Cisterciensi in no-

Atationibus ad vitas Pontificum, & Cardinalium, quas accuratissimè elucubravit. Extant hodie Bullæ nonnullorum beneficiorum per eundem Cardinalem collatorum. Ejus Vicarius generalis fuit *D. Ludovicus de Indello*, nobilis *Monopolitanus*.

Jacobus Antonius Carrozza Manduriensis, alias *de Casali* novo Provincie *Hydruntina*, è Vicario *Tarentina* Ecclesiæ ad Episcopales *Cupersanensis* Insulas elatus anno M.DXXXIII. per resignationem ab *Antonio* Cardinali de *Sancta Severina* sibi factam. Huic Episcopo, suoque Vicario *Francisco de Riccardis* tradita possessio jurisdictionis spiritualis Oppidi *Puteneani* per Abbatem *Nicolaum Mariam Gerundo Monopolitanum* Vicarium exequutorem, & Commissarium Apostolicum; regio etiam nutu accedente.

MDLXII. *Romulus de Valentibus de Trebio Cupersanensem* optimo exemplo gubernavit Ecclesiam. Sacrosancto *Tridentino* Concilio interfuit, ut ex Episcoporum subscriptionibus patet. Moritur *Cupersani* anno MDLXXIX. cum è sua Diocesi nunquam abfuisset nisi cum prædicto Concilio intervenire opus fuit. De eo hujusmodi extat Lapis in Cathedrali.

ROMULO VALENTI EPISCOPO CONVERSANO, RELIGIONIS ACERRIMO PROPUGNATORI, SINGULARI MORUM INTEGRITATE, OMNI ERUDITIONIS GENERE ORNATISSIMO NOBILISSIMO FAMILIÆ SFORTIÆ ALUMNO. QUI CUM EPISCOPATUM MAXIMA CUM LAUDE XVII. ANNOS ADMINISTRASSET, NEC UNQUAM ADFUISSET SUMMO BONORVM OMNIVM MOERORE DECESSIT, ETATIS ANNO LVII. VI. IDVS JULII M. D. LXXIX. FATRES MOESTISSIMI POSVERVNT.

Franciscus Maria Sfortia nobilis Monopolitanus Cupersanensi præficitur Ecclesiæ anno M. D. LXXIX. quam optimè rexit: erexitque Palatium Episcoporum commodo, ac domicilio sumptuosum: in cujus Januæ superno limine hæc lego.

GREGORIO XIII. PONTIFICE MAXIMO CATHOLICOREGE PHILIPPO: EXCELLENTISSIMO JOANNE HIERONYMO AQUAVIVA DE ARAGONIA HADRIÆ DVCE: ILLUSTRISSIMO ADRIANO EJVS FILIO CUPERSANI COMITE SEXTO: FRANCISCVS MARIA SFORTIA MONOPOLITANVS CONVERSANI EPISCOPVS HANC DOMVM PARTIM REFECIT, PARTIM A FVNDAMENTIS EREXIT ANNO DOMINI MDLXXXIII.

Super aliam quoque ipsius Episcopalis Domus Januam hæc adest inscriptio.

FRANCISCVS MARIA SFORTIA EPISCOPVS
HAS SIBI SVISQVE SVCCESORIBVS
RESARCIVIT ÆDES.
TABERNACVLA JVSTORVM GERMINAVNT.

Bbb

Mor.

Mortalitatem explevit *Cuperfani* Kalendis Junii. MDCV. in Sacello *D. Hieronymi*, quod cum gentilitio sacerdotio pro nobilissima *Sfortiorum* familia, excitaverat, sepultus: ubi hoc extat Epitaphium.

FRANCISCUS MARIA SFORTIA MONOPOLITANUS, EPISCOPUS CONVERSANI VIVENS DE MORTE COGITANS, HVC SEPVLCRO CORPVS, ANIMAM DEO COMMENDAVIT, OBIIT DIE DECIMA OCTAVA MAJI. ANNO DOMINI MDCV. ETATIS SVÆ LXIV, PRÆSVLATVS VERO XXVI.

Magister Frater *Petrus Capullius Cortonensis* Ordinis minorum Conventualium, Regens in Conventu SS. XII. Apostolorum in Urbe, ad *Cuperfanensem* Ecclesiam promotus anno MDCV. Admirandæ vir benignitatis, ac doctrinæ; eximiusque concionator. Scripsit ad libros sententiarum *D. Bonaventurae* commentariorum tomos duos, cuncti eruditione refertos. Obit diei plenius, ac virtutum XVIII. Kalendas Julii MDCXXV. Sepultusque est in *D. Francisci* Sacello, ab eo in Cathedrali constructo, cui hæc addita tanto Episcopo inscriptio.

FRATRI PETRO CAPVLLIO CORTONENSI ALMI COLLEGII S. BONAVENTURÆ FACVNDISSIMO S.T. INTERPRETI, AC SVPER SENTENTIIS EJVSDÈM COMMENTATORI ERVDITISSIMO A PAVLO V. SVMMO PONTIFICE ANNO PRIMO AD EPISCOPATVM CONVERSANI ERECTO.

VITÆ INNOCENTIAM, MORVM SANCTITATEM ANNIS LXXIII, PRÆFERENTI, FRANCISCVS NEPOS, NON ERGO SANGVINIS, ET GLORIÆ, SED AMORIS, ET REVERENTIÆ POSVIT ANNO MDCXXV.

Magister *Fr. Vincentius Martignellus* Ordinis Prædicatorum *Nicolai Rodulphi* S.P.A. Magister Socius, ab *Urbanò VIII.* ad Episcopatum *Cuperfanensem* euectus anno MDCXXV. & ab eodem Pontif. anno MDCXXXII. ad *Venafanensem* translatus Ecclesiam ubi post exactum triennium decessit MDCXXXV. Jurisdictionem Oppidi *Rutiliani* strenuè recupe-

Arandam curavit, quam hodiè successores sui pacificè exercent.

Antonius Brunachius Florentinus, primum *Avenionensis* Legationis Auditor generalis, Rector deindè *Venassini* Comitatus; mox verò apud S. Sedis Apostolicæ Nuntius in *Hispaniarum* Regnis diù commoratus, indeque Sanctissimo *D. N. Urbano VIII.* Episcopus *Cuperfani* creatus, consecratur *Romæ* anno M. DCXXXII. in *D. Joannis Florentinorum* per Eminentissimum Cardinalem *Pamphilius* hostiè *Innocentium X.* Ad gregem suam veniens nullo honorum genere, ac sumptu, sed privatè excipi voluit grave podagræ morbo laborans. Omnibus in rebus agendis rigorem prætulit, ac severitatem. Cum verò à Catholico Rege *Philippo MDCXXXVII.* *Monopolitana* regendæ Ecclesiæ Pontifici Maximo proponeretur, *Neapolim* hac de causa adiit, ubi iterum podagra maceratus, in dies dolore ingravescente, prima anni die MDC XXXVIII. obiit; ibique in *D. Joannis Florentinorum* sepelitur.

Augustinus Ferentillus Interamnensis, è *Vicario Fundano* in Episcopum *Cuperfani* assumptus anno salutifero MDCXXXVIII. Honores in ingressu respuit, jurisdictionem Oppidi *Rutiliani* constabiliit, per S. Cameræ Apostolicæ decretum, Moritur, ac sepelitur *Cuperfani* anno sui Præfulatus quarto. Suique ad lapidem sepulchri hanc apposuere inscriptionem.

D AUGUSTINVS FERENTILLVS INTERAMNENSIS CONVERSANI EPISCOPVS. OBIIT ANNO IV. SVI PRÆSVLATVS. VII. SEPTEMBRIS MDCXXXI.

Petrus Paulus Bonaius nobilis Florentinus Episcopus *Cuperfani* ordinatus anno salutis M. DC. XLII. eximie quidem bonitatis doctriinæque Vir. Qui summa hodierna die integritate, maximo omnium plausu præest. Porro *Bonai* Familia antiqua in *Florentinorum* dominio nobilitatis prærogativa illustris. In ea siquidem floruerunt viri tum literis, cum armis, primariisque Reipublicæ muneribus conspicui, ut magni vexillarii etiam munus exercuerint.

Et hæc de Patria nostra sint satis: quæ porro congestimus, ut pietatem erga illam exerceremus. Exerce & tu eam, benigne lector, in calamum nostrum, hosceque labores boni consulas, obsecro. Vale diu.

F I N I S.

Æ S S E D I V I V U M,
S I V E
TABVLA
ÆREA, MAXIMA,
CONSULARIS, DUUM-VIRALIS
DECURIALIS,

Fastorum Consularium, Romanarumque
Familiarum, in pluribus instaurativa,

CANUSII
IN AGRO APULORUM
OLIM INCISA, ET ERECTA,

Exinde Barbarorum depopulatione recondita, recens
e Terræ Visceribus eruta:

ILLUSTRATA
P E R
ABBATEM DAMADENUM.

*Opus nunc secundò editum juxta editionem Lugdunì
Batavarum in Thesauro Antiquitatum, & Hi-
storiarum Italiæ, ad Codicem M.S.
pretiosissimum.*

THE UNIVERSITY OF
THE STATE OF NEW YORK
IN SENATE
JANUARY 11, 1900
REPORT OF THE
COMMISSIONER OF THE
LAND OFFICE

REUMA

AND OTHER
LANDS OF THE STATE
OF NEW YORK
IN SENATE
JANUARY 11, 1900

REPORT OF THE
COMMISSIONER OF THE
LAND OFFICE
IN SENATE
JANUARY 11, 1900

PATRONI

PATRONI

C. C.

.E. E. Q. Q.

DIV	S	R V F V	S
DEJV	S	ALEXANDE	R
ETIV	S	VENVSTV	S.JVN
V	S	STACHY	S
NIV	S	FELI	X
NNIV	S	CELSV	S
ENIV	S	SATRENIANV	S
EJV	S	ATTALV	S
LIV	S	SILVANV	S
DIV	S	ONESIMIANVS	JVN
IV	S	MV SOGENE	S
LIV	S	TERTVLLINV	S
DIV	S	VERV	S
V	S	ANTHIMV	S
CIV	S	MAXIMV	S

RÆT EX TATI.			
VIV	S	FRONTINVS	S
V.	S	HOSPITALI	SJVN
CIV	S	PROCVLV	SJVN
ELIV	S	MARVLLV	S
	S	NECTAREV	S
V	S	MAXIMV	S
V	S	MARCELLV	S
CIV	S	MAXIMV	SJVN
V	S	RVFV	S
CIV	S	APOLLINARI	SJVN
LIV	S	JULIV	S
LIV	S	AGRIPPINV	S
V	S	JANVARIV	S
BIV	S	ATTICILLIANV	S
V	S	FAVSTINV	S
EIV	S	ASCLEPIV	S
NIV	S	PONTICV	S
LIV	S	VALEN	S
BIV	S	AMANDV	S
LIV	S	MARCELLV	S
V	S	RVFV	S
V	S	JVSTV	S
V	S	TROPHIMIANV	S
VIV	S	SILVINV	S
DIV	S	FORTVNATV	S

ICONOLOGIA TABULÆ

ÆREÆ, CANUSINÆ.
QVI MAGNA SCRVTARIS,
MAGNA
PERCIPE, ET INTVERE.
ADEST.

TABULA,

PONDERÈ MAGNA,
ANTIQUITATE MAJOR,
DECLARATIONE MAXIMA,
CANVSIVM EAM EREXIT,
TERRA CONSERVAVIT,
ARATRVM OFFENDIT,

COLONUS

OBSTETRICANTE MANU
DE MATRE TERRA
EDUXIT.
NOVO OMINE RENATIAMUR
AC NOVO PARTV
CANUSINAM COLLAPS: COLONIAM
AD VITAM REDVXIT,
ET SPLENDISSIMUM ORDINEM
DECURIONUM

RESVSCITAVIT.
QVOT SVSCITATOS DECVRIONES VIDES,
TOT VIXISSE, IMO ET VIVERE,
SCIAS.

OMNES, HÆC OLIM TABULA

VIVOS EXCEPIT, ET VIVOS VENERATA EST:
NVNC DENO
DE ABSCONDITO TENEBRARVM,
IN ADMIRABILE LVMEN COGNITIONIS,
EDVCTA.

VI.

VIVOS IN ÆRE EXHIBET;
 ET MEMORIA LAPSO,
 REDIVIVOS ÆTERNITATI RESTITUIT;
 FELICIORES
 INVENTIONE, QUAM ERECTIONE;

T A B U L A.

ÆREA EST SONORA;
 SONVM DABIT,
 ET QUIDEM, IN OMNEM TERRAM EXIBIT SONVS ILLIVS;
 VIRGO EST,
 NON RVGIS CONTRACTA, SED POLITA CVTE
 RVBESCIT;
 NON SCALPELLO VITIATA, SED OBDVRATA VIRGINITATE
 SUPERABIT.
 MAXIMA EST;
 QVIA MAJOREM NON PARTVRIVIT ANTIQVITAS;
 RARISSIMA EST,
 ILLVSTRIOREM QVIPPE ELAPSA TEMPORA NON
 PROVIDERE.

SENATVM CLXV. DECVRIONVM
 PANDIT:

CONSVLARES FASTOS

ILLVMINAT:

ROMANAS FAMILIAS

AVGET.

VERBO UNO

CRESCIT PER TABVLAM

R O M A.

PRÆFATIO

AD LECTOREM.

LECTOR BENIGNE,

Agnum quod vides opus, una Tabula peperit: magna illa quidem & inter æreas maxima, quam Antiquitas extulit, recentior Ætas amisit, & novissima tempora recuperarunt. Rem totam paucis accipe. Canusium deducta Colonia Militaris sub varijs Romanis Imperatoribus floruit, & plures Viros illustres, succedente ætate, de gremio suo produxit, qui etiam vario in Romana Republica munere decorati, insignes præstantesque extitere. Anno tandem Urbis conditæ 976, Christi verò 225. Kalend. Mart. ad Imperium pervenit Alexander Severus, Varii Genesii Martiani, & Jullæ Mammææ filius, Elagabali Prædecessoris sui (à quo adoptatus fuerat) consobrinus. Sub hoc Cæsare, plures uno anno in Republica Canusina Viri illustres, ac varia, vario tempore, persuncta dignitate spectabiles reperiebantur, quorum, ut magnus erat numerus, non parva ex omnibus honoribus Coloniz accedebat existimatio, eoque major, quod ex iis multi ad Decurionum decus assumpti, Splendidissimum Canusii Ordinem seu Senatū constituerent, quem ex sexaginta quatuor compositum personis (ut memoria pereunaret) L. Mario Maximo II. & L. Roscio Eliano Romanis Consulibus, in ære incidi curaverunt M. Antonius Priscus, & L. Annius Secundus, per id tempus Canusinae Coloniz Duum-Viri. Hic habes Historiam, Historiz Circumstantiaz in libro extant illustratz. Tabula itaque ærea ex Duum-Virum decreto confecta, & erecta fuit. Spectabantur in ea, sub multiplici dignitatis titulo Canusini Heroes, in uno tamen Decurionis munere concurrebant. Canusii Patroni Supremi, Romæ (ut aliarum Coloniarum, & Municipiorum) degebant; Patroni Subalterni, qui aliquando ad majora Romanæ Reipublicæ munia elevati, eapropter Clarissimatus ornabantur honore, & una Decurionis exercitioungebantur, nunc in Colonia, nunc Romæ omnium Defensionem suscipiebant. Horum filii, aut Equites Romani nati, aut creati, Decuriones eligebantur, & proximum in defensione gradum, ac Decuria locum sibi vindicabant. Quinquennalicii à Duum-Viratus honore, per quinquennium continuati, nominabantur; & cum alios Duum-Viros (qui deposito munere II-Viralicii dicebantur) excederent annorum numero (etenim dignitas erat annalis) eos etiam præcedebant gradu, & honore functionis. Quorum, uti decus rarum, ita numerus parvus erat, hinc aliquando ex II-Viris assumpti, Allecti inter Quinquennalicios nuncupabantur. Duum-Viralicii, Adilicii, Quæstoricii à defuncto Magistratu indigitati, ordinem in Tabula servant. Pedani & Prætextati, uti juvenes, non à persuncto munere, sed à Magistratu, quem actu gerebant, vocati, etiam in Tabula locum habent. Tabula denique, quæ tot tantisque Viris exornata, Romana tempora vidit, Barbarorum irruptiones passa est, & semper perstitit inconcussa, donec Saracenorum illuvie oppressa, inducta populatione Canusii in terram cecidit, & ruinarum mole tecta jacuit sepulta. Inde ruinæ ad maceriem, maceries ad rudera, rudera ad pulverem redacta, magnam machinam ad tenuem superficiem transtulerunt, quam cum Tabula proximè lamberet, per arantem Colonum Rusticum inventa, Toparchæ tradita

A Damadenus.

ditæ

dicta est : ut autem cæcis & squalore mundata fuit, multorum animos ad suam possessionem excitavit. Venetias tandem ex Apulia translata, benigna quadam Fortunæ sorte in potestatem Bernardi Palotulæ, Antiquarii, pervenit, qui eam viris eruditis admirandam, & explicandam ostendit. Hæsit longo tempore sine recto iudicio; divinationes quidem non paucæ accessere, sed eæ, cum Romani Consules in Tabula sculpti, eo modo in Fastis Consularibus non apparerent, nec apud Fastorum interpretes invenirentur, evanuerunt. Ultimum, præfatus Bernardus Palotula cum se Tabulæ significatione, & explicatione privatum videret, Abbatem Damadenum interpellavit, & enixe rogavit, ut Tabulam, qua posset claritate, scriptis illustraret, & publicæ cognitioni sisteret. Hic, post longum ac consummatum studium hunc librum composuit, quem eidem Bernardo Palotulæ, utpotè ad instantiam suam, & suis expensis, confectum, tradidit, ut ipsum Tabulæ jungeret, eique quasi individuum sisteret, ut vel sic arcanum, & absconditum lumen ejus, non amplius sub modio lateret, sed super Candelabrum positum ante omnium oculos exinde claresceret. Tu, Lector, eodem fructu, lege benignè, si placeat; si displiceat, aut zolum, aut invidum agas, ne carpe maledica lingua, nisi meliora, & saniora, si valeas, ex penu tuo litterario deprompseris, & aliorum iudicio submiseris. Vale.

TESTIMONIA DE USU ÆRIS.

Usus Æris, inquit Plinius, ^a ad perpetuitatem jam pridem translatus est, Tabulis Æreis in quibus publica Decreta, & Constitutiones inciduntur. Vetus autem ille mos incidendorum Decretorum, ac Constitutionum, duravit usque ad posteriorum Caesarum tempora. Constitutionibus autem Legis, Decretis illustrium virorum nomina, in perpetuum conservanda, æri incidebantur, ut qui in Foro claruerant, in Foro etiam perennarent: imò, ut ipsi quasi vivi persisterent, ^b Alexander Severus Imperator, imaginibus Clarorum Virorum suum Lararium ornabat.

Hinc nullum majus, hoc regnante Caesare (sub eo Canusina Tabula erecta) felicitatis specimen esse putabatur, quam semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Itaque Virorum illustrium Vultus finguntur, & nomina inciduntur, ut certitudine sua desiderium pariant.

^a Plinius lib. 34. cap. 9.

^b Lamprid. in Vita.

^c Plinius lib. 35.

PRÆFATIO

TYPOGRAPHI

BENEVOLE LECTOR,

On minori forte jure, quam quidem Colonus ille *Canusius*, de *Ære* redivivo exhibito gloriari posse nobis videtur. Insignis, non negamus, ejus fuit felicitas, invenire æternitatis alumnam: Tabulam æream, quæ plura immortalitati consecrata ostentans nomina, tot, & tantas temporum inspexerat vertigines, tot viderat sceptrorum metamorphoses, purpurarum declinationes, & regnorum pro bellis ruentia cacumina ipsa tandem Barbarorum dejecta populationibus, diuturnum inter ruinas perpeffa est sepulcrum. Inde eruta pluribus summi nominis Viris admiranda exhibita, quos inter, vel unicum saltem *R.P.D. Bernardum de Montfaucon*, Monachum Benedictinum, Congregationis Sancti Mauri, nominare liceat, qui inter Notitias, ut ipse vocat, singulares in Itinerario Italico collectas, pag. 63. *Diarii Italici Museum Antonii Capelli*, Patrii Veneti, laudans, hanc nostræ Tabulæ facit mentionem: *Hic illa Tabula aenea antiqua tripedalis quaquaversum insculpta nominibus multis Romanorum, quæ paucis hinc annis Canusii effossa est. Eam typis dedit Vir Amplissimus, & exemplum ejus nobis obtulit cum germana characterum forma: eandem publicavit Sponius in Miscellaneis eruditæ Antiquitatis.* Verum enim verò, pluribus licet rarissimum hoc Antiquitatis monumentum admirantibus, felicissimus alias ipsius possessor explicatione ejusdem destitutus, multo carere sibi videbatur non immerito. Loquebatur Tabula scalp pro exornata *Canusii* quidem ejusdemque Splendidorum Virorum antiquas dignitates, quæ vero non percipiebantur, donec accederet dexterrimi Interpretis, *Abbatis Damadeni*, solidissima illustratio: tum enim *Æri* redivivo sonus restituebatur cuilibet intelligibilis. Fata verò Tabulæ, ejusque ruinas, ac restitutionem nos hic memorabimus neutiquam. Explicantur omnia non minus solide quam eleganter in ipso Opere. Id saltem nostrum est indicare, extitisse horum laborum, à Viro modo laudato Præstantissimo ad explicandam Tabulam susceptorum, hucusque nonnisi Codicem M. S. unicum, eumque pretiosissimum. Communicavit verò nobis insigne hoc Cimeterium, pro sua in nos summa benignitate, Illustrissimus Marchio *D. Beretti Landi*, Catholicæ Majestatis ad Potentissimos Confœderati Belgii Ordines Orator, ut & in Conventu Camaracensi, fundandæ Pacis Europæ gratia Plenipotentarius.

Singulare itaque prælo nostro subiiciendum opus nacti singularem etiam adhibuimus industriam, ut opus in publicum prodiret ornatum omnibus, quæ ejus requirebat dignitas. Inscriptionum, quæ apud alios quoque Auctores potuerunt reperiri, addidimus lectiones variantes, ut Lectorem reddamus eo certiore, nostras esse exhibitas, prout ipsas à *Damadeno* accepimus, fidelissimè. Continebat, & Codex quædam, quæ, ut æri inciderentur, exigebant: illa unica, & ita uno quoque conspectu exhibentur

C c c

Ta-

Tabula; locis vero, ubi ea explicantur; Lector ad eandem ablegatur. Tabulam Totius Operis, vel si mavis Indicem, ut accepimus, ita exhibemus, mutatis saltem, prout exigebat impressio, paginarum numeris. Idem in Indice Capitum, Nomenclaturæ Lapidum conjuncto, observatum. Hic vero, monitum velimus Lectorem, nos cum Codice nonnisi Nomenclaturam Lapidum accepisse. Exhibebat hæc Elenchum omnium in Opere contentarum Inscriptionum, adjunctis Capitum, ubi ea leguntur, Titulis, omiſſis Capitibus illis, quæ tali ornamento destituuntur. Ut vero uno intuitu pateat, quæ in egregio hoc habentur Opere, reliqua addidimus Capitum Inscriptiones, & ita cum Nomenclatura Indicem quoque Capitum exhibemus integrum. Ut vero *Æ* hoc *Redivivum*, Explicatione tam solida illustratum, præ aliis Antiquitatum monumentis locum sibi facile vindicat primum: sic nobis gratulati sumus non immerito de Editione Tui gratia, *Erudite Lector*, nunc primum adornata.

INTRODUCTIO

AD COGNITIONEM

TABULÆ ÆREÆ CANUSINÆ.

Multa dicuntur de subiecto, quæ in subiecto non sunt, atque dicuntur, quod ad subiectum pertineant. Non absimili modo, sententiam Philosophorum insecutus, de Ære Canusino, sive Tabula ærea edicere possum: multa dicuntur de subiecto Tabulæ, quæ in Tabula non sunt: sed ided dicuntur, quia ad Tabulam spectant. Tabulam quidem quoad materiam, quoad formam explicare valebam, quid autem Tabula significaret, unde veniret, qua temperate fusa, incisa & erecta foret, pluraque similia, cum extabula non apparerent, aliunde quærenda fuerunt. Quamobrem concludendum: Multa dicuntur de subiecto, quæ in subiecto non sunt. Multa, inquam, dicenda, ut antiquitatis cupidum ac studiosum in plenariam tabulæ cognitionem deducere queam. Igitur si tabulam Canusinam funditus illustrare velim, ubi Canusium sive eum obtinuerit, prius demonstrare cogor, cum autem illud Apuliæ emporium, ac civitatem extitisse comperiam, primum *Ager Apulorum* describendus est, inde ipsum *Canusium Apulia Civitas*, cognoscetur. Sed variam cum inde fortunam sustinuerit, superaddendum fuit: *Canusium a Romanis subactum, & inter fœderata oppida relatum*. Fuit exinde accedentibus, & Hagnibale, & aliis Romanorum hostibus, fœderatæ civitatis fides sæpius tentata, illa cecidit aut voluntate, pellea; aut vi, adaeta, hinc pœnas dedit, & onus coloniæ suscipere debuit, quod sequenti titulo causam præbuit, quo *Canusii oppidi mutatio in Coloniam militarem Romanam* declaratur.

Colonia absque regimine stare non poterat, sic nata *Respublica Colonia Canusii*. Hujus Republicæ capita erant II. Viri, qui consulari propemodum potestate, pleraque pro libitu moderabantur; cum verò plures Viros in Colonia conspicuos & Decuriali dignitate insignes, vario tempore Canusium aleret, eorundem memoriam II. Viri extulerunt, quapropter rectè subjicitur: *II. Viri Canusii erigunt Tabulam aream, in qua nomina Decurionum incidi curaverunt*. Sed tempus incisionis nominum anceps hærebat. *Tempus* proinde, & *Erectio Tabula ærea Canusina* explananda fuerunt: Cum tempus appareret, & erectio constaret, *Materia Tabula Canusina* succedebat. Dehinc si perfectam Tabulæ cognitionem tradere volebam, *Forma*, *Altitudo*, & *Latitudo Tabula Canusina* describi exactè debebant. Nec *Scriptura* seu *Incisio Tabula* abesse poterant. Hæc sic efformata perpe-

tuam durationem promittere videbatur, substitit multis annis erecta, sed Barbarorum stragibus agitata, persistere nequivit, cecidit proinde populato Canusio, & ruinis ac cineribus obruta, per multa sæcula jacuit sepulta; rectè itaque *Populatio Canusii, & amissio Tabula* occurrere adjungendæ. Ex immani tandem ruina, quam hodie faciem Canusium præferat, *Descriptio hodierna constitutionis Canusii* patefacit. Inventam fortuitò Tabulam per arantem Rusticum *Inventio Tabula ærea* exponit. Ipsam, sibi ignotam, Domino tradidit, hic eam Venetias misit, inde *Invidissimi* NOBILIS aulam petiit, in qua nunc consistit perennanda; non inconcinne propterea sequitur *Varia Mutatio Domini, & Translatio Tabula Canusina*. Jam Tabulam Venetias translata aspiciebam, quid ipsa vellet, quid præferret, an Coloniam, an Municipium, an Præfecturam, an Forum, an Conciliabulum, primo intuitu non capiebam, imò etiam post consummatum studium ægrè mihi innotuit, hinc appositè subjuncta legitur *Significatio Tabula ærea Canusina*.

Cum generica significatio inclaresceret, specifica erat adjungenda, prævi tamen *Consules Romani Tabula insculpti*, diffusè erant describendi, quod illi tabulæ ætatem, Romano more, indigitare deberent, sed hæc difficile constabat, cum insculpti Consules in Fastis Consularibus vix apparerent. Sublata tamen difficultate, dum statim post Consules, II. Viri in Tabula conspicerentur, *Varii Reipublica Romana II. Viri* explicantur. Quibus cognitio succedunt ex ordine, *Varii II. Viri Coloniarum & Municipiorum*. Quos tandem excipiunt *II. Viri Quinquennales Tabula Canusina*. Hi II. Viri Quinquennales nomina Decurionum Canusii in ære incidenda curaverunt, quapropter *Decuriones Tabula ærea Canusina* in genere exhibentur. Cum verò essent plures, & sub varlis nominibus in Tabula positi, specificè omnes exinde producantur, & primum *Decuriones Patroni c. c. v. v.* Nec intermittenda *Appellatio Clarissimi Viri Patronis inscripta*, quæ ad illustrationem materiæ conducere videbatur. *Decuriones Patroni EE. QQ. RR.* secundum in Tabula locum tenent, hinc eundem in explicatione sibi vindicarunt. Quibus explicatis sese obtulerunt *Decuriones Quinquennalicii*, qui etiam scriptis illustiores evadunt. Hos inter cum subindè eligerentur alii, qui *Alledi* dicebantur, sequuntur descripti *Decuriones Alledi inter Quinquennalicios*. Deinde *Decuriones II. Viralicii* quintam sibi asseruere explanationem. *Ædificii* postea dignoscuntur, dum *Decuriones Ædificii* illustrantur. Nec desunt *Quæstio-*

rici, quos *Decuriones Quæstorii* dilucidant. Pedani qui fuerint, indicant *Decuriones Pedani*. Explicationem *Prætextatorum Decuriones Prætextati* abundè tradunt. Tandem ut Canusium Romanam Coloniam extitisse, Tabulamque in Colonia erectam, ac nomina ipsi inscripta *Decurionum Coloniae* fuisse constaret, omnes ejusdem Tabulae Familias Alphabetica sequela deductas, Romæ passim demonstrari posset, quæ inde Roma Canusium venientes, ut Romanæ, in ipsa Colonia, & alibi extitere conspicuæ. Horum omnium si ordinem observare velim, primum ex ordine procedendum erit, adeoque describendus *Ager Apulorum*.

C A P. I.

A G E R A P U L O R U M.

Ager Apulus variè ab antiquis divisus legitur: etenim post Salentinis Apuli à Brundisio ad amnem Fiternum, agrum tenuerunt. Duplex fuit, & duorum Populorum habitatione insignis. Originem nominum Ughellus^a tradit, ego Populos explico. Alii Peucetii, & Japygæ, & Pediculi vocabantur, alii Daunii & Mesapygæ. *Peucetiorum ad mare fuerunt Egnatia, Barium, Aufidus. Dauniorum Salapia, Sipus, Apeneſſe, Garganus Mons, inde Fitermus. Illorum mediterranea Venusia, Celia; borum, Teanum cognomine Apulum, Luceria, Vidarnum, Arpi, Canusium.* Ptolomæi^b divisionem Apulorum insequitur Plinius^c, & accuratius distinctione illustrat, quapropter ipsa scriptoris verba hac de Regione recitare operæ pretium esse duxi: *Brundisio, inquit, continetur Pediculorum ager, quorum oppida Rhodia, Egnatia, Barium, amnes Patinus, Aufidus ex Hirpinis montibus, Canusium præfluit. Hinc Apulia Dauniorum, in qua oppidum Salapia, Sipontum, Uria, amnis Cerebalus Dauniorum finis, portus Agasus, promontorium Montis Gargani, portus Garna, Lacus Pantanus, flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum, itemque Larinum, Cliternia, Fitermus amnis. Inde Regio Frentana. Ità Apulorum genera tria, Teani à Duce Gares, Lucani subacti à Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter prædicta colonia Luceria, Venusia, oppida Canusium, Arpi.*

His duobus, Strabo tertius accedit, qui non minori studio, ac diligentia hunc Apulorum agrum explanat, quamobrem & hunc scriptorem, ut ex ore trium testium Regio describeretur, adducere volui. *E Brundisio, scribit, Barium DCC. stadiorum spatium est. Pariter fere distat ab utraque Tarentum. Contiguam quidem pascuntur agrum Daunii, de-*

Abinc Apuli usque ad Frentanos, et neſſitu- do sit usque ad Peucetos, & Daunios, quos nec accolæ omnino ita vocitant, præterquam antiquioribus annis. Omnis quidem hujus Regionis, quam Apuliam nuncupant, terminos explicamus. E Bario ad amnem Aufidum, ad quem Canusiorum est emporium, stadia sunt CCCC. Ad emporium autem superior navigatio stadiorum LXXXX. Proxima est Salapia Argyripenorum emporium. Haud ita multum à mari duæ Italicarum urbium maxima, quondam in plano sitæ sunt, sicut documentum sunt circuitus earum, Canusium videlicet & Argyrippa, porro autem Arpi nunc vocata est. Utraque in præsentia sanè deletæ à Diomede condita dicuntur: bis in locis & campus & alia complura, Diomedis potentatum ostentant. In Minervæ quidem Fano, quæ Luceria est, prisca dona, & ipsum vetus oppidum Dauniorum extitit, nunc verò depressa jacet, in propinquo mari jacent duæ insulae, quas Diomedæas appellant. Ex quibus habitatores habet altera, reliquam desertam esse dicunt, in qua Diomedem disparuisse quidam fabulantur, comitesque in aves conversos esse. Eas etiam hac ætate mansuescere, & humanam quodammodo vitam agere, & vivendi ordine, & erga benignos mansuetudine, à malignis autem & sceleratis fuga, & evitatione. De hoc ipso Heroe, cum alia per multa, per Veneros tum soliti vulgantur honores. Creditur & Sipontum adificium esse Diomedis. Hactenus Apulorum agrum ex præfatis Auctoribus descriptum, ac divisum demonstravi, varias civitates, divisionis membra indicavi, & inter alias Canusium vetustissimam allegavi, de qua (cum sit scopi intentionisque meæ argumentum) plura dicenda occurrunt.

C A P. II.

E. CANUSIUM APULIÆ CIVITAS.

Perfecta ex Ptolomæo, Plinio, & Strabone supracitatis Scriptoribus Canusii civitatis deducenda descriptio. Ejus fundamenta jecit, unà cum Arpi, Diomedes. Utraque, inquit Strabo^a, à Diomede condita dicuntur. In Dauniorum Apulorum regione Canusium obtinere situm Ptolomæus affirmat^b. *Dauniorum, ait, Salapia, Sipus, Apeneſſe, Garganus Mons, Hyrium inde Fitermus, Illorum mediterranea Venusia Celia, Horum Teanum cognomine Apulum, Luceria, Vidarnum, Arpi, Canusium.* Opportuno sanè loco Aufidi aquis urbem lambentibus, Aufidus, Plinii^c est testimonium, ex Hirpinis montibus Canusium præfluit. Jam Diomedes situm elegerat, jam urbem ædificarat, jam civium copia civitatem formarat: situs opportunitas, loci commodum, & aquarum usus Canusium emporium

^a In descrip. t. Apuliæ sub Archiepif. Bar. in Ital. Sacr.

^b in Geographia.

^c in Hist. Nat. Lib. III. Cap. XI.

^d Lib. VI.

^a Lib. VI.

^b In Geograph.

^c In Hist.

riam fecit. B. Bario ad antrum Ausidum, ad quem Canusiorum emporium, stadia sunt CCCC, allegat Strabo^a, jungitque; ad emporium autem superior navigatio (en commodum ingens) Stadiorum LXXXX. Haud enim multum à mari duæ Italicarum Urbium (scribit una de Arpi) maxima quondam: (en opportunitas multiplex) in plano sitæ sunt, sicut documento sunt circuitus earum, Canusium videlicet & Argyrippa, porro ætatem Arpi nunc vocata est.

Canusium ergo Urbs, & emporium non ignobile, dudum ante Romam conditum, inter totius Apuliæ civitates nominatissimum, & præstantissimum extitit. Canusium (scribit Abraham Ortelius^b), *ῥανυσίον*. Apulorum Dauniorum oppidum Ptolomæo ad Ausidum fluvium, Plinio, & Pomponio testibus. Item Straboni, ex quo Stephanus, *ῥανυσίον* est. Nomen Canosa quidam retinere putant. Idem esse cum Cannarum vico, Romanorum clade nobili, asserit Leander. Cui, quo minus assentiar, faciunt Livius, Strabo, Plinius, & Plutarchus, qui utriusque meminere. Procopius item scribit, Canusium distare à Cannarum vico xxv. stadiis: Circa Barlettam fuisse aliqui existimant. Hujus Canusii quoque meminit Philostratus in Herode.

Verba Pomponii Melæ^c supra citati, sunt: Extra Sipuntum (vel, ut Graeci dixerunt, Syrus) & flumen, quod Canusium attingens, Ausidum appellant. Ausidum, inquam, quem olim, & cruentum ex Cannensi Romanorum clade, aliquamdiu fuisse Florus asserit.

His accedunt, quæ in Geographia Blæwiana^d de Canusio allegantur. Ad eundem scribit, Ausidi ripam XXXV. Stadia supra cannas, situm est Canusium, vulgo nunc Canosa dictum. Urbem fuisse manibus cinctam patet ex Livii XXII. ex quibus etiam manifestum est, in quantum errent illi, qui cannas Canusiumque unum eundemque locum fuisse volunt.

Nec piget adjungere, quæ Philippus Faber^e de Canusio profert: Canusium, inquit, Livio Canosa, Urbs Apuliæ Peucetia (errat, Dauniae dici debet) apud Ausidum flumen, à Cannis excisis III. millibus passuum distans; à Barolo VIII. in Austrum, inter Barium ad ortum, & Asculum ad occidentem xxxv. mill. pass. circiter distans. Ab hoc enatum derivativum Canusinus, de quo Martialis^f:

Hæc tibi turbato Canusina simillima mulso.

Nec ab eo dissentit Horatius: ^g

Verba foris malis Canusini more bilinguis.
Dum hæc scribo, occurrit illud Suetonii

Ade Nerone^a: nunquam carrucis, inquit, minus M. fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis, Canusinatis mulionibus, Huius itaque vocabuli Canusinatis explicationem trado, Canusinatum dicimus, inquit Beroaldus^b, indutum veste ex lana Canusina confecta, cuius color est, ut Graeci dicunt, *ῥυτίλος* ut Latini interpretantur, Rutilus, Canusinatis ergo mulionibus, est Canusino indumento coopertis, Quapropter Torrentius^c: Jam diximus de mulis carrucariis, ergo & muliones carrucarios intelligo, qui carrucas una cum iumentis regerent, Canusinatos vero, Canusina indutos veste vocat, (qua & ob lana Canusina nobilitatem, & ob colorem, quem Rutilus fuisse volunt, conspicua) læticarios, ac muliones suos vestiebant, Canusina lana laudatissima fuit, teste Plinio, circa Canusium Apuliæ, Hinc Martialis^d:

Ut Canusinatus nostro Syrus asserere sudet:

Flavius memorat birros Canusinos scenicis donatos fuisse, significans vestimenta ex lana Canusina. Fuit ea lana in summo pretio, ob idque apud Juvenalem, ovem sibi Canusinam emi à marito flagitat sumptuosa mulier, inquit Sabellicus.^e

Sed nimis per agrum Canusinum evagatus, ad Canusium revertor^f. Illud situm obtinuit suum in declivi collis ab utraque parte, nempe ad occidentem, & meridiem: hic erat tota veteris emporii moles, nam civitas tortuosum illuc fluminis alveum respiciebat, Altis pluribusque magnificis splendebat ædificiis, quæ vestigia in hodiernum diem demonstrant perinsignia. Testimonium effert Porta Civitatis, olim & etiam nunc hodie Romana vocata, quæ ad miliarium Italicum à recentiore Canusio stat inconcussa, civitatem non claudit, quia undique adstant rudera, sed veterem olim clausam fuisse ostendit. Romana vocabatur, quia civitatem exeuntes Romam ducebat, sed & Roma venientes multiplicata via ex vivo lapide complanata, recipiebat; artificio sanè magno hæc via erecta fuit, & ut hodie conspicitur, structura quasi tessellata: industria antiquitatem superavit, cum onustis rhedis ac carris per tot secula resistat. Porta ex opere lateritio confecta, sumptuosam Canusii ætatem exhibet. Eidem adstat Portula, qua pedibus Canusii introitus & exitus patebat, utraque ad flumen descebat, Romam versus admiranda.

Aliæ veteris Canusii undique & intuentur, ruinae, quæ civitatis magnitudinem, extentumque circuitum (hunc ad sedecim imò plura miliaria Italica exploratum esse, autem dicere) demonstrant. Ex circuitu multo.

^a Lib. VI.

^b In Thesaur. Geograph.

^c in Geograph. Lib. II.

^d Joachim Vadianus in Comm. Pompon. Melæ.

^e in Geographia, vulgo Atlantes vocata, in Descript. Apulia.

In suo Lexic.

^f Lib. XIV. Epig. 127.

^g Lib. I. Sermôn. Sat. 10.

^a In Nerone.

^b in Comm. in Sueton. loc. cit.

^c In Sueton. loc. cit.

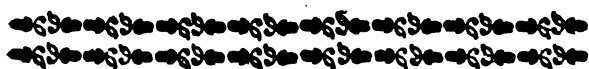
^d Epig.

^e in Suet. loc. cit.

^f Ex relatione accolarum, & inspectione mea Canusii.

^g Fortes videntur.

titudo, & præstantia ædificiorum, tam publicorum quam privatorum (quibus civitas erat exornata) dijudicantur. Sed hæc omnia cineribus obruta, ut infra dicitur, solum superstitem veteris Canusii memoriam ad nostra sæcula transmiserunt.

C A P. III.

CANUSIUM A ROMANIS SUBACTUM.

Et inter fœderata oppida dignè relatam.

Samnitibus per Q. Fabium Maximum ex parte oppressis, ex parte domitis, Romani Tarentinos bello aggressi sunt^a, unum quidem fuit titulo, & nomine, sed victoria multiplex. Hoc enim Campanos Apulos, atq; Lucanos, & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cum istis omnibus Pyrrhum Clarissimum Græcia Regem, una veluti ruina pariter involvit, ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos aspiceretur.

Apulia itaque inter cæteras regiones Romanis accessit, & Apuli inter alios populos subacti censebantur, nam quod bello deerat, pace suppletum est. Apuli, scribit Sigonius, quod extat in Annalibus Livii anno Urbis CDXXVII. amicitiam petentes suscepti. Bellum autem post triennium commoverunt L. Sulpicio. Q. Aulio Consulibus. Itaque sequenti anno Q. Fabius Maximus Consul in Apuliam progressus, maximas inde prædas egit: deinde C. Publius biennio post ad peragrandam Apuliam profectus, aliquot expeditione una populos, aut vi subegit, aut conditionibus in societatem accepit. L. Papirius Cursor collega ejus Luceriam, quam Samnites tenebant, prefficit. Biennio post, Teanenses & Canasini populationibus fessæ, obsidibus L. Plautio Consuli datis, in deditiorem venerunt.

His accedit Diodorus c, qui per id tempus regionem omnem Dauniorum Apulorum populatam, & Canusinos in fidem acceptos testatur. Inclinat, ut placet Livio a, in Apulia rebus, Teanenses quoque Apuli ad novos Consules C. Junium Bubulcum, Q. Emilium Barbulam fœdus petendum venerunt. Pacis per omnem Apuliam præstandæ Populo Romano auctores, id audacter spondendo impetraverunt, ut fœdus daretur, neq; ut aquo tamen fœdere, sed ut in ditione Populi Romani essent. Apulia perdomita (nam Ferento quoque valido oppido Juxius potitus erat) ad Lucanos perrectum. Quibus, quasi Sigilli loco, adjungit Sigonius: nec de Apulia rebus quidquid aliud scriptum invenimus.

Ab eo tempore Canusium Romanis subditum, Romanam agnovit potestatem. Op-

pidum primo fuit confœderatum ac sociale, & hoc est, quod Plinius insinuare videtur, quando scribit a: Dauniorum, præter supradicta, Colonia Luceria, Venusia, Oppida Canusium, Arpi. Etenim Luceriam & Venusiam inferioris notæ urbes, coloniarum missæ sunt; Canusium verò, & Arpi, utpote, Strabone teste, emporia insignia, socialis oppidi dignitatem promeruerunt. Sed hic inquiri posset, quid sit oppidum fœderatum, & quid sub hoc nomine significetur, nam & aliæ civitates, sive Coloniarum, sive Municipiarum, sive Præfecturarum, aliquod cum Romanis, quibus suberant, fœdus contraxerant. Oppidum igitur fœderatum, neque Coloniam, neque Municipium, neque Præfecturam fuisse, describere valeo. Aliquid sanè ex fœdere Populo Romano, debebat, aliquid sibi reservabat, nempe libertatem, in cæteris enim oppidum fœderatum liberum erat. Cujus libertatis indicium prodit, quod suam Rempublicam, & leges suas, & suos magistratus habuerit. Itaque, inquit Sigonius, c Senatus populi in iis oppidis, ut in liberis civitatibus, memoriam usurpari videmus. Quod, ne frustra singula explanare cogar, una Capua, dum erat oppidum fœderatum, & antequam in Præfecturam esset relata, exemplum dabit. Hannibal, scribit Livius, a Capuam flestit iter, luxuriantem longa felicitate, atque indulgentia fortuna, maxime tamen inter corrupta omnia licentia plebis sine modo libertatem exercentis, Senatum, & sibi, & plebi obnoxium Pacuvius Calavius fecerat. Is cum forte eo anno in summo magistratu esset, jam diu infestam Senatui plebem, ratus magnum ausuram facinus, ut si in ea loca Hannibal cum exercitu venisset, trucidato Senatu traderet Capuam Peni, cum mallet incolumi, quam eversa Republica dominari, nullam autem esse incolumem orbantem publico consilio crederet, rationem iniit, qua, & Senatum servaret, & obnoxium sibi, ac plebi faceret. Verba clara patent, ex quibus proinde colligitur, Capuam extitisse Rempublicam, ac in eadem Senatus plebisque consilium, summumque magistratum fuisse dominatum.

Quod de Capua cognoscitur, de cæteris fœderatis oppidis dicendum est, quæ aliàs viâ, concessam à Romanis libertatem sibi asserverunt. Talia, ut Capua, fuere Tarentum, & Canusium.

Canusium profectò Reipublicæ dignitate, floruisse decoratum, constat ex marmore C. Octavio Modesto, inscripto, quod infra explicandum suscipiam.

Qualia autem in fœderatis oppidis olim munia extiterint, Carolus Sigonius c enarrat. Edilitatem sanè, & Quæsturam ibidem fuisse creatam, Strabo auctor est.

Horum oppidorum numerus frequens fuit, omnes

^a Florus lib. i. cap. 18.

^b De Antiq. Jur. Ital. Lib. i. Cap. 13.

^c in Histor.

^d in Hist. Lib. IX. Cap. 20.

^e Loc. cit.

^a In Hist.

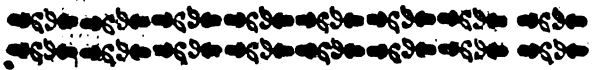
^b Carol. Sigonius de Antiq. Jur. Ital. de Oppid. Fœder.

^c De Antiq. Jur. Ital. Lib. II. cap. 24.

^d In Hist. Lib. XXIII. cap. 2.

^e De Ant. Jur. Ital. Lib. II. cap. 24.

imò uberrimus ante bellum Italicum, nam omnes civitates, quæ coloniae, municipii, aut Praefecturae nomine non erant insignitæ, oppida fœderata dicebantur, dummodò Romanis subessent. Hoc autem bello magna mutatio inducta, & oppida plura antiquo jure libertatis privata, duriorē coacta sunt sustinere conditionem.

C A P. IV.

CANUSII OPPIDI MUTATIO IN COLONIAM ROMANAM MILITAREM.

Romana Majestas tam augendæ ditionis, quam conservandæ omni ævo altaboravit. Incrementum sumpsit bello continuo, vicino populo illato, conservationem induxit Coloniarum erectione, & missione. Romanis enim in usu fuisse, allegat Appianus: *« nunc hos, nunc illos Italia populos subjugando, parte agri multare, in eamque Colonias deducere: aut in jam ante condita oppida novos colonos sui generis adscribere, hæc colonia tanquam præsidia partis bello provinciis imponebantur: in quibus, quantum erat culti agri, dividebatur, quod verò incultum supererat, ut ferri bellum sequi solet vastitas, quia sub sortem mittere non vacabat, per præconem invitatis assignabant, quibuscumque liberat colere, excepta sibi tributi nomine in singulos annos ex arbusculis proventus parte quinta, frugum vero decima. Quin, & gregibus vestigal indictum erat, tam minoris, quam majoris pecoris, ita prospiciebatur. frequentia generis Italici, quod laboris patientissimum est habitum, ne careret domesticis auxiliis. Ex Appiani verbis elucet erectio Coloniarum in devictis populis fundata, dum illi superati parte agri multarentur. Inclarescit Coloniarum deductio dum ait: in eamque Colonias deducere. Apparet etiam ex ipsis Colonis Reipublicæ conservatio, dum Colonia tanquam præsidia partis bello provinciis imponerentur. Ex his etiam ad conservationem accedebat Romanis emolumentum, nunc ex quinta, nunc ex decima parte proventus, quibus & vestigalia pecoris jungabant utilitatem, & hoc modo valida solidaque constabat Romana potentia, & sibi de domesticis auxiliis providebat.*

Cum igitur aut lege aliqua (quæ agraria dicebatur) à plebe scitum, vel Senatus-Consulto decretum esset Coloniam aliquam, aut in vicinas, aut in longinquas partes deducere, Colonorum numerus in scriptis redigebatur, & comitiis Tributis interdum per Consulem, interdum per Prætorem Urbanum, indè per III. Viros, ac Imperatores, Curatores, qui ipsam Coloniam, ac

multitudinem ducerent, sed pro Colonia- rum varietate diversi, nunc duo, nunc tres, nunc quinque, nunc septem, nunc decem, imò subindè viginti creabantur, qui proindè ex assumpto numero Duum-Viri, Trium-Viri, Quinque-Viri, Septem-Viri, Decem-Viri, vel Viginti-Viri Colonias deducendæ, aut agris dandis, attribuendisve, nominabantur. *« Hi postquam creati essent, colonos, qui vel sua sponte nomina dederant, vel sorte exierant, in agros lege definitos, atque in Coloniam sub vexillo quasi exercitum aliquem deducebant. Dux autem deductionis aliquis ex Curatoribus agrariis erat. Plura verò reperiuntur vexillorum formæ, quæ signa cohortium, à militia nomine mutato, dici possunt: ne longiore descriptione utar, formam Tab. 1. fig. 1. 2. 3. liito.*

Tandem cum Coloni, quasi novi hospites, ad destinatum Coloniam locum pervenis- sent, tum Curatores aratro Urbem, & agrum Coloniam circumscribebant: Varro formam, & etymon tradit, dum scribit: *« Oppida, quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe urbes: & ideo Colonia ut Urbes con- duntur, quod intra pomerium ponuntur. Hæc de Urbe, & de agro sic in Antonium scribit Cicero: « Casilinum Coloniam duxisti, ut vexillum tolleres, & aratrum circum- duceres, cuius quidem vomere portam Capuæ perfrinxisti, ut florentis Colonia territorium minueretur. Invehitur quippè in Antonium, quod Casilini agrum ita dilataverit, ut eum usque ad portam Capuæ perduxerit, atque hoc modo Campanum territorium immi- nuerit.*

Ufus ducendi aratri, principium habuit in Romulo, quem tauro, & vacca (fertil- lem generationem indicare volens) juratis, urbi condendæ locum circummarasse, & deli- gnasse Dionysius auctor est. Hinc in anti- quis numismatibus ductæ coloniae signum exhibetur eo modo, ut Tab. 1, fig. 4. repre- sentatur.

Circumscriptus ager, ut enarravi, in plures pro Colonorum multitudine partes dividebatur, ac singulistingulæ assignaban- tur, hinc agri Coloniarum, agri divisi, & assignati, ut notat Frontinus, nominaban- tur.

Hoc interim divisionis, & assignationis munus, non minimam in se fovebat diffi- cultatem, quam procul dubio generabat Colonorum invidia, quia partem uni su- bindè assignatam, alter sibi applicatam cu- piebat. Invidia odium producebat, quo etiam aliquando ipsi Curatores persequabantur.

Ne autem inanis esset agri Divisio, aut omine infausto procederet ejuldem assigna- tio, omnia fiebant auspiciatò. Hinc ipsis Cu- ratoribus Pullarius dabatur, qui eos ad Co- loniam,

^a Lib. 1. Bellor. Civil.

^b Sigonius, & ex eo Rosinus, de Colonis.

^c Joan. Rosinus in Ant. Roman. Lib. 7. cap. 47. ex Cicerone, Appiano, Sigonio & aliis.

^a Hubertus Goltzius in numm. Consular. 1. folio 161. & alibi. 11. folio 175. & alibi. 111. folio 213. & alibi.

^b De Ling. Lat. in. Lib. IV.

^c Cicero in Antonium.

loniæ locum comitaretur, quapropter Cicero in Antonium insurgit, dum ait: *Negavi in eam Coloniam, quæ esset auspiciò deducta, dum esset incolumis, coloniam novam jure deduci.*

His expositis ad Canusium venio, illudque ex oppido fœderato in Coloniam Romanam fuisse immutatum assero. *Colonias*, ex prædictis, & ex Gellio constat, *fuisse Civitates*, ex *Civitate Romana quodammodo propagatas*: Oppidum, seu civitatem, ipsum Canulium extitisse, supra ex Plinio, Ptolomæo, & Strabone exposui: Coloniam fuisse eo deductam, infra probabo.^a

Nec mirandum est, hanc immutationem inisse inductam a *siquidem omnia Italia oppida, præter Colonias, Municipia, & Præfecturas, in fœderatarum Civitatum numerum adscribenda sunt.* Sive, quod idem est, omnia Italiæ oppida, quæ bello sunt subjugata, aut quæ voluntariè in potestatem Populi Romani venerunt, sunt Colonie, Municipia, Præfecturæ, aut Civitates fœderatæ. In his, dum Colonie, Municipii, aut Præfecturæ jus inducebatur, cessabant nominari civitates fœderatæ, & deinceps Colonie, Municipia, aut Præfecturæ dicebantur. Hinc colligitur, oppidum fœderatum facile in coloniam mutari potuisse. Sed objiciet aliquis, pactum fœdus, à quo fœderatum dicebatur, à Romanis exactè fuisse observatum. Observare Romani, sed oppida sæpius ab eo declinaverunt, vel bello inferendo, vel armis commeatuque hostibus præstandis, vel etiam sese adversariis Populi Romani novo pacto, novoque fœdere sociando. Quid autem Canulium ex his peregerit, cum Pœnorum copiarum, & Hannibal earum Dux, omnem circumquaque Regionem occuparent, & ad Cannas, vicinum Canusio vicum, memorandam Romanis cladem infligerent, hætenus me latet, nec post satis applicatam mentem, studiumque continuum quidquam aliud indagare potui, quam, quod Livius tradit, dum scribit: *ubi primum in agris pabuli copia fuit, ex hybernis profectus ad Canusium Hannibali occurrit. Sollicitabat ad defectionem Canusinos Pœnus.*

His Polybii scripta jungo: *Hannibal, inquit, arcem Canusiarum occupat, eo enim Romani, & frumentum, & reliquos commeatus à Canusio convexerant, atque inde necessaria ad usum exercitibus deferebant. Urbs quidem ipsa anno prius solo æquata fuerat, tunc vero belli apparatus simul cum arce amissis, non mediocriter Romanus exercitus ea re est perturbatus. Non solum enim propter commentus magnis eo difficultatibus afficiebatur, quod is locus in potestatem hostis venisset, verum eo etiam nomine, quod vicino tractui (adeoque Canusio) arx illa opportunè imminebat.* Substitit in fide Canulium usque ad tempus victoriæ Pœni, nam scribit Terentius Consul, *Æmilium Cos. exercitum-*

que casum, Canusique se esse reliquias tantæ cladis, velut ex naufragio colligentem. Quid postea factum, ignoratur: suspicandum sanè est, Canusium animo viribusque sollicitationi inclinatis, Pœnis adhaeruisse, & amicam, ac opportunam manum Hannibali victori præstitisse, eapropter Romanæ Gentis indignationem promeruisse, ac in coloniam fuisse redactum.

Sed huius erectio, aut deductio à Paterculo, & Sigonio (posterior priorem insectus est) reticetur, neque in numero Coloniarum, quæ ab Urbe condita usque ad belli Italici tempora deductæ sunt, Canusium invenitur, hinc ejus colonie deductionem ad ulteriorem ætatem, in qua florere Heroes coloniarum Ductores, referre cogor. Quid enim hac in re L. Sulla, C. Cæsare Dictatoribus, M. Antonio, Lepido, & C. Octaviano III-Viris R. P. C. & ipso met Imperatore Augusto potuit esse illustrius? Quos omnes, parta civili victoria, inimicorum suorum agros, militibus, per quos vicerant, divisisse litteris proditum est. De Sulla quidem Livius scripsit hoc modo: *L. Sullam civitatis statum ordinasse, exinde colonias deduxisse, ac postea jungit Sullam XLVII. Legiones in agros captos deduxisse, & eos iis (nempe militibus) divisisse.* Quas tamen colonias, aut quam multas ille deduxerit, non est memoriæ librisque, quod sciam, commendatum.

Cæsarem in primo Consulatu, Capuam duxisse coloniam, ex Paterculi verbis dignosci potest, dum tradit: *Cæsarem in Consulatu legem tulisse, ut ager Campanus Plebi divideretur, suasore legis Pompejo, atque civium circiter XX. millia eo esse adscripta.* Plures Dictatorem, & postea, duxisse, ex scriptoribus, & antiquis documentis, quæ hic prætereo, constat.

M. Antonium aliquot etiam colonias in Consulatu duxisse, probat Sigonius, plures in III-Viratu, quæ proinde triumviraies potius nuncupandæ sunt.

Quot autem III-Viri deduxere? illud sanè constat, & apud antiquissimos rerum Romanarum Scriptores compertum est, totum negotium C. Cæsari Octaviano ab Antonio, & Lepido Collegis esse commissum, ut in deducendis coloniis milites emeritos collocaret, quorum præcipue opera Brutum, & Calsium unà devicerant, unde Suetonius prodit sequentia: *Partitis post Victoriam officiis, cum Antonius Orientem ordinandum, Octavius Veteranos in Italiam reducendos, & municipalibus agris collocandos recipisset, neque possessorum tenuit gratiam, alteris pelli se, alteris non pro spe meritorum tractari, querentibus, Octodecim per id tempus decretas fuisse colonias, Appianus testatur, sed septem tantum enumerans, reliquas divisioni exposuit: inter septem colonias Venusiam, & Beneventum, Canusio vicinas,*

^a Carolus Sigonius de Antiq. Jur. Ital. Lib. II. Cap. 24. in fin.

^b Lib. XXVII. Cap. 14.

^c Megalopolitan. lib. Hist. III.

^d Livius Lib. XXII. Cap. 56.

A. V. G. DCLXIII.

^a In Epit. Lib. I. xxv. Idem in Epit. Lib. I. xxxix.

^b Cicero. Appianus Dio.

^c De Antiq. Jur. Ital. Lib. III. cap. 4.

nas, aliasque Regionis civitates constituit, A quid de Canusio factum, suspensum tenuit, Sigonius ut reliquarum coloniarum nomina indicaret, ea ex Frontino mendicari conatus est: hinc suspicionis non veritatis argumentum præfert, cum subjungit^a: *Hæ sunt XVIII. Coloniae, quas à III-Viris decretas ab Octaviano deductas libet suspicari, alias querent alii.* Quibus ultra præscriptam III-Virum legem, tota ferè ab Octaviano occupata esse Italia dicitur^b. *Siquidem in eadem Appiani historia scriptum est, obiectum esse ab Antonio Casari Octaviano, quod cum XVIII. oppida Veteranis assignare debuisset, totam ferè Italiam divisisset, & cum XVIII. legiones educere debuisset xxxiv. deduxisset.*

Prosequitur Sigonius^c: *Postremo Colonias etiam alias duodeciginta ab Octaviano, post victum ad Actium Antonium, & præclara Victoria pacem, & Urbi, & Orbi terrarum partam, tum, cum jam Augustus diceretur, invenio.* Confirmationis ergo Suetonii verba adduco^d: *Ad hunc modum, inquit, Urbe, urbanisque rebus administratis Italiam duodeciginta Coloniarum numero à se deductarum frequentavit, & ut Romam suffragia mitterent, de Magistratibus Urbicis, statuit.* His sanè incertis, incertitudinis quali sigillum imprimit Sigonius^e, cum de hisce Colonis loquitur hoc modo: *Quæ autem hæ Colonia XXVIII. fuerint, parum explicata memoria est.*

Ad hæc ergò tempora, & inter has Colonias post bellum Italicum erectas, procul dubio Canusina Colonia referenda est. Post Cannensem cladem Canusium forsan in Coloniam redactum, hoc tempore militaris effecta est, non absimili modo, ut Venusiana Colonia mutationem accepit.

Canusium ergò Colonia fuit militaris, & emeritis, ac Veteranis assignata, quæ tractu temporis in filios posterisque eorum, Canusinis Colonis, quasi civilis effecta dignoscitur; cum hi plures urbicos Magistratus, tempore incisionis Tabulæ, & ante, ac post (ut infra dicitur) Romæ elegerint, & obiverint. Imò hoc est, quod ex suprapositis Suetonii^f verbis colligitur, ut hæ Colonie Romam suffragia mitterent, de Magistratibus Urbicis, statuit.

Canusina proinde Colonia, non jus Latii, sed Quiritium, non jus Latinæ Colonie, sed Civium Romanorum, promeruit. *Qui autem jus habet Quiritium, is non plenam civitatem Romanam, sed partem tantum civitatis adeptus est: Jure enim Quiritium quid aliud continetur, nisi jus privatae libertatis, connubiorum, patrum, jus legitimi dominii, ut hereditatis, mancipii & nexus, usufructus & reliquorum, itemque jus testamentorum & tutelarum?* Ergò Romanæ Coloniae fuerunt, quæ jus privatum Civium Romano-

rum habuerunt, quod his rebus est comprehensum. Hæc autem jura omnia coloniis Romanis concessa, latinis interdicta, in veteribus monumentis animadvertere licet.

De jure autem suffragiorum (de quo supra Suetonius scribit^a) *Magistratum Romæ petendorum* (quos Magistratus plures ex Tabulæ Decurionibus adepti sunt) *quoniam in hoc prope muta sunt monumenta, facile adducor* (inquit Sigonius) *ut credam nullum Colonis ullis ante Legem Juliam* (seu annum DCLXIII.) *patuisse.* Quod jus cum Canulinis Colonis patuerit, facile dijudicari poterit, hanc coloniam post Legem Juliam fuisse deductam, & inter XXVIII. ab Augusto erectas esse recensendam.

Sub Imperio Trajani, & Hadriani Principum hæc Colonia magno honore floruit, quod licet pluribus comprobare documentis valeam, unum vetustum marmor sufficiet adduxisse, quo C. Octavius.

C. OCTAVIO C. F. PAL. MODESTO.

AVGV. II. VIRI. D. QUÆSTORII
PRÆF. FABR. ROMÆ PRÆF.
COH. II. PANNONIORUM PRÆF.
COH. III. ITYREOS TRIB. MIL.
LEG. III. SCYTHIC. CVRAT. REI
P. ÆCANOR. ITEM HONORATO.
AD. CVRAM. KALENDARI
REIP. CANUSINOR. A. DIVO TRA-
JANO. PARTHICO. ET. AB. IMP. HA-
DRIANO AVG. HIC. OPVS. QVA-
DRIGÆ. CVM. EFFIGIE. IMP. HADRI-
ANI. AVG. CITRA. VLLIVS. POSTV-
LATION. CVM. A. MVNICIPIBVS
SVIS. OBLATVM. EX. ARGENTI
LIBRIS DXVII. = LIBRIS ∞. AD-
JECTIS AMPLIVS. VIRITIM. PO-
PVLO. * SING. DISTRIBVTIS
DEDICARI. CVRAVIT
P. D. D.

Modestus, Trib. Mil. Legionis III. à præfatis Cæsaribus exhibetur honoratus ad Curiam Kalendarii Reipublicæ Canusinorum, qui etiam ibidem opus quadrigæ, cum effigie Imperatoris Hadriani Augusti, à municipibus suis citrà ullius postulationem, ex argenti Libris quingentis, & septemdecim oblatum, de suo adjectis Librarum quatuor millibus, remunerationis causa, erigendum curavit. In dedicatione verò viritim, sive singulis de populo, denarium distribuere iussit. Tanti honoris, ac munificentie splendorem redvivus lapis supra descriptus indicat.

Sed & alia plura Marmor docet, imprimis Canusium fuisse Coloniam, partim in verbis: *Reipublicæ Canusinorum*, partim in aliis subjunctis^c: *Municipibus suis.* Fuisse

D d d Co-

^a De Ant. Jur. Ital. Lib. III. cap. 4.

^b ibid.

^c De Antiq. Jur. Ital. loc. cit.

^d in Augusto.

^e ibid.

^f in Augusto.

^g Lib. II. cap. 3. de Ant. Jur. Ital.

^a in Augusto.

^b 1. Grut. pag. 444. n. 5. QUÆST.

Marmor hoc Canusii erutum hodie conservatur Beneventi in ædibus hæredum Aphonfi Majorani. Metellus, Pighius, & Smerius.

^c Joan. Rosinus Ant. Rom. Lib. IV. cap. 3.

Coloniam Civium Romanorum, cum jure suffragiorum, & petitionis Magistratum Urbicorum, constat ex honore, & cura Kalendarum, quod dierum sacrorum, intercalorum & negotiosorum elenchum indicabat. Primos, Diis sacros, eorumque sacrificia, Epulas, Ludos, & Ferias proponebat. Secundos, Diis & hominibus communes, passim offerebat. Tercios, propter solos homines constitutos, Fastos, & Nefastos significabat, illos in Comitiales, Comperendinos, Statos, & Nundinas, hos in varii temporis, ac rerum, dividebat. Quod Kalendarium Canusini, ut Romam ex jure civium Romanorum, Suffragiorum, ac petitionis munium convenire possent, cognoscere debebant. Apparet etiam fuisse coloniam militarem emeritorum, ac Veteranorum, per C. Octavium Modestum, qui per varias Cohortium Praefecturas ad Tribunatum Militum Legionis IV. ascendit, ac proinde Veterani merita sibi asseruit. Liquet, eundem Octavium fuisse membrum, seu Colonum Canusinae Coloniae, quod Honoratus ad curam Kalendarum Reipublicae Canusinorum, hic, id est Canusii, crexerit opus oblatum à *Municipibus suis*, hoc est, (ut statim patebit) Colonis Canusinis, Collegiis, ac consodalibus suis. Tandem Canusii Coloniam, Tribui Palatinae fuisse aggregatam, in eadem fuisse censam, Comitibus Tributis suffragium dedisse, inclarescit ex eo, quod C. Octavius praefatus, ejusdem Tribus exhibeatur Tribulis, his verbis: Q. OCTAVIO C. F. PAL. hoc est Palatina ex Tribu, MODESTO. Tritum enim & inveteratum est, antiquos Romanos Tribum, in qua censabantur, nominibus suis adjunxisse.

Ex his tamen nova exoritur quaestio, cur ex verbis: à *Municipibus suis*, non dicatur, Canusium municipium, potius quam Coloniam, ejusque incolas municipes rectius, quam Colonos extitisse? Solutio statim apparebit ei, qui discrimen inter Colonos & municipes cognoscit: ut rectè cognoscatur, utrosque explicatos allego.

Coloni fuerunt, qui ex Civibus Romani alio ducti, agrum colendum acquirebant. Municipis, qui ex subditis civitatibus, inter Romanos assumpti, muneris quasi capiendi fiebant participes. Priores erant ex familiis Romanis procreati, nomenque conservabant. Posteriores, exteris profapiis nati, exteris vocabulis gaudebant. Cum verò in lapide supra posito C. Octavius Modestus inveniatur, qui cum ex Romana familia Octavia (hæc alias C. Octavium Augustum Imperatorem dederat) procreatus esset, & hic incola Canusinus perhibeatur, stabilendum est, Canusium fuisse dictam Coloniam, ex hac, & aliis Romanis familiis compositam. Confirmatur assertio per Tabulam æream, quæ omnes fermè Decuriones Romanis nominibus Romanarumque familiarum exponit.

Nec obstat vocabulum *Municipibus*, à municipio derivatum, in lapide reperiri, quia liquet, à *Municipis vocabulum etiam ante Legem Juliam* (à L. Julio Cesare A.V.C.)

^a Sigonius de Ant. Jur. Ital.

DCLIII. ad sedandum Italiae motum latam, variè (Sigonius scribit) esse acceptum: fiquidem & Colonia & federata Civitates municipia dicta sunt. Hinc enim illud manavit Livii de bello Punico: Ipse per Appiam municipia, quaque propter eam viam sunt, Setiam, Soram, Lavinium praeiit. Cui jungendum aliud Ciceronis in Epistolis, de Neapoli civitate scribens: Erat adscriptus in id municipium ante civitatem sociis, & Latinis datam. Et nihilominus ea tempestate Setia, Sora erant Coloniae, & Neapolis federata civitas.

Ex quibus illustratur, & intelligitur illud Gellii: *Municipes*, & *Municipia* verba sunt dictu facilia, & usu obvia, & neutiquam reperiatur, qui hæc dicat, quin scire se plane putet, quid dicat. Quotus enim quisque fere nostrum est, qui cum ex Colonia Populi Romani sit, non & se municipem esse; & populares suos municipes esse dicat? quod est à ratione, & à veritate aversum.

C A P. V.

RESPUBLICA COLONIAE CANUSII.

Omnis Colonia à Romano deducta imperio, Matris Romae insequabatur Magistratum. Roma verò plura subsellia venerabatur: hinc etiam nonnullis Coloniae gaudebant. Romana Respublica Consules suos, tanquam rerum Dominos colebat, Canulina Respublica II. Viros suos in Colonia supremos Ergonarchos, & quasi consulari potestate praeditos, extollebat. Senatus à senibus dictus, senili prudentia Populum Romanum Provinciasque subditas gubernabat. Decuriones; à decima parte olim dicti, & consilii publici gratia conscripti, Decuriam seu Coloniae Senatum efformabant, & Canusium regebant. Ut autem Caesarum temporibus, ipsi Imperatores erant quodammodo Patroni Romanae Reipublicae ejusque augmento invigilabant, nec consularem recusabant dignitatem, sic etiam in Canusina Republica Patroni florebant, qui nunc Clarissimi viri, nunc Equites Romani, ejusdem tam toga, quam sago Protectores, onera Decuriae non abnucebant.

Romae Consulares, Praetorii, Aedilicii, Quaestorii, alique (nam generis, aetatis, census, ordinis, magistratus ratio habebatur) in Senatores eligebantur: nec ab simili modo Canusii Quinquennialicii, & II. Viralicii, Aedilicii, Quaestoricii in Decuriones assumpti sunt. Non defuere Romanis Pedarii Senatores, hinc Canusinis adfuerunt Pedani Decuriones. Praetextati Romae subinde Senatores, quapropter & Canusii Praetextati Decur-

^a in Hist. Lib. xxvi. Cap. 8.

^b Pomponius Mela.

^c Job. Rosinus lib. vii. cap. 9.

^d Patet ex Tabula aerea.

^e Rosin. lib. vii. cap. 5.

^f Rosinus ibid.

curiones. Viguere etiam Romæ Allesti in primum ordinem Patriciorum, qui deinde Patrum numero sunt adscripti: florere Canusii Allesti inter Quinquennalicios, qui postea Decuriales honores promeruerunt. Quos omnes Canusinae Reipublicae magistratus cum altioris sint indaginis, infra suo loco explicabo.

Ipsa verò Respublica, in Legibus, & Legum Curatoribus fuit posita. Leges, vel à Populo Romano Canusium recepit, vel ipsa sibi per Senatum suum, aut populum condidit.

Legum Curatores, aut Magistratus, aut Sacerdotes fuere, humanarum illi, quos supra citavi; hi divinarum, quæ potissimum in sacrificiis, aliis populis communibus, consistebant, hic prætermitto. *(Leges autem suas (scribit Sigonius) a quaque Colonia habuit præcipuas à Romanis quidem Legibus separatæ, sed tamen à Romanis Illi-Viris datas. Ut enim Legati à Senatu decreti, Provincias ordinabant, iisque Leges, ac Jura præscribebant, sic Curatores Coloniarum, Coloniais.*

Hæc Antiquitatis documenta plures Scriptores testantur, & inter alios Gellius tradit: *Colonias omnes jura institutaque non sui arbitrii, sed Populi Romani habuisse.* Nec ab his Flaccus discedit, dum ait: *Territoria inter Civitates, id est inter Municipia, Colonias, ac Præfecturas, alia fluminibus finiuntur, alia summis montium jugis, ac divergiis aquarum, alia etiam lapidibus positæ præsignibus, alia inter binas Colonias limitibus perpetuis diriguntur, de quibus Territoriis, si quando quæstio movetur, respiciuntur Leges civibus data, id est Coloniais; Municipiis, ac Præfecturis.*

Aliæ Leges à Decurionibus Canusio concessæ, pro opportunitate temporis, & constitutione rei variz fuere, & mihi hoc infimo tempore scribenti, nulla superstitie memoria, incognitæ.

Illud præterea non prætereundum reor, quod veluti in Senatore Romano, sic in Decurione Colonico legendo, censum esse observatum, quod infra, cum de Decurionibus agam, illustrabo.

Ex censu Censores in Coloniais extitisse colligitur, nec alio, ad probationem, quam Livii, de bello Hannibalis scribentis, testimonio opus est: *Decretum est, inquit, ut census XII. quæ imperium abnuent, ageretur ex formula ab Romanis Censoribus data. Dari autem placuit eandem, quam Populo Romano, deferrique Romam ab iuratis Censoribus Coloniarum, priusquam magistratu abirent. Sed & Nero & Salinator Romani Censores eandem Coloniarum, quod nunquam antea in usu fuit, deferentibus Coloniarum Censoribus, censum receperunt, ut quantum numero militum, quantum pecunia valerent, in publicis monumentis redigeretur.* Verba dilucida produnt quid in Coloniarum censu peractum fuit.

In Republica Canusii, uti etiam in aliis Coloniais, erat Magistratus habitus singula-

ris, quem Prætextam appellarunt, de qua infra, cum de Prætextatis agam, plura dabo.

Patronos etiam Coloniarum, & præcipue Canusii, suo loco variè explanabo.

C A P. VI.

B DUUM-VIRICANVSII ERIGUNT TABULAM ÆREAM, IN QVA NOMINA DECVRIONVM INCIDI CVRAVERVNT.

Canusina Colonia tractu temporis non minimum augmentum coeperat, & usque ad Alexandri Augusti annos gloriosum nomen, ac ætatem perduxerat. Plures insignes Colonos tam domi quam foris, tam Canusii quam Romæ publicis functionibus exhibuerat: functiones colonos condecorarant, & eorum nonnulli exercitiis muniis in Viros charissimos evaserant. Unum tempus multos conservabat, sed labiles anni multorum memoriæ invidebant: ut autem perennarent, M. Antonius Priscus, & L. Annius Secundus Canusii Duum-Viri Quinquennales, (L. MARIO MAXIMO II. & L. ROSCIO ÆLIANO COS. Romanis) studium singulare adhibuerunt, & novo commento rem totam securam reddiderunt, dum edacitati temporis ingentem Laminam æream opposuerunt, ac in Tabulam, (quasi Album) redactam, formarunt. Ut igitur præcipuorum Colonorum sana, & illæsa confisteret memoria, & annos, & sæcula, & tempora superaret.

2 NOMINA DECVRIONVM IN ÆRE INCIDENDA CVRAVERVNT.

Et rectè, nam viri insignes Canusii incolæ, undique perfunctis muniis, nunc majoribus in Urbe Roma, nunc minoribus (attamen primariis) in Colonia, tandem in ordinem seu Senatum Canusii relati, & Decurionis honore, ac insigniis decorati, in perpetuum, si non corpore, saltem memoria superesse merebantur. Omnes ergo quos hac dignitate functos invenerunt, sub vario, ac multiplici Anterioris Magistratus appellatione, in unum collegerunt; omnes inquam, non in unius temporis functione dignitatis, sed in uno variorum annorum honore magistratus. Quapropter plurium Decurionum multiplicata nomina in eadem Tabula leguntur, qui sub variis titulis semper Decuriones indigitantur: sic T. Ælius Flavianus, qui primò (ab inferiori magistratu ad superiorem ascenditur) inter Quinquennalicios Decurio recensetur, postea inter Patronos Equites Romanos Decurio perhibetur. Pari forma T. Ælius Rufus prius Quinquennalicius, exinde Decurio Patronus Eques Romanus scribitur. Non dissimili modo P. Esquilus Silvanus, primum inter

D d d 2

Peda.

^a De Ant. Jur. Ital. Lib. II. Cap. 4.

² Habetur in Tabula Canusina.

Pedanos, secundò inter II-Viralicios Decuriones exaratur. T. etiam *Flavius Crocalianus*, nunc inter Edilicios, nunc inter Equites Romanos Decuriales honores sibi vindicavit. Nec tacendus T. *Ligerius Postuminus*, qui, & ipse multiplicatus Decurio, nimirum Quinquennalicius, & Patronus Eques Romanus declaratur.

Sed his septotis ipsi M. Antonius Priscus & L. Annius Secundus, qui Auctores Tabulae cognoscuntur, in ipsa Tabula per modum Actionis, & Passionis reperiuntur constituti. Priori: dum II-Viri Quinquennales nominantur, & in II-Viratu Quinquennali Nomina Decurionum in aere incidenda curaverunt. Posteriori: dum seipsos inter Decuriones Quinquennalicios reponendos permiserunt.

Varii ergo temporis, variorumque annorum, unius Decurialis Dignitatis viros Tabula praefert, qui quamvis ex anteriori magistratu (ad inducendum inter illos discrimen) nomen retinuerint, omnes tamen (illo licet superaddito) in Decurionis honorem dignitatemque concurrunt, & ut tales in aere incisi leguntur.

Ipsi etiam II-Viri Quinquennales, in praefatis verbis: *In aere incidenda curaverunt*, usitatam quandam formulam observasse videntur, quam ne solam extitisse suspiceris, aliam ipsi sociam superaddo.

Moralis refert, in villa propè Cordubam, notam Hispaniae civitatem, extare inscriptionem, quam II-Viri C. Cornelius Severus, & M. Septimius Severus in aere incidere, & M. Calpurnio Luperco dedicarunt. Aes incisum offero, ut eandem fermè formam percipias.

**M. CALPURNIO. M. F.
GAL. LUPERCO.
AED. II. VIR. PONTIFICI
MANLIA. CN. F.**

**II. VIRI. C. CORNELIVS. SEVERVS. ET.
M. SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICE.
IN. AERE. INCIDERVNT. VALETE.**

Eandem, nudam tamen, hoc est absque inferiori formula, Inscriptionem, in lapide sculptam, Sagunti in Turri juxta januam secundae arcis locatam, inveniri Schottus tradidit.

Formula usum probat, plurium penuria rarum facit, raritas prætium auct.

-----F

C A P. VII:

**TEMPVS ET ERECTIO TABULAE
AEREAЕ CANUSINAE.**

Jam à longo tempore Canusina Colonia in Apulia floruerat, jam undequaque fa-

- ^a In suis Antiq. Monument.
- ^b In villa propè Cordubam.
- ^c In suis Monum. Antiq.

main nomenque sumum sparserat, & Varii Marcelli, (qui mutato nomine M. Aurelius Antoninus ELAGABAL. nuncupatus fuit) Caesaris ætatem attigerat. Anno itaque V. conditæ DCCCCLXVI. ^a Maximus, & Elianus Romæ Consules extiterunt, & praefati Antonini obitum, & Alexandri Severi ad Imperium successoris evectionem, uno anno magistratuque emensi sunt. His Consulibus, habet Cuspinianus ^b M. Aurelius Antoninus Roma occiditur tumultu militari, cui successit Alexander Maximus filius, qui regnavit annis tredecim, sub quo hi Consules fuerunt. Kalend. Januariar. Consules creati, ad VI. Id. Martias Elagabal occisus, reliquum anni tempus sub Alexandro in Magistratu per Consules continuatum.

His interim Consulibus M. Antonius Priscus, & L. Annius Secundus, II-Viri Quinquennales Canusium gubernarunt, & Tabulam æream, in qua Decurionum nomina fuere inscripta, erexerunt. Tabula fuit, quod antiqui *Tabularum nomine*, omne genus *Scripturarum appellabant*. Ærea fuit, ad instar earum, in quibus Leges promiscuè scribebantur. In as, inquit Rolinus ^c *sive in aeneis Tabulas Lex incidebatur*. Quamobrem prudentes II-Viri non minus Legum Conditoribus, quam ipsis Legibus tribuere cupiebant, ut autem has, sic etiam illos in aere perennare volebant.

Tabulam inde Stylo ferreo scriptam, seu æri incisam, ac nominibus Decurionum honoratam, in loco publico (ut credi potest) exposuerunt, vel saltem ad ærarium in perpetuum conservandam detulerunt, nam illa Tabula interdum in publico proponebatur, ut oculis civium paterent, interdum verò ad ærarium deferrebantur, & ibi condita asservabantur.

Nisi velim asserere, Tabulam Æream Canusinam Civitatis Prætorio fuisse illatam, ejusque muro affixam, non secus quam alia Tabula Ærea Regiensis A. V. C. DCCCCXLII. (Canusinæ proinde fermè coætanea) Silii Juliani, Patroni Fabrum, & Centonariorum Domo fuit apposita, ut ex ipsa Tabula colligi potest, dum legitur: *Petendumque ab eo libenter suscipiat collegii nostri Patronatus honorem, Tabulamque Æream cum inscriptione huius decreti nostri Domo ejus poni consueverunt*. Clarior lucidiorque res omnis apparebit, si totam Regiensis Decreti Tabulam adduxero, ejusque inscriptionem proposuero, hanc igitur vide & lege:

- ^a Carol. Patin. sub M. Aurel. Anton. in Numism. Imper.
- ^b In Commentar.
- ^c Ref. in Antiq. Rom. Lib. IX. Cap. 21.
- ^d Idem Lib. VIII. Cap. 2.
- ^e Idem loc. cit.
- ^f Habetur in sequenti Tabula Ærea.

IMP. CAES. M. AVRELIO

ANTONINO. AVG. PIO.

FELICE. VI. M. PETRONIO. SEPTIMI-
ANO COS.

X. KAL. APRIL. IN. TEMPLO. COLLEG

I. FABRVM. ET CENTONARIORVM.

REGIENSIVM.

QVOD. REFERENTIB. P. SAENIO. MAR-
CELLINO. ET. C. AVFIDIO. DIALO-
GO. QVAESTORIB. V. F.IV. SILIVM. IULIANVM. VIRVM. ET VITA
ET MODESTIA. ET. INGENITA. VERE-
CVNDIA. ORNATVM. ET LIBERALEM. O-

PORTERE COLLEG I. NOSTRI PATRO-

NVM. COOPTARI. VT. SIT. CETERIS

EXEMPLO. IVDIC I. NOSTRI. TESTI-

MONIVM

Q. F. P. D. E. R. I. C.

SALVBR. CONSILIO. TAM. HONESTA. C
RELATIONE. A. QVAESTORIBVS. ET

MAGISTRIS. COLLEG I. NOSTRI. FA-

CTAM. ET. SINGVLLE. ET. VNIVERSI. SEN-

TIMVS. ET. IDEO. EXCVSANDAM. PO-

TIVS. HONESTO. VIRO. IULIANO. HVIVS

TARDAE. COGITATIONIS. NOSTRAE.

NECESSITAT. PETENDVM. QVE. AB. EO

LIBENTER SVSCIPIAT. COLLEG J. N. PA-

TRONAL. HONOREM. TABVLAM. QVE. D

AEREAM. CVM. INSCRIPTIONE. HVIVS.

DECRE. N. DOMO. EIVS. PONI. CEN-

SVERVNT.

Quæ omnia, quamvis multis auctoribus confirmare possem, illis potius supersedere quam inutili narratione rem notam probare, statui. Studiosum tamen, & ulterioris notitiæ cupidum ad Paulum Manutium remitto.

Ex his tandem concludere licitum, præfatam Laminam, sive Tabulam æream A. V. C. DCCCCLXXVI. sub consulatu Maximi & Eliani (ut ipsa illa exponit) à II. Viris Quinquennialibus fuisse erectam.

Cum autem hic annus duorum Cæsarum Imperio fuerit divisus, dubium occurrit, qua anni parte Tabula primum patuerit exarata? hac de re quid certi statuere, difficile reputatur; cum verò Elagabal hoc anno tantum tribus, Alexander novem mensibus imperaverit, facile ad credendum inducor, Tabulam sub Alexandro Augusto fuisse erectam.

Ex quibus ultimò deducitur Tabulæ Canusinæ antiquitas, quæ juxta computum meum ad mille quadringentos viginti quinque annos ascendit: nam annus Urbis con-

^a Fuit hic Imp. M. Elius Aurelius D.M. Antonini F. Commodus Antoninus. Hæc Tabula Ærea Regii inventa. Ex Pancirolo.

^b Sensus litterarum, Q. F. P. D. E. R. I. C. hic est: Quod fieri placuit, de ea re ita censuerunt.

A ditæ DCCCCLXXVI. incidit in annum CCLV. post Christi nativitatem, (is enim natus perhibetur anno Vrb. Cond. DCCII.) quos annos CCLV. si ex M. DC. LXXX. dempseris, rectum computum invenies.

~~~~~

C A P. VIII.

B MATERIA TABULÆ CANUSINÆ.

EX nunc Materiam Tabulæ indicavi, dum eam æream dixi. Ærea est, sed cujus æris? Tres æris species ponit Plinius. ^b Æs coronatum, Æs regulare sive ductile, Æs Caldarium. Æs Ephiretum, Æs Corinthium jungunt alii. Si epitheta specto: solidum, grave, canorum, durum, crepitans, splendidumque æs invenitur. Quæ igitur materia Tabulæ? ex quo ære composita? non ex Ære coronato (quod Germanis Moss, sive Messing, Gallis Laiton, Hispanis Arambre, sive Laton, Italis Latone dicitur) Tabula constata dignoscitur. Illud enim, seposito flavo colore, quem exhibet, cadmia tinctum fundi quidem potest, non autem extenuari in laminas, seu lamellas, ob suam friabilitatem. Non etiam ex Ære regulari, sive ductili (Germanis Ertz, Gallis Bronze, Hispanis Bronza, Italis Bronzo) quia & illud flavo-viridante quodam colore insignis, nullam rubedinem præfert; & quamvis ductile, laminæ tamen grandioris impatiens invenitur. Æs etiam Caldarium, (quod Germani Kupfer, Galli Cuivre, Hispani Cobre, Itali Rame nuncupant) solum substantiam Tabulæ non contribuit. Non nigredinem Æs Ephiretum, non auri venas Æs Corinthium Tabulæ attulere. Quenam tandem materia dicenda? cognoscitur illa mixti æris ex Cupro nempe sive ære Caldario, & Ære regulari sive ductili, composita. Primum, quod rubescat, alterum, quod subflavescat, apparent. Rubescentis, sanguineæ maculæ, quæ plures in Tabula extant conspicuæ, ex antiquitate in ære generatæ ipsum æs mirum in modum nobilitant. Subflavescentis indicia in fuliginosa claritate, quæ Tabulam ipsam passim adumbrat, reverentur. Teneritudo æris ductilis Laminam formavit; durities Caldarii ipsam conservavit. Hinc fusam fuisse Laminam extremi limbi conclamant, affabrè exindè laboratam micans planicies ostendit. Non ignobili interim vividaque passim fulget viriditate; sic utrumque Æs, & Rubiginem, & Eruginem in præstantissima vivacitate ex quadam exhalatione nature (quæ ab Italis Patina vocatur) contractam, expressit, & quasi spoliis de sepulchro relatis intumescit exornatum.

Superaddo, Tabulam ex ære solidam esse, & gravis ponderis, canoram etiam, & ex mixtura metalli præstantissimi soni, quæ passim

^a A. Ch. 1680. Tabula Canusina antiqua annorum 1425.

^b In Hist.

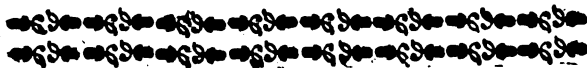
passim æs simplex, quasi inani cupiditate, frustra, persequitur. Cui etiam duritia, & ex ipsa duritia splendor accedit.

Hic habes Tabulæ Canulinæ materiam illustratam, ejusque circumstantias, pro temporis præscripti mihi brevitate, explanatas.

Jungo æs olim, magni nominis habitum fuisse metallum, illudque non solum Tabularum erectioni, statuarum moli, sed & familiari hominum commercio inservivisse: hinc Isidorus Hispaniensis, scribit: *« An- B tiquissimi, nondum auro argentoque invento, ære utebantur, nam prius ærea pecunia in usu hominum fuit, post argentea, deinde aurea subsecuta, sed ab ea, qua capit, nomen retinuit: unde & Erarium dictum, quia prius tantum æs in usu fuit, & ipsum solum recondabatur.*

In ære vultus Imperatorum, non solum nascente, sed etiam florente Republica, imprimebantur, non solum apud Romanos, sed etiam apud Græcos mos iste invaluerat, rationem non inconcinnam M. Aurelius Cassiodorus adducit: *« ut imago Principis sub- C jectos videretur pascere per commercium.*

Quid de Tabula nostra dicam? ærea conspicitur, in ære consistit, in ære Procerum, ac Decurionum non vultus, sed nomina incisa refulgent. Liceat mihi edicere cum Cassiodoro: *« ut subditos viderentur pascere per commercium, per aspectum, per venerationem,* nam quotiescumque expositam æream Tabulam intuerentur, hinc Procerum dignitatibus, ac honoribus stimulantur ad imitationem, illinc Majorum titulis, & insigniis pascere ad gloriam.

C A P. IX.

FORMA, ALTITUDO, ET LATITUDO TABULÆ CANULINÆ.

Forma Tabulæ fermè quadrangularis est, acuminatis angulis ad normam reductis olim fuit conspicua, nunc tamen duo inferiores sublatis, edacitati temporis cessere in spolia. His verò Tabula spoliata de longissimo quasi antiquitatis prælio redux, mutilata quidem pedibus, integro tamen sanoque corpore venustior, ac gloriosior evasit: Dexter angulus à superiori perpendiculari ad extremitatem declinando, duobus cum dimidio fermè digitis, duobus verò diametraliter procedendo, imminutus conspicitur. Damnum hic nullum sensit, imò contra Serrata imminutio vetustatem propalat. Angulus sinister, si diametrum insequor, quinque digitis, si perpendicularum, sex cum dimidio, quasi per medium circulum excavatus, consistit, & dentatis suis acuminibus Barbarorum rabiem superavit, ac totum Tabulæ corpus conservavit.

^a Lib. XVI. Etymolog. cap. 17.

^b Aristoteles Lib. VI. Politic.

^c Lib. VI. Epistol. 7.

Superior pars Tabulæ ab Anguli dexteri extremitate, diametraliter progrediendo, ad longitudinem unius fermè Pedis Romani, exiguam fissuram, quæ vix digitum cum dimidio attingit, passa est: disjunctam reunire quis posset, si antiquitati injuriam inferre vellet.

Profundum Tabulæ si inquiris, tactu spissa est, & ad tertiam partem digiti plus minusve exsurgit.

Ad Altitudinem venio, hæc ad quadraginta omnino digitos ascendit, eos tamen non excedit.

Latitudo ejus triginta sex digitos comprehendit, hinc quatuor altior, quam lata mensuratur.

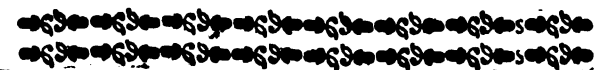
Ut omnium æqua mensura sumi possit, Pedem Romanum, quem antiqui lapides subministrarunt, cum digitis tam rotundis, quam quadratis, eorumque dimidietate, ac triente hic apposui. Vide Tab. I. fig. 5.

Etenim pudebat me, in his antiquis quidquam metiri, nisi Romano more, & Romana mensura. Cum enim Laminam Canulinam Tabulis, marmoribus, lapidibus, aliisque vetustatis monumentis illustrare conor, decebat, ut pristina forma Æs Canulinum ad Matris-Romæ mensuram adducerem, ut vel sic antiqua antiquis probari valerent testimoniiis, ac documentis.

Planum interea Laminæ sese sistit examinandum: Illud duplex est: Adversum, & aversum. Adversum, quod, cum fufum esset, molæ applicatum fuit: hac rudè fricatum, exinde limæ, & planulæ subiectum, quatenus, quod reliquum erat, levigarent, & polirent, ut illud tandem nitorem indueret. Planities ergo perfecta efformata scribentis stylum ferreum suscepit, & se incidi passa est.

Aversum planum, rudiori modo ex fusione perstitit impositum. Quod olim muro (ut conjici potest) fuerit impositum, certa quædam adhuc indicia demonstrant.

Lamina tandem, eam, quam descripsi in altitudine, & latitudine, obtinet magnitudinem. Maximam eam dixi, quod majorem non viderim, imò majorem eâ ætate eaque mixtura fieri potuisse, planè dubito. Plures per Europam Tabulas æreas ex Antiquitate superstites vidi, & admiratus sum, Canulinæ tamen nullam æqualem.

C A P. X.

SCRIPTURA, SEU INCISIO TABULÆ ÆREÆ.

Scripturam stylo ferreo in ære exaratum, cum incisione hic confundo, nam illæ coincidere in Tabula videntur, sit quod velit, unum pro alio sumo. Tabulam igitur æream planam offero, istius, quam antea de-

^a Hunc Pedem Romanum cum digitis, tam rotundis, quam quadratis subministrat Janus Gruterus in Antiq. Inscript. Fol. 664.

descripti, Formæ & Magnitudinis. Hanc per omnem rectam, qua patet, partem incisis nominibus repletam intueor, character quidem Romano, sed non istius puritatis, qua Consulium tempore Respublica utebatur.

Rudior parumper scriptura, quia Colonis indulgendum, cum negligentiore formam adhibeant. Ne longiores moras traham explicando, Alphabetum ex litteris collectum, legentium oculis expono.

A B C D E F
G H I K L
M N O P Q
R S T V X

Hoc posito fundamento, enuncio. ipsam Tabulæ Scripturam, primò Consules Romanos, deindè II. Viros Quinquennales, tertio Decurionum ordinem completi. Hic in novem classes discriminatur. Primum adsunt Decuriones *Patroni* C. C. V. V. Clarissimi viri, numero XXXI. quos inter unus abrafus, ipsum numerum imminuit. Leguntur Secundò Decuriones *Patroni* EE. QQ. RR. Equites Romani VIII. succedunt Tertio Decuriones *Quinquennalicii* VII. Quarto IV. Decuriones *Allecti inter Quinquennalicios* inveniuntur. Hos Quintò excipiunt XXIX. Decuriones II. *Virilicii*. Quibus Sextò sociantur Decuriones *Edilicii* numero XIX. *Quæstoricii* Decuriones. Septimò numerantur IX. Et his accedunt Octavò, Decuriones *Pedani* XXXII. Quos tandem Nonò claudunt Decuriones *Prætextati* XXV. Quos omnes hic in Tabula incisos indico, infra incisos explicabo.

Ordinem novo ordine resumo, & ad Consules redeo: hos alibi fastidioso commento, quandoquidem sub istis (quibus in Tabula leguntur) scriptis nominibus, in Romanorum Fastorum Scriptoribus non reperiuntur, illustrabo.

Interim admoneor hic, ipsis appositam abbreviaturam COS. explicare. Contrà Tabulam allegarunt viri eruditi, & auctoritate pollentes, has contractas litteras in Superiori ac puriori Romanæ Reipublice sæculo, non Consules, sed Consulem significasse; adeoque in Tabula Canusina inventas, ipsam Tabulam ab illa ætate segregasse, & ad inferiora tempora, sæculumque infimum declinasse. His viris doctis (pace ipsorum fecero) objicio Janum Gruterum, qui in sua Litterarum abbreviatarum Interpretatione scribit

hoc modo: COS. & CONSS. *Consules*. Huic accedit Hubertus Goltzius qui in Diëtionum scriptarum explicatione ponit: COS. & COSS. *Consules CONS.*, & aliquando CONSS. *Consules*. Sed istis præteritis Tabulam æneam in Hispaniis inventam, & olim apud Antonium Augustinum Archiepiscopum Terraconensem conservatam intueor, in qua C. Vettius Attius, & C. Asinius Prætextatus Romani Consules A.V.C. DCCCCVXIV. adeoque solum octodecim annis post erectionem Tabulæ nostræ, hoc modo COS. Consules indigitantur.

C. VETTIO. ATTICO. ET.
C. ASINIO. PRÆTEXTATO. COS.
PR. IDVS. APRIL. ^a

Sed quid posteriora Tabulæ Canusina adduco, anteriora inquirenda sunt tempora, in quibus tot lapidum occurrunt exempla, ut eorum mole obrui videar. Omnia sepono, & ex omnibus unum adduco, in quo Consules sub Imperio Hadriani Cæsaris scribuntur, ut in Tabula Canusina, hoc modo, COS. Lapidem vides, qui partem Tabulæ marmoreæ quatuor pedum magnitudinis format; reliqua pars Tabulæ, Romæ in Campo Martio, in ædibus Cecchinorum, conspicitur.

LEJVS DIOCLES. AGITATOR. FACTIONIS. RVSSATAE. ONE. HISPANVS. LUSITANVS. ANNORVM. XXXXII. MENS. VII. D. XXIII. MVM. AGITAVIT. IN FACTIONE. LAB. ACILIO. AVIOLA. ET. CORELLIO. PANSA. COS. M. VICIT. IN FACTIONE. EADEM. N. b. ACILIO. GLABRIONE. C. BELLICIO. TORQVATO. COS. RIMM. AGITAVIT. IN FACTIONE. PRASINA. TORQUATO. ASPRENATE. II. ET. ANNIO. LIBONE. COS. PRIMM. VICIT. E RVSSATA. LAENATE. PONTIANO. ET ANNIO. RUFINO COS. ^b

Hæc etiam forma abbreviata, Consules scribendi, in Tabula sequenti sæpius apparet exarata.

Quapropter sublata prima difficultate Scriptiōis Consularis, alteram illic opposuerit, ex contractis litteris C. C. V. V. quibus *Clarissimi Viri* leguntur, deductam. Neque hanc Titulorum speciem Alexandri Severi Principis ætati consonam, sed Gallieni Augusti longè retroactò Successorum Imperio coetaneam fuisse contenderunt. Hanc ego contentionem & contradictionem, quia profundioris est examinis, infra ad Patronorum (quibus annexa videbatur) explicationem retuli, ubi eam Studiosus Lector decisam inveniet.

Tertio in Scriptura apparent abrafa, & expuncta prænomen, nomen, & cognomen De-

^a Grut. p. ccccxliiii. N. 6. *Olim apud Antonium Augustinum Archiepisc. Terraconens. Ex Vrsino, & Lipsio.*

^b Grut. p. ccc. xxxvii. A. V. C. 874. A. V. C. 876. A. V. C. 880. A. V. C. 883.

Decurionis Patrōni, C.V. quem fuisse indigitatum C. HERONIUM MAGNUM suspicor^a. Expunctionis autem causam indagare hoc opus, hic labor est. Non aliam fuisse arbitror quam delicti, quod cum in Decurione puniretur, ejus nomen ac memoria ex consortio aliorum expungenda videbantur. Justitiæ verò cum esset satisfactum, delinquentis nomen subindè fuit restitutum, sed cum hoc addito, *Restitutus*. Sic una Tabula marmorea Romæ apud SS. Apostolos, parietei Palatii Colonniorum inclusa, sub *Casare* B. T. *Elío Hadriano Antonino Aug. & Elío Aurelio Casare COS. erecta*, tres lituras, seu nominum expunctiones demonstrat, & L. Helvium Sulpicium, *Restitutum* (qui procul dubio prius erat expunctus) insinuat. Ratio restitutionis forsan fuerit, quod ipse, (sicuti in fine secundæ columnæ declaratur) unà cum Aulo Egrilio Fausto, testamento reliquerit Ordini Corporatorum, in lapide espresso, H-s. IIII. M. N. hoc est *Sestertium quatuor millia nummum*. sub ea conditione, C. ut ex usuris S.S. S. V. KAL. DEC. id est *Supra scripta summa. V. Kalendas Decuriones*, omnibus annis epulentur: & quamvis ibi solum L. Helvius *Restitutus* nuncupetur, in quinta columna ipsius cognomen, Sulpicius, apparet, ibidemque, ob restitutionem *Restitutus* (additamento cognominis) vocatur. Ut autem tantæ rei supersit memoria, totam Tabulam (*quæ e regione exhibetur*) in testimonium hic adduxi.

Constat itaque ex hoc marmore, Tabulis inscripta nomina aliquando fuisse sublata ob res magni momenti, causasque non vulgares, ut ex ære Canusino & apposita Tabula colligitur, & aliquando apparuisse restituta.

Interpellandus etiam videor, ut hoc signum quod in inferiori parte Laminæ ad majorem rupturam reperitur incisum (hoc enim ad Scripturam pertinere creditur) explicandum suspiciam. Video illud formam cordis exprimere, sed cor absque corpore apparet. Fragmentum quod deest, ut reor, hominem sustulit, illud enim prout credi potest Canusii-Scribæ nomen continebat, quod ad confirmationem Superioris Decreti,

Animum: *In ære incidenda chræverunt*, procul dubio appositum fuit, ut vel sic, ex Scribæ publici (qui subscribere solebant, ut infra^a patet) nomine, decretum factum, & ex præscripto, promulgatum dignoscere-tur. Moris autem fuit Suscripto nomini signum (quod à Scriptione manus, manuale dictum^b) apponere: quod sanè fuit Signum, seu figura cordis in Tabula apparens. Nec refert illud ante nomen (temporis usus erat) fuisse locatum: quod enim hac ætate nomen sequitur, superiori nomen præcedebat. Plura similia signa in antiquis auctoribus inveniri possunt. Scæcet Ciaconius, Trithe-mius, Opmerus, Panvinius, alique plures, qui proindè desuper consuli poterunt.

Tandem ut Tabulæ Canusinæ Scripturam expediam, aliquid de scripturæ forma dicendum. Video illam concinno modo, ac venusta dispositione fuisse ordinatam, & indè executioni mandatam. Illa nimirum primum prænomena, secundò nomina, tertio cognomina exhibet incisa, ex quibus octo in Tabula columnæ formantur, sed illæ octo ad quatuor ordines redigendæ sunt, nam in lectione duæ columnæ combinandæ, ut in prima legatur prænomen & nomen, in secunda cognomen hoc modo:

APP. CLAUDIV	S	VLIANV	S ^b
T. LORENIV	S	CELSV	S
M. AEDINIV	S	JULIANV	S
L. DIDIV	S	MARINV	S

Qui modus ex paritate rationis in cæteris procedit, sic ergo ulterius columnæ tertia & quarta, quinta & sexta, septima & octava invicem erunt jungendæ, & ex combinatione quatuor Classes seu ordines Decurionum, ut jam dixi, efformandi.

In Tabula quoque singularis dispositio ultimarum litterarum nominum & cognominum, quæ passim in S. (pauca in O.R.X.) finiunt, uno recto perpendiculari filo concinnata, consideranda & æstimanda venit.

Hanc dispositionem litterarum olim in usu fuisse probat fragmentum lapidis, quod extat Romæ, ad Templum S. Ludovici, quondam Galliæ Regis, in ædibus privatis.

^a Colligitur ex eminentibus litterarum pun-turis seu apicibus.

^a Pag. 29. in Lapide.

^b Extra Gruterum.

IMP. CAESARE. NINO. AVG.

PIO. P. P. ESARL COS.

ORDO. CORPORATORUM. TEMPLUM. CONTUL.

PATRONI

T. PRIFERNIUS SEX FIL.
PAETUS. ROSIANUS
GEMINUS.

M. STLACCIUS. ALBINUS.

TREBELLIVS. SALVSTIVS.
RUFUS.

M. SEDATIUS. C. FIL.
SEVERIANUS.

T. PRIFERNIVS. T. F. PAETVS
ROSIANUS. GEMINUS

M. SEDATIUS. M. FIL.

SEVERVS. JULIVS. REGINVS

C. ALLIUS C. F.
FUSCIANUS.

T. STATILIUS. T. F.
TAURUS.

TI. ATERIVS.
SATURNINUS

C. PANTULEJUS
GRAPTIACUS

C. ALLIUS. C. F.
FUSCUS.

QUINQ. PERPET. SEVIVS. FELIX.

C. SOSSIUS. BENEDICTIVS. SVCCESVS.
QUINQUENN. SVVIVS ROMANVS

A. EGRILIUS. AUGUSTILIVS. SEVERVS.

P. SULPICIUS. HILIVS. VITALIS.

L. NAEVIUS. SECIGIVS. MARSVS. F.

QUINTILIUS. COS. SEVIVS. CRESCENS.

QUINQUENN. RILIVS. MASCELLIO

A. EGRILIUS. FALEVIVS. PRISCVS.

SILVANO. ET. AUGUSTILIVS. THALIVS.

T. FISEVIUS. NICEVIVS. PLAVTVS.

L. NAEVIUS. PROCVIVS. EVPREPES.

L. ELIANO. ET. PASIVS. TYRANNVS.

T. FISEVIUS PRISIVS. METELLUS. F.

CLARO. ET. CETHEGGIVS. SUCCESSVS.

M. MAGIUS. MARSVS. IVS. VICTOR.

MAXIMO. ET. ORFITIVS. FORTVNATVS.

L. HELVIVS. RESTIVS. FELIX.

A. EGRILIUS. FALEVIVS. CHRESTVS.

TESTAMENTONELIVS. NICEPHOR.

QUINT. H. S. III. M. NIVS. PRISCIANVS.

EA. CONDICIONE. ILIVS. HILARIANVS.

EX. USURIS. S. S. S. VIVS. CASTRESIS

DEC. OMNIBUS. RILIVS. FELIX.

EPVLENTVR. TIVS. FRVCTVOSVS.

RILIVS. FAVSTVS.

VIVS. EVTYCHES.

T. FUSEJUS. CRESCENTSIAN.

P. CARTIVS. ADAVCTVS.

L. NAEVIVS. JULIANVS.

M. APPVLEJVS. FELIXS.

L. NAEVIVS SEVERIANVS.

A. EGRILIVS. EVTYCHVS.

P. CINCIUS. AMPLIATVS.

A. EGRILIVS. EVGRAMVS.

T. FISEVIVS. LVCRIO.

P. CARTIVS. FILONICVS.

C. CORNELIVS. EVTYCHVS.

TI. VETVRIVS. CHRESTIN. (-)

C. CAELIVS. PAPIRIVS.

A. EGRILIVS. HELIVS.

A. EGRILIVS. JANVARIVS.

C. CAELIVS. HERMES.

A. EGRILIVS. VICTOR.

T. FISEVIVS. ATTICIANVS.

M. MALIVS. HERMES.

L. NAEVIVS. NARCISSVS.

L. NAEVIVS. FORTVNATVS.

L. VELLEIVS. GEMINIANVS.

L. NAEVIVS. BENEDICTVS.

L. SVLFIVS. AMFION.

C. DOMITIVS VALENS.

L. NAEVIVS. ADJVTOR.

C. CAPVRNIVS. FORTVNATVS.

L. NAEVIVS. MERCVRIVS.

M. HELVIVS. VOLVSSIANVS.

P. STERTINIUS. PERPETVS.

C. PVLLIVS. SATVRNINVS.

M. ANNIUS. MARCION.

M. AMILIVS. FORTVNATVS.

P. OCTAVIVS. PFCVLIARIS.

A. EGRILIVS. HERMETIO. JUN.

C. CORNELIVS. EVTYCHIANVS.

L. CORNELIVS. SERAFIACVS.

P. CINCIUS. SATVRNINVS.

A. EGRILIVS. HILARVS.

L. CORNELIVS. ARRIVS.

C. PINARIUS. OLYMPUS.

P. SEXTILIVS. AGRIPPA.

A. EGRILIVS. RVFVS.

L. VOLVSEVS. PRISCVS. TERENT.

C. RAMMIVS. JVTVS.

M. ANNIUS. DATVS.

AB ELIO AP
RANTIBUS AURELIIS RU
ELICITER. ORDO. SACER
DOMIT. AUG. PALAT.
M. AVRELIUS. RVEINVS
M. AVRELIUS. PALIADIVS
M. AVRELIUS. ANVBION. VE

Grut. p. cccxi. N. 2.

ITEM CLARISS. VIRI

ITEM. X. PRIMI.
M. AVREL. RVEINVS
M. AVREL. PALIADIVS
M. GRANIVS. VITALIO. EQ
M. AVR. MAKIMVS. AVGG.
A. AEGR. EVNV
D. POL. L. CHRYSOGONV
G. TREB. AVGVSTALIS. V. E. D.
M. JVN. SELEVCVS. V. E. D. I.
M. AVR. PRAEPELAVS. V.
M. AVR. THEODORVS. V.

C. IVLIVS. DOMITIVS. HONORATV S.
C. VETTIUS. AQUILINV S.
ATTIVS. RVEINV S.
PONTIVS. RABELLIANV S.
VITRASIVS. POLI O.
AMINN. SABINIANV S.
SEPTIM. ANTIPATE S.
PONTIVS. VERV. S.
ANNEJUS. RAV S.
PETRONIVS. SEVERV S.
VETTIVS. SCIPIO. ORFITV S.
CORNELIVS. ARCHELAUS
ANTISTIVS. ZONVS
AELIVS. SAOTERV
AEMILIVS. FRONTINIANVS

ITEM. ORDO
S. TI. CL. ABASCANTV
O. T. AEL. AGATOPV.
S. AVR. TVL. EVPREPE
R. AVR. PETR. SOSTRATVS
S. A. CÆDIC. PRISCIANVS. E.
S. JUV. MARCIUS. CELERINVS.
S. MINDIVS. COMMODIANVS
S. M. AVR. ANTONIVS. E.
AVR. NVN. ELEVTHER. E.
M. AVR. BRAHITO. AVG.
AVR. CYRILL. EPAEFRODIT. Grut.
AVR. CALL. MARO.
I. RVCCON. MAXIMIANV
Q. OSTOR. VALERIV
CALPVN. EVNV. E.
M. AVR. VICTORIV
P. NON. SABINIANVS. AVG.
FL. VALENTINIANVS.

Ex fragmenti pluribus nominibus constat,
illud Tabulæ Canusinae, si non, vetustius,
saltem extitisse coetaneum.

Non absimile fragmentum Lamina nostra
30. ad minimum annis antiquius, extat Ro-
mae in solido lapide, qui Basis figuram de-

monstrat, exaratum, & M. Aurelio Antoni-
no Augusto, quem Caracallam dixere, in-
scriptum, ut tempus appareat, anteriorem
marmoris partem producere cogor, quæ hoc
modo incisa conspicitur.

IMP. CÆSARI. M. AURELIO
ANTONINO. AVG.

Grut. p. cclxviii.
N. I.

IMP. CAES. L. SEPTIMI. SEVERI. PII.
PERTINACIS. AVG. ARABICI. ADIABEN.
PARTHICI. MAXIMI P. P. FILIO.

COLL. FABR. TIGNARIOR.

Hic habes ætatē mormorete Basis: qua
cognita, protinus ad Basis latera pergo. Dex-

terum & sinistrum nominibus repleta video.
Dexterum hanc exhibebat dispositionem.

E e e

Ser

a Roma olim conservabatur in Horto Secretioris Vineæ Cardinalis Carpenfis.

M. TITILIUS. RUFINU	S
SEX. SALVIUS. SENILIUS	S
C. AUTRONIUS. MAXIMUS	S
L. TITULEIUS. FELI	X
P. VALERIUS. FESTUS	S
M. JULIUS. MAXIMINUS	S
C. JULIUS. VERUS	S
L. VALERIUS. VERECUNDUS	S
CANIA. LAJUS	S
L. CALVIUS. CLEMENS	S
T. MINICIUS. VITALIS	S
M. PUBLICIUS. HISTE	R
M. SOLETIUS. OPTATUS	S
C. LOLLIVS. CONSTANS	S
M. TAMINIUS. PUDENS	S
C. JULIUS. RIPANUS	S
Q. VALERIUS. FIRMUS	S
C. DOMITIUS. VICTOR	R
M. SEXTILIUS. MAXIMUS	S
Q. VALERIUS. CAPIT	O
L. DOMITIUS. PROBUS	S
C. JULIUS. PHILETUS	S
L. CANINIVS. SVPE	R
M. VALERIUS. SECVNDVS	S
M. HERENNIVS. CAPIT	O
C. VALERIUS. GRÆCVS	S
Q. RABILIUS. MANSVETVS	S
M. CÆCILIVS. RVFVS	S
C. AQVILIIVS. PHILETUS	S
L. NÆVIIVS. PROCVLV	S
L. CASTRICIVS. OMVNCI	O
L. GAVILIIVS. RVFVS	S
C. VERATIVS. PRIMVS	S
C. SALVSTIVS. AMANDVS	S
M. MVLVIIVS. COMODVS	S
L. LOREIVS. EXORATVS	S
P. LOREIVS. PROCVLV	S
L. SACIDIIVS. THAILV	S
P. VALLIVS. SVCCESVS	S
L. CLAVDIIVS. CASSIANVS	S

Grut.p.cxxviii.N.i.

Q.
A,
L
M
T
L
Q.
Q.
C
P
VALLIA. IATIA
L. VALLIUS. LUCANI
Q. JULIUS. PECVLIA
L. VALERIUS. SILVANV
Q. CEJONIVS. PRIMV
T. FLAVIVS SEVERV.
Q. METIVS. SECVNDV
Q. TAPPIVS. SATVRNINV
C. ATILIVS. PACATV
L. SENTIVS. MAXIMV
L. PETILIVS. PVDEN
L. ANINIVS PVDEN
L. PULLENIVS. SECVNDV
L. PONTIVS MODERATV
Q. VMBRICIVS. SEVERV
L. SPVRIVS. VALEN
C. VALERIVS. TAVRINV

His omnibus Scripturæ, incisioni, & ordini Tabulæ abundè satisfactum reor, quapropter ad alia propero explicanda.

C A P. XI.

POPULATIO CANUSH, ET AMISSIO
TABULAE.

Iam fuimus Troes, de excisa Troja deploranda voce canit Poeta: Jam fuimus Canusini, intonare possent Canusii incolæ, & antiquæ populatæ civitatæ statum deplorare. Canusium fuit, & amplius non extat: Canusium fuit, & quod fuerit, sola memoria celebratur; Canusium fuit, & quod fuerit, ingentia ruinarum rudera demonstrant. Canusium sanè fuit, & præstantissima Civitas, ac inter Italicas urbes maxima, Strabone teste, jacet desolata^a. Sed undè, & quando tantæ ruinæ? Variam & multiplicem Canusium sustinuit fortunam. Urbs maxima, emporium famosum, facilè advenarum Gen-

rium iram rabiemque in se contraxit, illic erant divitiæ, & ubi divitiæ (irritamenta malorum) non desunt contentiones; contentiones invidias; invidiæ odia; odia bella parturiunt. Apulia fertilissima Regio, sæpius pugnæ Theatrum, & Canusium orchestra fuit, sed orchestra indè violata, hostibus in sedem, & una in prædā cessit.

Romani primum Regionem explorantes, accolæ illatâs damnis fatigati sunt, ^a *Causâsini populationibus fessi, obsidibus L. Plantio Consuli datis in deditiorem venerunt.* Parumper per id tempus splendori detractum est : & quamvis civitas Romanis fœderata consisteret, pactus fœdum Hannibali inimicum, magnæ stragis causam dedit. Romano solidata imperio, dum Roma subsistit, intrepida semper permansit, attamen, cum subdita fuit, aliquam imminutionem passa est; hinc eam Strabo suo tempore deletam asserit ^b. *Vixit autem Strabo sub id tempus, quo* JESVS Christus nostra salutis reparandæ causâ

Eee 2 sa

a Sigonius de Antiq. Jur. Ital. Lib. 1. Cap. 3.
ex Livio.
Lib. 6.

sa in terris dignatus est degere. a Deletam affirmare nequeo, sed à pristino decore aliquo modo declinatam reor.

In Coloniam redacta floruit sub Cæsari-
bus, & anno V. Cond. DCCCCLXXVI.
hoc est, Anno Christi 255. plures viros in-
signes aluit, & ut Ærea Tabula præfert,
conservavit. Igitur posterior ætas Canusina
populationis inquirenda. Barbarorum in
Italiam irruptio civitati cladem intulit: ea
non una sola, sed varia fuit. b. Genserius
Vandalorum, & Herulorum in Africa Rex, B
ab Eudoxia II. Theodosii II. Imperatoris fi-
lia, post Valentiniani III. Augusti mariti
obitum, in Italiam evocatus, cum ingenti
exercitu Campaniam, & Apuliam devasta-
vit, civitates diripuit, & ruinis involvit.

Canusium Barbarorum rabiem sensit, &
omnium ruinam sustinuit, nam quod unius
furori defuit, alterius supplevit; donec tan-
dem Totilas Gothorum Rex, c, dirutis Nea-
polis manibus, quod reliquum fuit, cruore
& populatione consumeret: Is enim Buceli-
no teste, d Beneventum Neapolimque occupat,
Apulia & Calabria potitur, omnesque civi-
tates vastat.

Nec satis: ex tot ruinis deplorandus Ita-
liæ Status nullatenus Narsetem, odio metu-
que exagitatum, e, movit, quominus aliam
Gentem Barbaram, Longobardam nuncupa-
tam, à Pannonia accerferet. Hujus Gentis
Rex III. Flavius Antharis, sive Antarius no-
minatus, simulata religione, f Istriam, Etra-
riam, Beneventum, Apuliam, & Calabriam, D
sibi subiecit, & tanta strages de Francorum
exercitu (nam illos in auxilium, ac sædus
accedere iusserat) facta est, quanta nusquam
alibi memoratur.

Hæc accidere Gregorii Magni Pontificis
ætate, qui proinde miserandam Canusii Ci-
vitatatis faciem intuens, calamitatemque ex-
pendens, Felici Episcopo Sipontino, Eccle-
siam desolatam commendans, sequentem Epi-
scolam exaravit:

Gregorius Magnus Felici Episcopo Sipon-
tino Canusinam Ecclesiam commendat. E
Pervenit ad nos, quod Canusina Ecclesia ita
sit Sacerdotii Officio destituta, ut nec pani-
tentia ibidem decedentibus, nec baptisma præ-
stari possit infantibus. Hujus igitur tam pia
rei tamque necessaria mole permoti jubemus
dilectioni tuæ, ut hujus præceptionis auctori-
tate communitus, memorata Ecclesia Visitator
accedas, & vel duos parochiales Presbyteros
debeas ordinare, quos tamen dignos ad tale
officium, veneratione vitæ, & morum gravi-
tate, prævideris, & quibus in nullo obvium
constituta Canonica disciplina, ut Sancta,
cum digna cautela, provideatur Ecclesia.

a Guiliel. Xylander in vita, & præfat. ad
Strabon.

b Henninges in Vita Genserici. Ann. Christi.
459.

c Procop. Goth. Hist. Lib. III.

d Gabr. Bucelin. in Nucleo Ann. 543.

e Paul. Diacon. Lib. II. C. 5.

Valerian. Castilione in Com. in Thesaur. Reg.
ex Paul. Diacon. Lib. III. cap. 30.

f Epist. 51. Lib. I.

Haftenus Canusium magnæ desolationi in-
volutum, & Sacerdotio spoliatum exhibui,
superest ut undique dirutum, ac funditus
excisum demonstrem. Currebat annus post
Christum natum 800. quo Petrus Longobar-
dus Ecclesiæ Canusinae fuit præfectus Epi-
scopus, a fuitque primus Canusina Sedis Ar-
chiepiscopus, ad eam dignitatem sublimatus
anno 818. paulo post Canusina Civitatis à Sa-
racenis capta excidium propriis vidit oculis.

His adjungit Ughellus in vita Angelarii,
secundi, & ultimi Canusini Archiepiscopi,
scribens de anno 845. quo ad Barensem Me-
tropolitanam fuit promotus. b Diruta tunc
erat ex Saracenorum incursione Canusina Ci-
vitas, & præter Cathedralē, sanctorumque
Episcoporum Sabini, Ruphini, & Nemoris pre-
tiosa corpora, omnia rudibus, & squallore
obruta jacebant.

Hæc est illa ruina & desolatio, quam S.
Sabini Canusinus Episcopus (anno 514.
electus, & anno 566. mortuus) in vita præ-
dixit. De Sabino enarrat Ughellus: c Inter
hac illis ventura hoc modo prophetavit.
Eumque hoc sermone loquentem inducit:
Ego, inquiens, cum de corporis ergastulo,
exiens Domino gregem, quem mihi ad pascen-
dum tradidit, commendo. A Luporum scio
vos post funeris mei tempora graviter denti-
bus lacerandos, nam gentium invasione Ita-
lia non paucis temporum curriculis premetur:
ita ut rura absque agricolis ob gentium ter-
rorem relicta videantur. Qua causa membro-
rum meorum rumbam incognitam relinquo.
Diuturno etiam tempore absque adminiculo
pastorum Ecclesia inculta retinebitur: nullus
clangor laudantium, sive canentium sonora
in ea voce audietur. Relicta ab hominibus loca
hæc tantummodo bestia tenebunt.

Quæ omnia ex ordine evenere: Lupi enim
rapaces aliqui Longobardorum Reges eccle-
siasticis proventibus nimium inhiantes ex-
titere: variarum Barbararum gentium inva-
sione, misera Italia non uno tempore agita-
ta, sæpius succubuit: & tandem Apuliam
totam d (transeo Siciliam Insulam, Cala-
briam, & aliæ ejusdem Climatis loca) Sa-
raceni, ab Euphemio genere Græco, viro
militia, & nobilitate insigni, sub Imperio
Michaelis Balbi, & Theophili Imperatorum,
ex Africa vocati devastarunt, & Canusium
everterunt, interea Canusina Ecclesia admi-
niculo pastorum inculta jacuit; ipsamque
civitatem (ut postea evenit, & adhuc vide-
tur) tantummodo bestia tenuere.

In tanta Canusii populatione ubinam Æ-
rea Tabula remansit? conservari illa non po-
tuit, dum civitas spoliata muris, ipsas do-
mus

a Ferdinandus Ughellus in Italia Sacr. in
descript. Apulia, & præfatione ad
Ecclesiam Metrop. Barensem.

b Idem Ughellus in Vita Angelarii Archiep.
Barenf.

c Ughellus in Vita S. Sabini Archiep. inter
Barenf.

d Henninges in Familiis, qui Siciliam,
Neapolim, Apuliam, & Calabriam
tenuerunt.

mus Saracenis hostibus in spolia cecit: dum orbata præsidio amicorum: insidias inimicorum sustinere coacta est. Cecidere domus, cecidere ædificia, cecidit & ipsa Tabula, ac ruinis tecta, per tot sæcula in sinu terræ latuit admiranda; de terra venerat, & iterum sub terram reversa est: sed eò gloriosior reversa, quod igne solidata, de matre Terra triumphans, in pulverem resolvi nequiverit.

Ad Canusium depopulatum revertor: video ibidem matricem Ecclesiam Barbarorum, ac Saracenorum rabiem effugisse, & Petrasæ constantia perlicitisse. Video plures inferiores Ecclesias ruinis sepultas, & demolitionibus obrutas, video inter illas duas super antiqua fundamenta innovatas, quibus inde monasteria extra muros novi Canusii adjuncta sunt, à Fratribus Montis Carmeli, & S. Francisci Minoribus Conventualibus inhabitata: Video tandem veteris septa (ubi olim ingentia Palatia, & sumptuosæ extabant fabricæ) aratro nunc obedire. Sic omnia ad Principium redeunt: aratrum quondam ad Canusii Coloniam adductum, nunc Canusium ad aratrum reditum. Post inductum aratrum, olim in Colonia nummi figurabantur, nunc per aratrum percussi nummi effodiuntur: Quæ proinde veteres Canusini in ædibus cara tenebant, recentiores Canusii incolæ de terra eruta, rara conservant, sic spolia antiquitatis, cedunt in prætia novitati.

C A P. XII.

DESCRIPTIO HODIERNÆ CONSTITUTIONIS CANUSII.

Canusii veteris ruinas illustravi, nunc recentioris Canusii statum dabo. Ruinæ, quæ undique videntur, magnitudinem, celebremque præstantissimæ Civitatis molem ostentant, & novam circumstant. In plano olim sitam, Strabo tradidit, sicut documento est ejusdem circuitus, nunc in Colle nova reposita, non illius ut antiqua extensionis, sed ad medium milliare Italicum dimensionis. Colli, hoc est veteris Canusii ruinis, quæ collem formarunt, imposita cernitur. Collis agnoscitur, dum novæ ædes struuntur, dum novæ veteribus solidantur. Collis agnoscitur, dum venerandæ Antiquitatis plurima subministrat munimenta.

Civitas trecentas forsan ædes habet, quas undique murus cingit, hæc quamvis aliquando locupletes, agrorumque possessionibus opulentos, in sinu suo conservavit, nihilominus hac ætate miseranda jacet. Arcem habet, & situ loci, & structuræ industria non inconcinnam, veteris castri vestigiis nobilitatem: cui si ars, & expensæ accederent, in munitissimum fortalicium adversus quoscumque potentis exercitus insultus evadere posset. Magnam fabricæ molem continet, quam

Lib. 6.

quidam, supremi Principis familiæ sufficere autumant.

Nullam in ea civitate Ecclesiam, nisi Sacellum quoddam invenies. Triginta aut plures presbyteros numerabis, qui omnes clerum formant, & Matrīci-Ecclesiæ, extra muros politæ, inserviunt.

Cives habet non contemnendos, qui communitalis nominæ gaudent, ac Judici & duodecim ad regimen civitatis politicum Deputatis subsunt. His omnibus præest Urbis Prætor in Civili, & Criminali causâ, qui Gentis more Doctorali laurea insignitus, Gubernator appellatur.

Fuit olim Canusina Civitas, amandatis Ethnicorum moribus, & religione, fidei Catholicæ fervens æmulatrix. S. Sabinum inter alios audivit, & Episcopum habuit, omnes reliquos alibi dabo. Ecclesiam habet in antiquæ civitatis ambitu sitam, nunc hodiernæ muris imminentem. In Urbis plano olim posita fuit, nunc quasi subterranea videtur, etenim ædium ruinæ terram undique elevarunt, hinc ex altiori loco per decem, aut duodecim gradus ad Ecclesiam descenditur. Sub ipsa Ecclesia, secretiori recondito loco, Sacellum S. Sabino inscriptum invenitur: hic S. Episcopi corpus, ut ipse statuerat, *membrorum meorum tumbam incognitam relinquo*, tumulatum fuit. Quod quamvis sæpius tentatum erui, nunquam Vespillones, voti compotes, (ut constans est traditio) fuere effecti, studium quidem adhibuere, sed vel subitanea morte oppressi, vel immani fulgure, aut horrida tempestate percussi, inane studium reddidere, sic a labore cessatum; & S. Corpori quies relicta.

Ecclesia itaque, vastata urbe tota, stat inconcussa, marmoribus scatet, & veteri cultu splendet. Duplici Regali tumba, ut rumor est, exornatur, quæ introeunti per portam principem ad latus dexterum in Sacello, reliquo Ecclesiæ Corpori juncto, conspicitur. Vna, Manfredi Regis Arca, opere erecta magnifico, varioque ditata marmore, in ærem elevatur. Altera, alterius Regis (ut creditur) in eodem loco priori contigua, sed inferiori parumpè ornata insignita consistit.

Matricis Ecclesiæ titulo honorata, olim Cathedralis fuit Episcoporum tempore, quorum nomenclaturam ex vetustis munimentis hic adjungo: Primum, de quo extet memoria, Stercoreum fuisse ex Antonio Beasillo tradit Vghellus, qui Sardicensi Concilio interfuit anno 347. Post hunc Probum in Oriente Apostolicæ Sedis Legatum, ad Leonem Imperatorem, à Simplicio Papa missum anno 462. Sanctum Ruphinum anno 501. S. Memorem in Concilio Romano sub Symmacho Papa 502. clarum S. Sabinum electum anno 514. defunctum vero die 9. Februarii anno 566. cujus vitam idem Antonius Beazillus scripsit. Marcum, Julium, Stephanum, Palumbum, Ursam, Trans-

^a Ughellus in Vita S. Sabini sub Archiep. Barenf.

^b in Ital. Sacr. sub Archiepisc. Barenf. ex ex Anton. Beasillo.

Transmundum, Rodecantum, Bursum, Mauritianum, Andream, Averalum, Ludipetium, Petrum Longobardum, Grimaldi Salernitani Principis affinem, electum anno 800. Hic fuit creatus anno 818. primus Canusinae sedis Archiepiscopus, sed paulò post diruta per Saracenos Civitates^a, Salernum fugit; anno 834. Salernitanus evasit Episcopus, ibidemque diem suum obiit anno 844. Angelarius successit Petro anno 834. qui post decem annos factus est Barenfis Archiepiscopus anno 845. Tunc Canusina dignitas Barium translata est, & unita; quæ primus Barenfis, & Canusinus dictus est Archi-præsul, & in vita Angelarii^b, qui deinceps ex perpetua utraque Ecclesiarum unione in successores transiit usque in hodiernum diem.

Deficiente ergò Canusino Episcopo, Cathedralis Ecclesia suprema Pontificia auctoritate in collegiatam insignem Præposito, & Canonicorum Capitulo decoratam, imò à Romana immediatè dependentem, immutata fuit. Hinc Barenfis cum Canusinae Sedis assumit dignitatem, clandestinè, & invitis Canusinis sumit possessionem, titulo quidem gaudet, & quibusdam exiguis proventibus, nullam tamen jurisdictionem exercere præsumit. Habet tamen Barenfis (ut opinatur Ughellus)^c *Melfædi, Canusii, Tirlitii, & Ruziliani caussarum appellationem Apostolica Sedis auctoritate concessam.*

Jungo tandem Ecclesias à S. Sabino Canusii exstructas: *pulchro siquidem opere in Canusina Civitate (inquit de S. Sabino Ughellus)^d in honorem Beatorum Cosma, & Damiani Martyrum Basilicam exstruxit, eandemque diversis coloribus, ac musivo decoravit, nec non, & ad honorem B. Joannis Baptista, ac præcursoris Domini nostri JESU-Christi, excelso culmine Cameram juxta Ecclesiam Beatissimam semper Virginis Dei Genitricis Mariæ condidit. Sed & ante Ecclesiam prædicti Præcursoris, Domino Salvatori templum magno decore instituit. Quæ omnia hodierno tempore antiquata, immutata, aut extirpata* **E** *templa videntur.*

Controversiam autem de S. Sabini corpore inter Canusinos, & inter Barenfes animosè agitatam, indecisam relinquo; utrique sacrum corpus habere contendunt, Canusinorum fundamenta supra dedi, Barensium argumenta ex Ughello^e petenda sunt.

C A P. XIII.

INVENTIO TABULAE AEREAÆ.

Res mira contigit: Canusinus ager (Canusio in Coloniam redacto) aratro fuit circumscriptus. Hoc moris erat, & in om-

^a Ughellus ibid.

^b ibid. in Vita Angelarii.

^c In Archiepisc. Barenf.

^d Ibid. In Vita S. Sabini Episc.

^e In Italia Sacra sub Arch. Barenfib. in Vit. Angelarii, & Helia Archiep.

nibus passim coloniis observabatur, quæ proptèr dicam, coloniam in aratro, utpotè agrum colendo, fuisse radicatam, hinc aratrum, seu ductio aratri, ut signum expressivum coloniam effigurabat. Decuriones in Colonia, ut Senatores Romæ, Senatum componebant, per quem proindè, utpotè potior rem partem Coloniam, ipsa Colonia indicabatur, ut plerumque occurrit in antiquis marmoribus hoc modo: *Decuriones Colonia. Ordo seu Senatus Decurionum* hoc vel hoc fieri, erigi mandavit; curavit. Omnes Decuriones Canusii in una Lamina ærea II-Virum mandato incisi, uno tempore per reconditam Tabulam fuere deperditi. Ut Novi Decuriones crearentur, aut Veteres innovarentur, aratro denuò opus erat. Agri-colonus, Agricola, seu Villicus aratrum terræ admovit, & ecce Laminam æream Anno 1675. mense Novembri, in terra offendit, & per tot tantosque Laminæ incisos Decuriones, non solum Ordinem, sed ipsam Coloniam, jam ab annis quatuor resuscitavit, ac redvivam exhibuit. Aratro igitur Canusii Colonia fundata, aratro innovata fuit.

Inventionis locus ad nulliare Italicum ab ipsa Matrice Ecclesia intrà circuitum Veteris Canusii, sed extrà muros Hodierni habetur. Situs adhuc ruderibus cinctus, magnæ desolatæ Fabricæ, Prætori forsan, aut Ærarli demonstrat antiquitatem. Hic Tabulam (uti reperta) credendum est, fuisse expositam. De loco satis, nunc ad ipsam Tabulam venio.

Illam terræ pondere gravis, terræ quasi conglutinata videbatur: magnæ molis erat, aut terram removere, aut Tabulam à terra separare: illa relicta, hæc tandem vi avulsa, & in massam redacta, informem machinam præ se ferebat, quæ interim sub viridi penetrata ærugine, seu reconditi æris exhalatione splendebat. Exteriora in agro Rusticus amovit, & ad machinæ penetralia venit, quæ cum incurvo ligone nudaret, æream Laminam detexit, & quasi Thesaurum in agro inventum, veneratus est. Æs quidem agnovit, quid esset, quid valeret, quid significaret, penetrare nesciens, protinus Canusii Baronem, Octavium Affaitati, Dominum suum (de quo alibi) metallo terraque onustus accessit. Hic agricolæ fidam operam expertus, larga remuneratione ditavit, pro ære argentum reposuit, nudumque nova, ac decora veste, pro more rustico, circumdedit, & dimisit.

F Lamina novum hospitium nata, Dominum quidem agnovit, sed squallore operata incognita permansit, donec undique purgata, magna diligentia mundata, & ardenti lixivio lavata, veterem faciem innovavit, quæ illicdè venustate sua omnium adstantium oculos cordaque corripuit, ac flagrantem in Laminam Ardorem affectumque lingularem excitavit.

Dominus veterem, sed ex vetustate pulchriorem Virginem adeptus, in Cimeliarium suum reposuit, & conservavit.

CAP.

^a Accepi hæc omnia a D. Francisco Chrysolito Presb., qui vidit, & adfuit.

C A P. XIV.

VARIA MUTATIO DOMINII CANVSI; ET
TRANSLATIO TABULÆ CANVSI.

Rerum Dominia, tradit Jurisconsultus, non possunt esse incerta, hinc & Canusium Dominum suum agnoscere debuit: antiquitus quidem, à Diomede erectum, civitas, & emporium cum fuerit, suum sibi Dominium tenuit, & libertatem: cum natiuitate genitam ea tempestate conseravit, Romanis inde subditum, Romani Imperii paruit potestati, illis fœdere sociatum, & postea in Coloniam redactum sub Cæsaribus floruit. Cadente Imperio Barbaris Vandalis, & Gothis obedire nesciens, eorum furorem sæpius attraxit. Aliquando ad Longobardos pervenit. Pipinus Cæoli Magni filius Apuliam, ceteramque vicinam Regionem exinde subiugavit, & communem cum Græcis tenuit. Circa annum 824. Saracenorum rabiem sentire cepit, & usque ad annum 914, experta est. Non solum Apuliæ civitates eorundem expilationibus obedivere, sed ipsum Canusium multitudine oppressum, à multitudine dirutum, & funditus eversum fuit. Ex rudium mole novum Canusium postea erectum, & veteris Dominium restitutum.

Expulsis Mauris primò per Ungaros, inde per Sclavos, tum per Ottonem II. Imperatorem, Regio Apulorum nunc Græcos, nunc Romanos, nunc privatos Dominos agnovit.

Donec tandem Tancredus Normannus Apuliam omnemque adjacentem terram Græcis, ac Longobardis, per se posterorūque suos paulatim eripuit. Quapropter Drago Tancredi filius Successit fratri Gotfrido in regimine titulo Comitis II. Anno 1039. mense Februario, & primo impetu penè pulsus à Mele Imperatoris copiarum Ductore: at Drago instaurato exercitu, Græcis altero prælio victis, provinciam mordicus recuperat, qua recepta Umfredum fratrem in parte Apuliæ ad continendos in fide Apulos, & Robertum Guiscardum fratrem in Calabria contra Consentinus præficit. Verum dum Dominii ampliationi nimis studet, & Apuliæ Urbes munit, Longobardorum, & Apulorum insidiis ad Montolium oppidum à Visone Apulo prodicione occiditur. A. Ch. 1050. 3. Non. Augusti.

Interim Leo IX. Pontifex Maximus ex sua auctoritate Normannis, quæcumque tum temporis, in Italia obtinerent, liberè possidere permisit.

Anno 1060. Robertus Guiscardus præfatus primus ex Normannis se Apuliæ, & Calabriae Ducem appellavit. Nec longè post, om-

^a Abb. Brianville in suis Hist. Regni Neap.

^b Henninges in Geneal. Normannor. Comit. Duc. & Reg. qui Apuliam, & Calabriam tenuere.

^c ibidem in Vit. Roberti.

nam Apuliam, Calabriae, Lucaniam, & magnam Sicilia partem subegit; & omnium primus, prodicione, quam tenebat, hominum Nicolao III. Pontifici, fecit, eique fidelitatis solenne præstitit iuramentum, a quo per vexillum confirmatus est.

Bohemundus, Roberti filius primogenitus, Princeps Consentinus, videns se à fratre Rogerio, cognomento Bosso, Apuliæ, Calabriae, & Italiæ rebus defraudatum, ipsi bellum intulit, sed victus à Beneventano, Tarento, & Apuliæ a parte contentum sese tenere debuit, recruduit tamen eundem bellum. Obiit verò anno 1108. ætatis tempore in Apulia. Hunc esse (facile credendum) qui sepulchralem tubam, de qua antea scripti, juxta Manfredi Regis Sepulchrum in Canusina Ecclesia adeptus est.

Sic Apulia, sic Canusium, Normannos Dominos habuit, & apud Rogerium, Rogerii Bossi filium, ejusque posteros, Sicilia creatos Reges permansit, donec in Constantia, Rogerii, & ultima Gentis filia descenderet.

Constantia Monialis penè quinquagenaria Cælestini III. Pontificis facultate, per Gualterium Panormi Archiepiscopum, de monasterio educta, Henrico VI. Imperatori, Sueviæ Duci, in connubium data, Apuliam, & Canusium cum ipso Regno ad Suevos transtulit. Quæ omnia, apud illos perstiterunt usque ab obitu Manfredi Nor., Siciliæ Regis, (Canusii sepulchri) vel paulò post, usque ad Capitale Supplicium Conradini Regis.

Dehinc ad Comites Andegavenses, utriusque Siciliæ Reges, Canusii Dominium translatum est. Stetit apud eos usque ad Joannam II. Neapolis Reginam, quæ inconstantia ducta, nunc Alphonsum Arragoniæ Regem, nunc Ludovicum Andium Ducem, ad filialem adoptionis conditionem evocatos, inter utriusque posteros bellorum seminarium extruxit. Arragoni tandem superiores, Canusio præfuerunt. His etiam per Ferdinandum Catholicum, Hispaniæ Regem, extirpatis, Neapolis Regnum, & cum Canusium Hispanis accessit.

A quibus, per Joannam Ferdinandi filiam, Philippo I. Archiduci Austriæ, & Hispaniæ, vel saltem Castellæ Regi, sociatam, ad Austriacos transit. De Philippo ad Carolum V. Cæsarem, de Carolo ad Philippum II. Hispaniarum, & Indiarum Regem, pervenit.

Philippus Rex, ut erat magnanimus, varias Neapolis Regni ditiones Principibus viris, & de se bene-meritis in feuda concessit.

Hos inter Nicolaus Grimaldus *Vir dives, & virtutibus plurimis ornatus* enumeratur, cui Salerni Principatum pluresque in Apulia ditiones (quas inter Canusina recensetur) donavit. Hujus etiam filius Augustinus, Dux Eboli in Campania constitutus fuit. Sic Canusii Dominium, cum 23. aliis in Regno ditionibus Grimaldis advenit, & apud

^a ibidem in Vit. Bobemundi.

^b Henninges in Famil. Grimaldi.

præfunt, re-A
nt, possessio-
sub Hispan-
m Hispan-
gaudenti-
s, pro
condi-
et augtioni
consecutæ sunt.
Baroli, seu Bar-
Canusii ditionem cum
est Liberi Domini, sibi
rium Stirpis Heroum insti-
præfutam eadem Hispaniæ, &
Reges experti: quapropter Affaita-
majoribus cumulandi beneficiis; majores
a Carolo Rege gratias adepti sunt, quas in
Canusii erectio in Marchionatum non
minima consideratur. Octavius Affaitati pri-
mogenitus Baronatum hætenus tenuerat, &
etiamnum tenet, hic familiæ negotiis im-
plicitus, familiæ procreationem Josepho fra-
tri juniori commendavit, qui proinde du-
cta uxore ex Prosapia Tomafina, Neapolis
Illustrissima, Canusii investituram cum ti-
tulo Marchionis, jam ab annis duobus, Re-
gio favore adeptus est.

Hoc modo Canusium à Diomede funda-
tum per tot tantasque mutationes Domi-
nii, Affaitatis obvenit.

Tabula verò ærea, ut a Romano intra sep-
ta Veteris Canusii inventa fuit, (sicuti su-
pra indicavi), quantocius ad præfatum O-
ctavium Affaitati Canusii Baronem Barolum
translata est, qui eam omni studio munda-
re, & in Cameliarchium reponere curavit.
Illic Tabulæ fama sparsa est, & plures vi-
cinos Principes, si non invidos fortunæ,
saltem falem suæ possessionis excitavit.
Nè omnia, quæ acciderunt propalare cogar,
hoc solum dicam, præfatum Octavium ge-
nerosi, ac prudentis viri, hac in parte,
personam egisse: etenim ne rivalium odia
attraheret, neve plus uni quam alteri tri-
bueret Tabulam omnium oculis animisque
cripuit, amico donavit, & Venetias milit.

C A P. XV.

SIGNIFICATIO TABULÆ AERÆÆ CANUSINÆ.

Quid hic de Significatione Tabulæ ærææ
Canusinæ agendum, cum totus Liber
ad eam explanandam conscriptus inspiciat-
ur? quid sub uno titulo dicendum, cum
plura sub pluribus dicantur? Liber, ut ve-
rum fatear, omnem Tabulæ circumstantiam
exhibet, quid verò ipsa per se ipsam Ta-
bula significet, nulli sibi traditur, & quam-
vis in Libro plures Decuriones, vario per-
fundo munere nobiles, illustrentur, quid
omnes simul Decuriones, in unum corpus
reducti, sibi velint, constituentve, hætenus
non explicui.

Quid Tabula significat? significat Splen-
didissimum Ordinem, ac Senatum Canusi-

næ Colonie militaris: hoc est, Curiam Can-
nusinæ Colonie: Curiam, inquam, non for-
malem ædificii, sed materiale personarum.
Curia enim, Imperator vico, Civitatis jus
deferret, eidem jus Curia attribuebat, quia
nulla Civitas fuit sine Curia. Curia institu-
ta sunt κατὰ τὴν βασιλευσὶ πόλεως μίμνην. Unde
& Senatus dicitur: de quo Aufonius:

..... Quos Curia summos

Municipium vidit Proceres, propriumq; Senatum.

Curia itaque Senatum, & Senatus Curiam
indicabant: à Romana enim Republica hæc
nomina, ac dignitates, ad Colonias muni-
cipiave descenderunt. Colonia, inquit Gel-
lius, in quibus primum Decuriones facti,
quasi effigies simulachraque Populi Romani fue-
runt. Imò Decuriones à Decuria: Decuria
à Curia, ut infra dicitur, nomen mutua-
runt. Igitur ab illa Suprema Curia Populi
Romani omnes reliquæ Curie, ab ipso Se-
nato ceteri Senatus dimanarunt, & in Co-
loniis Municipiisque quasi Romanæ Res-
publicæ filiabus, constituti sunt.

Coincidit proinde, & Senator, & Curia-
lis in dignitate functionis. Nobilis est Sena-
tor, nobilis est Decurio, hinc Prudentius,
prudenter edicit:

..... absit ut me Nobilem

Sanguis parentum præset, aut Lex Curia.

Quibus adjungit S. Ambrosius: Viri personæ
quaritur, qui etiam in Senatu, & reliquis
curiis, generi asservat dignitatem. De his
plura sub Decurionibus tradam.

Quapropter Curialium assumptio strictè
procedebat, imò in electione Curialium, & in
Magistratuum nihil ratum fuit sine Decreto:
Imò, & ipsa nominationes fiebant in legiti-
mo ordinis conventu, non sine duabus Decu-
rionum partibus.

Ex his verbis constat Curiam, & Sena-
tum etiam ordinem vocari: Ordo profecto
vocatur civitatis Senatus, ut etiam ex sub-
jecto lapide incalescit.

Q. TVLLIO. SEVERINO. SEQVANO.
OMN. HONORIB. INTER. SVOS. FVNCT.
PATRONO. SPLENDIDISS. CORPORIS.
N. RHODRNIC. ET. ARAR.
CVI. OB. INNOCENTIAM. MORVM.
ORDO. CIVITATIS. SVAE. II. STATVAS.
DECREVIT. INQVISITOR. GALLIAR.
TRES. PROVIN. GALL.
L. CONCOR. AVQV. FELICITAS.
Q. R. P. M.

Hic Ordo sive Senatus Coloniarum, non
solum ultimis Imperii Romani temporibus,
sed etiam ætate Trajani Aug. Splendidissi-
mi appellativum sibi vindicavit, quod ut
appa-

^a Jul. Cas. Bulenger. de Imp. Rom. Lib. VII. No-
vell. 38. Aufonius in Mosella.

^b Lib. 16.

^c Prudentius in Roman. Antioch.

^d In Cap. 3. Luc.

^e Bulenger. ibid. L. 46. C. de Decurionib. L. 66.
C. Theodos. eod.

^f Lugduni ad S. Irenæum.

^g Ex Symphoriano, & Theveti Cosmographia.

appareat, plures lapides, cum de Patronis Clarissimis Viris agam, in testimonium adducam, hic interim (qui idem præfert) non contemnendas apponitur:

extra Grüt.

TI. CLAUD. TI. F. J. L. PAL. QUART. J. N.
TRIB. MIL. LEG. III. CYRENAICAE AD-
LECTO. AB. D. J. VO. TRAIAN. PARTHICO.
IN. SPLENDIDISSIMO. ORDIN. QVI . . .
. . . ONIAE. . DI. . . . PRAETORI. B
PROVINCIAE (a)

Tabula igitur ærea Ordinem seu Senatum indicat, Senatus Senatores promit, *Senatores verò in Coloniais, ut etiam in Municipiis Decuriones vocabantur* (b); quod docet Cicero, dum in Sextiana de Capua Colonia deducta, (cū antea esset Præfectura), loquitur: *hoc tempore iidem homines, nomine commutato, Coloni Decurionesque, & ibidem: recita quæso, quid decreverint Capua Decuriones.*

Significat ergo Tabula Curiam, Senatum, seu Ordinem. Sed cujus loci? Coloniae, dixi, Canusinae, ibidem enim erecta, ibidem recondita, ibidem etiam inventa fuit.

Sed cur potius Coloniae Canusinae, quam Municipii Canusini? Coloniae, dixi, & alibi probavi ex ipsis Romanis nominibus Romanorum, qui Roma Canusium ducti, locum civitatemque familiis suis nobilitarunt, quod, si aliquando de Familiis agerem, clarissime apparet; non Municipii, quia illud familias suas, si non barbaras, saltem exteris conservabat; Municipium enim nil aliud est, quam oppidum jure civium Romanorum donatum, non tamen familiis immutatum. (c) Municipipes autem ex eo nominantur, quod jus adepti essent, cum Populo Romano munera capiendi. Quocirca præclare Ulpianus Municipipes proprie dictos prodidit, *qui in Civitatibus Romanarum accepti munerum participes fierent.* Egregie etiam Paulus: *qui municipipes appellatos, quod munera civilia caperent, dixit.* Munera verò illi nihil aliud, quam officium Civilium jura vocarunt. Municipii porro constituendi, multò expeditior atque proclivior ratio fuit, quam coloniae deducendae: quippe cum ad largiendam Civitatem satis Senatusconsulto fuerit, & Plebiscito, id est, ut ex auctoritate Senatus de ea ferretur ad populum. (d)

Sed cur in Tabula Senatus Coloniae potius, quam Præfecturae dicendus est? Ratio est, quod illa Duumviros numeraverit, hæc Præfectos suos, (à quibus Præfectura dicta) Roma missos receperit, aliaque plura munda omnino diversa ab iis, quæ in Tabula leguntur, habuerit.

Cur non Fori, non Conciliabuli Senatum præfert? illa erant loca minoris æstimationis, quæ nullo Decurionum Senatu gaude-

bant: in Foro quidem jus dicebatur, Nonio teste, cum ait (e) *Fora locos fuisse, in quibus jus diceretur.* Quod notis loquendi formulis, *forum indicere, & forum agere*, comprobari videtur. *Forum enim indicere* Prætores dicebantur, cum locum iurisdicundi, qui conventus dicebatur, designabant: *Forum autem agere*, cum conventum in Provincia iurisdicundi causa habebant. Forum etiam nundinationis locum indicat, quem pariter Prætores in provinciis indicere, Servio teste, solebant. Hunc autem locum proprio vocabulo, non Forum, sed distinctionis gratia, Conciliabulum dictum invenio, nam Festus adfert: (f) *quod eo in concilium veniretur*: Unde & illud Livii emanavit: (g) *Legem latam, ne ambiendi magistratus gratia Nundinas, & Conciliabula obire liceret.* Hæc autem aliquando ad jus municipiorum fuisse redacta; non obscurè Frontinus asserit his verbis: (h) *Quod si ad hæc revertamur, hoc Conciliabulum fuisse fertur, & postea in Municipii jus relatum.* Quæ omnia nihil commune habent cum Canusio, quod non Forum, sed Civitas; non Conciliabulum, seu Nundinarum locus, sed Emporium fuit. Nundinae ad tempus, Emporium semper, durabant.

Ex his tandem concludendum est: Tabulam Æream nil aliud efferre, aut significare posse, quam Senatum, seu Ordinem Coloniae Canusii. Quæ Significatio generica, ut magis eluceat, per species suas illustrari debet: Species autem sunt omnes Tituli, & Munia Tabulae, hinc ipsa Tabula in omni sua parte, in omni suo munere occurrit explicanda. Ut autem cuncta cum fundamento procedant, primum de Consulibus Romanis, qui in Tabula leguntur, inde de cæteris omnibus, ex ordine scribendum est.

C A P. XVI. CONSULES ROMANI TABULAE INSCRIPTI.

IN capite Laminæ Canusinae exhibentur Consules Romani his verbis:

L. MARIO. MAXIMO. II. L. ROSCIO. ÆLIANO. COS.

Laminam, seu Tabulam incisam, erectam, publico honori, ac commodo fuisse expositam, L. MARIO MAXIMO II. & L. ROSCIO ÆLIANO COS. extra controversiam judico, ipso ære (de cujus antiquitate, quid sinistram suspicari nefas) eos disertis verbis intonante. At quis mihi L. Marium Maximum II. quis L. Roscium Ælianum Romanos Consules, in Fastis Consularibus, aut eorundem Tabulis Capitolinis indigitare poterit? Quis eisdem à Factorum scriptoribus, interpretibus, aut correctoribus

F f f

bus

(a) Lugduni olim in domo Langæi Scalig.

(b) Sigonius, & Rosinus de Coloniais. Cicero in Sextiana.

(c) Sigonius de Antiq. Jur. Ital. Lib. II. Cap. 6.

(d) Sigonius ibid.

(e) De Sermon. Latino.

(f) De Lingua Latina.

(g) Lib. VII.

(h) In Libro de Limitib.

bus allegatōs, expositos, aut nominatos ostendit? Hactenus neminem inveni, post multam temporis inutilem consummationem, nec non post plurium auctorum attentam lectionem, & exactam inquisitionem: & tamen illi Consules fuerunt, ac in Tabula Consules nominantur, fides itaque Tabulae adhibenda, & Fasti Consulares per eam ampliandi, & restituendi.

Sed indagare liceat, quis erit locus Consulum, quale tempus, ubi inveniuntur? in ipsis Fastis Consularibus inveniri poterunt. Sed quomodo inveniuntur, si ibi non sunt; aut quomodo sunt, si ibidem inveniri non possunt? Rem totam explanabo: sunt, & non sunt; sunt cognomine-tenus; non sunt, prænomen, & nomine expressi. Quamobrem sciendum est, Consulares Tabulas (ut illas Romae lapidibus inscriptas vidi) multis in partibus, temporis injuriam, læsionem, ac mutilationem passas esse; quapropter factum est, ut hinc ipsa Consulum prænomena, illinc nomina, istinc cognomina, imò, & dignitates, ovationes, ac triumphus per Viros doctos ex anterioribus probatis Scripturibus, ubi litteralis facultas permittit, & humana notitia potuit, supplementum receperint.

Consulares itaque Fasti, quos Hubertus Goltzius edidit (a) sub initium Imperii Alexandri Severi, Consules habent hoc modo: ((((((Maximum & (((Papirium Ælium. Prænomen, & nomen in priori reticetur, existente solum Maximi cognomine. In posteriori deficit prænomen, Consul verò nominatur Papirius, & cognominatur Ælianus. Onuphrius Panvinus (b) ad rem propius accedit, dum eodem tempore Consules ponit hoc modo: (((((((Maximum II. & (((Papirius Ælianus. Quem enim Goltzius Maximum simpliciter cognominavit, illum Panvinus eo tempore II. Consulatum obisse allegat. Hic verò Maximum II. Consul, est noster L. Marius Maximus II. & ille Ælianus, falsò, aut saltem erroneè nominatus Papirius, est noster L. Roscius Ælianus, ut infra apparebit. Prior facile elucet, ex cognomine & II. Consulatu, nec alia probatione indigere videtur, quam supplemento prænominis, & nominis, quæ proinde ex Lamina petenda sunt, cum hactenus ex Historicis suppleri nequiverint, & sic rectè procedet, L. Marius Maximus II. Sed ne

L. Marius Maximus perfunctoriè transire videar, ejus primò juventutem, inde virilem ætatem, & Consulatum adferre cupio.

Seccius Secundinus, Civis Romanus, & Miles Veteranus Legionis II. Italicae, & Petesula Severia conjux, filium, & filiam procreavit. Filia Seccia Secunda nominata, ex L. Mario Maximo, marito suo, duos filios peperit Marius Maximum, & Marius Secundum. Filius verò, Julius Apricius dictus, miles extitit Legionis SS. Suprascriptæ, B.F. PRAEF. Beneficiarius Praefecti, STIP. AN. VI. Stipendiorum anno Sexto, ANN. XXV. mortuus anno XXV. Cui proinde defuncto Parentes Sepulchralem locum delegerunt, eundemque sibi, filiae, ac nepotibus suis vivis, vindicarunt: Quæ omnia ex subiecto marmore clariora evadunt.

Grut.p.DIX.N.6.

D. * M.

SECCIUS.SECUNDINVS.VET.LEG.II.ITAL.
PETESVLA SEVERIA.CONI.EIVS.SIBI.ET.
SECCIA.SECUNDINÆ.FIL.ET.MARIIS.
MAXIMO.ET.SECVNDINO.NEPTIBVS.SVIVS.
VIVI.FECERVNT.ET.IVL.APRICIO.FIL.
M.LL.LEG.S.S.B.F.PRAEF.STIP.AN.VI.

* ANN. XXV. (c)

Ex lapide colligitur Marii Maximi nomen, & cognomen, quod à patre in filium (ut passim Romanis, & primis, & ultimis Reipublicæ temporibus in usu fuit) deductum est. Pater igitur Marius Maximus, Lucius prænominatus, quod in prima luce editus esset, Romæ substitit, (d) & sub Imperatore L. Septimio Severo floruit, is enim Mariis ob præstitam operam, & conservatam fidem addictus, plures Marios ad honores promovit, ac inter alios M. Marius, M.F. Titium-Rufinum cognominatum A.U.C. DCCCCLIX. ad Consulares fasces evehit, & post paucos annos tempore Ludorum secularium L. Marius Maximus ex Kal. Juliiis susceptum, Consulem creavit: hic autem fuit Maximi nostri primus consulatus, qui cum in Fastis desit, locusque vacuus in Goltzii, Panvinii, aliorumque Commentariis reperiatur, ex antiqua inscriptione Spoleti Fortunæ Reduci erecta, ac inventa, petendus est, & Fastis adjungendus, ut consulatum agnoscas, effiguratum marmor adduco.

Grut.p.MXIV.N.I.

FORTVNAE. REDVCI

RVFVS. COL. DISP. SVMMAR . . .

TEMPLVM OMNI. CVLTV. EXORNAVIT. ARAM.

DE.SVO. MAXIMAM. POSVIT. IDEMQ. DECRETO.

ORDINIS. . . CVM. A. SOLO. AERE. CONLATO;

PERFICIENDVM. CVRAVIT. IN. CVIVS. DEDICAT

SINGVLIS. IN. COLLEGIO. . . XX. N. DED.

DEDICATVM. XII.KAL.AVG. . . ET. MAXIMO. COS.

SI. QVI . . . CVM. PONERE. VOLET. DABIT. ARCAE. . . II. . . N.

(c)

Dedi-

(a) Fol. 250. sub finem.

(b) In suis Fast. Consular. sub Alexandro Severo Imp.

(a) Habetur Celeia Styriae Inferioris oppido supra portam Burgi. Appianus.

(b) Appianus, & Sigonius.

(c) Spoleti. Ursinus, & Gutenfienius.

Dedicatum templum marmor enuntiat A. XII. KAL. ALLG. paulo post initium Consulatus, quod ex Kal. Julis inceptum fuit. Prosequitur marmor . . . & Maximo Cos. Prior Consul non apparet, posterior Maximus declaratur; & recte, secundum enim locum in Consulatu passim occupabant ii, qui primo ad Consularem evehebantur dignitatem, cum autem anteriorem Consulatum gesserant, plerumque primum in magistratu locum sibi vindicabant. Sic L. Mario Maximo contigit, qui in hoc primo Consulatu ultimum locum adeptus, & in secundo (ut alibi, & ex Tabula patet) sibi primum asseruit.

Nec urgendum, in prefata inscriptione non nisi cognomen Maximi inveniri, illudque L. Marium Maximum non indicare, Sufficient hic Maximum dixisse, ut L. Marium ostendam, etenim per id tempus oblatum fuit, nuda Consulatum cognomina marmoribus inscribere, quod si opus foret, plura antiquitatis monumenta ad ipsum edocere possent: sed istis præteritis, ipse Cassiodorus^(a) paulo post sub Alexandro Severo Cæsare, per Maximum cognomen (cum illud Eliano jungit) L. Marium Maximum declarat. Cum igitur in inscriptione Templi Fortunæ Reducis, Maximum Consulem inveniam, ac primum L. Marii Maximi Consulatum quaeram, absque dubio per Maximum, L. Marius erit intelligendus, utpote qui tempore ludorum secularium sub Septimio Severo primum Consulatum gesserit, & inde circiter octodecim elapsis annis, secundum sub Alexandro Cæsare adeptus fuerit.

Quem secundum Consulatum M. Aurelius Cassiodorus^(b) exhibet his verbis: MAXIMUS ET ELIANUS. Joannes verb. Cuspinianus hæc adjungit: ^(c) *Horum Consulatus facit mentionem auctor de Pontificibus, Urbanus An. VIII. Mens. XI. dies XII. fuit temporibus Alexandri à Consulatu Maximi, & Eliani usque ad Agricola, & Clementinum Panvinus iidem assentitur hoc modo: Damasus in Vita S. Urbani comparat Maximum, & Elianum.*

IN H. D. D. I. O. M. Gr. p. mv.
1. Grut. GENIO. LOC. ET FOR. N. 2.
loci. TUNÆ. DIS. DEAB.
QUE. EMERITIUS
SEXTUS. MILES.
LEGIONIS XXII.
PR. P. F. SEVERIA.
NA E. B. F. COS. PRO.
SE. ET SUIS. POSU.
IT. V. I. S. L. I. M. A.
2. Abet. M. A. M. O. E. I. T.
3. Grut. ELIANO: COS. I. T.
I. D. I. B. V. S. JAN. V. I. T.
A. R. I. S.

^(a) In suis Fastis.

^(b) In Fast. Consul.

^(c) In Fast. Consul. ad Cassiodor.

^(d) Habetur Canstadii ad Nicum, quorum in Germania. Ex Sordianis Schedis. Ex Melissi monument. antiq.

Hi sunt illi Consules, qui Magistratum obierunt ea tempestate, qua Aram Canstadii ad Nicum Jovi Optimo Maximo, Genio loci, Fortunæ Dis Deabusque Emeritius Sextus miles erexit. Inscriptionem lego hoc modo: *In honorem dedicatum Jovi Optimo, Maximo, Genio loci, Fortunæ Dis Deabusque, Emeritius Sextus, miles Legionis XXII. Primigenia, pia, fidelis, Severiana, Beneficiaria Consul, pro se & suis posuit. Votum solvit libenter, L. Mario Maximo & Eliano Consulibus, Idibus Januariis.*

Scio, & à multo tempore novi L. M. in Contractis verbis, per nudas litteras expressis, aliquando indicare libens merito, sic ut sensus colligatur *Votum solvit libens merito*. Sed cum in Ara effigurata duplex L. I. inveniat, & secundum, juxta sententiam Goltzii in tali significatione superfluum, & otiosum esse judicetur, scribit enim in similibus^(a) alterum L. superfluum esse reor, alius explicandi modus erit indagandus, nec saniorum reperio quam supra expositum; Sensus enim subsistit in tribus prioribus litteris V. S. I. *Votum solvit libenter*. Hinc secundo L. & insequente M. Maximo applicatis, procul dubio L. Marium Maximum indicant.

Quæ omnia clariora evadent, si profunda mente perpendatur L. Marium Maximum Consulem cum Eliano in Lamina citari, eamque Alexandri Severi Imperatoris temporis, ut alibi probatum, esse coetaneam; ac tandem Alexandri primo Imperii anno Cassiodoro, Sigonio, Panvino, Goltzio ac reliquis omnibus Fastorum Scriptoribus, Consules constitui.

Hæc de Maximo sufficiant: ad Elianum alterum Consulem procedo. Hunc supra erroneè)) Papirium nominatum esse exhibui, recte verb. L. Roscium nominandum esse contendo. Panvinus, & Goltzius, unus alium secutus, hunc Roscium, Papirium dixerant. Facilis eorum hallucinatio, facili nominis inversio; non enim contenti Maximi, & Eliani cognominibus, (quæ Cassiodorus subministraverat) vetustas Fastorum Tabulas perscrutari voluerunt, corrosas ibidem inventas litteras, ut novi aliquid superaddere valerent, indagare conati sunt: antiquum verb. marmor (ut omnes passim Fastorum Tabulæ Romæ conspiciuntur) plures litteras, lineolas, ac virgulas invicem intercedentes, ex est temporis contractas, exponebat; quamobrem in dubio constituti Papirium pro Roscio legerunt. Facile sumptum in lavato lapide P. in Papirio, pro Roscio; factio A. pro O. mutabant. Facile PIR. in Papirio, pro SI. in Roscio immutarunt, & tandem repertis tribus reliquis litteris I. V. S. in utroque nomine, Fastis apposuit Papirium. Securitatem, ac certitudinem sibi proponebant, quod anno V. C. DCCCCXV. L. Papirium Elianum, cum Junio Pistori, Anno V. C. DCCCCXXV. N. Papirium Elianum, cum M. Eggio Marullo; & anno V. C. DCCCCXXXIX.))

^a Hubert. Goltzius in Not. Litterarum.

Papirium Ælium, cum Clodio Crispino Consules fuisse constaret, nec ullibi L. Roscium Ælium offenderent. Hoc itaque tanquam incognito præterito, Papirium jampridem notum, sub Alexandro Principe, Æliani cognomine junctum, cum Maximo Consulem indicarunt. Nec rectè, non enim sequitur: Consul invenitur Ælianus, ergo Papirius nominandus est: transeat, quod reperiantur Papirii, sed & inveniuntur Æmilii Æliani, Celsi Æliani, Antonii Æliani, Axi Æliani, Ursi Æliani, Silvani Æliani, Roscii Æliani, & plures alii.

Adjuvat sententiam meam Carolus Sigonius^(a), qui Papirios insectatus hoc modo: *Tres tantum Consules invenio Papirios Ælianos. Primus cum M. Egio Marullo, N. Papirius Consul fuit DCCCXXV. Alter Ælianus triennio post cum Clodio Crispino, quem Papirium fuisse incertum est. Hi duo temporibus Commodi Imperatoris. Tertius sub Alexandro (de quo hic ago) cum Maximo Consul fuit Anno DCCC LXXVI. Sed hic quoque (Nota bene) incertus.*

Incertus sanè ultimus Papirius Ælianus, fuit, hunc proinde Joannes Cuspinianus^(b), Cassiodori Fastos commentans, Celsum Ælium nominat.

Quem erod Scriptores incertum hæcenus Ælium adduxere, ego certum profero, & ex Lamina L. Roscium Ælium fuisse dico.

Sed denud contra sententiam meam plures instabunt, nullum Roscium apud Romanos Scriptores Consulem inveniri. Non subsistit instantia, quia negativa est, una affirmativa, quam adduco, totam evertit. Roscium Regulum Consulem fuisse^(c), qui sub A. Vitellio Casare ex pridie Kal. Novemb. Consul creatus, ipsis Kal. Novembris Consulatum deposuit.

Roscii Prænomen (quod reticetur) Lucium fuisse arbitror, illo enim Lucii Prænomine (si Sext. Roscium Amerinum, Q. Roscium Gallum, & duos Titos fratres, Capitonem, & Magnum excipias) reliquos passim Roscios insignitos comperio. Sic Lucium Roscium, qui in Legatione ad Venerentes Tolumnii Regis iussa occisus est, nominatum Livius tradit^(d). Sic Roscius Fabatus, qui Prætor fuit sub initium belli civilis Pompeiani^(e), cum antea Legatus Caesaris in Galliis fuisset, Lucius dictus est.

Lucium etiam prænomen obtinuit Roscius, qui L. Cornificii^(f) in Africa Legatus celebratur, ibidemque cum ipso periit.

Lucius etiam vocatur, Roscius^(g) Otho, qui A. V. C. DCLXXXVII. C. Calpurnio Pisonem, & M. Acilio Glabione Cos. Cum ageretur de bello Pyratice Pompejo dentando, Trib. Pl. extigit.

(a) in Fastis.

(b) Joannes Cuspinianus in Comment. M. Aurel. Cassiodor. Ann. DCCCCLXXVI. sub Maximo Æliano.

(c) Fasti Consulares Prænomini Gallo, & aliis hoc loco.

(d) Lib. IV. A. V. C. CCCXVII.

(e) Cicero VIII. Epist. 16. ad Attic.

(f) Appian. lib. I V.

(g) Hieron. Henniges sub Rosciis.

Plures Lucios prætereo; & inter alios L. Roscium, qui inter non paucos Tribulæ in basi majore, Æternæ Paci sub Vespasiano Casare erecta, nomen suum inscribendum dedit, quod Janus Gruterus^(a) famofus antiquitatis indagator, in ipsa basi exaratum, legendum exhibet.

Ex quibus facillè cognosci potest plerosque Roscios, adeoque etiam & nostrum, lamina incisum, Lucium Prænomen fuisse adeptum.

Hæcenus Lucium videmus, sed nullus inter Roscios Ælianus apparet. Fuit is, & quidem Consul invenitur in Ata marmorea sculptus, quæ adhuc usque tempora conservatur in Concesso Brixiana Villa, ibidemque templi muro inserta, illæsa conspicitur. Lapidem considera, & Roscium Ælium Consulem lege.

Grut. p. xviii.
N. 10.

I O V I. O. M.

CONSERVATORI. POSSESSIONUM ROSCIORVM. PAUCUL. ÆLIANI. N. COS. ET BASSÆ FILIORUMQUE EORVM EX VOTO. L. ROSCIVS. EVBVLVS. NVTRIT. ET. PROCVRAT. CVM ROSCIO FIRMO. LIB. PROC. EOR.

Marmor hoc modo illustrandum reor: Roscius Pauculus, Roscii Æliani Cos. Nepos, Bassæ uxor, & filii eorum, Jovi Opt. Max. pro conservatione suarum possessionum Rosciarum, aram voverunt, quam L. Roscius Eubulus, filiorum nutritor & Procurator, cum Roscio Firmo Liberto, & una eorundem Procuratore ex voto erexerunt.

Hic habes Roscium Ælium Consulenti, nec alium unquam invenies, quam qui cum Maximo II. initio Imperii Alexandri consulatum gessit. Tempus adjuvant Pauculi, Eubuli, Firmi, & Bassæ nomina, quæ ea tempestate in usu florere.

Lucii vocabulum in marmore deest, ipsius Rosciorum Prosapia fuisse familiare ex Scripturibus ostendi, superest antiquitatis monumenta producere, ut vel sic, utroque probationis modo, Roscius noster Ælianus, Lucius credatur prænominatus, America Hispaniæ Civitas duplex subministrat.

Grut. p. MCXVIII.

N. 7.

HOC SACRUM.

MARTI.

L. ROSCIUS.

RESTITUIT.

EX VOTO.

(C)

Grut. p. MC.

N. 3.

ROSCIUS. L. F.

CITER. HISPANIÆ.

LEG. II. AVG.

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(C)

(a) in Inscript. Antiquit. fol. 241.

(b) Habetur in Villa Brixiana, Concesso in marmore Templi. Verderius in suis Antiqu.

(c) Annus ad S. Secundi.

(d) Ibidem Borromænsis in suis Antiqu.

In utroque Lucii prænomen apparet in primo L. Roscius indigitatur, in II. Roscius L. Filius designatur, qui illi fuerint, hic agitare nolo, sufficit mihi ex vetustis marmoribus demonstrasse Roscios, Lucios fuisse vocatos. Sed necdum satis: Roscium nostrum Ælium, Lucii Prænominis fuisse donatum, conjicio ex inscriptione Lapidis Brixie adhuc superstitis hac forma.

Grut. p. Me. N. 2.
S A C R A A E D E S. L. B
R O S C I I . . . . .
. . . . . O R . . . . . G . . . .
. . . . . L . . . . . D . . . . . D . . . . . (a)

Etenim cum Sacram AEdem in Brixie confinio (ibidem lapis inventus) extruxisset, eamque L. D. D. Libens dedicasset Deo, qui per temporis vetustatem à marmore sublatu non amplius dignoscitur, atque in eodem Brixie confinio Roscius Pauculus, Roscii Æliani Consulis Nepos, (de quo supra) Aram (b) voverit Jovi Opt. Max. Conservatori possessionum Rosciorum, consilicendum est, hanc Aram in eadem Aede Sacra L. Roscii fuisse votam, & erectam: cum ex prefatis constet Roscios in agro Brixiano possessiones habuisse: Sacre AEdis Deum, in marmore non apparentem fuisse Jovem, in priori lapide expressum: & Roscium Ælium Consulē, ibidem citatum, extitisse Roscium Sacre AEdis conditorem, eundemque Lucium fuisse prænominatum.

Denique L. Roscius in lapide legitur, si injuria temporis lapidi pepercisset, absque dubio Ælianus legeretur, quod ibi deest, ex Tabula Canulina petendum erit, & Ælianus, qui cum Maximo II. Consulatum egit, L. Roscius nuncupandus est, atque ita initium Tabulæ rectè procedet.

L. MARIO. MAXIMO II. & L. ROSCIO. ÆLIANO COS.

C A P. XVII.

VARII REIPUBLICÆ ROMANÆ II. VIRI

Duum-Viri, si nomen inspicias, sic disti-
si sunt, quod duo viri simul idem munus obirent: unum igitur nomen fuit II. Virum, sed unius nominis varium, ac multiplex fuit officium; in Sacrum & Prophanum divisit illud Antiquitas. Omnium antiquissimum (si unum Perduellionis II. Viratum excipias) Sacrum fuit, sub Tarquinio Superbo Romanorum Rege institutum. Huic enim, cum Amalthea Sibylla Cumana, Sibyllinorum oraculorum libros vendisset, eosque diligenter custodire monuisset,

Tarquinio II. Virum creavit ex marmore Nobilissimum, bisque addidit libros munitur publicos, & per hos custodiri libros voluit (a). Expulsi exinde Regibus Sibyllinorum cura devenit ad Populum, qui Nobilissimos Viros, eosdem custodes, in vita perseveraturos, creavit. (b) Hi II. Viri creati sunt usque ad annum U. C. CCCLXXXVIII. tunc numerus eorum cessavit.

His accesserunt II. Viri Sacrarum AEdium locandarum, edificandarum, conservandarum, restituendarum, ac consecrandarum, seu dedicandarum, quos Populus ex Lege Papiria designare solebat.

Fuere, & II. Viri Pontifices, & II. Viri Flamines (c), quos (in antiquis documentis) artis & sacrificiis invigilasse reperio, & magnam cum præcedentibus habebant, & communionem, & paritatem.

Hæc de Sacris: Prophanorum vero II. Virum omnium vetustissimos agnosco II. Viros Perduellionis, etiam Capitales nominatos, quorum originem ad Tullium Hostilium II. Romanorum Regem refero: cum enim ea tempestate Horatius Curatorum victor, urbem triumphans ingrederetur, ac obviam sibi sororem, & unum de Curtis lamentantes interfecisset, postquam quorundam censura reus factus, neque solvi jussu, neque honestè damnari à Rege posset: (d) Rex II. Viros creavit, qui de Perduellione certarent. Post ejusmodi Reges, hic mos aliquando retentus, ut in judicio Perduellionis II. Viri crearentur, qui perduellionem judicarent. Donc tandem vetustate obsoletus, profus intermissus fuerit (e). Hunc tamen quasi re-suscitatum, aut saltem ex antiquitatis defunctudine redivivum, posterioribus Reipublice temporibus Labienus Tribunus Plebis in usum reduxit (f).

His adjungo II. Viros Navales (g), qui A. U. C. CDXLII. C. Junio Bibulo Bruto III. & Q. Aemilio Barbula III. Consulibus, cum per id tempus acerrimum inter Populum Romanum, & Samnites bellum arderet, rogante M. Decio Tribuno Plebis, creati sunt. Horum munus facile ex nomine dignosci potest: Navales enim tum vocarentur, fabricandis navibus, instituendis, reficiendisque classibus, colligendis sociis navalibus, aliisque similibus præstiebantur.

Quibus licet plures addere valeam, his tamen contentus, reliquos transeo, atque alios II. Viros, qui proprius ad intentionem meam accedunt, explicandos suscipio, quapropter succedunt Varii II. Viri Coloniae, & Municipiorum.

CAP.

(a) Joan. Rosinus Antiq. Roman. lib. III. c. 24.

(b) Idem ibid.

(c) Gellius lib. XIII. cap. XVI.

(d) Constantinus passim in suis Inscrip. Antiq.

(e) Livius lib. I.

(f) Livius lib. I. & Cicero pro Rubrio Pluraco.

(g) Suetonius. Dio lib. XXXVI.

(h) Livius lib. II.

(a) Exstat Brixia. Rubens.

(b) Pag. præced. in Ara.

Grut.p.cccclxxix.N.3.

C A P. XVIII.

VARII II-VIRI COLONiarum, ET MUNICIPIORUM.

Coloniarum, & Municipiorum Reipublicæ, cum ad Romanæ formam componerentur, etiam suos II-Viros habebant, quorum tamen in similitudine nominis dissimile erat munus, nec in una consistebat functione II-Viratus honor, sed pluribus splendebat impensus.

In Colonis itaque, & Municipiis reverebantur II-Viri Atrarii, qui publicis nummis adscripti, nunc Quæstoribus Superiores, nunc ipsis per similes, suprema quadam auctoritate Reipublicæ Atrarium administrabant. (a) De his Scriptores pauca tradunt, eorumdem proinde cognitio, ex antiquis marmoribus, inscriptionibus aliisque vetustatis monumentis eruenda. Tres lapides produco, ut II-Viros eorumque manus adducam. Horum primus Titum Julium Cornelium Valerianum Colonia Patronum, & Duum-Virum Atrarii demonstrat. Ut rectum iudicium, totam lapidis molem effiguratam, perstringere valeat, totam Siko.

Grut.p.cccxviii.N.6.

Grut.colon.

T. IVL. T. FIL. CORN. VALERIANO.
PATRON. COL. II. VIR. AER. III. VIR.
LOGOR. P. PERSEQUENDOR. TRIB. MIL.
LEG. VI. VICT. PRAEF. FABRV.
FLAM. AUG. PONTIFICI.
JULIA. T. F. VERA. PATRI. OPTIMO.

(b)

Secundus verò D. Julium D. Filium, Capitoni Flami venum, & Tertius Q. Valerium Macedonium II-Viros Atrarii, cætera munera (quæ lapides continent) transeo, extitisse confirmant.

Grut.p.ccccxvi.N.8.

T. IVL. D. FILI
CAPITONI
FLAMIVENI. III. VIR
LOC. PUBLIC. PER
II. VIR. AERAR.
PRAEF. FABR. TRIB.
MIL. LEG. . . . DIV.
GEN.
FOEDERATAE
REMI. PVBLIC.
D. D. D.

(a) Paria monumenta antiquitatis.

(b) Exstat Genæva contra Portam monetalem. P. Guilhelmius, & Simeonius, & Broissardus, & Freherus in suis Monum. Antiquis.

(c) Vienna Allobrogum in loco Fuisse Scaliger.

Q. VAL. C. F. VOLT.
MACEDONI
FLAM. IWENT. Q. C. V.
II. VIR. AER. AVGVRI
III. VIRI. P. P. HVIC
... COS. HADRIANVS.

(d)

His adjungo II-Viros Jure dicundo, seu Juris dicundi, quos in Colonis, & Municipiis jus dixisse constat: nomen, & munus duo insequentes comprobare poterunt Lapides.

Grut.p.ccccxviii.N.6.

C. LEPIDIO. C. F. PAP.
VICTORI.

II-VIRO. IVRE. DIC. CVR
PEC. PVBL. ET. OPERVM. PV-
BLICORVM. QVIBVS. EX FIDE
REFECTIS. OB. MERITA. EIVS.
DECVRIGNES. ET. AVGVST.
ET. POPVLVS.
STATVAM. PONENDAM.
EX AERE. CONLATO. DECRE-
VERVNT. QVI. HONORE.
CONTENTVS. EX. SVO. POSVIT.
ET. CONLATIONEM. REDDIDIT.

(e)

Grut.p.cccclxxv.N.9.

L. BELLICIO. L. F.
QVARTIONI.
DECVRION. IVVA VENISIVM
II. VIRO. IVRIS DICVNDI
VIX. ANN. LVII.
SAPLIAE. BELLATVMARAE
CONJVG. AN. LXII.
BELLICIVS. SECCIO. ET.
BELLICIVS. ACHILLES.
CVM CONJVGIBVS.
EX. TESTAMENTO
FACIVNDVM. CVRAVERVNT.

(f)

Magna in Republica sua II-Viri præfati gaudebant potestate, non solum in Civilibus, imò in Criminalibus, sed etiam in rebus sacris, aded eminenti, ut in Dedicationibus templorum, & Ararum, (cum Dis Deabusque fierent) Legem dicerent. Præstantissimæ desuper jura, & statum extat exemplum, in antiquo Marmore Salonæ in Dalmatia Imperante Hadriano Principe A. U. C. DCCCCLXXXIX. L. Ello Hadriani Augusti F. Vero, Cæsare VII. & P. Calio Balbino Vibullio, Pio Coss. erectum, quod Cn. Domitium Valentem II-Virum J. D. hoc est Juris dicundi, præeunte C. Julio Severo Pontifice, Dedicationis Atræ Jovi, Opt. Max. Sacra, legem dixisse declarat his verbis:

L. AE-

(a) Habetur ad Oppidum Tein ad ripam Rheni in Exercitorio. Scaliger.

(b) Sævi in Etruria, 14. ab Urbe Roma milliario in summo templo in basi Statuæ Smerius.

(c) In Burchhausen in Germania. Appianus, & Pighius.

Grut. p. xxiii. N. 12.

L. AELIO. CES. IMP. P. COELIO. P. F. BALBINO. VIBULLIO. PIO. COSS.

VII IDVS.

OCTOBRES.

CN. DOMITIVS. VALENS. II. VIR. I. D. PRAE EVNTE. C. JULIO SEVERO. PONTIF. :

LEGEM. DIXIT. IN EA. VERBA. QVAE INFRA. SCRIPTA. SVNT.

JUPITER. OPTIME. MAXIME. QUANDOQUE. TIBI. HODIE. HANC. ARAM. DABO. DEDICABOQUE. OLLIS. LEGIB. OLLISQUE. REGIONIBUS. DABO. DEDICABOQUE. QVAS. HIC. HODIE. PALAM. DIXERO. UT. INFIMUM. SOLUM. HUIUS. ARAE. EST. SI. QVIS. HIC. HOSTIA. SACRUM. FAXIT. QUOD. MAGMENTUM. NEC. PRO- TOLLAT. IT CIRCO. TAMEN. PROBE. FACTUM. ESTO. CAETERAE. LEGES. HUIUS. ARAE. EAEDEM. SUNTO. QVAE. ARAE. DIANAEE. SUNT. IN. AVENTINO. MONTE. DICTAE. HISCE. LEGIB. HISCE. REGIONIB. SICUTI. DIXI. HANC. TIBI. ARAM. JUPITER. OPT. MAX. DICO. DEDICOQUE. VTI. SIS. VOLENS. PROPITIUS. MIHI. COLLEGISQ. MEIS. DECVRIONIB. COLONIS. INCOLIS. COLONIAE. MARTIAE. JULIAE. SALONAE. CONIUGI- BUS. LIBERISQUE. NOSTRIS. (a)

Erant, & ibi II-Viri Libripendes, qui ponderibus eorumque iuri praeerant. Quid perdendum librandumque esset, & qua trutina examinabant, quod inde ex iusto, & aequo Reipublicae accedebat, solvi curabant. Nomen, ac munus plures lapides ostendunt, inter caeteros unum adduco, qui Polae conspicitur, & T. Vedium, ac T. Vitorium II-Viros Libripendes exhibet.

Viri appellantur, Capnae se Praetores appellari volebant.

Horum nomina in antiquis lapidibus, & Numismatibus extant, imò, & iterati Duum-Viratus, ut apud Romanos Consulatus, Notae.

Coloniae, & Municipii II-Viros sequentia Marmora exponunt.

Grut. p. mcxv. N. r.

T. VEDIVS T. F.

T. VITORIVS CN. F.

II. VIRI.

LIBRIPENDES.

EX. D.D. (b)

Coloniae lapidem esse apparet per litteras EX. D.D. quae significant ex Decreto Decurionum, (c) qui eundem in Nolana Colonia (ubi marmor inventum) erigi mandarunt.

His explicatis II-Viris, qui munere suo, in partibus sibi injunctis, defungebantur, & qui proinde in Coloniae, ac Municipiis suis specificam quandam gerebant dignitatem, aut functionem, tandem procedo ad propriè dictos II-Viros, qui primum, ac supremum in Republica obtinebant Magistratum. (d) *Magistratus Coloniarum, ac Municipiorum*, inquit Joannes Rosinus, *pacipui erant Duum-Viri, Censores, Ediles, Quaestores. Duum-Viratus Magistratus erat annuus propemodum potestate Consulari, aut saltem Praetoria apud Romanos aequalis.* Unde scitè illud in Agrariis Cicero de Capua Colonia dixit: (e) *Cum in ceteris Coloniae Duum-*

Grut. p. ccccxxv. N. 4.

L. JULIO L. F. STER-
CVLLIONI
II. VIRI.
COL. AUG. GEM.
D. D. (a)

Extra Gruti

M. ANTONIO M. F.
GAL. SIRIAC. II. VIRI
MVN. AVG. GAD. (d)

Reiterati Duum-Viratus honor elucet in L. Calpurnio Galer. Silvino. Hunc adiunctum deprædicat documentum, quod D. S. P. D. D. de suo posuere Decuriones.

LI-

(a) *Erectus Lapis Salonae in Dalmatia, post Patavium translatus. Stephanus, & Pighius, & Ald. Manutius.*

(b) *Nolae ex Schedis Sermondianis.*

(c) *Goltzius in nominibus contractis.*

(d) *in suis Antiq. Rom. Lib. x. cap. xxiv.*

(e) *in Agrariis.*

(a) *Ad Turrin Ximen prope Martos, quae olim Colon. Augusta Gemell. in Hispaniis.*

(b) *Gadibus habetur. Antonius Augustini in suis adversariis.*

LIBERO.
PATRI.
AVG. SAGR.
Grut. p. IN HONOREM
LXVI. PONTIFICATVS.
N.3. L. CALPVRN. L. F.
GAL. SILVIN.
II. VIR. BIS. FLAM.
SAGR. PVB. MVNICIPAL.
PONT. DOM. AUG.
D. S. P. D. D.
(a)

Floruere sub Augusto Imperatore. Romanorum Coloniae, & Municipia. Hinc plures eorumdem II-Viri varios per id tempus nummos percussere, eosque nominibus suis insignitos Imperatori, & Consulibus inscribere. Nonnullos Hubertus Goltzius^(b) sub Augusto Caesare conspiciendos exhibet, ego ne lectorem cognitionis cupidum suspensum retineam, nummum produco, qui recta facie Augusto (cujus nomen, & effigiem refert) dedicatus, & aversa D. Celio Balbo Consuli per C. Sulpicium, & C. Celsum Coloniae (quae ex Bovis figura cognoscitur) anno Urb. Cond. DCCXLVII. quo Consulatum gessit, inscriptus apparet. Imperatorem,

Consulem, Coloniae, II-Viros in uno numismate intueri. (Hic nummus habetur Tab. 1. fig. 6. prout ipsum Hubertus Goltzius exhibet in Fastis, ac Nummis Consularibus A.U.C. DCCXLVII.)

Igitur cudendi nummos Coloniae, ac Municipii II. Viri pollebant auctoritate, & eos Imperatoris effigie condecorare, ipsique dicere non verebantur. Hanc tamen potestatem ex S. C. Reipublicae suae passim recipiebant, dum novos nummos in novo triumpho, novaque acquilita dignitate, seu veteri innovata edebant, & nomen suum, ac Magistratus honorem apponebant: nec omitebant reiterati II. Viratus notam hoc modo: II. VIR. ITER. Si dignitatem denuo subiissent, quae omnia subiectus nummus exacte demonstrat: Hunc enim TI. Sempronius TI. F. Graccus Coloniae Iuliae Augustae II. Vir ITERUM, ex S. C. Reipublicae suae Imperatori Caesari Augusto, Pontifici Maximo, Tribunitia potestate XVI. Consuli XI. Patri Patriae, Imperatori XIV. ob innovatos denuo honores Kalendis Iuliis A. II. C. DCCXLV. gratitudinis, & felicitatis ergo dedicavit. Omnium veritatem ex Capitolino lapide, ipsoque nummo dignoscet. (Nummus vide Tab. 1. fig. 7.)

Apud Grut. in Tab. Capitul.

EX. K. JUL.))))
IMP. CAESAR. DIVI. F. AUGUSTUS. PONT. MAX. R. P. C. POTEST. QUART. IN. DECENNIO ACCEPIT.
IMP. CAESAR. DIVI. F. AUGUSTVS. PONT. MAXIM. TRIBV. NIC. POTES. XVI. XVII. COS. XI. IMP. XIV. (c)

Cum autem Coloniarum II. Viri Urbis Consulibus passim aequiparentur, & hi subinde vel ad primum, vel ad ulteriorem Consulatum promovendi Consules designarentur,

quo modo Imperator Augustus in XI. suo Consulatu ad XII. fuit designatus, ut ex adjuncto constet marmore: (d)

Grut. in Tab. Capitul.
IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. PONT. MAXIM. TR. POT. XVII. XVIII. COS. XI. DESIG. XII. IMP. XIV.

Sic etiam illi ad II. Viratum evehendi, antequam crearentur, aut magistratum inirent, II. Viri nonnunquam designabantur, hoc modo M. Vesperius Jucundianus in Colonia sua II. Vir designatus fuit, lapis designationem indicat.

Vesperius itaque ad II. Viratum sublimem in Colonia dignitatem elevandus, ante promotionem, Designati II. Viri honorem obtinuit, eumque exinde, cum tempore designationis moreretur, secum monumento intulit, ut supra positus lapis sepulchralis ostendit.

Grut. p. cccclxxxv. N.6.
D. M. S.
M. VESERIO. M. F. PAL.
JVCVNDIANO
PRAEF. FABRVM ADSCENSO.
VELATO. PROC. ALIM VIAE.
FLAM. II. VIR. DESIGN.
(f)

Non minorem honorem L. Calvidius Cleomens anno aetatis suae XX. Neapoli in Colonia sua II. Vir designatus sibi vindicavit, rarumque juventutis exemplum Pater Filio inscripsit, ne lectorem lateat, libens offero.

L. CAL-

- (e) Arion Hispan. eique simile Giennii. Ursinus, & Scottus in Schedis suis.
(b) In Fastis, ac Nummis Consularibus sub Imperio Octaviani Augusti.
(c) Onuphrius Panvinus in suis Fast. Consular.
(d) Hubert. Goltzius sub Imperio Octaviani Augusti. A.V.C. DCCXLV.
(e) Onuphrius Panvin. in suis Fast. Consular.
(f) Tiburo in Ede S. Magdalena,

Grut. p. mxcii. N. 5.

L. CALVIDIO. L. F. CLEMENTI
ANN. XX. II. VIRO. DESIGNATO
L. CALVIDIO. L. F. FELICI
AUGUSTALI LOCUS. DATUS.
VTRIQUE DECVRION.
DECRETO. IN. FRONT. PED.
XXX. IN. AGR. PED. XXX.
QUOD. FILIVS. PATRI. FACERE
DEBVI. PATER. FECIT
FILIO (a)

Premebat etiam aliquando populi favor,
ac desiderium, quo virum de Republica,
ob præstita beneficia, optimè meritum pro-
sequebatur, qui proinde ex postulatione po-
puli ad II. Viratum designabatur. Hujus
postulationis, ac designationis luculentum
præbet testimonium antiquum marmor Se-
xto Ligurio Marino, Viro quondam in Lug-
dunensi Colonia præstantissimo, inscriptum
& hic adjunctum.

Grut. p. ccccxv. N. 1.

SEX. LIGVRIVS. SEX. FIL.

GALERIA MARINUS.

SUMMUS. CURATOR. C. R.

PROVINC. LUG. Q. II. RALIB.
ORNAMENTIS. SUFFRAG.
SANCTI. ORDINIS. HONO-
RATUS. II. VIR. DESIGNATUS
EX. POSTUL. POPULI. OB. HONO-
REM. PERPETUI. PONTIF. DAT.
CUJUS. DONI. DEDICATIONE
CURIONES M. V. ORDINI. EQVES
STRIS. IIIII. VIRIS. AVG. NEGOTIATO-
RIB. VINARIS M. III. ET OMNIB. COR-
PORIS. LUG. LICITE. COEUNTIBUS X. II.
ITEM. LUDOS. CIRCENSES. DEDIT. L. D. D. D.
(b)

Præfati quoque II. Viri subinde à Supe-
rioribus Juri dicundo præfiebantur, & sic
eodem tempore Coloniae, seu Municipii II.
Viri, & una II. Viri Juri dicundi appella-
ri poterant. Hujus documentum Cordubæ
in Hispania (olim Coloniae Patriciae nomi-
nata) extat conspiciendum, quod L. Man-
lius Bocchium Coloniae II. Virum Juri di-
cundo Præfectum insinuat, & declarat.

A

Grut. p. ccccxv. N. 1.

L. MANLIO. A. F.
AN. GAL. BOCCHE
TRIB. MIL. LEG. XV.
II. VIR. PRAEFECT.
JUR. DIC. DD. C. P. (c)

Nec recusabant ipsi Decuriones (qui erant
Reipublicæ suæ Senatores, & Senatum for-
mabant) hanc nonnunquam Juri dicundi
auctoritatem in ipsos Coloniae, seu Municipii
II. Viros transferre, qui propterea II.
VIRI PRAEFECTI JURIDICUNDO A DE-
CURIONIBUS CREATI, nominabantur, cu-
jus testimonium Gadibus inveniri potest,
his verbis.

Grut. p. cxcv. N. 4.

I. FABIVS. L. F.
GA. RVFINVS
II. VIR. PRAEF.
JUR. DIC. A B
DECVRIONIBVS
CREATVS. D. D. (b)

Ex quibus tandem patet Coloniarum, ac
Municipiorum II. Viros I. D. fuisse appella-
tos, taleque munus obisse; ex quo ipsis
magna auctoritas, nec minor potestas ac-
cessit.

D Ex his concludo II. Viratum in Coloniais,
ac Municipiis primum, ac præstantissi-
mum fuisse Magistratum, hinc Pomponius
asserit (c): In Albo Lex proponi jubet, qui ma-
ximo honore in Municipio functus est, ut qui
II. Viratum gessit, Penes quem erat in re-
gendis rebus publicis summa potestas. Quam-
propter Magistratum, Spartiano (d) teste, Ha-
drianus Imperator in Latinis oppidis susci-
pere non recusavit. Hadrianus, inquit Bu-
lengerus (e), in Etruria Præturam Imperator
egit. Per Latina oppida Dictator, & Aedilis,
& II. Vir fuit. Apud Neapolim in patria sua
quinquennalis, & item in Hadria quinquen-
nalis quasi in alieno Municipio; quod II. Vi-
ratum suscepit sub Iulio Aciliano Patrono
Coloniae, testatur appositum marmor ex Sca-
ligeri doctissimi viri Schedis productum.

Grut. p. ccccxv. N. 1.

(L. JULIO. TROM. ACILIANO
(PRAEF. FAB. CONS. TAB. MIL.
(PROC. AVG. PATRON. COLON.
(QVI. ROGATVS. AB. ORDINE
(PARITER. AC. POPVLO. VT
(GLADIATORII MVNERIS. PVBLICI
(CVRAM. SVSCIPERET. FECIT
G g g (ET

(a) Extat Cordubæ. Busbequius, & Lipsius.

(b) Extat apud Gades. Pighius in suis Docu-
ment. Antiquitat.

(c) De Albo scrib.

(d) in vita Hadriani Aug.

(e) Lib. vii. cap. 15.

(a) Habetur Neapoli. Ex Sirmondi Autographo.

(b) Lugduni in Aede S. Petri. Paradisus, &
Bertramius.

(ET. EXPLICITO QVOD. PROMISERAT
(IMPENDIVM. BIGAE. QUAM
(POPVLVS. EX. COLLATIONE
(LEGATIVI. AC. DONATIVI
(EPVLI. OFFEREBAT. REMISIT.
(EO ANNO. QVO. ET. OPTIMVS
(IMPER. HADRIANVS. ETIAM
(DVVM. VIRATVS. HONOREM
(SVSCEPIT. (a)

A Viri Tutores, juxta legem, (a) dare poterant, si pupilli facultates quingentos solidos non excedebant. Hadrianus ait, «*exortis*» quo anno eum imperio sunt, neque eorum, quorum tutelam, vel curam gerunt, causam in judicio, vel agendo, vel defendendo sustinendo. (c)

B

C A P. XIX.

Sumuntur etiam aliquando Magistri Municipiorum pro II. Viris. Hinc Suetonius de Domitiano loquitur hoc modo (b): *Avus Municipalibus magisteriis contentus*. Ex quo, forte ducti magisterio fungerentur, de his ait Virgilius (c):

*Rectores juvenum, & rerum dedit esse
Magistros.*

Hinc Magistri pagorum, vicorum.

Sic varium II. Virum nomen, quorum idem ubique munus enatum est (d). *Lanuvii DICTATORES fuerunt. Capua PRÆTORES erant, Alexandria ὑποματῆρες*. Si quis Spontaneos Hypomnematographi munificos suis exhortationibus ad publicas nominaverunt functiones, jubemus non expectandum esse consensum pro tempore Viri spectabilis Augustalis, qui sit plerumque venalis. *CONSUL Tuscul.* fuit, alibi II. Viri. Cumis IV. VIRI. X. VIRI commemorantur alibi. Haetenus Bulengerus.

Prædictis adjungo, neminem ad II. Viratum, qui inferioribus magistratibus non esset probatus, imò & ordine Decuriæ insignitus, aspirare potuisse, quamobrem Pomponius tradit; (e) *Is qui non sit Decurio, Duumviratu, vel aliis honoribus fungi non potest.*

Honoribus sanè fungebantur, & honoribus venerabantur, nam antiquitus in Colonis II. Viri Bacillorum honorem obtinebant, in coloniis, habet Bulengerus (f), non fasces II. Viris, sed bacilli præferebantur. Hinc Cicero (g): *nam primum cum ceteris in Colonis II. Viri appellantur, hi (Capuæ) se Prætores appellari volebant. Dum anteibant Liætores non cum bacillis, sed ut hic Prætoribus anteiderunt cum fascibus duobus. Putem autem bacillos fuisse fasces Virgarum sine securibus.*

Varia etiam II. Viri pollebant auctoritate, F in qua recensetur datio Tutorum. Duum-

II-VIRI QUINQUENNALES TABVLÆ CANUSINÆ.

H Aetenus varios II. Viros, eorumque munia illustravi: Coloniarum autem, ac Municipiorum explicandis II. Viris constanter inhæsi, horum supra dixi Magistratum extitisse annuum, hic verò ad quinquennium aliquando fuisse productum demonstrandum occurrit (h).

Cum igitur in exordio suo Coloniarum, ac Municipiorum Republicæ sub annuo regimine essent erectæ & institutæ, ac proinde earundem munia II. Virum, Decurionum, Censorum, Aelilium, & Quæstorum anni tempore circumscriberentur; exinde paulatim tractu temporis, contra primum, ac inveteratum morem introductum fuit, vel ob inopiam Virorum illustrium, vel ob eorum similitates; vel ob numerum candidatorum, vel ob instantias Superiorum, vel ob mandata Principum, accedente passim in omnibus aura quadam, ac favore populari, quibus nunc beneficia præstita, nunc præstanda ponderabantur, sic, ut præfati Magistratus nunc in annum secundum, nunc in tertium, nunc in quartum, imò tandem in quintum (uti infra sub Quinquennialiciis Decurionibus ampliori modo enodabo) fuerint producti; non solum continuatione honoris, sed etiam creatione quinquennialis dignitatis. E Quapropter ii, qui magistratum gerebant, II-Viri, Decuriones, Censores, Aediles, ac Quætores, Quinquennales dici cœperunt. Hic de II-Viris Quinquennialibus, cum hoc nomine II-Viri in Tabula ænea nuncupentur, aliqua subjicienda sunt. *Duum-Viri*, ait Bulengerus (i), *plerisque in civitatibus præcipuo honore erant, quorum annua fere administratio, interdum & Quinquennales, hinc lustrum municipale.*

Hos II-Viros Quinquennales extitisse imperante Commodò Augusto docet marmor ad-
junctum.

Grut. p. MLxxxv. N. 7.
IMP. CÆS. M. AUREL. COMMODO
ANTONINO AUG. PIO. P. P.
II. VIR. QUINQUENN.
FL. PHANEAS. MARMORARIUS. (j)

Hos

(a) Ex Schedis Scaligeri, & Inscript. Antiquit.
Gruteri, Fol. 421. N. 1.

(b) In Domitiano Cap. 14.

(c) Lib. IX.

(d) Bulengerus Lib. VII. cap. 15.

(e) L. VII. D. de Decurion.

(f) Lib. VII. cap. 15.

(g) in Rullum.

(h) L. 3. de Tutor. & Curat. L. 48. de Judic.

(i) Buleng. ibid. cap. XIV.

(j) Joan. Rosinus lib. X. c. 24.

(k) Lib. VII. Cap. IV.

(l) Neap. Sirmondus in suis Antiquit.

Hos in Colonia floruisse sub Nerva Trajano Casare exhibet Lapis Ariminensis his verbis:

Grut. p. MCLII. N. 5.
M. VETTIO. M. F.
AN. VALENTE
CAESARIS. NERV.
TRAJANI. OPT. AUG. GER.
DACICI. PART. II. VIR. QUINQ.

PRÆS. FLAMEN. AUGURI.
PATRONO. COLONIAE.
VICANI. VICI. AVENTIN.
OPTIMO. CIVI.
PATRONO. SUO. (a)

In Colonia & Municipio (successive arbitrator) II-Viratum Quinquennalem gessisse Alfium Rufum, unum idemque martiorum demonstrat, quod hic habes.

Grut. p. CCCCL. N. 1.
ALFIUS. C. F. LEM. RUF. II. VIR. QUIN.
COL. JVL. HISPPELLI. ET II. VIR.
QUINQ. IN. MUNICIPIO. SVO. CASINI.
C. ALFIVS. C. F. LEM. QVADRATVS. VIV.
EQUO. PUBLICO. IN. HONORE AED. EST. MORTVVS
ALFIA. C. F. MIMISIA. VXOR. (b)

Reiteratum Duum-Viratum Quinquennalem C. Ofillius sustinuit.

Grut. p. CCCCLV. N. 5.
C. OFILLIO SEX. F.
GAL. DUO. VIR. ITERUM
QUINQUENNALI. (c)

Bis eundem quoque II-Viratum Quinquennalem adeptus est L. Octavius Rufus, sed eo digniorem peregit, quod illum ex S. C. & D. D. hoc est ex Senatus consulto, & Decreto. Decurionum sui Municipii sibi asseruerit, ut dictis fidem adhibere, adjunctum marmor omnimodam fidem facit.

Grut. p. CCCCLIV. N. 8.
L. OCTAVIO. L. F. CAM.
RVFO. TRIB. MIL. LEG. III.
SCYTHICAE. PRAEF. FABR.
BIS. DVOMVIRO. QUINQ. EX
S. C. ET. D. D. AVGVRI EX D. D.
CREATO.
QVI. LAVATIONEM. GRATVITAM
MVNICIPIB. INCOLEIS
HOSPITIB. ET. ADVENTORIB.
VXSORIB. SERVEIS. ANCILLEIS
QVE. EOR. IN PERPETVOM.
DEDIT. D. D. PVBL. PATRONO.

Iterati demum II-Viratus quinquennalis, iterata testimonia trado, Casini, vulgo S. Germano, in Campania rediviva, & in S. Maria delle cinque torre in basi marmorea conspicua, quæ denuo L. Luccejum, & L. Luccium lucere fecerunt.

Grut. p. CCCCLXXI. N. 7.
L. EVCCIO. L. F. TER.
HIBERO
II. VIR. ITER. Q. Q. PATRONO.
SACERDOTI. SACRO. SAVADIOR.
CUR. R. INTERAMNATI. ETR.
FORUM. ET. PATRONO.
JUDICI. CCC. SELECTO.
CASINATES. PUBL. OB.
MERITA. EJUS
D. D. (a)

Grut. p. CCCCLXXII. N. 1.
L. EVCCIO. L. F. PAL.
UMMIANO. SE.
CUNDO. DECUR.
L. LUCCI. L. F. TER.
HIBERNI. II. VIRI.
ITER. Q. Q. PATRONO.
COL. ALMNO.
COLLEGIUM. FAB.
RUM. QUIB. EX S. C.
COIR. LICET.
L. D. D. D. (b)

Tertii perfuncti II-Viratus Quinquennalis præclarum documentum inveni Allis in atrio Domus Episcopalis, quod M. Granium (quem alibi Marcellum probavi) Cordum fratrem, II. Virum ter Quinquennalem extitisse, sive tertio II-Viratum Quinquennalem peregrisse testatur.

Grut. p. CCCCLXXIII. N. 3.
M. GRANIO. M. F.
M. N. CORDO. FRAT.
TR. MIL. PRAEF. EQUIT
PRAEF. FABR. II. VIRO
TER. QUINQ. AED. Q. CUR.
AQUÆ. DUCENDÆ. ALLIFIS.
D. D.
OPPIDIÆ
C. F. RUFÆ
MATRI. (c)

(a) Arimini prope portam S. Andreae. Ex Schedis Pighianis, & Sirmondi Marcanduanis.

(b) Ex Fulvii Ursini Autographis.

(c) Juxta Neapolim alla Rocha. Gutenstienius.

(d) Suasa, Senonum quondam civitate nobilissima. Ex Ursini Autographo.

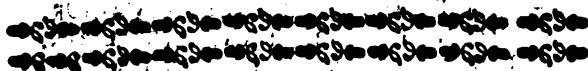
(a) Casini ad S. Germanum ex M. S. Cod. Smetii Gutenstienius.

(b) Ibidem. Vidit Smetius.

(c) Allis in atrio Aulae Episcopalis. Smetius, & Manutius.

Jam II-Viros Quinquennales dedi, & re-
petitas Magistratus vices exhibui, ad offi-
cium properandum est. Dixi, & scripsi su-
prà II-Viros Romanis Consulibus in multis,
nec non Prætoribus in nonnullis, cæteris
tamen paribus (hi enim in Romana Repu-
blica, illi verò in coloniis, & Municipiis
dominabantur) esse æquiparandos. Duum-
Viri Quinquennales eo majore potiebantur
auctoritate, quo longiori gaudebant potestate.

Eorum verò munus in eo præcipue con-
sistebat, quod Reipublicæ suæ ordini præes-
sent; quod ea, quæ Decuriones, ac Popu-
lus Senatus consulta, hæ Plebiscita consti-
tuisent, & omnia, quæ publica negotia
concernebant, exsequerentur, & ad finem
perducerent. Apud ipsos etiam erat jus gla-
dii, id est summa potestas puniendi reos in
vita & nece. Leges etiam aliquando prome-
bant, potissimum cum Juri dicundo essent
præfati, paucis concludo, *Præuendo, judi-
cando, consulendo PRÆTORES, JUDICES,
CONSULES appellari poterant.*

C. A. P. XX.

DECURIONES TABULAE AERAE CA- NVSINAE.

Varie olim Curiae, Variæ Decuriae ex-
titerunt, omnes fuere Sodalitiae, Col-
legia, Corpora, Magistratus. Curiarum no-
men latius quàm Decuriarum extendebatur,
attamen unum sæpius pro alio sumebatur.
Sic fuere Curiae, aut Decuriae, Judicium,
Equitum, Venerariæ, Ædilium, Plebis Ce-
realium, Ædilitiæ, Pompæ, Juliae, Viatorum
Consulares, Licetoriarum Consulares Præconum,
Scribarum Ædilium Curulium, Scribarum
ædilit. armentar. Scribarum librorum Que-
stor. Fabrum, Dendrophor. & Centonarior.
Sacerdotum Eidentium, Cugurum, Ca-
rum Colulianorum, Pontificum, & aliorum
plurium.

Quibus omnibus præteritis utpotè inten-
tioni meæ parum adminiculantibus, solas
Coloniarum, ac Municipiorum Decurias il-
lustrandis assumo. Nomen Decuriæ, peperit
nomen Decurionis, non dissimili modo, ut
à Senatus nomine Senatoris appellativum
procedit.

Decuriones ergò ex ducta Colonia deci-
mati, Coloniae Senatum componebant, hinc
Suetonius de Decurionibus asserit: *Quæ de
Magistratibus Urbicis, Decuriones Colonici in
suam quisque Coloniam ferrent. Imo de Cu-
gusto profert: Corpus Decuriones Municipio-
rum, & Coloniarum à Nola Bovillas usque
deportarunt.* (a)

Decuriones, ut alibi indicavi, annua
pollebant auctoritate.

(a) Suetonius in Augusto.

Evolutis anno Kal. Martiis novi Decurio-
nes, & Magistratus nominabantur, Curia
II-Viris solemniter per publicum nuntium con-
vocata, duas Curiae partes, & ipsum Præsi-
dem Provinciæ oportuit: tum II-Viri, aut
Censores nominabant, sed si fragilis nomina-
tum comprobare oportuit (a), ut tradit Plinius,
imò etiam à Præsidi approbaret. Scribit in-
super (b) Decuriones, qui supra legitimum nu-
merum Caesaris indulgentia fuerant, singula
millia denariorum, & quandoque bina mil-
lia pro introitu Curiae intulisse, quapropter
consulit Trajanum Imperatorem, petitque
an in omnibus civitatibus, ubi Decuriones
leguntur, certam quantitatem dare debeant,
hæc, locum consuetudini parendum, ait.
Decurionibus autem ætatis annus consti-
tutus fuit Vigessimus quintus, hinc lex edi-
cit: *Neque Senatores neque Decuriones ante
25. annum in ordinem allegi poterant.* (c) Sci-
pio tamen Africanus post Agrigenti legem
tulit, ne Senator ante trigessimum annum
Cheret. (d) Idem fecit Clodius Pulcher apud Hi-
lesinos, similemque legem Lucius Rupilus
dedit Heracleanis, quæ passim in Decurio-
nibus observata fuit.

Liberti interim Senatores, aut Decurio-
nes effici non poterant, donec Justinianus
jus aureorum annulorum libertis omnibus
largitus est. (e)

Decurionis autem Coloniae Lapidem Bri-
xia subministrat hoc modo.

D

Grut. p. cccc. xiv. N. 5.
P. RVFRIVS. P. F. BALBIN.
DECVR. IN. COLONIA.
SIBI. ET. C. RVFRIO. P. F. PEDON.
FRATRI
ET
RVFRIAE. P. L. AMOENAE
ET
SVIS
T. F. I.
ET. ROMANAE. M. F. TERTIAE
ET. P. ROMANAE. M. F. FRATRI
(f)

Plures verò Decuriones, ac ipse populus
exprimuntur in marmore Prænestino. (Vid.
Tab. 1. fig. 8.) (g)

His Decurionibus plura concessa fuere
Privilegia, quorum præcipuum, ne ipsi,
aut eorum filii, à Prætidibus Provinciarum
plebejorum tormentis subjicerentur: Si pa-
bli-

(a) L. 2. 28. 46. C. Theodos. de Decurionib.

(b) Lib. x. Ep. 78. & 80. ad Trajanum.

(c) L. Spuri. L. Non tantum D. Decurionib.

(d) Cicero IV. in Verrem.

(e) L. 9. C. de Dignitatib. L. 1. Si servus, aut
libertas. ibid. Novell. 78.

(f) Brixia ad D. Nagarii. Manutius, & Ap-
pianus, & Scultetus.

(g) Præneste in Latio in Palatio Episcopi Præ-
nestini habetur hæc Tabula marmorea.
Smetius.

blicam pecuniam intervertissent. plumbatarum ictibus vacabant. *Omnis Ordo Curialis*, inquit Lex à tormentis his quæ debita reis sunt, & ab ictibus plumbatarum habeantur immunes. (a)

Decuriones qui Magistratum habebant, vel Togam Virilem sustinebant, vel nuptias celebrabant, alios confodales suos invitabant, & singulis binos denarios dabant.

Propria insignia Decuriones habebant, testimonium adfert lapis Veronensis, qui P. Falerium Trophimum ornamentis Decurionibus exornatum exhibet.

PARCIS AVG.

P. FALERIVS. TROPHIMVS
ORNAMENTIS. DECVRIONALIB.
RESTITVTOR. R. VER. (b)

In Urbe bigis usæ sunt: hinc Bigæ Decurionum eorumque vehicula in legibus describuntur.

Vestis etiam Decurionum erat Prætexta, hinc Livius ait: (c) *Purpure viri utimur, Prætextam in magistratibus, in Sacerdotibus, liberi nostri prætextis purpurea togis utuntur.* Exactius Plinius morem exprimit, dum scribit: (d) *Magistratus in Colonia Municipiisque Togæ Prætextæ habenda ius est, nec id ut vivi secum habeant id ius, sed etiam ut cum eo cremantur morantur.*

Ex tot prærogativis civilis Nobilitas, aut nata, aut conservata. Quapropter ait S. Ambrosius (e): *Viri persona quaritur, qui etiam in Senatu, & reliquis Curis generis dignitatem.* Nobilitas autem à patre petebatur, non à matre, nisi id à Principe concederetur ut Illiensibus, Delphis, & Ponticis. Quod ius Antiocheni à Juliano, acceperunt. Ad rem Julianus in Misopogone: Βουλευτῆς τῶν πανδοχῶν διακόνος Βουλευτῆς ἀντιπρόεδρος. Curia Catalogum ducentis Decurionibus auxi. (f)

Tot Decurionum honores, onera dici poterant, hinc Theophylactus ait (g): *Decuria honor erat, aut potius civile onus, quo affecti fori annonam curabant, & sæpe periculum obibant, si annona gravior esset.* Inter onera etiam erat (posteriori maxime ætate) Circenses ludos, & spectacula curare. Quapropter ad eas populi voluptates instigandas excitabantur ea tempestate Præmices Civium, his enim in Civitatibus, præcipue magnis, opus erat, in istis quippe Decuriones divites legitimos istos sumptus suppeditare debebant.

Sed, & Tributa Decurionibus oneri fue-

ant. De his Salmasius scribit (h): *Respublica Romana, vel iam morata, vel certe extrema ægens spiritum, ea in parte, qua vivere videtur, tributorum utaculis quasi prædonna manibus strangulata moritur.* Omnes enim distributionum forma à Decurionibus fuit, itaque, si quid dasset, de suo supplerent.

Hoc etiam onus ad Decurionum hæreses transibat, (i) nam filius Decurionis coquebatur esse Decurio. Ideo quidam nuptiis abstinabant. Justinianus adixit, ut tres uncias ex æsse bonarum Decuriones Curie relinquerent.

Desinebant tandem esse Decuriones, (j) si deportarentur, vel relegarentur, vel si Patricii, aut ordinarii Consules fierent.

C A P. XXI.

DECURIONES PATRONI C. C. V. V.

Vetusissimum Patroni nomen, & ab Urbis incunabulis cognitum, cum Romulus Populum in Patricios, & Plebejos divisisset, natum est. Illustres genere, inquit Dionysius, (k) & virtute celebres, opibusque, tum ferebant tempora, abundantes, quibus essent liberi, secrevit ab obscuris, egenis, & humilibus. Inferioris fortunæ homines Plebejos vocavit. Potiores vero, Patres, sive quod ætate antecirent alios, sive quod haberent liberos, sive propter nobilitatem generis, sive propter hæc omnia.

A Patribus indè nati, Patricii vocabantur. Patricios, & Plebejos arcto vinculo colligavit, commendavit, ait Dionysius (l), Patriciis Plebejos, optione cuique à vulgo data, ut quem vellet, Patronum sibi legeret. Ut hoc modo divites, & opulenti pauperum, & humilium tutelam agerent, & hi vicissim protegerentur. Hinc Patroni, & Clientes dici cœperunt: quibus utrinque varia officia incumbabant.

Patronorum munus erat Clientes tam præsentibus quam absentes in iudicio, & extra iudicium defendere, eamque curam adhibere, qualem filiis parentes præstare solent. Clientium vero, Patronis, dum opus haberent, nummis adesse, captivos ipsos, vel eorum filios, ex hostium potestate redimere, aliisque agere, quibus recepta beneficia, mutua gratia compensarent. Quapropter enitebantur amborum officia ut quædam cognate necessitudines. Hinc maxima laus erat.

No-

(a) L. 8. C. Theodos. de Decur.

(b) In agro Veronensi in æde D. Georgii Vallis Policellæ. Ex Sayna, & Panvinio.

(c) Lib. xxxiv.

(d) Lib. x. Epist. 82.

(e) In Cap. III. Lucæ.

(f) Zosimus lib. III.

(g) in c. xv Marci.

(h) Lib. IV.

(i) l. i. C. Theodosiano de Privilegiis Dom. August. Novell. 101.

(j) L. i. imo & l. ult. C. de Decurionib.

(k) Lib. II.

(l) Ibidem.

Nobilitatem habere Clientes quam plurimos, tam hereditariarum Clientelarum, quam potius rum virtute propria: ingensque servitium erat utrisque, ne vinceretur mutua gratia, & benevolentia, dum Clientes nullam Patroni negarent ministerium: videlicet Patroni nullo corrumpi possent gratia, ut Clientes molestati finirent. Tanta illis erat in omni vita temperantia, & felicitas, ut vixit, non fortuna metuebantur. (a)

Roma igitur suos domi Patronos habuit, scilicet & Provincias, quae sub Romana erant potestate redactae, ex Urbis Optimatibus sibi Patronos delegavit. Sic Silius Marcellus, & Lentulus Marcellinus in Patronos assumpti. Imo ipsi Syracusani, inquit Goltzius, (b) à Marcellorum Gente in Clientelam accepti, committere, & benigne semper habiti, ut dicitur in *Antiq. Roman. Lib. I. cap. 16.* *Marcellus & Lentulus* sibi Patronos instituerunt.

Sociæ etiam Civitates ex Romanis civibus sibi Patronos comparaverunt.

Sed & Coloniae & Municipia sub defensione Patronorum vivere: Ita Bononienses in Antoniorum Clientela fuisse, prædixit Silius, Puteolanos in Cassiorum, Cicero testatur Antonium quoque vexasse Puteolanos, quod Cassium, quod Brutus Patronos adoptassent. (c) Imò ipse Cicero à Capuana Colonia in Patronum electus hæc de se ipso prodit: (d) *Quæ de causa, & tum conveniens ille Capua, qui propter salutem illius Urbis Consulatu conservatus meo, meo nomine Patronum adoptavit.*

T. etiam Avonius Marcellinus, qui A. V. C. MXXVI. sub Imperio L. Domitii Aureliani Consulatum gessit, Campanis Patronus extitit, ut lapis enuntiat.

Grut. p. cccxxi. N. r.

T. AVONIO. MARCELLINO.
V. C. CONS. CAMP. PATRO-
NO. DIGNISSIMO. OB. IN-
SIGNIA. BENEFICIA. QVI-
BVS. LONGA. POPULI. TAE-
DIA. SEDAVIT. VNIVER-
SA. PLEBS. BENEVENTA-
NA CENSUIT. PONENDAM. (e)

Ob præstitam protectionem Beneventani statum erexere, ut passim ea tempestate moris fuit. Imò etiam in Patronis Collegiorum, seu Corporum Arvalium, Fabrum, Centonariorum, Dendrophororum, aliorumque observatum.

Plurium etiam Civitatum Patrocinium in uno L. Nonio Vero constituisse apparet ex marmore Laudicæ conjugii erecto, & Mutinæ conservato. Ne longiorem enarrationem adducam, ipsum marmor omnem indicabit.

(a) Joan. Rosinus in *Antiq. Roman. Lib. I. cap. 16.*

(b) In *Ucilia*, seu *Magna Græcia* sub Syracusis.

(c) Joan. Rosinus *Antiq. Roman. Lib. X. cap. 24.*

(d) In *Philippic.*

(e) Beneventi in *Vico Fabrum Ferrarior.* in *Bas. Pighius, & Metellus.*

L. NONIVS. VERVS. V. G. BIS CORRECTOR
APVLIAE. ET. CALAB. VENETIAE VM. ET.
HISTRIA. COMES. PATRONVS. MUTINENSIVM
AQVILEGIEN. BRIXIANORVM. ET. VNIVERSARVM
VRBVM. APVLIAE. CALABRIAEQ. VINICIAE.
C. ELLIAE. CAECILIANI. P. M. BIS. PATRON.
VRBIS. ROMAE. AFRICAE. PRAES. LVSITANIAE
CORR. APVL. ET. CALAB. VIC. PRAEF. PER.
ITALIAM. LAVDICIAE. CONIVGI. SANCTISSIMAE.
AC. BENIGNISSIMAE CVIVS VITA MORVM STVDIO
RVMO. LAVDIBVS. ET. VNIVERSIS. VIRTVTVM
BENIGNI. ET. CORP. TAM. CLARA. EXTITIT. VT. AD-
MIRABILIA. VETERIS. VETVSTATIS. EXEMPLA
SVPERARE. QVO. MERITO. OMNIVMQ. IVDICIO.
SINGVLARI. PRAECONIO. MATRONARVM. DEGV.
ORNAMENTVMQ. EST. HABITA. (f)

C. I. A. B. B. A. F. F. S. D. I. A. N. A. D. E. N. T. I. A.

Sed hi Patroni Majores in Senatu, & Urbe Roma, dum Clientium res urgebant, favorem, ac Patrocinium subministrabant, imò ad se delatas dissensiones dijudicabant.

Primum omnis Pompejanorum coloniarumque dissensio delata ad Patronos est, cum iam in-
veterasset, ac multos annos esset exaginata, deinde ita à Patronis res cognita est, ut hinc la in re & veterum sententiis Sylla dissen-
serit. (g)

Inferioris notæ sed inter suos primatis ac honorati in ipsis Colonis, & Municipiis inveniebantur, qui publica bene-
ficiabant, & privata subinde munificentia Rempublicam suam exornabant. Præclarum
exemplum in P. Fundanio P. P. (Papirio) Prisco, Civitatis Aulculanorum Patrono, Municipii exhibeo.

Grut. p. cccxxvi. N. r.

P. E. I. A. G. I. N. I. A.

P. FVNDANIO P. P. PAP. PRISCO.
PATRON. MVNICIPI. OMNIBVS.
HONORIB. ET. ONERIBVS. FVN-
CTO. PATRON. CIVIT. AVSCVL.
QVI. CVM. MVLTAE. ET. MAXIMA.
IN. REM. SAEPIVS. PRAESTITE-
RIT. FONTEM. QVOQVE. NOVVM.
CVM. GRANDI. SVMPTV. FABRI-
CAE. SVA. PECVNIA. INDVXIT.
ET. CIVES. PATRIAMQVAE. RE-
FORMAVIT. M. CAP. LATORES
PATRONO. PRAESTANTISSIMO.
L. D. D. D. (h)

Grut. capla-
tores.

Non

(f) *Mutina conservatur.* Sirmundus in *Antiq. Monum. Marcanovan.*

(g) Cicero in *Oration. pro Sylla.*

(h) *Habetur Asculi in Suburbio.* Aldus Ma-
nutius.

Non minore honore elatus fuit A. Pompejus. A. F. Interamnæ Nahartium Municipii (quod vulgo *Terni* nuncupatur) Patronus, pro collato in Rempublicam suam Beneficio, quod ut ex æquo appareat, lapidis Posthumus testimonium perhibet.

Grut. p. cccclv.

A. POMPEIO. A. F.
CLV. Q. PATRONO.
MVNICIPI. INTERAMNAT.
NAHARTIS. QVOD. EIVS.
OPERA. VNIVERSVM MV-
NICIPIVM. EX. SVMMIS PE-
RICVLEIS. ET. DIFFICVL-
TATIBVS. EXPEDITVM. ET
CONSERVATVM. EST. TE-
STAMENTO. L. LVCINI. T. F.
STATVA. STATVTA. EST. (a)

His positis ad Tabulam æneam procedo, in qua triginta, & unum Patronos (C. C. V. V. Clarissimos Viros nominatos) primo loco inter Decuriones locatos, invenio. Patronos hic, appellativum verò Clarissimi Viri, alibi illustro. Hi Patroni in Colonia Canusii erant primarii, Decuriones, & reliquos omnes (exceptis solum Duum-Viris) præcedebant, magna proinde in ordine, seu Senatu suo pollebant auctoritate, eo majori quod omnes Colonos horum quasi clientes censerentur. Maximam subinde alibi auctoritatem exercebant, præcipue in urbe Roma, ad Consularem, Prætoriam, aut aliam dignitatem evocati. Nec hoc mirum videri debet, Coloni enim aliquando ad externum agrum possidendum ex Urbe destinabantur, & jus Civitatis Romanæ subinde retinebant, nec ipsis ea propter interdicebatur reditus ad Urbem, sed nova acquisiti agri cumulabantur possessione, sic ut remanerent iidem, qui antea erant, & locum mutarent, non conditionem. Qui verò non procul dissitum ab Urbe agrum colendum obtinebant, Romæ passim commorabantur. Quoad agrum erant coloni, quo ad habitationem erant indigenæ, & ubique remanebant Cives Romani.

Municipes verò indigebantur, qui ob tento jure Civitatis, Romanis civibus annumerabantur, & in meliorem semper ad natam mutabant conditionem; translata quoque subinde ex municipio ad Urbem commoratione, ad Magistratus evehebantur Romanos.

His parumper sepositis, Cives Romani aliquando partem agri in Coloniis, maxime urbi vicinis, ex paterna hæreditate obventam (nam de patre in filium posteros sequebatur ager) possidebant: hinc & ipsi, respectu possessionis Coloni, respectu conditionis censebantur Romani. Hi cæteris Coloniis præferrebantur, in Ordinem Colonicum, & in Patronos eligebantur Coloniæ. Si verò Romanum gessissent Magistratum

majorem, Clarissimi Viri, ut alibi demonstrabo, nominabantur, proinde hujus tituli denominatio oriebatur ex functione dignitatis Reipublicæ Romanæ, non verò ex honore Senatus Coloniæ, aut Municipii. Fundat intentionem meam Ap. Claudius Julianus⁽¹⁾, qui anno V.C.DCCCCLXXVII. post L. Marium Maximum, & L. Roscium Ælianum sub Alexandro Severo Augusto Consulatum gessit, & primus in Lamina Canusina hos inter Patronos legitur. L. Betitius Præfens Prætor, & inde Consul extitit. L. Didius Marinus Procuratorem Augustalem Variarum Provinciarum egit. L. Pontius Verus alibi inter Viros Clarissimos recensetur. C. Licinius Licinianus primariam obtinuit dignitatem, uti alibi latius explicabo. Sufficiat hic extremo digito indicasse, hos omnes Canusii Patronos non immerito Clarissimi Viri nomen promeruisse.

Sed adest illic solvendus nodus, cur ii Patroni (qui Clarissimi Viri nomine gaudent) inter Decuriones recensentur? Num contradicit Patroni dignitas Decurionis functioni? num una, & altera in eadem persona potest consistere? Potest sanè, & sæpius hæc unio in antiquis monumentis exhibetur considerata: sed ne absque fundamento procedere videar, unum pro pluribus aliis in P. Ælio Marcello solidatum exemplum adduco: is enim extitit non solum Patronus, & Decurio Coloniæ Apulesium, sed, & plurium Civitatum Patrocinio, ac vario Militiæ munere, necnon Sacerdotii honore insignitus vixit, vitam cognoscere potes, si lapidem legas:

Grut. p. cccclvii. N. r.

P. AELIO. P. F. PAPIR.
MARCELLO. CENT.
FRUM. SUB. PRINCIPE.
PEREGRINORUM. ADSTATO.
ET. PRINCIPI. ET. PRIMIPHO.
LEG. VII. GEM. PIÆ. FEL. ADLEC-
TO. AD. MUNERA. PRAEF.
LEGG. VII. CLAV. ET. PRIMÆ.
ADJUTRICIS * V. E. FLAMINI.
LUCULARI. LAUREN. LAVINA.
PATRONO. ET. DECURIONI. CO-
LONIAE. APULESIUM. PATRONO.
CIVITAT. FORO. FLA. FULGINIA.
ITEMQUE. IGVVINORUM. SPLEN.
DIDISSIMUS. ORDO. FORO FLAMI.
CUJUS. DEDICAT. DECURIONIBVS
ET. LIBERIS. EORUM. PANEM.
ET VINUM. * SS. XX. N. ITEM
MUNICIPIBVS. SS. III. N. DEDIT.

(b)

Probatum est Patronus, probatum est Decurio. Sed is qui Coloniæ Decurionem - Patro-

(a) Panvinius, & Goltzius in Fastis Consularib.

(b) Extat Fulingua in Umbria, e regione horti olim Eusebii Heremita. Smetius, & Manutius. V. E. Viro Egregio.

*SS. sunt sesterii nota.

(a) Interamnæ Nahartium in Umbria, in Foro ad officinam aromatariam hæc basis existit, Smetius.

tronum agebat, pro varietate functionis non uno titulo contentus, etiam Defensor vocabatur, qui aliquando ad quinquennium auctoritatem prorogabat, dicit proinde Lex: ^(a) *Quinquennales defensores exaudiendi sunt.*

Defensores igitur erant Curatores Civitatum ex ipsis II-Virilibus creati ^(b). Hos Arrianus in Epiæto illustrat hoc modo: ^(c) *ἡ βουλευτὴς πλείους πέντες ἢ πρὸς βουλευτὴς πέντες. ἐπὶ πέντες.*

Defensores verò, ut Defensores, magistratus

non sunt, sed ἀρχὴν σιμωνίῳ τοῖς μνημὲν ἔχουσιν, ut ait Justinianus, *habent speciem dignitatis Magistratum, disciplina Vindictæ dicti, Plebis Tutores, & Decurionum Patroni.* ^(d)

Hi omnes eligebantur cum decreto publico ^(e): Nominationes fiebant in legitimo ordinis conventus non sine duabus saltem Decurionum partibus. Præclarissimæ hujus Defensionis Ravenna subministrat Documentum. Lapidem lege & invenies.

Grut. p. xcvi. N. 9.

C. MARIO. EVENTIO. C. V. FIDELISSIMO. IN. ANNIS. JUVENALIBUS. ADVOCATO. POSTEA. JVS. VS. AC. RO. PER. QVINQVENN. UM. HUVS. CIVIL. S'D. ET. VICIN. VRBIVM. PROBATISSIM. DEFENSORI. PRO INSIGNIBVS. EJUS. ERGA. ORDINEM. POSSESSORES. ET. CIVES. MERITIS. AB. EO. BENEFICIIS. PERPETVITATE. EJUS. NOMINIS. POSTERIS. RETINENDAM. STATUAM. QUÆ. ET. IPSI. RO. AC. N. D. SUI. TESTIMONIUM. PERHIBEAT. ET. EXEMPLO. EJUS. AD. PROBATISSIMA. DEFENSIONEM. SVI; CETEROS. INCITARET. ORDO. ET. CIVES. F. ARETH. SVMPTV. PROPRIO. CONLOCAVERUNT. ^(f)

Hi etiam Patroni aliquando Defensores Reipublicæ vocabantur, testimonium adferunt duo adjuncti lapides:

Grut. p. cccLxxxvi. N. 4. sed plenius in Appendice, p. mxcii. N. 7.

L. C A S U R I O. L. F. C L V. S P E C U L A T O R I. AED. III. VIR. I. D. Q. ARC. PUBL. ET PEC. ALIMENTAR. DEFENSORI. R. P. CUR. ANN. POPULO. PRAEBITAE COSCONIUS. SECUNDINUS ET SAFINIA. JUSTINA. ET COSCONI GRATUS. SECUNDINUS ET. JUSTINUS. ^(g)

Grut. p. cccclv. N. 2.

M. P O B L I C I O. M. F. S A B. S E X T I O. C A L P U R N I A N O. E Q U O. P U B L I C O F I A M. D I V I. J U L I. P R A E F. A E D I L. P O T. Q U A E S T O R. A F R A R. S A C E R D. J U V E N. B R I X. D E F E N S O R I. R E I P. B R I X. C O L L E G I A. C E N T O N. E T. F A B R O R. L. D. D. D. D. ^(h)

Cum autem hi Defensores, & Decuriones & Coloniam defenderent, iique & *Decurionum Patroni*, & *Colonia* ^(a) nominarentur, ex effectu enatus est duplex ille Patronatus, quem in Cn. Arrio Aximio expressum vides.

Grut. p. ccc'xv. N. 2.

CN. ARRIO C. F. PUB. AXIMIO. PATRON. ORDIN. ET. COLON. ^(b)

Sic ut Patroni ordinis sint ii, qui Patroni Decurionum in legibus appellantur, & in Tabula Canusina primo loco inter Decuriones exhibentur, quibus & in Ordine, & in Colonia, & etiam alibi, Decuriones ordinemque defendendi incumbere auctoritas, & potestas. Qui aliquando ad sublimes in Republica Romana ascendentes dignitates, V. C. *Viri Clarissimi* appellativum sibi vindicarunt.

Patroni Coloniarum subindè ex ipsa Colonia, ejusdemque Primoribus, pro rebus majoribus defendendis, eligebantur, & sic C. Juventius, AEdilis, & II-Vir munificentissimus, ob merita sua, in Patronum Patriæ, seu Coloniarum creatus fuit, ut sequens marmor exhibet.

Grut.

(f) l. 1. C. Theodos. de Medic. & Professor.

(g) l. 2. C. Theodos. de Decurionib.

(h) in Epiæto lib. II. c. 10.

(i) D. de Defensorib.

(j) l. 46. C. de Decurionib. l. 6. C. Theod. eod.

(k) Ravenna extat. Pighius.

(l) Habetur ad primum lapidem ab AEmilia. Nicolaus Florentius.

(m) Cazagi in Sacello D. Mariæ Virg. Elias Canarioli in sua Histor. Brixian.

(n) D. de Defensorib.

(o) Zagaroli, quod oppidum Gabios fuisse creditur Panvinius.

Grut. p. ccccxxvii. N. 5.
 C. JUVENTIO. C. P. QUIRI-
 NA. AED. II. VIRO. MUNI-
 CIPENTISSIMO. CIVI. MV-
 NICIPES. INC. OB. MERITA.
 * Grut. PATRIÆ. PATRONO DEDE-
 Pat. Patriæ. RVNT. (c)

Sic M. Bassus Axius, II. Vir Municipalis
 etque honoribus insignitus ad defensionem
 Coloniz, & Municipii Patronus, & Cura-
 tor assumptus fuit, & rempublicam bene,
 ac fideliter gessit, quapropter hanc merito-
 rum (sorum ab Hydruntinis adeptus est in-
 scriptionem.

Grut. p. cccclxxiv. N. 5.

M. B A S S A E O. M. F.
 P A L A X I O.

P. A. T. R. C. O. L. C. U. R. R. P.
 H. I. V. I. R. M. U. N. I. C. P. R. O. C. A. U. G.
 V. I. E. O. S. T. E. T. C. A. M. P. T. R. I. B. M. I. L. L. E. G.
 X. I. I. G. E. M. P. R. O. C. R. E. G. C. A. L. A. B. R.
 O. M. N. I. B. H. O. N. O. R. I. B. C. A. P. V. A. E. F. U. N. C.
 P. A. T. R. C. O. L. L. U. P. I. E. N. S. I. U. M. P. A. T. R.
 M. U. N. I. C. I. P. I. H. Y. D. R. E. N. T. I. N. O. R. U. M.
 V. N. I. V. E. R. S. V. S. O. R. D. O. M. U. N. I. C. I. P. O. B. † Deest ea
 R. E. M. P. V. B. L. B. E. N. E. A. C. F. I. D. E. L. I. T. E. R. G. E. S. T. A. M. partic. Ga-
 H. I. C. P. R. I. M. V. S. E. T. S. O. L. V. S. V. I. C. T. O. R. E. S. lateo.
 C. A. M. P. A. N. I. A. E. P. R. E. C. I. S. † E. T. A. E. S. T. I. M.
 P. A. R. I. A. G. L. A. D. I. A. T. E. D. I. D. I. T.

L. D. D. D. (3)

Patroni etiam Coloniz, aliquando in re-
 bus maximis, ex Consulibus Romanis (ut
 supra indicavi) ad defensionem eligebantur.
 Sic M. Valerius Homullo Cos. Patronus Co-
 loniz renuntiatus fuit.

Grut. p. cccclxxvii. N. 10.

M. VALERIO.
 H O M U L L O
 C O S. P A T R O N.
 C O L. D D. (3)

Sic etiam Claudius Julius Pacatus Consul
 ob æquitatem Judicii, & patrocina delata
 Beneventanis, post depositos fasces statum
 promeritus est. Hic inscriptionem vides.

Grut. p. ccccxiv. N. 1.

C L A U D I O. J U L I O.
 P A C A T O. U. C. C O N S. C A M P.
 O B. A E Q U I T A T E M. J U D I C I I.
 E T P A T R O C I N I A. J A M. P R I V A T I
 O R D O. B E N E V E N T A N U S.
 P A T R O N O. P O S T. F A S C E S. D E P O S I T O S
 C E N S U I T C O L L O C A N A D A M. (d)

Sic Postumio Lampadio V. C. Consuli ob
 insignia Patrocina insigne encomium Ca-
 puenfes inscribere.

Grut. p. ccccix. N. 4.

D. M.
 T. F A R I O N T I O. T. F.
 S A B I N O.
 P A T R I. P I E N T I S S.
 P A T R O N O.
 P A T R O N O R U M.

(a) Tabula hac olim reperta in Hispania, Lora.
 Moralis, & Schottus.

(b) Inventa Tabula Hydrunti, postea Neapolim
 translata. Appianus, & Fabricius,
 & Galateus.

(c) Habetur in agro Capuano. Appianus.

(d) Ante summum templum Beneventi, in
 Basi. Metellus, & Pigius, & Sme-
 tius.

(a) Roma in adibus Basilicæ & tradu-
 tum Capua. ex adibus D. Michaelis
 Perpignani. Horatius & Valle in Au-
 tograph. Gutesienus.

(b) Roma olim in adibus Ferdinandi Ronzetti.
 Marochius.

Capara, Julia Augusta Conjugi-Matri honor delatus, Vlienses ad erigendam filio Statuam incitavit. Splendidissimum Caparitanorum Ordinem nominatum allegavi, Splendidissimum quoque Uliæ Reipublicæ Senatū appellatum subijcio.

C A P. XXII.

APPELLATIO CLARISSIMI VIRI, PATRONIS.
INSCRIPTA.

IN Lamina indigitantur Patroni C. C. V. V. hoc est *Clarissimi Viri*. Qua appellatione permoti Viri graves, & alias Sapientes, ipsam Laminam post Gallieni Cæsaris ætatem, seu Romanæ Reipublicæ Sæculum infimum, tyrannide & barbarie oppressum, referre conati sunt, ac sæpius hujus, similitumque titulorum usum, quasi aculeum in me retorquere tentarunt, ut vel hac ratione res Canusinum ad inferiora tempora, inde inferiorem æstimationem declinare valerent. Patienter illos audiui, & unico responso edito, quod longè superior ætas hæc epitheta dignitatem agnoverit, & usu habuerit familiaria, vix illis satisfeci. Quod tunc verbis defuit, nunc factis addo.

Optimè novi, ultimis Romanæ Reipublicæ temporibus, varios titulos Imperatoribus, Consulibus, Civitatum ordinibus, aliisque fuisse inscriptos, ut quadam honoris specie extollerentur, & à Barbarorum sæce segregarentur. De his ego non loquor, quamvis aliàs præstantissimus mihi Campus aperiatur, multa ac præclara edicendi, & probandi. Omitto itaque non solum inferiorem illam post Gallienum Romani Imperii ætatem, sed ne quidem illam tango, quæ à Gallieno usque ad Alexandrum Severum Principem, per plures Cæsares pertransiit intermedia, ne aliqua producere videar honoris insignia, quæ Tabulæ (utpote sub Alexandro Cæsare erectæ) posteriora accusentur. Igitur ad priora pergo, & tres honoris titulos adduco, Nobilissimi, Clarissimi, & Splendidissimi. Primus Cæsaribus, Secundus Consulibus, tertiis Ordinibus inscribebantur: quos omnes si separatim explicavero, Patronos Clarissimos Viros rectè illustravero.

Primo itaque loco titulum *Splendidissimi* assumo, hoc, sub M. Aurelio Antonino Caracalla Imperatore (Alexandri Prædecessore) Ordo seu Senatus Caparitanorum in Hispania apparuit honoratus, ut veritatem agnoscas, incisum marmor lege.

Grut. p. ccl. xvii. N. 1.

I U L I Æ. A V G.
MATRI CASTRORUM
CONJUGI. IMP. CÆS.
L. SEPT. SEVERI. PII.
PERTINACIS. AVG.
ET MATRI.
M. A V R E L I I
ANTONINI. IMP.
ORDO. SPLENDIDISS.
CAPARITANORUM
DEVOTUS. NUMINI
MAJESTATIQUE EJUS

(*) Habetur Capara Hispanica. Moralis.

Capara, Julia Augusta Conjugi-Matri honor delatus, Vlienses ad erigendam filio Statuam incitavit. Splendidissimum Caparitanorum Ordinem nominatum allegavi, Splendidissimum quoque Uliæ Reipublicæ Senatū appellatum subijcio.

Grut. p. ccl. xxi. N. 1.

IMP. CAES. DIVI. SEPTIMI. SEVERI. PII.
PERTINACIS. AVG. ARABICI. ADJABENICI.
PARTHICI. MAX. BRITANNICI. MAX.
FILIO. M. A V R E L I O. DIVI. M. ANTONINI.
PII. GERMANICI. SARMATICI. NEPOTI.
DIVI. ANTONINI. PII. PRONEPOTI. DIVI.
HADRIANI. ANTONINI. ABNEPOTI. DIVI.
TRAJANI. ET. DIVI. NERVÆ. ADNEPOTI.
ANTONINO. AVG. TRIB. POT. VIII. COS. VI.
SPLENDIDISSIMVS. ORDO. REIP. VLIENSIVM.
STATVAM. FACIENDAM. DEDICANDAMQUE.
CENSUIT. DEDICANTE. MARCO. MANNIO.
CORNELIANO. CVRATORE. ANNONAE. CIVILIS. DIVI. ANTONINI.

(*)

Prætermitto ordinem Civium Arminensium hac *Splendidissimi* appellatione paulo post fuisse insignitum, & sub Gallieno Augusto Segunorum Senatū eodem prorsus honoris titulo extitisse decoratum.

Ad ipsos Cæsares venio, & Aurelium Commodum Antoninum *Nobilissimum* Principem (qui titulus post Gallienum passim in usu fuit) nominatum invenio in lapide Tusculano ad Bennacum lacum posito, ut rem securam statuam, ipsum honoris marmor ob oculos pono.

Grut. p. ccl. xii. N. 4.

IMP. CAES. M. ANTONINI
PII. GERM. SAR. FIL. DIVI.
PII. NEP. DIVI. HADR. PRO.
NEP. DIVI. TRAJANI. PARTH.
ABNEP. DIVI. NER. ADNEP.
M. A V R. COMMODO.
ANTONINO. PIO. FEL. AUG.
SARM. GERM. MAX. BRIT.
P. M. TRIB. POT. XIV.
IMP. VIII. COS. V. P. P.
NOBILISSIMO. PRINCIPI.
BENACENSES.

(*)

Idipsum *Nobilissimi* Epitheton ad altiora tempora productum video, & M. Aurelio

An-

(*) Habetur ad montem Majorem Uliæ, nunc Villa circa Cordubam. Moralis, & Augustini.

(*) Janus Gruterus Fol. 1005. n. 2. in Inscript. Antiq. & Fol. 275. n. 2.

(*) Habetur Tusculani super lacum Bennacum in Basi. Panvinus, & Verderius.

Antonino inscriptum lego, hic Inscriptio-
nem lapidis, Offunæ in Hispania erecti, ha-
bes.

Grut. p.cclix. N.2.
M. AVRELIO. NOBILISS.... CV.
SOCERO. ET FORTISS... IMPERATORI
RES. P. URSONENSIIUM
D. D. (a)

Nec hoc sufficiat: sed ipsum Trajanum
Imperatorem *Nobilissimum* Cæsarem suo tem-
pore appellatum, infra demonstrabo.

Ab Imperatorum ad Consulum titulos de-
scendo, ut autem illi *Nobilissimi* Principis,
aut Cæsaris prærogativa gaudebant dignita-
tis, sic hi *Viri Clarissimi* nomine, tituloque
honoris indigitabantur.

Plura Consulum aliorumque Virorum illu-
strum, in medium proferre possem hujus
tituli honoris monumenta, sed ne laminæ
injuriam inferre videar, posterioribus Ale-
xandri Cæsaris temporibus denuð præteritis,
anteriora solum inquiram; & ecce illic sub
M. Aurelio Antonino famosa incisa Tabula
marmorea (adhuc Romæ in ædibus Colotia-
nis ad aquam Virginem conservata) sese of-
fert examinanda, in qua licet nomen Pon-
tificis, & necessarii Augg. abrasum sit, is
tamen *Nobilissimus* Pr. Pr. *Præfectus Præto-
rio* nuncupatur, & T. Statilius Calocærus,
cum Statilio Dionysio, Statilio Myrone filiis,
ac Statilio Dionysio nepote suo, C. C. V. V.
Clarissimi Viri indigitati, Clarissimorum Vi-
rorum appellationem ea ætate promeruerunt.
Lapidem lege, & observa.

Grut. p.ccxix. N.6.
I M P. M. A V R E L I. A N T O N I N I. A V G.
PIL FELICIS. PONTIFICIS. CONS.
IMP. L. SEPTIMI. SEVERI. AVG. PIL. FELICIS
PONTIFICIS. ET. PARTHICI. MAXIMI. COS. III. NURUL.
FILIÆ.

PONTIFICIS. NOBILISSIMI. PR. PR. NECESSARI.
AVGG. ET. COMITIS. PER. OMNES. EXPEDITIONES. EORUM
T. STATILIUS. CALOCAERUS. NOMENCL.
CUM. STATILIO. DIONYSIO. TRIB. LEG. XVI. FLAVIAE
ET. STATILIO. MYRONE. DISSIGNATORE. SCAENAR.
FILIUS. ET. STATILIO. DIONYSIO. DISCIPULO. FICTORUM.
PONTIFICUM. C. C. V. V. NEPOTE. SUO.
AMPLA. BENEFICIA. DE. INDULGENTIA
AUGUSTORUM. SUFFRAGIO. PATRIS. EJUS.
CONSECUTUS. (b)

Sub Antonino Pio, Cæsare, *Clarissimi* &
Amplissimi Viri denominationem, Fabius Se-
verus Juris-Consultus, & Senator, in anti-
quissima inscriptione Tergestina sæpius obti-

nuit, quam eapropter hic de verbo ad verbum
inferere volui, ut per illam ejusdem usus
temporis innotescat, incipit autem hoc mo-
do: (c)

K L. N O V E M B R.

HISPANIUS LENTULUS NEPOS II. VIR.

IUR. DIC.

V. F.

FABIUM SEVERUM *Clarissimum Virum* multa jam pridem in Remp.
nostram beneficia contulisse, ut qui à prima sua ætate id egerit, uti
in tuenda Patria sua, & dignitate, & eloquentia crederet^{sc}: nam ita
multas, & magnificas causas publ. apud^{sc} optimum Principem ANTO-
NINUM AUG. PIUM, adseruisse, egisse, vicisse, sine nullo ærarii nostri im-
pendio, ut quamvis admodum adolescens, senilibus tamen, & perfectis ope-
ribus,

(a) Extat Offuna in Hispan. Augustini in suis Antiq.

(b) Romæ olim in ædibus Colotianis ad aquam Virginem. Principio Tabula aliquid deest:
Smetius.

(c) Antiquissima Inscriptio habetur in muro Tergestina Civitatis, ante portam S. Laurenti.

ribus, ac factis Patriam suam, nosque insuper sibi universos obstrinxerit: nunc verò tam grandi beneficio, tam salubri ingenio, tam perpetua utilitate Remp. N. adfecisse, ut omnia præcedentia facta sua, quanquam immensa, & eximia sint, facile superarit. Nam in hoc quoque mirabilem esse C. V. Virtutem, quod cotidie benefaciendo, & in Patria sua tuenda ipse se vincat, & idcirco quamvis pro mensura beneficiorum ejus impares in referenda gratia simus, interim tamen pro tempore, vel facultate, ut adjuvet sæpè facturus rem venerandam esse C. V. benevolentiam, non ut illum proniorem habeamus, aliut ^{sc} enim vir ita natus non potest facere, sed ut nos, judicantibus gratos præbeamus, & dignos tali decore, talique præsidio, quod fieri placere, decere, * Q. F. P. D. E. R. I. C. Primo, censente Calpurnio certo spatio cum **FABIUS SEVERUS** *Vir amplissimus, adque* ^{sc} *Clarissimus* tanta pietate, tantaque adfectione. Remp. N. amplexus sit, itaque pro minimis maximisque commodis pius excubitor, atque omnem præstantiam auxerit, ut manifestum sit, id eum agere, ut non modo nobis, sed proximis quoque civitatibus declaratum velit esse, si non aliquam Patriæ suæ gratiam, & civilia studia, quæ in eo, quamvis admodum juvene, jam sint peracta, atque perfecta, ac Senatoriam dignitatem hac maximè ex causa, concupivisse, uti patriam suam cum ornatam, tum ab omnibus injuriis tutam defensamque servaret: Interim aput ^{sc} judices a Cæsare datos, interim aput ^{sc} ipsum Imperatorem causis publicis patrocinando, quas cum justitia Divini Principis, tum sua eximia, ac prudentissima Oratione semper ad nos cum victoria firmiores remisit. Ex proximo verò, ut manifestator carminibus literisque **ANTONINI AUG. PII**, tam feliciter desiderium publicum aput ^{sc} eum sit profectus impetrando, uti Carni Catalique adtributi à Divo **AUG. PIO**. Reip. nostræ, prout qui meruissent talia, absque censu per AEdilitatis gradum in curiam nostram admitterentur, ac per hoc civitatem Romanam adipiscerentur, & ærarium nostrum jam ditatum complevit, & universam R. P. N. cum eo mœniis ampliavit, admittendo ad honorum communionem, & usurpationem Romanæ Civitatis, ut optimum, & locupletissimum quæque, ut scilicet, qui olim erat tantum in redditu pecuniario, nunc & in illo ipso duplici quidem per honorariæ numerationem reperiantur, ut & ipsi sint, cum quibus munera Decurionatus, ut paucis jam onerosa honestè compartiamur. Ad cujus quidem gratiam habendam, ut in Sæcula permansuram, ejusmodi beneficio oportuerat quidem, si fieri posset, ac si verecundia *Clarissimi Viri* permitteret universos Nos Nobilium ire, & gratis legitimas LL. juxta optimum Principem agere. Sed quoniam certum est, nobis onerosum ei futurum tale nostrum officium, illud certè proximè fieri oportuno triumpho Statuam ei auratam Equestrem primo quoque tempore in celeberrima nostræ Urbis parte poni, & in basi ejus hanc nostram consensionem, atque hoc Decretum inscribi, uti ad posteros nostros, tam voluntas *Amplissimi Viri*, quam facta permaneant, **PEPUS FABIO**, viro egregio, patre **SEVERI**, ut quandoquidem, & commentum hoc ipsius sit providentiæ, qua Remp. no. infatigabili cura gubernat, & in hoc prius publici beneficii, quod & Nobis, & Imperio civem procreavit, atque formavit, cujus opera studioque ut ornatiores indies nos magis, magisque sentiamus; ut illa placuisse in hanc rem additum suum legari mandarique permittat, sibi uti gratias publicè *Clarissimo Viro* mandatu sic nostro agat. & gaudium universorum singulorumque, ac voluntatem, ut magister talium rerum in notitiam ejus perferat, censuerint.

His accedit Tabella ænea Romæ apud Fulvium Ursinum olim conservata, quæ sub Imperio Nervæ Trajanî, L. Arruntio Stella, & L. Julio Marino Cos. XIV. Kal. Novemb. à Ferentino Municipio erecta, T. Pompo-

nium Bassum prospiciendæ Italiæ conscriptum, *Clarissimum Virum*, ejusque Domum *Amplissimam* nominat, ut rectum judicium Lector adferre valeat ipsam illam Tabulam produco.

Grut.

* Quod fieri placeret, de ea re ita censuerunt.

Grut. p. cccclvi. N. r.

L. ARRUNTIO STELLA

L. JULIO MARINO COS.

XIV. K A L. N O V.

M. ACILIUS. PLACIDUS. L. PETRONIUS. FRONTO.
IV. VIR. I. D. S. C. FERENTIN. IN. CURIA. AEDIS. MER-
CVRI. SCRIBVND. ADFVERIUNT. Q. SEGIARNVS. MAE-
CIANVS. T. MVNNIVS. NOMANLINVS.

QUOD. UNIVERSI. V. F. T. POMPONIVM. BASSVM. CLARIS-
SIMVM. VIRVM. DEMANDATAM. SIBI. CVRAM. AB
INDVLGENTISSIMO. IMP. CAESARE. NERVA. TRAJANO.
AVGVSTO. GERMANICO. QVA. AETERNITATI. ITALIÆ.
SVÆ. PROPEXIT. SECVNDVM. LIBERALITATEM. EJVS.
ITA. ORDINARI. UT. OMNIS. AETAS. CURAE. EJVS. MERITO
GRATIAS. AGERE. DEBEAT. FVTVRVMQVE. VT. TANTÆ
VIRTVTIS. VIR. AVXILIO. SIT. FVTVRVS. MVNICIPIO.

1 abest
à Grut.

NOSTRO. (1) Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C.

Q. N. PLACERE. CONSCRIPTIS. LEGATOS. EX. HOC. ORDINE:

2 abest
à Grut.

MITTI. AD. T. POMPONIVM. BASSVM. (2) CLARISS-
MVM. VIRVM. QVI. AB. EO. IMPETRENT. IN. CLIEN-
TELAM. † AMPLISSIMAE. DOMVS. SVÆ. MVNI-
CIPIVM. NOSTRVM. RECIPERE. DIGNETVR.
PATRONVMQVE. SE. COOPTARI. TABVLA
HOSPITALI. INCISA. IN. HOC. DECRETO. IN. DOMO.
SVA. POSITA. PERMITTAT. CENSVERE.
EGERVNT. LEGATI.

A. CÆCILIVS. A. F. QVIRINALIS. ET.
QVIRINALIS.

AD. AVGVST.
TEM. C. P.

AD. AVGVST.
TEM. C. P. (3)

Tandem præstantissimus marmor, quod
utrumque titulum & *Nobilissimi Caesaris*, &
unâ *Viri Clarissimi* legendum exhibet, sub
eodem Trajano Augusto in Hispaniis ere-
ctum, & Terracone inventum, listo admi-
randum; hoc enim (ut præcedens Tabula)
centum, & viginti quatuor circiter annos
Laminæ Canulinæ ætatem præcedit, qua-
propter & ego obstupui, dum hæc titulo-
rum nomina appellativa; ad illa usque tem-
pora pervenisse conspexi.

Grut. p. ccxlv. N. 3.

P. I. O. A D Q U E. † I N V I C T O
D N. T R A J A N O. N O B I L I S S I M O.
A C. F O R T I S S I M O. E T. F E L I C I S S I M O
C Æ S A R I. S E P T I M I U S
A C I N D I N U S. C. V. A.
G E N S. P E R. H I S P A N I A S
* V. C. P. T. V I C E S A C R A. C O G N O S C E N S
N U M I N I. M A J E S T A T I Q U E. E J V S.
S E M P E R. D I C A T I S S I M V S.

(1) Hæc Tabula ænea conservatur Roma apud
Hæredes Fulvii Ursini. Ex Ursini ap-
pend. ad LL. Ant. Augustini. Manutius.

(2) Terracone ad D. Barbaræ. Verderius, &
Schottus.

* INCLITO Verderius habet * Viri consularis
Provincia Terraconensis.

His omnibus Criticorum argumento, ex
æquo, satisfactum reor, dum sublatodubio,
veritas elucet. Rectè itaque C. C. V. V. ho-
noris appellativa, ad Alexandri Severi Au-
gusti tempora, relata confiteantur, cum ad
longè retroactam priorum Caesarum ætatem
ipsa illa producta videant. Stat igitur Ca-
nusina Tabula sub Alexandro Cesare, etiam
per hæc contracta verba, solidata, & affi-
ctam inferioris sæculi barbariem, superioris
temporis puritate illudit.

— — — — —
— — — — —

C A P. XXIII.

DECURIONES. PATRONI E. E. Q. Q. R. R.

SECUNDUM inter Decuriones Canusinae La-
minæ locum tenent Patroni, ab alijs se-
gregati, qui denotantur E. E. Q. Q. R. R.
Equites Romanos, interpretor. De quibus,
antequam quid validè scribere queam, Eque-
stris ordinis originem adducere debeo, ut
posito fundamento, horum Patronorum di-
gnitas inclarescat.

Constat primis Urbis temporibus, duos
tantum Romæ Ordines fuisse *Patricium*, &
Ple-

Plebejum. Quapropter L. Seneca ^(a) *Senato- rum aut Equitum nomina, ambitione tantum nata ostendit.*

Constat etiam exactis Roma Regibus, Romanum Populum in tres ordines fuisse distributum; in *Senatorium*, nempe, *Equestrem & Popularem*. Quamobrem Livius scribit ^(b), *Consensum Senatus Equester Ordo est secutus, Equestri ordinis Plebs, & appositè Aufonius:*

Martia Roma triplex; Equitatu, Plebe, Senatu.

Senatores dicti sunt; qui à Regibus primum, deinde à Consulibus, post à Censoribus in Senatum electi fuerunt. Horum verò filii, nondum in Senatum lecti, Equites sive ex Equestri ordine, ut statim clariùs apparebit, extitere. Secundus igitur ordo fuit Equester, in quo constituendi sunt omnes illi, quibus publicus equus, & annulus à Censoribus datus, quique ab iis in Equestrem ordinem lecti fuerunt, non tamen illi qui equo privato stipendia meruerunt. Hinc rectè Rosinus infert ^(c): *Duplices fuerunt Equites: alii oppositi Peditatui in exercitu, quales fuerunt omnes, qui equo privato meruerunt, & illi nihil ad equestrem ordinem pertinerunt; alii verò oppositi Senatoribus, qui neque Senatores, neque de plebe fuerunt.*

Hi Equites Romani vocabantur, dum ipsis Census Equester esset, qui erat Sestertium quadringentorum millium, & à Censoribus eligerentur. Equi publici dono, ab equitibus privato equo militantibus distinguebantur; annulo aureo (quo fulgebant) à plebe, & angusto Clavo, (quo erant induti) à Senatoribus discriminabantur. Hunc Equestrem ordinem à Senatorio, seu Patribus, & populari, seu Plebe sejunctum in uno lapide, qui Senogallia in Piceno extat, exhibeo.

Extra Gruterum.
P. F. . . . . A. PRIMOPILO
SPECTATAE. VIRTUTIS
EQUESTRI. ORDINIS. V.
PATRIBVS. ET PLEBI GRATO
OB GRATAM ADOLESCENTIS INDOLEM
BENE. MERITAM. SAXVM. DEDIT.

(d)

Ex hoc apparet Plebeios dicendos esse omnes illos, qui neque Senatores, neque Equites erant.

Senatorum autem filios Equites, quasi Equites Romanos natos in Cognitionem adducit lapis Sepulchralis, quem M. Valerius M.F. Amerimnus, M. Valerio Amerimniano F. posuit: ex Marmore præclaram eruditionem percipe.

(c) Epist. xxxi.

(b) Lib. xxvi.

(c) Joan. Rosinus in *Antiq. Rom. Lib. i. cap. 17.*

(d) *Senogallia in Domo privata. Sculterus, & Manutius.*

Grut. p. cccc. xxviii. N. i.

M. VALERIO M. F. PAL.

A MERIMNIANO.

VIXIT. ANNIS. XVII. MENSIB.

VIII. DIEBUS. DVOBVS. HOR. X.

M. VALERIVS M. F.

A MERIMNVS.

PATER. INFELICISSIMVS:
FILIO. SANCTISSIMO. ET. PIENTISSIMO:
FECIT.

NATVS. EQVES. ROMANVS
IN VICO. IVGARIO. (e)

Nec sufficit Equitem Romanum ex Antiquitatis monumentis produxisse, equum adjungere debeo: proinde P. Marium Equitem Romanum sisto, qui equum publicum adeptus est.

Grut. p. cccc. xxxvi. N. 5.

P. MARIO.

VOT.

LUPERCIANO.

EQ. R. EQ. PVBL. OMN.

HONOR. MVNICIPAL. ADEPT.

IDDICI. DE. SELECT. SACERD.
CAENINEN.

(b)

Hic multa adduntur apud Gruterum.

Huic forsan non ab simile inuenietur monumentum, quod Petronia M. F. Marcellina, T. Luccejo T. F. Stellæ Petronianq. Equiti Romano exstuxit.

Grut. p. cccc. xxxi. N. 8.

T. LVCCEIO

T. FIL. 1* STELLAE 1 abest hæc

PETRONIANO a Grut.

EQ. ROM. EQO. II 2 abest hæc

PETRONIA. M. F. a Grut.

MARCELLINA.

MATER.

2* T. F. I. (c)

Annulus aureus Equitem Romanum ornabat, & à plebe separabat. Igitur signum Equestris Dignitatis erat Annulus aureus: hinc Vetus Scholiastes Juvenalis ait: *Equitum de numero, id est Annulo, & ipse Satyricus:* (d)

Ille.

(a) Extat Roma Via Flaminia extra Portam Flumentanam in Vineâ olim Joan. Angeli Puzii.

(b) Habetur Bergomi in æde S. Alexandri non longè extra Urbem. Appianus, & Joan. Chrysostom. Zanchius Lib. de Orig. Orobior.

(c) Augusta Taurinorum in Domo Vagnonia. Pingonius.

* 1. Credo errorem Sculptor. loco STELLAT. Stellatæ Tribus.

* 2. Testamento fieri jussit.

(d) Juvenalis Satyr. vii. Vers. 89.

*Ille & militia multis laqueitur honorem,
Semestri vatum digitos circumligat auro.*

Nec ab his recedit, dum scribit: (a)

*Tafibus à Dominis post cuncta novissimus exiit
Annulus, & Digito mendicat Pollia nuda.*

De Equitum Romanorum habitu hæc superaddo: *Utantur, inquit Rosinus, (b) angusto clavo, qui à Senatoribus, quorum insignis latus clavus erat, discernuntur.*

Ex his Romanis Equitibus in Tabula circa octo nominantur, qui à Canusina Colonia in Patronos electi sunt.

Hoc verò discrimen inter Priores, & Posteriores Patronos intercedit, quod illi, *Viri Clarissimi* appellativum adepti fuerant, hi *Equitum Romanorum* Vocabulo gaudebant. Pro quo observandum eos qui ex *Equestri ordine in Senatorium lecti fuissent, vel magistratus gessissent, Equites esse debuisse (c), & exinde Clarissimos Viros fuisse nominatos: mutatis proinde statu, ac conditione Patronorum novus titulus enatus, & discrimen inter illos in Tabula Canusina indutum fuit.*

Romanos autem Equites Coloniarum, seu Municipiorum Patronos extitisse, ex antiquis Marmorum Lapidumque monumentis passim innotescit. Ne longior sim pluribus adducendis, unum ad confirmandam Tabulam exhibeo, estque illud nominatissimum, quod Interamne ad maximum Deiparæ Templum extat. T. FL. T. F. ISIDORO, Equiti Romano, duorum Equitum Romanorum, Equis Publicis honoratorum, Patri, Patrono Municipii Interamnatis Nartium, ceteros ejusdem honores prætereo, quod omnes monumentum exhibeat.

Grut. p. ccccxr. N. 3.

T. FL. T. F. CLV. ISIDORO • EQ.
ROM. PATRI. DVQRVM. EQ. PVB.
OMNIBVS. HONORIB. HONESTE.
FVNCTO. QVINO. II. AVGVRI.
SACERD. PONT. PRAEF. SACROR.
PATRONO. MVNICIPI. INTERAM-
NAT. NART. CASVENTINORVM.
VINDENATIVM V. B. ET. QVID-
QVID. IN. EGREGIVM. HOMI-
NEM. LAVDIS DICI. POTEST. IN.
HOC. SIT. BENEFICIO. NATVRAE.
CONLATVM. POSSESSORES IN-
QVILINI. NEGOTIANTES. VIAE.
*(1) STRATAE. CVLTORES. HERCV-
LIS. *(2) KARISSIMO.

L. D. D. D. (d)

Coetaneum hoc fermè marmor cum Canusii Tabula colligitur ex dedicatione ejus-

(a) *Idem Satyr. xi. Vers. 43.*

(b) *Antiq. Roman. Lib. i. Cap. 17.*

(c) *Rosin. ibid.*

(d) *Interamne (vulgo Terni) ad maximum D. Virginis Templum Jacobinus, & Smetius.*

*(1) Grut. Strate.

*(2) Grut. habet Rarissimo.

Adem, quæ in lapidis latere sinistro invenitur hoc modo.

Grut. ibid.

DEDIC.
VIII. ID. SEPT.
SABINO II. ET VENUSTO
COS. (a)

Etenim ((*Vettius Sabinus II.* & (((*Venus* (sub quibus lapis dedicatus fuit, Romæ Consules extitere A. U. C. DCCCCXCII. Imperante Gordiano Cæsare, & Tabula antea erecta fuit sub Alexandro Augusto A. U. C. DCCCCLXXVI. adeoque sexdecim tantum annorum tempus inter utrumque intercedit. Constat interim Equites Romanos, Coloniarum, & Municipiorum Patrocinium sibi vindicasse. Quod ut evidentiùs appareat, aliud marmor, priori non inferius hic adjungo, quod C. Clodienum, & Equitem Romanum, & Patronum Municipii effert.

Grut. p. cccxcix. N. 1.

C. CLODIENO.
C. FIL. STEL. SERENO.
VESITIO. DEXTRO.
QVIT. ROMAN. PATRON.
MUNICIPI. ET. PLEBIS.
OMNIBVS. HONORIB.
PERFVNCT. PONTIF.
PLEBS. VRBANA. ET HO-
NORE. VSI. CVIVS DE-
DICATIONE. DECVRIO.
NIBVS. SPORTV LAS ET.
MVNICIBVS EPVLAS.
DIVISIT. LOCVS. PLEBEI.
DATVS. DECRET DECVR. (b)

Ipsos verò Equites Romanos Coloniarum extitisse Decuriones, docet Marmor Albæ Juliae repertum, quod M. Antonius Valentinus Eques Romanus, Decurio Coloniae Apulesium, Marti Aug. pro Salute Gordiani Cæsaris erigendum curavit. Hic inscriptionem lege.

Grut. p. lvi. N. 5.
sed ibi auctor in fine.

MARTI AVG.
PRO. SALVTE. IMP. CAES.
M. ANTONINI.
GORDIANI. PII. FELICIS.
AVG.
M. ANTONIVS.
VALENTINVS.
EQ. R. DEC. COL. APUL.
SACERDOS. ARAE.
AVC. (c)

Eof-

(a) *Interamne ut sup.*

(b) *Urbini in Piceno in aedibus Episcopi litera elegantissima. Smetius.*

(c) *Alba Julia. Roborellus de Vita, & Visu Pop. Rom.*

Eodemque Equites in Municipiis Decurionis munus gessisse evidenter enunciat fragmentum inscriptionis, Augustae Vindellicorum in adibus Pëfingerorum conservatum. Hoc ipsum educto legendum.

Grut. p. cxxix. N. 4.

MUNICIPI. AEL. AVG. NEGOTIATOR.
N. ET. . . . AED. EM.
CVM. SVIS. ORNAMENTIS. SIBI. ET.
ANTONIO. AELIANO. EQVITI. ROMANO.
DECVRIONI. MVNICI. AEL. AVG. IO.

Hic accedit Plinius, (b) qui Equitem Romanum Decurionem jungit, dum scribit: *Est autem tibi centum millium census satisfaciendum, quod apud nos Decurionem legitur ut te non Decurione solum verum etiam Equitem Romano perfruamur, offero tibi ad impendendum Equitibus facultates CCC. millia nummum.*

Hos. Tandem Tabula: Canusina Decuriones Patronos Equites Romanos stantem fundaturo, si tot tantisque vetustatis testimoniis unum adjuvero, quod T. Vennonium T. F. Aebutianum, Patronum Coloniae, Aug. Laur. Equitem Romanum, equo publico donatum, & Decurionem electum exponit. Inscriptionem lege, & una admirare.

Grut. p. ccccxxxvi. N. 2.

T. VENNONIO T. F. STELL.
AEBVTIANO. PATRONO. ET.
MUNICIPI. GOL. AVG. LAVR.
EQ. REQ. P. IV. D. EX. V. DEG.
SELECTO. CVR. R. P. ALB.
POMPEIANORVM. L. L.
PONTIF. EIVSDE. SACERD.
MVNIA. Q. F. CELERINA. UXOR.
MARITO. KARISSIMO.

C. A. P. - XXIV.

DECVRIONES QVINGENNALICI.

MYsticus numerus censetur QVINTVS, tum quod in sensibus ad vivendum, tum quod in digitis manus ad laborandum, reperiatur idoneus. Quod in Physicis occurrit, in Politicis Romani observaverunt. Quintum numerum passim amplexi sunt, & anno quinto pleraque dimetiebantur. Transeo Quinquennium à Luendo seu Solvendo, quod quinto anno vestigalia per Censores locata solverentur, quod populi census quinto anno haberetur, Lustrum fuisse

(a) Augustae Vindellicorum. Velferus.

(b) Lib. I. Epist.

(c) Ad XIII. ab Urbe Lapidem prope Flaminiam. Lipsius.

Advocatum, titadque in Graecorum Olympiadis locum successisse. Omittō famosam anni saculo III. Viratum Reip. Constituend. causa, in Lepido, Antonio, & Octaviano constitutum, per Quinquennium fuisse solidatum. Recedē phrē in Urbe Magistratus Quinque-Virorum iudicio stetit. Non loquor de Quinque-Viris Menforis, de Quinque-Viris Censoribus, Illerā Tiberim, de Quinque-Viris Turribus Murique reficiendis, de Quinque-Viris Coloniae deducenda. Silencio involvo Quinquennales ludos, Quinquennalia Neronis, & alia similia. Ad Perionas venio, easque saepius quinquē annorum dignitate donatas, & quinquennii muneris honore suffultas, & demonstrabo. Adsum imprimis Pontifices, quos Quinquennales dictos invenio, Pro pluribus unum C. Messium induco. Brixia olim Pontificem complexa, nunc Pontificis titulum honoris conservat.

Grut. p. ccccxxxvii. N. 5.

C. MEFFIO. C. F.
CLA. SAXONI.
PRIMO PILO. PRAEF.
COHORT. PR. FABR.
PONTIF. QVINGENN.
COHORS. GARIETVM. ET.
VENIAESVM.

Flamines etiam Quinquennales extitisse constat ex marmore, quod Faukine Augustae plures Magistri Collegiorum inscripserunt, & infra, ne posteros lateat, adducendum esse diducavi.

Nec his abimiles fuere Illi Viri Quinquennales Sacris faciendis, & Flamines Augustales, quorum olim Roma oblata sacrificia verita, nunc solum in Ara superstita antiquitatem agnoscit. Ut autem eorumdem & Religionis, & Antiquitatis appareat memoriale, hic aram produxi. In ara, araminiros quinquennales intueri.

Grut. p. xiv. N. 8.

HERCVLI. COMITI. CVSTODI.
M. CAESIVS. AVG. L. SOSTATVS.
PRAEFECTVS. FABRORVM.
COLLEG. DENDROPHORVM.
CENT. TIGNARIOR. ET. PATRONVS.
CORPORAT. FERRARIOR. OST.
ETI. VIR. QVINGENN. SACR.
FAC. FLAMEN. AVGVSTAL. ET. VI.
VIR. CVRATOR. V.

Inter Sacerdotes etiam locum occupabant Quinquennales Decuriones Bidentales, qui Bidentium sacrificiis praeerant, & hi reliquis annumerati, Quinquennalium numerum

(a) Brixia apud Forum Piscarium Petus. Manutius.

(b) Roma, Via Gordiana, prope Tiberim, Ara qua Ostiam naves subducuntur. Jacobinus.

rum augent. Romanum antiquum Marmor, A
quorum eorumdem testimonium præbet.

Grut. p. xcyi. N. 5.

BEMONI.
SANCO.
DEO. FIDIO.
SACRVM.
SEX. POMPEIVS. SP. F.
COL. MVSSIANVS.
QVINQVENNALIS.
DECVR.
BIDENTALIS.
DONVM. DEDIT. (4)

His proximè accedunt Augures, qui suos
habebant Præfatos, sed & illos etiam su-
bindè quinquennale munus obisse probatur
per insequentem lapidem, qui C. Valerium
Marianum hac dignitate insignitum depræ-
dicat. Lapidem lege, & Præfatum Quin-
quennale agnosce.

Grut. p. cccclxxix. N. 6.

C. VALERIO. C. F. PAP.
MARIANO.
HONORES. OMNES.
ADEPTO. TRIDENT.
FLAMINI. ROM. ET. AVG.
PRAEF. QVINQ. AVGV.
ADLECTO. ANNON. LEG. III.
ITALIC. SODALI. SACROR.
TVSCVLANOR. IVDICI.
SELECTO. DECVR. TRID.
DECVRIONI. BRITIAE.
CVRATORI. REIP. MANT.
EQVO. PVBL. PRAEF. FABR.
PATRONO. COLON.
PVBLICE. (6)

Explicatis Sacerdotibus, magnos multosq;
Viros prophanos (in quibus Quinquennali-
cia dignitas enituit) adducere possem, sed
omnes, ac inter illos *Augustales Quinquen-*
nales, *Magistros Juvenum Quinquennales*,
aliosque plures, prætermitto, ut protinùs
ad Quinquennalicos Tabulæ Canusinæ pro-
perare valeam.

Magistros tamen Quinquennales variorum
Collegiorum, ac Corporum, quorum fre-
quens in Marmoribus celebratur memoria,
uni lapidi inscriptos (quos inter & Flamen
Quinquennalicius reperitur) hic adferre te-
neor, ut utrumque munus etiam quinquen-
nio aliquandò fuisse sepitum intelligas. U-
nus lapis in plurimum cognitionem ducit.

Grut. p. cclxi. N. 4.

FAVSTINAE AVGVSTAE.

MAGISTRI. QVINQVENNALES. COLLE-
GI. CORP. FABRVM. FERRAR. TIGNAR.
DENDROPHOR. ET. CENTON. LVST.

(4) *Habetur Roma in Insula Tiberina ad tem-
plum. Ciofannus, & Lipsius.*

(6) *Exstat inter Bauzanam, & Tridentum.
Pauvinius, & Ant. Augerini.*

XXVII. T. OVINIUS. T. P. THERMVS. P.
FVSCIVS. Q. F. SABINVS. FL. ANTIDIUS.
SEX. F. EROS. C. FVLVIVS. C. F. NIGRVS.
Q. CASSIVS. P. F. ALBINVS. MAGISTER.
ET. FLAMEN. QVINQVEN. L. CHRISCIUS.
L. F. VENVSTVS. SEX. MAETIVS. SEX.
F. VERVS.

DD. KAL. IANVAR.

C. MANLIO. TORQVATO. ET. CORNELIO
MESSALINO. COS. (4)

B Quinquennium etiam in subditarum Ci-
vitatum defensionem fuit institutum, & ob-
servatum, sic enim C. Marius Eventius,
Vir Clarissimus, cum in iuventute advoca-
tum egisset Romæ, per quinquennium Ra-
vennae civitatis aliarumque vicinarum Ur-
bium defensorem gerere iussus est (6). Proba-
tissima quinquennalis defensio ipsi erectam
statuam promeruit, cujus basis inscriptio
(quàm suprà invenies) omnium notitiam
pandit.

Cum ergò ipsa defensio Ravennæ Munici-
pili, aliarumque Urbium Coloniarum ad
Quinquennium in iuncta ad Quinquennium
duraverit, mirum non est, si ipsos Colo-
niarum, & Municipiorum Magistratus ma-
iores aliquando quinquennio circumscriptos
(adeoque Quinquennales, & indè Quinquen-
nalicos dictos) extitisse, indicaverim. Ne
attentum lectorem vacuum dimittam, omnes
ex lapidibus ruderibusque erutas adducam.

D Primum in Colonia Municipi que Magi-
stratum (ut suprà innuit) II-Viri consti-
tuebant, ac primas proindè sedes sibi vin-
dicabant. Hos subindè quinquennio muneri
suo præfuisse, ac II. Viros Quinquennales,
ut Tabula Canusina declarat, floruisse nun-
cupatos, suprà demonstravi: Sed ne in
copia personarum adsit inopia probationis,
id ipsum insuper testatur insigne marmor in
agro Formiano Ciceronis, vulgo *Ciceron* ap-
pellato, inventum, in quo L. Varronius
Capito inter alia munia II-Viratum quinquen-
nale obisse legitur.

Grut. p. ccccxxxiii. N. 3.

L. VARRONIO. L. F.
PAL. CAPITONI.
SCRIBAE. AEDILIC.
ACCENSO. VELATO.
II. VIRO. QVINQENN.
CURATORI. & AQUARUM.
PATRONO. COLONIAE
ORDO. REGALIVM.
QUORUM. HONORE.
CONTENTUS. SUA. PECUN.
POSUIT. L. D. D. D. (5)

Iii

Duum.

(4) *Roma erutum Marmor in via sacra, re-
demptumque olim à Ligorio è malleis
scalprisque sculptorum. Jacobonius.*

(6) *Suprà sub Decurionib. Patronis CC. PV.*

(5) *In agro Formiano Ciceronis, vulgo Cice-
ron appellato. Dionysius. Harduaguus.*

& VIARUM, Aldo, Manutio, & aliis.
Smetius in suis Ant. Inscript.

Duum-Viris succedunt Decuriones, quorum aliquos, cum de Sacerdotibus Bidentilibus, (qui & Decuriones appellabantur) egi, quinquennales extitisse probavi. Hic autem Decuriones Coloniae, Claudius Augustus VI-Vir Augustalis, & iterum Quinquennalis Decurio, Quinquennales nonnunquam fuisse probavit.

Grut. p. cccclxxxviii. N. 7.

II. I. CLAUDIUS.

AUCTUS.

VI. VIR. AVG. ET ITER.

* Q. D. SIBI. ET.

CLAUDIAE. ARRETINAE. (a)

Probat quoque T. Testius, Libertinus, Patronus in Coloniae, & Municipiis Quinquennalicio extitisse.

Grut. p. cccclxxxiii. N. 8.

T. TESTIO, LIBERTINO. C.

SEVIRO. AVG. IDEM. + Q. Q.

ITEM. PATRONO. ET. Q. Q.

CORPORIS. ET. REJECTUS.

MARMORIORUM.

III. TESTI. HELPIDIANUS.
PRISCVS. PRISCIANUS.
ET. FELIX. FILI. ET. HEREDES.
PATRI. DULCISSIMO. (a)

Nec ab hac probandi forma recedet C. Avidius Clemens, qui IV. Aedilitate per Quinquennium functa, & ipsos Aediles Quinquennalicio fuisse testatur.

Grut. p. cccclxix. N. 4.

C. AVIDIO.

CLEMENTI. AEDIL.

II. VIRO. NEPOTI.

SUO. ET. SIBI.

L. FUFIDIUS L. F. OVE.

PROCLUS. TRIB. LEG. VII.

CLAUD. PRAEF. FABR.

II. VIR. * AED. Q. III. (b)

Probant etiam C. Pupius Firminus, & C. Calpurnius Maximus Quinquennalicio Quaestura bis gesta, subinde Quaestores Quinquennalicio magistratum obivisse.

Grut. p.
cciv.
N. 3.

Roma in
Domo
Maffiorum
ad
Agrippinae
Basis
fragmentum.
Smetius.

CVRANTIBVS

M. CAERET

ZMAR

L. MAEVIO EPICTE TO QV

QVAESTORIBVS

C. PVPIO

EIRMI

C CALPVRNIO. MAXIMO

Tandem

(a) Brixia, in ascensu. Salarum ad Castellum. Scultetus.

* Q. D. Quinquennalis Decurio. Gruter. in Abbreviatur. interp.

+ Q. Q. Quinquennalicio. Idem.

(a) Salerni. Aldus, Manutius.

(b) Ponte curvo, Fragollanorum oppido in Angulo templi. Smetius.

* AED. Q. III. Aedilis Quinquennal. Gruter. & Goltzius in Abbreviatur.

Tandem pro complemento omnium Quinquennialiciorum adduco perinsigne marmor, quod Romæ in Horto Pontificio, vulgò *Belvedere* nuncupato, conservatur hac forma:

SEMPRON. AMANDVS. QQ. PP. PATRONUS. ET. QQ. PP. IN.
HON. COLLEG. SU. SPORT. DIVIS. ✕ XXVI. ITEM. MAG.
QUINQ. ✕ XVI. C VRQ. ADM. ✕ XII. PLEBI ✕ VIII.
CL. MAXIMINUS. QQ. PP. PAT. ET. QQ. PP. IN. HON. COLL. SVI.
SPORT. DIVIS. ✕ XXVI. ITEM. MAG. Q. ✕ XVI. CURQ. ✕ XII.
PLEBI. ✕ VIII.
CÆLIVS. APRILIS. QQ. III. IN. HON. COLL. SUI.
SPORTULAS. DIVIS. ✕ ∞.
MÆC. FLORINUS. QQ. II. PAT. QQ. PP. SPORT. D. ✕ XVI.
M. Q. ✕ C VRQ. ✕ XII. PLEVI. ✕ VIII. IN. HON. COLL.
LICIN. SEPTIMIVS. QQ. II. IN. HON. COLL. SVI. PAT. ET. QQ.
PP. ✕ L. MAG. Q. ✕ XXVI. C VRQ. ✕ XVI. PL. ✕ XII.
SOSS. FILOCTETA. IN. HONOR. COLLEG. SUI.
QQ. II. SPORT. DIVISIT. ✕ ∞. (a)

TABULAM MARMOREAM LEGO HOC MODO:

Sempronius Amandus, Quinquennialicius Perpetuus, Patronus & Quinquennialicius Perpetuus, in honorem collegii sui sportulas, Divis (nempe Imperatoribus) Denarios viginti sex. Item Magistro Quinquenniali Denarios sedecim. Curatori Quinquenniali addidit (ADM. est error in Scriptura) Denarios duodecim, Plebi Denarios octo.

Cl. Maximinus Quinquennialicius Perpetuus, Patronus, & Quinquennialicius Perpetuus in honorem collegii sui sportulas, Divis Denarios viginti sex. Item Magistro Quinquenniali Denarios sedecim. Curatori Quinquenniali Denarios duodecim. Plebi Denarios octo.

Calius Appilis (ad cognomen) Quinquennialicius III. (non enim erat Perpetuus) in honorem collegii sui sportulas Divis Denarios quatuor mille.

Mæc. Florinus Quinquennialicius II. Patronus Quinquennialicius Perpetuus Sportulas Divis Denarios sedecim, Magistro Quinquenniali Denarios sedecim, Curatori Quinquenniali Denarios Duodecim, Plebi Denarios octo in honorem collegii sui.

Licinus Septimius, Quinquennialicius II. in honorem Collegii sui Patronus, & Quinquennialicius Perpetuus Denarios quinquaginta. Magistro Quinquenniali Denarios Viginii Sex. Curatori Quinquenniali Denarios sedecim. Plebi Denarios Duodecim.

Soss. Filocteta in honorem Collegii sui Quinquennialicius II. Sportulas divisit denarios quatuor mille.

Exactius hoc marmor explicare nolo, ne superflua explicatione detinear. Nec aliam ob causam illud adduxi, quam ut Lectorem in multiplicem Quinquennialium, ac Quinquennialiciorum cognitionem deducere.

Cum igitur ex vetustis marmorum fragmentis, & præfatis antiquitatis documentis

appareat, quod Quinquennialicii appellativum pluribus Magistratibus fuerit applicatum, & hoc nomen in Tabula Canusina inter Decuriones reperiatur, nudum tamen & absolutum, nec alteri Magistratui junctum, dubium oriri posset, quibus Quinquennialicii sit inscribendum, & quinam illi Quinquennialicii sint dicendi, qui hoc vocabulo in Tabula indigitantur.

Decuriones viderentur sic nuncupandi, quod hi per Quinquennium functo munere, postea Quinquennialicii indigitari potuerint. Sed hic Magistratus, utpotè annuus, rarissime fuit prorogatus.

Forſan Patroni aliqui, ad aliorum præcedentium Patronorum distinctionem, hoc modo vocantur: cum enim primò Patroni CC.

CV. Clarissimi Viri, Secundò Patroni EE. QQ. RR. Equites Romani legantur, videntur tertio Patroni Quinquennialicii appellandi. Sed animadvertite, quod in duobus prioribus locis jungatur nomen Patroni, in tertio non appareat, hinc dicendum est, quod neque Patroni hoc loco Quinquennialicii appellativo gaudere possint.

Nec Ædilicii, aut Quæstoricii, aut alii inferioris notæ Decuriones, hic Quinquennialicii dici queunt, quia Tabula observat ordinem functionum, & propterea cuncti Decuriones distinctè, & secundum primum magistratum (quo functi sunt) collocantur. Sic illi, qui Quinquennialicii vocantur, ante Ædilicios, & Ædilicii ante Quæstoricios, in ipsa Tabula sculpti conspiciuntur. Adeoque Ædilicii, Quæstoricii, Pedani, aut Prætextati ordine, & loco posteriores hoc appellativo vocari non possunt.

Quadrabit denique Quinquennialicii Vocabulum in II-Viros, qui II-Viratum per quinquennium obierunt, & sic II-Viri Quinquennales dicti sunt. Ratio elucet, quod illi post Patronos, in Republica sua primarii fuerint, & hinc immediate post ipsos Patronos inter Decuriones ponantur.

Secundò hæc veritas apparet, quia M. An-

(a) *Roma in Horto Pontificio, vulgò Belvedere nominato. Pighius.*

✕ ✕ ✕ & ✕ signa Denariorum.

* ∞ signat quatuor millia. Gruterus in Abbrev.

tonius Priscus; & I. Annii Secundus (qui in principio Tabulæ II-Viri Quinquennales leguntur (inter Quinquennalicios reperiuntur. Quomodo autem factum, quod bis in Lamina incidantur, alibi enodabo. Adjuvat intentionem meam, quod inter Quinquennalicios, & II-Viralicios differentia qualitatis constituitur: nam illi superiori, hi inferiori loco ponuntur; pauciores etiam Quinquennalicii, quia munus rarius, quam II-Viralicii offenduntur.

Res tota parva quadam explicatione indiget, quam superaddo: In Colonia, & Municipiis II-Viratus fuit Magistratus ordinarius, & passim anni tempore terminabatur, illi verò, qui eum gesserant, II. Viralicii nomen obtinebant. Sed cum ex Privilegio, merito, favore Senatus, Populive, aut quacumque alia ex causa hic magistratus ad Quinquennium (ut in Tabula Canusina videmus) esset prorogatus, qui eo fungebantur II-Viri, Quinquennales dicti sunt: deposito Magistratu, Quinquennalicii dicti, nomen honoremque sibi vindicabant. Cum autem postea eveniret, quod utrique ad Decurionatum, seu Reipublicæ ordinem assummerentur, hi priorem, illi posteriorem locum occupabant. Igitur ut absolvam, Quinquennalicii, Tabulæ appellantur illi II-Viri, qui antea Canusii per Quinquennium II-Viratu functi, & ex eo Quinquennales vocati, postea illo finito Quinquennalicii vocabulo fuere indigati, & tempore erectionis Tabulæ inter Canusii Reipublicæ Decuriones re-
lati, Decuriones Quinquennalicii, seu simpliciter Quinquennalicii appellati sunt.

C A P. XXV.

DECURIONES ALLECTI INTER QUINQUENNALICIOS.

Allecti hic offeruntur, quorum varia nominis invenitur multiplicatio. Legere, & Allegere, ut idem significant, sic idem ipsum verbum pluribus applicari potuit. Potuit sanè, cum pluribus functionibus applicatum fuit. Quis omnes mihi enarrabit, qui hoc verbo *Allecti* seu *Allecti*, denominati fuere? Sub Imperatoribus *Allecti* dicti sunt Susceptores ex Decurionum numero, nempe qui exigendis Tributis invigilabant (a). Hinc eorum munus dicebatur *Allegatio*.

Imo *Allecti* fuerunt, qui in ordinem susceptorum *Allecti* sunt: Qua de causa Valentinianus, & Valens A.A. Rufino (b): Nulla debet esse causatio, quin solidi, ex quocumque titulo congregati in massam obrisa soliditatemque redintegrentur. Ita fiat omnis illatio, ut Largitionum, & Prosecutorum, *Allectorumque* fraudibus aditus obstruatur. Iidem inde Augusti rescripserunt (c). Ne diutius,

(a) l. 5. C. de Exact. Tribut. l. 23. C. de Decurion.

(b) Valentinianus, & Valens A.A. Rufino P.P.

(c) Iidem Augusti ad Germaniarum Comit. Sacr. Largition.

vel *Allecti*, vel Prosecutores, vel Largitionales adulterinos Solidos subrogando, &c.

Imò etiam *Allectores*, & *Allectura*, in antiquis monumentis inveniuntur, L. Besius Superior, *Allector* Galliarum, ob *Allecturam* fideliter administratam, sequentem inscriptionem adeptus est.

Grut. p. cccxxxiv. N. 3.

L. BESIO. SUPERIORI.
VIROMAND. EQ. R.
OMNIBVS. HONORIBVS.
APVD. SVOS. FVNCTO.
PATRONO. NAVTARVM.
ARARICOR. ET. RHO
DANICOR. PATRONO.
CONDI. . . .
CONSISTENTIVM.
ALLECTORI. GALLIARVM.
OB. ALLECTVRAM. FIDELI
TER ADMINISTRATAM.
TRES. PROVINCI. GALLIAR.

(d)

Allecti vocantur etiam, qui rationes publicas scribunt, quapropter lex habet (e): Debitores verò, & quos *Allectos*, & *Susceptores* memorant. Ante eos, qui Fiscalibus Tributis suscipiendis *Allecti* sunt. Inde Clerici ab his muniis eximebantur (f). De Clericis non exactores, non *Allectos* facere presumunt.

Innumeri inde sese cognoscendos sistant *Allecti*, nempe *Allecti* in Theatralibus, *Allecti* Scana, & *Allecti* Scanicorum. *Allecti* inter Juvenes. *Allecti* inter Immunes. *Allecti* inter Tribunicios. *Allecti* inter Patricios. *Allecti* inter Equites. *Allecti* ad munera. Sed his omnibus, pluribusque aliis (quos ex antiquis Inscriptionibus deducere, & probare possem) præteritis.

Allecti, auctore Festo, dicuntur, qui propter inopiam Senatorum ex Equestri ordine in Senatum assumantur. Allegere enim est in ordine cooptare. Hinc Suetonius (g): Instanti saepius, ut civitate donatum, in Decurias *Allegeret*, negavit se *allecturum*.

Alii sunt *Allecti* inter Prætores, aut Senatores, de quibus Lex habet: (h) Qui Prepositi laborum nostro iudicio promoventur, Clarissimi sunt inter *Allectos*.

In scriniis Palatii militantes, proferat lex alia (i) consulari honore fulti inter *Allectos* habeantur. Quos rectè Sidonius illustret hoc modo: (k) Hi sunt, qui invident Tunicatis oria, stipendia Paludatis, viatica Veredariis, Mercatoribus nundinas, munuscula Legatis, portoria Quadruplatoribus, prædia Provincia-
libus, flamina Municipibus, Arcariis ponde-
ra

(e) Lugduni in pila Pontis Araris. Scaliger & Paradinus.

(f) l. 2. C. Theodosian. de Quæstorib.

(g) l. 2. C. Theodosian. de Episcop. Eccles. & Cleric.

(h) Lib. III.

(i) l. 1. C. de Præposit. labor.

(j) l. 2. C. de Proxim. sacr. Scriniar.

(k) Lib. v. Epist. 7.

ra, mensuras, *Allectis*, solatia Tabulariis, A dispositiones Numerariis, Pratorianis sportulas, Civitatibus inducias, vectigalia Publicanis.

Allecti item fuere, qui Praturam non gessissent, sed *Allectione* acceperant. (a) Commodus cum *Allectionibus* innumeras Pratorios miscuisset, Pertinax S.C. fecit, iussitque eos, qui Praturas non gessissent, sed *Allectione* acceperant, post eos esse, qui verò Pratores fuissent. Plinius dixit (b): inter Pratores adlegi. Symmachus (c): Beneficium *adlectionis* vocat. B Sed adjicienda est ei, inquit, prerogativa militiæ, ut Beneficio *Adlectionis* utatur, id est Beneficio Imperatoris, quo quis post decurios in Comitatu Principis labores, adlegeretur in ordinem Senatorium, velutque ex Consularibus consequeretur Clarissimatus dignitatem.

Hunc honorem Honorius, & Theodosius Imperatores ad Domesticos extenderunt: Domestici atque Prothetores &c. Scribunt Epiphonio Præfeto urbis, Senatoriam sibi vindicant dignitatem, sese cum *Allectione* Clarissimos nostro iudicio gratulentur. Idem etiam Monaxio P. P. Domestici, cum ad Decem Primatus gradum pervenerint, inter *Allectos* velut ex-consulares habiti, Senatoria se prædixos gaudeant dignitate.

Comitibus etiam, & Tribunis à Valeriano, & Valente Augustis concessum Beneficium *Allectionis*, & Honoris, ac si Præfeti Romæ officium obtinuissent: Comitibus inquit (d), & Tribunis ita demum proficit *Allectio*, si sacra scripta ad Urbana Præfatura D officium Romam pertulerint, quibus eorum vita laudetur.

Sed necdum Canusini *Allecti* insinuantur, cum hi Decuriam inter *Quinquennalicios* *Allecti* intrarent, suffragii jure gauderent, & verè Decuriones essent; at illi omnes supræ citati, Imperatori gratia *Allecti* quidem dicerentur, ac Senatoribus aliisque *Allectionis* beneficio, & honore æquipararentur, sed verè tales nec essent, nec plerumque Senatui, aliisque magistratui intrarent.

Auctum olim à Casare Senatui Romanum ad Nongentos Senatores, ait Rosinus, (e) & post necem ejus à Trium-Viris Reip. constituend. caus. indignissima etiam turba repletum, & Dionis, & omnium prope loquantur historia. Unde est & illud Suetonii: Augustum, Senatorum affluentem numerum deformi, & incondita turba (erant enim super mille, & quidam indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiam, & præmium *Allecti*, quos Orcinos Vulgus vocabat) ad modum, & Splendorem prikinum redeigisse.

Hinc, non unus omnium Senatorum honor, non una dignitas colligitur, inquit Dempsterus (f) nam nonnulli *Allecti* appellabantur, alii conscripti.

Sufficiat dixisse utrosque fuisse Senatores, & Senatus Subsellia occupasse.

(a) Capitolinus in Vit.

(b) in Ep.

(c) lib. VII. Ep. 95.

(d) A. A. Ep. ad Pretextatum.

(e) Lib. VII. Cap. 5.

(f) in Joan. Rosinum, capite cit.

Non abfimili modo *Allecti* inter *Quinquennalicios*, Decuriones erant, & Decuriam intrabant, Vota sua, ac suffragia promebant, & agebant ea omnia, quæ reliquis Decurionibus incumbabant.

Vocabantur *Allecti*, quod allegarentur, sive eligerentur. *Allecti* verò inter *Quinquennalicios*, quod inter illos, sive in eorum ordinem intrarent, & locum tenerent, ac possiderent.

Sed dubium occurrit, ex quibus eligerentur hi *Allecti*, qui inter *Quinquennalicios* exinde recensebantur? Crederem ego ex II-Viraliciis. Et quamvis absque auctore loquor, non tamen sine fundamento credulitas mea procedit. Cum enim, testante Festo Senatores *Allecti* dicerentur ii, qui propter inopiam Senatorum conscriptorum, ex equestri ordine in Senatui assumerentur. Et aliunde constet ex omnibus Romanæ Historiæ scriptoribus, Equestrem Ordinem immediate Senatorium fuisse insecutum, non absque soliditate sermonis, & rationis inferri potest, *Allectos* inter *Quinquennalicios* ex II. Viris, qui immediate illos ordine, & honore insequerentur, fuisse assumptos.

Confirmat Sententiam meam, quod & *Quinquennalicii* (ut supræ scripsi) essent & ipsi II-Viralicii, utpote qui extrâ Ordinem, & ultrâ morem II. Viratus ad *Quinquennium*, speciali quodam favore, in ipso illo Magistratu prorogati, hoc *Quinquennalicio* appellativo, à tempore *Quinquennii* desumpto, nominarentur. Hinc mihi um videri non poterit, quod ii, qui II. *Viralicii* essent, inter II. *Viralicios* *Quinquennalicios* allegarentur, & sic *Allecti* dicerentur.

Nec aliud discrimen inter utrosque reperiebatur, quam unius anni, & quinque annorum Magistratus continuatio: Ex uno anno II. *Viralicii*, à *Quinquennio* II. *Viralicii* *Quinquennalicii*, vel simpliciter *Quinquennalicii* (nam nomen II. *Viralicii* subintelligebatur) erant denominati. Et quamvis *Quinquennalicii* separati à II. *Viraliciis* inter Decuriones Canusinos Classem ordinemque constituerent; hoc, porro quinquennalis honor Magistratus sibi arrogabat prerogativæ, ut qui longiori tempore fuissent in onere, potiori loco ponerentur in decore, reverà tamen pares remanebant II. *Viraliciis* perfunctione dignitatis.

C A P. XXVI.

DECURIONES II. VIRALICII.

A II. Viro, II. *Viralicii* nomen enatum est. II. Viros plures explicavi, hinc plures II. *Viralicii* erunt nuncupandi. Sed reliquis omnibus sepositis, hic tantum II. Viri Colonialium, & Municipiorum veniunt considerandi, atque ii, qui hoc munere functi sunt, II. *Viralicii* nuncupandi, ad instar

Coq-

Consulum, qui, deposito Consulatu., Con-
sularis nomen retinebant. II. *Viralicii*, ab-
soluti II. Viratu, eligebant. in Decurio-
nes, qui ordinem Senatūque Reipublice
componebant: ut ipsis verb inter alios ali-
quid accresceret honoris, perfuncti II. Vi-
ratus non nomine, sed nominis Derivativo
insigniti, *Decuriones* II. *Virales*, seu II. *Vi-
ralicii* indigitabantur, & alios Decuriones,
pro functione gestae dignitatis inferiores,
praecebebant. Huius nominis, II. *Viralicii*,
Decuriones viginti novem in Tabula *Aenea*
conspiciuntur incisi, & proximum post Quin-
quennialicios Locum tenent. Nomina Tabula
praefert, Familiae, & actiones alibi, hic II.
Viralis, & II. *Viralicii* appellativa illu-
stranda.

Grut.p.cccclxxviii.N.9.

L. VAL. L. FIL.
GAL. FAVENTINO
II. VIRALI.
QVI. ANNONA.
FRUMENTARIA.
EMPTA. PLEBEM.
ADIVVIT. ET. OB.
ALIA. MERITA. EIVS.
COLLEGIA. KA.
LENDARIVM. ET. IDVARIA. DVO
CIVI. GRATISSIMO
POSVERVNT.

II. *Virali* appellativo, ut praefiguratus la-
pis exhibet, insignitus vixit Exonae in His-
paniis L. Valerius Faventinus, qui II. Vi-
ratu functus, Patriam Plebemque annonae
penuria laborantes, sua industria, & libe-
ralitate adjuvit.

II. *Viralicio* verb appellativo, T. Aelius
Lupus, & P. Aelius Julianus Equites Ro-
mani, Pontifices, & Coloniae Apulensis olim
II. Viri, fuere exinde honorati. Singulorum
honores, singuli Lapides praefereunt.

Grut.p.cccclvi.N.5.

I.

A VRELIAE.
APOLLONIAE.
T. AEL. LUPUS.
EQ. R. PONTIF.
ET. II. VIRAL.
COLONIAE.

* Grut.
Apulensis.

* APULENSIS.
MATRICA-
RISSIMAE.

(1)

(2) Exonae in Cathalaunia. Ant. Augustini.
(1) Alba Julia inter lapides ante Gradus Pa-
latii congestos. Siglerus, & Bongarsius,
& Clusius.

Grut.p.cccclvi.N.2.

II.

PVBLIAE. AELI
AEL. JULIANAE
MARCELLAE. S. P.
FIL. P. AEL. JULIANI.
EQ. R. FLAM. ET. II. VI.
RAL. COL. APUL. ET. AD
OPTIVE. P. AEL. MAR.
CELLI. VET. EX. PR
AEL. LEGG. VII. CL.
ET. I. ADIVT. DADES.
ET. FILETVS ACTOR.

His accedit Cl. Pompeius Faustus, qui
aliquando aquae ducentae Edilitate functus
Coloniae Decurio II. *Viralicus* extitit.

Grut.p.xii.N.8.

I. O. M.

PRO SALVTE.
CL. POMPEIVS.
FAVSTVS. DE
COL. AQ. AEDIL.
II. VIRAL. PRAEF.
COL. FABR. ITEM.
QVE. PATRONVS.
DVXIT. COLL. SS.
IN AMBVLATI.
V. KAL. AVG.

Ex quibus constat, II. *Viralicii* nomen
olim fuisse in usu, in Colonia viguisse
& Decuriones eodem extitisse decoratos, quae
omnia ad probandum ordinem, formamque
Canusinae Tabulae allata dignoscantur.

Nec mittendum est, quod sicut II. Vi-
ri, cum iterum ad II. Viratum assumeren-
tur, II. Viri II. fuere appellati, sic etiam (2)
Decuriones facti, *Decuriones* II. *Viralicii*
II. indigitati fuerunt. Ne in pluribus me
dila-

(11) Alba Julia. Siglerus, & Clusius.

(2) Lapis hic olim ex Salvar Budam transla-
tus, ibidem per id tempus in Aedibus
Rmi. Dobocensis consistebat. Clusius.

dilatam, Antus Cefellius Proculus II. L. Faenius Merops II. & Q. Junius Alexander II., qui hoc modo in Tabula inter II. Virilicis incisī leguntur, exempla dabunt.

Cæterum mihi incumberebat hos II. Virilicis exactius illustrare: sed cum ipsi à II. Viris deriverentur, & hos supra, cum varios Reipublicæ Romanæ II. Viros, & varios II. Viros Coloniarum, & Municipiorum omnino explicaverim, illic dicta, hic inferenda iudico, ne semel scripta repetantur.

C A P. XXVII.

DECVRIONES ÆDILICII.

Novendecim in Canusina Tabula Decuriones (qui Ædilitii nominantur) sculpti reperiuntur. Facilis aderit eorundem illustratio, si hic præmittatur Ædilis dignitatis cognitio. In Romana Republica tres Ædiliū ordines floruisse invenio, etenim fuere *Ædiles Plebis*, *Ædiles Curules*, & *Ædiles Cereales*, quorum omnium exacta explicatione tradita, ad Coloniarum, & Municipiorum Ædiles, & inde ad ipsos Ædilitios transeam.

Ædilis, si ipsum nomen cum Varrone ^(a) indagare volo, dictus fuit, *Qui Edes sacras, & privatas curaret.*

Ædiles autem Plebis, è Plebe creati, plebeum obtinuerunt Magistratum A. U. C. CCLX. Sp. Cassio Viscellino II. & A. Posthumio Aurunco II. Cos. principium adepti sunt. Dionysius, ne aliis verbis utar, historiam tradet. ^(b) *Inita*, inquit, *inter Patres, & Plebem concordia*, Plebs, *que in montem sacrum secesserat, cum in Urbem rediisset, & impetrasset à Senatu, ut liceret sibi quotannis è suo corpore creare Tribunos Plebis, petierunt etiam sibi à Senatu permitti, ut quotannis duos è Plebe crearent subministratores Tribunis, quidquid opus esset, & lites nonnullas, eorum permisso, ad iudicatos.* Ædiliūque sacrarum, locorum publicorum, atque annonæ curam habituros: quo per Senatum concessio, creaverunt, quos tum Ministros, & Socios Tribunorum, ac Iudices appellabant, nunc verò ab officiorum uno, Ædiles vocant, potestatem habentes alterius magistratus ministrum, ut antea, Curant autem res, suntque maxima ex parte Græcorum Agoranomis similes &c.

Hanc Ædiliū Plebis Potestatem, plures Scriptores ad ampliora extendunt, quæ omnia succinè producam. Jam indicavi eos Tribunis Plebis, & ministrare, & de levioribus quibusdam causis ex eorum facultate iudicare. Officium insuper erat: ^(c) *iis, qui plus quam lege diffinitum erat, agri possiderent, diem dicere, matronas probri accusare, feneratorum coercere, popinas, & ganeata obsonia inhibere, in facta dictaque incivilia, at-*

que improba animadvertere, atque multam indicere: ut ædificia publica privataque fierent, ut cloaca publica, aqua ductus, & cætera ædificia lauta, munda, integra, & expedita asservarentur, curare: iniqua pondera corrigere, mensuras minores frangere, & multare, de alea lufibus cognoscere, convellere frumentum, & oleum, ne Urbs penuria annonæ, aut caritate laboraret, utque commeatus, quaque bello usui forent, in castra deferrentur, ipsorum muneris erat: Plebiscita ut in ado Cereis asservarentur, ad ipsorum curam spectabat. Apollonius cum Græcis Dionysius, à fori rerum Venalium cura, Ædiles rectè vocavit. Eorum enim fuit, ait Lex, ^(d) *mensuras iniquas, vasa minora, iniusta frangere pondera, pretia rebus venalibus ponere, esculenta, & poculenta corrupta proicere, multare iniquos venditores.* Jus igitur de Mensuris dicebat Ædilis, & plura in coloniis quam in civitatibus, ut infra patebit, peragebat.

Tandem Ædilitatis dignitas ad tantum culmen honoris fuit evecta, ut aliquandò Urbe, peste laborante, majestas consularis ad Ædiles deciderit: sed hæc nimium elata potestas per Claudium, ^(e) & Neronem Imperatores multa in parte imminuta fuit.

Proximè sequuntur Ædiles Curules, qui hoc nomine gaudebant, à Sella Curuli, qua uti solebant ^(f). Hi sicuti ex Patriciis creabantur, à Plutarcho *Ædiles Majores* nuncupantur. Annus U. Cond. CCXXCVI. L. Emilio Mamercino, & L. Sextio Sextino Lateranense (qui primus è Plebe creatus) Consulibus, ipsis initium dedit, & primi Ædiles Curules Cn. Quintius Capitolinus, & ^(g) P. Cornelius extiterunt. Horum munus fuit: ludos sacros, & Solennes instituire, ac procurare. Sacrarum ædium, ac privatarum curam gerere: in testimonium adduco Ciceronem sic de se, jam Ædilem designatum, eloquentem: *Nunc sum, ait ^(h) designatus Ædilis, habeo rationem, quid à Populo Romano acceperim, mihi ludos Sanctissimos maxima cum Cura, & Carimonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem Populo Plebique Romana ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate, ac Religione Jovi, Junoni, Minervæque esse faciendos. Mihi Sacrarum Ædium procurationem, mihi totam Urbem tuendam esse commissam. Ob earum rerum laborem, & sollicitudinem fructus illos datos antiquiorem in Senatu Sententia dicenda locum, togam prætextam, Sellam Curulem, jus imaginis ad memoriam posteritatemque prodendam.*

Hos autem ludos Ædiles suis sumptibus, ut Populi Romani auram aucuparentur, & avaritiæ suspicionem longius amandarent, cele-

^(a) Jul. Caesar. *Bulenger. Lib. VII. Cap. 15. de Ædilib.*

^(b) Pomponius *Jur. Consultus ff. de Orig. Jur.*

^(c) Suetonius, Cornelius Tacitus, & Plutarchus.

^(d) Livius *Lib. VII. Initio.*

^(e) *Lib. VII. in Verrem.*

^(a) *Lib. IV. de Ling. Latina.*

^(b) Dionysius Halicarnass. *Lib. VI.*

^(c) Joan. Rosinus. *Lib. VII. Cap. 24.*

celebrabant. (a) Hinc plures, ut ludorum ex-
pensas vitarent, Ædilitatem non petebant.

Priori muneris explicationi hæc superad-
dit Rosinus. (b) *Erat etiam, inquit, Ædi-
litium Curulium officium, curare, ut Tempa,
Theatra, Stadia, Fora, Porticus, Curia, &
Basilica, atque Mania, magnificis operibus
reficerentur, & ornarentur.* Hac tamen non
contenti auctoritate Ædiles Curules, insuper
Annonæ plurimumque rerum curationem, imò
& cognitionem sibi asseruerunt, & multa
cum Ædilibus Plebis habuere communia. B
Præ cæteris autem ad ipsos spectabant cau-
sa, & lites Redhibitionum (in quibus ni-
mirum agebatur de rei corruptæ vitio,
quam quis aut vendidisset, aut commutasse
(et) dirimendæ.

Succedunt tertii ordinis Ædiles Cereales,
qui à Cerere nomen mutuarunt. Hoc autem
cum Dea indigitata, frumento præfesset, &
ipili frumento præerant. A. U. C. DCCIX.
à C. Julio Cæsare instituti, & ex Patriciis
electi, primum creati sunt. Suetonius (c)
creationis testis accedit, dum scribit de
Cæsare: *Prætorum, Ædilitum, Quæstorum,
minorum etiam Magistratuum numerum am-
pliavit.* Hæc Dio clariore explicationis lu-
mine donavit, dum ait: (d) *Eodem anno primo
sex Ædiles sunt constituti, duo Patricii, qui
Cereris Ædiles vocarentur, quatuor Plebei;
Ipsæque mos ad nostram usque ætatem exinde
perductus est.* Quibus Pomponius Juris-con-
sultus tanquam auxiliaris confirmationis
testis superaddi potest. (e)

His præmissis sciendum est, Romanos,
cum coloniam in alienum agrum bello su-
bactum destinarent, aut Urbem aliquam ju-
re Municipii Civitateque donarent, utrius-
que formam quandam Romanæ Reipublicæ
figuramque tradidisse, ut illæ quali filiæ,
communis Matris imitarentur dignitatem.

Coloniæ ergo, & Municipia suam habe-
bant Rempublicam, in qua præcipui Magi-
stratus enumerabantur II. *Viri Censores, Ædi-
les, & Quæstores.* De II. Viris alibi, Censo-
res in Lamina non occurrunt. Ædilis hic,
Quæstores infra explicandi. Prædicta corro-
borantur per lapidem Puteolanum, qui in
Colonia Ædiles extitisse insinuat.

Extra Gruterum.
AEDIL. COLON. PUTEOLANORVM.

(f)

Huic non absimilis reperitur Nemausi, F
qui plures Coloniz Ædiles profert.

(a) Cicero Lib. II. de Officiis.

(b) Joan. Rosinus Lib. VII. Cap. 25.

(c) In Jul. Cæsar.

(d) Lib. XLIII.

(e) J. C. ff. de Origine Jur.

(f) Puteolit. Ex Scipion. Mazzella antiq. Pu-
teolanis.

Grut. p. ccccl. N. 6.

SEX. ALLIVS. REPENTINVS.

AED. COL. SIBI. ET.

SEX. ALLIO. PATRI. ANNIAE. MATRI.

SEX. ALLIO. NVNDINO. FRATRI. AED.

COL. ALLIO. VEGETO. FRATRI.

MEMMIAE. VXORI. OPTIMAE. (g)

addit. Grut. V. P.

Quæ antiqua marmora demonstrant in
Coloniis, & Municipiis Ædilitatis honorem
floruisse, unum adjungo, ex quo apparet
D. Ælium Dacianum, & Decurionis, & Ædi-
lis munere in Colonia functum esse. Clau-
sburgi Transylvaniæ extat lapis, hic inscrip-
tionem lege.

Grut. p. cccxlv. N. 2.

D. M.

P. AEL. TRAIANO

VIXIT. ANN. XXVIII.

FIL. ET.

AEL. LIBERO

ALVMNO.

V. A. III.

D. AELIVS. DACIANVS

DEC. ET. AEDIL.

COL. F. C. (h)

Quod autem in Coloniis observatum fuit,
id ipsum etiam in Municipiis passim obser-
vabatur: in his enim plures dignitates con-
spiciæ, quæ variis concedi poterant, in
virum unum collatz sunt. Sic olim, Impe-
rante Commodo, C. Vesnius Populi Urbini,
seu Urbini Patronus, Municipii Ædi-
lis, & III. Vir viarum curandarum extitit,
ut luculentum testimonium lapis exhibet.

Grut. p. ccccl. xxxv. N. 8.

C. VESNIO. C. F. STEL. VINDICI.

POPULI. VRVINI. PATRONO. SVO.

ET. MVNICIPII. AEDIL. III. VIR.

VIAR. CVRANDARVM. TRIB. MIL.

LEG. VII. AVG. (i)

Adduntur multa apud Gruterum.

Non minore auctoritate nitet marmor,
quod Loræ in Hispaniis servatur, & C. Ju-
ventio ædilitatem, II. Viratum, & Patro-
natum Municipii inscribit. Lapidem supra
positum, hic non esse reponendum judicavi. (d)
Nec ab eo recedit inscriptio, quæ Feren-
ti in finibus Latii in Ss. Joannis & Pauli
Cathedrali templo, in Tabula marmorea
exarata, conspicienda exhibetur, & hic ap-
ponitur.

C. Ju-

(a) Nemausi. Scaliger in suis Antiq.

(b) Clausburgi in Transylvania. Lazius.

(c) Urbini ad S. Francisci in Marmore. Ap-
pianus.

(d) Supra sub. Decurionib. Patron. C. C. V. V.

Grut. p. ccccxxiv. N. 7. A
 C. IULIO C. F. PVB. R. VPO.
 VETFRANO. COM. VI. PR.
 AQVILII. MAXIMI.
 FRAETORI. AED. IIII. VIRO. I.D.
 MVNICIPIO. ALETRI.
 C. IVLIVS. C. F. RVFINVS. FRATRI.
 BENE. MERENTI. ET. SIBI. POSTERISQ.
 SVIS.

(1)

An autem Ediles plura munia una cum Edilitate obiverint, incertum est. Superiorem cum inferioribus eodem tempore non obivisse arbitror; nam uti dominus, & servus respectu ejusdem eadem persona dici nequit, sic suprema, & infima munia in uno subiecto, eodem tempore concurrere non possunt. Inferiora pro tenuitate districtus Coloniae, aut Municipii simul consistebant, ubi verò jurisdictio extendebatur, unum quodque munus, hominem suum requirebat.

Plura igitur munia uni viro inscripta, pro diversitate temporis, pro magnitudine loci, & qualitate functionis, vel simul, vel successivè peragebantur.

Ex praefatis tandem inclarescit, Edilitatis dignitatem in Urbe, & extra eam floruisse. Romae quidem in unitate nominis triplex erat discrimen functionis, fors verò in triplicitate functionis consistebat unitas dignitatis. Romae cum loci vastitas, urbis splendor, ac alimentorum necessitas ur-

gerent, plures Ediles creati fuere. Plebeij quidem Sacris, ac publicis Ediliis, disjunctis litibus minoris momenti, & annonae incumbere: cum verò Romanus luxu cresceret, & theatra magnis expensis erigerentur, Ediles Curules ex Patriciis, plebe recusante sumptum, creati sunt: qui cum Sacrarum Aedium, aliorumque publicorum operum procuracionem cum prioribus haberent communem, omnesque ferè ludos, ad pacandos Deos, fertilitatis Praesides, Cererem nempe, Liberum, seu Bacchum, Floram, aliosque, instituerent, sibi etiam annonae curationem arrogabant, varisque litibus sese ingerebant. Cereales denique Ediles ex Patriciis instituti Cereri, frumento, seu annonae praerant. Sic ferme trium Edilium differentia nominis, in annonae procuracione, ac protectione concurrebat. Haec de Urbanis Edilibus (nec enim extra Urbem potestatem habebant) sufficiant.

In Colonia verò, ac Municipiis, ubi Romanorum aedificiorum splendor, aut ludorum sumptus non premebant, sed solum colendi agri industria, ejusdemque emolumentum praefigebatur, unius nominis, ac functionis fulgebat dignitas Edilitatis.

Hi tamen Ediles Forenses, ad formam Romanorum induci, in Coloniae, ac Municipii Aedibus Sacris, & Publicis, in qui-

budam ludis, aliisque, & maxime in annonae (quae ubique summo erat in pretio non aequali (ceteris paribus) pollebant auctoritate, eademque in Republica sua desungebantur. Hinc etiam Jus de mensuris dicebat Aedilis Forensis, vasa minora frangebatur, virgis fontes cadebat pro imperio in Colonia, & Municipio, quae Juvenalis illustrat hoc modo: (2)

An Fidenarum, Gabiorumque esse potestas,
 Et de mensura jus dicere, Vasa minora
 Frangere, pannosque vacuis Edilis Ulubris?

Edilatus proinde in Coloniae, & Municipiis Magistratus, & honor fuit, sicut, & Romae. Utebantur Sella Consulari. Varia Edicta promulgabant, quae dicebantur jus honorarium, in honorem Magistratus. Quare & Romae & in Coloniae, ac Municipiis (3) Ediles à tutela excusabantur.

Ex his facile colligi poterit, quis ibidem Edilicius dictus fuerit, nam uti Consul finito Consulatu, exinde Consularis appellabatur, sic etiam, & Romae, & in Colonia ac Municipio, qui Edilitatem gesserat, proximè Edilicius vocabatur. Proinde novemdecim isti Decuriones, qui in Tabula Edilicii indignantur, fuere illi, qui in Colonia Canusii Edilitatis honore depositi, ad Ordinem, seu Senatum Canusinum (qui in Decurionibus, ut alibi demonstratum, consistebat) fuere promoti, & sic Decuriones erant, & Edilicii ad aliorum Decurionum distinctionem dicebantur. Nec potuit esse Edilis, aut Edilicius, nisi qui esset Decurio. (4)

Res non caret exemplo. ut exemplum exemplo firmem, L. Valentinum Coloniae Sarmiz Decurionem, & Edilicium (ostera transeo) adduco. Lapis ex ruinis Warhel excerptus, in Schedis Clusii repertus, & hic effiguratus, omnimodam praebeat probationem.

Grut. p. ccccxxiii. N. 2.

LVC. FL. PAP.
 VALENTINO. DEC.
 COL. SARMIZ. METR.
 AEDILIC. II. VIRALI.
 ET. QQ. PRAET. COL.
 LEG. FABR. ET. PATRO.
 NO. EORVMDEM.
 AVRELIVS. THEOPHI.
 LVS. ET. CASTROR. DEC.
 MVN. PO. ROL. AMICO.
 FIDISSIMO. L. D. D. D.

(5)

K k k

li ve

(2) *Forenti in Finibus Latii in S.S. Ioann. & Pauli Cathedrali templo. Smetius & Metellus.*

(3) *Juvenalis Satyr. X. v. 100.*

(4) *L. 6. D. de Excusation. Tutor.*

(5) *L. 7. C. de Decurionib.*

(6) *In ruinis Warhel. Clusius in suis Schedis antiq.*

Si vero qui Edilatum semel obtinuit, & Edilicium vocabantur, quavis ab ulteriori munere Edilatus propter magnos sumptus se excusare possent; aliquando secundum imo & tertium libenter sustinere cupierunt non solum ut ex onere dignitatis ipsis accresceret honor functionis, sed maxime ut ipsorum splenderet in Patriam amor. Sic Mæcius Mæcianus natus ex Quirina Tribu, cognominatus Montanus, in Hispaniis in Insula Colonia sua tertium Edilatum obiit, & Edilicium tertio distus est, ex functione maximam sibi nomen concessit, quod reticentibus peractarum rerum scriptoribus, erectus ipsi lapsi publicavit. Cuius huc modo inscriptio legitur:

Grut. p. mxcvi. N. 7.

OMNIBUS MAB
CIANVS QVIRINA
MONTANVS MAB
DILECTVS TER. II. VIRA
TV. INSVLA FLAMINA
TVS ETIAM FLAMINA
TVS PROVINCIAE HISPANIE
CITERIORIS. OB AETERNITATEM. HONORVM.
SVORVM. MEMORIAE.

Grut. p. mxcvi. N. 7.

Longior forsitan erit, quam convenit, si Veratius Severiani, Equitis Romani, non minorem in patriam propensum amorem, (quem Edilatus voluntarie assumpto, & administrato cum se ob sacerdotium, excusare possit) demonstravit, hic Coronidis loco, inserere velim; longior ne sim, mar- mor loquatur.

Grut. p. ccccxxxiv. N. 6.

VERATIO. A. P. P. A. S. E. V. E. R. I. A. N. O.
EQVIT. ROM. CNR. RBIP. TEGANENVM. ADELECTO. IN ORDIN.

DECVRION. CIVI. AMANTISSIMO. QV. CVM. PRIVILEGIO. SACER.
DOTI. CAENINENSIS. MVNITVS. POPVSSSET. AR. MONORIB. ET. MVNERIB.
FACILE. EXCVSARI. PRÆPOSITO. AMORES PATRIAE. ET. HONOREM. AEDILITAT.
LAVDABILITER. ADMINISTRAVIT. ET. DIEM. FELICISSIM. IL. ID. IAN. NATALIS.
DEL. PATRI. N. VENATIONE. PASS. DENIS. BESTIS. ET. III. FERRIS. DENT. ET. III. PARIVS.
FERRO. DIMICANTIB. CETEROQ. HONESTISSIM. APPARATV. LANGVIT. EXIRVIT.
AD. HONOREM. QVOQVE. DVVMVIRATVS. AD. CVMVLANDA. MVNERA. PATRIAE.
SVÆ. LIBENTER. ACCESSIT. HVIC. CVM. ET. POPVLVS. IN. SPECTACVLIS. ASSIDVE.
BIGAS. STATVI. POSTVLASSET. ET. SPLENDIDISSIM. ORDO. MERITO. DECKEVSS.
PKO. INSITA. MODESTIA. SVA. VNIVS. BIGAE. HONORE. CONTENT. ALTERIVS.
SVMPTVS. REIP. REMIST. LD. D. D. C. I. (b)

=====

C A P. XXVIII.

DECVRIONES QUÆSTORICII.

Varro (a) Quæstores nominat à quærendo, utpotè qui conquirerent publicas pecunias, & Maleficia, quæ III. Viri Capitales exinde quæserunt. Ab eis postea, qui quæstionum judicia exercent. Quæstores dicti. Hinc tria eorum fuerunt distincta munia: (b) Alii enim Quæstores Urbani, propriè dicti Quæstores, Erario præerant. Alii Quæstores Parricidii, qui etiam Quæstiones nominati, res capitales, seu iudicia Quæstionum exercebant. Alii Quæstores Provinciales, qui und eum Pro-consule, aut Pro-Prætor in Provincias exhibant (c). Duobus posterioribus præteritis, primos explicandos suscipio.

(a) Menorea in Hispaniis. Pighius in antiq.

(b) Lirera pulcherrima, & florenti, sed non nihil trita. Neapoli in Sancto Joanne Majore extat hac Tabula marmorea lata pedum VI. alta pal. III. Morillonias, & Smetius.

(c) Varro Lib. IV. de Ling. Latin.

(d) Joan. Rosinus Antiq. Lib. VII. Cap. 37.

(e) Idem Lib. VII. Cap. 45.

Quæstum origo antiquissima, & proinde incerta videtur, Junius Gracchanus, etiam ipsum Romulum, & Numam Pompilium, bonos Quæstores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed Populi suffragio crearent, & afferit. Sed sicuti dubium est, an Romulo, & Numam Pompilio regnantibus, Quæstor fuerit: ita Tullo Hostilio Rege, Quæstores fuisse certum est. Imo invaluit Veterum Scriptorum sententia, Tullium Hostilium primos in Rempublicam Quæstores induxisse. (c)

Erat autem Quæstura primus pro juvenibus Magistratus Urbanus, qui petebatur, postquam quis decem annua stipendia fecisset, non ante annum ætatis xxvii. Primum Quæstoris honor Patriciis adscriptus fuit, cum verò res Romanæ augerentur, & bello crescerent, duobus prioribus Quæstoribus, alii duo adjecti sunt, qui Consules ad bella properantes, sequerentur, eisque necessaria subministrarent; & ea tempestate à plebe obtentum fuit, ut partim ex Patriciis, partim ex plebe, crearentur. Hi omnes Quæstores Erarii, sive ab Erario dicebantur. Unum, & alterum duo insequentes lapides ostendunt.

Quæ-

(a) Lib. VII. de Potestatib.

(b) Joan. Rosinus Lib. VII. Cap. 22.

(c) Sigon. de antiquo Jure Civium Roman. Lib. II. Cap. 2.

Quæstor Aerarii.

A carius extitit, conservatur Tarraconæ hac inscriptione.

Grut. p. ccccLv. N. 3.

M. P O B L I C I O.
M. F. S A B. S E X T I O
C A L P U R N I A N O
E Q U O. P U B L I C O
F L A M. D I V I. J U L I.
P R A E F. A E D I L. P O T.
Q U A E S T O R. A E R A R.
S A C E R D. J U V E N. B R I X.
D E F E N S O R I. R E I P. B R I X.
C O L L E G I A.
C E N T O N. E T. F A B R O R.
L. D. D. D. (a)

Insequens Ara Quæstorem ab Aerario nominat.

Quæstor ab Aerario.

Grut. p. mxxvi. N. 9.

H A V E. M E L E T I N A
S U A V I S S I M A.

D. S. I.
J U L I A E. M E L E T I N A E
L I B.
V I X. A N. X X I. M. V I. D. X.
H. I I I.
C. L U C R E T I V S. Q. F. P A L.
Q U A E S T. A B. A E R A R.
A R A M. H A N C. D D. (b)

Hujus dignitatis viri Patricii, documentum, quod plura ejusdem perfuncta munia post Urbanam Quæsturam, nempe AEdilis Curulis, Prætoris, Curatoris viæ Aureliæ, Proconsulis Lyciæ, Pamphilæ, & tandem Consulis, ex ordine numerat, extat Compsæ in Lucania in Palatio Archiepiscopi, hoc modo legitur: extant quidem munia dignitatum, sed qui illis functus est, alta obliuione sepultus jacet.

Grut. p. ccccxc. N. 12.

M. F. G A L. P R I M O. X. V I R. S T L.
J U D. T R I B. L E G. V I I I. G E M. F E
L I C I S. H I S P A N. C I T E R I O R I S
Q. U R B A N. A E D. C V R V L.
P R A E T O R I. C V R A T. V I A E.
A Y R E L I A E. P R O C O N S. L Y
C I A E. P A M P H I L I A E. C O N S.
P O L Y M U S. L I B.

Viri verb Plebei, qui post Urbanam Quæsturam, Tribunus Plebis, & Prætor Parthi-

(a) Canagi in Sacello D. Virginis. AEdas Canarioli in sua Hist. Brixian.

(b) Ara marmorea Roma extabat olim apud Marmorarium, tunc habitantem juxta AEdem D. Petri in Carcere Tulliano. Gatenstenius in suis antiqu. Monument. qui vidit & exscripsit.

(c) Compsæ in Lucania, in Palatio Archiepiscopi. Smetius, & Cittadini.

FOLYTIMUS Cittadini.

Grut. p. ccc. N. 7.

P. A L F I O. P. F. G A L.
M A X I M O. N U M E R.
L I C I N I A N O. X. V I R O.
S T I L I T I B V S. J U D I C A N D.
Q U A E S T O R I. U R B A N O.
T R I B U N O. P L E B E I.
C A N D I D A T O. P R A E T O R I.
P A R T H I C A R I O.

B

P. A L F I V S. A V I T V S. N U M E R.
M A T E R N U S. F I L I V S.
P A T R I. D V L C I S S. (a)

His positis, propere ad ipsam munus Quæstorum Urbanorum, siue Aerarii explicandum. Varium illud fuit. Imprimis ad ipsos pertinebat cura Aerarii, & Vestigalium Populi Romani, pecuniam publicæ, & privatim erogabant, vel in Aerarium reponebant, imò in tabulas accepti, & expensi referebant (b). Cum exercitus scriberetur, & in campum Legiones ducerentur, signa militaria ex ærario depromebant, atque ad Consules in expeditionem ituros, mittebant. Legatis, ex ultimis oris terrarum Romam profectis, publicum hospitium curabant, & inunera, sæpè etiam commeatus largæ, & hospitalitèr, imò & Vestimenta publico nomine exhibebant, ac nequid ipsis, eorumque comitibus deesset, prospiciebant, Aegrotantium Legatorum peregrinorum curam suscipiebant, mortuosque sepeliebant, eisque funus publicis expensis erigebant. Ipsi etiam incumbebat, prædam ex hostibus captam vendere, nummosque ex ea redactos in ærarium referre. Denique in ipsos translata fuit cura conservandorum, Senatus-Consultorum, cum primitus Tribuni Plebis, & AEdiles eorum munere uterentur. Nullum tamen Quæstores habebant imperium, nec sella curuli, ut alii Magistratus, nec lictoribus, nec Viatoribus utebantur, imò apud Prætorem ab homine privato in jus vocari poterant.

Hic habes Urbanorum, siue Aerarii Quæstorum, munus illustratum. Per illud Forensium, siue Coloniae, siue Municipii Quæstorum functio explanari potest: hi enim Quæstores in Republica sua subalterna, Romanæ imitabantur naturam, & in parvis magna sequebantur. Urbanorum Quæstorum dignitas, eorumdem erat figura functionis, Romanorum Quæstorum munus erat Prototypum actionis. Illi ærarium Romanum, hi Coloniae, aut Municipii gubernabant. Illi Romanæ Reipublicæ Receptorum, & Exensorum rationem servabant, hi subditæ Reipublicæ computum nummorum in tabulas redigebant. Illi Romani insignia exercitus, (dum bellum instabat) penes ipsos conservata, Consulibus porrigebant, hi vel Legionibus, vel cohortibus, quorum milites, vel Colonos, vel Municipios, vel Prædarios

K k k 2 ha-

(a) Habetur Tarraconæ in AEdibus Jani de Traves. Schottus.

(b) Livius lib. 11. Plutarchus Problem. 43.

habebant, & signa, & arma subministrabant. Illi Regum, ac Principum exterorum Legatos in publicum hospitium excipiebant, ipsisque & munera, & commeatus, & vestimenta procurabant, hi Romanæ Reipublicæ, ac Consulum Legatos, hi Scribas publicos, hi Apparitores, Accensos, Interpretes, Præcones, Lictores, ac Viatores, pro occurrente negotio, & injuncto mandato, expensis coloniarum, aut Municipii recipiebant, & fovebant. Illi ægotantibus Legatis, hi infirmis Deputatis subveniebant. Illi mortuis funera majora, hi minora ex Aerario erigebant. Verbo jungo, utriusque idem munus qualitatis, non quantitatis incumbat.

Cum igitur Quæstores Forenses per omnes suas functiones Urbanis Quæstoribus Similes inventantur, jungendum est utroque Quæstoris Aerarii, & ab Aerario fuisse nuncupatos.

Quæstores Urbanos hoc nomen obtinuisse, supra indicavi: Quæstores Forenses eo nomine usos, hic demonstrabo. Prioris exemplum invenio in M. Minucio Quintiano Brixia Decurione. Ara inscriptionem lege, & Quæstoris Aerarii nomen invenies.

Grut. p. Mxcvii. N. 5.
M. MINUCIO.
M. F. FAB.
QUINTIANO.
DEC. BRIK.
Q. AER. MINUCIVS
MINICIANVS
AVINCULUS. EX TESTAME.
EJUS. FACIENDVM.
CURAVIT.

Posterioris exemplum trado in M. Senucio Servato, qui Coloniae Quæstor ab Aerario indigitatur. Nemausi lapis extat: hic inscriptio traditur.

Grut. p. ccccxvii. N. 3.
M. SENCII.
SERVATI Q. COL.
AUG. NEM. AB. AER. E.
ET. JVL. HELPIDIS
UXORIS. OPTIMAE.
V. P.

Constat ex his antiquis documentis, Forenses Quæstores extitisse, eosque Aerarii subditarum Rerumpublicarum, sive Coloniarum, sive Municipii, regimen obtinuisse.

Hos etiam aliquando ad Aedilitatum, & ex ea ad Il. Viratum ascendisse, docet lapis, qui Martos in Hispaniis, conspicitur: in eo enim legitur Cl. Julius Rullio Il. Vir. AEd. Quæst. Sic ut a Quæstura ad AEdilitatum, ab AEdilatu ad Il. Viratum pervenerit.

(a) Brixia extat Ara. Rubens in suis Antiq.

(b) Nemausi extat. Scaliger in suis Antiq.

Grut. p. ccccxiv. N. 9.
CL. JULIO. M. F. RULLIONI.
IL. VIR. AED. QVAEST.
COL. AVG. GEM.

Quæstores etiam, Coloniae & Municipii Decuriones fuisse, ex utroque subjunctum marmore dignosci potest. Primum, Tertium Sammium Karum Nemausi Quæstorem, & Decurionem exhibet.

Grut. p. ccccxv. N. 9.
D. M.
TERTII. SAMMII. VOL.
KARI. Q. NEM. ET. DECUR.
ET. SAMMIAE. ATICAE.
V X O R. E T.
L. HORTENTII. KARI. FIL.
T. F. I. (c)

Alterum P. Metellium L. F. Augustæ Taurinorum Decurionem, & Quæstorem, reliqua transeo, adducit.

Grut. p. xvii. N. 10.
P. METELLIVS.
L. F. DEC. TAUR.
ET. QVAESTOR.
ITEM. DEC. VALIO.
EPOREDIAE. ET. II. VIR.
JOVL. AVG.
EX. H. S. X.
TEST. PONI. C. VR.

Tandem ad Quæstoricos, qui in Capuana Tabula leguntur, descendo. Hi vero hoc nomine gaudebant, quod Quæstoriam in Re publica gesserant dignitatem. Hinc etiam Quæstorii (quod planè vocabulum cum Quæstoriciis convenit) dicebantur. Sic Flavius Martius Senior in Colonia Carvetiorum Quæstoris, munus, nomenque Quæstoriciis promeritus est, ut ex Anglicano Marmore deduci cognoscique potest. Ne Anglicam petas, hic marmor inscriptum vides.

Grut. p. ccccxvi. N. 4.
D. MARTIO. Q. COL.
FIL. MARTIO. Q. COL.
I. IN. O. C. Q. ARVETIOR. A. GRUT.
Q. V. E. S. T. I. C. I. O.
VIXIT. AN. XXXV.
MARTIOLA. FILIA. ET. 2. GRUT.
HERES. 2. PONENDVM. ponend.
C. V. R. A. V. I. T.

Hi ergo Quæstorici, sive Quæstorii de perfuncta Quæstura nomen sibi vindicabant, nam

(a) Martos in Hispaniis. Metellus.

(b) Habetur Nemausi. Scaliger.

(c) Augustæ Taurinorum in adibus Pannoniis. Pannonius.

(d) Apud Vetus in Perith in Cumbria. Camdenus in sua Anglia illustrata.

nam sicut, qui *Consulatum* gesserant, *Consulares*, sic qui *Præturam*, *Prætorii*, qui *Ædilitatem*, *Ædiliticæ*, qui *Quæsturam*, *Quæstoriciæ*, asserit in suis Romanis Antiquitatibus Joannes Rosinus, (a) appellabantur.

Quæstoriciæ autem deposita *Quæstura*, vel ad *Ædilitatem*, vel ad *Decurionatum* aspirare poterant, quod vel inde patet, quia in antiquis lapidibus, aliqui *Quæstores*, & *Ædiles*, aliqui *Quæstores*, & *Decuriones* (ut supra indicavi) citati reperiuntur. Novem illi *Quæstoriciæ*, qui in *Tabula* ponuntur, proximè post defunctam *Quæsturam* ad *Decurionatum* promoti sunt, & in *Canusina* Republica *Decuriones Quæstoriciæ*, ut *Tabula* præfert, nominati fuerunt.

=====

C A P. XXIX.

DECURIONES PEDANI.

Pedani, in *Tabula* inveniuntur, numero triginta duo recensentur, & omnes *Decuriones* appellantur. Omnimodam cum *Senatoribus* *Pedariis* Similitudinem hæc sunt, quos proinde si illustravero, totam *Pedano*rum functionem explicavero.

Senatores olim, *Verbis* *Senatum* constituebant. *Equites* *Senatorum* filii, à *Censoribus* eligebantur, & *Senatum* intrabant, & inter *Senatores* numerabantur. Inter hos *Senatores*, & *Equites*, *Pedarii* *Senatores* erant quasi intermedii. *Pedarii* *Senatores* qui sunt, docet *Gellius* ex *Varronis* *Satyræ* *Manippææ*, nimirum: (a) Quod *Equites* quidam *Pedarii* *Senatores* appellati sunt, qui nonnulli à *Censoribus* in *Senatum* lecti, & ita *Senatores* quidam propriè non fuerint, honoribus tamen *Populi* usi sint, & propterea in *Senatum* venerint, & *Sententia* jus habuerint: & quia in *postremis* scripti essent, *sententias* non rogati fuerint, sed in eis, quas *Principes* dixissent, descenderint.

Vbi etiam diversas ab hac *sententia* aliorum opiniones citat (b), nempe quod quidam opinati sint, *Pedarios* *Senatores* appellatos esse quod *Sententiam* in *Senatu* non verbis dicerent, sed in alienam *sententiam* pedibus iverint (c): quidam autem eos *Pedarios* dictos fuisse: Quod cum *Curulem Magistratum* non gessissent, pedibus in *Curiam* iverint, & *curati* *seste vesti* non fuerint, sicut illi qui *Curulem Magistratum* gesserant (d). Quas duas posteriores *sententias* *Sigonius* *Gellium* explicans inducit his verbis (e). *Gellius* *Pedarios* *Senatores* dictos ab aliis subijcit: Quod non *sententiam* in *Senatu* dicerent, sed ab aliis dictam imoventes se loco approbarent; ab aliis

*Aqui curules Magistratus nonnulli gessissent: unde in curiam non curru, ut ceteri veherentur, sed pedibus irent. Sed hæc duæ Sententiæ videntur omnino improbandæ. Prior quidem, quod inde sequeretur, si quando *Senatus-consultum* per discessionem fieret, omnes *Senatores* esse *Pedarios*, quod cum universi *sententiam* pedibus ferant. Posterior vero ex *Varrone*, qui *Scriptum* reliquit: etiam *Curulibus Magistratibus* *functos*, si nonnulli à *Censoribus* in *Senatum* lecti essent, *Senatores* non esse.*

His *Festus* accedit, & *Pedarios* *Senatores* fuisse appellatos scribit, qui taciti transendo ad eos, quorum *sententiam* probent, quid sentiant, indicent. *Festus* autem de *Pedariis* *Senatoribus* edicere solere ait *Sigonius* (f). Ut *Senatores* adsint, quibusque in *Senatu* *sententiam* dicere licet, quia ii, qui post *lustrum* ex *Junioribus magistratibus* caperunt, & in *Senatu* *sententiam* dicunt, & non vocantur *Senatores* antequam in *Senioribus* *summi* *Censi*. Quos etiam intelligit, ut *arbitros*. *Cero*, cum scribit (g): *Cluentius* *Equos* *Romanius* *causam* dicit, qua lege *Senatores*, & ii, qui *Magistratum* habuerunt, soli *tenentur*.

Decuriones in *Coloniis*, & *Municipiis*, *Senatores* Romanos passim imitati sunt, ac ibidem ordinem, & *Senatum* constituerunt, in quem *Patroni*, *Quinquennialicii*, *Il-Varranicii*, *Ædiliticæ*, *Quæstoriciæ*, alique electi, *sententias* suas rogati dixerunt.

(a) *Pedani* verò, *Ordinis* *Populique* favore in *Decuriam* admissi, *Decurionis* nomine gaudebant, *Sententias* suas dixerunt, sed dictas, aliorum mentibus adequarunt. Per hanc adequationem, *Pedani* rectè dicti sunt, cum in hac *sententia*, *Livio* (h) teste, pedibus omnes essent, hoc est approbassent, & confirmassent.

=====

C A P. XXX.

DECURIONES PRÆTEXTATÆ.

Romanos *Rerum* *Dominos*, *Gellius* *Prætextatam* togam. (a) Clamabat olim *Augustus* indignandus, quod togam, (communem civium Romanorum habitum) sua ætate *spretam*, & quasi derelictam videret: hinc *Ædilibus* *inquærit*, ne quem post hac paterentur in foro, aut circo, nisi, positis *prænullis*, *lacernis*, & *tunicis*, togam *conferre*. Sed post *Augustum* *perium*, ut *libertas*, ita toga *magis* *in* *deluetudinem* *ivit*. Sub *Hadriano* *Principe*, vix in *Senatoribus*, & *Equitibus* ap-

(a) *Lib. VII. Cap. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.*

(b) *Gellius* *lib. XIII. Cap. 2.*

(c) *Livius* *Lib. XXII.*

(d) *Gellius* *ibid.*

(e) *de antiqu. Jur. Civ. Roman. Lib. I. Cap. 2.*

(a) *Sigonius* *de ant. Jur. Civ. Rom. Lib. II. Cap. 2.*

(b) *Cicero* *in Orat. pro Cluentio.*

(c) *Plinius* *Junior.*

(d) *Livius* *Lib. XXII.*

(e) *Suetonius* *in Augusto.*

(f) *Idem* *loc. cit.*

apparuit, quapropter (a) Senatores, & Equi-
tes Romanos semper in publico togatos esse ius-
sit, nisi à cana revertentur.

Ceterum toga, quæ olim Civibus erat ne-
cessaria, apud paucos, & non nisi honestio-
res, remanet (b). Togæ verò plures erant spe-
cies, nempe Prætexta, Candida, Pura, Pul-
la, Sordida, Pieta, Purpurea, Palmata,
quibus omnibus præteritis, unam Prætextam
illustrare cupio, qua cognita, statim Præ-
textati apparebunt.

Igitur Toga Prætexta à prætexendo dice-
batur; quia ei Purpura, ut ait Macrobius,
prætexta erat, hoc est, quia Purpuram in
ora habebat, quam ob causam Græci *πορφύρεα*,
eam vocabant, utpotè circum-
quaque Purpuram habentem. Vestimentum
erat puerorum, quod usque ad annum deci-
mum Septimum, qui tyrocinii dicebatur,
gestabant. Consuetudinis plures causas Ma-
crobius allegat, scribit enim (c): *Primis*
Reipublica Romana temporibus puerilem ata-
tem Prætextam non usurpasse, sed postea Tar-
quinium Demarati exulis Corinthii filium,
Priscum, cum de Sabinis triumphum ageret,
filium suum, annos quatuordecim natum,
quod hostem in eo bello manu percussisset, &
pro concione laudasse, & bulla aurea Prætex-
taque donasse, eumque adhuc puerum ultra
annos fortis præmiis virilitatis, & honoris
insignivisse. Inde deductum morem, ut Præ-
texta, & bulla in usum puerorum Nobilium
assurperentur, ad omen, & vota concilianda
Virtutis ei similis, cui primis in annis, mu-
nera ista cesserant.

Quibus exinde aliorum sententias subijcit,
nempe: (d) *Tarquinium Priscum, cum inge-*
nuorum puerorum cultum inter præcipua du-
ceret, instituisse, ut Patricii, bulla aurea
cum Toga, cui purpura prætextitur, uteren-
tur, illi scilicet, quorum patres curulem ges-
sissent Magistratum, ceteris autem, ut Præ-
textam tantum uterentur, indulgisse, sed usque
ad eos, quorum parentes epistola stipendia
iusta meruissent. Aut quod rerum antiqua-
tum peritissimi tradunt, Romulum cum ad
consolandum raptas spondisset, se ejus in-
fanti, qua prima sibi civem Romanum esset
enixa, illustre munus daturum. Hostum Ho-
stiliæ Herpyliæ filium, quod ea, prima ex
omnibus Sabinis mulieribus raptis partum edi-
disset, bulla aurea, ac Prætexta insignibus
honorasse. Aut, Togam Prætextam pueris
datam, ut ex purpura rubore, ingenuitatis
padore tegerentur. Aut, quam Verrii Flac-
cii sententiam esse ait, Toga Prætexta usum,
primum ei puero concessum, qui cum Circen-
sum, scilicet de Canaculo pompam ludorum super-
ni, deprecasset, & patri restitisset, quo ordi-
ne secreta sacrorum in arca Pisenti composita
vidisset: ex re Oraculi, quo nunciatum erat,

Populum Romanum propter pestilentia labo-
rare, quod Dii despicerentur, sententiam ape-
ruiisset. Hactenus Macrobius:

Non solum autem pueri, lique ingenui,
verum etiam puellæ ingenuæ, Libertino-
rum (a) filii, Magistratus omnes, non modo
Romæ, sed in Coloniis etiam, & Munici-
piis, Magistri vicorum, & Collegiorum,
Sacerdotes, Senatores ludorum Romanorum
diebus, & mulieres nonis Caprotinis toga
ntebantur Prætexta, quæ omnia Aldus
Manutius (b) post sedulam indagationem legen-
da collegit, & exposuit.

De pueris suprâ plura documenta tradidi;
De puellis ingenuis prætextatis, Cicero
afferit (c): *eripies pupilla togam Prætextam.*
Cui jungo Propertium, qui ad altiora pro-
perat, dum ait: (d)

Mox ubi jam facibus cecidit Prætexta marito
Vinxit, & acceptas altera victa comas.

Indicat Poeta tempus, quo puellæ assump-
tam prætextam deponebant, nam uti pue-
ri ea induebantur, donec virilem togam
assumerent, sic puellæ, donec viris socia-
rentur, eadem ulas fuisse canit. Propertium
explicat Festus his verbis: *Nubentibus, in-*
quit, depositis Prætextis, à multitudine pue-
rorum absconci clamabantur.

Libertinorum filii etiam Prætextæ honore
fulgebant, causam tradit Macrobius (e), ni-
mirum quod cum bello secundo Punico ad
Jelisterium ex Hirpe collata faciendum, li-
bertina quoque pecuniam subministrasset, &
aucta obsecratio esset, pueris ingenuis itemque
libertinis carmen prænuntiantibus, concessum
fuit, ut Libertinorum quoque filii, qui ex
iusta dumtaxat matre familias nati sunt,
togam Prætextam, & lorum in collo pro bul-
la decore gestarent.

Romanorum magistratuum, ac Sacerdo-
rum Prætexta multis testimoniis probatur,
quæ apud Ciceronem, Plutarchum, Macro-
bium, Polybium, Livium, aliosque anti-
quitatis indagatores, & Scriptores extant
insignia, quæ facile legentibus occurrunt.
Ne tamen omnimodò huius Prætextæ noti-
tia lectorem privare videar, Valerium Tri-
bunum Plebis apud Livium (f) loquentem in-
duco: *Purpura viri, inquit, utemur, Præ-*
textati in Magistratibus, in Sacerdotiis: li-
beri nostri Prætextis, purpura, togis uten-
tur: Magistratibus in Coloniis, municipiisque,
hic Roma infimo genere Magistris Vicorum,
toga Prætexta habenda ius permittemus:
nec id ut vivi solum habeant tantum insigne,
sed etiam ut cum eo crementur: faminis dum-
taxat usque purpura interdiciamus &c.

Ma-

(a) Spartianus in Hadriano.

(b) Justus Lipsius Lib. I. Electorum Cap. 13.
Aldus Manutius Lib. II. de Quæstis per
Epistolam Epist. I.

(c) Macrobius Lib. Saturnal. I. C. 6.

(d) Ibid.

(e) Ionn. Rosinus Lib. 5. Cap. 32.

(f) Lib. II. de Quæstis per Epist. Epist. I.

(g) in Verrem,

(h) Propertius Lib. IV.

(i) Lib. I. Saturnal. Cap. 6.

(k) Lib. XXXIV.

Magistris Collegiorum Asconius ^(a) Pædianus A concessam Prætextam insinuat.

Senatoribus in usu fuisse ludorum diebus, Cicero ^(b) præclaro suo testimonio, comprobatur.

Mulieres ivisse Prætextatas Nonis Caprotinis, hoc est, Nonis Quintilibus, seu Juliis, docet Varro ^(c) dum scribit: *Nonis Caprotinis in Latio Junoni Caprotinae mulieres sacrificant, & sub Caprifico faciunt, & caprifico adhibent Virgam: ob hoc togæ Prætextæ data est.*

A Prætexta itaque Prætextati nomen suum hæditarunt. ^(d) De variis Prætextatis egi, ut omnium cognitionem adducerem, qua adducta plerosque transeo, & Colonia- rum, ac Municipiorum Prætextatos propius explicaturus aggredior.

Jam dudum ex Livio constat, Magistratibus in Colonia Municipiisque togæ Prætextæ habendæ jus fuisse permissum, non solum dum viverent, pro functionis honore, sed etiam post obitum, dum cremarentur, pro memoria dignitatis. Hinc Duum-Viri, Decuriones, Aediles, Quæstores, alique, cum Magistratum gererent, Prætextati dici potuerunt.

Sed inter Decuriones Tabulæ, viginti quinque, ultimo loco positi, solum Prætextati nuncupantur. Dubium proinde occurrere posset, an cæteri omnes Prætextæ induerentur, an hi solum? si omnes; cur & ipsi à Prætextæ indumento non indigentur Prætextati? Si hi tantum; cur Prætextæ, vestimento, ordini Decurionum communi, & Prætextati appellativo, reliqui

omnes priores, & potiores priventur? Dubium solvo. Omnes Decuriones Tabulæ incisi Prætextæ utebantur, & ab ea Prætextati nuncupari poterant, cum verò in Republica sua, alia aliaque munia obivissent, ac tandem ad Decurionatus magistratum essent eveſti, sub nomine anterioris perfuncti muneris, exempli gratia II-Viratus, Aedilatus, aut Quæstura, vocabantur Decuriones II-Viralicii, Aedilicii, Quæstoricii, ultimi verò Decuriones cum nullo functionis honore insigniti, solaque Prætextæ essent decorati, ab eadem vocabantur Prætextati.

Hi proinde Prætextati, juvenes erant, quod vel ex eo constat, quia inter illos quatuor aliorum Decurionum filii etiam Junioris vocabulo appellantur.

Hi etiam magis addiscendi, quam docendi causa in Comitibus à populo eligebantur. Decuriones quidem erant, & vocabantur, habitumque gestabant; sententiam verò dicere, non rogabantur, sed aliorum sententias auscultabant; erantque per omnia similes Galliæ Consiliariis auscultantibus, qui Regni idiomate nominantur *Conseillers Escontans*.

Hi forsitan ad Prætextatorum Decurionum formam introducti, juvenes sunt, & parum gerendis negotiis experti: Consiliarii in Curiis dignitatem, aut nummis comparant, aut parentum favore sibi vindicant: omnem Senatus confessum frequentant, togam gestant, Consiliarii nomine, ac titulo gaudent, ad constitutos annos partium lites, ventilationes, ac perorationes auscultant, donec crescente ætate cæteris annumerentur, & in promendis Sententiis reddantur æquales.

(a) *Oration. in Pisonem.*

(b) *II. Philippica.*

(c) *Lib. V. de Ling. Latin.*

(d) *Vide Matrobinum Lib. I. Saturnal. Cap. 2.*

F I N I S.

HEN-

HENRICI BRENCMANNI,
J. C. & Academici Florentini,
GEMINA DISSERTATIO:
Altera
DE
REPUBLICA
AMALPHITANA:

Altera
DE
AMALPHI
A
PISANIS DIREPTA.

Utraque nunc primum in luce mittitur.

Adjecta in calce TABULA CHRONOLOGICA;

100-443887-107

[illegible]

CONFIDENTIAL

100-443887-100

100

[illegible]

100-443887-100

LECTORI S.

CONSTANS fama est, AMALPHI repertos esse Pandectarum libros, qui hodie *Florentia* honorata & solenni custodia aservantur. Constat etiam apud omnes, eosdem in direptione illius urbis ablatos esse a *Pisanis*: sed de tempore non conveniunt, nec occasio ejus rei peræque omnibus nota est. Quum igitur in eo totus essem, ut accuratam exemplaris *Florentini* historiam componerem, indagandæ videbantur res *Amalphitanorum*, quas nemo hactenus ex professo tradiderat. Inquirendum præterea erat in bellum & expeditiones, quas *Pisani* in illam civitatem susceperunt. Ea mihi conscribendæ utriusque Dissertationis ratio fuit. Hoc autem cum innotuisset solerti & celeberrimo typographo nostrati *Petro Vander Aa*, cui orbis eruditus ipsaque imprimis *Italia* ob tot præclara rarissimaque, & prope jam oblivione sepulta Clarissimorum virorum opera, quæ ad eam illustrandam pertinent, plurimum debet, rogavit ut has meas qualescunque curas ad adornandum amplissimum *Italicarum* historiarum Thesaurum vellem conferre. Ego vero, cur id negarem, causam non habui. Tenes quæ me ad scribendas communicandasque Dissertationes hæc impulere. Id tua, id mea indicasse intererat.

ARGUMENTUM DISSERTATIONIS PRIORIS DE REPUBLICA AMALPHITANA.

- C A P. I. *Situs Amalpheos, confusio & latitudo.* Pag. 905.
 II. *Confusio Amalphis cum Melpi.* 906.
 III. *Varia horum nominum scriptura, eademque ad confusionem prona.* 907.
 IV. *Fabula de origine & ortu hujus civitatis.* 908.
 V. *Historia magis probabilis ex veteri Chronico Amalphitano.* 909.
 VI. *Res gestæ Amalphitanorum. Per fraudem captivi ducuntur Salernum, seque ipsos liberant.* 910.
 VII. *Bella cum Saracenis.* ibid.
 VIII. *Institutio Ordinis equestris, qui nunc Melitenis dicitur.* 911.
 XI. *Tributarii facti a Salernitanis. Proelium navale cum Surrentinis.* 912.
 X. *Concilium Amalphitanum.* 913.
 XI. *Salernitanis deficientes recidunt sub potestate Roberti Guiscardi Normanni, Siciliæ & Calabriae Apuliæque Ducis, a quo per fraudem circumveniuntur.* 914.
 XII. *Mox a Guiscardo desciscunt, &*

- ab eodem armis subiguntur. Epistola decretalis Gregorii VII. de hac re. Postea cum Surrentinis jure successionis deveniunt ad Guidonem, inde autem ad Rogerium Bossum, Apuliæ & Calabriae Ducem Principemque Salerni.* 915.
 XIII. *Excidit ducatu Rogerius, ab Amalphitanis urae exclusus, quæ frustra armis tentat, adjutus licet a principibus consanguineis. Deinde tamen iterum ducatu potitur.* 916.
 XIV. *Subjugantur tandem penitus a Rogerio, primo Siciliæ Rege.* 917.
 XV. *Difficultas hujus rei. Post triennium Amalphim feroci manu perdere voluit Rogerius.* 918.
 XVI. *Diripitur a Pisanis Amalphis, in qua direptione asportata sunt Pandectarum volumina* ibid.
 XVII. *Biennio post tributaria est facta a Pisanis jussu & auspiciis Lotharii II. Imp. oppida autem hujus ducatus horrendum in modum vastata sunt.* 919.
 XVIII.

- XVIII.** *Occupata m. iterum à Rogerio Amalphis p. p. sub rebus Siculis, emer. tamen aliquatenus commerciiis maritimis. Privilegia à Neapolitanis indulta. Tabula Amalphitana.* 920.
- XIX.** *Diploma Neapolitanum in gratiam Amalphitanorum.* 921.
- XX.** *Explicata quædam verba hujus diplomatis: ut & alia id genus ad res Amalphitanas spectantia.* 922.
- XXI.** *Reliquia S. Andreæ Apostoli, patroni Amalpheos, Constantino poli eo translata.* 923.
- XXII.** *Inventum pyxidis nautica per civem Amalphitanum: hinc insigne civitatis.* 924.
- XXIII.** *Bellis exterorum principum, de Sicilia & Neapoli decertantium, implicita Amalphis ad extremum prorsus concidia.* 925.
- XXIV.** *Forma regiminis & genera magistratuum. Comites, Praefecti, Duces. Tituli Ducum Amalphitanorum.* 926.
- XXV.** *Liberam Rempublicam fuisse. Duces lecti & remoti à populo: leges lata: nummi cusi.* 927.
- XXVI.** *Libertatis imminutio varia, ejusque tandem amissio. Regii vicarii, iusticiarii, Stratigi, Regii vicesgerentes.* 929.
- XXVII.** *Imperiales patriarcha, Reguli. Ducatus honorem non amisit Amalphis. In cujus possessione fuerit, & adhuc sit.* ibid.
- XXVIII.** *Amplitudo & potentia Amalphitanorum in florentissimo Reipublica statu. Comparatur cum Reipublica Veipeta.* 930.
- XXIX.** *Duplex causa interitus Reipublicæ Amalphitanæ, simulatio vicinorum principum, & discordia civilis: exempla.* 932.
- XXX.** *Munimenta Amalpheos, à natura* 933.
- XXXI.** *Amalpheos munimenta à arte. Nunquam expugnata ibi bant m. b. m. ibid.*
- XXXII.** *Oppida & Capella Amalphe, tanquam metropoli, subiecta. Scalæ, Ravellum, Scalesta major & minor, Fraxi, Pugionile.* 934.
- XXXIII.** *Atrani, Lettera, Azzulha, Triventum, Agerula, Epingerula. Præterea insula Sirensula, quæ ab his Gallorum insula dicitur, & Caprea.* 935.
- XXXIV.** *Possessiones Amalphitanorum in Sicilia, Constantinopoli, Agypto, Syria, Arabia, India, Africa, &c.* 937.
- XXXV.** *Sumptuosa domi adificia, cum publica, cum privata. Templum D. Andreæ. Armamentarium navale. Portus & littora. Navium multitudo.* 938.
- XXXVI.** *In sacris Archiepiscopatus dignitates, Suffraganei. Concilium Amalphitanum. S. Andreas protector civitatis. Canobium S. Laurentii de Amalfia. Alia, quædam, templa & monasteria.* ibid.
- XXXVII.** *Familia Amalphitanorum. Fidei eruditi, præsertim vero in jure. Alii duo aliis rebus celebres.* 939.
- XXXVIII.** *Statura corporis, habitus, & mores Amalphitanorum.* 941.
- XXXIX.** *Fertilitas salinis, quæ agri Amalphitanæ.* 942.
- XL.** *Opulentia, & celebritas hujus urbis variis scriptorum opibus comprobata.* 943.
- XLI.** *Nulla tamen re magis inclysi Amalphitani quam mercatura ibi.*
- XLII.** *Per eam ordo Melitenæ institutus inventus Codex Pandectarum, & Codex Pyxidis nauticæ. hæc nautæ præ aliis præcipua habent.* 944.

A R G U M E N T U M DISSERTATIONIS SECUNDÆ

D E

AMALPHIA PISANIS DIREPTA

- C A P. I.** Italia à variis Barbaris occupata. Ad pellendos ex Italia Saracenos Normanni à Græcis arcepsiti : in his Tancredus cum XII. filiis. Pag. 945.
- II.** Successio filiorum Tancredi, & fatum AMALPHEOS sub iisdem. 946.
- III.** Rogerius, Tancredi nepos, Comes Siciliæ, ejus indoles. 947.
- IV.** Quemadmodum Rogerius Apuliam & Calabriam cognato absenti per vim abstulerit. ibid.
- V.** Rogerius se Regem Siciliæ facit. 948.
- VI.** Rogerius occupat ducatum AMALPHITANUM. Neapolis se Rogerio submittit. 951.
- VII.** Schisma creatis duobus Pontificibus Innocentio II. & Anacleto II. Innocentius ad PISANOS confugit. 952.
- VIII.** Pisis in Galliam proficiscitur, favent Bernardo Abbate Claravallensi. In itinere inducius paugit inter PISANOS & Genuenses. 952.
- IX.** Anacletus Rogerium sibi adiungit, confirmato ei Siciliæ regno. Præterea sollicitat Lotharium Germaniæ & Ludovicum Crassum Franciæ reges, aliosque Principes. 954.
- X.** Iter Innocentii Gallicanum, invenit ibi regem Angliæ, à quo frustra opem postulat. ibid.
- XI.** In Germaniam deflebens fœdus init cum Lothario, submotâ per Bernardum difficultate de investituris Imperio restituendis. Innocentii & Lotharii in pari conditione dispar fortuna. 955.
- XII.** Historia Lotharii, Electio ejus, & grave dissidium cum Conrado de successione in Imperium. Prospera Conradi in Italiam expeditio. 956.
- XIII.** Rediens Innocentii in Galliam, & mora ut Regem in partes suas pertraheret : sed incassum. PISAS revertitur. 957.
- XIV.** Progressus Rogerii, perfidia illius adversus affinem Rainulfum, Averlæ comitem, prælio superant. 958.
- XV.** Partes Anacleti superiores. 959.
- XVI.** Innocentius PISANOS, & Genuenses inter se conciliat. Tum

- Episcopus eorum ornat dignitate Archiepiscopali. 950.
- XVII.** Conradus ex Italia domum revocatur. Contra Lotharium Romam proficiscitur adscito PISIS Innocentio. ibid.
- XVIII.** Classis PISANA & Genuensis in Lotharii, & Innocentii auxilium petit, quæ interim stragemata Romam ingrediuntur. Lotharium in Lateranensi basilica coronat Innocentius, Anacleto Vaticanam obtinente. Innocentius PISAS, Lotharius in Germaniam redit. 961.
- XIX.** Cruentâ Rogerii victoria adversus civitates rebelles, quin & in alias. Hanc calamitatem agere evadit AMALPHIS, & quod in ea erat Pandectarum exemplar. Vigiinti naves cum præda submersæ. 963.
- XX.** Robertus Capue Princeps, fœderatorum nomine PISAS opem implorat, inde adversus Rogerium. Rogerii ex contrario ad PISANOS legati de fœdere. PISANI verò cum Genuensibus, foras & Venetiam, Robertum, fœdum C. nuntios pollicentur. 964.
- XXI.** Foederati nihil valuerunt adversus Rogerium, fraudes & corruptelas in subsidium advenientes. 965.
- XXII.** Roberto PISAS abeunte ad auxilia acceleranda, Rainulfus Rogerio se submittit. Rotelso comes stabuli Beneventanus, PISAS aufugiens, naufragio perit. Absentis Roberti principatus occupatur. 966.
- XXIII.** Falso mortis Rogerii nuncio ab eo desciscit Rainulfus. inde Averlæ excidium. Robertus cum XX. navibus PISANIS Neapolim venit. deleta Averla Neapolim obsidet Rogerius : mox Averlam recedit, eamque instaurat. ibid.
- XXIV.** Robertus alius XX. naves PISAS adducit, & protinus PISANI cum XLVI. AMALPHIN ex improviso invadunt. inter cetera præda fuit exemplar Pandectarum casu à Rogerio PISANI cum classe Neapolim redeunt. inde domum tendentes Ischiam depopulantur. 967.
- XXV.**

- XXV. *Epistola scriptoris aequalis de hac PISANORUM expeditione & praedicta.* 968.
- XXVI. *De die, quo AMALPHIS dirapha, Era PISANA.* 969.
- XXVII. *Continuatio. An PISANI AMALPHIM post direptionem, incendierint. An testimonio antiqui scriptoris confectis de Pandegis ibi reperiitis.* 971.
- XXVIII. *A splis PISANIS direptionem fuisse AMALPHIM, & cur nulla Genuesium partes.* ibid.
- XXIX. *Rogerus filium Anfusum Capuæ principem constituit. Denique Neapolim obsidet, sed iterum brevi obsidionem solvere cogitur.* 972.
- XXX. *Robertus PISIS ad Lotharium proficiscitur, ut cunctantem impelleret. Sed & Neapolis a PISANIS auxilium flagitat. Pax inter PISANOS, & Florentinos Concilium PISANUM.* 973.
- XXXI. *Conradus Imperio renunciat in favorem Lotharii, conciliante Bernardo.* ibid.
- XXXII. *Neapolim tertium obsidet Rogerus & ad incitatus redigit, Navis PISANÆ cum comitatu accedunt. Innocentii & Bernardi adhortationes ad Lotharium.* 974.
- XXXIII. *Bernardi epistola ad eundem pro PISANIS, quibus infensus erat.* 975.
- XXXIV. *PISIS deinde ad Lotharium proficiscitur Robertus, Secunda Lotharii in Italiam expeditio: desistit prius ad citeriorem ejus partem, Veneti cum eo sedus inveniunt.* 976.
- XXXV. *Magnus apparatus adversus Rogerium tam mari quam terra, Terrestres copia duobus exercitiis*

procedunt. Pontifex PISIS adscitus. Romam deducitur. Roberti & Rainulfi restitutio. 977.

- XXXVI. *In Apulia junctis exercitus. Rogerii machinationes, qui tandem fugit in Siciliam. Gratulatio Græci Imp. eo nomine ad Lotharium.* ibid.
- XXXVII. *Classis PISANA centum navium, altera PISANORUM & AMALPHIM expeditio. AMALPHIS direptionem redemit, non item alia ejus ducatus oppida.* 978.
- XXXVIII. *Post AMALPHIM Salernum aggredi jubentur PISANI. Offensum a Lothario cumque eo iterum conciliati, mox tamen paciscuntur cum Rogero.* 979.
- XXXIX. *Consentio inter Lotharium & Innocentium de creando duce Apulie: nec non alia ob Calinenles.* 980.
- XL. *Recessus Imperatoris & mors in itinere, Succedit ei Conradus.* 981.
- XLI. *Capuam & Aversam capit Rogerus. Neapolis & Beneventum ejus partes amplectuntur: a Germanis tamen praelio superatur.* ibid.
- XLII. *Anacleti comamina. Communis legatio ad Rogerium. Opportuna Anacleti mors. Victor IV. Schisma tandem interveni Bernardi a medio tollitur.* 982.
- XLIII. *Mortuo duce, quem Lotharius constituerat, omnia recuperat Rogerus. Captivitas Innocentii & pactio, Fata Roberti Capuæ principis.* 983.
- XLIIV. *Epilogus.* ibid.

TABULA CHRONOLOGICA, ibid

HENRICI BRENCMANNI D E R E P U B L I C A A M A L P H I T A N A D I S S E R T A T I O.

C A P U T I.

Situs Amalpheos, confinia & latitudo.

Ita est *Amalphis* ad mare mediterraneum, ea *Italia* parte, quam *Tyrrhenum* æquor alluit¹, in loco quem olim *Picentini* inhabitaverunt² (unde & urbs *Picentorum* audit³) in veteris *Lucania* finibus⁴.

Sita est in planitie tractus maritimi, quem cingunt montes altiores: atque inde etiam hodie hic tractus litoris *la costa d' Amalfi* appellatur⁵, quasi dicas, latus *Amalphytanum*. Ab oriente habet *Salernum*, a qua plus minus VII. miliaribus *Italicis* distat, ab occidente vero *Surrentum*, ut & *Neapolim*, xxx. miliaribus remotam⁶. A meridie porro *Siciliam* respicit, quæ interjecto mari *Tyrrheno* per ducenta circiter miliaria distat⁷. A parte autem *Surrenti* attingit *Minervæ* promontorium versus insulam *Capreas*, quod promontorium versus insulam *Capreas*, quod promontorium inter *Amalphin*, & *Surrentum* interjacet⁸: imperitabantque *Amalphytani* ab *Athenæo* seu *Minervæ* promontorio *Salernum* usque⁹. Breviter auctor anonymus apud *Mazzellam*¹⁰, Est *Amalphi* civitas exterioris *Italia*, inter mare & montes eminentissimis sita, ab oriente habet *Salernum*, ab occidente *Surrentum* & *Neapolim*, ab austro *Siciliam* *Tyrrheno* mari sejunctam. In latitudine autem hic tractus sola viginti miliaria

occupat¹¹; & tamen plurima in eo oppida arcesque memorantur¹².

C A P U T II.

Confusio Amalphis cum Melphi.

EO autem diligentius hunc urbis *Amalphytana* situm designandum esse duximus, ne, quod multi magnique viri imprudenter fecerunt, *Amalphis* cum *Melphi* confundatur. *Melphis* enim civitas est in eodem *Italia* tractu, sed in medio illius posita, videlicet in confinio *Apulia* & *Lucania*; & rectè eam *Leo Ostiensis* *Januam Apulia* vocat¹³: adeoque fere æquo intervallo abest a mari *Hadriatico*, ac a mediterraneo mari, juxta quod *Amalphis* condita est. Possem complures recensere, qui hunc errorem errarunt, sed tantum unum alterumque adferam, & hoc testimonio aliorum, quod maxime in re invidiosa. De *Martinio*, pyxidem nauticam describente (hanc enim *Amalphytani* invenerunt, ut suo loco dicetur) hæc notat *Angelus de Nuce*¹⁴: Cui tamen parcendum, quod nominum proximitate seductus, & ab his regionibus longè diffusus *MELPHIM* cum *AMALPHI* confudit. Hac enim urbs est littoralis post *Minervæ* promontorium, illa mediterranea in *Lucanis* *Apulis* finitima. In eodem errore fuit doctissimus *Vossius*, apud quem *Antonius Panormitanus* de hac pyxide.

Prima dedit nautis usum magnetis Amalphis.

Similiter de *Gulielmo Gilberto Colcheffrensi*, medico *Britanno*, observat *Camillus Borellus*

1. Giac. Bosio *Della sacra milis. Gierosolims. lib.1. init.*

2. Scipione Mazzella *Descritt. del regno di Napoli. pag. 38. Principato citra, seconda provincia del Regno.*

3. Jo. Blau *Geographia Italia. Principatus citior, olim Picentia. Anto. Caraccioli in Indice ante quatuor antiquos Chronologos.*

4. Ferdinand. Ughellus *Italia sacra tom. IX. pag. 135.*

5. Joh. Blau dicto loco.

6. Ferdin. Ughell. ibid.

7. Bosio dicto lib.1. num.1.

8. Camillus Borellus *De regis Catholici præsantia. cap. 98. num. 22. Moreri Dict. Histor. in verbo MALFIS.*

9. Nicol. Parthen. Giannettas. *Histor. Neapolit. decade 1. lib. IX.*

10. Scipione Mazzella dicto loco.

11. Id. Mazzella parte II. pag. 62. ad fin.

12. Vide infra cap. XXXII. & XXXIII.

13. Chron. Casinense lib. II. cap. 167. auctore Leone Ostiensis.

14. Ang. de Nuce in notis ad idem Chron. lib. I. cap. 50.

Ius: *Liet ob incognitam sibi Italiam, dñm voluit dicere AMALPHIN, dicit MELPHIAM, sub dominio Principis Doria: quia, etsi Melphiam sit in regno Neapolis in Apulia prope Daunios, quæ est sub Doria, non fuit tamen in hac civitate, sed Amalphia, quæ est in regione inter Salernum & Surrentum, prope Mænerve promontorium. Immo verò in ipsi Italici scriptoribus, in Romana curia versantibus, eandem incuriam notat, ac reprehendit Cardinalis de Luca, dum in Germania eam benevolè exultat. Plures possum laudare, sed hi sufficiant.*

CAPUT III.

Varia horum nominum scriptura, eademque ad confusionem propa.

Quod autem illi adnotant de errore e nominum proximitate, quæ est inter Amalphin & Melphin, verissimè allegant: præsertim verò cum videamus Amalphin a nonnullis Malsam dici, quæ cum Melsa, nam sic vulgo Melphis scribitur, confundi facillimè potuit: atque ita porro Malsiani cum Malsanis. Profecto Malsianos dici pro Amalphitanis, sicut aliundè certum est, ita ex eo certissimum, quod Leo Ostiensis eandem historiam bis referens, uno loco dicat Malsitanus quidam nobilis, mox autem, quidam Amalphitana civitatis nobilis. Præterea est etiam ubi Malsa legatur pro Amalphi, sicut Melsa pro Melphi: quæ rursus valde sunt affinia quin & Malsi di Puglia Malphin Apulie, de Melphi, habet celebris scriptor historiæ Neapolitanae Franc. Capicius Latro. Denique etiam Amalphi inveni, Maxime tamen usitatum hujus urbis nomen apud historicos est Amalphia. Nihil nunc dicam de F, cum PH, permutatione, quæ passim in his fluctuat, & vel in aliis nullo discrimine adhibetur. Leve quoque illud, quod pro Malsitanis cum I. in media syllaba, etiam Malsitanus occurrat, sed & Malsitanus, cum A & E. Verum ignorare non potest, qui historias aliqua cum cura evolvit, imprimis vero quæ sequioris ævi sunt, hujusmodi nominum confusionem tralatitiam esse. Interea tamen diligenter hæc attendenda sunt, quum cæteroqui densas rebus gestis nebulas offundant. Quare etiam in aliis hujus historiæ partibus idem usu venit, ut liquebit in di-

scussione oppidorum & castrorum, quæ sub Amalphi consuebantur, cap. xxxii. & xxxiii.

CAPUT IV.

Fabula de origine & ortu hujus civitatis.

Unde autem nomen traxerit Amalphis, quæque sint ejus initia, quod in urbium descriptionibus fere pari passu ambulat, haud facile asseverari potest. Quibus volupe est ignorantiam suam fabularum involucris abscondere, hi statim Numen aliquod aut Heroum progeniem evocant, & si nemo ex antiquitate proferri potest, cui id satis speciose tribuant, ipsi personam consingunt. Hoc pertinet ad eos, qui Amalphin conditam volunt a nymphea cognomine, quæ Herculi in deliciis fuerit: ne scilicet inferior esset tot aliis civitatibus, quæ celebres gentis suæ conditores jactitant. Simili, sed modestiore commento, credulis imponunt, qui ad virginem Romanam nobilem ejusdem quoque nominis exordia Amalphitana referunt; & ne veritatem hujusce traditionis in dubium revocemus, patrem ejus nominant Marcum Marcellum Rufum. Alii rursus, velut indignum rati sexui sequiori acceptum ferri natales celeberrimæ civitatis, Amalphum quandam producant, tribunum militum sub Constantino, cui eos debeamus: insuper ad majorem historiæ fidem, anno æræ Christianæ cccxxv. id contigisse tradunt. Immo verò quidam non verentur ipsi Constantino condendæ Amalpheos curam injungere. Sunt item, qui tam altè rem nolunt repetere, contenti notare, nobiles quosdam Romanos, circa annum dxx. ex urbe Melphitana discessisse, & mediterraneum mare petentes confedis- se ad oram sinus Salernitani, atque ibi hanc urbem ædificasse. Quo in primis videntur respicere, qui Amalphin a Melphi denominatam volunt; atque hoc etiam conferre potuit ad turbanda utriusque urbis nomina. Sed hæc quidem spectant ad plenior- em quandam historiam ex antiquo Chronico hujus urbis, manu exarato, quod Marinus Freccia vetustissimo Longobardo historico videtur adscribere. Ex eodem illa de Constantino, atque ejus tribuno deprompta sunt. Verum ipsam historiam ex Chronico Amalphitano subjiciamus.

CA-

1. Camill. Borell. d. cap. 78. num. 22. Adde medicum illum Londinensem in *Commentar. de magnete. lib. i. cap. 1.*

2. Jo. Bapt. de Luca Cardinalis, in tract. de cervitut. prædial. discursu i. num. 22.

3. Gaufridus Malaterra lib. iii. num. 2.

4. Leo Ostiensis in Chron. Capuensis. lib. iii. cap. 53. & cap. 55.

5. Apud eund. Gaufrid. lib. i. cap. 9.

6. Francesco Capececiatro *Historia del regno di Napoli* lib. i.

7. *Memorie diverse della Città di Pisa*, cavate da diverse historie & scritture, MS. della libreria Stroziana num. 194. in fol. pag. 1.

8. Prius obvium est, alterum videas apud

laud. Gaufrid. Malaterra. d. lib. iii. num. 2. in fin.

9. Il Regno di Napoli in prospettiva del Abate Pacichelli, par. i. pag. 186. Ad hanc fabulam quoque respicit Scipio Mazzella in *Descrizione regni Neapolit.* pag. 38.

10. Scipione Mazzella *Descrittione del regno di Napoli*, par. ii. *Provincia di Principato citra.*

11. Idem in proxime antecedd. Vocat hunc Amalphum, capitana di Costantino.

12. Ferdin. Ughell. *Italia sac.* tom. ix. pag. 235.

13. Mazzella loco memorato.

14. Marinus Freccia *De feud.* pag. 80.

15. Idem *De feud. cap. De officio Admirati maris* §. 4. & seqq.

CAPUT V.

Historia magis probabilis ex veteri Chronico Amalphitano.

Tradit nimirum ex eo Ughellus ¹; Cum à Constantino nova Roma, Bizantium appellata, anno salutis CCCXXXIX. condita fuisset, Romanos proceres, urbis novitate & Imperatoris muneribus adlectos, compositis navibus cum uxoribus liberisque, ac supellectilibus eo profectos esse: sed tempestate coorta, ex naufragio duas tantum naves incolumes evasisse, Ragusiumque appulisse: permotos eorum calamitato, & squalore accolae concessisse eis agrum, quem incolerent, iisdemque uterentur legibus, Romano nomini se plurimum debere dictitantes, paucos post annos, Romanos, cum intelligerent se in Ragusianorum invidiam adductos, vel quod angustis finibus interclusi latius eos patere desiderarent; vel quod Romanus animus, servitutis insolitus, dominandi cupiditate accendebatur; naves conscendisse, & petiisse Italiam, in loco qui Melpbes dicebatur, Palinuri consedisse, Melphim adificasse, ac Romano nomine relicto, Melphitanos, vel Amalphitanos esse dictos: inde aliquorum Principum bella metuentes, Ebulum, post Scalam, & inde vallem juxta maritimum littus ad occidentem, incoluisse, ibique condidisse Amalphiam, Hisce & quæ porro ex iisdem Chronicis repetituri sumus, haud malè subjicit Julius Cæsar Capacius ²; Aliqua in iis profecto apocrypha videntur, sed quemnam ea de re veriora scribentem legimus? Videlicet in re planè obscura nihil habemus probabilius. Ea certè constans opinio est, à Romanis quibusdam nobilibus originem deducere hanc urbem: unde etiam Colonia Romanorum est dicta ³. Ea igitur civitas, concludit Ughellus, ab illis Romanis patriciis, qui primum apud Scalam confederunt, quos deinde Melphitanos nuncuparunt, condita circa annum Domini DC, ROMANORUM COLONIA censetur.

CAPUT VI.

Res gesta Amalphitanorum. Per fraudem captivi ducuntur Salernum, & seque ipsos liberant.

Res quas Amalphitani primi temporibus gesserunt, nituntur itidem fide laudati Chronici. Videlicet industria & fortuna huic novo populo, ut sit, invidiam constasse videtur, & si. mul metum vicinis incussisse: præsertim verdaccedente necellitudine cum Longobardis & Ne-

Alitanis narratur enim ex eodem MS. ⁴ mixtum eo temporis spatio fuisse Amalphitanorum genus cum Longobardis & Neapolitanis. Quapropter tantum crevit, ut Sicardus eorum vires timorem concitarent; egisse idèò Principem cum aliquibus ex ea civitate, ut occupatam Amalphiam diriperent, atque vastarent, multosque largitionibus corruptos per litteras affinibus illud persuadere conatos esse. Eos tamen, ne locorum delicias desererent; & ne impietatis in patriam accusarentur recusasse interea Principem, constantes eorum animos animadvertentem, cum Longobardis & iis Amalphitanis, quos apud se alverat, in Amalphiam nocte quadam irruisse, & omnes ferè cives Salernum duxisse captivos; sed clavis inito consilio Amalphitanos, ut illatam injuriam ulciscerentur, Salernitanos fuisse adortos; vineas, domos incendisse; & Amalphiam summo cum honore esse reversos, anno Christi DCCCXXIX. Addunt nonnulli, velut ex eodem Chronico, per quadriennium Amalphitanos Salerni captivos fuisse & post reditum, quod & admodum verisimile est, urbem suam diligentius munivisse ⁵.

CAPUT VII.

Bella cum Saracenis.

Saracenis in Latium trajicientibus sub Leothario I. Imperatore circa annum DCCCL. Leonem IV. Pontificem Romanum contra eos adjuverunt Amalphitani. Romam secundò depredaturi appropinquabant Saraceni, cum Pontifex tribus classibus Neapolitana, Amalphitana, Cajetanaque feliciter eos repulit, ac navali ad Offiam prælio insignem de iis victoriam reportavit. Refert hoc Sigebertus in Chronico ⁶. Ex aliis præterea Annalibus aut Chronicis Historiisve, nescio quibus, adnotatur, cum Ecclesiæ præesset Joannes VIII, (pro quo vulgo Joanna Papiſſa in albo Pontificum recensetur) & imperium occidentis obtineret Carolus Calvus, nimirum anno æræ vulgaris DCCCLXXVI, Saracenos Italiam devastantes inducias fecisse cum Neapolitanis, Gaetanis, Salernitanis & Amalphitanis ⁷. Postea verò, circa annum DCCCXC. constat Saracenos ab Amalphitanis, Neapolitanis & Casinensibus in fugam versos fuisse. Interea, inquit Leo Ostiensis ⁸, Præfatus Atenulphus una cum Gregorio Neapolitano, nec non cum Amalphitanis, non parvo exercitu congregato, Gargilianum supra Saracenos venit &c.

M m m

CA.

1. Ferdin. Ughell. Italia sacra tom. IX. d. pag. 235. Metropolis Amalphitana. Pro in loco qui Melpbes dicebatur Palinuri consedisse. Capacius eadem describens habet in loco, qui Melpbes dicebatur, consedisse.

2. Capacius Histor. Neapol. lib. I. cap. 13.

3. Marinus Freccia De feudis, d. loco.

4. Ughell. loco memorato, ut & Capacius, adde Herempert. Langobard. in Epitome apud Anton. Caracciolum pag. 89.

5. Ottavio Beltrano Descritt. del Regno di Napoli.

6. Addefis Nicol. Parthen. Giannettaf. Histor. Neapol. Decade I. lib. VII. init.

7. Giov. Anton. Summonte Della Città, e Regno di Napoli. lib. I. pag. 397.

8. Leo Ostiens. in Chron. Casin. lib. I. cap. 50.

CAPUT VIII.

*Institutio Ordinis Equestris, qui nunc
Melitenfis dicitur.*

AD annum MXX, referri video prima initia nobilissimæ celeberrimæque rei, quæ *Amalphytanos* agnoscit auctores. Ea autem est institutio Ordinis, qui nunc *Melitenfis* dicitur. occasionem dedit mercatura maritima, quam in præcipuas maris mediterranei plagas exercebant, maximè verò orientem versus, qua de re ità anonymus à *Mazzella* allatus¹; Anno MXX. interea *Amalphytani*, celebris ac pia gens *Italiae*, varias merces, easque insolitas & Turcis gratissimas, in orientem navibus devexerunt. Ob has ergo novas merces *Calypha* *Egyptio* catervisque præfectis, ac incolis *Syriae* erant acceptissimæ, ità ut magistratum licentia omnes regiones & urbes circumire, atque merces distrabere, omni metu seposito, liberè poterant. Illi autem Christiana religionis & paternarum religionum memores, quoties occasio dabatur, loca sancta visitabant. Quia vero *Hierosolymis* nullum haberent domicilium, ut in maritimis civitatibus, amicis collectis *Calypham* *Egyptium* adeunt, ac per ejus procures oblato scripto impetrant, ut Præsidi *Hierosolymorum* nunciaretur, quo Turcarum amicis in ea parte, qua Christiani habitant, locus amplissimus ad ædes opportunas construendas designetur. Hac occasione oblata pecuniam passim à mercatoribus colligunt, &c. Edificant igitur propè sacrum sepulchrum Ecclesiam cum Cœnobio, dicatam *Sancta Maria Lazzina*: ita enim hanc differentiae causa appellabant, cum *Græci* & *Syri*, qui Christianissimum profitebantur, ibidem suas quoque ædes sacras haberent. Tum verò præter mercatores, multi etiam religionis causa in sanctam urbem confluxerunt. Quum autem longiore itinere & extrarii cœli intemperantia varii morbi contraherentur, Nosocomium erexerunt *Amalphytani*, seu, ut barbarè dici consuevit, *hospitale* cui pro more oratorium additum, commendatum patrocinio *Sancti Joannis Baptista*. Postremo quoniam religiosa pietas & reverentia erga ea loca etiam debiliorem sexum ad visenda ea excitabat, & hæ sacrae peregrinationes magis ac magis frequentabantur, tandem etiam ad curandas earundem ægrotationes *canobium muliebre* extruxerunt, cum titulo *Sancta Maria Magdalene*, nimirum promiscua & incauta eadem loci utriusque sexus consuetudo scandalis aditum ac januam videtur patefecisse. Constitutis ea occasione tribus hisce ædificiis

A sacris, e nosocomio virili prodire; qui occupationem urbis *Hierosolymitanae*, à Christianis obsessæ, facta conspiratione mirum in modum promoverunt, atque inde ordinis equestris titulum & prærogativas reportarunt. Contigit hoc circa annum MC. Auctor hujus facinoris & antesignanus laudatur quidam *Gerardus*, nosocomii per plures annos præfectus, Rectorem vocant, qui ex eo tempore cum sodalibus, quibus præerat, & regula & vestitu à reliquis se cœpit distinguere. Sed pleniorẽ illius instituti narrationem, & incrementa ordinis, ac insignia, privilegiaque & opes, non attinet hic latius exsequi: sufficit indicasse, impensis *Amalphytanorum* constructum fuisse & conservatum præter cætera duo ædificia sacra illud quoque nosocomium, cui originem debet ordo *Melitenfis*², quantumvis nonnulli disputent, cujas fuerit *Gerardus* iste, nosocomii tunc temporis Rector, aliis eum è *Gallia* repetentibus, aliis asserentibus *Scalensem* fuisse, ex oppido ducatus *Amalphytani*³. Certe ex eo nosocomio sive hospitali *S. Joannis* denominati primum sunt hi equites, dictique *Hospitalarii* & *Joannita*, postea equites *Rhodii* appellati sunt: nam cum infideles denuo *Hierosolymam* occuparent, ab *Isaaco Angelo* Imp. Græco *Rhodium* obtinueret; tandem & ex ea insula pulsis, *Melisa* assignata est à *Carolo V.*, quo magis tuta foret *Sicilia* ab incurribus barbarorum ex *Africa*. Hinc ergo hodie *Melitenfes* vocantur.

CAPUT IX.

D *Tributarii facti à Salernitanis. Proelium navale cum Surrentinis.*

DUum autem commerciis & mari feliciter rem gerit *Amalphis*, terra infestatur à vicinis populis, fortunæ ejus invidentibus. In his præcipui erant *Salernitani*⁴. Vario autem atque ancipiti Marte bellatum fuit, ità tamen, ut plerumque victoria staret à parte *Amalphytanorum*⁵. Sed tandem circa annum MXL tributaria per eos facta est *Amalphis*. nam anno MXXXIX. indictione VI. mense Aprili *Gaimarius Salernitanorum* princeps creatus legitur dux *Amalphytannus*⁶. Res ità se habuit. *Gaimarius* hic, *Salerni* & *Beneventi* princeps, postquam principatui *Beneventano* in gratiam *Henrici II.* Imperatoris renuntiasset, auxilio *Normannorum Surrentinum* occupavit, & fratrem suum *Guidonem* ei ducem imposuit. Dein principatui *Salernitano Amalphin* adiecit, sibi quoque vestigalem fecit. At vero tanta felicitate elatus

1. Scip. Mazzella *Descritt. del Regno di Napoli, parte II. Provincia di principato Citra*.

2. Scip. Mazzella ibid. Giacomo Bosio *Della sacra militia Hierosolimit. lib. I. nel princ. & al. an. 1128. & 1130.* Anto: Franc: Cigni del commentar. *De' Cavaglieri Hierosolimit.* citato da Gio: Anto: Summonte *Della Città, e Regno di Napoli lib. I. pag. 397.* Henr: Pantaleo *De rebus Joannitar. lib. I. Cronica della milicia y sagrada religion de San Juan Baptista de Jerusalem, por fray Don Juan Augustin Funes Cavaleiro &c. lib. I. cap. I. Los Amalfitanos fundan un hospital en Jerusalem, y dan principio a la Religione*

3. Giaco: Bosio *lib. I. sul fine & lib. II. vite di Gran maestri della sacra relig. di S. Giovanni Hierosolimit. del Comendatore fra Geron. Marilli, init. Fra Gerardo.* ubi laudatur hunc in finem Historia, cui tit. *Gesta Dei per Francos*; item Petr: Boissat. Ferdin: Vghell. *Italia sacra tom. IX. pag. 236.*

4. Marinus Freccia *De feudis. pag. 80.* Ex Eremperito.

5. Scipione Mazzella *detta parte II.*

6. Jul. Cæs. Capacius *Histor. Neapolit. lib. I. cap. 13. De Ducib. Amalphytanis.*

tus subjectos pessimè habere instituit. Quapropter unanimi *Amalphitanorum* & *Salernitanorum* conspiratione in littore *Salernitano* triginta sex vulneribus confossus est. Neque tantum cum *Salernitanis*, sed & cum *Surrentinis* bella illis fuere; incertum tamen quo tempore. Videlicet inter duces *Amalphitanos* Leo quidam *Neapolitanus* numeratur, *Marini* filius, nepos *Leonis*, qui navali pugna captus fuerit à *Surrentinis*.

CAPUT X.

Concilium Amalphitanum.

Anno interea MLIX. Nicolaus II. Pontifex maximus Concilium habuit *Amalphi* contra eos qui fovebant schismata & Pseudo Pontifices, quippe quæ res, magno cum rei Christiane detrimento atque offensione, electionem Pontificum vehementer identidem turbabat. hisce temporibus, & Ecclesiam, ac Principes rudia in contraria scindebat. Attamen tam inveteratum ac longe serpens malum Concilio illo *Amalphitano* tolli minime potuit, cum seculo proximo ipse Innocentius II. sub quo Pandectarum volumina *Amalphi* inventa fuerunt, per ejusmodi dissidium annis compluribus in urbe *Pisana* exularit, & implorandæ opis causâ contra potentem adversarium per varias *Europa* plagas oberrare necesse habuerit, uti plenissimè constabit è sequenti dissertatione de *Amalphi* a *Pisanis* direpta. Aliquanto magis schismatibus prospectum est centū & xiii. annis post, imperante *Fredrico Barbarossa*. Tunc nimirum *Alexander III.* legem lanxit, ut Pontifex creatus ratus non esset, nisi minimum duas tertias suffragiorum tulisset partes.

CAPUT XI.

Salernitanis deficientes recidunt sub potestatem *Roberti Guiscardi*, Normanni, *Siciliæ & Calabriae Apulique Ducis*, a quo per fraudem circumveniuntur.

Verum revertamur ad bella cum *Salernitanis*. An post necem *Guaimarii* in plenam libertatem se affererint *Amalphitani*.

ni, an vero tributarii manserint, haud tuto definiri posse, arbitror. Profecto si dominationi *Salernitanorum* tunc temporis se subtraxerint, mox denud ab eisdem superatos oportet; nam sub *Gisulfo Salerni* principe circa annum Domini MLXX. jam dudum annua vestigalia *Salernitanis* pendisse dicuntur, ita sane refert *Gulielmus Apulienfis*, scriptor ejus sæculi. *Amalphitani* autem sibi metuentes à *Gisulfo*, quod interfectores patris ipsius extitissent dum penitus eos subjugare volebat, desciverunt ab eo, seque con-

tulerunt ad affinem (a) ejus *Robertum Guiscardum*, *Apulia & Calabria* ducem, qui *Salernum* obsidebat. Lacesitus hic erat à *Gisulfo*, qui nimia ambitione fines proferre satagens, suis ipse exuitur, præsertim desciscitibus *Amalphitanis*. Sed nec ipsi *Amalphitani* hoc impunè tulerunt: nam à *Roberto* specie auxilii subacti sunt, idque satis callida ratione. Nimirum dum *Salernum* obsidebat, invitavit *Amalphitanos*, ut sibi cum navibus præsto esse vellent in obsidenda urbe. quum igitur ipsis hoc pacto odium *Gisulfi* concitasset planè internecinum; tandem illos adegit, ut, si adversus *Gisulfum* tuti esse vellent, se ipsi totos permitterent, sive,

ut coevi scriptoris verba mutuer, si contra *Gisulfum* tuerentur, tota *Malfa* illi subjuncta hereditatitè faderetur. Statim quoque, parte exercitus ad obsidionem relicta, *Amalphim* proficiscitur, ut hac lege urbem à civibus acciperet: acceptam verò castellis, ut vocant, quatuor munivit, suosque in ea reliquit milites, atque ita cum multis *Amalphitanorum* copiis *Salernum* redit. Nec ita multo post urbem capit, *Gisulfo* in deditiorem accepto. Atque hæc quidem acciderunt

anno salutis MXXV. Omnia illa habemus è duobus scriptoribus ejus ævi, qui singulari fortuna ad nostra usque tempora pervenerunt, & è quibus sequentia itidem magnam lucem fœnerantur. Alter est laudatus *Gulielmus Apulienfis*, qui ipsi *Roberto* historiam suam dedicavit: alter monachus fuit *Normanna* gentis sub *Rogero*, hujus filio, cui nomen *Gaufredus Malaterra*. Addit *Chronicum Amalphitanum*, antea sæpius laudatum, Joannem *Sergii* filium eo tempore *Amalphi* præfuisse, quem ducatu spoliaverit *Robertus*, atque simul proscrisperit.

M m m 2

CA.

1. Leo Ostiensis in *Chron. Casinensi* lib. II. cap. 65. Giov: Anto: Summonte detto lib. I. pag. 397. vide etiam Camill. Peregrin. *Histor. princip. Longobard.* in stemmate principum *Salerni* & in *Richario*.

2. Jul. Cæs. Capacius eod. lib. I. cap. 12.

3. Lovis Moreri *Dict. Histor.* in voce MALFIS. citat ibi tom. IX. *Conciliorum*, Leonem Ostiensem lib. III. cap. 15. Sigon. *De Regno Ital.* & Baron. in *Annalib.* Nili tamen & hac in parte *Melphis* cum *Amalphi* confundatur. certe *Concilium* tom. VII. *Malphi* in *Apulia* hoc concilium dicitur habitum fuisse.

4. Carol: Singonius *De Regno Ital.* lib. XIII.

5. Gul: Apulienf. *De Normann.* lib. II.

(a) Nempe *Gisulfus Salernitanus* frater erat

Sigelgutzæ: hæc autem uxor *Giscardi*. *Gaufredus Malaterra* lib. III. num. 2. Ceterum *Gisulfus* natione Longobardus erat, *Gulscardus* vero Normannus. Idem lib. IV. num. 24.

6. Gul: Apulies. *De Normannis* lib. II. Historiam suam quinque libris complexus est, sermone usus ligato. in horum dedicatione habetur: (Nostra, Roberte, tibi cognoscis carmina scribi.) Etque inter scriptores rerum Brunsvicens. a Leibnizio editos.

7. *Gaufred. Malaterra*, lib. III. editus inter Hispaniæ illustr. scriptores. Tractat autem de pestis Normannorum in *Calabria*, & *Sicilia*.

8. Ferd. Ughell. *Italia sacra* tom. IX. pag. 235. & seqq.

CAPUT XII.

Mox à Guiscardo desciscunt, & ab eodem armis subiguntur. Epistola decretalis Gregorii VII. de hac re. Postea cum Surrentinis iure successionis deveniunt ad Guidonem, inde autem ad Rogerium Bossum, Apulie, & Calabriae Ducem Principemque Salerni.

Ceterum quam hoc modo acquirerat ditionem, quiete retinere non potuit. Etenim ductu cuiusdam Gandalonis à Roberto Guiscardo desciverunt Amalphitani. Sed tamen anno MLXXX. hoc est, quinquenno postquam Amalphin pacto in potestatem redegerat, armis eandem occupavit. Memorabilis autem hoc loco est investitura, seu forma concedendi feudi, qua utitur Gregorius VII. dicens enim in ea excludit Salernum & Amalphin, ut iniuste possessa. Epistola decretalis ita incipit. Ego Robertus Dei gratia & S. Petri Apulia, Calabria & Sicilia dux &c. sequitur autem, Ego Gregorius Papa investio te, Roberte dux, de terra quam tibi concesserunt antecessores mei sancta memoria Nicolaus & Alexander: de illa autem terra quam INJUSTE tenes, sicut est Salernus & Amalphin, & pars Marchia Firmintina, nunc te patienter sustineo in confidentia Dei omnipotentis & tue bonitatis, ut tu postea &c. 3. Moriens autem Robertus Guiscardus an. MLXXXVI. inter filios, quos tres superstites habebat, & fratrem suum Rogerium Bossum, regiones sibi subiectas distribuit, ac minimo quidem nato filio Guidoni Amalphin & Surrentum reliquit. At vero Guidonem brevi mortuum esse oportet, nimirum, ut ex Chronico Amalphitano colligere est, nondum vertente anno post obitum patris, ad eundem quippe annum MLXXXVI. refert Rogerium Comitem, qui tum dux Amalpheos sit factus. (4) Hic autem Rogerius, Roberti Guiscardi ex altera uxore, quæ Gislelfi illius Salernitani soror erat, secundus filius extitit, idemque defuncti Guidonis frater germanus, cui pater ducatum Apulia & Calabria cum principatu Salerni assignaverat 4.

A.

CAPUT XIII.

Excidis ductu Rogerius, ab Amalphitanis urbe euectus, quam frustra armis tentat, indiget licet à principibus consanguineis. Deinde tamen iterum ducatu potitur.

Additur in eodem Chronico, Rogerium hunc ducatum Amalphitanum amisisse, atque ejus loco ducem electum Marinum Pensabustum, anno MLXXXVI. Audiamus Gausfredum Malaterram, qui vixit hoc ipso tempore. Porro dux Rogerius adhuc juvenis, & nihil mala suspicionis adversus aliquem habens... Longobardos æque, ac Normannos, quia ex parte matris ex eorum genere erat (5), sibi fideles credens... castra sua tendit eis bene secus, ac Normannis delegabat. Unde accidit, ut dum apud Malfam idem faciendo minus sibi prospiceret, Malfatani urbe & castris, quæ Guiscardus ad persolvendam conprimendam ibidem fecerat, prohibita suo regno, liberam facultatem fraudis sue emercenda nacti, jagum gentis nostræ, & ducis, quia moris nostri exsecutor erat, & suæ uxore nec tributum & servitium futurum persolvere, sed & ipsi duci ad eundem urbem accedendi, omnibus fidelibus suis euectis, abestum denegarent. Porro natus, quemadmodum cum avunculo (6) comite & fratre Boemundo (7) junctis viribus Amalphin obsederit tota maxique: Sed in ipsa obsidione Boemundus ex edicto Urbani Papæ ad expeditionem Hierosolymitanam vocatur, sicque, subdit, urbe penè usque ad conditionem vocata, nisi infortunio privantur. Hinc definit scriptor iste Normannus, quem facile agnosceres, haudquaquam neutrarum partium fuisse, etsi disertis verbis non addidisset. Postea tamen urbe potitur Rogerius, armilne, an pacto, non additur. Habet enim simpliciter Chronicon Amalphitanum 6, Marinum Pensabustum, quem anno MLXXXVI. ducem creatum diximus, eam dignitatem tenuisse usque ad annum MC, quo iterum ducatum obtinuit Rogerius (8), deposito Pensabusto.

CA.

1. Jul. Caesar Capac. Hist. Neap. lib. 1. cap. 13.
2. Volumine III. Decretalium.
3. Ant. Summonte Hist. di Napoli lib. 1. pag. 474.
- (a) Nisi tamen hoc referendum potius sit ad annum MLXXXVIII. cum instrumentum a Capacio d. lib. 1. cap. 13. allatum diserte habeat, In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, anno ab incarnatione ejus millesimo nonagesimo, temporibus Domini Rogerii gloriosi Ducis, anno secundo Ducatus illius Amalfie, die 5. mensis Octobr. Ind. XIV. Amalfi. Certum est &c.
4. Vide seq. Hiertat. cap. 11. III. & IV.
- (b) Confer notata ad cap. XI. lit. a.
- (c) Hic sine dubio est Rogerius Siciliæ comes, quem Bossum cognominant, frater Roberti Guiscardi, qui ei Siciliam cum parte Calabriae dederat. Itaque patrum hujus Rogerii nomi-

nandus fuerat, non avunculus. Sed ostendit Du Cange, hoc sæculo nomen avunculi promiscuum usum habuisse. Vide Glossarium ejus, voce Avunculus.

(d) Propriè Boemundus huic Rogerio frater consanguineus erat, utpotè natus ex prima Roberti Guiscardi conjugē. Abiit autem in sacram expeditionem cum cognato suo Tancredo, qui se in expugnatione Hierosolymitana tam inclutum, ac decantatum reddidit. Pandolfo Collenuccio Compendio delle hist. del regno di Napoli lib. 1. ad an. 1094.

5. Gausfred. Malaterra lib. IV. ad fin.

6. Chron. Amalphit. Apud Ughell. Italia sacra tom. IX. pag. 235. & seqq.

(e) Ni vehementer me fallo, parum accurate hic agit Chronicon, dum hunc Rogerium vocat

CAPUT XIV.

Subjunganur tandem penitus à Rogerio,
primo Siciliæ Rege.

Sic tandem devenimus ad tempora illius Rogerii, qui Siciliam regio titulo omnium primus tenuit, Rogerii Bossi filium, eundem scilicet qui proxima dissertatione de inventis Amalphi Pandectis utramque paginam facies. Postquam autem hic Rogerius, Sicilia adhuc comes, absentem cognatum Gulielmum, Apulia & Calabria ducem, tam impudenter violentèque omnibus spoliaverat, ut ibidem narrabitur, ac præterea, eodem Salerni exule mortuo, istius ducatus titulum assumpserat, quod factum anno MCXXVII. post hæc, inquam, Salernitanos coegit in verba sua jurare: ita nihilominus, ut iidem munitionem turris majoris suis militibus custodiendam paciscerentur. Amalphytani deinde, videntes Salernitanos Rogerio colla subdidisse, pariter & ipsi, retentis munitionibus, se ei submitunt. Quo autem loco post annum M. res Amalphytanorum, fuerint, nondum adhuc disertè memoriæ proditum inveni. Mihi sanè videntur, aut sensim in libertatem sese asservisse, distracto aliis rebus Rogerio isthuc, Apulia & Calabria ducte, huius Rogerii patruele, qui nec magnus bellator erat: aut saltem sui juris facti esse in nupera rerum mutatione, cum Rogerius hic noster ditionem invaderet cognati Gulielmi, laudati patrueis filii. Utut est, Rogerius anno Christi MCXXIX. Rex renunciatus coronatusque in Sicilia, protinus animum adjecit ad expugnandam Amalphin. Hæc enim civitas, quæ commercis nunc valde vigeat, plus opibus, ac potentia pollere videbatur, quam è re esset novi Regis. Non aliundè hoc melius didicerimus, quam ex Alexandro Abbate Celestino, qui in comitatu fuit Rogerii, ac totum hoc bellum accuratissime descripsit. **E**umque inquit; peractis Regis coronationis celebritatibus ad propria singuli redissent, caput Rex sollicitus intra mentis suæ valvere arcanum, qualiter deinde Regnum suum, quod multum desiderabat, perpetua solidaretur pace, nullusque adversum se resistendi facultatem posset habere. Unde ab Amalphytanis vehementius instanterque caput exigere, quatenus cunctas suas dimittentes munitiones sibi ens custodiendas traderent: alioqui nullo modo . . . ulterius pateretur, ut ipsi eas sibi servandas tenerent: qui cum omnis uno id

Aei animo consentiendum contradixissent, atque in hoc ipso obstinatissimo persisterent corde, Rex indignatus illos à fidei suæ consortio dissociavit. En iustam, si Dis placet, belli causam.

CAPUT XV.

Difficultas huius rei. Post triennium Amalphim feroci manu perdere voluit Rogerius.

Scilicet quovis prætextu frangendæ erant Amalphytanorum vires, quæ ejusmodi fuerunt, ut omnium maximè eas metueret Rogerius. Patet hoc tum ex adductis, tum etiam ex sollicita anxique & prorsus circumspècta Amalphytor, & oppidorum ipsi subiectorum aggressionem, quam sigillatim nobis exhibet laudatus Abbas Celestinus. Primum classe eam aggreditur, mox terra singula oppida singulis exercitiis obsidet, ac terribiliter angustat. Captis hinc inde arcibus oppidisque, tandem Ravellum atque ipsam Amalphiam ad deditionem compellit. Quid plura? concludit. Rex Rogerius pro velle suo datis acceptisque dextris recepit Ravelum, Scalum, Gerulam, Rugerulam, ceteraque Amalphytanorum oppida. Ità concidit libertas populi Amalphytani, oppressa à nimis potente principe. Immo verò post triennium, ut docet nos Falco Beneventanus, ejusdem sæculi, rerumque in proxima regione gestarum scriptor, transivit Rogerius cum proceribus, qualiter civos Salernitanos, & Amalphytanos, sicut Apulia, feroci manu perderet. Nempe Apulia civitates, imprimis Trojam & Melphim, paulò ante horribilem in modum vastaverat, ac depopulatus fuerat. Sed tamen, addit auctor, congruum tempus sibi non videbatur. distractebatur enim debellandis qui ab eo desciverant. Verum pro malo, quod nunc Amalphytanis minitabatur Rogerius, biennio post aliud ipsis à Pisanis supervenit.

CAPUT XVI.

Diripitur à Pisanis Amalphim, in qua direptione asportata sunt Pandectarum volumina.

Ità nimirum historiæ filum secuti, deferimur ad articulum temporis, in quo præcipuus tam huius, quam proximæ disquisitionis cardo vertitur, ad direptionem puta Amalphytor per classem Pisanorum, & Pan-

cat Sicilia comitem & Calabria ducem. Is erat Rogerius Bossus, huius Rogerii patruus, cui frater Guilcardus Siciliam cum parte Calabriae concesserat: de quo etiam actum *lit. c. pag. præc.* Nempe facile confundi potuerunt duo Rogerii, agnati inter se, & eodem tempore viventes.

1. Alexander Abbas Celestinus. *De reb. gest. Rogerii Sicilia regis. lib. 1.*

2. Abbas Celestinus, Rogerii regis Sicilia re-

rum gestar. lib. 11. prope init. Est autem & hic in collectione scriptorum Hispaniæ illustratæ.

3. Idem ibid. Adde antiquum Chron. anonymi Casinensis apud Caracciolum, ad an. 1130. Item Falconem Benevent. apud eund.

4. Falco Beneventanus in Chron. ad ann. 1133. is a Caracciolo editus est cum tribus aliis Chronographis antiquis.

1. Dis.

Pandectarum per eos asportationem. Accidit hoc anno M. xxxv, per occasionem belli inter Innocentium II. & Anacletum antipapam. Ut autem Innocentii defensionem susceperat Imperator Lotharius II., sic Anacleti partes tuebatur Rogerius Sicilia rex. Innocentio insuper & Pisani adhærebant, apud quos ille diversabatur. Hi hoc anno Neapolitanis suppetias venientes adversus Rogerium, cum fortè fortuna intelligerent, Amalphin, quæ jam Rogeriani dominii erat, ut dictum, omni prorsus presidio destitutam esse, eam ex improvviso adorti sunt cum XLVI. trisemibus, & primo statim impetu ceperunt spoliare, & cum cætera præda, Pandectas quoque abstulerunt. Aberant nimirum ipsi Amalphytania, terrestrem militiam in exercitu secum abduxerat Rogerius. Maritima, jubente eodem, cum IV. navigiis prædas agebat, quin & residui cives domo aberant: nam simul ac Pisanam classem conspexissent, Salernum abire, ut eam civitatem contra Pisanos defenderent, de sua, ut videtur, securi. Proinde expeditissimum fuit Pisanis, urbem omnibus civibus exhaustam, invadere. Direpta Amalphi, & spoliis ad classem deportatis, ad alia huius ducatus oppida perrexerunt. Itaque eodem velut impetu occuparunt Scalam & Ravellum, easque urbes similiter depopulati sunt. Mox, suadentibus Amalphytanis, quos ceperant, munitionem obsederunt, quæ Fracti dicitur. Tum vero Rex Siculus, qui cum suis apud Aversam consistebat, tertio post invasionem die, obsidentes Pisanos aggressus est, cecidit, fugavit. Ex ea strage superstitibus ad classem confugere, & sic tandem Pisas reversi sunt. Sed cum in dissertatione, quæ sequitur, propria sedes sit huic, & proximæ Pisanorum expeditioni in Amalphin, istic omnia copiosius tractabuntur.

CAPUT XVII.

Biennio post tributaria est facta à Pisanis jussu & auspiciis Lotharii II. Imp. oppida autem huius ducatus horrendum in modum vastata sunt.

Videlicet nondum penitus elapso altero biennio, nova iterum in Amalphytanis calamitas ingruit, priori haud multum dissimilis & ab iisdem Pisanis illata. Anno MCXXXVII. ingenti cum exercitu in Italiam venerat Lotharius Imperator, ut Innocentium, pulso Anacleto, collocaret in solium Vaticanum, utque Rogerium debellaret. Dum hisce terra occupatur Lotharius, Pisani classem c. navium in Amalphin ceteraque ci-

vitates maritimas, quæ Rogerio parebant, jussu & auspiciis Lotharii immittunt. Tempestive autem Amalphytani, præteritorum recordatione, urbis suæ direptionem redemerunt, non item aliæ huius ducatus civitates: nam ad eas quod attinet, haud scio an minore prudentia usæ sint, an vero pacisci cum iis noluerint Pisani, ad eluendam cladis ibi acceptæ maculam. Ravellum certè, & Scalam vastatas direptaque incenderunt, abductis in captivitatem civibus qui necem evaserant. Occuparunt præterea Scalciam, Atranos, Fractos, Pugotulam ceteraque oppida & castella. Ut adeo totam Amalphytanam terram devicerint Pisani, & tributo imposito, omnes jurare fecerint, ac Domino Papæ Innocentio & Imperatori Lothario obedire, ut Dominis contra prædictum Rogerium, verba sunt ex Annalibus Pisanis. Ipse vero Rogerius, relicta Italia, in Siciliam profugere coactus: quanquam tamen paulo post omnia recuperavit, discedente Lothario. Sed de his adeatur, quam laudavi, sequens dissertatio.

CAPUT XVIII.

Occupata mox iterum à Rogerio Amalphis mansit postea sub regibus Siculis, emerfit tamen aliquatenus commerciis maritimis. Privilegia à Neapolitanis indulta. Tabula Amalphytana.

Tot tantisque malis, exiguo intervallo. Taliis alia insequentibus, attritæ sunt fractæque penitus Amalphytanorum vires, neque unquam postea ad pristinum splendorem vigoremque, aut potentiam assurgere poterunt, præsertim sub regibus Siculis ac Neapolitanis, quibus deinceps subiecti mansere. Paulatim nihilo minus per commercia, & mercaturam se erexit populus Amalphytanus, & à vicinis in honore est habitus. Singulare ejus rei testimonium perhibet nobilissimum diploma Neapolitanum, quod sub finem huius seculi duodecimi, anno nimirum MCXC, datum est. Concessum illo Amalphytanis, Scalfensibus & Ravellensibus, ut qui ex iis Neapolim habitatum concessissent, iisdem iuribus ac privilegiis gauderent, quibus ipsi cives Neapolitani, usque adeo, ut vel ex iis civibus Consules eligerent, qui inter ipsos jus dicerent, & hoc quidem secundum usus & consuetudines domi receptas. Alio autem privilegio paulo anteriore, si fides Summonti, iidem Neapolitani concesserant, ut quicumque ex Amalphytanis per triduum commoratus esset in civitate Neapolitana, eo ipso pro cive haberetur. Illud profecto perquam

1. Dissert. II. De Amalphi à Pisanis direpta capp. XXIV. XXV. XXVI. XXVII. & XXVIII. item cap. XXXVII.

2. Annal. Rer. Pisan. ab ann. Ch. 971. ad ann. 1176. apud Vohell. in Ital. sacr. tom. VIII. pag. 361. adde MS. Strozianum in fol. num. 194. cui tit. Memorie diverse della Città di Pisa.

3. Jul. Cæs. Capac. Histor. Neapolit. lib. 1. Sergius dux. XXXIV. Franc. Capecelatro Histor. del regno lib. 1. atque alii.

4. Idem Capacius dicto lib. 1. Rogerius dux. XXXV. Giov. Anto. Summonte Della Città, e regno di Napoli lib. 1. pag. 122. & 138.

5. Summonte detto luogo.

notabile est, quod de auctoritate Constitutionum Amalphitanarum, quæ commercia & res navales regebant, tradit Marinus Freccia, natione, ni fallor, Neapolitanus. In regno, inquit (ita Neapolitanum per excellentiam vocare amant Itali) non lego Rhodia maritima decernuntur, sed TABULA, quam AMALPHITANAM vocant, omnes controversas omnesque lites & omnia maris discrimina, ea lege, ea sanctione usque ad HÆC tempora finiuntur¹. Florebat autem Freccia circa annum MDLXX.

CAPVT XIX.

Diploma Neapolitanum in gratiam Amalphitanorum.

Non displicebit, opinor, eruditis, ipsa verba laudati diplomatis Neapolitani hic à nobis exhiberi, quum & ætate conspicuum sit, & Amalphitanis quoque perquam honorificum. Igitur hunc in modum se habet. In Nomine Dei æterni, anno Incarnationis Dominicæ millesimo centesimo nonagesimo, die IX. mensis Maii, VIII. Indict. Quia gloria & corona illustrium civitatum est diversorum officiorum concursus populi multitudo, & quanto in diversis mercimoniis, & variis utilitatibus vivendi sibi invicem, & aliis hominibus, quorum frequentatur accessus, iustius recipiuntque ministratur, eo celebrioris nominis civitates ipsa & maioris opinionis divulgatione clarescant. Idcirco nos Aliernus Catusus, Consules, Comesstabuli, Milites, & universus Populus egregia civitatis Neapolis, provida, & salubri deliberatione Concilii attendentes, quid honoris, quid commodi nobilissima civitati vos, viri prudentissimi, Scalenses, Ravellenses, & ceteri negotiatores & campsores de Ducatu AMALPHIE conferatis, vobis vestrisque hæredibus ac successoribus, in prædicta civitate Neapoli habitantibus, salvo in omnibus generali privilegio, quod est inter Nobiles, & Populum ejusdem civitatis, concedimus, auctorizamus, & in perpetuum hoc speciali privilegio confirmamus, ut, sicut ista civitas Neapolis privilegio libertatis præfulget, ita & vos negotiatores, campsores sive apothecarii de præfato Ducatu AMALPHIE, ut negotiationes exercentis in hac eadem civitate, ad habitandum seu ad apothecas tenendum veneritis, eadem omnino libertate in perpetuum gaudeatis, ut nulla conditio de personis vel rebus vestris, sive hæredum, vel successorum vestrorum in Neapoli habitantium requiratur, sicut non requiritur de civibus Neapolitanis, salvo honore ipsius civitatis in libero & franco usu vestrorum negotiorum. Insuper hoc eodem privilegio concedimus, & confirmamus vobis vestrisque hæredibus, seu successoribus, negotiatoribus, campsores, apothecariis de memorato Ducatu AMALPHIE in Neapoli habitantibus, vel habitaturis, ad negotiationes exercentas, ut liceat vobis vel eis in perpetuum de gente vestra inter vos Con-

sules statueret, ac mutare in civitate Neapoli de illis, qui Neapoli manserint, sicut vobis vestrisque hæredibus, & successoribus in civitate ista negotiationes exercentibus parvaria expedire, quorum arbitrio & iudicio, secundum veteres bonos usus vestros, causas fructusque, quæ inter vos vel eos emergerint, terminentur, nec liceat civitati, vel alteri præ vos seu hæredes, vel successores vestros de prædicto Ducatu AMALPHIE in civitate ista manentes, seu negotia exercentes, de veteri & bono usu vestro, seu consuetudine snabere vel mutare: sed debeamus vos in omnibus bonis usibus vestris, & in Consulatu vestro in perpetuum conservare, & vos gubernatione, & iudicio vestrorum Consulum tantum in perpetuum vivere debeatis. Et hoc privilegium nostræ concessionis omnimodo & perpetua firmitate signetur sigillo Civitatis & Consulum, & subscriptione plurium de nobis communi Concilio & voluntate civitatis Neapolis est roboratum. Adhuc Neapoli per Maurum, Clericum Sanctæ Neapolitanæ Ecclesiæ, Notarium Domini Sergii Venerabilis Neapolitani Archiepiscopi, anno, die, mense & indictione superius prænotatis. In subscriptione autem hujus privilegii septendecim adsunt nomina cum titulo Consulibus.

CAPVT XX.

Explicata quædam verba hujus diplomatis: ut & alia id genus ad res Amalphitanas spectantia.

Præ ceteris autem in illo diplomate observandum est (nam pluribus sigillatim inherere, instituti ratio non patitur) distincti nominari negotiatores, campsores & apothecarios. Horrea Græci, quibus *κωιδιουρα* recondere est, *κωιδιουρα* vocant: unde vel in ipsis Pandectis apotheca pro horreo: hinc jam apothecarii dicti videntur mercatores, qui apothecas sive horrea habent, in quibus merces condunt, ac servant, & hic quidem in specie designari eo nomine putaverim majores illos mercatores, qui in Sicilia, Constantinopoli, Egypto, atque aliis regionibus exteris horrea mercium habebant constituta, ut infra de his ipsis Amalphitanis nostris videbimus². Contra per negotiatores hic intelligo minores mercatores, qui merces, aliunde advenientes, in patria & vicinis tractibus distrahunt, atque ibi tabernas instructas habent. Per Campsores denique existimo designari mensarios, seu argentarios, qui continua pecuniæ permutatione scenus exercent: unde hodie cambiam pro versura, seu quæku illo scenebri; & literæ cambiales pro autographis, quibus ejusmodi pecunia versatilis, ut ita loquar, variis in locis, plus minus diffitis, jubetur persolveri: venit nimirum haud dubie a Græco *κωιδιουρα* hæc, verito. Qua in re notari velim, hæc & alia id genus vocabula, a Græco sermone oriunda, in commercii recepta esse: quasi quæ ortum ducant à civitati.

1. Marinus Freccia De feudis cap. De officio Admirati maris, §. 7.

2. Vide infra cap. xxxiv.

tatibus maritimis magna Gracia, in quibus mercatura pridem floruit: in his autem & Amalphis aliquandiū insignem locum tenuit. Sed ut alio quoque exempto eandem rem illustremus, practici maritima tractantes jaetum seu contributionem propter jaetum mercium, qui navis levandæ causa fit, *avariam* vocant, proculdubio à Gracorum *ἀβας*, quasi *exonerationem* dicas: nam *ἀβας* illis onus, pondus, gravitas est. Amalphitanos autem in specie ex Græco nonnulla traxisse, vel inde constare potest, quod inter ducum Amalphitanorum titulos esset, quod *Vassi* dicerentur, quasi corrupto vocabulo a *οὐβασί* *venerandi*, ut optimè observat Julius Caesar Capacius. Eo autem hoc probabilius est, quod Neapolitani duces *Prorosebassi* vocabantur. Immo disertè in Chronico Amalphitano ad annum mxcvi. memoratur Marinus Pensabustus, *Sebastus & Dux Amolphitanus*. Nec tantum *Vassi* dicebantur, verum etiam *Antipati & Vassi*, ex *ἀντι* & *ὕψις* consul, quasi *Proconsules*. Denique expeditionem navalem, cujusmodi duas Pisanorum adversus Amalphim retulimus, solum appellant hujus ævi scriptores, sine dubio *ἀπο τοῦ σιλλαν* a *mittendo*, quod certum quendam, ac peculiarem in finem paretur, ac *mittatur*: præterea & *σὺλος* Gracis exercitus est & expeditio, sive terrestris, sive navalis. Sed è diverticulo in viam.

CAPUT XXI.

Reliquia S. Andreæ Apostoli, patroni Amalpheos Constantinopoli eo translata.

Historiæ, & temporis ratio ad sæculum nos deduxit à parta salute tertium & decimum. Videlicet anno mcviii. Petrus Capuanus, Cardinalis cum titulo Sancti Marcelli, Amalphi oriundus, è Constantinopoli in patriam transtulit Reliquias Sancti Andreæ Apostoli, quem sibi patronum, ac velut Genium tutelarem adsciverunt Amalphitani. Rem his verbis refert Ferdinandus Ughellus in Italia Sacra: Princeps civitatis protector Sanctus Andreas Apostolus est, cujus nominis nobilissima architecturæ Cathedralis templum ab Amalphitanis dedicatum est pulcherrimum, a Petro Capuano, Presbytero Cardinali civeque Amalphitano, corpore ejusdem Apostoli exornatum, quod è Constantinopoli, dum illac Apostolica Sedis Legatus ageret, ab Ecclesia S. Andreæ Amalphitanorum Amalphim delatum, & summo cum honore conditum fuit: F

postea: Facta hujusmodi translatio die viii. Maji mcviii. 4. Hoc eo diligentius adnoto, quod alii ad anteriora tempora id referant, Mazzella autem ad annum mcccxxviii. 5. Cæterum narrat ibidem Mazzella, è reliquiis illis, seu ossibus S. Andreæ scaturire perpetuū limpidum quendam, & sacrum liquorem incolis *manna* dicitur) quem parvis vasculis distribuit sacerdos his, qui religionis ergo hæc *ἀλφάν* adeunt.

CAPUT XXII.

Inventum pyxidis nauticæ per civem Amalphitanum. Hinc insigne civitatis.

Initio autem sæculi quarti decimi, circa annum mcccxx. rem pulcherrimam utilissimamque navigantibus invenit quidam Flavius Gioja, civis Amalphitanus; nempe usum *pyxidis nauticæ* chartæque ad navigandum. Hunc *Positani*, quod Amalphitani ducatus oppidum est, natum dicit Guazzo, sed Flavium Gofum vocat. Inter scriptores complures, qui eam inventionem Amalphitanis certatim vindicant, testis omni exceptione major est Antonius Panormitanus, dum ita canit;

Prima dedit nautis usum Magnetis Amalfis.

Angelus de Nuce, de Amalphitanis agens, Quorum, inquit, gloriam illustravit ante annos fere trecentos Flavius civis, vel conterraneus (aliis Joannes Goja, sed perperam) mirabili illo unaque imprimis utili invento NAUTICÆ PYXIDIS, qua tot sulcantur maria, veteribus nec navigata, nec nota. Tunc ad Ursum majorem, & minorem cursum navigantes dirigebant: verum cum stellas illas humanis visibus interciperet caligo, ubi locorum essent nautæ, nesciebant, &c. 7. Addam quæ Bozellus è Bozio adducit. Neque vero, verba sunt Bozii, hic omittendus est incredibiles habens utilitates MAGNETIS usus, quod est inventum Flavii civis Amalphitani..... Hoc igitur Italia invento, quo salus hominum plurimorum continetur, maxime gloriabitur per Amalphitanum civem, & mox. Non enim Christophorus Columbus Genuensis fuisset ausus tam vastos Oceani recessus adire aut experiri, committereque se ignotissimis itineribus, ac toties ire ac redire, cum detexit Indias novas, & remotissimos populos nobis aperuit, nisi adfuisset illi usus MAGNETIS &c. 8. Subnequit præterea Bozellus alias scriptorum auctoritates hanc in rem ac testifi-

1. De his adi Du Cange in Apotheca & Apothecarii, cambiare, Averum.

2. Capacius *Hist. Neapolit. lib. i. cap. 13.* Non multum abludit *τὸ Vassi*, quod itidem est inter titulos ducum Italiæ, sed quod aliunde deducit Du Cange confer infra cap. xxiv. versus finem.

3. Chronicon Pisan. incerti auctoris, quo utitur Ughell. in *Ital. Sacra tom. III. pag. 858. ad an. 1136. Annales rerum Pisan. ibid. ad an. 1138.*

4. Ughell. in *Ital. Sacra tom. ix. pag. 235. & seqq.*

5. Scipione Mazzella *Descritt. del regno di Napoli parte II.*

6. Guazzo apud Vghell. *Ital. Jarra tom. ix. pag. 235.*

7. Angelus de Nuce in *notis ad Leonis Ostiensis Chronic. Casinense lib. i. cap. 50.*

8. Bozcius *De statu Italia lib. III. cap. 18.* apud Camill. Borellum *De regis Catholici præstantia cap. 78. num. 22.*

Simonia: refutat etiam Polydorum Virgilium, A dicentem verum Pyxidis auctorem ignorari: (a). Sed vel disertè idem comprobatur in-
signe civitatis Amalphitanae, totiusque, ni fallor, ducatus, quod symbolicam pyxidis nautica delineationem exhibet. Dividitur hoc insigne in duas regiones, superiorem & inferiorem, cujus confinia ac velut medullarum nautica pyxis occupat. huic porro octo alae in circuitu æquis spatiis sunt affixæ, quæ totidem ventos videntur designare (b). præterea regio superior, quæ alba sive argentea est, ad diurnum tempus alludit: inferior verò, quæ nigra est & stellam auream impositam habet, ad nocturnum: quæ res tanquam digito indicat, noctu æquè ac interdiu ope hujus inventi navigari posse.

CAPUT XXIII.

Bellis exterorum principum, de Sicilia & Neapoli decedentium, implicita Amalphis ad extremum prorsus concidit.

Cæterum dum adhuc commercia sic satis feliciter exercet Amalphis, externis bellis tandem penitus concidit, cum ruina etiam aliarum hujus tractus urbium. Evenit hoc potissimum post tempora Johanne I. ac proinde post medium laudati seculi XIV. in bellis inter Ludovicum Ladislavumque reges, iterumque inter Andegaveses Arragonensesque principes de regno certantes: adeo ut in priore bello divisa, una pars, duce Antonio de Afflictis pro Ludovico, altera sub potestate Caroli de Judice pro Ladislao factiosè regeretur. ita Ughellus 3. Præterea addit, quemadmodum paulatim cœperit deficere, civibus inde Neapolim alioque transmigrantibus. Nunc autem, concludit, quæ olim dives plenaque

populo erat, vix ad mille in ea numerantur fidelium capita. Immo parva admodum & malè culta, ut hodie est, evaluit. Sed & portu laborat, ac stationem habet malefidam carinis; unde fit, ut naves ibidem in aperto mari ad litus altissimum anchoris suis stare cogantur. Nil mirum igitur, quod per tria sæcula posteriora, & quod excedit, nihil memoria dignum de Amalphitanis proditum reperiamus, idque in tanta historiarum copia, quibus proxima tempora abundant. Hinc quoque accidit, ut quidam hominè sint, è Transalpinis saltem, qui nec nomine tenus Amalphin noverint, aut de ea fando audiverint quicquam, nedum ut tot insignes res de Amalphitanis cognitæ haberent, ac perspectas. Et sanè id ipsum tanto me magis impulit, ut peculiarem hanc de Amalphi dissertationem è vetustis monumentis concinnarem. Verùm pergamus ad reliqua. Videndum nunc porro de forma regiminis, quæ maximam partem democratica fuit, & genere magistratuum.

CAPUT XXIV.

Forma regiminis & genera magistratuum. Comites, Praefecti, Duces. Tituli Ducum Amalphitanum.

Amalphitani primo COMITES sibi pro regimine eligebant, ait Freccia 6. Hoc autem videntur fecisse, antequam à Salernitanis, fraude Sicardi in captivitatem ducerentur, quod contigit anno Christi MCCXXV. ea de re sic Capacius: cum Salerno Amalfam Amalphitani regressi sunt, de novo instituendam urbis administrationem curarunt, PRÆFECTOS præficientes 7. Initio quidem unum, mox binos quotannis constituerunt: post iterum ventum est ad unum Præfectum. Immo

N n n ve-

i. Camillus Borellus loco laud. adde præter eos quos ille magno numero adducit, Mazzellam d. loco. Ferrarium, citante Hofmanno in Lexico univers. voce Amalphis. Leandro Alberti Descritt. di tutta l'Italia pag. 195. Summonte Dell'istor. di Napoli. lib. I. cap. 13. pag. 467.

(a) Sunt qui hoc inventum Amalphitanis abjudicant: sed non videntur mihi probare quod intendunt. Jo: Lud: Gottfred in Nova archæologia cosmica, Germanicè conscripta pag. 202. radit, solidis argumentis refutatum esse pyxidis nauticæ ab Amalphitanis inventionem, & veteribus aliquot poetis probatum, usum magnetis in navigando antiquiorem esse. At Isaac Vossius Variar. observ. cap. 14. De artibus & scientiis Sinarum, à Seribus eam repetit. Magnetis, inquit, usum, quatenus is Septentriones ostendit, & illum quoque a Seribus reliqua gentes acceperunt, cum constet jam à bis mille & octingentis fere annis illos exploratam habuisse istam hujus lapidis virtutem. Antè quingentos fere annos in navigationibus eo utebantur Saraceni, ut testatur Jac: de Vitriaco, edocti proculdubio à Sinis Taprobanam adeuntibus. Ab his ante tria fere secula accepere Christiani. Quod antè nonnulli existimant, antiquo huic invento

plurima accessisse, Seribus ignota, id quo fundamento affirmant, necdum constat, cum certum sit, declinationes magneticas Saracenis notas fuisse, & una cum ipso magnetis in navigationibus usu Christianis fuisse traditas, hætenus è Vossio. Nempe in rebus majoris momenti vulgo inventionis palma anceps redditur æmulatione variarum gentium. Guidus Pancirol. Rerum memorabil. lib. II. tit. II. & ibi Salmut solenni errore Amalphin cum Melphi confundunt, & ille quidem, ut de Polydoro Virgilio jam est relatum auctorem latere existimat.

(b) Plerique veteres octos ventos distinxerunt, medio uno inter quatuor cardinales interjecto. vide Cellar. Geograph. vet. pag. 21.

2. Scipione Mazzella Descritt. del regno di Napoli pag. 46. Octavio Beltrano Descritt. del Regno di Napoli, pag. 156.

3. Ferdin: Ughell. Italia sacra tom. IX. pag. 235. & seqq.

4. Baudrand. in Geographia.

5. Atlantis majoris pars v, continens orbem maritimum, pag. 205.

6. Marin: Frecca De feudis, cap. De offic. Admirati maris, cap. 4. & seqq.

7. Jul: Cæf. Capacius Hist. Neapol. lib. I. cap. 13. De Ducibus Amalphitanis. 1. Gio.

verò bini redire; quibus denuò relictis, tandem uni videntur adhære. *Præfatos* autem holce annuos ad finem *annuati* *seculi* non cum *DUCE* perpetuo *mutata* traduntur ad Exemplum Ducis Veneti. Catalogum seu Indicem *Ducum Amalphitanorum* nobis exhibet Julius Cæsar Capaci¹ in *Historia Neapolitana*². In his ad annum *ccccviii*. refertur Mastalus Mansonis Fusuli filius, cum titulo *Excellentissimi Imperialis*: & ad annum *ccccxix*. Sergius, dictus *Imperialis Patri-*
cius, anno autem *ccccxix*. Manso *Impe-*
rialis Patricius & Antipatus. Idem verò *Glo-*
riofus & Perfectissimus Dux appellatus est, & *xiv*. annis præfuit. Anno *mi*. successit *Johannes Perella*, Mansonis filius, in quem *Im-*
perator patriciatum contulit. Anno deinde *mxxy*. fuit *Manso Sergii* filius cum matre *Maria*, quam *Ducissam & Patricissam* in di-
 plomatibus dictam reperi. Sed & alias patres cum filiis in Ducatu fuerunt: est enim in instrumento quodam, teste Capacio, *tempo-*
ribus Domini Johannis gloriosi Ducis & Im-
perialis Patricii, Antipati & Vestis, & Do-
mini Sergii gloriosi Ducis filii ejus anno vii. post
eorum recuperationem. Observandum interea quemadmodum hi tituli sensim creverint. De *Antipati* autem & *Vestis* appellatione, seu *Vasti*, ut in aliis est diplomatibus, supra jam egimus³. Rursum è quamplurimis veteribus monumentis chartisque ad *Amalphin* spectan-
 tibus *Freccin*, profert *Patricios Imperiales ac*
*Straticos*⁴, quos alibi *Stratigos* appel-
 lat⁵. Sed hoc sequentia tempora respicere arbitror, ut videbimus. Illud quoque no-
 tatum in primis dignum est, quod non è suis solum Ducem sibi eligerent *Amalphitani*, ve-
 rum etiam è vicinis *Gracis*, hoc est, è *Nea-*
politani, nam *Neapolis* eotempore adhuc in *Graci* Imperatoris ditione erat. Ita vel inter
 primos Duces fuit *Sergius*, *Gregorii* Magistri militum (qui titulus erat *Ducum Neapoli-*
tanorum) filius⁶. Videlicet cum *Gracis* hi-
 sce *Neapolitanis* jam olim affinitatem cætera-
 que necessitudinis jura libenter inierunt *A-*
*malphitani*⁷.

CAPUT XXV.

Liberam Rempublicam fuisse. Duces latti
& remoti à populo: leges latæ
nummi cusi.

Quod autem *Martius Freccia* asserit, non tantum *Amalfam* unà *Gracorum* sedem

constitutam esse, verum etiam *Amalfam* nos *Gracis* fuisse subditos, id eo magis mirari subit, quod ipse paulò antè agnoscat civitatem extitisse suis legibus & consuetudine constantem⁸. Videlicet hæc caute accipienda sunt. Et quidem *Amalphis* simul cum *Surrento* aliaque in his oris loca sub Duce *Neapolis* aliquando fuerunt, sed antiquissimo, ut opinor, tempore. Ita enim habet capitulare principis *Sichardi* (a) in initio. *Habes Jo-*
hanni Electo S. Ecclesia Neapolitana, & An-
drea Magistro militum, vel populo vobis sub-
jecto Ducatus Neapolitani & Surrenti & A-
malphi & cæteris castellis vel locis, in quibus do-
*minium tenetis terra marique & ceteris*⁹. Ceteroque sanè *Amalphin LIBERE REPUBLICE* beneficio gavissam, cum alia declarant, tum illud vel maxime, quod *Duces* suos ipsa elegerit: electosque pro lubitu removerit, ejecerit, punierit, etiam eos, quos è *Neapolitanis* sibi adsciverat. Sæculo nono electus fuerat *Marinus*, *Luciani Pulcharii* filii filius, quem *Seniorem* dixere, regnavitque cum *Sergio* filio annos *xiv*. tunc autem excecavit eum populus *Amalphitanus*, & de magistratu dejectum *Neapolim* extrulit. Sic refert laudatus aliquoties *Capacius*, ac subjicit tandem, *Habes adhuc eorum* (*Neapolitanos* designat) *Ducum affinitates, habes præterea populi po-*
tentiam, qui facile cogeant, ut se magistratum
*abdicarent*¹⁰ cum plura ejus rei exempla addit. Hæc inter memorabile est, quod narrat de *Mastulo* minore, ad annum *ccccxxxviii*. quum pater ejus quadraginta annos *Amalphitanis* præfuisset, ipse post quatuor administrationis cum *Androsa* matre occisus est: Quod autem de *Amalphitanorum* dicit *Freccia*, hoc est, quod *Legibus suis ac statutis* regerentur, adeò verum est, ut vel quibello eos vicerant, tributum imposuisse contenti, suo juri ipsos suisque legibus permitterent, ac *Duces* se eorum appellari paterentur, ita nempe *Guaimarus Salernitanorum* princeps, *Robertus Guiscardus Sicilia* comes & dux *Calabria*, itemque *Rogerius Sicilia* rex, inter cæteros *Duces* enumerantur¹¹. Immo verò *Guiscardus*, quum anno *mxxy*. *Amalphin* pacto obtinisset, eademque post quinquennium à se descendentem occupasset, *Gandalonem*, præcedentis Ducis nepotem, captum oculis, perduellionis accusavit: tanquam scilicet potius contra *Duces* quam ipsam rempublicam bellum gereretur¹². Tertium denique argumentum absolute potestatis est, quod ipsi suam *monetam* formarent ac cu-
 de-

1. Gio: Anto: Summonte *Della Città, & Regno di Napoli* lib. 1. pag. 397. Ottavio Beltrano *Descritt. del Regno di Napoli*, adde Scip. Mazell. *Descritt. del Regno*, par. 11.

2. Capacius lo. laud.

3. cap. xx.

4. Marin: *Freccia De feudis*, cap. *De offic. Admirati maris*, §. 7.

5. Id. cap. *De provinciis & civitatib. Regni*, pag. 80.

6. Jul. Cæs. Capacius loc. laud.

7. Vide supra cap. vi.

8. *Freccia* locis allegatis.

(a) Hunc *Salernitanorum* principem fuisse autumò, eundem nimirum, de quo d. Cap. vi. Accidisse autem aliquandiu antequam *Amalphin* invaderet.

9. Angel. de Nuce in *notis ad Chronic. Giffenense* lib. 2. cap. 56. lit. c.

10. Jul. Cæs. Capacius eodem loco.

11. Capacius *Histor. Neapolit. lib. 1. cap. 17*. *Chronicon Amalphitan.* apud Ilghell. in *Italiæ sacra tom. ix. pag. 277. & seqq.*

12. Capacius lo. laud.

1. Fer.

dorent : quippe *Chronicum Casinense* non uno loco *donarios Amalphitanos* memorat. Quare etiam triplici hoc argumento utitur Ughellius. *Smis*, inquit, *RESPUBLICA* regeretur *Legibus*, *Pecunia* eudebantur *propria*, quas *Amalphitanas* appellabant, & ex *viris patriciis* *Duces* eligebantur.

CAPUT XXVI.

Libertatis immunitio varia, ejusque tandem amissio. Regii vicarii, Justicarii, Stratici, Regii vices-gerentes.

Quum autem dico, suis legibus permiffam à viatoribus *Amalphitanam* rempublicam; de libertate nihilo minus & potentia eorum multum detractum esse, quilibet ultro intelligit. Quare antecedentibus subiungit Ughellius. *Hæc libertate usi sunt Amalphitani summa eorum fama ad annum usque MLXXV, quo Robertus Guiscardus, debellato Salerno, Amalphitanum ducatum sua subiecit potestati.* Liqueat etiam ex bello, quod sub Rogerio Sicilia rege adversus Innocentium & Lotharium Pisanoque gerere debuerunt. *Spirantis tamen reipublice dignitatem, pergit Ughellius in referenda breviter & concinne reliqua Amalphitanorum fortuna, subfiniunt ad Joannem prima tempora. h. e. ad an. MCECL. dum Regiis Vicariis sub Nortmannis, regnantibus vero Sævis per Justiciarios, Straticosque, & sub Gallis Arragoneisque regibus per Regios Vices-gerentes, peculiaribus quodammodo statutis ac legibus regerentur; quas Nobilium Amalphitana, Sclarum, Ravellique consuetudines vocitabant.* Etenim, ut ex eodem observavimus, corruit tandem penitus hæc reipublica forensibus bellis inter Ludovicum & Ladislavum, item inter Andegavenses & Arragoneses, de Regno decertantes. Vnum illustrandi causa addendum, *Straticos* illos, quos nominat, eosdem videri atque hos, quos *Freccia* corruptis vocabulis *Stratigocos* & *Stratigos* appellat. *Stratigos* autem propriè bellidux est; & ita *Græci* Prætores *Romanorum* appellarunt, ut notum.

CAPUT XXVII.

Imperiales Patriarchæ, Reguli. Ducatus honorem non amisit Amalphis. In cujus potestate ditione fuerit, & adhuc sit.

Proxima nostris tempora porro persequitur *Julius Cæsar Capacius*, verba ejus hæc sunt.

Ducatus Amalphitanus ab Imperiali Patriarchatu ad Regulos deductus est, siquidem Alphonsi regis an. MCCCXXXVII. adveniens in hoc regnum (Neapolitanum intelligit) abdicata libertate, oppida Regulis subiungavit. DUCATUS tamen honorem Amalfia non amisit. Raimondo Urfino Salernitanorum Principi in feudum concessis. Ferdinandus autem Alphonsi filius in Antonium Picolomineum, Pii II. nepotem, anno MCCCCLVII. contulit, quod Regi in Sicilia contra ducem Joannem fuit auxilio, eidemque in matrimonio dedit Mariam ejus naturalem filiam, ex quibus &c. recenset nempè familiam Picolomineorum, quæ ex hoc matrimonio descendit. Posterius ejus adhuc ibi subsistunt, & vocantur Principes Valla & Comites Celani. Tandem pervenit Amalphis ad Octavianum Picolomineum, quem Imp. Ferdinandus III. anno Christi MDCLIV. cum in conventu Norimbergensi executioni pacis Westphalica præfuisset vice sacra, Imperii Principem creavit. Quemadmodum autem is acceperit hunc Ducatum, & testamento reliquerit, declarat Cardinalis de Luca verbis seqq. Cum eximius imperialis exercitus supremus Dux Octavius Picolomineus, restituendo sua familia antiquam dignitatem, à Rege Catholico ob ejus ingentia merita Ducatum Amalphitanum obtinisset, moriens in testamento heredem rerum Italicarum in proprietate præsertim dicti Ducatus Amalphitani instituit ex fratre prædefuncto nepotem, in pupillari ætate constitutum, usumfructuarium vero universalem Archiepiscopum Senensem, ejus germanum fratrem, quem etiam dicti nepotis tutorem seu balium reliquit: de hac nimirum facti specie ibidem ex professo disquirat. Sunt qui velint Amalphim circa an. MCCC. ad familiam Sanseverinam pertinuisse. Alii eo amplius tradunt, quando jam post Sanseverinos & Picolomineos sub potestatem regiam Hispanorum venisset, in gratiam illius Octavii Picolominei, Imperatoris suo ævo præstantissimi, in Ducatum denud conversam esse: quum tamen Capacius statuatur, Ducatus honorem non amisisse. Hodie rursus ad regem Hispaniarum pertinet, quatenus videlicet partem facit regni Neapolitani. Atque hæc quidem fata sunt præcipue quondam civitatis, maximè, quæ celebris.

1. Ferdinandus Ughellius *Italia sacra* tom. IX.

2. Jul. Cæs. Capacius *Hist. Neapol. d. lib. 1. cap. 13.* adde Tomaso Costo, *Opuscoli appartenenti alla historia di Napoli in principato citra. AMALFI.*

3. Joan. Hubner. in *Tabul. genealogic. num.* 273.

4. Jo. Bapt. de Luca *De feudis. discursu* 18.

5. Tomaso Costo *Opuscoli appartenenti alla hist. di Napoli. In principato citra. AMALFI.* Moreri *Dict. Hist.* in voce *Malfi.*

6. A. P. de la Croix. *Geographie universelle* parte I. chap. 13.

7. Tom. Costo detto luogo. Ottavio Beltrami *Breve descritt. del Regno di Napoli* pag. 156. & seqq.

CAPUT XXVIII.

CAPUT XXIX.

Amplitudo, & potentia Amalphitanorum in florentissimo Reipublicæ statu. Comparatur cum Republica Veneta.

Duplex causa interitus Reipublicæ Amalphitanæ, annulatio vicinorum principum, & discordia civilis, exempla.

AT verò videamus insuper, id quod vel maxime ad institutum facit, quemadmodum sese habuerint res *Amalphitanorum* in florentissimo reipublicæ statu, hoc est scogulo præsertim undecimo. Potentia eorum & celebritas tanta eo ævo existit, ut *Franciscus Antonius Purpura*, *ICtus Neapolitanus*, cum ipsa *Venatorum* reipublica hanc nostram conferre non dubitet: ait ille in vita *Jacobi Galli*, civis *Amalphitani*, & Jus civile in variis *Italia* academiis publicè, dum viveret, professi. *Gallorum* familia à *Picentino*rum celebri, ac nobilissima urbe *Amalphia*, beatissimi *Apostoli Andrea* Sacri Corporis cultu illustri, ac *Neapolitana*, ne dicam *Regni* universi ferè, nobilitatis seminario initium ducit, licet, si primam illius originem spectes, *Romanam* urbem parentem agnoscat (a). Etenim constat inter omnes, *AMALPHITANAM* olim clarissimis viris, opibus variisque commerciis cum remotissimis, ac longè dissitis nationibus, & gentibus in primis nobilem, classe florentem eodem ferè tempore cum præclarissima *VENETA* *REPUBLICA*, non isdem tamen post urbem à *Barbaris* captam, parentibus natam, ac rerum felicitate ac successu discrepare. Etenim illa, non amplis circumscripta finibus, proximorum Principum armis vexata, nequit imperium latius proferre, & intestinis demùm acta discordiis, de potentia, qua plurimum antea pollebat, non parum dejecta est, & ubi à suis sibi legebat moderatores, & Duces, externos pati post annum *MXXV*. coacta est. Sed hæc optimis usæ institutis & legibus, omni procul dissidio, concordibus animis, ac studiis res domi, & belli strenuè prudentèque administrans, finitimum eludens insidias, in tantam potentiam excrevit, ut qua mari, qua terra late dominetur, & in dies magis, ac magis, sese efferat, & florescat, & antiqua *Italica* libertatis specimen, & vestigia summa cum dignitate servet una, & retineat. *Amalphitana* ergo urbs, pergit, ex iis *Romanis* nobilibus coaluit, qui *Gothorum*, & *Vandalorum* experti barbariem, & rapinas post quadragesimum annum iterum barbararum gentium tentantes excursiones, in illam regionem, ipsa loci natura munissimam, ac ab huiusmodi invasionibus tutam, Cæli præterea clementia, & salubritate, & perennium gelidarumque aquarum saluberrima scaturigine amantem se contulere, hæcenus è *Purpura* 1. Consultò autem plura descripsi, quoniam mirè ad rem faciunt, & multa de *Amalphi* prædicatione dignissima comprehendunt.

DUllas igitur potissimum adfert rationes, cur *Amalphitana* reipublica non æquè se diù tueri, & ad tantum potentia gloriæque fastigium ascendere potuerit, turbas nimirum in ipso reipublicæ regimine, & ambitionem vicinorum Principum, primò *Salernitanorum*, mox autem & *Sicilia*. Sic enim, interno externoque malo afflicta, præcipiti gradu in interitum ruit. Non possum illius rei illustriora exempla exhibere, quam quæ nobis suppeditat ipsa series Ducum *Amalphitanorum* apud *Julium Cæsarem Capacium* 2. Nonnulli itic referuntur, qui ejecti atque excæcati, & post tamen denud in pristinam dignitatem evecti fuere. Unum tantum alterumve exemplum in medium adducam, idque ferè ex posterioribus. Anno æræ Christianæ *DCCCCLIX*. electus est *Manso*, imperialis Patricius, & Antipatus, idem ille qui gloriosus, & perfectissimus Dux appellatus est: postquam verò quatuor, & viginti annos clavum reipublicæ moderatus esset, eo per *Alfeum* fratrem dejectus est, & in carcerem detrusus, ubi supremum diem misere infortunatèque obiit: alter autem *Manso*, qui & ipse antea depositus fuerat, dignitate recuperata, adhuc sexdecim annis magistratu potitus est. Rursus ad annum *MXXV*. invenio *Mansonem Sergii* filium, qui cum matre *Maria* regnavit annos quatuor cum tribus mensibus, eo rempublicam gubernante, *Joannes* frater ejus *Neapoli*, quod ejectus confugerat, *Amalphim* rediit, receptoque Ducatu *Mansonem* fratrem ad *Sirensas* insulas (*Gallus* vocant) duxit, atque oculis privavit, & *Constantinopolim* ipse profectus est: nimirum interea *Salernitanorum* Princeps *Guinarus*, arrepta ex hisce turbis occasione, *Amalphim* occupavit, sibi que tributariam fecit. *Guaimarum* autem hunc, ut retuli 3, sexto Ducatus anno in littore trucidarunt, conspirantibus ipsis *Salernitanis*. Tum rursus idem *Manso* Ducatum obtinuit, atque cæcus licet, alios decem annos rerum potitus est. Sed anno *MLIV*. cum *Joannes Constantinopoli* redisset, *Amalphitani* & *Atranienses* armis *Mansonem* expulere, & *Joannes* pristina dignitati restitutus regnavit sexdecim annos. Mortuo *Joanne* anno *MLXX*, ejus filius *Sergius* electus est, & cum quinque annos remp. esset moderatus, decessit. Excepit eum filius *Joannes*; verum antequam magistratum aspiceretur, eo spoliatus fuit; transit enim Ducatus in *Robertum Guiscardum*, *Normanum*, *Amalphitanos* anno *MLXXV*. subigentem 4. Postquam verò deinceps per *Regium* sub *Siculis* regibus esse cœperunt, tantæ pot-

(a) Respicit historiam de ortu *Amalpheos* relatam supra cap. v.

1. Franc. Anto. *Purpura in vita Jacobi Galli*, antecessoris *Neapolitani*.

2. *Capacius Historiæ Neapolit. lib. 1. cap. 12.*

De ducibus *Amalphitanis*.

3. Supra cap. ix.

4. Vide cap. xi. ubi traditum, qua arte *Amalphitanos* subegerit.

centiæ viribus oppressi, nunquam emergere potuerunt.

CAPUT XXX.

Munimenta Amalpheos à natura.

Sed juvat nunc porro, præcipua quædam, quæ ad amplitudinem *Amalphitanam* pertinent, sigillatim excutere. *Amalphis* loci ingenio, atque ipsius naturæ solertia, ut audivimus¹, tutissima est: nam à continente præruptis celsisque montibus præcingitur hic tractus², ab opposita autem parte ipso maris fluctuumque præsidio munitur. Exiguo quidem ambitu, sed oppidis pleno concluditur³. Præterea tum temporis civibus abundabat, cum ad quinquaginta hominum millia in eo censerentur⁴. Ut aded facile adversus Principem sic satis petentem consisterent *Amalphitani*, quoties concordibus animis se vallarent atque defenderent. Apparet hoc in primis ex cauta, & valida metusque & periculi plena aggressione, qua *Rogerus*, jam *Sicilia* rex coronatus, summaque in potentia constitutus, *Amalphitanam* ditionem invadere statuit. Quantum quippe sibi ab *Amalphitanis*, metueret, supra declaratum est, idque verbis scriptoris, æqualis non tantum, sed & qui in partibus *Rogerii* erat, eidemque subditus⁵. Præterea *Rogerii* machinationes, & totam belli molem, ac lentum progressum pluribus declarat idem auctor. Quod si ipsam urbem *Amalphitanam* expugnare debuisset, multum ei laboris temporisque ea in re fuisset infumendum: at *Ravellenses* ipsique *Amalphitani* ob proximorum oppidorum, atque arcium expugnationem continuo corde soluti, de pace cum Rege habenda consulunt. ita Scriptor laudatus⁶.

CAPUT XXXI.

Amalpheos munimenta ab arte. Nunquam expugnatam legi hanc urbem.

Proximè igitur firmamenta, munitionem ipsius urbis, & fortitudinem indagemus. Nullum ejus rei, aut sincerius, aut evidentius argumentum adduci potest, quam quod nobis exhibet *Gaufredus Malaterra*, scriptor *συγγραφορ*, in tradenda *Amalphis* obsidione per *Rogesium* *Apulia*, & *Calabria* Ducem, qui filius erat *Guiscardi*, anno circiter *MLXXX*. Narrat ille, quemadmodum hic *Rogerus* cum

patruo, *Sicilia* comite, & fidelibus suis consilium caperit subjugandi *Amalphitanos*, adscito fratre *Boemundo*. *Amalphim* autem aggressurus, pactum init cum patruo, ut si sibi attentissime succurrat, atque ita junctis viribus urbem subjugare possent, medietatem urbis ipsi concederet: moxque ab omni *Apulia* & *Calabria*, navali & aequæsti exercitu admoto, peditem etiam copiis certatim accellerat⁷. Attamen cum jam aliquamdiu *Amalphim* obsessam tenuissent, solo *Boemundi*, in sacram expeditionem proficiscentis, discessu frustrati sunt, atque irritò conatu recesserunt: at nec *Boemundus* multas copias ad eam obsidionem videtur contulisse, cum in pacto de urbe dividenda nulla ejus mentio fiat. Cæterum jam olim perquam munita videtur hæc civitas fuisse, dum antea *Sigcardus*, *Salerni* Princeps, per dolum, & fraudem noctu eam invadere constituit, & cives inde captivos deducere. Probabile autem est, post reditum ipsos diligentius sibi prospexisse, & firmioribus prædiis munimentisque circumvallasse⁸. Illud sanè constat, postquam *Robertus Guiscardus* callidis pactionibus in urbem *Amalphitanam* fuit admissus, in ea ipsum quatuor castella ædificasse⁹. Denique non memini me legere, unquam expugnatam, aut justa obsidione ad deditionem compulsam fuisse.

CAPUT XXXII.

Oppida & Castella Amalphi, tanquam metropoli, subiecta. Scalæ, Ravellum, Scalella major, & minor, Fracti, Pugionile.

UT autem natura simul, atque arte munita erat *Amalphis*, ita etiam circumdata, ac velut stipata fuit compluribus oppidis, atque arcibus, quæ adventantem hostem morari diù poterant. Liquet hoc inter alia ex bello, & expeditionibus, quibus *Sicilia* Rex *Rogerus* non sine gravi difficultate *Amalphitanos* sibi subjecit¹⁰. Quænam autem fuerint hæc oppida arcesque, & quot numero fuerint, haud tuto quisquam definierit; si non alia de causa, saltem propterea, quod nomina propria in mediæ historiæ scriptoribus diversissimè confusissimèque exhibeantur. Dicam tamen, quod mihi videtur, & singula ut potero, distinguam. Præcipua in his, & de quibus nullo modo dubitari potest, nominantur *Scala*, ac *Ravellum*¹¹, quod, & *Rabellum*¹², alibi verò *Rivellum*.

F

1. Cap. I.

2. Scip. Mazzella *Descritt. del regno di Napoli* part. II. pag. 62. sub fine

3. Boccaccio in *Decamerone* Novella IV. giorn.

2.

4. Ughell. *Italia sacra* tom. IX. pag. 235. & seqq.

5. Vide in præcedd. sub cap. XIV. & XV.

6. Alexander Abbas Celestinus *Rogerii Sicilia Regis rerum gestar. lib. II.*

7. *Gaufredus Malaterra*, monachus, lib. IV. num. 24. Agit autem ex professo de rebus gestis

Normannorum in Calabria & Sicilia.

8. Historiam vide in præced. VI. capite.

9. *Gaufredus Malaterra* lib. III. num. 3. Il regno di Napoli in prospettiva del Pacicchelli parte I. pag. 176.

10. Alexander Abbas Celestinus *De rebus gestis Rogerii* lib. II. adde cap. XIV. & XV.

11. *Annales rer. Pisan.* ad an. 1136. apud Ughell. in *Ital. sacra* tom. III. pag. 861. & passim apud alios.

12. Abbas Celestinus laud. lib. I.

Ita dici comperio. *Scalarum* porro & *Ravelli* urbes ab *Amalphanis* conditas esse, disertè scribit *Freccia*¹: & *Scala* quidem, seu *Scala*, nam etiam in singulari occurrit², originationem videtur trahere à proximo ejus nominis monte, quem *Amalphanis*, in hunc tractum venientes, dicuntur transcendisse³. Post *Scalam* video recenseri *Scaletam*⁴, velut diminutiva forma, quæ & *Scatella* quibusdam audit, & in majorem ac minorem distinguitur⁵: eandemque esse reor. cum loco qui aliis *Scabelli* dicitur⁷. Propriè autem, ut opinor, has potius arces fuisse ad *Scalas* pertinentes, quam diversa oppida: quemadmodum *Fracti*, in quorum obsidione *Pisani* post direptam *Amalphim* à *Rogelio* repulsi cæsique fuerunt⁶, *castrum Ravelli* appellantur⁹. Ut proinde minus accurati habendi sint, qui recensent inter oppida *Amalphitana* *Scalam*, *Minori* &c.¹⁰: seu *Minuriam* & *Majuriam*, & has specietim in vallibus ad mare edificatas dicunt¹¹. *Fractos* autem quod attinet, in *Italis* scriptoribus pro iis est *Fratta*¹², *le Fratte*¹³, & plenius *Fratte-rocche*¹⁴, quasi dicas, Arces præruptæ. Denique in eadem regione versus *Ravellum* videtur & alia arx fuisse, quæ dicitur *Rocca di Pugione*; jungitur enim cum laudata *Fratta*¹⁵. Verum ad urbes & oppida revertamur.

CAPUT XXXIII.

Atrani, Letteræ, Atturina, Triventum, Agerula, Epugerula. *Præterea insula Sirensis, quæ aliis Gallorum insula dicuntur, & Caprea.*

P Ræter *Scalas* ergo & *Ravellum* est & aliud oppidum quod *Trani* appellatur¹⁶, seu verius *Atrani*¹⁷: quo pertinet Episcopus *Atranensis*, qui throno depositus legitur in concilio *Amalphitano*¹⁸, est etiam ubi corruptè

*Atrani*¹⁹, habetur pro *Atrani*, item *Petrani*²⁰. Insuper inter oppida *Amalphitos* referri video aliud quod *Littera* appellatur²¹. Interim omittenda non erat *Atturina*, quæ *Amalphi*, *Ravello* & *Scalis* jungitur: atque hæc ut opulentissimæ, munitissimæ ac velut inexpugnabiles civitates celebrantur²². *Triventum* porro à scriptore sæculi duodecimi expressis verbis dicitur *Amalphitæ oppidum*, & quidem duobus in locis²³, at ibidem tamen & *castrum fortissimum* appellatur, quemadmodum etiam à *Capycio Latrone*, haud contemnendæ auctoritatis historico proximorum temporum, simpliciter nuncupatur *validum castellum*²⁴, ut meritò dubites, oppidumne fuerit, an castellum, sive arx. Ego autem puto, arcem haberi posse cum oppido conjunctam. Restant *Gerula* & *Pugerula*, quæ aliis *Agerula*, & *Epugerula* audiunt²⁵, item *Pugerula*²⁶, hæc nominat scriptor ille antiquissimus, cum *Rogelium* recepisse dicit *Ravellum*, *Scalam*, *Gerulam*, *Pugerulam*, *castellum Craque Amalphitanorum oppida*²⁷. Quid autem dicendum sit de *Pasetano* & *Praiano*, quæ eidem tractui assignantur, pondum mihi certum deliberatumque est. Videtur *Pasetanum* idem esse cum *Positano*, unde *Flavium* illum nauticæ pyxidis inventorem natum testatur *Guazzo*²⁸. Sed & alia proculdubio istuc fuisse minoris momenti, quorum memoria intercidit. In his eminebat *Amalphis* tanquam metropolis, cum titulo Ducatus. Cæterum præter ea, quæ in continente possidebant *Amalphitani*, habebant quoque *Serenus* insulas²⁹, (*Galli* aliàs dicuntur³⁰) & *Capreas*³¹, nefariis *Tiberii* libidinibus famosas. Gallorum autem duæ insulæ sunt³², de quarum altera loqui puto *Alexandrum* Abbatem *Celestinum*, verbis sequentibus; Qui (*Ammiratum* sive *Præpositum* classis *Siculæ* sub *Rogelio* designat) *dum sic marinas excubares semitas, contrigit ut oppidulum Amalphitanorum, quod Guallum nominatur, infra mare*

1. *Chronicum Pisan.* ad an. 1136. apud Ughell. d. tom. 111. pag. 858.

2. *Marinus Freccia* de feudis, cap. *De officio Admirati maris*. §. 4. & seqq.

3. *Laudatum Chron. Pisan.* d. loc.

4. *Marini Freccia* De feudis, cap. *De provinciis & civitatib. Regni*, pag. 80.

5. *Chronicum Pisanum* loc. laud.

6. *Annales rer. Pisan.* ad d. an. 1136.

7. *Memorie diverse della città di Pisa*, cavate da diverse istorie, e scritture, MS. ex bibliotheca *Stroziana* n. 194. in fol. in extremo, ad an. 1138.

8. Vide *Dissertationem*, quæ sequitur c. xxiv.

9. *Annales rer. Pisan.* apud Ughell. d. loco.

10. *Lov. Moreri Dict. Histor.* in voce *MALFI*.

11. *Nicol. Parthen. Giannettasius Histor. Neapolit. Decade II. lib. xi.*

12. *Memorie diverse della Città di Pisa*, nel luogo sopra accennato.

13. *Laudatum Chron. Pisanum* eodem loci.

14. *Annales Pisani*, loc. sæpius laud.

15. *Memorie di Pisa*, vide paulò ante.

16. *Annales Pisani* ad an. 1138. *Scip. Mazzella Descritt. del regno di Napoli parte II. pag. 62.*

17. *Idem Annales* ad an. 1136. *Jul. Cæs. Ca-*

pacius Histor. Neapolit. lib. I. cap. 13.

18. *Conciliorum tom. ix.*

19. *Chronicon. Pisan.* apud Ughell. tom. 111. pag. 858.

20. *Memorie diverse di Pisa*, luogo allegato.

21. *Lov. Moreri Dict. Histor.* in voce *MALFI*.

22. *D. Bernardi epist. 140.* scripta in favorem *Pisanorum* ad *Imp. Lotharium II. Paolo Tronci Memorie istoriche di Pisa all'anno 1135.*

23. *Alexander Abbas Celestinus Rogerii rerum gestar. lib. 11.*

24. *Francesco Capecelatro Istorie di Napoli*, pag. 70.

25. *Capecelatr. ibid.*

26. *Annales Pisani* apud Ughell. ad an. 1138.

27. *Abbas Celestinus d. lib. 11.*

28. *Guazzo apud Ughell. Italia sacra tom. ix.* pag. 235.

29. *Jul. Cæs. Capacius Histor. Neap. I. 13.*

30. *Ferdin. Ughell. in Ital. sacra tom. ix. pag. 235. & seqq.*

31. *Franc. Capecelatr. Ist. di Napol. pag. 70.*

32. *Vghellius loc. laud.*

positum, violenta caperet manu. Deinde ad-
dit, oppidum aliud, quod Capris dicitur, si-
militer infra mare situm. Nimirum & hæc
insula Amalphitanam ditionem tuebantur à
parte maris (a).

CAPUT XXXIV.

Possessiones Amalphitanorum in Sicilia,
Constantinopoli, Egypto, Syria,
Arabia, India, Africa, &c.

AD potentiam præterea & magnitudinem
gloriamque Amalphitani nominis facie-
bat, quod etiam in diffitis regionibus quæ-
dam propria erant Amalphitanorum. Sic per
commercium, quæ quaquaversum exercebant
in mari mediterraneo, domicilia habebant
& horrea mercium in plerisque civitatibus
maritimis. De Sicilia hoc modo Blondus;
Amalphitanos quondam magnos fuisse nego-
tiantes, testantur multa Sicilia loca, in qui-
bus suas habuerunt ades, propriasque apothec-
as & mercium promptuaria. Immo ve-
rò præcipuum Panormi suburbium, teste Fa-
zello, Amalphitanorum fuit, cum æde paro-
chiali, Sancto Andrea sacra. De Syracusis
Messana aliisque Sicilia civitatibus testatur
similiter Razzanus, etiamnum suo tempore
istic ostensa fuisse horrea mercium, quæ ad
Amalphitanos pertinerant, item textrinas
pannorum, quas vel tunc Amalphitanas voca-
bant. Porro quum & Constantinopoli ædem
S. Andrea haberent, ex qua ipsius Apostoli
ossa Amalphim translata feruntur, haud du-
biè etiam loca illic ad habitandum mercesque
condendas possederunt, quemadmodum in Si-
cilia: eo magis videlicet quod & Pisani præ-
ter Ecclesiam, integrum vicum istic obtine-
rent. Deinde ad confirmandum Amalphi-
tanorum cum Constantinopolitanis commercium
spectat historia nobilis Amalphitani, qui in
conjuratone adversus Michaellem Ducem anno
MLXXVIII. partem salutiferæ Crucis non exi-
guam abstulisse, & beato Benedicto ad montem
Casinum obtulisse fertur. In insulis autem
propè Samum, quas Simias vocant, disertè in-
venio portum Malphetanum, sine dubio ab
Amalphitanis nostris. Cæterum in Oriente
etiam sedes suas horreaque, & domicilia eos

habuisse perquam probabile est, propter fre-
quentes navigationes, quas commercii gratia
in illas regiones instituebant, maxime in E-
gyptum. In specie vero Antiochia, & Alexan-
dria meminit Gulielmus Apuliensis illustri te-
stimonio, quod paulò commodius infra reci-
tabitur. Certè Hierosolymis Ecclesias, cœ-
nobia & nosocomium, ex quo Equites Meli-
tenses orti, extruxerunt. Quin immò per
causam commerciorum in Syria, Arabia, In-
dia & Africa debebant Amalphitani cives.

CAPUT XXXV.

Sumptuosa domi adificia, cum publica, tum
privata. Templum D. Andrea. Armamen-
tarium navale. Portus & littora. Navium
multitudo.

HÆc foris. Alia domi erant amplitudinis
atque opulentie celebritatisque argu-
menta. Sumptuosa (quis dubitet?) fuerunt &
magnifica magnoque numero adificia, cum
publica, tum etiam privata. Indicio sunt rui-
næ, & vestigia eorum, quæ ad hæc usque sæcu-
la perdurarunt. Inter ædes Sacras longè emi-
nebat templum Divi Andrea Apostoli, quod
Vghellius vocat pulcherrimum nobilissimæque
architecturæ Cathedralis Templum. Præterea
suo adhuc tempore, hoc est, ad finem sæculi
sexti decimi in littore Amalphitano extare di-
cebat Scipio Mazella bonam partem navalium:
Arsenale appellant Itali, splendidissimam au-
tem, ac planè egregiam fabricam fuisse, è ru-
deribus iudicabat. Portus insuper securos &
pulcherrima littora Amalphim habuit, quod idem
testatur Mazella: quemadmodum etiam de
magno navium numero testimonium perhi-
bet, & antè eum Leander Albertus.

CAPUT XXXVI.

In sacris Archiepiscopatus dignitas. Suffraga-
nei. Concilium Amalphitanum. S. Andreas
protector civitatis. Cænobium S. Laurentii
de Amalfia. Alia quadam templa & mona-
stera.

UT autem Ducatus dignitate gaudet Amal-
phis, ita in Sacris præfulget titulo AR-
CHIEPISCOPALIS. Suffraganeos habet

Ca-

(a) De oppidis ad Amalphim spectantibus,
vide & Giov. Ant. Summonte *Memorie istoriche*
post tom. 1. *Delle Istorie di Napoli* pag. 41. ubi de
Capreis & Ebulo pag. 44. de Lettere & Ravello.
pag. 46. de Scala. de Avellino, & Lavelli pag. 49.
de Melfi. pag. 50. de Trani pag. 67.

1. Auctor. anonym. apud Scip. Mazellam
Descript. regni Neapolit. parte 11.

2. Flavius Blondus *Historiar. lib. xv.*

3. Fazellus *De reb. Siculis lib. viii.*

4. Razzano appo F. Leandro Alberti nella
Descritt. di tutta l'Italia pag. 195.

5. Vide supra cap. xxi.

6. Paolo Tronci *Annali Pisani an. 1060.*

7. Leo Ostiensis. in *Chron. Casinens. lib. iiii.*
cap. 54.

8. Dapper van d' Archipel. *beschryvinge van*
het Eiland Samos, pag. 72.

9. Cap. penult. Summonte *Istoria di Nap. lib. i.*
cap. 13.

10. Adi supra cap. viii.

11. Guliel. Apuliens. *lib. iiii.* vide d. cap. pen.
addatur & Summonte loc. laud.

12. F. Leandro Alberti *Descritt. di tutta l'Italia* pag. 195.

13. Idem ibid. Scip. Mazella *Descritt. del re-
gno di Napoli, parte 11. pag. 60. Il regno di Napoli*
in prospettiva dell' Abate Pacichelli, *parte 1.*
pag. 176.

14. Ferdin. Vghell. *Italia sacra tom. ix.* pag.
235. &c.

15. Scipione Mazella d. *parte 11. pag. 62.*

16. Idem ibid. pag. 38.

17. Scip. Mazz. pag. 62. & seqq.

18. F. Leandro Alberti *Descritt. di tutta l'Italia* detta pag. 95.

19. Joan. Blau. in *Atlante*, eo tomo quo Ita-
liam delineat, & in specie ubi agit de Princi-
patu citeriore, olim Picentia. Baudrand. in *Le-
xico Geograph.*

1. Pau-

Capreanum Episcopum, item Scalensem, Tra-
nentem, Letterarum & Ravellensem: sed hunc
cum Scalensi conjunxit Clemens VIII.¹ Pro-
rectorem civitatis, ac patronum invocavit San-
ctum Andream Apostolum². De Concilio A-
malphitano actum suo loco³. Præter Cathedra-
le S. Andrea, alia quoque templa, & cœnob-
ia erexerunt Amalphitani. In his insigne erat
cœnobium quoddam Virginum, quod S. Lau-
rentii de Amalfia dicitur: memoriam illius è
vetustis monumentis eruit Capacius, præsertim
ex instrumento, facto temporibus Rogerii, cu-
jus subscriptio habet; In Monasterio puellarum
Beati Laurentii, quod constructum est, & de-
dicatum in præfata Civitate Amalphia: addit-
que ea occasione Capacius, Duces Amalphi-
tanos mirum in modum delectatos fuisse ex-
struendis Monasteriis virginum⁴. Prætereun-
da verò minimè erat Ecclesia Beata Virginis
MARIE, in quam anno partæ salutis DCCC
xxv. Corpus Virginis, & Martyris Tryphome-
nes, quæ fuit Religionis Minorum, ex insu-
la Lipara translatum legitur: sed illud Bene-
ventum deduxerunt Longobardi, quando ni-
mirum Sicardo Principe Amalphim cœperunt,
& depopulati sunt. Præterea ad ædes Sacras
hujus urbis referri debere existimo, quas in
testamento suo enumerat, ac legatis honora-
vit Dux Sergius, Amalphitanus, Pardi filius:
sunt autem, Monasterium S. Mariae de Donna
Romata, Monasterium, & Cœnobium S. Gre-
gorii Majoris (a), Monasterium S. Sumona,
Monasterium S. Martini, Ecclesia Major S. Jo-
annis Catholicæ Majoris, & Ecclesia S. Mariae
à Præsepe⁶. Factum est hoc testamentum circa
annum mxx. Fortè tamen ex his quædam ad
Neapolitanos pertinent, dum Neapoli testa-
mentum condidit, à suis, ut opinor, ejectus.

C A P V T XXXVII.

*Familia Amalphitanorum. Viri eruditi,
præsertim vero in jure. Alii duo aliis
rebus celebres.*

AD Familias Amalphitanorum quod attinet,
in omni ferè memoria, inquit Ughellius,
Amalphitanus ducatus illustribus viris gravis &
fatus fuit⁷. Addit Freccia, libentè eos de nobili-
tate contendere, utpotè cum originem referant
ad patres Romanorum⁸. scilicet respicit histo-
riam illam naufragii, quod civitati conden-

da occasionem narratur dedisse⁹. Ulteriùs
pergit Frant. Anto. Purpura, cum Amalphi-
celebrat, ut Neapolitana, nè dicam Regni
universi ferè, Nobilitatis seminarium¹⁰. Sem-
per autem inter Neapolitanos & Amalphi-
tanos jura necessitudinis intercessisse observat
Capacius, idemque conjicere licet ex gestis
Ducum ipsorum¹¹. Ipsas verò familias, tam
extinctas quam hodiernas, recenset Tomas
Costus¹². Nobilissima professio inter cœteras
fuit Maramaurorum familia. ex hac orien-
tus Landulfus Maramaurus sub Bonifacio IX.
Cardinalis & Archiepiscopus Barensis: item
Andreas Maramaurus tempore Caroli I. dux
& præfectus classis¹³. Sed his missis, adda-
mus eos qui non tantum natalibus, verum
etiam eruditione claruerunt, & imprimis
quidem Juris periti, quales, quod omnino
observari velim, vel maximè edidit Amal-
phis¹⁴. Is ante omnes accensendus est (nam
anteriorum notitiam temporis injuria nobis
invidit) Petrus Capuanus, vir nobilis, qui
ex Archidiacono & Capellano Clementis VI.
(hodiè Auditorem Rotæ dicerent) patriæ
sux Archiepiscopus factus est: idem videli-
cet, qui anno MCCVIII, quum in aula Con-
stantinopolitana Apostolicæ sedis Legationem
obiret, corpus S. Andrea indè Amalphi
transportasse perhibetur¹⁵. Haud multò post
fuit & Joannes Augustaricius, qui Consuetu-
dines civitatis, ac ducatus Amalphitani com-
pilasse dicitur, in quibus etiam illius men-
tio fit. Epitaphium ejus hujusmodi extat in
clauetro antiquo S. Andrea. Anno Domini
MCCXXXII. di. &c. obiit Judex Johannes Au-
gustaricius, vir polens sapientia naturali, pe-
ritus in arte medicinali, & in Canonico &
Civil. sic in eo epitaphio. Circa an. MCCCXXX.
floruit Marinus Godicius (a) Canonicus, &
civis Amalphitanus, Doctor juris canonici
celeberrimus, Capellanus Pontificis, & Au-
ditor palatii Apostolici, Episcopus Castellæ
ad mare, & postea Cardinalis sub Urbano VI.
Hunc velut excepsisse videtur Bertrandus A-
laguius, nobilis Amalphitanus, qui vixit an-
no MCCCC, & per summam Juris cognitio-
nem Auditor Rotæ, Episcopus Paganus,
& Eugubii, ac tandem patriæ Archiepisco-
pus evasit. In epitaphio quod est in templo
majori, habetur inter alia, quod fuerit Do-
ctor juris civilis, & Sacri palatii Auditor:
& ad finem superadditur, fuisse eum amplo
san-

1. Paulus Jovius Historiar. lib. xxv. in fin.
Moreri Diction. Histor. in voce MALFI.

2. Vide præcedd. cap. xxi.

3. Supra cap. x.

4. Jul. Cæs. Capacius Histor. Neapolis. lib. i.
cap. 13.

5. Sæpiùs laudatum Chron. Amalphit. apud
Capacium d. loc. Heremperti Longobardi Epi-
sopi, edente Caracciolo pag. 88. & 89. adde
Frecciam De subfeudis, cap. De civitatibus regni
adde & Cap. vi.

(a) An non potiùs S. Georgii Majoris, ut Ve-
netiis.

6. Capacius laud. lib. i. cap. 13.

7. Ferdin. Ughellus in Ital. sacra tom. 12.
pag. 235. &c.

8. Marin. Freccia de feudis. cap. De offici
Admirati maris §. 4. & seqq.

9. Vide supra ex Chronico. Amalobit. cap. v.

10. Fr. Ant. Purpura in vit. Jac. Galli, initio.

11. Capacius Histor. Neapolis. lib. i. Rogerius
Dux xxxiv.

12. Tomaso Costo Opuscoli appartenenti alla
ist. ria di Napoli in Principato citra.

13. Marinus Freccia De feudis pag. 80.

14. Inducantur fere omnes, quos hic subji-
cimus, in Bibliotheca Neapolitana Nicolai Top-
pi, Jcti.

15. Vide cap. xxxi.

(a) Nomen Italicum est, Marino del Godice.
De morte ejus consuli possunt Panvinius, &
Ciacconius, citati a Nicol. Toppi.

sanguine, & antiquo genitum. Eodem saeculo A
vixit Joannes à Comite, Secretarius, & Re-
gi Catholico à consiliis, anno MCCCCXXXVI.
Postremo sub finem sequentis saeculi existit
Jacobus Gallus, Doctor celeberrimus, & An-
tecessor primarius in praecipuis Italia Aca-
demiis, in Neapolitana videlicet, in Messa-
nensi, & Patavina, ubi docuit anno MDCII.
Honoratus est titulo Comitum Palatini atque
Equitis. In lucem dedit *Clariores juris Casa-*
rei apices, & Consilia, seu *Juris responsa*. Vi-
tam eius conscripsit Franc. Anto. Purpura, B
ipsum Auditor, posteaque Episcopus Montis
Marani¹, qui ab antiqua apud Roma-
nos *Gallorum* gente eundem deducit².
Hisce pro coronide duos alios diversi gene-
ris adjungamus, *Amalphi* similiter oriun-
dos, alterum ob inventi nobilitatem, alte-
rum verò propter celebritatem facinoris.
Prior est Flavius Gioia, qui usum pyxidis
nauticae invenit, uti latius supra expositum
fuit³. Alter Thomas Agnellus (vulgi sermo-
ne, quo notior est, *Masaniello*) qui famo-
sam illam seditionem Neapolitanam concita-
vit, & hoc pacto ex infimae conditionis fa-
ce ad tantae urbis Principatum ascendit⁴.

CAPUT XXXVIII.

Statura corporis, habitus, & indoles
Amalphitanorum.

EXcellentem verò hanc, & ad magna D
natam *Amalphitanorum* indolem felicis-
simo cæli solique genio attribuit Ughellius.
postquam enim singularem soli fertilitatem,
summa cum amoenitate conjunctam, ad
vivum expressit, subjicit quæ sequuntur;
Jam calum ubique saluberrimum, ac cle-
mentissimum. Unde Viris, ac Mulleri-
bus corporis animique habitus egregias, vivi-
dus oris color, & robur corporis animique
præstans, denique mite ingenium, grata hospi-
talis, & quibuscunque artibus felix pro-
gressus: ut non immerito Leander Albertus
Amalphitanam coastam omnium amantissimam,
ac velut jucundissimam paradisum deprædicet.
Præterea, & Scipio Mazella homines esse ait
justæ staturæ, facie candidiore quam solent
Itali, ingenii acutissimi, ad spectu alacres
& qui libenter se tradant, aut armis tra-
ctandis, aut ediscendis literis, aut merca-
turæ exercendæ: & quidem inter alia in Le-

gibus eos dicit æmulari veteres Jurisconsultos Romanos⁶. Erat porro tractus *Amalphi-*
tanus frequens, & populo abundans exigu-
que spatio complura oppida continebat, ut
vidimus⁷.

CAPUT XXXIX.

Fertilitas falicitasque agri Amalphitani.

DE fertilitate autem huius regionis au-
diamus laudatum Ughellium in verbis
quæ proximè antecedunt. Ager, inquit, il-
lius cum ipsa *Amalphitana costa*, licet angu-
stis finibus sit conclusus, omnes tamen ama-
nitatis laudes retinet, nam colles plurimi sunt
promiseris arboribus confiti, & vallis flori-
bus cujuscunque generis, gelidis limpidisque
fontibus irrigua, & quidem pomorum, ma-
lorum *Massilicorum*, citrorum, aureorum, pu-
nicorum, aliorumque fructuum, ac florum
hoc in tractu mira est suavitas, marinis au-
ris nescio quid falsi irrorantibus in ipsa poma
fioresque, quod saporem odoremque mirificè
gratum faciat: eorum verò tanta cum suavi-
tate copia est, ut ex his multa aureorum mil-
lia indigena lactari plerumque soleant. Jam
calum ubique saluberrimum, ac clementissi-
mum⁸. &c. Addit Mazella, quod vineæ
istic suavia, & delicata vina producant, &
agri magna regionis parte frumentum, o-
leum, herbas, & frutices omnis generis.
Ut adeo hic Ceres, & Flora, Bacchusque ami-
co certamine congredi videantur, & pul-
cherrimum tapetem mirabili-textura ador-
nare, quo præter os oculi, & nares suavissi-
mè se pascant. Ubi autem solum minus
fertile est, poma in primis, & serica, &
hombycina, & crocum gignere observat.
Hunc porro locum in tota Italia quam ma-
ximè amabilem ad spectu, & quibusvis na-
turæ illecebris delictisque affluentem, à mul-
tis omnium gratiarum condimentum appel-
lari asserit, ab aliis autem perfectam naturæ
operam. Denique Deam efacit Julius Caesar
Scaliger, dum laudes illius ita celebrat¹⁰.
Quia Borea gelidas furias contemnit ovanis;
Torva procellosi despicit arma Noti.
Moderum è sylvis facundas provocat auræ,
Fundit & à biferis Indica dona jugis.
Protinus autumnus veris cum tempora certat
Et ver cum autumnus tempore certat idem.
Huc accessit hyems venerantibus uda capillis,
Et peperit mirans, & sibi poma legit.

O O O Tuta

1. Ottavio Beltrano del regno di Napoli, ove
eratta d'Amalfi.

2. Fr. Ant: Purpura in vita Jacobi Galli.

3. Cap. xxii.

4. Jo: Lud: Gottfried in Chron. Histor. Ger-
manicè conscript. Tom. iv. pag. 190.

5. Ferdin. Vghell. Italia sacra tom. ix. pag.
234. & seqq.

6. Scip. Mazzella Descritt. del regno di Na-
poli, par. i. pag. 45.

7. Adi cap. i. in extremo, item cap. xxxi. &
xxxiii.

8. Ferdin. Vghell. loco paulò ante lauda-
to.

9. Scip. Mazzella detto libro, parte II. pag.
58. e poi parte I. pag. 40.

10. Julii Cæs. Scaligeri Verbes; & in his Sa-
lernum, citatur hanc in rem ab eodem Maz-
zella Descriptionis Neapolitanae parte II. Nimi-
rum loca hæc contermina Salernum & Amal-
phis, æquis naturæ dotibus ornantur.

Tuta mari fruitur: terra dominatur amata: A
Et cali mutat jura. Quid ergo? Dea.
Possemus, & aliis testimoniis hoc firmare,
sed hæc, opinor, suffecerit:

CAPUT XL.

Opulentia, & celebritas huius urbis variis
scriptorum epithetis comprobata.

AD felicitatem regionis accedit opulentia,
& celebritas inhabitantium, qua olim
fruebantur. Hæc, inquit Ughellius, Amal-
phim indicans. Aere saluberrimo, populorum
frequentia, mercium etiam multitudine inter
Regni (Neapolitani) urbes nulli habebatur se-
cunda, atque opportunitate loci civiumque
nobilitate clara, & nobilis fuit, oppidorum
urbiumque, quæ in ora Picentiorum mari-
tima censebantur, veluti caput, ac cetera-
rum princeps habebatur. Ita Ughellius, com-
pendio præcipua huius urbis decora, & en-
comia eleganter referens¹. Hinc igitur me-
tropolis Picentiorum audit, & plenius ab
eodem Ughellio, Picentiorum ducatusque
Amalphitani metropolis²: item à Freccia,
metropolis antistes agri Picentini oppidorum-
que quæ in ora consistunt maritima³. Ab
aeris autem, & soli clementia Deliciosa ap-
pellatur⁴: ab opulentia, & divitiis, Dives
opum⁵, nec non, urbs Laetissima⁶: ab egre-
giis ædificiis, valde Pulchra, seu Bella⁷.
à civium frequentia, Populosa⁸: à merca-
tura, & commerciis Celebris, ut & Clara,
ac Nobilis⁹: à religione, maxime ob in-
stitutionem ordinis Joannitarum, hoc est Me-
litenfis, Celebris, ac Pia Gens¹⁰. Denique
ab origine, & natalibus Romanis Nobilissi-
ma¹¹: immò verò passim, quasi proprio
epitheto, Nobilis prædicatur.

CAPUT XLI.

Nulla tamen re magis inclity Amalphitani
quam mercatura.

UT autem jam dicta invidendam red-
dant Amalphitani ducatus felicitatem,
nulla tamen alia re magis excellere, atque
inclarescere vili sunt, quam mercatura.
Hanc longè latèque per totum mare medi-
terraneum, & regiones adjacentes exerce-
bant. Testis est Sicilia, testis est Africa, tes-
tes sunt Syria, Arabia ipsaque India, quas
mercando peragrarunt, & in quibus sedes
fixerunt, habueruntque inuitores suos, &
horrea, atque alia mercium conditoria¹².

Utrumque splendido testimonio confirmat
gravissimus hac in parte scriptor, & qui,
ex vicino tractu ortus, æmulationis potius,
ac similitudinis, quam adulationis suspensus
esse poterat. canit nimirum Gulielmus Apu-
liensis de Amalphi¹³:

Urbs hæc dives opum, populoque referta videtur.
Nulla magis locuples argento, vestibus, auro:
Partibus (a) innumeris: Hac plurimus urbe
moratur

Nauta, maris calique vias aperire peritus.

Huc, & Alexandri diversa feruntur ab urbe
Regis, & Antiochi. Gens hæc freta plurima
transit.

His Arabes, Indi, Siculi nascantur, & Afri.
Hæc gens est totum prope nobilitata per orbem:
Et mercando ferens, & amans mercato referre.
Ad hæc Tabula Amalphitana ipsi Neapoli,
antiquissimæ celeberrimæque civitati, in re-
bus maritimis erat vice legum Rhodiarum¹⁴.
Eodem denique pertinet honorificentissi-
mum diploma Neapolitanum in gratiam Amal-
phitanorum per occasionem mercaturæ¹⁵.

CAPUT XLII.

Per eam ordo Melitenfis institutus, inventus
Codex Pandectarum, ut & usus Pyxidis nau-
ticæ. hæc autem præ aliis præcipua habent.

Tandem mercaturæ maritimæ, & naviga-
tioni Amalphitanorum accepta, ni fal-
lor, ferenda sunt tria prorsus illustria, &
magnifica, de quibus jure meritò cum Ve-
netæ aliisque clarissimis rebus publicis, quibus
& ipsis cum regnis contendit Amalphis, in-
stitutio puta Ordinis Melitenfis, conserva-
tio præcipuæ partis Jurisprudentiæ Romanæ,
& inventio Pyxidis nauticæ. Per commer-
cia in Ægypto fundamenta jecerunt antiquis-
simi nobilissimique Ordinis militaris. Com-
merciorum procul dubio, & navigationis oc-
casionem. Constantinopoli reportaverunt, ut
constans est opinio, pretiosum illud Justitiæ
κρυπτήριον, quo nunc propemodum tota quam
latè patet Europa pro fundamento Juris uti-
tur, archetypum, dico Pandectarum, quod
hodiè Florentiam appellari mos est. Deni-
que peritia navigandi, quam sibi incredi-
bilem jugi aliquot sæculorum exercitatione
paraverant, & ingenio quo pollebant sin-
gulari, invenerunt usum Magnetis ad diri-
gendum cursum per incerta maris. Quis er-
go inficiabitur, quis in his supra varios
populos sine invidia sese referat, exultet
ac gloriatur Amalphitana respublica?

HEN-

1. Sic v. gr. Paul. Jovius *Hystor. lib. xxv.* in
sup. urbem hanc citriorum & medicorum ado-
ratis nemoribus æquè peramœnam dicit, addi
quoque possunt Boccaccio in *Decamer. IV. giorn.*
2. & Fr. Ant. Purpura in *vita Jacobi Galli A-*
malphitani.

3. Vghellius loco jam sæpius allato.

4. Idem ibidem.

5. Marinus Freccia *De feudis pag. 80.*

6. Scip. Mazzella *Descritt. del regno di Na-*
poli, parte II. pag. 62. ad fin.

7. Guliel. Apulienfis *de Normannis lib. II.*

8. Joan. Blau *Geographia Italia. Principa-*
lis citior olim Picentia.

9. F. Leandro Alberti *Descritt. d'Italia pag.*
195.

10. Gulielm. Apulienf. *d. lib. II.*

11. Ferdin. Vghellius loco laud.
12. Henr. Pantaleo *De reb. gestis Joannis.*
lib. I.

13. Marinus Freccia *De feudis, d. pag. 80.*

14. Vide *cap. xxxiv.*

15. Guliel. Apulienf. *lib. III. Rer. Norman-*
nic. vide & Scip. Mazzel. Descritt. Neap. par. II.
pag. 63.

(a) Forte legendum, *Portulus.*

16. Supra *cap. xviii.*

17. Ad *cap. seq. XIX.*

HENRICI BRENCMANNI D E A M A L P H I A PISANIS DIREPTA DISSERTATIO.

CAPUT I.

CAPUT II.

Italia à Carolis Barbaris occupata. Ad pellendos ex Italia Saracenos Normanni à Grecis arcessiti: in his Tancredus cum XII. filiis.

Successio filiorum Tancredi, & factum AMALPHEOS sub iisdem.

Imperio Byzantium translato Italia, atque occidentales regiones sensim incursionibus occupationibusque barbararum gentium expositæ fuere. Ità *Maliam Gotbi, Hunni, Vandali, Longobardi, Saraceni, Normanni*, qui & ipsi origine *Gotbi*, invaserunt. *Gotborum* terribile nomen sub *Iustiniano* in Italia extinctum est. *Carolus* autem *Magnus* regnum *Longobardorum* cum per cc. & amplius annos stetit, evertit. Tandem circa annum M. ad pellendos *Saracenos* arcessiti à *Grecis* ex *Gallia* *Normanni*. In his eminebat *Tancredus* Comes *Altavilla* in *Normannia*, ex genere natus *Rollonis*, piratæ fortissimi, qui *Normannos*, hoc est, Boreales viros, in *Galliam* duxerat tempore *Ludovici II.* Porro *Tancredus* duodecim filiorum proventu felix extitit, qui omnes militari scientia insignes fuere: hi autem stipendia facientes sub *Grecis*, juncto cum iisdem exercitu, *Saracenos* *Sicilia* expulerunt: at mox *Græco* Imperatori, pacem prius insulæ partem neganti, *Apuliam*, *Calabriam*, *Siciliam*que eripiunt. Tenuerunt autem *Normanni* fratres eorumque posterii, Comitatus primo, subinde Ducatus, ac demum Regni titulo per annos cxxxiv.

EX his fratribus *Gulielmo* natu-maximo ob res strenuè gestas *Ferrei brachii* cognomen adhaerit, primusque *Apulia* Dux fuit. *Hunefridus* post duos fratres ordine tertius Dux erat. Huic verò *Robertus*, *Tancredi* ex altera uxore primus filius, qui ob veritatem *Guiscardus* à suis appellatus est, cum ejus filium deiecisset, successit idem ille, qui *Amalphytanos* specie auxilii ferendi adversus *Gisulfum* *Salernitanorum* principem, affinem suum, fraudulenter sibi subiecit. Quare etiam paulò post à *Guiscardo* describerunt *Amalphytani*: sed tandem armis ejus succubere. Sic igitur *Amalphis*, una cum *Surrento* devenit ad *Roberti* *Guiscardi* filium *Guidonem*, eoque brevi mortuo, ad *Rogarium* fratrem *Guidonis*, *Apulia*, ac *Calabria* Ducem, eundemque *Salerni* Principem: a quo tamen se subtraxit; sed & armis, ut antè, subiecta fuit. Latius ea exsequi sumus Dissertatione precedente. *Rogarius* interea, cognomine *Bosso*, ut supremus è *Tancredi* filius erat, ità etiam ultimus in *Apuliam* venit, & ope fratris sui *Roberti* *Guiscardi* *Calabriam* primam, cujus ab eo partem obtinuit, deinde *Siciliam*, devictis *Saracenis* subjugavit. Idem postea à *Guiscardo* *Siciliam*, quam simul acquirerant, solus accepit possidendam. Primus ergo hic post expulsos *Saracenos* *Sicilia* Comes evasit. Ex *Roberto* autem *Guiscardo*, & *Rogario* *Bosso* fratribus stirps Principum *Normannorum* in Italia propagata est. Cæterum à *Rogario* *Bosso* proximè descendit *Rogarius* alter, primus deinde *Sicilia* Rex.

1. Camillus Pellegrinus; *Hist. princip. Longobard. part. I.*

2. Camillus Pellegrinus loco laud.

3. Leibniz; ad *Gulielmum Apulienf. Normannic. lib. I.*

ROGERIUS, Tancredi nepos, Comes Siciliæ, ejus indoles.

Hic nempe Rogerius, Rogerii Bosii de secunda uxore filius, Tancredi nepos, initio Siciliam, & partem Calabriæ successione obtinuit: deinde vero, prima quaque occasione arrepta, totam Calabriam & Apuliam vicinasque urbes, qua fraude, qua virtute & armis sibi subiecit. Quam autem præcipuam, & frequentem in hac historia personam sustinebit, non abs re erit, eum aliquanto propius cognovisse. Erat ille homo fortis, & animosus, cujus infinita domini cupido omnia miscuit, & vana sanguinis iura violabat regnandi causa. Nihil non agebat vi, clam, præcario, ut desideratis perveniret. Quæ armis non valebat, pecunia, fraude, dissensio tentabat, & quovis pacto locios dividere conabatur, quo singulis facilius imperaret. Neque vero solum magni animi, & consilii erat, callidusque bellandi artifex, verum etiam velox, & promptus, qui noverat uti victoria. Subinde etiam crudelis, ferro & igne, cæde, ac vastatione terrorem quaquaversum incutebat: maximè inexorabilis, si quis ab eo defecisset. Sed quibus artibus jam statim ad potentiam grassatus fuerit, patefaciet historia, quæ ad rem præseptem facit.

CAPUT IV.

Quomodo Rogerius Apuliam & Calabriam cognato absenti per vim abstrahit.

ROBERTUS Guiscardus, de quo dixi, Rogerii filius patruus, plures habebat filios, inque his Boemundum, qui antea Macedonius, mox prius Tarentinorum Princeps fuit, & ex altera uxore Rogerium. Rogerius conventionem iniit cum fratre Boemundo, quando, is nomen dabat sacre expeditioni in Hierosolymam, in qua & Antiochia principatum deinceps adeptus est: hoc pacto convento Apulia & Calabria ducatum principatumque Salerni testamento sibi à patre assignatos retinuit, & fidelitate Urbano II. præstita, confirmationem paternæ successionis ab eo impetravit. Idem Rogerius ex Hara,

filia Roberti Frigoris Comitis Flandrie, suavitatis Gulielmum, qui postea mortuo, eisdem Apulia Dux fuit, ut & Calabria, quam cum agnato, Rogerio nostro Sicilia comite, velut communem habebat. Desponsa erat Gulielmo Græci Imperatoris Alexii Comneni filia: eam ut duceret Byzantium profecturus, cum satis perspectam haberet Abdolam, & raptam cognatam adolem, ut eam de ducatum suum summum Pontifici Calixto II. in clientelam, & fidem commendaret: sed postquam in Constantinopolim navigasset, Rogerius Calabriam, & Apuliam armis sibi vindicare aggreditur: quo belli prætextu, incertum: fortè ei suspensa fuit affinitas isthæc cum Imperatore: aut potius accipere voluit hæc aliena invadenda occasione. Calixtus autem Beneventum profectus, misit ad Rogerium, uti bello abstineret. At Rogerius neque Pontificis auctoritatem reveritus, neque absentis arctam necessitudinem, ferocius quam antea inquit. Parabat jam Pontifex arma in Rogerium, sed gravi morbo implicitus Romanæ cesserit se curat: restituta valetudine non multo tamen post moritur, anno MCCXII. Christiano MCCXII. ad finem. Successus ei, Honorius II. non minus quam decessor odio in Rogerium exarsit. Sed bellum Apulium quædam non esse virium ratus, & ab Apulia proceribus, qui eum excitantur, pacem cum Rogerio cepit. Præterea etiam metuebant, ne, si lente Romani motus aliquos excitarent, sic nullo adversante Calabria, & Apulia brevi potitur Rogerius. Quamobrem noluit Imperator filiam dare fortunæ oratio, & genti Principi. Ità miser, & infelix Gulielmus affinitate frustratus, spoliatusque rebus omnibus Salernum se confert ad Principem affinem, ubi intra breve spatium amore confectus obiit: in eoque extincta est familia Roberti Guiscardi. Itaque ab anno MCCXVII. quo decessit Gulielmus, Ducis Apulia & Calabria titulum adscivit Rogerius.

CAPUT V.

Rogerius se Regem Siciliæ facit.

EX quo tempore elatior Rogerii animus ad regiam dignitatem aspirare cepit. Notanda autem hac de re sunt verba Hugonis Falcandi, scriptoris propè æqualis. Postmodum vero consanguinei sui Gulielmi Ducis Apul-

1. Hugo Falcandus De Sicilia calamitatibus. in: Petri Diacon. in continuat. Chronici Casinens. lib. IV. cap. 98.

2. Joh. Juvenis De varia Tarentinorum fortuna lib. VII. cap. 3. De filiis Roberti Guiscardi, & eorum successione distinctè agit Nic. Parthen. Giannetta. Hist. Neapol. dec. I. lib. X. pag. 228.

3. Pandolfo Collenuccio Compendio delle historie del regno di Napoli lib. I. Confer Dissertationis præced. Cap. XII. versus fin. & seq.

4. Collenuccio ibid.

5. Alexander Abbas Celestin. De reb. gest. Rogerii Sicilia reg. lib. I. Falco Beneventanus in

Chron. ad an. 1127. in fin. & 1128. Anonymi Casinens. Chron. ad an. 1127. Pet. Diacon. in continuat. Chronici Casin. quod Leonem Oltiens. auctorem habet lib. IV. cap. 96. Bapt. Platina De vitis Pontif. in Calisto II. Ptolem. Lucensis Genealogia ad an. 1126. Blondus Flavius Historiar. Deca. II. lib. V. Thomas Fazellus De reb. Sicul. dec. poster. lib. VII. cap. 3. M. Anto. Coccius Sabel. Enneade IX. lib. IV. Cronica del Guazzo, Gulielmo, & Ruggerio Normanni pag. 206. Felinus Sandeus Epitome regum Sicil. & Apul. cap. 8.

6. Camill. Pellegrinus Hist. princip. Longobard. parte I.

1. Hugo

Apulia maris cognita. transiens in Apuliam, postquam, universis Civitatibus, ac Principibus, qui ei resistendum putaverant expugnat, ad summam omnia redegit imperium, tandem ducatum suscepit Apulia, minusque raris adnotum tamquam, ac tam late diffusam po-

tentiam indignitate nominis coarctari, Regem se maluit appellari quam Ducem, exindeque Siciliam regnum esse constituit. Itaque idib. Maji anni MCXXXIX. perquam solemniter Panormi in Regem Sicilia (a) ungitur & coronatur. Coronationi interfuerunt non solum Sicilia, sed

1. Hugo Falcand. *De Sicilia calamitatib. initio*. Vixit autem circa ann. MCC. An simpliciter, an vero utriusque Siciliæ? præterea, an & Italiæ? Valde hæc incerta sunt ob diversæ auctorum testimonia, quin etiam ob diplomatum ipsorum discrimen. Nonnulli distinguunt inter hoc tempus, quo ipse sibi regium titulum imposuit, & illud, quo ab Anacleto in regia dignitate confirmatus est, quod accidit anno sequenti. Flavius Blondus *Historiar. decade 11. lib. v. refert*, Rogerium ex Comite Siciliæ se regem Italia appellavisse. Constantii Chronicon Pisanum, quod desinit in ann. MCXXXVI. estque apud Ughellum in *Italia sacra tom. III. pag. 858*. At Summonte *del Regno di Napoli lib. II. Blondum refutat* ex Hugone Falcando, qui tradit eum Sicilia regnum constituisse. Sed & Sigonius narrat, ipsum se Regem Sicilia nuncupasse, *De regno Italia lib. 31. Fazellus autem De reb. Siculis lib. VI. cap. 3. vult Rogerium à suis Regem tum Italia tum Siciliæ salutatum*. Regum Neapolitanorum vitæ & effigies ab anonymo conscriptæ sunt: de Rogerio Normanno ait is auctor. *Victoriarum successibus elatus REGEM se ITALIÆ nominavit: quo tamen titulo ultra VIII. Kal. Augusti anni MCXXXI. ei gaudere non licuit, quod ab Anacleto Pontifice UTRIVSQUE SICILIÆ, cist. & ultra fretum, REX appellaretur*. Platina quoque *De vitis Pontificum in Innocentio II. UTRIVSQUE SICILIÆ REGEM* ab Anacleto creatum dicit. Neque aliter Blondus, quem supra adduxi: *Sicque, inquit, factum est (per Anacleto), ut Rogerius omnium Normannorum primus absurdo UTRIVSQUE SICILIÆ REGNI titulo sit abusus, qui omnem terram de Italia complecteretur, quam nunc quoque REGNUM SICILIÆ appellamus*. Præterea apud Onuphr. Panvinum est laterculus inscriptus, *Utriusque Sicilia Reges*: atque ibi agmen ducit Rogerius Rogerii F. Tancredi N. ab Anacleto II. creatus, regnavit annos XXII. menses V. Atqui hic rursus dissentit Summonte *lib. I. opponens* Blondo auctoritatem memorati Falcandi, ut & Petri Diaconi, ac si nimirum simpliciter Sicilia titulum Rogerio concessisset Anacleto, advocat in probationem privilegio anni MCXXX. literis Longobardicis conscripto, ubi legitur, *ROGERIVS D. G. SICILIÆ REX. CHRISTIANORVM ADIVTOR, ET CLYPEVS. ROGERII PRIMI COMITIS HERES, ET FILIVS*. Sanè solius Sicilia meminerunt etiam Falco Beneventanus in *Chron. ad ann. MCXXX. apud Caracciolum, Ordericus Vitalis Ecclesiast. histor. lib. XIII. apud Andr. du Chesne inter Historiæ Normannorum scriptores antiquos, Francesco Capecelatro Historia del regno di Napoli lib. I. plures alii*. Immo verò An- to: Pagius in *Criticis ad Baronii Annales an. MCXXX. profert diplomata ab Ughello in Archiepiscopis Salernitanis, Brundusinis & Be-*

neventanis relata, & data annis MCXXXIII. & MCXXXVII. hoc initio, *EGO ROGERIVS D. G. SICILIÆ, ET ITALIÆ REX. CHRISTIANORVM ADIVTOR ET CLYPEVS. ROGERII I. COMITIS FILIVS*. Sed & ipse Falco Beneventanus in *Chron. ad an. MCXXXV. privilegium Beneventanis concessum exhibet, quod ab his verbis incipit: EGO ROGERIVS DEI GRATIA SICILIÆ ITALIÆ REX CHRISTIANORVM &c.* Verum non videtur in his Rogerius perpetua, & constanti formula usus. Mabillon. in *Itinerar. Italia pag. 118. sistit* bullam auream pendentem à diplomate Rogerii Siciliæ Regis, cum inscriptione Græca, *ΡΟΓΕΡΙΟΣ ΤΩ ΧΩ ΤΩ ΔΕ ΙΟΥΝΙΟ ΧΡΥΣΑΟΣ ΠΑΤΕΡ*. & *ΧΡΥΣΑΟΣ ΒΟΡΡΟΣ*. Rursus in *Cronica de la militia y sagrada religion de San. Ivan Baptista de Jerusalem por fray Don Ivan Augustin Funes, lib. I. ad an. MCXXXI. laudatur un privilegio de Rugiero Rey de Sicilia Duques de Pulla, y Principe de Capua, dado en Palermo anno MCXXXVI. postea enim, & Capuam sibi subiecit*. Octavius Beltramus in *brevi descriptione regni Neapolitani pag. 71. ait Rogerium se ab initio nominasse Regem Sicilia, Apulia & Calabria, ejulque tituli investituram ab Anacleto habuisse*. Probabilius tamen Paul. Emilius Veronensis in *Historia rer. Francia lib. V. ait, Et il Conte de Sicilia -- s'accosso con Anacleto, e ne fu creato Re di Sicilia, al qual titolo se anche soggettò terra di Brutii, Basilicata, Puglia, e Calabria*. Plenissime verò Petrus Diaconus in continuatione *Chronici Casinens. lib. IV. cap. 97. Petrus autem Cardinalis, h. e. Anacleto, Rogerio Apulia coronam tribuens, & per privilegium Capuanum principatum, & Ducatum Neapolitanum cum Apulia, & Calabria, & Sicilia illi confirmans, Regemque constituens, ad se atrox per privilegium inquit: videlicet in futurum: nam quod de Capoa dicit, ac Neapoli eo tempore præmaturum erat. Quare minus accurate Sigonius loco laud. refert, Rogerium ab Anacleto renunciatum esse Sicilia Regem, Apulia, Calabriaque Ducem, Capuaque Principem*. Postea nimirum Capuanorum Princeps evalit, longèque post magister militum Neapolitanus sive Dux, & omnem terram usque penè fines Anconitanæ urbis sibi subdidit, tradente Camillo Pellegrino in *Histor. princip. Longobardor. qui tandem addit: Idem, cum sibi subegisset Ducatum Amalfia, Neapolis, & Cajeta, Principatumque Barri, & depulso Principe Roberto II. anno MCXXXV. Principatum Capua, in quo instituit filium Anusum, dici in publicis tabulis voluit, REX SICILIÆ, DUCATVS APULIÆ, ET PRINCIPATVS CAPUÆ: quod etiam successores ejus diu servarunt*. A Regno autem Siciliæ separati deinde sunt Ducatus Apuliæ, & Calabriæ, qui Regni Neapolitani nomine venire cœperunt. Denique cum postea Tuneti Regem in Africa ve-

sed etiam *Neapolitani* proceres ac principes, aliique Principes vicini. Coronam imposuit *Robertus*, Caput Princeps, qui paulo ante *Rogério*, *Apuliam* occupanti, hominum fecisse dicitur, hoc est, vassalli fidem, & obsequium præstitisse. Erat ille itidem *Normannus*, sed diverso stemmate genitus, quin, & is conspicuam hujus dissertationis partem facturus est.

CAPUT VI.

Rogérius occupat ducatum AMALPHITANUM. Neapolis se Rogério submittit.

Rogérius porro, ardentis fortunæ ludibrio insolens, victrices copias statim à coronatione *Amalphin* versus movebat. Mortuo *Gulielmo* ad exemplum *Salernitanorum* *Rogério* sese subjecerant *Amalphitani*, retentis munitionibus. At verò nimis adhuc potentes erant, & *Rogério* imprimis metuendi, si fortè quandoque adversarii ejus se jungerent. Quare nihil ei prius, aut antiquius erat, quam ut hoc se metu liberaret. Belli causam accipe. Rogabat impensè *Rogérius*, ut *Amalphitani* omnes suas munitiones sibi custodiendas traderent; neque enim permissum sese, ut ulterius ipsi eas custodirent. *Amalphitani* verò vehementer repugnabant: hinc igitur bellum à *Rogério* indicitur. Tradit hoc ipsum *Alexander Abbas Celestinus* scriptor *συγγραφεύς*, & qui eo amplius erat partium *Rogèrianarum*. Mox itaque totis viribus terra marique *Amalphitanorum* agros aggreditur *Rogérius*: nam incepti difficultatem satis animo præcipiens circumspexit omnia, & summo nisu studioque peragebat. Tandem captis undique arcibus & oppidis, ipsam *Amalphin* obsidione cingit, & ad deditionem adigit, mense Januario, aut Februario anni *mcxxx.* Ità integro ducatu potitur. Sed actum non agemus, cum plenè hæc, & ex professo tradita sint disserta-

tionem præced. cap. xiv. & xv. Subiecta *Amalphi Salernum* victor revertitur. Tunc autem perterritus *Sergius* civitatem *Neapolitanam*, ejus Magister militum, sive Dux erat, *Rogério* submitit. Paruerat ea hucusque *Græco* Imperatori: sed *Græci* intestinis dissensionibus digladiantes, parum curabant hanc remotiorem imperii portionem.

CAPUT VII.

Schisma creatis duobus Pontificibus Innocentio II. & Anacleto II. Innocentius ad PISANOS confugit.

Ceterum si, quæ hætenus retuli tempora, *Rogério*, perquam favorabilia fuerunt, non habuit sanè, de quo insecutis quærentur: etenim ambitiosis ejus conatibus plurimum favit schisma, quod hoc tempore natum fuit, & per integros septem annos Ecclesiam miserè quassavit. Postridie mortis *Honorii II.* quæ incidit in *xiii. Kal. Martias* anni *mcxxx.*, pro uno gemini Pontifices subjecti: alter *Gregorius*, *Joannis Vidonis* filius, qui nomen *Innocentii II.* adscivit, alter autem *Petrus*, filius *Petri Leonis*, ilque *Anacletus* dictus est, ejus nominis itidem *II.* Ilterque civis *Romanus* erat, sed *Anacletus* quidem ex nobilissima stirpe, quæ affinitate, atque opibus pollebat, *Innocentius* verò ex familia *Transiberina*, cui nulla generis claritudo. Ad hæc *Anacletus* plurimos largitione corrupisse fertur, & venalem plebem in *Innocentium* rivalem suum armasse, coacta eam in rem & spoliis Ecclesiarum ingenti pecunia. Quapropter cum *Innocentius* plerisque contemptui esset, seque viribus impari animadverteret, tota civitate *Anacleto* adharente, tandem in urbe cedendum deprehendit. Populus enim probis, quin & manu telisque, eum ejusque fautores incelestabat. Proinde orat *Pisanos*, ut paratis occultè navigiis ipsum vellent ascendere. *Inno-*

Regalem fecisset *Rogérius*, suo in ense hunc titulum incidi curavit,

APVLVS ET CALABER, SICVLVS MIHI SERVIT ET AFER.

Sic post alios tradit *Nico: Parthenius Glannetatus Histor. Neapol. lib. xi.* in fine. Hæc mihi digna sunt visa, quæ paulò explicatius indicarentur.

1. *Thomas Fazellus De reb. Sicul. decade post. lib. vii. cap. 3.* Gio. Anto. Summonte *Della Città, e Regno di Napoli lib. i.*

2. *Franc. Capecelatro Histor. del Regno di Napoli lib. i.* Refert idem *Falco Beneventan.* ad an. 1130. sed hanc cum proxime insecuta inauguratione per *Anacletum* confundit.

3. *Anonymi Casinens. Chron. ad an. 1128.* Abbas *Celestinus De reb. gest. Rogerii regis Sicil. lib. i.* in fine.

4. *Camill. Pellegrinus Histor. princip. Longobard. post partem i.* ubi habet duo stemmata principum *Normannorum*.

5. *Abbas Celestin. De reb. gest. Rogerii lib. ii.* initio. Adde *Franc. Capecelatro Histor. del Regno di Napoli lib. i.*

6. *Camill. Pellegrini castigationes in anonymi Casinensis Chron. num. 4.* editæ post *Histor. princip. Longobard. parte ii.*

7. *Abbas Celestin. De gestis Rogerii lib. ii.*

8. *Thomas Fazellus De reb. Siculis lib. vii. cap. 3.*

9. *De schismate orto post Honorium II.* peculiarem tractatum conscripsit *Arnulphus Saggiensis archidiacon.* & mox *Episc. Luxoviensis*, qui tunc floruit: adde *Otton. Frising. lib. vii. cap. 18.* *Petr. Diacon. in contin. Chron. Casinens. lib. iv. cap. 97.* *Annal. Bojor. lib. vi. pag. 494.* *Vincent. Burgund. specul. Historiale lib. xxviii. cap. 6.* *Sigon. De regno Ital. lib. xi.* & quos porro laudat *Franc. Pagi* in *Breviar. Pontif. Roman. tom. ii.* in *Innocent. & Anaclet.*

10. *Otto Frising. & Sigon. loc. laud.* *Martinus Polonus in Chron.* *Ordericus Vitalis Ecclesiast. histor. lib. xiii.* *Platina De vitis Pontif. in Innoc. II. alique.*

centium Pisanis commendaverat Divus Bernardus, Abbas Claravallensis, cujus magna apud eos auctoritas erat, quique Innocentii partes jam statim erat amplexus. Bernardo intercedente, Pisani, qui vel sic admodum humani, & hospitales fuere in Pontifices, Innocentii praeceptis obtemperant. Itaque cum exiguo comitatu Roma se clanculum subducit Innocentius, & duabus Pisanorum triribus Pisas deducitur. Hoc pacto Pisani partibus Innocentii impliciti sunt.

CAPUT VIII.

Pisus in Galliam proficiscitur, favente Bernardo Abbate Claravallensi. In itinere indurias patitur inter PISANOS & Genuenses.

Postquam Innocentius Pisas appulit, confestim legatos misit in Franciam, qui Regem (is tum erat Ludovicus Grassus) sibi conciliarent. Nulla aetas vidit tot Pontifices exterorum fidei sese commendantes, maxime Gallorum, uni huic Ludovico tutandos se committere Urbanus, Paschalis, Gelasius, Calixtus (qui natione Gallus erat, & ibi Papa factus) tandemque & noster Innocentius. Ludovicus eutem & Episcopi Stampis concilium habuere, in quo utriusque Pontificis causa discussa est. Bernardo vero, maxime tum propter creditam sanctitatem auctoritatis homine, pro Innocentio graviter & copiose dicente, haud aegre omnes Innocentio subscribere, quae cum intellexisset Innocentius, professionem in Gallias parat. Interea autem Anacletum cum suis sacra detestatione percussit, ex itinere cum Genuam attigisset, Syrum, urbis episcopum recens factum, consecravit, seque tantopere in Genuensium insinuavit amicitiam, ut inter eos & Pisanos, ex aliquo tempore belligerantes, inducias pangeret usque ad suam reversionem, nisi enim hos componeret à neutris magnum rebus suis subsidium sperare poterat. Quo ipso & Pisanos majorem in modum demerebatur, quippe qui hoc bello inferiores erant, accepta praeterito anno insigni clade. Sic post Genua in Galliam perrexit.

CAPUT IX.

Anacletus Rogerium sibi adiungit, confirmato ei Siciliae regno. Præterea sollicitat Lotharium Germaniae & Ludovicum Grassum Franciae reges, aliosque Principes.

Anacletus interim, per fugam adversarii solus in Urbe, ad nutum omnia gubernabat. Et primo quidem in Innocentium, à quo ipse cum suis jam diris carminibus devotus erat, vicissim anathemata vibrare instituit. Tum vero ad suam quoque causam amicos, quamplurimos potuit, allicere. Verum ante omnia ad Rogerium sese applicuit, quem nundinatione Regiae dignitatis sibi devinxit, à decessore ei denegata. Hanc ergo optatissimam occasionem arripens, ipse Beneventum proficiscitur, & Rogerium v. kal. Octobr. hujus ejusdem anni MCXXX. Siciliae regem, Apulia Calabriaeque ducem, Capuaeque in futurum (a) principem renunciat. Ope autem Rogerii magnam Italia partem secum sociavit. Præterea epistolam miserat ad Lotharium regem Germaniae, cumque responsum nullum tulisset, novam scripsit, itemque aliam ad reginam ejus uxorem. Nec praetermisit alios Principes boreales non literis solum, sed & legationibus ad auxilium invitare. Quin & Gallia regem sollicitavit, misso legato cum literis perquam officiosis. Sed relicto aliquantulum Anacleto, peregrinantem in Galliis & Germania Innocentium comitemur.

CAPUT X.

Iter Innocentii Gallicanum, invenit ibi regem Angliae, à quo frustra opem postulat.

Is ubi in Franciam venit, ab Arelatensibus primum, deinde etiam ab occiduis principibus & episcopis ipsoque rege comiter & honorifice receptus est, nisi tamen quod episcopus Engolismensis, & illius insinuant Aquitania quoque dux, alieniore in eum animo essent, ac proinde Anacleto additi. Ad Bern-

1. Raphael Volaterran. lib. v. Geograph.

2. *Istorieta di Pisa* dal suo princ. fino ad an. 1341. MS. bibliothecae strozzianae, quae Florentiae est, in fol. num. 193. *Historia di Pisa* di Rinieri Sardo fino all' an. 1422. MS. ejusd. biblioth. itidem in fol. num. 199. Paolo Tronci *Memorie istoriche di Pisa*, an. 1130.

3. Petr. Diacon. *Chronici Casin.* d. lib. iv. cap. 97. Flav. Blond. *Historiar. decade II.* lib. v. Sigon. d. lib. xi.

4. Paolo Emilio Veronese *Histor. delle cose di Francia* lib. v. Stor. di Giov. Villani lib. iv. cap. 33. Sigon. eodem loco.

5. Nicol. Patthen. Giannattal. *Histor. Neapolit.* lib. xi.

6. Sigon. *De regno Ital.* lib. xi. Trifstanus Calchus *Histor. Mediolan.* lib. vii.

7. Sigonius loco memorato.

(a) Quid hoc sibi velit, dictum supra ad Cap. v. lit. A. versus fin.

8. Leo Ostiens. in *Chron. Casinens.* lib. vii. cap.

15. Angelus de Nuce in not. ad Petri Diaconi *continuat. Chronici Casin.* lib. iv. cap. 97. Sigon. *ibid.*

9. Ordericus Vitalis *Histor. Ecclesiast.* lib. xiii. Andr. du Fresne inter *Historiae Nortmannor. scriptores antiquos.*

10. Baronius in *Annalib.* ad an. 1130. ubi ex MSS. Casinensibus exhibet Anacleti recens creati epistolam ad Lotharium.

11. Order. Vitalis d. lo. Joan. Iperii *Chronic.* S. Bertini cap. 41. parte 5.

12. Occasionem refert Paul. Emil. Veronens. *Rer. Francia* lib. v. addantur Pagii Critica in Baron. an. 1130. num. 43.

ardum verò *Clavallensem* quod attinet, is certe flagrantissima cupiditate *Innocentium* complectabatur¹. Celebratum protinus in *Clavallensi* concilium, in quo *Innocentius Rogerium Siculum & Petrum Leonem*, pontificium munus sub *Anacleti* nomine *Roma* usurpantem, hostes Ecclesie declaravit, & palam Christianis sacris interdixit². Huiusmodi autem solennes detestationes, quod compendio dictum sit, omnibus sequentibus conciliis graviter repetiit. *Clavallensi* profecti *Innocentius & Bernardus*, qui individui et comes exstitit, per *Burgundiam Aurelianensem* venerunt. Ibi verò à Rege & episcopis, obviam progressis, exceptus est Pontifex, & prorsus benigne habitus³. Indè ab episcopo *Carnotensi Carnotum* adductus, ubi tum fortè fortuna aderat *Henricus I. Anglia rex*, ab eo similiter opem imploravit: at incassum⁴, quin immò pramissus Abbas *Bernardus* vix regi persuasit, ut *Innocentium* reciperet, dissuadentibus *Anglia* episcopis⁵. Memorabilis autem hic fuit *Bernardi* supplicatio, qua Regem cunctantem ad colendum *Innocentium* coram episcopis *Anglia* impulit. Quid basistas? inquit, an, ne Deo displicens, & piaculum contrahas? cogita de aliis peccatis tuis quid ei respondeas, istud verò fac mihi relinquant, ita refert *Sigonius*. Sed, ut dixi, congressio irrita fuit.

CAPUT XI.

In Germaniam descedens fadus init cum Lothario, submota per Bernardum difficultate de investituris Imperio restituendis. *Innocentii & Lotharii* in pari conditione dispar fortuna.

Magis benevolè cum *Innocentio* agebat *Francia* rex, sed tamen nihil concludere statuebat. Vt autem & *Lotharium* rebus suis faventem haberet, legatum integrum in *Germaniam* miserat. Reversus legatus jubet *Innocentium* bono animo esse: regem *Germania* propitium præstoque illi ad *Leodium* fore⁶. Itaque per *Lotharingiam* descedit *Innocentius* & xi. kal. April. anni mcccxi. eo venit⁷. Eodem quoque *Lotharius* cum proceribus suis tam sacris quàm profanis ad constitutum occurrit. Habitus itaque ibi est conventus celeberrimus, in quo *Lotharius*, à potentiore *Germania* parte pridem Rex declaratus, cum conjugè sua solenniter diade-

mare cinctus est. Tum verò *Innocentius*, percussis anathemate tam suis quàm *Lotharii* adversariis, cum ad Ecclesie majorum exemplo tuendam dignitatem vehementer exhortatus est. *Lotharius* se ipsi minimi defuturum respondit, modo ademptum nuper investituræ jus, quod magno Imperii dispendio remittere debuerat *Henricus*, restitueret. Quæ voce graviter consternati sunt Pontificis & qui cum eo erant animi. At *Bernardus* petitionem ejus iniquam atque alienam esse docere: neque ipsum petisse, sed extorsisse, tempore iniquioris fortuna captato, judicatos homines esse: oportere eum, ut genere, sic studio à *Gebellinis* differre &c. Et hac oratione moderatum ac pium generosumque Principem à sententia dimovit⁸. In præmium autem navandæ operæ *Lothario* donata est terra, quam *Matthildis*, *Tuscia* comitissa, sedi *Romana* reliquerat⁹. Promisit ergo *Lotharius*, *Innocentium* se cum exercitu *Romam* reduciturum pulso *Anaceto*, ut tamen ille vicissim *Augustalem* coronam ipsi sponderet, istic demore imponendam¹⁰. Videlicet quemadmodum *Innocentius* de Pontificatu, ita *Lotharius* de Imperio decertabat. Ad geminam hanc contentionem respicit *Gothofredus Viterbiensis*, cum ait.

Schisma fuit regno, sunt & nova schismata *Roma*. Par adeò hætenus *Lotharii & Innocentii* conditio erat, sed impari fortuna, hic enim profugus, extorris, vagabundus, nullo præsidio nullaque potentia munitus: ille valido exercitu & insigni procerum cetera stipatus, adversarium habebat viribus & rerum successu longè inferiorem. Sed necesse omnium est, *Lotharii* quoque historiam hic breviter intexere.

CAPUT XII.

Historia Lotharii, Electio ejus, & grave dissidium cum Conrado de successione in Imperium. Prospera Conradi in Italiam expeditio.

Imperator *Henricus V.* factionis *Gibellinae* mense Majo anni mcccv. sine prole decesserat. Ad regnum aspirarunt quatuor *Germania* optimates, *Fridericus* dux *Sueviae*, *Conrado* fratre adjuvante, *Lotharius* dux *Saxonum*, *Leopoldus* marchio *Orientalis*, & *Carnulus* comes *Flandriae*. *Fridericus & Conrado* sanguinis jure proximi erant, sororis quippe *Henrici V.* filii. Major tamen principum

F

1. *Wernerus Rolevink* in Fasciculo tempor.

2. *Blond. Historiar. dec. II. lib. v.* *Tristanus Cæchus Histor. Mediolan. d. lib. vii.* *Jov. Anto. Summonte Delle città, e regno di Napoli lib. 1.*

3. *Car. Sigon. De regno Ital. laud. lib. xi.*

4. *Order. Vital. lib. xiii.* *Polidorus Virgilius Histor. Anglia lib. xi.* ad fin. *Paul. Æmiliius eod. lib. v.* item *Blond.*

5. *Sigonius* in laud. lib. xi. *Baron. ad an. 1130. pag. 211.*

6. *Chronicon Alberici monachi Trium fontium, an. 1130.* *Sigon. lib. aliquoties citato.*

7. *Albericus d. lo. Christophori Broverii Annales Trevirenses lib. xiii.*

8. *Otonis Frising. Chronicon lib. vii. cap. 18.* *Abbas Urspergens in Lothario. Albericus Trium fontium, ibid. Egidius monachus Cisterciens. in Histor. Pontif. Leodiens. apud Pagium ad an. 1131. Sigonius lib. xi. Broverius d. lo.*

9. *Petr. Diaconus in continuat. Chron. Caliniensis lib. iv. cap. 97.* & ibi *Ang. de Nuce.*

10. *Chronographus Mauriniacensis ad an. 1131. Blondus & Sigonius locis citat.*

cipum numerus in *Lotharium Saxonem* animos convertit. Is ergo mense Augusto insequentis anni *MCXXVI*. Rex *Germania* electus constitutusque est. Animadvertens autem, maxime sibi metuendum esse à genere & affectis *Henrici*, per omnia eos deprimere institit. Hinc gravis dissensio orta est, quæ *Lotharium* multos annos molestissime habuit. *Fridericus* enim & *Conradus* fratres, *Suevia*, & *Franconia* duces, plurima adversus eum machinati sunt, variosque ad defectionem induxerunt. *Lotharius* ex adverso, auxilio *Saxonum* & necessitudine *Guelforum* se firmavit. Præter ceteros autem sibi devinxit *Henricum*, *Bovarum* ducem, data ei in matrimonium filia unica, ipsoque insuper *Saxonia* ducatu in beneficium concesso. Præterea ad frangendos fratrum *Suevorum* impetus, Vaticanum quoque salmina adhibuit, effecit enim apud *Honorium*, ut anathemate percellerentur. Quare illi magis irritati, copias quas possunt, contrahunt. Ad hæc *Conradus*, cedente *Friderico* fratre, contra *Lotharium* sese Regem asserit. Exinde ab *Italici* invitatus *Mediolanum* penetrat, & *Modetia*, sede *Italici* regni, à *Mediolanensem* archiepiscopo in Regem ungitur. Quamobrem & ille antistes à summo Pontifice depositus est, & alius in ejus locum surrogatus. Tum autem novus rex *Conradus*, postquam *Lombardia* civitates ad se plerasque traduxit, signa vertit *Romam* versus, in itinere omnia sibi subjiciens¹. Interea moritur *Honorius*, atque ipse tandem domum avocatur, ut infra videbimus.

CAPUT XIII.

Reditus Innocentii in Galliam, & mora, ut Regem in partes suas pertraheret: sed incassum. PISAS revertitur.

Inno^{centius}, ut ad eum redeamus, nondum exacto spatio bimestri, *Leodio* in *Franciam* regreditur. nunc saltem *Ludovicum* in suas partes pertrahitur. Hoc ut efficeret, totum hunc annum impendit peragrandis *Gallorum* regionibus, & hac specie moras necebat. Postquam igitur aliquamdiu *Parisiis* substiterat, *Rotomagum* proficiscitur, *Rotomago* *Bellocacum* & inde *Noviomum*. Qua tam diuturna commoratione sua clero valde gravis fuit, adeo ut *Ordericus Vitalis*, monachus *Uicensis*, conquærat, Papam cum comitatu *immensam* gravedinem *ecclesiis Galliarum* ingessisse. Inter hæc & monasterium *Clarevalle* lustravit. Deinde *Remis* frequentissimum

A concilium præfente Rege habitum est. Ibi verò inter alia *vii. kal. Novembris* *Ludovicum* juvenem, Regis filium, coronavit *Inno^{centius}*². Et sanè cum ipse, tum abbas *Clarevalensis* nihil reliqui fecere ad dæmerendam *Ludovici* gratiam & favorem. Frustrà tamen. Tam parum valuit *Bernardi* apud suum Regem auctoritas & facundia: de quo cæteroquin satis magnificè prædicat *Wernerus Rolevvink*, quod omnes Reges & principes in manibus suis haberet, eosque provocaret, ut reducerent dominum Papam ad sedem suam³. Videlicet pontificalium rixarum, ut reor, pertæsus (a) *Ludovicus*, neutrum esse partium maluit, ut spectator esset, non actor fabulæ. Quapropter *Inno^{centius}*, quando jam satis perspectum habebat, regem *Francie* præter verba, ut hætenus dederat, nihil datum, spe laetatus inani, discessit. *Italiam* repetens, *Clanacum* pervenit *kal. Februar. anni MCXXXI*. Porò navibus *Genuensium* *Genuam* reductus⁴, de convertendis in pacem induciis egit. *Genua* terrestri itinere *Placentiam* tetendit, atque ibi quoque adversus rivalem synodum convocavit⁵. Ita tandem ad *Pisanos* reversus est, prætolaturus *Lotharium* cum exercitu, quampfimum ipsi commodum foret, interimque de pace inter *Pisanos* & *Genuenses* sedulo acturus⁶. Sed dum hisce intentus *Inno^{centius}* est, videamus quid rerum geratur à *Rogero*, quidque interea actum fuerit.

CAPUT XIV.

Progressus Rogerii, perfidia illius adversus affinem Rainulfum, Averlæ comitem, pralio superatur.

Fovit imprimis *Rogerii* audaciam conspiratio *Anaclezi*, regium fastigium eidem, ut dixi, confirmantis. Postquam autem *Anacleus* Benevento *Romam* recesserat, ipseque in *Siciliam* reversus, proditione *Beneventum* sui juris fecit. Dein *Brundisium* oblessum ivit, expugnavitque. Eandem sortem experta est proxima civitas *Barenis*. Porò, ut semper erat proferendi regni appetentissimus, consilium iniit potiundi terris *Rainulfi*, affinis sui, *Aversa* & *Abellini* comitis. Hoc quo facilius simul & totius perficeret, comitem illum, ut & *Robertum Capuæ* principem, specie legationis & auxilii *Anacleto* ferendi cum copiis ipsorum *Romanam* amandat; atque ita *Abellinum* cum vicinis oppidulis invadit, præterea jactis discordiæ seminibus,

Ppp foro-

1. Otto Frisingens. lib. vii. cap. 17. Sigiberti Chron. Abbas Urspergens. in Lothario Saxone. Gotfridi Viterbiens. Chron. in eod. Chronicon Alberti abbatis Stadenensis ad an. 1126. Dodechinus in appendice ad Mariani Scoti Chron. ad an. 1126. & 1127. Helmoldi Chron. Slavor. lib. i. cap. 55. Aventini Annal. Bojor. lib. vi. Aeneas Sylvius in Histor. Friderici III. Huldericus Muthius in Chron. German. lib. xvii. Conr. Sam. Schurzfleisch in oper. Historico polit. tract. Lxxii. adde Sigon. De regno Italia lib. xi. init.

2. Order. Vital. Ecclesiast. histor. lib. xiiii. Chron. S. Bertini d. cap. 41. parte 5. Sigon. laud. lib. xi. Pagii Critica in Annal. Baronii ad an. 1121. & 1122.

3. Rolevvink in Fascic. tempor.

(a) Vide supra cap. viii.

4. Ubert. Folietta Histor. Genuens. lib. xi.

5. Blond. & Sigon. locis sæpe laud. item Platina in Innoc.

6. Paolo Tronci Memorie Istoriche di Pisa all an. 1122. Folietta d. lib. i.

sororem suam *Mahildam* à marito *Rainulfo* alienat, eique persuadet, ut cum filio in *Siciliam* secedat. Rediens & suus repetens *Rainulfus*, non est auditus, intercessit ipse *Anacletus*, et nequicquam. Quocirca *Rainulfus* præter *Robertum Capuanum*, *Sergium* quoque, magistrum militum *Neapolitanorum*, & alios in *Rogerium* instigat. Nec mora. Utrimque parant arma & propè *Beneventum* castramentantur. Ibi verò copiae *Beneventanae* à *Rogério* discedunt, ac domum abeunt, nolentes eam litem suam facere. Hac re percussus *Rogérius*, sua interesse credidit, pugnae se subducere. Quare noctu clam recessit trans *Sarnum* flumen, & abrupto ponte, *Nuceriam*, quæ *Capuani* territorii erat, obsedit, seque istuc valle obducto munivit. Sed insecutus brevi advesariorum exercitus renitentem ad conferendum manus compulit. Aliquandiù ancipiti Marte pugnatum est, non sine insigni strage utrorumque, donec tandem *Rogérii* acies ad fugam inclinaret, ipse autem, suis palantibus, *Salernum* fugit. At non ita diù post, accidit autem id prælium *viii. kal. Augusti* anno *mcxxxii*, collectis copiis *Benevento* supervenit *Rogérius*, defensionemque ultus est. Tum *Beneventana* arce idoneo præsidio communita, *Salernum* redit, atque inde mense Decembri solvit in *Siciliam*, ut vires repararet augetque. Rebellarunt quidem nonnullæ civitates, ea clade stimulatae, sed irritò conatu: nam proximo anno omnes in ordinem coegit rex *Siculus*, & universam ditionem pacavit, quin & novas adjecit.

CAPUT XV.

Partes Anacleti superiores.

A Nacleto autem prosperè cuncta procedebant, & nunc omnis res in vado esse videbatur. Potentissimum & quotidie invalescentem fœderatum ad manum habebat, per quem universam *Italiam* à *Roma* *Barium* usque in ecclesiasticis sibi subiectam suoque à metu pendentem tenebat, & vel antiquissimum ditissimumque *Casinese* monasterium in partibus erat *Anacleti*. Adversarius verò *Europam* oberrans apud *Galliarum* & *Anglia* reges repulsam tulerat. Quia eo ipso, quod is fœdus cum *Lothario* inierat, *Anacletus* ultro, nulla sua opera, defensorem nactus erat *Conradum*, *Lotharii* inimicum, qui etiam hoc tempore *Italia* cum multis copiis inhærebat, & in cujus verba jam pleræque civitates juraverant, per hunc votis suis subscribere videbat *Mediolanum*, *Conrado* additissimam civitatem, & cum ea omnem *Lombar-*

diam, eadem de causa faventes habebat *Bononienses* ac *Emilienses*, sed & *Ancona* ac *Spoletum* ipsum agnoscebant Pontificem. At *Innocentius* agrè *Pisanorum* & *Genuensium*, eorundemque dissidentium populorum, favorem impetraret, nec in tota *Italia* præter eos quenquam habebat, qui conatibus suis annueret. Adde quod *Innocentii* adjutor in remotissima regione bellis civilibus distrahebatur.

CAPUT XVI.

Innocentius PISANOS & Genuenses inter se conciliat. Tum Episcopos eorum ornat dignitate Archiepiscopali.

Diligenter interim pacificatoris munia *Pisus* obibat *Innocentius*, eo nimirum oratores, quos *Genua* discedens rogaverat, convenere. Sic tandem pax inter *Genuenses* & *Pisanos* sedula ipsius opera conciliata est, cum res magnæ ac diuturni moliminis fuisset. Præterea, quod palmarium erat, cum utraque republica fœdus pepigit, quo prædicta rebus Ecclesiæ sponderunt. Tum vero in grati animi testimonium, ac velut auctoramentum opis forendæ, utriusque præfulem Archiepiscopatus titulo condecoravit. Videlicet *Genuensis* ecclesia, à *Mediolanensi* subtrahita, ex eo tempore metropolis facta est, & quemadmodum & *Pisana* pariter in archiepiscopalem fuit erecta, datis unicuique tribus suffraganeis, partitæque *Corfica*: in specie verò *Pisanum* antistitem Primatem fecit totius *Sardinia*, contraria, quia & ipsi probabilitati. Hoc negotio tractatus ab *Innocentio* est annus *mcxxxii*.

CAPUT XVII.

Conradus ex Italia domum revocatur. Contra Lotharius Romam proficiscitur, adscito PISIS Innocentio.

Quod ad Imperii competitores, *Conradus* res cessim ire cœperunt. Multa in *Italia* liberalitate usus, omnia se recuperum sperabat cum *Italiam* sibi subiectile. Postquam igitur impensis (nam ingentem exercitum alebat) & largitionibus, quam facultates ferebant, majoribus exhaustus totus esset, & simul intelligeret, *Lotharium* *Franconiam* suam, & *Sorviam* hostiliter vastare, in *Germaniam* rediit, ut se cum fratre *Friderico* conjungeret. *Lotharius*, promissi *Innocentio* facti memor, quum hoc pacto sibi in *Italiam* iter pateret, profectio nem *x. kal. Decembres* anni *mcxxxii*. ingreditur. Quia autem *Germania* ab inter-

1. Falco Benevent. auctor hujus temporis, in *Chron. ad an. 1132*. is autem prælix hæc exsequitur. Anonym. *Casinese. ad an. 1131*. itidem scriptor antiquissimus. Franc. Capecolatro *Historie di Napoli, lib. 1*. Baron. in *Annal. ecclesiast. ad an. 1132*. & Pagius in *Criticis* ibid.

2. Martini Poloni *Chron. sub Innoc. II*. Platina *De vitis potif.* in eod Flav. Blond. *Historiar. dec. 1. lib. v*. Lud. Cavitelli *Annal. Cremonens. ad*

an. 1133. Scip. Ammirato *Istorie Fiorent. lib. 1*. Uber. Folietta *Histor. Genuens. lib. 1*.

3. Huldericus Mutius *Germania chronico lib. xvii*.

4. Dodechinus in *continuat. ad chron. Mariani Scoti ad an. 1132*. Chronographus Saxo *ad an. 1132*. *Chronicon Austrate antiquum ad 1132. & 1133*.

finis diffidiis nondum quietata erat, multosque adhuc causæ suæ studiosos habebant *Conradus*, & *Fridericus*, non nisi duo militum millia secum adducere potuit. Itaque *plurimè quam milite fiduciam gerens*, ut loquitur *Frisingensis*, per vallem *Tridentinam* in *Italiam* descendit. *Bononiensibus* autem, ac *Æmiliensibus* aliisque, tum *Conradi* studio, tum copiarum paucitate, ludibrio, & despicatui cum esset, rectà *Apenninum* accessit, *Pisasque* ad assumendum *Innocentium* properavit. *Lothario*, summis votis expetito, in *Tuscia* obviam factus est *Innocentius* ad *Calcinariam*, in territorio *Pisano*, atque illinc, post congressum de re communi habitum, diversis itineribus *Viterbium*, inde autem conjunctim *Romam* contenderunt, cæterum castra posuerunt ad pontem *Mammernum*.

CAPUT XVIII.

Classis PISANA & *Genuensis* in *Lotharii*, & *Innocentii* auxilium venit, qui interim *Stratagemate* *Romam* ingrediuntur. *Lotharium* in *Lateranensi* basilica coronat *Innocentius*, *Anacleto* *Vaticanam* obtinente. *Innocentius PISAS*, *Lotharius*, in *Germaniam* redit.

Lothario, & *Innocentio* *Romam* tendentibus, *Pisani*, & *Genuenses* continuè classem junctis viribus deduxere. Eam mox littoribus *Romanis* admoventes omnem oram maritimam infestam habebant: quin & *Civitatem* veterem *Innocentio* occupant: quæ res multum pavoris *Anacleto* iniecit. Ille autem cum præfecto *Urbis* cæterisque suæ factionis ad invadenda castra inimica procedit. Interea verò *Lotharius* *Innocentiusque* per regionem *Transfiberinam*, unde huic origo erat,

Urbem ingrediuntur, quod accidit *Kalendis Maji*. Hoc stratagemate incruenta ipsis ingressio fuit. *Lateranensi* tamen *Basilica* contentus esse debuit *Innocentius*, *Anacleto* *Vaticanam* insidente, quam operibus, ac valido præsidio munitam tenebat. Quæ de causa nec *Lotharius* in *Ecclesia S. Petri* coronari potuit, uti mos erat: verum in *S. Salvatoris*, quæ *Constantiniana* dicitur, pridie *Idus Junias* imperiali diademate redimitus est (a). Simul ac verò *Lotharii* cum *Innocentio* adventus *Romam* percrebuisse, *Robertus* Princeps *Capuanus*, & *Rainulfus Aversæ* Comes, nec non legatus *Beneventi*, atque alii optimates oppressarum *Apuliæ* civitatum ed convolarunt, auxilia adversus *Rogerium* implorantes: is autem jamjam cum potente exercitu ex *Sicilia* erat rediturus. Sed novum Imperatorem sua domum revocabant: præterea nec iis instructus erat copiis, ut vel *Anacletum* munitionibus suis exturbare posset: quin potius verebatur, ne diutius hærenti cum valida manu superveniret Princeps *Siculus*, & cum dedecore ipsum abigeret. Aliæ quæ vulgò adferuntur, redeundi rationes, frigida sunt. Certè Imperatoris, & *Augusti* nomen adeptus recessit, cum per solas sex septemve hebdomadas *Roma* substitisset. Recedente autem Imperatore, denud *Pisas* se recepit *Innocentius*, quippe cui cæteroquin evidens in mora periculum erat.

Ppp 2

CA

1. Otto Frising. lib. vii. cap. 18. Falco Benevent. ad an. 1133. Blondus dec. xi. lib. v. Sigonius d. lib. xi. Baron. ad an. 1133. Tronci Memorie istor. di Pisa an. 1133. Capecelatro Histor. di Napoli lib. i.

2. Blond. Sigon. Baron. Tronci locis laud. Storia di Giov. Villani lib. iv. cap. 33. Folietta Histor. Genuens. lib. i.

3. Blondus d. lib. v. decadis 2.

4. Chronographus Saxo ad an. 1133.

5. Robertus de Monte S. Michaelis in complemento ad Chronogr. Sigeberti an. 1133. Brower Annal. Trevir. lib. xiv.

6. Otto Frising. d. lib. vii. cap. 18. Chronogr. Saxo loco laud. Gotfrid. Viterbiens. Chron. in Lothar. Martini Poloni Chron. in eod. Dodechin. ad an. 1133. Aventini Annales Bojor. lib. vi. Sigon. De regno Ital. lib. xi.

(a) Narrat ibid. Sigonius, quod *Innocentius* ad prodendam rei novo exemplo ætæ memoriam, hujus facti seriem protinus regis in pariete pingi, atque hos versus subscribi mandaverit.

Rex venit ante fores, jurans prius Urbis honores.

Post homo fit Papa, sumit quo dante coronam.

homo, i. & e. vasallus. Certè pictura vulgata fuit, in qua Pontifex procumbenti ad suos pedes *Lothario* coronam imponebat, cum ea inscriptione. At verò hoc ipso tempore id alienum, ac nimis importunum fuisset: non enim tunc eo loco erant res *Innocentii*, ut *Lotharium* tam protervè insolentèrque laceßere eique insultare ausus fuisset. Factum hoc fortè fuerit post simulates, quæ deinceps inter eos natæ sunt.

7. Falco Beneventanus & Pagius ad annum 1133. Abbas Celestinus Rerum gestar. Rogerii. Ad datur Franciscus Capycius Latro Histor. Neapol. lib. i.

8. Car. Sigon. d. lib. xi. Item Baron. in Anna. lib. ad an. 1133. Minus absurdè Pagius in Browiar. Pontif. Rom. tom. II. in vitâ Innoc. II. num. 40.

9. Otto Frisingens. lib. vii. cap. 19. Anonym. Calin. in Chron. ad an. 1132. Petr. Diacon. in contin. Chron. Casin. quod Leonem Ostiens. auctorem habet, lib. iv. cap. 97.

10. Chronographus Saxo ad an. 1133.

11. Flav. Blondus Histor. dec. xi. lib. v. Gioz Ant. Summonte Della Città, e Regno di Napoli lib. i.

x. Vi

CAPITULUM XIX.

Cruenta Rogerii victoria adversus civitates rebelles, quin & in alias. Hanc calamitatem agere evadit AMALPHIS, & quod in ea erat Pandectarum exemplar. Viginti na- ves cum praeda submersa.

Vix, ac nē vix quidem illi Urbe excesse-
rant, quin ecce reducem Rogerium, fa-
mesta incontinente vestigia ponentem. Sta-
tim autem incitato cursu in Apuliam acce-
lerat, & arma vindictam minantia in urbes
convertit, quas illius nupera clades ad de-
fectionem erexerat, erat enim Rogerio irae
impatiens animas, & ultionis cupidissimus.
Mittuntur ergo quantocyus legati ad *Robe-
rum Capuanum*, & *Rainulfum*; Ut reditum
maturarent, ac socios ē faucibus immanis
tyranni, ac praedonis eriperent, utque ipsos
suaeque vindictam venirent adversus hunc
vicinarum ditionum bellum. Sed non
erant illis, tam sanguinolenta victoria la-
befactis, ex vires, ut facile emergere,
seque tantae potentiae objicere possent. Pri-
mos furibundi ultoris impetus sustinuit *Ve-
nusia*: hanc obsidet, capit, diripit: truci-
dantur mares, foeminae, parvuli: & quidem
vario mortis genere tolluntur: usque adeo,
ut quosdam comburi fecerit: ipsa insuper
civitas flammis ulticibus expiatur. Deleta
Venusia, idem aut subpar fatum manebat *Ma-
seram*, *Tranum*, *Montemiliosum*, aliasque
urbes. Quid multa? omnia longē, ac latē
vastantur ferro, & incendiis: ac nefaria cru-
delitate ipsos barbaros superasse noster dicitur.
Hae inter rapido illo, ac turbolento
vastationum vortice *Ansa* involvitur, quae
nunquam ipsi subiecta fuerat, sed opulenta
cum esset, in transitu occupatur. Imprimis
verdē memoranda est *Troja* calamitas. Dum
Venusino obsidio detinetur *Rogerius*, delibera-
bat ea civitas de recipiendo cum copiis *Rai-
nulfum*, qui circa *Trojanos* fines consistens, de-
fensionem ejus se offerebat. Re intellecta *Ro-
gerius* ad ipsos mittit; Abstineant res novas
moliri: nullum illis a se periculum immi-
nere. At verdē subactis, quas dixi, urbibus,
Trojam insensus properat. *Trojani*, promil-
forum securi, occurrunt, Episcopo illum
panegyri excipiente. Sed in urbem intro-
missus divina humanaque miscet, cives ca-
ptivos ducit, domos & bona igne consumit.
Postremū *Melphin* adoritur, quae & ipsa bel-
luinae illius ferociae victima fuit. Quia pa-
cata in hunc modum *Apulia*, *Salernitanos*
itidem & *Amalphitanos*, quasi defectionis su-
spectos, feroci manu perdere meditabatur,
sed cum nōdum ei congruum videretur,
aut opportunum, in praesens abstinendum
duxit. Sic igitur *Rogerii* furorem feliciter
evadit celeberrimum Pandectarum exemplar,

A quod ceteroqui fortasse inter caetera igne fuisset absumptum. *Salerno* autem hoc anno in *Siciliam* remeavit xii. Kalend. Novemb. cum navigiis praeda onustis, ut & multis captivis, at oborta tempestate, tria & viginti horum submersa sunt.

CAPITULUM XX.

*Robertus Capuae Princeps suo, & federato-
rum nomine PISAS opem imploratum iussu
adversus Rogerium. Rogerii ex contrariis
ad PISANOS legati de federe. PISANI ve-
rō cum Genuensibus, foris & Venetis,
Roberto classem C. navium pollicentur.*

Dum hoc pacto *Apuliam* caede, vastatio-
ne, terrore implet homo sanguinarius,
Capuae Princeps *Robertus* de sua suorumque
salute sollicitus esse coepit: nec immerito.
Tratat itaque cum *Rainulfo Aversa* comite,
cumque *Sergio* magistro militum *Neapolita-
norum* de petendis a *Pisana* republica, *Inno-
centii* intercessione, auxiliis. Quamobrem
communi nomine *Pisas* proficiscitur initio
mensis Octobris. *Pisani* absque *Genuensibus*
se bello adversus *Rogerium* miscere noluerunt.
Immo verdē dum is eam rem agitari compe-
sit, ē *Sicilia* legatos mittit, qui *Pisanos* a
federe cum hostibus suis ineundo dimo-
veant, invitentque magnis promissis, ut se
potius cum ipso velint consociare. Erat re-
vera cur hoc speraret *Rogerius*: nam cum an-
no mcccix. *Genuenses* classem *Pisanorum* in
fugam vertissent, *Messanam* usque persecuti,
mox, *Rogerio* interveniente, omnia *Pisani*
restituerant. Attamen, spreta *Rogerii* lega-
tione, ipsi & *Genuenses* coram *Innocentio* pa-
sti sunt, ut proximo Mense Martio federa-
tis adessent cum centum navibus, militia,
& milite instructis, ea lege, ut illi vicissim
tria millia librarum argenti conferrent. A-
deo videlicet *Pisanos* delinire, & inescare
sciverant *Innocentius* & *Bernardus*, ut solli-
citationibus *Rogerii* aures penitus obturarent.
Quoniam autem *Bernardi* partes in eo nego-
tio, fuerint, satis indicat Epistola illius hac
occasione ad *Pisanos* conscripta, quae inci-
pit: *Benefaciat vobis Deus &c.* Neque il-
lud omittendum, quod addit Falco: *Audi-
vimus quoque ducem Venetiarum ad ejus (Ro-
bertum designat) auxilium manus dedisse.* Sed in viam.

CA-

1. Vide omnino Falconem Beneventan. in *Chron. ad an. 1122.* quem sequitur Capycius *Latro. d. lib. 1. Histor. Neapolit. adde Baron.*

2. Falco eodem loci.

3. D. Bernard. *Epistolarum* 120.

4. Beneventanus Falco ad eund. an. 1122. Me-

morie diverse della Città di Pisa all'an. 1124. MS. *Strozianum.* Paolo Tronci *Memor. istor. di Pisa an. 1123.* Fr. Capecelatro *Histor. del Regno di Napoli lib. 1. Sign. De regno Ital. d. lib. 2. ad ann. 1129.* Baron. ad an. 1122.

CAPUT XXI.

A

CAPUT XXII.

Federati nihil valuerunt adversus Rogerium, fraudes & corruptelas in subsidium advocantes.

DEmum iv. Kalend. Martias anni insequentis mcccxiv. cum duobus consulibus, & aliis fere mille *Pisanis* ad principatum suum revertitur *Robertus*, nunciatque *Rainulfo* comiti, & *Sergio* magistro militum, quæ *Pisis* à se acta transactaque essent. Confecta autem protinus est summa, quam Princeps jurato promiserat, ex Ecclesiis *Neapolitanis* & *Capuanis* redacta, & extemplo *Pisas* missa, rogatique *Pisani*, ut cum classe quamprimum adventarent. Una eo profectus est legatus *Beneventanus*, ut civitatis suæ afflictionem *Dominus Papa* & *Pisani* intimaret. Hoc interim spatio *Rogerus* à *Sicilia* de novo *Salernum* appellit cum triremibus ferme lx. quas statim mittit ad debellandam Civitatem *Neapolitanam*. Sed illæ viriliter repulsæ, brevi ad Regem rediere, cum solum castella quædam adjacentia deprædatæ essent. Tum *Rogerus* cum exercitu *Siculorum* atque *Apulorum* *Abellinum* se confert, & inde pergit ad Territorium *Capuanum*. Arces autem obvias, eorum etiam qui extra partes erant, depopulatur. Ob eam truculentiam *Beneventanum* & *Capuam* timor invasit: quin occupat ætutum castella Principatus *Capuani*. Accurrunt tandem *Robertus*, *Rainulfus* & *Sergius*, collecto ingenti, sed magnam partem tumultuario exercitu: addit his suas copias *Rotolpo* Comes-stabuli *Beneventanus*. Prohibere tamen nequiverunt, quo minus *Sicilia* Rex, transgresso *Sarno*, *Nuceriam* oppugnet. Est ea civitas, cujus in præcedentibus jam mentio est habita, & quæ, ut ab aliis *Nuceriiis* secernatur, *Alfaterna* cognomen adepta est. Fluminis transitum ita præsidis, custodiis vigiliisque munivit *Rogerus*, ut non facile *Federati* obliuionem possent disturbare. Quum autem videret, non sat citò civitatem expugnatam, aut ad deditiorem adactum iri, ad solitum remedium confugit: corruptit enim quosdam ex obsessis, & sic urbe potitus est. Deinde castra *Sarni*, & *Lauri* aliæque oppida subjugavit. Quum verò *Federati* castrum *Lauri* obsidentem aggredi statuisent, ipsos *Robertus* ac *Rainulfus* proceres pecunia abduxit, ne ad constitutum venirent cum copiis sibi commissis.

Roberto PISAS abeunte ad auxilia acceleranda, Rainulfus Rogerio se submittit. Rotolpo comes-stabuli Beneventanus, PISAS aufugiens, naufragio perit. Absentis Roberti principatus occupatur.

Hisce tam inopinatis *Rogerii* successibus animo consternatus *Robertus Neapolim* abit, & inde *Pisas*, ut sera auxilia præstare incitaret. Aversa comes *Rainulfus*, dum à suis se prodi deprehendit, ac à *Roberto* deferri suspicatur, impar tanto Regi, eidem se submittit: at ægrè, & sub duris conditionibus in fidem, & obsequium recipitur, reddita tamen ipsi *Mathilde* conjugæ cum filio. Tum verò comes-stabuli *Beneventanorum*, pavore plenus, continuo *Neapolim* aufugit, ipsis Kalend. Julis. Quin nec ibi se tutum fore confidens, fracto animo, ac perterritus navem conscendit cum duobus filiis, & exiguo comitantium cœtu, ut *Pisas* perveniret. Verum in itinere, procella ingruente, calamitosè naufragio perit cum altero filiorum, & binis fidelibus. Interea (& quid mirum?) toto principatu suo absens spoliatur *Robertus*. *Capua* enim confestim se dedit, & post metropolim, cætera quoque oppida arcesque. Ità quoquo versus victor *Rogerus Salerno* pro consuetudine in *Siciliam* transfretavit. *Robertus* autem amisso principatu, & anni tempestate præterlapsa *Pisis* remansit, proximo verè sua, & sociorum dominia auxiliis *Pisanorum*, ut sperabat, recepturus.

CAPUT XXIII.

Falso mortis Rogerii nuncio ab eo desciscit Rainulfus. inde Aversæ excidium. Robertus cum xx. navibus PISANIS Neapolim venit. deleta Aversa Neapolim obsidet; Rogerius: mox Aversam recedit, eamque inaurat.

Sic ad annum mcccxv. nos deduxit historiarum series, qui, & ipse fatalis illuxit *Federatis*. Superiore, postquam in *Siciliam* advenit *Rogerus*, in morbum gravissimum inciderat. Mox, & *Alberica* regina ægrotavit: & hæc quidem morbo extincta est. Adeo autem reginæ obitus maritum affixit, ut, in conclavi aliquandiù additus, nulli suorum conveniendi aditum daret. Hinc fama, ipsum quoque regem fato concessisse. Ea verò *Rainulfum Aversa* comitem expergefecit, ut sese, recuperata ditione, in libertatem affereret: præsertim quoniam *Robertus Capuanus* cum valida *Pisanorum* manu imminebat. Venit quoque ille *Neapolim* vii. kalend. Aprilis, sed cum solis viginti navibus. *Rainulfus*

1. Falco Beneventan. in Chron. ad an. 1134. Franc. Capecelatro dicto lib. 1. della Hist. Naples.

2. Falco & Capecelatro locis laud. Anonymi Casinens. Chron. ad an. 1133. & 1135. adde

Pellegrini in eum Castigation. post Hist. princip. Longobard. Alexander abbas Celestin. Rogerii Sicil. reg. rer. gestar. lib. 11. versus fin. Jul. Cas. Capacius Hist. Neapolit. sub Sergio duce xxxiv. Glov. Ant. Summon. d. lib. 1.

fus tamen; nam jacta erat alea, *Aversanos* suos ad defectionem pellexit, quæ ipsos sane pessundedit. Perrexerunt *Robertus Rainulfus*, & *Sergius Capuam* versus, sed propediem ipsis redeundum erat, deficiente comiteatu. Itaque *Rainulfo* cum octo *Pisanorum* millibus *Aversa* relicto, reliqui duo *Neapolim* sunt reversi. *Rogerius* cum tandem prius valetudini restitutus esset, nonis Junii *Salernum* venit, insigni instructus classe, & multo milite. Primo autem *Robertum Capuanum*, disrupto fœdere, à *Rainulfo*, & *Sergio* tentavit avellere, sed nihil egit. Inde exercitum in *Aversam* direxit. Adeo autem ipsius adventu conturbati fuerunt *Aversani*, ut major pars cum comite *Neapolim* effugeret: desertaque eum in modum civitas in cineres redacta est. *Aversa* excisa *Neapolitanis* quoque exitium minitabatur rex *Siculus*. Itaque infesto agmine in eam urbem irruit: ac quo magis in angustias, & penuriam adduceret, *Neapolitanum* agrum incendit. Fœderati cum se impares cernerent, copias intra muros continuerunt. *Robertus* autem iterum *Pisas* profectus est, ut fidem *Pisanorum*, & majora auxilia imploraret. Sed cum *Rogerius* per solos novem dies obsidisset *Neapolim*, subito recessit, quoniam æstivi aeris intemperies contagioso morbo exercitum infecerat. Dein *Aversa* instaurandæ operam impendit, haud dubie locum maxime opportunum exiitans ad prælidia, & stativa adversus *Neapolitanos*: copiasque in vicinis pagis collocat. Sed interim improviso casu aliò avocatur. Is autem ante omnia nobis memorandus venit, quum idem ille sit, qui huic dissertationi conscribendæ unice causam dedit.

CAPUT XXIV.

Robertus alias xx. naves *PISIS* adducit, & protinus *PISANI* cum xlvi. *AMALPHIN* ex improviso invadunt. inter cætera præda fuit exemplar *Pandectarum* casu à *Rogério PISANI* cum classe *Neapolim* redeunt. inde domum tendentes *Ischiam* depopulantur.

P Ræter xx. naves seu triremes, cum militia *Pisana*, quas initio anni *Robertus Pisis* arcessitum iverat, nunc alias xx. secum adduxit. Hæ simulac appulere, certiores evadunt fœderati, *Amalphin* milite vacuum esse: terrestres copias omnes sub *Rogério* merere; maritimas autem, quatuor triremibus impositas, prædationi incumbere; quin, & paucos qui domi remanserant *Amalphanos Salernum* concessisse, ut eam urbem defenderent adversus *Pisanos*, à qui-

bus illi invasionem imminere putabant, de sua, ut liquet, nihil tale suspicantes. Quare *Pisani*, adscitis navigiis suis prioribus, mutuatique aliis sex, nam vi. & xxx. feruntur fuisse, classem adornarunt, magna hominum multitudine instructam, eaque summo mane *Amalphin* invasere, ac depredati sunt. In ea præda inter cætera pretiosissimum nostrum *Pandectarum* exemplar fuisse, constans omnium sæculorum cunctisque recepta opinio est. Deinde ad alia *Amalphitana* regionis oppida progressi, ea citidè occuparunt; in his *Scala*, & *Ravellum* fuere. Sed tertio post exscensionem die arcem *Fractos* de consilio captivorum *Amalphanorum* obsidentibus supervenit *Rogerius*, & magnam cladem intulit. Discitur autem, *Aversa* prius *Salernum* profectus, curavisse ut xxx. navigia contra *Pisanos* instruerentur (xl. quidam ferunt) tum verò ipse cum septem millibus in eos, obsidendo castello occupatos, ex improviso ingruisse, & fugasse usque ad mare. Certè fusi palentesque ad naves suas pervenere, cælis & captis ad cis 10. (a). horum in numero consules *Pisani* tres, quorum unus occisus. Fuga elapsi *Pisani*, cum his qui in navibus remanserant ad prædam servandam, confestim *Neapolim* rediere. Quum istuc per viginti plus minus dies mansissent, nec esset probabile, quicquam amplius hoc anno adversus *Neapolim* tentaturum *Rogérium*, nonnullos ad custodiam urbis reliquerunt, cæteri verò cum insigni, quam fecerant, præda ad suos *Pisas* reversi sunt. In reditu autem *Ischiam* majorem insulam quæ olim *Ænaria* dicebatur, devastarunt, tertio, & vigesimo post acceptam in ducatu *Amalphitano* cladem. Sic tandem vi. idus Septembris domum venerunt. Cæterum præfuisse huic expeditioni videtur *Robertus Capua* antea princeps. Ipse profecto classem *Pisanam*, ut *Neapolim* duzerat, ita *Pisas* reduxit, denudè cum ea *Neapolim* rediturus verè insequenti. Discedente *Pisas Roberto*, mansit *Neapoli* apud *Sergium* comes *Rainulfus* cum filio suo. Verum de celebri illo *Pisanorum* facinore, & præda *Amalphitana* audiamus scriptorem huius temporis, ad præcipua saltè quod attinet.

CAPUT XXV.

Verba scriptoris aequalis de hac *PISANORUM* expeditione & præda.

R Efert nempe *Alexander Abbas Celestinus*, qui in *Siculi* regis comitatu erat (b), & rogante *Mathilde*, Regis sorore, ipsius res gestas literis consignavit: „Cum ergo „ immensa acies ab eis (*Pisanos designat*) di-

„ 16-

1. Abbas Celestin. de reb. gest. Rogerii lib. iii. Falco Benevent. ad an. 1135. Anon. Casin. Chron. ad an. 1134. & ibi Camill. Pellegrin. Capocelatro, & Capacius locis supra citatis.

2. Abbas Celestinus, & Falco ibid. Giov. Vincenzo Ciarlanti Memorie histor. del Sannio lib. xv. Jul. Cæs. Capacius lo. laud. Parthen. Giannetta

Histor. Neapolit. lib. xi.

(a) In Annalib. Pisani. ab an. 971. ad 1177. apud Ughell. Rogerius cœpisse dicitur decies novingenta quatuor, hoc est, nongentos quadraginta, proinde quingentos sexaginta integre remptos fuisse oportet.

(b) Anto. Caracciolus, qui Chronographos

quar

„recta cum ratibus æquora sulcando Neapolim tendissent, utinam præsumentur consilio, ut urbem Amalphitam, inchoante aurore ortu aggredientes, aut præderentur, aut Regi, si fortuna sinistra eis impedimentum non faceret, eriperent. Erat autem tunc Amalphia pænè omnibus evacuata bellicosis viris, quorum jam pars, jubente Rege, cum liburnis quatuor, armatorum refertis copia, per maritimas prædaturi aquas recesserant: pars verb com Rege euntes in hostem aderant: alii autem Pisanorum tunc navigia intuentes, quoniam eos putarunt Salernum aggressuros, citò illic præeuntes eam tueri, ibi remanserunt. Venientes itaque ipsi Pisani subito, inchoante aurore luce, invaserunt urbem: nulloque resistente, eam funditus implèque depopulantur. Cumque urbe tota depopulata universa ad classem spolia deportata fuissent, mox Scalæ oppido ceterisque Amalphitæ munitiombus invasis, novissime quoddam munimentum, quod dicitur Fracta, oppugnare nituntur. Dum ergo Rex Rogerius ad reparandam Aversam intenderet, incitatus est & doinceps, Regius exercitus ex improvise irrupens partem cæde proterunt, partem verb captionis violentia subdunt. denique paulo post, de Pisanis ad naves suas reversi, reversi innumeris quibus onusti fuerant spoliis fugam arripiendo evaserunt. Liburnarum autem numerum quidam asserunt fuisse xxxxi. alii verb plures.

CAPUT XXVI.

De die, quo AMALPHIS direpta. Æra PISANA.

N Arrat Sigonius, Pisanos pridie nonas Augusti Amalphin aggressos esse. Hoc autem fide ejus esse jubeo: nam undè habeat, ignoro. In eo ceterè errat, quod historiam hancce refert ad annum mxxxvii.

Sed errat etiam eundem, confundens expeditionem Pisanam priorem, cum ea quæ biennio post evenit, in qua eadem urbs directæ fuit. Hunc autem porro profigavimus in ipsa Historia Pandæ lib. i. cap. . . præterea eum redarguit epistola Divi Bernardi quam suo loco exhibebimus. Ceterum ejusdem diei mense Augusto meminere quidem etiam Annales Pisani, quibus quæ huc pertinere sunt visa descriptæ sunt Ludovicus Bologninus, sed in eo excerpto plura occurrunt rerum veritati. Quis enim sibi persuadeat fieri potuisse, ut, quod ibi narratur, uno eodemque prid. non. Augusti, & Pontifex jussit classem parari, & Pisani illa Amalphin occupari? Eo minus, quod ita res refertur, ac si hoc tempore Romæ consisteret Innocentius, habito ibi paulo ante solenni concilio. Quare putem, quod tanto magis fidem hisce Annalibus derogat, auctorem eorum utramque Pisanorum expeditionem cum ceteris confundere. Tertius in eadem facti specie error est, quod annum notat mxxxvi, in quem neutra cadit expeditio, Quamvis tamen hoc ipsum minus vitio verti posset, cum unius anni discrimen in antiquissimis quibusdam chronicis interdum deprehendatur. Ita fragmentum illud Chronici Pisani, quod refert Ughellus in Italia sacra 4, sub eodem anno mxxxvi. Amalphos à Pisanis direptionem collocat, ita nihilominus, ut rectissime distinguat à secunda eorum invasione. Immo verb in ceteris quoque Pisanæ historię vetustis monumentis idem deprehendi. Sed quid si ob eam in istis Annalibus constantiam dicamus, æram Pisanam uno anno communem præcessisse? perdifficile enim est, ut in eundem numeri errorem præfracti omnes conspirent (c).

CAJ

quatuor antiquos, Herempertum Longobardum, Lupum Protospatam, Anonymum Cassignens, & Falconem Beneventanum, e bibliothecis in lucem produxit, præmissis Nomenclatore nominum propriorum, ibi in voce Rogerii junior, hunc Alexandrum Celestinum vocat Rogerii aulicum, atque aded parasitum. Nimirum cautè accipiendus est in his quæ ad laudem Rogerii, aut vituperium pertinent.

1. Abbas Celestinus Rogerii Sicil. regis rer. gestar. lib. i. adde Chronicon Pisanum, seu fragment. auctoris incerti ab anno 680. ad 1136. in Ughelli Italia sacra tom. i. pag. 858. & Annales rerum Pisanarum ab anno 971. ad 1176. apud eund. Ughell. pag. 861. ut & Memorie diverse delle città di Pisa, cavate da diverse historie, & scritture, MS. bibliothecæ Strozianæ, quæ Florentiæ est, num. 194. in fol. pag. 1. Historia Pisana, auctore Barthol. de S. Concordia, ordinis Prædicatorum, ejusd. biblioth. MS. in 4. num. 478. Facto Beneventan. in Chron. ad an. 1135. & post

eum Franc. Capycius Latro d. lib. i. item Sigonius laud. lib. xi. Jul. Cæf. Capacius Histor. Neapol. lib. i. Giov. Vincenzo Ciarlanti Histor. del Sannio lib. iv. Nic. Parthen. Giannettas. Histor. Neapolit. lib. ii.

2. Infra Cap. xxxiii.

3. Inter testimonia de Pand. Flor.

4. Vide pag. præc. in his notis num. 1. ubi & reliqui Annales Pisani, ad quos proximè respicimus.

(c) In ea opinione mirè me confirmat Franc. Pagius in Breviar. Pontif. Roman. sub Innoc. II. num. 42. in fin. ibi enim expressè annum Pisanum à Dionysiano, seu communi hoc pacto discernit. Videndus omnino Covarruvias Variar. resolution. lib. i. cap. 12. num. 2. Præterea quod hac occasione obiter notatum velim, à Falcone Beneventano annum inchoari à mense Martio, idem Pagius observat num. 61. Hæc parum animadversa vehementer turbant,

J. Sc.

CAPUT XXVII.

Continuatio. An PISANI AMALPHIM post direptionem incenderint. An testimonio antiqui scriptoris constat de Pandectis ibi repertis.

UT ad diem regrediamur, quamvis de illa non satis constet, tamen licet statuere, invasionem *Amalphis* evenisse ante medium mensis Augusti. Certè à nonis Juniis, quibus à *Sicilia Salernum* advenerat *Rogerus*, usque ad idus Augusti, h. e. bimestri spatio, & quod excurrit, accidere potuerunt, quæ de ipso narravimus. Nimirum, quod *Robertum Capuanum* spe, & præcio sollicitavit, ut fœderatos desereret; quod *Aversam* præsidio destitutam occupavit, & evertit; quod *Neapolim* per novem dies obsedit; quodque inde *Aversam* recessit ad eam denud ædificandam: hæc, inquam, eo spatio præcedere poterant: debuit verò ante idus illas contingere, ut *Pisani* triduo in ditione *Amalphitana* morari; ab ea *Neapolim* reverli, *Aschiam* vigesima tertia post acceptam cladem die invadere; ac tandem vi. idus Septembris domum reverti potuerint. At quod in eo *Annalium Pisanorum* excerpto, quod profert *Bologninus*, præterea dicitur, *Pisanos Amalphim*, post direptionem incendisse, quo etiam alludit *Sebastianus Sanleonicus*, ab omni veri specie alienum est. Nemo veterum, nemo recentium historicorum id eradit: profecto non siluisset *Abbas Celestinus*, qui eam *Pisanorum* invasionem adeò exaggerat, ut propterea *Pisanos piratas* appellet. Nihil ergo defendendum est huic scriptori. Ceteroquin sanè permagni momenti esset, quod præter alia refert inter spolia *Amalphitana* fuisse exemplar *Pandectarum Justiniani* Imperatoris. esset hoc singulare, & unicum testimonium antiqui scriptoris, quem hi *Annales* præferunt. At vel hoc ipsum auctoritatem ejus elevat, cum ea res initio non esset tanti, ut à quoquam ejus temporis memoraretur.

CAPUT XXVIII.

A solis PISANIS direptam fuisse AMALPHIM, & cur nulla Genuelium partes.

Restat videre, qui fiat ut nec *Genuenses*, nec *Veneti*, quorum illi saltem communem cum *Pisanis* operam *Roberto* ceterisque fœderatis navare polliciti erant, ut reuli, hujus expeditionis participes fuerint. nihil quippè ipsos ad eam contulisse, triplex mihi argumentum est; ex mora mittendarum navium; ex numero missarum; & ex silentio de *Genuensibus*, & *Venetis*. Adde etiam quartum, ex præda solis *Pisanis* permissa. Iudicavimus quemadmodum *Ro-*

Abertus sub finem anni *MCXXXII*. aut verius sub initium sequentis, fœderatorum nomine *Pisis* centum naves armatas passus fuerit, mense Martio *Neapolim* mittendas, quodque promissam ea conventionem pecuniam statim persolverint fœderati, & tamen toto illo anno nullam earum navium impetrare potuerint. Patefecimus insuper, quam ægrè ipse *Robertus Pisas* idcirco profectus, initio huius anni *MCXXXV*. solas, viginti naves, velut extorserit *Pisanis*, ac dein repetita professione totidem alias. Ad hæc in tota illa expeditione, clade, reditu, non nisi *Pisanorum* mentionem fieri deprehendimus. Denique ex præda præter *Pisanos*, neminem sibi quicquam vindicasse compertimus. Unde collegerim, *Genuenses*, & *Venetos*, oreæ fortè dissensione, aut alia quavis de causa resiliisse: atque idè ipsos *Pisanos*, qui jam statim ab initio sine *Genuensibus* fœdus inire detrectaverant, iis recedentibus tantoperè tergiversatos esse, donec tandem, urgente Pontifice, & *Roberto*, bis viginti navigia volentes nolentes concesserint. Hanc autem portionem ipsorum, in centum illis triremibus extitisse probabile mihi sit, ita ut *Genuenses* similiter quadraginta conferre debuissent, *Veneti* residuas viginti. Hoc sanè pacto percommode totius promissæ classis ratio iniri posset. Verum enim verò ad *Rogarium* reverti convenit, & reliquam varietatem, ac multiplicis huius historiae telam pertexere.

CAPUT XXIX.

Rogerus filium Ansfum Capuæ principem constituit. Denud Neapolim obsidet, sed iterum brevi obsidionem solvere cogitur.

Postredidè quam ille finibus *Amalphitanis* *Pisanos* expulerat, filium suum *Ansfum*, adhuc puerum, *Capuæ* principem declaravit, ac tradidit ei vexillum, insignem dignitatis. Videlicet *Rogarium*, propter repulsam oblatae *Roberto Capuano* amicitiae irritatum, expeditio illa in *Amalphim*, duce eodem, magis exacerbaverat. Ubi vero deinde intellexit, *Pisanos* cum classe *Neapoli* domum abiisse, iterum eam civitatem obsedit; adeunt, & mari illam includeret, iterumque agrum circumjacentem cum proximis oppidis horribilem in modum vastavit. Sed magna tempestas v. idus Septembris navigia *Rogarii* dispersit, coegitque ad portum *Puteolanum* reverti. Tum autem rex denud obsidionem solvit, ac, restituta *Aversa*, reliquisque copiis, quæ civitatem ex longinquo inclusam tenerent, *Salernum* recessit, indeque in *Siciliam*.

CA-

1. Sebast. Sanleonic. *Cosmianar. act. lib. II.* inter Testimonia num.

2. Abbas Celestinus d. lib. *III.* De gestis regis

Rogarii. Falco, & anonym. *Casinenf. ad an. 1135.* Capycius Latro eodem loci quo supra.

H. Brencomanus.

2. Fal.

CAPUT XXX.

Robertus PISIS ad Lotharium proficiscitur¹, ut cunctantem impelleret. Sed & Neapolis à PISANIS auxilium flagitat. Pax inter PISANOS & Florentinos. Concilium PISANUM.

Robertus interea Pisis cum Innocentio egit de legatione ad Imperatorem Lotharium, quæ cunctantem impelleret. Profectus autem ipse est cum Giaro Cardinali, & fratre comitis Rainulfi Riccardo. Ad Imperatorem cum venissent, ordine exposuerunt, quemadmodum Rogerius Robertum, & Rainulfum fortunis omnibus exuisset, quæque ipsi fecissent pro communi causa: veniret tandem secundo in Italiam, ut spoliatis sedibus restitueret. Hoc Pontificem, hoc ipsos summis votis, precibusque ardentissimis flagitare atque obtestari. Subveniret etiam Neapoli, quæ velut anchora sacra erat, & unicuique afflictis rebus præsidium. Hisce comiter annuit Imperator, pollicitus se hoc anno cum ingenti exercitu in Italiam adfuturum, venturumque circa festum S. Jacobi. Erat nimirum jam annus MCXXXVI. inchoatus. Cum hac spe, muneribus, & promissis cumulat, Pisas ad Innocentium redeunt. Eoque, dum Robertus cum cæteris in legatione erat, opem imploratum venerat Sergius, dux, seu magister militum Neapolitanus. Promiserunt quidem auxilium Pisani, ab Innocentio stimulat, sed effecerunt mox alii, ut promissa dilaberentur. Quo circa non parum turbatus Sergius Neapolim rediit, defensurus civitatem qua posset, optima ratione. Eodem anno MCXXXV. restituta erat amicitia inter Pisanos & Florentinos², conciliantibus haud dubiè Innocentio & Bernardo. Præcedenti autem generale concilium Pisis habuerat Innocentius III. kal. Junii, advocato è Galliis Bernardo³.

CAPUT XXXI.

Conradus Imperio renunciat in favorem Lotharii, conciliante Bernardo.

Sed tempus est inquirere, quomodo jam sese res imperii habuerint. Conradus tandem omnibus exhaustus regno renunciarat, & cum fratre Frederico, interventu Bernardi, à Lothario in gratiam receptus fuerat, x. kal. Apriles MCXXXV. Effecit præterea Bernardus, ut tam fratres illi Conradus, ac

Fredericus, quam Conradi studiosissimi Mediolanenses, execrationibus solverentur. Dicitur autem huic reconciliationi tanto acrius incubuisse, ut aliquando, pacata Italia, principes Christianos contra Turcarum Saracenorumque gentes pro liberatione terrarum inflammaret, scilicet de eadem fidelibus duos, ut ajunt, parietes dealbare studuit. Competitore in ordinem coacto, ad varias eademque maximè distitas imperii partes componendas deflexit Lotharius, ut omnia domi quæta, & tranquilla haberet, antequam iterum in Italiam contenderet. Insuper aliquandiu occupatus erat parandis, quæ ad tantam expeditionem necessaria videbantur. Hisce curis integrum annum MCXXXV. insumpsit cum magna portione insequentis. 4.

CAPUT XXXII.

Neapolim tertium obsidet Rogerius, & ad incitas redigit. Naves PISANÆ cum commatu accedunt. Innocentii & Bernardi adhortationes ad Lotharium.

Postquam legati, quos dixi, bonis avibus Pisas reverli fuerunt continuè Pontifex, gaudii speique plenus, Neapolim misit, qui Sergius hujus tam exoptati nuncii certiores facerent. Interea veris tempore in Italiam rediit Sicilia Rex cum immensis copiis, omnemque armorum vim in Neapolim convertit, ut eam nunc saltem expugnaret. Fortiter verdè Sergius ei resistit. Deinde cum Princeps Capuanus, qui Pisis consisterat, rescivisset, obsessam civitatem famis periculo urgeri, cum quinque navigiis comitum advenit: sed brevi denud Pisas reversus est. Periclitantibus hoc modo Neapolitanis, non destitit Innocentius pro sua, atque illorum cæterorumque sociorum salute Lotharium obsecrare, ut quantocyus properaret, & crebris nunciis literisque admonere, ut tandem aliquando Romanum imperium ab hostium jugo defenderet, Ecclesiamque concussam, & laceratam ad unitatem, & concordiam revocaret. Caesar clementissimus; tyranni Siculi vires quotidie incrementa capere: Neapolim ferventissima obsidione ad incitas redigi; patrimonium S. Petri assiduè atteri infestationibus; multa in vulgus de Cæsare mendacia spargi, tanquam videlicet nihil in eo præsidii reliquum, Germanorumque auxilia longè essent: & reliqua id genus. Imprimis autem memorabilis est

Q 9 9

Ber.

1. Falco Benevent. loco laud. & ad an. 1176. Abbas Celestin. lib. IV. ad fin.

2. Scipione Ammirato Istorie Fiorentine lib. I.

3. Robertus Sigeberti continuator. Annales rerum Pisanorum apud Ughell. in Ital. sacra rom. III. pag. 861. Blond. & Sigon. Vita S. Bernardi lib. II.

4. Otto Frisingens. lib. VII. cap. 19. Abbas Urspergens. in hoc Imp. Gotfr. Viterbiens. in epd. Chronograph. Saxo ad an. 1135. Albericus

Monach. trium font. ad eund. an. 1135. ut & Chron. Australe antiquum. Eneas Sylv. in Hist. Fred. III. Mutii Chron. Germania lib. XVII. Sigon. d. lib. XI. ad an. 1134. & 1136.

5. Beneventanus Falco ad ann. 1136. Abbas Celestinus laudato superius lib. III. Petr. Diac. in continuat. Chron. Casinens. lib. IV. cap. 79. Blondus Historiar. deca. II. lib. V. Hulder. Mutius loc. memor. Christoph. Brower. in Annal. Trevirens. lib. XIV.

Bernardi exhortatio in Epistola, cujus inter alia hæc sunt: „ Ipsius profectò nuper opus, & virtus fuit (*Dei nempe*) quod iter satis laboriosum, & meticulosum pro pace Regni, & Ecclesiæ liberatione susceptum, — in tanta prosperitate peregritis, Romanæ liquidem Imperialis culminis plenitudinem gloriosissimè assecutus, quod majus fuit, in manu non magna, ut animi fideique magnitudo clariùs emineret, Quod si ante tantillum exercitum terra tremuit, & quievit, quantus putamus horror hostium corda invadere habeat, cum cœperit Rex procedere in magnitudine brachii sui? — Non est meum, hortari ad pugnam: est tamen (*securus dico*) advocati Ecclesiæ, arcere ab Ecclesiæ infestatione schismaticorum rabiem, est Caesaris proprium vindicare coronam ab usurpatore Siculo, &c.

CAPUT XXXIII.

Bernardi Epistola ad eundem pro PISANIS, quibus insensus erat.

Scriptis, & alteram pro Pisanis, quos nonnulli calumniis oneraverant, atque eos cum Imperatore in gratiam reduxit. Verba ejus non minus memorabilia, & ad rem quæ agimus apprimè facientia, hæc transcribere visum est. Miror, inquit, cujus insensu, vel consilio vigilantie vestre subripi potuerit, ut homines, digni certè duplici honore, & gratia, contraria à vobis audirent: Pisanos dico, qui primi & soli interim adhuc erexere vexillum adversus invadentes imperii. Quàm iustius in eos regia excanduisse indignatio, qui populum strenuum, & devotum quacunque occasione offendere ausi sunt: eo præcipuè tempore, quo accincti in multis milibus suis exierant oppugnare tyrannum, ulcisci injuriam Domini sui, & imperialem defendere coronam? Ut enim congruentissimè assignem huic genti, quod olim de S. David dicebatur: Quænam, quæso, in omnibus civitatibus sicut Pisa, fidelis egrediens, & regrediens, & pergens ad imperium Regis? Nonne hi sunt qui nuper regni illum unicum, ac potentissimum hostem ab obliuione Neapolis fugaverunt? Nonne hi sunt, qui etiam, quod penè incredibile dictu est, in uno impetu suo expugnaverunt AMALPHIAM, & Rabelum, & Scalam, atque Atturinam, civitates utique opulentissimas, & munitissimas, omnibique, qui antehac tentaverunt, usque ad hoc tempus, ut ajunt, expugnabiles? Quàm dignum, quàm æquum, quàm plenum ratione, & iustitia fuerat, ut fidelium terra interea tantum,

dùm hæc assiderent, ab omni hoste secunda consisteret, tum præsentia summi Pontificis, quem jam dudum exulem Pisani apud se cum summo honore servabant, & servarent, tum pro servitio Imperatoris, pro quo & ipsi tunc temporis exulabant? Fatum est autem per contrarium, ut gratiam, qui offenderunt, & qui servierunt, iram mererentur. Sed vos fortassis adhuc ista nesciebatis. Oportet ergo nunc, quando res est nota vobis, imò & decet, & expedit, mutare vos, & verbum, & animum, ut viri regis magis favoribus, & minoribus honorandi, à vestra parte de cetero audiant, & recipiant, prout meriti sunt. O quantum merere Pisani, quantum adhuc mereri possunt. Sat est dictum sapienti.

CAPUT XXXIV.

PISIS denud ad Lotharium proficiscitur Robertus. Secunda Lotharii in Italiam expeditio, defleat prius ad citeriorem ejus partem. Veneti cum eo foedus inveniunt.

Robertus Capuanus, a ducendis quinque illis navibus Pisas reversus, statim ad Imperatorem festinavit, eumque in itinere obviam habuit, quippe qui de montibus jam descenderat, & supra Cremonam castra sua posuerat. Per adventum autem Lotharii in Italiam Neapolitanis, quamquam brevi maiore, quam antea fame pressis, animus crevit, & ad alacrius resistendum extremaque perpetienda obduruit, decrecente tantundem Rogerii fiducia. Nimirum Imperator, tot precibus sollicitationibusque fatigatus, ineunte autumnoviam ingressus erat, quam, ut olim, instituerat per vallem Tridentinam. Ducebat autem exercitum valde copiosum, & lectissimum, comite ipsa Augusta. Inter belli duces aderant Imperatori Henricus gener, Bavaria & Saxonum Dux, cui ex moribus Suevorum cognomen inditum, & Conradus Suevus, ipsius quondam æmulus. Prius verd citeriorem Italiam adire, & omnes earum regionum civitates compescere voluit, quàm Apuliam Calabriam ceteraque Italia Rogerio adimere. Ibi autem Cremonenses, cum Mediolanensibus diuturno bello dissidentes, audita utriusque causa proscriptis, atque armis subegit. Inde Papiam veniens, civis pacatione pecuniæ in gratiam recepit. Bononienses quoque & Emilienses, qui priore expeditione eum despexerant, supplices ultro cum muneribus occurrerunt: quum autem vehementer iis insensus esset, tamen Henrici gratia ignovit. Post usque ad Taurinum progrediens, totam citeriorem Italiam in provinciam redegit. Inter hæc vii. idus Novembris conventum egit in campis Roncaliis (planities est circa Pa-

1. Divi Bernardi ep. 139. scripta Lothario Imp.
2. Idem Bernardus epist. seq. 140.
3. Falco Benevent. ad d. an. 1136. Otto Frising. eod. lib. vii. cap. 19. Abbas Ursperg. in Lothario. Petr. Diaconus loc. laud. Saxo Chronogr.

ad an. 1136. Anselmus apud Alberich. monach. 111. font. Andreæ Ratisbonens. Chron. Bavaria. Sigon. d. lib. 31. Cavitelli Annal. Cremonens. ad an. 1136.

Padum, Cremonam inter & Placentiam) atque ibi inter alia legem condidit De feudo non alienando (a). *Parma* cum esset, sedus percussit cum *Venetis*, legatis eorum illuc venientibus. Dein *Apenninum* transiens, *Anconam, Spoletum* cum aliis urbibus interioris *Italiae* in deditionem accepit.

CAPUT XXXV.

Magnus apparatus adversus Rogerium, tam mari, quam terra. Terrestres copia duobus exercitibus procedunt. Pontifex PISIS adscitus Romam deducitur. Roberti, & Rainulfi restitutio.

Anno ineunte, qui fuit MCXXXVII. exercitum in hiberna reduxit, ac *Ravenna* ipse hiemavit. Ibi autem consiliis Rogeriani belli cum *Henrico* genero *Conradoque* tractatis, ingentem contra eum expeditionem terrae, ac mari adornat: etenim *Pisani* se centum naves instruendos polliciti sunt, & cum ea imperata facturos. Verè jam adultæ copias ita distribuit Imperator, ut, una sibi parte relicta, alteram *Henrico* committeret ad suscipiendum *Pisis* Pontificem. Itaque *Henricus* per *Tusciam* exercitum ducens, quam, & à *Iocero* in beneficio obtinuit, *Innocentium* adscivit, & *Romam* incolumem adduxit. Tum verò Pontifex III. nonas Maji concilium *Romæ* coegit, & ut erat anathematum minime parens, iteratas toties execrationes adversus *Anacletum* & *Rogerium* eorumque affectus jam octavum repetiit. Mox exercitu in *Campaniam* immisso, non magno molimine ea regio ad officium revocata est: atque ita *Robertus* Princeps, & Comes *Rainulfus* terris suis restituti. Post hæc, subacta etiam *S. Germani* civitate, *Beneventum* cepit *Henricus*, & *Papæ*, qui eum comitabatur, reddidit.

CAPUT XXXVI.

In Apulia junguntur exercitus. Rogerii machinationes, qui tandem fugit in Siciliam. Gratulatio Græci Imp. eo nomine ad Lotharium.

Medio tempore *Lotharius* suo cum exercitu *Flaminiam, Picenum & Umbriam* peragravit, domuitque malè quietos, atque ita etiam ipse mense Maio in *Apuliam* pervenit & vires cum genero conjunxit. *Rogerius* autem, cum *Lotharium* multo auri & argenti pondere frustrà flectere tentasset, co-

pias suas omnes in aciem educit. Postquam vero *Cæsarianos* interrito gradu in occursum procedere conspexit, animum despondens ad montana *Calabria* se confert, & tandem rebus desperatis continentem derelinquit. Videlicet nimis periculolum sibi fore animadvertibat, & summa rerum una certamine decernere, ne fortè victus, quia per interjectum pelagus à *Sicilia* disjungebatur, in manus hostium deveniret. Sic ferè omnia spontè in *Lotharii* potestatem concessere, qui *Barium* usque progressus, arcem ejus vi subegit, reluctantibus aliquantisper *Rogerianis* qui eam tenebant. Pontifex interea, jurejurando fidelitatis à *Beneventanis* accepto, viii. kalend. junias ad Imperatorem contendit, eique occurrens una *Barium* progressus erat, ubi uterque Pontifex cœten celebravit. Regressus indè cum Pontifice *Lotharius Melphim* quoque armis occupat. Erat tum orientis Imperator *Joannes Porphyrogenitus*, qui & *Calojoannes* appellatur, is ad *Lotharium* gratulatum misit, quod *Rogerium Italia* expulisset, Adeo videlicet ob insatiabilem dominandi cupiditatem omnibus invisus erat simulque formidabilis rex *Siculus*.

CAPUT XXXVII.

Classis PISANA centum navium, altera PISANORUM in Amalphim expeditio. AMALPHIS direptionem redemit, non item alia ejus ducatus oppida.

P*isani* interea promissis steterunt, deducta in tempore copiosissima atque instructissima classe c. navim. Vix dum *Cæsaris* copia *Apuliam* attigerant, cum hanc in urbes maritimas *Rogério* subjectas immiserat. Infelix *Amalphitanorum* ducatus denud *Pisana* armaturæ impetum sustinuit: primum quippe *Amalphim* adorti sunt. Verùm illa perpeffacalunitatis plus nimio memor, imminentem providè redemit: non item cætera hujus ducatus oppida. Disertis verbis hoc refert *Falco Beneventanus* auctor coætaneus. Hac inter, inquit, *Pisanorum* exercitus, sicut juraverat, centum navigiis armatis ad civitatem pervenit *Napolitanam*. Nec mora. Jussu prædicti Imperatoris super civitatem *Amalphitanam* festinat, excogitans igne ferroque eam depopulari. Cives autem *Amalphitani*, consilio salutis invento, multa pecunia data, ad Imperatoris & *Pisanorum* permansit fidelitatem. Inde super *Ribellum & Scalam* properantes eas invadunt,

Qqq 2

& uni-

(a) Descriptam lib. II. Feudor. tit. 52. nec non, sub alio tamen tit. lib. III. Legum Longobard. tit. ult.

1. Camilli Pellegrini castigat. ad anonymi Casinens. Chronicon. an. 1136. Sigonius loc. laud.

2. Frisingensis. laud. lib. & cap. Ludov. Cavitell. Annales Cremonens. ad an. 1137.

3. Chron. Casinense continuatum lib. IV. cap. 105. Otto Frising. loc. jam toties cit. Falco ad an. 1137. Urspergens. in Lothar. Aventini Annal.

Boior. lib. VI. Sigon. d. lib. XI. Jul. Cæs. Capacius Histor. Neapol. lib. I. sub Duce xxxiv. Giov. Ant. Summonte Della Città e Regno di Napoli lib. I.

4. Petr. Diacon. in Chronico Casin. lib. IV. cap. 107. Falco ad an. 1137. Otto Frising. d. lib. VII. cap. 19. & 20. Anony. Casin. ad an. 1136. Chronograph. Saxo an. 1137. Blond. Historiar. decad. II. lib. V. Sigon. De regno Ital. d. lib. XI.

5. Chron. Casinense lib. IV. cap. 145. ad fin. Platina in Innocentio. Capacius loc. laud.

1. Fal-

& universa eorum bona diripientes, in ore ignis & gladii eas consumunt. Viros quoque & mulieres cum eorum parvulis captivos perducunt, sicque super tali vindicta gravi, ultra quam credi potest, insultant. Videlicet ad delendam cladis eo loci acceptæ inemoriā. Indistinctè vero & promiscuè *Annales Pisani* perveteres, — devicerunt, sibi quoque tributarias fecerunt civitates Amalfi, Trani, Scatelle, & Scatelle & Fracche-rocche, & Pugetula, & totum Amalfitanum ducatum, ipsosque jurare fecerunt. Jurarunt nimirum in verba Innocentii & Lotharii, ut sequitur. Immo *Chronicon Pisanum*, itidem satis antiquum habet; Ceperunt easdem civitates, Amalfum, Rabellum, Ascani, Scalum & Scaletam, & multo magis expoliaverunt eas quam primum. Unde non est mirum, vacillare hac in parte recentiores historicos, quorum Carolus Sigonius & Jo. Anto. Summonte utramque Pisanorum expeditionem manifestissime confundunt. Sed nullus dubito quin hic omnino sequendus sit Falco, hujus ipsius temporis ac finitimæ regionis scriptor, erat ille Beneventi notarius & scriba sacri palatii, & ab ipso nostro Innocentio II. iudex patriæ suæ declaratus est. Hunc certè sequuntur Julius Cesar Capacius, civitatis Neapolitanæ à secretis, & Franciscus Capycius Latro J. C. Neapolitanus, uterque auctor gravis, & in historia patriæ suæ cum laude versatus.

CAPUT XXXVIII.

Post AMALPHIM Salernum aggredi jubentur PISANI. Offensi à Lothario cumque eorum conciliati, mox tamen paciscuntur cum Rogerio.

Post hæc Salernum Pisani obsidere jubet Lotharius. Præcepto quoque Roberto, principi Capua, & Sergio magistro militum Neapolitanorum, ut una totis viribus in eam obsidionem incumberent: quod factum est xv. kalend. Augusti. Præterea eo milit Rainulfum comitem cum mille Germanis. Impigre vero & præclarè constanterque civitatem defendebat Rogerii miles, usque adeo ut & Imperator ac Pontifex, circa Melphim castrametantes, cum exercitu accurrerent. Tum vero obsessi, pactis intervenientibus, urbem Imperatori submiserunt, quintodecimo postquam circumdata fuerat, die. Sed ægrè tulerunt Pisani, se insciis & inconsultis p. tionem à Lothario initam esse cum Salernitanis, ac proin offensi iratique suas ipsimet machinas ligneas prægrandes & excellas, quas muris conscen-

dendis fabricaverant, combusserunt, & jamjam Pisas regressuri vela parabant. Sed tamen Innocentii præcibus & promissis exorari se passus sunt, & cum Imperatore denuò reconciliari. Hac vero dissensione effectum est, ne arx Salernitana caperetur, sola, ni fallor, in tota Italia Rogerio superstes possessio. Cæterum sedatus utcunque fuerit Pisanorum stomachus, hic tamen contemptus præteritæ indignationis imperatoris injuriam ipsis refricuit. Unde non ita multo post, iecto cum rege Siculæ foedere, domum reversi sunt, nimirum xiii. kalend. Octobres.

CAPUT XXXIX.

Contentio inter Lotharium & Innocentium de creando duce Apuliæ, nec non alia ob Casinenses.

Subindè vero etiam inter Lotharium & Innocentium contentiones sunt ortæ. In festo apostolorum Petri & Pauli curiam apud Melphim indixerat, & earum regionum magnates eò convocarat Imperator ad constituendum Apuliæ ducem, qui bello parta tueretur, ac restitutos suis sedibus principes adversus Rogerium defenderet. Innocentius ducem suo nomine ordinare satagebat: nam eò munere aliquem ex fautoribus ornatum voluit. Contra vero Imperator, illud sui juris esse contendebat, creavitque ex proceribus Germanis Reginaldum, virum strenuum ac nobilem. Verum reluctari non desistebat Pontifex. Occupato Salerno Abellinum abeunt, & inde Beneventum, ubi denuò graviter agitata est quæstio de duce Apuliæ constituendo. Crescente altercatione Pontifex secessit in urbem Beneventanam, & Lotharium in castris reliquit. Gravis hæc discordia ferè integrum mensem protraxit. Tandem lis hoc pacto finita, ut Imperator & Pontifex ducis Reginaldo vexillum, in inauguratione tradi solitum, adnota utrimque manu simul traderent. Hanc scilicet gratiam reportavit Imperator pro restituto Innocentio suis sumptibus, suæque ipsius, jam admodum senis, opera. Cæterum dum adhuc in confinio Melphæis morabantur, etiam alia lis animos exacerbarat, In Casinenses, quoniam Anacleto & Rogerio summa fide adhæserant, Vaticanum odium susceperat Innocentius. Hi autem ut diris eximerentur, quibus inter cæteros Anacleti sectatores devoti fuerant, Imperatorem supplices adierunt, rogantes ut sua apud Innocentium intercessione hoc perficeret. Difficillimè sese exorari passus est Pontifex.

1. Falco in *Chronico* ad an. 1137. *Annales regum Pisan.* ad an. 1138. apud Ughell. in *Italia sacra* tom. 111. pag. 861. *Chron. Pisan.* ad eund. an. 1138. ibid. pag. 858. In quibus in transitu observa idem rursus unius anni discrimen, de quo supra.

2. Flav. Blond, dec. 11. lib. v. Car. Sigon. *De regno Ital.* lib. 21. Gio. Ant. Summonte *Della Città e regno Napol.* lib. 1. Cronica del Guazzo,

Galileo & Ruggiero Normanni.

3. Capacius *Hist. Napol.* lib. 1. Duce xxxvi. Capece-latro *Hist. del regno di Napoli*, lib. 1.

4. Falco-Beneventanus ad an. 1137. *Chronicon Pisan.* ut & *Annales rer. Pisan.* locis laud. *Memorie diverse della città di Pisa.* MS. bibliothecæ Strozianæ in fol. num. 194. Franc. Capece-latro detto lib. 1.

tifex, nec nisi sub conditione, ut sibi obsequium jurarent. Illi vero allegarunt, iurando sibi à Divo conditore interdictum esse, atque adeo supplicarunt ut ejus necessitate liberarentur. Perficit tamen Innocentius. Ad extremum perfecit Imperator ut in gratiam resipesceretur, sed invito & vehementer obstrepente Innocentio.

CAPUT XL.

Recessus Imperatoris & mors in itinere. Succedit ei Conradus.

Tandem igitur constitutis omnibus, & parte exercitus Reginaldo relicta, rediit in patriam suscepit Imperator, nec enim erat quod ipsum magnopere ad longiorem in his tractibus moram invitaret. Præterea ipsi milites Germani, hinc aeris Italici intemperie languentes ac debilitati, illinc conjugum liberorumque & patriæ dulci desiderio, ac longiorque militiæ tædio victi, redire volentem vehementer etiam atque etiam incitabant. Quamobrem mense Octobri cum Pontifice Capuam, atque inde recta Romanam adiit. Octobri expirante, Roma per Erravianam in Lombardiam contendit, ubi levialiquot cum Cramonensibus prælia inlit, at mox cum victore exercitu iter in Germaniam convertit. Verum posteaquam in vallem Tridentinam se dimisit, lento eoque exitiali morbo corripitur, atque ibi prid. nonas Decembres in vilissima casa spiritum posuit, plenus dierum (nonagenario quippe major.) & tot fortunæ casibus jactatus. De fide & pietate Lotharii nihil dicam, de virtute autem bellica non possum quin adferam gloriosum Ottonis Frisingensis testimonium. Augustus, inquit, tam fortis in Apulia & Campania gessit, ut nullus ex Francorum regibus, à Carolo Magno usque ad id temporis, tanta ibi fecisse inveniat. Successit illi in imperio Conradus, II, Henrici IV. sororis filius: idem ille, qui imperium antea affectaverat: repudiato nimirum Henrico Superbo, Lotharii genero.

CAPUT XLI.

Capuam & Averfam capit Rogerius. Neapolis & Beneventum ejus partes amplexantur, à Germanis tamen prælio superatur.

Ceterum Lotharii discessus Rogerium in Italiam pellexerat, protinus enim con-

traito exercitu Salernum descendit, atque uno velut armorum cursu absorbit omnem Roberti principis comitisque Rainulfi regionem, occupatis Nuceria, Capua, Abellino, cæteraque terra usque ad Beneventi confinia, ex his maximè in Capuam sævit, quam & solo equavit. Tum ipse magister militum Sergius civitatem Neapolitanam in illius fidem adducit. Accessit præterea Beneventum, neglecto Innocentio. Hæc autem acta sunt medio mense Octobri, hoc est, eo tempore, quo adhuc Roma consistebat Lotharius. Insuper & alias civitates inundavit ille victoriarum torrens, antequam à Reginaldo listeretur. Is, adveniens Cæsare, Barium erat profectus, ut extrema sui Ducatus ordinaret ac stabiliret. Audita igitur Rogerii irruptione, copias omnes congregavit, & auxilia adscivit ex Barensi, Tranensi, Trojano, & Melphensi populo. Intervent Bernardus, conciliatoris vices obiturus: sed nequicquam. Quapropter explicata utrimque acie in pugnam ruunt. proferuntur à Germanis Siculi, & in fugam se conjiciunt. Occubuit eo prælio Sergius, qui nunc, ut diximus, stabat à parte Rogerii. Cæsa autem sunt ad tria Rogerianorum millia. Ipse rex Salerno se abdidit, & inde Siciliam reneavit, uno eodemque anno bis Italia pulsus.

CAPUT XLII.

Anacleti conamina. Communis legatio ad Rogerium. Opportuna Anacleti mors. Victor IV. Schisma tandem intervenit Bernardi à medio tollitur.

Interea temporis, per discessum Lotharii & Rogerii in Campania progressus, Anacletus quoque Roma novas turbas ciebat, occupata arce Crescentii, quæ hodiè S. Angeli dicitur. Innocentius denud in patrocinium sibi adscivit Bernardum Claravallensem, qui populum eloquio suo à factione retraxit. Ad hæc diffidit componendi gratia ab utroque Pontifice solennis legatio instituta est ad Rogerium, etiamnum Salerno sese continentem, & coram eo utriusque causa retractata est, hujus legationis pro Innocentio pars maxima ipso Bernardus. Verum neque hoc negotium ex voto successit. Peropportuno vero, Blondum audis, Innocentii Pontificis felicitati accessit Petri hæresiaracha mors. Obiit ille vii. idus Januarias anni insequentis MCCXXXVIII. Anacleto mortuo (tanta ei adhærescebat tamque potens factio, à Rogerio suffulta) medio mensis Martii subleçtus est alius antipapa, qui

Vi.

1. Chronicon Casinense Petri Diaconi lib. IV. cap. 108. & seqq. Falco ad memoratum an. 1137. Wernerus Rolewink in Fascic. tempor. Sigonius Capecelatro, Summonte, Browerus locis sæpè allegatis.

2. Otto Frising. d. cap. 120. & cap. 119. libri VII. Abbas Urpergens in Lothario. Chronographus Saxo ad an. 1137. Benvenuti de Rambaldis liber Augustalis. Blondus dec. II. lib. V. Si-

gon. d. lib. XI. Capecelatro & Summonte dd. lib. I. Broweri Annales Trevirens. laud. lib. XIV.

3. Chron. Casinens. à Pet. Diacono continuatum lib. IV. cap. 126. & 127. Falco Beneventan. ad d. an. 1137. Otto Frising. lib. VII. cap. 22. in fin. Hulder. Mutius in Chron. Germania, lib. XVI.

Victor IV. dicebatur. *Innocentius* autem ingenti pecunia præcipuos nonnullos, qui *Anacleto* addicti fuerant, ad se traxerunt, atque eo modo novi æmuli factionem vehementer debilitasse traditur. *Bernardus* porro noctu *Viterbensem* adiit, tandemque ad insignia Pontificatus deponenda adduxit, agnito *Innocentio*. Ingens inde in Urbe gratulatio & concursus. Ipse *Bernardus* pro tam eximio beneficio pater patriæ salutatus est, orbisque terrarum pacificator. Ad hæc paulo post discedentem tota civitas honoris ergo prosecuta est. Sic igitur *Galliam* suam repetiit cum gloria extincti schismatis, cui abolendo per septem annos omnes ingenii & eloquentiæ nervos intenderat. Postea vero, ut notum, Sanctorum albo adscriptus fuit.

C A P U T XLIII.

Mortuo duce, quem Lotharius constituerat, omnia recuperat Rogerius. Captivitas Innocentii & pæctio. Fata Roberti Capuæ principis.

Rogerium quod attinet, proximo post eadem anno, qui erat MCXXVIII. è *Sicilia* rediit, ubi vires redintegravit. Declinavit tamen quaquà ratione manum cum hoste conferere. Interim eadem crudelitatis & omnia vastandi rabie percitus, horrenda ubique execrabilis sævitiae argumenta dabat.

Quidam autem toto eo anno *Reginaldum* confingere volentem elussit. sub finem ejus denud in *Siciliam* est reversus. At sequenti *Reginaldus* prid. id. *Majas* apud *Trojam* naturæ debitum reddidit. Sic tandem omnia *Rogerio* cesserunt, qui illa in posterum, non interrupta possessione, retinuit. *Monasterium* autem *Casinese* immaniter spoliavit, quod illud ad *Lotharium* descivisset. Postea ipse *Innocentius* Urbe cum copiis egressus, ad civitatem *S. Germani* pervenit, & de pace cum *Rogerio* pangenda legatos præmisit. *Rogerius* statim cum exercitu ad *Innocentium* festinat, continuoque actum de conditionibus. Quum autem Pontifex *Capuanum* principatum *Robertus* repeteret, & rex præfate negaret, in infesta discessit. Recedente *Rogerio*, cum aliquanto longius progressus esset, eo confidentia devenit Pontifex, ut castrum propinquum, *Gallianum* nomine, aggredi præciperet, ac devastari. Citissime, hoc accepto nuncio, *Rogerius* cum suis revertitur, & filius ejus *Apulia* dux, fugientem Pontificem insecutus, captivum eum cum Cardinalibus ad patrem perduxit. Verum brevi pax facta est, hac lege, ut Pontifex *Rogerio* *Sicilia* regnum, & filiorum alteri *Apulia* ducatum, alteri vero principatum *Capuanum* confirmaret. Calamitosus interea & infortunatus *Robertus*, toties restitutus, totiesque ejectus, privatam apud externos vitam egit, usque ad an. MCXV. hoc est ad mortem *Rogerii*. Verum eo anno principatum recuperans, proximo cum filio & filia per prodicionem traditur *Gulielmo* *Rogerii* filio & successori, à quo oculis orbatus

1. Falco ad an. 1137. & 1138. Petr. Diaconus in contin. Chron. Casin. lib. IV. cap. ult. D. Antonini, Archiep. Florentini Chronica, parte II. tit. 17. §. 7. Pauli Langii Chron. Citizense ad an. 1130. Blond. & Sigon. ibid. loc. quibus antea. Summonte Della città & regno di Napoli lib. I. Paolo Tronchi Memor. Ist. di Pisa ann. 1138. Giannattas. Histor. Neapolit. lib. XI.

(n) Luxavit hanc historię partem Blondus, Platinam secutus, & speciosa narratione captivitatem *Innocentii* ad anteriora tempora transtulit, nempe ad annum MCXXX. sive ad id tempus, quo primum creatus fuit Pontifex. Ita enim rem proponit, ac si statim à creatione factum *Rogerii*, sponte sese Regem appellantis, & nimios armorum progressus, punire voluisset atque coercere, narrat porro, tanta celeritate eum movisse in *Rogerium*, pontificios illos apparatus ignorantem, ut eum ad *S. Germani* oppidum repulerit, & in castra *Gallucia*, quo se receperat, obsederit, tum vero *Gulielmum* *Rogerii* filium, ducem *Calabriæ*, cum exercitu supervenisse, obsidionem castris commisso prælio solvisse, ipsumque Pontificem cum Cardinalibus in potestatem redegisse. *Rogerium* vero, ut erat homo vaser & astutus rebulque suis intentus, captivum pontificem comiter habuisse, & pæctio inita, qua quicquid voluit, obtinebat, præterquam tamen Regium titulum, perofficiosè illum cum suis Cardinalibus dimisisse. Romanos interea ad famam captivitatis *Inno-*

centii, quam haud dubiè perpetuam fore credebant, consilium cepisse creandi novi Pontificis, præterea tam infelici rerum successu in initio pontificatus, evulsiisse *Innocentii* auctoritatem, qui vel sic non erat claris ortus parentibus. Itaque Romam reversum *Innocentium* istuc invenisse adulterinum pontificem *Anacletum*, &c. vide Blondum Historiar. lib. V. Platinam vero in vitis Pontificis in *Innocentio*. II. Per hos in errorem inducitur Paolo Emilio da Verona Histor. de le cose di Francia lib. V. Thomas Fazellus De reb. Siculis dec. poster. lib. VII. cap. 3. Pandofo Collenuccio Compend. dell. histor. del regno lib. III. Giov. Ant. Summonte Della città & regno di Napoli, lib. I. Giov. Tarcagnotta Del sito e lodi di Napoli pag. 55. His addantur. F. Historia di Ciprian. Manente d'Orvieto al anno 1130. & Cronica del Guazzo pag. 206. vers. 1.

2. Falco Beneventanus ad an. 1139. Anonymi Casinens. Chronic. ad an. 1138. Otto Frilingensis lib. VII. cap. 23. Chronicon Alberici monachi trium font. ad an. 1139. Gotfr. Viterbiensis Chron. de Lothario Imp. Robert. de monte S. Michaelis complet. ad Chron. Sigeb. an. 1141. Conciliortom. XXVII. pag. 89. Sigon. De regno Ital. lib. XI. ad an. 1139. Baron. in Annalib. Eccles. ad eund. an. Parthen. Giannettas. Histor. Neapolit. lib. XI. pag. 258. Illud prorsus singulare est, quod inter primam & secundam *Lotharii* profectionem *Italicam* collocat *Aventinus* Annal. Bojor. lib. VI. pag. 496.

tus perpetuæque captivitati traditus non ita
multo post expiravit:

CAPUT XLIV.

Epilogus.

HOs rerum eventus & præcipuorum viro-
rum casus annectere visum est, ne quæ-
dam hiulca remanerent & imperfecta, quæ
individuo nexu cum superioribus coherent.

TABULA CRONOLOGICA

Ad posteriorem Dissertationem.

Anni à nato **M**ense Augusto in locum Hen-
Servatore. **MCXXXVI.** ricæ V. Imp., improlis mori-
tui, Rex Germaniæ renunciatur

MCXXXVII. Lotharius Saxo, cui sese opponit
Conradus, Franconia dux, Hen-
ricæ V. sororis filius, cap. 12.

Mortuus in exilio est **Gulielmus**
Normannus, Rogerii F. Roberti
Guiscardii N. Tancredi Abn. Dux
Apulia & Calabria, cujus absen-
tis ditionem invaserat cognatus
Rogerius, Bossi F. Tancredi N.,
comes Sicilia, cap. 4.

MCXXXIX. Idib. Maji Rogerius Sicilia Comes
se Regem Sicilia coronari cura-
vit, cap. 5.

MCXXX. PISANA classis à Genuensium clas-
se victa Messanam confugit, cap.
20.

sub initium, Rogerius bello poti-
tur ducatu AMALPHITANO,
cap. 6.

MCXXX. XIII. kal. Martias; mortuo Ho-
norio II. Pontifice Max. surrogan-
tur Innocentius II. & Anacletus II.
unde grave & diuturnum schisma
natum fuit, cap. 7.

MCXXX. Innocentius cum exiguo comitatu
PISAS aufugit: inde autem Ge-
nuam proficiscitur, & Genua in
Franciam, cap. 8. & 10.

MCXXX. V. kal. Octobr. Anacletus Rogerio
Sicilia regnum confirmat Bene-
venti, atque ita illum in suas
partes adducit, cap. 9.

MCXXXI. E Galliis in Germaniam deflebens
Innocentius XI. kal. April. apud
Leodium fœdus init cum Lotha-
rio, cap. 11.

MCXXXII. Idem, peragrata superiore anno
Francia, per Genuam PISAS re-
vertitur, cap. 13.

Bellum componit inter PISANOS
& Genuenses, cap. 16.

X. kal. Decembr. Lotharius in Ita-
liam proficiscitur, cap. 17.

MCXXXIII. Adscito PISIS Innocentio, Romanam
pergit, & occupat, ibique Im-
perator ab eo coronatur, prid.
id. Junias, cap. 18.

Classis PISANORUM & Genuen-
sium in gratiam eorum, ibid.

PISANI cum Roberto Capua prin-
cipe & aliis coeunt in fœdera
adversus Rogerium, regem Sici-
lia, cap. 20.

MCXXXIV. Concilium PISANUM, III. kal.
Junii cap. 30.

Robertus Capuanus PISAS denuð
profectus ad auxilia maturanda,
absens principatu orbatur, cap.
22.

MCXXXV. X. kal. Apriles Conradus opera D.
Bernardi Lothario se submittit,
cap. 31.

menfe Augusto PISANI cum 46.
triremibus AMALPHIN adorti
eam diripiunt, & inter prædam
exemplar Pandectarum nanci-
scuntur: sed mox à Rogerio clade
affecti pulsiq; Napolim, & inde
domum redeunt. VI. id. Septem.
cap. 24. 25. 26. 27. & 28.

Pacem hoc anno cum Florentinis
fecerunt PISANI, cap. 30.

MCXXXVI. circa autumnum secundo in Ita-
liam venit Imp. Lotharius II.,
cap. 34.

VII. id. Novembr. conventum ce-
lebravit in campis Roncaliis, d.
cap. 34.

MCXXXVII. Menfe Maio Apuliam ingressus Ro-
gerium ex continente fugavit,
cap. 36.

Altera PISANORUM expeditio ad-
versus AMALPHITANOS, cap.
37.

PISANI cum Rogerio pacem pan-
gunt, cap. 38.

Dum in Germaniam redit Lotha-
rius prid. non. Decemb. in valle
Tridentina diem obit, cap. 40.

MCXXXVIII. VII. id. Januar, Anacletus mori-
tur, subleto illi Visore IV. at
mox schisma tollitur, cap. 42.

MCXXXIX. Rogerius omnia recipit. Pontifi-
cem capit, & ab eo Rex agnitus
dimittit, cap. 43.

SOLIDE GLORIA.

1. Camilli Pellegrini Histor. principum Lon-
gobard. post par. 1. ubi habet Bina stemmata

principum Normannorum.

F I N I S.

2010-11-10 10:10:10

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

8-158-10102-1-1

1. Definition of the problem to be solved.

40. 1990年12月1日，在《联合国海洋法公约》第309条规定的期限已经届满的情况下，中国尚未交存批准书或加入书。

the following are the most common types of errors found in the literature:

- **Incorrectly identifying the dependent variable.** Many studies fail to specify the exact measure used to assess the outcome of interest, making it difficult to compare results across studies.
- **Using inappropriate statistical tests.** Some researchers use parametric tests when the data are non-normal or non-independent, leading to biased estimates and incorrect conclusions.
- **Failing to control for confounding variables.** Many studies do not account for potential confounders that may influence both the independent and dependent variables, leading to spurious correlations.

These errors highlight the importance of careful study design and analysis in conducting research on the effects of social media on mental health. By addressing these issues, future studies can provide more reliable and valid evidence on this important topic.

[illegible][illegible][illegible]

Journal of Management Inquiry 18(6) 709–724
© The Author(s) 2009
Reprints and permissions:
<http://www.sagepub.com/journalsPermissions.nav>

1. *What is the purpose of the study?*
 2. *What are the research questions or hypotheses?*
 3. *What is the study design?*
 4. *What are the variables?*
 5. *What are the data sources?*
 6. *What are the data collection methods?*
 7. *What are the data analysis methods?*
 8. *What are the results?*
 9. *What are the conclusions?*
 10. *What are the limitations?*
 11. *What are the implications?*
 12. *What are the future research directions?*

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

Digitized by Google

